સ્ત્રીબોધ.

કહે નપોલ્યન દેશને, કરવા આબાદાન; સુરજ રીતછે એજકે, દો માતાને માન.

પુસતક ૧૦ મું.

જાનેવારીથી ડીસેમબર સન ૧૮૬૬ સધી.

મુંબઈના

દફતર આશકારા છાપાખાના મધે છાપીઉંછે.

સને ૧૮૬૬.

સાકલીઊં સ્ત્રી બોધના પુસતક ૧૦ માનું.

આંક ૧ લો—જાનેવારી શને ૧૮૬૬.

આંક ૨ જો—ફેબરવારી શને ૧૮૬૬.

આંક ૩ જો—મારચ શને ૧૮૬૬.

આંક ૪ થો—એપરેલ શને ૧૮૬૬.

આંક ૫ મો—મેએ શને ૧૮૬૬.

આંક ૬ ઠો—જુન શને ૧૮૬૬.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૧૦ મું. | જાંનેવારી ૧૮૬૬ | આંક ૧ લો.

સંકટનું શેવટ—તેહમુરનું તારણ.

એક વારતા. †

પરકરણ ૧ લું.

તેહરાંન શેહેરના એક બાદશાહી બાગમાં ખરી ખુબસુરતીનું એક ગોલાબનું ફુલ ફુટેલું હતું. તેના ખીલતા ચેહેરાનો ગોલાબી દેખાવ સાંજના આતસીઆ અને સોનેરી રંગના વાદલાંઓની હરીફાઇ કરતો હતો. તેના શુંદર દેખાવના દરશન કરવા આફતાબ અને માહતાબ ઇંતેજારીથી આસમાનની બારીઓમાંથી ડોકાવતા હતા. તેના મોહપરની લાલી અને મીઠાસથી સેંકડો શોખીલી મધમાખીઓ લલચાઈ આવી તેની આસપાસ બટકતી હતી, પણ અફસોસ ! જેમ એક ચલકાટવાલી બતી, રાતના પોતાની આતસીઆ રોશનીથી સેંકડો પતંગીઆં અને શુંદર શોખીલી માખોને લલચાવી પોતાની તરફ ખેંચી લેછે અને અંતે તેઓને ફસાવેછે, તેજ માંફક આ ગોલાબની મીઠી કલી પણ હતી—સરવે કોઇ તેની ભેટ અને મમતા મેલવવા આવતાં તેઓ શેવટે ફસી પડતાં હતાં; કારણ જે જાહાડમાંથી તે ફુટી જનમ પાંમી હતી તે જાતે જેહેરી અને ચીધા કાંટાવાલું હતું જેના કડવા ખવાશે પેલી ખુશનુમાં ખીલતી કલી પણ બીગાડી હતી.

વાંચનાર બાંનુઓ તમારાં નાજુક દીલમાં આ વાંચે આથી દયા અને કંમકમાટ ઉતપન થાશે એમાં શક નહી, પણ ભેદ છોડી સાદા સખુનોમાં બોલીએંતો આ ગુલેગોલાબની કલી એ ગુલચેહેર નામની તેહરાંન શેહરના શાહ જોરાબની બેટી હતી. શેંકડો શાહજાદાઓ તેની ખુબસુરતી પર મોહ પડી તેણીનું દીલ અને હાથ મેલવવા આવતા હતા, પણ મોનાની મુરાદમાં નીશફલ થતા, એટલુંજ નહી પણ અંતે જાનથી મારેઆ જતા હતા; કારણું જે કોઇ તેણીને માગવાની તાકાદ ધરાવે તેને એક ઉખીઆંણું પુછવામાં આવતું હતું—જે પારખેતો તેની મુરાદમાં પાર પડે અને ન પારખેતો ધુનેગારી દાખલ તેનો પરાંણ શાહ જોરાબને સવાધીન કરવો પડતો હતો. આ નામીચું ઉખીઆણું નીચે પરમાણે હતું:—

માંક નથી પણ જેહેરી છું;
વાઘ નથી પણ વેરી છું.
માતા છું હું પોતે નારી;
દીકરીબી હું પોતેજ મારી.
માદ્રી છે મારો પોતે બાપ;
પીતા છે મારો માદ્રી આપ.
માતા દીકરી બન્નુ તરણ,
પોતે છું હું એકજ જણ.
પીતા માદ્રી મોપે પેક, [1]
તરણે મલી થાએછે એક.
કેમ બને આ સાચી વાત,
કેહે તોજ પામે તેનો હાત.
ખોલ તું જલદી મારો ભેદ,
થાશે નહીતો તારો છેદ.

આ ઉખીઆનાનો ભેદ ખોલવા જે સેંકડો સાહજાદાઓ આવતા હતા તેઓ નાસીપાએસ થઈ નાસ પામતા હતા. અંતે એક વેલા ઇશફાંન શેહેરનો તેહેમુર નામે બાદશાહ બીડું જડફવા આવેઓ હતો જેની હીમત અને ચાલાકી જોઈ જોરાબ મનમાં પોતે ભારે ધાસતી અને ધીકાર રાંખતો હતો. પેહેલાં તેહેમુરને આદરમાનથી લીધો પણ પોડાવારમાં ગંભીર દેખાવથી બોલેઓ "કેમ ઇશફાંહાંનના જુવાન શાહ તું જે કાંમ માંથે લેવા આવેઓછે તેનાં વજન તથા ધાસતી વીશે કાંઈ તારો મનમાં ખેઆલછે?"

તેહેમુર—(મુછમાં હસી) "નેકનામ શાહ ખાડામાં પડેઆ આગમજ પુરતો ખેઆલ કરવો એવું મારો મરનાર બાપ મને પાલણામાથી શીખવી ગએઓછે. પણ તોબી થનાર શુંછે ! અગર એકબારગી મારો પરાણ પણ ઘટેતો તે ગોલાબની ખુબસુરતીને ભોગ આપવા તઇઆરછું." (પેલી

---

† આ વારતાનો પાએઓ ગુરૂ શેકસપીઅરે રચેલા "પેરીકલીશ" નામના એક નાટક ઊપરથી રચેલોછે. એ મહાપુરશના અંગરેજી ભાશામાં રચેલા બોલ ગુજરાતી જેવી અપુરણ ભાશામાં તેની ખરી ખુબી સાથ બનાવવા એ સરવે કોઇ જાણેછે કે મોટું બીકટ કાંમ છે, માટે આ વારતાના આકારમાં ગોઠવેલો બોલ વાંચનારના મનમાં અસલ બોલનો કાંઈક વીચાર આપશે.

[1] છોકરૂ.

ને આવતી જોઈને) હા ! હીઆં તે આવેછે. આ સુંદર ગોલાબ વસંતરૂતનાં ખીલતા બાહારમાં કેવો સીંગરેલોછે ! તેનો ચેહેરો ખુદરતની ખુબી વાંચવાની પોથીછે. તેની આંખો કોહેનુર કરતાં વધારે સવછ કીરણો આપેછે. તેનાં હોટ પેઆમુલીઅ લાલ એક કોરે નાંખેછે. અરે ! ઈશવર આ સવરગનાં ગોલાબને, આ મધુર મેવાને તોડવાને મને ફતેમંદી બખશ નહીતો હું ધાસતીમાં આવી પડસ."

જોરાબ—(ધીકારથી) ધાસતીમાં આવી પડશે ! હું, હું; તું જાણેછ તારી સાંમે આ (હેસપેરેડીઝ) બાગમાં સોનાનાં ફલોનું જાહાડ ઉગેલુંતોછે પણ પરથવી ઉપર તાકાદ કોણ ધરાવેછ કે તે તોડવાની હીંમત કરે. તું જાણેછે તેની આસપાસ કેવા જેહેરી નખાં અને આતશીઆ હોટવાલા સરપો પોહોરો ભરેછે ? તેઓ તુંને પલવારમાં ભખસ કરી નાંખવાને વીલમ લગાડનાર નથી.

તેહેમુર—અએ બુજોરગ જોરાબ તું મોહત વીશે મુજને ધરો શીખાડવા જાએછે તેથી હું તારો ઉપકાર માનુછું પણ હું મરવાની કાંહાં પરવા કરૂછું—હતું શું અને ગએઉં શું. નેક મુરાદ ફતે કરવામાં મરણ પાંમવું એનાં જેવી બાહાદુરી બીજી કઈછે.

તેવારે જોરાબ ગુસામાં આવી પેલું ઉખીઆંણું તેહેમુરનાં હાતમાં આપી બોલેઓ—

વેક હવે વાંચ તું કરમની કાહાણી,
છુપો જેનો ભેદ ન ખોલે કોઈ પરાંણી.
હારીઓ તો થશે પલવારમા તું ઠાર,
જઈ પોંચ અગર તું પરથવીને પેલેપાર.

તેહેમુર ધેઆંન દઈ પેલું ઉખીઆંણું વાંચવા લાગો અને થોડાવારમાં જાણે તેનાં શરીરમાં વીજલીનો આંચકો લાગો હોએ તેમ તે ચમકી પડેઓ કારણ તે ઉખીઆંણાનો ભેદ આરસીની મીસાલે તેની નજરની સાંમે દેખાએઓ.

વાંચનાર બાનુઓ ઉપલાં ઉખીઆંણાનો ભેદ એટલો જ હતો કે જે છુટ એક ભરતાર પોતાની બાનું સાથ લે તે છુટ પેલા બદ ખસલતનાં બાપે પોતાની દીકરી સાથ લીધી હતી જે વીશે તેહેમુરને કાંઈક સંસારો આગલ મલેઓ હતો તેથી આ વાચેઆથી તેની પકી ખાતરી થઈ કે જોરાબ આવાં કાંમથી બીધો નહી માંટે તે હેવાનથીબી બતેતરછે અને તેની છોકરીની ખાશીએત બાપની બદીનાં જેહેરથી બીલકુલ કડવી થાઈ હશે. તેહેમુરનાં દોલ ઉપરથી જોરાબને ધાસતી લાગી કે તે ભેદ પામી ગએઓ. પણ તોબી દમામથી બોલેઓ કેમ જલદી કર ભેદ તું ખોલો કર નહીતો સીખશાનો હુકમ જલદીથી મલશે.

તેહેમુર—મોટા શકતીવાન શાહ આ દુનીઆમાં થણાંજ થોડા માંણસો પોતાની બદી પારકાને મોહડે બોલાવી સાંભલવાને ઈછેછે. હું જો કેહુંતો તારેથી એક પલવાર સાંખી શકાએ નહી. બાદશાહોનાં ફેલો અને પરાકરમોની પોથી ખોલી થવાના કરતાં સદા બંધ રેહેતો બેહતર એમ હું ઈછુંછું.

જોરાબ—(એક બાજુ જઈ) "ખાનુ ખરાબ ! નપોદ ! મારો ભેદ એણે જાંણી લીધો." તેહેમુર તારા બકવાથી આ ઉખીઆંણુ કાંઈ પરખાવાનુ નથી. તેં કોશેસ કીધી પણ તું નીશફલ થાએઓછે તેથી બીજાઓની માંફક તુંનેબી સીખશા મલવી જોઈએ પણ હું તારી ઉપર રેહેમ કરી આલીસ દીવસની છુટ આપુંછું તેટલા વખતમાં તું પાર પડે નહીતો તુંને ખતા ખમવી પડશે.

એ પરમાંણે જોરાબે જે પોતાની અનીતી ઢાંકવાને ઈઉકતી શોધી કાહડી હતી. તેની ઉપરનુ ઢાંકણુ ઉંઘડી ગયું. તેનુ ઉખીઆંણુ ઉકલાવનારને પોતાની બેટી લગણમાં આપવાને જે જાહેર કીધું હતું તે પુરી ઠગાઈ હતી. તેથી જોકે તેહેમુરે પારખીઉ તોબી તે પતરી ગએઓ હતો. એટલુંજ નહી પણ પોતાંની અનીતી ઉઘાડી પડેઆથી સરવેના જાંણેઆમા ન આવે તેટલા માંટે તેણે તુરત તેહેમુરને મારી નખાવવાની છુપી ગોઠવણ કરી મુકી. જે વાશે તેહેમુરને કાંઈક સંસારો માલમ પડેઓ હતો માટે તેહેમુર જીવ લઈ નાસી ગએઓ, અને પોતાનાં શેહેરમાં ગએઓ. જે મધેથી તેને થોડા દીવસમાં પારકા મુલકોમાં દેશનીકાલ થવું પડીઉં હતું, એટલુંજ નહી પણ ઘણાંક વરશો શુધી તેની ઉપર મોટી મુસીબતો પડી હતી. પણ શેવટે તે ફતેમંદી પાંમેઓ હતો—કારણ,

હતો તે નેકીનો નર સબુરીનો સાથી,
તે સવભાવે શાંત પણ હીમતમાં હાથી,
તે દઆનો દોસત ને સંકટમાં સુરો,
તે પરજાનો પીઆરો ને ભકતીમાં પુરો.

પરકરણ ૨ જું.

ઈશપ્હાંહાંન શેહેર—એક મેહેલ.

વાંચનાર બાઈઓ આ પરકરણ શરૂ કરતી વેલાએ તમારી નજરની સાંમે એક મેહેલ હોએ તેવું વીચારો જે મધે શાહ તેહેમુર રેહેતો હતો. એક બાદશાહી મેહેલ જોતાંજ તેમાં વશનારાઓ કેવી રીતનો દોર દમાંમ—જાહોજલાલી—અમર મરતબો અને મોટાઈ અને સદાનું સુખ ભોગવેછે એવો વીચાર તુરત તમારા મનમાં ઉતપન થાએછે. અરે પણ એમ ધારવામાં તમારી ભુલછે. સુખ અને સંતોશ બાદશાહી મેહેલમાં કદાચજ રેહેવા માંગેછે. ઉંઘ અને આરાંમ બાદશાહ તથા અમીરની આંખ મધે આશરો લેવા ધીકારેછે. અખુટ ખજાંનો જે કરીસસ એટલે કારૂન પાસે હતો તે તેને શુલીએ ચહડતો અટકાવી શકીઓ નહી. ટુકામાં કહીએતો "જે માથાં ઉપર તાજ રેહેછે તે સદા દુખેછે" એજ આ નીચે જણાવેલી વાત સાબેત કરેછે. પણ નેકી અને સબુરી એ બે સારી દવા સીવાએ પરથવી ઉપરનાં સઘલા ઈલાજ વીઅરથછે.

જેમ સમુદરમાં લુખમરાથી મોટી માંછલી નાની માંછલીઓને ખાઈ જાએછે તેમ જમીન ઉપર લોભ અને મતલબનાં મારેઆ મોટા બાદશાહો નાના અને નબલા બાદશાહોનો ભખશ કરવા જાએછે. તેજ મીશાલે જંગલી જોરાબ તેહેમુરનો જંમ થાઈ પડેઓ હતો. જોરાબ તેહરાંનનો શાહ હતો.

તે સ્વભાવે ક્રૂર અને દયાનતે બદ,
તે લડાઈમાં સુરો પણ નેકીમાં રદ.
તે શ્વરૂપે શીહ પણ ખસલતે ખર,
તે જુલમાતનો સાગર પણ દયાનો દર.

એવો જે આ જુવાક જેવો બાદશાહ તે એકદમ ઈશફાંહાન શેહેરનાં શાહ તેહેમુર ઉપર વેર લેવા ઉતરી પરીઓ હતો. બદદેઆનત અને બદકરમ જે સાબલી મનુશ જાતનાં બાલ સીસોલીઆનાં તીર જેવા કાંટાની મીસાલે ઉભા થાએ તેવાં કરમો કરવાને તે કદી ડરતો ન હતો.

જોરાબની અંતે તેહેમુર ઉપર એટલીતો ગેરમેહેરબાંની તથા ક્રોધ ઉતપન થયો કે તેણે તેનાં પરાંણ ઉપર કીમત ઠેડવી અને તેનું માંથુ કાપી, લાવનારને મોટું ઈનાંમ આપવાનું જાહેર કીધું. આ વાત તેહેમુરનાં સાંભલેઆમાં આવેઆથી તેણે ઈશવરની પરારથનાં કરી તેની મદદ ચાહી અને દુખનાં દરીઆમાં એકદમ તેણે પોતાનું દએઆલુ દીલ જોંકાવવાની હીંમત કીધી. વાંચનાર બાનુઓ તમો સમજેઆં હશો કે તે અંતે પોતાનું રાજપાટ, કુટુંબ કબીલો—ચાકર નફર—દોલત દમાંમ ઈતીઆદી છોડી પોતાની ખુશીથી દેસનીકાલ થાએઓ. અરે તમો કેહેશો કે બાદશાહનેબી દેશનીકાલ થવું પડે કે? જે સરદારોનો સુબો અને હાકેમોનો વાલી; જે પરજાનો પીતા અને તાજ તખતનો ધણી તેને દેશનીકાલ થવું કેમ પડે? અરે જે વારે બદી તથા વેર સાથે ભેગાં થાએ તેવારે નરંમ બીચારી નેકી તેઓની સાંમે કેટલોવાર ઉભી રહી શકે! આ દુનીઆનાં ઘણાક કાંમોમાં આપણ વારંવાર સચાઈ અને નેકી ઉપર બુચાઈ તથા બદીને ફાવતાં જોઈએ છઈએ પણ તે ફતે હાએસ રેહેતી નથી અને અંતે ઈશવરનો અદલ હાથ તોલેછે તો, ખરો વજનદાર સેવટે નીચે બેસેછે અને હલકી અને પોલી પદારથ ધુવાની મીશાલે ઉપર ઉડી જાએછે.

પરકરણ ૩ જું.

ઈશફાંહાન શેહેર મધે એક મેહેલ.

તેહેમુર તથા તેનો વજીર હેરન.

જાઓ અને જોવો તમો પથરની મોખંડ,
કોલસાની ખાડ જોડે જડશે લોખંડ,
તેમ તેહેમુર પાસ હતો એક સુરો સરદાર,
નરો નેકીનો નકસ ને પુરો વફાદાર.

ખુદરતની આ શું ખુબીછે કે જે એક ઉપીઓગી પદારથ બીજી પદારથના મેલાપ વીનાં નકાંમી થઈ પડે તે એક બીજાની જોડે જોડ રાખીછે †· જેથી મનુશજાતને તેઓનો ઉપીઓગ કરવાનો સેહેલ પડે. તેમજ નેકી અને વફાદારી તેહેમુરનાં રાજ મધે એકમેકની જોડે રહેલી હતી. તેહેમુરનો વડો વજીર હેરૂન નાંમે હતો. જે દીલે દઆલુ, મનમાં મોટો, વીદીઆમાં પુરો, નેક, શાંત, પરમાંણીક, અને વફાદાર હતો. એવું ખરા ચલકાટનું અમીરી ગોહેર બીજા થોડાજ શેહેનશાહો પાસે હોએછે તેથી તેહેમુર પોતાને મોટો નસીબવાલો ગણતો હતો. બાદશાહ જોરાબનાં જુલમથી તેહેમુર દેશનીકાલ થવા તઈઆરી કરવા લાગો જે જોઈ હેરૂન બારે દુખી તથા દલગીર દેખાએઓ. મતલબસર હસવું અથવા રડવું જેથી ઘણાક અમલદારો પોતાનાં વડાની મેહેરબાંની અથવા દએઆ મેલવવાની કોસેસ કરેછે તેવાં પરાકરમ હેરૂન પાસ હતાં નહીં. તેનાં અંતઃકરણની ખરી હાલત કુદરત તેનાં મોહપર ગેબી હાથે ચીતારતી હતી. તેહેમુર પોતાનાં માથાં ઉપર ટીગાએલાં ભએંકાર વાદલાનું બેઆન કરી હેરૂનને કેહેવા લાગો "માહારા વાહલા વજીર તું જાણેછે કે પુરથવી ઉપરની કોઈ પણ ચીજ જેમની તેમ રેહેતી નથી એવો ખુદરતનો લેખછે. જો! આ સીહા રંગનું આકાશ બામદાદનાં સ્થીર વખતે કેહેવું સુરીઅનાં કીરણોથી, સોનેરી રંગથી પરકાશીત હતું અને હમણાં તેનો દેખાવ કેવો ડરાંમણો દીસેછે. પેલું આપણાં બાગ માહેલું ખુબશુરત જાહાડ જે લીલાં પાતરાં, ફુલ તથા મોહરથી એટલુંતો ખીચોખીચ ભરાએલું હતું કે હવાના પીછાં વાલા ગવઈઆઓએ પોતાનું સુંદર ગાંણુ ગાવાનું મથક તેમાં કીધું હતું અને જેનાં મધુર મેવા તથા ફુલ માંહેથી મધ કાહાડવાને ઉદીઓગી મધમાંખ મુલાકાત લેતી હતી તેની હાલ હાલત કેવી દીસેછે. તેને માંથેનું ખુશનુમાં લીલું અને રંગીન તાજ ખરી ગએઉંછે, તેને રોજની મુલાકાત આપનારા પરાંણીઓએ છોડી દીધુંછે અને હમણાં તે બોરૂં—નબલું તથા સુકું પડેલુંછે, એમજ હાલ મારી પણ હાલત આવીછે. મારૂં કીરતીનું આસમાન સંકટનાં સીહા વાદલાંથી ઘંકાઈ ગએઉંછે અને આ પરકાશીત તાજ મારાં મુરદાલ માથાં ઉપરથી ઉતરી તારા વફાદાર સર ઉપર આવી જગો લેછે માટે તું તેને સદા લાએક થશે એવી મારી ઉમેદછે.

હેરૂન—મારા માનવંતા શાહેબ તું કેહેછે તે સઘલું ખરૂં પણ તું જાણેછે. કાપી નાંખેલું દરખત નવા મુલ લેછે. બોરૂં અને સુકું જાહાડ પાછાં નવાં પાતરાં પાંમેછે. ઉજાડ જમીન પણ ખેતીથી સુધરી પાક આપેછે. ગંભીર તથા શોક કરતાં પખશીને પણ ગાવાને એક રૂડી રૂત મલેછે માટે આ શંકટ તારા સર ઉપરથી સેજવારમાં ઉતરી જાશે અને તારૂં રાજ આગલી આબાદાની ભોગવશે એ સત કરી જાણજે; તેથી આ તારૂં તાજ તથા તખત, રાજ તથા પાટ તુનેજ મુબારક રાખ મને શા માટે સોંપી જાએછે. દુનીઆનાં લોક કેહેશે કે લોભનો મારેઓ મેં મારા શાહને નસાડી મુકીઓ વાસતે સબુરી અખતીઆર કર, હીંમત તારે હઈડે બાંધ અને તારાં રાજની લગાંમ તારાજ હાથમાં રેહેવા દે.

તેહેમુર—તું નથી જાંણતો પેલો જંગલી જોરાબ મારા જાંનને વાસતે કેટલું જેહેર રાખેછે? તેનો દંખ થોડો ડરામણો છે?

---

† જેવી કે લોહડાની ખાન જેની ઉપર મનુશજાતનો સઘલો સુધારો તથા આબાદાની આધાર રાખેછે. વાચનારને સારી કોની ખબર હશે કે લોખંડની ખાનમાંથી નીકલતી કાચી ધાતુ જે હાલતમાં જમીનમાંથી ખોદી કાહાડવામાં આવેછે તેવીજ હાલતમાં કાંમે આવી શકતી નથી પણ તેને ગાલી સાફ કરવી પડેછે જે કાંમને માટે કોલસાની મેલવણી કરવી પડેછે. એ પરમાણે કોલસાની ખાંન વીનાં લોઢાંની ખાન નકાંમીછે માટે ઈશવરે પોતાના ડાહાપણથી આ બેજ પદારથોની ખાનો એક બીજાની જોડે મુકીછે. કેહવી કુદરતની ખુબી!

હેરન—કીરતારની જો કુરૂપા તો મરપ મરડે પેડું,
ઈશવરની જો ઈછા તો વાઘ બને ગેડું.

વલી તું જાંણેછે કે—ચીંધા અને જેહેરી કાંટા.વાલી જાહાડી તાજાં અને મધુર ફુલ પેદા કરેછે—જેહેર જે પરાંણીઓની જીંદગી પલવારમાં બુજાવેછે તે કેટલીકવાર માણુસ તું દુઃખ મટાડવા વઈદો દવામાં વાપરેછે—અને આગ જે પલવારમાં ભયંકર નાશ કરી નાખેછે તે મનુશજાતના સુખ અને સગવડને માટે કેવી અમુલીઅછે, માટે મારા સમજુ દોસત અને શાહ તારૂં દુખં એ, થોડા વારમાં સુખ સાબેત થશે અને તારા શતરૂ શેવટે ઉંધા પડશે એ મારા સખુન તું સત કરી જાંણજે.

તેહેમુર—હેરન, હું જોઉછું તું ફીલસુફની માફક ડાહાપણની વાત કરેછે પણ વધારે બોલવાનો વખત રેહેઓ નથી. જે પલ આવેછે તે મારા શતરૂને નજદીક લાવતી જાએછે અને વીલંબ લગાડવો એ મુરખાઈછે, માટે ઉઠ હુશઆરી પકડ, રાજની લગામ આજ રોજથી તારે સવાધીન કર અને આ રાજ તારૂં પોતીકું હોએ તેમ સમજી કારભાર, નેકી અને સાંતીથી ચલાવી શેવટે તું ખરોવફાદાર સાબેત થશે એવી મારી આશાછે.

હેરન—(ઉપર જોઈને) અરે ઈશવર ! આ વખત મારી પાશ બેવડી જબાં હતેતો હું મારા મન માહેલા સરવે વીચાર પલવારમાં જાહેર કરતે. (ગુડણમરીએ બેસીને) પણ ઓ મારા ખેરખાહ તારી સાથ વધારે તકરાર કરવી એ તારૂં દુખી દીલ રૂજાવેઆને બદલે ઘાહેલ કીધા બરોબરછે માટે ઈશવરને આપણો સાખશી કરી તારી સામને હું કસમ લેઉછ કે જાંહાંસુધી આ રગોમાં લોહીનુ છેલુ ટીપું રેહેશે, જાંહાં સુધી આ દલગીર દીલ છેલો ધપકારો આપશે તેહાંસુધી તારી વફાદારી તથા તાબેદારી હું ભુલશ નહી, અને આ રાજ જે પલે તુંને તથા વારશોને જોઈએ તે પલે હું સવાધીન કરી આપવાને બંધાએલોછુ એ મારા છેલા સખુન તારાં હઈડાંમાં ઉંડા કોતરી રાખજે.

તેહેમુર—ઉઠ ઓ દયાલુ દોસત, વફાદાર વજીર—ઉઠી ઉભો રેહે તારાં મનમાહેલા સરવ શક તરીપાર કાહાડ, તારી વફાદારી ઉપર હું શક લઈ જાંઉ એ મારી પોતાની હસતી ઉપર શક લઈ જવા બરોબરછે. માટે ઈશવરની જો મેહેરબાંની હશેતો આ મારે માથે ટીંગાએલુ સીહા વીપતીનુ વાદલું વીખરાઈ જઈ, સુખ અને આબાદાનીનાં કીરણોને રસતો આપશે અને આપણ બને સહીસલાંગત મલશું. પણ (આંખમાં આસુ આંણી.)

અજલ જો કરે આપણી આશાનો ઘાત.
કેઆમતમા મલશું આપણ બને મગાત !!

હેરન—ખરૂ મારા ખાવીંદ તું કેહેછે તે ખરૂં અને તેની સાબેતી આપણી નજરની શાંમેજછે. જો પેલો પુનમનો ચાંદ બીલોરી આશમાન મધે કેવો પોતાના હસતા ચેહેરાથી ધીમે ધીમે સવારી કરતો જાએછે—જે જોઈ આપણી આંખોને કેવી તાહાડક પરેછે. પણ જરાવારમાં કેવું અંચીતું પેલું શોહા વાદલાનું લશકર ચડી આવી તેને ઘેરો ઘાલી તેની કીરતીને જાંહાંખ આપવા જાએછે જેથી આપણી આંખોમાં તુરત દલગીરી અને દયા ઉતપન થાએછે. પણ થોડાવારમાં જોશોતો પેલાં કાલાં વાદલાં પીગલી અને પંથરાઈ જઈ, પેલા માહતાબની કીરતી કંજ કીધાને બદલે ઉલટી વધારી આપેછે—આસતે આસતે તેઓ ખીશી તેની આસપાસ એક રૂપેરી ચકર કરી નાંખેછે. જેથી તે માહતાબનો દેખાવ આગલ કરતાં વધારે આફતાબી ધંમક પકડેછે. એજ મીશાલે સબુરીવાલાં નેક આદમીનેબી જાંણવું.

આ પરમાંણે તેહેમુરે પોતાનાં વજીરને રાજનો હવાલો આપી હામદન નામના શેહેર મધે દેશનીકાલ થવા નીકલેઓ.

પરકરણ ૪ થું.

હામદન શેહેર—મોટો દુકાલ.

કેહેવતછે કે આગનો બલેલો વનમાં ગએઓ તો વનમાંબી આગ નડી. થોડા દીવસની સફર કરી તેહેમુર પોતાની ધારેલી જગાએ આવી પુગો પણ તેહાં તેનાં દીલપર નવી દાહાજ લાગી. હામદન શેહેર આખું ભએંકાર દુકાલનાં વકાસેલાં જડબાં વચે પકડાએલું હતું. તેનો બાદશાહ કોબાદ આ કુદરતી બનાવને તાબે થઈ નીરાશ બેઠો હતો. લોકો ઘરબાર છોડી શેહેર બાહાર નાહાશી જતાં હતાં. મોહોલા ઉજડ થવાથી તેઓ મધે ઘાસ ઉગવા માંડીઉં હતું. શોખીલા રેહેવાશીઓ જેઓ ભાતભાતની મોજ મજાહ સદા ભોગવતા હતા તેઓ સુકી રોટલી સારૂં મોહ વકાશતા બેઠા હતા. મા બાપ જેઓ પોતાનાં વાહાલાં બચાંઓનું રખસણ અથવા પોશણ કરતાં હતાં તેઓ તે પસુ સરીખા નાહનાં ફરેસતાઓને ગોસપંદોને બદલે વેતરી નાંખવાનો મનશુબો કરવા લાગાં હતાં ! ભરથાર તથા તેની વાહલી બાનું ભુખમરાનાં ચીંધા દાંત તલે એટલાંતો ચવાઈ ગએઆં હતાં કે બેમાંથી એકુનો જાન સલાંમત રાખવાને માટે તેઓ શોરતીની માફક નસીબ અજમાવી જોવાની ચીઠીઓ કાહાડી, તેમાંથી જે એક કમનસીબ પડે તેનાં અમુલીઅ માસ તથા લોહીથી બીજાનો કરમાઈ જતો કુમલો પરાંણ તાજો કરવાની ઈઉકતીઓ શોધવા લાગાં હતાં !! અરે ! શેહેર મધે મુરડાંઓની લાસનો એટલોતો જમાવ થએઓ હતો કે તેઓને ડાટી આવવાને કોઈ મલી આવતું ન હતું, પણ જેઓ આ ધરમનાં કાંમની હીંમત કરતા હતા તેઓનાં ભુખથી અધમુએલાં શરીરમાં તાકાદ ન હતી !!!

તેહેમુર પરથમ હામદન મધે આવેઓ તે વેલાએ તે શેહેરની એવી અવસથા હતી જે જોઈ તેનાં મનમાં ભારે બલાપો તથા દએઆ ઉતપન થઈ હતી. પણ તે કમબખત શેહેરની પણોતી તેનાં મુબારક પગલાં પડેઆથી ઉતરી હતી કારણ, જેમ પુરાતમ જમાનામાં જંગલમાં ભટકતા ઈસરાએલ લોકો જેઆરે ભુખમરાની ભારી શંકટમાં આવી પડેઆ હતા તે વેલાએ તે શદા પાલનાર સાહેબે એક જાતનાં અનાજનો વરસાદ તેઓ ઉપર રેહેઓ હતો એમ કેટલાક તવારીખ લખનાર લખી ગઆછે, તેમ તેહેમુરે વાંહણ ભરી પોતાની સાથ ખોરાકીનો મોટો જથો આણેઓ હતો તે બીચારાં હામદનનાં ધડધડતાં

રેહેવાશીઓને મોટો ટેકાવ અને આશીરવાદ થઈ પડેઓ હતો. આ ઉપરથી તે શેહેરના બાદશાહ કોબાદ, જેની દરબારમાં તે મેંજબાન તરીકે ઉતરેઓ હતો, તે તથા તેની રાંણી ફરંગીજ તેનો એટલોતો ઉપકાર માનવા લાગાં કે જેનુ બેઆંન તેઓ કરી શકતાં ન હતાં. તેઓ તેહેમુરને પોતાના જાન કરતાં વધારે પેઆરથી જોવા લાગાં અને તેને સઘલો આશરો આપી તેનાં માયાલુ સવભાવ ઉપરથી સદાનો દોસત કીધો હતો. પણ તેહેમુરને આ શેહેર મધે વધારે દીવસ થયા નહી એટલામાં તેનાં વફાદાર વજીરનુ બારે-તાકીદનું એક પતર આવીઉં જેમાં એમ જણાવીઉ હતું કે "તારા શતરૂ જોરાબને તારે વીશે છુપી ખબર મલી છે માટે હામદન છોડી બીજી જગોએ કુચ કરી જવાને વીલંબ લગાડવો નહી." આ ખરી ચેતવણી ઉપર ભરોશો રાખી તેહેમુર તુરત વાંહણમાં મહડી બીજા શેહેર તરફ હંકારી ગએઓ.

—————

બાંમદાદનુ ખુશનમાં ચીત્ર.

જે દીવસનો કોઈએક ચોકસ વખત બીજા વખત કરતાં વધારે બુલંદ તથા કીમતી ગણાતો હોએ તો તે બાંમદાદનો વખતછે. જો કોઇબી વખતે કુદરત પોતાનો બુરખો ખસાડીને પોતાને પરકાશતે ચેહરે તથા હસતે મોહડે તમારી સનમુખ ઊભી રેહતી હોએ તો તે સવારનો વખતછે. જગ.કરતાએ જે કાંઈ પેદા કરીઊંછે તે ભલાં કાજને માટેજછે એવો નેક એતકાદ જે આદમી ધરાવેછે તેને બાંમદાદની વખતે મરદાના વાસવાનો ખરો અરથ સમજવાને વીલમ લાગતો નથી. તે અરથ દેખઇતો એજછે કે પરોઢીઆંમાં ઊઠીને પોતાના પેદાના કરનારની એબાદત કરવી. એબાદત ફકત મોહડું હીલવીઆથીજ થાતી નથી. જે ખરોજ ભગતછે તેની ઊંગ તથા ભુખ, ચાલવુ તથા હાલવુ, આપવું તેમજ લેવું, અને ટૂંકામાં તેનુ સરવે વીચારવું, બોલવુ તથા કરવુ ભગતીથી ભરેલુ હોએછે.

બાંમદાદે ઊઠીઆથી બીજા ઘણાએક ફાએદાઓમાં બે મુખીઅ તથા અમુલીઅ ફાએદા થાએછે તે—૧, જીંદગી લાંબી થાએછે—૨, તંદરોસતીમાં હુમેરો થાએછે.

બાંમદાદે ઊઠીઆથી જીંદગી લાંબી થાએછે એટલા સબદો સાંભલીને કોઈને અજાએબી લાગશે પરંતુ તેને લગતો આએજ ખોલાસો બસછે કે જો એક આદમીની હઈઆતી સીતેર વરશની ધારીએ અને પછે તે આદમી જો દરરોજ નવ કલાક સુઈ રેહતો હોએ તેના કરતાં સવારે એકાદ કલાક સકારો ઊઠીને તે વખત કોઈ ભલા ઊદીઓગમાં મસગુલ થાએ (કે જે ઊદીઓગના ઊદાહરણો આપવાની ખાતરે કાંઈ જરૂર નથી.) તો ગણતરી કરતાં માલમ પડશે કે તેની જીંદગી પાંતરીસ મહીના ચઊદ ડાહાડા તથા ચઊદ કલાક, ઈઆને લગભગ તરણ વરશ વધારે લાંબી હોએ તેટલી વધારે ઊપીઓગી રીતે ગુજરશે. સેખસાદીની કેહેવત મુજબ "દાનાવ તે નહી કે જે ફકત ઊમરે વડો; પણ તે કે જે દાનાઇએ પુર." જે ટુક જીંદગી ઘણી ઊપીઓગી તે લાંબીના કરતાં ભલી.

૨—બાંમદાદની વખતે ઊઠીઆથી તંદરોસતીમાં હુમેરો થાએછે એ મીસાલે ઊપર લખીઊછે. તેનુ સમજવુ એજછે કે પરોઢીઆંમાં ઊઠીએતો રીકામા બેસીતો ન રેહવાએ અને જે તેવા ઠંડા વખતે કાંમકાજ કરીએ, લાંબી મંજલે ચાલીએ, ઘોડા ઊપર સવારી કરીએ, મછવામાં બેસીને સમુદર અથવા નદી ઊપર ફરવા જાઇએ અને વલી આપણે પોતાનેજ હાથે હલેસાં મારીએ તથા એ વગેરે બીજી સારી કસરતો કરીએતો આપણુ લોહી સાફ થાએ, રૂચી વધે, કુવત આવે, શરીર તથા મન બેઊ સવચછ થાએ અને સેંકડો રસતે તંદરોસતીના રેલા રગેરગમાં રેલાએ.

જો હું ચીતારો હોઊંતો બાંમદાદનુ આ ... જો મીસાલ ચીતારૂં—મરઘાના ઘંભીર આવાજથી એક ખુશ કબીલાને જગાડું—પછે પોસાગ પેહેરાવીને તેમને બાહેરના લીલોતરી ભરેલાં મેદાન ઊપર આણુ—પરભાતના પરકાશને અસત પાંમતા સેતારા નમશકાર કરીને પશચીમ તરફ ચાલતા થાએછે તે ખુશદેખાવ દેખાડું—તે મેદાંનમાથી તેમને ટેકરા અને પાહાડોની પચરંગી રચનામાં રમાડું—ખીણોની ખુશબોથી તેમના મગજ તર કરૂં—પરવતના સીખરમાથી દુઝના ચેતનાં પાંણી પાઈને તેઓના દીલ તાજાં કરૂં—નીચેના ભાગો ઊપર તે પાણીના સેંકડો નાલાં ખુદરતના કાએદાને તાબે થાઇને પાછાં એક મેકને મલીને જે માહ નંદી બનાવેછે તેવી નદીના કીનારા આ

થાઈ સકાતું નથી તેથી એવા ટબમાં સુવાડીને ધોવાનું સેહેલ પડેછે.

અથવા એક મોહોટું ટબ ૭ ફુટ લાંબુ અને ૪ ફુટ ઉંડુ લેવું તેમાં ૩ ફુટ પાંણી ભરવું અને તેમાં માએ અથવા આયાએ બચાને ખોલા ઉપર લેઈને સાથે નાહાવું. પાંણીમાં વીસ મીનીટ લગી રેહેવું.

બચાંનું માંથું અને ગરદન ડાબા હાથ ઉપર ટેકાવીને સઘળું આંગ પાંણીમાં રાખવું. ટબ ઘણું નાહાનું તથા છાલકું લેવું નહી કાંએકે તેથી બદનનો થોડો ભાગ પાંણીની બાહેર રેહેછે તેથી ઉલટી ઈજા થાએછે.

આપણા લોકોમાં નાહાવાને માટે ટબ મુતલગ વાપરવામાં આવતાં નથી. હાલ જે રીતે બચાંને નહવાડેછે તે ઘણીજ નુકશાંનકારકછે. માએ બચાંને ખોલા ઉપર સુવાડીને ઉઘાડી જગા ઉપર નહવાડેછે. નહવાડતાં ઘણી વખતે અરધો પોણો કલાક કાહાડી નાખેછે તેટલો વખત એકવાર બચાનાં બદન ઉપર ગરમ પાંણી પડેછે અને તેજ ઘડી પછી ઠંડો પવન ફુંકેછે. એ રીતે નહવાડીઆથી સરદી થઈને છાતીનું દરદ પેદા થાએછે.

વલી હાથમાં નહવાડીઆથી બચાંને તરેહવાર રીતે જેમ ગમે તેમ પકડેછે તેથી કોઈ વખત હાથ પગનાં સાંધાને લચક આવેછે. ટબમાં નહવાડીઆથી બચાંને ઉલટું સુલટું કરવાની ગરજ પડતી નથી.

૩. બચાંને દરરોજ માથાંથી તે પગ સુધી નહવાડવાની જરૂરછે.

માથું પેહેલા સાફ પાંણીથી ધોવું પણ જોરથી ચોલવું નહી અથવા સરખું કરવાના વીચારથી દબાણ પણ કરવું નહી.

કાંન અને કાંનનું પછવાડું સાબુના પાંણીથી ધોવું કે મેલ પેદા થાએ નહીં.

એ પછી બદન સાફ કરવું. હાથના અને પગના કાતરા અછી રીતે સાફ કરવા.

બે મીનીટમાં સઘળું બદન સાફ થઈ સકેછે તેથી બચું સાફ થાએ એટલા વખત સુધી પાંણીમાં રાખવું. ઘણો વાર રાખીઆથી બચાંને નબલાઈ થાએછે.

૪. બચાંને નહવાડતી વખતે વાદલાંથી સાફ કરવું અને ધોવું.

એક મોટું વાંદલું લેવું, રુવાલ તથા ફલાનેલનું કપડું લેવું નહી. વાદલું વાપરીઆના ઘણા ફાએદાછે. તે બદનના સઘલા ભાગો ઉપર બરાબર ફરીવલેછે અને મેલ દુર કરેછે—તે ફલાનેલના કપડાં કરતાં નરમ અને ખુશ લાગે એવુંછે. વલી વાંદલામા પુશકલ પાંણી સમાએછે અને તેથી વલી બચાંના બદન ઉપર ઉંચેથી પાંણી સારી રીતે નખાઈ સકાએછે એટલા કારણને માટે વાંદલું "શાઉઅર બાથ" (ઝારીનું પાંણી) ની ગરજ સારેછે.

નવાડતી વખતે વાદલું પાંણીમાં બોળવી ઉંચે હાથે બચાંના પીઠ અને પગ ઉપર નાખવું કે તેથી બચાંના બદનને કઉઅત મલશે.

આપણા લોકો વાસણ વતી પાંણી બચાં ઉપર રેડેછે પણ તેથી એકજ વખતે બદનના સઘળા ભાગ ઉપર પાંણી ફરી નથી વલતું તેથી જારે એક ભાગ ગરમ પાંણીથી ભીંજે તારે બીજો ભાગ હવા ખાએછે એથી નુકશાન થએ આ વગર રેહેતું નથી. ટબમાં નહવાડીઆથી એ અડચણ દુર થાએછે.

૫. વલી દરરોજ સાંજના બચાંને નહવાડવું ઘણું ફાએદા ભરેલુંછે.

બચું ઝાડા પીશાબથી જલદી મેલું થઈ જાએછે એટલા માટે તરત સાફ કરેઆ શીવાએ સાંજે નહવાડવાની જરૂરછે.

વલી જે બચું ખીજવાતું હોએ તથા તાસવીસ કરતું હોએ તેને સાંજે પાંણીમાં બેસાડીઆથી મીઠી હુંઘ આવેછે અને મીજાજ ઠંડો પડેછે.

સાંજનું પાંણી ઘણું ગરમ નહી હોવું જોઈએ તથા બચાંને ઘણીવાર પાંણીમાં બેસાડવું પણ નહી જોઈએ.

આપણા લોકો બચાને સાંજે નહવાડવાનું અડચણ ભરેલું ગણેછે કે તેથી સરદી પોહોચેછે. જો ટબમાં નહવાડેતો અલબત એ અડચણ દુર થાએ.

૬. બચાને નહવાડવામાં કુકુ પાંણી વાપરવું જોઈએ.

ઘણું ગરમ તથા ઘણું ઠંડું પાંણી વાપરીઆથી અવગુણ થાએછે.

આપણા લોકોમાં બચાંને ખુબ ગરમ પાંણીમાં નહવાડવાની ટેવ પડી ગઈછે પણ તે કેટલીએક રીતે નુકસાંનકારકછે. ઘણું ગરમ પાણી વાપરીઆથી બચું નબલું પડી જાએછે. માસમાં કઉઅત રેહેતુ નથી, તેને પસીનો છુટીને આંગ ઠંડું પડી જાએછે, ખુબ ઉંઘ આવેછે અને કેટલી વખતે બચું જુમાઈ પણ જાએછે.

વલી કેટલાએક ઈંગરેજ લોકોમાં એવો વીચારછે કે ઠંડું પાંણી બચપણમાંથીજ વાપરીઆથી બચું જોરાવર થાએછે પણ એ પણ ઘણી ઘાતકી અને નુકશાનકારક રીતછે; ઠંડાં પાણીમાં બેસાડીઆથી બચું ઠંડું પડી જાએછે અને બદનમાં જલદીથી ગરમી આવી સકતી નથી.

તેટલા માટે કુકું સમાધાંન પાંણી વાપરવાની જરૂરછે. પાંણી ૯૬ ડીગરીની ગરમીનું લેવું જોઈએ. ગયા ભાશાણમા મેં જણાવીઉં હતું કે દરએક કુટંબને એક ગરમી માપવાની શીશી ઘરમાં રાખવાની જરૂરછે. તે શીશી બચાંને નહવાડતી વખતે પાંણીની ગરમી જાણવાને અતીશે ઉપીઓગી થઈ પડેછે.

આસતે આસતે પાંણી ઠંડું કરતાં જવું તે એવું કે છેલે બચાંને ઠંડાંજ પાંણીમાં નહવાડવું. પેહેલા તરણ મહીના લગી જરા ગરમ (આંગ ઉપર લેવાઈ સકાએ એવું) પાંણી વાપરવું પછી નવ મહીના વેર કુકું, બીજે વરસે એથી કુકુ અને તરીજે વરસ પછી તદન ઠંડું પાંણી વાપરવું.

જો એમ બને કે બચાંને ઠંડું પાણી વાપરોઆ પછી આગમાં ગરમી જલદીથી નહી આવેતો એવું પાંણી વાપરવુંજ નહી.

• જોરાવર બચાંને માટે ઠંડું અને નબલાને માટે ગરમ પાંણી વાપરવું જોઈએ.

ઠંડીની ઋતુમાં ગરમ પાંણીજ વાપરવું, ઠંડુ વાપરવું જ નહી. ગરમીનાં દાહાડા ઉપર ઠંડુ વાપરવું.

જો બચું નબલું માલમ પડેતો ફુકા પાંણીમાં બે મુઠી ભરીને નીમક નાખવુ તેથી બચાને કુવ્વત મલશે.

૭. બચાંને નહવાડતી વખતે સાબુ વાપરવો જોઈએ નહી.

ચામડી ઉપર હમેશ તેલ જેવી ચીકણી વસતુ પેદા થાએછે તેથી ચામડી નરમ અને સુંમારી રેહેછે. જો તે ચીકણી વસતુ પેદા નહી થાએતો ચામડી સુકાઇને તરકી જાએ તેથી બદન ઉપર એ ચીજની જરૂરછે. હવે જો સાબુ વાપરીએતો તે ચીકણી વસતુને ધોઇ નાખેછે અને ચામડીમાં ચીરા પડેછે.

મોહોડુ તથા હાથ પગ મેલા થઆ હોએતોજ તે ઉપર સાબુ લગાડવો નહીતો કાંઇ પણ જરૂર નથી.

અમસથુ ફુકુ પાંણી વગર સાબુએ બદન ઉપરનો સઘલો મેલ ધોઇ નાખેછે.

જો સાબુ વાપરવો પડીએતો "કાસતાઇલ" સાબુ (તે કડણ શરૂદ વગર ખુશબોનો સાબુ આવેછે) વાપરવો બીજા ખુશબોદાર સાબુ બચાની ચામડીને નુકશાન કરેછે.

સાબુ લગાડતાં સંભાલ રાખવી કે તે આંખમાં નહી જાએ.

જો ચામડી ઘસાઈ હોએતો "ગલીસરીન" સાબુ વાપરવો.

આપણા લોકો બચાંને નહવાડીઆની આગમજ અથવા નહવાડતી વખતે તેલ અથવા માખન લગાડેછે તે ચામડીને ફાએદાકારકછે તેથી ચામરી તરકતી નથી. પણ દરરોજ અને પુશકલ તેલ લગાડવું નકામુંછે. તેથી કેટલી વંખતે ગલીચી રેહેછે. કપડાં ખરાબ થાએછે અને મેલ એકઠો જલદીથી થાએછે.

૮. બચાને નહવાડતી વખતે ઓરડો ખોલો પણં ગરમ રાખવો. થંડા પવનના ઝપાટા આંગ ઉપર ફુકવા દેવા નહી.

ઠંડો પવન ફુકીઆથી છાતીનુ દરદ પેદા થાએછે તેથી ઓરડાની બારીઓ બંધ રાખવી જે દુરની બારી હોએ તે ઉંઘાડી રાખવી કે ઓરડા માંહે ચોખો પવન ફરતો રેહે.

૯. નહવાડી રહયા પછી તરત એક ગરમ અને સુકા ટુવાલથી સઘલું બદન આછી રીતે સાફ કરવુ.

પેહેલે બચાંને ટુવાલમા વીટાલી લેવું કે તેથી સઘલુ પાંણી ચુસાઇ જાએ પછી હલવેથી સઘલી તરફથી ટુવાલ દાબીનેજ આંગ સુકું કરવું.

આપણા લોકો જોરથી બચાંની ચામડી ઘસેછે અને આંગ લાલ સુરણ જેવું કરી નાખેછે તેથી કાંઇ પણ ફાએદો થતો નથી, આગમાં ગરમી આવેછે તે ખરી પણ જો પછી ગરમી રાખવાને બરાબર કપડાં પેહેરાવીઆં નહી અને પવનમાં બચાંને લેઇ ગયાં તો પછી ઉલટું નુકશાન થાએછે, વલી જોરથી ઘસીઆથી ચામડીને નુકશાન થાએછે.

૧૦. પછી ટુવાલથી કાનને સાફ કરવાની જરૂરછે.

કાંનની બાહેરની અને અંદરની બાજુ ટુવાલથી સાફ કરવી, જો સાફ નહી કીધોતો કાન મેલથી ભરાઈ આવેછે, અને તેથી તરેહવાર દરદો પેદા થાએછે.

ઘણાં બચાં બેહેરાં થઈ જાએછે તેનુ મુલ કારણ તપાશશોતો એજ માલમ પડશે.

૧૧. જે ભાગ ઘસાયો અથવા લાલ થઓ હોએ તે ઉપર "પૌડર" છાંટવો જોઈએ.

પગના તથા હાથના કાતરા તથા સફરો સાફ નહી રાખીઆથી લાલ થઇ આવેછે અથવા ઘસાએલો માલમ પડેછે એવા ભાગને પેહેલાં ખુબ પુશકલ ફુકાં પાંણીથી વાંદલાંએ કરી ધોવું અને સુકો ટુવાલ આસતેથી લગાડીને પછી તે ઉપર "પૌડર" છાંટવો.

આપણા લોકોમાં "પૌડર" વાપરવાની રસમ હમણાજ દાખલ થઇછે, પણ ઘણી વખતે જેમ વાપરવો જોઇએ તેમ કરતાં નથી, ઘણી વખતે બચાંનું આખું આંગ "પૌડર" થી ભરી નાખેછે. ગયાં ભાશાણમાં મેં એ વીસે સમજણ આપી હતી કે એમ કીધાથી કેટલાક ગેરફાએદા થાએછે.

૧૨. નહવડાવી તથા આંગ શુકાવી રહા પછી આપણો હાથ બચાના બદન ઉપર ગરમી આવે ત્યાંહાંસુધી ફેરવવો.

હાથ ફેરવીઆથી લોહીનું ફરવું બરાબર ચાલેછે અને આંગમાં જલદીથી ગરમી આવી જાએછે.

ઘણા જોરથી હાથ ફેરવવો નહી અથવા ટુવાલથી પણ આંગ ઘસવું નહી કેમકે ચાંગડી ઘસાએછે અને પીડા થાએછે.

૧૩. બચાંનું આંગ સાફ શખવાને જારે પણ પાંણીની ગરજ પડે તારે સુખેથી પુશકલ વાપરવું.

પાંણી પુશકલ વાપરીઆથી બચું તંદરોસત અને ખુશ રેહેછે. પાંણી વાપરવાની કાંઇ પણ કસર કરવી નહી. જો આલસાઇ કરીને પાંણી જારે જોઇએ તારે નહી વાપરીઉં તો ખચીત ચાંમડી ઘસાઇને ખરાબ થાએછે.

૧૪. બચું તરતનું ધાવેલું હોએ અથવા ઉંઘાએલું હોએતો ઉઠાડીને તરતજ નહવાડવું નહી.

ધવાડીઆ પછી એક બે કલાક પછી નહવાડવું. એ ધ્યાનમાં રાખવાની ઘણી અગતછે, કાંએકે ભરપેટ ઉપર નહવાડીઆથી અવગુણ થાએછે.

૧૫. બચાનું આંગ નુછવાનાં કપડાં ખારથી ધોવાડવાં નહી.

કપડાં ખારમાં ધોઆથી ધોતાં ધાએછે ખરાં પણ તે બચાંની ચાંમડીને શુકી કરીને ચીરા પાડેછે તેટલા માટે કપડાં મીઠાં પાંણીમાંજ ધોઇને સુકવવાં.

૧૬. બચાંને નહવાડવાની, સાફ કરવાની અને કપડાં પેહેરાવવાની ફરજ માઓની પોતાનીછે.

માએથી જે કાંમ પોતાથી બની સકે તે કદી પણ બીજાને સોંપવું નહી. બચાંને નહવાડવાનું કાંઇ કામ સેહેલું નથી. ઉપર કહેલી માવજતો માએ પોતેજ કરી સકેછે. બીજા માણસોને સોંપીઆથી કાંમ મનપતીજ રીતે થતું નથી અને ઘણી વખતે જરા આલસાઇને માટે ખુબ પસતાવું પડેછે.

૧૭. બચાંને નહુવાડીઆ આગાઉ તેલ ચોપડતી વખતે તેના હાથ પગ મંડવા નહી તથા પગવતે લટકાવવું નહી.

તેથી ઉલટું નુકસાન થાએછે ફાએદા કાંઇ પણ નથી.

હાલ આ ભાશાંણુ ખતમ કરૂંછું અને આવતી વખતે નાહાના બચાંને કપડા પેહેરાવવાની માવજત વીશે ભાશાણ કરી સંભલાવશ.

બામબુ—ગરીબ ઘરનો વાંસ.

ખોદાની બખશેસોમાંની નજીવામાં નજીવી બખશેસબી અતીઅંત કાંમની અને ફાએદાકારકછે અને તેની સીફ્ત આપણાથી થઈ શકતી નથી. તારે તેવી બખશેસને વલી આંમણે નજીવીબી કેમ કહી શકીએ. જેમ એક બાલક પોતાના બાપની સાથે મેલામાં જાએછે અને એક દુકાંનમાં રમકડાં તથા બીજી શુંદર વસતુઓ જોઇ મલકાઈ જાએછે અને તે મેલવવાને મઘન રેહેછે—વલી આગલ ચાલતાં બીજી દુકાંનપરની સુંદર ચીજો જોઈ તે બાપને કેહેછે "બાવા પેલી દુકાંન કરતાં આ વધારે સરસછે" અને જેમ તે આગલ વધતા જાએછે તેમ દરએક દુકાંન વીશે વધારે અને વધારે તારીફ કરેછે—તેમજ માનવી જાત ખુદરતની પેદાએશ જેમ જેમ એક પછે એક જોતા જાએછે તેમ તેમ તે મલકાએછે અને બોલેછે કે આ જેવી સુંદર પેદાએશ બીજી કોઈજ નહી હશે. એ ઉપરથી વીચારવાનુ એટલુજછે કે ખુદરતની બારીકમાં બારીક અને નજીવામાં નજીવી ચીજોબી તે બુલંદ સાહેબની મોહોટાઇ દેખાડી આપેછે, અને માનવીની નજરને તુરૂપત કરેછે.

વાંસ અથવા બામબુ એક નજીવી વનસપતી લાગેછે પણ જારે તેનાં ઉપયોગ શોધવા બેશીએછે તારે એ નજીવી બખશેસનાં શુકરાંનાં કરવા વગર ચાલતુ નથી.

વાંસ ગરીબ ઘરને ઘણોજ ઉપયોગી થઈ પડેછે—મુંબઈમાં તેમજ સુધરેલાં દેશોમાં અને તીઆંના શેહરોમાં ગરીબ ઘરો ઘણા મલી આવશે. પણ તેઓથીબી ગરીબ ઘરો ચુન અને જંગલમાં—અસાન અને જંગલી દેશોમાં હોએછે. તેઓને બામબુ અથવા વાંસ જેવી ઉપીઓગી વસતુ વનસપતીમાં બીજી કોઈ નથી. નાહના છોડવાથી તે મોહટાં ઝાડ સુધી તેનો સઘલો ભાગ કામમાં આવેછે. જારે કુમલો હોએછે તારે તેના અચાર બનાવવામાં અને તરકારીમાં પણ વાપરી શકાએછે. જેપાન, સીઆમ અને મલેના લોકો એના તરેવાર સવાદીશટ પકવાનો બનાવેછે—એમાં જે રસ થાએછે તે પીધાથી ગરીબ લોકો ખુશી થાએછે—તે રસને છેજીને બાહેર કાહડવાને બદલે તેની અંદરજ સુકાવા દીધોતો તે દવાઈની માફક કાગ આવેછે. આતસ તથા તેજાબની બાલવાની શકતીને તે અટકાવી શકેછે. બામબુના પાતરાં પણ ઉપીઓગી હોએછે. જો ગણુ સુજીશં હોએતો એના પાતરાં કરતાં વધારે સરસ દવાઇ થોડીજ હોએછે. તાવ દુર કરવાને એની છાલનો ઉપીઓગ કરવો પડેછે.

એક ગરીબ જંગલીને બામબુ મલીઆ તો પોતાને રેહવાને જેવુ જોઇએ તેવું ઘર બાંધેછે. જાડા મોટા વાંસના થાંભા કરેછે—બીજા વાંસોને ચીરીને તેની દીવાલ બાંધી લેછે. તેનાજ બારણા, તેનીજ બારી, તેનાજ છજીઆં થાએછે. ઘરનો માલ પણ તેનોજ બનેછે, નીચેની જમીન વટીક તેની બનાવવામાં આવેછે. માલ બાંધતી વખતે તથા નીચેની જમીન કરતી વખતે આડા આખા વાંસ નાખી બીજાઓની ચીર કરી નેતરથી બાંધી લેછે. એ ચીરોનો બાહેરનો ઉપસી આવેલો ભાગ ઉપર રાખવામાં આવેછે, જેથી ઉંઘાડે પગે ચાલતાં સુવાલું લાગેછે અને પગને હરખત થતી નથી. કેહેછે કે કેટલાક લોકોતો મોટા બામબુ ફાડી તેઓને એવીતો રીતે પીટેછે કે તેઓ પંથરાઈને લાદીના જેવો આકાર પકડેછે. એ બાંબુની લાદીઓ દોહડ ફુટ પોહલી તથા બાર ફુટ લાંબી સુધી બનાવવામાં આવેછે. એઓને જમીનની ફરસબંદીમાં કામે લગાડેછે. ઘરને છાપરૂંતો જોઇએ—તો એમાં પણ બામબુજ બસછે. છાપરાંમાં વાંસનો ઉપીઓગ થતો આપણે સરવે જાણીએછે, પણ તે નલીઆની ગરજ સારેછે, એવો વીચાર આપણને કોઈ દાહડે આવીઓ નહી હશે. ગરીબ જંગલીને નલીઆની કંઈ જરૂર નથી. બામબુ તેજ તેના નલીઆંછે. આખા બામબુના સાટકા આડા નાખી—બીજાઓની ચીર પાડી અડોઅડ તેઓને નેતરથી બાંધી લેછે. એ ચીરોની પોકલ બાજુ ઉપર રાખવામાં આવેછે કે જેમાંથી વરસાદનાં પાણીને વેહવાને રસતો મલેછે. ગમે તેવી અડેઅડ ચીરો મુકી હોએ તોપણ તેઓની ધારની વચે, ઘરમાં પાંણી ગલે તેવી જગો રેહવીજ જો

ઈએ. એનો અટકાવ એહલથી બનેછે: એવી વાંસની બે ચીરોની ધારની ઊપર તરીજી ચીર મેલવામાં આવેછે, પણ તેનો ઊપસી આવેલો ભાગ ઊપર રાખેછે કે જેથી બે ચીરોની વચેનો ગાલો પુરાએછે અને તેપર પડતું પાંણી ઢોલાઈને ચીરોના પોકલ ભાગમાં જઈ પડેછે. એની ગોઠવણ અને આપણા નલીઆંની ગોઠવણ એકજ સરખીછે. એ ઊપરથી માલમ પડેછે કે આખું ઘર બામણુ અથવા વાંસનું બની શકેછે. ખામ, દીવાલ, માલ, બારણા, બારી, છજીઆં તથા છાપરૂં એટલુંજ નહી, પણ ખુંટી, ખીલા, ચુંક સરવે બાંમણુનીજ બનેછે. આપણે દુરથી પાંણી લોઢાના નલમાં લાવીએછે. ગરીબ બીચારો જંગલી તે કેમ કરી શકે? સદા ઊપીઓગી બામણુ તેની મદદે આવેછે. બામણુની ચીરની તે પનાર બાંધેછે, એ પનારની મારફતે પાંણી વેહતું જાંહાં જોઇએ તાંહાં ચાલીઊં આવેછે.

ઘરતો બામણુથી બંધાઈઊં તો હવે "ફરનીચર"નું શું કરવું? બામણુ, બામણુને તેરૂ? ગરીબ જંગલીને વાંસ ગલીઓ એટલે "ફેરનીચર"નો શું તોટો? બામણુની પેટી, તેનાજ કરંડીઆ, તેનીજ ટેબલ, તેનીજ ખુરસી, તેનાજ બાંક, તેનાજ તુલ, તેનાજ ઢોલીઆ બનેછે. તેના ઢોલીઆ એવાતો બનેછે કે કમાનના ફાચો તરેવાર તકીઆ ગાદી છતાં એક બાજુ રેહે. એમ પણ કેહેછે કે એના વાસણબી બનેછે કે જેમા રંધાઈ શકે. એ કેમ બને તેની સમજ પડતી નથી. માતર એટલુંજ ધારવામાં આવેછે કે ઊપર કહેલો બામણુનો રસ અહીંઆં ઊપીઓગમાં આવતો હશે. ગરીબ માણસને પીવાના હુકામાં પણ એ કામનોછે.

• બામણુ નવધણીને ઢાગનોછે. એક ભારી ચીજ એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે લઈ જવામાં એનું કામ પડેછે. ચીન, જેપાન અને બીજાં ગરમ દેશોમાં જાંહાં વાંસ ઊતપન થાએછે તાંહાં એની પાલકી બનેછે. આપણા ગામડાંઓની ગાડીમાં પણ એનો ખપછે. ગાડીના પઈડાંને જે તેલ લગાડવામાં આવેછે તે વરીક બામણુની નલીમાં રાખવામાં આવેછે અને બાટલીની ગરજ સારેછે.

ગરીબ જંગલીને લડાઈમાં જો જવું પડીઊંતો બામણુની તે ઢાલ બનાવેછે. બામણુનાજ તીર કામઠાં લઈને પોતે હામલો અથવા બંચાવ કરેછે. બામણુની નલીમાં દારૂ ભરી તેના ફટાકરાથી એક વખત ચીનાઓ અંગરેજની રીજમીટની છાવણી પડી હતી તેને બીહવડાવી શકીઆ હતા. બામણુની નલીઓમાં કેટલીક પરવાહી પદારથો રાખી લડાઈ કરવાને તેઓ દુર જઈ શકેછે. બામણુની નલી તેઓની તરવાર તથા છરીની મીઆનને ઠેકાણે કાંમે લાગેછે. બામણુથીજ પોતાના કેદીઓને ફાસી દેછે. તેપીજ ગુનેહગારોને ફટકાવી કાહાડેછે. વાસને બામણુને લોકો ચાહેછે તેમજ તેથી ડરેછે પણ ખરા.

દરીઆમાં મુસાફરી કરવામાં પણ બામણુની મદદ ગરીબ બીચારા જંગલીને જોઈએછે. વાંસનીતો હોડી બનાવી તેમાં ફરેછે. • તેનાજ હલેસાં પણ બનાવેછે. આપણી તરફના કીનારે ફરનારા ખારવાઓ લાંબા વાંસ રાખેછે. તેની મદદથી બતેલા તથા ફતેમારીઓને ખાડીઓમાંથી અને બીજાં બારોંમાંથી બાહેર કાહાડી શકેછે. ચીનાઓ પણ એવી બાબદમાં વાંસનો ઊપીઓગ કરેછે. એથી વધારે જાણવા જોગ એછે કે બામણુ દરીઆમાં ફરનાર ખલાસીની જીંદગીનો બંચાવનાર થઈ પડેછે. સુધરેલા દેશોમાં થોડુક થઇઊં શોધ થઇછે કે જેથી બુચનો અથવા એવોજ કંઈ પોશાક પેહરી કંઈ અકસમાંતને લીધે દરીઆમાં પડવું પડે તો તેથી તે પોશાક પેહરનાર તરતો રહી શકે, પણ જંગલીને તો આગલથીજ માલમછે કે બામણુ તેને તરતો રાખી શકશે, વાસને દરીએ ફરતી વખતે બામણુંનું એક ચોકઠું બનાવીને સાથે રાખેછે. એ ચોકઠું એવી રીતનુ હોએછે કે એહલથી માણસના સરીરને બેસતું આવે અથવા જો તેની ગરજ નહી હોએ તો પાછું નીકલી શકે.

ચીનાંઓ બામણુનાજ કાગલ બનાવેછે. ઈંગરેજ જારે પોતાનું આંગ રંગીને એક હેવાનની માફક ભટકતો હતો તે વખતે ચીનો પોતાની ચંચલાઈથી બામણુના કાગલ પર પોતાના લખત પતરનો વેહવાર ચલાવતો હતો. બામણુના કાગલ પર બામણુનીજ કલમથી લખતો હતો અને લખેછે. શાહીનો ખડીઓ પણ બામણુનોજ બનાવેછે.

એવી રીતનો અનેક પરકારનો બામણુનો ઊપીઓગ કરવામાં આવેછે, અને જે માણસ અગનાન અને જંગલી ગણાએછે તે પણ એમા પોતાની મનશકતીની શાખેતી આપેછે. વાંસના ગુણ તેને જાણીતા છે, તેથી દ

રએક ચીજની ગરજ પડેતો બામણુની મદદ માંગેછે. બામણુ મજબુત, હલકો, સીધો, સુવાલો, ગોલ અને પોકલ હોએછે; તેની સેહલથી સરખીને સરખી ચીર પડેછે. તેનો ઊધરંભાવ ઘણો ઊતાવલોછે; પાંચ અથવા છ અથવાડીઆંમાંતો તે વીસ ફુટ સુધી વધી જાએછે. તે તરેવાર કદના હોએછે. તેની ઊંચાઈ હુંસી ફુટ સુધી ગણાઇછે અને વીઆસમાં દોહડ ફુટ શુધી હોએછે; તેના ગાંઠ કથે દુર, કથે પાસે હોએછે. બાહરથી કઠણ, તોપણ તેનામા સેહલથી નાકાં પડી શકેછે. એવી રીતના અજાએબ જેવા ગુણ બામણુમાં ભેગા મલેછે તેથી ગરીબ બીચારા જંગલીને હજારો જુદી જુદી ચીજોની ગરજ પડતી નથી. ખોદાનું દાહાપણ જુઓ! ઈંગરેજ કે જે દુનીઆમાં સઊથી કેલવાએલો ગણાએછે અને જંગલી કે જે અગનેઆંનીનો અગનેઆંની ગણાએછે એ બધે તેની નજરમાં એકજછે. ઈંગરેજ લોખંડને હજારો ઊપીઓગમાં લાવેછે તો જંગલી બામણુને તેવાંજ કાંમોમાં લગાડી શકેછે.

તરણ ખુદરતનાં રાખશો.

એક વારતા.

પુરવ તરફનાં એક નાહાના શેહર મધે આદંમબા નામે એક ગરીબ ખેહુત રેહતો હતો. જોકે કંગાલીએ તે તેનાં ગરીબ જુપડાંમાં સદાનો વાસો લીધો હતો તો પણ ઊદીઓગ અને ધીરજનું ઠાંમ તેનાં કુટંબનાં સરવે માણસોનાં દીલ મધે કીધેલું હતું. ગરીબ બીચારો આદંમબા દરરોજ સવારથી સાંજશુધી પસીનો ઊતારી જે મુઠીભર અનાંજ કમાઇ લાવે તે ઊપર તેનાં બાએડી છોકરાં સુકરાંણાં કરી પોતાનુ પેટ ભરતાં હતાં પણ અફસોસ! એક વેલા એવી આવી કે મેહનત કરતાં તુકડો રોટલી પણ મલવાનાં સાંસા પડેઆ કારણ મેગરાજાની ઘેરહાજરીથી દુશકાલે તેનો ડરાંમણો દેખાવ દીધો હતો.

પણ ઇઆદ રાખવુ જે ધીરજનો બદલો ઇશવર કોઈવારબી આપવાને ચુકતો નથી. જેમ સાધારણ કેહવતછે કે "માઠું થાએછે તે સારાંનેજ કાજે" તેમ આ બનાવથી ગરીબ આદંમબાનું જાંહખુનશીબ ચલકવા લાગું—કારણ એક વેલા ધનનાં મોટા ચરૂ કરતાં પણ એક મોટી ખુદરતી બખશેસ તેને હાત લાગી હતી. લુખમરાનાં ચાંધા દાંત તેના ગરીબ કુટંબથી વધારેવાર શેહવાઈ શકાએઆ નહી તેથી તેણે એક વાંહાંણમાં પોતાનાં કુટંબ સાથ ચડી જઈ દુરનાં કોઈક અંનજાંણેઆ મુલકમાં ઊતારો કીધો. આ ઠેકાંણે ખુદરતની મેહેર અને લીલાં લેહેર સરવે તરફ તેનાં દીઠામાં આવેઆં, જમીન ઘણીજ ફલવંત અને જાહડ પાનથી ભરપુર, અમરત સરખાં મીઠાં પાંણીના વેહતા જરા આશપાશનાં ખેતરોને પાંણી પોહચાડતા હતા. આ ઠેકાંણે આદંમબાએ મુકામ કરી, તેહાંનાં ગરીબ અરધાં જંગલી રેહવાશીઓના થોડાંક ઓજારો વાપડી ખેતી કરવા લાગો હતો. એકવાર અનાજને સેહલાઈથી દલવાની ઈઊકતી શોધી કાહાડવાનાં વીચારમાં બેઠેલો હતો તેવામાં એક ઊડતો રાખશ તેને આવી મલેઓ.

આ રાખશનુ નામ **વાયુબા** કરી હતું. આદંમબાએ એક નવી જાતની ઘંટી અથવા ચકી બનાવીને તે રાખશને દલવા બેશાડેઓ. હવે વાંચનાર બાઈઓ આ રાખશનાં જોર વીશે શું બોલીએ—દસ વીસ માણસોનુ કાંમ તે એખલો થોડાવારમાં કરી નાખતો હતો અને એટલું છતાં પણ તેને કાંઈબી ખાવાની જહરૂર હતીજ નહી માટે આદંમબાનેતો તે ઘણોજ કીમતી થઈ પડેઓ. તેની પાશ પોતાનુ દલનુ દલાવીઆ બાદ તે ગાંમનાં સરવે રેહવાશીઓનાં અનાજ પણ તે રાખશપાસ દલાવતો હતો જેથી તેને કમાઈ થવા લાગી હતી. પણ આ રાખશમાં એક ખોડ હતી તે મનમાં આવેતો કાંમે લાગે નહીતો કલાકો શુધી પડી રેહતો હતો માટે આદંમબા એનાં કરતાં એકુ બીજો વધારે જોરાવર રાખશ શોધવા મંડીઓ. ઘણાંક દીવશ સુધી મેહનત કીધા પછી અંતે તેને એક બીજો રાખશ હાત લાગો જેથી વાયુબાને થોડીક કીમતે એક પડોશીને વેચાતો આપીઓ.

આ બીજા રાખશનું નામ જલબા કરી હતું. વાઈઊબા અને જલબા સદા એક એકના દુશમણ ગણાતા હતા, તેમાં વાઈઊબા વારંવાર ફાવતો હતો અને જલબા ફીણ ફીણ થઈ જતો હતો. આ નવો રાખશ દલવામાં જુના કરતાં વધારે ચપલ અને જોરાવર સાબેત થએઓ હતો અને તેને પણ ખાવાનુ જોઈતું ન હતું. અનાજ દલવા શીવાએ તેને લાકડાં વેહરવાને પણ કાંમે લગાડવામાં આવતો હતો જે વેલા શે

કપે કરાઈઓનું કામ તે ઓખલો થોડાવારમાં બજાવતો હતો. જંગલમાંથી થોડાંક ઝાહાડ કાપી લાવી આદંમખાએ તેની પાસે વેહરાવી પોતાને માટે એક શુંદર ઘર બાંધીઉં. એ પરમાંણે ગરીબ આદંમખાનો દાહાડો ફરતો જાએછે. તેને ઘર બાંધેલું જોઈ તેના પરોશીઓએ પણ આદંમખાના રાખશ પાસ લાકડાં વેહરાવી શેહેલાઈ ભોગવવા લાગાં અને પોતાને માટે હવેલીઓ બંધાવી. જલખાની મજુરીના બદલામાં આદંમખાને પઈસા પણ લોકો આપવા લાગા પણ જેઓથી પઈસા ન બને તેઓ લાકડાં, અનાજ, ઈતીઆદી ભેટ મોકલતાં હતાં જેથી આદંમખાની હાલત વધારે સુધરતી ગઈ.

એક ફરસુદની વેલા આદંમખાએ જલખાને પુછીઊ કે તારા કાંઈ મા બાપ જીવતાંછે. તેણે જવાબ દીધો કે—"મારા મા બાપ વીશે મને કાંઈજ ખબર નથી પણ મારો એક છોકરોછે જેના સરખો જોરાવર આખી પુરૂથવીમાં કોઈ મલેજ નહી એવી મારી ખાતરી છે—મારાએ છોકરાનું નામ વરાલોખા કરીછે જે તમુને થોડી મેહનતે મલી આવશે. આ ઊપરથી તે વરાલોખાની ખોલમાં ઘણાક દીવસ ફરેઓ અને અંતે તેની મેહનત પાર પડી. તેનો દેખાવ પેહલ વેહલાં ઘણો ભઅંકર નજરે પડેઓ. બાહેર નીકલતી વખત તે ઊડી જતો અને પોકાર મારતો જણાએઓ પણ તેને હીકમતથી બાંધી ઘર લાવેઓ. આ છોકરો બાપ કરતાં ભારે બરજાત અને તાતો હતો પણ તેને ઠેકાંણે લાવી કાંમે લગાડીઓ તો બાપ કરતાં સેંકડો ઘણું વધતું જોર બતાવા લાગો. દલવા શીવાએ તેને રૂ પીંજવા તથા રેંહટીઓ તથા ચરકા કાંટી સુતલ બનાવવા બેસાડેઓ હતો, સેંકડો ખાંડી રૂ પુરો થાએ પણ તેનો ચલાવનાર થાકે નહી. આસતે આસતે તેને કપડાં પણ વણવાનું શીખવેઊં અને સેંકડો તાકા રોજના તે તઈઆર કરવા લાગો. કપડાં વણવાનુંજ નહી પણ કપડાં નીખારવાનું અને ધોવાનું ધોબીનું કાંમબી એ કરવાને ના પાડતો ન હતો. આ ઊપરથી આદંમખા મોટો વેપારી થઈ ગએઓ. શેહેરનો સઘલો રૂ પુરો થઈ ગએઓ તેઆરે વરાલોખાને હલમાં જોતરી ખેતર ખેડવા અને અનાજ તથા કપાસની વાવણી કરવા લગાડેઓ. આ કાંમમાંથી ફારગ થતાં બાદ તેને ગાડીમાં જોતરેઓ જેમાં સેંકડો ઘોડાઓનો બોજો.તે એખલો અને ઊતાવલથી ખેંચી લઈ જવા લાગો. તેની ઊતાવલી જડપમાં તે એક મીનીટે એક માઈલ જતો હતો, શું તેનું જોર હશે! આ રાખશના ઊપીઓગથી આદમખા મોટો માતબર થઇ ગએઓ એટલુંજ નહી પણ શેહેરની હાલત તથા સુધરાઈ પણ બેહદ વધી ગઈ.

શેહેર મધે જોઈએ તે કરતાં વધારે લાકડાં, અનાજ, કપડાં ઈતીઆદી થઈ ગએઆં તેથી આદંમખાએ બીજાં શેહેરોમાં ઊપલી જીનસો વાંહાંણો માંડી મોકલાવા માંડી. મોહપરનાં પવન તથા ભરતી ઓટથી વાંહાંણોને વારવાર મોટો વીલંમ લાગેછે એવું જોઈ શેવટ બીચારા પેલા રાખશની પાસ વાંહાંણ પણ ઘસડાવતો અને હલેશા મરાવતો હતો. વરાલોખાની મદદથી વાંહાંણના સર પણ ઊખેડવાની જરૂર પડતી ન હતી.

હવે વાંચનાર બાઈઓ આ તરણ રાખશોની વારતા વાંચેઆ ઊપરથી તમોને ભારે અચરતી ઊતપન થઈ હશે. એ રાખશોને કદાચ તમો પણ જોવા અને વાપરવા માંગતાં હશો પણ આપણાં શેહેર મધેથી તેઓ કાંઈ દુર નથી. વલી આ છેલો વરાલોખા તો તમારૂ પોતાનુ ખાંનગી કાંમ પણ દરરોજ કરેછે, તમો ખાવોછો તે ખાંણુ પકાવવામાં પણ વરાલોખાની મદદ ન હોએતો તમોને કાચુને કાચુ ખાવુ પડે એમાં શક નહી. વલી તે ઘોડાને ઠેકાંણે તમારી ગાડીએ પણ જોતરાઈ તમારી ખીદમત કરેછે. માટે તેઓ કોણછે તે તમો સમજેઆં હશો.

આવાંબાઈનો મંદવાડ.

વેહમથી થાએલી ઘાત.

અબલા જાત જેવારે એક બાલકને જનમ આપેછે તેવારે તેની પોતાની હાલત એક બચાં સરીખી થાએછે. જે બાઈઓ માએ થાઇછે તેઓ વગર એ દહાજ બીજુ કોઇ બરાબર બુજી શકવાનુ નથી.

બાહેરકોટ જીપરાવાલા મોલાગાં માકાંદોશાં નાંમે એક વેહમી દોશાં રેહતાં હાતાં. એ દોશાંને પેટે નવરોજજી નાંમે એક છોકરો હતો. આ છોકરાએ સારી કેલવણી લીધેલી હતી. માએને પેટે એકજ હોતાથી તે હોવાઈ નવાઈનો ગણાતો હતો અને માએનો તેના ઊપર એટલેતો ચાહ હતો કે તેને કોઇ તુરા

રો વઠીક કેહેતો પોતાનો જાંન કાહાડી નાંખતી હતી. એટલું છતાંબી જો નવરોજજી માકાંદોશાંનાં વેહમ ની વચે કાંઈ બોલીઓ અથવા સમજાવા ગીઓતો પછે માકાંદોશાંનો મીજાજ તમે જોઈજ લેવો.

માકાંદોશાંની વહુ આંવાંબાઇ તરીજીવાર એક બાલકને જનમ આપવા સુતી તે વખતે તે એટલીતો કશટાઇ કે તેનો છુટક થાએજ નહી. એવા શંકટના સમેમાં દાંઈ ઊપરજ આધાર રાખા માકાંદોશાં બેશી રેહાં, જારે ઘણોજ ઘબરાટ થઓ તારે બાહુતમાંની એક બાઇએ માકાંદોશાંને ઘણીજ બોહોસ કીધી કે કોઇબી ડાકટરને બોલાવો. એથી માકાંદોશાંને ઘણોજ ચટકો લાગો તેથી ફરીને બોલીઆં—"નહીરે માએ સમીસાંજ એવુ કાંઇ બોલશોનાં એતો મારી, હમનાં જણી ઊઠશે; તે કરતાં આ મારી દાઇ કેવી બેઠીછે, તમારા સતર ડાકટરને એક કોરે બેસાડે, સુવા ડાકટર એમાં શું સમજે ?"

ભાહુત—માંએ તમારી જેમ મરજી—પણ જોવો આંવાંબાઇનો જીવ જુમાઇ જુમાઇ જાએછે.

તેવામાં બીજાં આડોસી પાડોસી એકઠાં થઆં હતાં તેવોમાંથી એક સુનાબાઇ નાંમે સમજુ બાઈ હતી તે બોલી ઊઠી કે માકાંદોસાં તમારી કાંઇ નજરછે કે કેમ; આ જેમ જેમ પલ જાએછે તેમ તેમ પેલીનુ કાંઇ ઠેકાંણુ મલે નહી, કોઈબી ડાકટરને જલદીથી બોલાવો.

માકાંદોશાં—નારે માઓ ઠેકાંણું કોઈ દુશમનનુ નહી હોએ એતો જી ભરૂ આએ શારી પખે થશે. શું ડાકટરને બોલાવી બધું ઘેર અબેખર કરૂં? જીવ જાએ તોબી ડાકટરનેતો નહી બોલાવા દેઊં.

તેવામાં એક બીજી બુઢી અને વેહેમી પડોસન વચમાં બોલી ઊઠી, માઓ તમે બેસી શું રેહઆંછ બધું રેહવા દેઈને ફલાંનાંને તાંહાં એક મોહરો છે તે મંગાવો કચ કાંઇઓને એથી ફાએદો થઓછે. એવુ શાંભલી એક બઈરી મોહરો લેઈ આવી તે પેલી બાઇને બાંધીઓ.

શુનાંબાઇ—અરે માઓ એ શું ઘેલાં કારોછો દાઈ તું બોલની બેહન—

દાઇ—બોલે શું જોઇએતો લાવ તારા ડાકટરને આ હું ચાલી જાઊંછું.

બીજી બાઈઓ—નારે માઓ દાઈ એમ કંઈ બને તારેથી એમ હઠતીઆર જવાએ, સુવો ડાકટર આવીને શું કરવાનોછે? એ લોકોતો બાંજે નહી એટલાં બોખરાં કરેછે.

આવી રકજકમાં બીચારી આવાંબાઇનો આંકો આવવા લાગો અને તેવામાં નવરોજજીઓ બાહેરથી આવી લાગો. તેણે આવો માંમલો જોઈ તરત ડાકટરને બોલાવીઓ. ડાકટર આવતાંને વાર હાલી હાલત જોઇ અડકી પડીઓ અને દવા આપી. હવે વખત ભરાઈ ચુકો તેથી ડાકટર બીચારો શું કરે !

દાઇને સરવે હકીકત પુછતાં માલમ પડીશ કે છોકરૂં આડું પડેલુ તે સમજી નહી તેથી તેનીએ કાંઈ ધાસતી ભરેલુ નહી વીચારીશ એથી ડાકટર તેની ઊપર બહુ કશ થઓ.

તરત પાંચ મીનીટમાં બીચારી આવાંબાઈએ પોતાનો કાચગરો જીવ બીજાંઓની કંમસમજ અને વેહમને લીધે પોતાનાં હકતાલાને સવાધીન કીધો.

આવી રીતે આ બચરવાલ માં પોતાના બચાંઓને પાછલ નાંખી કમસમજ દાઈનો ભોગ થાઇ મરણ પાંમી. અવે એની પાછલ જે બચાંઓ રખડીઆં અને આ જુવાંન બાઈનો જીવ ગઓ એ સરવેનો બોજ કોણને સર ? માકાંદોશાં તથા દાઈ તથા બુઢી પડોસન તથા મોહરાના રાખનારાઓ એ ગુનાહમાં લપેટાઆં એવું હમે સમજીએ છઈએ. માકાંદોશાંએ ડાકટરને બોલવતાં અટકાવીઓ—પેલી બુઢી પડોસને મોહરાની ભલાંમણ કરી તેનાં જુમાતા જીવની કાંઈ દરવાશ કીધી નહી—અને મોહરાંના રાખનારાં; કેમકે તેઓ જો એવી વેહમ ભરી ચીજ પોતાને તાંહાં રાખે નહીતો લોકો એવા જુઠા વેહમ ઊપર તંગાઈ બેશી રેહે નહી પણ પોતાનો જોઈતો કરતો ઊપાએ કરે. દાઈની તકશીર પુછશોતો પુરેપુરીજછે જો તે અણસમજ દાઈ આવી બીકટ બાબદ ઊપરથી હાથ ઊઠાવતે અને પોતે તેમાં બરાબર સમજતી નથી એવુ જણાવતેતો વખતસર ડાકટરની મદદ આવી પોંહચી ઊપાએ થતે.

આપણામાં અગનાનપણાંથી કેટલી ખરાબી થાએછે તેનો જો અડસટો કાહડવા જાઇશુંતો માલમ પડશે કે ઘણાંજ કંમકમાટ ભરેલા અને નહી દેખી શકાએ એવા જેટલા બનાવો બનેછે તેમાં પંદર આનાં અગનાનપણાને સર ચોંહડે છે. હવે આ અગનાનપણું ટાલવાને વાસતે જેવો પોતાથી બનતી મેહનત અને કોશેશ કરેછે તેઓને જે લોકો અને બાઈઓ કેટલી

એક રીને અટકાવ કરેછે અને નઠારા સખુનો આચરેછે તેઓ કેટલાં ગુનેહગાર થાએછે ? બાઈઓ, તેમજ તમારાં માહેથી કોઈએબી જો એકાદ સારી પેહલ કાહાડી તો દુનીઆમાંની કેટલી ખરાબીને તમો અટકાવોછો અને કેટલી બદીને તમો દુનીઆમાંથી દુર કરી શકોછો ?

સુવાવડી ઓરતોની આગલ ડાકટરને બોલાવાની જુદી છીત રાખવાથી અને સરવે અલેખર થાએછે એવું જુઠું બાંહાનું કાહાડવાથી ઘણીએક ઓરતોનો જાંન નકામો બરબાદ થાએછે. એવે સમે જે લોકો ફકત દાઈઓ ઊપરજ આધાર રાખી બેશેછે તેવો એવાંતો કડવાં ફલ આએંદે ચાખેછે કે કોઈબી પસતાવો પાછલથી કીધાથી તે બનાવ પાછો ફરતો નથી અને જનમ શુધી દીલ તેને અંદરથી કડતું રેહેછે.

ઊપલી આવાંબાઈની વાતથી વાંચનારી બાઈઓ તમારાં દીલમાં કાંઈબી જુસો પેદા થઓ હોએ તો જીનહાર એવી ભુલ કરશોના અને બીજાંને એવી ભુલ કરતાં અટકાવાની તમારી ફરજ સમજજો.

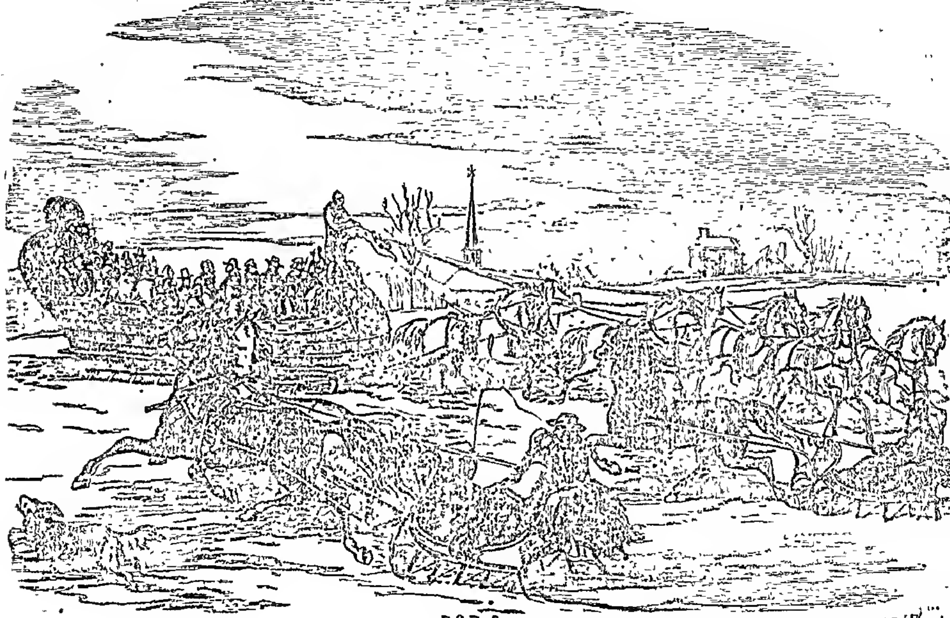
અમેરીકનોની રમુજ.

જારે ઠંડાં દેશોમાં કકડતી તાહાડ પડેછે અને બરફનો વરસાદ વરસેછે તારે તાંહાંના દેશીઓની શી હાલત થતી હશે ? શું ઘર બાર ઢાંકીને આતસની સગડીની સાંમે હાથ જોડી બેસી રહી થંડી વીશ વીલાપ કરતાં હશે ? કે ગરમ દેશનાં વશનારની અદેખાઈ કરતાં હશે ? નહી, નહી, એવું કંઈ કરવાની તેઓને જરૂર પણ નથી. બલકે શીઆલાની રૂતુમાં ઓર દીલને રમુજ આપવા તેઓને તક મલેછે અને તેઓની અદેખાઈ કરવાને આપણને કારણ મલેછે. બરફનાં વરસાદથી ઘર, બાર, રસતા, વાડી, વ્રીખ્શ, નદી, ઝાડ, પાન, સરવે ચીજ, એકસરખી સફેદ બની જાએછે કે જે જોઇને લોકોને અતીશે ખુશી ઊતપન થાએછે. લોકો એવા રલીઆમણાં દેખાવપર મોહી પડી પોતાનાં કીરતારની વાખવાખી ગાએછે, અને એવી કુદરતનો લાભ લઈ તરે તરેવારની મોજો મારવામાં પડેછે.

હમે એવા મોજોમાંની એક રીતની મોજનો પાસે ચીતાર આપીઓછે. અમેરીકામાનાં "યુનાઈટેડ સટેટસ" નાં બોસટન શેહેરમાંનો આ એક દેખાવછે. અમેરીકનો એ મોજમાં જેટલી ખુશી મેલવેછે તેવી બીજી કોઈ પણ ગમતમાં મેલવતા નહી હશે. બરફથી બંધાએલા સફેદ ઘોરી રસતામાં, સીઆલાની સાંજના, ચંદરમાનાં નરમ પ્રકાશમાં, અકડી જઇએ એવી હીમમાં, એઓ બાહાર ફરવાને નીકલેછે. એવી વખતે. કોઈ શખસ ઘરમાંજ બેસી રેહવા માંગેતો તેનો જીવ તામોસ કરવો તેને બારી પડેછે. લોકોને જોઈને તે ખચીત લલચાએઆ વગર રેહતો નથી અને તેઓ સાથે સાંમેલ થવાને ગરમ પોશાક પેહરી તરત બાહાર નીકલી પડેછે.

આ ચીતાર પરથી માલમ પડશે કે જે ગાડીઓમાં એઓ મજા કરવા નીકલેછે તેઓ તરેવાર આકારની હોએછે. એઓને પઈડાં નથી હોતાં, પણ તેઓને બદલે ઢેલાવની કમાન રાખવામાં આવેછે કે જેથી બરફપર સેહલથી ગાડીઓ દોડેછે. ઘોડાઓ જોડવામાં આવેછે અને તેઓની કમરે ગુંઘરાઓ બાંધેછે. જારે તેઓ ભર જોરમાં ખુશી થતા દોડેછે, તારે ગુંઘરાઓનાં તરેવાર અવાજથી ફરનારને સુર છુટેછે. તમે જોશો કે એક ગાડીનેતો આઠ ઘોડા જોડવામાં આવીઆછે, અને તેઓ આસરે ૫૦ માણસોનો બોજો ખેંચી લઈ જાએછે: આઠ ઘોડાનો એક હાકનાર કંઈ થોડો ચાલાક નહી ગણાએ. ગાડીનો આગલો આકાર આપણા કેટલાક સીનગારેલા બંગલાને મલતો આવેછે. મોટી છાતી વાલી હાંસનો એ આકાર દેખાએછે. બીજી ગાડીઓનો આપણી ફેઈટન અને બગીઓને મલતી આવેછે. એ બધી ગાડીઓ જોસમાં દોડતી દેખાએછે અને બરફપર ફરવાની મોજ ખરેખર આનંદ ઊપજાવનારી માલમ પડેછે.

કેહેછે કે એના જેવી મોજ બીજી કોઇ નથી. દરીઆ અથવા નદીમાં ફરવા જાઓ, અથવા મજાહને ખાતર બાગ બગીચે બાહાર નીકલો, અથવા માછલીઓનો શેકાર કરવા નીકલો, તો એ બધી રમુજ થોડો જવાર સારી લાગેછે, પછી આપણને કંટાલો ઊપજેછે. પણ બરફપર આગે ગાડીઓમાં ફરવા નીકલવાની મોજ જેવી બીજી કોઈજ નથી. ગુઘરા બાંધી ગેટાઓ નાચતાં તો તમે જોએઆ હશો. તેઓના [illegible] હોવા આપણને કેટલી ખુશી ઊપજેછે તો આ મે માએનો રીઆની માફક નાચતા, કુદતા, દોડતા કેવી કોઇ ખુશ જાવતા હશે ?

અમેરીકનોની રમુજ.

ને આ હું
બીજે
અને તારેથી:

અંજાણપણે થાતી નુકશાની.

માથાં ઊપર થંડું પાંણી અથવા "કોલનવાટર" પાંણી મુકવા વીશે સાવચેતી.

જારે સકત તાવ આવતો હોએ અને માથું ઘણુ ગરમ થઈ આવેછે તે વખતે ડાકટરો માથાં ઊપર થંડું પાંણી અથવા "કોલનવાટર" પાંણી મુકવાને ફરમાંવેછે. પણ "કોલનવાટર" પાંણી કેમ મુકવુ અથવા માંથું થંડું રાખવાની શી માવજત રાખવી તેથી આ પણાં લોકો તદન અંજાંણાંછે.

વલી એવે સમે આપણાં કેટલાંએક લોકો કોલનવાટર પાંણી મુકવાને આનાકાંની કરેછે એટલુંજ નહી પણ ડાકટરના હોકમ છતાં ઘણીવાર તેઓ એકાદ બે વખત મુકી વધુ વખત રાખવાને સાફ ના પાડેછે અને કેહેછે કે એમ મુકીઆ કરીએતો "મદાઈ" થંડોગાર થઈ જાએ. એવા વેહેમથી અને નહી સમજે તે બીનાં વચે મુંડી ઘાલવાથી ઘણીવાર ઓરતુ દેર કરી મુકેછે. એવી રીતે નીમ હકીમને કતલેઆમ થવાને બદલે ડાકટરના હોકમને તાંબે રહી જેમ ફરમાવે તેમ ચાલવાની સરવે કોઈની ફરજછે; કેમકે તે જે કાંઇ કરેછે તે સમજેછે અને બીજાંઓ બેસમજથી માતર બડબડી જાંણેછે પણ તેની બારીકીની જરાએ સમજ ધરાવતાં નથી.

દરદી આદમી આગલનુ માણુસ ઘણીવાર સારી માવજત કરવાની તજવીજ કરેછે પણ અંજાણપણે તે ઘણીવાર ફાએદાને બદલે નુકસાંન કરેછે.

જો આપણે તપાશીને જોશુતો માલમ પડશે કે તાવવાલાં માંણસનાં માંથાં ઊપર કોલનવાટર પાંણી મુકેછે તો ઘણીવાર માંથાપર મુકેલુ કપડુ સુકાઇ જાએછે અને તે માહેથી પાંણીનો બાફ નીકલતો દેખાએછે. તે વખતે માથાં ઊપર હાથ મુકીઆથી માલમ પડશે કે માથુ આગલનાં કરતાં વધારે ગરમ થએલુછે. આપણે જો પુછપરછ કરીશુંતો માલમ પડશે કે માવજત કરનારી ઓરત પોતાની મરજી અથવા ધેઆનમાં આવેછે તેમ માથાં ઊપરનું કપડું ભીનવેછે. ઘણુંખરૂ જારે બાફ નીકલેછે અને કપડું તદન સુકાઈ રેહેછે તારે પાંણી મુકવાનું તેનાં ધેઆનમાં આવેછે.

હવે એ પરમાંણે થંડુ પાંણી મુકીઆથી ફાએદો થવાને બદલે ઊલટો અવગુણ થાએછે. માંથું વધારે ગરમ થઈ આવીને દરદનું જોર વધેછે, તેથી જે મતલબથી થંડું પાંણી મુકવામાં આવેછે તે મતલબ બરબાદ જાએછે. એવી રીતે થંડું પાંણી લગાડેઆને બદલે એમજ રેહેવા દેવું બેહેતરછે. જો શંએદો કરવાની જ ખાહેશ હોએતો પાંણીથી કપડું ભીજેલુંજ રાખવું જોઇએ. કપડું જરા પણ સુકાઈ જવું અને તેમાંથી કદી પણ બાફ નીકલવો નહી જોઇએ.

એક દાખલો લેવો—જો આપણો હાથ બરફનાં પાંણીમાં અરધો કલાક લગી કાહાડીઆ વગર મુકી રાખશુંતો આસતે આંસતે હાથની ગરમી નીકલી જઈને થંડો થશે. પણ જો એમ કીધાને બદલે બે તરણ મીનીટ લગી બરફનાં પાંણીમાં હાથ રાખી બાહેર કાહાડીને સુકવા દેવો અને એ પરમાંણે જો દસ બારે વખત કરેઆ કીધુંતો માલમ પડશે કે હાથ થંડો થવાને બદલે ઊલટો ગરમ થઈ સુજી આવશે અને તેમાં લોહીનું ફરવું વધારે જોશથી ચાલશે. હવે એજ રીત માંથુ થંડું પાડવામાં લગાડશોતો માંથુ ઊલટું વધારે ગરમ થશે, લોહીનો જોશ વધારે થશે અને તેથી દરદનું જોર કમતી થવાને બદલે આગલનાં કરતાં વધારે ઊભરાઈ આવશે.

જો થંડું પાંણી મુકવાનો ગુણ મેલવવા ચાહતાં હોવોતો નીચે કહેઆ મુજબ ચાલવું.

જીનુ કપડું બેવરૂ તેવરૂ કરી થંડાં પાંણીમાં ભીજવવુ અને તે આખા માંથા ઊપર મુંકવુ. તેને ઘડી ઘડી ભીજવવાને માટે માંથાં ઊપરથી ઊચકવુ નહી પણ બીજાં કપડાંના કટકા વતે પાંણી તે ઊપર નીચવવુ, માથાં ઊપરનુ કપડું વગર ઘીલ કરેવે ભીંજેલુજ રાખવું અને કદી પણ સુકવા દેવુ નહી.

વધારે બેહેતર રીત એછે કે તરણ ચાર કોથલી બનાવી તેમાં બરફ મુકવું, એક કોથલી તાલક ઊપર, બે બેઊ બાજુએ અને એક તકીઆ ઊપર મુકીને માંથુ તે ઊપર મુકવુ એમ કીધાથી માથાંને સઘલી તરફથી થંડી લાગી સકસે.

પણ વલી ઊપલી રીત કાંમે લગાડતાં સંભાલ રાખવી કે તકીઆ અને બીછાનું પાંણીથી તરબોર થઈ નહી જાએ કેમકે તેથી બદનમાં સરદી પેદા થઈને ઈજા થાએછે. માથાંની આસપાસ સુકાં કપડાંનાં કટકાં મુકવા અને તે ભીજાએ એટલે કાહાડી નાખીને બી

ના કટકા ગોઠવવા. એમ કીધાથી માંથાં સોવાએ બી જો ભાગ ભીંજાશે નહી.

ડાકટર "ગરેવજ" લખી જાએછે કે "એક ચીજ કરવી અને તે ચીજ શારી રીત કરવી એમાં ઘણો ફરકછે. એજ પરમાંણે થંડું પાંણી મુકવામાં, અને તે ફાએદા કરે એવી રીતે મુકવામાં પણ ફરક છે. મારા કહેઆ મુજબ થંડું પાંણી બરાબર લગાડ વાનું મને એવુંતો બીકટ માલમ પડીશેછે કે મેં ઈસપી ટાલમાં તે ફરમાવવાનું એકદંમ મુકી દીધુંછે અને કદા ચજ બાહેરનાં લોકોને પણ ફરમાવુછું. જેમ મેં ફરમા વીશેં તેમ બરાબર નહી ચાલીઆથી અને તેથી દર દનું જોર વધી ગઆથી છેલે એકદમ મને તે છોડી દે વાની ફરજ પડીછે. વલી બરાબર રીત કાંમે નહી લગાડીઆથી ઊલટી નુકસાંની થાએછે કેમકે તડીઆ અને બીછાનાં બે કીસબથી ભીંજવી નાખીને બદનમાં સરદી પેદા કરેછે."

બે ઝરાની વારતા.

"કડી નમતા જે રૂદયમાં ન રાખે,
ચઢીને અહંકારનો સ્વાદ ચાખે"

એક ઠેકાંણે એક ઊંચો પાહાડ હતો, જેનું સી ખર આસમાંનસે લાગું હતું. તે પોતાની બાદશાહી કી રતીમાં બીહામણો એખલોજ ઊભો હતો. આસપાસ ની નાધલી ટેકરીઓનાં જેટલી પણ તેનામાં ફીસીઆ રી ન હતી. એક જઈફ શીલસુફની માફક પોતાનાં દબ દબાનો હેંકાર તે કદીબી ન કરતો હતો, તેમજ તેનામાં ફરીઆદ કરવાની ટેંવ ન હતી. આસપાસની ટેકરી ઓપર તરેવાર જાતનાં મધુર રાગથી ગાનારા પક્ષી ઓ જે કુદતાં, રમતાં, ઊડતાં, ફરતાં હતાં અને પોતા ની નાહાની જીંદગીને ગમત આપતાં હતાં તે જોઈને પોતે અસંતોશી ન થતો હતો. જો કોઈ વખતે પોતા ની હાલતને વાસતે બેસબર થવાને તેને કારણ મલતું તો તરતજ પોતાનો જીવ મારી ઊંચાઈની બખશેશ તે નાં ઊપર કેટલી હતી તે ઈંઆદ કરતો હતો. તે બોલ તો કે "અહા! પેલી નાહની ટેકરીઓપર શી મજાહ ચાલી રહીછે! પેલાં પખશીઓનું છુટાપણું કેવું! પે લાં નાધલાં ગેટાં કેવાં ગુસગુસીઆં કરી રમેછે!-એવી મજાહમાં હું શામેલ થતો નથી એ ખરૂં; પણ ઈશવરે મારી ઊપર કુરપા કંઈ થોડી કરી નથી. સુનેરી રં ગનાં વાદલાંથી મારૂં સર લપેટાએલું રેહેછે. સુરજ પોતાનાં ખુશનુમાં કીરણ મારી ઊપર સઊથી પેહલાં નાખેછે. સફેદ બરફથી મારો દેખાવ રલીઆંમણો લાગેછે." એવી એવી રીતનાં મનપસંદ વીચાર કરી, પોતાની ફરીઆદનું કારણ ભુલી જઈ, પોતાનાં જીવને ખુશી કરતો હતો અને પોતાનાં પેદા કરનારનો ઊપ કાર માનતો હતો.

એક વસંત રૂતુની સવારના એ બુજોરગ પાહા ડપર જે બરફ બંધાઈ ગએલું હતું તે ઊપર સુરજના સુંદર કીરણ પરકાશીઆથી દેખાવ ઘણોજ રલીઆમ નો બનીઓ હતો. એ વખતે પાંણીના બે નાહલાં રેલા પાહડપરથી આસતે આસતે ઊતરતા હતા. એ ઓ એટલાતો નાધલા હતા કે કોઈ પણ સખસ પોતા ના હાથથી તેઓને અટકાવી શકે. એક વખત એથી પણ નાધલા હતા કે જો એક પખશી પોતાની ચ રસ મટાડવાને તેઓ પાસે જતેતો તેઓનું ઠર ઠેકાણ પણ દેખવામાં આવતે નહી. એઓ કેટલાક રસત સુધી સાથેના સાથે ચાલતા હતા. પણ જેમ જેમ ન ચે ઊતરતા ગઆ તેમ તેમ તેઓને દોડવાની શકત વધારે આવતી ગઈ અને કદમાં પણ વધતા ગએલા અને એઓને ઝરાનુ નામ લાગુ પડીશે. એ ઝરાએ એ વીચારીશે કે "આપણે દોડીએછે તો ખરા પણ આ પણે કાંહાં જવુ અને કીઓ રસતો ધરવો તે આપણ ને કંઈ માલમ પડતુ નથી." વાસતે તેઓએ પેલા મ નવંતા પાહાડની સલાહ લેવાનો ઠેરાવ કીધો.

પાહડે તેઓને જવાબ વાલીઓ કે "મારાં ચ ચાંઓ, તમે મારી સલાહ લેવામાં ખચીત ડાહાપણ ૫ રચીશેછે. હું જોઊછું કે આએ બાજુપર તમાર જેવાજ ઝરા પણ કદમાં મોહટા વેહેછે અને એ તરા ની જમીન લીલોતરીથી ખુશનુમાં બની રહીછે; પણ બીજી બાજુપર પાંણીની કોતાઈને લીધે સરવે ચીજ સુકાઈ ગએલી માલમ પડેછે અને તાંહાંના રેહેવાશીઓ ઘણી વખતે કેહેછે કે જો એક બે પાંણીના ઝરા આ બાજુ તરફ આવેતો તેઓ જે માગે તે આપીએ. એ પરથી તમને માલમ પડશે કે ખરેખર તમારી ખુશ કાં હાંછે. જો મારીથી બની શકે તો હું પેલાં ગરીબ મા ણસોને મદદ કરવાને ઘણો ખુશી છેશે; પણ તમે

ણુછો કે બરફ તથા વરસાદ જેટલો જોઇએ તેટલો હું આસમાનમાંથી ખેંચી લઈ શકુછુ તોપણ મારીપરથી વેહતાં પાંણીઓને મારી મરજી માફક ચલાવવાને મારામાં શકતી નથી. વાસતે મારી સલાહ તો એવી જછે કે પેલી સુકી જગાને ફલવંત કરો."

એવું સાંભલીને એક ઝરો જે મોજ સોખને વ ધારે પસંદ કરતો હતો તે બોલી ઊઠીઓ કે "સાહેબ, તમારો ઘણો ઊપકાર થઓછે. પણ સું એવી દલદે શરીની જગામાં હું જાઊં ? વાહ ! એબી ઘણી સારી શીખામંણ ! સાહેબ, તમે જો એમ ધારતા હોવ કે એ વી સલાહને હું કબુલ રાખશ તો એમાં તમારી મોટી ભુલછે. મારે તો જીંદગી મોજ મજાહમાં કાહડવી છે."

બીજો જે સમજુ ઝરો હતો તે બોલીઓ કે "છ ત ભાઈ, એમ શું બોલેછે ? જેમ આ ભલો પાહડ આ પણને શીખામણ દેછે તેમ જો આપણે નહી ચાલીએ તો આપણો ઊપીઓગ શો ? આપણે જાતેતો નાત વાન છઇએ તારે લોકને શુખ દઈ દઈને તે કેટલુ દેશું ? વાસતે હુંતો એની સલાહ કબુલ રાખી તે પરમાંણે ચાલીશ."

પેલાએ જવાબ દીધો કે. "સાહેબ મેહરબાન ! ખોદા તમને ફજલ કરે. હું કંઈ તમારા જેવો બેવ કુફ નથી કે તમારી માફક કુવામાં પડું. મારો રસ તો જુદોજછે મારે હું તમારી રજા લઊછું."

એમ બોલીને મોજીલો ઝરો ચાલતો થએઓ. જેમ આગલ ગએઓ તેમ તેમ વધતો ગએઓ અને ખુશી ખુશાલીમાં દોડતો, કુંદતો, ગીત ગાતો, મજા મા રતો વેહેવા લાગીઓ. એને રસતો સારો મલીઓ તે થી ખુશી થતો આસપાસનાં ઝાડોનાં છાએડાં તલે થઈ ને વેહતો પોતાની મગરૂરીમાં પોતાનાં ભાઈની બેવકુ ફીપર હસતો હતો.

બીજા ભાઇનો રસતો કઠણ હતો અને તેને ઘ ડી ઘડી અડચણ નડતી હતી. તેને પાહડની અંધારી ફાટમાંથી રસતો લેવો પડીઓ હતો. ખરેખર તેને ઘ ણું ખમવું પડીઊં હતું તોપણ પોતાની અડચણો વીશ રી જઈ પેલી સુકી જગાનો વીચાર કરતો હતો. તે બોલતો કે "ગમે તેવો મારો રસતો અંધારો હોએ, ગમે તેવી મને તેમાં અડચણ પડે તોએ મારેતો જે મ બને તેમ જલદી પેલા સુકા મેદાંનોમાં જવું જોઇએ."

આસતે આસતે તેનાં રસતામાંથી અડચણો મ ટતી ગઈ. રસતો પોહલો થવા લાગીઓ. પાંણીનું જોર વધવા લાગીઊં: અને તરેવાર જાતના રંગ બેરંગીન પખશીઓ તેની સતુતી ગાવા લાગીઆં. એ રીતે પેલી સુકી જગામાથી વેહવા માંડીઊં. તાંહાં આબાંદાંનીનો પાએઓ નખાઓ. ફુલો, ફલો અને ઝા ડો તેની આસપાસ લેહકી ખાવા લાગીઆં અને જા ણે વાંકાં વલી તેને પીઆરથી ચુંમી લેતાં હોએ તેમ દેખાવા લાગીઆં. આ જગાના રેહવાસીઓ અતી શે ખુશી થએઆ. નાહના છોકરાંઓ આનંદથી તેની આસપાસ કુંદવા નાચવા લાગીઆં. અને જાંહાં જાં હાં એ ઝરો વેહવા લાગીઓ તાંહાં ખુશી અને સુખાકા રી નજરે આવવા લાગી. આસતે આસતે તે એક મોટી નદી બની. તેમાં હજારો માછલીઓનુ રેહઠાણ થઇઊ. વેપાર વણજમાં વાંહાંણોથી વધારો થઓ. લોકોની હજારો ચકી તેને કાંઠે ફરવા લાગી, અને એવાજ હજારો ઊપીઓગમાં એ આવવા લાગી. જે આગલ એક નજીવો રેલો તેની હાલત ફેરવાઈ ગઈ. મોટી નદી બની આખરે પોતાના મગરૂરી વગરના દ મામ અને કીરતીમાં અધ વગરના દરીઆના પાંણી સાથ મલી ગઈ.

પણ પેલા મોજીલા ઝરાનુ સું થઈઊ તે સાંભ લો. પોતાના સુખથી તે છાકી ગઓ હતો. અને પોતાની મગરૂરીમાં પેલા પાહડની મશકેરી કરવા જા તો હતો તેટલામાં એક ઢેરાવ પરથી પછડાઇને નીચે ગદલાં પાંણીનો મોટો ખાડો હતો તેમાં પડીઓ, જેથી તેના પાંણી બીગડી ગઆં. ખાડામાંથી નીકલીને જેમ જેમ આગલ વધતો ગઓ તેમ તેમ આસપાસની લીલોતરી શુકાવા લાગી. પખશીઓ તાંહાંથી ઊડી ને બીજે ઠેકાણે ગઆં. ખેડુતો ગદલાં પાંણીની ન દીને વાસતે ફરીઆદ કરવા લાગા. લોકો ચકી ફેર વવાના કામમાં પણ તેને લે નહી. ગમે એવું મેહું વટીક તરસું હોએ તોપણ તેમાંથી પાંણી પીએ નહી. માણસ, પસુ, પંખી, ઝાડ, પાન, ફુલ ફલ સરવે તેને ધી કારવા લાગાં, અને લોકો તેને "કાલી નદી" કેહવા લાગાં. એ મોજીલો ઝરો નદીના આકારમાંનો આ વીઓ ખરો પણ કંઇબી વસતુને તેનીથી કશું સુખ મ લીઊ નહી તેથી તેને તરક કરી સરવે પરાણીઓ દુર ગઆં. ઊજડ જગામાં કાલી નદીએ રસતો કાપીઓ અને આગલ જે ઝરો મોજ મજાહમાં લપેટાએલો રહી

ઓ હતો તે હમણા ગમગીનીમાં અને અંધારા ગાર માં જઈ ફરી પોતાના દાહાડા કાહડવા લાગો.

સમજુ વાંચનાર, આ વારતા પરથી નશીઅત ખોલીછે વાસતે તે સમજાવવાની જરૂર નથી.

શાહમુરગ.

જેમ જમીન ઊપરનાં સઘલાં ચોપગાં જનાંવરો મધે હાથી સરવેથી મોટું અને બલવંત ગણાએછે તેમ સરવે પીછાંવાલાં જનાવરો અથવા પખશીઓ મધે શાહમુરગ સરવેથી મોટું અને જોરાવર પખશી ગણાએછે. † આફરીકા, આસટરેલીઆ, દખણ અમેરીકા અને અરબસથાનનાં ગરમ રેતીના જંગલો જેહાં મનુસ જાતની વસતી ન હોએ તેવી જગોમાં તે મલી આવેછે. આ ચીતાર ઊપરથી શાહમુરગનાં રાખશી કદનો ખરેખરો વીચાર વાંચનારના મનમાં ઊતપન થાએ એ શક ભરેલુંછે, કારણ તેનાં પુખત કદમાં જીવતું જોએલું હોએતો કોઇનાબી દીલમાં અંચીતી દેહસત લાગેઆ વીના રેહ નહી. ઊંચામાં ઊંચું માણસ પણ શાહમુરગની લંબાઈને પુગતું નથી. તેની સાધરણ ઊંચાઈ સાતથી આઠ ફીટછે પણ મુસાફરો વારંવાર અગીઆર ફીટ ઊંચા શાહમુરગને જોઈ આવેલાછે.

આ પખશીનો દેખાવ ઘણો સુંદરછે. તેની ડોકી પાતલી સુમારી અને ઊંટની ડોકીને મલતી આવેછે. પગ શીવાએ તેનાં શરીરનાં સઘલા ભાગ ઊપર ઘણાં સુંદર પીછાં હોએછે અને તેની પુછરી અથવા પાછલા ભાગ ઊપરનાં પીછાં એવાંતો નરમ અને ખુબસુરત હોએછે કે ઇગ્રેજપખંડમાં ઓરતોની તોપી સંણગારવામાં તેઓનો ભારે ખપ થાએછે. આ પખશીના પગ તેનાં કદ પરમાંણે લાંબા, મજબુત અને ખબરાએલા હોએછે જેઓને છેડે ચીંઘા નખવાલા તરણ આંગલાંનાં પનજા હોએછે. આ નખવાલો પંજો એટલોતો મજબુત રેહછે કે એક વેલા આ પખશીએ એક માંણસના પેટ ઊપરનું માસ એકજ ફટકાએ ખેંચી લોહી લુહાંન કીધો હતો. કેટલાક કુદરતી તવારીખ લખનાર આ પખશીને બે પગું ઊંટ કરી કેહેછે, કારણ ઊંટનો દેખાવ તથા ખાશીઅત તેનાંમાં કેટલીક રીતે મલતી આવેછે. પણ દોડવાની જડપમાં આ બે જનાંવરો ખીલકુલ મલતાં આવતાં નથી, ઊંટ ધીરજથી કદમે કદમ દોડેછે પણ શાહમુરગની જડપ આગલ કોઇબી જનાંવર પોહાચતું નથી. શેકારી કુતરો અથવા કીમતી સરતનો ઘોડો પણ તેની પાછલ દોડી તેને પકડી અથવા હાવી શકતો નથી. અરબસથાનમાં ઘોડાઓ પકડી અરબ લોકો તેઓનુ જોર અને ચાલાકી તપાસવાને શાહમુરગનો શેકાર કરવા જાએછે અને જે ઘોડો તે પખશીની પછવાડે દોડી તેને ગોલી અથવા ભાલો મારી શકાએ એટલો નજદીક જઈ પોહચે તેજ ખરો તેજી ઘોડો સાબેત થાએછે અને પછી તેની કીંમત ઠરેછે. આ કામમાં સેકારીઓ તે પખશીનો શેકાર કરવામાં વારંવાર નીશફલ થઈ જાએછે તેથી અંતે તેઓ થાકીને તરેવાર હીકમત અથવા કાવતરાં કરી તે પખશીઓનાં અજીત શાહને જમીનદોસત કરેછે. પણ કોઈ કોઈવાર ઘાહેલ થતાંબી તેની પાસે કોઈ માંણસ અથવા જનાવર આવી અરએ હોએતો તેની સુપરાં જેવડી પાંખથી એવોતો ફટકો મારેછે કે હાડકાંનો ચુરો કરી લોહી લુહાંન કરી નાખેછે; એવું તેની પાંખમાં જોરછે. એ સીવાએ કોઈ કોઈવાર તેની પછવાડે લાગેલા શેકારીઓને હેરાંન કરવાને દોડની વેલા પથરોને લાત મારી એવાતો જોરથી પછવાડે ફેંકેછે કે શેકારીઓને બંદુખની ગોલી માફક લાગેછે.

---

† કોઇ વાચનાર ધણી જેણે "અરેબીઅન નાઇટસ" વાંચી હશે તે કેહેશે કે "શું શાહમુરગ કરતાં મોટું બીજું કોઇ પખશી નથી? અલબત! એમતો તે પુસતક મધે "સીનબાદ ધી સેલર" ની મુસાફરીની કાહાણીમા એક એવુ પણ પખશી આવેછે કે જેની ઊપાડેલી પાંખના ઓલાથી નીચે સીધા અંધારૂં પડીઊ—જેનાં એક ઇંડાનું કદ મોટી કોઠી કરતાં પણ મોટું હતુ—જેનાં પગ ચોરા સુર્ધા દરખતના થડ જેહવા જાડા હતા—અને તેનુ જોર એટલુંતો હતુ કે સીનબાદે પોતાની ધાસતીની જગોએથી બનચવાને પોતાની પાઘડી છોડી તે પખશીનાં પગ સાથ બંધાએઓ જેથી પોડાવારમાં તેની તેની સાથ આસમાન તરફ ઊડી ગએઓ એવાં જનાંવરની હસતી ખરેખર તે વારતાના પાના ઊપર અથવા મધરાતનાં લેહરી સપનામાં દીસે પણ તે સીવાએ પ્રુથવીનાં કોઇબી ભાગમાં તે મલી આવે એવું આ જમાનામાં મનાઇ શકાતું નથી

શાહમુરગનો મુખીઅ ખોરાક વનસપતી, ૫ત, અનાજ, ઈતીઆદીછે પણ વારંવાર ભુખમરાને લીધે તે ચામરૂ, બાલ, દોરડાં, લાકડું ખાઈ જાએછે. એક વેલા એક મારેલાં શાહમુરગનાં હોજરાને એક ખીલે ખાલી કરી તપાશીઊતો તે મધેથી ઘાસ, સુકા મેવાનાં કીટલાં, દોરડાં, પથર, કાચ, પીતલ, લોહડું, કલઈ, તરાંણું, સીસું, લાકડું, ઈતીઆદી મલીઊં હતું અને તે માહેલા મોટામાં મોટાં પથરને જોખી જોઓતો એક રતલ કરતાં વધારે માલમ પડેઓ હતો. આ પરમાંણે શાહ મુરગ પથર અને ધાતુ ખાએછે તે ઊપર આસચરીઅ થવા જોગ કાંઈજ નથી.

જેમ માંણસ જાતને પોતાનો ખોરાક પચાવવાને ઈશવરે દાંત તથા તેની હોજરીમાં એક જાતનો રસ મુકીઓછે તેવું પખશીઓમાં કાંઈ નથી. એ ખુટ પુરી પાડવાને માટે પખશીઓમાં બેવડી હોજરીઓ મુકેલી હોએછે. મરઘીની અંદર આ બે હોજરી હોએછે તેને આપણે "ગોટા" અને "સાત પડ" ને નાંમે ઓલખીએ છઈએ. આ બે હોજરીઓ છતાં ખોરાકને પચાવવા શાહમુરગ પથર ખાએછે જેથી તે ખોરાકને અંદર પથર સાથે અઠડાવી કચરી નાખેછે. આ પથર કાંઈ ખોરાક તરીકે લેતાં નથી પણ ખોરાક પચાવવાને માટે લેછે અને પછે તે બીજે રસતે નીકલી જાએછે. મરગી પણ એજ કારણને માટે કાંકડા તથા એવીજ કઠણ વસતું ખાએછે. શાહમુરગ કોઈ કોઈવાર તરાંબાનાં કટકા વધારે લેછે અને તે માદામાં કીટાઆથી ખોરાક લીલો અને જેહરી બની જાએછે જેથી તે પખશીનું મરણ થાએછે.

શાહમુરગનો માલો સાદો અને ખોલી જમીન ઊપર કીધેલો હોએછે. આશરે નવ, દસ ફીટનો ઘેરાવો કરી વચમાં એક છાલકો ખાડો પાડેછે અને તેની આસપાસ રેતીની પાડ બાંધેછે. આ માલામાં તેઓ ઈંડાં મુકી શેવન બેશેછે. શાહમુરગનો નર ઘણું કરી બેથી છ નારીઓ સાથ જોડાએછે જેઓ સરવે એકજ માલામાં પોત પોતાનાં ઇડાં મેલેછે. હર વેલા દરએક માદા ૧૨ થી ૧૬ ઈંડાં મુકેછે જેથી એકજ માલામાં સઘલા મલી ૬૦ ઈંડાં મલી આવેછે. આ ઈંડાં ઊપર તેઓ ૪૦ દીવસો સુધી શેવણ બેશેછે. (ઈંડાં જેવી નજીવી ચીજમાંથી શાહમુરગની માંદાબો ૪૦ દીવસોમાં બચાં પેદા કરવામાં જેટલી મેહનત લેતી નથી તેનાં કરતાં જીવતાં બચાંને પારશીની ઓરતો જણીઆ બાદ ૪૦ દીવશનું શખત બંદીખાનું ભોગવી શેંકડો જણ કેવી નાંહક ખમેછે!) શેવણ બેસતી વેલા રાતને વખતે નર પોતે સંભાલથી બેશી ગરમી આપેછે અને દીવસમાં આ કાંમ માંદાઓ કરેછે. વલી આ પખશીઓમાં બચાં સંબંધી બીજું કેવું ગનેઆંન બખશેલુંછે. ઈંડાંમાંથી તરતનાં જનમેલાં બચાં ઘણાં નાજુક હોવાથી તેઓથી ખોરાક બરોબર લેવાતો નથી માટે થોડાંએક ઈંડાં સંભાલથી તેઓએ શેવણ બેશીઆ વીના જુદાં રાખેલાં હોએછે તે ફોડી બચાંઓનુ પોશણ કરેછે. શાહમુરગનાં ઈંડાં તે પખશીનાં કદ પરમાંણે મોટાં હોએછે— ૧ ઈંડું ભાંજીકે હોએતો તે મધેનો ગર મરઘીનાં ૨૪ ઇંડાંનાં અવેજનો નીકલેછે. આ ઈંડાં સવાદીશટ અને પોશણદાર હોએછે, પણ જેરવવાને જરા ભારી પડેછે. ઈંડાંનુ કોટલું જાડું, સફેદ, સુમારૂં અને સોભઈતું હોએછે તેથી વારંવાર મુસલમાન લોકો મસીદ, દરઘાહ અથવા બીજી પવીતર જગો ઊપર હાંડીની મીસાલે સીણગાર તરીકે ખાલી ઈંડાં ટાંગેછે. શાહમુરગનો માલો ખોલી જમીન ઊપર હોવાથી તે મનુશજાતની નજરથી છુપો રાખવાની કોશેસ કરેછે, પણ અગર કોઈ માંણશે તે શોધી કાહાડેઓ હોએ અથવા માંણસનાં પગલાં તેની આસપાસ પડેલાં દીસેતો શાહમુરગ તે માંહેલાં શઘલાં ઈંડાં ચાંચથી ફોડી નાંખી બીજે ઠેકાંણે માલો કરેછે. અમેરીકામાં શાહમુરગનો શેકાર કીધા પછી તેનુ માશ ખાવામાં લેછે, જે સવાદીશટ અને પોશણવાલુ ગણાએછે. આ પખશાનુ માસ અસલી રોમન લોકો પણ ખાતા હશે એવું તવારીખ ઊપરથી માલુમ પડેછે. એક રોમન સેનશાહનાં ખુલીઆપણાં વીશે કેહેછે કે તે એખલો ખાંણાંની વેલા એક આખું શાહમુરગ ખાઈ ગીઓ હતો. ઈઆવથી અને અરબ લોકો આ પખશીનુ માશ ખાવાને બારે છોત રાખેછે.

આ પખશીને જોર ઘણું હોએછે તોબી ઊંઠની મીસાલે કાંઈ કાંમમાં લગાડવામાં આવીઊં હોએ એમ દીસતું નથી. એક તવારીખ લખનાર કેહેછે કે એક વેલા એક ગરમ દેશમાં બે સીધીનાં મજબુત છોકરાઓ એક પાલેલાં શાહમુરગ ઊપર જલ્દીથી સવારી કરતા દીઠામાં આવેઆ હતા અને બીજે ઠેકાંણે એક

તું શાહમુરગ એક ચંપરખંદા શીધીને પોતાની પીઠ પર લઈ સરતનાં ઘોડાની માફક દોડતું માલમ પડી હતું. આ પખશીથી બીલકુલ ઊડી શકાતું નથી પુ તેને શેહેલાઈથી દોડવું હોએતો તે પોતાની પાંખો .લી કરી વાંહાંણનાં સરની માફક ઊભી ચડાવી રા છે, જેથી તે મધે પીઠનો પવન લાગેતો રેતીનાં સમુ ઊપર જાંણે એક સુંદર મનવાર હંકરાતી હોએ ા તેનો દેખાવ દુરથી દીશેછે. જંગલોમાં કોઈ ર તે છેડાએલું હોએતો ભારે ભઅંકર પોકાર મારેછે સહીના ખરાડાને મલનો આવેછે. એક નાંનુ શા મુરગ પાલીશે હોએતો તે ઓલખીતાં માંણસો સાથ ી મલી જાએછે પણ અંજાનેઆં માંણસોએ તેની જદીક જવું ધાસતી ભરેલુંછે.

સીલોનમાં ગુનેહગારોને સજા.

સીલોન જેને લંકાનાં નામથી આપણા લોકો .લખેછે તે હીંદુસથાંનની દખશીણ દશામાં ઈંડાને .કારનું ટાપુછે. એ ટાપુ હીંદુ શાસતરમાં ઘણું વખ .ણેલુંછે એનો વચલો ભાગ પાહાડીછે. એમાંના સ .થી મોટા પાહાડનું નામ "આડમસ પીક" છે. એ .હાડ પરથી હીંદુઓનો દેવ બુધ આસમાનપર ચહડી ગએઓ હતો અને તેનાં પગલાંની નીશાંન હજુર પડી રહીછે એવુ કેહવાએછે. સીલોનના લોક સીનગાલી કેહવા એછે. સીલોનની રાજધાની કોલંબોછે અને મુખીઅ શે રો કાનડી, તરીનકોમાલી, જાફનાં, કાલપેનટીન તથા .ઈંટીગાલછે. કલકતે તથા ચીન તથા આસતરેલીઆ .તા "મેલ" ની આગબોટો પોંઈંટીગાલમાં બંદર કરેછે.

ઈસવી સને ૧૫૨૦ માં પોરટુગીઝ લોક પેહલો . કોલંબોમાં આવી વશીઆ. તારપછી ડચ અથવા .લંદા લોક આવી રહીઆ, અને અઢારમી સદીને .ડે ઈંગરેજ લોકે કેટલીક લડાઇ કરી થોડાંક બંદરો .ોતાને સવાધીન કીધાં. એ વખતે એ ટાપુનાં જુદા જુ .ા ભાગમાં દેશી સરદારો રાજ ચલાવતા હતા તેઓમાં .મેશ કંટાસ ચાલીઆથી ઇંગરેજોને બોલાવી આખું .પુ તેઓને ઈ૦ સ૦ ૧૮૧૫ માં સવાધીન કીધું. એ દેશી સરદારો કેવી રીતે પોતાની રઇએતને ગુનેહ ગાર ઠેરવી સજા કરતા હતા તેનો દાખલો ડાકટર ડેવી નીચે પરમાંણે આપેછે.

કાનડીમાં દેસી રાજા નામે મોલીગાડી રાજ ક રતો હતો. તેનો વજીર હીલાપોલા હતો. રાજા અને વજીર વચે કંઈ ફાટ પડીઆથી વજીરને નાહાશીને ઈંગરેજ લોક કોલંબામાં રાજ કરતા હતા તાંહાં તેઓ નો આશરો લેવો પડીઓ. એ વજીરની સાથે કેટલા ક તેનાં માણસો પણ નાહાસી જતાં હતાં તેમાંથી રા જા થોડકને પછવાડે લાગી પકડી શકીઓ, અને તે .માનાં ૪૭ કેદીઓને એકદમ શુલીએ ચઢાવીઆ. એ .જ વખતે પુસીલા દેસાવ નામનો રાજાનો એક અમલ દાર હતો તેનાં ભાઈએ રાજાને કંઈ ભેટ કરતાં રીત ભાતમાં ચુક કીધી. રાજાએ પુસીલાનાં ભાઈને એકદ મ કેદ કીધો અને પુસીલાપર તોહોમત મુકીઉં કે તું હીલાપોલા વજીર સાથે કાગલ પતરનો વે હવાર રાખેછે. એની સાબેતીમાં હીલાપોલાની સાથે નાહાસી ગએલા એક અમલદારે પુસીલાના કોઈ ચાકરને એક કાગલ લખીઓ હતો તે જાહેર ક રવામાં આવીઓ. એ કાગલમાં રાજાની બદગોઈ કીધેલી હતી તેથી પુસીલા દીસાવને ગુનેહગાર ઠેરવી ઓ અને તેની આંખો શેઢી કાહાડી તેના હાથ પગ સાંધામાંથી કાપી નાખીઆ અને પછી તેને ગરદન મારીઓ. એજ વખતે કંઈ આગલ બલવો થએો હશે તે વીશે રાજાએ ચકચાર ચલાવી તેની તપાસ કરવા ને પોતાની સાથે બીજાં બે માણસોને ઠેરવીઆં. એ ઓએ આસરે ૭૦) માણસોને ગુનેહગાર ઠેરવીઆ અને તેઓને મોહોતની શજા કીધી. જેઓને ગુનેહ ગાર ઠેરવીઆ તેઓ બધા આબરૂદાર તથા પઈશાવા લા સખસો હતા તે બધાંઓને મરતતોલ ફટકા મારીને પછી ફાંસી દીધા. એ જુલમ કંઈ થોડો કેહવાએ ન હી તોપણ વધારે કમકમાટ ભરેલી વાતતો હજુ કેહવા ની રહીછે.

હીલાપોલાપરનુ વેર હજુ એ રાજાના હઈડા દી લમાં જેવુનું તેવુંજ હતું. એ વજીરના નાહાસી જ વાથી તેનામા એવુંતો ઝુન ચઢીઉં હતું કે હેવાનીઅ ત ખાસીએત શીવાએ મનુશીઆ જાતીનો એક પણ ગુણ તેનામાં દીસતો નહી હતો. હીલાપોલા નાહાસી ગઓ તે વખતે પોતાનો કબીલો પછવાડે નાંખી ગઓ હતો તે કબીલાને સજા કરવાનો એ પાપી રાજાએ ઠેરાવ કી ધો. હીલાપોલાના છોકરાઓને તથા તેના ભાઈને ન મા તેના છોકરાને ગરદન મારવાને અને હીલાપોલા

ની બઇરીને તથા તેની છોકરીને તથા તેની ભોજાઈને ડુબાવી મારી નાખવાને એ રાજાએ હોકમ કીધો. હીલાપોલા વજીરની બઇરી તથા છોકરાને સુરંગમાં નાંખીઆં હતાં તાંહાંથી તેઓને રાણીનાં મેહેલ આગલ લાવી ઊભાં કરી ગરદન મારનારને સવાધીન કીધાં.

વજીરની બઇરી હીમત ધરી બોલી કે "હું તથા મારો ધણી તથા મારાં છોકરાં નીરદોશ છઈએ. હમારો જરા પણ ગુનાહ નથી. તોપણ મારી તથા મારાં બચાંની જીંદગી રાજાને સવાધીનછે અને તેની મરજીમા આવે તેમ તેનો ઊપીઓગ કરે. પણ એ વખતે હું મારા દીલના જીગરથી ખોદા પાસે માંગી લઊંછું કે મારા તથા મારા બચાંના જાંનની ખોવારીથી મારા ભરથારનો જાંન સલામત રેહે."

એ પરમાંણે બોલીને તણીએ પોતાનાં વડા છોકરાને તેનાં નશીબને તાએબે થવાને ફરમાવીઊં. એ છોકરો અગીઆર વરશનો હતો તે એમ સાંભલી રડવા લાગો તેવામાં બીજો છોકરો નવ વરશનો હતો તે આગલ પડીઓ અને પોતાનાં વડા ભાઈને શીખાંમણ દેવા લાગો કે "ભાઈ તને રડવું ન જોઈએ. મરવામાં બીક શીછે. જો કેમ મરવું તે હું તુને દેખાડું ?" એ બાહાદુર છોકરાનું તરવારનાં એક જટકાથી ડોકું છુટું પાડીઊં અને તે ડોકાંને ખાંડણીમાં નાખીઊં અને તેની માનાં હાથમાં ખાંડણીઊં આપી તે છુંદવાને તેણીને ફરમાવીઊં: એક પછી એક એ પરમાંણે સરવે છોકરાનાં ડોકાં કાપી તેઓની મા પાસે છુંદાવીઆં.

એ ખુનરેજી દેખાવ જે લોક જોવાને એકઠાં મલીઆં હતાં તેઓ પોકેપોક રડવા લાગાં. ઊપર કહેઆ પરમાંણે છોકરાઓની તથા તેઓના કાકાની ગરદન મારીઆ પછી હીલાપોલાની બઇરીને તથા તેની છોકરીને તથા તેની ભોજાઈને કાનડી પાસે એક તલાવછે તેમાં ડુબાવી તેઓના દુખનો છેડો લાવીઆ.

એ બનાવથી આખાં ગાંમમાં બે દીવશ સુધી હડતાલ પડી. લોકોએ પોતાના ચુલા વરીક સલગાવીઆ નહી અને એટલાંતો શોગમાં પડીઆં હતાં કે બધો વખત અપવાશમા કાહાડીઓ.

ઊપલો ખચીત દુખ ઊપજાવનાર દાખલો જાહેર કરી આગલના જુલમાત ભરેલા દેશી રાજ સાથ હાલના ઈંગરેજી રાજનો મુકાબલો કરવાને તથા ઈંગરેજી રાજની તારીફ ગાવાને હમે શકતી ધરાવતા નથી.

પરચુટણ.

સઊથી પેહેલો છે ખોદા
સઊથી ખુબસુરત છે નેકી
સઊથી સાધારણ છે આશા
સઊથી અવગુણી છે બદી.

બીજાના માથાં ઊપર સુખનો વરસાદ વરસાવીઆથી પોતાના માથા ઊપર થોડા પણ છાંટા પડીઆ વગર રેહતા નથી.

દરાખના માંડવા ઊપર બે જાતના ગુણ ધરાવનારી દરાખ ઊગેછે, જો તેને જહાડ ઊપરથી તોડીને ખાધી હોએતો તે જીવને ખુશાલ કરેછે. તેને બીજી હાલતમાં ખાધી હોએ તો માણસ છાકટ થાએછે અને તેનું પરીનામ પસતાવો થાએછે.

એક ઈરાની ફીલસુફને કોઇએ પુછીઊં કે તમે એટલું બધુ ગનેઆન કેમ મેલવીઊં—જવાબ દીધો કે "જે ચીજથી હું અનજાણો હતો તેની પુછપરછ અને તે વીધે ગનેઆન મેલવવાને એક સાધારણ માણસનેબી પુછતાં હું સરમાતો નહી હતો."

તે કેહી ચીજ છે કે જે મેલવવાને સઘલા લોકો ચાહેછે પણ જારે તે મલી એટલે તેને દુર કરવા વગર ચાલતુંજ નથી ? ઉમ્મ્મ.

ધીરજનો એક દાખલો—જરમનીનાં એક રેહવાસીએ ચાર સ્ત્રીઓને માથેના બાલ ગણીઆછે. તેની ગણતરી પરમાણે એક સ્ત્રીને માથે ૧,૪૦,૪૧૯ બાલ હતા બીજીને માથે ૧૦,૯,૪૪૦ હતા. તરીજીને માથે ૧૦,૨,૯૬૨ હતા. ચોથીને માથે ૮૭,૭૪૦ હતા. એ ચારો સ્ત્રીઓના બાલનો રંગ જુદો જુદો હતો પણ દરેક સ્ત્રીના બાલનું વજન એકસરખું આસરે ૧૪ આઊંસ થઈઊં હતું.

ઊપીઓગી ઊંદર—સકાટલંડમાં એક ગરહસથે બે મોટા ઊંદર પાલીઆછે અને તેઓને એક હલકાં ઈઅંતરમાં જોડી સુતર કાંતી શકેછે.

---

૨૦૦) છોકરાના મોટાં માએ—વેલાતમાં એક "જાનસટન" નામની એક બુઢી સ્ત્રી જીવેછે, તેની ચાર પેઢી પોતાની નજર આગલ ઊછરીછે. તેને પોતાને ૧૦) છોકરાછે તે છોકરાંને ૪૯ છોકરા થએઆછે, અને તે ૪૯ છોકરાંમાંથી બીજાં ૪૦ એ જનમ લીધોછે અને વલી તેઓમાંથી એક જણને તાંહાં એક છોકરું થએઊ છે.

લાંબું માણસ અને ટુંકું માણસ—વેલાતમાં એક મીનો ગએઆછે તેની ઊમર જોકે ૧૯ વરશનીછે તોપણ તેની ઊંચાઇ ૭ ફુટ ૮ ઈંચનીછે. તેની સાથે એક ચીનો ચાકરછે તેની ઊમર ૩૦ વરશનીછે, પણ તેની ઊંચાઇ માતર ૩ ફુટછે.

બામબુનાં કાગદ—એક અમેરીકામા "આલ્બની ઈવનીંગ જરનલ" નામનું એક વરતમાંન પતર બામબુનાં બનાવેલા કાગદ પર છપાઇ બાહેર પડેછે.

જેનાં ઘરમાં મોહોટાં ઊંદરોની વસતી હોએ તાંહાંના વસનારાઓને રાતરે સુતનાં પગનાં દાદર ઊપર ચહડતાં ઊતરતાં સંભલાયે,

રમુજે ફુરસત.

૧ લું. એક ઓરડાની અંદર એક છોકરાની છબી હતી તે જોઈ એક મળવા આવનારે પેલા ઘરધણીને પુછીઉં કે ભાઈ આ તસવીર કોણની ? પેલાએ જવાબ દીધો કે "મને ભાઇઓ અને બેનો બીલકુલ નથી પણ આ છોકરાનો બાપ, તે મારા બાપનો છોકરો થાએ. હવે આ ઘરધણી વચે અને પેલી તસવીરમાંના છોકરા વચે શી સગાઈ હતી તે કહો.

૨ જું. એક મરદને તરણ છોકરી હતી. એક ૧૦ વરસની, બીજી ૩૦ વરસની અને તરીજી ૫૦ વરસની હતી. તેઓને બજારમા દાડમ આપી વેચવા મોકલેઆ. ૧૦ વરસની છોકરીને ૧૦ દાડમ આપેઆ, ૩૦ વરસનીને ૩૦, અને ૫૦ વરસનીને ૫૦ આપેઆં અને તરણે છોકરીઓને એકસરખી કીમતે વેચવાને અને એકસરખા પઇસા લાવવાને ફરમાવીઉં. હવે ઉપલા હુકમ પરમાણે વેચવાને અને પઇસા ઘર લાવવાને દરએક પોતાના દાડમ કીએ ભાવે વેચવાં જોઇએ તે કહો.

૩ જું. હું ચાર અક્ષરનો એક બોલછું મારા પેહલા બે અક્ષર માણસનો ઉપલો ભાગ બતલાવેછે મારા છેલા બે અક્ષર ઓરત જાત બતલાવેછે મારો આખો બોલ પેહલા બે અક્ષરના બોલ ઉપર લપેટાએલો રેહેછે અને તેને એબ લગાડેછે.

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧ લું ચીતરો—૨ જું દલપતરામ—૩ જું ઘાટ

રાગ હોરી.

"સામરો અજહુ નહિ આયો"
એ રાગનીછે.

ભાઇઓ બોધુ તે બોલ વિચારો—ટેક.

કથની સાથ કરણી ન કરિએ, જગિએ ન કરિએ ગવારો,
સાગરિયા સગ સરવે પ્રકારે,
સંપ સને લહુ સારો, તેથી સરે અરથ તમારો;
ભાઇઓ બોધુ તે—૧

નમ્રપણે નમી ચાલી નિભાવો, નાથ જે રોષ નઠારો;
એજ ઉપાય વિના અભગાને,
સમાર સાગર ખારો, ઉગરવાનો એકે ન આરો;
ભાઇઓ બોધું તે—૨

પરનર પાપની નજર કરેનો, પૂરા જમાન વિકારો;
શોભતા કાજ ગઈ તમાર,
સદગુણથી સણગારો, અશુભ કુસુમાર ઉતારો;
ભાઇઓ બોધુ તે—૩

આપદામા દરત આવી પડે એને, આવી મદદ દેનારો;
દિન દિન રાખો દયા સઘળી દિલમાં,
જગમે જશ જનારો, એમા નહિ કંઈ ઉતારો;
ભાઇઓ બોધુ તે—૪

ગંભીરતા ગુણ ગોઠવી રાખો, ચાખો સુબોધનો ચારો;
આળસથી બેસવું ઊલું કરવું,
અંતરથી વેણ ઉચારો, વિવેક વિશેષ વધારો;
ભાઇઓ બોધું તે—૫

માણસનો ભવ ફરી મળવાનો, વળિ વળિ નહિ મળે વારો;
મુખથી કહેલાં મહાન જનોનાં,
વચન કદી ન વિસારો, ભરો નહિ પાપનો ભારો;
ભાઇઓ બોધું તે—૬

તોલ તપાસ નહીં કરે તેનો, જશે અફળ જનમારો;
સાર અસાર વિચાર કરીને,
સજ્જનહાર સભારો, અસદગુણ શત્રુ સંહારો;
ભાઇઓ બોધું તે—૭

પાપનો પંથ પડયો મુકિ પળીમા, પુણ્યને પંથે પધારો;
દલપતરામ કહે દુનિયામાં,
રુડાની રીત સુધારો, એછે ઉપદેશ અમારો;
ભાઇઓ બોધુ તે—૮

પોહોંચ.

સરવે સ્ત્રીઓએ રાખવા લાએક પુસતક.

"શેકસપીર નાટક" ભાગ ૧ લો, નામનો એક ગરંથ તેનાં ૫ રગટ કરનારાઓની તરફથી હમોને મળીઆછે તેની પોહોંચ ખોન્તથી કબુલ કરીએ છઇએ આ ગરથ ૧૮૨ સફાનોછે અને તેની કીમત રૂ.૨) ઠેરવીછે એની છપાઇ અને બાંધણી સુંદરછે અને એને છપાવી પરગટ કરનારા દફતર આશકારા છાપાખાનાનાં માલેકોછે એમા નામાકીત ગુરૂ શેકસપીઅરના બે નાટકોનું ભાષાંતર ભાઇ નાનાભાઇ રૂશતમજી રાણીનાએ કીધુછે. આ નાટકો એવીતો સરીસ અને સરસ ઇબારતથી રચેલાછે કે મરદો તેમજ ઓરતો મોટા હરખ સાથે વાચશે

ગુરૂ શેકસપીઅરના ઘણી નાટકોનુ ગુજરાતી જેવી અપુરણ ભાષામા અસલ લેહેજત સુધા ભાષાંતર કરવું બાહુ મુશકેલ અને નહી બની શકે એવુ કામછે એ છતા ઉપલા ભાષાંતર કરનારે એવીતો નાદર રીતે આ ગરથ રચાઓછે કે તેથી એ મરજીનું ચાખુ ગુજરાતી ભાષાનુ કપત ઊંડી રીતે માલમ પડી આવેછે.

આવી કીસમના નાટકો વાચવાથી દીલને ગમત તેમજ મગજને કસરત અને કેલવણી જ્ઞાન મળેછે તેથી હમો સરવે વાંચનારી બાઇએ ને આ પુસતક વાચવાને ભલામણ કરીએ છઇએ. એ નાટક એવાછે કે ફકત તે એકજ વખત વાચવાથી મન ધરાઇ જાએ એવુ નથી પણ જેમ વારમવાર વાચીએ તેમ દર વખત તેની લેહેજત વધતી જાએછે.

આ ભાષાંતર કરનાર ગુજરાતી ભાષાની ચોપડીઓમાં જેમ બને તેમ વધારો કરવામા સરવસ્વ આપી રહ્યાછે અને પોતાના માનનો આવી રીતે ઉપયોગ કરેછે તેથી તેઓ એ પહોંચે પરજાની તરફથી શાબાશી ઘટેછે

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૧૦ મું. ફેબરવારી ૧૮૯૬ આંક ૨

સંકટનું શેવટ—તેહમુરનું તારણ.

એક વારતા.

પરકરણ ૫ મું.

તેહેમુર પોતાનાં વજીરની મોકલેલી ચેતવણી ઉપરથી હામદન શેહેર છોડી એક વાંહાંણમાં બેશી બીજા કોઇએક મુલક તરફ હંકારી ગએઓ. પણ અફશોસ! જેમ એક તરફથી જુલમી જોરાબનાં છુપા જાસુસો તેની પછવાડે વરૂની માફક શેકાર કરવાને બાહેર પડેઆ હતા તેમ બીજી તરફથી કુદરતનાં રાખશો તેને ઘેરી હેરાંન કરેઆ કરતા હતા. પવન, પાંણી, વંટોલીઓ, વીજ, ગગરાટ, ઈતીઆદી તેઓનાં બુલંદ જોર અને ઘાતકી હાતથી સમુદરનાં સીહાસુપડામાં પેલાં નાહાનાં વાંહાંણને છલાંની મીસાલે કુદાવા અને ઉછાંળવા લાગા અને દર પલે લુખા મોજાઓ તેઓનાં દરામણાં પતાલ જેટલાં વકાશી તે વાંહાંણને ગલી જવાની કોશેસ કરતા હતા. એવા સમએમાં તે માંહેલા નીરપરાધી જીવડાઓનાં હોશ કેવા ઉડી ગએઆ હશે તેનો વીચાર કોણ માંનવીના મનમાં પુરેપુરો આવી શકે! જાણે તેઓ સમજુ હોએ તેમ ધુજતો બીચારો તેહેમુર તે મોજાઓને વીનંતી કરવા લાગો.

બસ યારો બસ! રે બસ હવે કરો!
આ દુખીઆરા દીલપર દયાતો ધરો!
આ ચામ અને હાડના પુતલાપર એક!
કાં કરોછો તમો આ જુલમ છેક!
ભક્ષ કરવાને મુજને કાં કરોછો મેર!
એક બુકથી બગએ ન પતાય પેટ!
પણ ઘોડીને ખાળો કાંઈ મજા શેકાર!
કાં મારતા નથી તમ જુઆનો માર!

પણ અરે! તેહેમુરનાં અવાજ ઉપર કોણ ધ્યાંન આપે! અંતે પેલું વાંહાંણ કુટકે ટુકડા થઇ પાંણીમાં ડુબી ગએઉં અને તે માહેલા સઘલા કીમતી જીવડાઓ ફીણનું સફેદ કફન ઓઢી પાણીની ઘોરમાં ગરક ગએઆ. તેઓ સઘલા મધે એક ડુબતા માણસને ઇશવરે પોતાનાં ગુપત હાતથી ટેકો આપી પાંણીની સપાટી ઉપર રાખેઓ જે માહ મુસીબતથી મોજાઓની છોલે ફરી કીનારે જીવતો સડાઈ આવેઓ. આ માંણસ કોણ હશે વારૂં? ખરે કોઈ નેકીનો નર હશે—બેશક ઇશવરનો પેઆરો હશે. કોઇજ નહી પણ સાહ તેહેમુર હતો.

થયો થડો હવે કુદરતી કીનો,
તેહેમુર તાહડો ધુજતો ને ભીનો.
ઇશ્વરના હાતથી કીનારે લાગો,
ને ખડકના ઓહમાં ઉભારે નાગો.

આ પરમાંણે એક ભારી તોફાનમાંથી તેનો બં.. થએલો જોઇ તેહેમુર ઇશવરનો ભારે આભાર માનવા ' ગો અને હવે શું કરવું અને કાહ જવું તે વીશે વીચારમાં ઉભો. તેવામાં એવું બનીઉં કે કોઇએક તેહાં રેહ. રો ગરાબ માંછી આવી લાગો જેણે તેની હાલત જોઇ એઆ લાવી પોતાનાં જુહુફડામા આંણીઓ અને તેની માવજત કીધી.

એક દીવસ તેહેમુર તે માછી સાથ તે ગાંમડાને લગતી હકીકતો પુછવા લાગો, જે વીશે તેને જલદીથી માહીતગાર કીધો અને કહેઉં જે આ સઘલો આસપાસનો .. - ફેરદીસતાનને નામે ઓલખાએછે. વલી તેણે જણાવીઉં કે આ મુલકનાં બાદશાહનું નામ સોરખેહ કરીછે જે અતરેથી થોડાએક ગાઉ મોટા દમામ તથા જાવજલાલીથી રાજ કરેછે. તે દીલે દએઆલુ, હીંમતે હાતમ, અને સદગુણી છે. વધારે વાત કરતાં તેણે જણાવીઉં કે આ બાદશાહની પરી જેવી એક ખુબસુરત બેટીછે જેનું નામ તે ઉપરથી પરીચેહેર (એટલે પરી જેવા ચેહેરા વાલી) કરી આપેલુંછે. બેટીએ પણ બાપનાં સદગુણો ધારણ કીધાછે જેથી તે એક અમુલીખ ઘોહેર ગણાએછે.

તેહમુરનાં સુસત અને ચીંતાતુર દીલમાં આ વાતથી ગરમી આવી અને તે ઉલટથી પુછવા લાગો "બાઇ તે બાનુ કોણની સાથ પરણેલી હશે?" માછીએ કહેઉં કે "તેનો બાપ કોઇનીબી સાથ તેનાં નેકા કરતો નથી પણ એવો ઠેરાવ કીધોછે કે એક દીવસે સઘલા શાહાજાદાઓ, અમીર ઉમરાઓ અને સરદારો, જેઓ તેણીની સાથ પરણવા ઉમેદ રાખતા હશે, તેઓનો મેલાવડો કરી સરવેની હીમત, બાહાધુરી, તથા નેકી તપાસવી અને તેઓમાં જે સરસ સાબેત થાએ તેની સાથ તે બાનુની પણ મરજી પુછીને તેના નેકા ઠરાવવા."

તેહેમુર—(મોટા ગંભીર દેખાવથી) હા! અરે ઈશવર ! આ બાદશાહનો ઠરાવ તથા તેની નેમ મોટી નેકછે. સદગુણી સ્ત્રીને સદગુણી ભરથાર મલવો જોઈએ અને તેમ કરવામાં આ રીત સરવેથી અપખ્ખસપાતછે.

માછી—પણ ભાઈ એમાં આપણું શું વલીઉં; જેનાં ભાગ્યેગ હશે તે જીતશે. કાલ રોજે પરીચેહેરની શાલગીરીનો દીવસછે જે વેલા ઉપલો મેલાવડો મલનારછે, જે સઘલું થશે તે આપણે કાલ રોજે જોઈશું.

આ શબદ સાંભલતાં તેહેમુરનાં મનમાં ભારે ઉલટ આવી અને તેણે માછીને સમજાવીને પુછીઉ. ભાઈ હુંબી કાલે તેહાં જવાની કોશેસ કરવા ઇછુછું માટે તું કાંઇ મને મદદ આપશે, હથીઆર તથા સારો લેબાસ મને મલેઓ એટલે મને વધારે કાઈજ જોઈતું નથી. આ ઉપર માંછી બારે આસચરીઅ પામેઓ કે તેનો મેજબાન કોઈ મોટો શાહ સફરમી અને મોટાં કુલનો હોવો જોઈએ; કેવો જટ કરી કાલનાં મેલાવડામાં માથુ ઘાલવાની હીંમત બતાવેછે. એટલામાં એવું બનીઉ કે તે માછીનો એક ચાકર જે દરીઆમાં જાલ નાંખી લાંબો વખત શુધી બેઠો હતો તેની જાલ એકદમ ભારી થઈ આવીઆથી મોટી ઉમેદમાં બાહેર કાહડી જોએછે તો એક કીટાએલુ લોહડાંનુ બખતર માલમ પડીઉ અને તે લઈ ઘર આવેઓ.

આ બખતર જોતાંવાર તેહેમુર ચોંકી-ઉઠીઓ અને બોલેઓ કે "હા ! આ બખતર મારૂ મારા મરનાર બાપનુ પોતાનુ આપેલુ જે મારા ભાગા વાંહાંણની સાથે ગરક ગએઉ હતું." માછીએ તેને તુરત હવાલે કરીઉ અને કહેઉ કે ભાઈ વીપતીના ફટકાથી ભાગેલાં તારાં ભવીશને પાછું સમારવાને આ હથીઆર જે અચીતુ તારે હાત લાગુછે તે લઈ તારી હીંમત અજમાવી જો અને ઈશવરની મરજી હુયેતો તું પાર પડેઆ વીના રેહેશે નહી. પણ આ તારૂં ખોવાએલુ અને ગરક ગએલુ બખતર કોણથી પાછુ મલીઉ તે ભુલતો નાં.

તેહેમુર—અરે ભાઈ, જે નેક ખુદા બાપે આ બખતર મુજને આપીઉછે તેણે મને બચપણથી ઉપકાર માનવાનો ઉતમ ગુણ આ દીલને પાએલોછે—મારે તારો આભાર હું માનવાને ભુલું એ મારા બાપનાં વચન તોડેઆ બરોબરછે, એવું હું સમજુ છું તે સત કરી જાંણજે.

હવે તેહેમુરને બખ્તર મલેઆથી મોટુ ઉતેજન મલીઉ તેથી માછીની મારફતે થોહોક લેબાસ મેલવી બીજે દીવસે બાદશાહનાં મેહેલ મધે જવા નીકલેઓ.

પરકરણ ૧ હું.

કુરદીસથાન મધે મેહેલ.

બાદશાહ—તેની બેટી તથા ઉમરાઓ.

બાદશાહ—ચોરખેહની ધારણા મુજબ થેંકડો સરદારો, શાહજાદાઓ, તથા અમીર ઉમરાઓ. પોત પોતાનુ જોર, કવાએત, તથા હીંમત વગેરે બીજા ગુણો બતાવી પરીચેહેરની ફતેહ મેલવવા બાગનાં ચોધાન મધે ભેગા થએઆ જેઓ મધે તેહેમુર પણ ઈશવરની ભકતી કરી હીંમત ડે બાંધી બેધડક બીરાજેઓ.

આ મેલાવડા મધે દુર દેશનાં પણ ઘણાંક શ' ઓ મોટા ઠાટમાટથી આવેઆ હતા. બાદશાહ પોતે, ની બેટી તથા કારભારીઓ આ સરવે ઉમેદવારોની માનથી મુલાકાત લઈ તેઓની તપાસ કરવાને તઈઆર એઆ. આ ઉમેદવારો મધેનાં ઘણાંખરા પોત પોતાનાં તમાં નીશાન દાખલ એક એક ફુલ લાવેઆ હતા, તે ફુલની ખાશીએત સાથ પોતાનાં ગુણો સરખાવતા એ તેવી કેહેવત સાથે રાખી હતી. આ કેહેવત દરએક જણ પોતાની ઢાલ ઉપર અથવા તલવારનાં મેઆન અથવા સોભઈતાં પાના ઉપર કોતરાવી અથવા લાવેઆ હતા. લડાઈનાં ચોધાન મધે જતી વેલા દરએક ઉમેદવાર પોતાની કેહેવત તથા પેઆરી નીશાન બાદશાહની બેટી પરીચેહેરને મોટા આદરમાનથી આપી તેણીની બાજુએથી પસાર થાએછે.

બાદશાહ—આ પેહલો કોણછે અને તેની નીશાન કેહવીછે ?

પરીચેહેર—અફગાન દેશનાં શાહનો બેટો—તેની નીશાન એક ખીલતા ગુલાબનું ફુલછે અને તેની ઢાલ ઉપર નીચે પરમાંણે કેહેવતછે.

ગુલાબનો ગોટો મોટો ગુણગારો,
ગુલાબનાં ગુણો ગાએ નરનારો.

બાદશાહ—આ બીજો કોણછે અને તેની નીશાન તથા કેહવત કેહવીછે ?

પરીચેહેર—હીરાતનાં બાદશાહનો બેટો—જે નીશાન તરીકે એક ખુબસુરત સુરજનું ફુલ આપેછે અને તેની કેહવત આ પરમાંણેછે.

સુરીઅનુ ફુલછે સદા અમુલ,
ખુબી ખરી જેની ગાએ સરવે બુલબુલ.

બાદશાહ—આ તરીજો કોણ અને તેની કેહવત કેહવીછે ?

પરીચેહેર—માજીંદરાનનો અમીર—મોધરાંની ખીલતી કલી આપેછે અને જે વીશે કેહેછે કે—

મોધરાંનો મધુર ખુશબો ચાખી,
ઈશવર ઈઆદ કરોરે પાંખી.

બાદશાહ—(આ કેહવત જરા નીતી ભરેલી લાગેછે ખરી) પણ આ ચોથો કોણ અને તે શું કેહેછે ?

પરીચેહેર—ખોરાશાનનાં શાહનો વડો પુતર—જે ચંપેલીની ખીલતી કલી આપી કેહેછે.

ચપેલીની કલી મખરીમાં પરી,
હરદમ ભજો હેતથી હરી.

બાદશાહ—(એનીબી મતલબ જરા નીતીપર નમતી લાગેછે) વારૂં આ પાંચમો કોણછે અને તે શું કેહેછે ?

પરીચેહેર—બલખ પરાંતનો ઉમરાવ—તાજાં દાડમડીનાં ખીલતા ફુલની ભેટ આપેછે. જે વીશે કેહેછે કે—

ગુલનારનાં ગોટાનો લાભ લેબાસ,
આકાશની કીરતીની આપેછે આશ.

બાદશાહ—આ છઠ્ઠો કોણ જે સરવેમાં વધારે ઘંભીર દેખાએછે અને જોઈએ એની નીશાન કહીછે.

પરીચેહેર—ઇશફાન મધે તેનુ મકાનછે એમ કેહછે, પણ પોતાનાં ખાનદાન વીશે વધારે જણાવતો નથી. હાતમાં એક સુકો લીમડાનાં ઝાડની ડાંખરી લાવી મોટી નમનતાઈથી ભેટ કરેછે. આ ડાંખળીમાં ખુબી એવી દીસેછે કે તે સઘળી સુકાઈ ગઈછે તોબી એક છેડે કુમળાં લીલાં પાતરાં લાગેલાંછે અને જે વીશે કેહેછે કે—

ધરી ધીરજ ચાખ લીમનો કડવો સ્વાદ,
રાખ, હરદમ હઇડે શેકરના શેવટની આશ.

બાદશાહ—હા! આ કેહવતની મતલબ હું સમજો—કેહવી નીતીવાળી અને નેક!—આ માંણસનો લેબાસ સાદો અને હલકો દેખાએછે પણ એનો ચેહરો તથા કેહવત એક આરસીની માફક એની નીતી અને નેક મુરાદ બતાવી આપેછે. આ લીમડાની કડવી ડાંખળી એમ બતાવેછે કે દુનીઆમાં કડવાસ એટલે વીપતી તેને ભારે ધીરજથી સોસવી પડીછે—ડાંખળી સુકીછે તેથી તેની સુકી અથવા પડતી હાલત હશે એમ સાફ દીસેછે—પણ એવી સુકી ડાંખડીને છેડે લીલાં તાજાં પાતરાં લાગેલાંછે તેથી તે દીલમાં એવી નેક ઉમેદ રાખેછે કે ખોદાની મેહરબાંનીથી તેનુ સુકુ નશીબ કદાચ આ નવી સગાઈથી શેવટ પાછુ ખીલી તાજુ થશે—જેથી તે શુખ અને આરામ ભોગવશે.

બાદશાહ અને તેની બેટીનાં મન ઉપર આ છઠ્ઠા ઉમેદવાર વીશે ભારે અસર થઈ હતી. બીજા ઘણાંક ઉમેદવારો [illegible] એક પછી એક પોતાની નીશાની આપી પ[illegible] થતા ગએઆ, પણ આ છઠ્ઠા કરતાં કોઈબી વીશે તેઓનુ મન વધારે ખુશી થએઉ નહી તેથી તેનાં ઉપરજ શેવટે પસંદગી બતાવી.

આ છઠ્ઠો ભાગ્એગવાન કોણ હશે વારૂ? આ વારતાનો વીર † પેલો તરીપાર થએલો તેહેમુર જેનાં દુખીઆરાં દીલ ઉપર હમણાં સુધી કમનશીબનો કાલો કીડો કરડવા રહે હતો.

બાદશાહ તથા તેની બેટી એઓનો વીચાર તેહેમુર વીશે ઘણો સારો હોવાથી બીજા સરવેનાં મનમાં ભારે અદેખાઈ તથા ધીકાર ઉતપન થતો હતો એટલુંજ નહી પણ એક ઉમરાવનાં પેટમાં ભારે ઉભાઈ આવીઉં તેથી તે બોલીઓ સાહેબ શું તમો આ માંણસ વીશે પસંદગી જતાવો છો! અરે, પણ એનાં મોહડાં ઉપરથીજ માલમ પડી આવેછે કે એ કોઈ જંગલી ભરવાડનો પોરીઓછે. આ બાહાધુર ઉમેદવાર ઉમરાઓની સાથ ભાલા તથા બરછીથી લડાઈ કરવાની કોશેસ કીધાનાં કરતાં હું ધારૂછું કે એ મુગે મોહડે લાંબી ભરવાડની લાકડી લઈ ખેતરમાં ગાદરાં ચારવા જાએતો વધારે સારૂં. બીચારો એ ગરીબ નાંહેક મારેઓ જશે તેની મને ધાસતી લાગેછે.

એ પરમાંણે બાહારનાં લેબાસ ઉપરથી બીચારા બાહદુર તેહેમુરની હેકડી થઈ. તેની હીમત તથા કવાએત કોઈને બીલકુલ જાહેર ન હતી માટે બાદશાહે પણ કંઈબી વધારે વીચાર આપેઓ નહી. હવે સરવે લડાએક ઉમેદવારો પોત પોતાની હીમત, હીકમત તથા બાહદુરી બતાવવાને મેદાનમાં બાહેર પડેઆ, જેઓ મધે તેહેમુર પણ ગએઓ. અરે આ વેલા બાદશાહ તથા તેની બેટી કેવાં આસચરીઅ પાંમીઆં હશે કે તેઓએ જે ધણી વીશે સારો વીચાર બાંધીઓ હતો તેજ ધણી અંતે સઘલાઓમાં સુરો સાબેત થએઓ.

આ બીનાથી સઘલાઓનાં મન માહેલા સંદેહ ઉડી ગએઆ અને તેહેમુર ઉપર હવે જરા અંદાજાથી જોવા લાગેઆ. બાદશાહ તથા પરીચેહેર એવું વીચારવા લાગાં કે આ માણસ જોકે પોતાની ખાનગી હકીકત કેહતો નથી તોબી તે કોઈ મોટાં બાદશાહી કુલનો અથવા મોટાઈનાં મુલનો હોવો જોઈએ. પરીચેહેરની ખાશ મરજી પુછીને હવે બાદશાહે પોતાની કબુલાત મુજબ તેણીને તેહેમુરની સાથ પરણાવી આપવાનો ઠેરાવ કીધો. હવે બાદશાહ સઘલા બીજા સરદારોને ખાણું આપી પતાવી રવાનાં કરેછે.

બાદશાહ—સરદારો અને ઉમરાઓ, આજ રોજે તમો તસદી લઈ મારે તેહાં આવેઆ છો તેથી હું તમારો ભારે ઉપકાર માનુછું અને તમારો દરજો પીછાંની તમો સરવેને માન અને મુબારકબાદી આપુછું.

પરીચેહેર—(તેહેમુર તરફ ફરીને)

પણ ગણુછુ તુને મરદોનો સરદાર,
હવે કરશ તુનેજ વાહલો ભરથાર.
સોભાવી આ તાજથી મુરશીખર,
હીમત તું હરદમ ગખજે અમર.

તેહેમુર—નથી મુજમાં ઘણો મરદુમી સણગાર,
નથી ઘટતી સ્તુતી તારી લગાર.

બાદશાહ—અરે તું તો તારી લાએકી ખોલેછે. આજનો દીવસ તારોજછે—તારી વખાંણથી ચારો દથા ગીત અને સાબાસીનાં પોકારથી મધુર વાગી રહીછે—ખુદરત પોતે પણ તારી વખાંણ ગાવા મોહ વધું કરતી માલુમ પડેછે. તું રંજ અને મેહનત, કીસબ અને કરાંમતનો કાબેલ નમુનો સાબેત થએઓછે. (પરીચેહેર તરફ ફરીને) વાહલી બેટી હવે ખાંણાની તઈઆરી કરવાનો હુકમ આપ અને આ સઘલા નામવર શાહજાદાઓને આબરૂ આપી બેસાડ અને તેઓમાં આ સુરા સરદારને પેહલી બેઠક આપ.

આ પરમાંણે સઘલાઓ ખાંણું ખાવા બેસાડ્યા જેઓમાં તેહેમુરને વડી બેઠક આપી. તેહેમુર તે લેવાને બારે સરમાએઓ પણ અંતે કબુલ કરવી પડી. પરીચેહેર સલાંમતીઓ લેવડાવતી વેલા તેહેમુરની સતુની કરવા જતી હતી (તેવામાં તેણીને તપાસવાની મતલબથી.)

બાદશાહ—કીધું એણે ઘાડુ કાંમ,
એમા શાનુ મોટું નામ.
એરૂ જેનુ જેનુ ઠામ,
ઘટે તેને માતર-હામ.
મમતા ત્યાગી માટે મોટી,
ખુશી ગાએ શા માટે ખોટી.

પરીચેહેર—(ઘંભીરાઈથી)

*એ પેઆરા પીતા, તું બોલે તે ખરૂંછે બરહક,
પણ વાહલા વાલી, છે રાત્ર અને દીંગમાં ફરક.

† પેહલવાન.

ખાંણુ ખાઇ સઘલાંઓ પોત પોતાને મકાંને પાછા ગએઆં. તેહેમુરને મેહલમાં રાખેઓ જેહાં બાદશાહ તેની ખાનગી બાબરો વીશે પુછપરછ કરેછે. તેહેમુરનાં બોલવા ચાલવા ઉપરથી જે ખુબીવંતા ગુણ ખુદરતથી નીકલી આવતા તે જોઈ બાદશાહની ખાતરી થતી ગઈ કે તેહેમુર એક સદગુણી ધરહસથછે. તેહેમુરે પોતાના નામ, દેશ તથા કુટંબ વીશે સઘલો હેવાલ ખોલો કરી કહી સંભલાવેઓ તેથી બાદશાહ તથા તેની બેટીની ખુશાલી તેઓની છાતીમાં સમાઇ નહી; કારંણ પેહલેતો તેહેમુરને તેઓ એક લડાએક મરદ કરી જાંણતાં હતાં. પણ પાછલથી તેઓની ખાતરી થઈ કે જે સુરો સરદાર સૈકડોમાં ફતેહ પાંમી પરીચેહેર સાથ પરણનારછે, તેતો જાતે બાદશાહી ઓલાદનો અને પોતે ઈશફાહાંનનો બાદશાહછે.

હવે થોડાંક અકવાડીઆં રહી તેહેમુરનાં પરીચેહેર સાથ નેકા કરી, તેઓનાં એક મેકનાં દીલ મોહબત અને પરીતીનાં પાક ગાંઠથી બાંધેઆં.

પરકરણ ૭ મું.

પડેઓ પાણી ઉપર તે પ્રભુનો ખાર,
મારેઓ તેપર આતશના ગોલાનો માર.

આગલા આંકમાં તમોએ વાચીઉ હશે કે તેહેમુરને દેશનીકાલ થવાનુ કારણ શું હતું. તેહેરાનનાં બાદશાહ જોરાબનાં કુકરમો ઉઘાડાં પડેઆથી તેણે તેહેમુરનો જાંન લેવાનો ઠેરાવ કીધો હતો જે માંટે તેણે ચો તરફ છુપા જાસુસો મોકલેઆ હતા. ખરેખરૂ જોયોતો તેહેમુરે કાંઈપણ ખોટુ કીધું ન હતું—ઉખીઆંણ પારખીઉ તેમાં તેનો વાક શાંનો. અરે, આ દુનીઆમાં ગમે એટલી બદીને ફતેહ મલે અને તે ફાવી જાએ પણ શેવટે ઈશવર નેકી અને સચાઇનેજ સરંજામ ઉતારશે એમ સત કરી જાંણવું. હવે જુઓ જોરાબનાં કેવા હાલ થએઆ.

એક દીવસ જોરાબ તથા તેની બેટી મોટા દમામથી બાદશાહી ગાડીમાં ફરવા નીકલેઆં, રસતામાં અધવચે ગએઆં નહી એટલાંમાં કાંઈક ખુદરતી બનાવથી તેઓની ઉપર આકાશ મધેથી એક આતસનો બલતો ગોલો એવોતો જોરથી પડેઓ કે તેઓ બને જણ પલવારમાં ખુંદો થઈ મરણ પાંમેઆં એટલુંજ નહી, તેઓનાં મુએલાં શરીર એટલાંતો સડી ગએઆં અને તેઓ મધેથી એવીતો બદબો નીકલવા લાગી કે કોઈપણ માણસ તેઓની આગલ જવાને અને લાસને દફણાવવાને હીમત કરતુ ન હતું જુઓ પાપીની હાલત!

આ બનાવનો હેવાલ તેહેમુરનાં વફાદાર વજીર હેરને તેની ઉપર તુરત લખી મોકલેઓ—જે વાંચતાને વાર તેણે ઈશવરનો ઉપકાર માનેઓ. આ વાત સાંભલી બાદશાહ શોરખેહ તથા તેની બેટી પરીચેહેર ભારે ખુશી થએઆં કારણ તેહેમુરને હવે નીરભએ રાજપાત મલાવવાને રસતો ખુલો થએઓ. હવે તેહેમુર પોતાના વજીરની વીનંતી પરમાંણે પોતાનાં શેહેરમાં પાછો રવાનાં થવાને તઈઆર થએઓ.

થોડુંએક પછી તેહેમુર બાદશાહ શોરખેહની રજા લઈ પોતાની બાનું જેણીને હંમેશ રહેતા હતો, તેણીને સંગાતે લઈ એક વાંહાંણમાં બેઠો અને ઈશફાહાંન તરફ હંકારી ગએઓ.

એ પરમાંણે તેહેમુરનાં સંકટનુ તારણ થવાની શરૂઆત થાએછે. પણ અફસોસ! ફાટેલાં નશીબને હજુર પુરૂ પાધરૂ સાંધીઉ નથી એટલામાં તે મધે નવેસરથી બીજુ ગાબડુ નીકલેછે; જેમ આપણામાં કેહવતછે કે "† આભ ર ફાટેતો ગાબર ‡ કેટલુ મારે." વલી તેહેમુરની છાતી ઉપર એક નવો ગંમ બેઠો. તે, તેની વાહલી ઓરત અને તેણીની એક દાસી એઓ વાંહાંણમાં હંકારી ગએઆને લાંબો વખત ગએઓ નહી એટલામાં એકાએક એક ભઅંકર તોફાન નીકલી આવીઉ. જેમ એક ગારોડી પોતાનો ખેલ બતાવવાને ટોપલા માંહેથી એક ભઅંકર નાગ છોડી દઈ બેફાંમ જોનારાઓને બીહવડાવેછે તેમ પવનનાં ગેબી દેવે પોતાનુ જંગલી જોર તથા ખેલ બતાવવાને છુપા ગોફા માંહેથી સઘલો તોફાંની પવન એકદમ છોડી પેલાં એખલાં નાતવાન વાંહાંણને ધાસતીમાં નાંખીઉ. હા! તે માંહેલા નાજુક જીવડાઓનાં હઈડાં કેવાં ઉડી ગએઆં હશે! દરપલે તે વાંહાંણ સમુદરની ઉંડી પતાલમાં ગરક જવાની ધાસતીમાં હતું. આ જાતની ધાસતી તંદરોસત મરદોનાં મન તથા તનથી ખમાઇ શકાતી નથી તો પેલી બીચારી નાજુક નાર પરીચેહેર જે હંમેલના પુરા દાહડામાં હતી તેણીથી કેમ ખમાએ. વાંહાંણમાં જેરી પેટેથી છુટી તેવીજ તે મરણ પાંમી! તોફાનનુ જોર નરમ પડે એવું ઈંતેજારીથી ઈછતો તથા ઈશવરની વીનંતી કરતો તેહેમુર એક ખુણે બેઠો હતો તેવામાં દાસી આવી તુરતનુ જનમેલું બચું લાવી આંખોમાં આંસુ આંણી કેહેછે.

સાહેબ લે આ બચું તારી પાસ,
બાનુ પરીચેહેરની છોડ હવે આસ.

તેહેમુર—અરે! બોલ તે કેમછે—બચુંતો જનમેઉ પણ તેની કેહેવી હાલતછે.

દાસી—સાહેબ—થંડી થઈ—લાકડાંની ભીશાલે તે પડીછે—હવે ઈલાજ ચાલે તેવુ છેજ નહી. માંટે ઘભરાટ કરી, આ તોફાનનાં ધુંગાટમાં વધારો કીધાને બદલે ધીરજથી તારી મુએલી બાનુનો આ જીવતો ભાગ જે રહી ગએઓછે તે લઈ તારે હઈડે ધર. બીજો હવે કાંઈજ ઈલાજ બાકી રહેઓ નથી.

તેહેમુર—(સર નમાંવી)

અરેરે ઈશ્વર—અફસોસ સદ હજાર!
જલેરે જીંદગી—જલેરે સંસાર.
અફસોસ સદ હજાર!
ખુદરત કરી ખંત—બેઠો ગુલપર ખાર,
મારીકે નાહક—સુગો ગુલપર ગાર.
અફસોસ સદ હજાર!
બાનુને મારી તેં—કરી નાખી ફાર,
પડીકે હો તેં—આફુ ધંધગાર.
અફસોસ સદ હજાર!

---

† આસમાન.
‡ સાજરં ડીગલ.

કરૂંરે હવે કેમ—કેહે મારા કીરતાર,
રાખીને હવે રેહેમ—પાર મને ઉતાર.

અફશોસ શદ હજાર!

દાસી—સાહેબ મારા, હવેતો સબુરી અખતીઆર કર, કરમમાં જે કાલો લેખ મારેલો હોએ તે ફીટનાર નથી. સાબુનાં ફીણનાં સઘલા સમુદરમાં એક હબસીને ધોએઓ હોએ તોબી તેની સીહા ચાંમડી સફેદ થનાર નથી—મારે તારૂં નસીબ કાલું અથવા કફોરૂં હોએતો તારાં આંશુની નેહેરોમાંથી-નદી બને તોબી તે ઝધે તું નીખારી સફેદ કરી શકનાર નથી.

હવેતો તું એટલુંજ કર કે તારી ખુબશુરત રાંણીની આ નાંની સુરતી લઈ ઈશવરની સતુતી કર કે તે મોટી થઈ શેવટ તારાં શુખ અને શોભાનું મુલ થાએ. મારે હવે તાકીદ કર, બનીઉં તે બનીઉ—આ લાસને દફનાવવાની કોશેસ કર.

તેહેમુર—ખરૂં, નેક દાશી તું કેહેછે તે ખરૂં; પણ ઉતાંવલ શાનીછે—અતરેથી કીનારો કાંઈ ઘણો દુર નથી—કોઈબી કીનારો હાત લાગે તેહાં ઉતરી આ લાશને આપણુ દફનાવશું.

એક ખલાસી—મુરદાંને વાંહાંણથી વેગલું કીધાં વીનાં વાંહાંણ પાધરૂં ચાલનાર નથી મારે કંઈબી કરી દરીઆમાં નાખવું જોઈએ—કીનારો કાંઈ હમણનો હમણાં હાત લાગનાર નથી.

બીજો ખલાશી—સાહેબ, વાંહાંણ મુરદાંથી અપવીતર થએલુંછે, મારે જેમ જલદીથી દરીઆમાં નાખવામાં આવે તેમ સારૂં, નહીતો તોફાંનનું જોર ભારે વધી જશે અને આપણુ શઘલાઓનાં જાંન બેશક ધાસતીમાં આવી પડશે.

તેહેમુર—ભાઈઓ, તમો કેહેછો તે અસલ જમાનાંથી એક વાત કેહેવાતી આવીછે ખરી; પણ તેમ કાંઈ બનતું નથી. મુરદાંની લાસથી વાંહાંણ કાંઈ અપવીતર થતું નથી મારે ખોદાનું ચાહવું હશેતો થોડાવારમાં આપણે જમીન દેખશું.

શઘલા ખલાશીઓ—નહી, નહી, શાહેબ, એ વાત બને નહી. હમારા ધંધાને લગતી બીનાં હમો તમારા કરતાં વધારે સમજીએ છઈએ. તમો જમીન ઉપર સદા વશનારાઓને દરીઆનો ભેદ ખબર નથી મારે વેહેલો તાકીદ કરો, નહીતો હમો હમારૂ કાંમ કરનાર નથી.

અંતે બીચારા તેહેમુરનું કાંઈજ ચાલીઉં નહી. વાંહાંણ મધેથી એક નવી કીમતી પેટી મલી આવી તે મધે સરવે સીનગાર તથા જવેરાત સુધાં રાંણીના દેખઈતાં મુરદાં જેવા બદનને મુકીઉં, જેની સરવે બાજુએ તરેહ તરેહની ઉમદા ખુશબોદાર વસતુઓ પાંથરી અને શેવટે એક ચીઠી લખી તે મધે મુકીને પેટી મજબુત બંધ કીધી. પછી ધ્રુજતા હાત અને હઈડાંથી આસતે રહી પાંણીમાં તે નાખી.

આ પરમાંણે તેહેમુરની હેતવંતી રાંણી પાંણીની ઘોરમાં પડી. અરે! પણ, તે કમોહોતનું મોહોત પાંમી એમ બોલીએતો કોઈનું ધીરૂં હઈડુંબી ધડકીઆ વીના રેહેશે? હા! ખરેખર આ રાંણી કાંઈ મરણ પાંમેલી હતી નહી—તોફાંનની વેલા બચાંને જનેમ આપતાં બેસુધ થઈ ગઈ હતી તેથી તેણીને મુરદાં તરીકે અગનેઆન દાશીએ ગણી હતી.

ઘભરાટમાં કોઈને કાંઈ ઉપાએ શુજ્યો... થી ઘટતા ઈલાજ કીધા હેતેતો તે પાછી હુશીઆરીમાં આવતે પણ માઠાં ભાએગે તેમ કાંઈ બનીઉં નહી. પણ આ જગતનાં મોટા હકીમની જીવાડવાની મરજી હોએતો જેમ વેણે મટીમાંથી આ સુંદર કાએઆ કીધીછે તેમ મટી થએલા તનને સજાગરૂ કરી ન શકે?

પેલી પેટી પાંણીની છોલથી જલદી ઘસડાઈને રઆનામનાં એક શેહેરને કીનારે લાગી. આ શેહેર મવે સમુદરનાં કીનારા આગલ દાનેશ નામનો એક બુટો, પાક, પુરો, પંકાએલો, પંડીત રેહેતો હતો જે વઈદકમાં અને રસાએણમાં ભારે પુરવીણ હતો. એક શવારનાં પોહરમાં તે પોતાનાં મકાનમાં બેઠેલો હતો તેવામાં તેનાં ચાકરોની અંખીતી નજર પેલી પેટી ઉપર પડેઆથી તેઓ ઈંતેજારીથી ઉચકી પોતાનાં શેઠની હજુર લઈ આવેઆ. આ પેટીનું કદ તથા વજન જોઈ દાનેશ ભારે તાજુબ થએઓ અને તેની અંદર શું હશે તે જોવાને પેટી ખોલવા માંડી. ઢાંકણું ઢીલું થએઉં એટલે તે મધેની ખુશબો આવવા લાગાથી તેઓની ઈંતેજારી બેહદ વધી ગઈ, ઈઆને ભારે ગડબડાટ થઈ ગઈ. પેટી ઉઘાડતાં તેઓની નજરે પેલી ખુબશુરત ઓરત પડી જેનો ચેહેરો જોઈ તેઓ ભારે તાજુબ થએઆ.

દાનેશ—અરે! આ ઓરતનો ચેહેરો કહી આપેછે કે કોઈએ તેણીને કમોહોતનું મોહોત જુલમાં દીધુંછે. સુએલી ઓરતનાં ચેહેરાનો એવો રંગ! નહી, આ ઓરત કાંઈ મરણ પાંમી નથી. જીંદગીની નીશાની મને બેફાંમ નજર પડેછે. ચાલો આપણે આ પેટીને પેલાં બંધ ઓરડામાં લઈ જઈએ અને તેહાં તદબીરથી તેણીને બાહેર કાહાડીને તપાશીએ.

તેણીને એ પરમાંણે પેટી મધેથી બાહેર કાહાડીને નરમ બીછાના ઉપર મુકેછે એટલામાં દાંનેશને તે માહેલું કાગજ મલીઉં જે મધે નીચે પરમાંણે લખેલું હતું.

ઓ માનવી નેક—પેટી આ એક,
લાગે તારે હાત—તે બધને સગાત,
એક કાંમ મારૂ કર—તારી ખુબી રેહે અમર.
શાહ તેહેમુર મારૂ નામ—ઈચફાન મારૂ ગામ.
બાનુ મારી પરી—જેવી ગઈછે મરી,
ફરજ મને પડી—પેટીમા પેક કરી,
હીમત હઈડ રાખી—પાંણીમાં તે નાંખી.
મારે લાસ તેની લઈ—મસાંણ મધે જઈ,
તું કરે બુંમીદા—ઉપકાર રેહે સદા.
પણ ડાટવા અગાઉ—જવેર કાહાડી લઉ,
કરવા મારૂ કાંમ—તે લેજે તારૂ દામ.

—///—

ઓરતોની મજલસ.

ભાશાણ ૪ થું.

નાહાના બચાંના પેશાક વીસે.

ગઆ ભાશાણમાં બચાંને નહુવાડતી વખતે શી સાવચેતી રાખવી... વીશે કહી શંભલાવીઉં હતું. આજ દીને

નહવાડીઆ પછી બચાંને કેવાં અને શી તરેહનાં કપડાં પેહેરાવવાં તે વીશે બાયાણ કરવા માંગુંછું. કપડાં પેહેરાવવાની બાબદ નહવાડવાના જેવીજ અગતનીછે અને આશા રાખુછું કે તે ધેઆંન દેઈને તમો શાંભલશો.

૧. બચાંનો પોશાક હલકો જોઈએ.

જેમ બને તેમ પોશાક હલકો હોએ તેમ વધારે શારૂં ભારી પોશાક બચાંથી ઉંચકાઈ સકાતો નથી તેથી અકલાઈ જાએછે.

આપણા લોકો બચું એ તરણ મહીનાનુ થએઉં એટલે ભારી ઝબલું પેહરાવવા મંડી જાએછે. પછી બચું દુખી થાએ તેનો વીચારજ નહી કરતાં. હલકો પોશાક પસંદ કરવા જોગછે.

૨. બચાંનો પોશાક નરમ હોવો જોઈએ.

કકરતું અસતરીબંદ કપડું પેહરાવવું ઘાતકીછે, તે બચાંને સઘલી તરફથી ખુચેછે, ચામડી ઘસાએછે, લાલ થઈ આવેછે અને બચું બેચેન રેહેછે.

૩. બચાંનો પોશાક ગરમ હોવો જોઈએ.

થંડી રૂતુમાં પોશાક ફલાનેલનો તથા ગરમીની રૂતુમાં રેશમી અથવા શુતરાઉ પેહરાવવો; જો ફલાનેલના કપડાંથી ચાંમરીને કાંઈ પણ અડચણ થાએતો શુતરાઉ અથવા રેશમી કપડુંજ પેહેરાવવું.

બચાંને બદનની ગરમી રાખવાની ઘણી જરૂરછે. જો બરાબર માવજત નહી કીધી હોએતો બચાંનું આંગ જલદીથી થંડુ પડી જાએછે અને ગરમી પાછી આવવાને મુશકેલ પડેછે તેથી બચાનો પોશાક એવો જોઈએ કે તે ખુશ ગરમી આપે.

૪. વલી બચાંને પુશકલ ગરમ કપડાં પેહરાવી રાખવું નહી જોઈએ.

તેથી ઉલટી કચવચ થઈને બેચેની પેદા થાએછે.

૫. દીવશના કરતાં રાતનો પોશાક થોડો ગરમ હોવો જોઈએ.

બીછાંનું ગરમ હોવાના સબબથી રાતરે ઘણાં ગરમ કપડાં પેહેરાવીને શુવારવું નહી.

૬. બચાંનો પોશાક કોશાદે તથા ખોલો હોવો જોઈએ.

પોશાક એવો પેહેરાવવો કે તે જલદીથી પેહેરાઈ તથા નીકલાઈ શકે; કે જેથી બદન ઉપર કાંઈ પણ રીતે દબાણ નહી થાએ તથા હાથ પગ હીલવવામાં કાંઈ પણ અડચણ નહી પડે. તે છાતી તરફથી કોશાદે હોવો જોઈએ, કે જેથી દમ બરાબર લેવાઈ સકાએ, તે પેટ તરફથી કોશાદે જોઈએ કે જેથી ખોરાકનુ પચન થવામાં અડચણ નહી પડે, તેની બાંહે ઢીલી હોવી જોઈએ કે જેથી હાથમાં લોહીનું ફરવું બરાબર ચાલે.

૭. પેહેલા ૨. ૪ મહીનાએર બચાંને પગ લગીનો લાંબો પોશાક પેહેરાવવો જોઈએ અને થંડી રૂતુમાં-નરમ ઉનનાં ઈસટકીંગ તથા ગુંથેલાં ઉનનાં બુટ પેહેરાવવાં.

લાંબા પોશાકની જરૂર એછે જે સઘલું બદન થંડી હવાની અસરથી દુર રેહેછે.

આપણા લોકો એ બાબદમાં ઘણી રીતે પછાતછે; ઘણી વખત નાહાનાં બચાંનાં પગ ઉઘાડા રેહેછે અને તેને ઢાંકવાની બાબે કાંઈ પણ સમજ રાખતી નથી. નાહાનાં બચાંને વારેઘડીએ તાપ, ઠાંશો થાએછે તેનું આએ એક મુલકારણછે.

૮. ૫, ૬ મહીના રેહેંને લાંબો પોશાક કાહાડીને ટુકો પોશાક પેહેરાવવો કે જેથી હાથ પગની હાલ ચાલમાં કાંઈ પણ અડચણ પડે નહી.

થંડી રૂતમાં લાંબા પોશાક ઉપરથી જલદી ટુકા પોશાક ઉપર આવવું નહી. જારે ગરમી પડવા માંડી એટલે ટુકો પોશાક પેહેરાવવો પણ પગમાં ગરમ સટાકીંગ અને ટીલાં બુટ પેહેરાવવાં જોઈએ.

૯. બચાંની ગરદન તથા હાંથ કદી પણ ઉઘાડા રાખવા નહી જોઈએ.

જારે ઉમરે પુગેલાં આદમીઓ પોતાના બદનના સઘલા ભાગો ઢાંકેછે તારે અજાએબ જેવુંછે કે બચાંની ગરદન અને હાથ ઉઘાડા રાખવા દેછે તેઓની ઉપર હવાની અસર વધારે જલદીથી થાએછે; એવું માલમ પડીઉંછે કે જો બચાંને છાતીના દરદો ઘણા થાએછે તેનું મુલ કારણ એછે; જો પોશાકની માવજત રાખી હોએતો છાતીના દરદો થવાની ધાસતી ઓછી થાએ.

પણ વલી એથી ઉલટું બચાંને ઘણાજ ગરમ કપડાં પણ નહી પેહેરાવવાં તથા જારે ઘરમાં હોએ તારે ગરદન અને હાથ ગરમ શીઆલથી વીટાલીને રાખવું નહી. એટલુંજ બસછે કે પોસાકની બાંહે હાથવેર લાંબી રાખવી અને ઉપરથો પોસાકને એવો બનાવવો કે ગરદનને બરાબર ટાંકે.

આપણા લોકોમાં બચાંનો પોશાક ઘણું કરીને ઝબલું હોએછે અને તે તંદરોસતોના ફાએદાથી એવુંતો ખામી ભરેલુંછે કે તેને સુધારવાની ઘણી જરૂરછે; હાલ જે ઝબલો બનાવવામાં આવેછે તેથી બચાંના હાથ, છાતી અને ગરદન તદન ઉઘાડી રેહેછે; જો ઝબલાને છાતી આગલથી બટન મુકીને ટાંકી લે તથા ગરદન આગલથી એક ગલેબંદ શીવીને આગલથી હુક અથવા બટનથી ટાંકે તથા હાથ આગલથી ખોલી બાંહે મુકેતો તે પોશાક શુંદર, સોભાવંતો અને શાએદાકારક બને.

૧૦. પેટ ઉપરનો ફલાનેલનો પાટો બચું બે તરણ મહીનાનું થાએ તાંહાંશુધી રેહેવા દેવો.

પેટ ઉપરનો પાટો એકદમ કાહાડી નહી નાખવો. આસતે આસતે પાટાની એક એક ચીપ દર રોજ ફાડીને કાહાડવી. પસંદ કરવા જોગ એછે કે પાટો જલદી કાહાડી નાખીઆના કરતાં વધારે શુધી રેહેવા દીધોતો સારૂં

૧૧. માંથાં ઉપર એક બે મહીના શુધી રાત દાહાડો જુની નરમ ફલાનેલની ઢીલી ટોપી પેહેરાવવી.

રોજ માંથું ધોવાની જરૂરછે અને બાલ નુછીને સુકવીઆ પછી ફલાનેલની ટોપી પેહેરાવવી. જો બાલની વધ થી નહી હોએતો વધારે મહીના શુધી રાખવી.

સંભાલ રાખવી કે ટોપી કાંઈ પણ રીતે માંથાં ઉપર દબાણ નહી કરે, આપણા લોકો અસતરની જાડી અને તંગ ટોપી પેહેરાવેછે તે ઘણી નુકસાનકારકછે, ટોપી તંગ હોવાથી ભેજાં ઉપર દબાણ થાએછે અને તેથી તરેહવાર ભેજાંના દરદો પેદા થાએછે. ટોપી જાડી હોએઆથી પશીનો માથામાંજ પચી રેહેછે.

બચાંનાં માંથાં ઉપર બાલ રાખવાની જરૂરછે, જો બાલ કાહાડી નાખેઆતો સરદી લાગીને સરકમ અને હાંસો થાએછે; વલી બાલથી બચાંનાં માથાને સોભા મલેછે.

તરીજે મહીનેથી તે બચું ૧૬ મહીનાનુ થાએ તાંહાં શુધી તથા જાંહાંશુધી પુશકલ બાલ નહી આવે તાંહાંશુધી શુતરાઉ નરમ ટીલી ટોપી પેહેરાવવી. પુશકલ બાલ આવીઆ પછી ટોપી પેહેરાવવાની જરૂર નથી.

માંથાંની ચામરી ઉપરથી હમેશા પશીનો વેહેછે અને જો બાલ નહી હોએ અને માંથું ઉઘાડું રેહેવા દેઈને ખોલી હવામાં બચાંને ફેરવીઉંતો પશીનો બંધ થઈ જાએછે અને નુકશાની કરેછે; વલી ઉંઘાડાં માંથાંને શુરજની ગરમીમાં રાખીઆથી પશીનો પેદા થતો બંધ થાએછે અને લુઉ લાગેછે.

બાલ આવેઆ પછી ટોપી પેહેરાવીઆથી ગેરફાએદા થાએછે; માંથું ગરમ થઈ આવેછે, લોહીનો જોમો મગજ તરફ વધેછે અને ઉપલીઉ તથા બીજા રોગ પેદા થાએછે.

એ પછી રાતે પણ ટોપી પેહેરાવવાની જરૂર નથી.

વલી ટોપી વગર બાલની વધ પુશકલ થાએછે તથા ખુબસુરતી વધેછે.

આવતામાં બીછાંનાં તથા પોશાગને લગતા અગતજોગ વીચારો જણાવી પોશાકની બાબદ પુરી કરયું.

કીટલી કેવી કીમતી!

કોઈએક વેપારીની વખારમાં મોટાં રાખસી કદનો લોહડાંનો કાટ પડેલો હતો. આ કાટ મધે ઘણું કરી બાતલ થએલા સાંચા અને ચકરો હતાં. ઘસાઈ અને પુરાના થએઆથી તેઓનો ભાવ કોઇ બીલકુલ પુછતું ન હતું તેથી તેઓ કીટઈ કંટલાઇને કકલવા લાગાં હતાં. આ ઉપરથી તેઓ માહેલું એક સરવેથી મોટું; ચકર પોતાની હુશીઆરી બતાવવા તથા તેનાં જાત ભાઈઓને ઘડીભર દીલાશો આપવા તેઓની સાંમે એક સુભાંખીન ભાશાંણ કરવા લાગું. તે બોલીઓ કે "ભાઇઓ દુનીઆનો એવોજ કાએદોછે કે જેઆરે એકની ચડતી થાએ, તેઆરે બીજાની પડતી થવી જોઇએ માટે હાલ આપણ અતરે નીરઉપીઓગી થઈ પડેઆ છઈએ અને આપણને કોઈ ડાબી આંખે જોતું પણ નથી તેથી કાંઈ ફીકર કરવી નહી. હીમત રાખો, કદાચ અંચીતો આપણો એવો ખપ નીકલશે કે લોકો આવી આપણને પગે પડી પટાવીને બોલાવી લઈ જશે—સાફ કરી ધોતા ધાતા કરશે અને કાંમે લગાડવાને ટાકલુદી કરશે તે વેલા આપણ ભારી થઈ કબુલ કરશું. તેઆર બાદ આપણી કીરતી આગલની માફક વધશે; કારણ આપણ કોણ—કંઈ નાના પરકારની પદારથો નહી પણ આગબોટોનો અમલ કરનારા—કારખાનાંઓનો કારબાર ચલાવનારા—ટાંકશાલનો તદબીરથી કારબાર તપાસનારા, જેહાં સઘલી દુનીઆની ચાંદી આપણા પગ તલે ચંપાતી. આપણાં વીનાં કારખાનાંઓતો શું પણ શેહેર, દેશ, દુનીઆં તમામ કંગાલીઅતમાં રેહેને."

આ પરમાંણે તે પોતાની કીરતી ગાતું તથા હુશીઆરીનું બાંકુ પોકારતું જતું હતું તેવામાં અંચીતો એક નાનો અવાજ કોઈક ખુણા માંહેથી નીકલતો સંભલાંએઆથી પેલાએ જરા પોતાનું ભાશાંણ નરમ પાડીઉં. આ અવાજ એક નાની જુની કીટલીનો હતો જે પણ તેઓમાં એક અંધારે ખુણે બાતલ પડી રહીં હતી. ઉપલું લોહડાનું ચકર જે પોતાની મગુરાઈ ગાતું ચાલીઉં હતું તેથી તે કીટલીને ગુસાની બારે ગરમી લાગી, તેનાં પેટમાં કકરા આવેઆ, અને અંતે ઉભાઈ આવીઉં તેથી બોલી કે "ભાઈ હવે બસ કર બસ—ટાલી બડાઈ થોડી કર—તારાં ગાંડા જાત ભાઈઓનું ઘચેડાં વહીતરૂં ગમે તેટલું સહરાવીને બોલ પણ તમો સરવ માતર રાખશો કદનાં મજુરો હતાં; વધારે શું"! એ પરમાંણે ખાલી કીટલીએ વગર ચાહેથી તેઓને ગરમ કરી નાખેઆ તેથી સરવે જણ ગુસામાં એકદમ તેને ધીકારી બોલેઆ—"અરે, ઓ નાની, નછુવી, નકામી પદારથ તું કોણ! હમારો દરજો શું અને તારો શું! હમો સેંકડો ખાંડી બોજો પલવારમાં ઉચકી ચમતકાર કરનારા, પણ તું કોણ—ભઠીઆરખાનામાં ભુજાઈને સુકી ચાહનો ચેગચો ઉકાલનારી—વલી તારામાં એવી કંઈ ખુબી કે હમો જેહેવા કલા અને કવાએતવાન નરોને ટપકો આપવાની હીમત કરેછે!"

કીટલીબાઈ હવે જરા ઠંડી થઈ તેઓને કહેછે, "અરે જાઓ, મારો ઉપીઓગ તમો ગાંડા ઘચેડાઓ શું સમજો. તમો કોણ બલદીઆઓની માફક પરાંણી ખાઈ-અથવા ઘચેડાંઓની માફક ટીપલાં ખાઈ તમોને ચલાવે તેઆરે ચાલનારા નહીનો ઘોડાની કાંણી પડી રે

હેનારા બીજું શું. ખોદા પાશ ઊપકાર માનો કે હું હતી તો તમો કાંમમાં આવીઆ, હું ન હતેતો તમો આજવેર હસતીમાં પણ આવતે નહી. પણ જમીનના પે ટાંમાં કચરા અને કાદવમાં હજુર શુધી સડેઆ કરતે. વાસતે મારો ઊપકાર માનો કે હું હતીતો તમોને સર વને અંધારા ગારમાંથી બાહાર નીકલી આવવાનું બની આવીઊં, માટે વીચાર કરો વીચાર, હું કહુંછું તે ખરૂં કે ખોટું."

આ ઊપરથી સરવે સાંચાઓનો એકદમ મીજા જ ગઓ અને કીટલી ઊપર ગુસે થઈ એકદમ જંગલી જોરથી હુમલો કરવા જતા હતા તેવામાં પેલાં મોટાં ચકરે તેઓને અટકાવીને કીટલીને પુછીઊં કે "ઓ, દે વાની તું શા ઊપરથી કેહેછે કે હમો સરવ તારા આ ભારે મધે છઈએ. તું જેવારે ચુલા ઊપર ચહડી ચાર ધી મેસમાં ખરડાએલી વહીતરૂં કરતી હતી તેવારે હ મોતો હમારી મજામા ચલકતા અને ચીકણા થઈ ફરે આ કરતા હતા."

કીટલી બોલી "તમો શું જાંણો, આજ કાલના, કે તમારો ખપ કોણથી અને શાથી પડેઓ. શા બાશ હોજો પેલા નામીચા મી૦ વાટને કે જેણે ચતુરા ઈથી બાફના જોરની સમજણ મારી મારફતે મેલવી જે થી પાછલથી તમારો ખપ પડેઓ અને તમો હસતી માં આવેઆ."

આ ઊપરથી સઘલાઓ દંગ થઈ ગએઆ અને આ વાત વીશે બીલકુલ અનજાણેઆ હતા તેથી આતુરતાથી કીટલીને સમજાવીને પુછીઊં કે "બાઈ તેઆરે હમોને બરોબર સમજણ પાડ, તારી મારફતે પેલા મી૦ વાટને બાફનાં સાંચા સંબંધી ગનેઆંન કેમ મલીઊં."

કીટલીબાઇએ કહેઊં કે "એક વેલા મોટા ઈગા રની ઊપર એક કીટલી ઊકલતી હતી તેની સાંમે ઊપ લો ચાલાક નર ઊભેલો હતો. તે કીટલીની ડોક જરા સાંકડી અને દીટએલી હતી તેથી તે માહેલાં બાફનાં મોટા ભાગને બાહેર નીકલી જવાને પુરતો મારગ ન મલેઆથી તેનાં મોહ ઊપરનું ઢાંકણું મોટા જોરથી ઊ ડારી નાંખીઊં. એ પરમાંણે બાફનાં જોર વીશે તે વીદવાન પુરૂશને પેહેલ વેહેલું ગનેઆન મલીઊં હતું અને તેઆર બાદ આસતે રહી બાફનાં સાંચાઓ ઊત પન થએઆ હતા જે મધે તમોને કામે લગાડવામાં આવેલા હતા."

આ વાત સાંભલી સઘલાઓ શરમાઈ ગએઆ અને વધારે કાંઈ પણ બોલેઆ વગર પાછા ખુણે પડેઆ.

"ઘરેણુ મુકો ઘરણે—ને પાહણકાબાઈ પરણે."

મારો બાપ—"બુટ ને ઈસટાકીન પેહરીઆં—ડગલા પેહરીઆ—માથે ઘેરી રાખી ને મોટા મોટા થેબીઆ રાખીઆ—તેમાં હમારૂં શું દલદર ફીટું ? આમ જાણે કે છોકરો શું ને શું કમાઇને બાપને નેહાલ કરતો હોશે."

હું પોતે—"બાવા તમે મારે વાસતે બોલો ચ કે ?"

મારી માએ—"જોની મરૂં, આપરી પાહણકા બાઈ દશ વરશની તો થઇ. હવે એને કયે ઠેકાણે ન હી પાડીએતો આપરી ફજેતી થાએ કેની વારૂં ? તેથી હું તારા બાપની સાથે એને વાસતે વાત કરતીતી તેટ લા વારમાં તું આવી લાગો."

હું પોતે—"માએજી તમે કેહાય તે ખરૂં; પ ણ બાવાજી. પાસે કંઇ હાલ પઇસાછે કે તમે એવી વા ત કાહાડી ?"

મારો બાપ—"મારૂં ચાલીઊં તાંહાંવેર મેં છોકરાઓને અદરાવીઆં, પરણાવીઆં ને મોટા કીધાં. હવે મારૂં ચાલતું નહી. શેરનાં કાહાડતાને તે શું કહી એ ! તેણે જો લાલચ નહી દેખાડી હોતેતો આવો મા રીઓ મરીઓ હું નહી ફરતે."

મારી માએ—(જે લોકોને કંઇબી રીતે આડી બોલી ઓચરતી નહી હતી) "ખોદાએજીને કહીએ કે શેરનાં કાહાડતાનુંબી ભલું કરજો. તે ભલાં માણસ ને એવું નહી સુઝતેતો આજે આટલાં ગરીબ ગુરબાં તણાએઆં નહી જતે ! પણ જોની બાવા, આજે પા હણકાબાઇને વાસતે માંગણી આવીતી—ને ઘેરતો સારૂં દેખાએચ—વલી રીતભાંત સારી થશે વાસતે એ નો જલદી વીચાર કરવો જોઇએ."

હું પોતે—"બાવા હમણા કંઈ આપરો વખતછે કે મારી બેનના લગનનો વીચાર કરીએ. હવેતો જે થાએ તે ચાર પાંચ વરશ રહીનેજ તો."

મારી માએ—"દીકરા કંઈ તું ઘેલાણેલો થએ ોય ! મારી છોકરી આવતે વરશે દાહાડે વારેની થશે. હવે કંઈ એક ઘડીબી થોભાએ કે ? ગો વાએ ! લોકોને આંગલી દેખાડવાનું થાએ."

મારો બાપ—"મારે માથે તો પેલાં કાગલના ચીથરાં પડીઆંછ ને લોકોના કરજનો ટેપલો ભારી પડીઓછ. હવે તો મને કાપીને કટકા કરેતો એક લોહીનું ટીપુંબી નહી નીકલે. હવે તો મેં તુંને રસતો કમાતો કીધો—ના, કંઈબી કરીને નાણાની તજવીજ કર."

હું પોત—"બાવા, હું કોહાં જાઊં ને કોણની પાસે જાઊં ? મારી સાથે કોઈને કંઈ લેણા દેણાનો વેહવારછે વારૂં ? વલી મારો પગારતો ૫૦) રૂપડીનો તો તે જાંણીને કોઈ દમડીબી ધીરે ?"

મારો બાપ—"તો 'ચરર મરર ચાનજી, ને ગજવામાંતો રામજી' થઇને આની સાથે ફરેઆ, ને પેલાની સાથે ફરેઆ—ફલાણોતો આવો, ને ફલાણોતો ચીનો. તારે તે ચોકી પાસે જાની. તારા જેટલો હું હતો ત્તારેતો મેં બે છોકરાંના લગન કીધાંતાં ને ચાકરી કરતો તો તારેતો વાણીઆની !"

મારી માએ—"દીકરા, હમે પંદર પંદર છોકરાનો માએ બાપ થઆં—તે બધાંનો વર વેહવાર કેમ કીધો હશે ? કેહવત છે કે 'ગોર પરણાવી આપે, પણ ઘર નહી ચલાવી આપે' તેમ માએ બાપેતો હમને પરણાવીઆં; પણ માથે પડેલું કોઇએ વેઠીઊં ? બાર બાર છોકરાનાંતો લગન કીધાં—પણ કમનસીબની વાત કોણને કહીએ:—મોહતને ઘેર ધાર આવે—તે અદરાએલાં પરણેલાં દસ છોકરાંનેતો ખેંચી લીધાં."

હું પોતે—"માએજી જારે તમારી ઊપર એવું પડેલુંછે તોપણ નાહનપણમાં છોકરાંઓને પરણાવીને પઈસા કાંએ વેરોછ ? જો મારા દસ ભાઇ બેનોને મોટાં થાએ તાંહાંસુધી પરણાવતે નહીતો આજે આપણા વાહલાઓને ગુમાવીઆં તેના બલાપાની સાથે આટલા પઈસા ફોકટ વેચાએઆ તેનોતો બલાપો નહી કરવો પડતે. બીજું જો તેટલો પઈસો બનચતેતો આજે આપણે ગરીબ હાલતમાંતો નહી આવી પડતે, ને લોકોનાં કરજ તલેનો નહી ચંપાએલા રેહતે."

મારી બેન—(પાહણકાબાઈ જે ચીમાઇને આએ બધી વાત સાંભલતી હતી તે આસતે રહીને બાહેર નીકલીને બોલી કે) "માએ આપરો હાથ હાલ ભીડમા છે તો લગનની ઊતાવલ શુંછે ? હુંતો હજુ નાહનું બચ્ચું છેઊં—મને સાસરે મોકલીને ગુલાગગીરીમાં નાખવાની કંઈ જરૂર જેવું નથી. 'પોર મુઈ સાસુ, ને આણ આવીઆં આંસું' મને સાસુ સસરો હાલ કંઈ જોઈતાં નથી."

મારી માએ—(જે હમેશ મીઠા સવભાવની હતી તેણીનો આ વાત સાંભલીને મીજાજ ગીઓ, અને તેણીએ મારી બેનપર એવાતો દોરા કકડાવીઆ કે તે નાહસી જઇ એક ખુણામા ભરાઈ રડવા લાગી) "જોઈઊં કે બાપા, તું કેહજે છોકરીઓને શીખવીને હુશીઆર કરો. આ છોકરી નીશાલે જઈને જો કેવું શીખી આવીય તે."

મારો બાપ—"એતો વલી સુધારાવાલો કેહવાએય તે એબી એમજ કેહશેતો. મારા કાંહાં——"

હું પોતે—"બાવાજી, જે કોઈ મારી માફક તુટું ભાગું ઈંગરેજી શીખી, પેહરવાસમા ફેરફાર કરે એટલે તે સુધારા વાલો થઓ એમ કેહવું કે ? મેં શું સુધારો કરી લોકોને સારો રસતો દેખાડીઓય ? પણ કોઈ સુધારો કરનાર કંઈ વાત કેહ ને તે ખરી લાગેતો તે આપણે કબુલ રાખવી કે નહી ? પાહણકાબાઈ કેહય તે ખરી વાત છે કે હાલ તરત તમારી પાસે પઈસો નથી તારે લગનની ભાંજગડ માંડી વાલવી જોઈએ."

મારી માએ—"પઈસો હોએ કે નહી હોએ, તવંગર હોઇએ કે ગરીબ હોઈએ, ખાવાનું હોએ કે ભીખ માંગવી પડે, ગમે તે થાઓ, જાંહાં લગી મારી ઘાંટીમાં પરાણછે તાંહાં લગી મારી તથા મારા ખચાં તરફ કોઈ પણ આંગલી કરી દેખાડે તેવું નહી થવા દેવશ. જે કંઈ આપરા ઘેરમાં છે તે વેચી સાટીનેબી મારી છોકરીના બે ચોખા છાંટી આપસ."

મારી માએનું આવી રીતનું બોલવું સાંભલી, મારી આંખમા આંસુ ભરાઈ આવીઆં, તેથી ગુપચુપ કંઈ પણ વધારે બોલેઆ વગર હું ઊઠી ચાલતો થએઓ. મારી ખાતરી થઈ કે એક વખત મારી માએ જે વીચાર કીધો તે ફરવાનો નથી. તેથી વધારે બાલવાને મેં વાજબી ધારીઊં નહી, પણ બીજી તક શોધવાની તજવીજમાં રહેઓ, પણ તજવીજ શું કરૂં એટલામા બીજે દાહાડે સાંજના હું મારા ઓરડામાં જઈને કપડાં ઊતારૂંય તેવામાં મારી ધણીઆંની રડતી મારી

પાસે આવી. મેં ગભરાઈને તેણીની દલગીરીનું કારણ પુછીઉં.

મારી ધણીઆણી—"જુઓનીજી, પાહણકાબાઈના લગનની તઈઆરી ચાલેચ. આજે પેહરામણી હોરામણી સરૂ થઈ. એટલુંજ નહી પણ તમારા નાધલા ભાઈ કોરીઆજીને પણ સાથે લાગો આમણ સામણ પરણાવી આપેચ. વાસતે બેઊના લંગન ખરચને વાસતે સસરા સાસુજી મારૂં બધું ઘરેણું માંગેચ."

મારી ધણીઆણી એમ બોલીને શેક મુકી રડવા લાગી. મેં જોઈઉં કે મારે હવે દીલ મોટું કરવાની જરૂર છે અને મારી ભલી ધણીઆણીને સારી સલાહ આપવી જોઈએ—તેથી મારૂં હઈઉં ભરાઈ આવીઉં હતું તે નરમ પાડી આસતે રહીને જવાબ દીધો.

હું પોતે—"પુતલીબાઇ, તમે છેક નરમ દીલના કેમ થાઓછ? મારો બાપ તમારૂં ઘરેણું માંગેછ એટલુંજ કે નહી? તો તેની————"

મારી ધણીઆણી—(રડતી રડતી) "ઘરેણાને હું કંઇ છાતીએ બાંધી નથી જવાની, મને તેની થોડીજ દરકારછે—પણ આપણા કાચાં કુમારા બે છોકરાનું ખોદાએ નાકરે ને કંઇ હોએ તો શું થાએ? વલી આપણે દલદેશરીતો એવી ભોગવીએચ કે વરશના વરશ જાએ તોપણ આપણો કંઈ થાગ નહી લાગે. ઓ ખોદા, મારી ઊપર એ શો ગજબ."

હું પોતે—"પુતલીબાઇ તમે નાદાન ના થાઓ. ધીરજ પકડો ને હું કેહું તે સાંભલો."

મારી ધણીઆણી—"તમારી ઊપર મારો જાન ખુરબાંનછે. તમે જેમ કેહસો તેમ હું ચાલસ, પણ આપણા કાચા કુમારા બચાં તરફ જુઓ. એઓનો શું હાલ?"

હું પોતે—"તમે મને બોલવાતો દેઓ. જુઓ તમુને જે ઘરેણું કીધુંછે તે મારા બાપે કીધુંછે. વાસતે તેની ઊપર મારો હક મુતલગ નથી અને હોતે તોપણ આએ વખતે મારા બાપની સાંમે મારીથી નહી થવાને. કાએજે તમે જાણોછો કે આજ સુધી તેવણે આપણને ઊછેરીઆંછે, વાસતે આપણી ફરજછે કે હાલ તરત મારા માએ બાપ જેમ કેહુ તેમ કરવું. તેઓ જે [illegible] થાક કાહાડી આપો."

મારાં બચ્ચાં

હું પોતે—"તમે મારે વાસતે એવો વીચાર કરોછ તેથી હું ખરેખર દલગીર છેઉં. શું તમારાં છોકરાં તે મારાં નહી? પણ ખોદા ઊપર સબુરી રાખો તેજ સાહેબ આપણો દાહાડો વાલશે."

મારી ધણીઆણી—(નરમ પડીને) "ઓ મારા શીઆણા ને વાહલા ધણી હું જે કઈ આડું બોલી તેની માફ કરો. તમારો બોલ હું માથે ચહડાઊંચ. તમારો વીચાર નેકછે અને તેમજ હું ચાલસ."

એવું સાંભલી, મારી ધણીઆણીની વફાદારી જોઇ, મારી આખમાથી આંસુ વેહવા લાગાં. તારપછી હમારૂં બેઊનું દીલ ખોલું કરી એક બીજાને દીલાસો દઈ હમે છુટાં પડીઆં. મને આવી ભલી ધણીઆણીથી જે સુખ મલીઉં હતું તે આખી દુનીઆની દોલતથી પણ નહી મલતે, વાસતે ખોદાની મેહરબાની વીશે તેના ગુણ ગાઈ, હું મારા માએ બાપને મલવાને ગઓ. તેઓતો અતીઆરથીજ લગનની ધામધુમમા પડેલાં દેખાએઆં. મેં જોઇઉં કે હવે હું જેટલુ બોલસ તેટલું ફોકટ. તોપણ આસતે રહીને વાત છેડી. જેટલી મારામા શકતી હતી તેટલું મેં તેઓને કહી સંભલાવીઉં, પણ ફાએદાને બદલે ઓર ગેરફાએદો થઓ મને એવીતો રીને ઝટકી નાખીઓ કે વધારે બોલવાની મેં હીંમત ચલાવી નહી. તોપણ નાચારીથી આસતે રહીને મારી માએ તરફ જોઇને બોલીઓ."

હું પોતે—"માએજી હું જોઊછ કે મને વધારે બોલવાનો જરૂર નથી. પાહણકાબાઇને પરણાવાનુ તમે વાજબી ધારોછો તો ખેર. પણ કોરીઆજીતો હજુ પાંચ વરશનોછે, તેટલાં એના લગનની શું ઊતાવલ પડીછ."

મારી માએ—દીકરા, વલી એકને વાસતે ખરચ કરીએ ને બીજો રહી જાએ. એનુબી સાથેલાગુ માથું ધોઈ નાખીએતો સારૂ કેની? આજે મારી નજર આગલ છોકરાં એક વખત હલકાં થાએતો પછી મને કસાની ધાસતી નથી."

હું પોતે—"પણ માએજી તમે જાણોછ કે કોરીઆજીની તંદરોસતી હમેશ બીગડેલીની બીગડેલી ચાલી જાએછે અને આજ કાલ દુખથી મારેલા મરેલા ફરેછે તો તેને વાસતે શું કામ ઊતાવલ કરોછ?"

મારી માએ—"તું જાણેજો બા, સપરમો દાહ[illegible]ાલીઓચતો. આએ વખતે

તુંને આવી વાત કરતાં આંચકો નથી લાગતો?" એ શીવાએ બીજી ઘણી વાત થઈ પણ બધી ફોકટ.

મને હારીને સર નમાવી પાછું ફરવું પડીઊં. મારા બાપે ફરમાવીઊં કે જે કંઈ મારી પાસે હોએ તે બધું તેવણને આપવું—મારી ધણીઆણીનુ ઘરેંણું પણ તેવણને સવાધીન કરવુ અને કોઈ પાસે જઈને જેટલું બને તેટલું નાણું કહડાવવું. મારી પાસે જે હતું તે તથા મારી ધણીઆણીનું ઘરેણુંતો મેં આપીઊં; પણ જે કરજ મારામા આપવાની શકતી નહી તે કરવાને મેં સાફ ના પાડીઊં, તેથી મારા બાપે તરેવાર તજવીજ કરી લોકો પાસે બીજાં નાણા કહડાવીઆં.

આણીમેરથી લગનની તઈઆરી ચાલતી હતી અને પેલીગેરથી મારો ભાઇ ફોરીઆજી બીમારીમાં વધારે પડતો જતો હતો. દર રોજ તેની શકતી ઓછી થતી હતી. મેંતો તેની આશા છોડી હતી, પણ મારાં ભલાં માએ બાપ કંઈ સમજીઆં નહી. બીજી તરફથી મારી બેન પાહણકાબાઈ છુપી રીતે આવી રદન કરતી અને પોતે સાસરાંનો ધીકાર દેખાડતી. હું તેણીને કંઇ દીલાસો આપી છુટો પડતો.

મહીના એકમા લગન થઆં. ફોરીઆજીને આશીરવાદ સારતી વખતે બે જણે ટેકવીને બેસાડીઓ હતો, પણ તે બીચારો આએ જીહાન કરતાં પેલી જીહાનને વાસતે વધારે તઈઆર થઇ રહેઓ હતો. પરણીઆ પછી એક અથવાડીઆમાંજ તેણે પોતાનો પરાણ છોડીઓ. થોડા દાહાડાની વાત પર જે ઘરમા ખુશી ખુશાલી જોવામા આવતી હતી તાંહાં ગમગીનીએ ઘેર કીધું. મારાં માએ બાપ અતીશે વીલાપમા પડીઆં, તોપણ તેઓની બેવકુફી વીશે તેઓએ વીચાર કીધો નહી. જે નાણા તેઓએ તેના લગનને વાસતે ખરચીઆં તેનો દસમો ભાગ જો તેની દવાઈ પર ખરચતે તો કદાચ ખોદાની મેહરબાનીથી તે સારો થતે, પણ તેવો વીચાર મારાં માએ બાપ કરે એવું ધારવું ફોકટ હતું. તેઓએતો જે કીધું તે ખરૂંજ હતું અને સીતારાંની ગીરદેશ આગલ કોઇનું ચાલે નહી એવું તેઓ માનતાં હતાં, તોપણ મારી ઊપર તેઓએ ચુપ ના પાડીઆં. રદન કરતી વખતે મારી અવડ વાણીને વાસતે મારી માએ મને બોલી સમજાવી. ગમગીનીથી હું એટલો ભરાઓ હતો કે તે વીશે મને વીચાર કરવાને પણ વખત ન હતો, તોપણ મારી ધણીઆણીને મારાં કરતાં બમણું સાંખવું પડતું હતું. પોતાનું દુખ અને મારે વાસતે ખરાબ બોલાતું હતું તે તેણીથી સાંખી નહી શકાતું હતું.

બીજી તરફથી પાહણકાબાઈની સાસુ ઘણી કલાંઠ માલમ પડી. તેણીએ જાણે છોકરીને વહીતરૂં કરવાને વેચાતી લીધી હોએ તે પરમાણે તે મારી બેન પર જશ પાડવા લાગી. વલી પાહણકાબાઈની નાહલી નણંદ, મારા ભાઇના ગુજરવાથી રંડાઇ હતી તેથી મારી બેન સાસરે અવડ પગલાંની ગણાવા લાગી. વાસને દઆ ભરેલી આંખેતો તેણીની તરફ કોઇ જો. એજ નહી તેણીએ હમારા ઘરમા માએનુ સુખ જોએઊં હતું તેથી ઊલટુંજ સાસરે તેણીને દુખ ખમવું પડતું હતું. જારે તક મલે તારે ઘર આવી ફોકફોક અને આરોઆર રડી રડીને પાછી સાસરે જાએ.

હમારા ઘેરની હાલત પુરેપુરી કંગાલ થઈ ગઈ હમારા માગનારોનો તગાદો—મારા ભાઇના મરણની ગમગીની—મારી બેનની ઊપર પડતી જશ, ખાવા પીવાની તંગી—હમારી ગરીબાઈને લીધે દુનીઆનો ફીટકાર—એ સરવે આગલ મારા બાપનુ કંઈ ચાલીઊ નહી. પોતાનો ઘડપણનો વખત થવા આવીઓ હતો તેથી આ દુખોથી તેવણ દબાઇને આજારી પડીઆ. ડાકટરની દવાઈ કરવાને પાસે દમડી હતી નહી. અને તારપછી મારી તથા મારા ઘેરની હાલત કેવી થઈ તથા હાલ તે કેવીછે તે હું જણાવા માગતો નથી. મારે વાસતે એટલુંજ કહુંતો બસછે કે ખોદા મારો આ દુનીઆથી છુટકારો કરેતો સારૂં. વાંચનારને વાસતે મારે એટલુજ કેહવુછે કે જે ધણી પોતાના બચાંના નાહનપણમાથી માથાં ધોઇને હલકાં કરવા માગેછે અને પોતે તેજ વખતે ભારી થાએછે તે ધણીની કમ અકલથી તેના બચાંને પણ દુખ ભોગવવું પડેછે, અને જે ધણીને પોતાની આખી જીંદગી પસતાવામા ગુજારવી હોએ તેજ ધણી એવો વીચાર કરે કે "ઘરેણુ મુકો ઘરણે ને પાહણકાબાઈ પરણે."

હવા.

જારે એક ઊંચી જગા ઊપર ઊભા રહી દુનીઆની સપાતી ઊપર આપણે નજર કરીએ છઈએ તારે તરેહવાર ખુશનમાં અને બુલંદ દેખાવો આપણી ન

જરે પડેછે. એ દેખાવો રંગ બેરંગી અને તેની શાથે હજારો અને લખો જાહાડો અને તેનાં ફલો પોતાનો મીઠો વાસ આસપાસ પાંશરતાં, હવા, દરીઆ અને જમીન ઊપર વસનારા બેહદ જીવજંતો પોતાનો રસતો કાપતાં અને તેઓનાં સુખ અને પોશણને મારે જે અખુટ તરદુદ કીધેલી તે શરવે આપણની નજરે પડેછે. એ દેખાવથી તે શાહેબની અપરંમપાર મેહરબાંનીનો આપણને ખેઆલ આવેછે, પણ તે શાહેબની ખુબી કાંઈ અહીઆંજ અટકતી નથી. એતો આપણી નજરે પડતા દેખાવોછે જેથી આપણે એ સરવે ખુબી જોઈ શકીએછે, પણ તે સાહેબની જે જે કારીગીરી આપણી નજરે પડતી નથી તાંહાં વલી કાંઇ ઓછી ખુબી નહી હશે. અવે હવા એ નજરે નહી પડે એવી ઇશવરની બનાવટછે અને તેની તપાસ હમે જારી કરીએ છઇએ. એ તપાસથી વાંચનારી બાનુઓને ગ્યાન સાથે ગમત મલે એવી રીતથી લખવા ધારીએ છઈએ.

વાતાવરણ જેને હવા કરીબી કેહેછે તે આપણી દુનીઆની આશપાશ બધે લપેટાએલીછે. તારે આપણી પેહલી તપાસ એછે કે હવા જેને વીશે આટલું બધું બોલાએછે તે ખરેખર છે કે નહી અને તે શું ચીજછે? એ કાંઈ નજરે દેખાતી નથી અને આપણને લાગતી બી નથી. તારે આપણી અને દુનીઆની આશપાસ સંધે હવા લપેટાએલીછે એ કેમ બને! વાંચનાર બાઈઓ તમારી ખાતરી કરવાને નીચે થોડાક દાખલા અને બનાવો ટાંકીએ છઈએ.

૧ લું. એક લાકડી લેઈ જોરથી આસપાસ ગુમાવીએતો આપણને શું શું કરતો આવાજ સંભલાએછે અને લાકડીને બરાબર ફરતાં જાંણે કોઈ અટકાવ કરતું હોએ એવું માલમ પડેછે. એ અટકાવ કરનાર કોણ અને એ આવાજ કોણનો?

૨ જું. જો આપણે એક પંખો અથવા છતરી બરાબર ઊંઘાડીને હાથમાં ધરી જોરથી શાંમી બાજુએ ફેરવીએ અથવા હીલવીએતો આપણને કાંઈબી ચીજ અટકાવ કરતી હોએ અને આપણી સાંમે ઊભેલા શખસના મોહડાં ઊપર જઈને અટકતી હોએ એવું માલમ પડેછે. હવે જો આપણે એક મોટી ઊઘાડી છતરી હાથમાં લેઈએ જેનો વીઆશ બાર ...ટ [illegible] ...પને તેનો ઘેરાવો આશરે પીના!" વીશથી તે તરીશ ફુટની ઊંચી દેવાલ અથવા મજલા ઊપરથી આપણે તે ધરીને શેહલાઈથી અને વગર જોખમે નીચે કુદકો મારી શકશું. આવી મોટી છતરી હાથમાં હોવાથી નીચે આવતાં આપણે જલદીથી એકદમ નીચે પડતા નથી પણ આશતે આશતે ખેંચાતા ઊતરીએ છઇએ. એ ખેંચનાર કોણ?

એજ કાએદા ઊપરથી હવાઇ બલુનમાં ઊડનારાઓ એવું "પારાશુત" નાંમે હથીઆર પોતાની પાશે રાખેછે જેની મદદથી જરૂરની વેલા એક માઈલની ઊંચાઈથી વગર અડચણે કુદી નીચે આવી શકેછે. કદાચ આ હીકમત આગની વખતે કેટલીકવાર લોકો માલા પર ઘેરાઇ જાએછે અને ઉપરપર કરી બે તરણ મા" ઊપરથી કુદી પડેછે તે વખતે કાંમે લાગી શકે એમાં [illegible]ઇ શંધે નથી. ઊપલી બાબદો ઊપરથી શાબેત [illegible]એછે કે આપણી આશપાશ કાંઇએક વસતુછે જે આપણને નજરે પડતી નથી તોબી કેટલીક બાબદમાં અટકાવ કરેછે. એ ચીજ અથવા વસતુ હવાને નામે ઓળખાએછે.

૩ જું. હવે એ હવા કાંઇ ચીજછે કે નહી [illegible] આપણને જાણવું જરૂરછે. જો તે કાંઇ ચીજ હોએતો [illegible] જગા ઊપર તે હોએ તેજ જગામાં બીજું કાંઇ સમાએ નહી. જેમકે ચોપડી એક ચીજછે કે જે આપણી ટેબલ ઊપર મુકી હોએતો તેજ જગામાં તેજ વખતે ચોપડી શિવાએ બીજું કાંઈજ શમાઇ શકે નહી, તેમજ જે જગામાં હવા હોઅછે તેજ જગામા બીજું કાંઈબી તેને ખીસાડ્યા વીના સમાઇ શકતું નથી તેથી હવા એક ચીજછે એવું શાબેત થાએછે. એક દાખલો લેઇએ કે એક શીશી અથવા બાટલીને લેઇ તેનું મોહડું પાંણીમાં ડુબાવશુતો તેમાં પાંણી શેહજ ઊપર જશે અને આગલ વધી નહી શકશે—તેનું કારણ એજ કે બાટલીમાં હવા ભરાએલીછે તેથી પાંણીને જગા મલતી નથી. જો બાટલીમાં હવા હોએ નહીતો પાંણી આપોઆપ ભરાઇ જવું જોઇએ.

ઘણીએક વાંચનારી બાઈઓએ ગરણી વમે દીકાંનટર અથવા બાટલીમાં દારૂ અથવા બીજી કાંઈ પરવાહી ચીજો રેડી હશે અને વારંમવાર માલંમ પડી હશે કે ગરણી બાટલીના મોહોડાં ઊપર મુકી દીધાથી દારૂ ગરણીમાં ઘણીવાર ભરાઈ જઈ અંદર પડતો નથી તેથી ગરણીને જરાક ઊંચકવી પડેછે જેથી દા

રૂ સરસરાત અંદર જાએછે. હવે એ ગરણીને ઊંચકવાનું કારણ માતર એટલુંજ કે બાટલીમાંની હવાને નીકલી જવાને રસતો મલે જેથી દારૂનો તેની જગાએ સમાવ થાએ.

એજ કાએદો ધીઆનમાં રાખી દરીઆઈ ઘાંટ અથવા ડુબકી મારવાનો ઘાંટ જેને કહીએ છઈએ તે શાથી કાહાડીએછે. એ ઘાંટ મથાલેથી બંધ અને નીચેથી ખોલલો અને તેમાં માણસોને બેસવાની જગા બનાવેલી હોએછે. એ ઘાંટને દરીઆમાં ઊતારેછે તારે જેમ ઊંધી કીધેલી બાટલીના મોહડામાં પાંણી જતું નથી તેમજ એ ઘાંટ હવાથી ભરપુર હોવાથી તેમાં પણ પાંણી જતું નથી. એ હીકમતથી લોકો દરીઆને તલીએ જાઇ ખોલ કરી આવીઆછે.

૪ થું. જો આપણે કાચની એક પોકલ નલી લેઈએ જે એક નાંકેથી તંદન બંધ હોએ અને પછે તેના મોહોડાંને બંધ બેસતો આવે અને હવા વટીક અંદર જાઈ નહી શકે એવો એક ડચો અથવા આખન બુચ લેઈને તેને તેલ લગાડી તે મોહોડાંની અંદર જોરથી દાબીએ અને છેક બીજે નાકે સુધી લેઇ જવાની તજવીજ કરીએતો તે કવચીત બનનાર નથી. એટલા ઊપરથી આપણી ખાતરી થાએછે કે આ નલીની અંદર જોકે નજરે કાંઈ પડતું નથી તોબી કાંઈ વસતુ હોવી જોઈએ જે પેલા ડચા અથવા બુચને આગલ વધવા દેતી નથી. એ વસતુ હવાછે એવું સીધ થાએછે.

૫ મું. વધારે શાબેતીને માટે આપણે એક સાધારણ ધમણ જે લોહારો લોહોડું તાતવવાને વાસતે ફુંકણી તરીકે વાપરેછે તે લેઈએ અને એકવાર જોરથી તેને ઊપસાવીએ પછે તેના નલાનું મોહ મજબુત ડચાથી બંધ કરી લેઈ પાછી દાબવાની કોશેશ કરીએ તો તે કધી બનનાર નથી, પણ તે ડચો કાહાડી નાખી તેને ઠેકાંણે આપણો હાથ દુરથી રાખી પછે તેને દાબશુંતો માલમ પડશે કે તેમાંથી કાંઈ વસતુ નીકલેછે જે આપણા હાથને જોરથી આંચકો આપી પસાર થઈ જાએછે. એ આંચકો આપનાર હવાછે.

૬ ઠું. જોકે હવા ઘણુંકરીને બલકે તદન નજરે પડની ચીજ નથી તોબી કોઈએક રીને તે જોઈ પણ શકાએછે. જો આપણે એક ઘણાજ ચહડતા અને ઘણુંજ દુર જોઈ શકાએ એવી કાચની દુરબીન લેઈ ઊનાલાના દીવસમાં ખરીબપોરના જારે શુરજ પરકાશતો હોએ તારે તેમાંથી દુરની ચીજ જોઈએતો તે વખતે હવાના મોજા હીલતા અને આપણી જોવાની ચીજને ધાંકી નાખતા માલમ પડશે. એજ કારણને લીધે ઘણા તેજદાર કાચોની દુરબીન, દાહાડામાં જમીન પરની ચીજો જોવાને વાપડવામાં આવતી નથી.

આ ઊપલી સરવે સાહદતો ઊપરથી વાંચનારી શરવે બાઈઓની ખાતરી થશે કે હવા જોકે દીઠામાં આવતી નથી તોબી પાંણી, લાકડું, પથર, લોહડું ઈતીઆદીની માફક એક ચીજછે. એ ચીજ જારે થંભ હોએછે તારે આપણે તેને વાતાવરણ અથવા હવા કરી કહીએ છઈએ; પણ જારે તે હીલેછે તારે આપણે તેને પવન કરી કહીએ છઈએ.

સહીઅડ કાહાડવા વીશે અગતજોગ સુચના.

આપણા લોકો પોતાના બચાંને સહીઆડ કહડાવેછે અને આગલી છીટ જતી રહીછે તે જોઈને આનંદ ઊપજેછે, પણ હજુર સુધી એક મોટી ખાંમી રહી ગઈછે—મા બાપો બચાંને સહીઆડ કહડાવેછે ખરાં, પણ તેનું શું પરીણામ નીપજ્યું તેની કાંઈ પણ દરકાર કરતાં નથી. તેઓએ એમ નહી ધારવું કે રસી સુકાવી એટલે કાંમ પુરૂ થએઓં. સહીઅડ કેવા નીકલેછે, કેઆરે નીકલેછે અને કેઆરે સુકાએછે તેનો વીચાર રાખવાની ઘણી અગતછે.

બીજે ઈઆ તરીજે દાહાડે નસતરની જગા લાલ થઈને તેની ઊપર ઝીની ફુલી થઈ આવેછે. તરીજે ચોથે દાહાડેથી તે મોટી થવા માંડેછે તે છેક સાતમે દાહાડે અરધા ચણા જેટલી મોટી થાએછે. વચમાંથી ખાડો રેહેછે અને અંદર પાંણી જેવી રસી દેખાએછે. આઠમે દાહાડેથી તે પાકવા માંડેછે. રસી સફેદ થાએછે, બારમે દાહાડેથી તે સુકાવા માંડેછે તે ૧૫ મે ઈઆ ૨૦ મે દાહાડે પોપરો થઈને ખરી જાએછે. જે જગા ઊપરથી પોપરો નીકલી જાએછે તાંહાં ચાઠાં જેવો દાહાગ રેહેછે તે બચાંની જીંદગી લગી રેહેછે. બારીકીથી તપાસતાં માલમ પડશે કે એ ચાઠાંમાં ઝીની શાંચણીએ પાડેલા હોએ એવા શુરાખ દેખાએછે.

બાજુમાં ૫—૬ નસતર મુકેછે તે માંહેથી જો

એક જગા ઊપરથી પણ દાણો નીકલી આવીને ઊપર જણાવીઆ મુજબ પાકીને શુકાએતો જાંણવું કે બચાંને સહીઅડ બરાબર નીકલીઆછે અને હવે ધાસ્તી રહી નથી—પણ જો દાણા સું થાઈ જાએ ઈઆ સાતમે દીવસે ઘણાજ છીના અને બરાબર ભરેલા નહી હોએ અથવા ભરાઈને ફુટી જાએતો સહીઅડ બરાબર ઊઠેલા નહી કેહવાએ અને તારબાદ ફરીથી મુકાવાની જરૂર રેહછે.

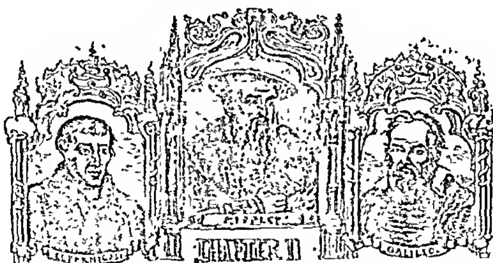
જેને સહીઅડ બરાબર ઊઠીઆછે કે નહી તે જાણવાની સમજ નહી હોએ તેણે સાતમે દીવસે ડાકટરને અથવા જેણે સહીઅડ કાહાડીઆ હોએ તેને બોલાવીને દેખાડીને ખાતરી કરવી જોઇએ.

એવી બાબદમાં અંજાણપણે રહાથીજ બચાંને જારે સહીઅડ મુકાવીઆં છતાં સહીઅડ આવેછે તારે સહીઅડ કાહાડવાની રસમને ઘણા લોકો તુછ કરીને ગણેછે, પણ તેઓએ જાણવું કે એક વાત સહરૂ કરવી અને તેનો બરાબર છેડો લાવવો એ બેઊમાં ઘણો ફરકછે. ઊલટ રાખીને કામ તેઓ સહરૂ કરેછે પણ તે બરાબર પાર પડીઊં કે નહી તે જાણવાની સકતી રાખતાં નથી તારે તે કામને બદનામ કરેઆને બદલે પોતાનેજ ઠપકો ઘટેછે.

હાલ આએ મહીનામાં ઘણા બચાંને સહીઅડ આવવા માંડેછે તેથી ઘટારતછે કે મા બાપોએ જલદીથી પોતાના બાલકોને સહીઅડ મુકાવવા.

સહીઅડ મુકાવવાની મોસમ કેઇછે એવા સવાલો વારેઘડીએ પુછવામાં આવેછે પણ સહીઅડ મોસમ જોએઆ વગર જારે ગમે તારે આવીને ઊભો રેહછે તારે માણસોએ સા મારે મોસમ જોવી જોઇએ. બચું જો કઊઅતમંદ હોએતો બીજા ઈઆ તરીજા મહીનાનું થાએ એટલે મુકાવી દેવા, જો નબલું હોએતો છઠે મહીને લગી વાર જોવી પણ જારે સહીઅડ ફેલાતો હોએ તારે મહીનાની પણ વાર જોવી નહી. આએ ગરમીની મોસમછે તેથી બચું હેરાન થશે. તાહાડ આવવા દેવો, તાહાડ આવી એટલે બચું જરા આનારીછે રેહવા દેવો, એમ કરતાં મહીનાને મહીના નીકલી જાએછે અને છેલે પસતાવો કરવો પડેછે.

કોપરનીકસ—કેપલર—ગેલીલીઓ.

જયોતીશ શાસ્ત્ર જેથી આકાશમાંના ચલકતા હીરાઓની આપણને ખુબી માલમ પડેછે; જેથી અબજો અને કરોડો દુનીઆ, તથા કરોડો અને લખો ચાંનો અને સુરજોની હસ્તી વીશે આપણી ખાતરી થઇ શકેછે; જેથી અગણીત સુરજો, ચાંનો અને દુનીઆંઓની હીલચાલ, ગની તથા વીસ્તારની ગણતરી કરી આપણે હેરત પાંમીએછે; જેથી નઊકાશાસ્ત્રને મોટી મદદ મલીછે, અને એક નાવીક ભએ વગર ગમે એવો અણજાંણો દરીઓ ખેડેછે, અને પોતે દુનીઆના કીઆ ભાગપર ફરેછે તે સેહલથી જાંણી શકેછે;

જેથી ગરહણ તથા ધુમકેતુ વીગે જે ખોટા વેહેમ હતા તે દુર થઆછે, જેથી સીતારાની ગરદેશપર આ પણ ભવીશીઅ આધાર રાખેછે એવું માનનાર ની શક્લ થઆછે; જેથી જમીન અને આકાશ સરવે મારે વાસતે બનેલાંછે એવું કેહનાર મગરૂર માણસનો હંકાર તુચછ થઈ પડીઓછે; જેથી માણસનુ ગ્નાન કેટલું થોડુંછે તે માલમ પડેછે, જેથી સરવ શકતીવાન કીરતારની કીરતી તથા ગ્નાનનો આપણથી વીચાર થઈ શકતો નથી, એવું જે જયોતીશ શાસ્ત્ર તેમાં શોધ કરી વધારો કરનાર, બલકે તેનો ખરો પાએઓ રચનાર, "કોપરનીકસ", "કેપલર" અને "ગેલીલીઓ" ઊપલાં ચીતરમાં નાંમ પરમાંણે બીરાજેછે. એ તરણે વીદવાનોનું ટુક બઆંન હવે નીચે આપીએછે.

નીકલસ કોપરનીકસ પુરૂશીઆના થારન શેહરમાં તારીખ ૧૯ મી ફેબરવારી ઇ૦ સ૦ ૧૪૭૩ માં જનમીઓ હતો એ વઇદનો ધંધો શીખીઆ પછી ચીતારાનો તથા તસવીર પાડનારનો ધંધો શીખવા મંડીઓ, પણ "બરૂઝવીઅસ" નામનો એક શીખશાગુરૂ ગણીતશાસ્ત્રપર ભાશાણ કરતો હતો તે સાંભલી એનુ મન જોતીશશાસ્ત્રપર દોડીઊં. એ શાસ્ત્રનો પુરતો અભીઆશ કરવાને એક નામીચા ગુરૂના હાથ તલે કેલવણી લઈ રોમ શેહરમા ગઓ. તીઆંથી શીખી પોતાને દેશ આવી એણે ધરમના ઊપાધીઆ તરીકેની ચાકરી કબુલ રાખી. એ ચાકરીમાં એને ફરસદ ઘણી મલતી તેથી પોતાનો વખત જોતીશશાસ્ત્રપરજ રોકતો હતો. ઇ૦ સ૦ ૧૫૦૭ માં એની ખાતરી થઈ કે પરૂથવી સુરીઆની આસપાસ વરસ દાહડે ફરી વલેછે અને સુરજ બીજા ફરતા ગરેહની વચે થંભ રહેલોછે. એ સાબેત કરવાને એણે એક ઇઅંતર બનાવીઊં, જેથી આકાશમાના તારાઓની ઊંચાઇ તથા અંતર માપી શકાએ. એ ઇઅંતરની મદદથી એણે જે અવલોકન કીધાં તેની એક ચોપડી ઇ૦ સ૦ ૧૫૩૦ માં બાહેર પાડી. એમાં દુનીઆ તથા બીજા ગરેહો સુરજની આસપાસ ફરેછે એવું જાહેર કીધું હતું. તે વખતે સરવે લોક એવું માનતા હતા કે દુનીઆ થંભછે અને સુરજ ફરેછે અને ધરમ પુસતકમા પણ એવું લખેલું હોએ તે પરમાણે કબુલ રાખતા હતા. વાસતે કોપરનીકસના એવા વીચારથી જુનુની લોકોમાં ઘણો ગભરાટ થઈ રહીઓ હતો. તોપણ કોપરનીકસ ઘણો સાવચેત રેહતો હતો અને જેમ બને તેમ પોતાના વીચાર બાહેર પાડવાને ઢીલ કરતો હતો. એવી સંભાલથી એના મતને કેલવાએલા લોક માન આપવા લાગા અને અણઘડ માણસોમા પણ એ ફાવી શકીઓ. વીટેમબરગમાં "જીઆરજ રેહટીકસ" નામનો ગણીત શાસ્ત્રનો શીખશાગુરૂ હતો તે કોપરનીકસનો ચેલો થઓ અને એના હાથ તલે કેલવણી લઈ એના અવલોકનની નોંધની એક ચોપડી બાહેર પાડી. એ ચોપડી ઇ૦ સ૦ ૧૫૪૦) માં છપાઇ હતી પણ તેના રચનારનુ નામ જાહેર નહો કીધું હતું. પણ રેહટીકસને માલમ પડીઊં કે લોકો એ ચોપડી સાંમે કંઇ બોલતા નથી તેથી તેણે ખરે નામે તેની બીજી આવરતી બીજે વરશે કાહાડી. એ ચોપડીના બાંહેર પડવા પછી લોકોમા પણ હીમત આવી અને કોપરનીકસના વીચારો ખુલી રીતે જાહેર કરવા લાગા. એવું થઆથી કોપરનીકસે પોતાના હાથના લખેલા દસતાવેજો રેહટીકસને આપીઆ, અને રેહટીકસે તેઓની એક ચોપડી છપાવી. પણ વીદવાન કોપરનીકસ પોતાની ચોપડી પોતે વાંચી નહી શકીઓ હતો. તારીખ ૨૨ મી મે ઇ૦ સ૦ ૧૫૪૩ માં એ ચોપડીની એક નકલ એના હાથમા આપવામાં આવી અને થોડા કલાક પછી એ મરણ પાંમીઓ. જોતીશ શાસ્ત્રનો ખરો પાએઓ રચનાર કોપરનીકસ હતો માટે એ શાસ્ત્રનો દરએક અભીઆશી એના નામને મોટું માન આપેછે અને દુનીઆં તથા બીજા ગરેહોની સુરજની આસપાસ ફરવાની ગતીના કાએદાને કોપરનીકસની "સીસટીમ" ને નામે ઓલખેછે.

જાન કેપલર તારીખ ૨૧ મી ડીસેમબર ઇસવી સન ૧૫૭૧ માં સેકસનીમાના વીટેમબરગમાં જનમ પાંમીઓ હતો. એનો બાપ એક રીજમીટનો અમલદાર હતો પણ પોતાના ઊડાઊપણાને લીધે તેને દીવાલું કાહાડવાની ફરજ પડી. તાર પછી તેણે એક પોંચખાંનું કાહાડીઊં તાંહાં કેપલરને નાહનપણથી ચાકરની જગોએ રાખીઓ. જારે એ પંદર વરસની વએનો થઓ તારે એને કેલવણી લેવાની તક મલી. એક કોપરનીકસનો ચેલો ભાસણ કરતો હતો તે સાંભલી એનું મન જોતીશશાસતર પર લાગીઊં. એ શાસતરના અભીઆસથી એણે ગરહો ફરવાનો મારગ,

તેઓની ગતી તથા તેઓના અંતર વીશે તરેવાર રીતની શોધ કીધી અને ઇ. સ. ૧૫૯૬ માં એક ચોપડી બાહેર પાડી, પણ એના વીચારો ખેઆલી હતા અને એવા એલમમાં જે પુરતી સાબેતી જોઈએ તે ન હોવાથી એને પુરતી ફતેહ મલી નહી, તોપણ ધરમના ઝનુનીઓથી એના વીચારને વાસતે એને જુલમ ખમવો પડીઓ તેથી પોતાનું વતન છોડીં હંગેરીમાં એ નાશી ગઓ. તાર પછી એને પાછો પોતાના દેશમાં બોલાવવામાં આવીઓ હતો અને ટાઈકો નામના જોતીશ શાસાતરના શીકસાગુરૂની સાથે મલી સુરીઅ મંડલીની ગતીની ગણતરીનો એક કોઠો બનાવીઓ. રાજાએ એને શીકસાગુરૂ દાખલ ચાકરી રાખીઓ. તાર પછી એણે બે ચોપડીઓ જુદી જુદી વખતે છપાવી જાહેર પાડી. એકમાં આપણે આકાશ-તરફ નજરનો ઊપીઓગ કેમ કરવો તે વીશે બએઆન કીધુંછે; અને બીજીમાં દુરબીનનો ઊપીઓગ તથા તે કેમ બને તે વીશે લખેછે. એ શીવાએ એણે મંગલની ગતી તથા તેના ફરવાના મારગ વીશે શોધો કીધી કે જેથી એ ઘણો પંકાઇ ગએઓ. એની શોધોની મદદથી "નીઊટન", "હુકર", "હાલી" તથા "રેન" જેવા નામીચા પુરૂશોને દુરની વસતુઓના વજનની ગણતરી કરવાનો કાએદો માલમ પડીઓ હતો. એ શીવાએ બીજા ગરહોની ગતી પરથી તેઓનો અંતર શોધી કાહાડવાનો કાએદો રચીઓ હતો. એ શોધ માટે એણે સતર વરસ રોકીઆં હતાં વાસતે જારે એ ફતેહ પાંમીઓ તારે બોલી ઊઠીઓ કે "વાહ! આખરે જીતીઓ તો ખરો. આએ શોધની ચોપડી હમણાનો જમાનો વાંચે કે આવતો તેની હું દરકાર કરતો નથી. જારે ઈશવર પોતાના કાએદા પીછાનનારને વાસતે ૬૦૦૦) વરસ સુધી ખોટી રહેઓ તો શું આ ચોપડી પોતાનાં વાંચનારને વાસતે ૧૦૦) વરશ નહી થોભશે?"

કેપલર જોકે જોતીશ શાસ્રમાં એ પરમાણે વંધારો કરતો જતો હતો તોપણ રાજાઓની તીજોરીમા ખુટને લીધે એનો પગાર એને નહી મલતો હતો. તેથી એ બીચારાને દલદરીના દાહડા કાહડવા પડીઆ હતા. તોપણ પોતાના રાજાની ઈજત જાલવવાને એ ખંતી હતો તેથી પોતાનુ ગુજરાન ચલાવવાને તરેવાર ઊપાએ કરતો હતો. એક વખતે એને પંચાંગ રચવાનાં કાંમમાં રોકીઓ હતો. તેમાં બનીશીઅ વીશેનુ ખોટારૂં લખવાને ફરજ પડી હતી તેથી તે બોલતો કે "એક નીચ ભવીશીઅ કેહનારૂં પંચાંગ કાહડવું અને ભીખ માંગવી બરાબરછે. પણ રાજા જે મારી હાલત વીશે વીચાર કરતો નથી અને મને ભુખે મરવા દેછે તેની અથી આબરૂ ખંચેછે." જુઓ એનું મોટાપણું! ભણવે ગણવે મોટો તો ખરો, પણ દીલનોબી તેવોજ! એવી દલદરશરી ભોગવી ઈસવી સન ૧૬૩૧ માં એ આ જીહાનના બોજાથી છુટો થઓ. એની મેહનતનો વીચાર કરો! ૩૬) વરસની અંદર એણે ૩૩ જુદી જુદી બાણદસર ચોપડીઓ છપાવી અને પોતાના હાથ દશકતની ૨૨ ચોપડીઓ મુકી મરણ પામીઓ!!!

ગેલીલીઓ ઇટાલી દેશના ટસકની પરાંતમાના પાઈસા સેહરમા ઇ૦ સ૦ ૧૫૬૪ મા જનમ પામીઓ હતો. "પનોતો પુત પારણેથી જણાએ" એ કેહવત મુજબ એ પોતાની ચંચલાઈ વીશે નાહાનપણમાથીજ વખણાએઓ હતો. પોતાને હાથે રમકડાં તથા સાંચા બનાવી પોતાના સોબતીઓને રમુજ આપતો હતો. પાઈસાની મદરેશામા ગણીત શાસ્રના અભીઆશપરથી જોતીશ શાસ્રપર એ મંડીઓ. અને તેજ વખતે પાંણીની મદદથી જુદી જુદી વસતુઓનુ વજન કરવા વીશે એક નીબંધ એણે લખીઓ. તારપછી એક ચીજ બીજી કરતાં જેટલી ભારી હોએ તે પરમાણે ઊંચી જગોથી નીચે પડવાંને વખત લેછે એવું લોકો માનતા હતા તે ખોટુંછે એવું સાબેત કરવાને એણે પાઈસાના મીનારાપરથી એક ચીજ હલકી અને બીજી ભારી નીચે એકજ વખતે નાખી અને જે લોકોની ઠઠ મલી હતી તેઓને દેખાડી આપીઊં કે બેઊ ચીજોને પડતાં સરખો વખત લાગે છે. તોપણ ઝનુની અને હઠીલાં લોકોએ ગેલીલીઓનો વીચાર કબુલ રાખીઓ નહી અને ઓર તેની ઊપર કશ થઆ. એને કોપરનીકસના વીચારો ખરા માલમ પડીઆ તોપણ એકાએક જાહેર પાડવાને એ બીધો. એણે તરેવાર જાતની જુદી જુદી દુરબીનો બનાવી. સઊથી પેહલી બનાવી તેથી એક ચીજ તરણ ઘણી મોટી દેખાતી હતી; પણ જે પછવાડેથી બનાવી તેથી તરીસ ઘણી મોટી ચીજ દેખાતા લાગી હતી. એ દુરબીનની મદદથી જોતીશ શાસ્રમાં એણે વધારો કીધો. સુરજની થાલી ઊપર ધાબાંછે, ચં

દરમાંની અંદર પાહાડો અને ખીણોછે, બરહસપતી ગરહની સાથ ચાર ચાનોછે, તથા સાત તારાનો જે જુમખો દેખાએછે તેમાં ચાલીસ તારાછે, એવું એને માલમ પડીઊં. એ શીવાએ બીજા ગરહો વીશે એણે શોધો કીધી. એવી શોધોથી એ નામાંકીત થઓ હતો પણ કેટલાક લોક એની કીરતીનો વધારો જોઈ શકીઆ નહી. ઈ. સ. ૧૬૧૩ માં એણે પોતાના દોસતદાર કેસટેલી પર એક કાગલ લખીઓ તેમાં જણાવીઊં કે ધરમ શાસતર કંઈ બીજાં શાસતર. શીખવવાને વાસતે નથી. એની તક લઈ એક પાદરી ભાશાણ કરતાં એની ઊપર ઊતરી પડીઓ તેથી એણે ગુસે થઈને એક બીજું કાગલ બાહેર પાડીઊં તેમાં પોતાના વીચારો ખરાછે એવું સીધ કીધું અને જણાવીઊં જે દુનીઆં ફરેછે અને સુરજ સથીરછે, પણ અગનેઆંની લોકોનો દોર હતો તેથી તેની તકરાર એક કોરે રહી અને આંધલા નીઆએધીસોની સાંમને એની તપાસ થઈ; જેઓએ એને ફરમાવીઊં કે પોતાના વીચારનો તતકાલ તીઆગ કરે. ગેલીલીઓને તેવું કરવાની ફરજ પડી. તેણે એકરાર કીધો કે "મારે ફરીથી એવાં મત બાહેર પાડવાં નહી તથા એવાં મતનો બંચાવ પણ કરવો નહી"—પણ જે વાત ખરી તે ખોટી કેમ થાએ? દુનીઆંતો ફરતીજ હતી. ગેલીલીઓ ચુપકીદો બેઠોજ નહી. એણે એક ચોપડી બાહેર કાહાડી તેમાં ચાર જણ વાત કરતા હોએ તેમ લખીઊં હતું અને પોપ કે જે સઊથી વડો ધરમ ગુરૂ કેહવાએછે તેની હસવા સરખી તકરારનો ગીલો કીધો હતો, એથી લોકોને બહુ ક્રોધ ચઢીઓ અને એને શીકશા કરાવવાને ઊપાએ લીધા. એની તપાસ થઈ તે વખતે એ ગુનેહગાર હતો એવું એને મોહડે કબુલ કરાવવાને એની ઊપર જબરા પાડી. એ બુઢો થવા આવીઓ હતો તેથી એનીથી છુપો માર ખમી નહી શકાઓ. એણે કબુલ રાખીઊં કે "હું ગુનેહગાર છેઊં અને મારા વીચાર બધા ખોટાછે અને તેઓનો હું તીઆગ કરૂંછું." એવી રીતનો ફરીથી એકરાર કીધા પછી એને, જે સાંચામાં દાબીઓ હતો તાંહાંથી કાહાડીઓ પણ જેવો તે ઊઠીઓ તેવોજ એક પાસે દોસતદાર ઊભો હતો તેના કાનમાં બોલીઓ કે "ગમે તે થાઓ પણ દુનીઆં ફરેછે તે ખરીજ" તાર પછી એને કેદ રાખવામાં આવીઓ તાંહાં જુલમ ખમી ખમીને ઈ. સ. ૧૬૪૨ માં મરણ પાંમીઓ. જમાનાના ફેરફાર વીશે વીચાર કરો! બે સદીની વાત ઊપર જે વીચારો ખોટા અને ધરમથી ઊલટા ગણાતા હતા તેઓ પર આજે શક લાવવાની પણ કોઈની હીમત થતી નથી.

કીડીઓ વીશેં જાંણવાજોગ હેવાલ.

સઘલા લોકોએ કીડીને જોઈ હશે. જોકે જાણવરોમા ઘણુંજ નજીવું અને કમીતું માલમ પડેછે તોપણ તેનું કદ જોતાં તે ઘણુંજ ચંચલ અને જોરાવર જાણવરછે. અસલનાં વખતથીજ કીડી દાનાઈમાં દુર અંદેશો અને મેહનતમાં એક નમુના દાખલ દેખાડવામાં આવેછે.

કીડીઓને બીજા જાણવરોની મીસાલે માંથું, બદન, પગ અને પાંખછે. માંથામાં બે આંખછે જેથી તે પોતાનો રસતો જોઈ સકેછે અને કામ કરેછે. એ શીવાએ કોઈ કીડીઓમાં બીજી તરણ આંખ હોએછે તે આંખોથી તેઓ દુરની ચીજ જોઈ સકેછે કીડીને મોહાડુંછે અને તેમાં એક જીભછે. મોહોડાં વટે તે ખોરાકને કરડેછે અને ચુશેછે. મોહોડાં આગલ બે સુણછે તેથી ખોરાકનો વાસ લેછે. કીડીઓને છ પગછે અને બે પાંખછે. આપણે જેમ કપરાં બદલીએછે તેમ તેઓ ચોકસ મુદતે પોતાનું પર કાહાડી નાખેછે અને કુદરતી નવો ડગલો બની રેહેછે.

મધમાખોની મીસાલે કીડીઓ એક ટોલી અથવા નાત કરીને વસેછે. ટોલીમાં કેટલાક નર અને માદાઓ વસેછે—અને તેઓ કીડીઓની પેદાસ વધારેછે. એ સીવાએ નપુશક જાત પુશકલ હોએછે તેઓ બેગારીની મીસાલે કામ કરવામાંજ કાંમ લાગેછે તેઓથી કીડીની પેદાસ થતી નથી. નર અને માંદા કીડીઓની આસપાસ, હંમેસાં ચોકી રેહેછે કે તેઓ નાહાસી નહી જાએ. તેઓને કાંઈ કાંમ કરવા દેતાં નથી અને પોતાની વસતીની હદથી બાહેર જવા પણ દેતાં નથી. જો કોઈ બેમાલમ નાહાસી જાએછે તો મબરાક પોહોરાગીરો તરણ ચાર મલીને તેના પગ અને પાંખ ખેંચી તાંણીને પોતાની જગા ઉપર પાછાં લેઈ આવેછે.

વારેઘડીએ પેહેલી ટોલીના તડાં પરી જાએછે. ભટકતા બેગારીઓ થોડીએક નર માંદાને લેઈને પોતાને હીસાબે એક એકની પાસ જુદાં સવસથાન વસાવેછે. રાતા અને ભોરા રંગની કીડીઓ, ખેતરો અને વાડીઓમાં એ પરમાણે જુદાં જુદાં તડાં પાડેછે. પીરી અને લાકડાં માહેલી કીડીઓ એકજ જગા ઉપર વરસોના વરસ પડી રેહેછે.

કીડીઓ પોતાના ઈંડાં નાહાની નાહાની કોઠલીમાં મુકીને તે કોઠલીઓ છુટી રેહેવા દેછે. કાંઈ ચીજ સાથે વલગાવી રાખતાં નથી અને જેવી હવાની હાલત, તડકો, ઈઆ વરસાદ હોએ તે પરમાણે બેગારીએ તે ઈંડાની કોઠલીને એક જગા ઉપરથી બીજી જગા ઉપર જેમ સવલ પડે તેમ લેઈ જાએછે. જારે કોઠલી માહેલાં ઈંડાંમાંથી બચાં પેદા થાએછે તારે તેઓ રેસમના કીડાની માફક પોતાને વાસતે એક દડી બનાવેછે અને તેમાં તેઓ રેહેછે અને

મોટાં થાએછે. એ વખતે બેગારી કીડીઓ બચાંને ખજુતરની મીસાલે પોતાના મોહોમાંથી ખોરાક કાહાડીને ખવરાવેછે.

ઈઉરોપ ખંડમાં એ દડીઓનો માણુસો ઉપીઓગ કરે છે. એ પાલેલાં પંખીઓને ખવાડવામાં આવેછે. કેટલાએક લોકો એ દડીઓ ઉપરજ રોજગાર કરીને ગુજરાણ ચલાવેછે. સાઈઆમ દેશમાં લોકો એ ઈડાંની કરી બનાવીને ઘણા શોકથી ખાએછે.

બેગારી કીડીઓ પોતાના સથસથાનને વાસતે રસતા, ઓરડા, અને ગાલેરીઓ બાંધેછે. એ કાંમને માટે કરીઆ અને સુથારો કામે લાગેછે. કેટલીએક કીડીઓ પહેલાં પોતાનાં જડબાં વટે મટોરૂ ખોડી કાહાડેછે. તે મટોરાંને બીજી કીડીઓ વરસાદના પાંણી સાથ મેલવીને લાહી બનાવેછે. તે લાહી લેઈને બીજી કીડીઓ ઘાસના તણખાં અથવા અનાજની ડાલીઓ ઉપર પાથરેછે અને તે શુકવવા દેછે. તે શુકાએલી મટોરીના (ઓરડા બનાવવાને માટે) થાંભલા અને મેહેરામો બનાવેછે. થાંભલાઓની વચેની જગાઓમાં બીજી ભીની મટોડી ગોઠવીને જુદા જુદા ભાગો કરેછે. તેમા વલી બીજા નાહાના ઓરડાઓ બનાવેછે. ઘેરમાં અંદર તથા બાહેર જવા માટે એક જુનું આંધરૂં રાખેછે. ઘેર બનાવવાનું કામ તેઓ ઘણુખરૂં રાતે કરેછે. એક જાતની કીડીઓ પોતાના ઘેર ઉપર ઘેરાવ રાખેછે કે તેથી વરસાદનું પાંણી ઉપરથી નીકલી જાએ. કેટલીએક જાતની કીડીઓ માતરે શુથારનુંજ કાંમ કરેછે તેઓ ઝાડની અંદર પોકલ ખોદેછે અને તેમા બારીક ઓરડાઓ બનાવેછે. આફરીકા દેશની કીડીઓ પોતાના માલા ભઠીની માફક મટોરીના બનાવેછે. તાહાના જંગલી લોકો એ માલાને પોતાના ઉપીઓગમાં ભઠોની માફક કામે લગાડેછે વલી આફરીકામાં એક એવી જાતની કીડી આવેછે કે તેઓ પાતરાંના બારીક કટકા પોતાના માંથા ઉપર જાણેકે છતરી હોથી હોએ તેમ મુકીને એવીતો સરખી રીતે ચાલી જાએછે કે માણુસ જાત એવા કાએદાસર ચાલતાં કદી પણ જોવામાં આવતાં નથી. એ પાંતરાના કટકા પોતાના માલાને ઢાંકવાને વાસતે લેઈ જાએછે. વલી આફરીકા દેશમાં શફેદ જાતની કીડીઓ હોએછે. તેઓ પોતાના માલા ખાણના પરાનો મીસાલે બનાવેછે. ઘણાખરા તેઓ સાતથી આઠ ફુટ ઉંચા બાંધેછે અને હેઠલથી દસથી બાર ફુટ ઘેરાવામાં હોએછે. કેટલાએક વીસ ફુટ ઉંચા બાંધેલા હોએછે અને તરીસથી ચાલીસ ફુટ ઘેરાવામાં હોએછે. તેઓ એ માલાઓ એવાતો શુંદર બનાવેછે કે માણુસ જાત પોતાની સઘલી ઈલ્કતીથી કદીપણ બનાવી શકે નહી અને જારે એ માલા બનાવનારાઓનાં કદનો વીચાર કરીએછે તારે માણુસ જાતે ઈજીપત દેશમાં બનાવેલા મીનારા જે આજે દુનીઆંમાં અજાએબ જેવા ગણુવામાં આવેછે તે એ માલાઓ આગલ કુચ નથી. એક લીલી જાતની કીડી આવેછે તે ઝાડના પાંનરાને ભંડીને તેની કોરો એક ચીકની વસતુથી જોડી અંદરથી પોતાના માલા બનાવેછે.

નારવે દેશમાં કારી કીડીઓના માલા પાંચ ફુટ ઉંચા હોએછે. તેઓ સહેલાં લાકડાં, પાતરાં અથવા ઝાડની છાલના માલા બનાવેછે. તાંહાંના લોકો એ કીડીઓનો એક ઉપીઓગ કરેછે. એક બાટલીમાં અરધુ અરધ પાંણી ભરીને તેનું મોહોડું તે કીડીઓના માલામાં ખોસેછે. સઘલી કીડીઓ બાટલીમાં ચાલી જાએછે અને પાંણીમાં ડુબી મરી જાએછે, પછી તે પાંણીને ઉકાલીને એક "આશીડ" બનાવેછે અને તેને સરકાની મીસાલે કામમાં લાવેછે.

કીડીઓ બીજાં જાણુવરોની માફક સઘલું ખાએછે, પણ તેઓને એક જુદીજ જાતનો ખોરાક ઘણો પેઆરોછે. એફીસ નામના જીના જાણવરો આવેછે તે જાણવરોના પેટ આગલથી બે સુણ નીકલેલી હોએછે. એ સુણમાં એક મીઠો રસ પેદા થાએછે તે કીડીઓ ધાવેછે. ચોમાસાંની રૂતુમાં કીડીઓ એફીસને પોતાના માલામાં સાથે રાખેછે. તેઓ એ જાણવરને બાહેરથી એકઠાં કરી લાવીને ઝાડના પાતરાં ઉપર વસાવેછે અને પોતાનું મથક ઝાડના થડ આગલ કરેછે. એ જાણવરો મેલવવાને વાસતે જુદા જુદા ભાગની કીડીઓ એક મેક સાથે મારામારી કરેછે.

આફરીકા દેશમાં એક જાતની કીડીઓ આવેછે. તેઓ ટોલાંબંધ એકઠાં થાઈને બરાબર કાએદાસર ચાલીઆં જાએછે, અને જે જીવતું અથવા મુવેલું પરાંણી પોતાને મલી આવેછે તેને ખાઈ જાએછે. જોકે તેઓ ઘણાજ નાહાના કદનાંછે તોપણ પુશકલ હોવાના સબબથી મોટા મોટા સાપો ઉપર હોમલો કરી જલદીથી મારી નાખીને ખાઈ જાએછે. તેઓ એટલીતો સમજ રાખેછે કે, જે જાણુવરનો ભોગ કરવા ધારેછે તેની પરથમમાં આંખજ ખાઈ જાએછે.

બીજી જાતની કીડીઓ બે અથવા તરણ વરસે એકજ વખતે માલમ પડેછે. તે વખતે તે દેશનાં લોકો પોતાનાં ઘરબાર તેઓને વાસતે ખોલા મુકેછે કે તેઓ સઘલાં બારીક જાણુવરો ખાઈ જઈ ઘરને સોજું કરી નાંખે.

વરસાદની રૂતુમાં કીડીઓ પોતાના માલામાં ખોરાક ભરી રાખેછે. કાંએકે તેઓથી એ વખતે બાહેર નીકલી સકાતું નથી. એ ઉપરથી નાંમીચો હકીમ સુલેમાન માણુસ જાતને શીખામણ દેઈ ગએોછે કે "અરે આલસુ માણુસ, તું કીડીઓના દર આગલ જા, તેઓના રસતા જો, અને તે ઉપરથી દાહાપણ પકડ—જોકે તેઓને કોઈ પણ રસતો બતલાવનાર તથા હોકમ કરનાર નથી તોપણ તે પોતાનો ખોરાક ઉનાલાની રૂતુમાં મેલવેછે અને મોસમમાં એકઠો કરી રાખેછે."

કીડીઓ એક દેસ છોડીને બીજે દેસ જાએછે. તેઓ એટલાતો મોટા જથામાં ઉડેછે કે તેથી કેટલીકવાર આસમાંન કાલુ સીહા જેવું થાઈ જાએછે. અને જાંહાં સવસથાન કરેછે તાંહાં જમીનના ખોલા ભાગ ઉપર આવીને પડેછે. જરમની દેશમાં એક વખતે તેઓ જથાબંધ એકઠાં થાઈ એક ઉંચો થાંભ બની અજાએબ રીતે ઉડીઆ કરતાં હતાં.

હીંદુસથાનમાં જીની રાતી કીડીઓ ઘણી હોએછે. તેઓ એટલીતો બારીકછે કે દસ બાર જણ ઘણી મુશકેલથી એક ઘઉંનો દાણો ઘસડી સકેછે. તેઓ બે જુદી હારમાં ચાલી જાએછે. એક હાર પોતાના માલામાં અનાજ લેઈ જાએછે. અને બીજી હાર માલામાંથી બાહેર અનાજ સોધવા જાએછે જેના મોહોનામાં બોજો નથી તેઓ બોજાવાલીઓને હમેસાં સાંમી ભેટ આપેછે (જાંણે કે તેઓની

મેહેનતને વાસતે સલાંમ કરેછે.) કોઈ પણ સેકાર તેઓને હાથથી છટકેછે તો તેઓ કદી પણ નાશીપાશ થાતાં નથી પણ ફરીથી મેહેનત કરીને સહી સલામત સેકારને પોતાના માલામાં લેઈ જાએછે. એ કીડીઓ મીઠાસ તરફ ઘણીજ લોભાએછે. હીંદુસથાનમાં કરનલ સાઈકસે એ કીડીઓની ઉપર તપાસ કીધાથી તેને એવું માલમ પડીઉછે કે તેઓ ઘણી પરેણાગુધી ધરાવેછે. (એનું શાંધનછે.)

કેનવાસ ઉપર ભરત.

હાલમાં આપણી સ્ત્રીઓમાં કેનવાંશ ઊપર ભરત ભરવાનો શોક દરરોજ વધતો જાએછે અને તેઓને જો એકાદી નવી ભરત જોવામાં આવીતો તે ઊલટથી હાતમાં લીએછે. એટલા માટે હમોએ કોઈ કોઈવાર જુદી જુદી ભરતોના નમુના આપવાનો વીચાર રાખીએછે અને તે મુજબ આ વેલાએ બે રંગેહેલા નમુના પાસેના પાંના ઊપર આપીઆછે. એ ભરતો કેમ ભરવી તે ઘણું કરીને શંઘલી બાઈઓ શમજેછે. હમારી તરફથી માતરે એટલુંજ કેહેવાનુંછે કે પાસે આપેલા નમુના ઘણુકરીને ટેબલના કવરોના અને બીજી જાહાલચોની કોરો ઊપર ભરવાનાછે પણ એજ નમુના મુજબ જો શારીની ઈઆ જબલાંની કે ઈજારની કોર ભરી હોએતો તે પણ શોભા આપશે: એ નમુના મુજબ પેહેરવાના કપડાંની કોર ભરેતો કોર જેટલી પોહોલી ઈઆ શાંકડી કરવી હોએ તે મુજબનું જીણા ઈઆ મોટા કાંણાનું કેનવાશ લેવું.

બે આંખ, બે કાન, તથા એકજ જબાં.

એક બચાંએ પોતાની માંઓને સવાલ કીધો કે ઈસવરે આપણને બે આંખ, બે કાન, તથા ફકત એકજ જબાં કાંએ આપીછે? તેના જવાબમાં મા બોલી કે ઇનસાંન ઘણુ જોઈ, તપાસી, તથા ઘણું સાભલી લેઇને થોડું બોલે એવી ધારનાથી. આ બોહોલી દુનીઆંમા જનમ પાંમીઆ પછે ને છેક મરણ તુસીક એટલુતો જોવાનુ તથા અવલોકણ કરવાનુંછે કે ઘણાજ લાંબા આવરદાનુ આદમીબી સરવે પાંતીની તપાસ કરી સકતું નથી. દરેક પલ તથાં દરેક કદમ, પોતાની સાથે નહી જોએલી અજાએબીઓ લેતું આવેછે; ખુદરતની આરસી સદા ખોલીછે.

વલી જે લોકો થોડું સાંભલીને અથવા વગર સાંભલવે નકામો બકબકારો કરેછે તેઓ પોતાનો વજન પોતાને હાથે ઓછો કરેછે. હરેક વાત સાંભલીઆ પછે તે ઊપર પુરતો વીચાર કરીને જો તે વીસે બોલવુ દરકાર હોએ તોજ બોલીએ, અને વલી તેબી જેમ બને તેમ થોડા બોલોમાં બોલીએતો આપણા વીચારો મંડલીને જાહેર કરતાં આપણે નકામાં ફશી પડતાં નથી. ઘણાએક પુરવીન પુરશોએ આવીજ રીતે પોતાના વીચારો જાહેર કરેલાછે.

એજ સવાલ ઊપરથી બીજી નસીએત એ નીકલેછે કે હરેક કાંમ કીધા આગમજ તેના ફાએદા તથા ગેરફાએદા બરોબર તપાસીઆ પછે તે કાંમ માંથે લેવું જોઇએ; અને વલી બીજા હાથ ઊપરથી હરેક બાબદ ઊપર બેઊ બાજુવાલાઓનું સાંભલીઆ વગર અભીપરાએબી આપવો ન જોઇએ.

પરચુટણ.

"મારી માને બેહસતમાં પોંહોચે"—પારીશમાં એક "લેડી" રેહતી હતી. તે એકવાર બાહેર ગાંમમાં ફરવા ગઈ તેવારે ઈવોની નાંમની માંબાપ વગરની એક છોકરી કે જે ઘણી ગરીબ પણ ઘણી ખુશનમાં ચેહરાની હતી તેને પોતાની ચાકરીમાં લેતી આવી. આ "લેડી" પોતાનાં મુલકમાં આવવા બાદ થોહેએક દીવશે ગુજરી ગઈ. તેણીની લાશને પેટીમાં મુકવાતી આગમચ એક ઠેકાણે મુકી હતી. તાંહાં ઈવોનીને ચુપચુપ જાઈને કફન ઉંચકી જલદીથી બાહેર પાછી આવતાં એક સખશે જોઈ. તે ઉપરથી પેલા શખસને વીચાર ગઓ કે મરનારનાં આંગલે એક વીંટી હતી તે લેવાનાં વીચારથી તે અંદર ગઈ હશે:

અંદર જાઈ તપાસતાં માલમ પડીઉં કે વીંટી શલાંમત હતી પણ એક કાગજ પેલી ચાદર સાથે ટાંચણી વતે ખોસેલું હતું. એ કાગલ ઉઘાડતાં માલમ પડીઉં કે પેલી છોકરીએ પોતાની માં જે બે વરસની વાત ઉપર મરણ પાંમી હતી તેને એ કાગલ લખેલો હતો અને તે નીચે પરમાંણે હતો.

"મારી ભલી મા, (ફલાંનાં) સખશે મારી સાથ લગણ કરવાને આતુરતા જણાવીછે તેથી તારી મરજી અને ખુશી પુછુંછ. તું મારેથી વેગલીછે તેથી મેરબાંની કરી સપનાંમાં મને મલી તારી એ બાબદમાં ખુશી ઈઆં નાખુશી જણાવજે. મારી શેઠાંણી બેહસત તરફ આવેછે એવું જોઈ આ જોગવાઈ મેં હાથ કરી છું પરીઅ માને આ કાગલ લખીએછે." આ કાગજનું સરનામું "મારી માંને બેહસતમાં પોહોંચે" કરી દીધેલું હતું.

ડાકટર ઈશકાટ કહેછે કે ખરાબ અને નઠારાં માંણ્સો પોતાની મટતી કલા અને સારા વખતથી જે ફાએદા મેલવેછે તેનાં કરતાં સારાં અને ભલાં માંણસો પોતાના દુખ માંથી વધારે મોતેબર ફાએદા મેલવેછે. એ હાલતમાં સારાં માંણસો જોકે, દોલત, મોજ અને દુનીઆઈ આબરૂનો લાભ મેલવી શકતાં નથી તોબી તેનો બદલો ઘણીજ સારી રીતે દાહાપણ, નેકી, અને મંનની શાંતીમાં મેલવેછે.

એક ભએંનકાર પનીર—હમણાં અમેરીકાનાં ના ઉઆરકમાં ખેતીવાડી સંબંધી ચીજોનો સંઘરહ લોકોને દેખાડવામાં આવીઓ હતો તેમાં કનેડાથી આવેલું ચાર હજાર રતલી એક પનીર મુકીઆમાં આવીઉં હતું. આ પનીર તપાસતાં તે ખાંમી વગરનું માલમ પડીઉં હતું અને હવે કનેડાનાં સંઘરહમા બતલાવવા પછે તે ઈંગલંડ લેઈ જશે એવી વકીછે.

એક વકીલ ઠગાઓ—વસીએતનામું કરતી વખતે વકીલની જરૂર પડેછે. એવી વખતે કાએદા જાણનાર વકીલ જો હાજર નહી હોએ તો વસીએત કરનાર ધારાના અગનેઆનપણાને લીધે નહી ધારેલી ચુક કરેછે કે જેથી કરી પોતાની મીલકતનો મોટો ભાગ ઈનસાફની અદાલતમાં ખોવાર થાએછે. ઉપલી નશીએત એક કંજુસને સારી રીતે ખબર હતી તેથી તેણે મરતી વખતે પોતાનું વશીએતનામુ કરવાને એક વકીલને બોલાવીઓ. વકીલે વશીએતનામુ ઘડી કાહાડીઉં તેમા એક હજાર રૂપીઆ તે વકીલને મલે એવી એક કલમ પેલા કંજુસે નાખવાને કહી. કામ પુરૂં થએઆ બાદ વકીલની મેહનતને વાસતે તેની જે "ફી" થાએ તે ફી પેલા કંજુસે આપવા માંડી. વકીલે વીચારીઉં કે આએ માણસે પોતાના સખી દીલથી મને હજાર રૂપીઆનો વારસો બખશીઓછે તેથી મને ફી લેવી નામુનાસેબછે વાસતે તે લેવાને ના પાડી. પેલા કંજુસને પણ તેવુંજ જોઈતું હતું. વકીલ ગીઆ પછી તેણે વસીએતનામાની બીજી નકલ કરાવી તેમાંથી પેલા વકીલના વારસા બાબેની કલમ કાહાડી નખાવી અને તે નકલ પર સહી સાખ કીધી. એ રીતે વગર ફી આપવે, પેલા કંજુસે પકું વસીએતનામુ બનાવીઉં હતું.

વકીલો જોઈએછે—એક છોકરૂં દરીઆ કીનારે રમતું હતું તાહાથી એક સોસવારે તેને ખેંચી લીધું, તેથી બચું ગભરાઈને મોટેથી ચીચીઆરી પાડી રડવા લાગું, તે સાંભલી તેની મા રોડતી આવી અને પેલી સોસવારને અરજ કીધી કે "મારૂં બચું પાછું આપ." સોસવાર બોલી કે "એનું શું થશે તેનો જો તું ખરો જવાબ આપસે તો હું તને તારૂં છોકરૂં સવાધીન કરીશ." આએ જવાબ દીધો કે "તું મારા છોકરાને પાછું આપીશ નહી." સોસવારે કહીઉં કે "જો તેં ખરો જવાબ દીધો હોએ તો આરીથી તારૂં બચું પાછું નહી અપાએ. કાએકે તેથી તારો જવાબ ખોટો પડે અને જો તેં ખોટો જવાબ દીધો હોએતો તેં મારી કબુલાત પાલી નહી તેથી તારૂં છોકરૂં તને પાછું મલે નહી." આએ તકરાર કરી જણાવીઉં જે "જો મેં ખરો જવાબ દીધો હોએ તો તારી કબુલાત પરમાણે મારૂં છોકરૂં પાછું આપવું જોઈએ. જો મેં ખોટો જવાબ દીધો હોએ તોપણ તે ખોટોછે એવું સાબેત કરવાને મારૂં બચું પાછું આપવું જોઈએ." એ કજીઆનો ચુકાદો કોઈ નીઆએ આધીસ કરી સકીઓ નથી.

માંણસો અકલનાં ચેરાગ અને રોશનીથી હમેશગીનાં ભેદો શોધી કાહાડવાની કોશેશ કરેછે તારે તેઓ એક બતી સલગાવી તેની રોશનીથી તારા જુએ અને તેઓની શોધ કરેતો તે બેહતર કેહવાએ કે નહી !!

લાંબી ઉંઘ—ડાકટર બલાનડે ફરેંચ એકાડમીમા ભાશાંણ કીધું હતું તેમાં તે જણાવેછે કે એક જુવાન વીશ વરશની સ્ત્રીએ ઈ૦ સ૦ ૧૮૫૪ માં પંદર દાહાડા સુધી ઉંઘ કાહડી હતી. તારપછી તેજ સ્ત્રી ઈ૦ સ૦ ૧૮૬૨ ની સરૂઆતથી ઉંઘમાં પડી તે ઈ૦ સ૦ ૧૮૬૩ ના મારચ મહીનાંમા જાગરૂત થઈ હતી. એ બધા વખતમાં એ બીને ઉઠાડવાને તરેવાર તજવીજ કરવામાં આવી હતી પણ તે બધી ફોકટ ગઈ હતી. આખું વરશ ખાધા પીધા વગર રેહવા છતાં એ સ્ત્રીની તંદરોસતી સારી હાલતમાં રહી હતી.

રમુજે ફુરસત.

૧ લું. જાહાજ ઉપરથી પડી એક કેરી તેનો આવાજ શાંભલીઓ બે જણાએ—શાંભલીઉં તેઓએ જોઈ નહી, જોઈ બીજા બે જણાએ—જોઈ તેઓ રોડીઆ નહી, રોડીઆ બીજા બે—રોડીઆ તેઓએ લીધી નહી—લીધી બીજા બેએ—લીધી તેઓએ ખાધી નહી—ખાધી બીજા એકે—હવે એ શાંભલનાર, જોનાર, રોડનાર, લેનાર અને ખાનાર કોણ હતા તે બીછાનો. (એક સીથી મલેલું.)

૨ જું. પાંખોછે પણ પંખી નહી—કાલો પણ નહી કાગ, ઉડે પણ ખણુતર નહી—નાગો પણ નહી નાંગ. પંજાછે પણ પોપટ નહી—પાંખોપર નહી પીછ, ઘુકે પણ ઘુવડ નહી—રહે જાંણે રીછ.

૩ જું. હું વનસપતીમાંણું અને જાંનવરમાંબી છું. હું જંગલજેહાંન અને બીઆબાંનમાંબી છું. હું જેહાનમાં છું—પણ બેહસતમાં નથી. જનમમા હું હાજર છું, પણ મોહતમાં નથી. હું શુખમાં તેમજ દુખમાં નથી. હું પાંનીમાં નથી પણ પવનમાછું. હું માનશમાંછું અને હેવાંનમાંબી છું. હું ભુજનમા સદા પછાત પણ નમગકારમાં પેહલો રહુંછ. મારા વગર ધન થતું નથી, તોબી પઈગાંમ અને કશો સંબંધ નથી. તનમાં તેમજ મનમાંબી હું વસુછ. મારૂં મકાંન મનજાંનમાછે, તોબી હું આખાં ગુજરાતમાં નથી. કહો બેહનો હું કોણ છું !

૪ થું. તરણ અક્ષરનો એક નાહાનો બોલછે જેને છેડે ઈ આવેછે—અગર ઈ ને કાહાડીને ઓ મુકીતો એક જુદોજ શબ્દ બનેછે, જેથી પેહલા અને બીજા શબ્દ વચે ઘણો ફેર પડી જાએછે. તે બોલો દીઆ.

પી રી રહેન,

બોલ શુંછે? પે માં ૧થી ને રામ થાએછે, તેમ ટની ૧૦૦ભા બાલછે. પણ વીજ઼ કરો કે પણી ઇ બાઇઓ કરતાં ૧ : દેખીતા બાલથી કેવી લાગેછે? નથી, ખરી બીનાંછે કે માથુટર ૧૨ ૧૦૦લે, ઘરમાં નહી. જટબી લારી નથી. ઊપલી ૧ : ને ૧ બરસ તથા ર તો બસછે. દર નાં પો માં ખાલ ૧૦૦જા કરતાં હુંતો કં નહી.

લા૦ ની વાં

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧ લું—બાપ દીકરા.

૨ જું—દાખલા તરીકે લેવો કે પેહલાં, તરણુંડે જણે રૂપીઆનાં સાત દાડમ પરમાંણે વેચીઆં. પેહલીએ સાત વેચીઆ, બીજીએ અઠાવાસ અને તરીજીએ ઓગનપચાસ. પછે બાકીનાં દાડમ બધાંએ તરણ રૂપીએ એક એક વેચીઉં જેથી સરવે રૂપીઆ દસ દસ ઘર લઈ આવીઆં.

૩ જું—માંકુબાંનું.

મુંબઈના સટાનો ગરબો, ને તેથી ખરાબી

મા સુજને કેમ દીધી કેફી કંધને (એ રાગ.)

મુંબઈને સટાથી સુખ નહી સાપડ્યુ—ટેક.
આઓ મીચીને કિધુ એ કામજો;
દામ દીધા તે પરથમતો દોરા થયા,
પાછળથી સુદી નવ દીઠી માયજો. ૧ મુંબઈ૦
પ્રથમતો અમરત જાણી પીવા ધરૂ,
પાછળથી તે લાગીયું ઝેર સમાનજો.
આંતરડાં તોડીને એતો નિકળ્યુ,
નિકળીયોછે ઘરનો સઉ સામાનજો. ૨ મુ૦
પઈશા મળીઆ પ્રથમ ને પીયાગ થયાં,
વાધ્યો એથી સઉને હરખ અપારજો,
ગયુ નાણું ઘરમાથી તે ગમાયું નહી,
પડીઆ ખાલી બારેતો ભંડારજો. ૩ મુ૦
પશ્ચિમમા નવ પાકુ ૨ લડાઈથી,
ભરતખંડથી ૨ આવ્યું ભરપુરજો,
લાભ મળીયો ને લોકોને લાલચ વધી,
ચડ્યું એથી અનકુ સઉને સુરજો. ૪ મુ૦
વિલાયતથી ખબરુ લાવી વિજળી,
પશ્ચિમનો હારીછે હુનરખાંનજો,
ભરતખંડથી માટે ૨ ભરવું ઘણું,
સુટાઈ લક્ષમી આવે આણે ઠામજો. ૫ મું૦
વનરાજ વડો સડોછે હિંદુસ્થાનથી,
જઈને ડકો વગાડો વિલાતજો,
લડીને લક્ષમી બહું લાવીયો લોકની,
ઘણાં વરશ કીધી એ વડી વાતજો. ૬ મું૦
લોભ મળીયો ને લાલચમાં લેવાઈ ગયા,
વધારવાનો વળી કીધો વિચારજો,
શુ કરીએ કે સઉની દોલત સાંપડે,
સટાનોતો સુજેછે ઉપાયજો. ૭ મુંબઈને૦
શેરા ઉપર સઉને નાણું આપવું,
કીધો મુંબઈ એકે મળી વિચારજો,
પઈશો મળીઓ પુશકળ તે પાછળ થકી,
સટાનો કીધો ચાલો વેપારજો. ૮ મુંબઈ૦
નાણું નવ રોકુ એ રૂડી રીતથી,
મળીયું એથી ઉતેજન અપારજો,
જુગારી ઘણો બહુ ચાલ્યો જોરથી,
ખાધો મુંબઈના લોકે બહું મારજો. ૯ મુ૦
કામ કરૂ આપણુધરનુ એ એકે અતી,
નાણું આવીયાથી થયું નુકશાન જો,
ઉલટી ચાલ કીધી યુરોપના દેશથી,
કાગળીયા નવ લાગીયા કોઇને કામજો. ૧૦ મુંબઈને૦
ઓટ ગઈ ને નાણું ઘરમાં નવ રહ્યું.
ગયા સરવે ગરથ તણા ભંડારજો.
સુપનામા આવીયુ ને સુપનામાં ગયું,
કાના થયા સઉ મુંબઈ સહુકારજો. ૧૧ મુ૦
પઈશાદારથી નવ દેવાં પુરાં પડયા,
ગયોરે એથી ઘરનો સઉ સામાનજો,
માગે લોકો ને સુડી નીચી કરી,
કહુ ઘરે નહી કોઈ સુણે નહી કાનજો. ૧૨ મું૦
કોઈ ગાડી ને ઘોડે બેશી મહાલતા,
કોઈ કરતા બાગોમાં બેશી સેલજો,
કોઇની જોડે પટાદાર પુઠે ફરે,
સરવે સુખની જતી રહીછે લેરજો. ૧૩ મું૦
ઉંચાં ઉંચા મહેલ ને મેડી ગઈ,
ગઈછે વાડી વજીફા ને બાગજો,
ફુલોના તોરા તે ક્યાં ઉડી ગયા,
ક્યા ગયાછે સાલો ને દુસાલજો. ૧૪ મુ૦
ક્યાં ગઈ બક્ષીસો દેતા ગરીબને,
ક્યાં ગઈછે સેઠ તણી શેઠાઈજો,
ક્યા ગયા ચાકરો ને ચાકર બનીયા,
ક્યા ગઈછે મીજબાની મીઠાઈજો. ૧૫ મું૦
લકાંની લક્ષમી જે મુંબઈમાં હતી,
તે નવ રહી જુગારી જનની પાસજો,
આખર પણ લુટાઈ સઉની આ સમે,
નર નારીએ કીધી નાસા નાસજો. ૧૬ મું૦
ઘરેણું નવ ઘાલું કોઇએ કોડીનું,
નવ થાલું નવ રાખ્યું પોતે પાસજો,
દેખાવડા મુંબઈનો ડોળ ફરી ગયો,
લાગેછે ખાવા જાણે ચો પાસજો. ૧૭ મું૦
ખાધાની ખરચી કોઈ પાસે નવ રહી,
કામનીઓએ ઘરમાં માંડયો કલેશજો,
ઘેર આવેતો ઘરમા જંપ વળે નહી,
હાય કુટ કરવા માંડી હમેશજો. ૧૮ મું૦

કોઈ નારીએ બાળ પછાડા કારમાં,
કોઈ નારીએ રાંધી નહી રસોઈજો,
ખાધું નહી કોઇએ કાંઈ દહાડા કષ્ટમાં,
કુભારજાઓ કંથ પર ચીડાઈજો. ૧૯ મું૦
હાથ કામ કરૂ તે હઇએ વાગીયુ,
દાગ મોટો દીલમા તે નવ જાયજો,
મરતા સુધી મનમાંથી તે નવ મટે,
પાછળથી પરજાને નહી ભુલાયજો. ૨૦ મું૦
જે ખાડો ખોદે તે ખાડામા પડે,
બુરૂં કરીયાથી નહી ભલું કહેવાયજો,
કરણી તેથી પાર ઉતરણી જાણવી,
વાંક કદી કરતાનો નહી કહેવાયજો. ૨૧ મું૦
ઝાખા મુખ થયાછે જન ઝાઝા તણા,
નુર નહી નર નારીમા દેખાયજો,
જોર અને હીમત મુકી હઇએ થકી,
કરીયા કરમનો પસતાવો દીલ થાયજો. ૨૨ મું૦
બોજા ભાગીદારોતો ભાગા ઘણા,
ખાઈ ગયાછે લુચા ને લબાડજો,
હીસાબ નવ દેખાડો નાણું લેઇને,
આબરૂમાતો આની કરો બગાડજો. ૨૩ મું૦
તપાસ નવ રાખી ચો પામે ચીતથી,
કેમ કરીને નાણું નાહક જાયજો,
હીસાબ લેતા હીમતતો ચાલે નહી,
ખોટ લાભનો સો સુમાર જણાયજો. ૨૪ મું૦
સટાવાળા લોકોએ સભા કરી,
સભા કરીને કરયો કેમ વિચારજો,
મળીયા ભાગીદારો ને ભાગગડ કરી,
જોવા મળીઆ ઝાઝા જન જનારજો. ૨૫ મુંબઈ૦
શીપાઈઓને બેસાડીયા સભા વિષે,
બેસાડયા દરવાજાની બારજો,
બારીમા ભભેના આવે અરજી જનો,
નહી બીજાને આવીવાનો અધીકારજો. ૨૬ મુંબઈ૦
તકરારો ચાલી તતકાળે તે ઘડી,
કહ્યુ સુણે નહી કોઇનુ લીધુ કાન જો,
લાજ અને મરજાદા મુકી માનવી,
બોલી બોલે જેમ આવે મનમાયજો. ૨૭ મું૦
સભામા સંરપે જણે ઉભા થઈ,
કરવા માડયો ઘણો પોકારજો,
બડ બડતા લોકો તે બંધ પડે નહી,
લાગે દીલમા અધીકો ઉચારજો. ૨૮ મું૦
બાહાર રહી ભાગીદારો બુમો કરે,
તું, તે, તેનો તોલ નહી આવે પારજો,
અકળાઇને ઉઠે સઘળા અધીકથી,
ગયા ગયો માગીને ઘર બારજો. ૨૯ મું૦
જબાપ નવ મળીયો જનને જરાએ કાંઈ,
જાણું એતો કેમ તમારો જોગજો,
લખીયુ હસે લલાટે તે કેમ ચુકશે,
દઇવને નવ દેવો એમાં દોષ જો. ૩૦ મું૦
પેહેલેથી ચેતી નવ આપણ ચાલીઆ,
નાણું આવી ગયાથી સુ થાયજો,
જોતા જોતામાતો જર જાતું ગયું,
પર લાગીયા પછી કુપ નહી ખોદાયજો. ૩૧ મુંબઈને૦
ફીલીફીયલ ફૈરંનસનું દેવું દેખીલો,
દેવુ સવા કરોડ ને ત્રણ લાખજો.
રોકડ નાણું રહેલું તીજોરીમા,
બાર હજાર પુરા રૂપીઆ પાસજો. ૩૨ મું૦
નાણું લેઈ લોકોનું ને લુચા થયા,
દેવાળું કાઢી નવ આવીયા કામજો,
તોલ થયો ધીંગનાગનો તેથી ઘટો,
બહું બેંકોનો વળીયો એથી ધાણજો. ૩૩ મુંબઈને૦
સટામાં પંકાયો પરથમ પ્રેમચંદ,
આવીયું ઉતેજન એણે અપારજો,
લોકો કહે લાલચમા એણે નાંખીને,
ગણા લોકને કીધા દેવાદારજો. ૩૪ મું૦
પરથમતો પકાઇને પાછળથી પડીયો,
ઘેર બજારનો સઉથી મોટો દેવજો,
સટામા સુરો ને સાહ સહુકારની,
ભુલાડી ભગવતે સુડી ટેવજો. ૩૫ મુંબઈ૦
ભુલ કરી એણે તે ભલું નવ કરૂ,
પણ પરજતની પુરણ એમાં વાંક જો,
કમી પડીને રોગટ નાણું નાખીયું.
ખોટ ગઈ ને રડતા થયા રંકજો. ૩૬ મું૦
નોકરીઓ છોડીને કાઢતો નિસગ,
રહ્યા બેંકોમા રાખી વિશવાસજો,
તાલિવન થવાને તેઓ તોયા ગયા,
પણ નવ થય પુરી પોતાની આશજો. ૩૭ મું૦
નોકરીઓ મુકી તે પાછી નવ મલી,
બેરોજગારી થઇને બેસા ઘેરજો,
અડધાને મુકી આખાને ઇછે,
તે સુખ પામે કીયાથી સારી પેરજો. ૩૮ મું૦
કેળવણી પામેલા દેખી કાંઈ જનો,
જાણેકે સટામાં નથી સુખજો,
ભણેલા પણ તે કેમ ભુલા પડીયા,
ખરી બેપનુ નાણું કીધુ ફુનજો. ૩૯ મું૦
શુભાગનો સતરૂ તે સટો નકી,
સુધારો કરનારો કરે કામ જો,
લલચાવીને લોકોને લાલચ દાખે,
પાછળથી તે વાગે કચરઘાણજો. ૪૦ મું૦
ગરહસથ થઈ ગુમાવુ નાણું ગરીબનું,
તે નવ રહુ તાલિવર કેરી પાસજો,
પગ કરીને તેતો પાછું ચાલીયુ,
ઘના લુચા બનાડીએ હાસજો. ૪૧ મું૦
સુધરેલા સુગ્રીઓ હોતે આ સમે,
કરને તેતો કષ્ટ તણું કલ્યાણજો,
સવામીને સારી સના તે આપતે,
અરજાવત તે રૂડ કરતાં કરમજો. ૪૨ મું૦
પુનીય દાનમા નાણું નવ ખરચે કદા,
નવ ખરચે નવ આપે પુરૂ અનજો,
દરેક નાણું કાઢ્યુ કોઈ ગરીબનુ.
સટામા સાંપુ બોધુંઢ ધનજો. ૪૩ મું૦
દેવાળા કાઢયાજ દેખી કાંઈ જને,
તેની હું લખતો નથી અહી નોંધજો,
સિખામણ તેને ને બીજા સરવને,
લેજો એથી અનીપણે શુભાધજો. ૪૪ મું૦
હાલમાંના ને હવે પછીના લોકને,
સાંભરશે સટાની સઘળી વાતજો,
પુસતકમાં લખાઇને તે પ્રગટ થશે,
પુરૂથવીમાં સઘળે થાશે પ્રખ્યાતજો. ૪૫ મું૦
મુંબઈની માઠી હાલત જેથી થઈ,
ભરતખંડના વાસી જાણી વાતજો,
સિખામણ લેશે ને દેશે સરવને,
લોભ થકી લક્ષમીનો વાળયો દાટજો. ૪૬ મું૦
સંવતસર ઓગણીસે ને એકવીસમું,
વરસ કયાથી આવીયું મુંબઈ મારજો,
દુખના દરીઆમાં લોકો ડુબી ગયા,
આશા ઇજીત જરનો વાળયો દાટજો. ૪૭ મું૦
શીખામણ દેવાને હું સમરથ નથી,
હું છું સરોતા જન તણો સેવક જો,
મુજમતીમાં આવીયું તેવું મેતો લખીયું,
આપો મારી આણીને અતી હરખજો. ૪૮ મુંબઈને૦
દીલગીર છુ શીખાંમણ દેવા આ સમે,
પાછળથી સુજા થઇને ઉપાયજો
દીધી દીક્ષા પરથમ જે ડાહયા જને,
તે માની નહી હવે પડીયા પસતાયજો. ૪૯ મુંબઈને૦
તોલ ઘટો મુંબઈનો આથીતો ઘણો,
સભાઈ વાંચી કરશે વિચારજો,
સુધરેલા મુંબઈને એ સોભે નહી,
ભરતખડનો ભાગે એથી ભારજો. ૫૦ મું૦
પશ્ચિમમા પંકાતુ મુંબઈ આ સમે,
તીયાંહાંના રહેવાસી રમે જુગારજો,
તો તાબેના સેહેરોમા સુખ સું હશે,
વાચીને વેગે કરશે વિચારજો. ૫૧ મુંબઈ૦
ગરબો આ કીધો સઉને ગાવા તણો,
ગાજો સરવે તાળી પાડી પણજો,
સિખામણ લેશો ને સુખ ઉપજે ઘણું,
કરજો સરવે કરતાનુ સમરણજો. ૫૨ મું૦
મો ભાગીયો ભગવતે ભારે દુખનો,
ગીતાં ગરબા ગાઓ નર ને નારજો,
લાગો પાએ પરસન થાએ પુરૂથવીપતી,
લખીયા ભુલા તે કરે માફ કીરતારજો,
મુંબઇને સટાથી સુખ નહી સાંપડીયુ. ૫૩

ભો. ના.

પોંહોંચ.

" આદમ જાત તે સાહેબની બખશેશ માટે દેવુ આભારીછે " એવે નામની એ ચાલતા દસ્તુર જમાસ્પજી મીનોચેરજી પાચી અંગરેજી હતી તેનું એક ચોપાનીઉ તેના બનાવનારની તરફથી હમોને મળીછે તેની પોહોંચ મોટા માન સાથે કબુલ રાખીએ છઇએ. આપણા દસ્તુરોને ચોથી ઉલટ રાખવા માટે ખરેખર શાબાશી ઘટે છે.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૧૦ મું. મારચ ૧૮૯૬ આંક ૩ જો.

સંકટનું શેવટ—તેહેમુરનું તારણ.

એક વારતા.

પરકરણ ૮ મું.

હકીમ—અફશોસ ! તેહેમુર અફશોસ ! આ ખુબસુરત તારી રાંણીને મુએલી સમજી તેં દરીઆમાં ભેહકાવી દીધી હશે, તે વેલા તારા દીલમાં કેહેવો જખમ લાગો હશે! અરે તે વીશે મને કાંઈ પણ વીચાર આવી શકતો નથી. પણ હવે વધારે વીલંબ લગાડવો એ ડાહપણ ભરેલું નથી, જે પલ જાએછે તે અમુલીખ જાએછે, મોહત પોતાના શેકાર ઉપર તરાપ મારવા તપી રહેલું હશે, માટે આ ઓરતના શરીર ઉપર અખતરો કરવાની તઈઆરી કરવી જોઈએ. અરે ઈશવર તું જો ચાહશેતો એકજ ધુરની મખદીથી આ ઓરતને સજાગરી કરી નાખશે, હું શું કરતેતો ખાકી બચો.

એ પરમાંણે તે ભલા હકીમે એક બંધ ઓરડામાં જઈ પોતાની પાશે જે કાંઈ ઈલાજો હતા તે કીધા અને પછી શેવટે એક વાંસલીનો મધુર રાગ ગાવા લાગો. થોડાકવારમાં જેમ ગારોડીની ટુમડીના અવાજથી રોપલામાં મસત થઈ સુતેલો સરપ જાગી ઉઠે અને પોતાનું ડોકું બાહાર કાહાડે, તેમ આસતે રહીને આ વાંસલીના અવાજથી પરીચેહેરની આંખો ઉઘડતી ગઈ અને શેવટે તે હીલવા લાગી એટલે આસપાસનાં સરવે તાજુબ થઈ જોનારાઓને તે ઓરતની હઈઆતી વીશે આશા આવી.

પરીચેહેર—(ઘબરાટમા બેઠી થઈને) અરે, ખોદા ! હું કાંહ છું ! મારો ભરથાર કાંહછે, હું આ કેઈ દુનીઆમાં છું !

આસપાસનાં માંણસો—અરે ! આ કેહેવું અજાએબ જેહવું ! આ ઓરત ઘબરાઈને દેવાની થએલી દીસેછે. અરે એ હાલ પોતાના મનમાં શું ધારતી હશે !

દાનેશ—ભાઈઓ, દમ ધરો, ઘબરાટમાં વધારો કીધાને બદલે જરા કાંમે લાગો. ચાલો પેલા ખોલલા ઓરડામાં લઈ જઈ આપણે તેણીની ધીરજથી માવજત કરીએ.

પરીચેહેર—(ઈંતેજારીથી) ભાઈઓ મેહેરબાની કરી કેહેશો, મારો વાહલો ભરથાર કાંહ છે ? અને હું હીઆં કેમ આવી ?

દાનેશ—બાઈ ધીરજ ધર, જરા આશાએશ લે તુંને હું સઘલું કહુંછું. તારા ભરથાર વીશે હમોનેતો કાંઈજ ખબર નથી, પણ જો આ કાગજ પેલી પેટી મધેથી મલી આવેઓછે, તે મધેનાં હરફો તું જો પીછાંણતી હોએ, તું જાંણશે કે તે કોણનાછે.

પરીચેહેર—હા ! હા ! એજ મારા ખાવંદના, એજ મારા સાહેબના, અરે હા ! હું વાંહણ ઉપર મહડી હતી તે મને ઈઆદછે, પણ તેહાં મેં બચાંને જનમ આપેઓ કે નહી તે વીશે મને કાંઈજ ખબર નથી. પણ અરે, હવે શું હું મારા વાહલા ભરથારને પાછી જોઈ નહી શકસ ? હું શું કરસ અને કેહાં જવશ ! ઓ નેક મરદ (દાનેશ તરફ ફરીને) મારા કરમાતા પરાંણને પાછો તાજો તેં કીધોછે, આ મોહતની તરાપમાં તણાતાં તનને તેં પાછુ ખેંચી લીધું છે માંટે તુંજ કાંઈ વધારે મેહેરબાની કરી કોઈ એક ધરમની જગામાં માહરૂ મકાન કરી આપાવ, કે જેહાં; અગર મારા ભરથારને પાછો જોવાને મારા નશીબમાં ન હશેતો, હું મારી બાકીની જીંદગી રંડાપામાં કાહડશ.

દાનેશ—બાઈ જેમ તારી મરજી હોએ તેમ હું કરવાને તઈઆરછું. આપણી પહોસમાંજ એબાદતગાહ નામે એક પવીતર મકાનછે તે મધે એક ઓધેદાર તરીકે તુને રાખુ અને વલી તારી ખીદમત કરવાને તારી સંગાત હું મારી ભતરીજીને પણ આપશ.

પરીચેહેર—ઓ પીરમરદ ! તારો ઉપકાર હું કેમ વાલું ! ખાલી શબદો શીવાએ મુજ નાચારના તાબામાં શુંછે ! વાસતે ખોદા તારી ખુબીનો પાર વાલે એજ મારી ઉમેદછે.

પરકરણ ૯ મું.

હામદન શેહેર.

તેહેમુરે પોતાની બાનુને મરણ પામેલી સમજી દરીઆમાં નાખેઆબાદ, તેણીએ વાંહાણમાં જે પુતરી જણી હતી તે લેઈ હામદન શેહેર તરફ ગએઓ.

વાંચનારને માલુમ હશે કે આ શેહેર મધે મોટો દુકાલ પડેઓ હતો તેથી તે સઘલુ તારાજ થઈ જવાની તઈઆ

રીમાં હતું, તેવામાં તેહેમુર તેહાં જઈ પોંહાંચેઆથી પોતના સઘલો ખોરાક આપી તે શેહેરને જરા ટેકો આપેઓ હુતો જેથી તેહાંનો શાહ કોબાદ તથા તેની રાંણી ફરંગીજ તેહેમુરનાં બેહદ ઉપકાર માનતાં હતાં.

હવે તેહેમુરે જોએઉ કે આ નાંની પુતરીને ઉઘારવાને મા વીનાતો ભારે આબદા પડવાની તેથી હામદન શેહેર અથે કોબાદને તથા તેની રાંણીને સોપવા ગએઓ.

તેહેમુર—વાહલા દોસત કોબાદ આ વેલા હું તારી તથા તારી નેક બાનુની મદદ માંગવા આવેલો છું. મને ઉતાવલથી મારે શેહેર જવું જોઈએછે; તેહાં મારી ગેરહાજરીથી બખેડો થવાની તઈઆરીછે; માંટે આ મા વીનાની પુતરીને તમો બેઉ જણને સવાધીન કરો જાઉછું. હું આશા રાખુછું કે તારી બાનુ એને પોતીકી કરી પાલશે જેથી હું તમારો સદાનો આભારી થઇશ.

કોબાદ—ભાઈ હમો કાંઈ તારા થોડા ઉપકાર તલે છઈએ ? ધીરજ રાખી તારૂં બચું હમોને શોંપી જા મારી બાનુ તેને એક બીજી પુતરી તરીકે ગણશે.

ફરંગીજ—આ ગુલાબી ચેહેરાનુ બાલક જોઇ મને ભારે ખુશાલી ઉપજેછે. માંટે સત કરી જાંણજે કે એને પુરતી સંભાલથી ઉઘારીને તથા કેલવણી આપીને તારા દુખીઆરા દીલને રૂજાવવાને તથા તારી રડતી આંખોમાં તાહાડક પાડવાને હું એક નીરલમ ઝરો બનાવવાને કાંઈપણ કસુર કરશ નહી, અરે પણ તારી હેતવંતી બાનુ, વસંતના ખીલતા બાહારમાં એકદમ કરમાઈ ગઈ એ કેહવી દયા ભરેલી વાત ! જાંણે ધરતીએ ધરંમ ખાતર ઠાર ન આપેઓ તેથી તે સમુદરમાં સુતી, અફસોસ એ કેહવી કાંહાંણી !

તેહેમુર—ખરૂ નેકબાનુ તું કેહેછે તે ખરૂં પણ ઇશવરનાં હુકમને તાબે થવું જોઈએ. એકબારગી હું માથું ફોડી મે કરતે—પોકાર મારી આસમાન ચીરી નાંખતે—આંખોમાંથી આંશુંના સરોવર કાહાડી તે મધે ડુબતે—માંથાંના બાલ તોડી પીખી તાલકી બેરી કરતે, તોબી એકવાર આ આફત જે મુજપર આવી પડીછે તેનો અટકાવ થતે નહી. માટે તમો બેઉ નેકને આ નાની પુતરી હવાલે કરી જાઉછું જેનો જનમ દરીઆ વચે થએો હતો. તેથી મેં તેણીનું નામં દરીબાનુ કરી રાખેલું છે. વલી દરીબાનુને ઉછાલવાને મારી ઓરતની આ ઘરડી દાસીને પણ રાખી જાંઉ છું.

એ પરમાંણે તેહેમુર પોતાની નાની છોકરીને તેઓને સવાધીન કરી પોતાને દેશ ગએો. હવે ફરંગીજ પોતાની બેટી જરબાનુની સંગાતે દરીબાનુને મેહેનત તથા મમતાથી ઉઘારવા લાગી. તે સદા બેઉજણની ઉપર એકજસ રખી આંખે જોતી હતી, અને દરીબાનુને પણ પોતાની પેટની દીકરીની માંફક ગણતી હતી. બંનેનાં તન તથા મનની ઉતમ કેલવણી આપવાને નામાંકીત પંદીતો રાખેઆ હતા. જેઓના હાતતલે—સઘલા જાંણીતા હોનરોમાં તેઓ બંનેને પુરવીણ કીધી હતી. ચીતાર ગાએણ તથા ચીકન કાંમમાંતો આખા ગાંમમાં તેઓની હરીફાઈ કરવાની કોઈ પણ તાકાદ ધરાવતું હતું નહી.

એટલું છતાં જરબાનુ તથા દરીબાનુ વચે મોટો ફરક હતો, તેઓ એક બીજાનાં હરીફ ગણાતા હતાં તોપણ જરબાનુ કરતાં દરીબાનુની કુદરતી ચંચલાઇ વધારે હતી તેથી વારંવાર તે જરબાનુ કરતાં વધારે કાબેલ સાબેત થતી હતી. એ પરમાંણે આ બેહુ જુવાન છોકરીઓએ એકજ સરખી કેલવણી એકજ વખતે લીધી હતી, તોબી શેવટે દરીબાનુની ચાલાકી વધારે પરકાશતી હતી. આ ઉપરથી જરબાનુની માતા ફરંગીજનાં મનમાં આસતે આસતે દરીબાનુ વીશે નાખુશી તથા ધીકાર ઉતપન થએો. આ ધીકાર એટલો વધી ગએો કે તે તેણીનુ મરણ પણ ઇછતી હતી; તોબી તે બાહરથી દરીબાનુ ઉપર મમતા તથા પેઆર બતાવીઆ કરતી હતી. પણ અફસોસ; તે ખોટો પેઆર અને ખોટી માએઆ હતી !

જેમ એક ઉદીઓગી મધમાંખ રંજ અને મેહેનતથી ચોખાં મધનો જથો એકઠો કરે અને છેલે સરવાલે દેવાની બની તે મધે ધુર ભરે તેજ માંફક ફરંગીજે કીધું હતું. જે પુતરીને બાલપણથી ઉઘારવાને મેહેનત, મમતા તથા દોલત ખરચવાને કાંઈ પણ કસુર કીધી હતી નહી તે ઉપર શેવટે ધુર વાલી, અંતે અદેખાઈથી આંધલી બની પેલી નીરદોશ છોકરી દરીબાનુને મારી નાખવાની છુપી ઇઉકતી કીધી.

દરીબાનુ પોતાની બુઢી દાસીનાં મરણથી મોટા ગમમાં હતી તે તક લઈને ફરંગીજે પોતાનાં ખરતલ નામે એક ખીદમતગારને સીખવી મુકીઓ કે તેણીને ફરવા લઈ જવાની તદબીર કરી દરીએ કીનારે ઠાર કરી પાંણીમાં નાંખી દેવી.

ફરંગીજ—(ફુસલાવીને) જો હુશીઆરી રાખજે, તુંને કાંઈ ભારી મેહેનત પડવાની નથી, એકજ ઝટકો બસછે, થોડી મેહેનતે મોટું ઇનાંમ મલશે, એક ઘડીનાં કાંમથી મોટું નામ અને વરસો સુધી ખાએ તેટલો ખજાંનો મલશે તે ખચીત કરી જાંણજે.

ખરતલ—પણ બાઈ મને આ છોકરીનુ મોહ જોઈ તેનું કાંમ કરવાની હીમત થતી નથી.

ફરંગીજ—અરે, તું મરદ થઈને એવો હીમકારો બનચ ! હઈડું જરા કઠણ કરજે એટલે હીમત પોતાની મેલે દોડતી આવશે. હમો ઓરત જેવી વારંવાર એથી મોટાં બીકટ કાંમો બેધડક કરીએ છઇએ, તેઆરે તું જવાથી એટલું સેજ કાંમ નહી બને ? એવાં કાંમ કરશે નહી તારે સુરો સીપાઈ કેઆરે બનશે ?

ખરતલ—વારૂં તેઆરે હું કરવા ધારૂંછ પણ અરે મને કમકમાટ લાગેછે.

ફરંગીજ—વલી ધારૂંછુ શું; ખાતરીથી કેહેકે તું તે કરવાનોજ.

(એવામાં દરીબાનુ હાતમાં ફુલની ટોપલી લઇ આવતી દીસેછે)

દરીબાનુ—અફસોસ પેઆરી દાસી ! તારી મધુર ઇઆદદાસ આ મનમાં તાજી રાખવાને તારી ગોર ઉપર તાજાં ફુલો પાંથરૂં નહી તેહાં સુધી મને ચેન પડનાર નથી.

ફરંગીજ—કેમ વાહલી દરીબાનુ તું દલગીર અને

એકમારગી હજુર કેમ ફરીઆ કરેછે ? જરખાનુ કાંહછે; તેણીની સાથ ફરી હરી તારો વખત ખુશાલીમાં કેમ કાહાડતી નથી ? દલગીરીથી શું તારી મુએલી દાશી પાછી જીવતી થનારછે ? માટે ચાલ આવ દરીએ કીનારે ખુશી તાજી હવામાં ફરવા જા, થંડી તાજી લેહેકીથી તારા મોહપરની દલગીરી ઉડી જશે. વલી જોઈએતો તારી સાથ સંભાલને સારૂ આપણા ખરતલને લેતી જા, જેની સાથે તું બે ઘડી ફરી આવ એટલે તારાં મોહડાંપર લોહી આવશે અને થોડાવારમાં ભુખ, સુખ અને હસતુ મુખ સાત લઈ આવશે.

દરીબાનુ—તમો કેહેવોછો તેથી તમારો ઉપકાર માનુંછું, પણ અમસથા મારી ખાતરસર તમારા ચાકરને શા માટે રોકોછો, તે પોતાનુ કાંમ ચુકશે, માટે ફીકર નહી હુ તમારી સલાહ પરમાંણે એખલી દરીઆં તરફ ફરી આવશ.

ફરંગીજ—નહી, નહી, બેલાશક, તું ખરતલને લઈ જા, એખલી શા માટે જાએ. વલી તે કાંઈ હાલ અગતનાં કાંમમાં હોએ તેવું મને લાગતું નથી, અને અગર હોએ તોબી શું થએઉં, તારા બાપનો આભાર શું હમો ઉપર થોડો છે ? અથવા તુને કે તેને હમો શું, થોડા ચાહીએછ ? વલી મેં શાંભલીઉંછે કે તારો બાપ તેહેમુર અતરે થોડા દીવસમાં તારી ખબર લેવા આવનારછે માટે તે જો તુને એવા ફીકા ચેહરા સાથ અને હાલ હવાલ હાલતમાં જુએતો તે શું વીચારશે ? કદાચ હમારી સંભાલની ખાંમી હશે એવું ધારશે. માંટે ફરી હરી તારી તનદરોસતી તાજી કર.

દરીબાનુ—હા, તમો કેહોછો તે ખરૂં. વારૂ તેઆરે તમારૂ કેહેણ કરી જાઉછું.

ફરંગીજ—ખરતલ, જો, હીઆં આવ, આ બાઈની સાથ સંભાલથી જજે અને અરધા કલાકમાં તમો બંને વેહેલાં આવજો. વલી મેં તુંને (પેલુ) કહીઉછે તે ધેઆનમાં રાખજે.

ખરતલ—ફીકર નહી બાઈ, મને કાંઈ કેહેવું નહી પડે.

ફરંગીજ—પેઆરી દીકરી દરીબાનું વેહેલી આવજે હો (પોતાનાં પાપથી મોહ કમલાવીને બોલી.)

દરીબાનુ—વાહલી માતી તમો નચીંત રેહો; શા માંરે એટલી ઈંતેજારી રાખોછો ? હુંતો તમારો ગુણ કેઈ રીતે ગાઈ શકશ.

(દરીબાનુ તથા ખરતલ હવે ફરવા ચાલેઆં.)

દરીબાનુ—આજ પવનનુ જોર વધારે દીશેછે.

ખરતલ—નઈરૂત તરફથી તે ફુકેછે માંટે ફીકર નહી. પણ કોઈવારતો એવો તોફાની પવન નીકલી આવેછે કે આખા વાંહણો પલવારમાં ઉધાં વાલી નાખેછે.

દરીબાનુ—હા ભાઈ, વાંહાંણ મવેની ધાસતીતો હમો ઉપર ભારે પડેલીછે. મારી દાશીએ મને કહેલુંછે કે હું જેવારે વાંહાંણમાં જનમી હતી તેવારે એવુંતો તોફાંન થઈઉં હતું કે દરીઆનાં મોજા આસમાન સાથ કુદતા હતા, વાંહાંણના ડોલ, સર તથા દોરડાં તુટીને ઉડી ગઆં હતાં, બોડુ બારકસ મોજાના ફટકાથી રબરનાં દડાની મીશાલે દરીઆનાં દરાંમના મેદાનમાં કુદતું હતું, જે વેલા બાહાદુર ખલાશીઓએ પણ પોતાની આશા મુકી હતી. એવા સંકટનાં વખતમાં મારી મા મને જનમ આપી તોફાનનો ભોગ થઈ પડી હતી.

ખરતલ—(મનમાં) તેમજ તુંને પણ હમણાં ભોગ થવો પડશે. વારૂ વેક તારી ભકતી કરી લે.

દરીબાનુ—ભાઈ ભકતીતો શવારનાં ઉકતાંનેવાર કીધીછે, અને વલી બનશેતો સાંજના પણ ઘર મધે કરસું.

ખરતલ—નહી નહી, હમણાં તુંને ઈશવરની છેલી ભગતી કરવી હોએતો હું હમણાં તુને થોડી ઘડી આપું છું વેક જલદી કર.

દરીબાનુ—(ઘભરાઈને) ભાઈ, તું શું મને મારી નાખવા માગેછે, કેમ, મને સમજ પડતી નથી.

ખરતલ—હા, મને મારી શેઠાણીનો હુકમ માનવો જોઈએ.

દરીબાનુ—(આંખમાં આંશુ આણી) અરે ઈશાવર એમ કેમ બને !!

નથી મેં કીધું ઘાતકી કાંઈ કાંમ,
નથી મેં લીધુ કોઈનુ પણ નામ.
નથી મેં પીધી પાપની કાંઈ જામ,
બદી ને ખુરાઈછે મુજને હરામ.
નથી દુખ દીધુ કદી કોઈ પ્રાણી,
મહા પાપછે એ મનમા મેં જાંણી.
વલી હું હતી છોકરી છેક નાની,
કોણે તાલી તંગી મારી એક માની.
શેઠાણીતો તારીછે માતાજ મારી,
માયા કરી મુજને મોટી ઉધારી.
માટે ભાઈ મને તું કરે કાં ઠાર,
જવાબ શું દેશે કીરતારને દવાર.

ખરતલ—હું કાંઈ તારી સાથ તકરાર કરવા આવેઓ નથી. હું કાંઈ સમજતો નથી; મારી શેઠાંણીનો હુકમ મને માનવો જોઈએ. આ કાંમનો બોજ તેણીનીજ ગરદનપર રેહેશે—તેનો જવાબદાર હું શાંનો.

દરાબાનુ—અરે, ભાઈ હું તુને ઓલખુંછું કે તું દએઆનો દોસતછે. થોડા દીવસની વાત ઉપર કોઈ બે જણ મારામારી કરતા હતા તેઓની વચે પડી તેં છોડવેઆ હતા—કેવું પુનનું કાંમ ! હવે એવી તારી ખુબીછે તો હું મારી વચે પણ તુને આવવું જોઈએ અને તારી શેઠાંણીની થેર મેહેરબાનીમાંથી મને છોડવવી જોઈએ; પણ તેમ કીધાને બદલે તુંતો મનેજ ઘાતકી હાતે મારી નાખવા માંગેછે એ વાત કેમ બને !

પેલી બીચારી નીરપરાધી છોકરીની વીનંતી ઉપર જરા પણ દએઆ આંનેઆ વીનાં પેલા ખરેખરા ખરતલ ચાકરની ખાતરમાં કાંઈજ આવીઉં નહી. અંતે કમરમાં છુપાવેલું એક કોઈતું કાહાડી જેવો મોટો જખમ દેવા જાએછે તેવીજ ઈશવરનાં છુપા હાતે એક ગેબી ટાલ આડી ધરી.

વાંચનાર બાનુઓ ઈશવરની ખુબી કીઆ શબદેમાં બોલીએ ! નીરદોશ અને નીરપરાધીનો સદાનો વાલી તે છે

એમ કોણ ના પાડશે ! ખરતલ જેવો ફટકો મારેછે તેવામાં થોડાએક ચાંચીઆઓ (દરીઆઇ લુટારા) તેહાં અંચીતા આવી લાગા અને જેમ બીલાડી ઉંદર ઉપર તરાપ મારી શેકાર પકડી લઈ જાએછે તેમજ તેઓ પેલા ચાકરનાં હાત બાંધી પેલી છોકરીને છીણવી પલવારમાં લઈ નાઠા.

આ બીનાં ઉપરથી પેલો ખરતલતો ખરેખરો ખર બની ગએઓ, અને મુવડની મોશાલે તેઓ પાછલ જોવા લાગો અને પછી મનમાં બોલેઓ કે—"અરે દરીબાનુને તો તેઓ ઘસડી લઈ ગએઆ. પણ ફીકર નહી જવા દે હવે કંઈ તે પાછી મલે ? માટે હું ઘર જઈ બાઈને છાતી કાહાડી સોગણ લઈ કહું કે દરીબાનુને મારી દરીઆમાં ફેંકી આવેઓ."

હવે આ ઘાતકી કરમ જે ફરંગીજે કરાવીઉં હતું તે તેણીએ પોતાનાં ભરથાર કોબાદની હજુરે અને ચુપચુપ થઈઉં હતું. તોએપણ પાછલથી તે માલમ પડેઆથી ફરંગીજ ઉપર ભારે કફા થએઓ હતો, પણ તેનું કાંઈ વધારે ચાલીઉં ન હતું. કારણ તે જાતે કમજાત—હઈડે કપટી તથા સવભાવે ગરમ હતી અને તેનાં મગજનાં કોટલામાં આ દેખાઈ અને વેરનું છુપું વીખ રાખતી હતી.

કોબાદ—અરે ! ઓ ફાટેલ ફરંગીજ, આ કેવું કરમ ! તુને કોઈએબી જોઈ ન હશે તોબી માન, સુરજ પણ તારાં બુરાં કરમની સાખશી ન આપશે !

ફરંગીજ—અરે તમો કેમ નાદાન બની ગએઆ છો ? એમાં ખોટું શાનું !——મેં તેને ઉછારી હતી અને મેંજ તેને મારી. એમા શાની તકશીર ભારી.

કોબાદ—અરે, શું આ કરમ જેવું તેવું ! અગર આ આખી પુરૂથવી મારી પોતાની મીલકત હતે, અને હું એવાં કરૂર કરમની ગુનેગારીમાં આપતે તોબી તે થોડી હતી. વલી તું જાણેછે કે તેહેમુર પોતે થોડા દીવસમાં પોતાની બેટીની મુલાકાત લેવાને આવનારછે માટે તે માંગશે તેઆરે આપણે શું કેહેશું ?

ફરંગીજ—કેહેશું કે તે મરણ પાંમી. હમોએ તો તેણીને ઉછારવાને તથા તનદરોસતીમાં રાખવાને હજાર તન તથા મન ઘસી લગાડીઉં, પણ ઈશવરનાં હુકમની શામુ કોણનું ચાલે. તે અંતે મરણ પાંમી અને હમારા દીલની દાહજ તથા આંખોનાં આંસુ તાજાંછે તેઓજ ગેવાઈ પુરશે.

કોબાદ—અરે એવાં પરાકરમ કોઈ પારખી શકનાર નથી ? આપણ ટેંગ તથા ફતવાથી મોહ મલકાવીને કેહેશું તેતો ખરૂ પણ આપણા અંતકરણની અંદરથી છુપો અને અંચીતો પોકાર નીકલશે કે આ લોકો ખોટું ડોલ ઘાલેછે તેથી શું તેહેમુરને સંસારો માલમ નહી પડશે ?

ફરંગીજ—છીહ, છીહ, કેવું ઘેલું ગાડું ! કેવું હી ચકારાપણું મરશો મધે ! તેણીને આપણે મારી નાખીછે એવુંતો તેનાં સપનામાંબી કદી આવનાર નથી. વલી મેં ખરતલનેબી તુરત નસાડી મુકીઓછે, માટે કદામ તે ફોગી રૂ એવુંબી કાંઈજ નથી; હવે ધાસતી શાની.

કોબાદ—પણ તુંને એવું કાંમ કરવાની જરૂર શું પડી તે બીલકુલ મને સમજ પરતી નથી.

ફરંગીજ—મારી છોકરી જરબાનુની તે હરીફ હતી બલકે તે વધારે પોંહાંચેલી હતી માટે જેમ માહતાબની રોશની આફતાબનાં કીરણો જાંહખી કરી નાખેછે તેમ જરબાનુની કીરતી દરીબાનુથી જાંહાંખ મારવા લાગી હતી. આપણી છોકરી જે આખા દેશમાં એકજ અમુલીઅ નંગ ગણાતું હતું તેમ પવાનું બંધ પડીઉં હતું અને લોકો સઘલે ઠેકાંણે દરીબાનુની ચાલાકી વખાણતા હતાં; માટે એવું મારેથી દેખી શકાઈઉં નહી.

કોબાદ—હા ! હા ! મરદો મોટાં માહભારત કાંમો કેહવાં કરેછે ! તોબી ઓરતનાં પરાકરમની આગલ કદી બી પોંહાંચી શકે નહી. અગર આ વાત ઉઘાડી પડીતો તારા દુશટ કરમનાં કાલા છાંટા મારા મોહપરબી ઉડશે અને હુંબી કદાચ તારા જેવો ઘાતકી હોઉં તેમ સરવે જણ ધારશે, અફશોસ !

કરો કદી ઓ માનવી, વીશવાસ કોઈ જણપર,
ઓરત—કોરત—ને સોરત, સમાલજે એ તરણપર.

પરકરણ ૧૦ મું.

દરીબાનુની દુર દશા.

પેલી ફીતુરખોર ફરંગીજે દરીબાનુનો નાશ કરવાને જે ઇછકતી કીધી હતી તેમાં તે ખરેખર નીશફલ થઈ હતી, કારણ તે છોકરી ઉપર જેવો ફટકો પડેછે તેવોજ ચાંચીઆઓનો એક કાફલો આવી તેણીને લઇને નાહશી જાએછે.

આ બીના ઉપરથી દરીબાનુ એમ સમજતી હતી કે તેણીનો છુટકારો થઓ, પણ તેથી ઉલટું બનીઉં હતું. ચાંચીઆઓએ તેણીને રએ નામના શેહેરમાં લઈ જઈ ગોલામ તરીકે વેચી હતી. તેણીનો ખરીદદાર કોઈ મોટો મંડાલ આદમી હતો, જે વેશીઆવાશે રાખતો હતો. દરીબાનુની જોબન તથા ખુબશુરત દેખાવ જોઈ તેણે કમાઈની મોટી આશા રાખી હતી. જેમ એક કસાઈની છરી તલેથી છુટેલું ગેટું નાશીને બનથી જતાં વરૂનાં ગોફામાં સપડાએ તેમ આ ગરીબ છોકરીની દશા થઈ હતી. તેણીનો ખરીદદાર તથા તેનાં મલતીઆઓએ મતલબસર તેણીને મીઠુ પરીસી તેઓનાં બુરા ધંધાને તાજે રાખવાની મોટી સીફારસ કરતા તોપણ તે કાંઈ તેઓને મચક આપતી ન હતી, અને પોતાની નીરમલ નીતી લુટવા દેવાની સાંમે કમર બાંધતી. કેટેવી ખુબી ! તેઓ અંતે થાકી તેણીની ઉપર ભારે જફા પાડવા લાગા, પણ તેથીબી દરીબાનુ બીલકુલ ડરી નહી.

શેવટે એવુ બનીઉં કે તે શેહરનાં હાકમ મેહેરાંમને આ છોકરી વીશે કાંઈ ખબર થઈ તેથી એક દીવશે પોતે જાતે આવી તેણીની મુલાકાત લીધી.

મેહેરાંમ—કેમ જુવાન ગી એવા છંદમાં તું કેઆરની પડેલીછે.

દરીબાનુ—સાહેબ રાગ રંગ અને નીતીછંદતો હું મારા પાલણામાંથી શીખીઉં.

બેહુશંમ—અરે, શું નાંહનપણથીજ તેં એવો બુરો ધંધો હાત ધરેઓછે કે.

દરીબાનુ—સાહેબ કમનસીબને, તાબે થઈ દીલ રાખી. ઈમાનતદારીનો ધંધો કરવામાંબી કાંઈ એબ નથી. ચાંદ સુરજ જેવાબી આ જગતનાં મંડલમાં મસાલચીનો ધંધો કરવાને પલવાર અમકાતા નથી માંટે મારા જેવાં નાનાં અને નજીવાં પરાંણીએ શાની ગરૂરી કરવી જોઈએ? ધંધોબી કરવો, પડે.

બેહુશંમ—અરે પણ શું તું નથી જાંણતી કે તું આ કઆ મકાનમાં વસેછે? તારા શેઠની મરજીને શું તું તાબે થતી ન હશે.

દરીબાનુ—અફશોસ—ઈશવર! મને પાંખ હતેતો હું અતરેથી કેહેવી ઉડી જતે! આ જગતમાં તું શીવાએ મારૂ કોણછે!

આ થોડીજ વાત ઉપરથી બેહેરાંમનાં મનમાં ભારે અસર થઈ તથા એટલીજ ઈસારત ઉપરથી તેણીની ખુબી તથા હુશીઆરી તે શેઆણા નંરે પીછાંની.

બેહુશંમ—તારે વીશે મને કાંઈ સમજણ પડતી નથી માટે તારા મા બાપ કોણ હતાં તથા તું કાંહથી આવીછે તે મને મેહેરબાની કરી જણાવ.

દરીબાનુ—મારા વડાવા કાંઈ હલકા ઈઆ નાનાં ખાનદાનનાં ન હતા, દોલત તથા દમાંમ, મરતબો તથા મોટાઈ તેઓનાં હાતમાં હતી પણ એટલું છતાં કમનશીબે તેઓને ઘેરીને ભારે દુખ દેવા 'માંડીઉ' તેથી તેઓ હાલ ભારે ખીકટ હાલતમાં આવી પડેઆછે. સાહેબ એથી વધારે મારેથી બોલી રીતે બોલાઈ શકાતું નથી કારણ તેથી આ દુખીઆરાં દીલનો જખમ તાજો થએઆ વીના રેહેશે નહી.

બેહેશંમ—(આસચરીઅ થઈને) હા! હું જોઉછ કે આટલી ટુક મુખજુબાની તારી કેલવણી તથા તારા સરવ સદગુણ બતાવી આપેછે. આ નાંણું તું લે અને તારા ચંડાલ શેઠને આપી તારૂં છુટાપણુ ખરીદ કર. હું અતરે આ પરંપેઆત મકાન મધે કાંઈ પણ બુરી મતલબથી આવેઓ નથી, તારે વીશે જે કાંઈ સાંભલંવામાં આવીઉં હતું તે મેં ખુદ જોએઉંછે અને તારી ખુબસુરતી સાથ નેકી લપેટાએલી જોઈ એક હાત ઉપર આ આખોને તાડક પાડીને અને બીજા હાત ઉપર આ દીલને ઘાહેલ કરીને હું ઘર લઈ જાઉંછું.

દરીબાનુએ એ પરમાંણે બેહેરાંમના આપેલા પઈસા લઈ પોતાના શેઠને આપેછે અને શેવટે માહ મુશીબતે તેનાં ફાંડામાંથી છુટેછે અને શેહેરનાં એક જાંણીતા ભાગ મધે છોકરીઓને કેલવણી આપવાનું કાંમ માથે લેછે. આ રીતથી તે આપઅખતીઆરીથી પોતાનું ગુજરાંન કરવા લાગી, અને જે કાંઈ પઈસા બંચાવતી તે પેલા ચંડાલ શેઠને કરજનાં પેટાંમાં ભરી આવતી, બેહેરાંમ તેણીની વારંવાર મુલાકાત લેવા આવતો, કારણ મનમા તે એવી ધારણાં રાખતો હતો કે અગર આ છોકરી કોઈ મોટાં ખાંનદાંનનીછે એવું જો સાબેત થાએતો મોહબતનાં ગાંઠથી તેનુ દીલ બાંધવાને કોઈ વધારે લાએક ઓરત મલે એ અકલથી ઉલટું છે. માટે તેણીને ઘણીએક રીતે ફુસલાવીને પોતાનાં માંબાપનુ નામ તથા ઠામ પુછતો પણ વીઅરથ જતું, કારણ માબાપનુ નામ સાંભલી તે પોતાનું સર નમાવી દેતી અને શેવટે દલગીરીથી લાલ થએલાં તેણીનાં મોહોડાંની આગ બુજાવવા દઆલુ આંશુંની ઘંડી ધાર વગર બોલાવવે ઉતરી આવી ચેહેરાને ભીંજવી નાંખતી હતી.

ઓરતોની મજલસ.

ભાશાણ ૫ મું

નાહાનાં બચ્ચાંના બીછાનાં તથા પોશાક વીશે.

(સાંચન સફે ૨૯ થી)

૧૨. બચ્ચાંના માથાંની હેઠે નરમ અને ગરમ તકીઓ આપીને સુવાડવું નહી જોઈએ.

નરમ અને ગરમ તકીઆ ઉપર સુવાડીઆથી માથાંનો એક ભાગ ગરમ અને એક ભાગ ઘંડો રેહેછે તેથી સરકમ અને બીજાં દરદો પેદા થાએછે.

૧૩. બચ્ચાંનુ બીછાંનુ સઘલી તરફથી બરોબર ગરમ હોવું જોઈએ.

એક બાજુ ઉપર ગરમ બીછાંના ઉપર શુવાડવું અને બીજી બાજુ તરફથી એક હલકુ કપડુ ઓઢાડવું અવગુણ ભરેલુછે અથવા બીછાનુ ઘંડુ અને બદન ઉપર પુશકલ ગરમ કપડાં ઓઢારવાં એ પણ અવગુણ ભરેલુછે, એક બાજુએ પસીનેગંરકાવ થાએ અને બીજી બાજુ ઘંડી રેહે એથી નુકસાન થાએછે. એટલા માટે જેવુ બીછાંનુ ગરમ તેવુજ ઓટલું ગરમ હોવું જોઈએ.

૧૪. ગરમ પીછના બીછાંના ઉપર બચ્ચાંને સુવાડવું નહી.

તેથી બદન ગરમ રેહેછે. પસીનો પુશકલ છુટેછે. વલી બીછાનું નરમ હોવાના સબબથી બચ્ચાંના હાડકાં વલી જાઈને વાંકાં થાએછે.

૧૫. જે હાલતમાં દીવસમાં બચ્ચાંને રાખે તેવી જ હાલતમા રાતરે બીછાંના ઉપર પણ રાખવું.

દીવસમાં હલકા કપડાં પેહેરાવવા અને રાતરે ગરમ બીછાના ઉપર સુવાડવું અવગુણ ભરેલુંછે.

૧૬. ભીગાં કપડાં કદી પણ બચ્ચાંને પેહેરાવવાં નહી ભીગા કપડાં વખાતાં નાખવાની ઘણી જરૂરછે.

બચ્ચાના કપડાં એક દાહાડો આગલથી વખાતાં નાખવાં જોઈએ. જાંહાં બની સકે તાહાં દરરોજ સોજાં ધોએલાં કપડાં પેહેરાવવાં; જો નહી બનેતો રાતે જેવાં કપડાં કાહાડીએ કે તેને વખાતાં નાખવાં કે જે પસીનો પડીઓ હોએ તે સુકાએ અને સહવારે પાછાં પેહેરાવવાને કામ લાગે. ભીગેલાં કપડાં કદી પણ પેહેરાવવાં નહી. એમ નહી સમજવું કે જેવાં તેવાં ભીનાં ઈઆ સુકાં કપડાં પેહેરાવીઆથી બચ્ચું ધરાઈને મજબુત થાએછે.

૧૭. જે કપડું ખરાબ થાએ તેને તરતજ બદલીનાખવાની જરૂરછે.

બચાને ઝાડો પીસાબ વારે ઘડીએ થાએછે તેટલા માટે અવાર નવાર કપડાં હાજર રાખવા જોઈએ. અને એક કપડું ખરાબ થયાથી બીજુ કપડું તરતજ બદલાવવુ જોઈએ.

બચાંને ઝાડો પીસાબ ઘણોખરો દીવસમાં ચોકસ વખતેજ થાએછે અને સાવચેત માબ્બેને જલદીથી માલમ પડશે કે તે કેચ્મારે બનશે અને તે વખત. બરાબર ધેચ્માનમાં રાખીચ્માથી ઘણાં કપડાં ખરાબ થશે નહી અને બચાંને પણ વધારે ઈજા ભોગવવી પડશે નહી. ઘણી વખતે માએ બચાને શીખવી સકશે કે ઝાડો તથા પીસાબની વખતે તેઓ કાંઈ પણ નીસાનથી જણાવે. લોકો વારેઘડીએ ફરીઆદ ઉઠાવેછે કે બચા ઝાડો પીસાબમાં ઘણાં મેલાં રેહેછે પણ તેઓએ જાંણવુ જે વાંક બધો માબ્બેનોજછે, જે બચાંને બરાબર વખતેજ ઝાડો તથા પીશાબ કરવાની ઓદત પાડેછે તેને આગલ ચાલતા તેવીજ તેવ પડેછે.

ફલાનેલનાં પોશાક વીશે.

હવે ફલાનેલના કપડાં કેવા અને સી તરેહના હોવાં જોઈએ તે અને તે પેહેરાવવાથી શું ગુણ થાએછે તે વીશે થોડાએક અગત જોગ વીચાર જણાવવા માગુછું.

૧. ફલાનેલ ઝીની હોવી જોઈએ. જાડી તથા ભારી નહી હોવી જોઈએ.

૨. હમેશ બને ત્યાંહાં શુધી ફલાનેલ સફેદ વાપરવી જોઈએ.

સફેદ કપડુ વાપડીચ્માથી તે ઉપર જે મેલ વલગે તે જલદીથી માલમ પડી આવેછે અને તે તરતજ બદલવાને વીચાર આવેછે, રંગીન ફલાનેલ ઉપર મેલ પડેછે તે માલમ પડી સકતો નથી અને વલી તે જીહીની અને સારી મલતી નથી.

૩. ફલાનેલનો પોસાક મેલ ખાઉછે એમ વીચારીને ઘણું શુધી પેહેરાવી રાખવો નહી.

ફલાનેલના પુમરાંમા મેલ ભરાઈ રહીને પસીના સાથે મલીને કોહેછે અને તેથી ગેરફાએદા થાએછે.

૪. નાહાના બચાંને ફલાનેલના પોશાકની ગરજછે કાંએકે તે આંગમાં ગરમી રાખેછે તથા આંગ થંડું પડવા દેતુ નથી.

બચું મોહોટું થચ્મા પછી ફલાનેલ જેમ ગરજ પડે તેમ વાપડવું.

૫. પશીનો પડીઆથી જે આંગ થંડું થાએછે તે ફલાનેલના પોશાક પેહેરાવીઆથી થતું નથી.

૬. ગરમીની રૂતુમાં ફલાનેલનો પોશાક પેહેરાવવાની જરૂર નથી.

એ વખતે રેસમી કપડું પેહેરાવવું સારૂછે.

૭. જાંહાં ફલાનેલ સદે નહી તાંહાં પેહેરાવવુ પણ નહી.

કોઈ બચાંને ફલાનેલ પેહેરાવીઆથી કચવચ અને આંગ ગરમ અને લાલ થઈ આવેછે તાંહાં ફલાનેલ પેહેરાવવુ નહી.

૮. તાપનાં બચાંને ફલાનેલનો પોશાક પેહેરાવવો નહી.

તેથી ઉલટી આંગમાં તાપ વધેછે, ફલાનેલ નહી પેહેરાવીઆંથી બચાંને સરદી થશે એ વીચાર ખોટોછે.

૯. બચાંને ચાંમરી ઉપર ફલાનેલ પેહેરાવવુ નહી.

નીચે સુતરાઉ કપડુ પેહેરાવવાની જરૂરછે.

૧૦. રાતરે ફલાનેલ પેહેરાવવાની જરૂર નથી.

આવતી મંડલીમાં બચાંના ખોરાક વીશેની ઘણીજ અગતની બાબદ ઉપર ભાશાણ છાપશુ.

—o—

એક ભુતની વાત.

અમેરીકા ખંડમાં ણુકર નામના કસબામાં ૧૮૪૭ ના મેએ મહીનાની ૧૯ મી તારીખે એવો બનાવ બનીઓ કે તરણ જુવાન સખસો જેવો ઊંચા ખાનદાનના અને સગા હતા, તેઓ એક મુસાફરખાનામા સાથે મલીઆ અને રાત ઘણી તોફાની હોવાથી ઠરાવ કીધો કે રાત તાંહાંજ કાહાડવી, વાત લંબાવતાં છેલે તેઓ ભુતની વાતો ઊપર આવેઆ. તેઓ માહેલા બે જણે એવો વીચાર જણાવીઓ જે ભુત ખરેખર દુનીઆમાં છે પણ તેઓ માહેલો સવેથી નાહાનો તેનો ઈનકાર કરવા લાગો. એવી તકરારમાં તેઓ ગરમ થઈ ગએઆ અને છેલે એવી દરખાસત થઇ કે નાહાના ભાઈએ પાસેના ગામડામા એક ખાલી ઘર હતું અને લોકોનો એવો વીચાર હતો કે તાંહાં ભુત વસેછે તે ઘરમાં તેણે રાત કાહાડવી. નાહાના ભાઈએ એ વાત ઘણીજ હોંશથી કબુલ કીધી. સઘલી તઈઆરી કરીને તરણો જણે તે ઘર ભણી ગએઆ, એક કલાકમાં સુવાનો ઓરડો તઈઆર કીધો. પેલો નાહાનો જુવાન સગડી આગલ બાહાદુરીથી ઊભો રહેઓ—ટેબલ ઊપર ગોરીથી ભરેલી પીશતોલો ભરી તઇઆર કરી મુકી અને તેના બેઊ દોસતદારોએ એ વખતે તેની પાશેથી રખશુદ લીધી.

નજદીક રાતનાં ૧૧ કલાક થવા આવેઆ, તે જુવાન સખસે પોતાનો વખત કાહાડવાને એવો ઘેરાવ કીધો કે તેણે ગણીત સાસ્રતરના હીસાબો કરવા. એ કામમાં ગુનેલોછે તેવામાં બારણા આગલ કોઈનો ઠોકવાનો આવાજ આવેઓ, બારણું ઊઘાડીશું, તેણે પો

તાના દોસતદારોને જોએઆ, તેઓ એવે બાહાને પાછા આવેઆ કે તેઓ એવી દરખાસતથી ખચીત દલગીર થઆછે અને તે તેઓની સાથે પાછો આવે ઈઆ તેઓ તેની સાથે રાતેં રેહ. પેલા જુવાન સખસે બારણા ની બાહેર આવીને તેઓને ખાતરીથી કહીઊં કે તેઓ એ તેને વીશે કાંઇ પણ અંદેશો રાખવો નહી, એમ સમજાવીને તરણ મીનીટ. ઓરડાની બાહેર રહીને પાછો પોતાના ઓરડામાં આવીને કાંમે વલગીઓ.

મધરાતનો વખત થવા આવેઓ, તેના કાન ઊપર કાંઈ આવાજ પડીઓ ? દાદર ઊપર કોઈનુ ચહડતાં પગલું સંભલાએઊં અને તે સાથે એક હાએ મારતો આવાજ સંભલાઓ. જુવાન સખસ જરા મનમાં બીધો પણ થોડા વારમાં સઘલુ સમાધાન થઈ ગએઊં, થોડા એક વારમાં ફરીથી પગલુ સંભલાઊં અને બારણા તરફ જોતાં તેની ખીલી ખીસતી માલમ પડી અને બારણુ ઊઘડીઊં.

બારણામાં એક તદન સફેદ પોશાક પેહરેલો આકાર દેખાએઓ. તે જુવાન સખસ તરત ચોંકીને ઊઠીઓ, હાથમાં પીસતોલ લીધી અને બોલીઓ "નીકલ અહીંથી! એ સઘલી હીકમતછે પણ સંભાલજે. હું એવી બેવકુફીથી ડરવાનો નથી. એક પગલુ આગલ ભર અને હું પીસતોલ તારી તરફ ફોડશ."

પેલા ભુતે એક મોહોટી ઊંડી હાએનો આવાજ કાહાડીને એક પગલુ આગલ ભરીઊં, પેલા જુવાન સખસે હાથ ઊંચાવીને પીસતોલ તેની ભણી ફોડી. અજાએબ જેવું એ બનીઊ કે ભુતને કાંઈપણ લાગુ નહી અને તરતજ એક બીજુ આગલ પગલુ ભરીઊ, પેલા ગરીબ બીચારા જુવાનથી ઘબરાટમાં કાંઇ બોલાઈ સકાઇઊ નહી પણ બીજી પીસતોલ ઊચકીને ફોડી, વલી તેથી પણ ભુતને કાંઇ નુકસાની થઇ નહી પણ તેણે હાથ ઊંચકીને પેલાં જુવાન સખસના પગ ભણી (બે ગોલી જેથી પીસતોલ ભરી હતી તે) નાખી. પેલા જુવાન સખસની હીમત આવા ચમતકાર આગલ ટકી નહી સકી, તે બેસુધ થઇને જમીન ઊપર પડીઓ. હુસીઆર કીધા પછી માલમ પડીઊ કે તે બીચારાની મજખની આગરી ખીશી ગઈ હતી.

પણ એ ભુતનો ભરમ પછવાડેથી માલમ પડીઓ. પેલા બેઊ દોસતદારોએ ભુતનો લેબાસ પેહરીને તેઓના ભોલા સોબતી સાથે મસકરી કરવાનો ઠરાવ કીધો હતો પણ બીચારા તદન અંજાણ્યા હતા કે તેનો એવો માઠો પરીણામ નીપજશે. બીજી વેલાએ જારે પેલા જુવાનને સમજાવા ગીઆ અને તે તરણ મીનીટ સુધી ઓરડાની બાહેર રહેઓ એટલામાં પેલી પીશતોલમાંની ગોલીઓ એકે છુપી રીતે કાહાડી લીધેલી અને તેથી જારે પીશતોલ ફોડી તારે માતર અવાજ થએઓ. આ હીકમતની પેલા બીચારાને કાંઇ ખબર નહી તેથી પોતે ફોડેલી પીસતોલ માહેલી ગોલી પોતાના પગ આગલ નાખેલી જોઇને બેસુધ થઈ ગએઓ અને તેનુ મજખ ખીશી ગઊં.

બચ્ચાંની ગમતને વાસતે રમત.

" રમતીઆલને રમકડાથી રમાડો,
નીક વીચારે વલી આનંદ પમાડો."

મા બાપની ફરજછે કે બચ્ચાંની ગમતને વાસતે તેઓને લાએકની રમત પુરી પાડવી; કે જેથી કંઈ પણ નુકસાન વગર બચ્ચું પોતાનો વખત ગુજારે. નાહાનપણમાંથીજ જો બચ્ચાંનાં મનની વલાણપર ધીઆંન આપતાં રહીએ, તો આગલ ચાલતાં મા બાપોને જેટલી મેહનત પડેછે, તેનો સોમો ભાગ પણ નહી પડે. "કુમલું ઝાડ વાલેલું વલે," એ કેહવત જોકે આપણામાં ઘણીજ સાધારણ થઈ ગઈછે તોપણ તેની શચાઈ વીશે થોડાજ વાંચનારાઓએ ધીઆંન આપીઊં હશે. દુનીઆમાં જે જે વખાણએલા મરદો તથા જાણીતી ઓરતો થઈ ગઇછે, તેમાંનો ઘણોખરો મોટો ભાગ પોતાની માતાનો ઊપકાર માનેછે. કારણ કે તેઓની બુધીમાં વધારો થવાનું મુખીઅ કારણ તેઓની માતાની દાહપણ ભરેલી માવજત હતી, વાસતે નાહાનપણમાં બચ્ચાં તરફ મા બાપ (તેમાં ઘણું કરીને મા) જેટલું ધીઆંન રાખે તેટલું થોડુંછે. પછી તેઓને એમ પણ લાગે કે કેટલીક ચીજો નજીવી હોવાથી તેપર ફોકટ વખત જાએછે, તે સુધાં જો તેઓ ધીરજથી વીચાર કરશે તો તેઓની ભુલ તરત માલમ પડશે.

બચ્ચું જારે દાંત આવતી વખતે હેરાન થાએછે, તે વખતે જો તેને હાથીદાંતની કડી હાથમાં રમવાને આપી હોએતો તે મોહમાં ઘાલી ચુંસી પોતાનો વખત ગુજારેછે. તેટલુંજ નહી પણ તેથી તેનાં વવરતા પારાને આરાંમ મલેછે. એ કડીને એક દોરીથી

બાંધીને આપવી જોઇએ; પણ ધીઆનમાં રાખવું કે તે દોરી રંગત નહી હોએ, કે જેથી તેનો રંગ બચાંનાં મોહમાં ઓગરે. એજ કારણસર રંગત આંગલીઊં અથવા બીજાં રમકડાં આપવાં ન જોઈએ. કુંચીનાં ઝુમખાથી, ઘુંઘરાથી તથા હરેક ચીજથી ખણખણતો અવાજ થાએ તેથી બચાંને મઝા લાગેછે વાસતે એવી ચીજ આપતાં તપાસ રાખવી કે તેવી ચીજો તીખાં લોહડાંની, વગર રંગનાં લાકડાંની તથા હાથીદાંતનીજ બનેલી હોવી જોઇએ. કેટલાંક બચાં પોતાનો ઘણો વખત કેરબાની તથા મણીની સેર લઈ ગમતમાં કાહાડેછે. ગલી શકાએ એવી નાહની ચીજ જો બચાંને આપવી પડેતો હમેશ તેઓને મજબુત દોરીથી બાંધીને આપવી જોઇએ. બચાં જારે બેસતાં તથા જરા સમજનાં થાએ તારે તેઓની પાસે રોંખેલા લાકડાનાં કટકા મુકવા જેઓને તેઓ સેહલથી ગોઠવીને પાછા ઢોલી પાડે. તેઓને જુનાં પાનાં આપીઆ હોએતો તેઓ બહુ ખુશી થાએછે. મોટી મોટી કીમતનાં રમકડાં કરતાં એવી સાદી ચીજોથી તેઓને વધારે ગમત મલેછે. જુનાં નીઊસપેપર તથા નકાંમી ચોપડીઓ તેઓને ફાડી નાખવાને નહી આપવી જોઇએ કાંગકે તેવી ટેવ પડીતો નકામાં તથા ઊપીઓગી કાગલ વચે કંઈ તફાવત તેઓ સમજી શકવાનાં નથી.

તેઓ જારે ઊમરે જરા પોંહચતાં થાએ અને થોડાં સમજનાં થાએ એટલે હાથીદાંતના અથવા લાકડાનાં કટકા ઊપર મુલાક્ષરો કોતરી તેઓની સાંમને રમવાને મુકવું જોઈએ અને તેઓને જેમ અક્ષરો જાણવાની ખાએશ થાએ તેમ શીખવતાં જવું. તેઓ જેટલી વખત એક અક્ષર જાણવા માંગે તેટલી વાર જણાવવું, તેઓની શાથે ખીજવાઈ જવું નહી; તેઓને ઊતાવલે શીખવવાને ગોદ ગોદ કરવું નહી પણ તેઓની મરજી પરજ રાખવું. અક્ષરો એવી રીતે શીખી રેહ એટલે તેઓનાં નાહના નાહના શબદો ગોટવવાને શીખવવું. જેમકે જે કટકાપર ક કોતરીઓ હોએ તેની જોડે જે કટકાપર ર કોતરીઓ હોએ તે જો મુકીઓ હોએતો કર શબદ થાએ. એવી રીતે એક સબદ શીખી રહીઆથી બીજો શીખવવો. તેઓથી જરા મોટાં છોકરાં એવી રીતે તેઓને શીખવેતો ઘણુંજ સારૂં. કાંએકે તેઓનાં મન અને બચાંનાં મનમાં થોડોજ ફરક હોએછે તેથી તેઓએ કેટલોવાર એવી બાબદમાં ધીઆન રોકવું તે સેહલથી જાણેછે. તેઓ ગુસામાં હોએ તથા બીજી રમતમાં પડવાને માંગતાં હોએ તો કદી તેઓને જોર કરી શીખવવાની તજવીજ નહી કરવી જોઈએ.

કંઈ પણ બચું શીખીને પાધરો જવાબ દેતો તેને સાબાસી આપવી અને ચુંમી લઈ તેની પીઠ ઠોકવી. એવી રીતથી તેને હીમત મલેછે અને મેહનત કરી શીખી શાબાસી મેલવવાની તક શોધેછે. બેનજામીન વેસટને વાસતે એવુ કેહછે કે તે જારે નાહનો હતો તારે એક દીવસ પોતાની બેહન ઝોરીમાં સુતી હતી તેની રખેવાલી કરતો હતો. ઊંગમાં બચું હશીઊં તે જોઈ તે પોતાનાં મનમાં એવોતો મધન થએઓ કે કાગલ કલમ લઈ તેણે પોતાની બેહનનો ચીતાર પાડીઓ. તેટલા વારમાં તેની મા આવી લાગી; તે જોઈ તેણે ચીતારનું કાગલ છુપાવાની તજવીજ કીધી, પણ તેની માએની નજર પડવાથી તેને પુછીઊં કે એ શુંછે. તેણે ઘબરાઇને માફ માંગી અને પેલું ચીતર દેખાડીઊં. નેની મા તે જોઇને ઘણી ખુસી થઇ અને તેને ચુંમી લઈ સાબાસી આપી. તે દીવશથી તેણે ચીતારના કામમાં ધીઆન આપીઊં અને પછવાડે પરખીઆત થએઓ તારે તે બોલતો કે "મારી માની ને ચુંમીથી હું ચીતારો બનીઓ."

બચાંને વાંકને માટે સજા કરવાને બદલે તેનાં ગુણને માટે વખાણ કરવાની ચાલથી વધારે ફાએદા થાએછે. ટપકાથી તે હીમત છોડી દઈ નાશીપાસ થઈ જાએછે અને ખોટું કામ કરવાને અચકાતું નથી. પણ જો તેને સારા કાંમને વાસતે સાબાસી આપીતો ફરીથી સાબાસી મેલવવાની તજવીજમાં રેહછે.

બે તરણ વરસનું બચું થએઆ પછી તેને જનાવરોનાં તથા એવાજ બીજા ચીતારોથી રમુજ આપવી. એવા ચીતારો તે વખતે તેઓને પસંદ હોએછે તેથી સંભાલીને તેઓનું ચીતારની મદદથી ગ્નાન વધારવાની કોસેસ કરતાં રેહવું. ચીતારોનાં કદ તથા આકાર કુદરતથી ઊલટા હોવા ન જોઈએ. જો એક ચીતાર હાથીનો નાહના કદનો પાડીઓ હોએ અને ઊંદરનો પણ હાથીનાં જેટલાંજ કદનો પાડીઓ હોએ તો બચું ભુલ કરીઆ વીનાં રેહ નહી માટે તેની પણ સંભાલ રાખવી. વલી ચીતરો શાના શાનાછે તથા

તેઓનાં ગુણ, રેહઠાણ ઈતીઆદી વીશે થોડું થોડું ગ્નાન આપતાં જવું. બચ્ચું જેટલું જાણવાને ખુશી હોએ તેથી વધારે જણાવવાની તજવીજ કરવી નહી. આપણી મતલબતો એટલીજ હોવી જોઇએ કે તેઓને અવલોકન કરવાની તથા પુછપરછ કરવાની ટેવ પડે.

બચ્ચાંઓને પોતાને હાથના બનાવેલાં રમકડાંથી ઘણી ગમત મલેછે. તેમજ બનાવતાં તેઓનો વખત રોકાએછે. વાસતે એ બેવડાં કારણસર જેમ બને તેમ તેઓ પોતાને હાથે રમકડાં બનાવે તેવી રીતે તેઓને ઊશકેરવું. મેં ગામડામાં બચ્ચાંઓને પોતાને હાથથી બનાવેલી રમતથી ગમત કરતાં જોએઆંછે તેમ મુંબઈમાં મારા જોવામાં આવતું નથી. તેઓ કામઠાં લઈ ગાડી બનાવેછે અને વાડમાંથી કાંટા કાહડી ગાડીના કામમાં ખીલાની માફક વાપરેછે. વલી ખાલી લીલાં નલીએરના કોરલાંને કામઠાંના પગ જોડી ઘોડા બનાવેછે. આડના ડીડવાને કાંટા ભોકી ગાએ બનાવેછે. એ શીવાએ કામઠાંની તથા બીજી તરેહવાર ચીજોની રમતો બનાવી પોતાનો વખત ગમતમાં કાહડેછે. બચ્ચાંને સલેટપર પેનશીલથી રમકડાં પાડવાની ખુશી લાગેછે વાસતે તેઓને ખરા આકાર પાડવાને ચેતવણી આપવી જોઇએ. એ શીવાએ કાગલનાં વાંહણ અને બીજી જાતના રમકડાં તેઓને હાથે બનાવે તો ઘણુ સારૂં.

કાગલને કાપીને તેનાં તરેહવાર આકાર બનાવવાની રમુજ પણ સારીછે. કોઈ વખતે દોહીની છલનો પણ એવીજ ઊપીઓગ બચ્ચાંઓ કરેછે; તેમાં મા બાપે બનેતો જેમ બને,તેમ કુદરતને મલતા આકાર કાપવાને શીખવવું. બચ્ચું કાતરને કામમાં લેવાને શકતીવાન થાએ તોપણ જે કાતરની અણી ગોલ હોએ તે કાતર હાથમાં આપવી. એક છોકરાને વાસતે કેહછે કે તે બે વરસથી છ વરશનો થએઓ તેટલામાં તેણે કાતરનો એટલોતો ઊપીઓગ કીધો હતો કે પાંચ છ કાતર ઘસાઇને નકાંમી થઈ પડી હતી. વલી તે તરેવાર દેખાવનાં એવાતો સરસ આકાર વગર ઢીલે અને જરા વીચાર કરીઆ વગર સેહલથી કાપી શકતો હતો કે આપણે હેરત પાંમીએ. તારપછી તે જુદાં જુદાં રમકડાં બનાવવાને શીખીઓ તે એટલાં સુધી કે તેનાં,મા બાપ જે ગરીબ હાલતમાં હતાં તેઓને પોતાનાં નીરવાહમાં રમકડાનાં વેચાંણથી આશરો મલતો હતો.

વલી બચાંને ઢીંગલી આપી હોએતો તેની સાથે પોતાનો વખત સારી રીતે ગુજારેછે. ઢીંગલીને વાસતે કપડાં પોતાને હાથે બનાવવાની કોશેશ કરેછે, તેને પીઆરથી ચાહેછે; અને બીજા તરેહવાર રીતનાં નીરદોશ ચાલા કરેછે. કેટલાકોનો હેવો વીચારછે કે ઢીંગલી જેવી ચીજ બચાંને આપવી નહી જોઇએ તેથી કરી બચાં જીવ વગરની ચીજ ઊપર ખોટો પીઆર રાખવાથી ખરો પીઆર ભુલી જાએછે. પણ એ મત પસંદ કરવા જોગ નથી. જોકે નજીવી ચીજપર હાલું હેત રાખવું ખોટુંછે, તોપણ તેથી બચાંનો વખત સારી રીતે જાએછે. મીસ હેમીલટન એક છોકરી વીશે કેહછે કે તેનો પગ કાપી નાખવાની ફરજ પડી હતી તે વખતે તે છોકરી પોતાની ઢીંગલી ગોદમાં લઈ પડી રહી અને પગ કાપતી વખતે દુઃખનું કંઈ પણ ચીનહ બતાવીઊં નહી. ડાકટરે પગ કાપી રહઆ પછી મશકરીમાં પેલી છોકરીને કહીઊં કે "ચાલો, હવે તમારી ઢીંગલીનો પગ કાપીએ," તે સાંભલીને પેલી છોકરીને ઘણુંજ રડવું આવી ગઈઊં. પોતાનાં દુઃખનો વીચાર ન કરતાં તેને પોતાની ઢીંગલીનાં દુઃખ વીશે ઘણું લાગીઊં.

બચાંને જનાવરો સાથે રમવા દેવું. પણ જે જનાવરને પાંજરામાં બંદીખાને નાખીઊં હોએ તેથી સુખ મલે એવી આશા રાખવી નહી. સરવેને છુટ પીઆરીછે; પછી શું માણસ, પસુ કે પંખી; બચાં પાસેજ તેઓને ચારો નખાવવો, દાણા અથવા ખોરાક અપાવવો તેથી તેઓ કાંમનું કામ કરેછે અને વલી પોતાનો વખત રમુજમાં કાહડેછે.

બચાંઓને બાહાર દોડી રમત કરવા દેવાં જોઈએ જો બાગ બગીચા પાસ રેહતાં હોઈએતો, ઝાડને પાણી સીપવાને, જમીન ખોદી બી નાખવાને, નીંદવાને, તથા એવીજ બીજી રીતે રમુજ કરવાને બચાંને ટેવ પાડવી જોઇએ. બાહરની એવી રમુજથી તંદરોસતીમાં અતીશે ફાએદો થશે.

છોકરીઓ પાંચ છ વરશની થઈ કે તેઓને શીવવાનું આપવું જોઇએ તે એવું કે તેઓને તેથી રમુજ મલે અને પોતાના પેહરવાસને લગતું કામ કરી શકે.

જેમ જેમ તેઓ મોટી થતી જાએ તેમ તેમ તેઓને પોતાની સંભાલ પોતેજ રાખે એવું શીખવવું જોઇએ.

એ શીવાએ તેઓ બીજાને કેવી રીતે મદદ કરી શકે તે પણ જાણવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. "હું કઈપણ શારૂં કરી શકીશ, કાંએ માએજી ખરૂં કે નહી?" એવી રીતનો સવાલ તેઓ તરફથી ઘડી ઘડી નીકલે તેવી ઊશકેરણી કરવી જોઇએ અને બીજાઓપર તેઓએ કેવો ઊપકાર કર્યો તેની સલાહ આપવી જોઇએ.

એ શીવાએ બચાંને કઇપણ નવી ચીજ વીશે ગનાન આપતાજ રેહવું. કોઈપણ બીના ગમે તેવી વગર કામની લાગે તોપણ તે વીશે વગર અડચણે જો ગનાન મલવું હોએતો તે ખચીત મેલવવું જોઇએ. કાંએકે આગલ ચાલતાં આપણી શી અવસથા થશે તેનો આપણીથી કઈપણ રીતે વીચાર થઈ શકતો નથી. વીદીઆ ચાલીઆશ વીશે, તેમજ રાંધવા, સીવવા વીશે, તેમજ મોચી, સુથારના કામ વીશે, વકીલાત વીશે, અને ગમે તેવાં નીચાં કે ઊચાં ગનાન વીશે પોલ કરી શમજી લેવું જોઇએ

એવી રીતે બચાંપર પુરતું ધીઆન જો માતા પીતા આપેતો આપણા લોકનો દીવશ એકદમ ઊગંડે એમાં કઇપણ સંદેહ નહી.

હવા—તેનું અચરત શરીખું વજન.

જારે એવું સાબેત થએઊછે કે હવા કાંઈએક ચીજ છે, તાંરે દરએક ચીજની માંફક તેને વજન હોવો જોઇએ. હવે આપણે એ વજન છે કે નહી તે તપાસીએ.

૧ લું. જો એક બાટલી લેઇએ જેમાં બે પેંટ અથવા શેર ભર હવા સમાઈ શકતી હોએ તેમાંની હવા તદન ખાલી કરી નાંખીએ, (હવા ખાલી કરવાને માંટે એક શાંચો આવેછે જેને "એરપંપ" કેહેછે તેની મદદથી હવા તદન ખાલી થઈ સકેછે,) અને પછે જો તેનુ બરાબર વજન કીધું હોઅતો તેનાં આગલનાં વજન કરતાં ૧૬ ગરેન હલકી માલમ ... ભર હવાનો વજન ૧૬ ગરેનછે/ ... શીં પીનુ વજન ૧૪૬૨૦ ગરેન ... અને બરત લ થાએછે. એ ઊપરથી માલમ પડેછે કે પાંણી કરતાં હવા ૯૧૩ઘણી હલકીછે. જો હવાને વજન હતે નહીતો બાટલી જોખમાં બંધો વખત શરખીજ થતે, પણ હવાને વજન હોવાને લીધેજોખમાં ફેરફાર થઓ. હવાને વજનછે એવું શાબેત થએઊ માટે આપણને જોવું જોઇએ કે એ વજન દુનીઆંની સપાતી અને તેમાંની વસતુઓ ઊપર કેવું અને કેટલું દબાંન કરેછે.

હવાનો બોજો જમીન ઊપરની દરએક ચીજની સપાતી ઊપર દરએક ચોરશ ઈંચે પંદર રતલ પડેછે એવું ગણતરીથી શાબેત થએઊછે અને તેનો અખતરો હમો નોચે આપીએ છઇએ.

તરણ ફીટ લાંબી એક કાચની નલી એવી જેનો એક છેડો તદન બંધ હોએ અને બીજે છેડેથી ઊઘાડી હોએ તેમાં ઊપર સુધી પારો ભરવો અને બીજાં એક પોહોરાં વાશનમાં પારો ભરી આસતેથી પેલી નલીને ઊઘાડે છેડે આપણો અંગુઠો બરાબર દાબી હવા ન હી જાએ એવી રીતે પેલાં બીજાં વાસનનાં પારામાં મુકવી અને પછે આપણો અંગુઠો દુર કરવો. એમ કીધાથી માલમ પડશે કે પેલાં પોહોરાં વાસનમાંનાં પારાની સપાતીથી પેલી નલીમાં ફકત ૨૯ાા ઈંચ સુધી પારો રેહશે અને બાકીનો પોતાની મેલે નીચે જશે. એનુ કારણ માતર એટલુંજ કે પેલાં વાસનમાંના પારાની સપાતી ઊપર જેટલું હવાના બોજથી દબાંન થાએ છે તેનાં પરમાંણ પરમાંણે પારો ઊંચે ચહડી રેહેછે. એ નલીમાંનાં પારાને ઊપરથી હવાનું કાંઇબી દબાંન થતું નથી કેમકે નલી મથાલેથી બંધછે અને પેહલાં નલી પારાથી છેકવેર ભરી નાંખેલી તેથી તેમાં હવા મુતલગ રેહેલીજ નહી. જો નલીને મથાલેથી ઊઘાડી નાંખીએતો તેજ વખતે તેમાંનો પારો નીચે ઊતરી પડશે. પણ જેવારે ઊપરથી હવાનું દબાન મુલગી થતું નથી તેવારે નીચલાં દબાનનાં જોર પરમાંણે પારો ગણની બરાબર ચહડી થંબ રેહેછે. એટલા માટે હવાનું દબાંન જમીનની સપાતી ઊપરની સરવે જગામા ૨૯ાા ઈંચ ઊંચાઇનાં પારાનાં જેટલું થએઊં.

હવે આટલુંતો શાબેત થએઊ કે ૨૯ાા ઈંચ ઊંચાઈએ અને એક ઈંચ જાડાઈનાં જેટલો પારો ૧૫ રતલ વજનમાં થાએછે અને તેટલીજ જગામાંની હવાનું વજન પણ એટલુંજ થાએછે તે ઊપરથી બોલી રીતે માલમ પડેછે કે જમીનની સપાતી ઊપર દરએક

ચોરશ ઈંચે ૧૫ રતલનો બોજ હવાથી થાએછે. એજ ગણતરી ઊપરથી પારાની શીશી બનાવી લોકો હવાનો ફેરફાર જોવા કાંમે લગાડેછે અને એજ ગણતરી અને શીશીથી દરીઆ ખેડનારાઓ હવાનો ફેરફાર જોઈ પોતાનાં જાન માલની સંભાલ લેઇ શકેછે નહીતર હવાનો ફેરફાર ઈઆને તોફાંણ અને સમાંધાંની જહી માલમ પડેતો પછે તેઓ શાવચેતી કાંહાંથી અને કેમ રાખી શકે?

જો ઊપલોજ અખતરો પારાને બદલે પાણીથી કરવો હોએતો તેને માંટે છતરીશ ફીટ લાંબી નલી જોઇએ, અને તે ઊપરથી માલમ પડશે કે હવાનાં દબાનથી પાણી બતરીશથી તે તરીશ ફુટ શુધી ઊંચાઇએ ચહડી રેહેશે. આ દીકટ અને ખરચાલો અખતરો કોઇ કરતું નથી પણ ૧૬૪૭ માં નામીચા પાસકલે નારમંદીમાં કીધો હતો.

જારે જમીનની સપાતી ઊપર દર ચોરશ ઈંચે ૧૫ રતલ હવાનો બોજ પડેછે તારે આપણી પોતાની ઊપર તેજ ગણતરીથી કેટલો પડે તે ગણીએ.

જો માણસનું શરીર શરેરાશ પંદર ચોરશ ફુટનું ગણીએ (જે ઘણું કરીને તેમજ હોએછે) અને આપણી આગલી ગણતરી પરમાંણે દરએક ચોરશ ફુટે હવાનો બોજ ઈઆ દબાંન ૨૧૬૦ રતલ થાએછે તો પંદર ચોરશ ફુટ જે માંણસની બાહેરની સપાતી ગણવામાં આવી તેની ઊપર ૩૨૪૦૦ રતલ અથવા ચઊદ ટન, અથવા ભારી માલ ઘસડી જનારા ચઊદ ગારામાંનાં માલ જેટલો બોજ પડવો જોઈએ. આ બોજ આપણ દરએક મધીઅમ કદનાં માંણશોની ઊપર પડેછે. એ બોજ આપણને એક બોલ બોલતાં કચડી નાંખે પણ તે અપાર મેહરબાનીનાં શાહએ તેની રચનાં એવીતો નાદર કીધીછે કે તેથી આપણને એ બોજ બીલકુલ માલમ પડતો નથી. કારણ માતર એજ કે એ દબાંન અથવા બોજ શરવે તરફથી, ઊંચેથી નીચેથી તેમજ બધી બાજુએથી એકશરખો પડેછે તેથી અને આપણાં શરીરની અંદરની હવા જે તેટલાજ જોરથી બાહેરની હવાનાં બોજને દબાંન કરેછે તેનાં સબબથી આપણને તે બુલગી માલમ પડતું નથી.

જો આપણે એક કાચની પોકલ ચોટી નલી લેઇએ જેનાં બેઊ છેડા ઊઘાડા હોએ અને તેને એક છેડે બકરાનાં ફુકાનું ચાંમડું બાંધીએ હોએતો તે કવચીત ફુટનાર નથી કેમકે જેમ ઊપરથી તેની ઊપર હવાનું દબાંન થાએછે તેમજ અંદરની હવાનું પણ દબાંન ચાલુજછે તેથી શરખું દબાંન રેહેછે. પણ જો તે નલીમાંની હવા, હવા કાહાડી નાખવાનાં શાંચા વતે શુધી લીધી હોએ અને બરાબર બંધ કરીએતો પછે મેલો ફુકો હવાનાં ઊપરનાં દબાંને કરી જલદીથી ફુટી જશે. એટલા ઊપરથી આપણી ખાતરી થાએછે કે બધેથી શરખું હવાનું દબાંન હોએ નહીતો પછે આપણાંથી જીવાએ પણ નહી.

ઘણીવાર હવામાં ફેરફાર થવાને લીધે આપણી હવાનાં વજનની ઊપલી ગણતરીમાં ફેર માલમ પડશે અને એવા ફેરફારને લીધેજ ઘણીવાર દરદી માંણશોને ખમવું પડેછે. જેઓને દંમ અથવા હાંફણનો મરજ હોએછે તેઓને હવા જારે હલકી હોએછે તારે દરદનું જોર વધારે માલમ પડેછે કેમકે જેમ હવા હલકી થાએછે તેમ તેમાંની કમાંનીઅતની ખાશીઅત ઓછી થાએછે અને તેથી જારે તે દંમમાં જાએછે તારે ફેફસાને બરાબર ઊપસાવી શકતી નથી.

હવા ઘણું કરીને વરસાત અને ધુમસની રૂતુમાં જારે વાદલાં છેક નીચે આવેછે અને પાહડ અને ટેકરીઓ ધુમસથી ધંકાઈ જાએછે તારે હલકી હોએછે. એ વખતે શરવેને હવાનાં કમતર દબાંનને લીધે થોડીઘણી થાક અને સુસતી લાગેછે અને જીવ જરાક ઊદાસ હોએ એવું માલમ પડેછે. શરીરનાં શાંધા ઘીલા પડી ગએલા લાગેછે. માસનાં ગોલાઓનું ટુંકા અને લાંબા થવાનું જોર કમતર થાએછે અને લોહીનું ફરવું મંદ અને સુસત થાએછે જેથી ઘણીવાર માંથુ દુખવા માંડેછે, તાવ આવેછે અને શરીરમાં બીજી તરેહવાર અંકચણો અને આલશાઈ થાએછે. પણ તેથી ઊલટું જારે હવા ભારી હોએછે અને વાદલાં જારે ઊંચે ચહડેછે અને ખોલો દેખાવ આપેછે તારે હવાનાં વધુ દબાંનથી શાંધાઓ અને રગો મજબુતાઈ પકડેછે. લોહી રગોમાં જોરથી ફરવા માંડેછે અને તેથી આપણે હલકા અને ચપલ થઇએ છઈએ અને જીવની ઊદાસી અને બેચેની ઊડી જાએછે અને આશપાશનાં દેખાવથી ખુશ રહીએ છઇએ.

હવે આપણે દુનીઆંની શપાતી ઊપરની આખી હવાનાં દબાંનની ગણતરી કરીએ. આપણી દુ

નીઆની શપાતી નજદીક ૨૦૦૦૦૦૦૦૦ ચોરશ માઈલની ગણીઆમાં આવેછે; દરએક ચોરશ માઈલનાં ૨૭૮૭૮૪૦૦ ચોરશ ફીટ હોએછે; હવે એ બે.રકમને ગુણીઆથી ૫૫૭૫૬૮૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ ચોરશ ફીટ થએઆ. હવે દર ચોરશ ફીટે ૨૧૬૦ રતલનું હવાનું દબાંન હોએછે તેથી આ બે નીચલી રકમને ગુણીઆથી ૧૨૦૪૩૪૬૮૮૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ રતલનું હવાનું દબાંન આખી પુરથવીની શપાતી ઊપર થએલિં. હવે આ ઊપલા આંકડાઓ ઊપરથી કોઇબી વાંચનારનાં ધેઆનમાં ગણતરી આવી શકશે નહી તેથી એ આંકડાની એક જુદીજ મીશાલ આપી આખી પુરથવીની શપાતી ઊપર હવાનું કેટલું વજન પડેછે તેનો ખીઆલ આપીએ છઇએ.

જો ૧૯૦ માઈલ઼ ઘેરાવાનો અને ૬૦ માઈલ વીઆશનો એક શીસાંનો ગોલો લેઇએ અને તેને એકાદ તરાજુમાં એક બાજુએ મુકીએ અને આખી દુનીઆંની શપાતીપરની હવાનાં દબાંનને બીજી બાજુએ મુકીએતો ઘણું કરીને બંધે એકશરખાં થાએ. હવે તે કામેલ કીરતારની શકતીનો, તેનાં અપરમપાર દાહાપણનો અને તેની માએઆ અને મેહરબાંનીનો કીઆસ કરો કે તેણે આ જગતમાં સું ઓછી કારીગરી અને ખુબી દેખડાવીછે.

હજુર હવાનાં વજન અથવા દબાંન વીશે બીજુંઘણું જાણવું બાકીછે તે બીજી જોગવાઇએ શમજાવશું.

સારીની સોર—પરબીડું અથવા ઢાંકણ.

પરબીડું અથવા જેને પરબીડીઉં કરીબી કેહેછે તેથી વાંચનારી ઘણીખરી બાઇઓ અણજાની નહી હશે. જેહારે આપણે દોસત આસનાવ અને બીજાઓને કાગજ લખીએ છઇએ અને તેને એક કાગલની કોટલીમાં નાખી પછે બધ કરી તે ઊપર શરનાંમું કરીએ છઇએ તે કોટલીને પરબીડું કેહેછે. એનો ખરો અરથ જોઈશુંતો કોઈબી ચીજની ઊપર બીજું પર કરવું, લપેટવું અથવા ઢાંકણ કરવાનો થાએછે. માંણશ પોતે પણ પોતાનાં શરીરની ઊપર વશતર, પોશાક અને જાત જાતનાં સવબાવોથી ઢાંકણ અને પર કરેછે. એ રીતે જોતાં દરએક માંણસ પાસે તરેહવાર જાતનાં ભપકાદાર અને ટગારા પરબીડાં હોએછે જેની અંદર હજારો એબ તે ઢાંકી નાંખેછે. કેટલીકવાર બઈરાંઓ સારીની સોર છેક મોહડાં વેર તાંણી પોતાનાં ચેહરાની એબ છુપાવવા અથવા ખોટી નમનતાઈ બતલાવા માંગેછે તે પણ એક જાતનું પરબીડુંછે. આ બધી જાતનાં પરબીડાં વીશે લખવાને હમારી પાસે જગા નથી તેથી તેમાનાં થોડાંએક વીશે બોલવા ઇછીએ છઇએ.

પેહલ વેહલાંતો ભલમણસાઇ અને તાજીમ તવાજનું પરબીડું આપણે ઊખેડી જોવું જોઈએ. કેટલી વાર લગણસરામાં તેમજ તેવીજ બીજી મીજલશોમાં આપણી શુનાંબાઈ અને આવાંબાઇઓ બીજી બાહેરની શહીઓ આગલ કેવી નરમ રીતે હશતે મુખડે વાતો કરેછે અને જાને નમનતાઈ અને ભલમણસાઈથી ગોએઆ તેવો એક કદંમ પણ દુર હોએ નહી એવું દેખાડેછે! પણ જો તેવોને ઘર સંસાર અને કુટંબપરીવારમાં જોએઆં હોએતો હલીમલીને ચાલવાની બાબદમાં જાણે એક ગોધાં શરખાં નજરે પડેછે. કુટુંબમાં કાંઈબી ચીજથી તેઓને ખુશાલી પેદા થતી નથી. નજીવી બાબદમાં પણ તેઓનો મીજાજ જતો રેહેછે—વાઘની માફક બરાડેછે અને બીનતકશીરવાર વહુઓ અને છોકરીઓને ધુજાવી નાંખેછે. પણ એજ બાઈઓને મંડલીઓમાં જોવો—તેવો ઘણા ખુશ મીજાજનાં, ઊપકાર કરનારાં અને બધી રીતે ઠંડી તબીએતનાં હોએ એવો દેખાવ આપશે. આ રીતે તેવોની ચાલ ઊપર પરબીડું કરી બરાબર મોહોરબંધ કરેછે જેથી અંદરખાંને શુંશું છે તેની કોઇને ખબર પડતી નથી.

ભપકાદાર મીજલશોની અંદર માંણેકબાઈ અને શીરીનબાઈ જે મોતીની બાંગરી—શુનાંની શુંગરી—હીરા માંણેકની વીટી અને તેવીજ કશબી સારીઓ પેહરી આવેછે તેને જોઈ રૂપાંબાઈ તથા બચુબાઈઓ પેલીઓની મોહોટાઈ અને શુખ વીશે કેવી ગુપચુપ વાતો ચલાવેછે, પણ તેઓને થોડીજ ખબરછે કે માંણેકબાઈ અને શીરીનબાઇએ એ જણશો મેલવવાને તેઓનાં ગરીબ ભરથારો શાથે કેટલી પંચાતી, કેટલી હુજ્જત અને કેટલો કંકાશ કીધોછે. તેઓને થોડીજ ખબરછે કે આ સઘુ ઘરેણુ ગાંઠુ પેહરી આવવાની આગમચ ઘરમાંથી નીકલતાં, શાશુ અને આ

તાઓ શાથે તેઓને કેટલી વહરવાદ અને કેટલી તાં ણાંજાંની શાંભલવી પડીછે. આ જાતનુ પરબીડું ઘ ણી બાઇઓ વાપરેછે.

શહી મીતીઓ પાશે અને જાહેર મીજલશોમાં પોતાની ઓલખાનવાલીઓ પાસે કેટલીક શાશુઓ અને કેટલીક વહુઓ ઘરબારની નીંદા કરેછે અને તે વખતે પોતાનો વાંક છુપાવવા અને શાંબાની તક શીર બતલાવવા મોહડાં ઊપર કવી તરેહ તરેહની સો ર તાંણેછે ઈઆને ખોટા દેખાવ આપેછે કે જેથી શાંભ લનારાઓનાં દીલમાં તેની વાત ખરીજ લાગે. કેટલી બાઈઓ એવી ખોટી શોર તાંણી પોતાનાં શુવા બેશ વાની અને ભરથાર વીશે નાંગી વાતો કરેછે અને તે ને હલકા પાડેછે અને પોતાની ખરાબીનુ મુલ પોતેજ થઈ પડેછે ?

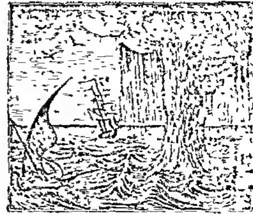
આશીદોશાં અને શુનાંમાશીઓ ખોટી શોર તાંણી શીખેલી મેહરબાઈ અને જરબાઇની નીંદા અ ને બદગોઈ કરી તેઓ અધરમીછે અને અડકાએલું ચોખું જરા શાચવતાં નથી એવું બોલી પોતે ધરમી છે એવું કેટલીવાર દેખડાવેછે? અને ખરૂં જોઓતો પો તે આખા દાહાડામાં ઈશવરને એક વખત પણ બરા બર ઈઆદ કરતાં નહી હોએ.

રતનબાઈ અને ખરશેદબાઈ મતરાઈઓ પોતાનાં શાવકાં છોકરાંને તેઓની પોતાની માંએ બરાબર ચા હેછે અને તે તરીકેની શરવે ફરજો અદા કરેછે એવું દુનીઆંને કેટલીવાર દેખાડેછે? પણ બાતેનમાં જોઈ એતો તેવોનો દેખાવ ઓરજ તરેહનો માલમ પડેછે અને આ ખોટી શોર તાંણી મેનુશજાતને તેમજ ઈશવ રને ઠગેછે.

આ ઊપલી કીશમનાં અને બીજાં તેવાંજ દે ખઇતાં શુંદર પરબીડાં જેની ઊપરનું શરનામું જોઈ કોઈબી ઠગાએ તે ઘણાંએક લોક વાપડેછે પણ અંતે તેનુ ફલ ખોટુંજ નીપજેછે. જેવા બાહેરનાં અલુશણ અને દેખાવ તેવાજ અંદરનાં પણ રાખવા જેથી શે ને કેઆમતને દાહાડે તેજ, રૂપ, રંગ શાથે ઈશવર શન મુખ ઊભાં રહી શકીએ.

—○●○—

પાંણીનો વંટોલીઓ.

વટોલીઆ બે રીતના થાએછે, એક જમીન ઊ પર અને બીજો શમુદરમાં થાએછે વટોલીઓ એટલે શું ? કોઈ કુદરતના શંજોગથી હવાનો કેટલોએક ભાગ એકાએક ગોલને ગોલ ફરેછે અને તે હવા ફરતી ફર તી છેક ઊનચે શુધી જાએછે. એ વટોલીઓ કેહવા શંજોગથી બનેછે તેનુ ચોકશ કારણ હજુર શુધી માલુ મ પડીઉં નથી તોપણ હેવું માંનવામાં આવેછે કે હ વામાં વીજલીના ગુણની ઇલેકટરીશીટીનો એકાએક વધારો થાઈ આવેછે અને તેથી એ વટોલીઓ બને છે. જમીન ઊપરનો વટોલીઓ અલબતાં ઘણાઓ ના જોવામાં મેદાંન મધે આવેઓ હશે. એ વેલા જ મીન ઊપરની ધુલ એક ગોલ આકારમાં છેક ઊનચે ઊડેછે, અને તે ગોલ દાંભલાની મુઆફેક આંનીગમથી પેલીગમ ફરેછે. એ વટોલીઆની વચે કાંઇબી ચીજ આવેછે તો તેનેબી ધુલની શાથે ઊપર ઊંચકી લીએછે. મેદાંન મધે ધોબીગર ઊપર ધોબીઓએ શુકાતાં મુકે લાં કપડાં કેટલીએક વેલા ઊંચકાઈ ગએલાં માલુમ પ ડેઆછે. આ લગ ઊપર વટોલીઆનુ જોર કમતર હોવાને લીધે માતરે ધુલ અને કપડાંજ ઊનચે ચહડતાં જોવામાં આવેછે પણ જાંહાં વટોલીઓ જોરમાં થાએ છે તાંહાં ઘેરનાં છાપડાં અને જુફડાં ઊંચકાઈ જાએછે.

પાંણીનો વટોલીઓ બીજીજ રીતનો હોએછે, એ વટોલીઆથી શમુદર મોહલું પાંણી ગોલ દાંભલાના આકારમાં આકાશ શુધી ઊનચું જાએછે. વટોલીઆ હવાનાં જોરથી થાએછે અને જેહવી હવા જમીન ઊ પર હોએછે તેહવી શમુદરની શપાટી ઊપરબી હોએછે, તેથી એ બેઊ વટોલીઆનાં ગુણ અવગુણ એકજ શર ખાં હોએછે, ફરક માતરે એટલોજ કે જમીન ઊપર ધુ

લ ઇઆ બીજી, અપરવાહી પદારથોને ઊંચકેછે અને શમુદરમાં પરવાહી પદારથ ઈઆને પાંણીને ઊચકેછે. જમીન ઊપરનો વરોલીઓ ધુલના ઊડવાથી કંટાલા ભરેલો દેખાવ આપેછે પણ પાંણીનો વરોલીઓ દુરથી ઘણો અજાએબ જેહવો લાગેછે. પાંણીના વરોલીઆમાં પાંણી ઊનચે ચહડતી વેલા તે પોકલ નલાની મુઆફેક હોએછે અને હેવો વરોલીઓ થતી વેલા વાંહાંણ વાલાઓ ઘણી ચોકાશી રાખેછે કેમકે જો તેની વચે કોઈ બારકસ આવી જાએછે તો તેને ચકરી ખવાડીને પાંણીમાં બેગ્રાડી મેલેછે, માટે વાંહાંણ વાલાઓ જારે દુરથી હેવો વરોલીઓ જોએછે તારે પોતાના બારકશને જેમ બને તેમ તેથી દુર રાખવાની કોશેશ કરેછે તે છતાં ઘણી વેલા ઘણા માઠા બનાંવો બનેઆછે.

જે જગો ઊપર પાંણીનો વરોલીઓ થાએછે તેની ઊનચાઇએ શીહા વાદલ થાઈ આવેલું જણાએછે, તે વાદલાં કાંઈ નહી પણ પેલાં ઊનચે ગએલાં પાંણીનો જમાવ હોએછે. શમુદરની નજદીકમાં આવેલા પાહાડોનાં મથાલાં ઊપરબી હેવી રીતે વરોલીઆનાં પાંણીનો જમાવ થાએછે અને જારે તે વરોલીઆનું જોર નરમ પડી જાએછે તારે તે જમાવ થાએલું પાંણી ઘણા જોર શાથે પડેછે જેથી પાહાડો ઊપરથી મોહોટા પથરો પણ ઘસડાઈ આવેછે. ઈઊરપમાં બેડનાંકની ખીણુની વચે એક પાહાડ આવેલોછે જેનાં મથાલાં ઊપર કાંઈ નહી પણ ઝીના ગોલ પથરોછે તે પાહાડ ઊપર એકવાર પાંણીના વરોલીઆથી ઊનચું ગએલું પાંણી પડીઊં, તે પાંણીનું જોર એટલુંતો મોહોટું હતું જે તે પાંણી સાથે ઘશડાઈ આવેલા પથરોથી પાશે આવેલું એક ગાંમડું ભરાઈ ગએઊં અને તે માહેલાં જુપડાંઓ તથા જાહાડો ઢંકાઈ ગએઆં તથા અનાંજનાં ખેતરોનો ધાંન વાલી નાંખેઓ. પથરોનો દરંગ એટલોતો ઊનચો ગએઓ કે જુપડાંઓનાં છાપરાં તથા ધુંમારીઆંજ માતરે દેખાવા લાગેઆં.

ઊપર જણાવેલા પાંણીના વરોલીઆનુ એક ચીતર આ બીનાંને મથાલે પાડવામાં આવેઊંછે તે જોતાંજ માલમ પડશે કે એક વાંહાંણ તથા બોટ એ વરોલીઆનાં સપાટામાં આવી જવાની ધાશતીથી પોતાનાં સર ફેરવી રસનો બદલી નાખેછે. આ દેખાવ જોઈ પરમેશવરની બેહદ શકતી તથા તેની અજાએબ જેવી કરાંમતનો આપણાં મનમાં કાંઈક ખેઆલ આવી શકેછે, અને તે શરવ સકતીમાંન શાહેબની ખુબી ગાએઆ વગર આપણાંથી રેહવાતું નથી.

અંજાણપણે થતા અવગુણો,

દસતાંન બંધ કરવા વીસે.

મોજ મજાહ મારવાને માટે ઇઆ ઘણાજ અગતનાં કાંમને માટે પારસી ઓરતો વારેઘડીએ જાતાં દસતાંનને બંધ કરવા માટે ડાકટરો ઈઆ ધુતારાઓ પાસે કાલાવાલા કરીને કાંઇ પણ ઓસડ માંગેછે. જારે દસતાંન હદથી જેઆદા જતું હોએ તારે ઘટતા ઊપાએ કરવા એ દાહાપણનું કામછે, પણ કુદરતી કાએદાસર દસતાન જતું હોએ તેને બંધ કરવું, એ નુકસાંનકારકછે, ઓરતો અંજાણપણાથી એવા ઊપાએ લોધેછે પણ જે ડાકટર ચાલતું દસતાન બંધ કરવાને માટે ઓશડ આપે તે ખરેખર પોતાની ફરજ અને ધંધો સમજતો નથી, સામણા ધણીને રાજી રાખવા ઈઆ પઈસા કહડાવવાને માટે જે સખસ દસતાન બંધ કરવાને માટે ઓશડ આપે અને તે સમજેકે તે આપેઆથી બીચારી ભોલી ઓરતને અવગુણ થશે, તેના જેવો નીચ અને લુચો સખસ બીજો કોઈ નથી.

જાંણવું જે દસતાન એકદમ બંધ કીધાથી ઘણી ખરાબી થાએછે, લોહીનો જોસો ભેજાંમાં ઇઆ ફેફસાંમાં ચહડેછે, પીરૂમાં અને ઘરબસથાનમાં દરદ થાએછે, બીજી વખતનુ દસતાન બરાબર વખતે આવતું નથી અને આવેછેતો ઘણુજ કમતી પડેછે અને તે વખતે ઘણુ દરદ થાએછે, અને પાછું દસતાન લાવવાના ઊપાએ કીધા શીવાએ એ દરદો સારાં થતાં નથી, એ શીવાએ બીજા ઘણા અવગુણ થાએછે. એથી ઓરતોને હીસતીરીઆના ભુંડા મરજ ઊપર નાખી દેછે કે જેથી તેઓ ઘણી વખતે અંત સુધી દુખી થાએછે અને તેઓને કેટલીકવાર બચાં પેદા થતાં નથી.

જારે આટલા અવગુણ થાએછે તારે થોડી ઘડીની મોજ ઇઆ ફરસુદને માટે ખુદરતના કાએદામાં અટકાવ કરવો તદન બેવકુફી ભરેલુંછે, બલકે ખુદરતનો કાએદો તોડવો, એ ગોએઆ એક મોહોટો ગુંનાહ કીધા બરાબરછે.

ઓરત જાત આવી રીતે કુદરતનો કાએદો તોડીને પોતાની ઊપર તરેહવાર દુખો લાવી નાંખેછે તેનાં કરતાં કોઈ બીજીજ રીતે પોતાનુ સુખ અને મોજ ધે અને દસતાંન અટકાવાનો બેહુંદો વીચાર કાહાડી નાંખે એવી વઈદોની શલાહછે.

કીડીઓ વીશે.

(ગીઆ આંકથી ચાલુ)

કરનલ સાઈકસ દેવાલથી જરા દુર એક સાઈડબોરડ ઉપર મીઠાઈ રાખતો હતો, અને કીડીઓ, ઉપર નહી આવે માટે ટેબલના પઈઆ પાંણીમાં બોરી રાખતો હતો પણ તે છતાં કીડીઓ પુશકલ મીઠાઈ ઉપર માલમ પડતી હતી. તેઓ પાંણીમાં તરીને પઈઆ ઉપર ચહડતી હતી. એ અટકાવવાને વાસતે પઈઆઓને તરપીટન તેલ લગાડીઉં પણ બીજે દાહાડે ફરીથી મીઠાઈ ઉપર કીડીઓએ હોમલો કીધેલો દીઠો. તપાસ કરતાં એવું માલમ પડીઉં કે કીડીઓ દેવાલ ઉપર ચહડી સાઈડબોરડની સપાટી બરાબર સઘલી એકઠી થાઈને તાહાંથી ફલાંગ મારીને આવતી હતી. એનો અટકાવ કરવાને માટે સાઈડબોરડ દેવાલથી જરા દુર કીધી. થોડા દાહાડા કીડીઓ માલમ નહી પડી પણ આખરે આ મેહેનતુ પરાંણીઓ પોતાના ઉદીઓગથી તાહાં આવી પોંહચીઆં. એ કીડીઓ કેમ આવી તે પેહેલાં કોઈને સમજ પડી નહી, પણ એક દીવશે એક કીડી દેવાલ ઉપર ચહડતાં માલમ પડી અને સાઈડબોરડની સપાટીથી આસરે એક ફુટ ઉંચે ચહડીને કુડકો મારીઓ તે લાગલી મીઠાઈમાંજ આવીને પડી. એજ માફક બીજી કીડીઓ પણ આવતી માલમ પડી હતી.

હીંદુ લોકો સખાવત અને સવાબનું કામ સમજીને કીડીઓના દર અને માલાઓમાં ખાંડ મુકેછે. તેઓ એમ વીચારેછે કે જાંહાં રાતી કીડીઓ વસેછે તેના ઘરમા આબાદાંની થાએછે. એ રાતી કીડીઓ સફેદ કીડીનો નાસ કરેછે તેટલા માટે તે માણસના દોસતદારની માફક ગણાએછે.

અમેરીકાખંડમાં પીરૂ નામના દેશમાં મોટી કીડીઓ વસેછે. તે એક ઈંચ લાંબી અને તેનો રંગ પીરો અને કારો હોએછે. એઓ માહેની એક જાત તાંહાંના લોકને ઘણીજ કામજોગ થાઈ પડેછે. તેઓ જંગલ માહેથી ટોલાબંધ આવેછે તે વખતે તાંહાંના લોકો પોતાના ઘેર બાર ઉઘાડાં મુકેછે. એ કીડીઓ ઘેરો માહેથી સઘલી જાતના જીહીના જાનવરોનો નાસ કરેછે અને તેઓ ખેતરમાં કોઈ પણ રીત બીગાડો કરતાં નથી.

આફરીકા દેશની સફેદ કીડીઓ માણસ જાતને ઘણોજ ઉપદરવ કરેછે. તેઓ ઘરમાં ધાતુ અને પથર શીવાએ બીજા સઘલા સામાણનો નાસ કરી નાખેછે. પોતાના માલાથી તે જે ઘેર લુટવાનું હોએ તાંહાં શુધી એક ચરોરીની ગાલેરી બાંધેછે. તેની હેઠલથી લખોબંધ ઉતરી પડેછે અને ચોવીસ કલાકની અંદર ઘરનો સઘલો માલ, લાકડકામ, પેહેરવાના કપડાં, જોરા, ઈતીઆદીનો નાસ કરેછે.

ગરેનેડા દેસમાં સેરડીના ખેતરમાં કીડીઓ વારેઘડીએ પુશકલ નાસ કરેછે. એક વખતે બાર માઈલની ફરતી જમીન ઉપરની સઘલી સેરડીનો નાસ કીધો હતો!

માણુસ જાત જેમ એકમેકની ઉપર ચઢાઈઓ અને લડાઈઓ કરેછે તેમજ જુદી જુદી જાતની અને તાલુકાની કીડીઓ એકમેક સાથે લડાઈ કરેછે. જારે તેઓ અનાજ લેવા જાએછે તારે લડાઈઓ વારેઘડીએ થાએછે. હજારો કીડીઓનો એ પરમાણે કાપાકાપીમાં નાસ થાએછે. એ શીવાએ એવું પણ માલમ પડીઉંછે કે એક જાતની કીડીઓ બીજી હલકી જાતની કીડીઓને પોતાને ઘેર કામ કરાવવાને માટે લડાઈઓ કરીને ગોલામોની માફક વેઠે પકડી લાવેછે. તેઓ મોટી કીડીઓને પકડી લાવતાં નથી પણ તેઓના બચાંઓને લુટી લાવેછે. તે બચાંને પોતે પાલીને મોટાં કરેછે અને પછી તેઓ પાસે કામ લેછે.

કીડીઓનો નાસ કરનાર મુખીઅ એક મોટું જાનવરછે તેને "કીડી ખાનાર" કરીને કેહેછે. એ જાનવર પોતાના પંજાથી કીડીઓના માલા ટોડી ફાડીને પોતાનું લાંબુ શુન જેવું મોડું અંદર ખોશેછે અને દોહોડ ફુટની લાંબી જીભ બાહેર કાહાડીને ખોટી રેહેછે. કીડીઓ પેહેલાં ઘલરાટમાં પડેછે અને તે જાનવરની જીભને કીડો સમજીને તે ઉપર તુટી પડેછે. જેવી કીડીઓ ઉપર બેસેછે તેવુંજ તે જાનવર જીભને મોહોમાં ખેંચી લેઈને કીડીઓને ગલી જાએછે. એ પરમાણે પુશકલ કીડીઓનો નાસ કરી નાખેછે.

જાંહાં કીડીઓનો ઘણો ઉપદરવ હોએ તાંહાં જગેજગ ખાંડ પાંણીમાં પીગલાવી તેમાં જરા સોમલ નાખીને વાસનમાં મુકવું. કીડીઓ તે ઉપર તુટી પડશે અને તરત મરણ પામસે, અને ફરી આવવાની કવચીત હીમત કરશે નહી.

એવુ માલમ પડીઉંછે કે કીડીઓ હરેક વાતની ખબર એકમેકને જણાવી સકે છે. જો એક કીડીને કાંઈ ખોરાક માલમ પડીઓ તો થોડા વખતમાં કીડીઓનું સઘલું ટોલું આવીને તુટી પડેછે.

કીડીઓ પોતાના બચાં ઉપર ઘણો પેઆર બતલાવેછે તેઓ દરરોજ બચાંને જાંહાં ખોરાક મલી સકે તાંહાં લેઈ જાએછે. જો કદાચ બચું મરી ગએઉં અથવા કટકે કટકા થાઈ ગએઉં તો તેઓ દરએક કટકાને તે જગા ઉપરથી ઉચકી લેઈ જાશે. જો કોઈ માદા કીડી મરી જાએછે તો ઘણા દાહાડા શુધી તેનું બદન ચાટીઆ કરેછે અને તેની ઉપર સઘલી તરેહની માવજત કરેછે કે પાછી તેને જીવતી કરે.

જો કોઈ કીડી પોતાનો માલો મુકીને બીજા માલામાં ભરાએછે તો તેને બાહેર કાહાડી મુકેછે અને શીખશા કરેછે. તેઓ પોતાના માલાની બાહેર એકમેકને મદદ કરેછે પણં પોતાને ઘર પારકી કીડીને આવવા દેતાં નથી.

જો હરેક કીડી પોતાનું કોંમ કરતી નથી તો તેને શીકસા કરવામાં આવેછે. તરણ ચાર જણ મલીને તેના કટકે કટકા કરી નાખેછે. તેઓમાં કવાએદ ઘણી સારીછે અને તેટલા કારણથીજ તેઓમાં સઘલું કામ સારી રીતે બનેછે અને સલાહ સંપજ રેહેછે.

કથા ટોલા અથવા નાતમાં આવી આપણે સંપ જોઈએછે. દર માણસ અથવા જાનવર પોતાનોજ લાભ સોધેછે. પોત પોતામાં મારામારી કરીને એકમેકનો માલ લુટેછે. તેવું કીડીઓમાં જોવામાં આવતું નથી. જે કીડી એક અનાજનો દાણો લેઇ જાએછે તે પોતાના એખલાના કામને મારે નથી પણ આખી ટોલીને મારેછે. કીડી એ ખલી પોતાને મારે કાંમ કરતી નથી પણ આખી ટોલીને મારે કરેછે. જો કાંઈ સંકટ પરેછે તો તેઓ નાસીપાસ થાતાં નથી પણ સઘલાં સાથે મલીને તેનો ઉપાએ સોધી કાહાડેછે. જો તમે તેના માલા ટોડી નાખોતો પાછા એક બે દાહાડામાં અગાઉના કરતાં સરસ તઈઆર કરીને ઉભાં રેહેછે.

આ નાહાના પરાંણી કેટલું કરી શકેછે અને પાંચ પચીસ બલકે હજારો નર અને માંદાઓ કેવા સંપ અને ફાએદા સર રેહેછે તે ઉપરથી આપણ ઈનસાનને ખુદાની કુદરત કેવી નેહારીછે તે વીશે ટહો લેવો જોઈએ.

ઈંગલંડમાં એક પારસણની મુસાફરીનો હેવાલ.

લખનાર

એક પારસી બાંનું.

(જેણીએ સને ૧૮૬૨ માં મુસાફરી કીધી હતી.)

કાગજ ૧ લો.

મારી વાહાલી બેન,

તમને મારી મુસાફરીનો આ ટુંક હેવાલ વાંચવાની તસદી આપતી વેલા મારી મતલબ એછે કે તમારામાં તથા આપણી સઘલી બીજી બેનોનાં મનમાં એથી એવી ઇચ્છા ઉતપન થાએ કે જે પરમાણે દુરના દેશો જોવાને હાલ આપણા પારસીઓ અડચણ લેતા નથી, તે પરમાણે આપણી ઓરતો પણ કરે. થોડા વરસ ઉપર આપણા પારસીઓમાંથી દુર દેશોની મુસાફરી કરવાનું કાંમ થોડુંજ હતું પણ હાલ તે ઘણુંજ વધેલું દીસેછે ને એથી મોટી ખુશીનું પરીણામ જોવામાં એ આવેછે કે સઘલી હીંદુસતાનની રઈઅતમાં આપણા પારસીઓ વધારે સુધરેલા જણાએછે અને આપણામાં સુધારાનો ફેલાવો દીનપરદીન વધતો જતો જાએછે. પણ જેવારે આપણી પારસી બાઈઓ પોતાના ધણી, બાપો, તથા ભાઈઓ સાથે એ દુર દેશોની મુસાફરી કરવામો શામેલ થશે તે વખતે જરૂર આપણે ઘણા મગન થઈશું એવુંતો કાંઈ નથી કે બઈરાંઓથી મુસાફરી થાએ નહી, જો એમ હતેતો હજારેથી છ મહીનાની ટુંકી મુદતમાં ઈઉરપનાં કેટલાએક ભાગો જોઈ અવાતે નહી. મારી વાહાલી બેહેન તમને તથા બીજી સઘલી બેનીઓને મારી એજ અરજ છે કે તમોએ જરૂર પરાયજ જોવો યુરપ ખંડ જેવા જવું એથી તમારો પોતાનો અને આપણા કુલ પારસીઓના મોટો સુધારો થશે. જુઓ કે હાલ નજદીક સો પારસીઓ વેલાતમાંછે. તથા એથી વધારે ચીન તથા એવા બીજા દેશોમાં પણ ગણાએછે પણ તેઓ તાંહાં ખરૂં શુખ ભોગવીઆથી ઘણાજ વેગલાછે, કારણ કે તેઓ પોતાનાં પેઆરાં બાલ બચાંથી દુર રેહેછે તેના સબબથી તેઓનાં મનમાં ઘણી ધાસતી રેહેછે. વલી જે વખતે તેઓ પરદેશની ચાલ ચલણથી વાકેફ થવા માંડેછે તેજ વખતે બીચારાઓને બાલ બચાંઓનાં શુખ દુખને લીધે આ તરફ નાહાસી આવવાની ફરજ પડેછે; એટલુંજ નહી પણ ઘણાઓતો પોતાના ખટલાથી દુર નહી થવાનાં કારણને લીધે એવાં સારાં સારાં ગાંમો જોવાનું તથા તે તરફ પોતાની રોજીનો વધારો કરવાનું ફોકટ ખોએછે. કદાચ કોઈ જો એવા કારણોથી બેદરકાર રહી હીમત કરી જાએછેતો તેનો ખટલો હીંઆં પડી આનાં શબબથી તેનાં મનમાં તથા બીજા તહરે તહરેનાં દુખો ઉતપન થાએછે. બીચારી જુવાન બાએડી પોતાના વાહાલા ધણીથી જુદી થઈ રાત દીવસ તેની ફીકર ચીંતામાં ગીરફતાર થાએછે અને એખલી દુખમાં પોતાનો વખત ગુજારેછે; જો માએ હોએછેતો પોતાનું પરીત ભરેલું બચ્ચું હજારો માઈલ દુર પરદેશમાં કેમ હશે એવા વીચારો કરી રડેછે; જો બેહેનો હોએછેતો પોતાના માએઆયુ ભાઈના મધુર શબદો નહી સાંભલીઆથી અફસોસ કરેછે અને બચાંઓતો પોતાના દયાલુ બાપની બરદાસત નહી લાગવીઆના કારણથી ઘણીવાર ખરાબ ચાલના નીકલેછે, એવું દુખ છતાં વાહાલી બેહનો કેમ આપણી બેહનીઓ પોતાની ખરાબ રસમો અને વેહેમોને વલગી રેહેછે ? ઈઉરોપ તથા બીજા એવા દુર દેશોના મરદો જેવારે આપણા દેશોમાં ધંધાને સારૂ કે એવીજ બીજી મતલબોથી આવેછે, તે વેલાએ તેઓને આપણા જેટલું દુખ નથી ખમવું પડતું કારણકે તેઓ પોતાનાં બાલ બચાઓને પોતાની સાથે જ લાવેછે અને તે જેવી સુખી હાલતમાં તેઓ પોતાના વતનમો રેહેતા આવેલા હોએ તેજ રીતે પરદેશમાં પણ તેઓ રેહેછે.

બીજું મુસાફરી કરીઆથી તહરે તહરેના ગુણો ઉતપન થાએછે. ગ્નાન, જુદી જુદી ચીજો જોવાથી વધેછે, આપણા દીલ અને મનની હાલત સુધરેછે, ને તહરે તહરેની ચીજો જોવાથી ખોદાતાલાની કુદરતનો વધતો વીચાર આપણા મનમો ઉતપન થાએછે. એ બાબતપર વધતું બોલવાની હું હાલ અગત જોતી નથી, પણ મારી વીનંતી તમને એછે કે તમોએ એવી ખરાબ, વેહેમી રસમોને પડતી મુકવી અને આટલું બધું સુખ ફોકટ એવી અસલી રસમોને લીધે જવા નહી દેવું.

થોડું એક સટીમર વીશે લખવું મને સજાવારછે. કારણ કે "સટીમરમાં કેમ રેહેવાએરે માએ," એવા બોજાથી આપણા ઘણાં બઈરાંઓ પોતાની સારી ઉંરટો ઘણીવાર તોડી નાખેછે. જે બાઈઓ એવી ધાસતી રાખેછે તેમાં તેઓ ચુકેછે. જેટલું ઘેરમાં સુખ મલેછે તેટલુંજ બલકે એર છે આદા સુખ સટીમરમાં મલેછે ને વલી દરીઆનું લાગવાનું તો કદાચ એકુ બે દાહાડા લાગે તો લાગે નહીતો કઈ મુદતજ નહી.

હમોએ જે સટીમરમાં મુંબઈનું બારૂં છોડ્યું હતું તેનું નામ "બીહીઆર" કરી હતુ. (સટીમરને નામ એ સારૂં આપેછે કે તેઓ ઓલખાએ)

હી પણ તેની બે વરસ આગમજં કલકતામાં એવી એક "કાલેજ" નું કાંમ ચાલતું હતું અને દેશીઓને તે મંનમાંનતું લાગતું એવું જણાઈ ચુકું હતું, અને એ વીશે દેશીઓને વેહમ હોએ તોબી તેની શાંગને થઈ એ સુભ કાંમ ચાલુ કરવાની તબીબોએ સલાહ આપીહતી.

એ મત મલીઆ બાદ સર રાબરટ ગરાંટે એક મોટો કાગજ લખી કાહાડીઓ અને તેમાં કેવી રીતે અને કઈ કઈ બાબદોનું ગનાન આપવું ને વીશે લંબાંનથી પોતાનાં વીચારો જણાવીઆ હતા અને તે કાગજ ૧૮૩૮ ની અધવચમાં કલકતે મોકલીઊં. કલકતાની લારડ આકલંનડની સરકારે એ કાંમ પસંદ કીધું અને તેનાં સમાચાર પાછા ફરી વલે એટલામાં આ મુંબઈનો નાંમદાર ગવરનર સર રાબરટ ગરાંનટ દાપુરી ખાંતે ૧૮૩૮ ની ૯ મી જુલાઇએ મરણ પાંમીઓ.

આ મરણથી મુંબઈની તેમજ આખા હીંદુસતાંનની પરજા દલગીરીમાં ગરક થઈ હતી કેમકે તેણે તુટ વખતની અંદર પરજા ઊપઓગી કાંમો કરવાનાં વીચારો આપીઆ હતા એટલુંજ નહી પણ કેટલાંએક તો તે અમલમાં આંણી ચુકો હતો. એ ઊપરથી તા૦ ૨૮ મી જુંલાઇને દીને એક જાહેર સભા મુંબઈની ટાઊનહાલમાં મલી હતી. એ સભાએ એવો વીચાર જણાવીઓ કે મરનાર સર ગરાંનટની મોટી નેમ ગાંમઠીઓને કેલવણી આપવાની હતી અને તેમાં ખસુસ કરીને તબીબપણાંની કેલવણી વીશે તજવીજ કરતાંજ તેનો અંત આવીઓ તેથી આ સભામાં તેની ઈઆદગારી રાખવા માટે ઊઘરાંણુ કરવું અને તે પઈસામાંથી તબીબપણું શીખાડવાને માટે એક મધરેશા બાંધવી અને તેનું નાંમ એ નાંમદાર ગવરનરથી રાખવું. આ વીચાર નાંમદાર કોરટ આવ ડરેકટરોએ કબુલ રાખીઓ અને તે સભાની અંદર ઊઘરાંણાંનાં રૂપીઆ ૪૪૮૦૦ થઆ હતા તેટલીજ બીજી રકમ તેઓએ આપવાને કબુલ કીધું અને તે મધરેશાનું નાંમ " ગરાંનટ મેડીકલ કાલેજ" રાખવા ઠેકવીઊં.

બે તરણ વરસ સુધી તેની ખટપટ ચાલીઆ પછે ૧૮૪૩ ની ૩૦ મી મારચને દીને એ "કાલેજ" નો પાએઓ કલકતાનાં લારડ બીશપે નાંખીઓહતો અને ૧૮૪૫.માં એ મકાંન તઈઆર કરી તેનાં ઠેકવેલા વઇદનાં હાથમાં કાંમ ચાલુ કરવાને આપીઊં હતું.

એ "કાલેજ" ને માથે પડેલો ખરચ....રૂ	૮૯૯૦૬—૪—૨
સર રાબરટ ગરાંનટની ઇઆદગારી રાખવાને માટે ઊભાં થએલાં ફંડમાં ભરાઆ....રૂ	૪૪૮૦૦—૦—૦
હાનરેબલ કોરટ આવ ડરેકટરે આપેલી રકમ..........રૂ	૪૫૧૦૬—૪—૨
	૮૯૯૦૬—૪—૨

જેમ એક હાથ ઊપર સર રાબરટ ગરાંનટ ગાંમઠીઓને તબીબપણાંના કેલવણી આપવાને માટે પોતાનાં વીચારોને ચેઊતરફથી મુશતકીમ કરતો હતો તેમ બીજા હાથ ઊપર હાતમ દીલના શર જમશેદજી જીજીભાઈ ગાંમઠીઓનાં દુખ અને દરદનું નીવારન કરવાની ચોતરફથી તજવીજ કરતા હતા.

મુંબઈ ખાતે ૧૮૩૪ માં ગરીબોને માટે એક દવાખાંનું હતું જેહાં ડાકટર મેકી નાંમનો એક કાબેલ ઈંગરેજ તબીબ સરવેને દવા આપતો હતો. એ દવાખાંનું મુંબઈનાં કેટલાક શેઠીઆઓ અને ઈંગરેજોની મદદથી ચાલતું હતું તેમાં સરકાર દર માસે ૩૩૦૦ આપતી હતી.

૧૮૩૮ માં એ દવાખાનાંનો હશાબ રજુ કરવાને એક સભા મલી હતી તેહાં સર હરબરટ કાંમપટન ખુરશીએ બીરાજીઓ હતો અને સર જમશેદજી તથા બીજા શેઠીઆઓ હાજર હતા. એ વખતે એ દવાખાનાંથી લોકોને જોઈતી અને પુરતી મદદ મલી શકતી નથી અને દરદીઓને આવજાવ કરતાં પરવડતું નથી એવો વીચાર જણાંઆથી હાતમ દીલનાં સર જમશેદ તેજ સભામાં કહેઊં કે હું પોતે એક લાખ રૂપીઓ આપવાને તઈઆર છેઊં અને જો સરકાર બીજી એટલીજ રકમ આપે અને તે બંધી રકમ ઊપર છ ટકાનું વીઆજ આપતું કરેતો તેમાંથી એક મોટી ઈશપીટાલ બાંધવી. સર રાબરટ ગરાંનટનો કાગજ કલકતાની સરકાર ઊપર ગઓ તેની આગમજ આ બાબદનો એક કાગજ તઈઆર કરી કલકતે રવાંને કીધો હતો જેને વીશે સર રાબરટે પોતાનાં કાગજમાં પાછલથી ઈશારો કરી જણાવીઊં હતું કે જો સર જમશેદજીની માંગણી કબુલ રાખેતો "કાલેજ" ની શાથે ઈશપીટાલ જોડી નાંખીઆથી મોટો લાભ થઆ વગર રેહેનાર નથી.

હાનરએબલ કોરટ આવ ડરેકટરોએ સર જમશેદજીની માંગણી કબુલ રાખી, અને જે "કમીટી",

"કાલેજ" ને માટે વીચાર કરવાને થઈ હતી તેનેજ એ કાંમ પણ શાંપીઊં. તેઓએ વીચાર કરી એવું જણાવીઊં કે "કાલેજ" ની પરોસમાંજ એ ઇસપીટાલ બાંધવી અને સર જમશેદજીનાં માંગવા મુજબ ૩૦૦ ગરીબ ગાંમડીઓને રાખી શકાએ એટલી અને તેઓની નાત જાતને માફક આવે એવી રીતે બાંધવી અને તેનું નાંમ "જમશેદજી જીજીભાઈ ઈશપીટાલ" રાખવું, અને "કાલેજ" નાં શીખવનારા તબીબોનેજ ઈસપીટાલ ખાતે રાખવા.

એ ઈસપીટાલનો પાએઓ ૧૮૪૩ માં નખાઓ અને ૧૮૪૫ માં ધરમનું નાહાંનું દવાખાનું બંધ કરી એએ મહીનાંમાં સરવે દરદીઓને માટે આ જગા ઊઘાડી હતી.

૩૦૦ દરદીઓને રાખવાને માટે વરસ દાહાડે થતા ખરચનો ધારેલો અડસતો રૂપીઆ ૩૩૦૦૦ નો થઓ હતો તે નીચે પરમાંણે આપતો કીધોછે.

સર જમશેદજીએ આપવા કીધેલા એક લાખ ઊપર ૪ ટકા લેખેનુ વીઆજ.......રૂ	૪૦૦૦—૦—૦
હાનરેબલ કોરટ આવ ડરેકટરોએ આપવા કીધેલા રૂપીઆ એક લાખ ઊપર ૪ ટકા લેખેનું વીઆજ................રૂ	૪૦૦૦—૦—૦
ઊપલી બે લાખની રકમ ઊપર ૭ ટકાને બદલે ૪ ટકાનું વીઆજ આપવું કીધુ તેના તફાવત તરીકે શરકારે એકંદર આપેલી બખશેશ.....................રૂ	૪૦૦૦—૦—૦
ગાંમડી દવાખાનાને આપતી કીધેલી દર મહીને રૂ૩૦૦ ની રકમ બચી તે આ ખાતાને આપતી કીધી તેના... ... .રૂ	૩૬૦૦—૦—૦
ડાકટરનો પગાર બાદ કરતા "નેટીવ જેનરલ હાશપીટલ" ને માંથે વરસ દાહાડાનાં ખરચનો અડસતો.............. ....રૂ	૧૧૦૧૪—૦—૦
દર વરસે શરકારે વધુ આપતી કીધેલી રકમ રૂ	૬૭૮૬—૦—૦
	રૂ ૩૩૦૦૦—૦—૦
"જમશેદજી જીજીભાઇ ઇશપીટાલ" બાંધવાનો ખરચ......................રૂ	૧૩૫૭૦૬—૧૦—૩
શર જમશેદજીએ ઊપલા ખરચમાં આપેલી રકમ રૂ ૫૦૦૦૦—૦—૦	
સરકારે ઊપલા ખરચમા આપેલી રકમ ..રૂ ૮૫૭૦૬—૧૦—૦	
૧૩૫૭૦૬—૧૦—૩	
ઊપલી રકમો ઊપરાંત શરકારે જમીન ઘરો તથા બીજા કારણસર ખરચેલી રકમ....રૂ	૬૧૧૦૪—૦—૦
શર જમશેદજી જીજીભાઇએ ઊપલી રકમો ઊપરાંત પડીઆ ગમીનારો તથા જમીન વેચાતી લેવાનાં કારણસર આપેલી રકમ....રૂ	૮૫૩૧—૦—૦

એ ઊપરાંત શર જમશેદજીએ બીજા પંદર હજાર રૂપીઆ શરકારની તીજોરીમાં અનામત મુકીઆ હતા અને તેનાં વીઆજમાંથી ચોપડીઓનાં તથા ચીનનાં ઈનાંમો તબીબપણામાં અદલી માહીતગારી ધરાવનારને આપવાને ઠેરાવ કીધો હતો જે પરમાંણે આજ સુધી તે અપાંઊ જાએછે.

૧૮૪૩ માં જમશેદજી ઇશપીટાલનો પાએઓ ફ્રીમેશનની મંડલીએ પોતાનાં ખુદ પોશાગ તથા હથીઆરો શાથે આવી નાંખીઓ હતો અને પાએઆની અંદર જે તખતી મુકી હતી તેની ઊપર નીચે પરમાંણે કોતરેલું હતું.

નાંમદાર રાંણી વીકટોરીઆનાં રાજમાં અને હીંદુશતાંનનાં ગવરનર જેનરલ એડવરડ લારડ એલનબરો, અને મદરાજના ગવરનર મારકવીશ આવ ટવીડેલ અને હાંનરેબલ સર જીઆરજ આરથર બારોનેટ મુંબઇનાં ગવરનર, શાહેબોની હકુમતનાં વખતમાં ફરીમેશનોની કીરીઆ શાથે, જમશેદજી જીજીભાઈ ઇશપીટાલના પાઆનો પથર તેને બંધાવનાર શર જમશેદજી જીજીભાઈ અને નાંમદાર ગવરનર શાહેબની હજુરમાં, જેમશ બરનશ, પશચમ હીંદુશતાંનનાં પરોવીનસીઅલ ગરાંનડ માશટરે બીજા ફરીમેશન ભાઈઓની મદદ શાથે નાંખીઓ, શને ૧૮૪૩ નાં જાંનેવારી માસની ૩ જી તારીખ અને મંગલવારને દીને અને ફરીમેશનોનાં ૫૮૪૩ માં વરશે.

—oo—

ચીનનાં સેહેનસાહની સપાટ—ચીનાઓનાં વાંહાણોનો આકાર.

ચીનાઓનાં વાંહાણોનો આકાર ચીનનાં એક પુરાતન સેહેનસાહની સપાટ ઊપરથી લીધેલો હતો એવી એક કાંહાંણી તે લોકોમાં મશહુરછે. તે કાંહાંણી વાંચનાર બાનુઓને શારૂ અતરે ઊતારીએછેઃ—

ઘણાંજ પુરાતન વખતમાં એક વેલાએ એવું બનીઊં કે ચીના લોકો પોત પોતાની કલપણા મુજબ જુદા જુદા આંકારનાં બારકસો બાંધવા લાગા. તે જોઇને તે વખતનો સેહેનસાહ ઘભરાટમાં પડીઓ કે એ મીસાલે વાંહાણો બાંધવાનું કાંમ જો ચાલુ રેહે

શેતો પછે પરદેસી લોકો તેઓનાં આકાસી † મુલકમાં જાહુજી આવજાવ કરશે તે ઠીક નહી. તે ઊપરથી તેણે રઈએતની એક જાહેર સભા ભરીને તીઆં પોતે તખત ઊપર બીરાજીઓ; પછે ઊપર કહેલી બાબદને લગતી જે કોઈ સોચનાં કરતું તે સાંભલતો હતો તેવામાં એક ચીનો પોતે એક અજાએબ જેવા આકારનું અને ઘણીજ જડપથી ચાલે એવું નાધલું વાંહાંણ પોતાની બગલમાં મારીને તખતની નજદીક આવી ઊભો તથા નમશકાર કરીને પોતાનો નમુનો સેહેનસાહને દેખાડીઓ અને અરજ ગુજારી કે બીજાં વાંહાંણો પણ તે નમુનાં મુવાફેક બાંધવામાં આવેતો સારૂં.

તે જોઇને સેહેનસાહને રીસ ચહડી અને પગમાંથી સપાટ કાહાડીને પેલા કારીગરનાં માથાં ઊપર બરોબર વાગે તેમ ફેંકી તથા બોલીઓ કે "દુરથા!—અવે પછે આએ ખાસડાનાં આકાર ઊપરથી સઘલા વાંહાંણો બાંધજે." પોતાની સોડે પોતાનાં દરબાનો બેઠેલા હતા તેઓ તરફ જોઇને બોલીઓ કે "ઢંઢેરો પીટાવીને એક હોકમનાંમુ જાહેર કરો કે આ દેશનાં સરવે વાંહાંણો મારી સપાટનાં આકારનાં બાંધવાં." બીજા હાથ ઊપર વડો વજીર બેઠેલો હતો તેની તરફ નજર કરીને અને એક આંખ ઊઘાડી તથા બીજી મીચીને ધીમે સાધે બોલીઓ કે "લોકો જો આએ નમુનાં પરમાંણે ચાલશેતો પછે સફર કરવાનું કાંમ ઘણુંજ ધોંગી દીસશે તેનો ખીઆલ કરો"! તે દીવસ પછે તીઆનાં બારકસો તેવા આકારનાં બંધાવા લાગાં તથા સેહેનસાએ એક આંખ મીચીને જે વાત વજીરને કેહી હતી તેની ઈઆદગારી તરીકે વાંહાંણના આગલા ભાગ ઊપર એક આખ ચીતરવાની ચાલ સુરૂ થાઈ. ચીનાઓ ધોંગીતો ખરા!

—•—

આલેકજેનડર અને આફ્રીકાનો રાજા.

માસીદોનનો બાદશાહ આલેકજેનડર એક વખતે આફરીકાનાં દુર દેશમાં શુનેરી પોશાક અને અશબાબ શાથે ગીઓ હતો. તાંહાંનાં લોકો તેને મલવાને શાંમાં ગીઆં અને તેની શાંમે શુનેરી ફલો અને શેફ ધરીઆં. બાદશાહ બોલીઓ "એ ફરૂત તમે પોતેજ ખાવો, હું તમારી મોટાઈ જોવા આવીઓ નથી પણ તમારી રીતભાંત શીખવાને આવીઓછું." એ ઊપરથી લોકો તેને ઇનશાફની દરબાર જાંહાં તે મુલકનો રાજા ઇનશાફ કરતો હતો તાંહાં લેઈ ગઆં.

એ વખતે એક જણે રાજાની શાંમે આવી ફરીઆદ ઊઠાવી કે એક ધણી પાસેથી મેં આ ભુશા અને શુલાંની ગુણ વેચાતી લીધી અને તેની અંદર તરેહવાર ખજાંનો નીકલી આવીઓ. આ ભુશુ અને શુલું મારૂં છે પણ આ ખજાંનો મારો નથી અને આ માંણસ તે પાછો લેતાબી નથી તેથી હું તારેથી ઈનશાફ ચાહુંછું.

જવાબમાં પેલી ગુણ વેચનાર ધણી બોલીઓ કે "તું અણઘટતી રીતે કાંઈબી રાખવાને બીહેછે, તારે તારી પાશેથી ખોતી રીતે કાંઇબી લેવાને હું બીહું નહી? આ ગુણ મેં તુને અખન વેચી તેમાંથી જે નીકલીઊ હોએ તે તારૂંજ, તેથી એ અદલ ઈનશાફી રાજા હું તારેથી મારો બંચાવ ચાહુંછ."

પેલા રાજાએ એકને પુછીઊં કે તને છોકરો છે. તેણે જવાબ દીધો કે હા. રાજાએ બીજાને પુછીઊં કે તને એકાદ છોકરીછે. તેણે પણ હા કહી. તેથી રાજા બોલીઓ તમે બંધો પરમાણીક માંણશ છો. તમારાં છોકરાંઓને અરસ પરશ પરણાવો અને આ ખજાંનો મલીઓછે તે છોકરાંઓને રીતમાં આપો એ મારો વીચારછે."

આલેકજેનંડર આ વીચાર શાંભલી અચરત થઓ. રાજાએ પુછીઊં કે શું મેં ખોટો ઈનશાફ કીધોછે કે તું અચરત થાએછે. આલેકજેનડર બોલીઓ, નહી ખોટોતો નહીજ પણ હમારા મુલકમાંતો એથી ઊલટોજ વીચાર મલતે. આ રકજક કરનારાઓનાં દોકાં ઊદારી મુકતે અને આ ખજાંનો શરકારી તીજોરીમાં જતે."

આ વાત સાંભલી પેલા રાજાએ અચરત થઈ બંધો હાથ જોડીઆ અને બોલીઓ "શું તમારા મુલકમાં શુરજ પરકાશેછે, અને શું આશમાંન તમારી ઊપર વરશાદ વરશાવેછે"! આલેકજેનડરે હા કહી. રાજા તે ઊપરથી ફરી બોલીઓ કે "તમારા મુલકમાં વસનારાં નીરઅપરાધી જાનવરોને લીધે હશે, બાકી હાવી દોશમનાં માંણશો ઊપર કદીબી શુરજ પરકાશે નહી અને આશમાંન પાંણીબી વરશાવે નહી".

† ચીનાઓ ચીનને આકાશી મુલક ગણેછે, તથા આખી દુનીઆની બીજી સરવે પરજાને રાનજી સમજેછે.

પરચુટણ.

બાફથી ચાલનારૂં ઘડીઆલ—આ સાંચો હમણાજ ઈંગલંડમા શોધી કાહાડીઓછે એથી સકારે ઉઠનારાઓ જે વખતે ઉઠવા માંગે તે વખતે એ ઘડીઆલ ઘોંઘાટ કરી ઉઠાડેછે એટલુંજ નહી પણ ઉઠીને કપડાં પેહરીએ એટલામાં એક કાફી અથવા આહેનું કપ તઈઆર કરી આપેછે. એ સાંચો ઘડીઆલ વગર તેમજ ઘડીઆલ શાથે પણ મલેછે.

ગાડી ઘોડા—ફક્ત લંનડંનની અંદર ૩૩૯ રસતા છે અને તાંહાંથી દરરોજ ૬૦૦૦૦ ગાડી ઘોડા પસાર થાએ છે એવી ગણતરી કીધામાં આવીછે.

બારીક લખાંણ—બારીકમાં બારીક રીતે લખવાને માટે વેલાતમાં મી૦ પીટરશે એક શાચો સોધી કાહાડીઓ છે તેની મારફતે એક ઈંચ જેટલી જગાનાં વીસ લાખમાં ભાગમા "માહીઉ મારશલ ઈંગલંડની બેંકનો" કરી લખવામા આવીઉં હતું. કેવી તાજુબી!

જીંદેગી કેમ ગુજારવી!—લારડ કોક નીચે પરમાણે લખી ગઓછે અને જે તેણે પોતાની જીંદેગીમાં પાલીઉં હતું. ૭ કલાક ઉંઘતાં; કાએદાનાં ભારે અભીઆશને મારે ૭ કલાક, ચાર કલાક બંદગીને મારે, બાકીના ખુદરત ઉપર રાખીઆ હતા. પણ ઉલીઅમ જોનશ જે વખતને વધારે તપાસતો હતો તેણે નીચે પરમાણે વેંહચણી કીધી હતી. કાએદાના અભીઆશને મારે શાત કલાક, નીરાંત અને ઉંઘને માટે શાત કલાક, દશ કલાક દુનીઆને લગતાં કામકાજમા, અને બધા વખતમાં તે શાહેબની કીરતી ગાવી.

આંધલાંઓને વાસતે ધંધો—ઈંગલંડમાં આંધલાંઓને શીખવવાને માટે વરગ ઉભા કીધાછે તાંહાં હાલ આંધલી બઈરીઓને શીવવા શીખવીછે જેથી તેઓ દર રોજ ઓછામો ઓછો અરધો રૂપીઓ પેદા કરી શકેછે.

બંદગી—જારે તું બંદગી કરે તારે દીલ (લગાડીઆ) વગર બોલો બોલે તેનાં કરતા બોલો વગર તારૂં દીલ લગાડજે.

ઠાંસાની તાંકલી—નાટીગ ગાંમમા એક બાલકને ઠાંસાની તાંકલી મોહોડામાં ચુશવા આપવામાં આવી હતી તે એકદંમ ગલાંમાં જઈને ખુંટાથી તે બાલકનું મરણ નીપજીઉં હતું.

એક પોપટનાં ધણી ઉપર આબરૂની ફરીઆદી—પારીશમાં બરાનડન નામનાં માંટી બઈએરને પોતાના પડોશી ફ્રાંકોનેર વીશે પોપટને શીખવી "ફ્રાંકોનેટ ચોર તથા બખીલ અને ડુકરછે" એવું બોલાવાને માટે પોલીશમા ઉભા કીધામાં આવીઆં હતાં તેઓ ઉપર તકશીર શાબુત થવાથી તેઓ પાસેથી કેટલાક ફરાંકનો દંડ અને "દાંમીન" અપાવીઓ હતો.

રમુજે ફુરસત.

૧ લું—બરો જબરો નર એક, ફુગાવી તેનું અંગ
બનેછે ગોલ આકાર—
લુગડાં પેહેરી રેસમી, રોગાંન રંગનાં તંગ
આકાશ ઉડે નીરઆધાર—
ન ઉડે તેવું પખશી કોઈ, ને ચહડે કોઈ પટંગ,
ફરૂથવીને પેલે પાર—

૨ જું—તે કહી શંખીઆછે કે જેને ૩ ને ગુણી તેમાં ૪ ઉમેરીએ અને તેને આઠે ભાગીએતો બાકી (૩૨) રેહશે?

૩ જું—હું એક મોટો જબરો જાડો દઇત છું અને ઘણુંકરી વરોડરાના રાજાની દરબારમાં રહુછું. મારા શાંધાઓનો સરવાલો લેઓતો ૧૩ા થશે પણ તમો જો બીજા સવાચાર આપોતો હું મારૂં મુકાંમ છોડી ડાકટરની દુકાંને બેસુછું અને દરદો સારાં કરવા કામ લાગુંછું. એ ઉપરાંત તમો જો સવાતવ બીજા આપોતો તેહાંથી પણ નીકલીને કપડીઆની દુકાનપર બેશુંછું જેહાંથી તમો વારંવાર તમારૂં બદન ઢાંકવા અને ઘર બોલાવી લઈ આવોછો. આ વેલા હું પેહેલા કરતાં કદમા બરોબર બેવડો બનુછું, તોબી તમો મને હેતથી તમારા પાસાંમાં લેઓછો કારણ હવે હું નારી જાતીમા ખપુછું એવું વીચીતર પરાંણી કોણ તે કહો.

૪ થું—હમો માટી બઈએર છઈએ અને હમો વેલાત તરફથી આવીઆંછે—હમારો ધનધો રામોસીનોછે, અને હમો રાત અને દાહાડો જાગતા અને હુશીઆર રહીએછ. હમારે અસતક કરોડો રૂપીઆનો માલ રેહેછે, અને હમોએ આજ દીન સુધી કોઈ પણ વખતે હમારી દીઆનત બીગાડી નથી—હમારી જાતની વસતી ઘણી વધી ગેઈલીછે, અને દુનીઆના ચારો ખંડોમાં તે ૫થરાઇ ગએલાછે—હમારી જાત માંહેલા કોઈ પણ બાહર દેશ જાએ તો જોરૂં ને જોરૂં સાથેજ જાએ, અને હમો હમેશ સાથેજ કાંમ કરીએ છઈએ. જો (ખોદા ન કરને) હમારા માહેલું એકુબી બેહસતનશીન થઈઉં તો જાંહાં લગી જોરૂં પાછુ સનધાએ તાંહાં લગી હમો શોગ પાલીએ અને કંઈ કામ કરીએ નહી—હમો સું માતબર, કે સું ગરીબને તાંહાં એકસરખી રીતે ચાકરી કરીએ છઈએ અને ગમે તેવી નાચારી હાલતમાં કોઈબી હમારો ધણી હોએ તોએપણ તેને હમારા પાલણને માટે હમો ભારી પરવા દેતાં નહી—હમો આએ ફાની દુનીઆની મોજથી વેગલાં છઈએ, અને માતર એક બે તેલનાં ટીપાં હમારા મોહડામાં મુકી હમો મહીનાનાં મહીના બેર તેપરજ સુકરાનાં કરીએ છઈએ. "અલેફ."

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧ લું—કાંન, આંખ, પગ, હાથ, મોહડું.

૨ જું—વાદલું.

૩ જું—ન, અક્ષર.

૪ થું—અરધી—અરધો.

ગરબી.

તા૦ ૬ ઠી ફેબરવારી ૧૮૬૬.

(માહા રાંણીને આશીરવાદ.)

આહા આં શી શોભા દેખુ આજની,
સુભ ઘડીએ દરશણ દીધાં તેંજ જો;
રઇયતને છાયાં આપે તું તાજની,
એ મોટી આશા દીધીછે તેંજજો. આહા૦ ૧
સુભ ઇચ્છાથી જીવજો રાંણી તું બહુ, *
રૂડા દી જોવા પામીએ નીતંજો;
પ્રારથનાં ઇશ્વર જોડે હું એ કહું,
અદળ રાજ તારાંનાં ગાઉં ગીતજો. આહા૦ ૨
પરદેશી આવીયો તે દુરજ દેશથી,
જોવા પામીયો રાજ સભાનો મેળો જો; †
હરખાયો હઇડામાં ઉતંમ વેશથી,
એ દી સુંજથી નાં ભુળાસે વહેળો જો. આહા૦ ૩
દેખી તુજને પુત્ર પુત્રિ સહુ પાખમાં,
વળી દેખીયાં વહુ બેટીના સુંખજો;
(એ) મેળાવડે ઉપજાવીયો સંતોષાખમાં,
હું રંક આસિશો દઉ છુ પાંમો સુખજો. આહા૦ ૪
દિલગીરી ઉપજેછે એકજ વાતથી,
પાંમરસટંનનાં મોત થકી કહુ શાખજો; ‡
પડી રાજમા આગુળ ખુટ એ ઘાતથી,
નાં ભુજાએ એ અગનીની આછજા. આહા૦ ૫
પણ પરધાનો ખાન જે છે આજ તે,
ગએ તેપર પરભુ પુરણ પ્રેમજો;
વધારસે કીરતી, શોભા ને લાજ તે,
એ આસિશછે મારો હોજો ક્ષેમજા. આહા૦ ૬
શોગ પિડા વાંમી દે હાતમ દિલથી,
ભગવંતે કીધુ તે લાયક માનજો;
યાચે કુરપા ફરીને હરીનાં બળથી,
ભાખે જાણુની રૂસતમ એ વાંનજો. આહા૦ ૭

ઊપદેશનાં પદ.

"કુબજા શું તપ કીધુ રે ઓધાજી એવું." •

એ રાગનાંછે.

જાયછે જગત ચાલીયું રે ઓ જીવ જોને. ટેક.

જોને તુ પાટણ જેવા, સારા હતા સેહેર કેવા,
આજતો ઉજડ એવારે, ઓ જીવ જોને. ૧
વળી સિધપુરવાળો, મોટો જેને રૂદરમાળો;
રહયો નહિ તે રૂપાળોરે, ઓ જીવ જોને. ૨
રૂડા રૂડા રાણી જાયા, મેળવી અથાગ માયા;
કાળે તેની પડી કાયારે, ઓ જીવ જોને. ૩
છત્રે જેને છાયા થતી, રૂડી જેની હતી રતી;
એવા ગયા કરોડપતીરે, ઓ જીવ જોને. ૪
જરી જો આજારી થતા, હાજર હકીમ હતા;
તેના તો ન લાગે પત્તારે, ઓ જીવ જોને. ૫
કોધતો કહેવાતા કેવા, આભના આધાર જેવા;
ઉડી ગયા એવા એવારે, ઓ જીવ જોને. ૬
જુવાનીમાં જતા જોઇ, રાખી નહિ શકયા કોઇ;
રહયાં સરવે સમાં રોઇરે, ઓ જીવ જોને. ૭
હાજર હજારો રેહતા, ખમા ખમા ખમા કેહતા;
વિશ્વમાથી ગયા વેહતારે, ઓ જીવ જોને. ૮
સુવા જન જેની સાથે, હેતથી પોતાને હાથે;
મરણ ન મટયુ માથેરે, ઓ જીવ જોને. ૯
જય લીધો શત્રુ જીતી, નવીન ચલાવી નીતિ;
વેળા તેની ગઇ વીતીરે, ઓ જીવ જોને. ૧૦
જગતમાં ખુબ જામીયા, વેર વાળીને વિરામીયા;
પણ તે મરણ પામીયારે, ઓ જીવ જોને. ૧૧
નેક નામદાર નામે, હર્ષ! જઇ સમશાન ઠામે;
દિઠા દલપત રામેરે, ઓ જીવ જોને. ૧૨

પેંહોંચ.

લલીતા દુ:ખ દરશક.

એ નામની ચોપડી તેના બનાવનાર તરફથી હમને ભેટ મ લીછે તેની પોહોંચ હમે ખુશીથી કબુલ રાખીએ છઇએ. વર તથા કનીઆની ચાલ ચલણ તપાસવાને બદલે તેઓ સારાં કુલના છે કે નહી તેટલુંજ માતર જોઇ નહાનપણમા લગન કરવાના ચાલથી જે ખરાબી થાએછે તે દેખાડવાની બનાવનારની મતલબછે. બનાવના ર કેળવણી પામેલો હીંદુ હોવાથી ગુજરાતી ભાષા શુધ રીતે લખી શકીઓછે અને તેટલાંજ કારણ માટે હમારા વાંચનારને ઊપરલી ચો પડીની ભલામણ કરવાને હમે ચુકતે નહી પણ માઠાં ભાગ્યે હીંદુ ઓમા એળખગાભણી ગાલો દેવાની ચાલ એટલીતો વધી ગઇછે કે આ ચોપડીના બનાવનારે પણ ચાર પાંચ ઠેકાણે ખરાબ શબ્દો વાપરવામાં આંચકો ખાધો નથી. એટલા વાસ્તે હમે દલગીર છ ઇએ કે હમે એ ચોપડીને ટેકો આપી નહી શકતા.

લલીતા દુખ દરશક અથવા લલીતાના દુ:ખની બ્યારથી નાટ કના રૂપમા રચવામાં આવીછે; પણ નાટકમાં જેટલી મનપકતીના બ્યાલથી ઇઉકતી લગાડવી જોઇએ તે (અથવા જેને ઇગરેજીમા "પ્લાટ" કહેછે તે) સુતલગ જોવામાં આવતી નથી એમા કવી તાની રચના ઠીક દેખાએછે. શુધ ગુજરાતી પુસતકોમાં વધારો કર વાની બનાવનારની ઊમેદ, વાસ્તે તેને સાબાશી ઘટેછે. હવે પછી જો તે બીજો ગરથ કાહાડવા ધારેતો તેમાં ઊપર જણાવેલી ભોડી ખામી કે જે સેહેલથી સુધરી શકશે તે નહી જોવામાં આવીતો અ ને બીજી બધી બાબદો સરખો માલમ પડીતો સરવે વાંચનારને લાગે કે તે થઇ પડે એવી હમારી ધારણાછે

હમારા આટલા હીંદુ ભાઇઓનો ગુજરાતીનો સારો અભી આસ છતાં એક સારા ગુજરાતી કોશની ખુટ રેહે એ વીશે હમે હ મારી દલગીરી જણાવવાની આ તક લઇએ છઇએ એવી ખુટ ન હી પુરી પડે તાહાંસુધી આ ચોપડીના બનાવનાર અને એના જેવા ભાઇઓને હમારી ભલામણછે કે તેઓએ સાધારણ જાણીતા શબ્દો શીવાએ બીજા શબ્દોના અરથની "નોટ" ટાંકવી.

---

* લોકોની શુભ ઇચ્છાથી.

† રાજ સભાનો મેળો, એટલે "પારલીઆમેંટ" ઊઘાડવા ની કીરીઆનુ કાંમ

‡ રાજદોલીનો વડો પરધાન લારડ પાંમરસટંન મરણ પામી ઓ તે વીશે.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૧૦ મું. એપરેલ ૧૮૬૬ આંક ૪ થો.

સંકટનું શેવટ—તેહેમુરનું તારણ.

એક વારતા.

પરકરણ ૧૧ મું.

તેહેમુરે પોતાની છોકરી જે હામદન શેહેરનાં બાદશાહ કોબાદ તથા તેની રાંણી ફરંગીજ એઓની સંભાલ તલે ઉછારવાને રાખી હતી તેની મુલાકાત લેવાને પોતાના વજીર હેરૂનની સંગાત વાંહાંણુમાં કુચ કીધી. તાંહાંની વએથી જે માં-વીનાનાં બાલકનુ પારકે ઠેકાંણે પોશણ કરવામાં આવીઉં હતું તેના ઉછરતા દીદાર જોવાને તેને આશરે પંદર વરશ શુધી રાજ કારબારની રોકાંણને લીધે બનીઉં ન હતું, માટે આ વેલા તે ખુબસુરત જુવાન સ્રીને જોવાને તેની આંખ તથા હઈડું કેવું આંતુર હશે! જે એકપુરી બેટી દરીઆ વચ્ચે મહા મુસીબતમાં જનમી હતી તેને બાપના હેતથી ભેટી પોતાને ઘર લાવવાને તેહેમુરની છાતી કેહવી ધપકી હશે! જે તેના રાજપાતનો વારસ, જે તેની આશાનો દીપતો ચેરાગ, જે તેની ઘડપણની લાકડી, તેને પોતાના સવાધીનમાં લઈ હઈડાં હેઠલ રાખવાને તેહેમુરનાં મનમાં કેહવા કેહવા વીચાર, તલપ તલપ કરી રહેઆ હશે!

હવે જુઓ એકગમથી તેહેમુર ઉલટનો ભરપુર પોતાના બચાંના મુલાકાત લેવા જાએછે, અને બીજીગમથી પેલો કંગાલ કોબાદ તથા ફીતુરખોર ફરંગીજ પોતાના બુરાં કરમને ઢાંકવાને તરેવાર ઉપાઓ કરેછે. પોતાના બાગના મધીઅ ભાગમાં ઉતાવલથી દરીબાનુની એક ખોટી બુલંદ ઘોર બંધાવી, તે ઉપર રોણકદાર આરકાંનાં મોટા મીનારા ઉઠાવેઆ અને સોનેરી હરફોથી તેણીની તારીફનાં લેખો કોતરાવેઆ. આ લેખો નીચે પરમાંણે હતા—

વસંતરૂતના બાહરમાં ખીલતી ગરીબ ગુલછડી,
શુંદર—અદ્દ—મધુર—કરમાઈ ગઈછે મરી.

ગરવ, ગાલ, કે કરોધ થકી, હતી સદા બેફામ,
દરીઆ મધે જનમી, દરીબાનુ રખ્યાતી નામ.

ઇશફાન શેહેરના શાહ, તેહેમુરનુ તે ફરજંદ,
પાલણાંમાથી પ્રવીણ, બચગીથી ખુશંદ.

મોહતે, ઘાટકી હાત થકી, મરડીઉં છે આ ફુલ,
તોડી તારાજ કીવુ, કીધું શેવટ ધુલ.

ઇશવર ઇછેતો તું, તાજુ કરે તે ફરી,
દખ્થાહમા તારી ઉગાડે, પાછી આ ગુલછડી.

તેહેમુર ઉલટનો ભરપુર હામદન શેહેર મધે આવી પુગો અને ચાકર નફરો સુધા કોબાદનાં બાગ મધે ગએઓ. આ ઠેકાંણે કોબાદ તથા તેની રાંણી, જેઓ પોતાનાં પરાકરમ પકાં અને પુરાં કરી તઈઆર હતાં, તેઓને મલેઓ. તેહેમુરને જોતાંનેવાર તેઓ બંને જણાએ તેને આદરમાનથી લીધો અને જાંણે ઘણાંએક દાહાડાનાં ગમમા પડેલાં હોએ તેવો ખોટો દેખાવ દીધો, જે જોઈ તેહેમુરનું ઉલટ અને ઉમેદથી ઉછલતું લોહી પંડગાર થઈ ગીઉં, અને તેનો ચેહેરો ફીકો પડી ગીઓ. કોબાદે તથા ફરંગીજે ગંભીરાઈથી તેહેમુરને બાગનાં મધીઅ ભાગમાં લઈ જઈ દરીબાનુની ઘોર બતાવી, જે ઉપરનાં લેખો જોઈ તેહેમુરનાં દીલમાં મોટો જખમ લાગો, તેની ઉમેદ તુટી ગઈ, અને આંખોમાં આંશું આંણી ભારે શોગ કરતો પાછો ફરેઓ.

તેહેમુરે પોતાનાં એકપુરાં પેઆરાં બચાંનો તથા તેનાં વાલીનો મોહોતે નાંશ કીધેલો સમજી દીલપર ભારે ગમ ધરેઓ, શોકનો કાલો પોશાગ પેહેરીઓ, ખાવું પીવુ—બોલવું ચાલવું છોડી દીધું, અને વાંહાંણ મધે તુરત પાછો જઈ ઉંધે મસ્તક આંખ વીચી પડી વાંહાંણ પાછું ફેરવવાનો હુકમ કીધો.

વાટમાં ખોરાક ઘટી ગએઆથી તેહેમુરનાં વાંહાંણને રએ નામના શેહેર તરફ બંદર કરવું પડીઉં. વાંચનારને માલમ હશે કે આ શેહેર મધે બેહેરાંમ નામે હાકેમ અમલ ચલાવેછે અને એજ શેહેર મધે દરીબાનુ પોતાની મેહેનત તથા કેલવણી કાંમે લગાડી એખલી ધીરજથી પોતાનુ ગુજરાંણ કરતી રહેલીછે. તેહેમુરનાં બાદશાહી બારકસનો દબદબો જોઈ બેહેરાંમને આસચરીઅ લાગું માંટે તે મધે કોણ હશે તથા તે કેહાંથી આવીઉ હશે તે જોવાને તથા જાણવાને પોતે એક મછવામાં બેશીને વાંહાંણ તરફ ગએઓ. તેહેમુરનાં વજીર હેરૂને બેહેરાંમને મોટા આદરમાનથી મેહેરાંમને ઉપર લીધો અને કહેઉં કે આ વાંહાંણ મધે હમો હમારા શાહ તેહેમુરને લઈ ઇશફહાંન તરફ પાછા જઈએછે.

બેહેરાંમ—હા! તેઆરેતો ઘણું સારૂં; હું તમારા શા

હુને જોવાને ઉમેદવારછું, તે કેહાંછે મને મેહેરબાની કરી જરા તેની સાથ મુલાકાત કરાવી આપશો ?

હેરૂન—ભાઈ હમારા શાહ તેહેમુર વીશે હું શું કહું ! તેણેતો જાંણે આખી દુનીઆમાં તજી હોએ તેવો અવતાર ધારણ કરી વાંહાંણને એક ખુણે તે ઉંધે મસતક પડેલોછે; કારણ તેની એકપુરી છોકરી, જે તેની સરવે આશાનો ચેરાગ હતો, તે પારકા ગામમાં મરણ પાંમેલી જોઇ તે દેવાનો બની ગએોછે, આખ ઉઘાડીને જોતો પણ નથી તથા કોઈ શાથ બોલતો ચાલતો પણ નથી, કારણ ગમનાં ગાંઠથી પોતાનુ મોહ બાંધી લીધુંછે.

બેહેરાંમ—ભાઈ, વારૂ જોઉં જરા મેહેરબાની કરી તારા શાહની નજદીક મને લઈ જશે; હુંતો જરા જોઉં કે તે કેહેવી હાલતમાં પડેલોછે.

હેરૂન—મને કાંઈ અડચણ નથી, પણ હમારૂં તેમાં શું વલીઉ, તે કોઈનુબી શાંભલનારછે ? ઉલટી હમારી દલગીરી વધશે.

તોબી હેરૂન બેહેરાંમને શાહ તેહેમુરની નજદીક લઈ જાએછે. બેહેરાંમ મોટે શાધે તેને સલામ અલેકુમ કરી તવાજો કરેછે પણ તે ફોકટ; તેહેમુર કાંઈ સાંભલતો નથી અથવા જવાબ પણ આપતો નથી—જાણે લાકડાં અથવા પથરની સાંમે સલાંમ કીધા બરોબર થએઉં.

બેહેરાંમ—વારૂં તેઆરે ભાઈ ખરૂં એ કાંઈ કોઈનુ સાંભલનારતો નથી પણ જરા થોભ, તારી મરજી હોએતો હું એક તપાસ કરવા માગુંછું. આ શેહેર મધે એક જુવાન સીછે જેની ખુબી તથા ખુબસુરતીનોતો કાંઈજ પાર નથી, વીદેઆ તથા એલંમમાં તે એટલીતો પરવીણછે કે કાબેલ મરદનેબી એક કોરે બેસાડે. માંટે જો તારી મરજી હોએતો તે ઓરતને અતરે બોલાવી મંગાવીએ, અને જોઈએ કે તેણીના પાસ કાંઈ એવી કરામતછે કે આ શાહની દલગીરી ભુલાવે. હુંતો ધારૂંછું કે તે કાંઈપણ હીકમત લડાવશે.

હેરૂન—મનેતો કાંઈ અડચણ નથી પણ ઓરત કે મરદ કોઈનુ પણ કદી તે સાંભલનાર નથી. તોબી જોઈએ તે એવીતો કોણ જુવાન ઓરતછે !

(બેહેરાંમ દરીબાનુને તેડાવી મંગાવેછે. દરીબાનુ પોતાની એક ચાંકરડીને સાથે લઈ વાંહાંણ મધે આવેછે.)

બેહેરાંમ—(દરીબાનુને) બાઈ આ ઠેકાંણે એક મોટો શાહ ગમના દરીઆમાં ગરક ગએલોછે જેને તું તાલમેલથી તેરવી કાંઈ પણ તારૂં તંતર લગાડી બોલતો કરેશ તુંને. મોટું ઇનામ મલે એટલુંજ નહી, પણ તારી વાખેવાખી આખાં દેશ મધે થાઅ, અને તેઆરેજ તારી ખરી ખુબી હું પણ પીછાંણું.

દરીબાનુ—(નમીને) નેકનામ સાહેબ તંતર મંતરની મેં કદી કાંઈ તાલીમ લીધી નથી—તમારી આગ્ના પરમાણે કરવાને હું રાજી છું: મારેથી જે કાંઈ હીકમત બનશે તે હું તપાશા જોવશ, પણ એ શાહની આગલથી તમો સુરેડવા હેર જઈ મને એખલીને તથા મારી આ દાસીને રમાં જવા દેઓ, હમો બને શીવાએ કોઈને ખટેન મરણ પાંમી આવવા નહી દેઓતો કદાચ કાંમ બને.

(દરીબાનુ એક તંબુરો લઈ ગાણુ ગાતી તેહેમુરની હજુરમાં જાએછે.)

દરીબાનુ—રેહેજો શુખી ઓ શાહ, તાજ તખતની મંગાત,
આવીછ અતરે હું પુછવા તને બે વાત.

તેહેમુર—(મનમાં) ઇએ ! હા ! એ, કોણ !

દરીબાનુ—સાહેબ, હું એક, કનેઆ છું, ગરીબ અને લાચાર, તોબી મારા મુખરાંના દરશણ પરથમ કીધા વીના ચાન સુરજની ભકતી કોણ કરેછે ! પણ નેક શાહ નાનપણથી આ દીલપર પડતાં આવેલાં દુખનો ઘાત જો તારી હજુર છોડુંતો હું નહી ધારતી કે આ સમુદરમાં તે સમાઈ શકે. મેં સાભલીઉંછે કે તારી ઉપરબી કાંઈક દલગીરીના વાદલાનો ઘેરો આવી પડેલોછે, પણ હા ! તેતો ઘેજમાં મટી જાએ; શું તે કાંઈ મારી દલગીરીના અનંત વીસતાર સાથ સરખાવી શંકાએ ? કદી નહી—ગાઉ અને તસુ વચે કેટલો ફરક ! વલી હું તોખમ કોણની, મારા વડાવાઓનો દરજજો કેહેવો ! અને હાલ મારી કેહેવી અવસથા ! તે જો તું જાંણે, ઓ નેક મરદ, તો તારી દલગીરી ભુલી જાએ એમાં શક નહી.

તેહેમુર—(ધીમે અવાજે) શું મારા વડાવા, મારી તોખમ, મારા દરજજા, મારા ગમની સાથ શું તારૂં સરખાવાની તાકાત ધરાવેછે ! તું હમણાં શું બોલી ?

દરીબાનુ—હા, સાહેબ, મારા મા બાપ વીશેની મારી હકીકત તમો જાંણોતો ખાતરી થાએ.

તેહેમુર—સારૂં, તેઆરે જોઉં તારાં દુખનો હેવાલ મને કહી સંભલાવ અને અગર મને માલમ પડે કે તારી ઉપર પડેલું દુખ મારાં દુખનો હજારમોબી ભાગ સાબેત થાએછતો હું સાફ સરવેની હજુર કબુલ કરૂં કે તેં એક હીંમતવાન અને સુરા મરદની મીસાલે સોસીઉં, અને મેં દુખ સોસવામાં નાજુક છોકરીનુ દીલ રાખીઉં—એટલે હું તુંને સુરો મરદ ગણું, અને મને ઓરત.

દરીબાનુ—સાહેબ, લખો આદમી ઉપર રાજ કરનારા એક શાહની હું એકપુરી બેટીછું. મારા વડાવા મોટા મોટા શાહની શકતી ધરાવતા હતા, શેંકડો લડાઈઓ જીતી હજારો શતરૂઓને તાબે કરતા હતા, પણ અફશોસ ! એક નેરો શતરૂ મારા નેક પીતાની પછવાડે લાગેલો હતો, નજીવો અને છુપો, પણ તેનો પીછો છોડતો ન હતો પણ . . . .

તેહેમુર—તે કોણ વારૂં !

દરીબાનુ—સાહેબ, તેનું કંમનશીબ—કમનશીબની વેહેતી કટારનાં ઘાહ હજુર તેના દીલ ઉપર તાજાજ હશે; કદાચ તપી રહેલી બીલાડીની તરાપમાંથી એક ઉંદર પણ બચે, પણ કમનસીબની તરાપમાંથી મારો બાપ બનચી શકતો હતો નહી. વલી શાહેબ તું જાંણતો હશે કે "વણ તેવો લેસો" હું પણ તેના જેવી એટલી કમનશીબછું કે આ કમનજાંણેઆ શેહેર મધે એકલી વાએજાંહાન રહી મારે બી ફ્રો મારૂં ગુજરાંણ કરૂંછું.

તેહેમુર—(જરા હુશીઆર થઇને) તારી બોલી તથા ખશીવાએ પરથી હું ધારૂંછ કે તેં ઘણી ઉતમ કેલવણી લીધાંથી ?

દરીબાનુ—મારી સઘલી તવારીખ તારી સાંબે ખોલી કરૂં તો તે તુંને ખોટી જેવી લાગશે એમાં કોઈજ શક નહી.

તેહેમુર—પણ બાઈ તું તારૂં નામતો મને કેહે.

દરીબાનુ—મારૂં નામ દરીબાનુ કરી છે.

તેહેમુર—(ચોંકીને) અરે ઈશવર ! આ શબદ આકાશમાંથી ગેબી નીકલેઓછે કે આ જુવાન સ્રીનાં મોહોડાંમાંથી, તે મને માલુમ પડતું નથી. દરીબાનુ તારૂં નાંમ ! હું નહી ધારતો કે તું આદમજાતની જનમેલી હોએ; તું કોઈ પરીઆંની ઓલાદ અથવા દરીઆની દેવી હશે.

દરીબાનુ—નહી સાહેબ નહી; સરવે મનુશજાતની માફક હું પણ એક ખાકી ઓરતછું. મારા વડાવાઓ પણ તારા જેવા આદમજાત અને શકતીવાલા શાહ હતા.

તેહેમુર—પણ તું બાદશાહની બેટી અને તારૂં દરીબાનુ નામ કેમ, એવું નામ રાખવાની મતલબ શું.

દરીબાનુ—મારૂં નામ દરીબાનુ કરી મારા બાપ શાહ તેહેમુરે આપેલુંછે—જેનો અરથ એવો થાએછે કે દરીઆમાં જનમેલી સ્રી. એવું નામ આપવાનું કારણ એમ બનીઉં કે મારી મરનાર માં, જે એક બાદશાહની બેટી હતી, તેણીએ મને દરીઆ મધે વાંહાણમાં જનમ આપેઓ હતો.

તેહેમુર—હા ! હા ! ઓ ઈશવર ! આ તારી જગત શું મારી ઉપર ગજબ કરી રહીછે ! કે મારા અરધાં ખીસી ગએલાં મગજને તદન ઘેલું કરી નાખવાની કોશેસ કરેછે, અને ગેબી પરીઓ મોકલી નાંહેક મારી મજાક કરેછે. અરે હું ઉંઘેલોછું કે જાગતો—હું આ વાત સપનામાં સાંભલુંછુ કે ખરેખરી તે મને માલમ પડતું નથી. દરીબાનુતો મારી બેટી ! જેનું નામ મેં પોતેજ આપીઉં હતું, પણ માઠાં ભાએગે તે હામદન શેહેરમાં મરણ પાંમી, . તેણીની હજુર તાજીછે, આ આંખે હું હમણાંજ જોઈ આવેઓછું. વારૂ નેક નાર તારી વાત જરા વધારે કેહ; તું કાંઈબી ખોટું કેહેતી હશે એમ મને કબુલ કરવાને કાંઈપણ કારણ નથી.

દરીબાનુ—મારો બાપ મને હામદન શેહેર મધે રાખી ગઓ હતો, જેહાં બાદશાહ કોબાદે તથા તેની રાણી ફરંગીજે મને મારી નખાવવાને છુપી ગોઠવણ કરી રાખી હતી; પણ મને જાનથી બેજાન કરવાને જેવો ફટકો મારી ઉપર પડેછે, તેવામાં થોડાએક ચાંચીઆઓ અચીતા આવી મને પકડી ગોલામ તરીકે ઘસડી લઈ ગએઆ, અને આ શેહેર મધે લાવી મને વેચી ગએઆ. અતરે મારી ઉપર પેહેલ વેહેલાં કેટલી જફા પડી, અને મેં તે સઘલી કેવી ધીરજથી સોસી, તેનુ બેઆન કરવાને મારી જબાંમાં તાકાદ નથી. પણ સાહેબ મારા બોલ ઉપર તમોને કાંઈ પણ શક આવતો હોએ તો હું એટલુંજ જણાંઉછું કે, શાહ તેહેમુર મારો બાપ જો જીવતો હોએતો ઉપલી વાતની સચાઈ વીશે તમુને સાખશી આપે.

તેહેમુર—ઓ વફાદાર વજીર—પેઆરા હેરૂન, અતરે આવ, તું જાણેછ આ ઓરત કોણછે—એની વાત સાંભલી મારી અકલની આગડી ખીસી જાએછે.

હેરૂન—નેકનામ શાહ, હું તો આ ઓરતને બીલકુલ ઓલખતો નથી, પણ આ શેહેરનો હાકેમ બેહેરાંમ કેહેછે કે આ કોઈ નેક અને પુરવીણ નાંની સ્રીછે, પણ જેઆરેબી એણીનાં મા બાપ વીશે સવાલ કરવામાં આવેછે તેઆરે મોહડું સુગ્રં કરી નાંખી હઈડું ભરાઈ આવેઆથી રડી પડેછે.

તેહેમુર—ખરેખર ! મારી મરનાર ઓરતનો ચેહેરો આ છોકરાનાં ચેહેરાને આબેહુબ મલતો આવેછે, અને મારી બેટી પણ એજ ચેહેરાંની હોવી જોઈએ. અરે ઈશવર તારી કેહવી ખુબી ! જે ચીજનાં નાશ અથવા ગુમ થવાથી મેં સઘલી આશા છોડી દીલપર ભારે ગમ ધરેઓ હતો, તે ચીજ વીશે તેં મારી આશા પાછી તાજી કીધીછે એટલુંજ નહી, પણ તે અચીતી મારી સાંમએ લાવી ઉભી કીધીછે. માટે ઓ પેઆરા વજીર, જલદી આવ, આ હરખ મારી છાતીમા સમાઈ શકાતો નથી—મને સમાલજે, રખેને આ ખુશાલીના શાગરમાં હું એકદમ ગરક થઈ ગુમ થઈ જાઉં. આ છોકરી મારી દરીબાનુછે—મારી એકપુરી બેટી આજછે. જેને માટે મેં આજવેર શોગ રાખેલો હતો.

દરીબાનુ—નેક અને સબુરીના સાહેબ, તમોતો મને મેહેરબાની કરી જરા તમારૂં નામ તથા ઠામ જણાવશો ?

તેહેમુર—તેહેમુર—ઈશફાનનો શાહ કરી જે તું કેહેછે તે હું પોતે—તારો પીતા—તારાં તનનું તન. જે બેટીને હું મરણ પામેલી સમજતો હતો તે તું જછે. મારાં રાજ અને પાત—તાજ અને તખત—દુનીઆં તથા દોલતનો વારસ તું પોતેછે. હેરૂન તથા સરદારો, મોલો મધુર પકવાનો બનાવવાનો તુરત હુકમ કરો, અને આલો—આ પણ સરવે નવો પોશાગ પેહેરી આજનો મુબારક દીવસ ઈશવરની ભકતીમાં અને મોજ મજાહામાં કાહાડીએ.

એ પરમાણે તેહેમુરને તેની પેઆરી બેટી મલેઆથી એટલોતો ખુશી થએઓ કે—જાંણે ખુશાલીથી તેનું મગજ અરધું ખીશી ગએલું માલમ પડીઉં; કારણ થોડાવારમાં તે બોલી ઉઠીઓ—"હા ! હા ! શું મધુર ગાએણ ! આ આખું આકાશ ખુશાલીના રાગોથી મધુર વાગી રહેઉંછે ! તમો સરવેનેબી સંભલાએછેની વારૂ ?"

ગાએણ જેવું તો કાંઈબી સંભલાતું હતું નહી તોબી આ વેલા તેહેમુરની ખુશાલીમાં ખલલ ન પાંમે તે માટે સરવે જણ બોલીઆ "હા, સાહેબ હા, હમોને પણ સંભલાએછે. વા, કેહેવું મધુર આકાશનું ગાએણ !"

હવે થોડા વારમાં ખુશાલીથી તેહેમુરના હવશો થાકી ગએઆ, તેથી તે મીઠી ઉંઘમાં પડેઓ, અને તેના માથાં તલે નરમ તકીઓ આપી, આસપાસના સરવે જણ દુર થઈ ગએઆં.

પરકરણ ૧૧ મું.

સુપનાની સાચી સલાહ—તેહેમુરના તારણનું તમામ થવું.

વાંચનાર બાનુઓને ઇઆદ હશે કે તેહેમુરની રાંણ પરીચેહેરને દાનેશ નામના એક પીરમરદે મુરદાં સરખી હા

વતમાંથી સજાગરી કરી તેણીની સારી રીતે માવજત કીધી હતી એટલુંજ નહી, પણ તેણીની ખાશ મરજીથી એબાદતધાહ નામના એક પવીતર મકાન મધે એક હોધેદાર તરીકે રાખી હતી.

હવે તેહેમુરેતો પોતાની રાંણીની આશા બીલકુલ છોડી હતી, કારણ તેણીને મુરડાંસરખી હાલતમાં પેટીમાં બંધ કરી દરીઆ મધે નાંખી હતી. તેણીને ફરીથી હઈઆતીમાં જોવું એ અલબત અકલથી ઉલટું ગણુતો હતો.

વાંહાણ મધે મધુર ઉંધમાં તે પડેઓ; અને એવી હાલતમાં લાંબો વખત ગએઓ નહી એટલામાં તેહેમુરને એક ખોઆબ આવેઓં, જેમાં તેણે એક ફરેસતો દીઠો. આ ગેબી ફરેસતાએ તેને નીચે પરમાંણે સલાહ આપી—

"તારી બેટી, જેને વીશે તેં સઘલી આશા છોડી હતી, તે તુને વગર મેહેનતે મલી—ઈશવરનાં ક્રુપા હાતે તારી હજુર લાવી ઉભી કીધી. માટે વધારે વખત કાહાહેઆની આગમન તુરત ઉઠી એબાદતધાહનાં પવીતર મકાન મધે જા, જે અતરેથી ઘણું દુર નથી, અને તેહાં પાખ તન અને મનથી ઈશ્વરની ભકતી કરી તેનો ઉપકાર માન, અને તેઆરબાદ તારી મરણ પાંમેલી રાંણીનાં ગુમ થવાથી તુને કેટલો શોગ ધરવો પડેઓછે તેનુ બેઆન કર, પછી ખરાં દીલથી તેણીને હઈઆતીમાં પાછી મેલવવાની નેક મુરાદ ઈંતેજારીથી ચાહ, અને પછી એકીન હશે તો તારી મુરાદ બર આવશે એ સત કરી જાંણજે." (એમ કહી ફરેસતો ગેપ થઈ ગએઓ.)

તેહેમુર અંખીતો ખોહાબમાથી ઉઠીઓ અને તે મધે સાંભલેલી ફરેસતાની સલાહ પોતાનાં વજીર હેરૂનને કહી. થોડાવારમાં તે પોતે, તેની બેટી દરીબાનુ, હેરૂન, તથા તે શેહેરનો હાકિમ બેહેરામ, એઓ સરવે કીનારે ઉતરી એબાદતધાહનાં મકાન મધે ગઆં.

તેહેમુરે તન તથા મન પવીતર રાખી પાક પરવરદેગારની બંદગી સરૂ કીધી અને પછી પોતાની સઘલી કાંહાંણીનું દાસતાન ખોલીઉં અને પરીચેહેરની હસતી વીશે તેણીનુ નામ પોકારી મુરાદ માંગી.

(એટલામાં તેહેમુરનો અવાજ પરીચેહેરનાં કાન ઉપર પડેઓ; કારણ તે તેહાંજ રહેલી હતી.)

પરીચેહેર—તું ! તું ! હા હા ! ઓ મારો તેહેમુર ! વાહાલો ભરથાર ! (એમ બોલી તે બેહોશ થઈ પડી ગઈ.)

તેહેમુર—ભાઈઓ આ શું ! આ કેહેવો બનાવ ! પેલી કોઈ ઓરત બુમ પાડી એકદમ પડી ગઈછે, અને બેહોશ થવા માંડીછે, એનું કારણ શું હશે !

(આ ઠેકાંણે પેલો પીરમરદ દાનેશ હાજર હતો તેણે પરીચેહેર ઉપર પાંણી છાંટી હુશીઆર કીધી અને બોલેઓ,)

દાનેશ—ભાઈ અગર તેં આ પાક મુકામ ઉપર બંદગી કરી તારી બાંનુ વીશે નેક મુરાદ ચાહી હશેતો એજ તારી બાંનુ હોવી જોઈએ.

તેહેમુર—(ધભરાઈને) માનવંતા નેક ધરહસથ, આ ધુનતા હાતથી મેં પોતે મારી ઓરતને દરીઆ મધે નાંખી હતી, તેતો પાંણીની લેહેરમાં ડટાઈ ગઈ હશે, હઈઆં તે ક્યાંહાંથી આવે!

દાનેશ—હું ખાતરીથી કહુંછું કે તેણીને આજ કોસતા ઉપર નાંખી હતી.

તેહેમુર—હા ભાઈ બેશક, કેથે આજ કીનારા તરફ.

દાનેશ—જો પેલી ઓરત, તુને જોઈ તે ખુશાલીથી એટલીતો ભરાઈ ગઈ કે તેણીની છાતીમાં હરખ સમાએઓ નહી તેથી બેહોશ થઈ તુટી પડીછે; પણ હાલ તે આસતે આસતે હુશીઆરીમાં આવતી જાએછે. હું એક સહવારે ખરી બાંમદાદનાં વખતમાં મારા મુકામ મધે બેઠેલો હતો, તેવામાં મારા ચાકરો એક મોટી પેટી જે કીનારે ટણાંઈ આવી હતી તે લઈને મારી આગલ આવેઆ. મેં તુરત તે ઉઘડાવી અને જોઉઘુંતો તે મધે એક ઓરત સુતેલી હતી અને તેનાંમાં જીંદગાણીનાં બેફામ ચીનીઓ મને નજર પડેઆં તેથી મેં મારી હીકમત લગાડી તેણીને સજાગરી કીધી અને તંદરોસતીમા રાખવાને મેં પુરતા ઉપાએઓ લીધા. પાછલથી તેણીની ખાશ મરજી ઉપરથી મેં આ પાક મકાન મધે ધરંમ સંબંધી એક અધીકારી બનાવી તેણીને અતરે રાખીછે.

તેહેમુર—ઓ નેક મરદ, તારી કેવી ખુબી! હુંતો તારો ઉપકાર પ્રુથવીની કેઈ પેદાએશની મારફતે માનું! મારી પેઆરી ઓરતના જાનનાં રખશણને માંટે તારો સદાનો કરજદાર રેહેવશ.

એ પરમાણે તેહેમુરને તેની પેઆરી બાંનુ અકસમાત મલેઆથી તેની ખુશાલી કીઆ શબદમાં બોલી શકીએ! તેહેમુરે પોતાની બેટી દરીબાનુની પરીચેહેર સાથે મુલાકાત કરાવી. દરીબાનુ પોતાની માને જોઈ નીચુ વલી નમસકાર કરવા પડી. (તેવામાં)

તેહેમુર—વાહાલી બાનું, આ કોણ! નીચું વલી તુંને કોણ નમેછે? તારાં તનનુ તન—તારાં લોહીનુ લોહી—વાંહાંણ મધેનો તારો બોજો—તારૂં જવેર—તારો વારસ—તેને તું ગલે વલગાવ.

એ પરમાંણે બાપ, મા તથા બચું એ તરણે જણ નજદીક-૧૫ વરશ સુધી પારકાં ગામોમાં, માંડી હાલતમાં, દીલ પર ગમ ધરી નીરાશ થઈ બેઠાં હતાં, તે તરણેનો અકસમાત મેલાવડો થએઆથી તેઓના દીલની ખુશાલી કેહેવી દસે તે વીશે બેઆને કરવું એ બેશક કલમની શકતીની બાહાર છે; માટે તે દાનેશ વાંચનારના વીચાર ઉપર સોપીએ છઈએ.

એ પરમાણે તેહેમુરના તારણની તવારીખ તેમામ થઈ; અને શેવટ તે પોતાની વાહાલી બાનુ તથા બેટીને પોતાના હઈડાં સેહેલ લઈ પોતાને વતન ગએઓ. તેહેમુર પોતાના રાજમાં લાંબો વખત રહેઓ નહી એટલાંમાં તેણે શાહેકોબાદ તથા તેની રાણી ફરંગીજના ઘાતકી કરમની સીખશા કરવા માટે હામદન શેહેર ઉપર હુમલો કરવાની તઈઆરી કીધી, અને મોટું લશકર લઈ તે શહેર ઉપર તુટી પડેઓ અને તે તારાજ કરી નાખીઉં.

શેવટે પેલો પરોપકાર હાકિમ બેરાંમ, જેણે દરીબાનુ ઉપર દએઆ, મેહેરબાની, અને મોહબત રાખી હતી તેથી, તથા દરીબાનું સાથ પરણવાની તેની મરજી માલમ પડેઆથી તેહેમુરે પોતાની બેટીનાં લગન બેરાંમ સાથ કરી આપેઆં. વલી આ સગાઈથી તેહેમુરના ગુખમાં વધારો થ

એઓ, કારણ બેહેરાંમ કરતાં વધારે નેક, હીમતવાન, અને મોટાં કુલનો બીજો ગરહસથ દરીબાનુંને લાએકનો મેલવવો એ ન બને તેવું હતું. એ પરમાણે તેહેમુર પોતાના કુટુંબ કબીલા સુધાં પોતાની વફાદાર રઇએત ઉપર રાજ કરતો, લાંબી ઉમર સુધી સલાહ સંપન અને શુખચેનમાં પોતાનાં દીવસ ગુજારવા લાગીઓ.

આ લાંબી વારતા અથવા ખેલ ઉપરથી જે નીતી નીકલેછે તે તમોએ જાંણી હશે આ દુનીઆમાં ખરૂં સુખી ઇનસાંન કોણ ? એ સવાલનો જવાબ આ વાત આપેછે; અને તે એકે જે ઇનસાન પોતા ઉપર પડેલાં, અનેક પરકારનાં દુખોમાંથી નેકી, હીમત, અને ધીરજથી બાહાર પડે, અને જીંદગીનાં અંત સુધી તન અને મનનુ શુખ રાખે, તેજ ઇનસાનને ખરૂં સુખી ગણવું.

દુખનાં દરીઆમાં ડુબેલો નર,
ધીરજથી નીકલે ઝપાટી ઉપર.
નેકીના નાવમાં, ટેકીને બેઠે,
ખુશાલીની ખુશકીપર, ઉતરીને પેઠે.
તેહેમુરનુ દુખ—કેહેવો તેનો ગમ,
સબુરીથી સઘલું, થએઉં ખતમ.
શંકેદનુ સેવદ આવીઉં સરીઆમ,
તેહેમુરનુ તારણ થએઉં તમામ.

ઓરતોની મજલસ.

ભાશાણ ૬ ઠું.

બચાંના ખોરાક વીશે.

બચાંને નહવાડવા ધોવાંડવાની અને પોશાક પેહેરાવવાની માવજત વીશે આગલાં ભાશાણોમાં કહી શંભલાવીઉછે. આજ દીનના ભાશાણની બાબદ એ કરતાં ઘણી વધારે અગતનીછે અને તે ઉપર તમારૂ ધેઆન પોહોચાડવાની વધારે જરૂરછે, કાંએકે આપણા લોકોમાં બચાંનો લાએક ખોરાક કોએછે. તે વીશે ઘણુંજ અંજાણપણુંછે અને એવા અંજાણપણાના સબબથીજ બચાં બે વરસના થાએ છે તેની આગમજ તેઓમાં વધારે મોહોત નીપજેછે. એ કારણોને માટે બચાંની માએને એ બાબદ ઉપર ગ્યાન મેલવવું એક મોહોટી ફરજછે, એ બાબદ ઘણી લાંબી હોવાના સબબથી તેના જુદા જુદા ભાગ કીધાછે.

બચું જનમીઆ પછી તરત ખોરાકની શી માવજત કરવી ?

૧ લું—બચું જનમીઆ પછી ૩—૪ કલાક લગી બચાંને માએના થાન આગલ ધરવાની તથા દુધ પાવાની જરૂર નથી.

કાંએકે બચું જણતી વખતે માએ ઘણી કશટી પામે છે અને થાકી જાએછે તેથી તેને ૩—૪ કલાક લગી આરામ લેવાની જરૂરછે.

વલી બચાંને જનમીઆ પછી ૧૨ કલાક શુધી હરકોઈ બીજી જાતના ખોરાકની કાંઈ પણ જરૂર નથી.

વલી બચાંને પણ ૩—૪ કલાક લગી થાક લેવાની જરૂરછે.

આપણા લોકોમાં તરત માએનુ થાન આપવાની ચાલ નથી એ એક સારી રીતછે; પણ બીજી તરફથી વગર ઢીલ રાખવે બચાંને બીજો ખોરાક આપેછે. એ એક નુકશાનકારક ચાલછે અને તેનો અટકાવ કરવાની દરએક સમજુ માએની ફરજછે.

૨ જું—તરણ ચાર કલાક થયા પછી વગર ઢીલ રાખવે બચાંને માએનુ થાન આપવાની જરૂરછે.

એ વખતે થાન નહી આપેઆથી માએને તથા બચાંને બેઉને બેરફાએદા થાએછે.

માએનુ પેહેલુ દુધ બચાંને જોલાબની મીસાલે અસર કરેછે. ખુદરતથીજ એ દુધ કાંઈ ખોરાક નથી પણ જોલાબ છે અને તે બચાંના પેટ માહેની સઘલી ખરાબ વસતુ ઝાડાને રસતેથી દુર કરી નાખેછે. જો એ દુધ ધવાડીઉં નહી અને તે ખરાબ વસતુ નીકલી નહીતો બચું ખચીત હેરાંન થાએછે.

પેહેલું દુધ જરા ચીકટ હોએછે તે ધાવવાને બચાંને જરા સકતી પડેછે, જોરાવર બચું એ દુધ ધાવી સકેછે. જે બચું ઘણુંજ નબલુ હોએ તેનાથીજ એ દુધ ધવાઈ સકાતું નથી.

આપણા લોકોમા એવો વીચારછે જે માએને ૨—૩ દાહાડા સુધી થાનમાં દુધ આવતું નથી તેથી બચાને તેટલા વખત સુધી કાંજી પાંણી ઉપર રાખવું પણ એ વીચાર તદન ગલતછે. ઘણું ખરૂં માએને પેહેલાં થોડું પણ દુધ હોએછે અને તે દુધ બચાંને ધવાડવાની ફરજછે. એ દુધ ૬—૭ દાહાડાવેર જોલાબની અસર રાખેછે અને પછી બદલાએછે.

વલી બચાંને જલદી થાન આપવાથી બીજો એ ફાએદો થાએછે કે તે જલદીથી ધાવવા સીકેછે. જો બે તરણ દાહાડા લગી થાન આપેઆ વગર રાખીઉ હોએતો બચું નબલું થઇ જાએછે પછી થાન લેઇ સકતુ નથી અને જે દુધ ધાવેછે તે ઓકી કાહાડેછે.

વલી થાન જલદી આપેઆથી માએને પણ ઘણા ફાએદા થાએછે. પેહેલાં માએના થાનમાં જાડી મલાઇ જેવી વસતુછે તે બચું ધાવીને ખેંચી કાહાડેછે. જો તે ખેંચી નહી કાહાડેતો થાન શુજી આવેછે; પરૂ બંધાએછે અને બીજા ઘણા અવગુણો થાએછે.

વલી બચાને જલદીથી થાને મુકીઆથીજ દુધનુ વેહેવું વધારે અને સેહેલથી થાએછે.

વલી જલદી થાન આપેઆથી માએને બીજો ફાએદો એછે જે દસતાન વધારે વેહેતુ કમતી થાએછે અને પછવાડેથી આવતી વીનનુ જોર અને દુખ નરમ પડેછે.

૩ જું—બચાંને કાંઈપણ જોલાબ આપવાની જરૂર નથી.

માએનું પેહેલું દુધજ જોલાબછે તારે જોલાબો આપવા નકામાછે અને તેથી ઉલટું નુકશાન થાએછે. જો એ દુધ ધાવીઆ છતાં પણ બચાંને જોલાબ લાગે નહીતો એ વખતે હલકો જોલાબ આપવાની — થોડી ખાંડ અથવા ગો

લ ગરમ પાંણીમાં પીગલાવીને તે પાવું અથવા અરધી અમચી સોજું મીઠું તેલ અથવા એરંડીઉ મટાડવું.

આપણા લોકોનો એવો વીચારછે જે બચાને જોલાબ આપેઆ વગર માંએનુ ધાવણું અપાએજ નહી પણ એ વીચાર તદન ગલતછે. આપણા લોકો બચાંને જનમીઆ પછી તરતજ ગોલ પાણી પાએછે તેનુ કારણ એછે કે બચાંને તરત પેટ આવે પણ જો માએને પોતાને ખબર હોએ કે પોતાનુ દુધજ જોલાબછે તો તે કદી પણ ગોલ પાંણી પાએ નહી.

જારે પેટ લીલું અને ચીકણું આવવાનુ બંધ થાએ અને પીલા રંગનુ પેટ આવે તારે સમજવુ કે સઘલી ખરાબ વસતુ બચાંના પેટ માહેથી નીકલી ગઈ.

૪ થું—જો થાનમા દુધ નહી હોએતો ચાર કલાક રહીને ફરીથી બચાંને થાન આગલ ધરવુ, જો હજુપણ દુધ નહી હોએતો જાંહાસુધી દુધ આવે તાંહાંસુધી બાર કલાક લગી થોભવું.

બચું ઘણું કરીને ૧૨ કલાક લગી ખોરાક વગર રહી સકેછે તેથી જો માએના થાનમાં દુધ નહી હોએતો એટલા વખત સુધી ધીરજ રાખીને થોભવું જોઈએ.

૫ મું—જો એટલા વખતમાં બચાંને ખોરાકની જરૂર પડીતો દુધનો ખોરાક બનાવીને આપવો અને જેવું માએના થાનમાં દુધ માલમ પડીઉં એટલે તે મુકી દઈને થાન આપવું.

બચાંને તરણ ચાર કલાકે માએનાં થાન આગલ ધરીઆ કરવું તેથી થાનમા દુધનો જોશ થએઆ વગર રેહેશે નહી, તેટલા વખત સુધી દુધનો ખોરાક બનાવીને આપવો પણ કાજી, ચાહે કદી પણ આપવી નહી.

૬ ઠું—જો બચું દુધ હોવા છતાં ધાવી સકે નહીતો તેનું કારણ સોધી કાહાડવુ અને તેનાં ઘટતા ઉપાએ લેવા.

માએને ધવાડતાં નહી આવડે તેને લીધે અથવા બીજી ખરાબ માવજતને લીધે બચુ ધાવી સકતું નથી. આપણા લોકોમાં ૧૩—૧૪ વરસની છોકરીઓ માએ થાએછે તેવોમાં વારેઘડીએ એવી બેસમજ જોવામાં આવેછે. જારે ધવાડતાં નહી આવડે તારે માએ વારેઘડીએ બચાંનો વાંક કાહાડેછે કે તેને ધાવતાં આવડતું નથી પણ તેમા તે ભુલ કરેછે. બચાંને ખુદરતથીજ ધાવતાં આવડેછે બચું પોતાનું કામ સમજેછે પણ માએને પોતાનું કાંમ આવડતું નથી.

જો માએ ધાવવાનું આપવા છતાં બીજી રીતે બીજો ખોરાકબી આપેતો બચું ધાવણું ખેંચવાનો કંટાલો ખાએછે તેથી બચાંને પેહેલેથીજ ધાવણાં શીવાએ બીજી રીત રેખાડવીજ નહી.

થાનની ખોતરીને બચાંથી જીભ લગાડી સકાતી નથી તેથી બચું ધાવવાનો કંટાલો ખાએછે અને બરાબર ધાવી સકતું નથી. એ વખતે બચાંની જીભ તપાશવાની જરૂરછે. કેટલીએક વખતે બચાંની જીભ અંદર ખેંચાએલી રેહેછે તે બાહેર નીકલી સકતી નથી તેથી બચું ધાવી પણ સકતું નથી. જો જીભને તપાસતાં હેઠલથી આગલો ભાગ એક બારીક દોરાથી બંધાએલો માલમ પડેતો તે દોરો એક ચાલતી કાતરની અણીથી કાતરવો. એમ કીધાથી જીભ સેહેલથી બાહેર નીકલશે. એથી બીજો ફાએદો એ થશે કે બચાંને આગલ ચાલતાં બોલવામાં કાંઈ પણ અડચણ પડશે નહી. એ દોરો બને તાંહાંસુધી ડાકટર પાસેજ કપાવવો.

વલી માએની થાનની ખોતરી નાહાની હોએછે અથવા અંદર પેશી ગઈ હોએછે તારે બચાંથી ધવાઈ સકાતું નથી. એ વખતે કોઈ બીજી ઓરતે ખોતરી હાતમાં પકડીને આસતે આસતે ખેંચીઆ કરવી જોઈએ એમ કીધાથી થોડા દીવશમાં ખોતરી બાહેર નીકલશે.

૭ મું—માએની ફરજછે જે પોતાનાં બચાંને પોતેજ ધવાડે અને પારકી ધવાડનારીને કદી પણ રોકે નહી.

જો માએ દુધ હોવા છતાં, પોતાનાં બચાને ધવાડે નહીતો જેટલો ગુનાહ બચું અધુરૂં તોડી પાડવાનોછે તેટલો ગુનાહ એને લાગુ પડેછે. જે બચું ભાડુતી ઓરતથી ધાવે તે બચું મોહોટું થએઆ પછી પોતાની માંએને કદી પણ આબરૂ આપવાનું નથી તથા કોઈ પણ આભાર માંનવાનું નથી, તે કદી પણ પોતાની માએ ઉપર પેઆર રાખવાનું નથી. જે માએ મોહોટાઈ ઇઆ આલસને લીધે અથવા ધવાડીઆથી પોતાનું રૂપ અને બદનની ખુબસુરતી બગડશે એવા વીચારથી પોતાનાં બચાંને ધવાડે નહી એવી માએને જખી વીયેસણ બોલીએ અથવા લગાડીએ તે ચાલી શકે.

બચાંને ધવાડવું ખુશી ઉપજે એવું કાંમછે. જે માએ પોતાનાં બચાંને ધવાડેછે તેને ખુશી ઉપજીઆ વગર રેહેતી નથી. જારે બચું પોતાનાં ખોલામાં રમતું અને હસતું થાનને વલગીને ધાવેછે તારે માએની ખુશી અને હરખનો પારજ નથી. માએ પોતાનાં ધાવતાં બચાને ભુલી જાએ એ ખુદરતથીજ ઉલટું છે.

વલી જો માએ ધવાડે નહીતો તે પીડા પામેછે. દુધ એકઠું થાએછે, થાન સુજી આવેછે અને અંદર પરૂ બંધાએછે અને કેટલીએક વખત ખહીના ગરજ ઉપર નાખી દેછે. થાનમાં પાકાં નીકલેછે તેનું કારણ ઘણુખરૂં માએ પોતાનાં બચાંને દુધ હોવા છતાં ધવાડતી નથી તેથીજ હોએછે.

વલી માએ એવું બાહાનું લાવેછે કે તે નબલીછે તેથી તે બચાંને ધવાડવાને અસકતછે; પણ નબલી માએ જો પોતાનાં બચાંને ધવાડેતો બેઉને ફાએદો થાએ. બચાને ધવાડીઆથી માએ વધારે જોરાવર થાએછે અને પોતાની તનદરોશતીમાં સુધારો કરેછે.

નબલી ઓરતને ઘણી વખતે અધુરે મહીને બચું પડવાની ટેવ હોએછે. જો તે પોતાનાં બચાંને ધવાડેતો તે ટેવ નીકલી જાએછે.

વલી બચાંને ધવાડીઆથી, જલદીથી અને વારેઘડીએ હમેલ રેહેતા નથી તેટલા વાસતે નબલી માએ પોતાનાં બચાંને ધવાડવું જોઈએ કેમકે વારેઘડીએ હમેલ રહેઆથી તે વધારે નબલી થઈ જાએછે.

જે ઓરત બચું જણવાને સકતીવાનછે તે ઓરત અલબતે પોતાનાં બચાને ધવાડવાને અને તેની માવજત લેવાને પણ સકતીવાનછે.

"એક ઓરત ખુદરતની મેરબાંનીથી સઘલી રીતે ખુબસુરત અને તનદરોશત, અને તે ઓરત, જેવું બચું જણીઉં એટલે, પોતાનાં નાજુક, વગર આધારનાં અને બેગુનાહ બ

ચાંને એક બાડુતી ઓરતને સોંફેછે કે જે દસ હજારમાં એક બી તનદરોસત અથવા સારી હાલતમાં હોતી નથી. જેનું તન અને મન બેઉ જોરાવર નથી, જેને આબરૂ અથવા સારૂ નામ નથી, જેને બચાંને વારે પેઆર અથવા દએઆ નહી, પણ જે, બચાંના કરતાં પઈસાની વધારે ખાતરદારી રાખેછે અને પઈસા તથા ઈનાંમની લાલચથી જેટલી બચાંની સંભાલ કરાવી સકાએ તેથી વધારે તે કરી સકતી નથી. એવી ઓરતનાં હાથમાં બચાંને સોંફવું ઘણુંજ ઘાતકીછે. ખરી વાતછે કે જાંહાં ચાએથી ધાવણું અપાઈ સકાતું નથી તાંહાં નાચારીથી એ પીડામાંથી જે થોડી હોએ તે પસંદ કરવી પડેછે."

"આપણે વારેઘડીએ જોઈએછે કે ઘણા બચાં પાંચ વરસનાં થએઆની અગાઉ મરી જાએછે તેનું જો મુખી એ કારણ જોયુંતો બચાંને જે ખોરાક મલવો જોઈએ તે મલતો નથી. ગરીબ માણસોતો પોતાની ગરજેજ પોતાનાં બચાંને પોતેજ ધવાડેછે પણ પઈસાવાલા આલસને લીધે પોતાનાં બચાંને બાડુતી ઓરતોને સોંપેછે, પણ તે ચાએને એ ખ્યાલ કરવો જોઈએ કે જારે પોતાનું બચું પારકી ઓરતના દુધથી જીવેછે તારે તે પારકી ઓરતનું બચું પોતાની ચાએનાં દુધ વગર ટવલીને મરેછે."

જગુ ઝીતીઓ—ઈશ્વર સરવે જુએછે.

જગુ નામનો નાહાનો છોકરો ગોદીમાં સુતારનું કામ કરતો હતો. તેના મા બાપ પણ ગરીબ હાલતમાં હતાં, વાસ્તે તેઓનું રેહઠાણ બેપરવા તથા બદખસલતના લોકમાં હતું. જગુ જાતે પ્રમાણીક, પણ મા બાપથી પ્રમાણીકપણા વીશે કોઈબી દીવસે તેને ધડો મલીઓ ન હતો. ગરીબ અગ્નાન લોકોના ઘરમા તથા તેઓની આસપાસ, નીતીની ખુબી વીશે સુચના, ભાસાણ, સલાહ અથવા ગાયણ સાંભલવાની આપણે આશા રાખવી ન જોઈએ તેમજ નાહાના જગુમાં ખુદરતે જે નીતી શીખવનાર અંતઃકરણ મેલીઉં હતું તે શીવાએ તે વીશે તેનામાં બીજું ગ્નાન ન હતું, માટે એક દીવસે તેના નાહાના હઈડાંની પકી તપાસ થઈ; એટલુંજ નહી પણ તેને ભારે ખમવું પડીઉં.

જગુનો પગાર માતર રૂપીઆ સાડાચારનો હતો, પણ ઊપર કહેલા દીવસે એવો બનાવ બનીઓ કે પગાર કરનારે તેને ભુલથી રૂપીઆ દશ આપી દીધા. ગોદીમાં હજારો માણસોનો પગાર થાય, વાસતે પગાર કરનારની એવી ચુક કદીબી માલમ પડે નહી. છેલે, હીસાબ કરતી વખતે તેને ખોટ આવેતો ખરી, પણ તે કેમ આવી તે શોધી કાહાડવાના ઊપાય નહી, માટે જગુ પોતાના પગાર કરતાં વધારે રૂપીઆ લઈ ગયો છે એવું તે પગાર કરનારને કોઈ દીવસે પણ માલમ પડતે નહી.

જગુના હાથમાં રૂપીઆનું પડીકું આવીઉં તે વખતેજ તેણે જાંણીઉં કે તેનો બોજો હમેસ કરતાં વધારે હતો, પણ તે કુંઈ પણ બોલીઆ વીના લઇને ચાલતો થએઓ. બાહેર નીકલતાં દરવાજાની આગલ તેને માલમ પડીઉં કે પગાર કરનારે ભુલથી નાણું વધારે આપીઉંછે. તે વખતથી તેના નાહાના દીલમાં તરેહવાર વીચાર જા આવ કરવા લાગીઆ.

જગુ વીચારવા લાગીઓ કે પગાર કરનારે ભુલતો કીધીછે ખરી, પણ તેને મારે વાસતે કોઈ કાલે શક જનાર નથી. તો પણ જે પઈસા મારા ન હોએ તે મારે ન રાખવા જોઈએ, બીચારા પગાર કરનારને ટોટો જશે, પણ પગાર કરનારનો દરમાઓ એટલો મોટોછે કે તેને એ ખુટ ભારે પડશે નહી. બીજુ, તેને જણાવવા જઈશ તો તેની ભુલ વીશે સમજણ પાડવી મુશકેલ પડસે અને કદાચ મારી ઊપર ખોટું આલ મુકશે. વલી આટલા બધા વધારે રૂપીઆથી મારા ગરીબ ઘરમાં કેટલું શુખ મલશે? મારાં મા બાપ તાવથી હમણા ઘરમાં હેરાન થાએછે, તેઓ કામ કરવાને શકતીવાન ન હોવાથી તેઓનો દરરોજનો ગુજારો બંધ પડીઓછે, તેથી ખાવાની તંગી પડેછે, મારા નાહાના ભાઈ બેન ભુખે અધમુઆં થઈ રડતાં ફરેછે, ઘરવાલાને ભાડું આપીઉં નથી તેથી દર પલે કાડી મુકવાને ધમકી આપેછે, અને એવાં અનેક પ્રકારના દુઃખ થોડા રૂપીઆને વાસતે શોસવાં પડેછે. તો એટલા પઈસાથી કેટલો ફેરફાર થઈ જશે!

એવું વીચારતો જગુ દરવાજાની બાહેર નીકલીઓ, પણ એનો જીવ માને નહી. આ પઈસાથી શુખતો મલશે ખરૂં, પણ જે ખરૂં અને મોટું શુખ મારાં હઈડાંનું તે જશે. તો તાર પછી બલીઉં મારૂં જીવતર. ના એ ખોટું થશે. મારે એમ ન કરવું જોઈએ—તારે શું મારાં મા બાપ અને ભાઈ બેન ભુખે ટવલે અને નકામી બીકથી હું મારા હાથમાંથી તેઓને સહાય કરવાની તક આવેલી જવા દેઉં? ઓ મારા જીવ, આ તે શું બનીઉં! મને કંઈ સમજ પડતું નથી. મારે શું કરવું જોઈએ? એક જીવ એક વાત કહેછે—બીજો બીજી, તારે કબુલ તે કીઉં રાખવું.

એ રીતે મનમા ગોખતો જંગુ આગલ વધેછે તેવામાં તેને ઠોકર લાગાથી ઊંધે મસતકે પડીઓ, અને હાથમાંથી રૂપીઆ વેરાઈ ગએઆ, તે ઝડપથી ઊઠીઓ અને રૂપીઆ વીણી લીધા, પણ તરતજ તેના નાહાના હઈડાંમાં ફેર પડીઓ. તે જુદોજ વીચાર કરવા લાગીઓ. હા ! લોકો કહેછે કે ઈશવરછે અને તે સરવે જુએછે તે ખરી વાત હશે. તેણે મને જોએઓ અને આટલી ઢીલમ ઢાલમને લીધે મને શજા કીધી. મારે તરતજ પાછું ફરી, પેલા પગાર કરનારને તેની ચુક જણાવી, જે વધારે રૂપીઆ મને મલીઆછે તે પાછા આપવા જોઈએ.

એવો ઠરાવ કરતાંને વાર ને પાછો દોડીઆ ને દમ ખાધા વગર પગાર કરનારની હજુર જઇ ઊભો. દોડવાથી તેનાં દમ ભરાઈ આવીઓ હતો તેથી તે બોલી શકીઓ નહી અને ગભરાટમા પડીઓ. પેલા પગાર કરનારે તેને ધમકાવીને પુછીઊં કે કેમ એક વખત પગાર લઈ જઈને ફરીથી શા માટે આવીઓછે ?

જગુ—મ-મ-મ-મા-મા-રા-મારા પગાર કરતાં તમે ભુલથી વધારે પઈસા આપીઆછે સાહેબ; માટે આવીઓ છું.

પગાર કરનાર—ચાલ તારે વધારે શું લઇ ગએઓછે તે ઝટ બતલાવી દે; નહીતર ચોકીમાં મોકલીશ.

જગુ—(રડી પડીને) નારે સાહેબ, તમે જે રૂપીઆ આપીઆ તે બધા આ રહેઆ. મારો પગાર શાડાચાર રૂપીઆનોછે.

પગાર કરનારે પોતાની ભુલથી જે વધારે રૂપીઆ આપીઆ હતા તે પાછા લઇને જગુને ધમકાવીને કહેઊં કે—ફરીથી જો એ પરમાંણે વધારે રૂપીઆ લઈ જઈશ તો ખચીત તને ચોકીમાં મોકલી બાંધી ફટકા ગરાવીઆ વીનાં રહીશ નહી. જો ઈઆદ રાખજે.

નાહાના જગુનાં નાહાના દીલમાં આ શબદો તીરની માફક વાગા. પગાર કરનારની નીરદએઆલુ ચાલથી તે નાશીપાસ થઇને જાણે તુરંગમાંથી તરતજ છુટીને બાહર પડીઓ હોએ એવું તેને લાગું અને પોતાનું શીર નમાવીને ચાલતો થએઓ.

પણ નીરદએઆલુ પગાર કરનારની એક કોરે જગુનો દએઆલુ શેઠ બેઠો હતો તેણે જે બનીઊં તે બધું ચુપચુપ જોએઆં કીધું. જગુ પોતાનાં મીસતરી શીવાએ બીજા કોઇ પણ વડાને ઓલખતો ન હતો, માટે આ શખસ કોણ હતો તેની તેને કંઈ પણ ખબર નહી હતી. જગુનાં વાહડીઆ શેઠે તેની હાલત વીશે ખબર કહડાવી, અને પછી એવીતો છુપી રીતે તેનાં માબાપ પર મદદ મોકલી કે જેથી તેઓ તરતનાં ભુખમરામાંથી બનચીઆં પણ તેઓને માલમ પડીઊં નહી કે તેઓ કોણના ઊપકારી થઆં હતાં.

જગુના મનમા પાછો વીચાર આવીઓ કે "હા ! ઇશવર સરવે જુએછે" અને તેણુ આપણી દુર દશા પણ જોઈ માટે તેનો ઊપકાર માનવો જોઈએ.

જગુ જાતે ચંચલ અને મેહનતુ તેથી, તથા તેના શેઠની છુપી મેહરબાનીથી પોતાના કામમા વધીઓ, અને થોડા વરશમાં મોટા મીસતરીનો ઓધો તેણે મેલવીઓ. તારપછી તેના કુટંબના દીવશ આનંદમાં જવા લાગીઆ. એટલુજ નહી પણ તેઓનુ સરવેનુ દીલ પોતાના બનાવનાર પર દોડીઊં. તેના કાએદા પરમાણે ચાલવાને એક પલ પણ આનાકાની કરતાં નહી. તેને દર ઘડી ઇઆદ કરી પરારથના કરતાં અને હમેશ એટલુંનો ઇઆદ રાખતાં કે **"ઇશવર સરવે જુએછે."**

હવા—તેના વજનની સાબેતી.

જેમ જેમ આપણે આશમાંન તરફ ઊંચે જઈએછે તેમ તેમ હવાની અછત આપણને માલમ પડી જાએછે ઈઆને હવા પાતલી અને વજનમાં હલકી થતી જાએછે. હવા જમીનની સપાટી ઊપર જેટલું વજન ધરાવેછે તેનાં કરતાં સાત માઇલની ઊંચાઇએ ચાર ઘણી હલકી માલમ પડીછે; ચઊદ માઇલની ઊંચાઇએ સોલ ઘણી હલકી. અઠાવીસ માઇલની ઊ

ચાઇએ ૨૫૬ ઘણી હલકી અને ૯૬ માઈલની ઊં
ચાઇએ ૨૬૮૪૩૫૪૫૬ ઘણી હલકી હોએછે. વ
લી એવી પણ ગણતરી કીધામાં આવીછે કે આપણે
દમમાં લેઇજીએ છઇએ તેમાંની એક ઈંચ જેટલી હવા
જમીનથી ૫૦૦ માઈલની ઊંચાઇએ, શનીસ્ચર ગ
રેહની ફરવાની જગા જે ૧૮૦૦૦૦૦૦૦ માઈલ
ઘેરાવાની ગણાએછે તેનો ગુંબજ ભરી નાખે એટલી
પાતલી થાએછે. એમ થવાનું કારણ માતર એજકે
હવામાં કમાનીઅત ખાશીઅતછે જેથી તેને રબરની પે
ઠે જેમ તાણશો તેમ તે ચોટી થઈ પંથરાતી જાશે.
ઊપર જે કાંઈ શંખીઆં આપીછે તે કોઇબી માણસ
જઈને જોઈ અથવા ભરી આવીઓ નથી, પણ દાખ
લા દલીલની રીતે ગણતરીઓ કીધીછે જે ખરીછે એ
વું સીધ થએલછે.

આ ઊપર લખેલાંનો તમારા મનમાં બરાબર
વીચાર આપવાને માંટે આ બીનાને મથાલે એક ચીત
ર મુકીઊંછે, જેમાં ગોલ દડા જેવી પુરૂથવીની આસ
પાસ વાતાવરણ અથવા જેને આપણે હવા કહીએ
છઇએ તે પંથરાઇ ગએલી દીશેછે. એ હવા પુરૂથવી
ની નજદીકમાં જાડી માલમ પડેછે પણ જેમ દુર ગઈ
છે તેમ તે પતલી અને ખોલી માલમ પડેછે.

અરધા માઇલ ઊંચાઈનાં પરવત ઊપર એક
"બેરોમીટર" અથવા જેને હવાની શીશી કેહેછે તે લે
ઈને જાવોતો માલમ પડશે કે જમીનની સપાટી તરફ
હવાનાં દબાંણથી શીશીનો પારો, જે તરીશ ઈંચ ચહ
ડી રેહેછે તે ઊપલી ઊંચી જગામાં, ઊતરીને ૨૭ ઇ
ંચ થશે; અને જેમ જેમ વધારે ઊંચા ચહડતા જશો તે
મ તેમ તે પારો તેનાં પરમાંણ મુજબ નીચે ઊતરતો
જશે. એ ઊપરથી પારાની ઊપર હવાનું વજન અથ
વા દબાંન કેટલુંછે તે આપણને માલમ પડેછે અને
તેથીજ આપણે હરકોઇબી ટેકડી અથવા પાહાડની ઊં
ચાઈ ચોકસ કહી શકીએછે અને ચોકશ ઊંચાઈએ હ
વા કેટલી પાતલી અને તેનું વજન કેટલુંછે તે પણ
કહી શકીએ છઇએ. જે મુશાફરોએ ઊંચા ઊંચા
પરવતોની ઊપર અને બલુનમાં બેસી મુશાફરી
કીધીછે, તેઓને જાતી અજમાએશથી માલમ પ
ડીઊછે કે ઊંચેની હવા ઘણીજ પતલી હોએ
છે અને તેથી દંમ બરાબર લેવાઈ શકાતો નથી
અને હાથ અને પગ સુજી આવેછે અને કેટલીક વખત
તેઓ લોહી પણ ઓકેછે. વલી તેઓને એવું પણ
માલમ પડીઊંછે કે જેમ વધારે ઊંચે જાએછે તેમ તે
ઓને હવા ખોલલી અને સાફ માલમ પડેછે અને પછે
તે હવા વજનમાં ઘણીજ કમતર હોવાનાં સબબથી, વા
દલાંને થોભાવી ઇઆને ઝાલી રાખી શકતી નથી.
પીરૂ દેશનાં આનદીજ પરવતનાં શીખર ઊપર દોન
ઇઊલોઆ નાંમનો શખશ જઈ આવીઓછે તે આ પ
રમાંણે બોલેછે કે "આ પાહાડનાં શીખર ઊપર ઊભાં
રહી જોતાં તેની થોડેએક હેથે હવાનાં વાદલાં તોફાંની
દરીઆનાં મોજાની માફક અફળતાં અને ફીણ ફીણ થ
તાં માલમ પડતાં અને જે જગા ઊપર હું ઊભો હ
તો તેની ઘણેએક છેટે તે મોજાઓમાંથી વીજલીના
કરાકા નીકલતા અને ગગરાટનાં અવાજો પસાર થઈ
જતા હતા." આ મુશાફર સંઘો કુદરતી ખેલ જોઈ
શકીઓ તેનુ કારણ શેહલુંછે. વાદલાં જે છે તે બાફ
છે, ઈઆને ગરમીથી શોશાઈને ઊડી ગએલું પાંણીછે.
બાફ, એ જમીનની સપાતી ઊપરની હવાનાં કરતાં
ઘણો હલકોછે તેથી તે ઊંચે ચહડેછે અને તે જમાવ
થઇને જે દેખાવ આપેછે તેને આપણે વાદલાં કહી
એછે. હવે એ વાદલાં જેટલી ઊંચાઇએ ઠમી રેહેછે,
તેથીબી ઊંચે જારે મુશાફર ચહડેછે તારે તાંહાંની હ
વા ઘણીજ પતલી હોવાનાં સબબથી તે ખોલલી રીતે
પોતાનાં પગ હેઠલ વાદલાં જોઈ શકેછે.

હવે થોડાએક અખતરાથી હવાનું વજન દેખા
ડીએ છઇએ.

૧ લો—એક નાધલું વઈન ગલાશ લેઓ અને તે
ને પાંણીથી ચીકાર ભરી નાંખો અને પછે એક સુવા
લું કોરૂં કાગજ લેઇ, આસતેથી ગલાસની કોર ઊપર
બરાબર દાબો; તે એવી રીતે કે પાંણી અને કાગજની
વચે જરાબી હવા રેહે નહી, પછે સંભાલીને તે ગલા
સને ઊંધું કરી નાંખો જેથી પેલું પાંણી કાગજ ઊપ
રનાં બાહેરનાં હવાનાં દબાંનથી ઠમી રેહેશે અને પ
ડશે નહી. આ કાગજ પાંણીનાં બોજથી બાહેરની
બાજુએ ઊપસેલું નહી પણ હવાનાં દબાંનથી સાંખું
અંદરની બાજુએથી સેહેજ ઊપસેલું માલમ પડશે.

૨ જો—એક નાધલું વઈનગલાસ લેઈ તેમાં એ
ક બલતું કાગજ મુકવું અને તેને જરાવાર બલવા
દેઈ, તે બલતાં સુધાં જો આપણાં હાથની હથેલી જો
રથી તે ગલાસની કોર ઊપર દાબશુંતો તે ગલાસ

હથેલી સાથે વલગી જશે અને હાથ દુખાશે. આ વખતે ગલાસથી હાથ છુટો કરતાં ઘણું જોર કરવું પડશે. આ અખતરામાં પેલાં બલતાં કાગજથી ગલાસમાંની હવા એકદંમ પતલી થઈ ઘણું કરીને બલી જાએછે તેથી બાહેરની હવાનું પુરેપુરૂં દબાંન થાએછે જેથી જોર કરવાની ફરજ પડેછે.

૨ જો—શાંકરાં મોહોડાં અથવા નાંકાંની બે અથવા તરણ ફુટની એક કાચની નલી લેવી અને તેનો એક છેડો પાંણીમાં મુકવો, અને પછે બીજા છેડામાંથી આપણાં મોહ વાટે તેમાંની હવા ચુંસી લેવી જેથી પાંણીની સપાટી ઊપરનાં હવાનાં બોજથી પેલાં શાંકરાં મોહમાં પાંણી ઊપર ચહડશે, તેવોજ નલીનાં ઊપલાં મોહોડાં ઊપર આપણો અંગુઠો દાબવો અને પછે તે નલી તેમની નેમ પાણીમાંથી બાહેર કાહાડવી. જોકે નીચેનું મોહડું ખોલુંછે તોબી તેમાંથી પાંણી પડનાર નથી કેમકે નીચેનાં હવાનાં દબાંને પાંણીને ઝાલી રાખીશેંછે. પણ જેવો આપણો અંગુઠો ખીશાડીઓ કે તેવોજ હવાના ઊપરનાં દબાંનથી પાંણી નીચે પડી જશે.

૪ થો—એક વાઇન ગલાસ લેવો અને તેમાં એક બલતું કાગંજ મુકો અને તે બલતું હોએ તેવામાંજ એક ઊંડી પાણીથી ભરેલી રકાબીમાં ઊંધું વાલી મુકી દેવો અને ગલાસમાંની હવા બલી ગએલી અને પાંણીની સપાતી ઊપર હવાનું દબાનછે એટલા માટે રકાબીમાંનું પાંણી ગલાસમાં ઊંચે સુધી ચહડશે.

૫ મો—આપણાં લોકોને સારી પેઠે માલમછે કે ઘણીવાર આંગમાંથી લોહી કાહાડવાને ડાકટરો રૂમડી મેલે છે. જે જગામાંથી લોહી કાહડવું હોએછે તે જગા ઊપર ચાંપની પેટી બરાબર મુકેછે જેની અંદર વેહતી ધારનાં નશતરો ગોઠવેલાં હોએછે. એ પેટીની ચાંપ દાબી એટલે નશતરો ઊડીને જખમ કરી પાછાં પેટીની અંદર એક પલકારામાં બંધ થઈ જાએછે. એ જખમોમાંથી લોહી વેહતું કરવાને દાચનાં ફુલીઆં જેવાં નાયલાં ગલાશો વલગાવી દેએછે. એ ગલાશોની અંદર કોલનવાટર અથવા દારૂ લગાડી તેને બડકું લગાડેછે અને બલતાં હોએછે એટલામાંજ પેલા જખમો ઊપર ઊધાં વલગાવી દેછે, એથી કરી માસનો કેટલોક ભાગ ગલાશની અંદર ઊપશાઇ આવેછે અને તેનાં જોરથી લોહી વધારે વેહવા માંડેછે. એ સમજવાનો ફાએદો પણ એજછે કે ગલાશમાંની હવા પેલાં બલતાંથી બલી જાએછે અને પછે ફકત બાહેરનીજ હવાનું દબાંન થાએછે તેથી તે જોરથી ચોહટી બેશેછે.

આ દાખલાઓ ઊપરથી માલમ પડશે કે હવાનું દબાંન બધી બાજુએથીછે. આ હવાનાં દબાંન વીશે બરાબર જાંણીઆંથી આગલ ચાલતાં તમોને માલમ પડશે કે એથી દુનીઆમાં કેવાં ચમતકારીક કાંમો થઆંછે.

વખતનો ઉપીઓગ.

મારી વાહલી બેહન,

તમારો કાગલ મને પોંતોછે. તેમાં જે પરચુટણ પેરગતુ બાબદો હતી તેઓનો જવાબ એક જુદાજ કાગલમાં વાલીઓછે કે જેથી કરી તમારા તથા તમારી બેહનપણીઓના ફાએદા જોગ એક બીના ઉપર મારા વીચાર આપવાને જગવાઈ બને. તમે લખોછો કે તમે ઘેરના કુપલામાં એવાં તો રોકાએલાં રેહોછો કે લખવાની તથા વાંચવાની ફરસુદમુદલ ગલતી નથી અને એજ કારણને લીધે તમને સરેસતા પરમાણે મારી ઉપર કાગલ લખવાને બનતું નથી. હું જાણુંછું કે એવું કારણ હમણા ઘણું સાધારણ થઈ પડીઉંછે, પણ મારી ખાતરી થઈછે કે ઘણી વખતે એ કારણ વાજબી નથી હોતું વાસતે આપણી કોમની સીઓ પોતાનો વખત ઘણોખરો કેવી રીતે રોકેછે અને તેઓએ કેવી રીતે તે રોકવો જોઇએ તે વીશે થોડીક સુચના કરવાની જરૂર જોઉંછું.

આપણી જીંદગી વખતની બનેલીછે. જેમ વખત જાએછે તેમ તે ઓછી થાએછે. દરએક પલ આપણને આપણી ઘોરની નજદીક લઈ જાએછે, વાસતે આપણે જે આપણી જીંદગીને ચાહતાં હોઇએ તો જેની તે બનીછે તેને ચાહવું જોઇએ. જેટલી ફીકર આપણી જીંદગી સાચવવાને રાખોએછે તેટલીજ ફીકર જેની તે બનીછે તેને વાસતે રાખવી જોઇએ, ઇઆને જીંદગીનો જો બંચાવ કરવો હોએ તો વખતનો બંચાવ કરવો જોઇએ. વખતને કોઇ અટકાવી શકતું નથી તો વખતનો બંચાવ શી રીતે થાએ ! વખત તો પાણીના ઝરાની માફક ચાલીઓજ જવાનો, તો સઉથી સરસ ઉપાએ એજ કે જેમ બને તેમ કસી કસીને તેને કામે લગાડવો. દુનીઆમાં જે કારણસર આપણને સરજીઆંછે, તેજ કારણસર જો વખતનો ઉપીઓગ કીધો હોએ, તો તેને બંચાવીઓ એમ સમજવું.

વખતનો ઉપીઓગ આપણા તન તથા મનના રોકાણથી થાએછે. જેવી સારી અથવા નરસી બાબદસર આપણું તન તથા મન રોકાએલું રેહછે તે પરમાણે આપણે વખતનો સારો અથવા ખરાબ ઉપીઓગ કરીએછે. માણસજાતના મનની વલાણ એટલીતો જુદી જુદી બાબદો પર હોએછે અને તઓ એવીતો જુદી જુદી રીત એવી બાબદો

પસંદ કરેછે કે તમે તથા તમારી ફલાણી સહીએ કેવી બા બદ પર પોતાનું તન તથા મન રોકવું એ મારાથી કેહવાઈ શકાતું નથી. એતો દરએક જણની હાલત, જોગવાઈ તથા મનની વલાણ ઉપર રેહેછે.

એવું છતાં જો મને સાધારણ રીતે અનુભવ પરથી બો લવાની છુટ આપોતો તમે તથા તમારી બેનપણીઓએ કહી કહી બાબદસર રોકાએલાં રેહવું જોઈએ તે નીચે પરમાણે ટાંકુંછું.

૧—પોતાના ભરથાર તથા કબીલાનું સુખ વધારવા.
૨—પોતાના બચાંને ઉછેરવા તથા તેઓને કેલવણી આપવા.
૩—પોતાના આડોસી પાડોસીનું સુખ વધારવા.
૪—ખાંનું પકાવવા.
૫—સીવવા સાંધવા તથા ભરત ભરવા.
૬—વાંચવા, ગાવા તથા પોતાનો સુધારો કરવા.

એ દરએક બાબદ સર થોડીક સુચના કરૂં તેની આ ગમચ મને તમને કેહવું જોઈએ કે દરએક સ્ત્રીની ફરજછે કે તેણીએ એ બધી બાબદો પર રોકાવું જોઈએ. તેમ કર વાને વખતના ભાગ કરીને, ડેડવેસે વખતે ડેડવેસી બાબદ સર તન તથા મનને કાંમે લગાડવું જોઈએ. આપણે એવી રીતે વખતના ભાગ ઘણી વખતે નથી કરતાં તેથી જે બાબ દો પર ધીઆન આપવું જોઈએ તે આપી શકતા નથી અને જે જરૂરનું કાંમ તે અવારે થાએછે અને પછી ફરી આદ કરીએછે કે વખત મલતો નથી. જેમ આપણો કી રતાર કાએદાથી પોતાની બધી પેદાએશ પર નેગેબાની રાખે છે, જેમ રાજા કાએદાથી રઈએત પર રાજ ચલાવેછે, તેમ આપણે કાએદાથી આપણું મન તથા તન રોકવું જોઈએ. આપણું તન તથા મન રોકવાને કાએદા એવા ઘડવા જોઈ એ કે જેથી એક પલ પણ ફોકટ જાએ નહી. એવા કા એદા ઘડી અમલમા આણવા જોઈએ અને તેમ જો કીધું તો હું ખાતરીથી કહુંછું કે "રોકાણના સબબથી મને ફલા ણું કરવાને નહી બનીઉં" એવું બાંહાંનુ કરવાને કદાચજ જરૂર પડસે.

હવે પેહલાં તમારા ભરથાર તથા કબીલાના સુખ વ ધારવામાં તમે રોકાવું જોઈએ, એ સ્ત્રી જાતની પેહલી ફરજ છે. દુનીઆંના કારભાર પરથી તમને માલમ પડસે કે પુરૂ શ રંજ ખેંચવાને અને સ્ત્રી તે રંજની જંજાલ હલકી કર વાને ખોદાના દાહાપણથી સરજીઆંછે. તમે હમેશ તમા રા ભરથારની પાસ રહીઆથી તે કેહવી રીતે ખુસી રેહસે તેની, મનમાં સારી પેઠે નોધ લેવાને તમને હદથી જીઆદા તક મલેછે. દરએક તકથી ફાએદો મેલવી તેના સુખમાં કે મ વધારો થશે તેનો વીચાર હમેશ કરતાં રેહવું અને તે ની દરએક હાજત ચેતી જઈ તેના બોલવાની આગમચ ત ઈઆરી રાખવી જોઈએ. તેને સુઘડાઈ હમેસ પસંદ હો એછે, માટે તમારી આસપાસની સરવે ચીજો સાફ રાખવા ની જરૂરછે. સુખીઅકરી તે તમને પોતાને ધોતાં કપડાંમાં તથા આંગની પુરતી સુઘડાઈમાં જોવાને વધારે ખંતી હોએ છે અને તેથી ખરેખર ઘણો ખુસી થાએછે. એ બાબદ પ ર તમે જેટલું ધીઆન્ આપો તેટલું થોડુંછે. એ શીવાએ કેટલીક નાહની ચીજો કે જે કદાચ તમને નજીવી જેવી લા ગે તોપણ તે પર તેની ખાતરસર ધીઆન આપોતો તમે તેનો પીઆર વધારેનો વધારે મેલવતાં રેહસો એટલુંજ ન હી, પણ તે પોતાને તમારો ઉપકારી ગણસે. એક બાબદ પર હું તમારૂં ધીઆન ખેંચવા માગુંછું તે એકે, તેને ઘેર માં કજીઓ કંકાસ મુદલ પસંદ હોતો નથી. વાસતે તેવી ફરીઆદ વટીક તેની આગલ કરવી ન જોઈએ. કેટલીક વખતે તે બલેલો જલેલો કાંમથી કંટાલી ઘરમાં પગ મુકે તેટ લામાંજ કેટલીક સ્ત્રી આંખા દાહાડાની ફરીઆદ કરેછે તે થી તેને અતીશે દુખ થાએછે અને તેઓ વીશે હલકો વી ચાર બાંધેછે.

તમારાં બચાંને ઉછેરવામાં તથા કેલવણી આપવામાં તમારા તન તથા મનની રોકાણની જરૂરછે. તમને માલમ છે કે નાહનપણમાં જેવાં બી બચાંના મગજમાં રોપીએ તે વાં મોહટપણમાં તેના ફલ નીપજે. તેમજ નાહનપણમાં તંદોરોસતીને સારૂં જેવી માવજત કરો તેવો મોહટપણમાં સરીરનો બાંધો થવાનો. તારે તમારાં બચાં સારી રીતે ઉછે રવાને તમારાં તન તથા મનનું પુખત રોકાણ હોવું જોઈએ. એવી બાબદમાં આલસાઈને લીધે આપણા દેશીઓની હાલ ત સુધરેલાં દેશના લોકોથી ઉતરતીછે. "સ્ત્રી બોધને" મથા લે જે નેપોલીઅનની કેહવત ટાકેલીછે તે એ બાબદને લગ તીછે અને તે ઉપર બરાબર અમલ કરવાની હું મજબુત ભલામણ કરૂંછું.

"કહે નેપોલ્યન દેશને, કરવા આબાદાન;
ગરમ રીત એજ કે, દો માતાને ગ્યાન."

તમારા આડોસી પાડોસીઓના સુખમાં વધારો કર વાને તમારા વખતનો થોડો ભાગ રોકવો જોઈએ. પણ એ બાબદ હાલ તરત હું થણું લખવા ચાહતો નથી. એ બાબદ તમારી સારી સમજપર વધારે આધાર રાખેછે, મા રી તરફથી એટલુંજ કેહવા માગુંછું કે એવી બાબદમાં જે કંઈ મેહેનત લેઓ તે જાહેર કરવાની કંઈબી રીતે તજવીજ કરશોમાં જે કાંઈ તમારો જમણો હાથ કરે તે ડાબા હાથ ને જાંણવા દેશો નહી.

ખાંનું પકાવવામાં તમે તમારો વખત રોકવો જોઈએ. હું જાણુંછું કે તમારી કેટલીક બેનપણીઓને તેમ કરવાની ગરજ પડતી નથી. તેઓ કેહસે કે "જારે હમે રાંધણીમાં ખાંનું પકાવવા જઈએ તારે દોલો, સોલો અથવા હોમલો સું કરે." દોલો, સોલો અથવા હોમલો ગમેતો આલશુ ફરે પણ વાહાલી બેન, તમે તથા તમારી બેનપણીઓએ ખાંનું પકાવવામાં તથા રાધણીમાં દરએક બાબદની ખબરદારી રા ખવામાં તમારૂં તન તથા મન રોકવું જોઈએ. હું એ એ ક તમારી ફરજ ગણુંછું. જે સ્ત્રી એ બાબદસર અગ્યાન પણું દેખડાવે તેને સ્ત્રીનુ નામ છાજે નહી. રાંધણીમાં સ રવે ચીજોને વાસતે જગો ઠેડવી, જે જગોપર જે ઠેડવેલી ચીજ હોએ તેજ જગોપર તે પાછી મેલવી. જેમ વખતનો ભાગ કીધાથી વખત બચેછે તેમ આવી ગોઠવણથી પણ વ ખત બચેછે કે જે વખતની કીમત તમે સારી પેઠે સમ જોછો. કેટલીક બાઈઓ રાંધણીમાં કાંમ કરતી વખતે રમુ જી દેખાવ કરી મુકેછે. તેઓ હાલ બેહાલ દોડતી ધામતી

ફરેછે; બેસવાને ઠેકાંણે ચુલીઓ, ચુલીઆને ઠેકાંણે રકાબીનો ચોરો, આખી રાંધણીએ કાદા પપેટાની છાલ, છરી રખડતી, છરો સોધવા જતાં મલે નહી; ઘીને બદલે તેલની બરણી હાથમાં આવે; મીઠાંને બદલે સુખડ અને મરીને બદલે ખાણુ. બેન એવી રીતના કઢંગા રોકાણથી ફાએદાને બદલે ગેરફાએદા થાએછે: વાસતે તેની સંભાલ રાખવી.

સીવવા સાંધવા અથવા ભરત ભરવામાં જે વખત રોકાએછે તે તમને તથા તમારી બેનપણીઓને ખુશી ભરેલો લાગવો જોઈએ. એવી રીતના રોકાણથી તમને આસાએસની સાથે રમુજ મલેછે. જેમ જેમ એ બાબદમાં વધારે સીખતાં જાઓ તેમ તેમ વધારે ખુશી ઉતપન થાએછે. જે પરમાંણે ચીતારો પોતાનાં કાંમમાં મઘન થએલો રેહેછે તેજ પરમાંણે સીવનાર પણ રેહેછે. એ કાંમથી ગમે તેવી દલગીરીમા તમે હોવ તોપણ એવી વખતે ખરેખર થંડા નરમ મીજાજના સીના માનવંતા હોદાને લાએકના દેખાઓછો. કજીઆ કંકાસનું મોહડું કાલું થાએછે. અને એવાં ખુસીં ભરેલાં કાંમમાં રોકાએલાં હોવ તોપણ તમારી બેનપણીઓની સાથે સારી સારી વાતો કરવાને બનેછે. એ રોકાણ મને ઘણુંજ મન પસંદછે અને ખોદાએ જાંણે નારી જાતના નરમ સવભાવને મલતું સરજીઉં હોએ એવું માનું છું. એમાં નારી જાત પોતાનું દુખ વીસરી સુખ મેલવેછે. વાસતે એવાં કાંમમાં તમને રોકાવું જોઈએ એમ મને કેહવાની જરૂર પણ નથી.

વાંચવા ગાવા તથા બીજી રીતનો સુધારો કરવામાં તમારાં મનને રોકાણ આપવું જોઈએ. હજુર સુધી વાંચવાનો સોખ તમારી બેનપણીઓમાં વધીઓ નથી એ જોઈ હું દલગીર થાઉંછું. વાહલી બેન જાંહાંસુધી વાંચવાપર આપણી સ્ત્રીઓ ધીઆન રોકે નહી તાંહાંસુધી તેઓને ગ્યાન મલવાનું નથી. અને ગ્યાન વગર પોતાની ખરી ફરજો સુંછે અને તે કેમ બજાવવી તેની સમજ કદી પડવાની નથી. અને તેવી સમજ નહી હોવાથી આપણી હાલત સુધરવાની નથી, અને તે જો નહી સુધરીતો આપણા દેશની આબાદાંની સપનામાંબી કેમ વીચારી શકાએ ? ઘણી તરફથી ફરીઆદ થાએછે કે વાંચવાને વખત મલતો નથી. બેન જો તમે ગુસે નહી થાઓતો હું કેહવાની રજા લેઉંછું કે એ બાંહાનું ખરૂં નથી. જો વાંચવાનો સોખ હોએ તો વખત ખચીત મલસેજ. બીજું વખતના ઉપર લખેઆ પરમાણે જો ભાગ કીધા હોએ તો પછી તેવી ફરીઆદની જરૂર પડેજ નહી. વાંચવાની બાબદ ઘણી અગતનીછે પણ જગાની કોતાઇને લીધે થોડુંજ લખુંછું. એ બાબદ પર પુરતું ધીઆન રાખીઆથી તમારો સુધારો થસે અને એજ તમારો ગાવાનો સોખ વધારસે. કમકમાટ ઉપજાવનારા, આતસના ગીત જેવા તથા તરેવાર જાતના કઠોર રાગ અને સરોદ વગરના ગાએણ, જે ગાએણનાં નાંમને એબ લગાડનારા, અને હેવાનના કઠોર આવાજને મલતા, "બે—મે—આ" પોકારતાં, ગીતોનો આપણામાંથી એક દમ નાશ થવો જોઈએછે. હું કંટાલીને મારાં જીગરથી એવાં ગીતોને ધીકારૂંછે. તમે એવી રીતે બરાડવામાં કદી સામેલ નહી થસો એ મારી ખાતરીછે, પણ ઓરત જાત જે સુખને કાજે સરજીછે તે ખરાં ગાએણ સીવાએ કેમ પુરેપુરૂં મલે. અહા ! મીઠાં મધુર દીલપસંદ નેકીના જોસા ઉપજાવનાર ગાએણ તમારા જીણા આવાજમાં સાંભલવાને હું કેવો ખંતી છેઉં.

લા૦ તમારો ભલું ઈછનાર ભાઈ.

આલજીઅરસમાં ઈનસાફ.

એક રમુજી અને પસંદ કરવા જોગ હેવાલ.

આલજીઅરસ આફરીકાની ઉતર દશા તરફ આવીઉંછે એ તમને સારીપેઠે માલમ હશે. એ પરાંતની થોડીક જગા ફરજઉઆ નામે ઓલખાએછે તાંહાં એક આરબનુ ખાનદાન રાજ ચલાવેછે તેમાના બુઅકાસ બીન આચુર નામનો શેક પોતાની પરજાના શુખને માટે વખણાઈ ગએલોછે. એ પોતે સાદો માણસ હતો અને જારે બાહર ફરવા નીકળતો ત વખતે એક હબસી શીવાએ બીજા કોઈને સાથે રાખતો ન હતો. એ પોતાની સાથ હમેશ એક બંદુક અને બરછી રાખી ફરતો. જો આસપાસના ગાંમડાંઓમાં કંઇ તોફાન થાએતો એ, પોતાના હબસીને બંદુક આપી મોકલે, કે જેથી પેલો હબસી તેઓને ધમકી આપી સલાહ સંપ કરતો. પોતાની જાતના લોકોની આગલ કુરાન વંચાવવામા જે ખરચ થાએ તે શેક બુઅકાસ પોતે આપતો; જો એ મકે હજ કરવાને જતા હોએ તેઓ જો એના મુલક તરફ થઈને જએતો તેઓને મુફત ખાવા પીવાનુ આપતો; અને તેઓની ખુશી પડે તાંહાં સુધી વાસો કરવા દેતો. પણ જો તેને કોઈ પણ વખતે એમ માલમ પડીઉં કે એકુ હાજુ ઠગી ગઓછે તો તેની પછવાડે પોતાના ચપરાશીઓને દોડાવતો અને તાંહાંનો તાંહાંજ તેના પગના તલીઆં ઉપર જાડાં ડીંગોલાના પચાસ ફટકા મારવાનો હોકમ કરતો. તેમજ કોઈ માણસ વીશે જો વખાણ થતી તો તેને પોતાની બંદુક આપી પોતાના મુલકમાં ગમે તાંહાં ફરવા દેતો અને કોઈ પણ પરજા તેને ખાવાનુ પુરં પાડતી. જો તે સખસ મુલક છોડીને જવા ચાહેતો શેકની બંદુક, બરછી અથવા કુતરો ગામના કોઈ પણ રેહવાશીને આપીને ચાલતો થાએ. પછી તે રેહવાશી પોતાનુ કામ છોડીને તરત તે પોતાના શેકની ચીનસો પોંચાડવા દોડતો.

જારે બુઆકાશ પેહલાં ગાદીએ બેઠો ત વખતે ચોરોની બતીશઅ ધાસતી રાખવામાં આવતી હતી. માટે તેઓનો નાશ કરવાને એણે ઉપાએ લીધા. પોતે એક વેપારીના વેશમાં ફરતો અને નાણાની કોથલી જમીન ઉપર નાખી તેની ઉપર છુપી રીતે નજર રાખતો. જો કોઈ પણ સખસ તે કોથલીને ઉંચકી ચુપચુપ પોતાના ગજવામાં નાખી ચાલતો થતોતો તેની પછવાડે એક પોતાના માણસને મોકલતો અને તેને ગરદન મરાવતો. એવા ઉપાએથી ચોરોઓમાં એટલોતો ફેરફાર થઈ ગઓ કે તેઓમાં કેહવત થઈ પડી કે બુઅકાશના રાજમાં સાતર બાર વરશનો છોકરો જો સુનાનુ તાજ પેરીને ફરેતો તેની ઉપર કોઈ પણ હાથ ઉઠાવવાની હીમત કરી સકે નહી. કોઈ સખસ જો કંઇ મોટો ગુનાહ કરે અને તેવા ગુનેહગારને ઝડપી અટકાવ

કરવાની શેક જરૂર જોએતો તે પોતાની બરછીથી પેલા ગુને ગારનુ શીર ઉડાવી નાખતો.

બુઆકાસ ઓરત જાતને ઘણું માન આપતો હતો અને તેઓનો મરતબો જાલવવાને ભારે ખંતી હતો. તેના રાજમાં ઓરત જાત જો પાંણી ભરવા જતી, તો રસતામાં કોઈ પણ મરદ આગલ ચાલતો હોએતો, દુર હટી રસતો મોકલો કરી આપી, તેઓને પેહલાં જવા દેવાની તેની ફરજ ગણાતી હતી. એક દીવસે શેકના મગજમાં આવીઉં કે ઓરતજાત મારે વીશે કેવો વીચાર રાખેછે તેની તપાસ કરવી. તેથી ગામના પાદરે તેણે એક ખુબસુરત અબલા જોતાંનેવાર તેણીની મશકેરી કીધી: પેલી ઓરત ઓચંબો પામી તેની સામું જોવા લાગી અને બોલી કે—

"એ પઠાણ, મારી પાસથી તરત દુર થા, નહીતો તું મોટા ભએમાં આવી પડશે."

તોપણ પેલો શેક આગલ વધી વધારે મશકેરી કરવા લાગીઓ; તેથી પેલી ઓરત ગુસે થઈ બોલી કે—

"એ બેવકુફ, તું એવા કીઆં દુર દેશથી આવીઓછે કે તુને આ રાજની રીતભાતની ખબર નથી! તું આ દેસના રાજ કરતાને ઓલખતો નથી?"

બુઆકાશે સાંભલીઉં કે તેના રાજમાંનો એક કાજી એવોતો ખરો ઈનસાફ કરતો હતો કે સુલેમાન, જે સઉથી ડાહેઓ ઈનસાફ કરનાર ગણાઈ ગએોછે, તેની સંફમાંનો તે ગણાતો હતો. એ વીશે પણ પોતાની ખાતરી કરવા માટે પોતે બીજો વેશ લઈ પોતાના ઘોડા ઉપર બેશી તેણે કાજીના ગામ તરફ સવારી કીધી. રસતામાં ચાલતાં એક લંગડો ભીખારી મલીઓ; તેણે શેકની પાસે ભીખ માંગી; જે ખાએશ તેણે પુરી પાડી, તોપણ પેલો ફકીર તેને વલગી રહેઓ. તેણે પુછીઉં કે "ભાઈ, હવે તને શું જોઈએછે?" પેલા લંગડાએ જવાબ દીધો કે "આપણા ધરમમાં ફરમાવીઉંછે કે 'તારા ભાઈબંધને ભીખ આપજે'; એટલુંજ નહી પણ તારા ભાઈબંધને વાસતે તારીથી જેટલું સારૂં બની શકે તેટલું કરજે."

શેક બોલીઓ—"વારૂં ભાઈ, હું બીજું શું કરૂં?" પેલા લંગડાએ જવાબ વાલીઓ કે "જે ગામ તરફ તું જાએછે તાંહાં મને પણ તારા ઘોડાની પીઠપર લઈ જા". શેકે તેમ કીધું. અને રસતામાં લોકોને હસવા જોગ દેખાવ લાગતો, તોપણ તેની દરકાર ન કરતાં તે ગામમાં આવી પોંહચીઓ. પછી પેલા લંગડાને ઉતરવાને કહીઉં. લંગડો બોલીઓ કે "તું ઉતર". શેક બોલીઓ—"તુને ઉતારવાને વાસતે મોટી ખુશીથી હું નીચે ઉતરશ". લંગડો બોલીઓ "એમ નંહી, તારો ઘોડો મને આપી દેવો પડશે." શેકે અજાએબ થઈને કારણ પુછીઉં. પેલા લંગડાએ હીમતથી જવાબ દીધો કે "એ ઘોડો મારોછે!" શેકે જવાબ દીધો "સારૂં, તારે જોઈસું!"

લંગડો—"સાંભલ ભાઈ, આપણે અદલ ઈનસાફ કરનાર કાજીનાં ગામમાં છીએ, વાસતે તું જો તેની પાસે મને લઈ જવાને ધારતો હોએતો તું ખમીત હારશે. કાંએજે તે ઈનસાફ કરતાં તારા આખા અને મારા ભાગેલા પગ વીચે વીચાર કરશે અને આએ મારો ઘોડોછે એવો ચુકાદો કરસે."

શેક—"તારે તે અદલ ઈનસાફ કરનાર કાજી કેમ કેહવાશે?"

લંગડો—"લોકો તેને અદલ ઈનસાફ કરનાર કહેછે પણ તે માણસ જાતછે અને ચુક કરે તેમાં નવાઈ નહી."

શેકે મનમાં વીચાર કીધો કે કાજીની પરીખ્શા કરવાને આ તક સારીછે તેથી ઘોડાની લગાંમ ધરી પેલા લંગડાને કાજીની દરબારમાં લઈ ગએઓ. પોતાનો કજીઓ નીકલે તેની આગલ બે મુકદમાં તપાશવાનાં હતા વાસતે બુઆકાસ અને પેલો લંગડો કચેરીની એક બાજુએ બેઠા.

પેહલો મુકદમો બોલાવવામાં આવીઓ. તે એ હતો કે એક ગામડીઓ એકુન એક મેહતાની બઈરીને લઈ નાહાસી ગએઓ અને કેહવા લાગો કે એતો મારી બઈરીછે. મેહતો કેહવા લાગો કે એતો મારી બઈરીછે. બઈરી બેઉને વર દાખલ કબુલ રાખની હતી; તેથી કાજીને મુકદમો ચુકવવાને ભારે લાગું. તેણે થોહોક વાર વીચાર કરીને કહીઉં કે "આ બઈરીને તમે અહીંઆં રાખી જાઓ અને કાલે ઈનસાફને વાસતે પાછા આવજો"

બીજો મુકદમો ઘાંચી અને ખાટકી વચે હતો. ઘાંચી તેલથી ખરડાએલો અને ખાટકી લોહીથી. ખાટકી બોલીઓ કે "સાહેબ, આ ઘાંચીને તાંહાં હું તેલ લેવાને ગએઓ હતો—અને તેને આપવાને થેલીમાંથી પઈસા કાહાડવા લાગો, તેટલામાં ઘણા પઈસા જોઈને તેની નજર ફરી ગઈ અને મારા હાથપર તરાપ મારી ઝુંટી લેવા લાગો. તેથી મેં "ચોર, ચોર" બુમ પાડી અને મારા હાથમાંજ પઈસા રાખી એને ધરી લાવીઓ છું. હું મહમદના સોગન લઈને કહુંછું કે મારી ઉપર ચોરીનો દાવો એ જુઠી રીતે મુકેછે."

ઘાંચી બોલીઓ "કાજીજી સાહેબ, આએ માણસ મારે તાહાં તેલ લેવાને આવીઓ અને પુછીઉં કે 'તારી પાસે ખુરદોછે?' મેં હા કહી. જેવો પઈસા હું ગજ્જામાંથી કાહાડવા જાઉછું તેવીજ એણે તરાપ મારી મુઠી ભરી પઈસા લીધા. મેં "ચોર, ચોર" બુમ પાડી અને એને અહીંઆં લાવીઓછું. હું મહમદના કસમ ખાઈ કહુંછું કે આએ માણસ જુઠોછે અને મારી ઉપર ખોટું તોહમત મેલેછે."

કાજીએ થોડોવાર વીચાર કરીને પેલા પઈસા મુકીને તેઓને જવા કહીઉં અને બીજે દાહાડે ઈનસાફને વાસતે ફરીથી બોલાવીઆ.

તારપછી શેકનો મુકદમો નીકલીઓ. બુઆકાસ બોલીઓ કે "કાજીજી મેહરબાન, હું ઘણોએક દુરથી આ બજારમાં ખરીદી કરવાને આવીઓ છું. રસતામાં મને આ લંગડો મલીઓ અને એણે મારી પાસે ભીખ માંગી. મેં ભીખ આપી. એણે મને અરજ કીધી કે મને પણ તું જે બજારમાં જાએછે તાંહાં તારા ઘોડાની પીઠપર લઈ જા, નહીતો લોકોની ગીરદીથી હું ચંપાઈ જવશ. મેં તેમ પણ કીધું. બજાર આગલ આવીઆ પછી, મેં એને ઘોડા ઉપરથી ઉતરવાને કહીઉં. એણે ના પાડી અને કેહવા લાગો કે એ ઘોડો મારોછે, વાસતે હું એને તમારી પાસે ઈનસાફને વાસતે લાવીઓ છું. હું મહમદનાં સોગન લઈ કહુંછું કે મેં જે કહીઉંછે તે બધું ખરૂંછે."

પેલો લંગડો બોલીઓ—"કાજીજી, સાહેબ, હું બાહેર ગાંમથી આએ ગામની બજારમાં ખરીદી કરવા મારા ઘો

તાનાં ઘોડા ઉપર બેશી આવતો હતો, તે વખતે રસતામાં મેં આએ માણસને મરતતોલ દીઠો. મેં એને પુછીઉં કે, ‘તને શું થઈઉંછે’! એણે જવાબ દીધો કે “કંઈ નહી બાઈ, હું થાકીને નાતવાન થઈ ગએઓ છું; માંટે જો તારા ઘોડાની પીઠપર બજાર સુધી લઈ જાએતો, મહમદ પાસે હું દુવા માંગસ કે તારી જે કંઈ મુરાદ હોએ તે હાંસલ થાએ.” મેં એની અરજ કબુલ રાખી; પણ બજાર આગલ આવી પોંચતાં, એણે મને ઘોડા ઉપરથી ઉતરવાને કહીઉં; તેથી હું મોટો ઓચંબો પાંમીઓ અને તારી પાસે લાવી, ઈનસાફ ચાહુંછું. હું મહમદનાં કસમ ખાઈ કહુછું કે જે હું બોલીઓ છું તે ખરૂંછે.”

કાજીએ બેઉ જણને પોતાની વાત ફરીથી કહીજવા ફરમાવીઉં. બનેએ પોતાની વાત એકસરખી રીતે પાછી કહી.

કાજીએ થોહોક વાર વીચાર કરી તેઓને ઘોહો મુકી જઈ પાછા બીજે દાહાડે બોલાવીઆ.

બીજે દાહાડે કાજીની કચેરીમાં પેલા મુકદમાં વાલા સખંસો પાછા આવીઆ અને લોકોની ઠઠ મલી ગઈ.

કાજીએ પેહલા મુકદમાં વાલા મેહતાને તેડીને તેની બાએડી સવાધીન કીધી, અને પોતાનાં ચપરાસીને ફરમાવીઉં કે પેલા ગાંમડીઆ ખેડુતને પચાસ ફટકા મારવા.

બીજા મુકદમામાં પેલા ખાટકીને પઈસા આપીઆ; અને ઘાંચીને પચાસ ફટકા મારવાનો હોકમ કીધો.

તીજો મુકદમો શેક બુઆકાસનો નીકલીઓ. તેનાં ઈનસાફમાં કાજીએ ટીલ કીધી, અને પેલા શેકને પુછીઉં કે તારો ઘોહો જો વીશ ઘોડા વચે મુકીઓ હોએતો તું તેને ઓલખી સકસે શેકે હા કહી. કાજી તેને એક તબેલામાં ઘણાએક ઘોડા હતા તાંહાં લઈ ગએઓ. શેકે પોતાનો ઘોડો તરત ઓલખીઓ. તેમજ કાજીએ પેલા લંગડાને પુછીઉં. લંગડાએ હા કહી તેથી તેને પણ તેજ તબેલામાં લઈ ગએઓ. લંગડાની ઈઆદદાસત તથા નજર કંઈ કમી નહી હતી. તેણે ઘોડાને તરત ઓલખીઓ. કાજી કચેરીમા પાછો આવીઓ અને શેકને પેલો ઘોહો સવાધીન કરવાને ફરમાવીઉં અને લંગડાને પચાસ ફટકાની સજા ફરમાવી.

પેલો શેક ઘણોજ અચરત પાંમીઓ. તેણે જોઈઉં કે તરણે મુકદમાં ઘણા બારીક હોવા છતાં તેઓનો ચુકાદો કાજીએ અદલ રીતે કીધો હતો. વાસતે કચેરી બરખાસત થએઆ બાદ શેક કાજીની આગલ જઈ ઉભો. તેણે કાજીને જણાવીઉં કે “હું શેક બુઆકાસ છું અને મેં તારા અદલ ઈનસાફ વીશે ઘણું સાંભલીઉં તેથી તારી તપાસ કરવાને હું અહીંઆં આવીઓ હતો. મેં તુંને આ તરણે મુકદમાનો ચુકાદો કરતાં જોએઓછે અને તેં તે મંનપતીજ રીતે કીધોછે. જે ખરૂં હતું તેજ તેં ખરૂં ઠેરવીઉંછે. એ તેં કીઆ તલેસમાતથી કીધું તે હું જાણવાને ખંતી છેઉં માટે જલદી એનો ખોલાસો કર.”

કાજી બોલીઓ કે “હા સાહેબ, એ ઘણું સેહલછે અને તારી આગલ ખોલાસો કરવાને હું ખુશી છું. પેહલો મુકદમો—હું મધ રાતે ઉઠીઓ અને પેલી બાઈરીને જગાડવાને ફરમાવીઉં. તેણીને ઉઠતાંને વાર મારો શાઈનો ખડીઓ ધોઈ સાફ કરી બીજી શાઈ પુરવાને ફરમાવીઉં. તેણીએ એવીતો રીતે સાફ કીધો અને બીજી શાઈ પુરી કે મારી ખાતરી થઈ કે તે મેહતાનીજ બઈરી હોવી જોઈએ. બીજો મુકદમો—એમાં તુંને ઈઆદ હશે કે પેલો ઘાંચી તેલથી ચીકણા શરીરનો દેખાતો હતો. જે પઈસા પેલો ખાટકી મુકી ગએઓ હતો, તેને મેં પાણીમાં નખાવીઆ અને જોઈઉંતો કંઈ પણ તેલનો ચીકાસ પાણીમાં ઓગલીઓ ન હતો; તેથી મેં વીચારીઉં કે એ ઘાંચીના પઈસાતો હોએજ નહી. કાંએજે તેનાં તે હોતતો, જરા પણ ચીકાસ લાગીઆ વીનાં રેહત નહી અને જો ચીકાસ લાગીઓજ હુતેનો પાણીમાં તરી નીકલીઆ વીના પણ રેહત નહી. તીજો મુકદમો—એ તારો હતો અને એનાં ચુકાદામાં જરા મને મેહનત પડી હતી, પણ તેમાંની સચાઈ શોધી કાહાડવાને મને વાર લાગી નહી. તારો ઘોહો તેં ઓલખીઓ એટલુંજ નહી પણ પેલા લંગડાએ પણ તરતજ ઓલખીઓ. પણ મારી મતલબ કંઈ તે હતી નહી! મારી મતલબતો એ હતી કે ઘોહો કોણને ઓલખેછે—પેલા લંગડાને કે તુંને. વાસતે જારે હું તને તાંહાં લઈ ગએઓ તારે તેણે ખંખાર મારી અને જારે પેલા લંગડાને લઈ ગએઓ તારે તે ચુપકીદો રહેઓ તેથી મારી ખાતરી થઈ કે ઘોડો તારો હતો.”

બુઆકાસ ઘણોજ અચરત પાંમીઓ અને બોલીઓ કે “ઓ! કાજી, ખરેખર મારી જગેપર તું જોઈએ અને મારે તારી જગા લેવી જોઈએ. પણ મારી કોઈ પણ રીતે ખાતરી નથી કે હું તારી જગાને કોઈબી રીતે લાએક હોઉં.”

અમેરીકા ખંડમાં ખુદરતની અજાએબીઓ.

દુનીઆમાં સઉથી મોહોટો પાંણીનો ધોત નાએગરા નદીનોછે. ઘણાજ મોહોટા તલાવોનુ પાંણી એકઠું મલીને એક પોણા માઈલ પોહોલાઈની નદી બનેછે તે એકદમ બંધીઆર થઈને ખડકીની ઊપરથી બે ધોત થઈને ૧૭૦ ફીટની ઊંડાઈએ પડેછે.

દુનીઆમા સઉથી મોહોટો ગોફો કેનટકીમાં મામોથ નામનોછે. એ જમીનની હેઠેના ગોફામાં એક નદી વેહેછે અને તેમા હર કોઈ મુસાફરી કરી સકેછે. તે માહેથી લોકો આંખ વગરની માછલીઓ પકડેછે.

દુનીઆમા સઉથી મોહોટી નદી મીસાસીપીછે તે ૪૧૦૦ માઈલ લાંબીછે.

દુનીઆમાં સઉથી મોહોટી ખીન મીશીશીપીનીછે, તે પાંચ લાખ ચોરસ માઈલની જગાછે અને તે ઘણી ફલવંતછે.

દુનીઆમાં સઉથી મોહોટો તલાવ લેકશુપીરીઅર

(એટલે સઊથી મોહોટો તલાવ) છે, ૪૩૦ માઈલ લાંબો અને ૧૦૦૦ ફીટ ઊંડોછે.

દુનીઆમાં સઊથી મોહોટો ખુદરતી પુલ વરજીનીઆ દેશમાં શીદરકરીમુ ઊપરછે, તે ૮૦ ફીટ પોહોલા અને ૨૫૦ ફીટ ઊંડો ખીન ઊપર પડેલોછે.

દુનીઆમાં સઊથી મોહોટો લોહોડાનો જથો મીસાઊરીનો લોખનનો પાહાડછે, તે ૩૫૦ ફીટ ઊંચો અને બે માઈલ ઘેરાવામાંછે.

દુનીઆમાં સઊથી મોહોટી પાંણીની નેહેર નીઊઈઆરક દેશમાં કરોટન આકવીડકટછે તે ૪૦ માઈલ લાંબીછે. તેને બનાવવામાં તરણ કરોડ પચાસ લાખ રૂપીઆ ખરચાએઆ હતા.

દુનીઆમાં સઊથી મોહોટી કોલસાની ખાંણ પેનશીલવેનીઆ દેશમાંછે. દર વરસે લખોખંદ ટંન કોલસો અંદરથી નીકલેછે અને કદી ખુટે નહી એવોછે.

એ સંધી અંજાએબીઓ અમેરીકા ખંડમાંછે. જે ખંડ સરવેથી છેનો સોહાથી કાહડવામાં આવીઓછે.

વરસાદની કમાન.

(મા દીકરી વચે વાતચીત.)

ચોમાસાની રૂતમાં એક દીવસે નમતે પોહોરે એક મા અને દીકરી દરીઆ મીનાગ આગલનાં એક બાગમાં પશાર કરતાં હતાં. માએ બચગીથી સારી કેલવણી લીધી હતી તેથી પોતાની પુતરીને નીતી વીશે નશીઅત કરવાને અથવા ખુદરતી ખેલોની ખુબી વીશે ધડો આપવાને મેહનત અને વખતની કાંઈપણ રીતે કસુર કરતી ન હતી મેઘરાજાની લેહેરથી આસપાસની લીલોતરીનો દેખાવ ઘણોજ રલીઆંમણો જોઈ મા બોલી.

મા—હા! હા! દીકરી જો શું સુંદર આસપાસનો દેખાવ! ખુદરતે જાંણે નાહી ધોઈ તેહેવાર કીધો હોએ તેમ કેહવી ખુબસુરત લીલા સીણગારની સારી પેહેરીછે—કીઆ બાદશાહ અથવા કઈ રાંણીનો જરીનો લેબાસ એની સાથ સરખાંવી શકાએ! વલી ઊપર જો આ વાતાવરણનો બલુ દરીઓ કેહવો સથીર અને થંડો લાગેછે! જે જોઈ આપણી આંખોમાં તાડક વરેછે. અરે વલી પેલું જો; આસમાંને જાંણે પોતાના ચેહરા ઊપર મેરાબદાર ચાંલો કીધો હોએ તેવું શું દીસેછે?

દીકરી—અરે, હા, માજી એ શું હશે વારૂં કેહવા ખુબસુરત રંગ!

મા—દીકરી એતો વરસાદની કમાનછે તું નથી જાંણતી?

દીકરી—શું વરસાદજી પણ તીર કમાન લઈ લ

ડવા નીકલેછે? હા, દેખાએછેતો નરી કમાનનાં જેવી. વાહલી મા, મેહેરબાની કરી મને સમજાવશો, વરસાદની કમાન એટલે શું અને તે કેહાંથી આવી?

મા—હા હું તુંને સમજણ પાડું પણ જરા વધારે ધેઆન રાખવું પડશે; નહીતો તું સમજી શકશે નહી.

દીકરી—માજી હું બેશક ધેઆન આપી એમ જસ, હું આશા રાખુછું કે તમારી મેહેનત રદ જશે નહી.

મા—તેઆરે જો; વરસાદની કમાન એટલે વરસાદ આવવાની આગમજ કોઈ કોઈવાર આંજનાં એવો ખુબસુરત દેખાવ નજર પડેછે, ને એમ બતાવેછે કે થોડા વારમાં વરસાદ ઘણુંકરી આવશે.

દીકરી—વરસાદના દીવસ ઉપર કોઈ કોઈવાર એવો દેખાવ નીકલેછે તેનુ શું કારણ? તે દરરોજ કેમ નથી નજર પડતો?

મા—આ સવાલનો જવાબ આપીઆ આગમજ એ કમાન સાથી અને કેમ બનેછે તે તુંને જણાવવું જોઈએ—તુંને તે ખબર હતેતો એવો સવાલ ન પુછતે, આ કમાન એમ બનેછે કે વરસાદથી ભરેલાં વાદલાં સુરજની સાંમે એવી રીતે હોએકે તેનાં કીરણો તે મધેનાં પાણીનાં ટીપામાંથી પસાર થઈ બીજે ઠેકાંણે પડે. એવે ઠેકાંણે કમાનનો ખુબસુરત દેખાવ દીસેછે.

દીકરી—વારૂં, પણ હું વારંવાર સુરજને વાદલાની સાંમે જોઊછું તોબી એવી કમાનતો કોઈ બીલકુલ નજર પડતીતો નથી તે કેમ.

મા—વાદલાંતો દાહાડામાં શેંકડોવાર સુરજની સાંમે આવતાં હશે; પણ વરસાદના ટીપાંથી ભરેલાં હોએ તોજ એવો દેખાવ બને; નહીતો કદી નહી.

દીકરી—હં! હં.! હું સમજી વાદલાં ખાલી હોએતો નહી બને પણ તેઓ પાંણી ભરી આવેલાં હોએ તેઆરેજ એવો દેખાવ દીસે; માજી એમજ કે નહી?

મા—છી; વાદલાં પાંણી ભરી આવેલાં એટલે શું, તેઓ કાંઈ પાંણી ભરવા જાએછે કે? તું સમજતી નથી કે વાદલાં શુંછે. સુરજની ગરમીથી પાંણીમાંથી બાફ નીકલી તે હલકો હોવાથી ઊપર ઊડી જાએછે તેઆરે આપણે તેને વાદલાં કહીએ છઈએ. એ વાદલાં અથવા બાફનાં જથાને થંડો પવન લાગેતો બાફનાં ટીપાં બંધાઇ જાએછે અને સઘલાં એકદમ બંધાએછે તો તેઓ હવા કરતાં ભારી હોવાથી જમીન ઊપર તુટી પડેછે; તેઆરે આપણે વરસાદ આવેઓ એમ બોલીએછે.

દીકરી—વારૂં માજી હવે હું સમજી કે વાદલાં શુંછે. વાદલાંમાં પાંણીનાં ટીપાં બંધાએલાં હોએ અને તેઓની સાંમે સુરજ આવેલો હોએ એટલે કમાન બને. પણ આ રંગો કાંહાંથી આવેઆ તે જાંણવું જોઈએ.

મા—હા, હવે હું એ કહું. સુરજનાં કીરણમાં ૭ જુદા જુદા રંગોછે, જેવાકે લાલ, નારંગી જેવો, પીલો, લીલો, બલુ, કાલી ગલી જેવો અને ચેરો આસમાની. એ રંગો વરસાદની કમાનમાં દેખાએછે.

દીકરી—માજી તમોનો કાંઈ નહી મનાએ તેવું કહોછો, સુરજનાં કીરણનો રંગતો સાફ સફેદ દેખાએછે, બીજોતો કાંઈ પણ રંગ નજર પડતો નથી.

મા—વારૂં ધીરજ ધર, તેબી હું સમજાઊછું. સુરજના કીરણો જે સફેદ જણાએછે તે સાત ઊપલા રંગોની મેલવણીથી બનેલાંછે. આ વાત પેહેલવેહલાં સર આઈઝાક નીઊટન નામનાં એક પરખેઆત ફીલસુફે સાબેત કીધી હતી. અને એની તપાસ સેહલછે. જે ઓરડા મધે સુરજનું તડકુ આવતું હોએ તે ઓરડાની બારીઓ બંધ કરી વીનીશનનાં ફરકામાંથી સુરજનું એકજ કીરણ આવવા દેવું, અને આ કીરણની સાંમે એક તરણ ખુણાં અથવા તરણ બાજુવાલો કાચનો કટકો ધરસુંતો સાંમી ભીત ઊપર ઊપલા સાતો રંગ નજર પડશે.

દીકરી—એવા કાચનાં કટકામાં કાંઈ નવાઈ જેવી ખુબી હશે?

મા—ખુબી એટલીજ કે સુરજનાં કીરણને સીધું જતાં અટકાવી તેને ભાંજીને આડું અવળું મોકલેછે; જેથી પેલા ગુપત રંગો પોતાની મેલે બાહાર છુટા નજરે પડેછે.

દીકરી—વારૂં આ સાતે રંગો લઇ મેલવીએતો સફેદ રંગ બને ખરો કે?

મા—હા, અલબત, પરમાંણ પરમાંણે એ સાતે રંગ મેલવીઆ હોએ અથવા એક પાટીઆંનાં કટકા ઊપર એ સાતે રંગ પરમાંણ પરમાંણે પાડી તે પાટી ઊ જોરથી ભમરડાની માંફક ફેરવીઊ હોએતો તે સાતે રંગને બદલે સફેદ રંગ નજર પડશે.

દીકરી—વા, એતો નવાઈ જેવું; પણ હવે મેહેર

સર જાન બાઉરીંગ.

ણાંની કરી કેહેશો કે વરસાદની કમાનનાં રંગ કેમ બનેઆ?

મા—એજ પરમાંણે; જેમ સુરજનું કીરણ તરીકોણાકાર કાચમાંથી વીખરાઈ જઈ ભીત ઊપર તરેવાર રંગ બનાવેછે. તેમજ સુરજનુ કીરણ કાચને બદલે પાંણીનાં ટીપામાંથી પસાર થતી વેલા વીખરાઈ જુદા જુદા રંગો છુટા પાડેછે અને તે આકાશ ઊપર નજર પડેછે.

દીકરી—પણ તેતો ગોલ મેરાબદાર આકારમાં દીસેછે, તે કેમ?

મા—કારણ જે ટીપાંમાંથી તેઓ પસાર થાએછે.તે ટીપાં ઘણુંકરી ગોલાકાર હોએછે તેથી કમાન પણ ગોલ દીસેછે.

દીકરી—વારૂ માજી, હું તમારો ઊપકાર માનુછું; આ બાબદ વીશે મને જરા વીચાર આવેઓછે. પણ આ કમાનનો કાંઈ ઊપીઓગ હશે વારૂ?

મા—ઊપીઓગ એજ કે માંણસો તે જોઈ સાવચેતી રાખે કે હુવે થોડા વારમાં વરસાદનુ જાપટું આવશે.' તે શીવાએ આ કમાન મધેથી નીતી પણ કાહાડી શકીએછે.

દીકરી—તે શું વારૂં વાહાલી નેક માતા?

મા—આ સુંદર કીરતી ભરેલા રંગ, એમ બતાવેછે કે આ પુરૂથવી પરની સોભા, કીરતી, ઝાવઝલાલી, એ સરવે ખોટી અને પલવારનીછે. જેમ આ કમાન મધેનાં તરેહ તરેહનાં રંગો પલવારમાં નાબુદ થઈ જાએછે તેમજ આ પુરૂથવી પરની મોટાઈ, અથવા દમામ કાંઈ કાએમ રેહેતા નહી, પણ સઘલું ફના થવાનું. એવો કીરતારનો લેખ મારેલોછે, અતરે જેમનું તેમ, સદા કાએમ કાંઈજ રેહતું નથી, પણ કમાનનાં રંગની માફક પલવારમાં ગુમ થઈ જાએછે; સઘલુ ખોટું, અને તકલીદીછે. પેલા જગતનાં કીરતાર સીવાએ સદા કાએમ કાંઈજ રેહેતું નથી.

દીકરી—વા એક કમાનપરથી કેહેવી નીતી! બેશક ખરી. એ શીવાએ તમારા ધેઆનમાં આ બાબદ વીશે બીજું કાંઈબી હોએતો મેહેરબાની કરી મને સમજાવેઆ વગર રેહેતાં ના; હું એવું સાંભલવાને ભારે ઈંતેજારછું.

મા—આ બાબદ વીશે એક કવેસરે એક રમુજી ફકરો લખેલોછે, તે કહી આજનો ધડો ખતમ કરીએ. અસલ જમાનાંથી કવેસરો લખવાનું સરૂ કરતી વેલા "ગાડ એપાલો" એટલે સુરીઅ દેવને સંમરણ કરેછે, (એટલે તેની ભકતી કરી મદદ માંગેછે) ઊપલો કવેસર કેહેછે "ઓ મારા સદાનાં મેહેરબાંન સુરીઅ દેવ, મારે એક મોટી ફરીઆદ તારે વીશે તારીજ આગલ કરવીછે. દરીઆ, નદીઓ, સરોવરો, ઈતીઆદી, સદા તુંને તાબે થઈ પોતાનાં નીરમલ પાંણીથી તુને ખંડણી આપતા રેહેછે, તોબી તું કેવો લોભી! એટલું તુને બસ નથી પડતું કે વલી મારા જેવા ગરીબની ચોરી કરી ગએોછે! સરીઆમ લોભી થઇને, મારા ખડીઆમાથી સાહીનાં થોડાં ટીપાં તારા તાપથી ચુસી લીધાંછે. તે ટીપાંઓ આકાશમાં ઊડી જઈ બીજાં શંકડો સાથ મલી જઈ કેવાં દોડધાંમ કરી રહેઆં છે! શેવટે તારાં કીરણોથી ઊપલાં ટીપાંઓએ એક ખુશનુમાં રંગીન વરસાદની કમાન બનાવી દીધીછે જે જોઈ માંણસ જાતની આંખમાં તાડક વરેછે. હા! હા! કેવાં નામીચાં ટીપાંઓ! પેહલ વેહલાં કેવાં કાલાં, અને ગલીચ! હમણા કેવાં સફેદ અને સુંદર! વારૂં, હવે બનીઊં તે બનીઊં; હું તારી પાસ એટલુંજ માંગી લેઊછું કે જેમ તેં મારી સાહીનાં થોડાં ટીપાં આસમાન મધે પરકાશીત કીધાંછે, તેમજ આ બાકી રહેલાં ટીપાંઓને જમીન ઊપર પણ પરકાસીત કર—એટલે મારાં લખાંણ મધે એવી ખુબી બખશ કે સરવે લોક તેની વખાંણ કરે."

દીકરી—વા, સું સુંદર કવેસરી કલપના! એક વરસાદની કમાન ઊપરથી કેવા ઊંડા વીચારો ઊતપન કીધાછે. મનની મોજ તેઓ કેવી ભોગવતા હશે! ખરૂં, પેઆરી માના તમોએ તે દાહાડે કહીઈઊં હતું કે ખાવા પીવાનો શોખ રાખેઆ કરતાં વીદીઆ તથા હોનરનાં ભોજનથી ખરેખરો મોજ ઊપજેછે, તે બેશક ખરૂંછે.

આપણો હીંદશથાનનો ગવરનર જનરલ સર જાંન લારેનસ.

સર જાન લારેનસ જેનુ એક આબેહુબ-ચીતર પાસેનાં પાનાંપર દીઠામાં આવેછે, એ ધણી સીપાઇગીરીમાં ફરનાર એક સરદારનો છોકરો થાએછે. એનો

જનમ હીંદુસથાનમાં ૧૮૧૧ માં થઓ હતો. પેહલવેહલી કેલવણી એણે ઇંગલંડમાં લંડન ડેરી ખાતે લીધી હતી, તારપછે એ હેલીબરી "કાલેજ" માં ગઓ હતો. ઇંગલંડમાં કેલવણી લેઈ ૧૮૨૯ માં હીંદુસથાંન ખાતે સરકારી ચાકરીમાં એક લખનાર તરીકે આવીઓ હતો. તારપછે દીલીનાં રેસીડંટ અને મોટા કમીશનરનાં હાથ હેઠલ ૧૮૩૧ માં તેને મદદનીસ તરીકે નેમીઓ હતો. બે વરસ પછે દીલીનાં માજીસટરેટ અને કલેકટરની બદલી તેને કાંમચલાઊ તરીકે ઠેડવીઓ હતો. એ જગા સારી રીતે ચલાવવાથી પાનીપટ ખાતે તેને એવોજ ઓધો આપીઆમાં આવીઓ હતો. એની જાતી હુશીઆરી અને ચાલાકીને માટે ૧૮૩૬ નાં જુલાઈ માસમાં ગુરગાન ખાતે તેને રાખીઓ અને બે વરસ પછે એજ જગાનો કુલે અખતીઆર એને સોંપવામાં આવીઓ હતો. ૧૮૪૦ માં તે ઇંગલંડ રજા ઊપર ગઓ તાંહાંસુધી એ ધણી માતર જકાત ખાતાંઓમાંજ સારી રીતે કાંમ ચલાવનાર તરીકે વખાણાંએલો હતો.

ઈંગલંડથી આવીઆ પછે ૧૮૪૬ માં બંગાલનાં સરવેથી ઊપીઓગી મધીઅ ભાગનાં એક પરગણાનો તેને નેઆયાધીશ તથા માજીસટરેટ અને કલેકટર બનાંવીઓ હતો. આ જગામાંથી તેની રાજકારભારનો વહીવાટ અને અમલ ચલાવવાની શકતી માલમ પડી આવી, અને તારથીજ ગવરનર જેનરલ સર હેનરી હારડીંગનું ધીઆંન એની તરફ ખેંચાઓં અને ૧૮૪૭ માં એને શીખની લડાઈ પુરી થવા પછે સટલજ તરફનાં પરાંનો જે ઇંગરેજ સરકારે લડાઇનાં ખરચને પેટે મેલવીઆં હતાં તેનો કમીશનર ઠેડવીઓ. આ નવાં પરાંનોની અંદર વસુલ સંબંધી તથા રાજદરબારી ખટપટ અને ખેતીવાડી સંબંધી એવોતો ગુચવારો થઇ પડીઓ હતો કે તેની ગુચ કાહાડવાને માહાભારત રાજકારભારીની જરૂર હતી. તે ખુટ મી૦ હેનરી લારેનસે પુરી પાડી એટલુંજ નહી પણ એ ગુચ કાહાડવામાં એણે પોતાની રાજકારભાર ચલાવવાની શકતી એવીતો ઊતમ રીતે દેખાડી આપી કે જેની તારીફ આપણાંથી થઈ શકે નહી.

૧૮૪૮ માં ઈંગરેજ સરકારનાં મુલતાંન ખાતેનાં એલચીઓને કાપી નાંખીઆ તેથી મુલતાંનનો કીલો જપત કરી લીધો, અને તેથી શીખ અને આફગાંન લોકો એકઠા થઇને લડના હતા તેઓને લારડ ગોફે ઘણીએક મેહનતે હરાવીઆ અને ઈંગરેજ સરકારને તાબે આપીઆ. એ ઊપરથી તે વખતનાં ગવરનર જેનરલ લારડ ડેલહાઊશીએ હીંદુસથાનમાનાં ઈંગરેજ સરકારનાં અમલ તલેનાં દેશો સાથે પંજાબ જોડી નાંખવાનો હોકમ કીધો.

આ નવાં જોડી નાખેલાં રાજમાં બખેડો નંરમ પાડવાને તથા રાજકારભાર ઈંગરેજી કાએદા પરમાંણે બરાબર અમલમાં લાવવાને અને તેહાંનો કુલે કારભાર શાંતીથી ચલાવવાને કોણને નેમવો તે વીશે લારડ ડેલહાઊશી વીચારમાં પડીઓ. એ વખતે મી૦ જાંન લારેનસ લાહોર ખાતે "રેસીડેનટ" હતો તે ઊપરથી અને તેની જાતી હુશીઆરી ઊપરથી તેને અને તેનાં ભાઈ સર હેનરી લારેનસ અને એક મી૦ માંરસ એ તરણેને પંજાબનો રાજવહીવટ સોંપીઓ. મી૦ જાંન લારેનસે ઊપલા બે સખશોની સાથે મલીને પંજાબનાં શીખ લશકરી શીપાઈઓની ટુકડીઓ કાહાડી નાંખી અને તેઓમાનાં ઘણાએકોને સમજાવી ઈંગરેજી ટુકડીમાં સાંમેલ કીધા એટલુંજ નહી, પણ રાજકારભારનો બંદોબશત એવીતો કમાલીઅતથી કીધો કે પંજાબને સેહજ વખતની અંદર એક સુલેહ ભરેલું સેહર બનાવી દીધું. એની કમાલીઅતની કસોટી હીંદુસથાનમાં શીપાઈઓનો બલવો ૧૮૫૭ માં થઓ તે વખતે પંજાબ સુલેહ ભરેલું રહેશે તે ઊપરથીજ માલમ પડી, એટલુંજ નહી પણ પંજાબની લશકરી ટુકડીઓએ બલવાની સાંએ થઈ પોતાની ઈમાંનદારી બતલાવી હતી તે ઊપરથીબી એની રાજનીતી વીચારી લેવાને બને છે. એની બાહાદુરી, ચંચલાઈ અને કાબેલીઅતને માટે એને જુદે જુદે વખતે "સર", "બારોનેટ" વગેરે બીજા કેટલાક ખેતાબો મલીઆ અને ઇનડીઆ કાઊનસીલમાં જગા મલી હતી. એજ ધણી કે જે એક ગરીબ લશકરી સરદારનો છોકરો અને એક સાધારણ લખનાર તરીકે હીંદુસથાંન ખાતે આવીઓ હતો. તેણે પોતાની જાતી ચંચલાઈ, મેહનત અને ઊદીઓગનાં બલે કરી આખાં હીંદુસથાંનની ઊપર સરદારી મેલવી ૧૮૬૩ નાં ડીસેમબરમાં ગવરનર જેનરલ થઓ અને હાલમાં એ ધણી હીંદુસથાનનો રાજકારભાર ચલાવેછે.

અંજાણપણે થતા અવગણો,

જોલાબથી થતી ખરાબીઓ.

બચ્ચું જારથી જનમેછે તે મરેછે તાંહાંશુધી તેની ઊપર કોઈક હજાર તરેહના વઘન પડી રેહેછે તેમાં એક મોઠું વઘન તેના બદનની ના તંદરોશતીછે. ટુક જીંદગીમાં તેને કાંઇ હજારો વખત બેમારી થાએછે. ઘોડા સખશોજ હોએછે કે ખુદરતની બખશેશથી તે બીમારીથી મોકલા રેહેછે પણ માણસ હમેસાં તંદરોસત રેહેતુ નથી તેનુ કારણ શુંછે? ટુક સમજ એ રાખવી કે જે સખસ ખુદરતના કાએદાથી ઊલટો ચાલીઓ કે પછી તેની તંદરોસતીમાં બીગાડ થએઆ વગર રેનોજ નથી. અલબત ખુદરતના કેટલાએક કાએદ એવાછે કે જે ઊપર માણસ પોતાનો અખતીઆર ચલાવી સકતો નથી, તેથી દુખ ઊતપન થાએછે, પણ તે સીવાએ બીજા ખુદરતના કાએદાછે જે ઊપર માણસનો પુરતો અખતીઆરછે, પણ બેસમજથી અને જાંણી બુજીને તે કાએદાઓથી કેટલીકવાર ઊલટાં ચાલી તેને તોડેછે જેથી વારંમવાર મોટાં મોટાં દરદો ઊતપન થાએછે.

આપણા લોકોમાં વગર કારણે જોલાબ લેવાની ટેવ પડી ગઇછે. બચ્ચું જેવુ જનમેછે તેવું તેને ચોરંડીઊ ચતાડવાગાં આવેછે પછી તેની ગરજ હોએ ઈઆ નહી હોએ તેની કાંઇપણ દરકાર કરતાં નથી વલી ઘણા દાહાડા થએઆ જોલાબ આપીઓ નથી અને કોઠો સાફ કરવો જરૂરછે એવા વીચારથી તરેહવાર જોલાબો આપવા મંડી જાએછે. ઘણા જણને યાદ હશે કે નાહાનપણમા તેના મા બાપોએ તેવોને દર અઠવાડીએ ઈઆ ખશુસ કરીને દર મહીને તરેહવાર જાતના જોલાબોનો ઘુસારો બનાવીને જુલમથી નેતરની ધાક આપી પાએઆ હશે. તેહેવારનાં દાહાડા આવીઆ કે મા બાપો બચાંને આગલથી જોલાબ આપવા મંડી જાએછે કે તે પછી સારીપેઠે અગર દગર ચીગરે તેની કાંઈ ધાસતી રેહ નહી. પણ તેવા જોલાબો આપીઆથી કેટલાં ખરાબ પરીણામો નીપજીઆંછે તેની બીચારાં મા બાપોને થોડીજ ખબરછે. કેટલાએકોને દર અઠવાડીએ ઈઆ દર મહીને જોલાબ લેવાની ટેવ પડી ગઈછે. કેટલાએકોને જોલાબ લીધા વગર પેટ બરાબર આવતુંજ નથી. કેટલાએકોની તંદરોસતીમાં હંમેસાનો બીગાડો થઇ ગઓછે. જે લોકોને વગર કારણે જોલાબ લેવાની ટેવ હોએછે તેવો કદી પણ સુખી રેહતા નથી. બદન નાજુક રહી જાએછે અને દરદો સેહેલથી લાગુ પડેછે. ખચીતથી ધેઆંનમાં રાખવું કે એવા જોલાબ ફાએદો કરેઆને બદલે દુખમાં વધારો કરેછે, તેનુ કારણ આપણે તપાસી જોઈએ. એક સેહજ દાખલો લેવો. એક ધણીના હસતકમાં એક સારો બુનીઆદ અને જોરાવર ઘોડો હોએ. ઘોડો પોતાના કદ અને તબીઅત પરમાણે એકજ રીતે પોતાને અડચણ અને થાક ચહડાવીઆ વગર દોડી સકેછે અને પોતાના ધણીનુ કામ બરાબર બજાવેછે. હવે જો એનો ધણી અણઘડપણાથી તેને ચાબક મારીને ખુબ દોડાવેતો શું પરીણામ નીપજે? ઘોડો પોતાની સકતીથી વધારે દોડીઆથી થાકી જઈ અને બીજે દીવસે પોતાનું કાંમ બરાબર બજાવી સકવાનો નથી. ધણી ચીરડાઈને તેને વલી વધારે માર મારેછે અને ઘોડાનો વાંક કાહાડેછે કે તે બેબુનીઆદ અને આલસુછે પણ જે ખરૂં કારણછે તે સમજતો નથી. ચાબકનાં મારથી ઘોડો પેહલાં વધારે જડપ્થી દોડવા માંડેછે પણ જારે ચાબકનો વરસાદ અટકતો નથી તારે તે હારી ખાએછે. તેનું બદન મુરદાલ થતું જાએછે, ઢીલાઈ અને સુંઘઇનો મીજાજ પકડેછે અને એ પરમાંણે એક અસીલ જાનવર બેસમજનાં હાથમાં આવીઆથી ખરાબ થઇ જાએછે. એજ પરમાંણે માણસનો અંદરનો બાંધોછે. જાંહાંસુધી કોઇ પણ જાતની અલવાલ આવતી નથી તાંહાંસુધી સરીરનાં સરવે સાંચાઓ પોત પોતાનું કાંમ બરાબર કરેઆ જાએછે. દરરોજ ધારા પરમાંણે ઝાડો સાફ થાએછે પણ જો અણઘડપણાથી જેમ ચાલતા ઘોડાને ગોદો મારીને ચલાવીઓ તેમ વગર કારણે જોલાબ આપીને આંતરડાં પાસે કાંમ કરાવો તારે આંતરડું ઘભરાટમાં પડીને જેટલું બને તેટલું કાંમ કરેઆનાં કરતાં વધારે કરેછે. વધારે કામ કીધાથી થાંકી જાએછે અને બે તરણ દાહાડા સુધી સુસત પડેછે. આતો ખુદરતનો એક ધારોજછે કે આપણાં શરીરનો કોઈબી શાંચો તેની શકતી ઊપરાંત કાંમ કરેતો તેને થાક અથવા આરામએશની જરૂરજછે, અને જાંહાંસુધી તેને થાક મલતી નથી તાંહાંસુધી પોતાનું રાબેતાનું કાંમ તે બરાબર બજાવી શકતો નથી. જારે થોડા થોડા દાહાડાને અંતરે જોલાબનાં ગોદા આવી

પડેછે તારે આંતરડાં તદન નાકવત થઇ જાએછે—કામ ધારા માફક કરી શકતાં નથી—પેટ કબજ રેહેછે અને છેલે એવી તેવ પડેછે કે જોલાબનાં ગોલા ખાધા વગર ચાલતુંજ નથી અને માર મારેલા ઘોડાની મીશાલે હદીલાઈ અને તુંડાઇ પકડેછે. જેની પાસે જોર જુલમ કરીને કાંમ કરાવાની તેવ પાડી તેને ગોલા ખાવાની આસરમ પડી જાએછે અને અણઘડ માંણસ પોતાનાં કોઠાનોજ વાંક કાહાડેછે પણ તે જોતા નથી કે વાંક પોતાનોજછે.

આપણા ડાકટરો કેટલીક વાર સામણાં ધણીની મરજી રાખવાને માટે ઘણી વખતે જોલાબ લખી આપેછે. એવી ચાલ ચલાવનારાઓએ ખરેખર શરમાવું જોઈએછે અને તેવો પોતાનાં નામીચા ધંધાને જેબ આપતા નથી તેથીં નાલાએક ઠડેછે.

હમેસાં ધેઆનમાં રાખવું કે જાંહાંસુધી ખરેખર જરૂર પડે તાંહાંસુધી જોલાબ લેવો ઈઆ આપવો નહી. જે સખસ વગર કારણે જોલાબ લે, ઈઆ આપે તે પોતાનાં તથા પારકાનાં બદનની તનદરોસતી ખરાબ કરેછે અને તેનો દોશ લેનાર ઈઆ આપનાર ઊપરજ લાગુ પડેછે.

વાંચનારી બેહેનો, તમારાં મા બાપોએ તમુને અંજાણપણાથી જોલાબ આપીને તમારી તનદરોશતી બીગાડી હોએતો તમો તમારાં બચાંની તનદરોશતી આ ઊપલા વીચારો વાંચીને સંભાલવાની હમેસાં તજવીજ કરજો અને વારેઘડીએ જોલાબ આપીઆથી બદનને સાફ કરી નાખેછે અને દરદ પેદા થવા દેતું નથી એવો ખોટો વીચાર મનમાંહેથી કાહાડી નાખજો. ઊપર સમજાવીઆ મુજબ અણઘટતો જોલાબ દરદને અટકાવીઆને બદલે દરદોને આગલ બોલાવેછે.

—///—

ઈંગલંડમાં એક પારસણની મુસાફરીનો હેવાલ.

લખનાર

એક પારસી બાનું.

(જેણીએ સને ૧૮૬૨ માં મુસાફરી કીધી હતી.)

(આંવણ ગઇ પેજાનુ.)

હમે મુંબાઈથી તા૦ ૨૭ મીની સવારના નીકલેલાં આઠ દાહાડે આરેબીઅન સી નામના દરીઆમાં થઈને એડન પોંહોંચીઆં તાંહાં કોલસા ભરી લેવા સટીમર ઉભી રેહેછે. એડન શેહેર ઘણુંજ ઉજડછે તથા તાપ પણ ઘણોજ પડેછે તેનાં સબબથી ઝાડ તથા જનાવરોની ઉતંપતી નહી મલે. તાંહાંના રેહેવાસીનો ખોરાક પાસેનાં ટાપુ તથા ગામમાંથી પોંહોંચતો થાએછે તથા પારસીઓનાં પોચખાનાંને દુકાંનોછે જેમાનાં એક પારસીનાં પોંચખાનામાં હમે ઉતરીઆં, પારસીનાં બઈરાં છોકરાં પણ તેની સાથે તાંહાંજ રેહેછે, તેઓને અમે મલીઆં ને તેઓથી સાંભલીઉં કે તાંહાં નજદીક ૭૫ પારસી મરદો અને ૨૦ ઓરતોછે. એડનમાં ૧૨ કલાકનો ઉતારો કરી તાંહાંથી નીકલી પાંચ દાહાડે સાંજે 'સુએઝ' આવીઆં. હીંઆંથી દરીઓ અટકેછે વાસતે અમો જઈ પોંહોંચીઆં એટલેજ સટીમરપરથી સઘલો સામન કાહાડી લીધો અને ઉતારૂઓ ઉતરી પડીઆં ને આગની ગાડીમાં સામન ગોઠવીઆ પછી સઘલા ઉતારૂઓ તેમાં બેસીને આઠ કલાકે 'કાએરો' આવીઆં. જાંહાં થોડા કલાકનો વીસામો કરીઓ ને તાંહાંના ગામમાં ફરીઆં. "કાએરો" અસલી ગામછે. હીંઆં ઘોડા તથા ઉંટ ઘણા ખરા વપરાએછે; એ ઠેકાંણે વરસાદ ઘણોજ થોડો પડેછે, કદાચ વરસમાં એક ઈઆ બે વખત વરશે પણ તે વેરા ઘણોજ જોરથી પડેછે તે સબબથી છાપરાંપર નલીઆંને બદલે અગાસીઓ બાંધવામાં આવેછે. સુએઝથી કાએરો સુધીનો રસતો ઘણોજ ઉજડછે, ને કાંઇ નહી પણ રેતીનાં ઢગલાઓ જોવામાં આવેછે; એથી ઘણુંજ દુખદાએક પરીણાંમો ઉતપણ થાએછે અને એ રેતીનાં રાનમાં ઉનહાલાનાં પવનથી એટલી રેતી ઉડેછે કે આંખોમાં જખમ થાએછે. 'કાએરો' થી આઠ કલાકે 'એલેકઝેનદરીઆ' માં આવીઆં. હીંઆંથી ઇજીપત શેહેર ખલાસ થઈઉં. તરણ સટીમર હીંઆંથી જાએછે. એક તરીઅસતને મારગે, તે ઇટલી તથા ફરાંસ થઈને જાએછે; બીજી મારસેલસને મારગે તે ખાલી ફરાસ થઈને જાએછે; અને તરીજી સાઉથંપટનને મારગે—તે એકદમ ઇંગલંડનાં કીનારાપર લઈ જાએછે; એ છેલલે રસતે હમે ઇંગલંડ ગએઆં હતાં. એ રસતો બારા થી લાબોછે—અમે એલેકઝેનદરીઆથી ચાર દાહાડે માલટા પોહોચીઆં. તાંહાંથી મોહોટી રાતેજ કોલસો લેઈ આગલ ચાલીઆં અને ચાર દીવશે 'જીબરાલતર' આવીઆં, કે જેનો દુરનો દેખાવ ઘણોજ રલીઆંમણો અને સારોછે. તથા એક મોહોટો અસલી પાહાડછે. જાંહાં ગએઆં તાંહાં દારૂખાંનું ઘણું મકમછે. 'જીબરલતર' નોં હાલનો ગવરનર સર ઉલીઅમ કારડીરનની સાથે હમારા પીઆરા બાવાને પીછાણ હતી વાસતે તે હમોને તથા હમારા બાવાજીને જોઇને ઘણો ખુશી થએઓ અને હમોને પોતાની લેડીની સાથે મુલાકાત કરાવી આપી. સપેનનાં શાહજાદાને લેવા જવાનું હતું તેથી હમોને એણે પોતાની મદમ તથા છોકરીઓ સાથે રાખીઆં કે જેઓએ હમારી ઘણી માએઆલુ રીતે માવજત કરી હતી. સપેનનાં સાહજાદાને પલટણનું માન આપીઉં તે જોવાને હમે તાંહાંથી ગએઆ. અહીં પણ સર ઉલીઅમ કારડીગટને હમારી ઘણી માવજત કરી હતી. જીબરાલટર તરફથી નીકલી હમો સાઉથમપટન આવી પોંહોંચીઆં. એ દીવસ આપણી માહા રાણી વીકટોરીઆની વરસગાઠનો હતો પણ એનાં માએઆળુ ધણીનાં મરણને લીધે આ વરસ કાંઈ જાવજલાલી હતી

મીનીસોટા ખાતે પણ મુકેલોછે. તે તરફ હમણાંજ થોડું થએઉં એક ઘણુંજ મોટું તોફાંણ થએઉં હતું જેથી એક ઠેકાંણેથી તાર તુટી ગએઓ અને તે તણાઈને સાહાડ ફુટ લાંબો થએલો માલમ પડીઓ હતો. તોફાંન બંધ થવા પછી ઓગણીસ કલાકે તાર દરૂસત કરનારે આવી, તપાસવા માટે તે હાથમાં લીધો. જોકે વીજલી પેદા કરવાની બાટેરીથી તે છુટો પહેલો હતો તોબી પેલા ધણીને તે તાર પકડવાથી એક ઘણોજ મોટો આંચકો લાગો હતો કેમકે તે તારમાં તોફાંનની વીજલીની અસર ભારે થઈ હતી. સાહાઠ ફુટ લાંબો થઈ જવાનું કારણ એવું ધારેછે કે ખુબ વીજલીનો સમાવ થવાથી તાર આલશ જેવો ગરમ થઈ અને પછે પવનને જપારે જપારે ખેંચાઈ લાંબો થઓ હશે.

જારે ઠેમીશ ટોકલીશ રાજપારને મારે આનડરોસ પાસે ઉછીકાં નાંણાં.માંગવા ગીઓ તારે તે બોલીઓ કે "હું મારી સાથે આ કાંમ કરવાને બે રાખશશો લાવેલો છેઉં, એકતો બલ અથવા કુવત અને બીજોતો મન મનાવનાર." પેલાએ જવાબ દીધો કે "હમારી પાસે બે એથી જોરાવરછે, એકતો અશકીઅતા ઈઆને નહી બની શકે એવું અને બીજોતો ખુટ અથવા તંગી."

રમુજે ફુરસત.

૧ લું—કહો વસતુ કોણ હું, પેહેડી દગલા દસ વીસ,
ધુર મરોડાં મધે ઉગી, રહું છ પેહલા નજીસ.
જમીનમાથી બાહાર આવી, આઉંછ તમને કાંમ,
ઉપીઓગ મારો મોટો, પણ થોડુંજ મારૂં દાંમ.
ભાત ભાતની રસોઇમાં, ભાગ લઉછું પેહેલ,
સુતરી વાણી સણગારી, સવાદ આપુંછ સેહેલ.
છે કેહેવત એવી ખરી એક, કે ખોદે તે પડે,
તેમ કાપે મને જેબી કોઈ, તે પોતે મને રડે.

૨ જું—આકાશ મધેનાં કીઆ ગોલાને સરવે લોકમાં, કુરી હાંક મારેછે?

૩ જું—એક જાતનો અનાજ જે પકવાન અને પુરટીમાં પરખેઆતછે તેના બોલોને ઉલટાવી નાખોતો તેની એક અમુલીઅ દવા બનેછે જે વગર, પરાંણી માતરને ચાલતું નથી અને તે વગર ખરચે મલી શકેછે, પણ વારંમવાર ગરીબ કરતાં તવંગરો તેની અછત વીશે ફરીઆદ ઉડાવતા માલમ પડેછે. ઘણીવાર એક બાદશાહ કરતાં ફકીર ઈઆ મીશકીનને તે જલદી મલી શકેય તે શું હશે તે કહો.

૪ થું—

આ ચીતારની ચારે બાજુએ જે લીટી દોરેલીછે તેને વાંચનારે દેવાલ સમજવી. એ દેવાલની વચે ક, ખ, ગ, નામના તરણ ઘર બાંધેલાંછે અને એ તરણે ઘરની સાંમણે ક, ગ, ખ, નીસાંનવાલા તરણ નલછે. હવે એ દરએક નલમાંથી ઉપચાં જુદાં જુદાં તરણ ઘરમાં પાંણી પોહોચાડવુંછે, તે હેવી બોલીપા કે પાંણીને માટે જે નીક જમીનમાં ખોદવામાં આવે તે એકકની ઉપરથી પસાર થાએ નહી તથા દેવાલની પણ બાહેર નહી જાએ. પાંણી ક નલમાંથી ક ઘરમાં, ખ નલમાંથી ખ ઘરમાં, અને ગ નલમાંથી ગ ઘરમાં મોકલવું. વાંચનાર વીચારો કે કેહેવી રીતે નીખોને વલાંણ આપીઆથી તે એકકની ઉપર આવીઆ સીવાએ મુકરર કીધેલે ઠેકાંણે જશે?

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧ લું—બટન.	૩ જું—ઝાલઝાલ (મલમલ)
૨ જું— ૮૪.	૪ થું—તાલું કુંચી.

ઉપદેશનાં પદ.

"કુબજા શું તપ કીધુંરે ઓધાજી એવું"
એ રાગછે.

ચેતેતો ચેતાવું તનેરે, પામર પ્રાણી—ટેક.

સજી ઘરબાર સારૂં, મિથ્યા કહેછે મારૂં મારૂં;
તેમા નથી કશું તારૂંરે, પામર પ્રાણી. ૧.
તારે હાથે વવરાશે, તેટલુંજ તારૂં થાશે;
બીજુંતો બીજાને જશેરે, પામર પ્રાણી; ૨.
માખીઓએ મધ કીધું, ન ખાધું ન દાન દીધું;
લુટનારે લુટી લીધુંરે, પામર પ્રાણી. ૩.
ખંખેરીને હાથ ખાલી, ઓચિંતાનું જવું ચાલી;
કરે માથાકુટ ઠાલીરે, પામર પ્રાણી. ૪.
સાહુકારીમાં સવાયો, લખોપતિ તું લખાયો;
કેહ સાચું શું કમાયોરે, પામર પ્રાણી. ૫.
આવે તારે સાથે એવો, કમાયો તું માલ કેવો,
અવેજ તપાશ તેવોરે, પામર પ્રાણી. ૬.
દેવે નરતનુ[1] દીધી, તેતો ન કીમત કીધી;
મણી સાટે મેશ[2] લીધીરેં, પામર પ્રાણી. ૭.
ખોળામાથી ધન ખોયું, ધુળથી કપાળ ધોયું,
જાણપુણું તારૂં જોયુંરે, પામર પ્રાણી. ૮.
હજી હાથમાછે બાજી, કર તું પ્રભુને રાજી,
તારી મૂઠી થશે તાજીરે, પામર પ્રાણી. ૯.
હાથમાથી બાજી જશે, પછીથી પસ્તાવો થાશે,
કશું ન કરી શકાશેરે, પામર પ્રાણી. ૧૦.
મનનો વિચાર તારો, મનમાં રહી જનારો;
વળતો ન આવે વારોરે, પામર પ્રાણી. ૧૧.
નિસર્યા જ્યાં શરીરથી, પછી તું માલેક નથી;
દલપતે દીધું કથી[3]રે, પામર પ્રાણી. ૧૨.

---

૧ શરીર ૨ કાજળ. ૩ કહી દીધુ.

સ્ત્રીબોધ

પુસ્તક ૧૦ મું. મેએ ૧૮૬૬ આંક ૫ મો.

કરણી તેવી પાર ઉતરણી,

અથવા

બદી—રેહ છુપી કદી?

કેકાઉસ.... ખોસતાન શેહેરનો શાહ
ફીરોજ .... કેકાઉસનો ભતરીજો અને મરનાર શાહ ફરામરોજનો બેટો.
માહાલન .. કેકાઉસનો વજીર.
નોદર .... પાલનનો છોકરો.
ગુલબાનુ .. ખોસતાનની રાંણી અને ફીરોજની મા.
મેહેરબાનુ .. પાલનની છોકરી
તુસ ...... એક અમલદાર
હોશંગ .... ફીરોજનો દોસત

સીપાઈઓ, સરદારો, ચાકરો, ઈતીઆદી

તથા એક ભુત (ખોસતાન શેહેરના મરણ પામેલા શાહ ફરામરોજનો દેખાવ)

ખોસતાન શેહેરનો મોરચો.

જેહાં એક સીપાઈ રાતે પોહરો ભરતો દેખાએછે.

સીપાઈ—(મનમાં) બારનો અમલ થઈ ગએઓ; હીકડખી ભારે પહેઉછે; રાતનો સીહા પરદો કેહવો દરાંમણો દેખાએછ! રખેને વલી પેલો ગઈ રાતનો ભયંકર દેખાવ આજેબી પાછો દેખાએ!

(એવામાં હોશંગ તથા તુસ સાંમા આવતા દેખાએછે.)

સીપાઈ—એ સાંમુ કોણ આવેછે? બોલ જવાબ દે.

હોશંગ—તારો દોસત અને સાથી—હું હોશંગ.

તુસ—(તારા જેવો રાતનો ઘુસ) હું તુસ.

સીપાઈ—ભાઈઓ ઠીક થએઉં તમો આવેઆતો—નતરે હું ધાસતીથી સુકાઈ જાઉછું—પેલી બીના વીશે મારો દગદગો વધતો જાએછે.

તુસ—તેજ બાબદસર ખાતરી કરી વીચાર કરવા હમો આવેઆ છઈએ. વલી તે વીશે હોશંગતો બીલકુલ માંનતો નથી, અને કેહેછે કે એતો ખાલી વેહેમ અથવા સપનો હશે.

સીપાઈ—તો ઠીક, તેનો આવવાનો વખતબી નજદીક આવતો જાએછે, હોશંગનેબી બતાવીને એની ખાતર જમા કરી નાખીએ.

હોશંગ—શું, પણ મને બરોબર સમજણ પડતી નથી.

સીપાઈ—ગઈ રાતરે હું પોહરા ઉપર હતો, તેઆરે બાર ઉપર એકનો સુમાર થએલો હતો તેવામાં હમારી પાશેથી અંચીતું કોઈ ગુપચુપ ચાલી ગએઉં અને તેને હમો બોલાવીએછ એટલામાં તે થોડાં પગલાં આગલ ચાલી ગુમ થઈ ગએઉં.

(તેવામાં એક ભુત † આવતો દેખાએછે.)

તુસ—ચુપ! ચુપ! અરે જુઓ પેલો સાંમે આવેછે કોઈ ગભરાવુના!

સીપાઈ—અરે જુઓ! જેવો લેબાસ આપણો મરનાર શાહ પેહેરતો હતો, તેવાજ લેબાસમાં તે દીસેછે!

તુસ—હોશંગ, તું બોલકણોછે, તું જરા એને બોલાવ. જો જાંણે આબેહુબ આપણો મરનાર શાહ હોએ તેવો નથી દીસતો? જોઈએ વારુ જરા એને બોલાવી જો એ કાંઈ જવાબ આપશે.

હોશંગ—કોણછે રે તુ, કોણ અતરે આવી ભમેછ?
આ સીહા ગતના અતામા રખડી કોણ રમેછ?
વલી અંગ ઉપર નાખીઓછે રગદાર લેબાશ,
જે મરનાર હમારો શાહ, પેહેરતો હતો ખાશ.
માટે બોલ! અરે બોલ! આ માટે તું ભાગેછ?
ઉભો રહી કેહે, અતરે આવી શું માગેછ?

(એટલામાં ભુત થોડાં કદમ આગલ ચાલીનાબુદ થઈ જાએછે)

---

† આ ખેલ નામીચા કવેસર શેકસપીઅરના "હેમલેટ" નાંમનાં ખેલ ઉપરથી રચેલોછે જે મધે એક ભુતનો દેખાવ આપેલો છે—એટલે એક મરનાર શાહ પોતાના ખુનીને ખોલલો પાડવાનો તથા તેની ઉપર કીનો લેવાનો હવાલો આપવાને પોતાના પુતરની મુલાકાત લેવા ભટકતો રહેછે નાટકનાં નખતા ઊપર રેજુ આપવાને ઉપલા કવેસરે ભુતનાં અવતારથી એક બેશાડી દાખલ કીધાછે, તેથી આ ખેલની મતલબ તથા તોડ જોડ બરોબર સમજણ પાડવાને અતરે પણ તેમજ કરવું પડીઉછે. પણ આ ઉપરથી વાચનાર બાઈઓએ એમ નહી સમજવું કે ભુત પલીતની હસતી વીશે આ ખેલ સાબેતી આપેછે. શેકસપીઅરનાં ઘણાખરા ખેલ એલો અસલી કેહેવત, કથા, તથા કાંહાંનીઓ ઉપરથી રચેલા છે, માટે તે મધેની સઘલી બીનાં ખરે તેવી અથવા ખરીછે એવું માનવાનુ કાંઈજ કારણ નથી.

તુસ—કેમ ભાઈ, હોશંગ, હવે ખાતરી તારી થઈ! જોઉં કેહેની હવે કે એબી માતર વેહેમછે? એટલા થોડા બોલો બોલતાંબી તું કેહેવો ધ્રુજીઓ.

હોશંગ—હા ભાઈ, ખાતરીતો મારી પુરેપુરી થઈ, પણ હીંમતતો મારી એટલું કેહવાની પણ ચાલી નહી. આતો આબેહુબ આપણા મરનાર શાહનીજ સીકલ દેખાએછે, જાણે લડાઈમાથી તુરતનો આવેલો હોએ તેમ ગંભીરાઈથી ભવાં મહડાવતો વીચારમાં હોએ તેમ દીસેછે.

તુસ—એજ પરમાંણે મેં અતરે બીજીવાર આવેલો જોએઓ.

હોશંગ—આ ભમતો દેખાવ જોઈ મારાતો મનમાં તરેહ તરેહના વીચારો ભમતા ફરેછે. પણ નીસચે જાંણવું જે આપણાં રાજમાં કાંઈ પણ મોટો સડો પડેઓ હશે, તે શીવાએ એવું કાઈ બને નહી, અને આપણો મરનાર નેક શાહ એ પરમાંણે ઘોરમાંથી પાછો ઉઠી રાતરે ભટકતો ફરે નહી.

તુસ—હું ધારૂંછ કે તારી કલપનાં ખરી હશે, પણ મને કાંઈ સમજણ પડતી નથી કે આપણાં શેહેર મધે કીલલાઓ મજબુત કરવાનું, તોપો ગારવાનું, અને લડાઈનાં સઘલાં હથીઆરો તઈઆર કરાવવાનું કાંમ જે ધામધુમથી રાત અને દાહાડો ચાલેછે તેનું કારણ શું હશે.

હોશંગ—હા, એ વીશે મને જે ખબર પડીછ, તે હું તુને કહુંછું. આપણો મરનાર શાહ, જેનો આકાર હમણાંજ આપણે જોએઓ, તે મોટો લડાએક અને સુરો હતો. એક વેલા અફગાનીસથાનના શાહની સાથ લડાઈ કરતા તેની સાથ લખત કરી એવી સરત કરવામાં આવી હતી કે જે ધણી લડાઈમા મારેઓ જાએ તેની ચોકસ માલ મીલકત, જમીન. પઈસો ઈતીઆદી, પેલા જીહીતનારનાં તાબામા જાએ. હવે ઉપલી લડાઈમાં શારાં ભાએગે આપણો શાહ ફતેહ પાંમીઓ, અને સાંમા વાલો મારીઓ ગઓ, તેથી ઠરાવ પરમાંણે પેલી મીલકત આપણા શાહને સવાધીન થઈ. પણ આપણા શાહનાં મરણ પછી પેલા અફગાન શાહનાં છોકરાએ પેતાનાં બાપની ખોહેલી મીલકતનો દાવો ઉઠાવીઓછે અને આપણાં શેહેર ઉપર હુમલો કરવાની તઈઆરી કરવા માંડીછે .માટે આપણુ અતરે રાત અને દીવસ ધાંમધુમથી લડાઈની તઈઆરી કરવાનું કાંમ પતું જોઈએછે, અને તેટલાજ માટે અતરે પણ ચોકી પોહોરા થાએછે.

તુસ—માટેજ આ મરનાર શાહ બેચેન થઈ ફરીઆ કરતો હશે, કેમ વારૂં?

(એવામાં ભુત પાછો આવતો દેખાએછે.)

હોશંગ—જુઓ વલી તે પાછો આવેછે. હવેતો ગમે તે બને હુંતો બેધડક એની સાંમે થાઉછું—ચોબ, રે ઠગારા દેખાવ થોભ, તારા કંઠમાં કાંઈ પણ અવાજની શાકતી હોએતો બોલ અને મારી સાથ વાત કર. તારા મનમાં કાંઈબી દગદઓ ભરાએલો હોએતો બેલાશક બાહેર કાહાડ, જેથી તારૂં કે હમારૂં કાંઈ પણ કલેઆંણ થાએ. પણ અગર તારી જીંદગીની વેલા તેં કાંઈ ધન ડાટીઉં હોએ અને તેની પાછલ હાલ તું ભમતો હોએતો તેમ કેહે, હમો તુને છેડીએ નહી કારણ તે મલીઆ વીના તમો ભમનાઓ કદી પણ ઠાર પડો નહી, એમ હમો જાંણીએછે.

(એવામાં મરઘો વાશતો જંભલાએછે.)

તુસ—અરે, વલી એતો પાછો ચાલવા માંડીઓ! આ ડીંગલું એનાં માથાંમાં મારૂં?

હોશંગ—જો, ઉભો રહી આપણુ સાંભલે નહીતો માર બેધડક.

તુસ—અરે, તેતો નાઠો! પેલો રહેઓ!-ગેપ થઈ ગએઓ! પણ ભાઈ તું જાણેછ આપણે ઘણું ખોટું કરીએછે, આપણા નેક મરનાર શાહને એ પરમાંણે મોટુ અપમાન આપીએછે એટલુંજ નહી, પણ જંગલી પણે તેની ઉપર હુમલો પણ કરવા જઈએછે. વલી એતો માતર ખાલી ખોખું અથવા હવાઈ દેખાવછે, જે એણીગમથી પેલીગમ કુદતો ફરે.

હોશંગ—જેમ એક અપરાધી પોતાનુ ઘાતકી કરમ છુપાવવા સતાવાલાઓથી ભરાતો ફરે તેમ ભુત, પલીત જેવા દરામણા દેખાવો મરઘાનો વાસતો અવાજ સાંભલી ભરાતા ફરી નાબુદ થઈ જાએછે.

તુસ—હા, હા, મરઘાની કેહેવી ખુબી! પેલો બોલવાની તઈઆરી કરતો હતો તેવામાં મરઘો વાસીઓ એટલે ચાલવા માંડીઓ. શું આ નાનાં પરાણીમાં ઈસવરે ગની આન બખશીઉંછે! બડી બામદાદમાં આલશુ બીછાંનુ છોડી દેવાને મનુશજાતને પોતાના હલકથી ચેતવણી આપેછે એટલુંજ નહી પણ રાતના ડરાંમણાં વખતમાં ભમતા દેવ દેવસતાન તથા ભુત પલીતને નસાડી મુકી મનુશ જાતને સલામતીની ખાતરી કરી આપેછે.

હોશંગ—આફતાબ ઉઘાડે આંખ—માહતાબ મારે જાંપ.
દીવસનો ઉઘડે પરદો—રાત મગડે બારો.
જગુઆવું આપે દોડી—આકાશનો પરડો ફોડી.
સુવાગ પડી પણોતી—દવ ટીપા દીસે મોતી.
ચાલો આપણ જઈએ, ફીરોજને વાત કરીએ,
કે મરહુમ તારો બાપ—મલીઓ હમને આપ.
ગમગીનીમા પુર—દીઠો હમે દુર.

તુસ—હા ચાલો આપણ જઈએ—કહીએ તેને દાસતાન.
આ બીનાથી બીચારો તે—છે બીલકુલ અણજાન.
(જતા રેહેછે.)

* * *

પરકરણ ૨ જું.

શાહ કેકાઉસ—ગુલબાનુ—ફીરોજ ઈતીઆદી.

ઉપલાં પરકરણ મધે ભુતને લગતું દાસતાન દાખલ કીધેલું જોઈ વાંચનાર બાંનુઓને અચંબો લાગશે એમાં શક નહી. આ ભુત બોસતાન શેહેરનાં મરણ પાંમેલા શાહ ફરાંમરોજનો દેખાવછે. ફરાંમરોજ એક નેક, દાનાવ અને સુરો સાહ હતો. તેનાં રાજમાં સઘલી પરજા સુખેહ, સંતોશ અને સલામતી ભોગવતી હતી. માહેલા ગુણો સીવાએ બાહેરનાં દેખાવમાં પણ તે હરીફાઈ વગરનો હતો—તેનાં અંગનો બાંધો અને મોહની ખુબસુરતી ઉપર જાંણે પરીઓ પણ મનમાં અદેખાઈ કરતી હતી; તેઆરે તેની રાંણી ગુલબાનુ તેને કેહવી ચાહતી હશે) ગુલબાનું ફરાંમરોજ ઉપર સદા ફીદા હતી, તેમજ ફરાંમરોજ ગુલબાનુને પોતાનાં જાંન કરતાં વધારે ચાહતો હતો.' શાહ ફરાંમરોજ

અને તેની રાંણી વચેનો પેઆર શેહેર મધે સરવેને સારી રીતે મશાહુર હતો, અને લોકો સાફ કબુલ કરતાં કે પુરૂથવી ઉપર વધારે મમતા ભરેલું જોડું તેઓ શીવાએ બીજું મલી શકનાર નથી, વલી તેઓ ધારતાં કે તેઓ મધેથી એકને ખોદા ન કરેને કદી કજા બનીતો બીજાંથી જીવતું રેહવાઇ શકનાર નથી. એવો પેઆર તેઓ અરસ પરસ દેખાડતાં હતાં.

હવે જુઓ નેક વાચનાર, ધીરજથી જુઓ, મોહબત અને પેઆર કેહવી સાબેત થાએછે!

ફરાંમરોજ મરણ પામેઓ (સાથી તે તમોને હલવે રહી માલમ પડશે). તેનાં મરણને બે માસ થએઆ નહી, એટલામાં ગુલબાનુએ પોતાના ભરથારના ભાઈ કેકાઉસની સાથ પોતાના લગન કીધાં આ બીના જોઈ સરવે રઈએત આસ્ચરીઅ પાંમી ડંગ થઈ ગઈ, અને ધારીઆ કરતાં ઉલટંજ બનેલુ જોઈ સરવે મોહ મધે ભારે ચકચાર ફેલાઈ. તે મરનારનો બેટો ફીરોજ, જે પોતાનાં પીતાના મરણથી ભારે ગમગીનીમાં હતો, તે આ વીપીતર બનાવથી એટલોતો બેચેન થએઓ કે ગમમાં ને ગમમાં તેનુ મગજ ખીસી જવા લાગું. રાત અને દીવસ, ચાલનાં ને હાલતાં, તેને પોતાનો બાપ ઇઆદ આવતો, અને તેની માની અંદર એટલો ફેરફાર કેમ થએઓ તે વીશે વીચાર લંબાવતો, પણ કાંઈ સાર હાતમાં આવતો નહી, તેથી તે બેચેન દીલથી વેહેમના દરીઆવમાં ડોલા ખાતો રહેઓ હતો. પણ શેવટે એક સાર તેને હાત લાગો જેથી તે વેહેમનો સંમુદર ઓલંગી સચાઈ મેલવી શકીઓ.

(ફીરોજ દલગીરીમાં એપસો બેઠોછે તેવામાં કેકાઉસ તથા ગુલબાનુ આવેછે)

કેકાઉસ—અફશોસ, મારો પેઆરો ભાઈ રાજપાટ છોડી પોતાની કીરતીની ભરતીમાં તણાંઈ ગએઓ! તેતો બેહેસતમાં પોતાની મોટાઇ બરોબરનુ મુકામ લઈ બેઠો હશે; અને આપણુ સરવતો રડતી આંખે અને ઘાહેલ દીલે તેની પાછલ શોગ કરતાં બેઠાં છઈએ. પણ બનીક તે બનીઉ, લાંબો વાર શોગ કીધાનો શો ફાએદો!— તેની મધુર ઈઆદદાસ આપણાં દીલમાં તાજી રાખીએ એટલે બસછે. હવે તેણે છોડી દીવેલી રાજની લગામ મારા પોતાના હાતમા લઈ રાજ કારબાર સમાધાનીથી ચલાવવાની મારી ફરજ ગણુછું. તે શીવાએ મારા મરનાર ભાઈની રાંણી જે રંડાપામા રડતી બેઠીછે, તેણીને સામવી લેવાની મારી અઈન ફરજછે, માંટે તેણીને મારી પોતીકી કરી ગણુછું, એટલુંજ નહી પણ નેકાના નેક ગાંઠથી મારા દીલની સંગાત તેણીને બાંધુછું. એ પરમાંણે સરદારો તથા ઉમરાઓ તમો જોશો કે આપણે શોગ અને દલગોરી એક તરાજવામાં, અને ખુશાલી તથા શાહદી રામશની બીજાં તરાજવામાં મુકી સમતોલ કીધીછે—એટલે સલાહ સંપજ અને સમાધાની રાખવાની મુરાદ રાખીછે.

કેમ વજીર, સરદારો અને ઉમરાઓ, આ મારી રીત અને મતલબ તમને કેહવી લાગેછે?

સરવેજણ—ઘણીજ નેક, વાજબી અને દયાથી ભરપુર; એમાં કાંઇજ શક નહી.

કેકાઉસ—કેમ, પેઆરા ભતરીજા અને વાહલા પુત, ફીરોજ, તારી કેહવી ખબર, તારો કેહવો વીચાર?

ફીરોજ—(મોહ ફેરવી) ખબર ખાટલે, ને વીચાર વાપર વલી નકરે નાખે વીચાર પુછેછ.

કેકાઉસ—હજુર તારા સર ઉપર સીહા વાદલ કેમ ઘેરાઈ રહીઉછે?

ફીરોજ—સાહેબ, માતર સરપર નહી, પણ મારા પીતાના ઘરપર કપટનાં અજબ વાદલાંનો ભારે ગજબ વરસી રહેઓછે જેથી આ દીલ પણ આખું તરબોર થઈ ગયુંછે.

ગુલબાનુ—(ફીરોજને) માના પુત અને આખના તેજ, તારાં નેનની સામણેનો કાલો પરદો કાહડી નાંખી સવછ આખે આ દેશની ઉપર એક દોસત તરીકે જો; અને આંખ અંધારી બાધી તારા મરણ પામેલા બાપને મટીમાંથી શોધી કાહાડવાનાં ફોકટ ફાંફાં ના માર, તું જાણેછ એતો સાધારણછે અને બધું પણ સમજેછે કે સરવ માંણસને મરવુંછે; મોહોત સીવાએ કોઇનો છુટકો નથી માંટે શું આપણા રડવા બરવાથી તે કાંઈ પાછો જીવતો થનારછે?

ફીરોજ—હા! નેક માં, હવે તે કાહથી પાછો આવે! વલી તુ કેહેછે તે ખરૂં. એતો સાધારણું દીસેજે.

ગુલબાનુ—તેઆરે તુંને એટલું અસાધારણ જેવું કેમ દીસેછે?

ફીરોજ—મેહેરબાન મા, નહી, મને માતર અસાધારણ દીસેછે એમ નથી, એ ખરેખરૂ અસાધારણછે, એમ મને લાગેછે, એમ હું સારી રીતે સમજુછું. વલી આ ગમગીનીનો કાલો પોશાગ, આ મોહ મધેનો ફુખીઆરો દમ, આ આંખોમાંથી વેહેતી નદી, આ ફીકો ચેહેરો, આ વાંકા સલુક અને વાંકો સવભાવ, મારી દલગીરીનો ખરેખરો આકાર અને ખરેખરો રંગ બતાવેછે એમ નથી. એ સઘલુંતો મારી દલગીરી માતર બાહેરથી બતાવેછે, પણ અંદરખાનેથી આ દીલપર કેહવા ડાહમ પડેલાછે, તેની માતર સેજ અસર તમોને દેખાતી હશે.

કેકાઉસ—ફીરોજ, આ પરમાંણે તારા મરનાર બાપની ઇઆદદાસને માટે તું જે શોગ રાખેછે તેમા જાંણે તારી ફરજ બજાવેછે એમ તું ગણેછે, અને તેમ હું પણ માનુંછું—છોકરાંને માબાપ કરતાં આ પુરૂથવીની કેઈ પેદાએશ વધારે વાહલી છે? પણ તું જાંણેછ તારા મરનાર બાપે પણ પોતાનો બાપ ખોએઓછે, વલી તે મરનાર બાપના બાપે બી તેજ પરમાંણે પોતાનો બાપ ખોએઓછે, માટે તુંજ તેઓનુ જીવતું ફરજંદ તારા વડાવાઓને માટે થોડી મુદત શુધી શોગ રાખે એ બરહકછે. પણ એ પરમાંણે આંખ વીચી, જાયુક શોગ જારી રાખવો એ બેહુંધી રીતછે, એ અધરમી હટીલાઈછે, એ કમ અકલનું કાંમછે, એ હલકું હીચકારાપણુંછે; છીહ, એટલુંજ નહી, તે ઈશવરને હીણું લગાડેઆ બરોબરછે; તે મુઆંને, મોટું અપમાંન આપીઆ સરખુંછે: માટે હવે સમજુ થઈ તારી દેલગીરી કાહડી નાખ અને જમીનમાં ડાટી મટોડું વાલ, અને માબાપ તરીકે હમો તરફ જો—ગુલબાનું શું તારી પોતાની મા નહી? અને એમ છેતો સમજ કે હું પોતે તારો બાપ નહી?

વલી વાહલા ફીરોજ, હું તારેથી જુદાઈ રાખુંછ એમ તારાં મનમાં સમજતો ના; તું મારોજ પુતરછે; આ રાજ અને તાજનો મારો વારસ વકીલ તું પોતેછે, એમ સત ધરમે સઘલાં ખાશોઆમની હજુર હું કબુલ કરૂંછું, અને તે

વીશે તારી ખાતરી કરૂં છું. મારે કેલવણીને ખાહુંને હમારી આગલથી છટકી જઈ તું ઈરાક નામના દુર દેશમાં જવા માંગેછે તે હમને પસંદ પડતું નથી; એમ કરવાની તારી કાંઈબી જરૂર હમો જોતા નથી; તેથી હું વીનંતી કરી કહુંછું કે હમારી આંખ આગલ રહી મારો ભતરીજો, મારો પુતર, મારો મુખીઅ મસલતીઓ અને ઉમરાવ થા.

ગુલબાનુ—તારી માનીબીવીનંતી સાંભલી લે, ફીરોજ—ખોદાને વાસતે ઈરાક શેહેર તરફ જવાનું માંડી વાલ અને મારાં હઈડાં હેઠલ રેહે.

ફીરોજ—તમારી મરજીને તાબે થઈ મારો વીચાર ફેરવુંછું.

ફેકાફસ—વા, કેહવો વાજબી અને હેત ભરેલો જવાબ! હમારી સાથેજ આતરે તું રેહે એટલે હમુને મોટું હેશાન થાએ—ચાલો ગુલબાનુ, ફીરોજે આપણી મરજીને આબરૂ આપેલી જોઈ મારાં દીલમાં ભારે આનંદ ઉપજેછે, આજ રોજે આખું શેહેર ખુશાલીથી સલાંમતીઓં લેશે અને આપણાં મોજ મજાનાં પોકારથી આસમાન ગાજી રેહેશે. ચાલો આપણ જઈએ.

(ફીરોજ શીવાએ સરવે જણ જતા રેહેછે.)

ફીરોજ—દુનીયાં, ફાની દુનીયાં—દુનીયાં અરે બેરંગ!
કાલા, ધોરા કેહવા, દીસે તારા રંગ!
કાયા, માયા, આયા, સાત સરવ સગાઈ,
છે સોગ, દોગ ધતુરા, ઠઠા, ઠાલી ઠગાઈ.
ફફરની આ કાયા—મટીનું આ માથ,
પીગલી સુકાઈને, થઈ જા તુ નાશ.
પ્રાંણઘાત કરવા, પરવા પણ ન કરૂં;
મરવા થકી મનમાં, શા માટે ફીકર ધરૂં.
પણ હા! દેહેશત એક, કીરતારની લાગેછ લગાર;
—આપઘાત ન આપે, આકાશનો કદી દાર.

અરે છીહ! તપપમાં કેહવી તણાંયછે તું!
મા, નીરદય કેહવી, સાબેત થાયછે તું!
પ્રીય મારો બાપ—ભરતાર તારો નેક,
એકી ભારી ભોગી, ભુલી ગઈ કેમ છેક?
વા, કેહવા તારાં કોતક, કેહવી તારી રીત!
માસ માસ એકજમાં, ચરીયું તારૂ ચીત!
અરે, વીચાર પણ નથી, તુજમાં એટલા થોડા!
પગમાં તદન કોરા, છે હજુર તારા જોડા!
તજીયું વદીક ધમાકું, નથી રતી ભાર;
રંગ પણ જાંખો, થયો નથી જરા લગાર.
પણ ઢંગ અને રંગ, ફરીયા તારા કેહવા!
ફરૂ મારા કાકા સંગ, ગઈ તુ રેહવા!
લાજ વીના પરણાઈયા, તેની સાત લગન,
અફસોસ, આ દીલમાં, ઉઠે કેહવી અગન!
ઓરત જાતનું હાર્દિ, કેહવુ બેવફા!
મોહપર બોલે મીઠું, પીઠપર પાડે જફા.
(એવામાં હોશંગ તથા તુસ અંદર આવતા દેખાએછ.)

હોશંગ—પોઆરા દોસત શાહ ફીરોજ, કેમ કેહેવી તારી ખબર આજ રોજ?

ફીરોજ—હા, હા! જાની દોસત; તુને જોઈ મને ભારે આનંદ ઉપજેછે. પણ કેમ ભાઈ, ઈરાક મધેથી તને અંહીંનુ આવવું કેમ પડીઉં?

હોશંગ—કાંઈ મનમાં એવોજ ફાંટો આવેઓ, તેથી તારી તરફ ઉતરી પડીઓ.

ફીરોજ—નહી, નહી, ફાંટો તારા જેવા ડાહાપણવાલા દોસતનાં મનમાં આવે! મજાહ મુકી દઈ મેહેરબાની કરી કેહ તારૂં અતરે આવવું કેમ થઈઉં.

હોશંગ—તારા મરનાર બાપની કીરીઆ જોવા માંટે હું આવીઓછું.

ફીરોજ—ઈઆર, મેહેરબાની કરી મારી મસકરી નાં કર; હું ધારૂંછ મારા બાપની કીરીઆ જોવાતો નહી, પણ મારી માનાં લગન જોવાની મતલબથી તું આવેલોછે.

હોશંગ—ખરેખર! અરે તું શું બકેછ; એમ કેમ બને?

ફીરોજ—નહી કેમ, પેઆરા દોસત નહી કેમ? દુનીઆનાં ચાંરા તને હજુર નથી ખબર. મોહતની કીરીઆને માટે આવેલો સરસામણ લગનની કીરીઆમાં કાંમે આવેઓ—ગમગીનીનાં કારણ સર જે ગોસપંદનાં ટુકડા આવેઆ હતા, તે મધેથી બચેલો ભાગ લગનની ટેબલ ઉપર પરીસવામાં આવેઓ; એ કાંઈ થોડું થઈઉં? એવો દુશટ દીવસ દીઠાની આગમજ હું મારા બાપની સંગાત જઈ બેસતેતો કેવું શારૂં! હા! હા! તે મને કેવો નજર આવેછે!

હોશંગ—શું તે તને નજર પડેછે? કાંહ વારૂ?

ફીરોજ—આ મનમાં દોસત, આ મનમાં.

હોશંગ—મેં તેને છેલો વેલો જોઓ હતો તે વેલા કેવો દયા અને દમામમાં પુર દેખાતો હતો!

ફીરોજ—અરે તે પુરો શામાં ન હતો! હવે તેનાં નેક દીદારના દરશન કેહાં કરશ!—હવે તેને કેહાં જોવશ!!

હોશંગ—શાહેબ, હું ધારૂછ મેં તેને ગઈ રાતનાં જોયો હતો.

ફીરોજ—જોયો હતો! કોણને તેં જોયો હતો?

હોશંગ—સાહેબ, તારા બાપ શાહ ફરાંમરોજને.

ફીરોજ—(અજાએ થઈને) મારા બાપને તેં જોઆ! હા! હા! કેહવી વાત!

હોશંગ—તારી અજાએબી થંડી પાડી જરા ધીરજ ધરેતો સઘલી વાત તારી આગલ કરૂં, અને તેની સચાઈ વીશે, આપણો તુસ સાખશી આપી તારી ખાતરી કરશે.

ફીરોજ—ખોદાની ખાતર, મેહેરબાંની કરી જરા જલદી કેહ.

હોશંગ—શેહેરનાં મોરચા આગલ, રાતે પોહોરો ભરતા શીપાઈની નજરે તારો બાપ એ રાત ફરતો દેખાએઓ. આ વાત પેલા સીપાઈએ તુસની આગલ કીધી; તુસ પોતે મધ રાતે તેહાં જઈ પોતાની ખાતરી કરી આવીઓ. તે આરબાદ તુસે આવી મને કહેઉં, પણ મેં કાંઈ માનીઉં નહી; તેથી તે મારી ખાતરી કરવા તેહાં મને લઈ જઈ સાથે ઉભો રાખાંઓ. આશરે મધ રાતનાં બાર ઉપર એકનો અમલ થએઓ એટલે તારા મરનાર બાપનાં જેવો દેખાવ માથાંથી પગવેર લડાઈનો લેબાસ પેહેરી હથીઆરબંધ હમારી પહેશમાંથી ચાલી ગએઓ. પેહલ વેહલાં તેનો દેખાવ જોઈ હુંતો બીકથી સુકાઈને છોતાં જેવો થઈ ગએઓ.

ફીરોજ—વારૂં તેં કાંઈ તેને બોલાવેઓ હતો?

હોશંગ—સાહેબ, મેંતો તેને બોલાવેઓ પણ કાંઈ જવાબ આપેઓ નહી. તોબી ડોકી ઉંચી કરી બોલવા જતો હોએ તેવું હોલ કીધું, તેવામાં મરઘાનો વાસતો અવાજ આવેઓ એટલે જલદીથી ચાલતો થએઓ અને જરાવારમાં ગેપ થઈ ગએઓ.

ફીરોજ—કેહેવું અજબ જેવું ! વારૂં એનો ચેહરો કેવો દેખાએઓ ?

હોશંગ—ઘણોજ ફીકો, ગુસ્સાને બદલે ગમગીનીથી ઘેરાએલો.

ફીરોજ—અરે, હું પણ તમારી સાથ હતેતો કેહેવું સારૂં ! પણ બધો મલી તે કેટલો વાર રહેઓ ?

હોશંગ—એક માંણસ આસતે રહી સો ગણે તેટલો વાર.

તુસ—બલકે જરા હજુર વધારે.

ફીરોજ—વારૂં ઠીકછે, આજ રાત હુબી તમારી તરફ આઉં—ઘણું કરી તે આજ રાતેબી દેખાશે. અગર મારા બાપનું રૂપ લઈ તે આવેતો હું તેની સાથ બોલેઆ વીના રેહેનાર નથી. દેખાવ ગમે તેવો દરાંમણો બતાવી દેહશત આપે, દેવ દરૂજનાં જેહવા ચારા કરી મોહ મુંએથી જવાલામુખીનાં જેહવા બલતાં કાહાડે, પતાલ જડબાં ઉઘાડી મને ગલી જવા માંગે, તોબી એકવાર તેની સાબે થઈ તેનાં દીલનો ભેદ જાણીઆ વીના છોડશ નહી પણ તમો જરા મેહેરબાંની કરી એટલું કરજો કે આ બીનાં કોઈનાં કાનમાં પડે નહી.

હોશંગ—હમે હજુર કોઈને પણ જણાવીઉં નથી. હવે હમો તારી રજા લઈએછ.

(હોશંગ તથા તુસ જતા રેહેછ.)

ફીરોજ—મરનાર બાપનું રૂહ—કેહનુ હશે શું !
ઘોર છોડી આવે—ખબર કેહવી લાવે !
હથીઆર અંગ ફરે—ભેદ હશે ખરે!
કાંઈ પણ ખોટું—થયું હશે મોટું;
પડેપો હશે ગજબ—તેની ઉપર અજબ;
વખત ચેક વેહલો—હુતો બનીયો ઘેલો;
જઉં પીતા પાશ—જોઉ તેને ખાશ.

મધ રાતનો ઠેરવેલો વખત કેઆરે આવે તેની વાટ જોતા ફીરોજ બેઠો; દરએક કલાક એકકી સદી બરોબર લાંબો થતો તેનાં ચીંતાતુર મનને લાગો. રાત પડતાં તે બારે બેચેન થતો ગએઓ; તરેહ તરેહનાં આડા અવડા વીચારો તેનાં મનમાં ભમવા લાગા; તાંણ તોરથી અંતે મધરાત આવી તથી ધડકતું હઈડું લઈ ચાલતો થએઓ; વાટમાં થંડીતો એટલી કલકલતી પડતી હતી કે કોઈ માંણસ કે હેવાન પણ બાહાર ફડકતું ન હતું. અંતે પેલા પોહોરા ભરતા સીપાઈની ચોકી આગલ આવી પુગો, જેહાં હોશંગ તથા તુસ બંને જણ ફીરોજની રાહ જોતા ઉભા હતા ચંદરમાહની જાંહખી રોશનીથી તેઓ ભુતની રાહ જોવા લાગા; તીકી તીકી જોતાં તેઓની આંખ પણ તણાઈ આવી. અંતે બાર ઉપર એકનો સુમાર થએઓ એટલે હોશંગને પેલો ભુત દુરથી નજર પડેઓ.

હોશંગ—સમાલજે, સાહેબ જો, પેલો તે આવેછે!

(ભુત આસતે આસતે આવી તેઓની સાંમણે ઉભો રેહેછ)

ફીરોજ—(બુમ પાડીને) રે, કીરતાર, દયા કર તું—આની યા
મુજને સાહાય !
ભુત, પલીત જેવું પેલું—સામુ ઉભું કોણ થાય !!
સરગનો સાગો સંદેશો—ઈયા દોજખનો દુશરદર,
લેતો આવે તારી સંગ—તોબા બુજુ તારી કદર;
મતલબ તારી હશે કેહવી—ભલી, બુરી કે ઉદાર,
મોહ તારૂં બોલવા માટે—કેહવુ દીસેછે તઈયાર !
પોકારી તેડું તને—કહુ શાહ, વાલી ને બાપ,
પુછુ તેનો ધીરજથી—ઉતર સાગો મને આપ;
કફન તારૂ છોડી—પથરની કબર તોડી,
નીકલે કેમ તું બાહર—આવે હીયા કેમ દોડી?
વીચીત્ર કેહવુ આ ! ચંદનુ દરશણ કરવા,
હાડનું ખાલી ખોખું—મધ રાતે નીકલે ફરવા.
અંગમાં લેબાસ લડાઈનો—માથે પીછાની તોપ,
બાજુએ તરવાર ચમકે—બતાવે હમને કોપ.
રે, માંટે હવે કેહે—મેહેરબાની કરી બોલ,
માગેછે અંતરે શુ—ભરમ તારો ખોલ.

હોશંગ—જો તે ઈસારત કરી તને તેડેછે, તને કાંઈ કેહવા માંગતો હોએ તેવું દીસેછે

તુસ—અરે હા, વલી નમ્રતાઈથી હલવે રહી તને પેલી બાજુએ જવા કેહેછે. પણ ખબરદાર હો તેની આગલ જવું નહી.

હોશંગ—ના, ના, એની આગલ જવાએ શું.

ફીરોજ—તેઆરે તે બોલનાર નથી; માંટે તેની પછવાડે મને જવા દેઓ

હોશંગ—અરે જવાએ કેમ !

ફીરોજ—પણ જાઉતો ફીકર શાની ! મારી જીંદગીની હું થોડીજ પરવા કરૂંછ—એક લોહડાંની સોએ, પણ મારા કરતાં વધારે કીમતી હોએ. વલી મને તે તેડેછ મને છોડો જવા દેઓ.

હોશંગ—સાહેબ, કાંઈ તારામાં સમજણછે ? કેયે નદી નાલામાં તને લઈ જઈ હોમાવશે તેઆરે, અથવા દરીઆ વચેનાં કોઈક ડુંગર ઉપર મુકી નાશી જશે તેઆરે તારા કેહવા હાલ થાએ ! અથવા એવી કટંગી જગોએ તને લઈ ગએઆ બાદ તે કાંઈ બીજો રાખશી દરાંમણો દેખાવ લઈ તારી સામણે ઉભો રહી દોલા ઘુરકેતો, તારી અકલની આગરી ખીશી ગએઆ વીના રેહે નહી, તેનો કાંઈ વીચાર કીધો ?

ફીરોજ—અરે તે હજુર મને બોલાવેછ, ચાલ, ચાલ, તું ચાલતો થા. તારી પછવાડે હું આઉછું. ભાઈઓ મેહેરબાની કરી મને છોડી દેઓ નહીતો આ ભુત જેટલો કોઈપર કહ્યા નહી થાએ તેટલો અને તેથી જીઆદા તમો ઉપર હું કહ્યા ચઈશ. તકદીરને તાબે થવાઆ તમો મારી તકશીર ના કાહાડો. હાલતો મારા શરીરની સઘલી નાની મોટી રગો, એક સહીંની સઘલી ઘોરી નસોનાં કરતાં વધારે તંગ અને કઠણ બનીછે.

(ફીરોજ અંતે તેઓનો હાત છોડવી છટકી જાએછે).

હોશંગ—તોબી ચાલો આપણી ફરજછે, ફીરોજને એકદમ છોડી કેમ દઈએ, એનુતો ભુતને જોઈને મગજ ફરી ગઉંછે; માંટે ચાલો આપણ હલવે રહી તેની પાછલ જઈએ.

તુસ—ખોદા માલમ એનુ શું થશે! આ બાબદનુ ચે

વટ શું હશે! હું તો ધારૂછ કે આ શેહેર મધે કાંઈપણ સડો પડીઓ હશે.

હોશંગ—બેશક; પણ ઈઆદ રાખજે :—

છુપી મતે, ઉડી દારે, કુકરમ, કે બદી,
ફુટી બાહર ઉડી આવે, ગુપત રેહ ન કદી.

ઓરતોની મીજલસ.

ભાશાણ ૭ મું.

ગયા ભાશાણમાં, બચું જનમીયા પછી તરત ખોરાકની શી માવજત કરવી, અને માયને પોતાનાં બચાને ધવાડવાની ફરજ વીશે કહી સંભલાવીયું હતું—આજદીને બચાંને પહેલા દાંત આવે તાંહાંસુધી શું ખોરાક આપવો તે વીશે કેટલીએક અગતજોગ શુચનાઓ કહી જણાવુંછુ.

૧. બચાંને પેહેલાં દાંત આવે તાંહાંસુધી માયના દુધ શીવાએ કાંઈ પણ બીજો ખોરાક આપવોજ નહી.

"ઈયાદ રાખવું જે માયના દુધ જેવો ખોરાક બીજો કંઈબી નથી, બચાંની નાજુક હોજરીમા જલદીથી પાચન થાએ એવું, તેને ઉધારવાને અને તેનાં હાડકાંમાં જોર આપવાને, અને માસ બનાવવાને માયના દુધ જેવો બીજો કોઈ પણ ખોરાક નથી. બચાને શુખી રાખવાને, તેનો તંદરોસત બાંધો બનાવવાને, લાંબી જીંદગી આપવાને, દરદો દુર કરી શકે એવું જોર આપવાને, અને તેના દાત સેહેલથી ફુટવાને માટે, માયના દુધ જેવી તાશીર બીજા કોઈ પણ ખોરાકમાં નથી. ટુકામા આએ દુનીયામા માએનુ દુધ બચાંને સઉથી મોહોટો આશીરવાદછે."

૨. જો માયને દુધ થોડું હોએતો, થાનનાં દુધ શીવાએ બીજાં જાંનવરોનુ દુધ પણ આપવું.

એવી હાલતમા માયે બચાને દાહાડામાં બે તરણ વખત ૫—૬ કલાકનો અંતર રાખીને ધવાડવું અને બાકીને વખતે અને રાતરે ગાય, બકરી, ઈઆ ઘધેડીનું દુધ બરાબર મેલવની કરીને પાવું.

૩ જો માયનુ દુધ ખરાબ હોય અને બચાંને સદે નહી તો ધવાડવાનુંજ મુકી દેવું અને એક સારી ધવાડનારી રાખવી.

૪. જો ધવાડનારી રાખવાને બને નહી તોજ નાચારીએ જાંનવરોનુ દુધ આપવું.

૫. જો જાંનવરોના દુધથી બચું બરાબર ઉધરી શકે નહીતો તેની સાથે બીજો હાથનો બનાવેલો ખોરાક ભેલીને આપવો.

૬. બચાંને કદી પણ અમથો હાથના બનાવેલા ખોરાક ઉપરજ ઉધારવું નહી.

બચું ૫—૬ મહીનાનુ થાએ તાંહાંસુધી જેમ બને તેમ હાથનો બનાવેલો ખોરાક આપવોજ નહી.

જો હાથનો બનાવેલો ખોરાક આપવાની જરૂર પડીતો અંદર દુધ નાંખીઆ શીવાએ કદી પણ આપવો નહી.

આપણા લોકોનો એવો વીચારછે જે બચું આજારી પડીયું અને પેટ આવે એટલે દુધ ધવાડવાનું અથવા આપવાનુ મુકી દેઈને ફકત આરારૂટની કાંજી ઉપરજ રાખવું; પણ તેથી ઉલટો અવગુણ થાએછે. આરારૂટ પોતે જાતે બચાંની હોજરીમાં જરપાત થવાને કઠણછે, તે પેટને રસતે એમને એમજ પચીયા વગર નીકલી જાએછે તેથી આરારૂટ કદી પણ ઘણાં નાહાનાં બચાંને આપવી નહી. અને જો આપવાનીજ ફરજ પડીતો દુધ મેલવીયા વગર વાપડવીજ નહી.

દુધને પાંણીથી ઈઆ ચાહેના ઈઆ સુવાના પાંણીથી નરમ કરેયાને બદલે આરારૂટની કાંજીથી નરમ કરવું, કાંએ કે તેથી બચાંની હોજરીમાં દુધના ગાંગરા બંધાતા નથી અને તે જરી સકેછે.

જાંહાંસુધી બચાંને દાંત ફુટવા માંડે નહી તાંહાંસુધી કદી પણ હાથનો બનાવેલો ખોરાક એખલો આંપવોજ નહી. જારે દાંત ફુટેછે તારે સમજવું કે હોજરીમાં ખોરાક જીરવવાની વધારે શકતીછે.

૭ જો હરેક કોઈ જાનવરનુ દુધ માંફક નહી આવેતો એક ભાગ મલાઈમાં તરણ ભાગ પાંણી મેલવીને આપવું.

જો ખટાસ માલમ પડેતો ચુનાનું પાંણી ભેલીને આપવું.

માયનું દુધ સારૂંછે ઈયા ખરાબછે, ધવાડનારી કેવી રાખવી, કીયા જાનવરનું દુધ પસંદ કરવું તથા કીયો હાથનો ખોરાક બનાવીને આપવો તે વીશે આગલ ચાલતાં જણાવવામાં આવશે.

સુખ.

આ દુનીઆનું સુખ જેને માટે આપણે આટલું બધું સાંભલીએછે પણ થોડુંજ જોઈએછે તે શું ચીજછે? એ સુખ એક માતર છાંએઓ અથવા ઓલોછે જે જરાક દેખાઈ પાછો નાબુદ થઈ જાએછે. એ આપણને મલશે એવી વારંવાર કબુલાત મલેછે પણ તે કબુલાત કદાચજ પાર પાડવામાં આવેછે; પણ તે છતાં જો આપણને એકવાર ફેરી કબુલાત આપવામાં આવીતો તે આપણે જલદીથી કબુલ રાખીએ છઈએ. સુખ આવેછે અથવા મલશે એવું આપણને કેહનાર અગમચેતીછે; પણ નાંશીપાએશી એ સુખનો સાથીછે.

આ જીંદગીની રમતમાં સુખ જે સરવેની શેહાંણી ગણાએછે તે આપણને પોતાનાં શુચવણ ભરેલા રસતામાં ઊશકેરી આગલ દોડાવેછે—આપણ સરવેને તે ફકત એકજ રસતે દોડાવતી નથી પણ દરએકને જુદે જુદે રસતે ભમાવેછે. સુખ મેલવવાને

મારે "આરીસ ટીપસ" મોજનાં રસતાંમાં દોડવા લાગો; "શાકરટીશ" ડાહાપણનાં, અને "એપીકીઉરશએ" એ ખંધે રસતા પકડીઆ. સુખ શેઠાંણીએ આ તરણડે ઊપર ધેઆંન આપીકીં; પણ એકેને દાદ આપી નહી.

જેમ એક મોટા પાંણીના ધોતની કીનારીને કાંઈ નીચેથી ટેકો હોતો નથી તોબી તેને ટેકો હો એ ગેવું દેખાએછે—જેમ એક મોટાં તોફાંનની આગ મચ સરવે થંભ અને સથીર માલમ પડેછે—જેમ જંગલમાં તરસથી ભટકતો મુશાફર દુરથી પાંણીનો તલાવ જોએછે અને નજદીક જતાં તેને જંગલ સવા એ બીજું કાંઈજ માલમ પડતું નથી—તેમ સુખબી એક ખોટો દેખાવછે અને તે આપણને ઠગેછે, કેમકે આપણે તે જાંહાં હોતું નથી તાંહાં તેને ધુંડીએ છઈએ. "અનસેનીઓ" તેને પેઆર અને ઈશકનાં જંગલમાં ધુંડીકી—"બરૂટશ" કીરતીનાં જંગલમાં—"શીજરે" પાદશાહી અને રાજપાટ મેલવવાનાં જંગલમાં ધુંડીકી. પેહલાને એવી રીતે સુખ સોધતાં નાંમોસી મલી; બીજાને કંટાલો અને છેલાને નીમકહરાંમો મલીઆ અને તરણડે તેમાં પાએમાલ અને ખરાબ થએઆ.

કેટલાઓની ઊપર સુખ મેહેરબાંન હોએછે પણ તેઓની ઊપર થોડું કરૂર અથવા જાલમ હોતું નથી. તેઓની આગલ પોતાનું પેઆલું એકવાર આગલ ધરેછે અને તે એક ગોટ લેઈ તેનો સવાદ જોએ એટલામાં ખસેડી દએછે. કેટલાકોને તે તુરૂપત થાએ એટલું પીવા દએછે અને પછે વધારે પાઈ તેઓનું પેટ ફુલવી દએછે જેથી તેઓને ખબર રેહતી નથી કે તેઓ માંણછે ઈઆ તેથી કાંઇ વધુ દરજ્જો ધરાવેછે. તોબી આદમજાત એકમતથી આબરૂ આપી તેને પોતાની શેઠાંણી અને રાંણી કરી કેહેછે, તેમ તેછે. આપણા સરવે જુસસાઓ તેની દરબારનાં ઊમરાવોછે, તેનો હોકમ સાંભલવાને સદા ખંતી રેહેછે અને તેનાં હોકમથી આગલ પગલાં ભરેછે. પણ બીજા રાજવંસીઓની માફક સુખ રાંણીની આસપાસ બીજા તેનાં એલચી, પરધાંનો અને રાજકારબારીઓ એટલાતો રેહેછે કે સુખ રાંણી સાથ મોહડે મોહડું વાત કરવાને કોઈનેજ બનેછે. ઈચછા, લોભ, મોહોબત, વેર, એ બધાં માતર આ માહ રાંણીનેજ ધુંડેછે પણ તેઓને તેની જનાબમાં કોઈ મેલવવા લેઈ જતું નથી, તેમજ તે પોતે પણ તેઓને મલતી નથી. જારે માહ રાંણીની મુલાકાતને મારે ઘણાજ તેઓ ટવલેછે તારે તે પોતાનાં હલકા એલચીઓને તેઓની જોડે મોકલેછે. ઈચછાની આગલ સતા અને હકુમતને મોકલેછે; લોભની આગલ દોલતને, મોહબતની આગલ અદેખાઈને, અને વેરની આગલ પસતાવાને મોકલી આપેછે. પણ ખરેખર જોઈશુતો એ બધાં નાશીપાશીનાં સગાં થાએછે અને આએનદે તેઓ સુખ રાંણીને બદલે નાશીપાશીનેજ લાવેછે.

એ માહા રાંણી લાલચ અથવા ખુશામતથી સચાઈ આપણી પાસ આવતી નથી, પણ તેને મેલવવાનો ઊપાએ સેહલછે. એ રાંણીના દુશમનોને તારા જ કરો એટલે તેની આગલ તમુને જવાની કાંઈજ જરૂર રેહી નહી કેમકે પછે તે પોતે તમારી આગલ ચાલી આવશે.

રાજાઓ અને બાદશાહો તેને ખરીદવા મોહડું દાંમ ખરચેછે પણ આ રાંણી તેઓને ઘર કદાચજ જાએછે. લોકો રાજાઓને તાંહાં મોટી ધાંમધુમની વખતે જે કાંઈ ઠઠાર જોએછે તે માતર આ રાંણીજીનાં હલકા એલચીઓનોછે, બાકી રાંણીજી કોઈ દાહાડે પોતે પધારતાં નથી.

હવે માહ રાંણી, સુખ, હમારા સચાઈનાં અને અપક્ષપાત શખુનો તમો પોતે શાંભલો કે જે રાજવંસીઓને કદી પણ સંભલાવવામાં આવતા નથી અને આવેતો તે તેઓને ભાવતા નથી. જેમ હમો તમુને જરાબી ધીકારતાં નથી તેમ હમો એકદંમ તમુને માંગતાબી નથી; કેમકે તમો માતર આ દુનીઆનો રાજદંડ હાથમાં રાખોછો અને તમારી બખશેશ આ દુનીઆ ઊપરાંત બીજે કોઈ કાંમ લાગતી નથી. બીજા રાજાઓ અને શેહનશાઓની પેઠે તમારા મદદનીશોને કાહાડી લીધા હોએતો પછે તમો હમોને કાંઈબી રીતે ઊપીઓગી થઇ શકો નહી—એટલુંજ નહી, પણ તમો પોતે તેઓ વગર ઊભાં પણ રેહી શકો નહી. એક હાથ ઊપર સંતોશ અને બીજા હાથ ઊપર તનદરોશતી જો તમારી બાજુએ હોએ નહીતો પછે તમો પોતે કટકે કટકા થઇને જમીનદોશત થાવો.

નાલીઅરી, ખજુરી, તાર, માહાર.

ગરમ દેશના ગરીબ દેશીઓને વાસતે ઈશવરે ઉપલાં સરવ ઉપીઓગી ઝાડો બખસીઆંછે. એ ઝાડોથી ગરીબ ગરમ દેશોને શોભા મલેછે; તે એટલાં શુધી કે ઈઉરોપીઅન લોક પણ એઓના સીણગારની વખાણ ઘેતોમાં ગાએ છે. પણ એઓ જો હાલાં સણગારને વાસતેજ વખાણાએલા હતેતો અમે અમારા વાંચનારનો વખત રોકવાને ઈછતે ન હી. પણ એઓ ગરીબ દેશીના રખશણમાં કેટલો મોટો ભાગ લીએછે તે જોતાં, એઓના તરેહવાર ગુણ અને ઉપીઓગ વીશે નોધ લેવાની અમે જરૂર જોઈએછે.

ખજુરી, તાર અને મહારના કરતાં, નાલીઅરીની પેદાસ તથા તેનો ઉપીઓગ વધારેછે, માટે તેનું બએઆંન પછવાડેથી આપીએ છીએ.

ખરી ખજુરી આરબસથાન તથા આફરીકાના ઉતર ભાગમા પેદા થાએછે, અને તેનુ ફલ જે ખજુર તે મુખીઅ કરીને તીઆના દેશીઓનો ખોરાકછે. જે પરમાણે હીંદુસથાનના દેશીઓનો મુખીઅ ખોરાક ચોખાછે, તેજ પરમાણે આરબ તથા હબસી લોકનો મુખીઅ ખોરાક ખજુરછે. તેઓ તેના પાંદડાંને વણીને સાદરી તથા ટેપલી વગેરે બીજી તરેવાર ઉપીઓગી ચીજો બનાવેછે. હીંદુસથાનનો ખજુર એ ખજુરને મલતો આવેછે, અને તેની પેદાસ હીંદુસથાનના ઘણા ભાગમા માલમ પડેછે. ખજુરી, એની તાડીને વાસતે પણ, વખણાએલીછે. તાડી પીધા પછી, જે બાકી રેહ તેનો દારૂ ગાલવામા આવેછે, અને કેટલેક ઠેકાણે તેમા ઘણું કરીને બંગાલામાં તાડીમાથી ગોલ બનાવવામા આવેછે. એક ઝાડમાંથી દર વરશે સરાસરી ૧૮૦ પાઈંટ તાડી નીકચે છે. જેમાથી ૧૫ પાંઈંટ ગોલ નીકલેછે; કે જેને બંગાલામાં ગુર અથવા જાગરીના નામથી ઓલખેછે. ૧૫ પાંઈંટ ગોલમાથી આસરે ૭ અથવા ૮ રતલ ખાંડ નીકલેછે. આપણે જે ખજુરી જોઈએછે તે પર ખજુરાં શીવાએ બીજું કંઈ જોવામાં આવતું નથી. એ ખજુરાંનો ઉપીઓગ ગામડાના ગરીબ દુબરાઓ કરેછે. ખજુરીના પાંદડાંના અને તેના સોટાઓના દોરડાં બનાવવામાં આવેછે. એ દોરડાને કુવામાંથી પાણી કાહડવાને તથા કામ વણતી વખતે આપણા લોક પચાંસી દાખલ ઉપીઓગમા લાવેછે. દુકાલના વખતમાં ગરીબ લોક ખજુરીનો ઘાલ ખોરાક દાખલ વાપરેછે. સાવરણી પણ એના પાંદડાંની બનેછે. વલી ગરીબ લોકોના રેહકાણની દેવાલ તથા છાપરૂં પણ તેઓનુ બનેછે અને ખજુરીના લાકડાંનાજ ખાલ પણ કરવામાં આવેછે. ડાહપણને વાસતે વખણાએલો રાજા સુલેમાન પોતાની રાણીની ખુબસુરતીની વખાણ ગાતી વખતે ખજુરીની ઉંચાઈ, સીધાઈ અને શોભીતા દેખાવની સાથે તેણીના દેખાવને સરખાવેછે. તેમજ હોમર, જે કવીઓનો પેહલો સરદાર ગણાએ છે, તે પણ ખજુરીના દેખાવની એવીજ વખાણ ગાએછે

તાર હીંદુસથાનનાં ઘણુ કરીને સઘલા ભાગોમાં હોએ છે. એનું ફલ ગલેલીછે; જેનો સવાદ સરવે વાંચનારે ચાખીઓ હશે. ગરમ દેશમા તાપ ઘણો પડે તારે ગલેલીના પાણીથી કેટલી તાહડક વલેછે અને એક તરસાં મજુરને કેવી આશાએસ મલેછે તે સરવેને જાણીતુંછે. ગલેલીને જો મોટી થવા દીધી હોએતો તરફડુ બનેછે, જેની ઉપરની છાલ પછી સવાદદાર માવો મલેછે, જેને ઘણા ગરીબ લોક ખોરાક તરીકે વાપરેછે. આગલ જે નરમ ગલેલીનો માવો હતો તે બંધાઈને એ તરફડામાં ગોટલી બનેછે. એ ગોટલી એવીતો કઠણ હોએછે કે આપણીથી સેહલથી ચવાઈ શકાતી નથી. તોપણ કેટલાંક લોક સોપારીની માફક ચાવેછે. એ ગોટલીને દલીને આટો કરેછે, જે આટાના નાદર સવાદને વાસતે વલંદા લોક વખાણ કરેછે. તારની તાડી પણ નીકલેછે. તે પીધા પછી બાકી રેહે તેનો, ખજુરીની તાડીની માફક, દારૂ ગાલવામાં આવેછે, અથવા ગોલ બનાવવામાં આવેછે. તારનુ લાકડું કઠણ, કાલું, ભારી અને ટકાઉ હોએછે. એના પાંદડાં લખવાના કામમા આવેછે અને દેશીઓ લોહડાંની કલમથી તેઓપર લખેછે. ઘેરના છાપરાં તેના પાંદડાંનાજ બનેછે તેતો વાંચનારને સારી પેઠે માલમ હશે. વલી ટોપલી, સાદરી વગેરે બીજી ચીજો, જેમકે ટોપી, છતરી ઈતીઆદી પણ તેઓની બનેછે. મોટા પંખા પણ તેઓના બનેછે. વલી મદરાસ તરફતો પાંદડાંના સાખાની સુતલી તથા દોરડાં બનાવવામાં આવેછે. એ સાખા લાંબા મજબુત તારના જેવા હોએછે. ગુતારા એઓનાજ બનેછે. વલી પાંદડાંની ડાલને છેડે જારૂં હોએછે, કે જે જારૂં તાડી ગાલવાને કામ આવેછે; તેમ આપણા અંગને ઘા લાગાથી જો લોહી વેહતું હોએતો તેનો અટકાવ પણ એથી થાએછે. એવું જારૂં ખજુરીમાં પણ મલેછે.

માહાર પણ ઉપલાં ઝાડોને મલતોછે. એ ભીરલી માહરને નામે વધારે ઓલખાએછે. એનો પાક હીંદુસથાનમા તથા સીલોનમા ઘણો જોવામાં આવેછે. એમાથી પણ તાડી નીકલેછે, ઉનાલામાં રોજની સરાસરી ૧૦૦ પાંઈંટ તાડી એમાંથી નીકલેછે. ઉપર કહેઆ મુજબ એની તાડીનો પણ ગોલ બનેછે. એની અંદરનો ગર સાબુચોખાને મલતો આવેછે અને તે ગરીબ લોકોનો ખોરાક થઈ પડેછે. એ ગરની તેઓ રોટલી બનાવેછે. વલી તેનુંજ તેઓ "ખરખટ" બનાવેછે. માહરનાં પાંદડાં સોપારીના પાંદડાંને મલતાં આવેછે. પાંદડાંના સાખાની વલી સુતલી તથા દોરડાં બનાવવામાં આવેછે. એ દોરડાં ઘણાં મજબુત તથા ટકાઉ હોએછે. વલી પાંદડાંને છેડે પણ જારાં જેવી પદારથ મલેછે; કે જેને વાહણમાંની ફાટ બંધ કરવાના ઉપીઓગમાં લાવે છે. તાર અને માહરનાં લાકડાં પાંણીની નેહર બાંધવાનાં કામમાં વપરાએછે.

નાલીઅરી ઉપલાં ઝાડોના કરતાં ઘણીજ ઉપીઓગી છે. એનો ઉપીઓગ એટલો બધોછે કે વંનસપતીમા એને કોણની સાથે સરખાવવું તે સમજ પડતી નથી. એની ખુબી વીશે વીચાર કરતાં બાંમણું ઈચાદ આવેછે. પણ બાંમણુ સરસ કે નાલીઅરી એ કેહવું કઠણ પડેછે.

નાલીઅરી ગરગ દેશોમાં જોવામાં આવેછે. એની પેહલી પેદાસ કીઆં હશે તે કેહવાઈ શકાતું નથી. પણ એટલુંતો ખરૂં કે ગમે તેવાં તરતનાં બાહેર નીકલેલાં ટાપુમાં પણ એ પોતાનો દેખાવ આપેછે. કે જાંહાં માણસે કદી પોતાનો પગ પણ મેલીઓ ન હોએ. નાલીઅરી ઘણી

ખરી દરીઆને કાંઠે વધારે ઉગેછે અને તેથી જાંણે, જે જમીનપર તે ઉભી હોએ, તેને સણુગાર આપતી દેખાએછે. એનુ ફલ, નાલીઅર, જો ખરી પડીને દરીઆમાં પડાઉં હોએ તો, તે તણાઇને કોઇ પણ જમીનને કાંઠે જઈ પહેછે, તો તાંહા બીજાં ઝાડનું તે બી થઈ પડેછે, અને એજ રીતે નાલીઅરીની વનસપતી વધીછે. હીંદુસથાનની એક તરફથી જો નાલીઅરી લકદીવ તથા માલદીવના બેટોમાં, તથા મલબાર કોસતા તરફ તથા સીલોનમાં માલમ પડેછે, તો બીજી તરફથી બંગાલના આખાત તરફ થઈ, બરમપુતરા તથા ગંગા નદીને કાંહે થઈ, સરવે ઉંચી નીચી જગામા જોવામાં આવેછે. તેજ પરમાણે પાસીફીક દરીઆના હજારો ટાપુઓમાં એ હોએછે, અને જુની તથા નવી દુનીઆના ગરમ દેશના દેશીઓનો એકસરખો આસરો થઈ પડેછે.

એ ઝાડ સાઠથી તે સો ફુટ સુધી ઉંચું થાએછે. એનો વીઆસ બે ફુટ સુધીનો હોએછે. એને મથાલે એક તાજની માફક પાંદડાંની ડાલો ઉગેછે. કોઈ કોઈ ડાલતો વીસ ફુટ સુધીની લાંબી હોએછે. એના ફલો જે નાલીએર તેઓ જુમખાના જુમખા ઉગેછે. એ જુમખા ૮ થીતે ૧૨ સુધી એક ઝાડપર હોએછે અને એક જુમખામાં પાંચથી તે ૧૫) નાલીએર સુધી હોએછે. ઘણામાં ઘણા એક ઝાડમાંથી ૮૦) થીતે ૧૦૦) નાલીએર મલેછે, નાલીએરીને છેદીને તેમાથી નીરો કાહડેછે. લકદીવ તથા માલદીવ બેટોમાં તથા મલબાર કોસટાપર નાલીઅરીની વસતી પુશકલછે. અને તીઆના ગરીબ લોકો નાલીઅરપરજ પોતાનુ ગુજરાન ચલાવેછે. એક સખસ દર રોજ આસરે ચાર નાલીઅર ખાએછે. જારે નાલીઅરીપરજ એઓનુ ગુજરાન, તારે તે તેઓની મોટી મીલકત ગણાએ તેમાંતો કંઈ શક નહી. દરએક ઝાડની ઉપર એઓ પોતાની નીસાણુ રાખેછે, અને દરએક ઝાડની ઉપર જકાત લેવામાં આવેછે. વલી જો ગરીબ દેશીને નાણાની જરૂર હોએતો તે પોતાની નાલીએરીને ઘરણે મુકેછે. એને રોપવામાં તથા ઉધારવામાં ઘણી મેહનત પડતી નથી. પેહલેવેરશેજ જો તેની ઉપર ધીઆન આપીઉં હોએતો પછી તે પોતાની મેલે વધેછે. એવું કેહછે કે કીલતાન બેટમાં જો એક નાલીઅર એક છરીની સાથે ડાટીઉં હોએતો, પોતાની મેલે ઉગીને ઝાડ મોટું થાએછે, તેની ઉપર વધારે ધીઆન આપવાની કાંઈ જરૂર પડતી નથી. નાલીએરી ૮ વરશની થાએછે તારથી ફલ આપવા માંડેછે.

આપણે જારે નાલીઅરીના અગણીત ઉપીઓગ જોઈએ છીએ તારે હેરત પાંમીએ છીએ. એ ઝાડમાં કોઈબી ચીજ એવી નથી કે જેનો કંઈ પણ ઉપીઓગ થઈ સકે નહી. નાલીઅરીમાથી તાડી નીકલેછે અને તે તાડીનો ઉપીઓગ આગલ લખેઆ પરમાંણેજ થાએછે. એનું નાલીઅર જારે કુમલું હોએછે તારે ઘણુંજ સવાદીશટ દુધ આપેછે. જારે મોટું થાએછે તારે તેમાથી ખાવા લાએક કોપરૂં મલેછે, જેની ઉપર હજારો લોકોનુ ગુજરાન ચાલેછે. વલી સુકાં કોપરાંની વાટીનો તરેવાર રાંધવામાં ઉપીઓગ કરવામાં આવેછે. પણ સઉથી વધારે સરસ ઉપીઓગ જારે કોપરાનુ તેલ કાહડેછે તારે થાએછે. કોપરેલ તેલના ઉપીઓગ વીશે લખવાની જરૂર નથી. એનો ખપ વેલાત સુધીછે. કોપરેલ તેલમાં એક ચરબીની વસતુ આવેછે, જેને છુટી પાડી મીણબતીના કામમા લાવેછે. પણ કોપરામાથી તેલ કાહડીઆ પછી તેનો છુંછેળી નકામો જાતો નથી. તેનો ખોર બનેછે; જે ગાએ ઢોરનો ઉમદા ખોરાક હોએછે. નાલીઅરમાના પાણીનો એક બીજો ઉપીઓગ થાએછે. તેને ચુનામા ભેલવામાં આવેછે; જેથી ચુનો વધારે ચીકટ બનેછે.

વલી નાલીઅરનુ કોટલું કંઈ વગર ઉપીઓગનુ નથી. એને બાલવાના કામમા આવેછે અને ગરીબ લોકને તાંહાં લગનની વખતે એનોજ ભારે ખપ પડેછે. બાલીઆ પછી પણ કોટલું રદ થતું નથી. તેનો સુંદર કોલસો બનેછે જેનો ખપ ઘણો હોએછે. વલી આખાં કોટલાનો ઉપીઓગ ઘણોછે. સારંગી, ઉકા, કલશીઆ, દારૂ પીવાના ગલાસ, બાટલી, તવાથા, ચમચા, કરછી વગેરેની ચીજો તેની બનેછે. કાટલીને કોઈવાર ઘસીને એવીતો પાલીસ કરેછે કે અરધી પારદરશક થઈ શકેછે. વલી કોઈ વખ્તં કાલો રંગ દીધામાં આવેછે તથા તેની ઉપર તરેવાર કોતરકામ કરવામાં આવેછે. એની ભેટ લાએક વસતુઓ બનાવી વેલાત મોકલવામો આવેછે. કાટલીનુ તેલ ચામડીના દરદ તથા દરાજ સારી કરવાનાં કામમા આવેછે.

હવે કોટલાંનો ઉપરના કાથાનો ઉપીઓગ સાંભલો. કાથાનુ દોરડું તો સઉ કોઈને ખબર હશે કાથાનો ખપ ઘણોછે, અને ગરીબ લોકની મોટી પેદાશ એમાથી થાએછે. કાથાથી ગોદરાં તથા તકીઆ ભરેછે તે પણ જાણીતુંછે. વલી કાથાનુ કપડું બનેછે જે સઢના તથા શણપાટના કામમાં આવેછે કાથો ખીલાની ગરજ સારેછે. સીલોન તથા કારોમાનડલ કોસતા તરફ ગરીબ લોક મછવા બનાવેછે તેમા ખીલા જોવામા આવતા નથી; પણ પાટીઆને કાથાથી બાંધી લેછે કાથાનાજ બરશ તથા બુતારા બનાવવામા આવેછે કાથાની સાદરી તથા સેતરંગી બનાવવામાં આવેછે. વલી એનીજ ટોપીઓ તથા ટોકરીઓ પણ બનેછે.

નાલીઅરીના પાદડા અને તેઓની ડાલ પણ તરેવાર ખપમાં આવેછે. એના કુમલાં પાંદડાં રાંધીને ભાજી તરકારીની માફક ખાવાના કામમાં આવેછે. તેઓનાં અચાર પણ બનેછે. વલી તેઓનીજ ઝાવલી બનાવી છાપરાંપર નાખવામાં આવેછે. તેઓની સાદરી, છતરી, ટગલા તથા પેટીઓ બુનેછે. ઝાવલીના પાદડા બાલીઆ પછી જે રાખ થાએછે તે કપડાં ધોવાના કામમાં આવેછે. વલી જે ડાલનો સોટો, તેની જુસરી, માછલી મારવાનાં સોટા બનેછે. તેની વાડ બાંધવામા આવેછે. તેના બરશ અને તેની કાંસકી પણ બનેછે. ડાલીની આગલનું જારૂં ગાલવાનાં તથા વેહતા લોહીનો અટકાવ કરવાના કામમાં આવેછે. ફલનું ફુલ જેમા રેહછે તેની છરીની મેઆન તથા પેટીઓ બનાવવામા આવેછે. વલી ફુલો અથવા કાચાં ફલ દવાઈનાં કામમાં આવેછે.

નાલીઅરીનાં લાકડાનો ઉપીઓગ પણ થોડો નથી. પાંણીની નેહર તેઓની કરવામા આવેછે. તેઓનાં કોટાઆ બનાવવામાં આવેછે. તેઓ ઘરનાં ખાંભ, સાટકા, ઈતાઆદી દાખલ વપરાએછે તેઓનું તરેવાર જાતનું ફરનીચર બનાવવામાં આવેછે. તેઓનો વેલાતમાં પણ ખપ

છે. તીઆં "પોરકયુપાઈન ઉડ" ને નામે ઓળખાએછે.

જે ઝાડનો આટલો બધો ઉપીઓગ તથા ખપ તે ઝાડને નહી કોણ ચાહે ? પણ સીંગાલી લોકોતો એ ઝાડપર ખુરબાન થઈ જાએછે. તેઓ એવું કહેછે કે, અસલનાં વખતમાં તેઓનો એક મોટો રાજા ચાંમડીનાં દરદથી હેરાંન થતો હતો. તેણે ઘણાએક હકીમોની શલાહ લીધી, પણ બધી ફોકટ. આખરે તેણે ઈશવર પર ધીઆંન દોડાવીઉં, અને તેની ઉપર ભરોસો રાખી, ધરમ ધેઆનમાં ગુંતાએઓ. એક દાહાડે એવું બનીઉં કે તેને ખોઆબ આવીઓ. તેમાં તેણે કોઈ દીવસે નહી જોએલો ઝાડ દીઠો, તેઓ તરફ આંગલી કરી ઈશવરે તેને ખોઆબમાં કહીઉં કે "એ ઝાડોથી તારૂં દુખ મટશે. જીઆં એ ઝાડોછે તીઆં જવાને તને સો કલાક લાગશે. તીઆ જઈને એ ઝાડોનાં ફલ જો તું ખાશેતો તને સારૂં થશે પણ એ ફલો ઘણાં ઉંચે હોએછે, માટે દેવતાની મદદ શીવાએ તેઓ તને મલનાર નથી." રાજાએ ખોઆબમાં જે જોઈઉં, તેમ કીધું અને કાનડીથી નાકલીને પાઈંટ ડી ગાલી આવીઓ. તીઆ તેણે એ ઈશવરી ઝાડો જોયાં અને તેઓનું ફલ ખાધા પછી સાજો થયો. પછી તેણે એક ખડકની ઉપર પોતાનો એક મોટો આકાર કોતરીઓ; જે આજસુધી જેઓ તે રસતે જાએછે તેઓનાં જોવામા આવેછે તે બોલીઓ કે, "આ આકારથી હું એમ જણાવવા માંગુછું કે કદમા હું નાનોતો ખરો, પણ મારી વફાદારી મોટીછે." એ વાત ખરી હોએ કે ખોટી પણ એથી નાલીએરીની ખુબી માલમ પડેછે. એક ઈંગરેજ કવી તરાંણ લીટીમાં એનું બએઆંન કરેછે. તે કહેછે કે "એખલું નાલીએરજ ગરીબ હીંદુનું કપડું, ખોરાક, મેજ, મેવો, પાણી, કલશીઓ, મછવો, દોરડું, સઢ, ડોલ, સુઇઓ પુરૂં પાડેછે" એક માણસના નેક ગુણ તથા તેનું પાક દીલ તેનાં ખુબસુરત ચેહરાથી વધારે ઝલકેછે; તેમજ આ સરવ ઉપીઓગી તથા સુંદર ઝાડથી ખોદાનું ડાહપણ તથા તેના સખાવત વધારે કીરતી પામેછે.

એક કુંવારી કણીઆ.

દુનીઆમાં સરવેથી દીલપસંદ ચીજ એક ખુબસુરત કણીઆછે કે જેની ખુબીનાં ફુલ મધેથી ધીરજ તથા નીરદોશપણાનો પગરાટ નીકલતો હોએ. તેવા દેખાવની એક અણલાનું આ એક નામીચું ચીત્ર જોવો. એક નદીનાં ઊંડાં પાણી ઊપર નજર કરતી બને હાથ જોડીને તે ઊભેલીછે. તેના દાબા હાથ ઊપર એક નાધલું નાલું વેહેછે કે જેનાં ધીમી ચાલનાં ચલકતાં નીરમલ પાંણી પેલી ડોવાએલી નદીમાં ભેલાઇને તેનાં રોહોમા રેલાએછે. એ દેખાવની તાસીર એટલીજછે કે આ સુંદર કણીઆની બચગી પેલા નાલાંની મીસાલની નીરાંત સમજવી. પણ જેવો ખીલેછે તેની જવાનીનો બાહાર કે તેવીજ વમલનાં ઊંડાં પાણીમાં પડેછે તે નાજુક નાર. નાલાનાં બીલોરી પાણીમાંથી તેનું તલીઊં ખોલું દીસેછે, પણ નદીનાં ઊંડાં પાણીમાંથી દીશતું નથી તેજ મુજબેક બાલકપણની સાદાઈ અને મોટપણનું તંગ દીલછે.

બાજુએ મુકેલું ચીત્રછે તે ગોએઆ નદી કીનારે ઊગેલું એક ગુલછડીનું ફુલછે. આ જીંદગીની મંજલનાં તરણ ભાગ—જેવાકે બાલક પણ, જવાંની અને જઈફી તે મધેનાં પેહેલા ભાગની મંજલને નાકે આવીને હવે તે ઊભીછે. હવે પછે તે ગોલાબ ગલાશે અને તેનું અંતર થાશે. તેનાં જોડેલા હાથ ખોલી રીતે દેખાડેછે કે હવે પછેની તેની જીંદગીનો સાફેમ થાશે તેનાં નાથ.

સાએલીઓની શેહેલ.

કીનારાં ઉપર વાતચીત.

ભરતી ઓટ.

શેહેરનાં મોહલાઓની ખીચોખીચ વસતીનાં કચબારમાંથી, ઘર સંસારનાં ગુચવાડામાંથી, અથવા બચાંઓનાં બકબકારામાંથી થાકી તથા કંટળાઇ ગયળાં તન તથા મનને આશાએશ તથા ઊલટ આપવાને દરરોજ સવાર સાંજની ખોલી હવામાં કીધેલી શેહેલ કેહેવી અગતનીછે ! ખોલી હવામાં અને બામદાદના ખુશનુમાં વખતમાં મેદાનમાં, ખેતરમાં, દરીએ કીનારે ઇપા નદીને કાંઠે શેહેલ કરવા ગયાથી કેહેવા અને કેટલા ફાએદા થાએછે તે જાંણવાને આપણાં દેશીઓ ઈયુરપીઅનો કરતાં પછાત છે, એમાં કાંઇજ શક નહી. તાબી કેહેવાને ખુશાલી ઊપજેછે કે જેમ દેશીઓ મધે પારસીની કોમ સરવે બાબદમાં પેહેલ કા

એક કુંવારી કનીઆં.

હાડ છે, તેમ આ અગતની ખાબદનો ફાએદો તેઓએ જ પેહેળ વેહેલો પીછાંનીયો છે. વળી જણાવવાને અનીશ આનંદ ઊપજેછે કે તેઓની સાએલીઓ પણ આડોસી પડોસી, સહી મીટી, ભાઈ બેન, અથવા ભરતારની સાથ દરીએ કીનારે સવાર સાંજ સેહેલ કરવા આવતી દીશેછે.

પીરોજબાઈ તથા સીરીનબાઈ બે બેનો ચાંદરાતની સાંજનાં કીનારા ઊપર ફરતી હતી, તેવામાં તેઓની પડોસણ ગુલવકી ગોરાંણી તેઓને સંગાત મળી, તેથી તરણે સાએલીઓ તરેવાર બાબદસર વાતચીત કરતાં આગળ ચાલીયાં.

પીરોજબાઈ—કેમ ગુલવકી, તમેતો કાંઈ અતરે મહીને મહીને દીસોછો, હમારી માફક દરરોજ કાંએ નથી આવતાં ?

ગુલવકી ગોરાંણી—રોજ રોજ આવીને શું કરીએ જો, નકામાં ટાંટીઆ છુંદીને કરી કરવી; આ વાંઈજત માથે પેરે કરમે તાહડી રાખે, હુંતો શકની ચાંદરાતે કે પરબનારે બબે ઘડી આવી જાઊં બસ.

પીરોજબાઈ—આળસાઈને લીધે તમો એમ કરતાં હશો; ખોળી હવામાં દરરોજ એક બે વાર ફરવાથી કેટલા ફાએદા થાએછે તે તમે તપાશીઆ નથી, એમ બોલી રીને દીશેછે; ચાખેયા વીનાં જેમ સવાદ આવે નહી, તેમ દરરોજ અતરે આવીયા વીનાં તમોને ફાએદા માલમ પડે નહી. જુઓ, અતરે ચાલીઆથી આપણાં શરીરનાં સાંધાને કસરત મલેછે, ખોલી હવા દમમાં લીધાથી લોહી સાફ થાએછે, થંડા પવનની લેહેકી તથા ખુશનુમા કુદરતી દેખાવથી, અંગમાં અને આંખમાં તાડક વરેછે, અને વળી કોઈ સારાં સલુકની એક સઇ આપણી સંગાત હોએતો વખત ઘણો ખુશાલીગાં જાએછે એટલુંજ નહી પણ વળી ડાહાપણ વધેછે અને ગનેઆન મળેછે.

સીરીનબાઈ—જુઓ આ કેહેવું અજાએબ જેવું કાળે આપણે પાંણી કાંહાં જોયાંતાં અને આજે કાંહાંછે, એટલો બધો ફેર કેમ પડી ગયો હશે ?

પીરોજબાઈ—દાહડાનાં ૨૪ કલાકમાં બબે વાર ભરતી ઓટ થાએછે તેથી પાંણી વધઘટ થતું જણાએછે.

સીરીનબાઈ—પણ પાંણી એટલાં બધાં વધી આથી જાએછે, અને પછી પાછાં ઓછાં કેમ થઈ જાએછે તેનુ કારણ મને બીલકુલ સમજણ પડતું નથી.

ગુલવકી ગોરાંણી—જોની માએ એતો જીવતાં પાંણી કેહેવાય તેથી દોડી આવતાં અને પાછાં હટી જતાં વાર નહી લાગે.

પીરોજબાઈ—નહી નહી, પાંણીતો સઘળાં સરખાંજ—જેવાં આપણા કુવા તલાવનાં પાંણી તેવાં એબી પાંણી, ફરક માતર એટલોજ કે એમાં ખારનો જથો ઘણોછે.

સીરીનબાઈ—તેઆરે ભરતી અને ઓટ શાથી થતી હશે?

પીરોજબાઈ—મને ધનજીશાએ, સમજાવીયુંછે કે ચાંનનાં ખેંચાંણની શકતીની અસરથી ભરતી ઓટ થાએછે, જે શકતીને આકરશણ શકતી કેહેછે.

સીરીનબાઈ—શું તે શકતી ચાંનમાંજછે અને સુરજમાં નથી, કે ચાનથી ભરતી ઓટ થાય અને સુરજથી નહી ?

પીરોજબાઈ—ચાનમાં, સુરજમાં, અને તેમજ સરવે નાંની કે મોટી પદારથોમાં તે ખેંચવાની શકતીછે. પણ કદ અને વજન પરમાંણે કોઈમાં વધતી અને કોઈમાં ઓછી હોયછે—ગુલવકી મારાં કરતાં વધારે માનેલાંછે તેથી એવણમાં મારાં કરતાં ખેંચાંણ શકતી વધારે, તેમજ સુરજ ખરેખરો ચાંન કરતાં ઘણોજ મોટો છે તેથી સુરજની ખેંચાંણ શકતી ચાંનની શકતીનાં કરતાં વધારેછે ખરી પણ સુરજ પુરથવીથી ચાંદના કરતાં ઘણોજ દુરછે, તેથી તેની ખેચાંણ શકતી ઘણીજ જુજ માલમ પડેછે. ચાંનનો ગોળો પુરથવીની નજદીક હોવાથી તે અતરેની સરવે પદારથોને ખેંચેછે, અને સરવે જાતની પદારથોમાં પરવાહી પદારથો તેની ખેચાંન શકતીને જલદી અને વધારે તાબે થાએછે; મારેજ આપણ આપણી સામેનાં દરીઆનાં પાંણીમાં હાલ ભરતી થયલી જોઈએછ. જુવો જે ભાંગ ઊપર થોડાક કળાકની આગમજ માંણસો અને જણાવરો ચાલતાં હતાં. તેજ ભાગ ઊપર લાયેલા મછવાઓ ઇયાહોમ, કેવા સરસરાટ હંકારેયા જાએછે!

સીરીનબાઈ—વારૂ બેહેન હમો સમજીયાં પણ આપણેતો કોઈ દાહડે નાની અથવા જુજ ભરતી જોઈએછ અને કોઈ દાહડોતો ભરતી એવી મોટી અને જોરથી આવેછે કે કીનારા ઊપરનાં ખડક અથ

વા ખંગલાઓની ભીત ઊપર તોપોનો મારો ચાલતો હોએ તેવું જોઈયેછ તેનુ કારણ શું ?

પીરોજબાઈ—હા, બેન હું તમુને એ બાબદ હમણા હમણાંજ સમજાવા જતી હતી. જુવો એમ નહી સમજવું કે સુરજ ઘણોજ દુરછે તેથી તેની ખેંચાંન શકતીની અસર અતરે બીલકુલ લાગતી ન હશે; જે આરે ચાંન ફરતો ફરતો એવી જગોએ આવેછે કે તે પુરૂથવીની સાંમો સુરજની સાથ એકજ સીધી લીટીમાં થઇ જાએછે તેઆરે પુરૂથવી પરનાં પાંણી ઊપર તેની પણ ખેંચાંણ શકતીની અસર સારી રીતે સાબેત થાએછે, એટલે ચાંન અને સુરજ બને એકજ બોરદૂએ આવા જાએછે તેઆરે પાંણી વધારેં જોરથી ખેચાયાથી મોટી ભરતી થાએછે, એવી મોટી ભરતી દર માસમાં બે વાર થાએછે જેને આપણા લોકો ચાંદરાતનો અથવા પુનમનો જુવાર કરી કેહેછે.

ગુલવજી ગોરાંણી—હા, હા, હું શમજી; જાણે તમો બને બેહનો મળી મને એખલીને ખેંચોતો હું જોરથી ખેંચાઈ આવું, એમજ કની !

સીરીનબાઈ—(મશકરીમાં) જાવોજી તમોતો એવાં જબરાં છેઓ કે હમો બેઊથી પણ હીલો નહી, એમ શું બોલોછ, હમો બેઊબી તમુને પુરાં નહી પડીએ.

પીરોજબાઈ—હવે જુવો જેમ ચાંન અને સુરજ એકજ બાજુએ આવેઆથી તેઓની આકરશણ શકતી પાંણીને ખેંચીને ભર જુવારની મોટી ભરતી કરેછે, તેમજ એ બને ગોલાઓ સાંમાસામી આવી ગયાતો મોટી ઓટ બની જાએછે જેથી કોઇ કોઈ જગોએ ગાઊનાં ગાઊ સુધી ખાડીઓ એવીતો શુકાઈ જાએછે કદાચ અનજાણું માંણસ માનેબી નહી કે આ જગોએ પાંણી હતું અને ઓટને લીધે તે પાછું હઠી ગયુંછે.

સીરીનબાઇ—વારૂં હમણાં આપણી સાંમબે ભરતી થયલી જોઈએછ તેમ એ ભરતી દુનીઆનાં સઘળે ભાગોમાં થઇ હશે, કે આપણી તરફ ભરતી તો કોઈ બીજે ઠેકાંણે ઓટબી હશે.

પીરોજબાઈ—તમારા આ સવાલનો જવાબ આપતી વેલા મારે તમુને કેહવું જોઇએ કે તમો વધારે ધેઆંન દઇ સાંભલશો નહીતો બરોબર સમજણ પડશે નહી—મનેબી ધંણીવાએ સમજણ પાડી તે વેલા મને જરા ગુચવણ પડી હતી. તમો જાણોછો કે પુરૂથવી ગોલછે અને આપણા પગ તલે પણ દેશો છે અને માંણસની વસતીછે, એમ બોલીએતો કાંઈ તમને નવાઈ જેવું લાગશે નહી. હવે, જુવો, જે વખતે જેવી ભરતી આપણાં શેહર મધે થઈ તેજ વખતે તેવીજ ભરતી આપણેથી ઊલટા ભાગમાં એટલે આપણાં પગ તલેનાં શેહેરમાં પણ થાએછે.

ગુલવજી ગોરાંણી—તેઆરે હું ધારૂંછ કે આપણાં ગાંમમાં કુવા તળાવ ખોદીએછ તેઆરે જે પાંણી આવેછ તે તમો કેહવોછ તેમ આપણાં પગ તળેના શેહરનાં દરીઆની ભરતીનું આવતું હશે ખરૂં.

પીરોજબાઈ—છીહ, છીહ, તમો શું બકોછ? પુરૂથવીનુ દલ ૮૦૦૦ માઈલનુછે, એટલે દુરથી પાંણી કેમ આવે ? તે પાંણીતો જમીન મધેના ઝરાનુ આવેછે, જે જમીનની સપાટીથી માતર થોડા થોડાજ ફીટ દુરછે. વારૂં હવે સાંભળો, મેં કહીયું કે જેવારે આપણાં શેહરમાં ભરતી થાએછે તેવારે આપણાં પગ તળેનાં શેહરમાં પણ થાએછે; તેનું કારણ એમકે ચાંન જેઆરે આપણે માંથે હોએછે તેઆરે દરીઆનુ પાંણી પરવાહી હોવાથી ઊપસીને તેની તરફ ખેંચાઈ આવેછે; એમ થયા બાદ ચાનનાં ખેંચાણથી પુરૂથવીનો ગોળો પોતે પણ ખેંચાઇ હઠી આવેછે, જેથી તે ઊપરનું બાકીનું પાંણી પાછળ હઠી જાએછે, એટલે પુરૂથવીનાં પાછળા ભાગ તરફ પાંણી વધીને તેહાં પણ ભરતી કરેછે.

સીરીનબાઈ—વારૂ, એતો હું સમજી, પણ ભરતી દરરોજ એકજ વખતે થતી નથી પણ આજનાં કરતાં કાલે મોડી થાએછે તેનું કારણ શું ?

પીરોજબાઈ—કારણ એજ કે ચાનનાં ખેંચાણથી ભરતી થાએછે અને ચાન દરરોજ નજદીક પોંણો કલાક મોડો ઊગેછે, મારે ભરતી પણ દરરોજ પોણો કલાક મોડી થાએછે.

સીરીનબાઈ—વારૂ આ ભરતીનાં મોજા શાથી આવતા હશે.

પીરોજબાઈ—પવનનાં જોરથી પાંણી ઊપર ખાડા ખબોચીઆ થાએછે અને એકગમ ખાડો પડીએ એટલે બીજીગમના ઊંચા ભાગમાં પવન ભરાએ આથી તે ઊંચકાઈ ગોલ થઈ ગગડી આવેછે. જેમ કુવામાં એક પથર નાંખીએચ તેઆરે કુંડાલાં નીકળી આવેછે, તેમ પવનથી મોજા નીકલેછે અને જેમ એક

ફુઘળાંથી બીજું અને બીજાંથી તરીજુ એ પરમાંણે નીકલેછે તેજ પરમાંણે એક મોજાથી બીજો અને બીજાથી તરીજો એ પરમાંણે નીકળતા જાએછે. ભર દરીઆમાં કેટલેક ઠેકાંણે મોટા મોજાઓ; જેઓને પાહાડી મોજા કહેછે, તેઓ પાંણીની સપાટીપરથી ૨૦ ફીટ ઊંચા થાએછે અને વાંહાંણોનાં વાંહાંણો ઓળંગી જાએછે, અને તેઓનુ જોર એટલુંતો હોએછે કે કેટળાએક મોજાઓ એક કલાકમાં ૪૦ માઇળ દોડેછે તેઆરે તેઓની સાથે અપડાતાં વાંહાંણની કેવી અવસથા થતી હશે તે વીશે કોણને પુરેપુરો વીચાર આવી શકે!

સીરીનબાઈ—હમો ભરતી ઓટ તથા મોજા તો સમજીઆં પણ તેઓનો કાંઈ ઊપયોગ હશે?

પીરોજબાઈ—અલબત, ભરતીનાં ઊપયોગ ઘણાંબીછે, તેઓ માંણસને માટે મોટાં મોટાં કાંમો કરેછે— તેઓ વાંહાંણોને કીનારા ઊપર અથવા નદીમાં સલાંમત લાવેછે—તેઓ સંચા અથવા ચકીઓ ચલાવેછે— તેઓ ગોદીની સુકી જમીન ઊપર બાંધેલા નવા વાંહાંણોને સલાંમતીથી દરીઆમાં ઊતારેછે, ઈતીઆદી.

સીરીનબાઈ—હા, ખરેખર પાંણીનો મોટો જુવાર ન આવેતો ગોદીમાં વાંહાંણોથી પેસાએ નહી, અને ભાગું તુટું સમરાએ નહી. આજ સવારની સેહેલથી મને જે તમે સમજણ આપીછે તેનો ઊપકાર માનુછ અને આશા રાખુછ કે વલી બીજી વેલા તરેજ કાંઈ બાબદસર મને ધડો આપશો.

પીરોજબાઈ—હવે આ નીચે જણાવેલી સતરે કહી હું આ બીના ખતમ કરૂછું.

ધારો અનબ અરે—ઈશવર કેહવો કરે !
સરવ જગતમાં ફેલાય.
જેથી આંખો ઝરે—ટીપાં નીચે ખરે,
તેથીજ ભરતી ઓટ થાય,
પ્રુથવી, આન ધરેહ—નીર આધારે ફરે.

કીરમજ.

કીરમજી રંગનાં કપડાં આપણી કેટલી સ્રીઓ પેહેરેછે? પણ તે રંગ કેમ બનેછે અને શાનો બનેછે તે વીશે ઘણાંજ થોડાઓને ગનેઆન હશે, તેથી તેનો હમે થોડોએક હવાલ આપીએ છીએ.

કીરમજની પેદાએશ, વનસપતી અને અનાજ માથી થાએછે એવું ઘણાં લોક માણતાં હતાં, પણ તપાસ ઊપરથી સીધ થએઊછે કે તે એક જાતનો બારીક કીડોછે. એ કીડો અમેરીકાનાં મેકશીકો દેશમાં મલી આવેછે અને તાંહાંથી તેને ઈંગલંડમાં લાવીઆ હતા. એ કીડાનો ખોરાક અમેરીકામાં ઊગતાં એક જાતની અંજીરીના પાતરાંછે અને ઇરોપમાં એક જાતના શુવર ઊપર તે ગુંજરાંન ચલાવેછે.

એ કીડાઓની થોડીએક માંદાને રૂનો માલો બનાવી તેમાં મેલી તે માલાને પેલી અંજીરીનાં પાતરાં શાથે વલગાવી દેએછે. એ દરએક માંદા નજદીક એક હજાર ઇડાં મેલેછે ઇડાંમાંથી એ જાનવર બાહેર નીકલેઆ પછી દોડી શકેછે પણ આપણી શાધારણ નજરે તે પડતાં નથી, પણ જો શુખશમ દરશક યનતરની મદદથી જોઆં હોએતો તે તરત માલમ પડેછે. ખોદાની કુદરત એ બાબદમાં એવીછે કે ઇંડાં મેલેઆ પછી તેજ જગામાં માંદા મરી જાએછે અને તે ઈંડાં શેવણ થાએ તાંહાંશુધી તેઓની ઊપર ખુદરતી ઢાંકણ થઇ પડેછે. એ જાતનાં નર કીડાને પાંખ હોએછે પણ માંદાને હોતી નથી.

શુવર અને ઊપલી જાતની અંજીરી ઊપરથી તેઓને ઓખવી કાહાડી ગરમ પાંણીમાં નાંખી મારી નાખેછે. તારબાદ તેને રંગ આપવાનાં કાંમસર વાપરેછે. એ વખતે તે ઘણું કરીને અનાજનાં દાંણાંને મલતાં આવેછે અને એટલાજ ઊપરથી ઘણુએક શુધી લોકોમાં એવો વીચાર ચાલતો હતો કે તે કોઇએક જાતનો અનાજછે.

જેમ એ કીરમજ સુકાએલી અને અખણ માલમ પડે તેમ તે સારી સમજવી. એ કીરમજ ઊપર ઘણીવાર જાંબુરો રંગ માલમ પડેછે તેનું કારણ માંતર એટલુંજ કે જેવારે તેને ગરમ પાણીમાં નાંખી મારી નાખેછે તેવારે તેનો થોડોક રંગ ઓગલી તેને વલગેછે. એ કીડાનો જાતી રંગ જાંબુરોછે પણ તેને રાતો કરવાને માટે કલાઇનાં એક ખાર શાથે ભેલવામાં આવેછે.

કીરમજ કપડાંને રંગ આપવામાં કામ આવેછે. તે બે જાતની થાએછે. એક જાતની ઊપર રૂઆં થાએછે જેમાંથી સરસ કીરમજી રંગ નીકલતો નથી પણ તેનો રંગ ફીકો નીકલેછે. એ જાતના કીડાને રૂઆંને લીધે વરસાદ અને તોફાંનથી કાંઈજ અ

ડ્યાણ થતી નથી પણ રૂઆં વગરની જાતનાં કીડા
ઓ જથાબંદ નાશ પામેછે, તેથી એ હલકી કીસમ
નાં રૂઆંદાર જાંનવર પુશકલ મલી આવેછે. એથી ક
રી બેઊ જાતમાં ભાવનો પણ ઘણો તફાવત રેહેછે અ
ને હલકા ભાવની ચીજનો જેમ વધુ ખપ થાએછે તેમ
એમાં પણ બનેછે. વેલાએતમાં દર વરસે વીશ લાખ
રતલ કીરમજ બાહેરથી આવેછે અને સીતેર હજાર કી
ડાઓનુ વજન એક રતલ થાએછે. કીરમજ વેચના
રાઓ કાવતરૂં કરી સારો નફો મેલવવા માંટે સારી
ઊંચી કીરમજ લેઈ તેને ગુંદરનાં પાંણીમાં મેલવેછે
અને પછે તેને "સલફેટ આવ બારીટા" નાંમની દવા
ઇ સાથે ભેલી તેમાં હાડકાંનો ભુકો ભેલેછે જેથી તે દાંણાં
દાર કીરમજનાં જેવીજ માલમ પડેછે. આ રીતનું
કાવતરૂ પકડવાને માંટે સેહલો ઊપાએ એજછે કે તેમાં
ની કીરમજ જો પાંણીમાં નાંખી હોએતો તરત તેનો
રંગ ફેરવાઇ જાએછે અને તરકટ માલમ પડી આવેછે.

ખુદરતની નજીવામાં નજીવી જાંનવરી પેદાએ
શ કીડા ગણવામાં આવેછે, તે પણ પોતાનાં ઊપીઓ
ગથી ખાલી નથી. તે ઈનશાંનને ભાંત ભાંતનાં રંગ
નાં કપડાં પેહરાવેછે અને કહીને લજવાવેછે કે "અએ
મગરૂર ઈનશાંન, જોકે હું નજીવો કીડો છેઊ અને વા
રંમવાર તું મને પગ તલે કચડી ધીકારી ચાલી જાએ
છે; તોબી મારી ગરજથી તું ખાલી નથી."

"જાતપર ભાત—કામરપર ડીબાં."

સોરાબશાહ તથા સીરીન વચે વાતચીત.

સોરાબશાહ—કેમ શીરીન પેલો વરઘોડો કે
હવો નીકલેઓ તે તમે વાંચીઓ ?

સીરીન—અરે વાંચુ શું, વાંચીઆની આગમ
જ મનેતો સરવે ઠેકાંણેથી ખબર થઈ કે સેરનો સવા
સેર સજડ મલેઓ; પેલી બેમાની એકતો છટકી ગઈ,
પણ બીજીનેતો ખુબ ચાનક લગાડી અને આખો એ
ક માસ તુરંગ મધે ઘાંધવાનો ઠેરાવ થએઓ.

સોરાબશાહ—જો ખરૂં પુછોતો આ સીખઆ
પેલી કમઅકલ ઓરતનાં કરતુક સાથ સરખાવતાં કાંઈ
જ નથી—કારણ હાલનાં "પીનલ કોડ" એટલે અપરા
ધીઓને માટે કાહાડેલા નવા કાએદા પરમાંણે આતો
હલકામાં હલકી સીખઆછે. વલી હાલનાં ચાલાક દે
શી માજીસતરેટે ફોજદારી અદાલતમાં પારસણને પેહ
લ વેહલી આવેલી જોઈ રેહેમ રાખી ન હતેતો વાત
બારે વધી જતે.

જુઓ ૧૯ મી સદીનાં સુધારાની અસર પાર
સીની બેરડ ઓરતો ઊપર કેહવી થાએછે ! "જા
તપર ભાત—કામરપર ડીબાં" એ કેહવત તેઓને આ
બેહુબ લાગુ પડેછે. કેમ સીરીન ખરૂં કની ?

સીરીન—હુંતો કાંઇ સમજતી નથી; તમે બો
લીઆ કે જાતપર ભાત અને કામરપર ડીબાં, પણ એ
નો અરથ શું ?

સોરાબશાહ—મોટા બાવા અથવા મોટાં મા
એને મોહડે તમે એ કેહવત વારંવાર સાંભલી હશે.
એનો અરથ એવો થાએછે કે એક જાત વાલા એટલે
સારાં કુમાસદાર કપડાં ઊપર રંગનાં છાપ મારસોતો
કેહવી ભાત—એટલે તરાંહ ખીરાજી નીકલશે ! પણ
કાંમરી, ધાબરી, અથવા ગુણપાટ ઊપર તેવીજ રીતે
છાપ મારવા જાઓતો શું બનશે ? એવા ખબરાએલાં
કુમાશ ઊપર તરાંહનો બીલકુલ ઊઠનાર નથી પણ
ઊલટાં બેડોલ ડીબાં અથવા ચકરડાં પડી રેહશે. એ
જ પરમાંણે આએ કેહવત સાબેત કરેછે કે જેમ એક
હાત ઊપર સારાં કુમાસનું કપડું અને બીજા હાત
ઊપર ખબરાએલી કાંમર, તેમ એક બાજુએ સારાં
સલુકની અને સજાત ઓરત, અને બીજી બાજુએ
ખબરાએલી ચાલની એટલે કમઅકલ અને બેરડ ઓરત
છે. એક સારાં કુમાસનાં કપડાંની સપાટી ઊપર સેહલાઇ
થી તરાંહ ઊઠે—તેમ સારાં સલુકની ઓરતનાં મન ઊપ
ર સેહેલાઈથી નીતી ગુણની અસર ઊપજે. એથી ઊ
લટું, કાંમરીની સપાટી ઊપર છાપની તરાંહ ઊઠે ન
હી, તેમ કમઅકલ ઓરતનાં મગજ ઊપર સારી વાત
ની અસર થાએ નહી.

સીરીન—પણ કમઅકલ અને બેરડ ઓરત એ
નામ તમે કોણને લાગુ પાડોછ, એનો અરથ ખોલો પાડી
જણાવોતો બરોબર સમજાણ પડે—એજ બોલમાં તમે
મનેબીતો નહી સંદોવવા માંગતા હોવો ?

સોરાબશાહ—જે, ઓરતો પોતાની ફરજો શું
છે તે સમજતી નહી હોએનો તેવી ઓરતોને આ ના
મ લગાડવામાં કાંઈ ખોટું નથી. મા બાપ તરફ, ભર
તાર તથા તેનાં સગાં તરફ, બચાં તરફ, પાર પડોશી

અથવા ભરથાહુત તરફ, અને સરવેમાં અગત કરી ખોદા તરફ, પોતાની ફરજો કેહવીછે તે જાણે અને બજાવે તે નેક અને સજાત ઓરત કેહવાએ; પણ તેથી ઊલટું ઊપલી ફરજો જાણે નહી અથવા જાણીઆ છતાં તેવી ફરજો તોડે તે ખરી કમઅકલ અને બેરડ ઓરતનાં નામને લાએક પડે. તમે પણ સીરીન, કોઈ કોઈવાર સરીઆંમ તમારી કેટલીક ફરજો તોડતાં દીસીઆં છેઓ—તે દાહાડે ગુસાથી તમારો માજાજ ગીઓનો તે આરે, મને પણ થોડા વાંકા સખુનો બોલીઆં હતાં. ખરેખર જોશોતો, તેથી તમે પણ ભરતાર તરફની તમારી ફરજ તોડીઆ બરોબર કીધું હતું, પણ પાછલથી મનમાં પસતાવો કરી સલુકાઈ પકડી તેશી તમારી રીત, મને પસંદ પડીછે તેથી હું પેલો એલકાબ કાંઈ તમુને લગાડવા ચાહતો નથી.

સીરીન—હું ધારૂંચ કે શીવવા, ભણવા ઊપર ઓરતોની સલુકનો આધાર ઘણોજ રેહેછે—કેલવાએલી ઓરત પોતાની સરવે ફરજો સારી રીતે સમજેછે.

સોરાબશાહ—હા, તમે કહેઓ તે ખરૂં, પણ ઓરત વાંચવા, લખવા, શીખેલી નહી હોએ, તોબી સજાત થઈ શકેછે. પેલી ધાતકી ઘરવાલીઓ જે પોલીસ મધે નામોસીથી ચહડી હતી તેઓ ચાહતેતો, સજાતપણું સાચવી શકતે; પણ પાર પડોશી અથવા ભર ભાહુત તરફની તેઓની ફરજ ઊપર ઢાંકણ વાલીઓ તેથી શેવટે રૂસવા થઈ અને શેવટે એમાંની એકને તુરંગમાં ૩૦ દાહાડા વેર બાંધી મજુરી કરાવવાનો હુકમ મલેઓ. અફસોસ, એ બીનાં પારસીની કોમનું જેબ ઝાંખું પાડે એમાં શક નહી.

સીરીન—(દલગીર થઈને) અરે, પણ એ પરમાંણે જો આપણી કોમને હીણું લાગતું હોએતો હું ધારૂંછ કે એવી બાબદ સતાવાલાઓની સાંમણે નહીં જાએતો વધારે સારૂં; નહીતો, એવા દસ બાર દાખલાઓ જો કદાચ નીકલી આવેયાતો પારસીની કોમની કીરતી ઝાંખ મારી કાલી થઈ જશે—અને પુરવ તરફના સરવે પરજાઓમાં પારસીઓએ જે નામ મેલવીઓંછે તે લુટાઈ જશે એમાં શક નહી.

સોરાબશાહ—વા, સીરીન તારીબી અકલ મેં જોઈ લીધી; તારી રીત પરમાંણે ચાલેઆ હોએતો, કમજાતપણાંનો અથવા બદીનો બંધેલ વધી જતાં વાર લાગે નહી. શું! અપરાધ કરનારી! ઓરતોનાં કરતુક છુપાવી નાખવાં જોઈએ, અને તેઓને ઘટતી સીખશાએ પોંહોંચાડેઆ વીનાં જતી મેલવી જોઈએ ? આ ખરાબ રીતથી કેટલો ગેરફાએદો થાએછે ! એક ઓરત જો દુશટ કરમ કરતાં છતાં છટકી ગઈ તો, બીજી તેવીજ ઓરતો પણ તેમ કરવાની બેધડક છાતી ચલાવેછે. પણ જો તેઓને ઘટતી સીખશાથી ચાનક લગાડી હોએતો બીજીઓ, નામોશીથી ડરીને, તેવું કરવાની હીમત કરતી નથી. વલી જો ઓરતને લગતો એકુ નામોસી ભરેલો દાખલો બનીઆતો, લગતા વલગતા તથા સગાં વાહલાંઓ, આંખ વીચાંમણી અને હાત દબામણી કરી, ઢાંક પીછોડો કરવાને બનતી કોશેસ કરેછે; એ કેહવું શરમ ભરેલું !

સીરીન—હા, નહીતો પછી, પેલી અપરાધ કરનારીનેતો અદાલતમાં ઘસડે એટલુંજ નહી પણ બીજી સાત પાંચ લાએકી વાલી અથવા આબરૂદાર ઓરતોનેબી સાહેદી ગેવાઈ પુરવા જવું પડે—નારે માએ એતો ભારે શરમ અને કંટાલા ભરેલું; કોઈ જોએ કે સાંભલેતો ખરાબ લાગેઆ વીના રેહ નહી, કે આએ સાહેદી ગેવાઈ પુરવા આવેલી ઓરતો પણ તુંડીજ હશે.

સોરાબશાહ—એવું ધારનારાં તમો બઈરાંઓ કેહવાં, બેઅકલી છેઓ ! સચાઈની ખાતરસર ઈનસાફનાં પવીતર ઘરમાં જવું એ શરમ અને કંટાલા ભરેલું ! તમો ઓરતો, વારંવાર કેહવી નઠારે ઠેકાણે ભટકતી પકડાઈ છેઓ—ભુલેસવર અથવા મંબાદેવીનાં દેહડાંઓમાં—મોકમાવલીનાં દેવલમાં—બરાંમણો અથવા, ગોરજી અથવા, સેવરાઓને ઘર—મુસલમાંનોની મસજીદમાં—અને પીરોની દરઘાહઓમાં ઈતીઆદી ઠેકાણે વેહેમોથી આંધલી બની, રાત અને દીવસ, ભટકતાં અને ભોહાર થતાં શરમ અથવા કંટાલો નથી લાગતો ? વલી સચાઈને ટેકો આપવો એ દરેક માંણસની ફરજછે પણ તેમ કીધાને બદલે તમો વેહેમ અને હીચકારાપણાથી તેને દાબી નાખોછ એ કેહવું ઘુના ભરેલું હશે?

સીરીન—હા, તમે કેહેવોછ તે ખરૂં; પેલી ઘાતકી ઘેર વાલીઓની સાંજે, ફરીઆદ થનારાઓની હીંમત ઊપર હું ભારે, હેરત પાંમુંછ—કારણ એ બીનાથી જુલમી ઘર વાલાઓ પોતાનાં ગરીબ ભર બારૂતો

ઊપર જુલમ ગુજારતાં જરા ડરશે. ઘણાંક બીચારા ગરીબ કુટુંબોને ભાડું આપતાં છતાં ભારે દોર ખમવો પડેછે.

સોરાબશાહ—સીરીન, વલી તમે જાણોછ, સરવે ધરમોનાં કાનુનોની મુખીઅ કલમોમાં કેહેછે કે "જેમ તમે પોતાને ચાહવો તેમજ, તમારા પાર પડોશીઓને પણ ચાહવો"—એટલે, બને તેહાં સુધી તેઓનુ ભલું ઇછો તથા કરો. હવે જુઓ, પેલી પડોસણોએ અને એકજ ઘર મધે રેહનારીઓએ (ઘરવાલીઓ થઈતો શું થઈશે) પોતાની પડોસણ અથવા ભારૂતણી ઊપર કેહેવો ચાહ બતાવીઓછે! તે બીચારીને, લાત મારી દાદર ઊપરથી ગગડાવી મુકી, જેથી તે જખમી તથા બેહોશ થઇ હતી, અને તેણીનો જાન પેહલ વેહલાં ધાસતીમાં હતો, એમ ડાકટર પણ પોતે કબુલ કરેછે. હવે પારસી લોકોની હીચકારી રીત પરમાંણે એવું ધારીઆમાં આવાશે હતું કે આ પણ અપરાધ કરનારીઓનાં ઘાતકી કામ ઊપર ઢાંકપીછોડો કરીઆમાં આવશે પણ મને કેહવાને ભારે ખુશી ઊપજેછે કે ઘટતે મારગે તેઓને સીખશા કરવામાં આવીછે. ડાકટરની મુખજુબાની ઊપરથી તેઓમાહેલી એક ઓરતનો અપરાધ ભારે વજનદાર અને અગતનો લાગાથી માજીસટરેટોએ મોટી કોરટ મધે તે તપાસને માંટે મોકલવાની તઇઆરી કીધી હતી, પણ હાલના ડાહપણવાલા દેશી માજીસટરેટે જરા રેહેમની નજરથી તે મુકદમાને ટુકમાં ચુકવી નાંખીઓ જે મધે એકજ જણી ઊપર અપરાધ સાબેત થએઓ, અને બીજી ઊપર સાખશી બરોબર નહી પડેઆથી તે છટકી ગઇછે.

સીરીન—એવા, અને બીજી જાતના વાંદને સતાવાલાઓની સાંમે ઊઘાડા મુકવાને મેહેનત, પઇશા અને હીમત, એ તરણ જોઇએ, નહીતો કોઈ ગરીબ બીચારૂ માણસ હોએ તે કાંહ ફરીઆદ કરવા જાએ?

શોરાબશાહ—હા, હીમતતો જોઇએ; પણ પઇસાની કાંઇ ઘણી જરૂર નથી, ગરીબોની તરફથી સરકાર પોતે ફરીઆદ ઊઠાવેછે, અને ઘટતી તપાસ કરેછે. એવી હીંમત પારસીઓમાં વારંવાર દીસેતો કેહવું સારૂ!—કમજાત પારસણો વારંવાર ઘુસાના ઘેલાપણામાં જેહેર ખાઇ આપઘાત કરેછે, અથવા બીજાંઓને જેહેર દેછે, ઘરસંસારના કુથલા ઊપરથી જરા જરામાં કુવા તલાવ પુરેછે, વેહેમને લીધે ચીઠી દોરા તથા ધુતમ ઘાતમ કરેછે. એવા નામોશી ભરેલા બનાવો આપણે વારંવાર સાંભલીએછ તથા નજરે પણ જોઈએછ, પણ અફશોસ, હીમત ધરી કોણ બાહેર પડેછે અને એવા તેઓના અપરાધનો અટકાવ કરવાની કોશેસ કોણ કરે છે! એવાં કાંમો હીમતથી બેધડક ઊઘાડાં પાડવાં, એ મેં ઊપર કહેલી તેમ દરેક માંણસની ફરજછે, પણ આપણા પારસીઓ તેમ કરવાને હીચકારાપણુ બતાવેછે, એ ભારે દયા ઊપજાવનાર વાતછે. માંટે હવે સીરીન કેહો જોઈ "જાતપર ભાત અને કામરપર ડીબાં," તે શું અને તેવાં ડીબાં કેહાં પડેછે?

સીરીન—હા, હું સમજી, કમઅકલ માણસો ઊપર સુધારાના છાપની અસર થતી નથી, તેથી તેઓનીજ ઊપર ડીબાં પડેછે.

અંજાણપણે થતા અવગુણો.

મરણ કાંઠે આવેલાં માંણસને જલદીથી નહવાડી નાખવાની માંઠી ચાલ.

આપણા પારસી લોકોમાં એક ઘણોજ ખરાબ અને ઘાતકી રવઇઓ ઘણું સુધીનો ચાલતો આવે છે, તે એછે કે, મરણ કાંઠે આવેલાં માણસમાં દમ હોએછે એટલામાં તેને ચોખું કરવાનાં વીચારથી નહવાડી નાખેછે. જોકે એકગમથી તેઓને મનસે તેઓ સવાબ કરેછે, પણ વારેઘડીએ બીજી તરફથી જોખરાબર બોલીએતો તેઓ ખુન કરેછે. જે શખસ દરેક કોઈ આદમીની જીંદગી માહેથી જાણી બુજીને ઈઆ અંજાણપણાથી અરધો કલાક, બલકે પાંચ મીનીટ પણ કમતી કરેછે, તે શખસે ખોદાનાં ઈઆ માણસનાં કાએદા પરમાંણે ખુન કીધું એમ કેહવાએછે. હવે જો અંજાણપણાથી મરતાં આદમીને નહવાડી નાખીઆથી અરધો કલાક જલદીથી મરણ પાંમેતો ખુન થયું એમ કેહવાએ. આપણા લોકો એ પરમાંણે અંજાણપણે ઘણી વખતે ખુન કરતાં હશે તેમાં કાંઈ પણ શક નથી, અને તેનો જવાબ ખોદાની દરઘાહમાં તેઓને દેવો પડશે.

મરણ કાંઠે આવેલાં આદમીને ઊચકીને ખુરસી ઊપર બેસાડીને નહવાડીઆથી તેનામાં જરા પણ વધુલગી દમ ચાલવાની વકી હોએછે તેનો તરત

આંકો આવેછે; લોહીનું દોડવું એકદમ બંધ થઈને જાં ન કબજ થાએછે.

મરવાતોલ થએલું આદમી ઘણી વેલા મોહોતના ફાંદા માહેથી બચી જાએછે તેના દાખલા આપણે વારેઘડીએ જોઈએછ અને સાંભલીએછ; પણ જારે એ પરમાંણે અજબ ખુબીથી જીવ જાણે ગએલો પાછો આવેછે, તારે શું આપણે છેલી ઘડી લગી જીવ બચાવાનો ઊપાએ નહી શોધસું, અને હરેક ચીજ કીધાથી નુકસાની થાએ તેથી દુર રેહેવાને આપણી ફરજ નહી સમજસું? જાંહાંસુધી ઘાંટીમાં જરા પણ દમ હોએછે તાંહાંસુધી ડાકટર પોતાના ઊપાઓ લાગુ પાડવાને મુકતો નથી; કાંએકે તેણે વારેઘડીએ જોઈઉં છે અને વાંચીઉં પણ છે કે માણસો કેટલી વખતે અજબ રીતે નુજીવન થએલાંછે. તારે શા માટે આપણને બરાબર વખત સુધી થોભવું નહી જોઈએ? થોડી ઘડીની ઊતાવલ કીધાથી શું મોહોટો ફાએદો થાએછે? એથી ઊલટો વારેઘડીએ અવગુણ થાએછે.

એ રવાઈઓ એટલા સુધી ચાલેલોછે કે વારેઘડીએ ડાકટરને પુછવામાં આવેછે કે, જો હવે કાંઇ પણ આશા નહી રહી હોએતો તેવો આજારીને નહવાડી નાખે. જો ડાકટર પોતાની ખરી ફરજ સમજીતે કાંઈ પણ રીતે આજારી માણસને ઊચકવા ઈઆ હીલવવાને મના કરેછે, તો પછી તેની ઊપર ગાલેનો વરસાદ વરસાવેછે, અને જો તે ડાકટર પારસી હોએછે, તો તેવો ધરમ ડુબાણો અને પોતાનો ધરમ સમજતા નથી એમ બોલેછે,—ડાકટરનો ખરો ધરમ પોતાની ખરી ફરજ બજાવવામાં છે, નહી કે, વેહેમી લોકો સાથે પોતે મલી જાએ અને તેથી દરદીને નુકસાંની કરે.

એ બાબદ ઊપરથી એક અગત જોગ સુચના નીકલેછે. વારેઘડીએ આપણા સાંભલવામાં આવેછે, કે આજારી માણસ સારૂં થવા આવેલું એકાએક મરણ પામેછે; અને લોકો અજબ રેહેછે કે એ બીના કેમ બની હશે. જો તપાસ કરશું તો માલમ પડશે, કે તે આજારી માણસ એકદમ જોરથી ઊઠતાં પાછી ડોક નાખી દઈને તરત મરણ પાંમીયોછે. હવે આજારી માણસ સારૂં થવા આવેલું ઘણીજ નબલી હાલતમાં હોએછે અને તેની નાડી ઘણીજ નબલી ચાલેછે; અને જારે એવી નબલી હાલતમાં તે એકાએક જોર કરીને ઊઠવા જાએછે, તારે લોહીનુ ફરવું એકદમ બંધ થાએછે અને તરત તે ડોકી નાખી દઈને મરણ પામેછે. એ ઊપરથી સમજવું કે નબલાં માંણસે કદી પણ કંઈ જાતનુ જોર કરવું નહી જોઈએ, નહીતો તેનું ખરાબ પરીણામ નીપજે એમાં કાંઇ પણ નવાઈ જેવું નથી.

એ સુચનાં કેટલાંએક દરદોમાં પણ ધેઆનમાં રાખવી જરૂરનીછે. સઘલી જાતના દીલના દરદોમાં એ સુચના ઘણી અગતનીછે.

કોલારાના બુરા મરજમાં ડાકટર હમેશાં આજારી માણસને ઊઠવાની તદન મનાં કરેછે, અને જે શખસોએ જુદો મુકવો એ અગત જોગ સુચનાને દરકાર કરેઆ વગર હીલ ચાલ કરેછે, તેવોમાં દરદનું જોર વધતું જાએછે અને વારેઘડીએ જરા પણ જે આશા રહેલી હોએછે તે ભંગ થાએછે.

જો દરદી આદમીની આ અગત જોગ સુચના પરમાંણે માવજત થાએતો, અલબત ઘણા જણ વગર મોહોતે મરણ પાંમેછે તેમાં ખચીતથી ઘટાડો થાએ તેમાં કાંઇ પણ શક નથી.

પાંચ ટપાનો એક પરવત તથા તે દરેક ટપા ઊપરની તખતીની તાસીર.

એક દોલતમંદ પુરૂસને મુસાફરી કરવાનો સોખ હતો, તે સોખ પુરો પાડવા સારૂ, તે દેશદેશ ફરવા નીકલીઓ. ઘણાએક મુલુકો જોઈને પાછો પોતાનાં વતન તરફ આવતો હતો, તેવામાં રસતામાં એક ઘણોજ ઊંચો પાહાડ તેને નડીઓ તે પાહાડ એવો હતો કે તેપર ચડવાની કોઈની હીમત થાએ નહી; તોપણ તેનાં દેખાવથી જોનારનાં મન ઊપર કોઈ અજાએબ અસર થતી હતી આપણા મુસાફરે ઘણીએક અજાએબી જોએલી હતી; તોપણ આએ જુદીજ તરાંની અજાએબીથી વાકેફ થએઆ વગર, ઈઆને આએ પરવત ઊપર ચડીને તેની તપાસ કરીઆ વગર, તેને ઘેર જાવું દરૂસત ધારીઉ નહી. તે હીમતવાન હતો એટલુંજ નહી, પણ કલાની કુંચીનો ધરાવનાર હતો, તેથી ખોદાનુ નામ હોટપર લેઈને ઊપર ચહડવા લાગીઓ. ઘણાએક દીવસોની મુસાફરી, રંજ અને મુસકેલીથી કીધા પછે, આખેરે પાહાડને મથાલે તે જઈ ઊભો. તીઆંથી તેની નજર એક કાલા પથરનાં મોટા તકતા ઊપર પડી, કે જે જોવાને તે તે તરફ ચાલીઓ. તે તકતા

ઊપર નીચે લખીઆ મુજબનાં મોટા તથા ઊંડા લેખ કોતરેલા હતા.

"પેહેલો દરજ્જો અંતકરણનોછે."

આ લેખોને તેણે પોતાની સમરણ પોથીમાં ઊતારી લીધા, તથા પોતાની મેહનતનું આવું સારૂં ફલ મલીઊ, તે વીસે તથા ઊપલા સબદોની ખુબી વીસે ઘોર કરતો, પેલા પાહાડની બીજી બોરદુએથી નીચે ઊતરનો થાએઓ. બીજી બોરદુએથી ઊતરવા માંડીઊ તેનો સબબ એ હતો, કે જે બોરદુએથી તે ચહડીઓ તે એવીતો બીકટ હતી, કે તેનાથી નીચે ઊતરાઈ સકાતેજ નહી, અને વલી બીજો સબબ એ હતો, કે એક બોરદુની રચનાંનો તેણે જોઈ લીધી હતી, હવે વલી બીજીની જોવામાં આવેતો સારી, અને ખરેખર તે બોરદુની રચના જોવા લાએકજ હતી. તે મુસાફરે મથાલાં ઊપર ઊભો રેહીને, નીચલાં મેદાન વુલીક નજર પુગાડી, તો જુદી જુદી પાંચ પગતી અથવા ટપા દીસીઆ.

દરેક ટપો એક એકની ઊપર ગોઠવાએલો હતો, તથા જે જગોએ તેણે ઊપર જણાવેલા લેખ વાંચીઆ હતા, તે જગા ઈઆને મથાલું તે પેહેલો ટપો હતો. હવે પેલો મુસાફર ઊપર કહેલા પેહેલા ટપા ઊપરથી ઊતરીને બીજા ઊપર આવી લાગો તેવારે તેની નજર એક બીજી તખતી ઊપર પડી, કે જેની ઊપર નીચે ટાંકેલા હરફો હતા.

"બીજો દરજ્જો તંદરોસતીનોછે."

આ બીજા ટપા ઊપરની નસીએતનેબી પોતાની પોથીમાં ઊતારી લીધી તથા તે ઊપર ઘરતો વીચાર કરીને તેણે તરીજી તરફનો રસતો પકડીઓ. તરીજે ટપે પણ તેની નજર એક તખતી ઊપર પડી કે જેનો ભરમ નીચે મુજબનો હતો.

"તરીજો દરજ્જો સંસાર સુખનોછે."

આ બીનાને પણ પોતાની ઈઆદીમાં દાખલ કીધા પછે તથા તે ઊપર વમાસન કરતો આપણો મુસાફર નીચેના ચોથા ટપા તરફ જાઈ પુગો, તીઆંપણ જોએછેતો એક તખતીછે કે જેની તાસીર નીચે મુજબછે.

"ચોથો દરજ્જો વીદીઆ એલમનોછે."

આ અમુલીક વાકીઅને આગલની મીસાલે સમરણ પોથીમાં લખીને તેણે બાકી રહેલો ટપો ઊતરવા માંડીઓ, આખેરે પાંચમો ટપો પણ આવીઓ અને તેઆંની તખતી ઊપર આ સબદો તેણે વાંચીઆ.

"પાંચમો દરજ્જો દોલતનોછે."

આ નસીએત પણ તેની ઈઆદીમાં ઊતારી અને પછે પોતે જે કાંઈ જોઈઊં હતું તે ઊપર દરીઆફ કરતો પોતાને દેસ જાઈ લાગો.

ઘેરે જાઈને તેણે પોતાંની મુસાફરીનો હેવાલ જાહેર કીધો, તે મધે સુખીઅ આ ઊપર કહેલા પરવતનાં પાંચ ટપાઓની અજાએબીનુ બએઆંન આપીઊં એટલુજ નહી પણ તે દરેક તખતીની બીના ઊપર જુદા જુદા પંડીતાએ ઊપદેસ ભરેલા રસાલા લખીઆ કે જેઓથી આદમી જાતનાં હકમાં બહુ ફાએદો થાએઓ.

આજારી માણસને માટે સેરવો કેમ બનાવવો.

આપણા લોકોમાં હાલ જે રીતે સેરવો બનાવવામાં આવેછે તે તદન નકાંમોછે, અને જે કાંમને માટે તે આજારી માણસને આપવામાં આવેછે તે મતલબ પુરો પડતો નથી. આપણા લોકો પેહેલાં ગોસતને સારીપેઠે ચોલીને ધોએછે, તે એવા વીચારથી કે સઘલી નજીસી, નીકલી જાએ અને વાસ નહી મારે, પણ આ જેવી ભુલ તેવો બીજી કોઈ પણ કરતાં નથી: ગોસતને ધોવુ અને તે પાણી નાખી દેવું, એટલે તેનો સઘલો કવતમંદ કસ કાહાડી નાખવા બરાબરછે. ગોસનનો કવતમંદ કસ થંડાં પાણીમાં જલદીથી પીગલી જાએછે, અને પાછલથી તેના સાકા માતરે રહી જાએછે તેમાં કવત ઘણુજ થોડુ રેહેછે. એ શીવાએ સેરવો બનાવતાં બીજી મોહોટી ભુલ કરવામાં આવેછે. પેહેલાં ગોસત અને પાંણી સાથે નાખીને ઊકાલવા માંડેછે. તેનો કસ ગરમીથી જલદીથી બંધાઈ જાએછે, તેથી પાંણીમાં પીગલતો નથી. જો ગોસતનો સેરવો આજારી માણસને કવત આપવાને માટે બનાવતાં હોએતો આ નીચે પરમાણે ચાલવું; અને એમ નહી સમજવું કે એવાં નવાં કોટકમાં કોણ પડે.

પેહેલાં ગોસતને ધોયા વગર તેના બારીક કટકા કરી ચરબી કાહાડી નાખવી, અને તે ઠુએ તેટલું થંડું પાંણી નાંખી તેમાં નજદીક બેથી તરણ કલાક લગી બોલી રાખવું.

એમ કીધા પછે તે પાંણી સુધાં ચુલા ઊપર મુકવું અને ધીમી આંચે ગરમ કરવા માંડવું. એ વખતે વજન પરમાણે નીમક, આખાં મરી, તજ, આદુ, ઈતીઆદી નાખવું. ઘણીજ ધીમી આંચ લગાડવી, અને જેમ તે ગરમ થતું જશે તેમ પેલાં ગોસત માહેથી બીજો કસ નીકલ્યનો જશે અને પાણી કમતી થશે. નજદીક અરધો અરધ પાંણી રેહે એટલે ચુલા ઊપરથી ઊતારવું અને થંડુ પડવા દેવું, પછી ગાલીને આજારી માણસને પાવું. એ સેરવામાં ગોસતનો સઘલો કસ આવશે અને આજારી માણસને ઘણોજ કવતમંદ માલમ પડશે. એ સેરવો કાંઈપણ અડચણ કરતો નથી. જે રીતે હાલ સેરવો કરવામાં આવેછે તે પાએઆથી આજારી માણસને પેટ આવેછે અને અવગુણ કરેછે, પણ ઊપર જણાવીઆ પરમાણે બનાવેલો સેરવો પેટ લાવતો નથી.

ડાકટર લીબીગનો ધારો સેરવો પણ એવીજ રીતથી બનાવવામાં આવેછે. તે ઘણા દાહાડા લગી ખરાબ થતો નથી; અને એક ઊંસ નજદીક પાંચ સાત રતલ ગોસતનુ કવત ધરાવેછે; એટલા માટે તે આજારી માંણસને ઘણો ઊપીઓગી થઇ પડેછે. જારે જોઈએ તારે એક મીનીટમાં સેરવો તઇઆર થઈ સકેછે. જો લીબીગના સેરવાની એક ચમચી લઈને તેમાં એક વાઈન ગલાસ ગરમ પાંણી નામીઊં હોએતો એક વખત લઇ શકે એવો કવતદાર સેરવો બનેછે. તેમાં જરા નીમક નાખવાની જરૂરછે, અને પસંદ પડેતો સવાદને માટે જરા મરી પણ ભભરાવવાં. એવાં રીતે બનાવેલો સેરવો આજારી માંણશને દાહાડામાં તરણ ચાર વખત આપવો.

ઈંગલંડમાં એક પારસણની મુસાફરીનો હેવાલ.

લખનાર

એક પારસી બાંનું.

(જેણીએ સને ૧૮૬૨ માં મુસાફરી કીધી હતી.)

કાગજ ૨ જો.

મારી વાહાલી બેહેન,

હવે મારાં ગએઆં કાગલમાં લખીઆ મુજબ હું તમને થોડુંક કાંઈ લંડન વીશે લખવાની રજા લેઉછું. પણ તે સરૂ કરવાની આગમચ હું એટલું કેહવાની છુટ માંગુછું કે મારી એવી મરજી તથા શકતી નથી કે હું ખરેખરૂં લનડનનું બેઆન કરી શકું. મરજી નથી એ સબબથી કે મારા કરતાં ઘણે દરજે ચહતાં ગ્નાન સીખેલા આદમીઓ એનું ઘણું સારૂં બેઆંન આપી ચુકીઆછે તેથી તેઓનાં પુસતક વાંચીઆંમાં આવેતો બસછે, અને જે વાંચવાની હું તમને ઘણીજ ભલાંમણ કરૂછું; પણ આ ભલાંમણ કરતા મને એક આચકો લાગેછે કે એ બાબતનાં સઉથી સારાં પુસતકો અંગરેજી ભાશાનો લખેલાંછે તે સબબથી આપણી બેહેનીઓને વાંચવાને બનતું નથી. વલી આપણી કોમની ઘણીખરી બાઈઓ કાંઈ જીજ ગુજરાતી ભાશાની માહીતગારી સીવાએ બીજી પારકી ભાશાઓ અને અગતની બીનાઓ ભણવાથી ઘણીજ બેનસીબ રહેલીછે. પણ એ બાબતપર શેઠ હોરાભાઈ ફરાંમજી કરાકાએ ગુજરાતીમાં રચેલું પુસતકબી ઠીકછે, અને તે હું તમને વાચવાની ભલાંમણ કરૂંછું. વરણન કરવા સરવ બાબતો પુરતી જણાવાને ઘણી મેહેનત પડેછે તેની વસતી તથા અશંખીઆ અનેચીજો વીશે પુછપરછ કરવી પડેછે, એ સંધું પણ હું મોહોટી ખુશી સાથે મારી પેઆરી બેહેનીઓના વાંચવાના ફાએદાનાં સબબથી કરતે પણ કમનસીબે હમને વખત ઘણોજ ટુંકો અને તેબી રોકાએલો હતો.

એ વતરોગે અમોને જોવા જવાનું પુરાકલ હતું તેથી અમારેથી કશું બની સકીઊં નહી, પણ એથી તમો નાસીપાએસ નહી થઈ જશો. અલબતે મારી નજરે જે જે પડીઊંછે તે ચીજો વીશે હું માહારા બીજા કાગલમાં લખીઆ કરીશ અને મને આશાછે કે એ વાંચીઆથી તમને થોડોંઘણો આનંદ ઉતપન થશે અને કદાચ એ દુરનાં દેશો જોવાને તમારીબી ઈછા થશે. આપણી બાનુઓનો પોશાક કે જેની ઉપર અતરે કસી નોધ થતી નથી તે પારકા લોકોમાં કેવો નવાઈ ભરેલોછે, તેનો નમુનો હમોને સાઉથેમપટનમાં ઉતરતાંજ માલમ પડીઓ. હમોને તાંહાંના એક મેહેલ જોવા આગની ગાડીનાં સટેસન ઉપર આવતા વાર લાગી નહીં, તેટલામાં અમારી આસપાસ આદમીઓનું એક મોહોટું ટોલું ભેગું થવા માંડીઊ અને તેઓ દરએક તાજુબી ભરેલાઓ હમારા પોશાક જોવા મંડીઆ. પેહલાં થોડા દીવસતો હમારી ઉપર આ રીતે તાકીને જોવાથી તથા આ પરમાંણે હમારૂં મુલ થવાથી હમને ઘણું ખરાબ દીસવા લાગીઊં, પણ આસતે આસતે જારે હને વીચાર કરીઓ કે આવી મોહોટી વસતીમા સઘલાને જારે એકજ જાતના પોશાક જોવાની આદત પડેલી હોએ તીઆરે આવો એક જુદીજ તરેનો દેખાવ મજેતો અલબતે નવાઈ ઉપજીઆ વીના રેહે નહી, એ વાચારથી હમારી આસપાસ ટોલાં ભેગાં થવાને લીધે અમને તાજુબી કે સરમીંદગી કસી ઉપજી નહી, કારણ કે અમે ધારીઊં કે એવો દેખાવતો અવે સાધારણ થઈ જાશે સાઉથેમપટનના સટેસન વતરોગે બીજાં સઘલાં એ બાજુનાં સટેશનો ઘણાંજ મોહોટાં હોએ છે. દરએક સટેશને ૬ કે ૭ પલેટ ફારમો હોએછે. ને તેના ઉપર કરીસટલ નામના જાડા કાચના છાપરા રેહેછે કે જેમાંથી અજવાલું ઘણું પડેછે. લનડનનો હેવાલ સરૂ કરીઆ આગમજ ઈંગલાનડ વીશે કાંઈ થોડુંક બોલવાની રજા લેઉછું. ઈંગલાનડ, સકાટલંડ ને

આએરલાનડ, એ તરણે દેશોને એકંદર લેતાં તેમને ગરેટ બરીટન તથા આએરલાનડ એવું એક સાધારણ નાંમ આપવામાં આવેલુંછે. ઈંગલાનડ અને સકોટલાનડ સાતે જોડાએલાંછે પણ આએરલાનડ એ એક છુટો ટાપુછે. લનડન ઈંગલાનડનું પાએતખત શેહેરછે. ઈંગલાનડના બીજાં ઘણાં શેહેરોછે જેમકે સાહુથેમપટન કે જાંહાં હમો પેહલાં ઉતરીઆં હતાં, એ પણ, ઘણું સરસછે. જારે હમો સાહુથેમપટનથી પેહેલાં આગની ગાડીએ લનડન ઉતરીઆં અને તીઆંના એક "રીજેનટ સ્ટીટ" નામના મોહોટા રસતા ઉપરથી ગાડીની સેલ કરી જોઈ, તારે હમો આશચરીઅ પામીઆં. તાંહાંના રસતાની ઉપર ગાડી ઘોડા અને આદમીઓની એટલીતો ભીડ હતી કે, મુંબઈના કોઈ સરસમો સરસ મેલાને દીવસે એટલી ભીડ નહી થતી હશે. એ બોહલી વસતીનાં ગાડી ઘોડાનાં મારનાં સબબથી તીઆંનાં ઘણાખરા રસતા પથરના બાંધેલા છે ને એવું કેહેવામાં આવેછે કે કોઈવારતો એવા મકમ રસતા પણ દબાઈ જાએછે. રસતા એટલા પોહોલા રેહેછે કે ગાડીની પાંચ હાર બલકે વતી સહેલથી ચાલી સકેછે. એ વતરોગે વલી પગે ચાલનારા સારૂ બંધે બાજુએ પગતીઓ બાંધેલી હોએછે. રીજેનટ સ્ટીટ સહુથી નામીચો રસતો કેહેવાએ છે, જેવો કે આપણો કોટનો ચરચ સ્ટીટ. બીજું એ સઘલી મોટી ગલીઓ હોવાથી રસતાઓનો દેખાવ ઘણોજ રલીઆમણો લાગેછે. ઘણું કરી તે રાતને સમે જો કદાચ તમે તાંહાથી જતા હોવ અને નીચા કરીને જુવોતો આજુબાજુ ગીઆસ લાઈટનાં દીવા બલતા અને થોડીઘણી ભીડ કમ થએઆને લીધે સંધું જીવને આનંદ અને ખુશકારક દેખાએછે. લનડનમાના શઘલાં ઘેરોની બાંધણી એકજ સરખી, મોહોટી મોહોટી ચેલીઓ, કાંઈ આપણી મુંબઈની ચેલીઓની માફક લાંબી ટુંકી નથી રાખવામા આવતી. લનડન જેવા મોહોટા શેહેરમાં દરએક ગલી તથા રસતાને જુદા જુદા નામો આપવામો આવેછે ને એવું કરવાનાં કારણ ઘણાછે. વસતી ઘણી બોહોલી પડીઆનાં સબબથી ઘણીવાર એવુંબી બનેછે કે એક ઘરનાં રેહનારાને પોતાના પડોસીનું નામ ખબર નથી. એવે સમએ લોકોનું રેહેઠાણ ઓલખવાને દરએક ઘેરને "નંબર" આપવામો આવેછે કે તે નમબરનાં ઘરમાં ફલાણો શખસ રેહેછે તે ઓલખાઈ આવે. અલબતે બેહનો તમને ખબરતો હશે કે આપણા મુંબઈનાં ઘરોને પણ નંબર હોએછે, પણ હીઆંતો એ નંબરોનો ઉપીઓગ કર એકઠો કરવાનાં કારણ સીવાએ બીજો કંઈ નથી. દુકાનોતો લનડનમાં પુશકલછે, જે દાહાડે હમે પોહોતા તે દીવશે એ રસતેથી ગાડીમા બેસી સેલ કીધી તો તે રસતાપરની ભીડ તથા એ દુકાનોનો ચમકાટ જોઈ અચરત થએઆં. દરએક દુકાનોમાં મોહોટા મોહોટા આખા કાચોનાં બારણા બારીઓ હોએછે અને દુકાનોની અંદર એવી રીતે સામન ગોઠવીઆમાં આવેછે કે બારણે જનારાઓનો જીવ તુરત લલચાએઆ વીનાં રેહેજ નહી, અને જો કદી કોઈ અંદર એવું ધારીને જાએ કે હું કાંઈ નજીવી ચીજજ ખરીદ કરીસ તો તે પોતાની ધારણામો તુરત ઠગાશે, કારણ કે તેની પાસે કાંઈ સુમાર વગરની ચીજો એવી રીતે લાવાને દેખાડેછે અને એવા મધુર શબદોથી તે વેચનારાઓ તથા વેચનારીઓ બોલેછે કે કોઈ કંજુસનો કંજુસ હોએ તેનેથી પણ કાંઈબી ખરીદ કરીઆ વીના રેહેવાએજ નહી. કદાચ તમો એમ કેહશો કે મુંબઈમાંબી સઘલી ચીજો મલેછે. એ મલેછે એ મારાથી ના નહી કેહેવાએ.

તમને મેં ઘરોનાં બાહારનાં આકાર વીશે આગલ કહીઉંછે. હવે અંદરનાં ભાગ વીશે થોડું લખવું સજાવાર ધારૂછું. લનડનનાં ઘરોતો એક ચેલીમાંના સઘલા એકજ તહરેનાં હોએછે. તેમાં ચાર કે પાંચ ઈઆ તેથીબી વધારે માલ હોએછે, ને બબરચીખાનું સઘલાની નીચે, ઓએતલીએ રેહેછે કે જેનો ધુમાડો તથા ઓરડામાંની સગડીનો ધુમાડો કાહાડી નાખવા સારૂં ચીમની (એટલે ધુમાડીઆં) કરવામાં આવેછે. સઘલાં ઘરોમાં ઓરડાઓ નાહાનાં રેહેછે. એના બે સબબછે, એકતો ઘણી જગા નહી રોકાએ ને બીજું નાહાના ઓરડામાં ઠંડી થોડી લાગે. દરએક ઓરડામા સગડી બાંધેલી હોએછે. (સગડી હમોને નવાઈ જેવી નહી લાગી એ વીશે અમે ઘણીવાર સાંભલેલું તથા વાંચેલું હતું પણ નજરે જોએલી નહી. હમે જે રૂતમાં ગએઆં હતાં તે રૂત 'સમર' કરી કેહેવાતી હતી અને એ તેઓની ગરમીની રૂતછે પણ તેઓની ગરમી આપણી ઠંડી જણાએછે એથી સગડી કોઈજ વાર સલગાવતાં હતાં પણ એઓની જારે 'વીંટર' ની રૂતુ આવેછે તારે કેહેછે કે સગડી આગલ ઘણી મજા પડેછે.) બીજું ઘરોમાં ઘણું કરીને નીચે લખેલા ઓરડાઓ જરૂર હોએછે. "ડરાઈંગ રૂમ" એ ઓરડો સારો સમારેલો ને દોસત દોસતદારો ઓલખાણ પીછાન વાલાઓની સાથે મુલાકાત કરવામાં તથા બેસવાના કામમાં આવેછે. "ડાઈનીંગ" રૂમ—ખાવાનો ઓરડો. "બેડરૂમ" સુવાનો ઓરડો. "લાઈબરેરી" પુસતકખાંનું ઈઆ અજીઆસ કરવાનો ઓરડો. એ વગેરે ઓએતલીએ રાંધવાની જગીઆ તથા ચાકર માણસોની બેસવા ઉઠવાની જગીઆ બાંધેલી હોએછે. પાણી સઘલી બાજુપર કારકો ફેરવીઆથી બધે પોહોચતું થાએછે. તીહાંનો પવન ઘણો ઠંડો ને દુઃખદાએકછે તે સબબથી સઘલાં બારણાં બારી બંધ રાખવાનો રવાઈઓ એટલે સુધી ચાલેછે કે બાહારનો દરવાજો પણ બંધ રાખેછે. કોઈ અંદર આવવાને ચાહાતું હોએતો તેણે બાહારથી ઘંટનાં તારનું બકલ ખેંચવું કે તેથી રસોડી આગલ ટાગેલો ઘંટ વાગેછે એટલે માણસ જઈ બારણુ ઉઘાડી તેને અંદર લેછે. ને પાછું બારણું બંધ કરી એ શખસને દરાઈગ રૂમમાં બેસાડી આપણને તેના આવીઆની ખબર આપેછે, આપણી સાથે વાત કરી તે શખસ પાછો જવાને તઈઆર થાએ તીઆરે આપણે દરાઈંગ રૂમનાં ઘંટનુ બકલ ખેંચવું કે નીચેના ચાકરને તેથી ખબર પડે ને તે પેલા આદમીને પાછું બારણું ઉઘાડી આપે. દરએક ઓરડામાં પણ ચાકરોને બોલાવવા માટે ઘંટના તારો મુકેલાછે. એ તારોની વેતરણ ઘર બંધાએછે તીઆરથીજ કરવામાં આવે છે. ઘણું કરીને ઓરત ચાકરો રાખવામાં આવે છે કાંએકે મરદોને બીજા ધંધા ઘણા તથા તેમને પગાર મોહોટો આપવો પડેછે. પણ ઓરતોનો પગારબી આપણા ચાકરો કરતા વતો અને તે આપણા તરણ ચાકરનું કામ એકલીજ કરેછે એટલુંજ નહી, પણ સઘલુ કામ એવી રીતે કરેછે કે સઘલા રાજી રેહેછે.

હાલ લંબાણ થવાથી કદાચ તમુને વાંચતાં કંટાલો આવશે તેથી બીજી વાર લંડન વીશે લખીશ.

પરચુટણ.

જારે લાંબી મુદતનાં કોઇબી દસતાવેજ અથવા લખત પતર ઉપરની શેહાઈ ઉડી જઈ ફીકી થઈ ગઈ હોયતો તેની ઉપર ટાનીક અથવા ગાલીક આસીડ લગાડીઆથી પાછી અસલી હાલતમાં તે આવી શકેછે.

દીન શમશી નાંમનાં સખશે એવી ગણતરી કાહાડીછે કે ઈંગલંડ અને સકાટલંડમાં મલી દર આઈતવારે ૭૫૦૦૦ વાએજ તાંહાંનાં પાદરીઓ કરેછે!

દુનીઆમા સઉથી જલદીથી ચાલનાર સટીમર—ઈજીપટના "વાઈસરાયને" વાસતે એક સટીમર બંધાઇછે તેની તપાસ કરતી વખતે તે એક કલાકમાં ૧૮॥ "નાટ" અથવાં——માઇલ ચાલી હતી. આજસુધી એવી ચાલ આખી દુનીઆમા કોઇપણ સટીમરની માલમ પડી નથી.

સોગન લેવાની નવાઈ જેવી રીત—ચીનાં લોકોને ઈંગરેજી અદાલતમાં જેવારે સોગન આપીઆમા આવેછે તારે તેઓને આપણી પેઠે ધરમ પુશતક ઉપર શોગન આપતા નથી પણ તેઓની રીત પરમાંણે ચીનીનાં વાસન અથવા રકાબી ભાંજીઆથી શોગન આપેછે. અદાલતમાં તેઓ નીચે મુજબ શોગન લેછે. "તમારે સાચું બોલવું, બધું સાંચું બોલવું અને સાચાં સવાયે બીજું કંઈજ બોલવું નહી, આ રકાબી અથવા વાસન જેમ ભાંજીઆ તેમજ જો જુઠું બોલશોતો તમારા જીવના પણ કટકા થશે."

રૂશીઆમાં તેલના કુવા—કાસપીઅન સમુદરના કીનારા ઉપર એક તેલનો કુવો મલી આવીઓછે. એક ખડકમાં એકસો વીસ ફુટનો ખાડો ખોદવા પછી, તેમાથી એક તેલનો ઝરો માલમ પડીઓ તેમાથી વીસ મીનીટ સુધી તેલ વેહવા પછી, એક મોટો ધડાકો થઈ ધરતીકંપ થયો; કે જેથી મજુર લોક બીહીને નાશી ગયા. તે ધોધાટ નરમ પડવા પછી, ખારાં પાણીનો એક ઝરો જોરથી ફુટી નીકલીઓ. તે છવીશ મીનીટમાં બંધ પડીઓ. તારપછી તેજ ખાડામાં થી ફીણ, ધુવાડો, અને પથર નીકલવા લાગા. તે પુરા થયા બાદ, ખાડામાથી સરાસરી ૧૫૦૦) થી ૨૦૦૦ કુંડી ભરી સાફ તેલ કાહાડવામા આવીઉંછે.

બચાંને કદી મારશોનાં—જો તમારાં બચાએ કશો વાંક અથવા તકસીર કીધી હોયતો તમારી પેહલી ઇછા તે બચાંની ખાતરી કરવાની હોયછે કે જે તેણે કીધુંછે તે ખોટુંછે. હવે એકવાર જાંણીઆ છતાં તેજ તકસીર ફરીથી કરે તારે તમે તમારા હોકમને તાબે થવા ફરમાવોછો. તમારી, મતલબ બચાઓ ધુમ કરીલાને તાબે થવા કરતાં, તમારી ઇછાને તાબે થાયે એવી હોયછે. બચાંઓ ફકત બીકથીજ આપણાં હોકમને તાબે થાયે એવી આપણી નેમ નથી પણ તેઓ જે ભુલ અથવા તકસીર કરેછે તે, ભુલ અથવા તકસીરછે એવું સમજી, તેઓ આપણાં હોકમને માંન આપે એવી આપણી ઇછા હોયેછે. જો બચું ફકત મારની બીહીકથીજ તાબે થતું હોયતો પોતાની ખરી તકશીર શું છે તે તેનાં ધેઆંનમાં આવનાર નથી, અને એ રીતે જાંહાંસુધી તે પોતાની તકશીર શમજી શકે નહી તાંહાંશુધી માર મારવો પડેછે. મારેલો માર તે જલદીથી વીશરી જાએછે; પણ ખરો રસતો કીયો તે તેની સમજમાં એકવાર આવેછેતો તે કદીપણ વીશરતું નથી. ઘણીવાર બચાંમાં બોહોસ કરવાની તમે મારથી વધેછે.

બે મહીનાની વાત પર, એક રૂશીઅન ગામડીઓ મજુર, નામે કમીસરાફ, પોતાની વરસગાંઠને દીવસે સવારના પરોટીઆમા, દેવલમા જઈ બંદગી ગુજારી, દેવલમાથી પાછો ફરતો હતો, તેવામાં જે નદી ઓલંગી તેને જવું હતું, તે નદીપરનો પુલ ખસેડી મુકીઓ હતો, માટે નદીની પાસે એક વાડીમાં રૂશીઆનો શાહ હતો તેને જોવાને લોકોની ગીચ મળી હતી, તેમાં કમીસરાફ પણ સામેલ થયો. પોતાના શાહને કોઈ દીવસે જોએલો નહી, તેથી તેનો ચેહરો જોવાને છેક આગળ વધીઓ. તેની પછવાડે એક બીજો શખસ આગળ આવવાને જોરથી તજવીજ કરતો હતો, પણ કમીસરાફ પોતાની જગો છોડવાને ચાહતો નહી હતો; તેથી તેનું થોડોક વાર કંઈ વળીઉં નહી. જેવો શાહ ગાડીમાં બેશવા જાએછે તેવોજ પેલો પછવાડેનો શખસ કમીસરાફની આગલ નીકલીઓ અને પોતાના ડગલાના અંદરના ગજવામાંથી પીસટોલ કાહાડી ફોડવા જાએછે, તેવામાં કમીસરાફે તેના હાથને આંચકો મારેઓ, તેથી ગોલી આડી ગઈ અને શાહનો જાન બચીઓ. લોકોમાં હો હા થઈ રહી અને પેલો ગુનેગાર થોડા વારમાં પકડાએઓ. કમીસરાફ જીવ લઇને નાઠો. તેને ઘણી મેહનતે પકડી લાવીઆ. શાહની આગલ ઉભો કરતાંનેવાર તે જમીનપર પડી પગે લાગો. શાહે તેને ઉઠાડી હાથને બોસો દઈ તેને અમીરનો ખેતાબ આપીઓ. મોટા મોટા ઉમરાવો તેને માન આપવાને આવીઆ, અને જે ઘણી સવારના મીસકીન હતો તે બપોરમા ઉમરાવ ગણાવા લાગો. વાંચનાર! આ ખરી વાત, ગમે તેવી સરાગાતથી જોડી કાહડેલી ખોટી વાતને, કેટલી ઝાંખમાં નાખેછે!

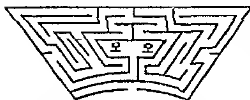
રંમુજે ફુરસત.

૧ લું. જેલ ખધેનુ બચું જમીન ઉપર કાહડે,
જફા પેહલાં જબરી, માણસ તેપર પાડે;
આખો તેની ફોડી, કાણ તેને કરે,
બચું માથી છુટું, શોગથી ફરે;
બાઇઓ તમો લાવી, હેતથી તે ઘર,
ખુશી થઈ રાખોછો અંગની ઉપર.

૨ જું. અરધા ઈંચનાં ખાડામાં, જગત અરધી જાય,
સેતારા, ચાન, સુરજ, સેહેલથી સમાય.

૩ જું. પુરૂથવી ઉપર, એક રાજા, દર વરશે ફરવા નીકલેછે. તે જાંહાં પગલું મુકેછે તેહાં આબાદાની થાએ છે. હજારોને તે બખશેસ કરતો ચાલેછે. ભુખીઆને તે અન આપેછે અને પેયાસાને તે પાંણી પાએછે. તેના આવવાની ચેતવણી આપવાને ઘણુ કરીને તેના ચોપદારો તેની આગમજ વેહેતી તરવારનો ચમકાટ બતાવેછે અને નગારાં વાજાડેછે. વલી તે રાજાની મેહેરબાની સઘલી પરજા ઉપરજછે એમ નથી. સઘલાં જન જનાંવર, પાહાડ, ખેતર, ઝાહાડ પાન, ઈતીયાદીને તે અમન ચમનમાં રાખેછે એ રાજા કોણ તે કહો.

૪ થું. ઈંગલંડનો બીજો હેનરી રાજપાતની ગાદી ઉપર બેઠો તેની આગાજય તેની એક રાજેમંદ નાંમે રાખેલી સ્ત્રી હતી જેને જાહાડ પાનનાં વેલાઓ ઉગાડી તેની ગલી ગુંચીઓ બનાવી તેહાં માંડવમાં રાખી હતી. એ માંડવામાં જવાનો રસતો એટલોતો બીકટ હતો કે અંદર જનાર ઘણી ભટકી ભટકીને પાછો ફરે. હેનરી પોતે પણ ખાનગી રીતે એક રેશમી દોરો બાંધી રાખેલો તેની મદદથી અંદર જઈ શકતો હતો.

ઈંગલંડમાં ગમતને ખાતર એવા માંડવાઓ બનાવે છે જાંહાં લોકો તરેહ તરેહની ગમતો કરેછે.

એવાજ હેમપડન કોરટમાનાં ગુંચવારા ભરેલા માંડવનું આ એક ખરૂં ચત્રી આપીઉંછે જેની વચે બે જાહાડ છે. કાળી લીટીઓછે તેને આરી ઝાહાડીની ભીત સમજવી અને જાંહાથી ખોલો મારગ દીસેછે તેને અંદર દાખેલ થવાનો દરવાજો સમજવો અને તેમા થઈ આરી ભીત નહી નડે એવો રસનો પકડી શકથી ટુકે રસતે પેલા બે જાહાડ આગલ જવું.

ખોલાશો.

વાંચનાર જો રસતો સોધતાં તમો એક બે વાર ભુલાં પડો, તોએ જો તજવીજ ચાલુ રાખી સોધશોતો રસતો જરૂર મલશે.

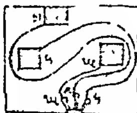
ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧ લું. કાંદો.

૨ જું. ચંદરમા.

૩ જું. ઘડું.

૪ થું.

ઊપદેશનાં પદ.

(ગયા આંકમાં હતું તેજ રાગમાં.)

તન તું ગણેછે તારૂં રે તે નથી તારૂં. ટેક.

પૃથવીના પરમાણું, ભેળા થઈ ભલું રચાણું,
સુધારીને કર્યું સારૂં રે, તે નથી તારૂં. ૧.

સંભાળીને રાખ્યું સાજું, તોલવાણું કર્યું તાજું,
ખવરાવ્યું ખાટું ખારૂં રે, તે નથી તારૂં. ૨.

જયારે તે રોગી જણાશે, મુકવાનુ મન થાશે,
અતિશે થશે અકારૂં રે, તે નથી તારૂં. ૩.

ભવન[1] જે લીધું ભાડે, અવશ્ય આખર દહાડે;
જેનુ તે તેને જનારૂં રે, તે નથી તારૂં. ૪.

પંથી ઝાડ હેઠે પેઠો, બે ઘડી ઠરીને બેઠો;
મૂઢ જાણે ઝાડ મારૂં રે, તે નથી તારૂં ૫.

સ્થૂળતણી[2] રાખ થાશે, અતે એતો ઉડી જાશે,
હશે સારૂં કે નઠારૂં રે, તે નથી તારૂં. ૬.

તેના તે તત્વો ગુંથાશે, કૈકની કાયા રચાશે;
વિચારીને જોતો વારૂં રે, તે નથી તારૂં. ૭.

તેની તેજ માટીતણા, ઘડાએલા ઘાટ ઘણા;
શી રીતે બધા સંભારૂં રે, તે નથી તારૂં ૮

જગત જુએછે જાતું, તોય નથી ગ્નાન થાતું,
એવું શું થયું અંધારૂં રે, તે નથી તારૂં. ૯.

જરૂર જો એવું જાણું, તેનો શો ગમત તાણું;
શાને માટે શણગારૂં રે, તે નથી તારૂં. ૧૦.

પર ઉપકાર કરીએ, તેથી ભવજળ તરીએ;
બીજુ એકે નથી બારૂં રે, તે નથી તારૂં. ૧૧.

પલકમાં નાશ પામે, દાખ્યુ દલપતરામે;
આપી ઝાઝું શું ઉચારૂં રે, તે નથી તારૂં ૧૨.

ચુક—ગોઆં આંકમાં "અમેરીકા ખંડમાં ખુદરતની અજાએબીઓ" એવાં મથાલાં હેઠળ દુનીઆમાં સઉથી મોટી નદી મીસીસીપીછે કરી લખેલુંછે તેને બદલે એમેઝોન વાંચવું.

---

૧ ઘર. ૨ શરીર.

બાગમાં હું સુતેલો હતો તેવામાં એક ઝેહરી સરપે આવી મને કરડીયો, તેથી તેનાં ડંખનાં ઝેહેરથી મરણ પાંમીયો. આ પરમાણે હાલ પણ આખું દેશ એજ માનેછે. હવે જો વાહલા પુત, જે ઝેહરી સરપે તારા બાપને ડંખીઓ હ તો તે કયો ! તે હાલ તેની ગાદીએ બેસી તેનુ તાજ પેહેરેછે.

ફીરોજ—ઓ ગેબી ફરેસતા !! મારો કાકો !!!

ભુત—હા, તેજ બદકાર, તેજ છીનાલવા હેવાને પોતા ના પરાકરમથી મારી પેયારી અને દેખાઈતી નેક રાંણી સં ગાત સંબંધ રાખેયો, તેણીની મમતા મેળવી, અને એશક નાં લોભમાં આધળો બની તેણે મારી ઉપર કરૂર કરમ કી ધું. ટુંકમાં કહું તો, હું મારા બાગમાં રાખેતા પરમાંણે પાછ લે પોહોરે આરામ લેવા શુતેલો હતો તેવામાં તારો કાકો કે કાઉસ, છુપી રીતે પોતાના હાતમાં એક ઝેહરી પાલાનાં રસ ની સીસી લઇ તેહાં આવેયો, અને તે વસતુ મારા કાનમાં નાંખી નાહશી ગયો. પેલી ઝેહરી વસતુની અસર એવી થઈ કે મારાં શરીરની સઘળી રગે રગોમાં તેનું ઝેહર પે વસ થઇ ગયું, અને મારૂં લોહી બીગડી ગયાથી રગત પી તનો પોપરો મારા સઘળા સરીર ઉપર બંધાઇ ગયો—મારી સુવાળી અને ખુબસુરત ચામડીને બાવળની છાલના જેવ ડી જાડી કરી નાંખી. પછી પેલો રોગ બીજી સઘળી મા હેલી ઇંદરીઓ ઉપર ઉતરી પડીઆથી, તુરત મારૂં મોહત આવીપું. એ પરમાંણે મારો ભાઈ, થઈ મારો મુદઈ, જાન મારો લઇ, લઇ બેઠો સરવે કંઈ—મારૂં તાજ, મારૂં તખત, મારી મીલકત, અને વળી લઇ બેઠો મારી રાણી, હા, એ કેહવી કાંહણી ! જો મારી કેહવી દશા, મારી જીંદગીનાં ખીલતા બાહરમાં મને કાપી નાંખીઆથી, હાલ હું પરબા ર વીના ભટકેટો ફરૂંછું—જાંહાસુધી મારી જીંદગીમાં થય લું પાપ કપાઇ જાએ નહી તેહાંસુધી મારૂં કામ થાએ ન હી—આ કેહવો ગજબ ! આ કેહવો સીતમ ! તારી અંદ ર સદગુણ હોએતો આ વાત સુખે મોહડે ખમી બેસી રેહ તોના, અને બેસતાન શેહરનાં બાદશાહી બીછાનાને અપ વીત લગનથી જોડાએલાં જોડાંથી અપવીતર કરવા દેતો નાં. મારી સોંપેલી ફરજ તું બજાવે તેની આગમજ હું તને એ ક ચેતવણી આપુછું, તે એકે તારી પોતાની માને તેણીનાં અપરાધ ખાતર કાઇ પણ ઇજા કરતો નાં—તેણીને પોતાના અંતકરણ ઉપર સોંપજે, અંતકરણનાં ચટકાની સીખશા તે ણીના બેવફા દીલને લાગીયા વીના રેહનાર નથી. હવે, પ રોઢીઉ નજદીક આવતું દીસેછે, સેતારાની રોશની જાંહખી થતી જાએછે મારે—

ફીરોજ ફરઝંદ, ઉઠી સબાબ,
શીખા વીના, એટલું કામ,
કદી ન લેતો, જરા આરામ,
પીતાની પરીવીની રાખજે ફામ.

(ભુત જતો રેહેછે).

ફીરોજ—ઓ આકાશ, પુરથવી, ગુરીવ, ચાન!
બાજુ શું! દોજખનુ દુશટ મકાન?
અરે છીહ ! શુપ ગોહ આવુ ન ચાલ,
દોસ તું તંગ ધર, નસોની જાન.
પીતાની પરીતીપર ગખુ ન ફામ,
તો જનમ ને જીવતરછે માર હરામ.

અફશોસ ભલા ભુત ! કાળી કેહવી રેખ,
રાખે તારા ભવીશના મારેલા લેખ !
આ મગજનાં બાકામા ભરી ગ્નરવ ગમ,
હુકમ તારો પાલવા પડુ એકદમ.
અરે ઓરત ! પેલી ઓરત કમજાત !
પાધરી તે હતેતો પીડા ન થાત !
હવે લઈ મારૂ લેખણુ નોધુ કસમ, (લખેછે).
"કાકા, સમાલ હવે, થાઉછ તારો જમ."

(એવામાં હોશંગ તથા તુસ આવી લાગેછે).

હોશંગ—ફીરોજ ! શાહ ફીરોજ,

તુસ—ફીરોજ, કેમ કેહેવી ખબર ?

ફીરોજ—ઓ, ભારે નવાઈ જેવી; ભારે અજબ !

હોશંગ—ઠીક ભાઈ, હમુને વેહેલો કેહ—હમો ભારે બેચેન રેહેઆ છઈએ.

ફીરોજ—નહી ભાઇ, નહી, મારેથી કેહવાએ નહી, કદાચ તમો કોઇને જણાવી દેઓ.

હોશંગ—હું ખાતરી કરી કહુંછું કે હું બીલકુલ કો ઈને કહું નહી.

તુસ—દોસત ફીરોજ હું પણ સતધરમથી જણાઉછું કે હું તે છુપું રાખશ.

ફીરોજ—તો ઠીક, જુઓ ભાઈ, આ આખા દેશમાં એક એવો મંડાલ માણસ નહી હશે કે જે પેલાને (કાકાને) મલતો આવે. હા ! હા ! દુનીઆમાં બીજુ દુશટ આદમી કોઈજ નહી હશે.

હોશંગ—હા ભાઇ, તેતો વલી સઉ જાણેછે; એમાં કાં ઇ નવાઈ નહી; અને વલી એ વાત જણાવવાને એક ભુત ને ઘોરમાંથી ઉઠી આવવાની કાંઇજ જરૂર નથી.

ફીરોજ—હા, ભાઈ તું કેહમ તે ખરૂં, અને એમજ છે તો, સાહેબ મેહેરખાંન, મને જવા દેઓ—આપણ પોત પોતાના કાંમ ઉપર જતા રેહીએ.

હોશંગ—વા, તું હમોને ઉડાવવાની કોશેસ કરેછ; જે મ તારી મરજી.

ફીરોજ—ભાઈ હું દલગીરછું કે તમોને જરા રીશ લા ગી હશે, પણ એમાં હું શું કરૂં મારેથી તે કેહવાઇ શકાતુ નથી. તોબી મને એટલું કેહવા દેઓ કે, આજે ભુત આ વેઓ હતો, તે નેક અને ભલોછે, પણ હમારી વચે શું વાત થઈ તે મારેથી કહી શકાતી નથી. આપણ જુદા પડીએ તેતી આગમજ હું તમોને વીનંતી કરી કહુંછું કે આજ રાતરે તમે જે કાંઈ જોયુંછે તે કોઇને જરા પણ જણાવતા નાં. મા રે આ મારી તરવાર ઉપર હાત મુકી કસમ લેઓ કે તમો કોઇને કેહેનાર નથી, કારણ તેથી ભારે ખરાબી થશે.

પરકરણ ૮ મું.

ભુતે આવીને જેઆરથી ફીરોજને છુપી વાત કહી તે હારથી ફીરોજ મગજે અરધો મરી ગયલો હોએ તેવી ભાવ વારંવાર બતાવતો હતો, તેથી તેની મા તથા કાકો ભારે અંદેશામાં પડીયાં હતાં કે રખેને તેઓની છુપી વાતનો સં સારો તેનાં કાંનપર પડેયો હોય.

વળી ફીરોજે શાહ કેકાઉસના વઝર પાહલવનની બેટી

મેહુરબાનુ સાથ મોહબત બાંધી હતી. આ વાત તેણીના ભાઈ નોદરને જણાયાથી તે બાદશાહનુ કાંમ બજાવવા પરગામ જવા નીકળેછે તેની આગમજ પોતાની બેહેનને શીખાંમણ દેવા ઉભો રેહેછે.

નોદર—વાહલી બેહન, સદા તમો ભોગવજો સુખ અને ચેન, અને મારે વીશે કાંઈ પણ ફીકર કરશો ના, અને કાગજ પતર મોકલતાં રેહજો.

મેહુરબાનુ—શું તમોને તે વીશે કાંઈ શક જણાએછ ?

નોદર—હા, ફીરોજને વાસ્તે, તેની બોલી તથા બખેડેસ ઉપર કાંઈ પણ ભુલતાં નાં, જુવાન મરદો એશકની ખીલતી ઉમરમાં પેહલ વેહલા ભારે ખુશનુમાં પમરેછે, પણ એવો પમરાટ જોઈ લેવાનો, પળવારનો અને ખોટો, પછી પાછળથી બેખુનીયાદીની બદબોઈ બતાવીયા વગર રેહેતા નથી. માંટે ફીરોજની ઉપર તમો દીલથી મમતા રાખો તેની આગમજ સમાળજો, તે કેઈ જાતનો માંણસછે. આજે કદાચ તે તમોને ચાહશે, અને કાજે પવનપર પીઠ ફેરવી ફરી જશેતો તેને તમો કાંઈ પણ કરી શકનાર નથી. જેમ ખેલતીનો પાસો એકવાર પડેઓ તે ફરી ફેરવાઈ શકાતો નથી. તેમ એકવાર મોહબત અથવા નેકાની તાલી પડીતો તે કાંઈ પાછી ફેરવાઈ શકાતી નથી. માટે હું કહુંછ તેપર ખુબ દરીઆફ કરજો કે પાછળથી પસતાવો કરવો પડે નહી. કુમારી કનેઆં ઉદારપણે એકબારગી જો પોતાની ખુબસુરતી ચંદરમાની સાંબે ખોલી કરી બેમેતો તે પણ બેઅંદાજતની અથવા ખોટી ઉડાઉ કેહવાએ. માટે સાવચેતી રાખી મારી શીખામણ ઉપર ધેઆંન રાખજો કારણ સરવેથી સરસ સલાંમતી ધાસતીમાં રેહેછે.

મેહુરબાનુ—તમારી આ શીખાંમણને મારાં દીલ ઉપર ચોકીબાન તરીકે રાખી મુકશ. પણ નેકીવાલા ભાઈ, કેટલાક મતલબીઆ ધરમગુરૂઓની માફક સવરગનો સીધો રસતો છોડી કાંટાની ઝાડીમાથી મને મારગ બતાવતા ના. કેટલાંએક માણસો એશઆરામ અને રી (સાથે) લંપટપણાંમાં ગરદનવેર ગરક ગયલા હોયછે. તાબી તેઓ બીજાને નશીએત કરતી વેલા મમતા અને મોહબતના ઓરાને પણ અડકવાની મના કરેછે.

નોદર—નહી બેહન તેવી ખોટી નશીએત હું તમોને કરતો નથી. વખત ઘણો ગયો, મારે જવું જોઈએ,—પણ જુઓ સાંમણે આપણો બાપ આવેછે.

(પાહુલન આવતો દેખાએછે)

પાહુલન—હજુર હીયાં, નોદર ! તારે વાસતે વાંહાણ થોભી રહેયુછે, જલદી કર, પવન પણ પીડનો સારો નીકલેયોછે: જતી વેલા મારા આશીરવાદ લે.

(નોદરના માથાં ઉપર હાત મુકીને)

દેશાંતર જાય તું નોદર ભાઈ,
શીખામણ મારી લે મનમાં તું ગાઈ;
જે તે ખરૂં કરી મનમાં તું નાખે,
સદા માણસથી તું ચાલે જુગેપે.
આવે મનમાં તે કેહવુ નહી સાર,
કદી બોલતાં રાખવી નહી ગરજ;
વીચારમાં આવે જેવી પણ આઈ,
ગુજરાઈ કરી બોલવું નહી ગાઢ.
હસી ને મળી આવતું મડે માન,
અળગો ધરી કરી મડે વાન:
ઊંડી લાજ છેક લેવું નહી લાગ,
વાંહાણ ડુબાડે કદી છેર ઉજાગ.
કદી કરવી નહી સગત ખોટી,
જરા આપીઓથી ગીરા થાય મોટી:
ખાગ બીજાર કાહડી વાકેથી મુંડી,
જો ઘીસ ગળે ભોખંડની ખુંટી.
કદેશ ન કરો કદી ગોઠ ગમ,
જરૂર પડે તોજ લેવી ખમગ:
હરામી હરીફને પડો નીખાલી,
હગવાને અતે બનાવો અનાડી.
ઘતો મઢ્ઝીમા કદી નહી નાદાન,
આપવા ઈજ્જતની આગમનથી માન.
પોશાગ તું પેહેરે કીમતીજ એવા,
તારૂ ગજવું જે આપી શકે તેવા:
રેશમી ચકમકીત ને રંગીન દેખાય,
બનાવે પેહરનારનો હલકો ખ્યાલ.
ઉછીનુ લેવું કે દેવું બી કદી નહી:
બોધ ખાનપ કરવી નહી મરી.
ઉછીના પઈસા નાખે ને નથાડે,
બોલાવે બીજાં વળી મીત્ર બગાડે.
ઘેનર ગુણી લે, રાખતા તું ધ્યાન,
પોતાના દીનમે નગ તેહ તું મન:
જેથી પરીનામ નીકળે એવું આપ,
કદી ન કરે તું કાંઈપણ પાપ.
શીખામણ એટલી મીઠી બોધાર,
આશીરવાદ મારી થા હરી પધાર.

નોદર—મોટા ઉપકાર સાથ હું નમી તમારી રજા લેઉછું. (મેહેરબાંનુ તરફ ફરીને) વાહલી બેહન સલાંમતી શાથ રેહેજો, અને મેં જે તમને કહેલુંછે તે ખુબ યાદ રાખજો.

મેહેરબાનુ—તે વાતતો મેં મારી છાતીમાં કબજે લઈ રાખી છે, જેની કુંચી તમારી પોતાની પાશ રેહેશે.

(નોદર ચલી જતો રેહેછે)

પાહુલન—મેહેરબાનુ, તારો ભાઈ જતી વેલા તુને શું યાદ રાખવા કહી ગયો ?

મેહેરબાનુ—મેહેરબાન બાપ, શાહ ફીરોજને લગતી કંઈક વાત.

પાહુલન—હા, હા ! ઠીક થયું—હું પણ અતરે તારી આગલ એજ બાબદસર વાત કરવા આવેલોછું. મેં સાંભલીયુંછે કે ફીરોજ સાત તું વારંવાર છુપી વાતચીત કરવામાં અને તેનું કહેલું સાંભળવામાં ઘણી છુટ લેછે, એ ખરી વાત ? જો એમ હોયતો પેયારી બેટી હું તને ચેતવણી તરીકે જણાઉછું કે જેમ આપણી હુરમતને છાજે તેમ તેં સમજણ રાખી નથી. હવે જોડું જરા મનેતો ખરેખરૂં જણાવ કે તારી અને તેની વચે શું વાત થઈ હતી.

મેહુરબાનુ—તેણે થોડું એકની વાતપર પોતાનું હેત આપવાને મારી ઉપર દરખાસત કીધી હતી.

પાહુલન—તેનુ હેત ! પુહ ! તું મને કુલ વીહુનારી નાંદાન છોકરીનાં જેવી દીસેછે, જે ફુલની ઝાડી ઉપર વીંછુ લટકેલો જોઈ તેને પણ પકડી લેવા જાયછે.

મેહુરબાનુ—સાહેબ, હજુ મેં કાંઈ મારો વીચાર ઠેરવીપો નથી, અને હવે મને શું કરવું જોઈયે તે જાણતી પણ નથી.

પાહાલણ—તેઆરે જો, હું તુને સમજણ પાડું. એમજ સમજ કે તું એક બાલકછે અને તુને કોઈએ એક રૂપીઓ આપીઓ જે પાછળથી ખોટો અને સીસાંનો સાબેત થયો, મારે તું તેને નકામો ગણી એક કોરે મુકી બેઠીછે.

મેહુરબાનુ—ખરૂં, પણ તેણેતો આબરૂ દરકારથી ખરૂં દીલ બતાવીયુંછે, તેથી તેનાં બોલ ખરા હશે.

પાહાલણ—હા ! હા ! ખરૂં દીલ, તેના ખરા બોલ ! તું નથી સમજતી એ જુવાન મરદનો દરએક બોલ ખણુતર પકડવાનો એકેક ફાંદોછે—જે પેહલ વેહલાં લલચાવીને આગળ ખેંચશે પણ પાછળથી વધારે સજડ શેકાર જણાયેતો એકને કાસામાં મુકી બીજીગમ દોડશે. વળી તું જાંણતી નથી એતો બાદશાહનો બેટોછે, ફાંટામાં આવે તેમ ફરે અને ચીતમાં આવે તેમ મરે ઉંડા ઉંડાં પાંણીમાં ચાલવાને જે ઘણી દેહશત રાખે નહી તેનાં બોલ કેહવા માનવા ! નહી મેહેરબાનું નહી. હવે પછી કાંઈજ કોહું આપતી ના અને તેના મધુર બોલવા ઉપર ભરોશો રાખતી નાં. ટુકમાં કહુંછ કે તું કાંઈબી તેનું સાંભળશેતો શેવટ ખરાબ પરીણામ નીપજશે, જેથી તારા બુટા બાપને નામોશી લગાડીયા વીના રેહશે નહી

હવે વાંચનાર જુઓ, શાહ ફીરોની ચાલ ગમથી ઘેલી બની હતી તેથી તેની મા તથા કાકો તેને ધીકારતાં હતાં એટલુંજ નહી, પણ દરબાર મધેનાં સરવે અમલદારો તેને વીશે માહું બોલતા અથવા કરતા હતા તેઓ મધે બાદશાહનો વજીર પાહલણ પણ ફીરોજને ભારે ધીકારતો હતો એટલુંજ નહી પણ તેનો છોકરો નોદર પણ તેવોજ વીચાર રાખતો હતો. એવામા ફીરોજની મમતા પાહલનની ખુબસુરત બેટી મેહેરબાનુની ઉપર લાગેલી હતી. આ જુવાન સ્ત્રી પોતે પણ ફીરોજની ઉપર મમતા રાખી તેનાં સખુનો સાંભલતી હતી, એવામા તેણીનાં ભાઈ તથા બાપે વચમાં રંજક મુકી. તેઓએ ઉપર જણાવેઆ પરમાંણે મેહરબાનુને નશીએત કરી ફીરોજનો એકુ બોલ પણ સાંભલવા મના કીધી હતી. તેજ પરમાણે તે ચાલવા લાગી.' થોડાક દાહડામાં ફીરોજ તેણીની મુલાકાત લેવાને ગયો. પણ પેલીએતો ઠેરાવ પરમાણે કાંઈ કોહુંબી આપીયું નહી અને પેલા એશકથી ઘેરાએલા ફીરોજને અપમાન લગાડીયું, જેથી વલી તેના દુખ ઉપર ડાહમ પડીયોઃ અને તેનુ ગમગીનીથી ચરેલુ મગજ વધારે ચેડા કાહડવા લાગું ફીરોજ ગયા પછી મેહેરબાનુ પોતાના બાપની આગલ ફરીઆદ કરવા ગઈ

પાહુલન—અરે કેમ ! મેહરબાનુ શુછે !

મેહુરબાનુ—સાહેબ, મને એટલીતો દેહશત લાગી કે હું શું કહું !

પાહુલન—ઓ ખોદા ! દેહશત તારી ઉપર શાની ?

મેહેરબાનુ—ચીતના ચાર ચોખી,—હતી હું એખાતી,
ફીરોજ બની ગાંડો,—ચઢને મારો બાંડો,
આવી ઉભો સામો,—પછી વીચો ઘાગો;
તોફીનો નહી માઝ,—દગાનાં નહી રૂક;
ચોાન પગને ક્રેડે,—આવા અવડાં નકડે,
અંગમા હોય ન લોહ,—તેવું ફીક્ મોહ,
જાણે દોજખમાથી છુટી,—આવીયો લેવા લુટી.

પાહુલન—શું તે તારા એશકને ખાતર ગાંડો બની ગયો હૈતો ?

મેહરબાનુ—હું કઈ તે જાંણતી નથી, પણ મને ધાસતી લાગેછ કે તેમજ હશે.

પાહલન—પછી તે બોલીયો શું ?

મેહરબાનુ—પેહલાં તેણે એક હાતે મારો પોહચો મજબુત ધરીયો, પછી બીજે હાતે પોતાનુ કપાર ધરી મારી ઉપર ભારે ડોળા ઘુરકીયા. એ પરમાણે લાંબોવાર તે મને ધરી રહેયો; પછી મેં જોર કરીને મારા હાત છોડવીયા, જેથી તે એટલોતો દચકાં ખાવા લાગો કે મારી પોતાની છાતી ભરાઈ આવી. અને એનુ શરીર ધ્રુજવા લાગું. શેવટે તે આંખ વીચી ચાલતો થયો, અને મારી ઉપર દુરથી નજર કીધી.

પાહલન—તો ઠીકછે; ચાલો આપણે બાદશાહની આગલ જઈ આ સઘલી બીના કહી સંભળાવીયે. એશકના આધળાપણામા માણસજાત પોતાની અને વળી બીજાંની પણ ખરાબી કરી નાખેછે માંટે એનો અટકાવ થવો જોઈએ. પણ તેં શું હાલમાં કાંઈ આાડા સખુન તેને કહેપા હતા ?

મેહુરબાનુ—આાડા સખુનતો હું કાંઈજ તેને બોલી નથી; પણ જેમ તમે મને હુકમ કીધો હતો તેમ તેની મીઠી પતરીઓ પાછી વાલી હતી અને તેને પોતાને પણ મારી હજુરમાં આાવવા ન દેવાને ગોઠવણ કીધી હતી.

પાહાલણ—હા, તો તેઆરેજ એ આ પરમાંણે ઘેલો બની ગયો હશે ! અરે મેંબી વગારે ડાહપણ ખરચી તેના અટકાવની બીજી કાંઈ રીત શોધી કાહાડી હતેતો વધારે શારૂં. તોબી આ બીનાનો અટકાવ થવો જોઈયે. ચાલો આપણે પાધરાં એના કાકા શાહ કેકાઉસની આગળ એની ફરીયાદ કરવા જઈએ.

(જતાં રેહછ)

પાહલન બોલીયો મનમા, જાઉં બાદશાહ પાસ,
સમજની વાત કહુતો, કેહે મને શાબાસ,
ફીરોજનુ ઘેલાપણું, નરવ તેનો સંતાપ;
મતાર્થ બસ કેહા, તે સુનીઉં આપો આપ.

અંજાણપણે થતા અવગુણો.

આજારી માણસ આગલ ગરદી કરવાની નુકસાન ભરેલી ચાલ વીશે.

બચ્ચું છગા મોહોટું માણસ જેવુ આજારી પડીઉં એટલે કુદરતથીજ તે આરામ લેવાને ચાહેછે. પેહલાં તેને બીછાના ઊપર પડી રેહવાને ગમેછે, તે ફરવા હરવા ચાહતું નથી. રમતીઆલ બચ્ચું જેમ આગલ કુદકારા મારતું હતું તેમ કરીઆને બદલે સુસ

સ્ત્રીબોધ

પુસ્તક ૧૦ મું. જુન ૧૮૬૬ આંક ૬ ઠો.

કરણી તેવી પાર ઉતરણી,

અથવા

બદી—રેહ છુપી કદી?

—///—

કેકાઉસ.... બોસતાન શેહરનો શાહ.
ફીરોજ.... કેકાઉસનો ભતરીજો અને મરનાર શાહ ફરામરોજ નો બેટો.
પાહાલન .. કેકાઉસનો વજીર
મોદર .... પાહલનનો છોકરો
ગુલબાનુ .. બોસતાનની રાણી અને ફીરોજની મા
મેહેરબાનુ.. પાહાલનની છોકરી
ગુસ ...... એક અમલદાર.
હોશંગ .... ફીરોજનો દોસત.
સીપાઈઓ, સરદારો, ચાકરો, ઈતીઆદી
તથા એક ભુત (બોસતાન શેહેરના મરણ પામેલા શાહ ફરામરોજનો દેખાવ)

—

પરકરણ ૩ જું.

ગયા આંકમાં તમોએ વાંચીઉ હશે કે ફીરોજ ભુતની પછવાડે ગયો હતો. તેઓ બને જણ ઘણે દુર નવરે દેકાંણે જવા લાગા તેથી ફીરોજનાં મનમા ધાસતી લાગી અને તે બોલીઓ.

ફીરોજ—અરે તું મને કાંહવેર લઈ જશે! હવેતો હું વધારે આગલ તારી પછવાડે આવનાર નથી.

ભુત—તું જરાબી ધાસતી રાખીઆ વીનાં મારી ઉપર નજર ફેરવી ચાલીઆ કર. કંઈ નહી તું જરાબી ડરતોના.

ફીરોજ—વારૂ તેઆરે ઠીકછે.

ભુત—મારો બાહર ફરવાનો વખત હવે લગભગ પુરો થાવા આવીઓછે, અને જરાવારમાં મને આતસની ચેહ અને ગંધકના ગોફામાં ગંધાવુ પડશે.

ફીરોજ—અફશોસ ગરીબ ભુત! તમો ઉપર કેહવી જફા!

ભુત—મારી ઉપર દઆ કીધાની આગમજ, એક ગુપત વાત હું જે તને કહું તે તું ખુબ ધેઆન દઈ સાંભલ.

ફીરોજ—સું ગુપત વાત! હા, જલદી કર.

ભુત—પણ તે સાંભલી ઘડે પેરે બેગી રેહેતોના—કીનો લેવાને તુરત કંમર બાધજે

ફીરોજ—કીનો! કીનો સાનો!

ભુત—જો, હું તારા પીતાનું, રૂહ હું પોતે,
દુખ મારૂં જોતે, તો દુનીઆ પણ રોતે.
રાતે હમને રજા, છે રમવાને બાહાર;
દીસે હમને દેખે, દેવતાનો માર.
જીંદગીનું પાપ, જ્યાં લગી ગરદુ જાય,
ધુના અને ગરવ, બળી સાફ થાય.
પડે તેહા દુનક, હમોપર એ જફા,
રેહે તેહા મુરી, ખુરશત થાય કફા.
કેહની કાહણી, કેહવીકે કરૂર,
છે કેહવાને તે, મનાઈ મને પૂર.
પણ વાત એક કહું, જે સુની તતકાલ,
સીઓળીઆનાં કાંટા, જેવા ઉભા થાય બાલ.
જીવ તારો જાયબો, થના ભાગે ન વાગ,
લોહ તાહ રગુઆન, થઈ જાએ થડગાર;
આખો તારી એકદમ, નીકળીઆવે બાહેર;
આગની ભગનીમાં, પડે જાહેર જાહેર.
માટે ઓ પેઆરા પુત, સુખુન મારા સુન!
તારા પીતાનું થયું, છે ઘાતકી ખુન!

ફીરોજ—ખુન! ઓ ઈશવર ખુન કોણનું!

ભુત—ખુન, હા, ખુન, તારા પીતાનું બેશક,
ખુન તેનું થયું, છીણવી લેવા તેનો હક.
માટે કીનો તેનો લેવા, જવા દેતોના તક;
સાચા આ સખુનપર ધાયનોના શક

ફીરોજ—(જવાં મહડાવી.)
તો બોલ, તે કોણ, જવા દેના એક પલ!
આસમાન મધે હોય, તો બી આણી દેકલ!
ચાચરની માફક, તેને ચાહૂ ચપચ!
આ ઉધગતી ગોમાં, ગપું એનુ બપ!

ભુત—હા! મને લાગેછ તું ભારે આતુરછે—કીનો લેવાને તું પલવાર ચુકનાર નથી. જો ફીરોજ સાભળ, મારાં મરણની વખતે સરવે લોકમાં એવી વાત ફેલાઈ કે મારા

બાગમાં હું સુતેલો હતો તેવામાં એક ઝેહરી સરપે આવી મને કરડીયો, તેથી તેનાં ડંખનાં ઝેહેરથી મરણ પાંમીયો. આ પરમાંણે હાલ પણ આખું દેશ એમજ માનેછે. હવે જો વાહલા પુત, જે ઝેહરી સરપે તારા બાપને ડંખીઓ હ તો તે કયો? તે હાલ તેની ગાદીએ બેસી તેનુ તાજ પેહેરેછે.

ફીરોજ—ઓ ગેબી ફરેસતા !! મારો કાકો !!!

ભુત—હા, તેજ બદકાર, તેજ છીનાલવા હુવાને પોતા ના પરાકરમથી મારી પેયારી અને દેખાઈતી નેક રાંણી સં ગાત સંબંધ રાખેયો, તેણીની મમતા મેળવી, અને એશક નાં લોભમાં આંધળો બની તેણે મારી ઉપર કરૂર કરમ કી ધું. ટુકમાં કહુંતો, હું મારા બાગમાં રાબેતા પરમાંણે પાછ લે પોહોરે આરામ લેવા શુતેલો હતો તેવામાં તારો કાકો કે કાઉસ, છુપી રીતે પોતાના હાતમાં એક ઝેહરી પાલાનાં રસ ની સીસી લઇ તેહાં આવેયો, અને તે વસતુ મારા કાનમાં નાંખી નાહશી ગયો. પેલી ઝેહરી વસતુની અસર એવી થઈ કે મારાં શરીરની સઘળી રગે રગોમાં તેનું ઝેહર પે વસ થઈ ગયું, અને મારૂં લોહી બીગડી ગયાથી રગત થી તનો પોપરો મારા સઘળા સરીર ઉપર બંધાઈ ગયો—મારી સુવાળી અને ખુબસુરત ચામડીને બાવળની છાલના જેવ ડી જાડી કરી નાંખી. પછી પેલો રોગ બીજી સઘળી આ હેલી ઇંદરીઓ ઉપર ઉતરી પડીઆથી, તુરત મારૂં મોહત આવીયું. એ પરમાણે મારો ભાઈ, થઈ મારો દુશ્મન, જાન મારો લઇ, લઇ બેઠો સરવે કંઇ—મારૂં તાજ, મારૂં તખત, મારી મીલકત, અને વળી લઈ બેઠો મારી રાંણી; હા, એ કેહવી કાંહણી! જો મારી કેહવી દશા, મારી જીંદગીનાં ખીલતા બાહરમાં મને કાપી નાંખીઆથી, હાલ હું ઘરબા ર વીના બટકટો ફરૂંછું—જાંહાંસુધી મારી જીંદગીમા થય લું પાપ કપાઈ જાએ નહી તેહાસુધી મારૂં ઠામ થાએ ન હી—આ કેહવો ગજબ ! આ કેહવો સીતમ ! તારી અંદ ર સદગુણ હોએતો આ વાત મુગે મોહડે ખમી બેસી રેહ તોના, અને બોસતાન શેહરના બાદશાહી બીછાનાને આવ રીત લગનથી જોડાએલાં જોડાંથી અપવીતર કરવા રતો નાં. મારી સોંપેલી ફરજ તું બજાવે તેની આગમજ હું તને એ ક ચેતવણી આપુછું, તે એકે તારી પોતાની માને તેણીનાં અપરાધ ખાતર કાંઈ પણ ઈજા કરતો નાં—તેણીને પોતાના અંતકરણ ઉપર સોંપજે, અંતકરણનાં ચટકાની સીખશા તે ણીના બેવફા દીલને લાગીયા વીના રેહનાર નથી. હવે, પ રોઢીઉ નજદીક આવતું દીસેછે, સેતારાની રોશની જાંહખી થતી જાએછે માટે—

ફીરોજ કરજે, છેલી સલામ,
ભીખા વીના, એરણ કામ,
કદી ન લેતો, જરા આરામ,
પીતાની પરીતીની રાખજે ઠામ.

(ભુત જતો રેહેછે).

ફીરોજ—ઓ આકાશ, પૃથવી, સુરીય, ચાન!
બીજુ શું ? દોજખનુ દુષ્ટ મકાન!
અરે છીહ! ચુપ મોહ આરૂ ન ચાસ,
રીસ તું તંગ પર, નેસોની લાજ.
પીતાની પરીતીપર રાખુ ન કામ,
તો જનમ ને જીવતરછે માર હરામ.

અફસોસ ભલા ભુત! કાલીકેહવી રેખ,
રાખે તારા ભીજના મારેલા લેખ!
આ મગજનાં ખાડામાં ભરી સરવ ગમ,
હુકમ તારો પાળવા પડું એકદમ.
અરે ઓરત! પેલી ઓરત કમજાત!
પાપથી તે હતેતો બીગા ન થાત!
હવે લઈ માર્ર લેખણ નોધુ કસમ, (લખેછે).
"કાકા, સમાસ હવે, થાઉછ તારો જમ."

(એનામાં હોશંગ તથા તુસ આવી લાગેછે).

હોશંગ—ફીરોજ! શાહ ફીરોજ,

તુસ—ફીરોજ, કેમ કેહેવી ખબર?

ફીરોજ—ઓ, ભારે નવાઈ જેવી, ભારે અજબ!

હોશંગ—ઠીક ભાઈ, હમુને, વેહેલો કેહ—હમો ભારે બેચેન રહેઆ છઈએ.

ફીરોજ—નહી ભાઇ, નહી, મારેથી કેહવાએ નહી; કદાચ તમો કોઇને જણાવી દેઓ.

હોશંગ—હું ખાતરી કરી કહુંછું કે હું બીલકુલ કો ઇને કહું નહી.

તુસ—દોસત ફીરોજ હું પણ સતખરથી જણાઉછું કે હું તે છુપું રાખશ.

ફીરોજ—તો ઠીક, જુઓ ભાઈ, આ આખા દેશમાં એક એવો ચંડાલ માણસ નહી હશે કે જે પેલાને (કાકાને) મલતો આવે. હા! હા! દુનીઆમાં બીજુ દુશટ આદમી કોઇજ નહી હશે.

હોશંગ—હા ભાઈ, તેતો વલી સઉ જાણેછે; એમાં કાં ઇ નવાઈ નહી; અને વલી એ વાત જણાવવાને એક ભુત ને ઘોરમાંથી ઉઠી આવવાની કાંઇજ જરૂર નથી.

ફીરોજ—હા, ભાઈ તું કેહમ તે ખરૂં, અને એમજ છે તો, સાહેબ મેહેરબાન, મને જવા દેઓ—આપણ પોત પોતાના કાંમ ઉપર જતા રહીએ.

હોશંગ—વા, તું હમોને ઉડાવવાની કોશેસ કરેછ, જે મ તારી મરજી.

ફીરોજ—ભાઈ હું દલગીરછું કે તમોને જરા રીશ લા ગી હશે, પણ એમાં હું શું કરૂં મારેથી તે કેહવાઈ શકાતુ નથી. તોબી મને એટલું કેહવા દેઓ કે, આજે ભુત આ વેઓ હતો, તે નેક અને ભલોછે, પણ હમારી વચે શું વાત થઈ તે મારેથી કહી શકાતી નથી. આપણ જુદા પડીએ તેની આગમજ હું તમોને વીનંતી કરી કહુંછું કે આજ રાતરે તમે જે કાંઈ જોયુંછે તે કોઇને જરા પણ જણાવતા નાં મા ટે આ મારી તરવાર ઉપર હાત મુકી કસમ લેઓ કે તમો કોઈને કેહેનાર નથી, કારણ તેથી ભારે ખરાબી થશે.

પરકરણ ૮ મું.

ભુતે આવીને જેઆરથી ફીરોજને છુપી વાત કહી તે હારથી ફીરોજ મગજે અરધો ચરી ગયલો હોએ તેવી ચાલ વારંવાર બતાવતો હતો, તેથી તેની મા તથા કાકો ભારે અંદેશામાં પડીયાં હતાં કે રખેને તેઓની છુપી વાતનો સં સારો તેનાં કાંનપર પડેયો હોય.

વળી ફીરોજ શાહ કેકાઉસના બટર પાહલનની પેઠી

મેહેરબાનુ સાથ મોહબત બાંધી હતી. આ વાત તેણીના ભાઈ નોદરને જણાયાથી તે બાદશાહનુ કાંમ બજાવવા પરગામ જવા નીકળેછે તેની આગમજ પોતાની બેહેનને શીખાંમણ દેવા ઉભો રેહેછે.

નોદર—વાહલી બેહન, સદા તમો ભોગવજો સુખ અને ચેન, અને મારે વીશે કાંઇ પણ ફીકર કરશો ના, અને કાગજ પતર મોકલતાં રેહજો.

મેહરબાનુ—શું તમોને તે વીશે કાંઈ શક જાએછ?

નોદર—હા, ફીરોજને વાસતે, તેની બોલી તથા બખ્ચેસ ઉપર કાંઈ પણ ભુલતાં નાં, જુવાન મરદો એશકની ખીલતી ઉલટમાં પેહલ વેહલા ભારે ખુશનુમાં પમરેછે, પણ એવો પમરાટ જોઈ લેવાનો, પળવારનો અને બોટો, પછી પાછળથી બેબુનીયાદીની બદબોઈ બતાવીયા વગર રેહેતા નથી. માંટે ફીરોજની ઉપર તમો દીલથી મમતા રાખો તેની આગમજ સમાળજો, તે કેઈ જાતનો માંણુસછે, આજે કદાચ તે તમોને ચાહશે, અને કાલે પવનપર પીઠ ફેરવી ફરી જયેતો તેને તમો કાંઈ પણ કરી શકનાર નથી. જેમ મોરતીનો પાસો એકવાર પડેઓ તે ફરી ફેરવાઈ શકાતો નથી, તેમ એક વાર મોહબત અથવા નેકાની તાલી પડીતો તે કાંઈ પાછી ફેરવાઈ શકાતી નથી. માટે હું કહુંછ તેપર ખુબ દરીઆફ કરજો કે પાછળથી પસતાવો કરવો પડે નહીં. કુમારી કનેઆ ઉદારપણે એકબારગી જો પોતાની ખુબસુરતી ચંદરમાની સાંપે ખોલી કરી બેસેતો તે પણ બેઅંદાજની અથવા મોટી ઉડાઉ કેહવાએ. માટે સાવચેતી રાખી મારી શીખામણ ઉપર ધેઆંન રાખજો કારણ સરવેથી સરસ સલાંમતી ધાસતીમાં રેહેછે.

મેહરબાનુ—તમારી આ શીખાંમણને મારાં દીલ ઉપર ચોકીબાન તરીકે રાખી મુકશ. પણ નેકીવાલા ભાઈ, કેટલાક મતલબીઆ ધરમગુરૂઓની માફક સવરગનો સીધો રસતો છોડી કાંટાની ઝાડીમાંથી મને મારગ બતાવતા નાં કેટલાંએક માણસો એશઆરામ અને સી (સાથે) લંપટપણાંમાં ગરદનવેર ગરક ગયલા હોયછે. તોબી તેઓ બીજાને નશીએત કરતી વેલા મમતા અને મોહબતના ઓરાને પણ અડકવાની મના કરેછે.

નોદર—નહી બેહન તેવી ખોટી નશીએત હું તમોને કરતો નથી. વખત ઘણો ગયો, મારે જવું જોઈયે;—પણ જુઓ સાંમણે આપણો બાપ આવેછે.

(પાઉલન આવતો દેખાએછ)

પાહુલન—હજુર હીયાં, નોદર! તારે વાસતે વાંહાણ થોભી રહેયુછે, જલદી કર, પવન પણ પીઠનો સારો નીકલેયોછેઃ જતી વેલા મારા આશીરવાદ લે.

(નોદરના માથાં ઉપર હાત મુકીને)

દેશાંતર જાય તું નોદર ભાઈ,
શીખાંમણ મારી લે મનમાં તું સાઈ;
કહું તે ખરૂ કરી મનમા તું નોધે,
સદા ચરણથી તું ચાલે સુબોધે.
આવે મનમા તે કેહવું નહી સરવ,
કદી બોલતાં રાખવી નહી ગરવ;
વીચારમાં આવે જહી પણ આડું,
હુળગાઈ કરી બોલવું નહી ગાંડું.
હસી ને મળી આપવુ સઉ માન,
અંદાજે ધરી કરવી સઉ વાત;
છોડી લાજ છેક લેવું નહી લીણું,
વાહાંણ ડુબાડે કદી છેદ ઝીણું.
કદી કરવી નહી સગત ખોટી,
બુરા સાથીઓથી પીડા થાય મોટી;
ખરા મીતર કાહડી વીવેકથી ચુંટી,
જડો દીલ મધે લોખંડની ખુટી.
કજીઓ ન કરવો કદી કોઈ સંગ,
જરૂર પડે તોજ લેવી પરસંગ;
હરામી હરીફને ધડો શીખાડી,
હરાવીને અંતે બનાવજો અનાડી.
થતો મડળીમાં કદી નહી નાદાન,
આપવા જીવની આગમજથી કાન.
પોશાગ તુ પેહરે કીમતીજ એવા,
તારૂ ગજવું જે આપી શકે તેવા;
રેશમી ચકચકીત ને રંગીન લેબાશ,
બતાવે પેહરનારનો હલકો અવાશ.
ઉછીનુ લેવુ કે દેવુ થી કદી નહી;
ખોટા ખતપર કરવી નાંહી સહી.
ઉછીના પરઓ નાશે ને નચાડે,
ખોવાઈ જઈ વળી મીતર ખશાડે.
ઉપર મુની લે, ગખવા તુ ઈજત,
પોતાના દીલમે સદા રેહ તુ સત;
જેથી પરીનામ નીકળે એવુ આપ,
કદી ન કરે તું કાંઈપણ પાપ.
શીખામણ એટલી શીખી સીધાર,
આશીરવાદ લઈ થા હવે પધાર.

નોદર—મોટા ઉપકાર સાથ હું નમી તમારી રજા લેઉછું. (મેહેરબાંનુ તરફ ફરીને) વાહલી બેહન સલાંગની સાથ રેહેજો, અને મેં જે તમને કહેલુંછે તે ખુબ યાદ રાખજો.

મેહેરબાનુ—તે વાતતો મેં મારી છાતીમાં કળ દઈ રાખી છે, જેની કુંચી તમારી પોતાની પાશ રેહેશે.

(નોદર હવે જતો રેહેછે.)

પાહુલન—મેહેરબાનુ, તારો ભાઈ જતી વેલા તુને શું યાદ રાખવા કહી ગયો?

મેહેરબાનુ—મેહેરબાન બાપ, શાહ ફીરોજને લગતી કંઈક વાત.

પાહુલન—હા, હા! ઠીક થયું—હું પણ અતરે તારી આગલ એજ બાબદસર વાત કરવા આવેલોછું. મેં સાંભલીયુંછે કે ફીરોજ સાત તું વાર વાર છુપી વાતચીત કરવામાં અને તેનું કહેલું સાંભળવામાં ઘણી છુટ લેછે, એ ખરી વાત? જો એમ હોયતો પેયારી બેટી હું તને ચેતવણી તરીકે જણાઉછું કે જેમ આપણી હુરમતને છાજે તેમ તેં સમજણ રાખી નથી. હવે જોઉં જરા મનેતો ખરેખરૂં જણાવ કે તારી અને તેની વચે શું વાત થઈ હતી.

મેહરબાનુ—તેણે થોડુંએકની વાતપર પોતાનું હેત આપવાને મારી ઉપર દરખાસત કીધી હતી.

પાહાલણ—તેનુ હેત? પુહ! તું મને ફુલ વીણનારી નાંદાન છોકરીનાં જેવી દીસેછે, જે ફુલની ઝાડી ઉપર વીછુ લટકેલો જોઈ તેને પણ પકડી લેવા જાયછે.

મેહુરબાનુ—સાહેબ, હજુ મેં કાંઈ મારો વીચાર ઠેર વીપો નથી, અને હવે મને શું કરવું જોઈયે તે જાણતી પણ નથી.

પાહાલણ—તેઆરે જો, હું તુને સમજણ પાડું. એમ જ સમજ કે તું એક બાલકછે અને તુને કોઈએ એક રૂપીઓ આપીઓ જે પાછળથી ખોટો અને સીસાંનો સાબેત થયો, માટે તું તેને નકામો ગણી એક કોરે મુકી બેઠીછે.

મેહુરબાનુ—ખરૂં, પણ તેણેતો આખરૂ દરકારથી ખરૂં દીલ બતાવીયુંછે, તેથી તેનાં બોલ ખરા હશે.

પાહાલણ—હા ! હા ! ખરૂં દીલ, તેના ખરા બોલ ! તું નથી સમજતી એ જુવાન મરદનો દરએક બોલ ખબુતર પકડવાનો એકેક ફાંદોછે—જે પેહલ વેહલાં લલચાવીને આગળ ખેંચશે પણ પાછળથી વધારે સજડ શેકાર જણાયોતો એકને ફાસામા મુકી બીજીગમ દોડશે. વળી તું જાંણતી નથી એતો બાદશાહનો બેટોછે, કાટામાં આવે તેમ ફરે અને ચીતમાં આવે તેમ ચરે ઉડાં ઉડાં પાણીમા ચાલવાને જે ઘણી દેહશત રાખે નહી તેનાં બોલ કેહવા માનવા ! નહી મેહેરબાનું નહી, હવે પછી કાંઈજ કોઠું આપતી ના અને તેના મધુર બોલવા ઉપર ભરોશો રાખતી નાં. ટુકમાં કહુંછ કે તું કાંઈબી તેનું સાંભળશેતો શેવટ ખરાબ પરીણામ નીપજશે, જેથી તારા બુઢા બાપને નામોશી લગાડીયા વીનાં રેહશે નહી.

હવે વાંચનાર જુઓ, શાહ ફીરોની ચાલ ગમથી પેલી બની હતી તેથી તેની મા તથા કાકો તેને ધીકારતા હતાં એટલુંજ નહી, પણ દરબાર મધેનાં સરવે અમલદારો તેને વીષે માઠું બોલતા અથવા કરતા હતા તેઓ મધે બાદશાહનો વજીર પાહલણ પણ ફીરોજને ભારે ધીકારતો હતો એટલુંજ નહી પણ તેનો છોકરો નોદર પણ તેવોજ વીચાર રાખતો હતો. એવામા ફીરોજની મમતા પાહલનની ખુબસુરત બેટી મેહેરબાનુની ઉપર લાગેલી હતી આ જુવાન રી પોતે પણ ફીરોજની ઉપર મમતા રાખી તેના સખુનો સાંભલતી હતી, એવામાં તેણીનાં ભાઈ તથા બાપે વચમાં રંજઠ મુકી તેઓએ ઉપર જણાવેલ્યા પરમાંણે મેહરબાનુને નશીએત કરી ફીરોજનો એકુ બોલ પણ સાંભલવા મના કીધી હતી, તેજ પરમાણે તે ચાલવા લાગી. થોડાક દાહડામા ફીરોજ તેણીની મુલાકાત લેવાને ગયો પણ પેલીએતો ઠેરાવ પરમાણે કાંઈ કોહુંબી આપીયું નહી. અને પેલા એશકથી ઘેરાએલા ફીરોજને અપમાન લગાડીયું, જેથી વલી તેનાં દુખ ઉપર ડાહમ પડીયો. અને તેનુ ગમગીનીથી ભરેલુ મગજ વધારે ચેડા કાહડવા લાગ્યું. ફીરોજ ગયા પછી મેહેરબાનુ પોતાના બાપની આગલ ફરીઆદ કરવા ગઈ

પાહલન—અરે કેમ ! મેહુરબાનુ શુછે !

મેહુરબાનુ—સાહેબ, મને એટલીતો દેહશત લાગી કે હું શું કહું !

પાહુલન—ઓ બાદા ! દેહશત તારી ઉપર શાની ?

મેહુરબાનુ—ચીતરા મારૂ જોની,—હતી હુ એખથી,
ફીરોજ ભની ગાડી,—ચઢને મારા બાડી,
આવી ઉભો આગો,—પછી લાગો માંગો:
તોડીના નહી મધુક,—દગલાનાં નહી ઢુક:
મોજાં પગને છેડ,—આડા અવડાં લકડ,
અંગમાં હોય ન લોહ,—તેવુ ફીક મોહ,
જાણે દોજખમાથી છુટી,—આવીયો લેવા લુટી.

પાહુલન—શું તે તારા એશકને ખાતર ગાંડો બનીયો હતો ?

મેહરબાંનુ—હું કંઈ તે જાંણતી નથી, પણ મને ધાસતી લાગેછ કે તેમજ હશે.

પાહલન—પછી તે બોલીયો શું ?

મેહુરબાનુ—પેહલાં તેણે એક હાતે મારો પોહચો મજબુત ધરીયો, પછી બીજે હાતે પોતાનુ કપોર ધરી મારી ઉપર ભારે ડોળા ઘુરકીયા. એ પરમાંણે લાંબોવાર તે મને ધરી રહેયો; પછી મેં જોર કરીને મારા હાત છોડવીયા, જેથી તે એટલોતો દગકાં ખાવા લાગો કે મારી પોતાની છાતી ભરાઈ આવી, અને એનુ શરીર ધુજવા લાગું. શેવટે તે આખ વીચી ચાલતો થયો, અને મારી ઉપર દુરથી નજર કીધી.

પાહુલન—તો ઠીકછે; ચાલો આપણે બાદશાહુની આગલ જઈ આ રાધલી બીના કહી સંભળાવીયે. એશકના આંધળાપણામા માણસજાત પોતાની અને વળી બીજાંની પણ ખરાબી કરી નાખેછે માટે એનો અટકાવ થવો જોઈએ. પણ તેં શું હાલમાં કાંઈ આડા સખુન તેને કહેયા હતા ?

મેહુરબાનુ—આડા સખુનતો હું કાંઈજ તેને બોલી નથી, પણ જેમ તમે મને હુકમ કીધો હતો તેમ તેની ચીઠી પતરીઓ પાછી વાલી હતી અને તેને પોતાને પણ મારી હજુરમાં આવવા ન દેવાને ગોઠવણ કીધી હતી.

પાહાલણ—હા, તો તેઆરેજ એ આ પરમાંણે ઘેલો બની ગયો હશે ! અરે મેંબી વધારે ડાહપણ ખરચી તેના અટકાવની બીજી કાંઈ રીત શોધી કાહાડી હતેતો વધારે સારૂં. તોબી આ બીનાનો અટકાવ થવો જોઈયે. ચાલો આપણે પાધરાં એના કાકા શાહ કેકાઉસની આગળ એની ફરીયાદ કરવા જઈએ.

(જતાં રેહછે)

પાહલન બોલીયો મનમા, જાઉ બાદશાહ પાસ,
સમજથી વાત કહુતો, કેહે મને શાબાશ,
ફીરોજનું ઘેનાપણું, ગરવ તેનો મનાય;
મનાઈ એમ કેહાં, તે મુજીયું આપો આપ.

અંજાણપણે-થતા અવગુણો.

આજારી માણસ આગલ ગરદી કરવાની નુકસાન ભરેલી ચાલ વીશે.

બચ્ચું કઆ મોહોટું માણસ જેવુ આજારી પડીઉં એટલે કુદરતથીજ તે આરાએશ લેવાને ચાહેછે. પેહેલાં તેને બીછાના ઊપર પડી રેહવાને ગમેછે, તે ફરવા હરવા ચાહતું નથી. રમતીઆલ બચ્ચું જેમ આગલ કુદકારા મારતું હતું તેમ કરીઆને બદલે સુસ

ત પડેછે અને કોઈના હાથમાં અથવા ખોલામાં રમવાને ચાહતું નથી. આજારી બચું ઇઆ માણસ આસાએશ બે તરેહની ચાહેછે; જેમ તનને કસવા ગમતું નથી, તેમ મનને પણ આરામ આપવા ચાહેછે; કોઈ સાથે વાતચીત કરતું નથી; ઘોંગાત તદન પસંદ પડતો નથી; ઊજડું જોવા ગમતું નથી. એ પરમાંણે કુદરત પોતે આજારી માણસને તન અને મનની આસાએશ આપવા માંગેછે.

આપણા લોકોમાં એક ઘણીજ ખરાબ રવઇઓ પડી ગયોછે. જો કોઈ બચું ઇઆ મોહોટું માણસ આજારી પડીઊં, એટલે પાર પડોસીઓ, સગાં વાહાલાં આજારી માણસના ઓરડામાં આવીને ગરદી કરી મેલેછે. પાંચ છ જણ આજારી માણસના બીછાના ઊપર તેને ઘેરીને બેસેછે, અને ઓરડામાં ખુરસી; પેટી, પાટલાઓ ઊપર ગીચ થઈને કાંઇ ઓછામાં ઓછા પચીસ ઓરતો બેસેછે. જો ઓરડો નાહાનો હોએછે અને હવા જવા આવવાનો બરાબર બંદોબસત નહી હોએતો, ઘણાં માણસો હોવાના સબબથી હવા બીગડેછે અને ગરમ થઈ જાએછે, તેથી આજારી માણસને બેચેની પેદા થાએછે, તે ઘણું ચાહેછે કે તેની આગલથી લોકો જરા દુર બેસે અથવા ઓરડા માંહેલી ગરદી કમતી કરે, પણ તેનું બોલવું અને કાલાવાલા સઘલા વીઅરથ જાએછે; ઘરનાં માણસો, બીજાં સગાં વાહાલાં, પડોસી, ઈઆ દોસતદારોને જરા પણ હીણું લાગે, તે કરેઆના કરતાં આજારીને દુખ ખમવા દેછે! એ ચાલ ખરેખર ધીકારવા જોગછે અને તે જલદીથી આજારી માણસને ખાતર નીકલી જવી જોઇએ.

જો ઓરતો આવીને મુગી મુગી બેસી રેહતી હોએતો વલી જુદી વાતછે, પણ તેને બદલે ઓરડામાં તેઓ મોહોટેથી વાતચીત કરેછે, આજારી માણસનું તે સાંભલે તેમ દુખ રડેછે, અને વારે ઘડીએ નાસીપાએશીના સખુનો કાહાડેછે; દરદ જાણે તેઓ બરાબર પીછાનતાં હોએ તેમ બોલેછે અને વારે ઘડીએ બેવકુફીથી કાગનો વાઘ કરી મેલેછે; તેથી આજારી માણસને દીલાસો મલીઆને બદલે ઊલટો ગેરશાએદો થાએછે, તેવો ડાકટરના ગ્નાન વીશે વાતો કરેછે; સારો ઈઆ હલકા હાથનો અથવા નરસો ડાકટર તેવો બરાબર પીછાનેછે, અને જો તેવોના ધેઆંનમાં આજારી માણસ આગલ આવતો ડાકટર બરાબર નહીં આવીઓ તો તેને બદલી નાખવાની ભલામણ કરેછે; તેથી ઘરના માણસોનો વીસવાસ ડાકટર ઊપરથી ઊઠી જાએછે, તેઓ ભલામણ પરમાંણે બીજાને બોલાવેછે; તેથી જો જલદીથી આજારી માણસને આરામ નહી થએ, તો વલી બીજી ઓરતો સરીજા ડાકટરની ભલામણ કરેછે; અને વચમાં કોણનો બીગાડો થાએછે? બીચારા આજારી આદમીની બરાબર દાદ લેવાતી નથી. તે પોતે નાસીપાએશ થાએછે કે ડાકટરો એકએક પછી બદલાએછે તે દરદ ઘણું બીકટ હશે તેથી કરીને હશે. આજારી માણસ જારે પોતે નાઊમેદ થાએછે તારે દરદનુ જોર વધીઆ વગર રેહતું નથી. એ સઘલો બીગાડો ઓરતોના અંજાણપણે બકબકારા કીધાથી થાએછે. વલી જો આજારી માંણસની વાત થતી નથી તો પછી બાહેરના કુકલાઓ ચાલેછે અને તેનો કાંઈ પણ અંત નથી. જો કોઈ નવી ઓરત ઓરડામાં પેશેછે, તેવી તે આજારી માણસ આગલ જાએછે; તેનું આંગ તપાસેછે. નાકનો દાંડો હાથ ફેરવીને જુવેછે; અને જાણે દરદ પારખીઊં હોએ તેમ ભવાં ચહડાવી, અને ચેહેરો નાસીપાએશીનો કરી નાખીને પછી પોતાની જગા સોધવા માંડેછે. જો આજારી બચું ઇઆ માણસ જરા ઊંઘાએલું હોએછે તો ચોંકીને ઊઠેછે, અને જો કદાચ પેલીના ચેહેરો ઊપર નજર પડેછેતો તે પોતે નીરાશ થઈ જાએછે

શું એવો દેખાવ દરએક ઘરમાં જોવામાં નથી આવતો? જારે કુદરત પોતે તન અને મનની આસાએશ આપવા ચાહેછે તારે શુ માણસ કુદરતથી ઊલટું ચાલવાને હીમત કરશે? જારે આપણે જોઈએછ કે કુદરતથી ઊલટું ચાલીઆથીજ આપણી ઊપર દરદ અને આફતો આવી પડેછે, તારે શું એ કુદરતના ધારાથી ઊલટું ચાલીઆથી આજારી માણસ સુખી રેહેશે? ના, કદી પણ નહી.

શા માટે આપણા લોકો અગ્નાની લોકના મન રાખવાને માટે પોતાના વાહાલાં બચાંને ઇજા દેછે? શા સાટે તેને આજારી ઓરડામાં ગીચ થએઆથી ગેરશાએદો થાએછે તે જણાવીઆ છતાં, બેપરવાપણે તે ચાલવા દેછે? શું તેને પોતાનું બચું વાહાલું નથી? બચાંના જાન આગલ પારકા લોકની ખોટી શરમ શુંછે?

જંગલીપણાની નીશાની જોવી હોએતો હાલ પારસી લોકમાં આજારી માણસના ઓરડામાં જોવા

માં આવશે. જાંહાં સઘલી પાંનીનું અગ્નાનપણું જોવામાં આવે, તારે. તે જંગલીપણું કાએ નહી કેહેવાએ !

સઘલી જાતની તાવમાં અને ભેજાંના દરદોમાં એ વીશેની સંભાલ ઘણી જંરૂરનીછે. ઘણી વેલા વગર મોહોતના મોહોત બનેછે તે, એ કાએદા ધેઆનમાં નહી રાખેઆના સબબથીછે.

ઈંગરેજ લોકમાં આજારી માણસ આગલ એક આદમી શીવાએ બીજું આદમી હાજર રેહેતું નથી. વારેઘડીએ સઊથી વાહાલાં સગાંને પણ તેની આગલ જવાની મનાઈછે. તેવોમાં આજારી માણસને જોવા જવાની ટેવ નથી; અને જો સગાં વાહાલાં, દોસતો આવેછે તો આજારી માણસના અતલગના સગાંને મલીને જાએછે. તેવોને દેલાસો દેછે; પણ આજારી માણસના ઓરડામાં પેશતાં નથી.

આજારી માણસ આગલ, એકાંતપણું, નરમ મીજાજ, ખુશ ચેહેરો, માવજત, એ શીવાએ બીજું કાંઈપણ જોઈતું નથી.

—o—

સેવરાની શેવા.

વર અથવા છોકરાં મેલવવાને ઘણીએક બાઈઓને સેવરાંની મદદ જોઈએછે. જો એવું બનીઊં હોએ, કે એક સ્રીનો વર તેને ચાહતો ન હોએતો તે ચાહે તેમ કરવાને, તરેવાર ફાંફાંમા એ પણ એક ઊપાએ ગણાએછે. જો પેટે બચાં નહી થતાં હોએ, તો તરેવાર જાતની માનતા કરવામાં આવેછે, અને સેવરાઓની સલાહ માંગવામા આવેછે. હવે કેહવતછે કે "જો ગામમા વેહમી ન હોએતો ધુતારા ભુખે મરે;" પણ આપણો પારસી ટોલો, જે શુધરાઈમા આગેવાન ગણાએછે, તેમાની નારીજાત આવા બેહુંદા ઊપાએ અખતીઆર કરે, તેથી આખા ટોલાને હીણું લાગીઆ વીના રેહતું નથી. માટે દરએક સમજુ મરદ તથા ઓરતની ફરજછે કે જે અગનાન અને અણઘડ સ્રી પોતાના પઈસા ગુમાવી, બેવકુફ ઠરી, પોતાની કોમને બટો લગાડે, તેને બનતી કોશેસથી સમજણ આપી અટકાવવી.

ખરૂંછે કે કેટલીક વખતે નીરદએઆલું નીરલાજરા, નબરવસ, અને ઊડાઊ વરને લીધે, કનીઆને ભારે ખમવું પડેછે. જે શખસ, એક ઓરતને પોતાની જીંદગીના જોડીઆ તરીકે, એક વખત કબુલ રાખી, તેનીથી દુર રેહ તેનું 'જીવતર બલીઊં'. બીચારી કનેઆ એવા ઘાતકી વરના કુકરમને લીધે મોટાં દુખમાં પડેછે અને તેમાથી છુટવાને જે ઊપાએ તેની જાણમા આવેછે, તે તપાશી જોએછે; પછી તે ગમે તેવા બેવકુફીથી ભરેલા હોએ. એવી વખતે આસપાસની બાઈઓ, જે ફરેબ આપી, તેને ભમાવેછે તેઓની ઊપર ફીટકાર નાખવો જોઈએ.

અમને આવી રીતના વીચાર આપવાનુ કારણ પારસીઓને ડાઘ લગાડનાર પેલો જાણીતો પોલીસ આફીસનો કજીઓછે. એક પીરોજબાઈ નામની પારસણપર, કુવરબાઈ નામની પારસણે તોહમત મુકીઊં, કે પીરોજબાઈ ઠગીને, મારૂં ચાર પાંચ હજાર રૂપીઆની કીમતનુ જરીઆન ખાઈ ગઈ. શાખસી લેતાં માલમ પડીઊં, કે કુવરબાઈ કોઈ એક પારસી પેસતનજીની ધણીઆણી હતી. એ પારસી પોતાની બઈરીથી પાંચેક વરશ સુધી જુદો રહેઓ હતો. એને જુદો રેહવાનુ કારણ ગમે તે હોએ, તેની સાથે આપણને કંઈ દરકાર નથી. પણ તેટલા વખતમાં, કુવરબાઈ પોતાના ધણીને મેલવવાને પોતાની પાસેનુ જરીઆન વેચી, બાહમણની, સઈઅદની અથવા સેવરાની સલાહ લેતી ફરતી હતી. કોઈએ ખીલો ઊંબરમાં તથા ઢોલીઆની ઇસમા ઠોકવા ફરમાવીઊં. તેમ કરતાં પણ ધણી હાથ લાગો નહી. કોઈએ ચીઠી લોબાનમાં ધુપવાને કેહુઊં. તેમ કરતાં પણ તેઓના તલેસમાતથી ધણી હાથ લાગો નહી. એમ એક જગાપરથી બીજી જગા પર, અને બીજી જગા પરથી તરીજી જગા પર, કુંવરબાઈ પીરોજબાઈની સલાહથી ભટકી અને પોતાના પઈસાના કાંકરા કીધા, પણ ધણી હાથ લાગો નહી. છેલે ધણી ધણીઆણીનો કેમ મેલાપ થએઓ, તે ખબર નથી, પણ તેઓના મેલાપ પછી આ બેવકુફાઈના નમુનાનો વરઘોડો પોલીસે ચહડીઓ. પોલીસમા પારસીઓની એબ જાહેર પડી; અને આપણા વખણાએલા તથા પોતાના ઓધાને જેબ આપનારા ધુંધી પારસી માજીસટરેટે એ એબપર ઘટતા ટીકા કરવાની જરૂર જોઈ.

હવે એ વાત આપણને કેટલું નીચું લગાડનારીછે. પીરોજબાઈ છટકાંમાથી છટકી ગઈછે; પણ ભોલી કુવરબાઈને ભમાવવાના વાંકને લીધે આપણા લા-

એકીવાલા માજીસટરેટે જે તેને કહી સંભલાવીઊં, તે વાજબી હતું. જે સ્ત્રી પોતાના પઈસા ખરચી, પોતાની મતલબમાં નીસફલ થતી, તે છતાં બાહમણ, તથા સેવરાઓ ઊપર પોતાનુ ઈમાન રાખી, એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે ભટકે, તે સ્ત્રી ભોલી, અનઘડ અને કાચા કાનવાલી હોવી જોઈએ. એવી સ્ત્રીને કોઇ ભમાનુ ઓરત મલેઆને બદલે, સમજુ ઓરત મલી હનેતો તેની ઊપર સેહલથી ફાવી શકતે.

જુઓ ! આએ દાખલાથીજ સાબેત થાએછે, કે બાહમણ, સેવરા તથા સઈએદોમા ઠગી પઈસા ખાઇ જવા શીવાએ, બીજો કંઈ તલેસમાત નથી. એક શખસની મરજી ઊપર એવો બીજો શખસ કેમ ફાવી શખે ? ઈશવરે માણસ જાતને પોતાની મરજી પરમાણે ચાલવાની છુટ આપીછે અને તે કીરતાર પણ તેની મરજીની વચે પડતો નથી; તો એક માણસ, કે જે તેના પેદા કરનારની શકતી આગલ કસીબી બીસાદ નથી, તે પોતાના જાતભાઈની મરજી પર પોતાની શકતી કેમ ચલાવી શકે ? કોઇ પણ સ્ત્રીએ એવા ઠગારાથી ફાએદો મેલવીઓ નથી, તે છતાં તેઓ ઊપર એટલો વીશવાસ રખવામાં આવે, એ તાજુબી ભરેલુંછે. અમે સમજીએ છઈએ, કે એનું ઘણુંખરૂં કારણ, ઠગારી ઓરતોની તેઓ સાથે સામેલગીરીછે. એ ફરેબબાજ ઓરતો, ભોલી ઓરતોને ઠગીને પઈસા મેલવવાના કારણ સર તેઓને ખોટું સમજાવેછે. આગલ કહેઆ મુજબ એવી ઓરતો પર ફીટકાર નાખવો જોઈએ અને દરેક સ્ત્રીની ફરજછે કે તેઓની સાથે તેણે કંઈ પણ વેહવાર રાખવો નહી.

વાંઝણી સ્ત્રી છોકરાં મેલવવાને પણ અનેક તરેહના વેહમોમાં ગરક થાએછે. ફલાણી માતાને બકરો, ફલાણા દેવને મરઘો, ફલાણા હનુમાનને તેલ, ધુપેલ, મોટમાવલીને રૂપાંની દીકરી, દીકરા, પીરની કબરોને ફુલના હાર, તાબુતની માનતા, અમાવસનો અપવાસ, ઈતીઆદી કરવાને તે તઈઆર થાએછે. હવે ખરેખર એમાં ખુદરતી કાએદા વીશે અગનાનપણું મુખીઅ કારણછે. જે ખુદરતી કાએદાથી છોકરાં થાએછે, તે કાએદાની ઊલટું કોઇનું કંઈ ચાલતું નથી—પછી ગમે તેવી માનતા કરો, કે ગમે તેવા સેવરા સેવો. ધુતારાઓ ધુતેછે અને અનીતીમાં વધારો થાએછે. એ શીવાએ આવી બદ ચાલથી બીજો ફાએદો કંઈ થતો નથી. અમે પુછીએ છઈએ કે સેવરાઓ એમાં શું કરે ? શું તેઓ ખોદાની સાથે રકજક કરી, તેનો કાએદો ફેરવવાને અરજ કરે ? એમજ જો તેઓથી બનતું હોએ, તો તેઓનું આ દુનીઆમા કામ શું ? તેઓ ભીખ માંગી પોતાના હાજરાં કાંએ ભરે ?

અમારી પકી ખાતરીછે, કે અમારા વાંચનારે સેવરાની સેવાનો ધીકાર કરેછે. એ ચાલ ઘણીજ બેહુદી, બેવકુફી ભરેલી, અનીતી ભરેલી અને હીણું લગાડનારીછે. ઊપલા થોડાક વીચાર આપવાનું કારણ માતર એટલુંજ, કે બનતી કોશસ કરી કોઇ ભુલાવો ખાતી, ભોલી સ્ત્રીને ઊંડા ગારમાં પડતી, તેઓ અટકાવે.

શું માણસ આંખ વગર જોઈ સકે ?

માણસ તથા બીજાં જીવજંતો આંખોથી જુએછે, એવું આપણે સારીપેઠે જાણીએછે. પણ આંખો વગર માણસ તથા જાનવર કોઇ વખતે જુએછે; એ આપણા વીચારમાં પણ આવીઊં નહી હશે. તો જોકે એક વીચારવાલું માણસ ઉંઘમાં ચાલનાર તથા કામ કરનારના કામો જોઇ, તેનું કારણ શોધવાને પેહલેથી એટલુંતો કબુલ રાખશે કે, ઉંઘમાં ચાલનાર શખસ પોતાની આખો મીંચીને ચાલવામાં તથા કાંમ કરવામાં દેખતાં માંણસ કરતાં વધારે સરસ રીત પોતાનો બંચાવ કરેછે. એ બાબદ વીશે, એક જરમન હકીમ, નામે વાઇનહોલટ, પોતાનો અભીપરાએ આપી ગએોછે. તેના અભીપરાએ ખરા હોએ કે ખોટા, તેની સાથે આપણને કંઈ જરૂર નથી. પણ તેણે જે દાખલાઓ ઉપરથી પોતાના વીચાર બાંધીઆછે, તે જાણવાજોગ હોવાથી, તેઓનો થોડોક હેવાલ હમે નીચે આપીએછે. ડાકટર વાઇનહોલટ વીશે હમારે એટલુંતો જણાવવું જોઇએ કે તે પોતાના ધંધામાં તથા વીદીઆની શોધ કરવામાં નાંમાંકીત થઈ ગએઓછે. એ વીદવાન ઈ૦ સ૦ ૧૭૪૦ માં જનમીઓ હતો, તથા ઈ૦ સ૦ ૧૮૦૪) માં મરણ પાંમીઓ હતો.

ઉંઘમાં ચાલનાર શખસ, કેટલીક વખતે, ખુદરતી ઉંઘથી જુદીજ ઉંઘમા પડેછે; પણ એ બને ઉંઘને કેમ પારખવું તે આપણને માલમ પડીઊં નથી. જારે તેવો શખસ રાબેતાની ઉંઘથી જુદીજ ઉંઘમાં પડેછે, તારે તે થોડોકવાર બીછાંનાંપર રહેઆ પછી, પાછો ઉઠેછે. અને જાગરૂત માંણસની માફક પોતાના ઓરડામાં અથવા ઘરમાં ફરેછે; ઘણીક વખતે, તે બાહેર પણ નીકલી જાએછે, ગમે તેવા આડા અટારા રસતા ઉપર ચાલેછે, ભએ ભરેલી ટેકરીઓ ઉપર, કુવા તથા તલાવની પાર ઉપર, જાણી અથવા અણજાણી જગો ઉપર ફરી વલેછે. રસતામાં કંઈ પણ જો આડું નડેછે, તો તેની એક કોરેથી પોતે ચાલીઓ જાએછે; અને

જે ચીજ કરવાને પોતાની જાગરૂત હાલતમાં હીમત નહી ચલાવે, તે ચીજ વગર ધાસતીએ બનાવેછે. તે છાપેલી તથા લખેલી ચોપડી તથા કાગલ પતરો વાંચેછે; અને ભુલ વીના જેમ જાગરૂત હાલતમાં લખતો હોએ તેમ લખેછે. વલી એવાં બધાં કાંમ રોશની શીવાએ અંધારાંમાં અને ઘણુ કરીને બંધ આંખે કરેછે. દરએક ઉંઘમાં ચાલનાર તથા કાંમ કરનાર શખસ એ બધી ચીજો કરતો નથી; પણ કોઈ એક કાંમ કરેછે, તો બીજો બીજું. એવા તરેવાર દાખલાઓની નોધ હકીમોને તાંહાં ઘણી થઈછે; તેમાના થોડાક દાખલાઓ ડાકટર વાઈનહોલટ કહી જાએછે. જેઓ વીશે પકે પાએ અને ભરોસા ભરેલી રીતે એ નામાંકીત હકીમ ખાતરી કરી આપેછે.

એક દાખલો એક દોરડાં બનાવનારનો તે આપેછે. એ શખસ, કેટલીક વખતે કાંમ કરતો કરતો, ઉંઘમાં પડતો; અને પોતાની જાગરૂત હાલતમાં તે જે કોઈ કાંમ કરતો, તે ઉંઘમાં પાછું શરૂ કરતો, કોઈ વખતે જાંહાંથી તે કાંમ બાકી રહેઉં હોએ, તાંહાંથીજ આગલ વધારતો. કોઈ વખતે પગે મુસાફરી કરતાં, રસતામાંજ તે ઉંઘમાં પડતો, પણ જાંણે જાગરૂત હોએ; તેમજ ચાલીઆ કરતો, અને કંઈ પણ રીતે ઠોકર ન ખાતો. એક વખતે એ જે રસતાપરથી જતો હતો, તાંહાં લાકડાં નાંખીઆં હતાં, તેઓ ઉપરથી પણ તે સહી સલાંમત ચાલી ગએઓ. એવી રીતે વારેઘડીએ, તે નઉમબુરગથી તે વાઈમાર સુધી મુસાફરી કરતો. એક વખતે ઘોડે અસવાર થઈ, વાઈમાર જવાને નીકલીઓ, તેવામાંજ તે ઉંઘમા પડીઓ. તોપણ જાગરૂત માંણસની માફક, ઘોડા ઉપર સવારી કરી તેણે પોતાનો રસતો કાપીઓ. રસતામાં ઈલમ નદીની પાર ઉતરતા ઘોડાને પાંણી પીવા દીધું, અને પોતાના પગ પાંણીમાં નહી ભીંજાએ, માટે ઉંચા લીધા. વાઈમારની બજાર, ગલીગુંચી, લોકોની ગીચ, ગાડી ઘોડા, ઝાડપાન, સરવેને જરા પણ અથડીઆ વગર, તે પોતાના દોસતદારના ઘર આગલ આવી લાગો, અને પછી તે જાગરૂત થએઓ. એવી એવી જાતના તરેવાર કાંમ અંધારામા તેમ અજવાલાંમાં તે કરતો. તોપણ તેની આંખો મજબુત રીતે બંધ રેહતી, અને તેઓને ગમેતેવા જોરથી ઉઘાડવાની તજવીજ કરવા છતાં, ઉગડતી નહીં. તેજ પરમાંણે બીજી ઈંદરીઓ પણ બંધ રેહતી, ગમે તેવી ચીજ તેને એવી વખતે સુંગાડવામાં આવતી, તો તેની કંઈ પણ તેના ઉપર અસર નહી થતી, ગમે તેમ ચીમટા દેતા, કારો બોકતાં, અથવા ફટકા મારતાં, તો તે તે વખતે ન લાગતું, તેનું નામ દઈ મોટેથી બોલાવતાં, તે પણ નહી સાંભલતો.

બીજો દાખલો એક ૧૧) વરશની ઉમરની નાહાની છોકરીનો આપવામાં આવેછે. એ છોકરી મોટાં ખાનદાનની હતી. તે બીચારી દુખથી હેરાન થતી હતી. તે વખતે એવી ઉંઘમા પડતી, તારે તેની આંખો મજબુત બંધ થતી. એવી વખતે વગર આટમણે તે પાનાનો રંગ તથા તેઓ ઉપરનાં ટીપકાં કહી શકતી, જાગરૂત માણસની માફક લખતી, અને તેમજ કાગલ કાપીને તેના ચીતર બનાવતી.

તીજો દાખલો એક માલીનોછે. એ શખસ બીછાંનાં પરથી ઉઠી બાહેર નીકલતો, અને ઘરની દેવાલ તથા છાપરાંપર ચડી બેસતો. એક વખતે તે એવી હાલતમાં હતો, તે વખતે તેના ઉપર એક ટેબલ જેવી પડવા જાએથ તે વેલા તે હુશીઆરીથી પોતાનો બંચાવ કરી શકીઓ.

ચોથો દાખલો એક વીદીઆરથીનોછે. એ શખસની તંદરોસતીમાં ઘણો બીગાડો થએઓ હતો, તેવી હાલતમાં થણીક વખતે તે ઉપલી જાતની ઉંઘમાં પડતો હતો. તેવી વખતે તે પોતાના બીછાનાં ઉપરથી ઉઠી પોતાના ઓરડામાં ફરતો, બારી તથા બારણાં ઉંગાડતો તથા બંધ કરતો, પોતાની કબાટ ઉંગાડી જે ચીજની તેને ગરજ પડતી તે કાહડતો—જેવાંકે કાગલ, ખડીઓ, કલમ, કે ચોપડી—અને એ બધી વખતે તેની આંખ બંધની બંધ રેહતી. તેના ગાએણની ચોપડીઓમાંથી, એક જે "ઓપેરા" નો સરસ રાગ હતો, તે એક વખતે તેણે ઉંઘમાંજ ચુંટી કાહડીઓ, અને તે ચોપડી પોતાની સામને બરોબર મુકીને, તંબુરા જેવાં વજનતર †પર તેણે આખું ગીત ઉતારીઉં. તેજ પરમાંણે નાના બીજાં ગીતો પણ ઉતારીઆં અને તે એવી કલાથી કે જાણે તે પુર રીતે તેઓની ખુબી સમજતો હોએ. એવી વખતે એક સખસ તેની પાસે હાજર હતો, તેણે તે ગાએણની ચોપડી ફેરવી ઉલટી મુકી. તે તેને તરત માલમ પડીઉં હોએ તેમ પાછી ફેરવીને સીધી મુકી, અને પાછો રાગ ઉતારવા લાગો. એવી હાલતમાં તેણે પોતાનો ભાઈ ઉપર એક કાગલ લખીઓ, તેનું લખાણ સમજ પડે તેવું હતું, વલી લીટીઓ શીધીની શીધી હતી. એક વખતે પરોફેસર ફીડર એ વીદીઆરથીને મલવા ગએઓ હતો. તે વખતે તે એવીજ ઉંઘમાં પડીઓ હતો. તેણે પેલા પરોફેસરને કહીઉં કે બરફનો વરસાદ હમણા વરસેછે, કે જે વાત ખરી હતી. વલી જોકે તેની આંખો હજુ મજબુત બંધ હતી, તોપણ તેણે જણાવીઉં કે સાંમનેની બારીએ તીઆનો ઘર ઘણી ઉભોછે, અને બીજા ઓરડાની બારીએ ટોપીઓ ટાંગેલીછે, એ બંને વાત ખરી હતી. એવીજ હાલતમાં તેણે પરોફેસર ફીડરે બનાવેલી ચોપડી કાહાડી, અને તેમાથી જે ફકરાઓ તેને પસંદ પડતા હતા, તે દેખાડીઆ. વલી પરોફેસરના ભાશાણોની એક બીજી ચોપડી કાહડી અને તેમાં પોતે પેનસીલ વતે જે ટીકા કીધા હતા, તે દેખાડીઆ. એ બધી વખતે એની આંખો તદન બંધ હતી. એમાં અજાએબ જેવું એછે કે કોઈ કોઈ ચીજ વીશે તેનું ધીઆન રેહતું નહી હતું. જેમકે જો તે ઉંઘમાં લખતો હોએ, અને કલમમાની શાહી પુરી થઈ હોએ, તો પણ તે લખીઓ ચાલીઓ જતો હતો.

પાંચમો દાખલો એક પાદરીનોછે. એ શખસના ઉંઘમાંના કામ "આરચ બીશપ આવ બોરડો" એ પોતે જોઈઆંછે, અને પેહલાં તેણે "ફરેંચ એનસાઈકલોપીડીઆ" માં છપાવી જાહેર કીધાં હતાં. એ પાદરી રાતની વખતે પોતાના બીછાના પરથી ઉઠીને કાગલ કલમ લઈ પોતાના ભાશાણો લખતો હતો. એક પાના પર લખી રહેઆ પછી, તે પાછું ફરીથી વાચી જતો, અને કંઈ ચુક પડીતો તે સુધારતો. એ પાદરી લખતી વખતે, પોતાની આંખોનો ઉપીઓગ કરેછે કે નહી, તેની ખાતરી કરવાને ઉપર જણાવે

---

† હારપસીકારડ નામનુ ઈગરેજી-વજનતર.

લો આરચ બીશપ, જે એ પાદરીની સાથે રેહતો હતો, તે ખંતી હતો. પેલો પાદરી લખતો હતો તે વખતે તેણે તેની આંખ આગલ એક જાડું કાગલ ધરીઉં, તોપણ તે વગર અડચણે લખવા લાગો. જે કાગલ ઉપર લખતો હતો તે કાગલ ખીસાડીને બીજું કાગલ તેની આગલ મેલીઉં તે તેને તરતજ માલમ પડીઉં. એવીજ હાલતમાં આંખ બંધ છતાં તે કાગલ ઉપર તરેવાર ગાએણુના રાગ રચતો હતો. ગાએણુ વાંચવાની જે નીશાનીઓ આવેછે તેઓની નીચે એ શબદ લખતો હતો. એક વખતે એવું બનીઉં કે એ શબદો ઘણા મોટા અખસરમાં લખાએઆ, અને ગાએણુની નીશાંનીની નીચે બરોબર આવી સકીઆ નહી તેથી તેણે તે શબદો છેકી નાખી નાહાના અખશરમાં લખીઆ

એવી રીતના ખાતરી ભરેલા દાખલા આપીઆ પછી ડાક્ટર વાઇનહોલટ એવા બનાવ ખુદરતના કીઆ કાએદાથી બનેછે તેની શોધ કરેછે.

કેટલાક ફીલસુફો એવી અટકલ બાંધેછે કે, ઉંઘમા કામ કરનાર શખસ નજરનો કંઇ ઉપીઓગ કરતો નથી, પણ તેની ખેઆલ શકતી તથા લાગવાની ઈંદરી * ખપમાં લાવેછે. તેઓ કેહેછે કે એવા શખસના મનમા કેટલીક ચીજોનું ચીતર આબેહુબ પડેલું હોએછે, તેથી જોકે તેની આંખો બંધ હોએછે, તોપણ તેના મનમાના ચીતરથી તથા લાગવાની ઈંદરીથી તેમાં ફરી શકેછે. ડાક્ટર વાઇનહોલટ એ તકરારને રદ કરેછે. તે કેહેછે કે એ અટકલથી પુરતો ખોલાસો મલતો નથી. તે શખસના મનમાં બીજી ચીજોનું ચીતર હોવાથી તે ચીતરનાં કેહા ભાગમાં તે પોતે છે, તે તેને કેમ માલમ પડે. બીજું કેટલીક વખતે એવો શખસ ચાલેછે તેવામાં બીજા જાગરૂત શખસો તેના રસતામાં આડી ચીજો મુકેછે તેઓનું ચીતર તેના મનમાં કીઆથી આવીઉં ?

કેટલાક ફીલસુફો કેહેછે કે જે ધણી ઉંઘમાં ચાલેછે અથવા કાંમ કરેછે તે પુરેપુરો ઉંઘમા નથી હોતો, પણ થોડો જાગતો, થોડો ઉંઘાએલો હોએછે. તેની બધી ઈંદરીઓ જાગરૂત હોએછે, મોતર તેનામાં અને જાગરૂત માણસમાં ફરક એટલોજ કે તેનું મન સવપનામા ગરક થએલું હોએછે. વાઇનહોલટ એ મતને પણ ખોટું ઠેરવેછે. તે કેહેછે કે ઉંઘમાં ચાલનાર શખસ એક ઉંઘાએલાં માંણસ કરતા પણ વધારે ઉંઘમાં પડેલો હોએછે. એવા વીચારની શાબેતીમાં તે જણાવેછે, કે એવા શખસની ઉપર સઉથી ઝલકાટ ભરેલી રોશનીની પણ અશર થતી નથી, તેના કાંન આગલ બંદુક ફોડી તો તેના અવાજની પણ અશર થતી નથી. વલી જો તેને લાગું હોએતો તેની તે વખતે તેને વેદનાં થતી નથી. એ રીતે બધી ઈંદરીઓ સુમ થઇ જાએછે, અને તે છતાં તે ધણી એક જાગરૂત માંણસની માફક ચાલેછે.

કેટલાક ધારેછે કે એવું માણસ પોતાની આંખો વતી જુએછે, તે પણ ખોટુંછે. આએ જાણીતી વાતછે કે તે શખસ પોતાની આંખો તદન બંધ રાખેછે અથવા તદન ખોલી રાખેછે. કોઈ પણ વખતે એવું નથી બનતું, કે આંખો, અરધી બંધ, અરધી ઉંઘાડી રેહ. જે શખસની આંખો બંધ હોએછે, અને આપણે જો તેઓને ઉંઘાડવાની તજવીજ કરીએતો, આંખના ટોપાં જોર કરતાં હોએ તેમ માલમ પડેછે અને ઘણા ઘણાતો અધવચે ઉંઘડીને રેહછે. તે વખતે આપણને માલમ પડેછે કે આંખની કીકી ઉપર ચડેલી હોએછે અને તે કદી પણ હીલતી નથી. વલી ગમે તેવી રોશની આગલ લઈ જઇએ તોપણ તેની અશર થતી નથી. તેમજ જે શખસની આંખો તદન ઉંઘાડી હોએછે તેઓ પર પણ રોશનીની અથવા બીજી કશી અશર થતી નથી. એક જુવાન સ્ત્રીની તંદરોસતી બીગડી હતી, તેવામાં તે એવી ઉંઘમા પડી. તેણીની આંખો તદન ઉંઘાડી હતી, પણ તેઓનો ઉપીઓગ કરતી હોએ એવું ન હતું. સાવેજીસ નામનો પરખીઆત શખસ સમજીઓ કે એ ઢોંગ હશે, તેથી પોતાની ખાતરી કરવાને તરેવાર ઉપાએ કીધા. અચણુચી પેલીની આંખો સામને તેણે મુકી તાકી, પણ ફોકટ. પેલીની આંખો જરાએ હીલી નહી અથવા પોતાનો બચાવ કરવાને તે પોતે પણ હીલી નહી. તેણે પેલીની આંખો આગલ સાબરસીંગડાનું તેલ ધરીઉં, તેમાંથી એક પીછ ભરીને આંખને લગાડીઉં, અચણુચું પોતાનું આંગલું આંખને લગાડીઉં; એટલુંજ નહી પણ બરતી મીણબતી પેલી આંખોની નજદીક એટલીતો લઈ ગએઓ કે તેણીના પાપણુ વટીક બલી ગએઆ. એ સઘલું છતાં પેલીની આંખો જરા પણ હીલી નહી. એ વખતે તે પોતાના ઓરડામાં ચાલતી, રસતામાં જે ચીજ આડી આવતી તેથી દુર જતી, જાંહાં ફરવું જોઇએ તાહાં ફરતી, અને એવીજ બીજી કેટલીક ચીજ કરતી

કેટલાક વીચારેછે કે બધી ઈંદરીઓ જાગરૂત છતાં, ઉંઘમાં ચાલનાર શખસ પોતાના વીચારમાં એટલો બધો ગરક થઇ ગએલો હોએછે કે તેની આસપાસની વસતુઓમાંથી જે તેના વીચારને મલતી આવે તેનીજ ઉપર તેની ઈંદરીઓ કામે લાગેછે. એના જવાબમાં પણ ઉપલીજ અડચણ વાઇનહોલટ લાવેછે. તે કેહુછે કે એમજ જો હોએતો આંખોમાં એટલો ફેરફાર કેમ ! અને તે ફેરફાર છતા, એક શખસ કેમ જોઈ શકે ? એવું બનેછે ખરૂં કે ઉંડા વીચારવાલા શખસો જારે પોતાના વીચારમાં પડેછે, તારે આસપાસ શું ચાલોઉં જાએછે તેની કંઈ પણ તેઓને ખબર રેહતી નથી શીવાએ જે ચીજ તેઓના વીચારનેજ મલતી હોએ કે જે વખતે તેઓનું મન તે પર ખેંચાએછે, પણ વાઇનહોલટ કેહુછે કે તેવી વખતે તેઓની આંખમાં કંઈ પણ ફેરફાર થતો નથી.

હવે વાંચનાર એમ પુછશે કે વાઇનહોલટ પોતે એના ખોલાશામાં શું કેહેછે ? એનો જવાબ અમે આવતાંમાં આપવાને ધારીએ છીએ.

---

* લાગવાની ઇંદરી—આપણામા પાચ ઇંદરીઓ હોએછે; જોવાની, સાંભલવાની, સુંઘવાની, ચાખવાની અને લાગવાની. લાગવાની ઇંદરીથી આપણને ટાઢ, ઊનુ, લીસું, પોસુ, કરકર, જાડું, પાતરું, લાખું, લાગેછે, તેથીજ જખમ પણ લાગેછે. આંધલા માણસો એ ઇંદરીનો સાજા માંણસો કરતા વધારે ઉપીઓગ કરેછે

ફ્રાંકલીન અન તેની મા.

બેનજામીન ફરાંકલીન અમેરીકાના બોસટન શેહરનાં એક મીણબતી બનાવનારનો છોકરો હતો. તે પાછલથી પોતાની જાતી ખુધી અને હુશીઆરીથી આ જમાનાંનો ફીલશુફ અને મોટો રાજકારભારી થઓ હતો. એ શખસનો જનમ ૧૭૦૬ માં થઓ હતો અને ૮૪ વરસની ઊમરે ૧૭૯૦ માં મરણ પાંમીઓ હતો.

એ નાંમીચા ફીલશુફ વીશે એવું કેહવાણીછે કે તે નાંહાંનપણથી ઘણાંએક વરશ સુધી પારકાં વતનમાં રહેઓ હતો. જાંહાંથી તે ઊમરે પુગી પોતાને વતન જવા નીકલીઓ. એ વખતે એનાં દેખાવમાં એટલોતો ફેરફાર થઓ હતો કે ભાએગે તેને કોઈ ઓલખી શકે. પોતાની અંદર આવો અચરત શરીખો ફેરફાર થએલો જોઈ તેની મા તેને ઓલખશે નહી એવો વીચાર તેનાં મનમાં આવીઓ. તે ઊપરથી જાંનેવારી માસનાં એક ઠંડીનાં દાહાડાની શાંજનાં તેણે જાઈ પોતાનાં ઘરનુ બારણું ઠોકી ઘર ધણીઆણીને મલવા માંગીઊં. અંદર જતાંજ બુઢી ઘરધણીઆણીને સગડી આગલ બેસીને ગુંથતાં જોઈ તે બોલીઓ "બાઈ તમો મુશાફરોને તમારાં મુકામમાં આશરો આપોછો એવું શાંભલી અતરે હું આવીઓછું અને આજ રાતનાં વાશો કરવા માંગુછું." પેલી બાઈએ ઊતર આપીઓ કે આ કાંઈ લોકોને ઊતારો આપવાની જગા નથી પંણ જે વખતે રાજદરબારી શભા આ શેહરમાં મલેછે તે વખતે કોઈ કોઇ કાએદા બાંધનારા રાજકારભારીઓને તે ઊતારો આપેછે અને હાલ તેનાં ઘરમાં દશ તેવા નાંમીચા શખસોએ ઊતારો લીધેલોછે અને બાકી એક બી બીછાનું ખાલી નથી.

એ ઊપરથી ફરાંકલીને જાંણે કકડની તાહાડ વાગતી હોએ તેમ પોતાનો મોટો દગલો આંગને વીતાવવા માંડીઓ જે જોઈ પેલી બુઢી ઘરધણીઆણીએ તેને સગડી આગલ બેસી ગરમ થઈ રખશુદ લેવા કહેઊં.

ફરાંકલીન સગડી આગલ ગરમ થાએછે એટલામાં તેને માંટે કાફીનું એક કપ આવીઊં જેની સાથે તે વખતનાં રેવાજ પરમાંણે એક રકાબી ભરી શેખફલ, તંબાકુ તથા બીરી પીવાની એક નલી આવી. શરવે ઊતારો લેનારાઓ શગડી આગલ આવી પેલા નવા પરોણાંની શાથે તંબાકુની બીરી પીવા લાગા. વખત ગુજારવાને માંટે તેઓ મનપસંદ વાતો, રમુજ અને મશકરી કરવા લાગા. આ વખતે ફરાંકલીને પોતાની હુશીઆરી અને અકલથી સાંભાઓને એવાતો હેરતમંદ કરી નાખીઆ કે તેઓ તેની શાથે વાત કરવામાં તદન રોકાઈ ગઆ અને એટલામાં રાતના આઠ વાગા.

પેલી બુઢી ઘરધણીઆણી રાતનાં ખાણાની તરદુદ કરી ટેબલ બીછાવી જોએછે તો પેલો નવો પરોણો પણ વગર પુછવે ટેબલપર ખાવા આવી બેઠો હતો. ખાંણું ખાઈ રહેઆ પછે તેણીએ પોતાનાં પરોણાઓમાંનાં એકને દુર બોલાવી કહેઊં કે આ નવો આવનાર ઘણો લુચો માંણસ દીશેછે અને તેની ઊપર ઘણોએક શક આવેછે. પેલા પરોણાએ તેણીને જણાંવીઊં કે તે કોઈ લાએક અને કાબેલ માંણસ દીશેછે અને શક લાવવાનું કાંઇજ કારણ નથી. પણ જો તમાંરા ઘરમાં તેને ઊતારો આપવાનું બનતું ન હોએતો તેને એકાંત તેડીને તેમ જણાંવો એટલે તે રખશુદ લેશે. પેલીએ પોતાની દાશી પાશે ફરાંકલીનને બોલાવી કહેઊં કે શાહેબ મારી પાશે તમારે માંટે બીલકુલ જગા નથી તેથી તમુને આજ રાતનાં હું વાશો આપી શકતી નથી પેલાએ ધીરા શવભાવે કહેઊ કે બાઈ તમારે, મારે ખાતર કાંઇબી અડચણ ભોગવવી નહી અને હું પણ પેલા ગરહસથો શાથે તંબાકુની એકાદ બીરી પીઈને રખશુદ લેઊછું તેથી તમારે નીરભએ રેહવું.

ફરાંકલીન પાછો જઈ ટેબલ ઊપર બેઠો અને પેલાઓની શાથે બીરી પીતાં પીતાં વાતો કરવા લાગો. એવામાં તે દેશને લગતો એક કાએદો બાંધવાની તે વખતે ચાલુ તકરાર હતી તે એક રાજદરબારીએ કાહાડી તે તકરારમાં ફરાંકલીને એવોતો જુશાથી ભાગ લીધો કે તકરારમાંજ બે તરણ કલાક નીકલી ગએઆ તોબી તેઓની ભાંજગડ પુરી થઈ નહી. પેલી બાઈનો મીજાજ જતો રહો અને વધુ વખત ધીરજ રાખી શકાઈ નહી તેથી મેજ આગલ આવી પેલા નવા આવનારને ગુશાથી કહેઊં કે તમોએ મારા ઘરમાં આવી બેમડક ધાંમો નાખીઓછે તે એક ગરહસથ માણસની ચાલથી તદન ઊલટુંછે અને તેથી તાકીદથી રખશુદ લેવી.

બેનજામીને પોતાની ચાલને માટે પેલી પાસે માફ માંગી બીજા પરોણાઓની ભેર લેઈ ચાલવા માંડીઊં. આ વખતે ઘરધણીઆંણી તથા તેની દાશી એક બતી લેઇ છેક બારણા સુધી પેલા નવા આવનારને મુકવા આવીઓ. બારણું ઊઘાડી જોએછેતો બાહેર ફરશાંનો વરસાદ વરસતો હતો અને તોફાંની પવણ ફુંકતો, જેથી પેલી દાશીના હાથમાંની બતી બુજાઈ ગઈ. બતી પાછી સલગાવીઆ પછે બેનજામીને પેલી ઘરધણીઆંણીને અરજ કીધી કે બાઈ આ મુલકથી હું તદન અણજાણીઓછું અને આવા તોફાંનમાં હું કોહાં જઇને પડું તેની મને ખબર પડતી નથી. જે વખતે તમો એક કુતરાંને પણ બાહેર જવા દેઓ નહી તેવા વખતમાં આજ રાતના મેહરબાંની કરીને મને વીશામો આપવો. પેલી બુદીએ આ શાંભલતાંજ ખુમ પાડી કહેઊં કે તમારો દેખાવજ મને પેહલાનો પશંદ પડતો નથી અને તમો ખાઈ પીઇને જોરાવરીથી મારા ઘરમાં ધાંમો નાખવા માંગોછો તે ઊપરથી તમારી ચાલચલગત ખરાબ નીગના માલુંમ પડેછે.

આ બુમ શાંભલી અંદરથી સઘલા પરોણાઓ બાહેર નીકલી આવીઆ અને ઘરધણીઆંણીની ચાલ નાપશંદ કરી કહેઊં કે આવા કાબેલ શખશને આવી અંધારી રાતના કાહાડવામાં લાએકી નથી. ને ઊપરથી તેણીએ તેને રેહેવાની રજા આપી અને બીછાંનું એક ખાલી નહી હતું તેથી પેલાને એક ચારી ખુરશી ઊપર આખી રાત કાહાડવી પડી.

પેલી બુદીએ શુવાની આગમચ પોતાના ચમચા, કાંટીઆ તથા બીજાં રૂપેરી તથા કીમતી વાંસણો એક પેટીમાં બંધ કીધાં અને પોતાના ચાકરને સાવચેતીથી શુવા કહેઊં અને તેને ચેતવીઓ કે આ નવો આવનાર કોઈ ચોર દીશેછે તેથી ખુબ શંભાલ રાખવી.

પેલી બુદીની આખી રાત બેચેનીમાં ગઇ અને સવારના જલદીથી ઊઠી સરવે પોતાની ચીજો તપાસી જોઈ ખુશી થઇ અને પેલા નવા પરોણાને ખુરશી ઊપર ઊંઘતો જોઇ આખી રાત તેણે કેમ અંકરાશે કાહાડી હશે ને વીશે પોતાના દીલમાં દલગીર થઇ. જલદીથી નાસતો તથા ચાહ તઇઆર કરી પેલા નવા આવનારને પણ બોલાવીઓ. ચાહ પીતાં પીતાં ઘરધણીઆંણીએ સરવેની હજુર પેલાને પુછીઊં કે બાઇ તમો કયા દેશથી આવણાંરીઆછો તારે તમારૂં દેશ કહેઊં ? પેલાએ ઊતર વાલીઓ કે મારૂં દેશ ફીલાડેલફીઆછે. આ શાંભલતાંજ પેલી બુદીને આંચકો લાગો અને નરત બોલી શું ફીલાડેલફીઆ તમારૂં દેશછે ? તારેતો તમોએ મારા બેનજાંમીનને તાંહાં જોએલોજ હશે. પેલો અનજાંણીઓ થઇ ધીરજથી બોલીઓ બાઈ કોણ ? પેલી મા બોલી કે. વલી બેનજામીન ફરાંનકલી નજતો, મારો વાહાલો અને પનોતો બેનજામીન મારો છોકરો.

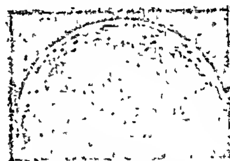
નવો આવનારા—શું બેનજાંન તમારો છોકરો થાએ ! તેનો મારો જીગેજાંનનો દોશત થાએ. તે અને હું એકજ અને હમો સાથેજ રેહેતા હતા.

માએ—અરે ખોદા મને માફ કરજે કે મારા બેનજામીનના દોસ્તને આખી રાત મેં એક ખુરશી ઊપર નાખી મુકીઓ અને હું પોતે એક નરમ અને સારાં બીછાંના પર જઈ શુતી.

આ પછે ફરાંનકલીન સરવે ખોલાશો કરી પોતાની વાહાલી માને ભેટીઓ અને પછે પેલી બુદીની અચરતી અને ખુશીનો શું પાર પુછોછ.

સાએલીઓની શેહેલ.

ચાંદ વધઘટ કેમ થાએછે ?

સોરીનબાઈ—વાહલી બેન, ઘેણેંવખતે તમે મને ભરતી તથા ઓટ કેમ થાએછે તે વીશે સમજાણ પાડી હતી ખરી, પણ મને એક વાંધો દીસેછે, અને તે એક ભરતી ઓટ ચાંદની શકતીથી થાએછે તો જેમ ચાંદ નાંનો મોટો જણાએછે તેમ તેની ખેચાંણ શકતી પણ ઓછી વધતી જોઇએ, અને એમ થઈને ચાંદરાતને દીનેતો ભી સખત ભરતી થવીજ નહી જોઇએ અને પુનેમ પાછી તેહેજ માલમ પડવી જોઇએ. આ બીનાએ મારા મનમાં ગુચવણ કરી નાખીછે.

પીરોજબાઈ—ખરેખર, તમુને ચાંદ વીશે બરો બર સમજણ નથી તેથી આએ અડચણ તમારા મન માં ઊતપન થઇ હશે, એમાં શક નહી. ચાંદ શું છે અ ને તે વધઘટ થતો કેમ દીશેછે તે વીશે મને ધનજીસા હે સમજણ પાડીછે; અને એ બાબંદ વીશે વાતચીત ક રી આજ સાંજની સેહેલ ઊપીઓગી કરીએ. જુઓ જે પરમાંણે સુરજની આસપાસ પુરૂથવી ફરેછે તેજ પ રમાંણે પુરૂથવીની આસપાસ ચાંદ ફરેછે. પુરૂથવી પો તાના રસતા ઊપર ફરવાને નજદીક ૩૬૫ દાહાડા લેછે, તેમજ ચાંદ પોતાનો ઘેરાવો ફરી લેવાને ૨૭ દાહડા અને ૮ કલાક લેછે, અને———

સીરીનબાઈ—પણ ઇશવરે સુરજ અને ચાંન એ બેઊને વારાફરથી પુરૂથવીને રોશની આપવાને બનાવેલાછે કની.

પીરોજબાઈ—સુરજ કાંઈ એખલો પુરૂથવીને જ રોશની આપેછે એમ નથી; સુરીઅ મંડલમાં ઘરે હો અથવા બીજા પુરૂથવી જેવા ગોલાઓ ફરેછે તેઓ ને પણ રોશની આપેછે, અને વલી ચાંદ પણ પોતા ની રોશની સુરજ પાસથી મેલવેછે. સુરજ નહી હો એતો ચાંદ અંધારા ગારમાં પડી રેહેને.

સીરીનબાઈ—અરે બેન તમે શું બોલોછ! આપ ણે સરીઆમ સુરજનહી હોએ તે વખતે પણ ચાંદને પર કાશતો જોઈએછ, તેથી ચાંદની પોતાની રોશની પણ હશે.

પીરોજબાઈ—નહી નહી બીલકુલ નહી; સુરજ અસત પામેછે તેઆરે ને કાંઈ જતો રેહેતો નથી. જ મીન ગોલ હોવાના સબબથી આપણને દેખાતો બંધ પડીઓ, પણ પસચીમ તરફનાં દેશો તરફ તે દેખા એછે. તેથી જુઓ, સુરજ કેથે જતો નથી, અને ખરૂં જોગાતો તે એક તસુ પણ ખીસનો નથી, અને આપ ણે જે તેની ગતી આસમાન મધે જોઈએછ તે પુરૂથવી ની પોતાનીછે. હવે એમછે તો તમે સમજીઆં હશો કે સુરજની રોશની ચાંદ ઊપર પડીઆથીજ આપણે ચાંદને ચલકતો જોઇએછે.

સીરીનબાઈ—વારૂં તેઆરે, ચાંદ સામો જુઓ, આજે ચાંદરાત થઈ એટલે બારીક તાર જેવો દેખાએ છે, પણ જેમ એકેકો દાહાડો વધતો જશે તેમ તે વધા રે મોટો થવા માંડશે અને પછી આખો થઈ પાછો ક દમાં ઓસરવા માંડશે. એ શું અને કેમ બનેછે.?

પીરોજબાઈ—તમે એટલુંતો સમજીઆં કે ચાંદ પુરૂથવીની આસપાસ ફરેછે, અને એમ ફરતી વેલા તેનુ ચલકતું પાસું આપણી તરફ થોડુંજ દીસેતો આ પણે ચાંદ અધુરો જોઈએછ, (જેવું કે આ ચીતર જુ ઓ) હવે જેમ જેમ તે ફરતો જશે તેમ. તેમ, તેનુ ચલક તુ પાસું વધારે ને વધારે, આપણી તરફ ફરશે તેથી આ પણે ચાંદને વધતો જતો જોઈશું. શેવટે, સુરજ ચાં દ અને પુરૂથવી એકજ લીટીમાં સામાસામી થઈ જા એતો આપણને ચાંદનુ ચલકતું પાસુ આખું દેખાએછ તેઆરે આપણે પુનમનો ચાંદ કરી કહીએછ.

સીરીનબાઈ—નહી બાઇ, મને કાંઈ બરોબર સમજણ પડતી નથી; સુરજની રોશની ચાંદની ઊપર પડેતો તે ગોલો આખો ચલકતો થાએ, તેઆરે, તેનું ચલકતું પાસું અને અંધારૂં પાસું એ બે કાંથી આવે?

પીરોજબાઈ—રોશનીનો એક કાએદોછે કે તે સીધી લીટીમાં જાએ,—આડી મરડાઈને જઇ શકે નહી, વાસતે ચાંદના ગોલાપર સુરજની રોશની પડે છે તેથી તે કાંઈ આખો પરકાશીત થઈ શકતો નથી, અરધો અરધ ભાગ ઊપર અજવાલું અને બીજા અર ધા ભાગ ઊપર અંધારૂં રેહેછે. જેમકે મોટો ગોલ, દડો અથવા એક ઘાગર લઇ હું તમારી સાંબે ધરૂં તો તમે કાંઇ આખી ઘાગર સઘલી બાજુએથી જોઇ શ કનાર નથી, પણ અરધો અરધ તમુને દેખાશે તેમજ ચાંદ ઊપર સુરજની રોશની અરધા ભાગ ઊપર પ ડેછે. હવે પેલી ઘાગરનો અરધો ભાગ જે તમો જુઓ છ તે ચુંનાથી સફેદ રંગી તે ફેરવી હાએતો પેલો સફેદ ભાગ થોડો પછવાડે ગએઆથી કાલો ભાગ તેને બદલે દેખાશે, તેજ પરમાણે ચાંદનો ચલકતો ભાગ તેના ફર વાથી પછવાડે જતો જાએછ તેઆરે આપણને થાલી જેવો ચલકતો ભાગ ઓછો થતો દીસેછે. એ પરમાણે આખો ચાંદ ફરતો ફરતો અધુરો અથવા ઓછો થતો જાએછે અને શેવટ એક દાહાડે તેનું ચલકતું પાસું પછ વાડે ગએઆથી આખું કાલું પાસું પુરૂથવીની સાંમએ આવીઆથી તે બીલકુલ દેખાતો નથી. આ પરમા ણે મહીનામાં એક વાર બનેછે, તેઆરે આપણ પરવો થએઓ એમ ગણીએછ.

સીરીનબાઈ—હા, હવે મને સમજાણ પડી કે આખો ચાંદ આસ્તે આસ્તે ઘટી કેમ જાએછે, વારૂ આજે ચાંદરાતનો ચાંદ કેમ બનીઓ તે સમજાવગો.

પીરોજબાઈ—એજ પરમાંણે; જુઓ, સુરજની

જમણી બાજુએ ચાંદછે તેથી સુરજની રોશનીથી ચાંદનો જે અરધો ભાગ ચલકતોછે તે મધેનો થોડોજ ભાગ અથવા માંતર એક કીનારી આપણી તરફ આવી છે તેથી આપણે સુતરના તાર જેવો ચાંદરાતનો ચાંદ પેહલ વેહલાં જોઈએછ; પણ આસતે આસતે ચાંદનાં ફરવાથી ચલકતુ પાસું વધારે ને વધારે આપણી તરફ ફરતું જાએછે તેથી ચાંદ વધતો જાએછ, એમ આપણે જોઈએછ.

સીરીનબાઈ—પણ બેન જરા જુઓ, પેલું વીટી જેવું કુડાલું દેખાએછ તે શું હશે ?

પીરોજબાઈ—હું એજ તમુને સમજાવા જતી હતી. એ ગોલ કુડાલું સાફ સાબેત કરેછ કે આપણી સાંમે આખો ચાંદછે જેનો થોડો ચલકતો ભાગ જમીન તરફ ફરેલોછે અને બાકીનો ભાગ અંધારામાંછે. આ ગોલ કુડાલું એમ બનીશીંછે કે સુરજની રોશની જમીન ઊપર સાંજનાં જજુખલું કરેછે તે જજુખલાંની રોશની ચાંદ ઊપર પડીઆથી ચાંદનો અંધારો ભાગ જરા સેહજ દેખઈતો થાએછે, તેથી આ કુડાલું આપણને નજર પડેછે. હવે હું ધારૂછ કે ચાંદ વધઘટ કેમ થાએછ તે તમે સમજીઆં હશો, તો જોશીં કેહો કે પુનમનો અથવા આખો ચાંદ દીસે તેઆરે સુરજ અને પુરૂથવી કેઈ બાજુએ હોએ ?

સીરીનબાઈ—સુરજ અને ચાંદ સામાંસામી હોએ અને પુરૂથવી બેઊની વચે આવે એટલે સુરજની રોસનીથી ચલકતો ભાગ પોતાની મેલે આપણને આખો દેખાએછે.

પીરોજબાઈ—વા, મને ખુશાલી ઊપજેછે કે તમે બરોબર સમજીઆં છેઓ; પણ પરવાનો અથવા અંધારો ચાંદ હોએ તેઆરે પેલા તરણે ગોલા કેહવી રીતે ગોઠવાએ.

સીરીનબાઈ—સુરજ અને પુરૂથવીની વચે ચાંદ આવે તેઆરે ચાંદનો ચલકતો ભાગ પેલી બાજુએ જાએ અને આપણી તરફ અંધારો ભાગ આવી આથી ચાંદ જોઈ શકતા નથી. પણ હું જાણવા માંગુછ કે એક મોટી દુરબીનમાંથી ચાંદ જોએઓ હો એતો ચલકનો અને અંધારો ભાગ બેઊ સરખી રીતે દેખાતા હશે ?

પીરોજબાઈ—દુરબીનની મદદથી પણ પેલો અંધારો ભાગ વધારે [illegible] રીતે દેખાશે [illegible], પણ પેલો ચલકતો ભાગ ઘણોજ આસચરીઅકારક દેખાશે. ખોલી નજરે ચાંદ મધે જે કાલા ધાબાં દેખાએછે તે દુરબીનની મદદથી ટેકડા, પાહાડો, અને ખીણો સાબેત થશે. તેમજ આ ચીત્ર મધેનાં ખાડા અથવા ધાબાં પૂણ બતાવેછે.

સીરીનબાઈ—અરે ફીટ ! એ કેમ મનાએ ! સેકડો ગાઊ દુર ચાંદછે તે મધે પાહાડોછે એમ કેમ જણાઈશીં હશે, કોણ જોઈ આવીશીંછ ?

પીરોજબાઈ—બેન જરા ધીમાં પડો, એટલાં અજાએબ ના થાઓ. ચાંદની અંદર પાહાડછે એવું સાબેત થઈશીંછે એટલુંજ નહી પણ તે પાહાડો બરોબર કેટલા ઊંચાછે તેનું પણ વીદવાન લોકોએ પુર ખાતરીથી માપ લઈ લીધુંછે; અને વલી પાહાડો વચેની ખીણ પણ માપીછે એ શીવાએ ચાંદમાં કેટલાએક બલતા પાહાડોછે—જેઓનાં દરાંમણા શીખર મધે પડેલા ખોહનો એક ચીતાર મને મારા ધનજીસાહે એક અંગરેજી ચોપાનીઆમાં બતાવીઓ હતો જુઓ માણસની અકલ અને હુનરનો કાંઈ હાગ રહેઓ ! વીદવાનો પુરૂથવીતો ખોલી બેઆન કરી રહેઆછે અને હવે ચાંદની સપાટીની ખોલ પંછવાડે મંડીઆછે.

સીરીનબાઈ—વારૂં, ચાંદ મધે માંણસોબી હશે કે ?

પીરોજબાઈ—આજસુધી સુધરેલાં દેશોનાં વીદવાનો ચાંદની સપાટીની ખોલ ઊપર ભારે મંડીઆછે, પણ હજુર માંણસ જાતની વસતી હોએ તેવું બીલકુલ માલમ પડીશીં નથી. કોણજાણે પાછલા જમાનામાં નવા નવા હોનરોનાં શોધથી ચાંન મધે માણસની હસતી સાબેત કદાચ થાએબી, તે આપણાથી કેહવાઇ શકાતું નથી.

સીરીનબાઈ—પણ તોબી એવું ધારો કે ચાંદમાં માણસની વસતીછે તો તેહાનાં લોકોને આપણી પુરૂથવી કેહવી લાગતી હશે ?

પીરોજબાઈ—આપણી પુરૂથવી તેઓને ચાંદ જેવી લાગતી હશે; વલી તેહાં રાત પડતી હશે તેઆરે તેઓને ચાંદનનાંની માફક અજવાલું આપતી હશે, અને વલી જેમ ચાંદ આપણને વધઘટ થતો દીસેછે તેમ પુરૂથવી તેઓને દીસતી હશે. તેઓમાં અગર વેહમી મરદો અને ઓરતો હાએતો તેઓ પણ ચાંદરાતની માફક પુરૂથવીની પુંજા કરતાં હશે, અથવા ખી

આમાંથી રૂપાનાંણું કાહાડી બેસતા માસના સારા સગન પુરૂષવી માએ પાય હાત જોડી માંગતા હશે.

જલો.

જલા એ એક જાતનો કીડોછે. તે પાંણીમાં રેહેછે. તેનો ખોરાક જાંહાંશુધી પાંણીમાં રેહેછે તાંહાંશુધી બીજા જીવનાં કીડાઓછે. બાહેર નીકલીઆ પછી માણશનુ અથવા જાંનવરનું લોહી ચુશી તે ઉપર જીવેછે. આપણા બદનનાં કોઈપણ ભાગ ઊપર લગાડીઓ હાએતો, તે, તે ભાગ ઊપરનું લોહી ચુશેછે. અજમાએશ ઊપરથી માલમ પડેલુંછે કે એક જલો પોતાના વજન કરતાં ચારઘણું લોહી પીએછે. એક જલો તોલમાં ચાર આનાભાર થાએછે. ગામઠી જલો કરતાં વેલાતી જલો ઘણી સરસ હાએછે, અને ગામઠી કરતાં તે બેવડું લોહી પીએછે. જો એક જલોને શંભાલથી પાણીમાં રાખી હાએતો તે ૨૦ વરશ શુધી જીવેછે એમ ડાકટર જાંનશન કહી ગએોછે.

એ કીડો લંબાઈમાં આપણા હાથનાં વચલાં આંગલાં જેટલો મોટોછે, તેનું બદન શેંકડો જીવનાં જીવનાં ગોલ કટકાનું બનેલુંછે અને એથી કરીને તે શેહેલથી પોતાનું બદન મરડી શકેછે અને પાણીમાં તરી શકેછે. તેને એક આગલ અને એક પાછલ એવા બે દંખોછે. આગલા દંખની વચમાં તેનું મોહોનુંછે કે જેની અંદરથી તરણ કરવતી જેવા દાંત નીકલેછે. એટલા મારે જારે જલો દંખેછે તારે આપણને તેનાં દંખમાંથી તરણ લીટી પડતી માલમ પડેછે. જો જલોને એક વખત ધરાએ. એટલું લોહી મલીઊંતા તેથી તેને ઘણાં દાહાડા બલકે ઘણા મહીનાં સુધી બીજા ખોરાકની ગરજ રેહેતી નથી. એઓને પકડવાની ઘણી શીફત હાએછે. કેટલાક જાલમાં માંછલીની માફક પકડેછે. કેટલાક પાણીમાં ચાલી પોતાનાં પગને જે જલો વલગેછે તેને પકડેછે. કેટલાક હાથે પાણીમાંથી તરતી પકડેછે. વલી કેટલાકો જાનવરોની કલેજીનાં કટકા દોરીએ બાંધી તેને લલચાવા તલાવમાં નાંખેછે, કે જે ખાવા આવીઆથી તેઓ શપડાએછે. દરદો સારાં કરવામાં એ કીડાનો ઘણો ખપછે. ગણતરી ઊપરથી એવું માલમ પડેઊંછે કે ૩૦ લાખ જલો દર વરશે પારીશ શેહેરમાં ખપેછે. બાહેર ગાંમથી તેઓને પકડી પાણીમાં નાખી અને પીપો ભરી બીજે દેશ મોકલવામાં આવેછે.

ડાકટરોને જલોનો ઊપીઓગ કરવામાં ઘણી શંભાલ રાખવી પડેછે. તેઓને, જેને જલો લગાડવી પડેછે, તેની ઊમર ઊપર વધારે ધેઆંન આપવું પડેછે. કાંઈ ભુલ પડે નહી તેટલા મારે નીચે જણાવેલો કોઠો તમોને મદદ આવશે.

ઊમર.	જલો.
બચું ૨ મહીનાંનું તેને	૧ થી ૨
„ ૬ „ „	૨ થી ૩
„ ૧ વરશનું „	૩ થી ૪
„ ૨ „ „	૪ થી ૬

દરએક વરશ વધવે બબે જલો વધારતા જવું અથવા ૪ તોલા લોહી વધારે કાહાડવું. જલો લગાડવાને ઘણીએક શંભાલ લેવી ઘટેછે. બચાંનાં ગલાં ઊપર જલો લગાડવી નહી કારણકે જો લોહી વધારે ગોઊંતા પછે તેને અટકાવવાને બનતું નથી. લોહી અટકાવવાને માટે ગલાં ઊપર દબાંન કરવા જતાં બચું મરણ પાંમેછે તેથી એ જગા ઊપર જલો કદી પણ લગાડવી નહી.

જે જગા ઊપર જલો લગાડવી હાએ તે જગા ચીકની નહી જોઇએ નહીતો જલો વલગતી નથી. પગનાં તલીઆં ઊપર અથવા હાથનાં પોહોચા ઊપર અને જાંહાં ઘણા બાલ હાએ એવી જગા ઊપર પણ જલદીથી વલગતી નથી; જે જગા ઊપર દુધ અથવા મીઠાશ અથવા લોહી લાગું હાએછે તાંહાં જલદીથી વલગેછે તેટલા મારે જલો વારોઓ જે જગા ઊપર લગાડવી પડેછે તાંહાં જલદી વલગવાને શારૂં મરોડી લગાડેછે.

કેટલીએક વખતે જલો નીકલી ગઓ પછી તેનાં દંખમાંથી લોહી ઘણું જાએછે, જે વેહેનાં લોહીનો અટકાવ નહી કીધોતો કેટલીક વખતે બચાંઓ મરણપાંમેછે અને વએ પુગેલાઓને અનીશઅ નુકશાન કરેછે. એનો અટકાવ કરવા માટે તુરત રૂઊ બાલી તેનાં દંખો ઊપર મુકવો. જો એથી નહી બંધ થાએતો ૧ ટકીનો ભુકો કરી તે દંખોને લગાડવો અથવા રૂનું કપડુ મુકવું. એમ કીધાથી બંદ થાશે, પણ જો એમ કરતાં પણ નહી થાએતો તરત ડાકટરને બોલાવવો.

કેટલીએક વખતે દાંત ઘણાં દુખતા હોએછે તેથી ડાકટર મોહોડામાં જલો મુકવાને ફરમાવેછે. એમ કરવાથી કોઈ વેલાએ જલો ગરાઇ જાએછે, અને જો પેટમાં રહીતો તે ઘણું નુકશાન કરેછે. એવી વખતે એક ગલાસ ભરી પાંણી લેઈ તેમાં એક ચમચી નીમખ પીગલાવીને પીઈ જવું, જેથી પેલી જલો પેટમાં મરી જાશે અને ઊલટી થાઇને નીકલી જાશે નહીતો જાહાડાને રશતે ભશમ થાઈને નીકલશે. વારેઘડીએ શરકો અથવા વાઈન દારૂ પણ એજ કારણશર વાપરવામાં આવેછે.

આપણા લોકો એક દાહાડે જલો મુકાવીઆ પછી બીજે દાહાડે ફરીને મુકાવવાની જરૂર હોએ એમ શમજેછે. એ તેઓની બેવકુફીછે. એમ કેહેછે કે બીજે દાહાડે ખાટી જલો મુકાવીઆથી દરદ બધું નીકલી જાએ. એ તદન નકામુંછે એમ કરવાથી ઊલટું વધારે લોહી જાવાથી આજારી આદમીને ઘણી નબલાઈ પોહોચેછે. તેઓ શમજતા નથી કે જેટલુ લોહી બદનમાથી કાહાડીએ તેટલુ પાછુ આવવાને ઘણો વખત લાગેછે.

જો કોઈવાર બચાંને જલો મુકી હોએ અને તેવામાં તે બેહોશ થઇ જાએતો જલો તરત કાહાડી નાંખવી જોઈએ. એમ કરવાને માટે જલોને તોડીને કાહાડવી નહી પણ તેનાં કોઈબી ભાગ ઊપર નીમખનાં પાંણીનાં ટીપાં નાંખવા જેથી તરત તે ખરી, નીકલી જશે.

ઓરતોની મીજલસ.

ભાશણ ૮-મું.

માએ બચાંને કેમ ધવાડવું.

આજ દીને એ અગતની બાબદ ઉપર તમારૂં વેઆન પોહોચાડવા માંગુંછું.

૧. માએ બચાંને થાન અવાર નવાર આપવું જોઈએ.

કેટલાંએક બચાં કાઈ પણ કારણ વગર એકજ થાન ધાવવાને વધારે પસંદ કરેછે, અને માએ બચું નહી ખીજવા એ માટે તેને એકજ થાને ધાવવા દેછે, પણ તેથી ઘણી ખરાબી થાએછે. માએતા બીજા થાનમાં દુધ બંધાઇ આવેછે, થાન સુજેછે અને અંદર પરૂ બંધાએછે.

વલી એકજ થાને ધવાડીઆથી બચું એકજ બાજુએ પડી રેહેછે, તેથી બચાંની બેઉ બાજુની વધમાં અંતર પડેછે. એક બાજુ બીજી બાજુ કરતાં નબલી રહી જાએછે અને તેથી એક બાજુ તરફ વાંક રેહેછે.

વલી એકજ થાને ધવાડીઆથી બચાંની એકજ આંખ સઘલી તરફ નેધાહ કરવા માંડેછે તેથી આંખ બારી થાએછે.

૨. માએ બચાંને વારેઘડીએ અને જમ ગમે તેમ થાન આપેઆ નહી કરવું જોઈએ.

ઘડી ઘડીએ જેમ ગમે તેમ ધવાડીઆથી માએને તથા બચાંને બેઉને ઘેરફાએદા થાએછે.

બદનના સઘલા ભાગોને થાક આપવાની જરૂરછે. જારે દરેક ભાગને બરાબર થાક મલેછે, તારેજ તે પોતાનું કાંમ બરાબર રીતે બજાવી શકેછે. હવે જો બચાને વારેઘડીએ દુધ ધવાડીઆ કીધું હોએતો તેની હોજરીને કીએ વખતે થાક મલી શકે ! પેહેલો ખોરાક અરધો જરપત નહી થઓ એટલામા બીજો ખોરાક અંદર પેવસ થાએછે, હોજરીમાં નવો ખોરાક આવીઆથી તેને વધારે મેહેનત કરવી પડેછે. એ મેહેનત પુરી થતી નહી એટલામાં બીજો નવો ખોરાક આવીને ઉભો રેહેછે, એવી હાલતમાં હોજરી કેમ કામ ચલાવી શકે અને ખોરાક કેમ પચી શકે ? કેટલીએક વખતે એક એક પછી દુધ પુશકલ જએઆથી પેટ ફુલી આવેછે અને ઘણી વખતે બચું એકદમ બેસુધ થઈ જાએછે અને મરણ પણ પામેછે. એટલા માટે બચાને પુશકલ દુધ ધવાડતાં ઘણી સંભાલ રાખવી જોઈએ

૩. માએ જેમ બને તેમ બચાંને થોભાવીને થાન આપવું, એકદમ માંગે તેજ વખતે થાન આપવાની ટેવ નહી પાડવી.

જો માલમ પડે કે બચાને દુધની ગરજ પડીછે તોજ-થાન આપવું. જાનવરોમાં આપણા દીઠામાં આવેછે કે તેવો પોતાના બચાને એકદમ થાન આપતાં નથી, પણ તેને તવલાવીને પછી આપેછે, તેવો પેહેલા તપાશી જુવેછે કે બચાંને દુધની ખરેખર ગરજ પડીછે કે નહી અને ગરજ જુવેછે તારેજ થાન આપેછે. આપણા લોકોની ઓરતો આ હલકાં જાનવરો કરતાં કેટલી થોડી સમજ રાખેછે !

બચું સુતેલું ઉઠીને માએને જોઈને ખુશી થાએતો સમજવું કે બચું ભુખુંછે. કાંએકે બચું સમજેછે કે હવે તેને ખોરાક મલી શકસે, તેથી આનંદમાં રેહેછે.

૪. બચું ધાવી રહુઆ પછી માએના થાનમાં દુધ પાછું ભરાવાને પુરતો વખત આપવાની જરૂરછે.

જેટલો વખત થાન દુધથી ભરાતાં લાગેછે તેટલોજ વખત બચાને આગલ પીવેલા દુધને પચાવવાને લાગેછે. એટલા માટે થાન દુધથી પુરૂં ભરેલું નહી હોએ તાંહાંસુધી કદી પણ માએ બચાને ધવાડવું નહી

વલી અધુરા થાન માહેલું દુધ પુરતું કવતદાર હોતું નહી, અને તે આપેઆથી બચાંને ફાએદો પણ થતો નથી.

જે માએને દુધ ઘણું હોએછે અને વગર સમજ રાખવે પુશકલ દુધ જાંણીને જેમ ગમે તેમ ધવાડેછે, તેનું બચું સારીપબે ઉધરતું નથી

વલી જે માએના થાનમાં દુધ થોડું હોએછે. પણ સમજ રાખીને બરાબર વખત તપાસીને બચાંને ધવાડેછે, તેનું બચું વધારે સારી રીતે ઉધરેછે. દુધ થોડું હોવા છતાં બચાંને મનમાગતી રીતે ધવાડી શકેછે. જે લોકો સમજ રાખતાં નથી અને જે થોડું દુધ હોએછે તે જેમ ગમે તેમ ધવાડી દેછે, તેઓમાં દુધ જલદીથી કમતી થઈ જાએછે અને બચાંને વધારેવાર ધવાડી શકતી નથી.

જો બે તરણ કલાકમાં થાન દુધથી ભરાએ નહી તો, બચાંને તે વખતે ગાએના દુધ ઉપર રાખવું, અને ધવાડવાનો ફરીથી વખત આવે એટલે થાન આપવું. એ પરમાણે એક વખત થાન અને એક વખત ગાએનું દુધ આપેઆથી માએ થાનમાં થોડાં દુધ હોવા છતાં પોતાના બચાને સારીપએ ઉછારી શકેછે.

જો દુધ ઘણું હોએ અને જલદીથી થાન ભરાઈ જાએતો બચાંને ધવાડવું નહી.

પણ પેહેલા થોડું એક દુધ બીજી રીતે કાહાડી નાખવું અને પછી ધવાડવું. જો એ પરમાણે કીધું નહી હોએતો, બચાંના મોહોડામા પુશકલ દુધ જાઈ પડેછે, તે ગરાઈ શકાતું નથી અને ગુંગરાઈ જાએછે. વલી દુધ પેટમાં પુશકલ જએઆથી પેટ ફુલી આવેછે. જે માએના થાનમાં દુધ ઘણું છુટેછે તેણે પાંણી પીવાનું કમતી કરવું અને થંડી દવાઓ લેવી.

૫. માએ બચાંને ચોકસ વખતે થાન આપવું જોઈએ અને ચોકસ વખતેજ બચાંને દુધ માગવાની ટેવ પાડવી જોઈએ.

જો માએ બચાને બરાબર વખતે ધવાડે નહીતો દુધ કમતી થઈ જાએછે.

ગરીબ લોકોની ઓરતો, પોતાના બચાંને સહવારે એક વખત ધવાડીને સાગે દાહાડો પોતાના ગુજરાન સારૂં બાહેર કામ કરવા જાએછે, તેનું દુધ બરાબર વપડાતું નથી તેથી કમતી થઈ જાએછે.

જે માએ પોતાના બચાંને ચોકસ વખતેજ ધવાડેછે, તેનું બચું આસતે આસતે ચોકસ વખતેજ થાન લેવાને શીખેછે. તેથી માએને ઘડી ઘડી કંટાલો ઉપજતો નથી. તેથી બીજું કામ કરવાનું સુજ પડેછે. જે બચાંને પેહેલેથી એવી ટેવ પાડવામાં આવેછે તે બચું સારી રીતે ઉછરેછે.

બચાંને પેહલે મહીને દર બે કલાકે ધવાડવું. બીજે મહીને તરણ તરણ કલાકે અને આસતે આસતે જેમ મોહોટું થાએ તેમ અંતર વધારતાં જવું, અને છેલે બરાબર ચાર ચાર કલાકે ધવાડવું.

સાત-દશ દાહાડા લગી જેમ બચાને ભુખ લાગે તેમ ધવાડતા જવું. એ વખતે બચું થોડું થાવેછે, તેથી તેને દુધ વારેઘડીએ જોઈએછે. દશમે દાહાડેથી તે મહીનો થાએ તાંહાં સુધી દીવસમા બેબે કલાકને અંતરે અને રાતરે ચાતર તરણ ચાર વખત ધવાડવું. તરીજે મહીનેથી દાહાડામાં તરણ કલાકને અંતરે પાંચ વખત અને રાતરે એક અથવા બે વખતજ ધવાડવું. ચોથે મહીનેથી દીવસમાં ચાર કલાકને અંતરે ધવાડતા જવું. છેલું રાતે દશ વાજે ધવાડવું. આખી રાત ધવાડવુંજ નહી અને બીજે દાહાડે શહુવારે પાંચ વાગતાં ધવાડવાનું પાછું શહરૂ કરવું.

રાતે દીવશનાં કરતાં થોડી વખતજ ધવાડવાની ટેવ પરડવી જોઈએ. બચું રડે તેની કાંઈ પણ દરકાર કરવી નહી અને ચોકસ બાંધેલે વખતેજ ધવાડવાની ટેવ પાડવી. બચું પણ પોતાની મેલે આસતે આસતે ચોકસ વખતેજ ધાવવા શીખસે.

જારે મોહોટું માંણસ દાહાડામાં તરણ વખત ચોકસ વખતેજ ખોરાક લેછે અને રાતરે તેને ખોરાકની કાંઈ પણ જરૂર પડતી નથી, કાંએકે તેને ખોરાક પચવાનો પુરતો વખત મલવો જોઈએ, તારે શા માટે બચાંને ચોકસ વખતેજ ખોરાક નહી આપવો જોઈએ? બચાંની હોજરીને પણ ખોરાક પચાવવાને માંટે ચોકસ વીલમની ગરજછે.

ચોકસ વખતેજ ધવાડીઆથી માએની તંદરોશતી બરાબર જલવાઈ શકાએછે અને રાતરે પુરતી થાક મલી શકેછે.

૬. બચાંને આખી રાત થાન આપીને સુવાડવાની રીત ઘણીજ ધીકારવા જોગછે.

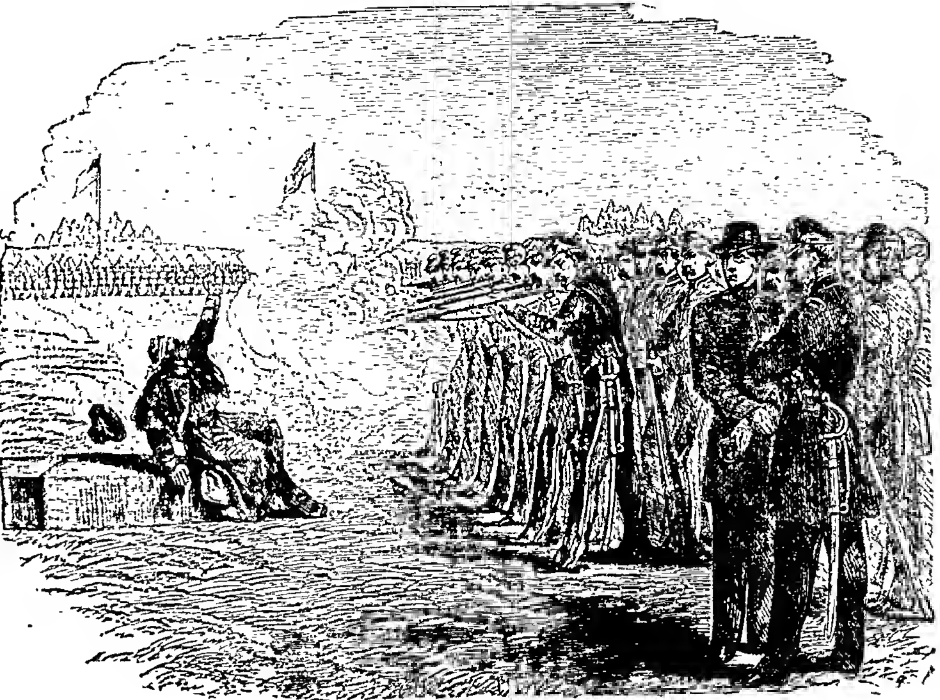
એથી બચું ઉપરીઆને બદલે ઉલટું પીડા પાંમેછે માએને પણ પીડા થાએછે અને બીજા દાહાડાને માટે પુરતો ખોરાક થાનમાં બની શકતો નથી.

૭. બચું રડીઉ એટલે થાન આપવું એ ઘણીજ ખરાબ ચાલછે.

ઘણી વખતે બચું રડીઉં એટલે વગર કારણ સમજે માએ તેને થાન દેખાડેછે અને કેટલીએક વખત જોરથી બોતરી બચાંનાં મોહોડાંમાં મુકેછે, એ ચાલ આપણા લોકોમાં ઘણીજ સાધારણ થઈ પડીછે. માએ હમેશાં એમ સમજેછે કે તે બચું ભુખુંછે તેથી રડેછે. પણ રડવાનું ખરૂં કારણ શુંછે, તેની તે કાંઈ પણ શોધ કરતી નથી. વારેઘડીએ બચાંની હોજરીમાં પુશકલ દુધ જઆથી દરદ થાએછે, તે માટે બચું રડેછે. એવી હાલતમાં જો માંએ બચાંને વધારે દુધ આપે છે તો, બચું ઉલટું હેરાન થાએછે અને રડવું ઉલટું વધેછે.

બચું રડેછે તેનાં ઘણાં કારણો હોએછે. બચું ભુખું હોએછે તારે રડેછે. પેટ ઘણું ભરાઈ ગયું એટલે રડેછે, એક બાજુએ ઘણું સુધી પડી રહીઉં એટલે રડેછે, જો ગરમી અથવા થંડી લાગી તો રડેછે, પોશાક ઘણો તંગ હોએછે તો રડેછે, જો બરાબર ધરીઉં પકડીઉં નહી હોએતો રડેછે, જે આંખને ઘણી રોશની લાગેછે અથવા ઘણો મોહોટો ગોંગાટ થાએછે તો રડેછે, અને એવાં બીજાં સો કારણો નીકરી આવશે, અને આ સઘલાંનો ઉપાએ થાન આપવું કેવું બેઅકલી દીસેછે.

વલી બચાંનું રડવું બે જાતનું થાએછે. કેટલીએક વખત બચું રડીને તરત ચુપ રહી જાએછે. બચું કાંઈ પણ અંજાણી ચીજ જુવેછે ઇઆ કાંઈ પણ અંજાણું લાગે છે એટલે રડેછે. એ રડવું ફાએદેકારકછે, એ ખુદરતનો ફેએદોછે, એથી બચાંની છાતી વધારે ખીલેછે, લોહીનું ફરવું બરાબર ચાલેછે. વલી બચું રડેછે તે ઘણીવાર લગી ચુપ રેહેતું નથી પણ રડીઆ કરેછે. કાંઈબી દરદ અથવા દુખતના સબબથી બચું ઘણું સુધી રડેછે, એ વખતે ચુપ

અમેરીકામાં લડાઈ—નીમખહરામ સીપાહીને ઠાર.

રાખવાની કોશેશ કરેઆને બદલે તપાસ કરવી કે શી હરકત થઇછે અને તે હરકત દુર કરવાની કોશેશ કરવી.

૮. બચાંને ધવાડતી વખતે હમશાં ગરમ રાખવું જોઈએ.

જાણવું કે ખોરાક લેતી વખતે લોહી હોજરી તરફ વધારે દોડેછે, તેથી હાથ પગ ઠંડા પડેછે. બચાંથી વધારે સરદી ખમાઈ શકાતી નથી તેથી ઘણું જરૂરનુંછે જે બચું ધાવેતું હોએ અથવા હરેક બીજી રીતે ખોરાક લેતું હોએ તે વખતે તેને ગરમ કપડાંમાં વીટાલીને ધવાડવું; માએની પોતાની ગરમી પણ તેને કાંમ લાગેછે.

૯. બચાંને ધવાડીઆ પછી તેને તરત સુવા દેવાની જરૂરછે.

પેહેલે મહીને બચું ધાવેછે અને સુવેછે, બીજું કાંઈ પણ કરતું નથી, તેથી જરૂર કરીને એ વખતે બચાંને ધવાડીને સુવાડવું જોઇએ.

ધવાડીઆ પછી વલી જોરથી હીંચકા નહી મારવા અથવા ઉછાલવું નહી. ખોલી હવામાં પણ રમાડવું નહી, કાંએકે તેથી દુધ પચન થાતું નથી.

૧૦. બચાંને કદી પણ સુતાં સુતાં ધવાડવું નહી.

બચાંને સુવાડીને ધવાડીઆથી દુધ બરાબર ઉતરી શકતું નથી અને ગલાંમાં ખુટેછે અને વારેઘડીએ અતરસ જાએછે.

વલી સુવાડીને ધવાડીઆથી દુધ હોજરીમાં રહી શકતું નથી તે પાછું બાહેર નીકલી આવેછે અને તેટલું દુધ રદ જાએછે.

અમેરીકામાં લડાઈ—નીમખહરામ સીપાઈને સજા.

પાસેનું ચીત્ર જુઓ ! આઠ સીપાઈઓ પોતાની બંદુક એક કમબખત આદમીની સાંમે તાકી બાર કરેછે. બીજા ચાર જણ પોતાની બંદુક ભરી તઈઆર ઊભાછે. જો આગલા આઠ જણથી ધારેલું કાંમ નહી પાર પડે, તો પાછલા ચાર જણ તેઓની મદદે આવે. એક પાદરી હાથમાં બંદગીની ચોપડી લઈ દલગીરી ભરેલા તથા ગંભીર દેખાવમાં ઊભોછે. તેની જોડે એક અમલદાર જાણે પોતાની કમકમાટ ભરેલી ફરજ બજાવતો હોએ તેમ હાથ જોડી ઊભોછે. તેની પાસે ઊતરતી પદવીના બીજા અમલદારો દીઠામાં આવેછે. વલી સામને જુઓ. સીપાઈની આખી રીજમીટને, પોતાના રાજ્યની ધજા તલે, એક હારમાં, પોતાના ભાઈબંધને થતી શજા જોવાને ઊભી રાખીછે વચોવચમાં, પેલા અભાગીઆ માણસને જુઓ ! જે પેટીમાં એક પલ પછી તેનું મુરદું પડસે તેજ પેટી પર, પસતાવામાં ગરકાવ થએલો, ઈશવરની દએઆ માંગતો, તે બેઠેલોછે. તેની આંખે પાટો બાંધેલોછે કે જેથી દેખઈતું ભવીશ અંધારામાં રેહે.

એ કોણ હશે અને એનો ગુનાહ શું હશે ? સાંભલો. અમેરીકામાંની લડાઈ આપણા છોકરાંના છોકરાં ભુલશે નહી. જે લડાઈની શરૂઆતથી મુંબઈની ગરૂરી વધી હતી અને જે લડાઈના શેવટથી મુંબઈ ખાક બની ગઈછે. વાંચનાર ! એટલું ઈઆદ રાખજે કે કોઈના દુઃખથી તને સુખ મલનાર નથી. હવે એ લડાઈમાં પરજાનો પગાર ખાઈ, પરજાની શેવા બજાવવા કોઈબી શખસ જાએ; અને પછી પોતાના જાનને, લખોના જાન કરતાં વધારે ચાહી નીમખહરામી કરેતો તેને શજા શું કરવી જોઈએ ? માણસ જાતના હાથમાં મોટાંમાં મોટી શજા ગુનેગારનો જાન લેવાનીછે અને તે શજા એવી વખતે અમલમાં આંણેછે.

ઊતર અમેરીકાની "લીનન કેવલરી" રીજમીટમાંનો સીપાઈ, નામે "જાનસન," લડાઈની વખતે નાહાશી ગએઓ, માટે તેનો જાન લેવાની શીખશા થઇ. એ કારણ માટે, ઈ. સ. ૧૮૬૧ ના ડીસેમબર મહીનાની ૧૩ મી તારીખે, ઊપલી આખી ઘોડેસવાર રીજમીટને વાશીંગટન શેહરની નજદીક, ફેરશકસ સેમીનરી, આગલ બોલાવી. જાનસનને ગાડાંમાં નાખી તેઓની સાથે લાવીઆ. તેની આએ દુનીઆમાં આછેલી ઘડી હતી, તેથી ધરમનો દીલાશો દેનાર પાદરી તેની સાથેજ હતો. એ પાદરીએ તેની આગલ બંદગી કરવાની ચોપડી ધરી હતી, તેમાંથી વાંચી, પેલો શખસ સર નીચું કરી, ધીઆન દેઇ, પોતાના કીરતારની પરારથના કરતો હતો. ઠરવેલી જગા ઊપર આવી પોંહચીઆ પછી, તે ગાડાંમાથી ઊતરી, જાણે પોતાની ઘોરપર બેઠો. તેનીથી છ કદમ દુર, બાર માણસો, શજા અમલમાં લાવવાને, બંદુક ભરી, તેની સાંમને ઊભાં એ કમનશીબ વાલા શખસે તેઓને થોડા સખુનમાં કહી સંભલાવીઊં, કે "હું આશા રાખુંછું કે, મેં તમારા ભાઈબંધ તરીકે, આવો ગુનાહ કીધોછે, તે તમે માફ કરશો; અને એવો ગુનાહ તમે કદી પણ કરશો નહી." તાર પછી પોતાના પાદરીને તથા વડા અમલદારોને જે કેહવાનું હતું, તે કહીને પોતાની શજાને તાએબે થયો. બંદુક ફોડવાને જેવો હોકમ દી

થો, તે વખતનો પાસે આપેલાં ચીતરમાં દેખાવછે. આઠ ગોળીઓ એકદમ છુટીને, તેના શરીરનાં જુદા જુદા ભાગોમાં પેવશ થઈ. પણ તેથી તેનો તરત જાન નહી ગયો; માટે બાકીના ચાર જણને પોતાની બંદુક ફોડવાને હોકમ થયો. એઓની ગોળીથી જાનસનનુ શરીર મુએલું મુરદું થઈ પડીઉં.

મુસતાફાનું ખુન.

(તવારીખમાંથી.)

ઈ. સ. ૧૫૫૩ માં તુરકસથાંનના સુલતાન સુલેમાને એક મોટું લશકર ઊભું કીધું. અને લોકોને તેના કારણમાં જણાવીઉં કે ઇરાંનીઓએ સીરીઆ જે પોતાના તાબામાં હતું તેપર હમેશના કરતાં વધારે જોરથી હામલો કીધોછે, વાસતે મારા દેશના પીઆરને વાસતે અને મારાં રાજના બંચાવ માટે, હું જાતે જઈ, તેઓ સાથ લડાઇ કરી, તેઓને નરમ પાડવા માંગુછું. સરવે ચીજો તઇઆર થએઆ બાદ, તેણે લશકરને સીરીઆ તરફ કુચ કરવાને ફરમાવીઉં. અને પોતેપાછલથી ગએઓ. સીરીઆ દેશમાં તેનો છોકરો મુસતાફા તેના હુકમ તલે રાજ ચલાવતો હતો. તે દેશમાં સુલતાન પોતાના લશકર સાથ દમામમા આવી પોહચીઓ, અને અલેપોમાં છાવણી કીધી. તાંહાંથી તેણે પોતાના વીસવાસુ માણસો પોતાના છોકરાને બોલાવવાને મોકલીઆ. એમ કરવાનુ કારણ તેણે છુપુ રાખવાને ઘણીએક સાવચેતી રાખી, તે છતાં તેની આસપાસના ઊમરાઓને માલમ પડીઉં કે મુસતાફાની ઊપર તે વેર રાખેછે. અહમત નામના એક ઊમરાવે છુપી રીતે કાસદ મોકલી મુસતાફાને જણાવીઉં કે તારી જીંદગી ભએમાંછે. મુસતાફા પણ વીચારમાં પડીઓ કે આટલું મોટું લશકર લઈ આવવાને મારા બાપને શી જરૂર પડી હશે. તેને શક ગએઓ કે મારી ઊપર કંઇ આવી પડીઉંછે ખરું પણ તેણે વીચારીઉં કે મને ધાસતી રાખવાનું કંઈ કારણ નથી. મેં મારા બાપનો કંઈબી રીતે અપરાધ કીધો નથી. મુસતાફા વમાસવા લાગો કે પાદશાહનો હુકમ માની મારી જીંદગીનો ભોગ આપવો; કે જીવતો રહી બેવશ ગણાંવું; તે સારું. આખરે તેણે હીમત કીધી અને પોતાની કચેરીમાં એક અકલમંદ આલમમાં હતો તેને પુછીઉં કે "માણસને વધારે જરૂરનુ શું છે. સુખી જીંદગી કે દુનીઆનુ રાજપાટ?" આલમાએ ખુલી રીતે જવાબ દીધો કે "જે માણસ દુનીઆનુ રાજપાટ ચાહતો હોએ, તેને તેથી ખરું સુખ મલતું નથી; પણ તેવા રાજપાટ સાથ બાહરનો દેખઈતો ભપકો હોએછે, કે જેની ઊપર એક પલનો પણ ભરોશો રાખી શકાતો નથી. કાંએજે તે આજે છે અને કાલે નહી; વલી તેની ધાસતી, મનનુ બેચેતપણુ, સંકટ, વેહમ, અદેખાઇ, ખુન, ખોટાઈ, લુટફાટ, નુકશાન, ઘાતકીપણું, કદખાનુ, અને એવાંજ બીજાં તોફાનમાં જીંદગી કાહડવી પડેછે. માટે જે ધણી પોતાની જીંદગીનુ બેહસતમાં મકાન ચાહતો હોએ, તેને લાએક એવી રીતનું રાજપાટ નથી." આએ શીખામણ સાંભલી, મુસતાફાને ધીરજ આવી અને પોતાના બાપના હુકમ મુજબ તેને જઇ મલવાનો ઠેરાવ કીધો.

સુલતાન સુલેમાનને માલમ પડીઉં કે તેના ફરમાન મુજબ તેનો બેટો નીકલી ચુકો હતો, તેથી તેને શક ગએઓ કે મુસતાફા વગર ઢીલે આવેછે, વાસતે તેનામાં કંઇ દગો હશે. રૂસતમે તેના વેહમી દીલમાં વધારે વેહમની આગ સલગાવી. રૂસતમ તેના લશકરનો સેનાપતી હતો. તેણે સરવે સરદાર અને બુલંદ સીપાહીઓને ફરમાવીઉં કે મુસતાફાની જઇને રસતામાં ભેટ લેવી. તેઓ ગએઆ પછી રૂસતમે સુલતાનને જઇને કહીઉં કે તેઓ પોતાની મરજીથી મુસતાફાને મલવા ગએઆછે. સુલેમાને બાહેર જઇને ખબર કાહડી તેથી માલમ પડીઉં કે તેઓ ખરેખર ગએઆ હતા. વાસતે રૂસતમે જે તેને કહીઉં તે તેણે ખરું માનીઉં અને પોતે વેહમમાં પડીઓ.

મુસતાફા પણ બેચેન રહેઓ હતો. પોતાની રાજધાની છોડીઆ પછી રસતામાં તીજે દાહડે સાંજના તે સુનો હતો તે વખતે તેને એક ખોઆબ આવીઓ. તેમાં તેણે જોઈઉં કે તેનો પેગમબર મહમદ જલકાટ ભરેલો પોશાક પેહરી, તેનો હાથ ધરી, એક દીલ પસંદ જગો ઊપર લઈ ગએઓ. તાંહાં મોટા કીરતીવાન, ખુબસુરત, બાદશાહી મેહલો હતા; તેઓની આસપાસ ખુશનમાં બાગબગીચા અને લીલોતરી જોવામાં આવતી હતી. તેઓ તરફ આંગલી કરી મહમદ બોલીઓ કે "જેઓ દુનીઆમાં ખરી રીતે ચાલી

નેકીને પસંદ કરેછે અને બદીને ધીકારેછે, તેઓનુ હમેશનુ રેહઠાણ અહીઆંછે." પછી પોતાની પીઠ ફેરવી બીજી તરફ આંગલી કીધી; જાંહાં મુસતાફાની નજરે, જહરથી વેહતી બે મોટી નદીઓ માલમ પડી, જેમાની એકનું પાંણી કાલું સાહી જેવું, ગરમીના જોસથી ઊકલતું હતું. તેમાં કેટલાક માણસો, ઊપર, નીચે ડુબકી ખાતાં, કલાપીટ કરતાં, મોટે મોટે દઓઆને વાસતે પોકાર મારતાં હતાં. પેગમબર મહમદ બોલીઓ કે "જેઓ પોતાની ફાની જીંદગીમાં બદીના ફેલમા ફરેછે, તેઓને વાસતે આ જગોછે. એઓમાં પાદશાહ, રાજા, વજીર અને દુનીઆમાં મોટા ગણાતા લોકો, ઘણુ કરીને હોએછે."

આ સવપનામાંથી મુસતાફા જાગરત થએઆ પછી, ગભરાવા લાગો અને પોતાના ઓલમાની સલાહ પુછી. સવપના વીશે લોકોનાં તે વખતે તરેહ તરેહવાર વેહમો હતા; તેથી આ સવપનાની વાત સાંભલી પેલો ઓલમા ગુચવારામાં પડીઓ. આખરે તેણે જવાબ દીધો કે "તારો જાંન જોખમમાં છે; વાસતે તારી આબરૂની તથા તારા જાનની તું સંભાલ રાખ." પણ મુસતાફા ખુબીથી પુર હતો, તેથી તે બોલી ઊઠીઓ કે "શું હું બચાંની માફક ધાસતી ખાઇ બેશી રેહું? મારા બાપના હુકમ મુજબ તેની પાસે એકદમ કાંએ નહી દોડી જાઊં? મને તેની ધાસતી શું કરવા રાખવી જોઇએ. મેં કંઈબી રીતે તેની તકશીર કીધી નથી; મેં તેના રાજપાટપર હોમલો કરવાની કઈ ગોઠવણ કીધી નથી; તેના હુકમને માન આપવાને હું હમેશ રાજી છેઊં; તેની સાંમને લડાઇ કરી રઈએતની ખુનરેજીથી હું મારૂ રાજ ચલાવવાને ખુશી નથી; રઈએતના સુખમાં હું મારૂ સુખ સમજુછું; જાંહાસુધી મારા બાપને ખોદા સલામત રાખે તાંહાં સુધી હુ તેની સાંમને નથી થવાનો; મારો બાપ મારો પરાણ લે તે હું આપવાને ખુશી છું, પણ ખુનામરકીથી અને લોહીના ઘાતથી તેનુ રાજ છીનવી લઈ મારે માથે હમેશની કાલી ટીલી ચોહડે; લોકો તથા મારા હરીફો મને ફીતુરખોરનો એલકાબ આપે, તેવી રીતે રાજ ચલાવવાને હું ધીકારૂછું." એવા નેક વીચારથી મજબુત થઇ, પોતાના બાપની છાવણી તરફ આગલ વધીઓ અને અલેપોમાં સુલેમાને છાવણી નાખી હતી, તાંહાં પોતે પણ નાખી. પછી પોતે તદ્દન સફેદ પોશાક પેહરી, પોતાના મોહનની અગમચેનીમાં, કેટલાંક કાગલ લખી, પોતાની છાતીમાં રાખીઆં. સફેદ પોશાક નીરઅપરાધીપણુ દેખાડેછે; વાસતે તેણે તે પોશાક પેહરીઓ હતો. એવી રીતે તઇઆર થએઆ બાદ, પોતાની સાથ થોડાક વીસવાસુ ચાકરો લઈ, પોતાના બાપના તંબુ તરફ ચાલીઓ. તંબુમાં પેસવાની આગલ પોતાની કમરે કટાર બાંધી હતી તે કાહડી નાખી; કે જેથી તેના બાપને કસીબી રીતે ડરાંતી નહી આવે.

તંબુમાં પગ મુકતાંને વાર, તેના બાપના ગોલાંઓએ તેને માન આપી અંદર લીધો; પણ તેની નજરે સુલેમાન પડીઓ નહી. તે તુરકી લોકોનાં રેવાજ પરમાંણે પોતાના બાપના હાથને બોસો દઈ, ભેટવાને આતુર હતો, તેથી પેલા ગોલામોને પુછીઊં કે "મારો બાપ કાંહાં છે?" તેઓએ જવાબ દીધો કે "હમણા આવશે." જે ઓરડામાં મુસતાફા ઊભો હતો તાંહાં બેસવાને માટે એકજ ખુરશી જોઇ તેથી તે પોતાનાં બાપની રાહ જોતો ઊભોજ રહીઓ. પણ તેના બાપને બદલે, અંદરના દરવાજાને રસતે સાત મુગા ગોલામોને આવતા દીઠા. જુલમગાર ખુની રાજાઓ પોતાની સાથ થોડાક ગોલામો રાખેછે, જેઓની જીભ કાપી નાખવામાં આવેછે, કે જેથી કરી કંઇ પણ કુકરમ રાજાના હુકમથી તેઓ કરે તેની વાત બીજાની આગલ થઇ શકે નહી. મુસતાફા પેલાં માણસો જોઈ ફીકો પડી ગઓ અને નાહસી જવાની તજવીજ કીધી. પણ પેલા ગોલામોએ તેને અટકાવીઓ. તેથી તે માતર એટલુંજ બોલી શકીઓ કે "જુઓ! મારૂ મોહત." ગોલામોએ તેનાં ગલામાં ફાંસો નાખીઓ. તેણે આજેજી કીધી કે મને મારી નાખો તેની આગમચ મારા બાપની સાથ બે બોલ બોલવા દેઓ. પેલો ખુદા પાપી, પથરના જેવા સંગીન દીલનો ખુની બાપ, તંબુની એક કોથડીમાં ભરાઈને જે બનાવ બનતો હતો તે જોતો હતો તથા સાંભલતો હતો. તેણે મોટેથી પોકાર કરીને ફરમાવીઊં કે "શું તમે મારા હુકમ મુજબ જલદીથી નહી ચાલશો? આ બલવાખોરને લીધે દસ દસ વરસ થએઆં રાત અને દાહડો મને એક પલની પણ જંપ નહી મલે તેનો અંત તમે કેઆરે લાવશો?" એવું સાંભલનાને વાર ગોલામોએ ફાંસો ચીપ લાવી પેલા નીરદોશ મુસતાફાનો તુરત જાન લીધો.

આવી રીતનુ નહી મનાએ એવું, કુદરતી સરેસ

તાથી ઊલટું, પોતાના ખુનના છોકરાનુ ખુન કરી, મુસતાશના વજીરની ગરદન પોતાની હજુરમા મારવાને શુલેમાને હુકમ કીધો. તે થએઆ પછી પોતાનો જહાંગીર નામનો એક ખુંધો છોકરો હતો તેને બોલાવીઓ અને જાણે મશકરી કરતો હોએ તેમ હલકી રીતે તેને મુસતાશની ભેટ લેવાને ફરમાવીઊં. જહાંગીર પોતાના પીઆરા ભાઈને મલવાને ખુશીથી દોડીઓ. પણ અફસોસ! મુસતાશનો મુબારક હશતો ચેહરો જોવાને બદલે તેની લાસ પડેલી જોઈ. જહાંગીરનુ દએઆલુ દીલ એકદમ ગમગીનીથી ફાટી ગએઊં, તેના વીલાપનુ બઆન થઇ શકે નહી. એવી હાલતમાં એ ઊભો હતો તેટલામાંજ એના બાપે એની ઊપર કેહવાડીઊં કે મુસતાશની દોલત, માલમીલકત, ગાડી, ઘોડા, ચાકર નફર, અને અમેશીઆનુ પરાંત એને સવાધીન કરવામા આવશે. જહાંગીર જે પોતાના ભાઈના મરણથી નાશીપાસ થઈ ગઓ હતો ને ગુસે થઈને બોલીઓ કે "ઓ ઘાતકી શેતાન કેન,† તુને બાપ કેહવાને હું લજવાઊં છું, દગાબાજ, ફીતુરખોર, મુસતાફની દોલત, તેના ઘોડા, તેના ચાકરો, તેનુ જવેરાત, તેનુ રાજ તાહારી છાતીએ બાંધ. ઓ બુરી મસલતના ગુનેહગાર તુને કહેઆ દેવે ભમાવીઓ કે જેથી તારા પોતાના લોહીનો વીચાર ન કરતાં, ઇનશાનીઅતથી ઊલટી રીતે, તારાં ગુનેહગાર, નીરદઆલુ, અદેખાઈ ભરેલા જંગલી દીલમાં, તારા નેક, નમાના, નમનતાઈથી ભરપુર, લાએક, અને લાએક પુતરનો જાન લેવાને સુજીઊં. જે છોકરો ભંલમણસાઈ તથા ખુબીમા પુરો, રાજદરબારી કામમા સુરો, જેના જેવો નર તારી બધી ઓલાદમાં થઓ નથી અને થશે પણ નહી, તેવા છોકરાનુ ખુન તારે માંથે ચોહડીઊં છે તો મારા જેવા નાતવાન અને ખુંધા છોકરાપર એવી ફીટકાર ભરેલી રીતે તુને હું શવવા દેનાર નથી." એમ બોલી, પોતાના કંમરબંદમાંથી કટાર કાહડી પોતાના દીલમા પેવસ કીધી અને થોડા વખતમાં પોતાનો પરાણ આ ફાની દુનીઆથી છુટો કીધો. આ શોકકારક બનાવથી પેલા વાઘને કંઈ અસર થઈ હોએ એવું માલમ પડતું નથી. તેણે જહાંગીરનુ શરીર અમેશીથી કાનસટાનટીનોપલમા લઇ જઈ દાટવાને ફરમાવીઊં. તીઆરબાદ પોતાના માણસોને હુકમ કીધો કે મુસતાશની દોલત તથા જવેરાત સરવે તેના તંબુમાં લાવવું.

† કેને પોતાના ભાઈનુ ખુન કીધું હતુ તેથી તેનું નામ ધીકારથી વાપરવામાં આવેછે.

કરમ વીશે ખોટા વીચારો.

બચાંને વારેઘડીએ કરમ થાયેછે. પેહલે વરસથી તે નવમે, દશમે, વરસ લગી બચાંને કરમ ઘણા ઊપદરવ કરેછે. કોઇ વખતે કાંઈ પણ અડચણ કરીઆ વગર આંતરડાંમાં ઘર કરીને રેહેછે અને તાંહાં પોતાની વસતી વધારેછે. પણ ઘણી વેલા, બચું ઘણું હેરાન થાએછે અને કરમ ઝાડાને રસતે ઈઆં મોહોડાંવાટેથી બાહેર નીકલેછે. આંતરડાંમાં રહીને ઘણી વેલા પેટ લાવેછે. જારે કરમ હોજરીમાં આવેછે તારે ઊલટી થાએછે અને વારેઘડીએ ઊલટીની સાથે કરમ નીકલી પડેછે. કેટલીએક વેલા કરમ ખાવાની નલીમાં ચહડવા માડેછે અને ગલાંમાં આવીને ખુરેછે. એ વખતે બચું ઘણુ હેરાન થાએછે, ચમક, માથામાં પવન, ઈતીઆદી થાએછે. ઘણી વેલા કરમ નાંક વાટેથી નીકલેછે. આપણા લોકોમાં એવો ખેઆલછે કે કરમ મોહોડાંવાટે આવેઆને બદલે મગજ ઊપર ચહડી જાએછે અને જો મગજમાં ગઓતો બચાંને જીવવાની કંઈ પણ આશા રેહેતી નથી કરમ મગજમાં ચહડેછે એ વીચાર તદન ખોટોછે; ગલાં માહેથી મગજમાં જવાનો કંઈ પણ જાતનો રસતો નથી. ખરી વાતછે કે કરમ ગલાંમાં આવીને મગજમાં પવન થઓ હોએ એવાં તરેહવાર ચીનહ બતલાવેછે અને એથી વારેઘડીએ મોહોત પણ નીપજેછે; પણ એ ઊપરથી એમ નહી સમજવું કે કરમ મગજમાં ગઓછે. ઘણી વેલા કરમ ગલાંમાં નથી હોતો, પણ આંતરડાંમાંજ રહીને મગજના પવનના તરેહવાર ચીનહ બતલાવેછે.

આપણા લોકોમાં કરમ વીશે બીજો ખોટો વેહમછે તે નીકલી જવો જરૂરછે. ઘણા લોકોનો વીચારછે કે સઘલાં માણસના પેટમાં કરમ હોએછે અને તે કરમ કમરનું બંધારણછે, એટલે કમરનુ કુવત એ કરમ હાજર હોવાથીજ હોએછે. કરમ માણસના આંતરડાંમાં વારેઘડીએ પોતાનું ઘર કરેછે એ ખરી વાતછે, પણ તે ઊપરથી એમ નહી સમજવું કે તે દરએક માણસમાં હાજર હોવો જોઈએ. એવા ખોટા વી

ચારને લીધે વારેઘડીએ જારે કરમ ઘણા પડેછે તારે ને ઓ એમ સમજેછે કે તેથી કમરનુ કુવત તુટી જાએ છે અને એટલા માટે વધારે કરમ પાડવાની તજવી જ નહી કરવી. પણ એમાં તેઓ ઘણી ભુલ કરે છે. જાંહાંસુધી આંતરડાંમાં એક પણ કરમ હોએ, તાંહાંસુધી તેને જડમેખથી કાહાડી નાંખવાની જરૂર છે; જો એક પણ કરમ રહી ગઓ, તો થોડા વખત માં તે પોતાની વસતી વધારી નાખેછે. કોઈ વેલા એમ બનેછે કે જેમ ઘણા પેટ આવીઆથી બચું નબલું પડેછે તેમ ઘણા કરમ પડીઆથી બચું નબલું થઈ જાએછે. પણ તે વખતે કરમ પડતા બંધ કરી આના કરતાં બીજી કુવતમંદ દવા આપીઆથી કાંઈ પણ જાતની નુકસાની થતી અટકશે.

બચાંને માતરે મીઠાસ ખાધાપીજ કરમ પેદા થાએછે એ વીચાર પણ ખોટોછે. મીઠાસથી કરમ બંધાએછે એ વીચાર તદન ખોટોછે, સઘલાં લોકોને ખબરછે કે મીઠાસ ઊપર માંખ અને બીજાં જીણાં જાનવરો પોતાનાં ઈડાં મુકી જાએછે, હવે જો એવો મોદાસ ગલાઓ હોએતો, ખચીતથી આંતરડાંમાં પેલાં ઈડાં માહેથી કરમ પેદા થવા જોઈએ. કાચું મટન, ફરૂટ, તરકારી સાથે જીણાં જીવજંતો આવેછે અને જો તે ખાવામાં આવીશેંતો કરમ થઆ વગર રેહેતા નથી: જો પીવાનું પાંણી સોજું હોએ નહીતો અંદર જાંનવરો હોવાથી કરમ પેદા થાએછે.

પરચુટણ.

એવો અટકલો કીધોછે કે કોઈ એકબી માંણસ વીશ વરશ સુધીમાં ઉંચો—તરીસ વરસમાં ખુબસુરત—ચાલીશ વરશમાં દાહેઓ—અને પચાસ વરસમાં નાણાંવાલો નહી થાએ, તો પછે તે કદી પણ ઉંચો, ખુબસુરત, દાહેઓ અને નાંણાંવાલો થનાર નથી.

લોહોડું આપણાં લોહીમાં હોએછે અને તેને સાફ રાખેછે; પણ સુનું અથવા તેનો ચાહ આપણા દીલમાં રેહેછે અને તેને સડો લગાડેછે

ઈડાંની પરીક્શા—જો ઈંડું સારૂં હોએતો તેને પાંણીમાં નાખીઆથી તે ઉભું રેહવું નથી પણ એક બાજુએ પડેછે પણ જો તેનો એકાદ છેડો ઉપર નજર આવેતો સમજવું કે તે ખરાબ હશે.

અચરત સરીખી શબુરી—અમેરીકાની અદાલતમાં એક નેઆએધીશ આગલ "બે બારીસટરો" કોઈએક ધારા વીશે તકરાર કરવા લાગા અને તે તકરાર તેઓ વચે બે દાહાડા સુધી ચાલુ રેહી હતી, તેને છેડો એવી રીતે આવી ઓ કે તરીજે દાહાડે પેલો નેઆએધીશ આસતે રેહીને બોલીઓ કે "શાહેબો જે ધારા વીશે તમો તકરાર ચલાવોછો તે આજ, મુદત થઈ રદ થએલોછે."

આલશાઈ એટલીતો આસતેથી ચાલેછે કે તેને કંગાલીઅત જલદીથી પકડી પાડેછે.

કોઈબી કીરીઆ મારગ અથવા જબાનથી બે તરણ માણશોએ સાથે મલી ભકતી અથવા બંદગી કીધી હોએતો તેના જેવી આશાવંત અને દીલશોજી ભરેલી બાઈબંદી માણશો આ દુનીઆમાં બીજી થોડીજ રીતે બાંધી શકેછે.

ગમગીની અને શોકનાં ખરા ઉપાઓ માતર બેજ છે, એકતો બંદગી અને બીજું કાંમ. ઈશવર ઉપર પુરા ઈતબાર અને પોતાનાં કામમાં મશગુલ એ બે આપણાં દીલનાં શકતમાં શકત ઘાહને રૂજ લાવી શકેછે.

અમેરીકાની લડાઈમા ૫૨૫૦૦૦ જાનની ખુવારી ગણવામા આવીછે. અમેરીકાનો એક લખનાર કેહેછે કે જો કે આ ટોટો આપણને ઘણો મોટોછે તોપણ યુરોપની બીજી લડાઈઓના કરતાં ઓછોછે. કારણ સીપાઈઓના જાનની આપણી સરકાર વધારે સંભાલ રાખેછે અને દવાઈ અને તંદરોસતી વીશેની ગોઠવણ બીજાના દેશોના કરતાં સારછે.

પારીશ ખાતે આવતાં વરશમાં એક મોટું સંઘરસથાંન ઉગડનારછે તેને માંટે રૂશીઆના એક કારીગરે પોતાનાં દેશમાં હાલના શેહનશાહનાં વખતમાં બનેલા નામીચા બનાવોની તરેહવાર આકરૂતીઓ બનાવા માંડીછે.

હાલમા વપરાતાં હથીઆરોની એક આકરૂતી બનાવી છે તે ખેતીવાડીના કામમા કેટલો સુધારો તથા વધારો થએઓ તે બતલાવેછે. તેની બાજુએ એક ભાગેલી લોહોડાંની શાકલની આકરૂતી દેખાએછે જે એવું બતલાવેછે કે ખેતીવાડોનાં કાંમમા ગોલામોને જાશતીથી કાંમે લગાડતા હતા તે ઓની શાંકલ તુટીછે અને હવે તેઓ છુટા થએઆછે. વલી એક બાજુએ આશા, મહુજબ, અને શખાવતની આકરૂતીઓછે. તેમાંની પેહલી નેઆએ ખાતામા શુધારો થએઓછે તેથી લોકોને આશા આવીછે તે; બીજી લોકો હાલમાં છુટથી ધરમ સંબંધી જુદા જુદાં મત ધરાવેછે તે; અને તરીજી આકરૂતી ગાંમમાં જાન લેવાની મોટામાં મોટી સજા હતી તે કાહાડી નાખી તેથી લોકો તરફ શખાવત કીધી એવું બતલાવેછે.

પાંણીની ખાશીઅત—પાંણીમાં એક એકથી ઉલટા બે ગુણછે. એના જેવી નરમ તેવી એના જેવી કઠણ ચીજ બીજી થોડીજ હશે. તે એટલુંતો નરમછે કે સઉથી

અને સઉથી હલકી ચીજ - તેમાં પેવસ થઈ શકેછે. એક બારીક રેતીના દાણાને સેહલથી જગો આપેછે. પણ વેલી તે તીખાં લોહોડાનો કરતાં પણ કઠણછે. લાકડાને તથા લો હોડાને મારી કુટીને દાબીને કદમાં કમતી કરી શકીએછ, પ ણ કોઈની તાકાત નથી કે અંદબસત કીધેલાં પાંણીને તેના ક દનો ૪૮૦૦૦૦૦ મો ભાગથી વધારે કમતી કરી શકે. એ ક તીખાં લોહડાંમાં એક ખીલો મારી શકાશે પણ બંદબસ ત કીધેલાં પાંણીમાં પાંણી બાહેર નીકલીઆ વગર ખીલો અંદર પેવશ થઈ શકશે નહી આએ પાંણીની ખુબીને લીધે તે હાઈડરાલીક પરેસમા ઘણુ કીમતી થઈ પહેડછે. પાંણી ની સપાટી ઉપર ખોલા હાથની હુથેલી મારી જોઆથી તેની કઠણાઈનો વીચાર આવશે. તરનારને, કોઈ વેલા જારે પેટ ઉપર આવીને પડેછે તારે પાંણીની કઠણાઈ ખુબ માલમ પડેછે.

—॥—

રમુજે ફુરસત.

૧ લું—હું છું એક પાતલી નાર,
કદમાં તો સરવનું . આર.
કંચંન પણ મારે આંખ,
કાણી કાંકે એકજ આંખ.
દેખી મુજ તનું સવરૂપ,
છેરે ફીદા નર કદરૂપ
છે કંમરે વસેલો જન,
પુઠે દોડતો થઈ પરસન
જાં જાઉં તાં પકડે પીડ,
દોડે પાછલ નયને ની દીડ.
સઉ બાઈઓની છું હું સઈ.
મુજ વનતો ચાલેજ નહી
જોકે નીત કપડામાં રેહી,
તોબી પેહરન સુધાં તનમા નહી.

૨ જું—સઉ જન નર કે નાર,
દેખાડે મુજ પર પીઆર.
થોડા દીન રેહું હું જો દુર,
ખોહે બધું ચેત કે સુર
અનેક ઉપાએ બોલાવે,
મારી વના કંઇ ન ભાવે.
પણ મલીઓ કે કરે દુર,
પકડે ન પલ સબુર.

૩ જું—એવો કીઓ ચાર અખસરનો બોલછે જેનાં પેહલા બે અખસરોનો અરથ બચાને નસીહત દેવાની રીત થાએછે અને છેલા બે અખગરોનો અરથ એકજ જગીઆ થાએછે જાંહાં પારશીઓ તેહવારના દાહાડા ઉપર મોજ મા રવા જાએછે, અને તે આખા બોલનો અરથ એક લોહી ચુ મનારી જાત થાએછે.

(ઉપલાં તરણ ઉખીઆનાં બાહેરથી મલેલાછે, તે મોકલ નારનો આ જોગવાઈએ ઉપકાર માનીએ છાએ.)

૪ થું—

વફાદાર કુત્રા બે પડીઆછ બેજાન,
જો?ને તેને ચાર રેગથી રાખી ધેઆંન,
કે દીશે જેથી દોડતા ને કરતા શેકાર,
ભુખથી થાકેલા ને મારતા પોકાર.

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧ લું—મોતી.
૨ જું—આંખ.
૩ જું—મેઘરાજા.

—॥—

એકલા પરમેશવરને ભજવા વીશે.

ગરબી.

સર્વે જૂઠું રે સર્વે જૂઠું; સઘું કુટંબ શરીર,
જગપતિ સાચા જાણજે; સર્વે. ૧
અંતે ન કરે રે, અંતે ન કરે; તારી કોઇ ભીર,
ભાર વૃથા નવ તાણજે, સર્વે. ૨
જમ જડશે રે જમ જડશે; પગે લોહ જંજીર,
મરર જોઇ સુખ માણજે, સર્વે. ૩
તારે આગે રે તારે આગે, ઉડિ ગયા રે અમીર,
રહ્યા ન રાજા રાણજે, સર્વે. ૪
બ્રહ્માનંદ કહે રે બ્રહ્માનંદ કહે, પ્રારિ અંતર ધીર,
ભજને ભરૂસો આણજે, સર્વે. ૫

મરી જાવું રે મરી જાવું; મેલી ધન માલ,
કોઈ સગું નહીં કોઈને; મરી. ૧
શાને કાજે રે શાને કાજે, તું થાયછે બેહાલ,
ચિત માયામાં પ્રોઈને, મરી. ૨
નથી છેટે રે નથી છેટે, જાવું આજ કે કાલ,
પગલાં તું ભરજે જોઈને; મરી. ૩
કામ નાવે રે કામ નાવે; હીરા મોતી ને લાલ,
મૂઢ રહ્યો શું મોહીને; મરી. ૪
બ્રહ્માનંદ કહે રે બ્રહ્માનંદ કહે; જમ પાડશે ખાલ,
રહેશે સગાં સર્વ રોઈને; મરી. ૫

સ્વારથિયાં રે સ્વારથિયાં, સગાં માતને તાત,
ભજજે તું ભગવંતને. સ્વા. ૧
મેલી દેજે રે મેલી દેજે, અંતરથી ઘાત,
દુખવિશમાં કોઈ જંતને; સ્વા. ૨
કેદિ મકરે રે કેદિ મકરે; અનરથ ઉતપાત,
જો ઈચ્છે દુખ અંતને, સ્વા. ૩
રૂડિ રીતે રે રૂડિ રીતે, નિત્ય દિવસને રાત,
સમરે તું કમળા કંતને; સ્વા. ૪
બ્રહ્માનંદ કહે રે બ્રહ્માનંદ કહે, તારા હેતનિ વાત,
વસેથ તું સાચા સંતને; સ્વા. ૫

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૪૦ મું. જુલાઈ ૧૮૯૬ આંક ૭ મો.

કરણી તેવી પાર ઉતરણી,

અથવા

બદી—રેહ છુપી કદી?

—॥॥—

કેકાઉસ.... ઇરાનસ્તાન શેહેરનો શાહ.
ફીરોજ.... કેકાઉસનો ભતરીજો અને મરનાર શાહ ફરામરોજનો બેટો.
પાહલન .. કેકાઉસનો વજીર.
જોહર :... પાહલનનો છોકરો.
ગુલબાનુ .. ઇરાનસ્તાનની રાણી અને ફીરોજની માં
મેહેરબાનુ.. પાહલનની છોકરી
તુસ ...... એક અમલદાર.
હોશંગ .... ફીરોજનો દોસત.
સીપાઈઓ, સરદારો, ચાકરો, ઇતીઆદી
તથા એક ભુત (ઇરાનસ્તાન શેહેરનાં મરણ પામેલા શાહ ફરામરોજનો દેખાવ.)

—

પ્રકરણ ૫ મું.

ફીરોજનાં દુખ, ગમ અને ઘેલાપણાંનું મુખીઅ કારણ શું હતું? વાંચનાર બાનુઓને આ સવાલનાં જવાબની કાંઈ જરૂર ન હશે; તોબી ટુંકમાં કહીએતો બાપનું ખુન, અને માની બેવફાઈ, એ શીવાએ બીજું કાંઈજ ન હતું. આ પેહલી નામોશી ભરેલી બીનાં વીશે ફીરોજ શીવાએ આખું દેશ અજાણ હતું. ફીરોજ પોતે પણ પેહલાં તેમજ હતો, અને ભુતે આવી તેના કાન ખોલેઆ ન હતેતો તે વેહમમાં સદા ડુબેલો રેહતે. તોબી કોઈ કોઈવાર ફીરોજને શક જતો કે રખેને પેલો ભુત કોઈ સેતાનની ખસલત હોએ, જે તેને બોહાર કરવાની મતલબથી તેનાં બાપનો અવતાર લઈ ખોટી સલાહ આપી ગયો હોય. આ સંદેહ કાહડી નાખવાને તેણે તરેહવાર વીચારો એકઠા કરી ગોઠવીઆ પણ કાંઈ ખાતરી ભરેલાં પરીનાંમવેર પુગા નહી. અંતે એક અકસમાત બનીઓ, જેથી, તેનાં ચાલાક મનને એક ઇઉકતી સુજ પડી અને તેથી પેલા ભુતનું કેહવું ખરૂં ઠરીઉં. આ ઇઉકતી શું હતી તે તમો હવે રહીને જોશો.

બાદશાહ તથા રાણી ફીરોજનાં બેઢંગ જોઈ મનમાં ભારે બલતાં હતાં. જેમ ફીરોજ તેઓનાં કુકરમની છુપી ખોળ પછવાડે ફરતો હતો, તેમ તેઓ બને જણ તેનાં દીલનાં ભેદની ખોળ કાહાડવાને મંડીઆં હતાં. એક દીને ફીરોજના સાથી બીજન અને બેહરામ, જેઓ શાહ કેકાઉસની દરબારમા અમલદાર હતા, તેઓને ફીરોજનાં મનનો ગર લેવાનુ કામ સોંપીઉં.

બાદસાહ—કાબેલ બીજન, અને બાહદુર બેહરામ, તમો બનેને એક છુપું કામ બજાવવાનું સોંપુંછું તે તમો વગર ઢીલે બજાવી આવશો એવી મારી ખાતરીછે. તમો બને જણ મારા ભતરીજા ફીરોજ સાથ બચપણથી ઉછરેલા છો; તે તમો સાથ સારી રીતે હેતવંતો અને હલી ગએલો દીસેછે, માટે તમો થોડા દીવસ જાહુક તેની સંગાત ફરી હરીને, કાંઈક રમત ગમતમા નાંખીને, અને ઉલટ સુલટ પુછપરછ કરીને, તેનાં મનનો સાર પકડો કે તેના બાપના મરણ પછીનો એટલો ગમમાં તે ફરતો કેમ ફરેછે. એટલું કાંમ તમો પાર પાડી લાવોતો હમો તેનાં મનમાં ફેરફાર થાય તેવા ઇલાજો લેવા વાર લગાડીએ નહી.

રાંણી—નેક ગરહસથો, ફીરોજ તમો બને વીશે સારૂં મત રાખેછે, તમો કરતાં તે બીજા કોઈ સાથ વધારે ભીતરા ચારી રાખતો જણાયો નથી; માટે એટલું હમારૂં કાંમ તદબીરથી કરોતો તમારો ઉપકાર થાય.

બીજન તથા બેહરાંમ—તમો બેઉ નેક રાજેશરીઓને રાજી રાખવા હમોથી જે બની શકસે તે કરવાને દીલોજાનથી બજાવવાને તઈઆર છઈએ.

રાંણી—શાબાસ, તમોને તઈઆર જોઇ હમોને ભારે ખુશી ઉપજેછે માટે વેગે વેહલા થાઓ; ફતે કરો.

(બીજન તથા બેહરામ જતા રેહેછે.)

(એટલામા પાહલન આવી પુગેછે)

પાહલન—સાહેબ આજે બે ખુશ ખબર લાવેઓછું.—એકતો એકે આપણા એલચીઓ ફતેમંદીથી પાછા આવા આછે; અને બીજું એકે શાહ ફીરોજનાં ઘેલાપણાનું કારણ મારી અમેદીમાં પકડી લાવીઓછું.

બાદશાહ—વારૂ પાહલન પેલા એલચીઓને અંતરે લઈ આવ. જોઉં કેહવી ખબર આપેછે!

(પાહલન જતો રેહેછે)

પેઆરી ગુલબાનું તમારા છોકરાના કઢંગનું કારણ એ શોધી લાવીઓછે એમ કેહેછે, તે શું પારોછ તમો વારૂં!

રાંણી—હું નહી ધારતી કે પાહલનને ખરૂં કારણ મલીઉં હોય. તોબી મુખીઅ કારણતો એજ કે તેનાં બાપનું મરણ અને આપણા ઉતાવલાં લગણ, એ બીનાથી તેને લાગતું ભારે હશે.

(પાહલન પાછો આવેછે.)

પાહલન—સાહેબ, ખોલલા દાહડા પછવાડે નીકલે દરાંમણી રાત—સજાત મા.બાપનાં .નીકલે બચાં કદી કજાત; પણ ટુંકમાં કહું મારી જો વાત, તો હીમતથી બોલું કે પુતર તમારો ઘેલોછે ખરેખાત. ઘેલો, હા, ઘેલો, કારણ જુઓ આ કાગજો મારી બેટી મેહરબાનુએ મને તાબેદારીથી આપીઆંછે, જુઓ વાંચીઆથી શું તમો ધારોછ ?

"આકાશની આશ્ચરીઅકારક આરશી, માયાની
મુરતી મેહરબાનું."

આ પરમાંણે તેનુ સરનામું, જુઓ એવું લખવું તેને છાજે ? હવે બીજુ જુઓ, (વાચેછે)

"ગમેતો ગણ તુ, સુઆઇ ને અમત;
ગમેતો જાણ જુઠ, સરવ આ જગત;
ગમેતો શકથી, પુરૂથવી ગણ ગોલ;
શક વીના પણ તુ, માન મારો બોલ;
હઇડું, મારૂ પાલે પ્રીત તારૂ પ્રીત;
સગાડ તેપર તુ, આનાક તારૂ ચીત.

અરે ઓ પેયારી મેહરબાનુ, તારેથી હવે હું ભારે નગમ પામી ગયોછુ; મારી દલગીરીની ગણતરી કરવાને મારામાં તાકાદ પણ રહી નથી, હુ તારી ઉપર અતીશે મોહબત રાખુછ; આખી પુરૂથવીમા મારા મનમે વધારે પ્રીતી લાયક પ્રાણી બીજુ કોઇજ નથી; માટે તે ઉપર તુ દરીઆફ કરે એજ મારી ઉમેદછે.

હુ છેઉ તારો જાનોનો હેતવતો સાથી,
ફીરોજ."

આ પરમાણેની ચીઠીઓ, તમારો ભતરીજો ફીરોજ, તેણીની ઉપર મોકલેઆ કરતો હતો, તેથી મેં જોયું કે એની સાથ તેણીનો કાંઈ પાટલો ફાવે નહી, માટે મેં મારી બેટીને સાફ હુકમ કીધો કે એનું કાંઈ પણ લેવું નહી અને એને વધારે કોહું પણ આપવું નહી. મારી ચેતવણી પરમાંણે તેણીએ કીધું, પણ તેથી પરીણાંમ એવું બનીઉં કે એ વધારે જહનુની અને ફાટેલ થવા માંડીઓ, અને એજ પરમાંણે હાલ પણ તમો એને જુઓછો. એજ એની દલગીરી, ગમ, અને ઘેલાપણાનું કારણ, બીજું કાંઈજ નહી એમ હું તમારી ખાતરી કરી આપુછું.

બાદશાહ—પણ એ સીવાએ બીજુંબી કાંઈ કારણ હોએતો.

પાહલન—તો આ ગરદન ઉપરથી મારૂં ધર તમારે સવાધીન કરવું.

(એવામા ફીરોજ પોતે કાંઈ વાચતો આવતો દેખાએછે.)

હા, હવે ઠીક થઇઉં, તમો બને જણ (બાદશાહ તથા રાંણી) અતરેથી ખીશી જાઓ, હું કાંઈ તાલમેલથી એને ઓરંગા આપું.

પાહલન—કેમ શાહ ફીરોજ તમારી કેહવી ખબર ?

ફીરોજ—ખબર ખુબ સાહેબ; જેવી જોઇએ તેવી.

પાહલન—સાહેબ તમો મને ઓલખોછો કની ?

ફીરોજ—હા, હું તમને અછી રીતે પીછાંણુંછ કે તમે અતરે એક મછીમાર છેઓ.

પાહલન—નહી સાહેબ નહી, તમો ચુકતા હશો. આ રાજની લગાંમ સાવચેતીથી ખેંચી ધરવાને અને કારબારનો કાએદો ચહડાવવાને તમારા કાકા કૈકાઉશનો વહો વજીર છું.

ફીરોજ—અરે, હું ઇછુંછ કે તેને બદલે કોઇ ભલા ગરહસથને તેહાં વડા ગાડી હાંકનાર હતેતો વધારે સારૂં—રાજ મામલાની પાસતી કેહવી દુખદાએક ! બાદશાહ અને તેની મરજીની વચે. તમો જાણે સુલી વચે સોપારી છેઓ; તેની બેરમરજી એકજ ફટકો મારેતો ચુરો થઈ ગએઆ વીનાં રેહો નહી; માટેજ હું કહુંછ કે રાજની કાંટા વાલી લગામ પકડેઆનાં કરતાં ઘોડાની નાની અને સુંવાલી લગામ ધરેતો વધારે સારૂં. તમારી એક છોકરી છેની વારૂં ?

પાહલન—હા, સાહેબ.

ફીરોજ—તો એશકની ઉંચી ટેકડી ઉપર તેણીની મરજી પરમાંણે ચહડવા દેશો ના, જુવાંન સ્ત્રીઓનાં પગ મોહબતની ચીકણી ભટોડી ઉપરથી સડી જતાં વાર લાગતો નથી.

પાહલન—(બાજુએ જઈ મનમાં કેહેછે) અરે આ વેલા એની વાત સાંભલવાને મારી સાથ બીજું કોઈ ન મલે. જુઓ એનાં કેહવા ચારા—પેહલાંતો મને ઓલખતો ન હોય તેમ એક માછીમાર કહેઓ, પછી એક ઘોડાવાલો બનાવવા માંગીઓ. પણ જેમ પેલા માંણસો કોઇવાર શેઆંણાં માંણસોને અકલ આપી એક કોરે મુકેછે, તેમ પાછલથી એનાં બોલવામાં કેહવી અકલ અને ફીલસુફી દીસે છે ! અંતે મારી છોકરી તરફ ચીત ફરીઉ,—એનાં સઘલાં બોલવાની મતલબ હીઆં આવી. મારીતો પુર ખાતરી થઇછે કે મારા બાંધેલા વીચાર ખરાછે. . . વારૂં ગેડ સાહેબ મેહેરબાંન.

ફીરોજ—હા સાહેબ આવજો. બેવકુબ પીકારવા જોગ ટાંખરાઓ આવેછ કેહાંથી.

હેવામાં બીજન તથા બેહરાંમ બાદશાહના હુકમ મુજબ ફીરોજનો ગર લેવા આવેછે. પાહલન વાટમાં તેઓને મલેછે, અને તેઓને કેહછે, "ભાઇઓ, તમો પણ ફીરોજની આગલ જાઓછો ? જુઓ તે પેલો રહેઓ; મેંતો મારી ખાતરી કરી લીધી." બીજન અને બેહરાંમે ટોંગથી ફીરોજને ઘણુંક ઉલટ સુલટ પુછીઉં તેથી ફીરોજનુ ચબરાક પણ ચીતાતુર મન સેહલથી પાંમી ગયું કે, આ બેઉ જણને બાદશાહે કાંઈ પણ મતલબથી મોકલેલા દીસેછે; તેથી ગંભીરાઇથી તેઓને કહેઉં "ભાઇઓ હુંતો પાંમી ગયોછું કે તમોને અતરે કોઇએ પણ મોકલેલાછે માટે મેહરબાંની કરી કબુલ કરો, સાચી વાત કેહવામાં સરમાતા ના.

બીજન તથા બેહરાંમ—હા, સાહેબ તું જેઆરે છેક બજીત થઈ પુછેછે તેઆરે હમારે કબુલ કરવું જોઇએ કે બાદશાહે તારો માસખો જોવા હમને મોકલેલાછે.

ફીરોજ—તેનું કારણ શું તે જુઓ હું પોતે કહું.. જુઓ (ખોદા માલુમ શાથી તે હું જાંણતો નથી) મેં આજ થોડુંક થયું મારી સઘલી મોજ મજા, બોલવું ચાલવું રહ્યું.

હરવું, છોડી દીધું છે—મારી રાબેતાની કસરત પણ તરક કીધીછે—અને દીલ મધે એટલું તો ઉદાસપણું દાબીને ભરી મુકીઉં છે કે આ આકાશની ખુબસુરત છતર જે મધે તરેવાર આતશીઆ જવેરનાં લુલક લટકેછે—આ ખુબશુરત લીલોતરીની જમીન, જે જોઈ કોઈની પણ આંખોમાં ટાહડક વરે તે જોઈ મારા પેટમાતો કકરા આવેછે, આખોમા અંધારૂં આવેછે, અને સઘલી જગત જાંણે સીહા વેરાન અથવા બદીનો ગોફો હોએ તેમ લાગેછે. જુઓ માંણસ ઈશવરની કારીગીરીનો કેહવો નમુનોછે; બાહારનાં દેખાવમાં કેહવું ચાલાક, અને ખુબસુરત, અકલમાં કેવું ઉંચું અને બુલંદ, કાંમકાજમાં કેહવું ચપલ ફરેસતા જેવું, ખુદરતની સરવે પેદાએશમાંનું એક ખુબસુરત નંગ, સરવે જીવજંતોમાનો તારીફ લાએક નમુનો ! અને તોબી મારાં મનસે શું લાગેછે ? મટીની મમટી—કાદવનું કોટલું, વધારે કાંઈજ નહી મને મરદને જોઈ મોજ નથી ઉપજતી કે ઓરતને જોઈ આરાંમ; તોબી તમો હસીને જણાવોછો કે એમ હોય નહી.

બીજન તથા બહેરાંમ—સાહેબ, એમ કાંઈ નથી, હમારા હસવાનું કારણ એછે કે જેઆરે મરદ અથવા ઓરતથી તમોને મજા મલતી નથી તાહારે પેલા આપણાં દરબારનાં ખેલાડીઓથી ખુશાલી કેમ ઉપજશે ? તેઓ હમને રસતામાં મલેઆ અને હમણા તમારી શેવા સારૂ આવી પુગવાનાં.

ફીરોજ—(ખુશી થઈ) હા, ભાઈઓ, તુરત તેઓને જઈને લઈ આવો; તેઓનુંતો ઘણું કાંમ—તેઓના ખેલોથી મને ખુશાલી ઉપજેછ ખરી.

બીજન તથા બેહરાંમ—હવે ભાઈ હમો તમારી રજા લઈએછ.

ફીરોજ—નહી ભાઈઓ, જરા થોભો; તમને કાંઈ કેહવુંછે. જુઓ મારો એવો વીચારછે કે આવતી કાલે સાંજનાં આ ખેલાડીઓની પાસે એક દીલપસંદ નાટક કરાવવો, જે જોવાને મારા કાકા બાપને, અને કાકી-માને બોલાવવાની મારી મરજીછે, વાસતે મેહેરબાંની કરી તેઓને પુછી જોજો. હું ધારૂછ તેઓ તેહા બીરાજવાને કાંઈ આંનાંકાની કરશે નહી.

(બીજન તથા બેહરામ રખસુદ લેછે.)

પકડી લઈ આ તક, તપાસ હવે કરૂં,
જોઇએ ભુતે કહેઉં, તે ખોટુંછે કે ખરૂં.
ખુની છુપાં ગએછે સદા તેનાં એન,
નજરે તેવા બીજાં, જોઈ થાએ બેચેન.
મન મધે હોએછે, છુપાએલું જે પાપ,
મોહ ઉપર દીસી, આવે આપોઆપ.

પરકરણ ૧ હું.

ફીરોજ તથા ખેલાડીઓ.

ફીરોજે ખેલાડીઓને મોટા આદરમાનથી લીધાં અને તેઓ પાસે "જુઆકનાં જનુન તથા જંગ" એવે નામની એક નાટક રૂપી કવીતા મોહડે બોલી જવાને કહેઉં. આ ખેલનું ભાશાણ તેઓએ એવુંતો અછી રીતે કીધું કે તે પુરૂં થતાં આગમજ ફીરોજની તથા સરવે ખેલાડીઓની આંખોમાં આશું આવી ગએઆં, અને તેઓ મધેના એક મુખીય ખેલાડીના દીલપર એવીતો અસર થઈ, કે તેનું હઈડું ભરાઇ આવેઆથી છેલા સખુનો મોહમાંથી બાહેર પણ નીકલી શકેઆ નહી. આ ઉપરથી ફીરોજ પોતાનાં મનમાં કેહવા લાગો.

ફીરોજ—હા, હા.! શું આ ચાલાક ખેલાડીછે ! અરે પણ આ કેહવું નવાઈ જેવું, હજારો વરસની વાત ઉપર થઈ ગએલી કાહાણીનું બેઆંન કરતાં, એના મોહપર કેહવી લાલી આવી ગઈછે, એની આંખો કેવી આતશીઆ લાગેછે, એનું દીલ કેવું જોસથી ધપકેછે—એટલું બધું એને શાનું લાગેછે ? જુઆક કેહા, ને એ કેહાં ? અને વલી આ વાતબી ખરી હશે કે જોડી કાહાડેલી તેતો સાહેબને ખબર. એ પરમાંણે એક પારકો માંણસ દુર દેશમાં અને દુરનાં જમાનામાં બનેલી બીનાનું દાસતાન કરતા, એટલો બધો ગરમ થઈ રડીઓ તો શરમછે બેશક મારી ઉપર, કે મારા પોતાનાં બાપ ઉપર તરતનાં પડેલા ગજબ ઉપર, હું હજુર થઈને પેટે બેશી રહેઓ છું, તેનો હુકમ પાલવાને હજીર હું હીચકારાપણે બેસી રહેઓછું એ કેહવી વાત ! ભટ-પડી આ જીંદગીપર, અગર હું એજ પરમાણે પીતાનો બોલ પાલવા બેપરવા થઈ પડી રહુંતો. વલી મેં સાંભલીઉંછે કે નાટકની અસર અપરાધીઓનાં દીલ ઉપર અજાએબ જેવી થાએછે. એક વખત નાટકના તખતા ઉપર થએલા ખોટાં ખુનની અસર એક જોનારનાં મનમાં એવીતો અજબ જેવી થઈ હતી કે તેણે નાટકશાલા છોડેઆની આગમજ પોતે કોઈએકવાર કીધેલું ખુન કબુલ કરી દીધું હતું. માંટે આ તક લઈ મારા બાપનાં થએલા ખુનનો એક ખેલ રચાવી, મારા કાકાની સાંમણે કરી બતાઉ; જેથી તેનું દીલ પાપી હશેતો પલવારમાં ધકડાઈ આવશે

(હવે ફીરોજ વડા ખેલાડીને બાજુએ લઈ જઈ સમજાવેછે.)

જો ભાઈ મારો એવો વીચારછે કે કાલ શેજે બાદશાહ, રાણી તથા બીજા સઘલા સરદારોની સાંમે "ગુસતાસપનું ખુન" એવે નામનો જોડી કાહાડેલો એક ખેલ કરી બતાવવો. આ ખેલ કરવામાં તમારી ચતુરાઈમાં રતીભાર પણ ખાંમી હોવી ન જોઈએ ખેલ હું પોતેજ જોડી આપું તે માતર થોડી સતરોનો બનશે પણ તે મોહડે કરી બોલતી વેલા ધપછપ, ડોલ, હીલચાલ એવી બારીકીથી સંભાલ રાખી બતાવવા જોઈએ કે સરવ જોનારા સમજીને ડંગ થઈ જાએ.

વ. ખેલાડી—હા, સાહેબ, બનતી કોશેસ કરી તે સોંગ પુરો અને અસરકારક કરશું.

ફીરોજ—તો હું તમારી મેહેનતનો બદલો વાલવામાં કસર કરશ નહી.

(એવામાં ફીરોજનો જાની દોસત હોસંગ આવી લાગો.)

ફીરોજ—વાહ, વાહ; ઠીક થઈઉં ! ભાઈ હોશંગ હું આજ દીને અતરે આવેલા ખેલાડીઓ પાસે મારા બાપના ખુનને લગતો એક ખેલ બનાવી મારા કાકા-બાપ અને કાકી-માને બતાવવાની તઈઆરી કરૂંછું. સાંજનાં ખેલની વેલા હું જાણે બેપરવા હોઉં તેમ ખુંણે કેથે બેશી રે

હવશ, પણ તુંને એક મોટું અગતનું કાંમ સોંપુછું; તે એ કે સઘલો વાર તું છુપી રીતે મારા કાકા તરફ જોઈ, તેનું ડોલ, તેનો રંગ, તેનો મીજાજ, એ સરવે બારીકીથી ધેઆંન દઈ નોંધી લેજે—ભુતનાં કહેઆ પરમાંણે તે ખુનીજ હશે તો તેનાં મોહુપરથી તેનાં કરતુક જણાઈ આવશે.

(એવામાં બીજન આવેછે)

બીજન—સાહેબ, ફીરોજ, તારી ખેલ કરવાની મરજી મેં બાદશાહ તથા રાંણી આગલ જણાવી હતી અને તેઓ નાટકમાં સાંમેલ થવાને ભારે ખુશીછે, અને એવું ઈછેછ કે તમો એ પરમાંણે રમત ગમતમાં પડી તમારી દલગીરી વેરી નાંખો અને ગમ ભુલી જાઓતો તેઓને આસમાનની બાદશાહી મલી એટલો આનંદ ઉપજે.

ફીરોજ—ભાઈ, મેહેરબાંની કરી, દરબાર મધેનાં સરવે અમલદારોનેબી હાજર થવાને જણાવજે.

(જતો રેહેછે)

હવે સાંજનો વખત થયો. ઠેરવેલાં મુકાંમ મધે બાદશાહ, રાંણી, પાહલન, મેહેરબાનું, બીજન, બેહરાંગ તથા બીજા સરદારો અને અમલદારો ઈતીઆદી બીરાજવા માંડીઆ; શેવટે નાટક સરૂ થાએછે

(પેહેલ વેહેલાં પેનટોમાઈમ અથવા મુંગો સોંગ થાએછે.)

એક બાદશાહ તથા રાંણી આવી, એકબીજાને કોટી કરેછે. રાણી ગુડણ મડીએ બેસી ભારે મમતાના ચીનહ બતાવેછે; બાદશાહ તેણીને ઉઠાડેછે અને પછી પોતે તેણીની ગરદન ઉપર માથું મુકી બેસેછે. એવામા બાદશાહની આખમાં ઉંઘ આવી જાએછે, તેથી રાણી તેનુ માથુ ખીસાડી તેને એખલો સુવાડેછે, અને પોતે જતી રેહેછે. એવામા એક સખસ અચાનક તેની આગલ આવી પુગેછે, તેના માથા ઉપરથી તાજ કાહડી તે તાજને ચુંમી લેછે અને એક સીસીમાથી ઝેર કાહડી તેનાં કાનમાં રેડી નાહાસી જાએછે.

(પ્રોલોગ-નાટક સરૂ કીધા આગમજ બોલાતી કવીતા.)

હવે સાહેબો, આ મુંગો સોંગ દાખલ કરી પેહલ,
આજ સાંજનો હવે, સરૂ કરીએછે ખેલ.
ધીરજ ધરી આપો હમને બે ઘડી ધીઆન,
તો ખુશી તમને કરવાને જરી કરશું ન વાન.

(એવામાં એક બાદશાહ અને રાંણી આવેછે.)

બાદશાહ—વરશ તીશ થએઆ—મેગા આપણ મલીઆં;
સાતે બને પણીઆ—મોટી જાહએર બનીઆં;
મોહબત અને પેઆર—રેહ તાજા ને તઈઆર;
તો નેકાના કરાર—તોડીએ નહી લગાર.

રાંણી—મેહેર રાખે ખુદા—તો રાત અને દીશ,
તજી ક્રોધ રીસ—વરશ બીજા તીશ,
મમતામાં પસાર—થતાં લાગે ન વાર;
પતિવ્રતા વીચાર—એ પેઆરા ભરતાર.

બાદશાહ—એવામાં કોઈ દને—અગર કજા મને,
આવી કરી બને—તો લાગે શું તને!
તુંતો તારૂં એકીન—રાત અને દીન,
બીજાને સવાધીન—કરી થાએ નવીન.

રાંણી—તમોપર હું સદા—જાન કરૂં ફીદા,
ફરજ કરૂં અદા—તોડું નહી કદા;
તમો વીના ધારૂં—જીવતર રદ મારૂં;
જગતમાં અંધારૂં—સરવ મને અકારૂં.

બાદશાહ—ઓરતના એવા બોલ—દુગથી દીસે અતોલ,
પારખી કરીએ ખોલ—તો માલમ પડે પોલ;
મમતા પેહલાં મધુર—લાગે ખરી પુર;
સાબીત શેવટ જરૂર—સરવ થાએ કીસુર.

રાંણી—અફસોસ! તમો એમ—આવું બોલો કેમ!
ઓરત સદા કાએમ—દીલમા રાખે પરેમ;
પણ માટી જેનો મરે—ને પાછો બીજો કરે;
જીવતર તેનું જલે—દોજખમાં તે ઠરે.

બાદશાહ—પેઆરી બાનુ બસ—મેં લીધો તારો કસ;
નેકી તારી સરસ—ઘટે તને જસ;
માંથું તુંજપર અડી—ઉંગમાં જરા પડી,
આરાએશ બે ઘડી—લેવા દે લગડી.

(બાદશાહ ઉંઘમાં પડેછે અને રાંણી જતી રેહેછે એટલામા શીઆવખશ નામનો એક શખસ અંચીતો અંદર આવેછે.)

શીઆવખશ—જલદી કરૂં, જખે કરૂં, તાજ લેઉ ઉપારી રે;
તાજ અને રાજ સાથ, રાંણી પણ કરૂં મારી રે.
વીચીતર વસતુ વેહમી થા, એતો લેછે લેહેર રે;
અમર કરજે પલકમાં, અમુલીઅ એ ઝેર રે.

(તેના કાનમાં ઝેર નાખેછે.)

ખેલ એટલે સુધી ચાલીઓ, તે વધારે જોવાને ફીરોજનાં કાકા શાહ કેકાઉસને બીલકુલ પસંદ પડીઓ નહી. કાનમા ઝેર નાખવાનો આ છેલો દેખાવ જોઈ તેનું હઈડું એટલુંતો બેચેન થઈ ગઈઉં કે, તે ઉભો થએઓ, અને દીવા બતી મંગાવી ચાલતો થએઓ, તેથી રાંણી પણ ઉઠીને તેની સંગાત ચાલી અને બાદશાહને લગતા સરવે જણ તેજ પરમાંણે ખેલ અધુરો મુકી જતા રહેઆ. નાટકની જગોએ ફીરોજ તથા તેનો દોસત હોશંગ માતર બાકી રહેઆ.

ફીરોજ—ઘાએલ થએલા પોપો, ઉભી પુછડી લાબ,
નાડો દેહલો જલદી, નાટકશાલા છોડી દઇ!
હા! હા! પેઆરા ભાઈ, ખાતરી મારી થઈ,
સંદેહ હવે બાકી, રહેઓ નથી કંઇ.

હોશંગ—મારી પણ ખાતરી પુરેપુરી થઈ; સઘલો વાર હું તેનેજ જોએઆ કરતો હતો.

ફીરોજ—પેલો ભુત કેહવો નેક અને ભલો હતો! તેનાં દરએક બોલની કીમત કરોડ રૂપીઆ કરૂં તોબી થોડીછે.

(એવામાં બેહરામ ધસીઓ આવી પુગેછે.)

બેહરાંમ—(ફીરોજને) સાહેબ, બે બોલ કેહવાને મને આવવુ પડીઉંછે રાતોરાત;

ફીરોજ—લાંબી વાત કહો તોબી સાંભલવાને તઈઆર છઉં.

બેહરાંમ—બાદશાહ એટલો તો બેચેન થઈ ગએઓછે કે કાંઈ ઠેકાણુ નથી.

ફીરોજ—અરે સાથી! રાતે છાંટો પાંણી વધારે લીધો હતો કે કેમ!

બેહુરાંમ—નહી સાહેબ, ગુસા અને કરોધથી.

ફીરોજ—ગમેતો ડાકટરની સલાહ પુછો; હું તો કાંઈ કરી શકનાર નથી; પણ કહોતો વલી બીજો વધારે (નાંટક રૂપી) જોલાબ આપું; મારી પાસતો એ ઉપાએછે, પણ તેથી-મને ધાસતી લાગેછે કે તે વધારે બેચેન થશે.

બહુરામ—સાહેબ, મારુતો મીજાજ થંડુ સદા રેહેછે; તમારી ખુશી પડે તે બોલો, પણ તમારી માતાબી ભારે દલગીરછે, તેણીએજ મને અતરે મોકલીઓછે, અને કેહવડાવીઉંછે કે તમો આજ રાતે બીછાના ઉપર જાઓ તેની આગમજ તેણીને ખચીત મલવાને આવજોભુલતાના, મારે કાંઈ બીજું વધારે કેહવાનુ નથી, હું રજા લઉછું.

(જતો રહેછે.)

હવે ફીરોજ પોતાની માની પાશ જવા નીકલેઓ તે ફીરોજથી એટલી નાખુશ હતી કે તેનુ શું કરવું તે બાબેનો વીચાર કરવા (વજીર) પાહલનની સાથ ગુંથાએલી હતી, એવામાં ફીરોજ આવી પુગો, તેથી પાહલનને પરદાની પછવાડે છુપાવી દીધો, કે તે દેખાએઆ વીના માં દીકરા વચેની ગોફતેગો સાંભલેઆ-કરે. (ફીરોજ દાખલ થાએછે.)

ફીરોજ—કેમ, મા મને તેડાવાની જરૂર શું પડી?

ગુલબાનુ—ફીરોજ! ફીરોજ! તેં તારા બાપને ભારે માઠું લગાડીઉંછે!

ફીરોજ—મા! મા! તમે મારા (મરનાર) બાપને ભારે માઠું લગાડીઉંછે.

ગુલબાનુ—ચાલ, ચાલ, ટુંકી વએમાં લાંબી બરજાતી ના કર.

ફીરોજ—જાઓ, જાઓ, લાંબી વએમા લાંબી નાલાએકી ના બતાવો.

ગુલબાનુ—કેમ થએઉં શું, તું શું બકેછે?

ફીરોજ—મારા બાપના ભાઈ સાત તમો પરણેઆં. એ કેહવી વાત! એમ ન થતેતો કેહવું શારૂં!

ગુલબાનુ—મને છેક ભુલી જઈ તારી જબા વાંકી રાખશેતો હું તે સીધી કરવાનાં ઉપાએ લેવશ—(ગુલબાનુ ફફડીને ઉઠી જવા માંડેછે.)

ફીરોજ—(તેણીનો હાત પકડીને) કેમ કેહાં જવા માંગોછો? હું પુછું તેનો ખોલાશો કરો.

ગુલબાનુ—(બુમ પાડીને) અરે તું શું કરેછ મારૂં ખુન ખુન કરવા માંગેછે?

પાહલન—(પછવાડેથી) ખબરદાર! સમાલ! સમાલ!

ફીરોજ—(તલવાર કાહડી) હા, હા, હવે લાગ સજડ લાગો! તું સંતાઈ મારા ચારા જોએછ! (તલવાર પરદામાં બોકી દેછે)

પાહલન—ઓ ઈશવર! મને કતલ કીધો!

ગુલબાનુ—અરે ઓ દેવાના તેં કોણને કતલ કીધો!

ફીરોજ—મારા બાપના ખુનીને—તમારા નાલાએક ભરતારને.

ગુલબાનુ—એતો પાહલનછે—વફાદાર વજીર, નેક, દાનાવ, બુજરોગ. ઓ દેવાના આ કેહવું ઘાતકી કરમ!

ફીરોજ—વરને મારી, દેવર સંગ ગઈ પરણી;
એવી ઘાતકી મેં, કીધી નથી કરણી.
નાલાયક બુઢા, ભેદુ, નીમક હરાંમ, (પાહલનને)
તને કરછ હું હવે, છેલી સલાંમ.

—

ઓરત.

એક અસલી બરાહમણે દીધેલી શીખામણ.

"અરે, મોહબતની સુંદર છોકરી! દાનાઈના સુખણો તું કાન દેઇને સાંભલ. અને સચાઈના કાનુનો તારા જીગરમાં ઉતાર; કે, તારા મનની ખુબી તારા તનની ખુબસુરતીને વધારે જેબ આપે; અને તારી ફીરતી, ગોલાબની મીસાલે, જોબન કરમાયા પછી પણ મીઠાસ સાથે પમરે.

"તારી જુવાનીના બાહારમાં, તારી જીંદગાંનીની બામદાદમાં દુશટ પુરૂશોના સુખણો સાવધપણાથી સાંભલજે, તારા દીલ ઉપર બરાબર ચોકી રાખજે, અને તે લોકોના ફુસલાવાના મીઠા સુખણો સાંભલતીના.

"ઈયાદ રાખજે, કે તુંને માણસનો અકલમંદ સાથી દાખલ પેદા કીધીછે; તારી જીંદગીની મુરાદ એ જછે કે દુનીયાની ગીરદેશમાં તું તેને મદદ કરે, તારા પેયારથી તેને સુખી રાખે, અને મીઠી મોહબતથી તેની જંજાલનો બદલો વાલી આપે.

"એવી કોણ સ્રીછે, કે તે માણસનુ દીલ પોતા તરફ ખેંચી લે, તેનો પેયાર મેલવે, અને તેની મોહબતમાં સરદારી ભોગવે?

"જુવો! પેલી કનીયા, પોતાના પાક દામનના મીઠાસમાં ચાલી જાયેછે; તેનુ મન બેગુનાહછે, અને તેના ગાલ ઉપર લાજનો સુરખોછે.

"તેનાં હાથ કાંમકાજમાં વલગેલા રેહેછે, અને તેનાં પગ બાહેર ભટકવામાં ખુશી લેતા નથી.

"તેનો પોશાક સાજો અને સુતરોછે, તે ખાવા પીવામાં અંદાજો રાખેછે; તેનાં માથાં ઉપર સાલેસાઈ અને નમરતાનું તાજ પરતાપ દેછે.

"તેની જબાંમાં મધુર રાગે ઘર કીધુંછે અને તેના લબ માહેથી મધની મીઠાસ વેહેછે.

"તેના બોલવા ચાલવામાં લાયેકીછે, અને જવાબ દીધામાં નરમાસ અને સચાઇછે.

"તેની જીંદગીનો ધંધો તાબેદારી અને ફરમાનબરદારીછે અને તેનાં બદલામાં તેને સલાહ સંપજ અને સુખનું ઈનામ મલેછે.

"તેનાં પગલાંની આગલ દાનાઈ ચાલેછે અને તેના જમણા હાથ તરફ નેકી હંજર રેહેછે.

"તેની આંખ નરમાસ અને પેયાર બતલાવેછે; પણ તેના ભવાં ઊપર દાહપણ ચોબદાર માફક બેઠેલોછે.

"તેની સાંમણે પાપી લોકની જબાં ચુપ થઈ જાયેછે; તેની નેકીના ડરથી તેવો મુંગાં બનેછે.

"જારે પોતાના પડોશીની આબરૂ વીશે એક જબાંથી બીજી જબાં ઊપર ચાલી ચુગલી ચાલેછે, તારે જો દયા અને ભલાં દીલથી તેનું મોહોડું ઊંઘડતું નથી, તો તેના લબ ઊપર ચુપકીદીનું આંગલું બેઠેલુંછે.

"તેનું હઈડું નેકીનું ઘરછે, તેથી બીજા લોકોમાં પાપછે એવો તેને શક આવતો નથી.

"એવી સીને જે શખસ પોતાની ધણીઆણી કરીને રાખે તેના જેવો સુખી બીજો કોઈ નહી હોયે, અને જે બચું એવી ઓરતને માય કરીને બોલાવે તે પણ સુખીજ હોય.

"તે ઘરમાં કારભાર ચલાવેછે અને તાંહાં સલાહ સંપજ રેહેછે; ને વીચારથી હુકમ કરેછે અને લોકો તેનો હુકમ માંનેછે.

"તે સહવારે સકારે ઊઠેછે, પોતાનો કારભાર તપાસેછે અને દરએક જણને તેવોને લાએકનું કાંમ સોંપેછે.

"પોતાનાં કુટુંબની માવજત કરવામાં તે પોતાનું સુખ ગણેછે, અને તેમાંજ માતરે પોતાનું ધેયાન રોકેછે, તેનાં ઘરમાં કશર છતાં શોભા જોવામાં આવેછે.

"તેનો દાહપણ ભરેલો વહીવટ તેના ધણીને ઈજત આપેછે અને તેની વખાંણ થતી સાંભલીને તેનો ધણી મનમાં હરખાયેછે.

"તે પોતાનાં બચાંનાં મનમાં દાહપણના સુખણો ભરેછે અને પોતાની ખુબી અને નેકીના દાખલા દેખાડીને તેવોની ચાલચલણ ઘડેછે.

"તેનાં મોહો માહેથી નીકલતા બોલો તેનાં બચાં ધરમની માફક માંથે ચહડાવેછે; અને તેની આંખનો પલકારો તેવોને ફરમાનબરદાર કરેછે.

"તે બોલેછે એટલાંમાં તેના ચાકરો દોડી જાયેછે; તે માતરે આંગલી બતલાવેછે એટલે કાંમ પાર પડેલું જછે; કાંએક તેવોના દીલમાં તેના પેયારના કાનુનો ચોંટેલોછે અને તેની માયાથી તેવોના પગને પાંખ આવેછે.

"આબાદાંનીથી તે ફુલી નથી જતી અને આફતની વખતે કમનસીબના ઘાહ સબુરીથી રૂજવેછે.

"તેની મસલહતથી તેના ધણીનું દુખ મીટેછે અને તેના પેયારથી કવડાસમાં મીઠાસ આવેછે.

"જે શખસે એવી સીને પોતાની ધણીઆણી કીધીછે તે સુખીછે, અને જે બચું તેને માય કરીને બોલાવેછે તે પણ સુખીછે,"

ઓરતોની મીજલસ.

ભાશાણ ૯ મું.

ગયાં તરણ ભાશાણમાં બચાંને માએની ધવાડવાની ફરજ વીશે તથા થાનનું દુધ કેમ અને કેઆરે આપવું તથા એ વીશેની બીજી માવજત વીશે કહી સંભલાવીવું હતું. આજ દીને—

માએ ધવાડતી વખતે પોતે શી માવજત રાખવી તે વીશે થોડીએક અગતજોગ સુચનાં કહી સંભલાવુંછું.

૧. માએ અડચણ કરીઆ વગર જે ખોરાક પચી શકે તેવો સઘલો ખોરાક લેવો.

ખોરાક વધારે મસાલેદાર નહી લેવો. સઘલી જાતની તરકારી અથવા ફરૂટ લેવું. જો તેવ હોયેતોજ વાઈન તથા પોરટર દારૂ લેવો.

ઘણો પુશકલ અને ઘણો ઉંચો ખોરાક ખાધાથી એમ નહી સમજવું કે દુધ વધારે પેદા થાયેછે. ખોરાક વધારે લીધાથી પેહેલાં દુધનો જરા વધારો થાયેછે ખરો, પણ પાછલથી દુધ ઘણું કમતી થઈ જાયેછે. થાન ચરબથી ભરાઈને મોહોટાં થાયેછે અને પછી તેમાં દુધ બની શકતું નથી. એવી હાલતમાં ખોરાક પાછો કમતી કરવાની ફરજ પડેછે, દારૂ પણ લેતો બંધ કરવો અને જોલાબ લેવાની જરૂરછે. એવા ઉપાય કીધાથી દુધ પાછું રોહેલથી પેદા થાયેછે. ઘણો પુશકલ ખોરાક લીધાને બદલે થોડો અને સારો ખોરાક લીધાથી માએની તંદરોસતી જલવાયેછે અને બચાંને વાસતે પણ દુધ બની શકેછે.

બીર અથવા પોરટર લેવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી. જે માએ તંદરોસત પણ નાજુક હોયે અને પોતાના બચાંને વગર અડચણે ધવાડી શકે, એવી માએનેજ પોરટરની જરૂરછે. બદનને ઘણુ ઉચાકેરીયાથી દુધ વધેઆને બદલે કમતી થાયેછે.

બચું જનમીઆ પછી પેહેલે દાહાડે મટન અથવા

હલવાનનો હલેકો શેરવો લેવો. સઘલી ચરબી કાહાડી નાખવી. શેરવો દાહાડામાં બે વખત લેવો. બીજે દાહાડે ચોખાની અથવા જવની કાંજી બનાવીને નાસતા ઉપર લેવી અને દાહાડામાં બે વખત શેરવો લેવો. જો ગરજ પડેતોજ બીર ઈઆ પોરટર લેવો. દાહાડો રાત જવનું પાંણી બનાવીને પીવું. જવને છનાવી તેનાં છોલતાં કાહાડી નાખવાં, પછી વારે ઘડીએ પાંણીમાં ધોઈને સાફ કરવું અને પછી છુડવું. તેને પાંણીમા ઉકાલીને જાડાં કપડાંમાં ગરમ ગરમ ગાલવું. આખા દીવસમાં તરણ તંબલર ભરીને પીવાં. સાંજરે ફરીથી તાજું બનાવીને રાતે બે વખત પીવું. એવી માવજતનો ખોરાક રાખીઆથી દુધ ચોખું, સારૂ અને ઘણુંજ મીઠું થાનમાં પેદા થશે. તરીજે દાહાડે હલવાનં અથવા મટન, ચાવલ અને ગરજ પડેતો બીર લેવો. સાંજે ચાહ રોટલી બસછે. એ પરમાણે દરરોજ અવાર નવાર ખોરાક લેતાં જવુ

નાસતો પેટભર લેવો નહી. ચાહ રોટલી કેટલીએક વખતે બસછે. બપોરનું ખાંણું દોહોડ અથવા બે વાગતેથી અવારૂં લેવું નહી. બાફેલા પરેટા, ફરેંચબીન, ભીંડા, અને એવીજ બીજી હલકી તરકારી લેવી. ઉંચી પેસતરી, મુરગીનો શેરવો, ગરેવી, મસાલેદાર ખોરાક, કોબીજ, એવું લેવુંજ નહી જોઈએ; એવા ખોરાકથી બાદી થયા વગર રેહેતી નથી અને તેથી દુધ ખરાબ થાએછે. સાંજરે છ વાગતે ચાહ લેવી. રાતરે નવ વાગતે છેલું ખાંણું લેવું તેથી અવારૂં કરવુંજ નહી. રાતનું ખાંણું હલકુંજ જોઈએ કાંઈ પણ જાતનો ખરાબ અને ગેરલાએક ખોરાક ખાધાથી દુધ શારૂં બનતુંજ નથી

એવી તરેહની માવજત આપણા લોકોની કેહી ઓરતં બરાબર પાલેછે. બીચારી નાજુક ઓરત ઘણી કસતી પાંમીને બચું જનેછે અને થાકીને સુસત પડેછે, તેને ખોરાક શું મલેછે ! મોવરાંનો દારૂ, ગોર, સુંઠની ગોલી, ચાહ અથવા કાંજીનું પાંણી. એ શીવાએ પાચ દાહાડા લગી બીજું કાંઈ પણ મલતું નથી. પાંચમે દીવસ પછી શેરવો મલેછે, અને તે સાથે પુશકલ ઘીઈ, ગોર, સુંઠ, દારૂ અને એવોજ બીજો ગેરલાએક ખોરાક આપેછે. એવા ખોરાક ઉપર રહેલી ઓરતની તંદરોશતી કાંહાંથી રેહે અને બચાંને વાસ્તે દુધ કાંહાંથી સારૂં પેદા થાએ. પછી જુવાન ઓરતો, દુધ થોડુંછે અને ખરાબછે અને બચાંને પુરૂં પડતું નથી અને જરપત થતું નથી એવી ફરીઆદ ઉઠાવેછે તેમાં અજબ થવાનું શું કારણછે. મેં ઘણીએક જુવાન ૧૫—૧૬ વરસની માએને જોઈછે, કે જેના થાનમાં બચાંને વાસ્તે દુધ મુતલગ મલેજ નહી, એ કુદરતના કાયદાથી ઉલટુંછે; પણ જે લોકો કુદરતનો કાયદો તોડે તેને પોતાને અને તેનાં બચાંને તેનાં ખરાબ પરીણામ સોસવાં પડે તેમાં કાંઈ પણ અજબ જેવું નથી.

૨. ધવાડતી માએને પોતાનું આંગ હમેશાં ધોઈને સાફ રાખવાની જરૂરછે.

દરીયાનાં પાંણીએ નાહાવું ઘણું સારૂંછે. જેમ ખુસી પડે તેમ પાંણીને ગરમ ઈઆ થંડું રાખવું.

આંગ સાફ રાખીઆથી દુધ ચોખું અને પુશકલ પેદા થાએછે.

૩. ધવાડતી માએને ખોલી હવામાં ફરવાની ઘણીજ જરૂરછે.

બચાંને જનમ આપીઆ પછી બે દાહાડા લગી માએને બીછાનાં ઉપરજ સુઈ રેહેવું જોઈએ. તરીજે દાહાડે કાંઈ અડચણ નહી હોએતો ઉઠીને બેસવું., છઠે દીવસેથી ફરવા હરવા માંડવું.

આપણા લોકોમાં ધવાડતી માએને કેવી હાલતમાં રાખવામાં આવેછે તે સઘલાંને ખબરછે. જાડો ગુનપાટનો પરડો, છેક સીલીંગથી તે ભોએ લગી બાંધેલો ગરીબ લોકોનો ઓરડો બનેછે; એ તરતનાં બનાવેલા ઓરડામાં કોઈ પણ જાતની બારી જોવામાં આવતી નથી; પરડો એક છેડેથી ખોલો રાખવામાં આવેછે અને તેને અરધો ઉંચકીઓ એટલે તે દરવાજાની મીસાલે કાંમ લાગેછે. દીવાલમાં જે બારી હોએછે તે મજબુત બંધ કરવામાં આવેછે અને કાંઈ પણ વકતાર ઈપાંછેદ હોએછે તેને ચીથરાં વતી બંધ કરી લેછે એક જુફતો દીવો સારો દાહાડો અને રાત એ ઓરડામાં બલેછે અને ઉજાસ આપેપાને બદલે કેટલું અંધારૂંછે તે બતલાવી આપેછે. એ ઓરડામાં પેસતાંજ કેટલી બદબો નીકલેછે તેથી તમો અંજાણા નહી હશો. જે લોકોને જુદો ઓરડો મલી શકેછે તેવો પણ કાંઈ વધારે સુખમાં નથી; હવાને જેમ બને તેમ બાહેરથી નહી આવે એવી તજવીજ કરવામાં આવેછે. એવા બંદબસત ઓરડામા જાંહાં જરા પણ ચોખી હવા આવે નહી તાંહાં ધવાડતી માએ અને બચાની તંદરોસતી કેમ રહી શકે. માએને પુરતું અને ચોખું દુધ આવે એવી આશા કાંહાથી રાખવામા આવે પારસી લોકોમા જંગલીપણાની નીશાંણી જેવી હોએતો સુવાવડી ઓરતનો ઓરડોછે. માણસને ચોખી હવા લેવાની જરૂરછે અને સુવાવડી ઓરતને તેથી પણ વધારેછે. તારે શા માટે હવા બંધ કરવી જોઈએ. આપણા લોકોને હવાને વીશે ઘણો ખરાબ વીચારછે. ખોલી હવા ખાધાથી શરીરમાં પવન ભરાઈ જાએછે, મગજે પવન થાએછે, એ વીચારો તદન ખોટા અને નુકસાનકારકછે. જાંહાંસુધી તમો ઓરત લોકો એવા ખોટા વીચારો તમારા મગજ માહેથી કાહાડી નહી નાખો, તાંહાંસુધી તમારી તંદરોસતી સુધરવી મુશકેલછે, તમે નાજુક અને મુરદાલ જેવાં રહોછો તેનું કારણ તમારો પોતાનોજ વાંકછે. સારો ખોરાક, ખોલી હવા અને સાફ બદન, તમારી તંદરોસતીમાં વધારો કરશે, અને સુવાવડી ઓરત નબલી રહી, એમ બનવું મુશકેલ જેવું લાગશે.

વલી સુવાવડી ઓરતે આલસુ પડી નહી રેહેવું જોઈએ. કાંઈ પણ જાતનો ઉદીઓગ કરવો અને ઘર બારના કામમાં મશગુલ રેહેવું.

૪. ધવાડતી માએ સહવારે સકારે ઉઠવું અને રાતરે દશ કલાકમાં સુઈ જવું.

સહવારના પોહોરમાં ઉઠીને ફરવા જવું, પછી આવીને નાસતો કરવો. અવારે લગી આલશુ પડી નહી રેહેવું.

રાતરે જલદીથી સુવું અને જેમ બને તેમ સારી ઉંઘ

અને "ફલેરવાયનટ" વચે ફરક માતર એટલોજ કે પેહલો શખસ પોતાની નજદીકની ચીજ જોઈ શકેછે, ને બીજો શખસ દેવાલની બાહેરની તથા દુરની ચીજો જોઈ શકેછે અને બને શખસો આંખનો ઉપીઓગ કરતા નથી.

આગલ કહેઆ મુજબ વાઈનહોલટના વીચાર ખરા હોએ કે ખોટા તેની હમે દરકાર કરતા નથી. હમારી મતલબ વાંચનારની આગલ જાણવા જોગ દાખલા મેલવાની છે જેઓ ઉપરથી દરએક વાંચનાર પોતાનુ મત બાંધી શકે.

પરેસીડેંટ જાહનસન.

એક ગરીબ મા બાપનો છોકરો, ગામડાંમાં જનમેલો, લોકોને અણજાણો, નાહાનપણમાંથી બાપ વગરનો થએલો, નીશાલ તથા મદરેસાની કેલવણીથી અજ્ઞાન, ટુક વએથી પોતાનાં તંનની મેહનતથી ગુજરાંત ચલાવનારો, ખોદા શીવાએ બીજા કોઈ મદદગાર વગરનો— એવો જે શખસ, તે આજે દુનીઆના મોટા સુધરેલા ભાગ ઊપર રાજ ચલાવેછે, દુનીઆંના સરવે દેશોમાં જાણીતો થએઓછે, હજારો અને લખો માણસની જીંદગી તેના એક શબદ ઊપર આધાર રાખેછે, જુદાં જુદાં દેશો સાથે સલાહ કે લડાઈનો વેહવાર રાખવો તે તેના વીચાર પર આધાર રાખેછે, પોતાના ઊમદા વીચાર તથા ભાશાણોને વાસતે વખણાએછે, અને એકીનદારીની બાંહાદરી દુશમનોને દાબેલા રાખેછે. એ શખસ કોણ? જુઓ પાસેની તસવીર! એ તેજ શખસનીછે અને તે શખસ પરેસીડેંટ જાહનસનછે.

અમેરીકાના ઈનાઈટેડ સટેટસનું રાજ એચલાવેછે. જે બીજાં દેશોમાં બનવું મુશકેલછે, તે આએ દેશમાં સેહલ થઈ પડેછે. એક શખસ ગમે તેવો ગરીબ હોએ, તોપણ જો તે હોશીઆરી, ચંચલાઈ, મેહનત અને એવાજ બીજા ગુણો ધરાવનો હોએ, તો આ દેશની રાજઅ નીતીની ખુબીથી બાદશાહની પદવીએ પોંહચી શકે. એ રાજઅ નીતીની ખુબી એછે કે તે સરવે માણસોને એકસરખાં ગણેછે. મોટાં કુલને લીધે એક માણસ બીજા ઊપર શાંતી શકે નહી. દરએક માણસને પોતાના અભીપરાએ જણાવવાની તથા પોતાને ગમતો ધરમ પાલવાની પુર છુટછે. તેમજ છાપનારાઓને પણ પુર છુટછે. વલી પોતાના ઓને રઈઅત પોતે ચુંટી, ... સ મોરા આધાઓ ગરીબ પદ

કરીને મલેછે. એને પરજાસતાક રાજ કહેછે; એટલેજે પરજા પોતે પોતાની ઊપર રાજ ચલાવેછે, અને સઉથી વડો રાજઅ અધીકારી જે બાદશાહનું કામ કરે છે તેને "પરેસીડેંટ" એટલે પરમુખ કહેછે.

એનડરૂ જાહનસન નારથ કારોલાઈના પરાંતના રાલે શેહેરમાં ઈ. સ. ૧૮૦૮ ના ડીસેમબર મહીનાની ૨૯ મી તારીખે જનમીઓ હતો. દસ વરસની ઊમરનો થએઓ, તેટલામાં એનો બાપ મરણ પાંમીઓ. પોતાના દોસતદારને ડુબતો બનચાવવામાં તેણે જે મેહનત કીધી તેની થાકથી તથા પાંણીમાં ઘણીવાર રહેઆથી તે બીચારાનું મોહત આવીઉં હતું. એના બાપના મરણ પછી એનું તથા એની માનું ગુજરાન તેઓની બનેની મેહનત ઊપર આધાર રાખતું હતું. તેથી એનડરૂને એક દરજીને તાંહાં સાત વરસની મુદતે સીખાઉ તરીકે તેની માએ રાખીઓ. ઈ. સ. ૧૮૨૪ માં તેની મુદત પુરી થએઆ પછી તેઓ સાઊથ કારોલાઈના પરાંતમાંના લારનસ કોરટ નામની જગામાં જઈ રહેઆં. તીઆં એનડરૂ જાહનસન રોજીંદા કામ કરી પોતાનો નીરવાહ ચલાવતો હતો. એ વખતે એક જુવાન સ્ત્રી સાથે પરણવાને એ કબુલ થએઓ, પણ બનેની નાહાની વએને લીધે, દોસતદારોની મદદથી એ કાજ ટોડવામાં આવીઉં. બે વરસ અહીઆં રહેઆ પછી એ પાછો રાલે શેહેરમાં જઈ રહેઓ. તીઆં થોડુંક રહીને ઇસટ ટેનેસી પરાંતમાં, ગરીનવીલ નામના ગામડાંમાં જઈ રહેઓ.

તીઆં લોકોને અણજાણો તેથી, તથા તેની નાહાની વએને લીધે, એને કોઈ પોતાના કપડાં ધીરવાને હીમત ન કરતું, પણ એનો દેખાવ તથા કામ મેલવવાને આતુરતા એની સચાઇ વીશે ઘોવાઇ આપનાં હતાં. એક ગરહસથે એને પોતાનો એક ડગલો સીવવાને આપીઓ અને કહેઉં કે જો બનતી કોશસ કરીને સારી રીતે સીવસે તો તને બીજું કામ મલશે. એનડરૂએ બનતી કોશસ કીધી અને ફતેહ પાંમીઓ. એને કાંમ મલવા લાગું જેથી પોતાનો તથા પોતાની માનો નીરવાહ સેહલથી કરી શકીઓ.

એજ ગામડાંમાં સારાં ભાએજે એ એક શીઆંહી ઓરત સાથે પરણેઓ, જેની મદદથી એને ... થએઓ. પોતાના જનમથી નીશાલમાં ... નહી, અને મુદલ એકડો કાહડતાં શીખે

પરેસીડેંટ જાહનસન.

લો નહી, તોપણ એક બનાવથી એનું મન એ બાબ દ પર દોડીઊં. જારે એ દરજીને તાંહાં શીવવાનું કામ શીખતો હતો, તે વખતે એક સખી ગરહસથ તેની દુકાંને જઈ કામ કરતાં માણસોંની આગલ એક ચોપડી લઈ વાંચતો હતો. એ ચોપડી ઈંગલંડની પારલીઆમેંટમાં થએલાં નામાંકીત ભાશાણોની હતી. જાહનસનના મન ઊપર એ ગરહસથના વાંચવાથી ઘણી અસર થઈ અને પોતે વાંચવા શીખવાનો નીશચઅ કીધો. જે વખતે બીજા તનની મેહનત કરી આશાએસ લેવા જતા તે વખતે એ ઊજાગરો કરી મુલાક્ષર શીખવાની તજવીજ કરતો. પોતાની મેહનતે વાંચવા શીખેઆ પછી પેલા સખી ઘરહસથ પાસેથી, જે તે ચોપડી વાંચતો હતો, તે માંગી. તેણે મોટી ખુશીથી તે આપી, એટલુંજ નહી, પણ અક્ષરની કેવી જોડનીથી શબદો વંચાએછે તે તેણે સમજાવીઊં. તારપછી એની બાએડી ભણેલી હતી, તેથી તેણીએ શીખવામા એને મદદ કરી. એ લખતાં શીખીઆ અને જુદી જુદી બાબદો વીશે એણે ગ્નાન મેલવીઊં.

એટલું કરીને બેશી રહેઆ નહી. દરએક પરજાની પોતાના રાજમાં ભાગ લેવાની ફરજછે. એ ફરજ અદા કરવાને તે પરજાને લગતી બાબદોમાં ભાગ લેવા લાગો. સરવે વાંચનારને માલમ હશે, કે હમણા જે અમેરીકામાં લડાઈ ચાલી હતી, તે એકજ રાજનાં બે તડાં પડવાથી હતી—ઊતર અને દક્ષીણ વચે. જાહનસનનો જનમ તથા તેનું રેહાણ દક્ષીણના પરાંતોમાં હતું. દક્ષીણમાં ગોલામગીરીનો ધંધો ચાલતો હતો, તે છતાં જે પરાંતમાં એ રેહતો, તે પરાંતમાં ઘણાજ થોડા ગોલામો હતા. કારણકે તીઆંનાં લોકો અશલી ખવાસના, દેઆનતદાર, મેહનતુ, તથા શખી દીલનાં હતાં. વાસતે એ પરાંતના રાજ કારભારની તકરારમાં ગોલામગીરી વીશે થોડીજ બાંજગડ થતી, પણ કેટલાક તવંગર લોકો ગરીબની ઊપર પોતાનો કાબુ રાખવાને ઇઅતન કરતા હતા, તેની સાંમે જાહનસન થયો. એની મેહનત તથા હોશીઆરીને લીધે ગાંમડાંના વડા તથા સમજુ માંણસો માન આપવા લાગા. એની સભીઅતા તથા ખુલાં દીલને લીધે, કેટલાક જુવાન શખસો એની દુકાંને મલતા હતા અને હસી બોલીને પોતાનો ફરસુદનો વખત કાહડતા હતા.

એક સનવારમે દીને ગાંમના બારેક વડાઓએ મલીને જાહનશનને આવતા સોમવારે આલડરમેન * તરીકે પસંદ કરવાનો ઠેરાવ કીધો અને જાહનસનથી એ વાત છુપી રાખી. સોમવારનો દીવસ એ પરાંતનાં રાજય અધીકારીઓને ચુંટી કાહડવાનો હતો, માટે પેલા શખસોએેં પુરતી મેહનત કીધી; અને જાહનસનની તરફના મત વધારે પડેઆ. આલડરમેનનો આેધો એણે ઘણીજ અછી રીતે બજાવીઆ અને તેથી એને બબે વખત ફરીથી ચુંટી કાહડવામાં આવીઓ. ઇ૦ સ૦ ૧૮૩૦ માં એને મેયર † તરીકે પસંદ કરવામાં આવીઓ અને જોકે ઊમરે માતર બાવીસ વરસનો હતો, તોપણ પોતાનું કાંમ મોટાં માન સાથે બજાવીઊં. ઇ૦ સ૦ ૧૮૩૫ માં જે પરાંતમાં તે વસતો હતો, તેમાની ધારા બનાવનાર મંડલીનો એ સભાસદ થયો. ઈ૦ સ૦ ૧૮૪૩ માં એને કાનગરેસ ‡ ને મીજલસી ઠેરવવામાં આવીઓ. અને એકસરખો દસ વરસ સુધી એનેનો એને દર વરસે પસંદ કરવામાં આવીઓ હતો. એથી એ પરાંતના લોકોનો એની દેઆનતદારી તથા કાંમ ચલાવાની શકતી વીશે કેટલો ભરોશો હશે તેનો આપણે સેહલથી વીચાર કરી શકશું.

એ રીતે જાહનસન રાજ દરબારી આેધાઓમાં વધતો ગયો. ઈ૦ સ૦ ૧૮૫૩ માં એને ટેનેસીનો હાકમ દાખલ પસંદ કીધો અને ઇ૦ સ૦ ૧૮૫૫ માં પણ ફરીથી એજ આેધો એને મલીઓ. ઈ૦ સ૦ ૧૮૫૭ માં યુનાઇટેડ સટેટસની સેનેટમા એને જગા મલી. ઈ૦ સ૦ ૧૮૬૪ માં ઊતર તરફના સરવે લોકોએ પરેસીડેંટ લીનકનની સાથે એને વાઈસ પરેસીડેંટ ચુંટી કાહાડીઓ.

નાંમદાર લીનકનના કમકમાટ ભરેલાં ખુન વીશે સરવેને માલમ હશે. તેના મરણ પછી, જાહનસન એની જગાએ થએઓછે. પરેસીડેંટ લીનકન જેવું બીકટ કાંમ કરી ગયોછે, તેવુંજ, બલકે તેથીબી બીકટ કાંમ પરેસીડેંટ જાહનસનને માંથે આવી પડીઊંછે; અને જેવી

---

* આલડરમેનનો આેધો અહીઆંના (જસટીસ આવ ધી પીસ) સુલેહના અમલદારને મલતો આવેછે.

† મેયરનો આેધો અહીઆના (માજીસટરેટ) નીયાયાધીસને મલતો આવેછે.

‡ કાનગરેસ યુનાઇટેડ સટેટસની રાજધાનીમાં મલેછે—દર એક પરાંત પોતાના હક જાળવવાને વીદવાન માંણસો ચુંટી કાહડી એમા મોકલેછે.

રીતે તે પોતાની ફરજો બજાવેછે, તેથી તેનામા સુધરેલા દેશોનો પકો ભરોશોછે, કે તે પોતાનાં કાંમને લાએકછે, અને પોતાના દેશને સલાહ સંપજથી બખેડાના દરીઆમાંથી તેરવી કાહડશે. ગુલામગીરીના ધીકાર તથા હીણપસતી ભરેલા ધંધાની સામે ભલા તથા બાહદુર લીનકને લડાઈ ઊઠાવી અને તેના મરણની સાથે તે લડાઇનો ફતેહ ભરેલો છેડો આવીઓ. હવે આગલ બેવશ થઇને, છુટાં પડેલાં પરાંતોને એકઠાં કરવાનું તથા ગુલામગીરીની બેડીમાંથી છુટેલા હજારો અજ્ઞાન હબસીઓને બેગાનાપણામાંથી હારમાં લાવવાનું કાંમ પરેસીડેંટ જાહનસન ચલાવેછે. એમાં કાનગરેસના ઘણા મીજલસીઓના વીચાર એના વીચારને મલતા થતા નથી, તોપણ તે વગર ભયે પોતાને ખરૂં લાગેછે, તે દેશના કાયદાથી જે સતા મલેલી તે પરમાંણે કરેઓ જાએછે. જોકે કાનગરેસના મીજલસીઓ એને મલતા થતા નથી, તોપણ લોકો એને ચાહેછે અને એના વીચારને માન આપેછે.

પરેસીડેંટ જાહનસન અતીશય મેહનતુ માંણસ છે. પોતાના મોટા ઓધાને લગતી ફરજોપર ધેઆંન આપવાને એને રાતના અગીઆર વાગા સુધી મેહનત કરવી પડેછે. એ સવારના છ વાગે ઊઠેછે અને દોહડ કલાક વરતમાન પતરો વાંચીઆ પછી, નાસતો લેછે, અને પછી તરતજ પોતાની આફીસમાં જાએછે. તેને કાગલોના ચોડાના ચોડા વાંચવા પડેછે અને સરવેના જવાબ પોતાના હાથ નીચેના માણસોને મોહડેથી કહી જાએછે. કોઈ જગાને વાસતે અરજી, કોઈ વધારે પગારને વાસ્તે, લશકરના માણસોની ફેરબદલી, રાજદરબારી સલાહ, દયેંઆ માંગનારી અરજીઓ, મલી આસરે રોજની ૨૦૦) થાએછે. તે શીવાએ અગણીત બીજાં કાગલીઆં પર ધેઆન આપવું પડેછે. માંફી માંગનારાઓ, રાજદુવારી ગરહસથો અને જપત થએલી મીલકતના ધણીઓ તેના દરવાજા આગલ ઊભા હોએછેજ અને કેટલીક સીઓ મોટાં તાંનથી તેની આગલ જવાને બોહોલ કરેછે. જારે સીપાઈઓથી લોકોને અંટકાવી નહી શકાતાં, તારે સરવેને તેની આગલ જવા દેછે. તે એકેકની ફરીઆદ સાંભલી જલદીજ વાબ દેછે. વલી બીજા મોટા લોકો મલવા આવતાના આવતા; તેથી તેઓને જેમ બને તેમ ટુંક પણ સભીઅતા ભરેલા જવાબ આપી રવાના કરેછે. સાંજના ખાણું લીધા પછી પાછો તે પોતાના કાંમે વલગેછે તે રાતના અગીઆર વાગા સુધી. એવી રીતનો એનો ઊદીઓગ દરરોજનો એકસરખો હોએછે. એ શીવાએ બાહેર દેશના એલચીઓ, પરાંતોના હાકમો, કાનગરેસના સભાસદો એને મલવા આવેછે—જેઓને ઘણા ધેઆન તથા વીચારથી જવાબ દેવા જોઈએ.

એવું જે કામ કરે, જે પાદશાહી ઓધો ધરાવે, જેનાં વીચાર પર લખોનો આધાર, તે શખસનો પગાર શું હશે? માતર રૂ૪૦૦૦) નો દરમાઓ એને મલેછે, જેમાંથી ઓધાને લાએકનો બધો ખરચ કરવો પડેછે. એથી જારે એ પોતાનો ઓધો છોડસે તારે પાછો ગરીબ હાલતમાં આવશે, પણ તેનું મન દોલતવન છે, તેથી તેને બીજી દોલતની કંઈ જરૂર નથી:

એ દાખલા ઊપરથી સાબેત થાએછે કે એક માણસ ગમે તેવી નીચી હાલતમાં જનમીઓ હોએ, તોપણ તેની હોશીઆરી, ચંચલાઈ, બલ, ઊદીઓગ, દેઆનતદારીથી મોટે ઓધે ચહડેછે.

—॥—

માફ કરજોજી.

મારો કાકો સમજુ, સીઆણો તથા સખી દીલનો માંણસ હતો. તે એક ઈંગરેજ વેપારીને તીઆં ચાકરી કરતો હતો અને તેના ઊપલા ગુણોને માટે તેનો સાહેબ તેને ચાહતો હતો. તેમજ બીજાં ઓલખાંણવાલા માંણસો તેને આદરમાનથી બોલાવતા હતા. એટલું છતાં ઘરબારનો તે સુખીઆરો ન હતો. ઘરમાં બઇરી છોકરાંતો ખરાં, પણ તેઓ સાથે જાજી વાતચીત નહી. ઘરમાં બઇરી વહીતરૂં કરે, પણ ધણીને સુખ આપી નહી જાંણે તથા તેનીથી તે મેલવી પણ નહી શકે. છોકરાં બાવાથી બીહીને નાહસતાં ચીમાતાં ફરે. ઘરમાં કજીઆ કંકાસની તથા છોકરાંના મારફારની વાત મારા કાકાને કાને પડે, પણ કોઈનું હસતું મોહડું જો માલમ પડીઊં, તો એમજ જાણવું, કે સુરજ પશચીમમાં ઊગીઓ. એવી રીતનાં દેખાવથી ઘેર બધું અકારૂં લાગે. મારો કાકો ઘણી વખતે મનમાં બલે, કે છોકરાંને આટલું બધું કરતાં છતાં, તથા પઇસાની વાણ ન કરતાં, ઘરમાં સુખ કેમ ન મલે. લોકોનાં ઘરમાં કેવી મોજ મજા, ખુશી ખુશા

લી જોવામાં આવેછે, અને હું જ કેવો અભાગીઓ. મારી ધણીઆણી મને કશેરી મલી. એવા એવા વીચાર કોઈ વખતે કરતો. પણ પોતાની ખાંમી એ બાબદસર શું હતી, તે જોઈ શકેઓ નહી.

એક દીવસે મારા કાકાને તેના સાહેબે પોતાને ઘેર આખો દાહડો બોલાવીઓ. મારો કાકો એવે ઠેકાંણે કોઇ દીવસે ગએલો નહી, તેથી જરા ઘભરાએઓ અને આખો દાહડો કેમ જશે તેનો વીચાર કરવા લાગો. પણ સાહેબનું કહેઉં તો કરવું જોઈએજ, માટે બોલાવીઆ મુજબ તેને ઘર ગએઓ. ઘરના એકમાં પગ મુકતાંનેવાર, તેનો સાહેબ પોતાની મડમ તથા છોકરાંને લઈને હસતો હસતો તેની આગલ આવીઓ અને પોતાનો હાથ આગલ ધરી "શેકહાનડ" કીધી તથા પોતાની મડમ તરફ ફરીને હસતે મોહડે તથા આદરમાનથી તે કોણ હતો તે જણાવીઉં. મડમે ખુશી થઈને મારા કાકાને સલામ કીધી અને તેની ખબર અંતર પુછી. તેવામાં વલી આસપાસ ચાર પાંચ છોકરાં હસતાં, કુદતાં, પોતાના માબાપ આગલ આવીને જાણે મારા કાકાની સાથે વાત કરવા માંગતાં હોએ એવું દેખાડવા લાગાં, તેથી મારા કાકાને તેના સાહેબે તેઓની ખાએસ જણાવી. એ પરમાણે બધાં હશી બોલીને, પણ આદરમાનથી, એવીતો રીતે મારા કાકા સાથે મલી ગએઆં કે તેની આગલી ધાસતી મટી ગઇ અને તેઓ સાથે તે વાત ચીત કરવા લાગીઓ. છોકરાંની ખુશી ખુસાલી, ધણી ધણીઆંણીની સમજુતી તથા તેઓની ગમત કરવાની રીત જોઇ, પોતાના ઘેર વીશે તે મનમાં વીચાર કરવા લાગીઓ. તોપણ તેને પુરતું સમજ પડે નહી, કે એવું સુખ એઓના ઘરમાં કએઆ તલેસમાતથી આવીઉં હશે. મારા કાકાની મતલબ આખો દાહાડો તેઓની ચાલચલણ તપાસવાની હતી; કે જેથી પોતાના ઘરમાં તેઓના જેવુંજ શુખ મલે.

આખા દાહાડામાં તેઓની રીત ભાંત જોઈ, મારો કાકો ખુશી થએઓ અને તેને માલમ પડીઉં, કે આવો દેખાવ માતર તેને દેખાડવાને વાસતે ન હતો; પણ તે હમેશની ચાલચલણ પરમાણેજ હોવો જોઇએ તેને માલમ પડેઉં કે મોટાંથી તે નાહાનાં વેર ગરવે એક બીજાને માન આપતાં હતાં અને આપણામાં જેમ એક બાહેરનો માણસ આવીઓ હોએ અને તેની આગલ જેવો દેખાવ દઈએછે, તેવોજ તેઓ એક બીજા તરફ દેખાડતાં હતાં. માર શરતો મુદ્દલ હોએજ નહી, પણ કડવો સખુનબી સાંભલવામાં આવતો નહી. જો એ પરમાણે હમેસની રીતભાંત ન હોત, તો આખા દાહાડામાં તે ખચીત માલમ પડેઆ વીના રેહત નહી. હજારો નાહાના નાહાના બનાવથી મારા કાકાની ખાતરી થઈ, કે તેના સાહેબનું ઘર સુખથી ભરેલું હતું. જો બાવાને કંઈ ચીજ જોઈએ અને પોતાની છોકરી પાસે માંગવી હોએ તો "માએ, જરા મેહરબાંની કરી મને ફલાંણી ચીજ આપશો?" કરી બોલતો. જેથી છોકરી હસતી, દોડતી, જઈ તે ચીજ લાવી આપતી. બાપ વલી પાછો તેનો ઊપકાર માનતો અને "માફ કરજોજી" કરી કેહતો. છોકરી તેથી હરખથી ખુશી થતી પાછી પોતાની રમતે અથવા કાંમે વલગતી. માએને જો કશી મદદની જરૂર પડી, તો દીકરો તરત દોડીને મદદ આપતો, વલી માએ પાછો ઊપકાર માનતી અને "માફ કરજોજી" કેહતી. તેમજ ધણી ધણીઆંણી, ભાઈ બેન, ચાકર શેઠ, એક બીજાને જરા જરામાં "માફ કરજોજી" કેહતાં. જેથી દરએક જણ એવા સખુનોને લાએક થવાની તજવીજ કરતું. વલી જમતી વખતે મુગે મોહડે, બાજ ધરી, એક બુક મોહમાં, બીજો હાથમાં, અને તરીજાને વાસતે આતુરતા, મોહ ફુકાની માફક ભરાઈ ગએલુ જેથી એક શબદ પણ બોલાએ નહી, વલી "હં. હં. માએ મને એટલુજ કે, કોલાને એટલું બધું ને મને થોડુંજ," "જુઓ બાવા મને માએ કેરી નહી મેલતાં," એવી રીતના કઢંગા તરેહ તરેહવારના દેખાવને બદલે, મારા કાકાએ તદનજ ઊલટું દીઠું; વલી બાએડી એક ખુણામા ભરાઇને ખાએ તથા ધણી જુદો ખાએ, એવું કંઈ માલમ પડેઉં નહી. તેણે જોએઉં, કે નાહાનાથી તે મોટાં વેર સઘલાં સાથે બેશીને જમવા લાગાં વલી ને વખતે જાંણે ખાણું લુંટાઇ જાએછે, તેની ધાસતીથી ઝપાઝપ બુક ઊચકાવાને બદલે, એક પછી એક આસતે રહીને જમવા લાગાં. તેમાં દરએક જણને જેમ સુજતું તેમ એકેક રમુજી તથા દીલપસંદ વારતા કરતું અથવા ગનાન મેલવવાની તજવીજ કરતું. જેથી સરવેના ચેહરા હસના દેખાતા. એવી વખતેબી "માફ કરજો" ઘડી ઘડી સાંભલવામાં આવતું. કોઈ ઊપકાર માનતું, કોઈ "માફ કરજોજી" જરા જરાને વાસતે કેહતું

"માફ કરજોજી" અથવા "તમારો ઊપકાર માનુંછું" એવા શબદો ઘરના સંસારી સુખની કુંચીછે, એવું મારો કાકો શીખીઓ ઘરમાં સુખ કેમ લોગવા એ તેજ મારા કાકાને જોવાની મતલબ હતી અને એક દીવસના અનુભવથી તેણે એટલોજ સાર કાહાડેઓ કે "માફ કરજોજી"થી ઘર સંસારમાં સુખ વધેછે ઘેર જઇ એ શબદોના તલેશમાતનો અખતરો કરવાને તેણે દેહાવ કીધો.

હમેશ ઘરમાં પેસતાંને વાર કુઅરો દેખાવ તથા ચુપકીદી તે જે દેખાડતો હતો, તેને બદલે તે ખુશીમાંનો ખુશીમાં ઘરમાં આવીઓ. નાહાની છોકરીએ, બીહતી બીહતી, આવીને બાવાની આગલ સપાટ મેલી. મારા કાકાએ હશીને "માફ કરજો માએ" કરી કહેઓં. છોકરીએ એવા સખુનો કોઈ દીવસે બાપને કે માએને મોહડેથી સાંભલેલા નહી, તેથી તે ઘણીજ ખુશી થતી થતી દોડી ગઈ. મારો કાકો પેહલીજ વખતે પોતાની તપાસમાં ફતેહ પાંમીઓ, તેથી ઘણો હરખમાં આવીઓ. "માફ કરજોજી" "તમારો ઊપકાર માનુંછું." એવું છોકરાંઓ જરા જરા બાબદ સર સાંભલવા લાગાં, તેથી તેઓના દીલમાં સુર છુટું અને પોતાના બાપને ખુશી કરવાને દરેક તક શોધવા લાગાં. તેમજ મારી કાકી સાથે આદરમાનથી મારો કાકો વાત કરવા લાગો. "વાહ! આજનું ખાણું શું લેહજતદાર થએલુંછે," "સાબાસ! આજે તમેતો ફલાણું કામ એવું કરેલુંછે કે મારા ઊપર તમારો ઊપકાર થએઓછે;" "કાંએ બુચો તમને ઘણો કાએર કરેછે? લાવો જરા હું રમાડું;" "માફ કરજો હો! તમને ઘણી તસદી પડેછે;" મારી કાકી જેમ જેમ એવા શબદો સાંભલતી ગઈ; તેમ તેમ પોતાના ધણીનું સુખ જોવાંની તજવીજ કરવા લાગી. છોકરાં જે ચીમાતાં, બીહતાં ફરતાં, તેને બદલે હસતાં રમતાં દેખાવા લાગાં; ધણીઆંણી જે કામકાજથી કંટાલી ગએલી દેખાતી હતી, તે જાણે કાંમકરી બીસાદનું નથી, એવું ઘણી ખુશી ભરેલો ચેહરો દેખાડવા લાગી; ધણી જે આવીને ગુપચુપ પડેઓ રેહતો, તેને તરેવાર વાતો કેહવામાં તથા પોતાની ધણીઆંણીની વાતો સાંભલવામાં અને છોકરાંઓનું તથા કબીલાનું સુખ વધારવામાં, પોતાનો વખત રોકવો પડીઓ, જેથી બધાના કરતાં તે બમણો સુખી દેખાવા લાગો. એવી રીતે જે ઘરમાં કુઅરાઈ; કજીઆ, કંકાસ, બીહક, ઇતીઆદી, એક બીજા ઊપર ચહડાચહડી કરતાં હતાં, તેજ ઘરમાં તેઓને બદલે સુખ રાજ કરવા લાગીઉં.

જેઓને જરૂર હોએ, તેઓને મારા કાકાના અનુભવના ફલ ચાખવાને, તેની ફરમાસથી, હું છુટ આપુંછું. જેઓને જરૂર ન હોએ, તેઓને તેઓના બીજા ભાઈઓની ખાતર સર, હું કહુંછું કે "માફ કરજોજી."

હીંગ.

એ એક જાતના જાહાડના રસમાંથી બનેલીછે. જે પરમાણે જાહાડનો રસ બંધાએઆથી જુદી જુદી જાતના ગુંદરો બનેછે તેજ પરમાણે આએ પણ બનેલીછે. એની બનાવત જાણવાજોગછે. પેહેલાં હીંગના જાહાડ ઊપરથી સઘલાં પાતરાં અને ડાલીઓ કાહાડી નાખેછે અને માતર તેનું થડ રેહેવા દેછે. રસ એકઠો કરનાર પોતાના ખભાં ઊપર એક કાવર, જેને બે છેડે એક એક તોપલી હોએછે તે, અને એક હાથમાં ફાવાડી અને મોટી છરી અને કમરે બાંધેલો એક કાંશીઓ લઈ હીંગના જાહાડના થડ આગલ જાએછે. ફાવાડીથી કરીને તેના થડને ચીરા પાડેછે. ચીરા પાડીને તરણ દાહાડા શુધી રસ જહરવા દેછે. તરીજે દાહાડે ચીરાઓમાંથી જે રસ નીકલેછે તે પોતાની મોટી છરીથી ઓખવી પેલા કાંશીઆમાં એકઠો કરેછે. સઘલો રસ કાહાડી લીધા પછી થડને ઊપરથી કાપેછે અને બાકી રહેલાં થડને ફરીથી ચીરા પાડેછે જેમાંથી ફરી રસ જમાવ થાવાથી તરણ દાહાડા પછી ફરીને ઓખવી લેછે. કાંશીઆમાંથી તેને તોપલીમાં ખંગરેછે અને સઘલો રસ એકઠો થાઓ કે પછી તેને પોતાને ઘેર લઈ જાએછે અને તડકામાં સુકાવા મુકેછે કે જેથી તે કઠણ થાએછે.

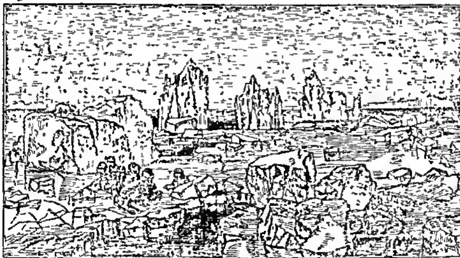
એક જાહાડ ઊપરથી વરશમાં ૪ વખત રસ કાહાડેછે અને દર વખતે રસ કાહાડી લીધા પછી તેજ જાહાડનાં પાતરાંથી કાપેલાં થડને ઢાંકેછે કે જેથી કરીને તેને તાપ નહી લાગે અને અંદરનો રસ શુકાઈ નહી જાએ.

એ દવા ઇરાંની અખાતથી પેતી અને પીપોમાં ભરાઈ પેહલવાં મુંબઈમો આવેછે. મુંબઈથી પછી તે વેલાત અને ઇઊરોપખંડનાં બીજા ભાગમાં જાએછે.

એ દવાનાં તરેહ તરેહનાં અને ભાત ભાતનાં ગાંગરા આવેછે. એક ગાંગરો લઇને જોઇએતો તે બાહારથી પીરાસ ઊપર હોએ એવો માલમ પડસે; પણ જો ભાંજીએતો અંદરથી શફેદ દુધ જેવો અને મીન જેવો જ લકાટનો માલમ પડેછે. ભાંજીઆ અથવા કાપીઆ પછી તે અંદરનો ભાગ જો હવા અને રોશનીમાં ખોલો રાંખીએતો તે જલદીથી લાલ અથવા બેર સેરીઆ રંગનો દેખાએછે અને જો થોડા દાહાડા એમનો એમ રેહેવા દીધા હોએતો બાહેરનાં જેવો અંદરનો ભાગ પણ પીલો થાઈ જાએછે; અને આતશ આગલ ધરીઓ હોએતો તે પાંણી થાઈ જાએછે અને બલીને ભસમ થાએછે. હવામાં બાલીએતો તેનો ભભુકો શફેદ નીકલેછે અને ખરાબ વાસ મારતો ધુમાડો નીકલેછે. સવાદમાં તે કવરો અને ઝણ ઝણતો લાગેછે, તેનો શુગંધ ઘણો ખરાબ આવેછે તે કારણથી કેટલાકો એની સોડ પણ જાતા નથી. વલી બીજાઓ અને મુખીઅ કરીને ભાહીઆ, વાંણીઆ અને શરવે ગનેઆતનાં હીંદુઓ તેને એટલી તો પસંદ કરેછે કે તેને ખાધામાં વાપડેછે. એવું જણાએલું છે કે ઈરાંનમાં તેનાં જાહાડનાં પાતરાંનું શાખ કરીને ખાએછે અને તેનાં મુલીઆં પણ ગીઈમાં તલીને ખાધામાં વાપડેછે.

હીંગ માતરં ખાવાનાં કાંમમાં આવેછે એટલુંજ નહી પણ દવાનાં કાંમમાં પણ એની અગત ઘણીછે. જારે દવા તરીકે ખાવી પડેછે તારે તેનો ખરાબ વાશ અટકારમાં માલમ પડેછે એટલુંજ નહી પણ પસીનો પડેછે તેમાં પણ શઘલું બદન હીંગથી ખરડાએલું હોએ એવું વાશ મારેછે. ખાધા પછી પીશાબ કીધી હોએ અથવા જાહરે ફરીઆ હોઇએતો તેમાં પણ હીંગનો વાશ આવેછે. એ દવા ઓરતોને ચમક થાએછે તે ઊપર ઘણીજ અકસીરછે; અને વારેઘડીએ વાનો જે ભુક પકડી આવેછે તેમાં પણ ઘણી ઊપીઓગી થાઈ પડેલીછે.

સમુદરમાં બરફનાં ખેતરો તથા ડુંગરો.

મહાસાગર જે, માણસજાત, બીજાં જીવજંત તથા ઝાડપાનની હસતીને વાસતે જરૂરનોછે; જેથી દમ લેવાની હવા સાફ થાએછે; જેમાંથી પાણીનો બાફ થઇ, વાદલાં બની, વરસાદ પડેછે; જેથી માણસજાતના વેપાર વણજમાં મોટી સગવડ પડેછે; તેમાંની હજારો હેરત ભરેલી બનાવટોમાની, ઊપલી ચીત્રમાં આપેલી એક બનાંવટ જાંણવાજોગ, બલકે જોવા જોગ છે. એ દેખાવ અથવા દરશટી વીશય ઊતર તથા દખશીણ ધરૂવ (છેડા) તરફ માલમ પડેછે. દુનીઆના ઊતર અને દખશીણ છેડે, જે કકડતી થંડી પડેછે, તેના જોરથી વરસાદ બંધાઇને બરફનાં આકારમાં પડેછે, દરીઆમાંનું પાંણી હમેશ બંધાએલું જ રેહછે, અને નદીઓ અને પાહડોપર બરફના ડુંગરો બંધાઈ રેહછે. એનું કારણ પરૂથવીનો ગોલ આકાર તથા તેની વાંકી ધરીછે; જેથી સુરજ વરશનો મોટો ભાગ એ બંને છેડા ઊપર પરકાશતો નથી. અને લાંબી મહી

નાના મહીના સુધી રાત જારી રેહછે. જે વખતે, ગરમીની ગેરહાજરીને લીધે, આપણા ખેઆલમાં નહી આવે તેવો, કઠણ થંડી પડેછે.

ઊતર તરફના છેડાની નજદીકની જગાપર, આગસટ મહીનાથી હીમ પડવા માંડેછે. અને તારપછી દરીઆનાં પાંણી બંધાવા માંડેછે. દરએક જગા તરેવાર આકારના હીમથી ભરાઈ જાએછે. દરીઆ બધો જાણે વરાલથી ભરેલી ચુનાની ભઠીના જેવો દેખાવ દેછે. એ જગા પરની વાતાવરણ અથવા હવા પાંણીના કરતાં વધારે થંડી બનેછે, જેથી દરીઆ બધો વરાળથી ભરેલો દેખાએછે. "પારી" નામનો નાવાક એ તરફ ફરતો હતો; તેણે હેકલા અને ગરાઈપરના આખાત આંગલ જતાં, સપટેમબર મહીનામા, બધો દરીઆ બંધાઈ ગએલો દીઠો. વાંહણને વાસતે રસતો કરવાને તેણે બરફ વેહરવા પોતાના માંણસો કાંમે લગાડીઆં. જેઓએ તરણ દીવસમાં માતર બે માઈલનો રસતો કીધો. ૧૧ મી નવેમબરે તેણે સુરજ અસત પાંમતાં જોએઓ. તારપછી આખી જગા ઊજડ દેખાવા લાગી. કશાં જીવજંતની પણ નીસાન માલમ ન પડી. આસપાસની એટલીતો ચુપકીદી હતી, કે તેઓ પોતે જો વાત કરતા, તો એક માઈલ સુધી અવાજ સંભલાતો. ૮૪ દીવસની ગેરહાજરી પછી, ૩ જી ફેબરવારીએ, સુરજની ઊપલી કોર તેઓની નજરે પડી. તારપછી પેહલી જુને ઊનાલાની નીસાન માલમ પડી. વાંચનારે ઈઆદ રાખવું જે તે જગાનો ઊનાલો આપણી થંડીથીબી થંડો હોએછે.

જે આખો દરીઓ બંધાઈને એક કટકો થઈ ગએઓ, તેના એ વખત પછી સુરજનાં જરા જરા વધતાં કીરણનાં જોરથી ભાગીને છુટા છુટા કટકા થાએછે. એઓ તરેવાર કદના, મોટા, નાહાના, છુટા પડીને તરતા થાએછે. જે રસતો પાંણીને વેહવાનો હોએછે, તે રસતે દખણીણ તરફ પાંણીના તથા પવનના જોરથી હજારો કટકા છુટા થઈ, બાહેર પડેછે. હવે જેમ જેમ એઓ નીચે ઊતરતા જાએછે, તેમ હવા તથા પાંણી વધારે ગરમ મળીઆથી, પીગલતા જાએછે. અને કુદરતની બનાવટમાં અજાએબ રીતે મદદ આપેછે દુનીઆંનાં મોટા ભાગમાં જીઆં માણસજાતનો વધારે વેહવારછે તીઆં, એ બરફના કટકાથી હવા તથા પાંણીમાંની ગરમી સમતોલ થાએછે.

એ કટકાઓ જારે છુટા પડી ચાલતા થાએછે તારે ઘણું કરીને બે નાંમે ઓલખાએછે. બરફના ખેતર અને બરફનાં ડુંગર. એ ખેતરો કોઈ વખતે એટલાં મોટાં હોએછે, કે તેઓનો છેડો વાંહાણના ડોલને મથાલેથી પણ માલમ પડે નહી. કોઈ વખતે એક ખેતર બીજાની સાથે મોટા જોરથી અથડેછે અને તેઓ ભાગીને હજારો આકારના બીજા કટકા બનેછે. એવી વખતે વાંહાણ જો વચે આવી પડેતો તેના ફુકચે ફુકચા ઊડીઆ વીના રેહ નહી, અને તેમાંનાં માંણસોનો પણ નાશ થાએ.

કપતાન રાસ તથા સકોરસબીને એવાં બરફના ખેતરોમાંથી રસતો કાપવો પડીઓ હતો. તેઓનુ બએઆન ભયંકાર છે. કપતાંન રાસનુ વાંહાણ એ ખેતરો વચે આવીઆથી તેને મોટું નુકશાન થએઊં—પણ ઈશવરની કુરપાથી તેઓ સહીસલામત બનચી ગએઆ. પણ કેહછે કે જો જરાબી નબલું વાંહાણ હોત, તો બનચતે નહી વલંદા લોકોએ, ઈ૦ સ૦ ૧૬૬૯ થી ઈ૦ સ૦ ૧૭૭૮ સુધી, ૧૪૧૬૭ વાંહાણો મગરમછ મારવાને, ગરીનલાંડના ટાપુ આગલ મોકલીઆં હતાં, તેમાના ૫૬૧ વાંહાણો, એ બરફના ખેતરની કજાથી ડુબી ગએઆં હતાં. એ કંઈ થોડી સંખીઆ નહી; તોપણ લોકો હીમતવાંન, તેથી એવી ભય ભરેલી જગામાં જા આવ કરેછે. ઈ૦ સ૦ ૧૮૪૧ માં, અમેરીકામાના નીઊ ઈઆરકથી નીકલેલી સટીમર નામે પરેસીડેંટ, ઊતર ધરૂવ તરફથી, ઈંગલંડનો રસતો સોધતી આવતી હતી, તેનો એવીજ રીતે નાશ થએઆ; ને તેમાનુ દરએક માણસ મરણ પાંમીઊં.

બરફના ડુંગરો ઘણું કરીને પાહડો ઊપર બનેછે અને આસતે આસતે ઊતરીને દરીઆમાં થઈ રસતો કાપેછે. એઓ તરેહવાર આકારના તથા કદના હોએછે. તેઓ દરીઆની સપાટીથી બસો ફુટ ઊંચા, બે માઈલ ઘેરાવામાં દીઠામાં આવીઆ છે. અને બરફ જે ધારાથી તરતું રેહછે, તે પરથી એવુ સાબેત થયુંછે, કે જેટલું તે પાણીની સપાટીથી ઊંચું હોએછે, તેથી સાત ઘણુ પાંણીની અંદર હોવુ જોઈએ. કપતાન રાસ એવા ડુંગર વીશે લખેછે. તેને એવો મોટો એક ડુંગર મલીઓ જેપર ચહડવાને તેને બહુ મેહનત પડી. તેઅકસરખો ઊંચો હોવાથી તેઓને સરવે બાજુએ ફરતાં, એક બાજુ હાથ લાગી, તે પ

ર થઈ ઊપર ચહડતાં તેને ઊપરની જગા સપાટ માલમ પડી, અને એક રીંછ તેની ઊપર બેઠેલું માલમ પડીઊં. જે તેને જોતાંનેવાર દરીઆમાં પડી તરતું નાસી ગએઊં. એ બરફનો ડુંગર ૪૧૬૯ વાર લાંબો ૩૮૬૯ વાર પોહલો, અને ૫૧ ફુટ ઊંચો અને ૬૧ વામ દરીઆની અંદર માપતાં માલમ પડીઓ. એનુ વજન ગણતરીથી ૧,૨૯,૨૩,૯૭,૬૭૩ ટન માલમ પડીઊં હતું.

ઊપલું ચીતર એ ડુંગર તથા બરફના ખેતરનુ છે. પણ એવાં ચીતરથી જેવી અશર આપણા મન પર થવી જોઇએ તેવી થતી નથી. ચીતરમાં વગર આકારના મોટા ડુંગરો દેખાએછે, પણ નજરે જોઇએતો આપણે હેરત પાંમીએ. તેઓના વીચીતર દેખાવ, તેઓનુ ગંભીર આસતે રહી હીલવું, તેઓના મથાલાંપર હીમનો ઘુમતો વરસાદ, અને દેહશત ઊપજે તેવો જુદા જુદા ભાગનો કકડતો આવાજ, એક ચીતર દેખાડી શકે નહી. એવા ડુંગરનું બરફ જડ થઈ એકઠું મલેલું હોએછે, તેનો રંગ લીલાસપર થઈ આસમાનીને મલતો રહેછે. તેમાના કટકા સફેદ બીલોરના જેવા પારદશક હોએછે. સકારેસબી કહેછે, કે એવા કટકા પારદશક હોવાથી સુરજના કીરણની મદદથી તેઓમાથી તે આતસ પાડી શકીઓ હતો. તેથી લાકડાં સલગાવીઆં, બંદુક ફોડી, સીસું તાવીઊં, અને ખલાશીઓની બીડી સલગાવી, જેથી તેઓ અજાએબ અજાએબ થએઆ, અને એ બધી વખતે બરફના કટકા જેમના તેમ કઠણ તથા સવછ રહેઆ હતા.

તોફાનની વખતે જારે એવા ડુંગરો એક બીજાની સાથે અથડેછે તે વખતે એવોનો [illegible] ગમ થાએછે કે તેનો આવાજ કેટલા માઈલ સુધી [illegible] એછે. એવી વખતે જો કંઈ તરતો લાકડાંનો કટકો વચે આવી પડેઓ, તો તે એકદમ સલગી ઊઠેછે, અને બધા દેખાવમાં એવોતો ફેરફાર કરી નાખેછે કે જેનુ બએઆન થઈ શકે નહી. એ ડુંગરો જારે ચાલતા કોઈ ઊતર તરફના દેશ તરફ આવેછે, તારે તીઓની હવામાં ઘણો ફેરફાર થાએછે. ઘણું કરીને એ ડુંગરોની ઊપર ગરીનલાંડનુ રીંછ ઊતારૂ દાખલ આવેછે.

ગંધકની ખાંણ.

અમેરીકાખંડમાં મેકસીકો નામનું દેશછે, તાંહાં પોપોકાતે પેટી નામનો જવાલામુખી પાહાડછે. એ પાહાડના મુખ માંહેથી હમેશાં ગંધકનો બાફ નીકલેછે. જે કોઈ તેની નજદીક જાએછે તે ગુંગરાએછે, અને જો ખાડામાં ઊતરેતો ખચીતથી ગુંગરાઈને મરી જયા વગર રેહેજ નહી. એ ખાડામાં કાંઈ બેસુમાર ગંધકની ખાંણછે, અને તે એક અજબ રીતે માલમ પડીછે. તેનો હેવાલ જાંણવા લાયકછે.

એક જરમન વેપારી મેકસીકોમાં રેહેતો હતો; તેણે મોહોટો સટો કીધો તેમાં તેનું સઘળું નાણું ધસડાઇ ગયું અને આખરે દીવાળું કાહાડવું પડીયું. તે ઘણો નાઊમેદ થઇ ગયો અને વહીવટ કાંઈ પણ રીતે સુધરે એવું લાગું નહી. પોતાની જીંદગાનીથી કંટાલવા લાગો અને ધારીયું કે મરવું બેહેતરછે. પણ આપઘાટ કરવાથી પોતાનાં આબરૂવાલાં ખેશીઓનાં નાંમને ખજાલત પોહોચશે, એવા વીચારથી તેણે મરવાની એક બીજીજ યુક્તી શોધી. તેણે વીચાર કીધો કે જવાલામુખી પાહાડ જોવાને બાહાને જઇને પછી ખાડામાં પડીને મરી જવું; લોકો માતર એને અકસમાત સમજશે અને ખરેખરૂં કારણ તેવોને કદી પણ માલમ પડશે નહી. એવા વીચારથી પેહેલાં પોતાના દોસતદારોને જવાલામુખી પાહાડ જોવા જવાનો ઈરાદો જણાવીને, એખલો તે પાહાડ તરફ ગયો. પાહાડની ઊપર તાંહાંનાં અસલી રેહેવાસીઓ રેહેછે, અને તેવો ભોમીઆની મીસાલે પાહાડને મથાલે જવાનો રસતો બતલાવેછે. એવા બે ભોમીઆ લેઇને લાકડી અને દોરડાંની મદદથી તે ઊપર ચહડીયો. મુખની ઊપર બે લાકડી આડી મુકીને દોરડું બાંધીયું અને ખાડામાં ઊતરીયો. ઊતરતી વખતે પેલાઓને સમજાવીયું કે જેવી તે નીશાણી કરે.એટલે તેને ઊપર ખેંચી લે. પેહેલાં તેનું મજાખ ભમવા લાગું, દમ લેવાઈ શકાયો નહી અને થોડાવારમાં મરવાનોલ થઇ ગયો. તોપણ હીમત કરીને દોરડાંની મદદથી ખાડામાં ઊતરતોજ ગયો. થોડાવારમાં તેને માલમ પડીયું, કે આગલ જે દમ લેવાઈ શકાતો નહી હતો તે હવે બશથર લેવાઈ શકાયછે અને ગંધકના બાફને બદલે ચોખી હવા દમમાં આવેછે એવું લાગું. થોડાવારમાં તેના

પગ જમીન સાથે લાગા અને આંખ ઊઘાડીને જુવેછેતો એક મોહોટો ગંધકનો ગુંબજ ચકચકેછે અને દરએક ખુણાં માહેથી બલુ રોશની નીકલેછે. થોડી વાર લગી તે અચરત થઈને થંભ ઊભો રહેયો, અને મનમાં શક આવીયો કે એ સઘલું સપના જેવુંછે. પણ ઊપર ખાસ વારે જોતાં તેને ઘંધકનો બાફ નજરે પડીયો અને તે માહેથી આકાશ જાંણે હીરો ચલકતો હોય એવું લાગું. તે સમજી ગયો, કે તે ગંધકના ગુફામાં આવી પડીયોછે અને તે ગંધકનો કાંઈ પાર નથી. તેણે એક પલકારામાં જોયું કે એ માંહેથી તે મોહોટી દોલત પેદા કરી શકશે. તેના દીલમાં પાછી આશા આવી; તે ખોદાના શુકરાણા કરવા લાગો; અને ઈશારત કીધી કે તેને પાછો ઊપર ખેંચી લે.

હવે તેણે જોયું કે મુખ આગલજ ગંધકનો બાફ એકઠો થાયેછે પણ તેની હેઠે હવા સાફછે. પાછલથી એ ખાંણ માંહેથી તેણે મોહોટી દોલત મેલવી. આજ દીન લગી એ ખાંણ માહેથી ગંધક કાહાડવામાં આવેછે અને તેનો જથો અખુટ માલમ પડેછે. મુખ આગલ હજુર બે લાકડી આડી મુકેલી લોકોનાં જોવામાં આવેછે.

દુધ વીશે ખોટા વીચારો.

સઘલાં લોકોને ખબરછે કે નાહાનાં બચાંનો ખોરાક દુધ શીવાએ બીજો કાંઈ પણ નથી; તેની નબલી હોજરીમાં દુધ શીવાએ બીજો કોઈ પણ ખોરાક જરી શકતો નથી. એ ઊપરથી ખોલી રીતે માલમ પડેછે કે દુધના જેવો હલકો, જલદીથી જરપત થાયે એવો ખોરાક બીજો કાંઈ પણ નથી, વલી દુધ એવો ખોરાકછે કે તેમાં સઘલી મધીયમ વસતુઓ આવેલીછે. તે બદનને ઘણું ઊશકેરતુ નથી તેમ ને એકદમ નબલું પણ નથી કરતું. એવો ખોરાક માણસની કેઇ હાલતમાં અવગુણ કરી શકે ? દુધ અવગુણ કરેછે એ કેહેવું અથવા સાબેત કરવું મુશકેલછે. જારે માણસ આજારી પડેછે તારે તેની હોજરી ભારી ખોરાક પચાવી શકતી નથી. ઈયા કુવતમંદ ખોરાક તેના દરદને વધારેછે. એવી હાલતમાં દુધ જેવો ખોરાક કાંમજોગ બીજો કીઓ મલી શકશે ? એ છતાં આપણા લોકોમાં દુધ વીશે ઘણી છીટ છે. "તાવ ઊપર દુધ અપાએ નહી" એવો વીચાર મરદ તથા ઓરત એ બનેનોછે. તેવો ચાવલ, દાર, ફરૂટ, શેરવો, તરકારી આપવાને તઈયાર થશે, પણ દુધ આપવું અને તાવને વધારવી એ બરાબર ગણેછે; પણ એ વીચાર તથા વેહેમ આપણા લોકો માંહેથી જલદીથી નીકલી જવો જોઈયે. કાંએક એવા ખોટા વીચારને લીધે વારેઘડીએ ઘણાં ખરાબ બનાવો બનેછે.

વલી પેટ આવેછે ઇયા વાંમીટ થાએછે તાંહાં દુધ આપવાને આપણા લોકોમાં ઘણી છીટછે. દુધ ખાદી કરીને વધારે પેટ લાવેછે એવો તેવોનો વીચારછે. એ ઊપરથી ધાવતાં બચાંને તરત દુધથી છોરવીને કાંજી તથા ચાહ ઊપર રાખેછે, અને મોહોટાં માંણસોને દુધ વગરની કાંજી તથા ચાહ, અને રોટલી આપેછે. ખરી વાતછે, કોઈ વખને દુધ એવી હાલતમાં જલદીથી ખટાસ થઈને વગર જરપત થયે પસાર થઈ જાએછે, પણ તે ઊપરથી એવો નહી ખેઆલ લઈ જવો, કે મુતલગ વાપડવું નુકસાણ ભરેલું છે. જો કાચું દુધ માફક નહી આવેતો તેને ગરમ કરીને આપવું. જો અમધું દુધ માફક નહી આવેતો તેમાં આરારૂટ અથવા સાબુચોખાની કાંજી ભેલીને આપવી. બચાને વારેઘડીએ દુધ ખરાબ હોવાના સબબથી નુકસાંન કરેછે તે દુધ બદલી નાખવું. જો સારૂ દુધ પણ અવગુણ કરેતો તેમાં થોડું ચુનાનું પાંણી ભેલીને આપવું; અને એવું દુધ વારેઘડીએ માફક આવેછે. અમથી દુધ વગરની કાંજી વધારે અવગુણ કરેછે, કે જે દુધ સાથેની નથી કરતી.

વળી દુધ વીશે એક બીજી અજાએબ જેવી છીટ છે. ઘા અથવા ચાંદાં ઊપર દુધ લેવાની ગકમ મનાઈ કરેછે કે તેથી રસી, પરૂ વધારે પેદા થશે અને ચાંદાનાં સફેદ દાઘ પડી રેહેશે. દુધ કાંઇ વધારે રસી, પરૂ પેદા કરતું નથી, અને ચાંદા પેહેલ સફેદ હોવાં જોઇયે અને તે આસતે આસતે જાંખાં મારતાં જાયેછે; તેમાં દુધનો કાંઈ પણ વાંક નથી.

આપણા લોકો કાચું દુધ પીવાને અવગુણ ભરેલું સમજેછે અને હમેશ દુધ ઊકાલીને પીએછે. પણ કાચું દુધ હમેશાં અવગુણ કરતું નથી, અને ઊકાલેલાં દુધ માંહેથી કેટલીએક કાચાં દુધની ખુબી જતી રેહેછે. જાંહાં સદે તાંહાં કાચુંજ દુધ પીવું સારૂંછે.

ઈંગરેજી ખલાસીઓના વેહેમ—પરતી સબદથી થએલો ઘભરાટ.

જે શખસો દરીઆના મોટા તોફાનની સામણે થઈને ઊભા રેહે, જે લોકો ભારી તોફાનમાં સઊથી ઊંચા ડોલ ઊપર જઈને કામ કરે, જે શખસો પોતાના જીવની જરા પણ દરકાર નહી કરે, જે લોકો બીહીક શું ચીજછે તે જાણે નહી, એવા શખસો વેહેમી હોએ અને સેહેજ ખુદરતી બનાવો કે જે તેઓને સમજ નહી પડે, તેથી બીહીને ધ્રુજી પડે એ ઘણું અજાએબ જેવુંછે.

થોડાંએક વરસની વાત ઊપર, એક ઈંગરેજી વાહાણ જેમાં નજદીક ૪૦૦ ખલાસી હતા, તે એક દીવસે ખરી બપોરે આટલાનટીક મહાશાગરમાં વગર પવનને લીધે થંભ રહેલું હતું. દરીઆમાં કાંઈ પણ નોશાન ન હતું અને પવન તદન પડી ગએલો હતો. તેની આગલ અથવા માણસની નજરમાં કાંઈ પણ બીજું વાહાણ માલમ પડતું ન હતું. એવાંમાં દરએક જણનું ધેઆન એક ચીજ ઊપર ગએઊં. વાહાણ ઊપરનો ઘંટ મોટે અને ખોલે આવાજે વાગો. સઘલા લોકો અચરત થઈ ગએઆ કાંએકે ઘંટ કોઈએ પણ વજાડીઓ ન હતો. પેહેલાં આવાજ જાણે કે દુરથી આવતો હોએ એવું લાગું; પછી બરાબર વાહાણના ઘંટ માંહેથી આવાજ નીકલતો સંભલાઓ. તારે ઘંટ જોરથી અને વલી વગર હોકમે કોણે વજાડીઓ? વાહાણ ઊપરનો લેફટેનંટ જે પોહોરા ઊપર હતો તેણે ગુસે થઈને પુછીઊં "એ ઘંટ કોણે વજાડીઓ?" કોઈએ જવાબ દીધો નહી. તે ઊપરથી તેણે ફરીથી જોસમાં પુછીઊં, તોપણ કોઈએ જવાબ આપીઓ નહી. તે ઊપરથી તે વધારે ગરમ થઇને બોલીઓ "હું સઘલું સમજુંછું, અને જવાબ લેએઆ વગર રેહેવાનો નથી. કવારટર માસટર, આ ઘંટ વજાડવાને કોણે હીમત ચલાવીછે?" કવારટર માસટર મોહોડું જોવા લાગો. તે જાણતો હતો કે કોઈએ પણ ઘંટને હાથ લગાડીઓ નથી. તે ઊપરથી ફરીથી પુછીઊં, તારે તેણે બોલવાની હીમત ચલાવી. "વારૂ તારે, પણ હું કાંઈ જાણતો નથી. હું ખચીતછું કે કોઈ પણ માણસે હાથ લગાડીઓ નથી. હું પોતે ઘંટને વજાડવા જતો હતો એટલામાં મોહારૂં કામ કોણ જાણે કોણે બેમાલુમ છીનવી લીધું". "બેમાલુમ ખરૂ, હેં? પણ જે શખસ પકડાઓ તેનો દારૂ આપવાનોજ બંધ કરશ. એવી વાત માહારી આગલ ચાલશે નહી. હું ફરીથી પુછુંછું કે એ ઘંટ કોણે વજાડીઓ." ફરીથી કવારટર માસટરે જવાબ દીધો, જે કોઇ દઈત ઇઆ સેતાનના કારસતાન શીવાએ બીજું કોણ કરી શકે. એ ઊપરથી લેફટેનંટ બોલીઓ "ઘણું અજાએબ જેવુંછે", અને વાહાણની બાહેરની બોરફુએ જોવા લાગો; એ પરમાણે સઘલા માણસો આસપાસ જોવા મંડી ગએઆં, પણ કાંઈ પણ માલમ પડીઊં નહી.

એવામાં કાપટન તુતક ઊપર ઘોંગાટ અને ગરબર સાંભલીને ઊપર આવીઓ. તેની આગલ લેફટેનંટે સઘલી વાત કહી. કાપટન જાતે આકરા પણ સારા સ્વભાવનો હતો, તેણે પોતે સઘલા પાસેથી વાત પુછી અને જારે જોઇઊં કે તે માહેથી કાંઈ પણ સાર જેવું માલમ પડીઊં નહી, તારે આકરો થઇને હુકમ દીધો કે જાંહાં સુધી ગુનેહગાર માલમ નહી પડે, તાંહાં સુધી જે લોકો પેહેરા ઊપર હતા તેઓનો દારૂ બંધ કરે. કાપટનનું એમ બોલવું અને પાછો ઘંટ ઊપર ખોલી રીતે તરણ ટકોરાનો આવાજ સંભલાઓ. કાપટન અને લેફટેનંટ બેઊ બીહીને થંભ થઇ ગએઆ. ખલાસીઓ પણ બીધા, પણ મનમાં મથન થવા લાગા કે હવે બંધ કીધેલો દારૂ પાછો મલશે. કાપટન બોલીઓ "એ સઘલું ન સમજ પડે એવુંછે; કોઇ જઈને નીચે પુછી આવો કે હમણા કોઇએ ઘંટ વજાડીઓ." એક જણ જડફથી નીચે જઇને પુછવા લાગો, પણ નેઓજ એકમેકમાં પુછતા હતા કે ઘંટ કોણે વજાડીઓ તેણે ઊપર આવીને નીચે થતો હેવાલ જણાવીઓ. એવા ઘભરાટમાં સઘલા ખલાસીઓ તુતક ઊપર એકઠા થએઆ અને ઘંટ આગલથી દુર ઊભા રહેઆ; એવામાં ફરીથી ઘંટના વાગવાનો આવાજ સંભલાઓ. એ વખતે ઘણો ઊંચો માંથાં ઊપરથી આવાજ નીકલીઓ; વલી ડોલ ઊપરથી અને વલી છેક વાહાણની પાછલા ભાગ ઊપરથી આવાજ આવતો માલમ પડીઓ અને એક એક ઊપર આવાજો આવવાજ લાગા. કાપટનથી તે વાહાણના તોપસ સુધાં બીહીને તાત થઈ ગએઆ. કેટલા લોકોતો સમજીઆ કે હવે આખેર ખરેખરી આવી, અને કેટલાએક હીમતવાન ખલાસીના ચેહેરા ફીકા થઈ ગએઆ.

થોડા વાર પછી ઘાંટ વાગતો બંધ થએઓ અને દરએક જણ એકમેકમાં એ વીશેની વાતચીત કરવા લાગા. એક જણ બોલીઓ કે તેણે ખચીતથી વાહાણના આકારનો દઈત જોએઓછે. બીજો બોલીઓ તેણે અરધું માણસ અને અરધી માછલીના આકારનો દેવ જોએઓછે—બીજાઓએ મોટા તોફાંણોમાં તરેહવાર હવામાં ઘોંગાટ સાંભલીઆછે અને રાતે દરીઆમાં બલતા આતસ જોએઆછે, પણ તેવોએ કદી પણ ઘાંટ વાગેલો જોઓ નથી ઈઆ કોઈને મોહોડે સાંભલીઉં પણ નથી. કેટલા લોકો કહેવા લાગા કે આવાજ ઊપરથી આવેછે; બીજાઓએ કહીઉં કે વાહાણ માહેથી નીકલેછે અને ઘણાખરા બોલવા લાગા કે એ સઘલી કરામતછે પણ એ કેમ થાએછે તે સમજ પડતી નથી. એ ઊપરથી, સઘલો શક દુર કરવાને માટે ઘાંટને ટાંગેલો કાહાડીને તુતક ઊપર મુકીઓ, તોપણ ઘાંટનો વાગવાનો આવાજતો આવવા લાગો; તારે સઘલા લોકોની ખાતરી થઈ કે ઘાંટ મધેથી આવાજ નીકલતો નથી.

એવું બનીઉં કે વાહાણ ઊપરનો પરસર ઘણો કાબેલ અને વીદવાન હતો, તેણે સઘલાને ખાતરીથી કહીઉં કે એ આવાજો કોઈ દુર વાહાણ ઊપરથી આવેછે. તેવામાં એક જણ બોલી ઊઠીઓ કે "કોઈબી વાહાણ હાલ આપણી નજર આગલ નથી. આપણે કેટલા માઈલ લગી જોઈએછ પણ કોઈ પણ વાહાણનો જરા ડોલ કે સર માલમ પડતો નથી." પરસરે જવાબ દીધો કે "તેમાં શુ થયું, આ વાતતો ખરીછે કે એ આવાજ ઈઆતો આપણા વાહાણના ઘાંટ માહેથી નીકલવો જોઈએ ઈઆ કોઈ બીજાં વાહાણ જે હાલ આપણી નજરથી દુરછે તાંહાંથી આવતો હોએ. હું ધારૂંછું કે સઘલા તમો એ કબુલ કરોછો ?" કાપટન બોલીઓ "વારૂ, ચલાવો જોઈએ." પરસર પાછો બોલીઓ "અને તમે લોકો સેતાન, દઈત એવી ચીજો માનના નથી; વારૂં તારે જારે આ આવાજો આપણા વાહાણ માહેથી નથી નીકલતા એતો ચોકસ થયુંછે, અને એમાં સેતાનનું પણ કાંમ નથી, તારે એ ઊપરથી માલમ પડેછે કે કોઈ બીજા વાહાણ ઊપરથી આવવા જોઇએ. એ ઊપરથી લેફટેનંટ બોલી ઊઠીઓ "પણ એ કેમ બને, તમે એ સમજાવો" પરસરે જવાબ દીધો "તે એ રીતેછે. આવાજનો પરતીસબદ થાએછે, એટલે જો આપણે એક ટેકરી આગલ મોટે આવાજે બોલીએતો થોડો વાર રહીને તેવોજ પાછો આવાજ સંભલાશે." કાપટન બોલીઓ "પણ આપણા વાહાણથી ૧૦૦ માઇલના ઘેરાવા ઊપર કોઈ પણ ટેકરી આવતી નથી." પરસર બોલીઓ "એ ખરી વાતછે પણ આપણા માથાં ઊપર વાદલાંછે અને એ વાદલાં કોઈ દુરના વાહાણ ઊપરનો આવાજ પાછો મારેછે તે આપણને સંભલાએછે." કાપટન બોલીઓ "વાહ; ઘણા ભણેલા દેખું. કારણ ઠીક શોધી કાહાડીયુંછે."

વાહાણ ઊપરના કોઈને પણ એ સમજ મનપતીજ આવી નહી, અને ખલાસી લોકો વાત કરવા લાગા કે કાંઈ પણ ખરાબી થવાનો વખત આવીઓછે. તેવો એકઆવાજે બોલીઆ કે "પરસરની આવી બેવકુફી વાત તેવોએ કોઈ દીને પણ સાંભલી ન હતી. એની સાથે ઘાંટ વાગાનો શું સંબંધછે ? બેહેતર કે એ પોતાના કાંમ ઊપરજ ધેઆન આપે અને સારો તંબાકુ અને દારૂ આપણને આપે" એ પછી તરેહવાર અગમચેતી કરવા લાગા.

થોડાવારમાં આવાજ બંધ થએઓ અને તેવો સઘલા પોતાને કાંમે વલગીઆ અને ઘાંટ તેને જગે પાછો ટાંગીઓ.

પણ આખરે પરસરની વાત ખરી પડી. બીજે દીવસે એક વાહાણ નજરે પડીઉં. તાંહાંથી સમાચાર મંગાવતાં માલમ પડીઉં કે આગલે દહાડે તે વાહાણ ઊપર ખલાસીઓએ તેહેવાર કીધો હતો અને નાચવા, કુદવા સાથે ઘાંટ ઘણા જોરથી વજાડીઓહતો.

જોકે હવે કાંઈ પણ જાતનો શક રહેઓ નહી તોપણ કેટલાએક ખલાસીઓ એવી વાત માંની નહી અને તેવોમાં એવોજ વેહેમ રહી ગએઓ કે ઘાંટ વજાડવામાં કાંઈ સેતાનનું કાંમ હતું.

એક સંતોશી ખેડુત.

પ્રુશીઆનો ફરેડરીક બાદશાહ એક વખતે પોતાના ઘોડા ઊપર અસવાર થઈ ફરવા નીકલીઓ હતો. વાટમાં એક બુધા ખેડુતને ખુશી ભરેલી રીતે ગીત ગાતાં ગાતાં પોતાનું કાંમ કરતો દીઠો.

બાદશાહે પુછીઉં "બુધા તું સારી હાલતમાં હશે એવું હું વીચારૂંછ. આ ખેતર જે તું ઘણીજ મેહનત લેઇ ખેડેછે તે તારૂં પોતાનુંછે ?"

પેલો ખેડુત જે બાદશાહને ઓલખતો નહી હતો તે બોલીઓ "નહી શાહેબ હું એટલો બધો તવંગર નથી પણ ગુજારેદાર મજુરછું."

બાદશાહે પુછીઉં "તમુને દરરોજ કેટલું મલેછે." પેલો ખેડુત બોલીઓ "શાહેબ આઠ ગરોશેન" (જે આસરે આઠ આના ગણાએછે.)

બાદશાહ બોલીઓ "એ કાંઈ ઘણા નહી થએઆ. એ ઊપર શું તમારો ગુજારો થઈ શકેછે!" પેલો ખેડુત બોલીઓ "શું ગુજારો થઈ શકેછ પુછોછ!—અને વલી કાંઇ બાકી પણ રેહેછે."

બાદશાહ—તે કેમ બને?

ખેડુત—હસતો હસતો બોલીઓ કે બે ગરોશેન મારે અને મારી બાએડીને વાસતે; બીજા બેથી હું મારૂ અસલી કરજ અદા કરૂંછું; બે ઊછીકા આપુછું; અને બે ખોદાનાં નાંમ ઊપર આપુછું.

બાદશાહ—આતો કાંઇ ભેદછે જે હું સમજી શકતો નથી.

ખેડુત—તારે હું તમને સમજાઊં. બે ગરોશેન, હમો મારી બઇએર વચે બસ થાયછે. મારાં બુઢાં માં બાપછે જેઓએ મહને નાતવાંનીમાં પાલી પોશી મોટો કીધો તેઓ આજ નાતવાંન થઈ પડેલાં છે તે વખતે મેં તેઓને મારી સાથે રાખીઆંછે. એ મારાં કરજને પેટે બે ગરોશેન તેઓની ઊપર ખરચ કરૂછું. જે બે ગરોશેન હું ઊછીકા આપુંછુ તે મારાં છોકરાંઓને ધરમની કેલવણી આપવામાં ખરચુછું જેથી જારે હમો અશકત થઈ પડીએ તારે તેવો હમારી દાદ લેએ. બાકી બે ગરોશેન રહેઆ તેમાં હું મારી બે બેહનને પાલુછું; જેઓને પાલવાને હું કાંઈ બંધાએલો નથી તેથી એ બે ગરોશેન ગોએઆ ખોદાનાં નાંમ ઊપર ખેરાત કીધેલા કેહવાએ.

પેલો બાદશાહ આ જવાબથી ઘણોજ મગન થઈ ગએો અને બોલીઓ કે "બુઢા માણસ ઘણીજ બાહાદુરીથી બોલીઓ—શાબાશ." હવે હું કાંઇ ભેદ કેહેઊં તે તું અટકલી લે, તેં મને આગલ કોઇ દાહાડે જોયોછે"?

ખેડુત—કોઇ દાહાડે નહી.

બાદશાહ—તારે પાંચ મીનીટની અંદર તું મને પચાસ વખત જોશે અને મારી પચાસ સખીઓ તારાં ગજવામાં લેઇ જશે.

ખેડુત—વલી આ ભેદતો હું નહી શમજીઓ!

બાદશાહ બોલીઓ તારે હું તને સમજાઊં. પોતાનાં ગજવાંમાં હાથ નાખી પચાસ નવા કોરા સીકા જેની ઊપર તેની બાદશાઈ સખી હતી તે કાહાડીઆ અને પેલા અચરતીમાં પડેલા ખેડુતનાં હાથમાં ગણી બોલીઓ; "સીકા ખરાછે, કાએકે તે આપણા ખોદાની તરફથી આવેઆછે અને મને તેનો આપનાર ઠેડવીઓછે" એટલું બોલી સલાંમ કરી પોતાનો રસતો લીધો.

પરચુટણ.

દુરગંધ અથવા જેહરી પાંણી—એવું પાંણી પીવાથી ડાકટર હોજકીનનું મરણ નીપજીયું હતું તે ઉપરથી "મેડીકલ ટાઈમસ" નો લખનાર કેહેછે કે હમે અચરત થઈએ છઈએ કે મુશાફરો પોતાની શાથે એક નાંધલી સીસીમાં "પરમાગનેટ આફ પોટાસ" ને પીગલાવીને સું કાંમ નથી રાખતા, કેમકે એના થોડાંજ ટીપાં ખરાબ અને જેહરી પાંણીમાં નાંખીઆં હોયતો તરત તેને સાફ કરી નાખેછે એવું લોકો સારી પેઠે જાંણેછે.

"ખરૂ તોલ અને રોકડ જોખ"—ઈંગલંડમાં એક કંપની નીકલીછે જેની મતલબ "ખરૂ તોલ અને રોકડ જોખ" નીછે. જે શખસ એ કંપનીનો ભાગીદાર થવા માંગતો હોય તેણે વરસ દાહાડે પાંચ રૂપીઆ ભરેઆ જવું, જેનાં બદલામાં તેને કેટલીએક દુકાંનોનું "લીસટ" મોકલીઆમાં આવશે, જાંહાંથી રોકડ નાંણે પેલો ભાગીદાર પોતાને જોઈતી ચીજો અને માલ વાપરવાસને સારૂ ખરીદ કરે અને તે માલ બજાર ભાવ કરતાં તેને સાતથી તે પચીસટકા ઓછે ભાવે મલે. દુકાંનદારો એ કાંમ ઘણી ખુશીથી માંથે લેએછે કેમકે એથી તેઓની ઘરાકી વધેછે એટલુંજ નહી પણ રોકડ નાંણું તેઓનાં હાથમાં આવેછે અને જલદીથી ફરતું કરી શકેછે.

જેમ સુરીય, કોણને ગરમી આપવી અને કોણની ઉપર પરકાશવું તેમાં જરાએ તફાવત રાખતો નથી; પણ પોતાની હસતીનાં કાએદા પરમાંણે તે સરવે વખતે અને સરવે ચીજને ગરમી આપતો અને પરકાશતો ચાલીઓ જાએછે; તેમજ ઈનશાને તે શાહેબનાં કાએદાઓને માંન આપી પોતાનાં બાઈબંદુઓ સાથે જરાએ પણ તફાવત રાખીઆ વગેરે મમતા અને હેતથી એક મેક તરફની ફરજો અદા કરીઆ જવું સજાવરછે.

અમેરીકાના સતાવાલાઓએ અજમાએશ ઉપરથી એવી ગણતરી જાહેર કીધીછે કે બે ઈંચ જાડાઈનાં બરફ ઉપરથી પેદલ લશકર ચાલી શકે; ચાર ઈંચ જાડાઈનાં બરફ ઉપરથી ઘોડસવાર લશકર હલકી તોપ શાથે ચાલી શકે; છ ઈંચનાં ઉપરથી લશકરી મોટી તોપ ચાલી શકે; અને આ

૭ ઈંચ જાડાઈનાં ઉપરથી મોટામાં મોટી તોપો જઈ શકે. પાંણી જુદા જુદા આકારમાં કેટલું બલ ધરાવેછે!

માંખ તથા મછર અને ડાંસને આપણે ધીક્કારીએ છઈએ પણ તેઓ પોતાની બચગીમાં આપણાં ઘરની આસ પાસની અને અંદરની કેટલીક નજીસાઈ દુર કરેછે, એટલું જ નહી પણ નજીસ પાંણીમાંની ગલીચી વટીક દુર કરેછે અને મરકી અને તાવનો ઘણેએક દરજજે અટકાવ કરેછે. ઈશવરની નજીવામાં નજીવી પેદાએસની ખુબી કાંઈ ઓછી નથી.

બે વકીલો ચુકીઆ—એક મોટાં જાહેર કાંમનાં કાએદાઓનું ખત બે પરખીઆત વકીલોને સોંફવામાં આવીઉં હતું, તે તઈઆર કરી બાહાલ રાખી બરાબર ત પાસીને બાહેર પાડવામાં આવીઉં હતું, તેનાં એક ભાગમાં આ પરમાણે એક કલમ આવીછે. "અને ઉપર કહેલા ધ ણીઓએ દર વરસે જુન મહીનાંનાં પેહલા મંગલવારે મલ વું; પણ એવી સરતથી કે તે દાહાડો આઈતવારે નહી પડે." !!!

રમુજે ફુરસત.

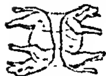
૧ લું. જનમી જનાંવરમાંથી કરૂં તમારૂં કામ,
દુરગંધો વાસ કાહડું; પણ આપોછ ઉતમ નાંમ.
ભાગાં તુટાં જોડું હું અગનીમાં તવાઈ,
સુંગતાં નથી મને જો બનુંછું મલાઈ.

૨ જું. બાઈઓ તમારા જેવી હું પણ એક નારીછું, સુંદર, પતલી ને ચલકતી. બાદશાહ, અમીર, ઉમરાવો તથા લ ડાએક મરદો મને પોતાની બાજુએ માંનથી બેસાડેછે. તમ ને મારૂં કાંઈજ કાંમ પડતું નથી તેથી કદાચ તમો અદેખા ઈધી મારી પતલી કમર મરડીને મારા બે તુકડા કરી નાંખો તોબી હું કાંઈ નીરઉપઓગી થઈ પડનાર નથી. મારો પે હલો તુકડો તમને મછવા તરીકે પાંણી ઉપર ફરવાનું હથી આર થઈ કામ આવશે અને મારો બીજો તુકડો કપડીઆ નું હાત ધરીઉ હથીઆર થશે જે વીનાં તેને જરા ચાલશે નહી. માટે એવી ઉપઓગી નારી કોણછું તે કહો.

૩ જું. હાલ વરોદરાનાં રાજાને તેહાં મલની મોટી સંખીયા રેહેછે તે સંખીઆ વધીને કેટલી થાયતો મલનું રોલુંજ રાજાને જેહરી થઈ પડે?

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧ લું. સોપ.
૨ જું. લુખ.
૩ જું. મારવાડી.

૪ થું. હાવી રીતે ચાર લીટી રાહી આથી જીવતા અને રોડતા કુતરાઓનો આકાર બનસે.

એક પગવાળા ગોળ મેજ વિશે.

મનહર છંદ.

એકટંગીઆ[1] તણી ઓલાદમાંથી ઉપજેલો,
અને વળી આજ જાતે હુંછું એકટંગીઓ.
સારો કે નઠારો જેવો ધારો તેવો મારે શિર,
ભાર ઉપાડુંછું પણ જાતે નથી લંગીઓ.
સારા સરદાર વચ્ચે બેસવાનો અધિકાર,
કહો પછી કોણ મને કહેશે કુટંગીઓ.
કહે દલપતરામ મીંડા વિના મારૂં નામ,
મેજ[2] કહ્યું તે તમે તપાસો મારા સંગીઓ. ૧.

પરભાત, અથવા અંગરેજી રાજ વિશે.

ઘોર, ચોર, ઘુવડતો ઘરમાં ઘલાઈ રહ્યા,
ઘાતક તે ઘાત ભુલ્યા, ભુલ્યા રીત રાતની.
ધનહીન, ધનવાન, ધીમે ધીમે ધંધે ધાયા,
ધૈર્ય ધરી ધાક તજી કપટી કજાતની.
કમળ સમાન .મુખકમળ અમળ ફુલ્યાં,
સમળ વિકળ તો અબુધ[3] બુધતાતની[4]
ભાનુશો[5] ભળકદાર ભાળો અંગરેજ ભૂપ,
ભાળો ભલી ભૂમિ મધ્ય શોભા ભાત ભાતની. ૨.

ખુરશી વિશે.

નેતર[6] વાળી છે પણ એ કદી અનાજમાંથી,
કાંકરા ન કાઢે, કે ન ઠાઠ માઠ ઠામની.
પગ સાજા સારા પણ પતિને ન પાણી પાય,
ભુજા છતાં ભોજન નલુંજી આપે ભામની.
પ્રજા તો પ્રસવે નહી જેથી વંશ વૃદ્ધિ થાય,
નાજુક દેખાય, ને લેખાય નારી નામની.
નાણુ નાંખી, એવી લાવી રાખી દલપતરામ.
કેવળ કજાત[7] ઘર શોભવાના કામની. ૩.

મનહર છંદનું માપ.

એનાં ચાર ચરણ હોયછે. તે દરએક ચરણમાં એકત્રિ શ અક્ષરો હોયછે. તેમાં સોળ અક્ષરે જરા સાસ ખાવો પડેછે. દરએક ચરણને છેડે ગુરૂ અક્ષર હોય. અને જો બત્રીશ અક્ષરોનું દરએક ચરણ હોય, તો ચરણને છેડે લઘુ અક્ષર હોયછે. પેહેલા અક્ષર ઉપર ઉતર તાળ આવેછે. પછી ત્રણ ત્રણ અક્ષર મુકીને ચોથા ચોથા અક્ષર ઉપર તા ળ આવેછે. બોલતાં જે અક્ષર ઉપર ભાર મુકવો પડે, અ થવા તાળી પડે તે અક્ષર ઉપર તાળ કેહેવાયછે. તાળ વિ ના બરાબર છંદ બોલી શકાય નહી.

---

૧ ઝાડની. ૨ જવાબ ઊપલા મીંડા વિના એમાંજછે. ૩ મૂ ર્ખ. ૪ ચંદ્ર. ૫ સૂર્ય જેવો. ૬ આપો વાળી, અથવા ખુરશી નેતરે ભરેલી. ૭ કિમતી ચીજોમાં લાકડાંની જાત હલકીછે, કેમકે તેનો ધાટ ભાંગી ગયા પછી સારી કિંમત ઊપજતી નથી.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૧૦ મું. આગસ્ટ ૧૮૬૬ આંક ૮ મો.

કરણી તેવી પાર ઉતરણી,

અથવા

બદી—રેહ છુપી કદી ?

—····—

કૈકાઉસ.... બોસતાન શેહેરનો શાહ.
ફીરોજ.... કૈકાઊસનો ભતરીજો અને મરનાર શાહ ફરામરોજ
નો બેટો
પાહાલન .. કૈકાઊસનો વજીર
નોદર .... પાલનનો છોકરો.
ગુલબાનુ .. બોસતાનની રાણી અને ફીરોજની મા
મેહેરબાનુ.. પાહાલનની છોકરી
તુસ ...... એક અમલદાર.
હોરીંગ .... ફીરોજનો દોસત.
સીપાઈઓ, સરદારો, ચાકરો, ઈતીઆદી.

તથા એક ભુત (બોસતાન શેહેરનાં મરણ પામેલા શાહ ફરાંમરોજનો દેખાવ)

—

પરકરણ ૭ મું.

ફીરોજ તથા ગુલબાનુ.

ગુલબાનુ—ફીરોજ, તારી જબાં વેહતી છરી નીરદય પણે તારી માના દીલને જખમી કરવા ચલાવેછે તે તું ઠીક નથી કરતો; એ કેહવું ઘાટકી કાંમ !

ફીરોજ—જે કાંમ નેકી અને નમરતાને નામોશી લગાડે—જે કાંમ નેકાનાં નેક વચનોનો એકદમ ઘાત કરે—જે કાંમ ધરમનાં પાક કાનુનોને કતલ કરે, તેજ કાંમ આ બુહી જબાંને તેજી કરે, બદીને કાપવાની કોશેસ કરે. પણ જરા આ જુઓ, આ નાની તસવીરો ઉપર નેધા કરો, જુઓ આ બે ભાઈઓ વચ્ચે કેટલો આસમાન જમીનનો ફરક !

એની આખનાં ચમકાટ આગળ, આફતાબ દીસે ઝાંખો,
એનાં મોહના મીઆગ ઉપર, માહતાબ વળે વાંકો.
એનાં ભવા ઉપર બેમે, ભલાઈ સાથ ભકતી,
એની હથેલીમાં હસતી, દીસે શાહોની શકતી.
હા ! હા ! ખુદરતની બખશેસનો વધારે મોટો દાવો,
કોણ માનવી જાત ગમે ? મારી આગળ તેને લાવો.
હાતમ જેવું હીમતવાન, હતું તેનું મન,
પીલતન જેવું કદાવર, હતું તેનું તન,
રૂસતમ જેવું અજીત, હતુ તેનુ બળ,
ફીરેસતા જેવી ખુબસુરતી, ને નેકી નીરમળ.
એવો હતો મારો બાપ,—એવો તમારો ભરતાર,
જે કમોહતનાં મરણથી, થઈ ગયોછ હાર.

હવે બીજુ ચીતર જુઓ, જુઓ એનો ચેહરો,
—કુડો, કુજરો અને કરૂર, કેહવો ઘંભીર ઘેહરો !
એબીઅલ જેની સીકલ, હીચકારી જેની મલુક,
બચું પણ બીઆણી, કદી કરે ન ચુક.
પણ ચુક કેહવી અચરત, જેવી કીધી પોતે તમે,
હેવાન રૂપી મરદ સંગ, રેહવું તમને ગમે !
ઓળાને જેના ઓળંગવા, કરવો જોઈએ દર,
સંગાત તેની પરણી, કીધો તેને વર !!
અરે હઈડું તમારા અંગમા, હશે કેવુ તંગ !
વહા વીના વળી, તે બનીકે હશે સંગ.

ગુલબાનુ—બસ, ફીરોજ બસ; વધારે ના બોલ; મારી આંખો મારાં અંત કરણની અંદર પેસી ગઈછે, અને તેહાં કેહવાં કાલાં ધાબાં પડેઆછે તે મને દેખાડેછે; માટે બસ કર.

ફીરોજ—નહી, પણ પાપી પુરૂશ સંગ રહી તેની સાથ એશ આરામ ભોગવો એવી દુરાચરણ તમો કેહાં શુધી ચલાવશો ?

ગુલબાનુ—અરે બસ, આ દીલ મધે ખંજરના ઘાહ વેહછે, માટે બસ પેઆરા ફીરોજ.

ફીરોજ—પણ જુઓ, જરા સાંભલો, બજાર મધે ખીસાં કાતરૂઓ, હરાંમખોરી કરી અસાવધ લોકોના ખીસાં કાતરી તે મધેનો માલ લઈ નાશી જાએછે તો સતાવાલાઓ તરફથી તેની બારે ખોળ થાયછે, અને શેવટે તેને સપડાવી સીખશાએ પોહોચાડેછે. હવે જુઓ, જે ખીશાં કાતરૂએ મારા બાપને જીંદગીથી કાપી નાખેઓ, તેનું તાજ તખત લઈ બેઠો, તેને પુછનાર કોઈ નથી ! ઓ ઈશવર, તા

રી અદાલતમાં એકે પગે ઉભો રાખી તે ધોરે દીવસના ચોરનો અને ખુનીનો ઈનસાફ કરશે એમાંતો કાંઈજ શક નહી.

ગુલબાનુ—બસ ફીરોજ હવે ઘણું થયું.

(એવામાં ભુત આવેછે)

ફીરોજ—કેમ વલી પવીતર આકાર, ગેબી ફરેસતા, વલી તારૂં આવવું કેમ થયું ? અરે હા, હું ધારૂછ તારા સુસતીવાળા પુતરને ધમકાવા આવેઓ હશે, જે હજુર તારો હુકમ બજાવવાને પછાત પડી રહેઓછે.

ગુલબાનુ—(મનમાં) અફસોસ ! એતો છેકજ ગયો; એના મગજની આગરી ખીસવાની બાકી શું રહીછ ! અતરેતો બીજું કોઈજ નથી અને પેલા ખુણામાં એ કોણની સાથ વાત કરવા જાએછ !

ભુત—(ફીરોજને) આ વેળા હું તને ચેતવણી આપવા આવેઓછું; મને થાસતી હતી કે રખેને તારી ઉલટ ઠંડી થઇ જાય, અને તારૂં વેહતું હઈડું બુઠું થઇ મારો હુકમ બજાવેઆ વીના બેશી રેહ. પણ જો ! તારી માને દુખ લાગવા જોગ વધારે બોલતો ના; તેણીના દીલ પછવાડે ફીકર અને પસતાવો ઘેડાર કરવા લાગેલાછે, માટે હવે જા તેણીને બંચાવી દીલાશો આપ.

ફીરોજ—કેમ મા હવે તમારી કેહવી ખબર ?

ગુલબાનુ—અરે તુંજ કેહની તારી કેહવી ખબર ! તેં કેહવા ઢંગ માંડીઆછે—પેલા ખુણામાં તારી નજર તાંકી તું કોણની સાથે વાત કરતો હતો ? ખાલી હવા સાથ ? ભીત સાથ ? અરે અફસોસ ! નાહેક ગમ અને ઘુસામા તારૂં કુમળું મગજ ઘેલું કરી શા માટે નાખેછ ? ધીરજથી તારૂં ધેઆન ઠેકાણે રાખી તારૂં હઈડું થંડું કર. અરે હજુર પેલી તરફ કોણને તીકેછ ?

ફીરોજ—પેલા તરફ ! જુઓ પેલા તરફ ! જુઓ કેહવો ફીકા ચેહરાથી તે ઘુરેછે ! પથરને પણ જો એની કાહણી ખબર હોએતો તેઓમાંબી ગરમી આવે અને ગુપત જબાએ એના વાનબી કારણસર વાહેજ કરે.

ગુલબાનુ—પણ તું કોણને વીશે કેહેછે, તું કોણ સાથ વાત કરેછે તે મને સમજ પડતું નથી.

ફીરોજ—તમને પેલો ઉભેલો નથી દેખાતો ? જુઓ તે હવે ચાલતો થયો ! મારો બાપ પોતાના બાદશાહી લેબાસમા તમે નહી જોયો ?

ગુલબાનુ—કંઇ, કંઇજ નહી, એતો તારાં ખાલી મગજનાં ખેઆલ, તારા મનનાં ભમતા વીચાર, બીજું કંઈજ નહી—મરેલા માંણસને એવા દેખાવ ઘણાં દેખાય.

ફીરોજ—મરેલું માંણસ હું ! મરેલાં માંણસની નાર પાધરી હોય કે ? જુઓ મારી નાર; તમારી પોતાની નારની માફક કેહવી મધીઅમ અને બરોબર વખતસર ઠોકા આપેછે, અને તનની અને મનની તનદરોસતી સાબેત કરેછે. તોબી શું તમો મને પેલાં માંણસમાં ખપાવવા માગોછ અને એમ બોલી હથેલીમાં ચાંદ બતાવવા જાઓછો તે હું કેમ કબુલ કરૂં. હવે બનીઉં તે બનીઉં, હું કાંઈ તમો પાસ વધારે માંગતો નથી, પણ એટલુંજ ઇછુંછ કે ખરાં દીલથી જે માંડી બીના બનીછે તે વીશે પસતાવો કરો, દીલોજાનથી ઈશવર પાસે માંફી માંગો, અને મારા કફોડા કાકાની સંગત ધીકારો. શેવટ મારા મરનાર બાપની પાદદાસ ખાતર મને પુતર તરીકે તમો ચાહશોતો હું પણ મારી માતા સંબંધી ફરજ સાચવી તમો પાશ આશીરવાદ માંગશ.

ગુલબાનુ—અરે દીલ મધે પસતાઉ શું ? તારા બોલોના તીખા દાંતાએ મારા દીલને વેહડીને તેના બે ફાડયાં કીધાંછે.

ફીરોજ—તો ઘણું સારૂં, એમાંથી બુરા ફરેબવાલું ફાડયું ફેંકી દેઓ અને બાકીનું તમારૂં પોતીકું કરી નેકીમા રહો, એટલે વધારે શું જોઈયે ? વારૂં હવે હું તમારી રજા લેઉછું.

ગુલબાનુ—અરે સબુર, હું તને એક અગતની બાબદ વીશે જણાવતી ભુલી ગઈ—તને એક બે દીવસમાં અરબસથાન તરફ મોકલવાનો ઠેરાવ થયોછે, માટે તને તઈઆરી કરી રાખવી જોઈએ—અફસોસ મારી આંખ આગલથી તને વીહલો મુકવાને અને ભારે દલગીરી અને દગદગો લાગેછે.

ફીરોજ—હા, મેંતો આગામનથીજ ધારી રાખીઉં હતું કે એ પરમાંણે બનવાનુંજ; પણ ખોદાનુ ચાહડું હશેતો ચંદરોજમાં પાછો આવી લાગશ. (જતા રેહેછે.)

પરકરણ ૮ મું.

ફીરોજે અનજાંણપણે ઘુસામાં પાહલનને મારી નાંખીઓ તેથી તે પોતે પોતાના મનમાં ભારે પસતાતો હતો, કારણ તેની મતલબ શાહ કેકાઉસને જબે કરવાની હતી; પણ મારેલો ફટકો કાંઈ પાછો લેવાઈ શકાતો નથી એમ સમજીને તે પાહલનની લાસને ગુપચુપ કેયે ડફનાવી આવીઓ.

પાહલનનાં મરણની ખબર શાહ કેકાઉસને પડે આથી તે ભારે ખેદ પાંમીઓ અને એ બાહને ફીરોજને ફાંસી દઈ ફના કરવાનો વીચાર કીધો, પણ સઘલી પરજા ફીરોજને તેનાં મરનાર બાપની ઈઆદગારી માટે ભારે ચાહતી હતી, એટલુંજ નહી પણ ફીરોજનાં સઘલા વાક છતાં ગુલબાનુ તેને માના ખરા હેતથી ચાહતી હતી એવું જોઈ કેકાઉસે પોતાનો વીચાર ફેરવીઓ અને આ તક લઈ અરબસથાન મધે મોકલી દેવાનો નીસચય ઠેરાવ કીધો.

હવે પાહલનની લાસને લશકરી માન અને દબદબાથી ડફનાવવાને માટે શાહ કેકાઉસે હુકમ કીધો, અને બે સરદારોને શાહ ફીરોજની આગલ મોકલેઆ. ફીરોજે તેઓને કાંઈ દાદ આપી નહી અને પાહલનની લાસ કેહાં રાખી હતી તે જણાવી પણ નહી તેથી તે અમલદારો નીસફલ થઈ પાછા ગયા. આ ઉપરથી શાહ કેકાઉસ ભારે ઘુસે થયો અને ફીરોજને પોતાની આગલ લઈ આવવાનો હુકમ કીધો. (ફીરોજ આવી પુગેછે.)

બાદશાહ—(ઘુસામાં) કેમ ફીરોજ પાહલન કેહાંછે !

ફીરોજ—સાહેબ, નાસતા ઉપર.

બાદશાહ—શું નાસતા ઉપર ? નાસતો શાનો ?

ફીરોજ—તે નાસતો લેતો નથી, પણ તેનો નાસતો થાયછે—આજે જમીન મધેનાં જીનાં જીવડાઓની જીઆફતછે.

બાદશાહ—કેહવું ઘેલું બોલવું !

ફીરોજ—હા, સાહેબ, હું કહુંછ તેમાં ફેર નહી. ખાઈ પીઈને ખુલીઆ બનો, અને અંતે કીડાઓનું પેટ ભરો, એજ માંણસની મોટાઈનું શેવટછે. ડુંબા જેવા શાહ અને દુબલા જેવા ફકીર વચે ફરક એટલોજ કે પેહલાથી પેલા છાણાં, સુંગાં મેજબાનોને બે ઘડી ખાનાં ઉપર બે વાણી વધતી મલેછે, બીજું કાંઈજ નહી. અને——

બાદશાહ—અફશોસ ! અફશોસ !

ફીરોજ—અને વલી એમ બને કે નહી, કે જે કીડા અથવા અડાસીઆંએ એક બાદશાહને ખાધો હોય તેજ અડાશીઆંને ગલમાં ભોકી તેથી કોઈ માંણુસ માછલી પકડે અને પછી તે માંછલીને ખાય ?

બાદશાહ—તું શું બકેછ ? હું કાંઈ સમજતો નહી.

ફીરોજ—એક બાદશાહ એક ફકીરનાં પેટમાંથી કેમ પસાર થાયછે તે તમને જણાઉંછ ?

બાદશાહ—હવે પાધરૂં બોલ, પાહલન કેહાંછે ?

ફીરોજ—સાહેબ બેહસતમા; ગમેતો કોઈને જોવા મોકલો. અગર તેહાં તમારા જાસુસને તે નહી મલેતો, તમો પોતે પાધરા તેથી ઉલટાં મકાનમાં જઈને શોધી લેઓ, તેહાં તમને બેશક તે મલવાનો.

બાદશાહ—ફીરોજ તારાં કરતુક હવે વધારેવાર તારી સલાંમતી અતરે જાલવી શકનાર નથી, માટે તારૂં ભલું ચાહીને હું અતરેથી તને જેમ બને તેમ જલદી અરબસતાન મોકલવાની ભલામણ કરૂંછ, વાસતે જલદી કર, વાહાંણ થોભી રહેલુંછે, તારો સરસામણ તઈઆર કરાવ. વલી તને હું કાંઈ એખનો મોકલતો નથી, તારી સાથ આપણી દરબારના બે અમલદારો બીજન તથા બેહરાંમને પણ ભેગા મોકલુંછ, એટલે તને કસી રીતની અડચણ પડનાર નથી.

ફીરોજ—અરબસથાનમાં ? હા, જેમ તમારી મરજી, હું તઈઆરછું.

બાદશાહ—ફીરોજ, ખાતરીથી જાંણજે કે તારૂં ભલું ચાહીનેજ મેં આ રસતો શોધી કાહાડેઓછે.

ફીરોજ—હા, સાહેબ, તેતો હું અસલથીજ જાંણુંછ કે તમો મારા પીતાનું અને મારૂં પોતાનું ભલું ઈછતા તથા કરતા આવેઆછો. વારૂં સાહેબ છેલી સલાંમ.

(જતો રેહેછે.)

બાદશાહ—આ પોરીઆને કીધા વીના, જાનથી ઓહાર,
ચેન મને કદી પણ, પડે નહી પલવાર.
કાંમ મારૂં એટલું તુ, કર અરબસથાન !
ઓ બાહદુર અરબોનાં, પુરાતમ મકાન !
રેહશે સદા તારો, આ દેશ પર ઉપકાર !
સેહજ વાપરે તું, તેજી તારી તલવાર !
જંગલી તારાં બચાંમાં, જનુન રેહછે ભારી !
માટે દાદ એટલી, લગાડજે તુ મારી !
આ દીલ મરેના, દરદની દવા તેઆરે મલે,
મોટાઈ મારાં રાજની, તેઆરેજ મને ફલે.

જુઓ નેક વાંચનાર, આ પરમાણે પેલો નીરદય કાકો પોતાના નીરપરાધી ભતરીજાનો જાન બેજાન કરવાની વેતરણ કરેછે. ફીરોજની સાથ બીજન તથા બેહરાંમને પણ વાંહાંણ ઉપર મહડાવેઆ હતા. આ બે અમલદારોનાં હાતમાં બાદશાહે એક છુપું મોહારબંધ કાગજ આપીઉં હતું, જે વાંહાંણમાંથી ઉતરતાંનેવાર અરબસથાનનાં બાદશાહને આપવા કહેઉં હતું. આ કાગજ મધે ફીરોજને તતકાલ ગરદન મારવા વીશે લખેલું હતું, પણ જુઓ નાવારસ અથવા નીરપરાધીનો વાલી અને બંચાવનાર તે સદા માપાલુ કીરતાર કેહવો થાયછે તેનો અજબ જેવો દાખલો જુઓ.

ફીરોજ જાતે ઘણો ચાલાક હતો તેમજ તે વેહેમી પણ હતો. એક દીને વાહાંણ મધે એનાં સાથીઓની પાસ મોહોરબંધ બીડેલું કાગજ છુપાવેલું દીઠું, જે જોઈ તેના મનમાં તરેહેવાર વીચારો આવેઆ. અંતે મધરાતે તેના સાથીઓ ભર ઉંઘમા પડીઆ હતા તેવામાં પેલું છુપાવેલું કાગજ કાહાડીને વાંચીઉં; પણ હા ! તેનાં કુમલાં હઈડાંમાં તે કાગજ મધે લખેલા કાવતરાંથી અંચીતો કેહવો ઝટકો લાગો હશે ! વધારે લાંબો વખત કાહાડીઆની આગમજ તેણે હીકમતથી કાગજ મધે લખેલું પોતાનું નામ બેમાલુમ કાહાડી નાંખીઉં અને તેની જગોએ પેલા બે સાથીઓનાં નામ લખી દીધાં, અને પછી કાગજ જેમનુ તેમ બીડીને તથા મોહોર કરીને ઠેકાણાસર પાછું મુકી દીધું. બીજે દીને સવાર પડતા થોડાએક દરીઆઈ લુટારાઓએ પેલા વાંહાણ ઉપર હુમલો કીધો જેથી એક દરીઆઈ લડાઈ સરૂ થઈ. આ સંકટની વેલાએ ફીરોજ બાહુરી બતાવવાને હાતમાં નાગી તલવાર લઈ ચાંચીઆઓને જબે કરવાની મટલબથી તેઓના વાંહાંણ ઉપર ચહડી ગયો. એવે પરસંગે ફીરોજનાં વાંહાંણ મધેનાં સરવે જણ હીંમતહારાપણાથી ચાંચીઆઓને તાબે થઈ બેસી રહેઆ અને બાહાદુર ફીરોજને દુશમનોના હાતમાંથી છોડવવાને કાંઈ પણ કોશેશ કીધી નહી. શેવટે ચાંચીઆઓએ પેલાં વાંહાંણને લુટીને જવા દીધું જે મધે ફીરોજનાં સાથીઓ બીજન તથા બેહેરાંમ અરબસથાન તરફ હંકરાઈ ગયા અને ફીરોજતો ચાંચીઆઓનાં વાંહાંણમાં બંદવા તરીકે પકડાઈ રહેઓ. ચાંચીઆઓએ શેવટ ફીરોજ ઉપર રેહેમ કીધી, તેઓ સમજીઆ કે એ શાહજાદોછે તેથી કોઈ દીને પણ તેઓનો ઉપકાર માનશે, માટે તેને સહી સલાંમત એક કીનારા ઉપર ઉતારી મુકીઓ.

ફીરોજે કીનારે ઉતરતાંને વાર પોતાનાં જાની દોસત હોશંગ ઉપર તાકીદથી એક કાગજ લખીઉં જે મધે પોતાની સફરની હકીકતનું બેઆન ટુકમાં જણાવી પોતાની પાસ જલદીથી આવી મલવાને વીનંતી કીધી હતી એ શીવાએ ફીરોજે પોતાનાં કાકા શાહ કેકાઉસ ઉપર એક જુદું કાગજ નીચે પરમાંણે મોકલીઉં હતું :—"નેક, નામાંકીત અને શકતીવાન સાહેબ, તમારા રાજનાં દુરનાં કાંઠા ઉપર નાંગો અને નીરાશ આવી પડેલો છું. કાલ પરમ બનશે તો તમારા નેક દીદારનાં દરશણ કરવા હું આવી લાગશ, જેઆરે તમારી પાશ માફ માંગી મારી ઉપર કેહવી સંકટ પડી હતી તે વીશે તથા મારૂં એખલાનું અંચીતું પાછું આવવું કેમ બનીઉં તે વીશે તમારી આગલ બેઆન કરશ." આ કાગજ વાંચી ફીરોજનો કાકો ભારે ચમકીઓ, અને તેનાં પાપી હઈડાં મધે ફીકર અને કરોધે દોડી આવી નવેસરથી માળો કીધો. વલી મરનાર પાહલનનો બેટો નોદ

ર બાદશાહની આગલ ઉભેલો હતો તેને પણ આ કાગળ જોઇ ભારે અચંબો લાગો.

નાદર—તમે આ અક્ષર ઓલખોછો ? હું નહી ધારતો કે એ ફીરોજના હોય.

બાદશાહ—નહી, નહી, અક્ષરતો આબેહુબ એના જછે, પણ એ પાછો કેમ આવે ? વલી "એખલો", "નાગો"—એ કેમ બને ? તરણે જણ વાંહાંણ ઉપર સાથે મહડેઆ હતા તેમાંથી એ એખલો છુટો કેમ પડે અને પેલા બને જણ એને જવા કેમ દે, એ બીનાં ભારે નવાઈ જેવી લાગેછે. વલી કેહેવું મારૂં અભાગીઉં નશીબ કે જે શખસને અકર વકરે મેં તરીપાર કાહાડેઓ હતો અને મરાવી નાખવાની મસલત કીધી હતી તેજ શખસ થોડા દાહાડામાં મારી સાંમણે આવી ઉભો રેહ ! અને હું મારી કરણીમાં નીશફળ થાઉં ! એ કેહવો સંતાપ !

નોદર—સાહેબ, મનેબી કાંઈ સમજણ પડતી નથી, તોબી ફીકર નહી, એને આવવા દેઓ, મારા બાંપનાં ખુન વીશે મનેબી એની ઉપર એટલો કરોધછે કે હું કાંઇબી રીતે તેનું વેર લેવાને ચુકનાર નથી.

બાદશાહ—તું કેહેછ તે ખરૂં, પણ તે આવી લાગે તેની આગમજથી આપણને કાંઈ પણ તદબીર ગોઠવી રાખવી જોઇએ. હા, ઠીકછે મારાં મગજમાં એક હીકમત દેખાએછે જે તાલમેલથી કીધી હોયતો, એ પોરીઆનો કાંટો જ કાહાડી નાખીએ અને એનો આકો આંણી સુંકીએ અને વલી કોઈનાં સપનાંમાબી આવે નહી કે એ કામ આપણાથી બનીઉં હોય, અને વલી એની માનેબી જરા પણ શક આવે નહી

નોદર—તો ઠીક સાહેબ, એવી કાંઈ હીકમત તમને સુજતી હોય તો તે પુરેપુરી બજાવવાને મને તમારૂં હથીઆર બનાવો—જુઓ પછી હું ચાલાકછું કે બુઠો તે સઘલું સેહેજમાં સાબેત થશે.

બાદશાહ—અરે હા ભાઈ, તારી ચાલાકી શું પુછવી ! ફીરોજ તારી ચાલાકી જોઈ મનમાં અદેખાઇના ખારથી ભારે બલતો હતો. પણ જો નોદર, હું તેની શું તારીફ કરૂં—બે તરણ માસની વાત ઉપર જેઆરે તું લડાઈમાં ગયો હતો તેઆરે અતરે એક કવાએતદાર કાબુલી આવેઓ હતો. ઘોડા ઉપર બેસી, છરી, પટા, ઢાલ, તલવાર ઈતીઆદી લઈ તે એવીતો ચાલાકીથી કવાએત કરતો હતો કે જોનારાઓની આંખોમાં ચીતરી આવતી અને સરવે જણ તેની ચતુરાઈ ઉપર આફરીન કરતા.

નોદર—તેનું નામ જીહાંબખશ હતું વારૂં ?

બાદશાહ—હા, જીહાબખશ ખરૂં. તું કેહાંથી જાંણે ?

નોદર—તે મને ખંદાહારમાં મલીઓ હતો. હમો બેઉ જણે એક બીજા સાથ કવાએત કીધી હતી. અને મારામાં કેટલું પાણીછે તે તેણે પણ માપીઉંછે

બાદશાહ—(છાપરે મહડાવવાની મતલબથી) હા ભાઈ, બોદા શાહીદછે, તે તારે વાસતે ભારે વખાણ કરતો હતો—તે કેહતો હતો કે, તેના દીહાડામાં ઘણાબી મરદો આવે આઠ પણ નોદર જેહવો કવાએતમાં કામેલ અને લડાઈમાં સુરો નર તેને મલીઓ નથી. વલી તે શોગન લઈને કેહતો હતો કે શેંકડો સીપાઈઓની ખીચોખીચ હારમાંથી હાથમાં નાગી તલવારના પટા ખેલતો પસાર થતાં તને વાર નથી લાગતો. તારે વીશે એ પરમાણે કીધેલું બેઆન સાંભલી ફીરોજનાતો આંખના ભવાં અદેખાઈથી કાંટા જેવાં ઉભાં થયાં અને તે તારી સાથ કવાએતની બાથ લેવાને એક પગે તઈઆર થયો હતો. જો હવે તે પાછો આવનારછે માટે બેવડો કીનો તારેતો તેની ઉપર લેવો ઘટેછ—એકતો તારા પીઆરા પીતાના ખુનને વાસતે, અને બીજીતો તેની અદેખાઈને વાસતે. હવે બોલ તેઆરે, તે આવેતો તું શું કરે ?

નોદર—(ઘુસામાં) કીનો લેવા કદી કાંઈ કરૂં નહી કસર,
દેવસ મધે દીસે તાખી છાંડું તેનું ઘર.

ઓરતોની મીજલસ.

બાશાણ ૧૦ મું.

ગયા બાશાણમાં માએ ધવાડતી વખતે શી માવજત રાખવી તે વીશે કહી સંભલાવીયું હતું.

આજ દીને પણ માએનાં દુધ વીશેજ થોડું એક બોલવા માહુંછું. પેહેલાં—

માઅ કેયારે ધવાડીયા છતાં બીજો દુધનો ખોરાક આપવો.

૧. જો માએનું દુધ સારૂં હોવા છતાં પુરતું નહી હોયેતો બચાંને થાનનાં દુધ શીવાએ બીજો દુધનો ખોરાક આપવાની જરૂરછે.

જો માએનું દુધ પુરતું નહી હોયેતો, દાહાડામાં તેણીએ એક બે વખતજ ધવાડવું અને બાકીનો વખત બીજો ખોરાક આપવો.

બચાંને પુરતો ખોરાક નહી મલીયાથી તે દુખ પામેછે; તે થાનને ઘણું હોંસથી વલગેછે, પણ દુધ મલી શકતું નથી તેથી નાશીપાશ થાએછે, તેના પેટમાં હોરઆએછે અને લીલાં પેટ આવેછે; તે તવલી તવલીને નબલું થઈ જાએછે. એ વખતે બેહેતર એછે કે થાન માંહેથી થોડું ધવાડવું અને બીજો દુધનો ખોરાક બનાવીને આપવો.

૨. જો માએ ઘણી નબલી હાલતમાં હોયેતો થાનનાં દુધ શીવાએ બીજો ખોરાક આપવો.

નબલી માએ બચાંને ધવાડીયાથી વધારે નબલી થની જાએછે. એ વખતે તેણીએ દાહાડામાં એક બે વખતજ ધવાડવું; અને જેમ પોતાની તંદરોસતીમાં સુધારો થતો જાએ તેમ વધારે વખત ધવાડતાં જવું. માએ તંદરોસતી સુધારવાને માટે હવા ફેરબદલ કરવી. એવી હાલતમાં કાડલીવર આઈલ પીવું થાયું ફાએદેમંદછે.

જ્યારે વગર કારણે થાન માહેથી દુધ કમતી થઈ જાએ છે તારે

દુધ વધારવાનાં ઉપાયે

કરવાની ઘણી જરૂરછે. દરએક માએને પોતાનાં બચાં

ન પોતે ધવાડે એવી હોંશછે અને જારે દુધ કમતી થઈ જાયે છે તારે તે નાશીપાસ થાયેછે. પણ તદન નાશીપાસ થવાનું કાંઈ પણ કારણ નથી. દુધ વધારવાના ઘણા ઉપાયેછે.

૧. એરંડીનાં પાતરાં ઘણાં ફાયેદેમંદછે.

એરંડીનાં પાતરાં પાંણીમાં ઉકાલવાં અને તે પાંણીએ થાનને સેક કરવો; અને પછી તેજ ઉકાલેલાં પાતરાં થાંન ઉપર બાંધવાં, એ પરમાંણે દાહાડામાં બે તરણ વખત કરવું. તરણ ચાર દાહાડામાં દુધ પુશકલ છુટશે. એ સાથે એરંડીના પાતરાંનો અરક ડાકટરના ફરમાવીયા પરમાંણે લેવો.

જો તરણ ચાર દાહાડામાં એ ઉપાએ કીધાથી દુધ વધે નહીતો,

૨. વરીઆરીનું પાંણી પીધાથી ખચીતપી દુધનો વધારો થશે.

અનીસું, સુવા, અજમો, અને ગાજરનું પાણી પીધાથી પણ દુધમાં વધારો થાયેછે.

૩. કાલુ, કરચલાં એવી માછલી ખાધાથી દુધનું વેહેવું વધારે થાયેછે.

જો એ ખાધા પછી બચાંના આંગ ઉપર સેવટની માફક થઈ આવેતો એ ખોરાક નહી લેવો.

૪. અરરૂનો આટો, વટેના, સીંગ, એ લીધાથી પણ દુધનું વધવું થાયેછે.

૫. પટેટા તથા સલગમથી પણ દુધ વધેછે.

૬. પોરટર પીધાથી દુધનો વધારો થાએછે.

પણ પોરટર દરરોજ અને પુશકલ લેવો નહી. એથી ઉલટો અવગુણ થાયેછે. એક દાહાડો દુધ ૨—૩ તંબલર ભરીને અને એક દાહાડો એક તંમબલર ભરીને પોરટર લેવો; અથવા દુધ અને પોરટર બેઉ લેલીને પીવો; તે વધારે સવાડદાર બનેછે, અને વધારે ફાયેદો કરેછે.

ઘણી વખતે એવું બનેછે કે માએનું દુધ ખરાબ હોવાથી અને બીજાં કારણોને લીધે બચાંને ધવાડવાનું બંધ કરવું પડેછે. તેટલા માંટે જાણવાની ઘણી અગતછે કે,

માએ કેચારે પોતાનાં બચાંને નહી ધવાડવું.

૧. જો માએને ખહીનો મરજ હોયે અથવા તે ઘેલી હોય્મ અથવા થાનમાં પાયું નીકલીયું હોય્મેતો તેણીએ બચાંને ધવાડવું નહી.

કાંએકે ધવાડીયાથી તે રોગ બચાંમાં ઉતરેછે. જો ઘેલી અથવા ખહી વાલી માએ ધવાહેતો, તેનું બચું ઘેલું થાએ અથવા તેને ખહીનો રોગ પેદા થાએ તેમાં કાંઈ પણ શક નથી; તેટલા માટે એ વીશેની ઘણી સંભાલ લેવી જરૂરનીછે.

જો મરદને ખરાબ હાલતથી ગરમીના આજાર હોયેછે તો તેની ઓરતમાં તે દરદ ઉતરેછે અને બચું જેવું જનમે છે તે વખતે તેનાં બાપનાં પાપની નીશાણી તેનાં ઉપર પણ જેવામાં આવેછે. બચાંનાં હોટ અથવા ગાંનનાં કુલાં ઉપર ચીરા માલમ પડેછે, અને આંગ ઉપર ફોફઈયા ઉઠેછે. એ વખતે માએ વીચારમા પડેછે કે બચાંને પોતેજ ધવાડ

આપીયાથી ઉલટી નુકસાંની થાયેછે; તે રોગ ધવાડનારીને લાગુ પડેછે, તેથી બચાંને કાંઈ પણ ફાએદો થતો નથી. બેહેતર એછે કે માએ બચાંને પોતેજ ધવાડવું અને તે દરદની પોતે દવા ખાવી, જે દવા બચાંની ઉપર પણ લાગુ પડશે.

૨. માએનું દુધ જો બચાંને માફક નહી આવેતો ધવાડવાનું છોડી દેવું.

માએનું દુધ કોઈ વખતે પેહેલા એક બે મહીના માફક આવતું નથી એ વખતે ધવાડનારી રાખવાની જરૂરછે. વલી ૮ મે, ૯ મે મહીને માએનું દુધ માફક આવતું નથી, એ વખતે બચાંને છોરવી દેવું એજ બેહેતરછે.

હવા ફેરબદલ કીધાથી ઇયા ખોરાક બદલીયાથી દુધ ઘણી વેલા માફક આવશે.

૩. જો ધવાડતાં માએને માથું દુખે, જીવ ધુજી આવે અને આંખ અંખી મારતી જાયતો ધવાડવાનું બંધ કરવું.

વારેઘડીએ ઘણીજ ગરીબ હાલતને લીધે માએને પુરતો ખોરાક નહી મલીયાથી બચાંને માટે દુધ પુરતું બની શકતું નથી. એવી હાલતમાં માએનો ચેહેરો ફીકો થાયેછે, આંખ્મમાં ખાડા પડી આવેછે અને આંખની આસપાસ કાલો ઘેરાવો થાયેછે; કેટલીએક વખતે આંખને ઝાંખ પોંહાંચેછે અને માદદાસત કમતી થતી જાયેછે. જો એવી હાલતમાં માંએ બચાને ધવાડીયા કરેતો પોતે વધારે હેરાન થાયેછે અને વલી બચું ખરાબ અને થોડાં દુધથી તવલેછે. એ વખતે બેહેતર એછે કે ધવાડવાનું બંધ કરવું, સારો કુવતદાર ખોરાક લેવો; કાડલીવર આઇલ પીવું, એથી પાછી તંદોરસતી આવશે.

૪. જો માએને હીસતીરીયા થતો હોયે અથવા જીવ પોચો હોયે અને ધુજીયા કરેતો તેણીએ પોતાના બચાંને ધવાડવું નહી.

જે ઓરતનો જીવ પોતાના હાથમાં રેહેતો નથી, અને જરા જરા બાબદથી બીહેછે તેનું દુધ સારું રેહેતું નથી. એવું દુધ બચાંને પાવાથી તે હેરાન થાયેછે.

જારે માએ પોતાનાં બચાંને ધવાડી નહી શકે તારે તેણે શું ઉપાયે કરવો? અલબત બીજી ધવાડનારી ઓરત રાખવાની જરૂર પડેછે, પણ ધવાડનારી કેવી પસંદ કરવી તે બાબદ ઘણી અગતનીછે. તે આવતાં ભાશાણમાં લંબાંણથી સમજાવસ.

ખુબસુરતી શાંમાંછે?

એક દીવશે ચાર પાંચ સાએલીઓ દરીએ કીનારે ફરવા નીકલી હતી. ફરતાં હતાં તેવામાં એક બીજી બાઈ શેહલ કરવા નીકલી હતી તે સાંમનેથી આવતી દીઠી. સરવે બાઈઓની નજર જેમ પરવો

તેમ પેલી બાઇ તરફ ખેંચાઈ. સરવે કોઈની નજર તે બાઈની આંખ અને હોઠ તરફ ગઈ અને તેઓ તાકી તાકીને તે જોવા લાગાં. એક બે મીનીટમાં તે બાઈ તેઓ પાસેથી પસાર થઈ આગલ ચાલી ગઈ. એક વગેરે બધી સાહેલીઓ પેલી બાઈની આંખ અને હોઠની વખાંણ ગાવા લાગી.

એક બોલી કે તેના ખુબસુરત મોહોડાં ઊપર કેવી તેની શુંદર કાલી આંખ, તેનો કેવો ચંમકાંટ; તેની અંદરની કીકીની કેવી ઘંભીરાઈ ભરેલી હીલચાલ; તેના શુંદર કાળાં પાંપણના પળકારા; એ સંધા મલી ગોએઆ તેને એક પરી બનાવીછે. બીજી સાએલીઓ બોલી કે અરે કેવા તેના ગેળાબી પરવાળાં સરીખા હોઠ, જાંણે કાંઈબી નીરદોશ અને પવીતર ચીજોને ચુંમી લેવાને તઇઆર હોએ એવા દીશેછે. અરે આ બાઈની કેવી ખુબસુરતી, ખરેખર એવી ખુબસુરતી આગળ બીજું સરવે રદ અને અકારૂં છે.

તેઓમાં એક સમજું અને ઘંભીર બાઈ હતી તે બોલી કે તમો સરવે પેલી બાઈની આંખો અને હોઠના શુંદર રંગ અને તેઓની નખરાં ભરેલી હીલચાલને લીધેજ શું તેઓને ખુબસુરત કહોછો ? જો ખુબસુરતી ફકત એમાંજછે અને એવી ખુબસુરતી આગળ સરવે રદ છે એવું જો તમે સમજતાં હોવ તો તેમાં તમે સરવે મોટી ભુળ કરોછો. શું ઊપલીજ ચીજોથી પેલી આંખો અને હોઠને ખુબસુરતીછે અને શું બીજી કોઈજ ચીજથી તેઓને ખુબસુરતી મલતી નથી ? હું તમોને પુછુંછ કે એ આંખોએ કોઈ દાહાડેબી નાવારેશ અને મા બાપ વગરના છોકરાંઓ તરફ નજર કીધીછે અને તેઓના હાલ ઊપર દયા લાવી પોતાની ઘંભીર આંખમાંથી ખરા આશુંઓ ટપકાવીઆંછે ? શું પે[illegible]ંદર પરવાળાં સરીખા હોઠેએ પેલાં નાવારેશને દીળાશા તરીકે એક ચુંમી લઇ તેઓને ક[illegible]ળાશાના મીઠા સખુનો કોઈ દાહાડે પણ સંભળાવી જાંણે ! એ આંખોએ પોતાના ભરથારની તરફ [illegible]તા. હમો જોવું જોઇએ તેવી નજરે અને પારકા [illegible] અને મા પવીતર નજરથી જોઇઉ છે, અને પો[illegible]તો પણું જાળવી અને સંભાળી રાખીઉંછે [illegible]ળા હોઠે જે સખુનો ઓરતજાતે પારકા મરદો સાથે કદીપણ વાપરવા નહી જોઇએ તેવા સખુનોને મોહોડાંમાંથી બાહેર આવતાં અટકાવીઆછે ? છેલે હું તમોને પુછુંછ કે આંખોને નુર આપનાર અને હોઠને મીઠાશ આપનાર તે જગત કરતા બાપ તે તરફ આ આંખોએ પોતાની નજર કદી પણ ઊંચે કીધીછે અને આ હોઠે કદીબી તેની ખુબી ગાઇછે? જો આ સંધું એઓએ નહી કીધું હોએતો પછે એવી આંખો અને હોઠને ખુબસુરત કેમ કહી શકીએ. જો એમજ હોયતો પછે એવી બાઈ પોતાના ઘેર અને ભરથારનો એક સીણગાર કેમ કેહવાએ ! એવી બાઈ કરતાં એક કાલી મોટા હોઠ અને મોટી આંખો વાળી બાઈ જો આ સંઘી ફરજો બજાલાવતી હોએતો તે પોતાના ભરથારને વાહાલી લાગશે—તે પોતાના સાસરીઆંનો સીણગાર ગણાશે અને તે પેદાના કરનાર બાપની નજરમાં ખુબસુરત લાગશે.

"અસતરી જાતમાં સઉથી ઊંચામાં ઊંચો ગુણ, અને સઘલી ખુબસુરતીમાં મોટી ખુબસુરતી એછે કે તે પોતાના ચેહરા ઊપર મહલાજાની કુદરતી નીશાન ધરાવતી હોએ. આ અમુલીઅ ગોહર જો ઓરતના ચેહરા ઊપર ચલકતું નહી નજરે પડીઉં તો તે ઓરતની સઘલી બીજી ખુબસુરતી એ એક એખલા ગુણ આગલ પોઇસછે. એ ખુબીથી ઓરત ફરેસતા ખસલત ધરાવનારી થાએછે, એ ખુબી વગરે તે એક આદમજાતને ખરાબેહાલ કરનારી ગણાએછે."

સુંનતે કાંને બેહેરો.

ઘણી વેલા ઊંચા કાન રાખવાની જરૂર પડેછે. કેટલીએક ચીજ સાંભલીયાથી આપણું દીલ દુખાએછે, કેટલી વાત આપણને સાંભલવી નહી જોઈયે, કેટલીએક સાંભલીયાથી આપણો મીજાજ હાયથી જાયે જાયેછે. [illegible] વખતસર મોહોડાં માંહેથી બદ સુખન નીકડવું; અને [illegible] વધારે વખત તેનો આપણને પછવાડેથી પસતાવો લાગેછે. તેથી [illegible] કરબદલ કર[illegible] શબદો સાંભલવા છતાં ઘણી [illegible]છે અને [illegible] ફાયેદેમંદ છે [illegible]ાન [illegible] કાંન ઊંચા રાખવાની છે. એવી વાતો અને [illegible] પોતાની બાયડી અને [illegible] અખાડ કરર જવા [illegible]વાનાં [illegible] સુખ વધારવાને ઇછે જરૂરછે. જે શખસ પોતા[illegible] દરએક [illegible] કાંન બેહેરા કરવા કુટુંબનું, પોતાનાં દસતદારોનું [illegible] તો હોયતો, તેણે કોઈ કોઈ વેલા[illegible] જોઇયે.

જો કોઈ તમુને ગાલ દેવા માંડેતો તરત તમારા કાન બંધ કરવાનું દુરૂસત ધારજો.

જો ઘરમાં કજીયો થતો હોયેતો, ઘણી વેલા તે જાણતાજ નથી એવા અખાડા કરજો.

જો કોઈ તમારા દીલને દુખવવા માંગેતો, સમજો કે અંદરનો આતસ સલગીને તમારો મીજાજ ફીકસી આવશે, તેથી તરત બેહેરા થાજો.

જો કોઈ તમારી આગલ આવીને કેહે કે, લોકો તમારે વીશે આ પરમાંણે બોલેછે, તો તરત કાનનાં પરડા ઢાંકજો.

જો કોઈ તમારા કાનમાં ચાડી ચુગલી ભરવા માંગેતો કાનને એવો કેલવજો, કે પોતાની મેલેજ બંધ થઈ જાયે.

તમારો ચાકર જારે ગુસે થઈને કાંઇ પણ બોલેતો, તે સાંભલતાજ ના.

જો તમારા બચાં ચીરડાઈને સઘલું અશાડે ઝીખેતો, તે જાણે તમો સાંભલતાજ નથી એમ ચાલજો.

તમારા પોશાક વીશે કોઈ બોલેતો જાણે સાંભલતાજ નથી તેમ ચાલી જાજો.

તમારા વહીવટ તથા કાંમકાજ વીશે કોઈ બોલે તે સાંભલતાજના.

જો કોઇ જોખમ ભરેલું આદમી તમારી પાસે નાંણું ઊછીનાં માંગેતો, જાંણે તમે બરાબર સાંભલતા નથી એવું કરજો.

તમારી તારીફ તમારા મોહોડાં ઊપર કોઇ કરેતો તે સાંભલતાના, તથા કોઈની પછવાડે કોઇ બદ બોલે તે પણ સાંભલતાના.

તમારા કાંમકાજમાં વગર પુછવે વચમાં પડવા આવવા કેહેતો તેને કાન આપતાજના.

જે શખસ, વગર જાણવે મોહોટી મોહોટી વાતો કરે, તે વખતે કાન આગલ હાથ કરજો.

ઘણા જણની ચાલછે કે પોતાની ઈયા બીજાના બદગોઇ થાયે તે સાંભલે અને પછી તેની ખણખોદમાં ફરે; એવા શખસ હમેસાં પોતાનાં જીવને બલાપામાં નાખેછે અને દુખી કરેછે. જો તમુને ખરેખર સુખી રેહેવું હોયેતો સારાં માણસની મીજલસમાં તમારા કાન ખોલજો અને ખરાબ લોકોમાં તમારા કાન બંધ કરજો. કાનને એવી કેલવણી આપવી કે તે ગરજ પડે તેમ સાંભલે ઈયા બેહેરો થાયે.

કેહેવતછે કે "એક કાને સાંભલીને બીજે કાને કાહાડી નાખવું," તે ઘણી બાબદમાં ખરીછે; અથવા બીજી કેહેવતછે કે "જે બાબદ જમણો કાન સાંભલે તે ડાબા કાનને જાણવા દેતાના," તે પણ ઊપલી સીખાંમણને બરાબર લાગુ પડેછે.

ખુશીનાં, પેયારનાં, માયાનાં સુખન સાંભલવાને હમેશાં તમારા કાન ખોલલા રાખજો

પણ બીજાજનાં, કરડા, ધીકારનાં, નીચ, ખુશામતીઆ સુખન સાંભલતાં કાન ઊપર બરાબર ચોકી રાખજો.

અરલ આફ પેમબરોકને વીશે એમ કેહેછે, કે તે કાને બરાબર સાંભલી શકતો હતો, તોપણ વારેઘડીએ પોતાની મતલબ સાચવવાને માટે પોતે બેહેરોછે એમ લોકોને દેખાડતો હતો. એવી ચાલ રાખીયાથી તે પોતાની મતલબ પરમાંણે જવાબ દેતો હતો. તેનો એક ઘોડા વાલો હતો, તે નાહાનપણથીજ તેને તાંહાં ઊછરેલો હતો. આસતે આસતે તેને દારૂ પીવાની આદત થઈ, તેથી અરલની બાયડી તેને વીશે ફરીયાદ કરવા લાગી અને કહીયું જે તેને રજા આપે. અરલ પોતાની બાયડીને હમેશાં એમ જવાબ દેતો હતો, "હા, ખરેખર, આપણો ઘોડા વાલો ઘણું સારૂં માણસછે." તે ઊપરથી તે ફરીથી મોહોટે સાહાદે બોલતી કે "તે હમેશાં દારૂ પીયેછે અને હું ચાહુછું કે એને કાહાડી મુકે." તે ઊપરથી ફરીથી અરલ જવાબ દેતો કે "હા, તે મારી આગલ નાહાનપણથી રહેલો છે, અને તમે કહોછો તેમ જરા વધારે પગારને માટે એને જવા નહી દેવો જોઇયે." એક દહાડે એવો બનાવ બનીયો કે એ ઘોડા વાલાએ ગાડી ઊંધી વાલી, પણ સારાં ભાયેગે અરલની બાયડી જે ગાડીમાં બેઠી હતી તેને કાંઈ પણ નુકસાંન થયું નહી. તે ઊપરથી તેણે ઘર આવીને તેને વીશે ફરીયાદ કીધી, "પેલો ઢોર જેવો તમારો ઘોડા વાલો એટલો તો પીધેલોછે કે તે બરાબર ઊભો રહી શકતો નથી; તેણે આપણી ગાડી ઊંધી વાલીછે અને કોઈ દહાડે આપણા જાનની નુકસાંની કરશે, તેથી એને તરત રજા આપો." તે ઊપરથી અરલ બોલીયો, "અરે આપણો ઘોડા વાલો શું આજારી પડીયોછે, હું ખરેખર તેને માટે દલગીર છું." બાયડી જરા મોહોટે આવાજે બોલી કે "મારી ફરીયાદ એછે કે તે પીધેલોછે અને મારી ગાડી

ઊંધી વાલીછે." અરલ બોલીયો, "વારૂં, એણે આ પણી ઘણી સારી રીતે ચાકરી કીધીછે તેથી એની આપણે માવજત કરશું." બાયડીએ જોયું કે બોલવું સઘલું નકામુછે, તેથી ખીજવાઇને જતી રહી. એ પછી અરલે પેલા ઘોડા વાલાને બોલાવીને કહીયું જે "જાહાન, તુંને ખબરછે કે મારી નજર તારી ઊપર કેવીછે; અને જાંહાંસુધી તું બરાબર ચાલશે તાંહાંસુધી મારા ઘરમાં તારી બરદાસત લેવાશે. મારી બાયડી કેહેછે કે તું ઘણો આજારીછે અને ખરેખર તારેથી બરાબર ઊભું પણ રેહેવાતું નથી. જા, તું જઇને સુઈ જા, અને તારી બરદાસત લેવાશે એવું કરશ" એમ કહીને હોકમ કીધો કે તેનાં માંથા ઊપર એક બલીસતર મારે, બીજું બોચી ઊપર મારે, અને બે પેયાલાં ભરીને સંગરાહ મુકીને લોહી કાહાડે. એ સઘલું તેણે પીધેલાની ઝૂમમાં કરવા દીધું; પણ બીજે દીવસે તેનાં હાલ સું થયા તે બરાબર માલમ પડીયું. અરલ દાહાડામાં બે વખત તેની ખબર પુછાવતો હતો, અને પોતાની બાયડીને ઘોડા વાલાની ખુશ ખબર આપતો હનો. તે દરરોજ કેહેવાડતો હતો કે તે હવે સારી પખેછે, પણ અરલ જાણે કે તેનું સમજતો નહી હોયે તેમ તેને કાંજી શીવાએ બીજું કાંઈ પણ આપવા દેતો નહી હનો. છેલે અરલની મતલબ થઈ કે તેને આજારીખાનાં માંહેથી છોડવવો, તેથી જારે બીજે દાહાડે માણસ હમેશની પઠે કેહેવા આવીયું, કે તે હવે સારી પઠેછે, તારે પોતે બોલીયો, કે આ ખબર સાંભલીને તે ઘણો ખુશી થયોછે, અને હોકમ કીધો કે તેને પોતાની આગલ બોલાવે. જારે જાહન, અરલ આગલ આવીને ઊભો, તારે અરલ બોલીયો "કેમ, જાહાન, હું આશા રાખુછું કે આએ તમારી અજમાએશ પુરી થઇછે." જાહાન બોલીયો "હાજી. સાહેબ, શેઠજીની હું નમનતાઈથી માફ માગુછું અને હવેથી કબુલાત આપુછું કે ફરીથી એવો વાંક નહી કરશ." એ ઊપરથી અરલ બોલીયો "હા, તું કેહેછે તે ખરૂં, આજારી પડવાનું કોઈનાં હાથમાં નથી; અને જો તું ફરીથી આજારી પડશે તો, જો તું બોલશે નહી તોપણ હું તારી ખબર લેવશ, અને હાલ જેમ તારી દવા દારૂ થઇછે તેમજ થશે, તે તું ખચીતથી જાણજે." ઘોડા વાલો બોલીયો, "ખોદા તમુને પનાહમાં રાખે, પણ હું આશા રાખુછું કે એવી ગરજ ફરીથી પડશેજ નહી." અરલ બોલીયો, "હું પણ આશા રાખુછું કે એવી ગરજ નહી પડે; પણ જાંહાંસુધી તું મારી તરફ તારી ફરજ અદા કરશે તાંહાં તુલીક તું કદી પણ બીહીતોના, કે હું મારી ફરજ તારી તરફ અદા કરશ."

એ પરમાંણે સુનતા કાને બેહેરો થઇને અરલે પોતાનાં ઘોડા વાલાને એક ખરાબ આદત માંહેથી છોડવીયો.

હેરાત.

હેરાત, જેને ઈંગરેજ લોક "હીંદુસથાનની કુંચી" સમજેછે, તે ઈરાન અને આફગાનીસથાન વચે એક ખીનમાં આવેલું શેહેરછે. એજ ખીનમાના બીજાં ગામડાંઓ તથા શેહેરો હેરાત પરગણામાં ગણાએછે. હેરાતની ખીન ૩૦) માઇલ લાંબી તથા ૧૫) માઈલ પોહલીછે. એનો રાજય કરતા ઘણું કરીને એક આપઅખતીઆર શખસ હોએછે; માટે કોઈવાર ઈરાનીઓ, તો કોઇવાર આફગાનો તેની ઊપર હલો કરતાના કરતા માલમ પડેછે. ઈંગરેજ, જે હેરાતના શાહની આપઅખતીઆરીમાં પોતાના હીંદુસથાનમાંના રાજયની સલામતી સમજેછે, તે હેરાતની મદદે વારેઘડીએ દોડેછે, અને એજ કારણ સર હેરાતની રાજદુવારી ચરચામાં તે ધેઆન આપેછે.

અમે હેરાત શેહેરનું પાસે એક ચીત્ર અમારા વાંચનારની સેવામાં ધરીએ છઇએ. એ શેહેર હરીરૂદ નામની નદીથી તરણ માઈલ દુરછે, અને એમાં નેહેરોની મદદથી પાંણી પુરૂં પાડવામાં આવેછે. એ શેહેર લંબાઈમાં ૧૬૦૦) વાર અને પોહલાઈમાં ૧૪૦૦) વારછે. એની આસપાસ ચાલીસથી સાઠ ફુટ ઊંચા મટોડીના ટેકરાનો ઘેરાવ બાંધી લીધોછે, અને વલી તેની જોડમાં એક દીવાલ ૨૦ થીતે ૩૦) ફુટ, ટેકરાથી ઊંચી, બાંધી લીધીછે. દરએક બાજુએ તીસ ગોળ બુરજ બાંધેલાછે. કોટની અંદર તથા બાહર બને બાજુએ એક સાત ફુટ ઊંડી ચર ખોદેલીછે. વલી ટેકરા તલીએ એક-તીસ ફુટ પોહલી ખાઇ બાંધેલીછે. એ શેહેરને પાંચ દરવાજાછે અને દરએક દરવાજાની બાહેર એક કોટ બાંધી લીધોછે. શેહેરનાં ઊતર તરફને છેડે એક કીલોછે, જેની આસપાસ મોટા, ગાડથી તે સીતેર ફુ

હેરાત.

ટ ઊંચા, મજબુત બુરૂજો બાંધેઆછે, અને કીલાની આસપાસ બીજી ઘણી ઊંડી અને બાર ફુટ પોહલી ચર ખોદીછે અને કીલા પર જવાને માતર એક પુલ પરથી રસતો રાખેલોછે.

પાસેના ચીત્રમાં જે દેખાવ આપેઓછે તે એ મોટા કીલા પરથી લીધોછે. એવી રીતના મજબુત કોટ તથા કીલા રાખવાનું કારણ દેખઈતુંછે. બને બાજુનાં જોરાવર, પણ જંગલી, રાજયોની સાંમને ટકી રેહવાને તથા લુટારાઓનાં જુલમાતમાંથી રઈઅતનો બચાવ કરવાને તેઓ જરૂરનાં થઈ પડેઆછે. એવું ગણતરી કરવામાં આવીઊછે કે એ શેહરને ઘેરો ઘાલવો હોએતો ૨૫૦૦૦) થીતે ૩૦૦૦૦) માણસ જોઈએ.

એ શેહર ચાર લાંબી બજારથી ચાર ભાગમાં વેંહચાઈ ગએઊંછે. બજારોની ઊપર ઈંટોથી આરકાં મારી લીધાંછે, અને જીઆં ચારો બજારો સાથે મળેછે તે જગાપર ગુંબજ બાંધી લીધોછે. ઘરો ઘણું કરીને બે માલનાં હોએછે, અને તેઓનાં બારણા નાહના હોએછે. હેરાત ઘણી નજીસ જગા ગણાએછે. ઘણાક નાહના મોહલ્લાઓ ઊપર આરકાં મારી લીધાં હોએછે, તેથી અંધારા ગાર દેખાએછે અને કચરો તો એટલો કે આપણને કમકમાટ છુટેઆ વીના રેહ નહી. ગદલું પાંણી જવાને કંઈ મારગ નહી, તેથી બધું મોહલ્લાઓમાં એકઠું થાએછે; કચરો કાહાડી નાખવાને કંઈ ગોઠવણ નહી, તેથી મોહલ્લામાં તરેહવાર જાતનો કચરો અને મુએલાં જાનવરો પડેલાં રેહછે. એવી જગામાં દરદ તથા દુઃખ હોએ તેમાં નવાઈ શી ? તોજોકે એ જગાની હવા સુખાકારી ગણાએછે.

શાહનો મેહલ ઘણીજ હલકી જાતનોછે. એ શેહરમાંની જુમા મસજીદ જે તેરમી સદીમાં બાંધવામાં આવી હતી તે ૪૬૫) ફુટ લાંબી અને ૨૭૫) ફુટ પોહલી, તથા તેમાં ૪૦૮) ગુમ્બજ, ૧૨૦) બારીઓ, ૪૪૪) થાંબો, અને છ દરવાજા હતા, અને કોતરકામ, સુનેરી દેરાવ, કીમતી ઝવેરાત તથા બીજા સણગારોથી ભપકાદાર હતી. પણ હમણા તે પડતી હાલતમાં આવી પડીછે. એવીજ બીજી મસજીદ જેને મોસલા કેહછે તે પણ ખરાબ થઈ પડીછે, તે એ શેહરની બાહેર થોડેક દુરછે. એનું બાંધકામ સુંદર તથા કીમતી માલમ પડેછે. એની બાહેર એકસો ચોરસવાર મોટો ચોકછે જેની આસપાસની દેવાલપર ફુલો ફલોનું કોતરકામ નજરે પડેછે. એની અંદર એક મોટું ગોળ દીવાનખાનુંછે જેને મથાલે મોટો ગુંબજછે, એની પાસેનાં બીજાં તરેવાર બાંધકામોમાં વીસ તો મીનારાછે જેનું બાંધકામ કીમતી તથા નાદર દેખાએછે. એ શીવાએ બીજા બાગ બગીચા તથા જાહેર બાંધકામોની નીસાન માલમ પડેછે. બાબર લખેછે કે ઈ૦ સ૦ ૧૫ મી તથા ૧૬ મી સદીમાં "દુનીઆમાં એવું બીજું રોનકદાર અને રલીઆમણું શેહર જોવામાં ન આવતું હતું." પણ હમણા એ શેહર પાએઆમાલ થઈ ગએઊંછે.

હેરાતની ખીન ફલદરૂપછે. ૯૫૦૦ ફુટ ઊંચેથી હરી રૂદ નદીનું પાણી આવેછે અને હેરાત શેહર પણ ઊંચી જગોપર હોવાથી તીઆંનો શીઆલો ઘણો થંડો હોએછે તથા કેટલાક દીવસ સુધી બરફ બંધાઈ રેહછે. તેમજ બે મહીના સુધી ગરમી પણ અતીશ હોએછે.

આફગાનીસથાન અને ઈરાનની વચે હેરાત હોવાથી બને દેશોનો વેપાર વણજ એમાં થઈને જાઆવ કરેછે. એજ કારણ માટે એ શેહરને "બંદર" કેહવામાં આવેછે. હીંદુસથાન તથા આફગાનીસથાનમાંથી અહીંઆં શાલ, કાલીગલી, ખાંડ, મસાલો, મલમલ, છીંટ, કીનખાબ, ખેસ, તથા ચાંમડાં આવેછે. ઈરાન, તુરકસથાન, રૂશીઆ તથા તારતરીમાંથી ચાંદી, ચાહે, સાકર, બીલોરકામ, કાચ, રેશમ, જીણા કપડાં, મખમલ, ઊનની ધાબરીઓ, નમદા, સેતરંજી, સાબ, ધાતુઓ, અને લોહડાંકામ આવેછે. રેશમનો નજદીકજ પાકેછે પણ જેટલું જોઈએ તેટલું નહી. ગેટાંના તથા મેંઢાનાં ચાંમડાઓનાં ડગલાં તથા ટોપીઓ બનાવવામાં આવેછે. હેરાતની સેતરંજીઓ નરમાસ, ઝલકાર તથા ટકાઊ રંગને વાસતે કીમતી ગણાએછે અને તેઓ તુરકસથાનની સેતરંજીની બરોબરી કરેછે. એક સેતરંજીની કીમત દસથી તે હજાર રૂપીઆ સુધીની હોએછે કેસર તથા હીંગ હેરાતનો મુખીઅ વેપારછે. હેરાતની વરસની આવક ૩૧૨,૦૦,૦૦૦) ની ગણવામાં આવીછે. અહીંઆંની વસતી જુદી જુદી જાતનાં લોકોનીછે. ઈરાની, આફગાની, તઊજીક, બલુચી, મગોલ, ઈઆઊધી તથા હીંદુઓ વસેછે.

હેરાત અસલનાં લોકોમાં આરીઆ અથવા એરીઆ અથવા હરોવને નામે ઓળખાતું હતું. એ

પરાંત આપણા ઈરાની પાદશાહોનાં તાબામાં કેટલુંક સુધી હતું અને જ્યારે દરાયસે પોતાનાં રાજનાં ભાગો કરયા હતા તે ભાગોમાંનો એરીઆ પરાંત પણ એક ભાગ હતો.

ભરતાર.

એક આસલી બરાહમણે દીધેલી સીખામણ.

"અરે મરદ, ખોદાના કાયદાને માન આપીને તું એક ઓરત સાથે પરણીને તેને તારી બઈરી કરીને લાવ; બઈરી કર અને દુનીયાની તોલકીમાં એક વશદાર મીજલસી થા.

"પણ સંભાળથી તપાસ કરજે અને ઉતાવળેથી ઠરાવ ના કરનો; કાંયેકે તારૂં ભવીશીય સુખ, તારી હાલની પસંદગી ઊપર આધાર રાખેછે.

"જો તેણીનો વખત પોશાક અને સંગારમાં ઘણો રોકાતો હોયે; જો તે પોતાની ખુબસુરતી ઊપર ઘણી મગરૂરી રેહે અને પોતાની તારીફ ગવાતી સાંભલવાને ખુશી થાયે; જો તે ઘણું હસે અને મોહોટેથી વાતો કરે; જો તેણીનો પગ પોતાના બાપના ઘરમાં ઠરેલા નહી રેહે અને તેણીની આંખ મરદોના ચેહરા તરફ બેઅદબથી તીકીઆ કરે, તો, જોકે તેની ખુબસુરતી આકાશના મેહેરાબનાં સુરજ જેવી હોયે, તોપણ તું તેની ખુબસુરતી તરફથી તારૂ મોહોડું ફેરવજે, તારા પગને તેના રસતા તરફ જવા દેતો ના, અને તારા જીવને દેખઈતી (ખેઆલની) લાલચના ફાંદામાં ફસવા દેતો ના.

"પણ જ્યારે તુંને દીલની નરમ, અને ચાલચલણની અદબવાલી, ગુણવંત અને ચાલાક મનની, અને તારી નજરમાં ખુશ દેખામની મલે, તારે એવી ઓરતને તારા ઘરમાં લઇ જજે; તે તારો દોસતદાર થવાને, તારી જીંદગીનો સાથી થવાને, અને તારી દીલપસંદ બઈરી થવાને લાયેકછે.

"અરે, તને ખોદાએ મોહોરી બખશેશ કીધીછે એમ કરીને તું તેને ગણ; તારી ચાલચલણમાં માયા દેખાડી તેનાં દીલમાં તું પેયારો થા.

"તે તારા ઘરની શેઠાણીછે, તેટલા માટે તેની તરફ આદરમાનથી ચાલ, કે તારા ચાકર પણ તેને માન આપે.

"કારણ શીવાએ તેની મરજીની સાંમણે થનોના; તે તારી જંજાલીમાં ભાગીઓછે, માટે તેને તારી મોજ મજાહમાં પણ તારો સાથી કર.

"તેના વાંકને માટે નરમાસથી ઠપકો આપજે; જુલમ કરીને તેની પાસેથી તાબેદારી માંગતોના.

"તેના દીલમાં તારો ભેદ સોંપજે; કાંયેકે તેની સલાહ સાચાં દીલથી નીકલશે, તું કદી પણ તેનીથી ઠગાશે નહી.

"તેની તરફ આદરમાનથી ચાલજે, કાંયેકે તે તારા બચાંની માં છે.

"જ્યારે દરદ અને માંદગી તેની ઊપર ગલબો કરે, તારે માયાથી તેનું દુખ નરમ પાડજે, તારી તરફથી રેહેમ અને ચાહાનો એક દેખાવ, તેના ગમને નરમ પાડશે અને દરદને મીઠાડશે, અને દશ ડાકટરનાં કરતાં તે વધારે કારગત લાગશે.

"તેની જાતની નરમાસ અને તેના બદનની નાજુકાઈ ઊપર ખેયાલ કરજે; તેને નબળી જોઈને જુલમ ના કરતો, પણ તું તારી પોતાની કસુર ઊપર ધેયાન કરજે.

બરફ.

શીરીનબાઈ—આ વરસની ગરમી ગયાં વરસનાં જેવીજ હતી; તોપણ આપણને ઘણું શોસવું પડીયું ન હતું. લોકો કહેછે કે, વેહારનાં તલાવનાં પાંણી આખા મુંબઇ શેહરમો ફરી વલીયાંછે અને સઘળી જમીન તર કરી નાખીછે તેથી આપણને ઘણી ગરમી માલમ પડતી નથી.

સાવકસા—તે શીવાએ હું ધારૂંછુ, કે મુંબઈ શેહરમાં આ વરસે પુશકળ બરફ આવીયો હતો અને તે ઘણો સસતો હોવાનાં સબબથી ગરીબ લોકોએ પણ વાપરીયો, તેથી કરીને લોકોને પુશકલ સુખ ગયું હતું.

સી૦—એ બરફ મુંબઈમાં કાંહાંથી લાવતા હશે વારૂં ?

સા૦—ઊતર અમેરીકાનાં બોસતન શેહરમાં મોટા મોટા તલાવોમાં બરફ બંધાયેછે અને તે બરફ કાપીને વાંહાંણ ભરીને અહીં લાવેછે.

સી૦—પણ વારૂં, એ બરફછે તે શી ચીજછે ?

સા૦—ઊતર તરફનાં દેશોમાં કકરતી થંડી પડેછે, તારે તાંહાંના તલાવ, નદી, દરીયાનાં પાંણી બંધાઇ જાયેછે અને એ બંધાયેલાં પાંણીને આપણે બરફ કહીયેછ.

સી૦—પણ બરફતો જલદીથી પીગળી જાયે છે. તારે અહીં લાવતાં અને રેહેતાંતો સઘળું પીગળી જવું જોઇયે ?

સા૦—હા, પણ જારે વાહાણમાં લાવેછે, તારે તેવો ઘણી સંભાલ લેછે, અને બરફ સઘળું જથામાં હોવાથી, આસપાસની હવાને થંડી કરી નાખેછે, તે હવા બંદબસત રેહેછે તેથી બરફ પીગળતું નથી. જારે જમીન ઊપર લાવેછે, તારે તેને માટે એક બનાવેલા ઘરમાં મુકેછે. તેની દેવાલ બેવરી બાંધેછે, કે વચમે હવા રહાથી બાહેરની ગરમી અંદર પેવસ નહી થાયે.

સી૦—જેમ તંબુ, ગારી અથવા પાલખીને મથાલે બેવરૂ પર આવેછે તેમ, કે સુરજની ગરમી અંદર પસાર નહી થાયે.

સા૦—હા, તમે આ દાખલો આપીયો તે બરાબરછે.

સી૦—વારૂં, એવું બંધાયેલું પથર જેવું બરફ પાંણીની સપાટી ઊપર તરીયા શા માટે કરેછે? તે એટલું બધું હલકુ કેમ ?

સા૦—જારે પુશકળ થંડી પડીયાથી પાંણી બંધાવા માંડેછે, તારે તેના તરેહવાર પાસાદાર આકાર બનેછે. એ પાસા તરેહવાર રીતે આરા તીરા ગોઠવાયેછે, અને વચમાં ખાલી જગા રહી જાયેછે તેમાં હવા રેહેછે, તેથી કરીને તેનું કદ વધારે થાયેછે, અને એટલા માટે તે હલકું થઈને પાંણીની સપાટી ઊપર તરેછે.

સી૦—વારૂ, જારે તલાવ, નદીનુ સઘલું પાંણી બંધાઈ જતું હશે, તારે તે ઊપર ચાલી જવાની અને ગારી ઘોડા ચલાવી જવાની તાંહાંના લોકોને મજાહ પડતી હશે.

સા૦—નહી, તમો ઘણી ભુલ કરોછો. બરફને પાંણી કરતાં હલકું બનાવેલુંછે, એમાં કુદરતની ખુબી માલમ પડી આવેછે. જો બરફ તરતું ન હતે અને ભારી થઈને પાંણીમાં ડુબી જતેતો, પછી તલાવ, નદી, દરીયો એક બરફનો મોહોટો ઢગ થઈને રેહેતે, સઘલી માછલી મરી જતે અને સુરજની ગરમીથી પીગળવાને એટલોતો વીલમ લાગતે, કે વાંહાંણુ કદી પણ ફરી વલતે નહી. બરફ પાંણી કરતાં હલકુછે, તે થીજ પાંણીની ઊપરની સપાટી માતરે બરફ થઈને રેહેછે અને તેની હેઠલનું પાંણી બરફ થતું નથી.

સી૦—વારૂં, આપણા દેશમાં દરીયા, તલાવનાં પાંણીનું બરફ કેમ નથી થતું ?

સા૦—તમુને ખબરછે, કે આપણી દુનીયા ગોળ આકારનીછે અને તે સુરજની આસપાસ ફરેછે. જો દુનીયા ગોળ હોયાને બદલે એક સપાટ જગા હતેતો, સુરજની ગરમી સઘળે ઠેકાંણે બરાબર પોહોચતે; પણ તે ગોલછે તેટલા માટે થોડા ભાગ ઊપર ગરમી વધારે પડેછે અને થોડા ભાગ ઊપર કમતી પડેછે. દરૂ તરફની જગા ઊપર સુરજનાં કીરણ પોહોચી વરતાં નથી, તેથી તાંહાં બારે માસ બરફ બંધાયેલું રેહેછે. જે જગા ભુમધ્યેય લીટી ઊપર આવેલીછે તાંહાં સુરજનાં કીરણ જોરથી મારેછે, તેથી બરફ બની શકતું નથી.

સી૦—હા, મને હવે ઈયાદ આવેછે. તમે આગલ મારી આગલ વાત કીધી હતી કે લોકો બરફનાં ઘર બાધેછે, તે ખરી વાતછે કે વારૂં ?

સા૦—રૂશીઆનો મુલુક ઘણો ઊતર તરફ આવેલોછે, તાંહાં ઘણી થડી પડેછે. એ મુલુકમાં ઈ૦ સ૦ ૧૭૩૯ ના સાલમાં તાંહાંના શાહજાદાનાં લગન થયાં હતાં, તે વખતે એક બરફનો મેહેલ બાંધીયો હતો, તેમાં બરફ શીવાએ બીજું કાંઇ પણ કામમાં લાવીયા ન હતા. બરફ એટલુંતો કઠણ હતું, કે તેની દીવાલ, છાપરૂં ઇતીયાદી બનાવી હતી; કેટલોએક ઘર જોગુ સામન પણ બરફનોજ બનાવીયો હતો. વળી એમ કેહેછે, કે બરફની તોપો બનાવવામાં આવી હતી અને વગર ધાસતીએ દારૂ ગોરા સુધાં શેરવામાં પણ આવી હતી.

સી૦—તમે કેહોછો, કે પાંણી બંધાતાં તેનું કદ ઘણુ વધી જાયેછે. તારેતો, જો બાટલીમાં બંધબસત પાંણી ભરી રાખીયું હોયેતો, બરફ થતાં તે કદમાં વધીને બાટલીને ભાંજી નાખે.

સા૦—હા, આ તમારો વીચાર ઘણો અકલમંદછે. અને એના દાખલા ઊતર તરફનાં દેશોમાં વારેઘડીએ જોવામાં આવેછે. સવીટઝરલાંનડ અને બીજાં

દેશોનાં પાહાડ ઊપર ખાડામાં પાંણી રહી ગયેલું બંધાયાથી, ખડકનાં તુકડે તુકડા થઇ જાયેછે અને ઘણી વેલાતો તોપનાં જેવા આવાજ થાયેછે.

સીo—શું કુદરતની ખુબીછે, કે પાંણીને દારૂગોરાનાં જેવું જોર આપેલુંછે.

વારૂં, આપણે ગલાસ ઇયા ધાતુનાં વાસણમાં પાંણી રેડીને અંદર બરફ નાખીયેછ, તારે ગલાસ તથા ધાતુનાં વાસણની બાહેર પાંણી જાણે દવની મીસાલે ફુટી નીકલીયું હોય તેવું લાગેછે, તે શું હશે ? પાંણીતો અંદરથી બાહેર કદી ફુટીતો નીકલે નહી.

સાo—હા, અંદરનું પાંણી બાહેર ફુટી નીકલતું નથી. તમુને ખબરછે, કે આપણી હવામાં હમેશાં પાંણીનો બાફ રેહેછે. હવે જારે પાંણી બરફથી થંડુ થાયેછે, તારે ગલાસ અથવા ધાતુના વાસણની આસપાસની હવા પણ થંડી થાયેછે અને હવામાં જે પાંણીનો બાફછે તે થંડો થયાથી, દવની મીસાલે વાસણ ઊપર વલગેછે.

સીo—હા, હું એ બરાબર સમજી. પણ વલી તે દાહાડે મેં એક આચરત જેવું જોયું. મેં હાથમાં બરફ લીધું, તેવો બરફ માહેથી બાફ નીકલવા લાગો. હું અજબ થઇ, કે પાંણી કંઈ ઊકલીઊં નથી, તારે બાફ કાંહાંથી આવીયો; એ મને સમજ પડતી નથી.

સાo—જે તમે બાફ જોયો તે હવા માહેનો બાફ હતો. જારે ગરમી હોયેછે, તારે હવામાં આપણી નજરે બાફ માલમ પડતો નથી; પણ જારે બરફ હાજર હોયેછે, તારે આસપાસની હવાનો બાફ જરા થંડો પડીયાથી જલદીથી નજરે પડેછે, જો વધારે થંડી લાગીતો બાફનું પાંણી બની જાયેછે. બીજો દાખલો આપીને તમુને એ બરાબર સમજાવુંછું. થંડીનાં દીવસ ઊપર તમે ઘોડાને દમ લેતાં જોયો હશે, અને તેના મોહો માહેથી વરાળ નીકલતી માલમ પડેછે. તેમજ તમે તમારા પોતાના મોહો માહેથી બાફ નીકલતો જોયો હસે. હવે એ શું બનાવછે, ગરમીના દીવસ ઊપરતો એ માલમ પડતું નથી. આપણે હવા જે દમ લઇને બાહેર કાહાડીયેછ, તેમાં પણ પાંણીનો બાફ આવેછે. જારે આસપાસની હવા થંડી હોયેછે, તારે આપણાં મોહોડાં માહેથી નીકલતી હવાનો બાફ જરા થંડો થયાથી નજરે પડેછે.

સીo—હા, હવે મને બરાબર સમજ પડી, અને હવે કાંઈ અજબ જેવું લાગતું નથી.

પણ મને એક બીજો સવાલ પુછયોછે. આપણે તાંહાં બરફનું પાંણી રાખવાનો ધાતુનો કુજોછે તેમાં શું ગુણછે, કે તેથી ઘણા કલાક લગી પાંણી થંડું રહી શકેછે ?

સાo—એ ધાતુના કુજામાં એક જુદી તરેહની બનાવતછે, એમાં બે પતરાં આવેછે અને વચમાં ખાલી જગાછે. જેમ બરફ રાખવાને માટે ઘર બનાવેછે તેજ પરમાંણે એ પણ બનાવેલુંછે, કે વચમેની હવા બાહેરની ગરમી અંદર આવવા દેતી નથી.

સીo—હેં, વારૂં, બરફ પીવામાં ગરમ કે થંડું?

સાo—હાલ મારે કાંમછે, તેથી બીજી જોગવાઈએ સમજાવશ.

મારી એક સાંજની ભેટનો અનુભવ.

ગરીબોમાં નજરે પડતા દેખાવ.

મુંબઈમાં એક દીવસે મારાં એક ગરીબ સગાંને મલવા ગઓ હતો. તે દાહાડે વરસાદ પુર જોરથી વરસતો હતો રસતાઓ ઊપર તેમજ મોહોલાઓમાં કાદવ તથા કીચલ બેહદ થઓ હતો. મોહોલાઓ જાંહાં ગતરોની બરાબર ગોઠવણ નહી તાંહાં પાંણીના ખબોચીઆ ભરાઈ રેહતા હતા અને તેમાંથી ખરાબ બદબો નીકલતી હતી. વલી મોહોલાઓ એવાનો સાંકડા કે ભાએગે સુરજનું તડકું નજરે પડે તેથી પેલા ખબોચીઆ નજદીક દસ વીસ દાહાડે સુકાઇ રેહતા હતા; અને એટલા અરસામાં બદબો મારતી વરાલ આખા મોહોલાઓમાં પંહરાઈ નાતવાનોની અંદર રોગ અને દરદ ઊતપન કરતી.

આવા સાંકડા મોહલાના એક ઘરમાં હમારાં ભલાં પણ નાચાર સગાં રેહતાં હતાં. એ ઘર તરણ માલનું હતું. અને તેમાં છ સાત ભાડુતો સંકરાસથી રેહતાં હતાં. તેમાંના તરણ ભાડુતો નાચાર વીધવાઓ હતી. આ ઘરની ખંડકી ઘણીજ નાહાની તથા અંધારી હતી એટલુંજ નહી પણ હવાએલી અને શરદ હતી અને તેમાં હવા આવવાને માટે આગલાં બારણાં શીવાએ એક બારી પણ ન હતી. આવી સાંકડી અને અં

ધારી ખડકીમાં અડકાએલી ઓરતોની ઢોલકીઓ જાડુક દીસતી હતી.

આ ઘરમાં પેસતાંજ સાંજના તે દીવસે નીચે એક બલતી બતી નજરે પડી. બતી જોતાંજ મનમાં એવો વીચાર આવીઓ કે અંધારાંને સારૂં આખો દાહાડો બતી રાખવી પડતી હશે, પણ મારા તે વીચારમાં હું ઠગાયો, કેમકે બતીની નજદીક એક ફાટેલી સેતરનજીના ટુકડા ઊપર એક બુઢી ડોસી વીલાપ કરતી બેઠેલી મેં જોઈ. આ દેખાવ જોઈ મારૂં હઇડું ભરાઈ આવીઉં અને હું મારાં સગાંના માર ઊપર ચહડી ગયો.

ઊપર જઈ ખબર અંતર પુછું શું એટલામાં એક પારસી ડાકટરને મારાં સગાં દીનબાઈની વહુ આલીબાઈની છાતી તપાસતાં જોયો. પુછતાં માલમ પડીયું કે તે આજ કેટલુંક થયું ઢાંસાથી હેરાંન હતી તે અવાર નવાર ચલાવીઆ કીધું—ઢાંસો વધીજઈ છાતીપરથી લોહી પડવા લાગું અને હમણાં છાતી ઘણીજ દુખેછે.

ડાકટરે દવાઈ લખી આપી અને પછે મેં ઈંગરેજીમાં તેને પુછીઊં કે સું દરદછે ? તે ઊપરથી તે બોલીઓ કે હકીકત ઊપરથી માલમ પડેછે કે ગરીબી હાલતને લીધે બીચારાંઓને આવાં કેદખાંનાંમાં રેહેવું પડેછે અને અવાર નવાર આ ઘરમાં એક બે ભાડુતોને તાંહાં મરણ થવાને લીધે ખડકીમાં અડકાએલાંઓને મારે ઢોલકી માંડી નહી સકાએ તેથી બીચારી આ લીબાઈને સીતાંન જમીનની ઊપર એક ખોરીઆનાં કટકા ઊપર કેટલાએક દાહાડા સુવું પડીઊં હતું તાંહાંથી સખત સરદી લાગી અને ઢાંસો થયો. ગરીબી હાલતને લીધે તથા બેપરવાઈથી ચલાવીઆ કીધું અને હાલ તપાસતાં ખહીનો બુરો રોગ લાગુ પડીયોછે એવું માલમ પડેછે. હજુર એ રોગની શરૂઆતછે તેથી મને આશાછે કે જો બરાબર દવા દારૂ કરસેતો એ રોગ વધારે અસર કરશે નહી અને સારૂં થશે.

આ ડાકટર તેની વાતચીત ઊપરથી મને ધરમાતુ નજર આવીયો અને તેમજ આ મારાં સગાંઓની નાચારી હાલત જોઈ કાંઈ "ફી" લીધી નહી અને દવા દારૂ પણ મુફ્ત આપવા લાગો.

ડાકટરની સાથે વાત કરતાં કરતાં હું નીચે મુકવા ઊતરીયો તેવામાં જોઈઅછતો પેલી બુઢી ડોસી જેની તરીસ વરસની જુવાંન છોકરી થોડાજ દીવસ થયા મરી ગઈ હતી તેનાં પથરોની આગલ રડતી બેઠી હતી, તેનો જીવ ફરી આવીઓ હતો અને આસપાસ એક બે ભાડુતનીઓને તેની સારવાર કરતી જોઈ. એક ભાડુતની બોલી બા ડાકટર આટલાં ડોસાંને જોતા જાવો, બીચારાંનો જીવ ફરી આવીઓછે અને આંગ ટાહડું કરાં જેવું થઈ ગીયુંછે.

ડાકટર બીચારો ખરોજ ધરમાતુ તેથી એક ધોલકી મંગાવી તે ડોસાંને તે ઊપર સુવડાવીઆં અને તરત પોતાને તાંહાંથી દવા મંગાવી પાઈ. બીચારાં ડોસાં જરાવારમાં હુશીઆર થયાં અને આંગમાં ગરમી સારી પેઠે આવી એટલે પાછાં પોતાનાં સેતરનજીનાં કટકા ઊપર જઈ બેસવા માંગીઊં. મેં તથા ડાકટરે તેવનને વારીઆં અને જવા નહી દીધાં. તે ઊપરથી ડોસાં ધોલકી ઊપર ઊઠીને બેઠાં અને આંખમાંથી નવધાર પાંણી વરસાવી બોલીઆં. "બાવા આ દુનીઆમાં મારૂં દુખનું સાંભલનાર અને મને દીલાસો દેનાર કોઈજ રહેઊં નથી. મારૂં દીલ છેક ભરાઇ રહેયુંછે તેથી તમારી આગલ ખાલી કરૂં છ." એમ બોલી એક નીસાસ મુકી તે બોલી "અરે મારી ધીરણ—મારી જરી, તું વગર હવે હું કેમ દાહાડા કાહાડસ—હવે હું કોણને બારણે જવસ—મારી પુરીજ કંમબખતી થઈ." એ ઊપરથી મેં ડોસાંને કેટલોએક દીલાસો દીધો અને બીજાં ફરજંદો હઈઆત છે કે નહી તે પુછવા લાગો, તે ઊપરથી ડોસાં બોલીઆં. "બાવા ફરજંદતો બાર હતાં અને બારો મોટાં જુવાન પાહડ જેવાં થઈને મરી ગીઆં તેમાં આ મારૂં છેલું જહવેર, મારી છેલી આશા તેબી મારી પાસેથી છીનવી લીધી, હવે હું સંધી રીતે નાંચાર થઈ ગઇછું. મારી ઊપરની કાંહાંની સું કેહેઊં કે બાવા મારા આઠ પાહાડ જેવા રરતા કમાતા પુતો અને તરણ વીસથી પચીસ વરસની છોકરીઓ હમો ખંભાતથી મુંમઈ આવી વસીઆબાદ ગુજરી ગીઆં. મારો ભરથાર મરી ગીયો, મારાં છોકરાંનાં છોકરાંઓ મરી ગીઆં તે સંધું મારી છાતી ઊપર પથર મુકી મેં સેહેઊં, પણ હવે જારે મારી એકપુરી દીકરી જે આ દુનીઆમાં મારી છેલી અસકેઆંમત હતી તે ઊઠી ગઈ તારે મારી સંધી આશા—મારો સંધો દીલાસો જતો રહેયો, હવેતો ખોદા મારી તરત દાદ લેતો સારૂં." એમ બોલી વલી ડોસાં ઊઠીને જમીન ઊપર નીચે બીછાવેલાં સેતરંનજીનાં કટકા ઊપર જઇ બેસવા માંગીઊં. હમોએ

વલી અરકાવીઆં, તે ઊપરથી બોલીઆં કે બાવા મારી સુના મોહર જેવી છોકરી આ પથરની લાજી ઊપર સુઈને ગેઇ ને હવે હું ઘરડી માંએ સું બીછાંનાં ઊપર સુવું ? નહા રે બાવા એ મારેથી બને નહી. દુનીઆંબી મને પીખો નાંખે. એ ઊપરથી મેં સમજવા માંડીઊં કે દોસાં તમારી ઊપર આ દુનીઆમાં ઘણુંજ ગુજરીઊંચ. તમારૂં દુખ ખરેખર દીલે ધરવા જોગછે, પણ મને પુછવા દેવો કે તમો કેટલા દાહાડા સુધી આ સરદીની સોતાંન જમીન ઊપર પડી રેહશો ? આ જગીઆ એવીતો સીતાન અને ખરાબછે કે તમારાં જેવાં ઘરડાંનેતો જલદીથી કાઇબી દરદ ઊપર નાખી દે. તે કરતાં હવે તમારી આજુ બાજુએ એવું કોઇ નથી કે તમારી ચાકરી કરી શકે અને એકબારગી હાયબી તોબી તેઓને મેહનતમાં નાખી તમારી ઊપર કાંઈબી દુખ ખેંચી લેવું સુનાસેબ નથી. તમારી પાસે હાલ કાંઇ જોગવાઈબી નથી કે તમારૂં પુરૂં પાડતાં દવા દારૂને માટે કાંઈ શજલ પડે. વલી તમે વીચાર કરોછો કે તમારાં વાહાલાં પથરની લાજી ઊપર સુઈને ગીઆં ને હવે તમો બીછાંના ઊપર કેમ જઈને સુવો, એ વીચાર તમારો તદન ગલતછે. જે તમારાં સવરગવાસી થઆં તેઓતો તે દાદગરની દરગાહમાં ફુલના બીછાનાં ઊપર જઈને સુતાંછે—તેઓતો પોતાના માલેક અને ધણી અને ખરૂં પુછોતો પોતાના પીતાજીની પાસે જઈ ખુશીથી બેઠાંછે. તેઓનું રૂહ તમારા વીલાપથી નાખુશ રેહેછે. તમારી બંદગીથી તેઓ ખુશાલ રેહછે તેથી જો તમારાંમાં તાકાત હોયતો ઊઠીને તે સાહેબની એબાદત કરો. દુનીઆં તમોને પીખી નાખશે એ વીચાર પણ ખોટોછે. કેટલાંએક લોકો એવી વખતે ખાવા પીવાનું છોડી દેછે અને ગોયા ખુદાના નીઅમોની સાંબે થઈ સકતાં હોય એવું જુઠું દેખ ઘાલેછે. માણસને ખોરાકની જરૂરછે. ખોરાક નહી લીધાથી માતર બાહેરની દુનીઆને પોતે ગમગીનીમાં ગીરફતાર છે એવું દેખાડવા માંગેછે. આપણા વાહાલાંઓના મરણની ગમગીની કાંઈ દુનીઆંને દેખાડવાની નથી. જેવો દુનીઆંને દેખાડવા માંગેછે તેઓ કુરછે—તેઓ ખોરાક નહી લેવાનું દેખ ઘાલેછે. તેઓ નાશકતીવાં આંણેછે. દોસાં તમોતો સમજુછો, તમારી ઊપર શંયુ વીતી ચુકુંછે તેથી જેમ નીચે બેસીને તમારા ખોદાને તેમજ તમારાં વાહાલાંઓને ઇઆદ કરોછો તેમજ ઊપર બેસીનેબી કરી શકશો.

આ મારો ખોલાશો દોસાંને મનપતીજ લાગો તેથી ઊઠીઆં અને બંદગી કરવાને વાસતે પોતાના એકાંત ઓરડામાં ઊપર ગીઆં.

આ બાદ ડાકટર પોતાને ઘેર ગયા અને મેં પણ મારાં સગાંની ખબર અંતર લેઈ રખશુદ લીધી.

બેનો તમારો તકીઓ.

બેનો તમો તમારી કારીગીરીના નમુના દાખલ એક સોભીતો તકીઓ બનાવોછો. તે તકીઓ આપણાં રૂડાં મનમાં કેટલા રૂડા વીચારો આણી સકેછે ? આપણે અવતરીએ છઇએ તેવોજ આપણો પેહેલો તકીઓતો ઘરથી માએછે. બીજો તકીઓ માએનો ખોળોછે. તરીજો તકીઓ દુખ સુખનુ બીછાંનુંછે. અને ચોથો અને આકેખતનો તકીઓ જે ઘોર તે પાછી પુરથવી માતાજછે.

આપણી જીંદગીનો એવો હેવાલ જોઇને સેખસાદી કેહછે કે "મકુન તકીએ બર ઓમરે નાપાએદાર"—કે આ નાપાએદાર ઊંમર ઊપર તું તકીઓ ના કર—ઇઆને પાએદારી વગરની શંની જીંદગી ઊપર જાહાંજો આધાર રાખીઆના કરતાં પેલી જીહાંનનો ખજાંનો હાંસલ કરવાની કોસેશ કર. એ નસીએત જેટલી વખત બોલાએછે તેટલી વખત બોલનાર તથા સાંભળનારના ધીઆન ઊપર જો બરોબર અસર કરતી હનેતો આદમનાં બચાંની હાલત જેવીછે તેવી થાતે નહી.

જોવારે જોવો તમો તમારી નજરે જોવો કે દારાં અને જમશેદ જેવા પાહાદસાહ ગુમ થાઇ ગયા છે, અને તારાજનો કરનાર સીકનદર પોતેબી તારાજ થાયા વગર રહેઓ નથી; તેવારે તસુ તસુ જમીન થકી આપણા થોડા દાહાડાના પડોસીઓ સંઆથે શા માટે લડીએ ? જો એક લેખે જોસોતો તેઓ આપણા મેહેમાનછે—જો બીજી રીતે જોસોતો તમો

હાલી—નીઊટન—હરશલ.

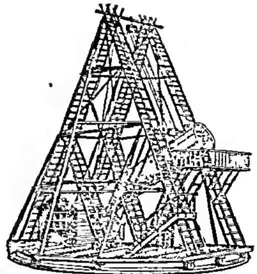
એક ગંજાર વડનું ઝાડ, જેનાં અરધા કોશ ઘેરાવાનાં છાંએઆ તલે હજારો મુસાફરો આરામ અને આશાએશ મેલવેછે; જેનાં પાન પાતરામાં હજારો પંખીઓ વાસો કરેછે, જેનાં મુલીઆં મથાલેથી જમીનમાં બાઝી મથાલાનાં ગુંબજમાં વધારો કરેછે, જેની મોટાઈ ખોદાની કીરતીને જેબ આપેછે, તેને એટલો બાહર કેમ મળીઓ હશે? જે જમીનમાં તેનું થડ તેની મદદથી, આસપાસની હવા જે ડાલીઓને રમતી ગમતી રાખેછે તેની મદદથી, વરસાદ જે પોતાનાં ટીપાંથી પાંદડાં લીલોતરીનો સણગાર આપેછે તેની મદદથી, અને વખત જે નજીવાં બીને ઊધારોને દબદબા ભરેલું ઝાડ બનાવેછે તેની મદદથી, એને એટલો બાહર મલેઓછે. તેમજ જયોતીશ શાસ્ત્રને બાહરમાં લાવવાને તરેવાર મદદની જરૂર હતી. એમાં મદદનીસ તરેવાર શખસો થઇ ગએઆછે. પીથાગોરસ, કોપરનીકસ, કેપલર, ગેલીલીઓ, તેઓમાનાં ઝલકતા તારાછે. પણ હાલી, નીઊટન, હરશલ તેઓમાં સુરીઅ ચંદરમાનું તેજ ધરાવેછે.

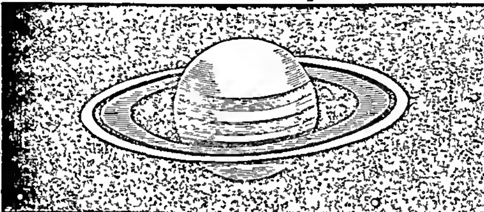
એડમંડ હાલી એક વખણાએલો જયોતીશ શાસ્ત્રી, લંડનમાં ઈ૦ સ૦ ૧૬૫૬ માં જનમેઓ હતો. નીશાળમાં જયોતીશ શાસ્ત્રપર એનું મન લલચાએઊં. ૧૬૭૩ માં એ મદરેસામાં દાખલ થયો તેની આગમચ એણે હોકા યંત્રની સોએની ચાલ વીશે અવલોકન કરયાં. મદરેસામાં ગણીત શાસ્ત્ર તથા જયોતીશ શાસ્ત્રનાં અભીઆસમાં એણે પોતાનું મન રોકીઊં. ૧૬૭૬ માં એણે પોતાનો પેહલો રસાલો ગરેહની ગતીનાં રસતાની બાબદસર બાહર પાડેઓ. એથી એની આબરૂ વધી અને એ તરતજ રાજાની નજરમાં આવીઓ. તેણે એને દખશીણ દીશા તરફનાં તારાઓનું અવલોકન કરવાને સેનટ હેલીને મોકલેઓ. બે વરસમાં એણે આ કામ ઘણી મેહનતથી પુરું કીધું. તારપછી એને રાયલ સોસાઐટીનો મીજલસી પસંદ કરવામાં આવીઓ ૧૬૮૬ માં યુરોપની મુસાફરી કીધા પછી એણે એક મોટા માણસની છોકરી સાથ લગન કીધાં. લોહચુંબકની સોએ બાબદની કલપનાપર એક ચોપડી એણે છપાવી. જેમાં આપણી પરથવીનાં ગોલાને એક મોહટું લોહચુંબક એ ગણેછે, જેના ઊતર અને દખશીણ ધરૂવ તરફ ચાર છેડાછે એવું જણાવેછે, અને હોકાયંત્રની શોએમા જે ફેરફાર થાએછે તે એઓના જોરથી એમ કેહછે. એનો બાપ જે સાબુનો ધંધો કરતો હતો તેણે દીવાલું કાહડેઆથી એના અભીઆશમાં ખલલ પડી, પણ થોહડું રહીને ગરેહની ગતી વીશેના કાયદાની તપાશ કરવા માંડી. એમી એને નીઊટનની મદદની જરૂર પડી; નીઊટને જે તેની આગત સવાગત કરી તેથી તે બહુ ખુશી થએઓ. નીઊટન અને હાલી વચ્ચે દોસતીનો ગાંઠ બંધાએઓ અને નીઊટનનો એક ગરંથ છપાવવાને હાલીએ બનતી કોશેસ કરી. ઈ૦ સ૦ ૧૬૮૬ મા હાલીએ પવન, તથા ચોમાસાં વીશે નીબંધ બાહર પાડીઓ. વલી દરીઆનાં પાંણીની વરાલ થઈ તે

હવામાં કેમ મલી જાએછે તથા વરસાદ કેમ પડેછે તે વીશે ઈ૦ સ૦ ૧૬૯૧ માં એણે એક ચોપડી છપાવી. વલી ગરેહનો મેલાપ કેમ થાએછે તથા તેથી સુરીઅ પુરથવીથી કેટલો દુરછે તેની ગણતરી કેમ થાએ તે વીશે એક ચોપડી કાહાડીં. ૧૬૯૨ માં હોકાયંત્રની સોય વીશે એક બીજો નીબંધ બાહેર પાડીઓ. અને તેમાં જે તેણે લખીશીં હતું તેની ખાતરી કરવાને રાજા વીલીઅમે તેને એક વાહાણનો કપતાન બનાવી ૧૬૯૮ માં બાહેર મોકલેઓ. પણ આફરીકા અને અમેરીકા તરફ ફરેઆ પછી એના માણસોએ ફીસાદ કીધો તેથી તેને પાછું ફરવું પડેશીં. પણ તે પાછો બીજી વખત બાહેર નીકલેઓ અને પોતાની અજમાએશથી પોતાના વીચાર ખરાછે એવું સાબેત કીધું. એની ફતેહને વાસતે રાજાએ તેને જનમ સુધી દરીઆઇ ફોજનાં કપતાન દાખલ અરધો પગાર આપતો કીધો. જરમનીનો શાહ વાલમેશીઆના કીનારાપર એક બંદર કાહડવાનો વીચાર રાખતો, તેથી ઈંગલંડની રાણી "એન" ની ભલામણથી હાલીની સલાહ તેણે લીધી. શાહ તેને જોઈને ખુશી થએઓ અને પોતાનાં આંગલાંપરની હીરાની વીંટી કાહડી તેને ભેટ દીધી. તારપછી એને ભુમીતીનો પરોફેસર આક્સફોરડની મદરેસામાં થેડવવામાં આવીઓ. તીઆં એને કેટલાક ગરંથ રચેઆ. ઈ૦ સ૦ ૧૭૧૩ માં રાયલ સોસાઈટીનો સેક્રેટરી એને થેડવીઓ. ઈ૦ સ૦ ૧૭૧૯ માં એણે જયોતીશ શાસ્રના વડાની ખુરશી મલી, અને જોકે તે વખતે એ ૬૪) વરસની ઊમરનો હતો તોપણ કોઇ મદદગાર વગર એકલો એ અવલોકન વીશ વરસ સુધી કરેઓ ગએઓ. ૧૭૨૭ માં એને લખવો થએઓ તોપણ વીદીઆ હોનર ઊપરથી એણે પોતાનું મન દુર કીધું નહી. ઈ. સ. ૧૭૪૨ માં ૧૪ મી જાનેવારીને દીને ૮૬ વરસની ઊમરે પોંહચી મરણ પાંમેઓ. ધુમકેતુઓ સુરીઅમંડલની સાથ ફરેછે તથા તેઓ સુરીઅની આસપાસ દેડવેલ વખતે ફરેછે એવું સઊથી પેહલાં સાબેત કરનાર હાલી હતો. એક ધુમકેતુ એના નામથી ઓલખાએછે; કારણ કે તે પાછો કેઆરે દેખાશે તેની ગણતરી તેણે આગલથી કીધી હતી. હાલીની વખાણમાં તવારીખ લખનાર કેહેછે કે "હમે વીચારીશીં હતું કે હમારો વીશય તેને એક જયોતીશ શાસ્રના વડા તરીકે, એક કુદરતી તવારીખ જાણનાર તરીકે, એક ભણેલા પંડીત તરીકે, અને એક ફીલસુફ તરીકે, જાહેર કરવાસર જરૂરનોછે, પણ તેની જીંદગીની તવારીખ પરથી હમે તેને એક સઊથી સરસ નાવીક, એક વખાણાએલો મુસાફર, એક શકતીવાન ઈજનેર અને એક રાજયઅધીકારીને મલતો શખસ, જોઇને અજાએબ થએઆ વીના રેહતા નથી."

વીલીઅમ હરશલ, એક નામાંકીત જયોતીશ શાસ્રી, ઈ. સ. ૧૭૩૮ માં તારીખ ૧૫ મી નવેંબરે હાનોવરમાં જનમેઓ હતો. પાંચ છોકરાંઓમાં એ બીજો છોકરો હતો અને તેઓને સરવેને તેઓના બાપે ગવઈઆનો ધંધો જે પોતે ચલાવતો હતો તે શીખવેઓ. અઢાર વરસની વએનો થએઓ તારે એના દેશની રીજમીટના બેંડમાં ચાકરી રાખવામાં આવીઓ; પણ તીઆં કંઈ વધવાની આશા ન હોવાથી ઈંગલંડમાં પોતાનું નસીબ અજમાવી જોવાને ઇ. સ. ૧૭૫૭ માં આવી પોંહચેઓ. અહીઆં કેટલીક અડચણો ભોગવેઆ પછી એને જુદી જુદી જગા મેલવીઓ. જે ઓમાં એક લશકરી બેંડ શીખવવાની, બીજી દેવલમાં આરગન વજાડવાની, તીજી જાહેરમાં થતા ગાયણોની ચાકરી હતી. એવી વખતે એણે ગણીત શાસ્ર શીખવામાં પોતાનો ફરસદનો વખત રોકેઓ અને જેમસ ફરગુસનની જયોતીશ શાસ્ર વીશે લખેલી ચોપડી પર ધેઆન દોડાવીશીં. જયોતીશ શાસ્રની પુર ખુબી સમજવાને એક દુરબીન ઘણી મેહનતે એણે પોતાને હાથે ઈ. સ. ૧૭૭૪ માં બનાવી. એથી બરહસપતીના ચંદરમાં તથા સનીસચરનું કુંડાલું એ જોઈ શકેઓ. તોપણ એથી વધારે સરસ દુરબીનો બનાવવાને એણે તજવીજ કીધી અને પોતાની ખાતરીની એક મલીતીઆં સુધી એણે ૪૩૦) દુરબીનો બનાવી. એ દુરબીનોથી જે એણે અવલોકન કરેઆં તેઓ ઈ૦ સ૦ ૧૭૮૦ માં જાહેર પડેઆં. તેમાં ચંદરમાના પરવતોની ઊંચાઈ વીશે તથા બીજા સીતારા વીશે પણ હતાં. ઈ૦ સ૦ ૧૭૮૧ માં એણે એક ગરેહ શોધી કાહડેઓ જે હમણા "યુરાનસ" ના નામથી ઓલખાએછે. એ શોધથી એ નામાંકીત થએઓ અને તીજા જીઆરજ રાજાએ એને મુસારો આપી જયોતીશ શાસ્ર પર પોતાનો વખત ગુજારવાને શકતીવાન કીધો. તારપછી એણે બીજી કેટલીક શોધ કીધી અને ઈ૦

સ૦ ૧૭૯૯ સુધીમાં યુરાનસ ગરેહની આસપાસ ફરતાં છ ચંદરમા શોધી કાહડેઆ. તીજા જીઆરજની તરફથી નાણાની મદદથી એક મોટી ચાલીસ ફુટની દુરબીન બનાવી જેનું વજન ૨૧૧૮ રતલ હતું અને જેમાના કાચનો વીઆસ ચાર ફુટ હતો તથા તે કાચની જાડાઈ સાડા તરણ ઈંચની હતી. એ પેહલી મોટી દુરબીનનુ અમે પાસે ચીત્ર આપીએછે. એ દુરબીનથી એણે સનીસચરની આસપાસના છઠા અને સાતમાં ચંદરમાની શોધ કીધી, તથા તે ગરેહપરનાં ડીબાં, તેની આસપાસના પટા, અને ધરૂવ તરફથી તે ચપટોછે એવું તેને માલમ પડેઊં. નીચેનું ચીત્ર સનીસચર ઘરેહનુંછે જેની આસપાસના સાતે ચંદરમા જોવામાં આવેછે તથા તેનીજ આસપાસના કુંડાલાંમાં બે પટા દેખાએછે. એ પટાઓ વીશે તરેવાર કલપના કરવામાં આવેછે; પણ હજુર સુધી ખાતરી ભરેલો ખોલાશો મલેઓ નથી. ઈ૦ સ૦ ૧૮૨૦ સુધી એણે ઘણાએક નીબંધો બાહેર પાડેઆ. યુરપ અને અમેરીકાની સરવે વીદીઆ હોનરની મંડલીઓએ એને પોતાનો સભાસદ કરી માન આપીઊં. તારપછી બીજા તરેવાર માન ભરેલા ઓધા એને મલેઆ, અને પોતાની બુઢી ઊમર સુધી એક સરખો વખત મેહનતમાં રોકેઓ. એણે બધા મલીને ૫૦૦૦) નવા તારાઓ શોધી કાહડેઆ. ઈ૦ સ૦ ૧૮૨૨ માં, ૨૫ મી આગસટે, સર વીલીઅમ હરશલ સવરગવાસી થએઓ.

સર અઇઝાક નીઊટન વીશે અમે આવતા આંકમાં લખશું.

મકરખોર કુતરો.

જેમ માંણસમાં ફેલ હોએછે, તેમ કુતરામાં પણ હોએછે. માણસ અકલના જોરથી તરેવાર ફરેબ રમેછે, તેમ કુતરો પણ રમેછે. હવે એવું કેહેવામાં આવેછે, કે માણસની માફક કુતરામાં સમજણ શકતી અથવા વાચા નથી. એમજ હોએતો તરેવાર રીતે કુતરો આપણને ઠગવાની વેતરણ કેમ કરેછે તેનો વીચાર આપણીથી થઈ શકતો નથી. એમા સમજણ શકતીછે કે નહી તે વીશે હલ તરત આપણને વીચાર કરવાની જરૂર નથી. એના ડાહપણ વીશે તથા એની નીમખહલાલી વીશે તરેવાર દાખલાથી ચોપડીઓ ભરાઇછે પણ એનાં ફેલ તથા લુચાઈનાં દાખલાની નોંધ આપણા જોવામાં આવતી નથી. વાસતે તેવા થોડાક દાખલા જે માલમ પડીઆછે, તે જાહેર કરવાની અમારી ઇચછાછે.

અસલી જમાનાથી કુતરો ભરવાડને તથા ખેડુતને મોટું ઊપીઓગી જાનવર થઈ પડીઊંછે એવું આપણે સરવે જાંણીએ છીએ. અને અસલથી તે હાલ સુધી બકરાંની તથા ખેતરોની ચોકી કરવામાં પોતાનાં ધણીના સેવા બજાવેછે, તેથી જાંણે એવાંજ કાંમને વાસતે ખુદરતે સરજીઓ હોએ, એવું માણસ ગુમાન લઇ જાએછે. પણ આપણને ઇઆદ રાખવું જોઇએ, કે કુતરાને કેલવણી આપીઆ શી

વાએ તે આપણને ઊપીઓગી થતો નથી. કે લવણી મલીઆ પછી પણ એ કોઈ વાર પોતાની જાત પર જાએછે અને અસલી ખવાસ છુપી રીતે પુરો પાડેછે. ગમે તેવું સારૂં ખાંણું ઘેર મલતું હોએ, તોપણ કોઈ વખત તેને કાચાં તાજાં માંસને ખાવાનો એટલોતો શોખ થઈ આવેછે.કે, તે મેલવવાની અજાએબ જેવી યુકતી કરેછે. પોતાનો ધણી જો ભરવાડ હોએતો તેને તાંહાં કંઇ બકરાંનો તોટો નથી હોતો; તોપણ તે એક પર તરાપ મારવાનો વીચાર કરતો નથી. એ બીચારો પોતાના પડોસીના માલ તરફ પણ આડી નજર કરતો નથી. એ ઊપરથી વારૂં એ એમ નહી વીચારતો હશે કે જેનું હું ખાઊછું તેનુજ નુકશાન કરવું અનઘટારતછે ? નહી ભાઈ, એનામાં એથી વધારે દાહાપણછે. એ સારી પેઠે સમજેછે કે ધણીની ચાકરી કરતાં પકડાવશ; તેમજ પડોસીને તાંહાં પણ ઓલખીતો હોવાથી પકડાવાની ધાગતી રાખેછે, અને એવી રીતે પોતાના ધણીના તથા પડોસીના નુકશાન વીશે વીચાર ન કરતાં પોતે સજામાંથી છુટો થવાનોજ વીચાર કરેછે. તેથી એવણ ઘણા દુરના ભરવાડના ટોલાં તરફ છુપી રીતે રસતો ધરેછે અને તાંહાં જઈ એક શીકાર કરી, પોતાની ખાએશ પુરી પાડી, નાહી ધોઈ, જાંણે કસામાં છેજ નહી તેમ, પાછા ધુરમાં ખરડાઈ ઘેર તરફ પગલાં ભરેછે. એની એવી લુચાઇ ભરવાડને તથા ખેડુતને માલમ હોએછે, તેથી જો બકરૂં અથવા એવુંજ જાનવર જો મારીગું ગીણું હોએતો વધારે ચોકશાઈ રાખેછે. હવે આ ડાહીઓ કુતરો જો એક વખત ફાવીઓ, તો બીજી વખત પણ તેજ ઠેકાંણે તથા તેવેજ વખતે ફરીથી તરાપ મારવા જાએછે અને તેથી કરી ફસેછે. એટલીજ, એની ચાલાકીમાં ખામીછે. એ શીવાએ ચોરી કરવામાં બધી રીતે એવો તો પુરો હોએછે કે લંડનનો ગજવાં કાતરૂ પણ હટે.†

એક કુતરાએ એક બકરૂં મારી ખાધા પછી, તરત પાસે તલાવ હશે, તાંહાં પોતાનું આંગ ધોઈઊં, કે જેથી લોહીના ટીપાંના ડાગ નીકલી જાએ. તેમ નાહીઆ પછી બાહાર નીકલી ધુલમાં અલોટાએઓ. પછી પાછો પાણી આગલ જઈ મોહાડું ઘાસમાં ઘસીઊં, કે બકરૂં ખાધાની કંઇ પણ મોહાડાંમાં તથા કોથે પણ નીસાન રેહે નહી, અને ઘણેવારે પોતાના ધણીના ઘેર તરફ જવાની હીમત કીધી. તાંહાં એણે પોતાની ઘટતી શજા ભોગવી, કારણકે એના બધા ચારા એક ચોકીદારે જોએઆ હના. પણ એના ફેલ એમ જોવામાં નહી આવતેતો બીજી કંઇબી રીતે એનો ઊપર ચોરીની સાબેતી લાગુ પડી શકતે નહી.

એક કુતરાએ, પોતાના ધણીના ખેતરથી ગાઊને આસરે દુર, થોડાંક બકરાં મારીઆં, તેટલાંમાં બકરાંના ધણીઓને માલમ પડીઊં, તેથી તેની પછવાડે લાગા. તે નાહાસવા મંડીઓ, તેથી પેલા ભરવાડોએ ગોલી મારી તેને ઘાએલ કરીઓ; તોપણ તે નાહાસી ગએઓ. પણ જે રસતે પોતાનાં ધણીનું ઘર આગલ પડે, તે રસતો મુકી દીધો અને લાંબે રસતે દરીઆ કીનારે તરી, બીજી બાજુનો રસતો ધરીઓ, અને પોતાના ઘેરની નજદીક આવીઆથી, પાસે પાંણી હશે તાંહાં પોતાને ગોલીનો ઘાહ લાગો હનો તે સારી પેઠે ધોઇઓ. એમ કીધા પછી પોતાની જે હમેશની જગો શુવાની હતી તાંહાં ગુપચુપ થુઈ ગયો. પેલા ભરવાડો તેની પાછલ લાગા હતા, તેથી તેણે જે કંઈ કીધુ હતું, તે બધું જોઈઊં અને પછી તેના ધણીને જઈને જગાડીઓ અને પોતાની ફરીઆદ કીધી. ધણી જારે કુતરાને જોવા ગઇઓ તારે તેતો ગરીબ બાપડો કસામાં છેજ નહી અને જાણે ભર ઊંગમાં પડીઓ હોએ તેમ દખાવા લાગો, પણ પેલા ભરવાડોએ જે ગોલી મારી હતી તેનો ઘાહ દેખાડીઆથી ધણીની ખાતરી થઇ અને તેને પુરતી શજા કીધી.

એક કુતરો પોતાના ધણીના ઘરથી પા માઈલ દુર એક બકરાંને મારતાં સપડાએઓ. તેવામાંજ તે નાહાસી જઈ પોતાનો ધણી ઘર આગલ બેઠો હનો, તાંહાં એક બીજા કુતરાને સુનેલો જોઈ, પોતે પણ તેની પડોસમાં જઈ ગુપચુપ સુઈ ગએઓ. પણ પછવાડે જે સખસે તેને જોએઓ હનો તે આવી પોહોંચીઓ અને તેના ધણી આગલ ફરીઆદ કરવા લાગીઓ; તે વખને જે કુતરો નીરદોશ હનો, તે ખરેખર ભર ઊંગમાં પડી રહીઓ; પણ પેલો ચોર કુતરો આસતે રહી

† નોશારીમાં તથા એવાંજ ગામડામાં કુતરો ચોરી કરવામાં કેવી ચાલાકી દેખાડેછે, તેના દરરોજ દાખલા બનતા રેહેછે. કારણ કે તાંહાં જંગલી કુતરા ઘણા હોએછે અને અહીંઆંની માફક પકડવામાં આવતા નથી રોટલી અથવા ગોસ્ત દરએક ઘરમાં કોએ ટોપલે રાખેછે તે કુતરો જાણેછે. બારીની બારી ઉઘાડી જોઈ, તે તરત ઘરમાં પેસી, આસપાસ કોઈ નહી હોએતો, જે ખાવાપીવાની ચીજ હોએ તેની પર તરાપ મારી નાસેછે. બીચારી ઘર ધણીઆણી તેને આખો દેની પછવાડે ફેકતી રહેછે.

ઊઠીને, નહી જણાએ તેમ, એક ઘર પાસે ભાંએત લીઊં હતું, તાંહાં સંતાઇને સુઈ ગએઓ. એ ઊપર થી માલમ પડેછે કે એ કુતરો પેલા શખસને ઓલખ તો હતો; એટલુંજ નહી, પણ જાંણે તે ધણી પોતાનેજ વાસતે ફરીઆદ કરેછે એવું પણ શમજતો હતો.

એવી રીતના ચાલાકીના દાખલા કોહલાંમાં પ ણ જોવામાં આવેછે; તેમજ બીલાડી પણ એવી ઠગાઈ કરેછે. તોપણ કુતરો માણસની માફક ખોટો દેખા વ કરી, પોતે ગુનેહગાર નથી એવું જણાવા માંગેછે, તેવું બીજાં જાનવરમાં જોવામાં આવતું નથી.

આ બીના પુરી કરવા આગમચ, એક કુતરી એ કરેલી ઠગાઈ, તથા તે ઊપરથી તેના બચાંની ઊપરના પીઆરનો, એક દાખલો નીચે પરમાંણે નો ધાએઓછે. એક ઘરહસથને તાંહાં કુતરી હતી; તે કુત રીએ બે વખત બચાંનો જનમ આપીઓ; પણ બેઊ વખતે તેઓને દરીઆમાં ડુબાવી મારી નાંખવામાં આવીઆં હતાં. તેથી જારે તીજી વખત બચાં થ વાની તઈઆરી હતી, તેટલામાં તે કુતરી ગુમ થઈ ગ ઈ; અને તેનો કેથે પતતો લાગો નહી. થોડા દાહાડા પછી; તે પાછી માલમ પડી; પણ તે વખતે એવું પણ માલમ પડીઊં, કે તેણે બચાંને કેથે જનમ આપીઓ હશે. એ બચાંની ઘણીબી શોધ કીધી; પણ કંઈ થા ગ લાગો નહી. પછી કેટલેક દીવશે દરીઆ કીનારે એક ખડક હતો, તાંહાં તેઓ જોવામાં આવીઆં અને તે પણ એવે ખુણે હતાં કે તેઓને લઈ શકાએ નહી.

આ કુતરીએ બચાંને જનમ આપવાની આગ લજ, તેઓના સંભાલ વીશે વીચાર કીધો હતો, એ સાફ માલમ પડેછે.

ખોટા વીચારો.

મુએલું જનમેલું બચું—માએનો ખોરાક.

ઘણી વેલા બચું મુએલું જનમેછે. તે વખતે માએ પોતાની તંદરૂસતી વીશે ઘણી ધાસતી રાખેછે, અને એમ સમજેછે કે મુએલાં બચાંનું ઝેર માએને ચ હડેછે, અને જો તેથી તેના જાંનને નુકસાંની નથી થ તી, તો તેને બીજાં તરેહવાર દરદ થશે; અને એવી ધાસતીને દુર કરવાને માટે ખાધખોરાકની ઘણી તજ વીજ કરેછે. દશ બાર દીવસ લગી થોડોએક ચોખાની રોટલીનો કટકો અને ચાહના પાંણી શીવાએ બીજો કાંઈ પણ ખોરાક લેતી નથી; તે થંડું પાંણી પણ પીવાને ડર રાખેછે; બીછાંનાં ઊપર પડી રેહે છે અને પોતાના ઓરડાના બારી બારણા બંધ કરે છે અને જરા પણ પવન આવવા દેવો અને મગ જે પવન ચહડી જવાનો, એ બેઊ સરખું ગણેછે. એ વીચારો તદન ભુલ ભરેલાછે અને તે દુર કરવા ની જરૂરછે, કાંમેકે એવા વીચારોથી ફાએદો થયાને બદલે ઘણી વખતે નુકસાન થાયેછે.

આપણા લોકોનો વીચારછે કે જો માએના ઘ રભમાં બચું મરી જાયે અને જો જલદીથી તેને મા એથી છુટું કરવાના ઊપાયે નહી થાયેતો, માએને ઝે ર ચહડીયા વગર રેહેજ નહી એવા વીચારથી તેવો ઘણા ફીકરમાં રહીને બચાંને છુટું પાડવાની ઊતાવલ માં પડેછે અને તે માહેથી ઘણી વેલા માએના જાંન ની નુકસાની થાયેછે અને જે તેવો દુર કરવા માંગે છે તેજ આગલ આવેછે. જારે માએ સમજેછે કે તે નું બચું ઘરભમાં મુએલુંછે અને આસપાસના લોકો તેને જલદીથી દુર કરવાની પેરવીમાં ફરેછે, અને તે વોની ધાંધલ જોવાથી પોતાનો જાંન ધાસતીમાંછે એ વો ડર રાખેછે, અને જારે તરેહવાર ઊપાય કીધા છ તાં બચું છુટું પડી શકતું નથી તારે તે ફકરની મા રી વધારે ધુજેછે, અને એ માહેથી શું નીપજેછે ? કા લનો દુકાલ આજે પડેછે; તે બીચારી મુએલાં બચાનાં ઝેરથી નહી પણ માતરે ધાસતી ખાધાથીજ મરણ પામેછે; અને જારે એવો બનાવ બનેછે તારે અણઘડ લોકો ખરેખરૂ માંનેછે કે મુએલાં બચાંનું માએને ઝે ર ચહડીયું.

તપાસ અને અજમાયસ ઊપરથી માલમ પડી યુંછે કે મુએલું બચું માએના ઘરભમાં તરણ ચાર મ હીના લગી રેહેછે, અને તે માહેથી માએને જરા બે ચેની શીવાએ બીજો કાંઇ પણ અવગુણ થતો નથી; અને કોઈ પણ માએ મુએલાં બચાંનાં ઝેરથી મરણ પાંમી નથી. એ વાત ઘણી અજાએબ જેવી લાગશે અને ઘણાં જણને એ વીશેનો શક આવશે, પણ શક લાવવાનું તેવોને કાંઇ પણ કારણ નથી. જારે એ પરમાંણે લાંબી મુદત લગી માએ વગર અડચણે મુ એલું બચું લઈને ફરેછે, તારે એક બે કલાકમાં મ

એને ઝેર ચહડી જશે, એવો વીચાર કેવો ખોટોછે; અને બચ્ચું જલદીથી છુટું પાડવાની ફીકર અને ધામ ધુમ ફાયદો કરવાને બદલે કેવી નુકસાનકારકછે.

જેમ આપણને દરદો થાયેછે તેમ ઘરભમાં પણ બચ્ચાંને તરેહવાર જાતના દરદો થાયેછે. કેટલાંએક દરદો માએથી ઊતરેછે. તપાસ ઊપરથી એવું માલમ પડીચુંકે કે જારે માએને તાપ આવેછે તારે બચ્ચાંને પણ ઘરભમાં તાપ આવેછે. પણ કેટલાંએક દરદો પોતાની મેલે પેદા થાયેછે. જેમકે શહીઆડ, ગોવરૂ, ચામરીના દરદો. કરમ, જલંધર, કમલો, ગોરાનો મરજ ઇતીઆદી. એવાં દરદ થયાથી બચ્ચું ઘણી વેલા ઘરભમાંજ મરણ પાંમેછે, પણ તેનાં મરણથી માએને કાંઈ પણ જાતની ઇજા થતી નથી. જારે બચ્ચું મરણ પાંમેછે તારે પોતાની મેલેજ અધુરે મહીને તુટી પડેછે, અને ઘણી વખતે બેમાલમ પુરા મહીના લગી ઘરભમાં વગર અડચણ કરવે રેહેછે.

જે બચ્ચું જનમતાંજ મરણ પાંમેછે તેની માએને કાંઈ પણ દરદ થવાની ધાસતી નથી, અને તે માએને કાંઈ પણ જાતની ચોકસ પહરેજી કરવાની જરૂર નથી. તેનો ખોરાક બીજી સુવાવરી ઓરતોના જેવો જોઈએ. (સુવાવડી ઓરતોના ખોરાક વીશે ગયા આંકમાં પાંને ૧૨૮ મેં જણાવીચુંકે.) જે લોકો થોડી રોટલીનો કટકો ખાયેછે અને પાંણી પીવાને પણ બીહેછે, તે લોકો મોહોટી ભુલ કરેછે. તદન પહરેજી કરેયાથી નાકવતી થાયેછે અને ફાયદો કરેયાને બદલે ઊલટો ગેરફાયદો થાયેછે; અને કાંઈ પણ દરદ નીકલી આવેછે.

વલી જે માએના ઘરભમાં બચ્ચું ઘણી મુદત લગી રહીને પછી જનમેછે, જે બચ્ચાંનું બદન કોહી અને સડી ગયલું માલમ પડે, તેવી માએને તાપ અને બીજાં દરદો થવાની ધાસતી રેહેછે, અને તેને તે વખતે ખોરાક વીશેની માવજત ઘણી અગતનીછે. જો એવી ઓરત તદન ખોરાક મુકી દે અને થોડી રોટી અને જરા ચાહેનાં પાંણી ઊપર રેહેતો, તેને ખચીતથી દરદ થયા વગર રેહે નહી અને તેનો જાન પણ ધાસતીમાં આવેછે. એવી હાલતમાં કુવતદાર ખોરાકની ઘણી જરૂરછે, શેરવો, દુધ, ઈંડાં, વાઇન અને એવોજ બીજો કુવતમંદ ખોરાક આપવો.

પરચુટણ.

દોલત પાક દામનથી મેલવજે;
દોલત ઉદારપણાથી કામમાં લાવજે;
દોલત સમજથી વાપડજે.

જો દેવલના ઘડીયાળને ૭ તકોરી વાગતાં ૩૦ સેકંડ થાયેતો બાર તકોરી વાગતાં કેટલી સેકંડ થશે. જવાબ. ૫૫

મનોરંજક અને સુસતકીમ કાંમમાં મશગુલ થાયાથી જીંદગીનું દુખ સઘલું કપાઇ જાયેછે અને હલકું થાયેછે.

ઈંગલંડ દેશમાં દર ૧૦૦ આદમી માહેથી ૮૯ મરદો પોતાના દોસત અને ૭૮ ઓરતો સહી કરી શકેછે.

જારે કાંમ થઇ રેહેછે તારે લોકો સીખામણ દેવા આવેછે.

જે કાંમ આપણ પોતાથી બની શકે તે કરવાને કદી પણ બીજા ઉપર આશા રાખતા ના.

આપણને પીઆર કોણ લાગેછે—જે નાહાના છોકરીના મોહો માહેથી મધુર બોલો, પેયાર ભરેલા વીચાર અને ખુશ હસવું નીકલેછે. જેને સહીપણીઓના દુખને માટે પોતાનુ દીલ દુખી થાયેછે; જેના મોહો માહેથી કદી પણ ગાળ ઈયા કલાંત સખુન નીકલતા નથી. તે પોતાની માએને કદી પણ ખીજવતી નથી અને તેનું સુખ કમતી કરવાને બદલે વધારવાની કોશેશ કરેછે.

ઓરત વીશ વરસની થાયેછે તારે તેને છેલા દાંત આવેછે અને તે દાહાપણમાં આવી એમ કેહેવાયેછે. આ જનાં વખતમાં ઓરતને દાહાપણ આવેછે તેની અગાઉ તેની આગલ બે તરણ બચાં રમેછે. અજાએબ જેવું એછે કે જારે બચાંને દાંત ફુટવા માંડેછે તારે માએને પણ દાંત આવેછે.

ઘણું કુવતમંદ ઓસડ—તાજાં ઈંડાંની દાર અને થોડી ખાંન લેઈ તેમાં જરા બરાનડી દારૂ નાખીને મેલવવું. ઈંડાંની સફેદીને ખુબ હીલવીને દાર સાથે ભેલવી, પછી તાજાં દુધથી તંબલર ભરવું અને તેમાં થોડું જાયફલ નાખવું.

અંનંતણાં માંબાપો પોતાનાં બચ્ચાંની ખરાબ ચાલ ઉપરથીજ સીખેછે કે તેવોને કેવી રીતે કેલવવાં જોઈએ.

સઉથી એદી કોણને કહીએ ? જે ચાડી ચુગલી ખાઈને જીવેછે તેને.

કેટો નામનો મોહોટો અમીકારી એમ કહી જાયેછે કે તેની જીંદગીમાં તરણ ચીજ કીધાથી તેને પસતાવું પડી

યું હતું. ૧ લું, જારે તે જમીનને મારગે જઈ શકતો તો
પણ દરીયેથી ગયો. ૨ જું, એક દાહાડો વગર કાંમ કરવે
ગુજારીયો હતો. ૩ જું, પોતાની બઈરીને પોતાની છુપી વા
ત કહી હતી તારે.

દુખી કોણ હોએછે ? પાજી, નીચો, અસંતોશી, મી
રડાઉ, વેહેમી, અને ટુકરખોર.

આપણું દીલ એક નાહાની ચીજછે. પણ તેની
ખાહેશ ઘણી મોહોટી હોયછે. તે એક ગીધ પક્ષીનો ખોરા
ક જેટલું નથી પણ તેને આખી દુનીયાં થોડી પડેછે !

જુગારીને સીખામણ—કીયો પાસો નાખેલો સરસ
કેહેવાયે ! પાસાને દુર નાખી દેવો એજ સરસછે.

મી૦ રેની નામના એક શખસે ઠંડાં પાંણીને ગતી
આપીને ઇઆને હીલવીને તેમાં ગરમી પેદા કીધી હતી અ
ને તેમાં એક ઈંડું લુજી કાહાડીઉં હતું. સુમારે દસ ર
તલ પાંણી લેઈ તેને સાંચાંની મારફતે એક મીનીટમાં ૨૩૨
વખત હીલવીને ફરતું કરી તેમાં ગરમી આંણી હતી.

વાઈન દારૂનો રંગ પારખવાની રીત—વાઇન દારૂ
ને કેટલીક વખત રાતો રંગ આપવામાં આવેછે તે પારખ
વાને એક સાફ વાદલાંનો કટકો લેઈ તેમાં બોલવો અને
પછે તે પાણીમાં બોલવો, જો રંગ આપવામાં આવીઓ હ
શેતો પાંણીમાં તરત રંગ ઓગરી આવશે પણ જો તેમ ન
હી હશેતો અરધો કલાક સુધી પાંણીમાં રંગ આવનાર નથી.

ઈંગલંડની પોસટ આફીસની પેદાસ હાલ એક કરો
ડ અને પચાસ લાખની ગણેઆમાં આવેછે અને દર વર
શે તીસ લાખની પેદાસ વધેછે એવી ગણતરી કીધામાં
આવીછે.

રૂશીઆની અંદર "જુરી" ની મારફતે અદાલતમાં
તપાસ કરવાનું હમણાંજ શરૂ થએઉંછે.

હરએક ચીજને માટે સાબુત રેહવું અને હરએક
ચીજને હઠીલાઈથી વલગી રેહવું એ બે જેમ એક એક
થી ઉલટાંછે, તેમજ હીમત અને હુલરાઈ; ખરા ધરમઆ
ચારીપણું અને મંમત અથવા ધરમનું જહનુન, એક મેક
થી ઉલટાછે.

ઈંદાંનો આકાર ગોળ અને લાંબો કાંયેછે ? કુદરત જે
ચીજ બનાવેછે તે કાંઇ પણ કારણસરછે, સઘલી ચીજમાં
મતલબછે, પણ ઘણીવાર આપણી અકલ તે મતલબ પકડી
શકતી નથી. ઈંડું એક દડી જેવું ગોળ હતેતો ચાલતે કે
નહી, તે ગોળછે તે સાથે લાંબું કાંયેછે ? એવો આકાર ઘ
ણાએક કારણને લીધે કુદરતે બેદાંને આપેલોછે. એવા આ
કારને લીધે તે ધરબમાં સેહેલથી સમાઈ શકાયેછે એટલુંજ
નહી પણ તે સેહેલથી બાહેર નીકલી શકેછે પણ એ શીવા
એ બીજું કારણ હાલ માલમ પડીયુંછે અને તેમાં તે અ
જીમ કુદાતનું દાહાપણ માલમ પડી આવેછે. હાલ વેલા
તમાં સાંચાની મદદથી ઈંડાંને સેવણ બેસાડવામાં આવેછે.
હવે એવું માલમ પડીયુંછે કે જો ઈડાંને એક છેડા ઉપર
રાખીયું હોયેતો તે માહેનું બચું મરણ પાંમેછે. હવે જો ઈં
ડાંનો આકાર બરાબર ગોળં હોતેતો કદી પણ બચાં પેદા થ
તે નહી. દરએક પખશીના ઈડાં થોડાં કે વધારે લાંબાં અ
ને ગોળ માલમ પડીયાંછે. એવા આકારનીજ શું ગરજ
પડી અને ઈંડું ઉભુ રાખીયાથી બચું શા માટે મરી જાયેછે
તેનું મુળ કારણ બરાબર કેહેવાઇ શકાતું નથી. ઓરતના
ધરબમાં બચું ઘણુંખરૂં ઉભું અને ઉધું રેહેછે પણ તે કેમ
જીવી શકેછે ? વળી માણસથી કદી પણ ઉધું લટકાઈને રે
હેવાતું નથી, અને એવી હાલતમાં તે શા માટે મરી જાયે
છે ? એના ખરાં કારણ તે અજીમકુદરતનો સાહેબજ સમ
જી શકેછે.

રમુજે ફુરસત.

૧ લું—એક ચાર અક્ષાનો બોલછે, તેમાં એવી ખુ
બીછે કે જે અક્ષા જોઇયે તે તેમાં મલી આવેછે તે બોલ
શુંછે તે કહો.

૨ જું—હું એક દીવશે ખેતરમાં ઉંઘાડે પગે ફરતો
હતો તેવામાં મને કાંઇ મલીયું; મલીયું પણ જડીયું નહી,
સોધીયું તે ગમીયું નેહી, જડીયું નહી તારે ઘર લઈને આ
વીયો, કહો એ શું ચીજ હતી.

૩ જું—એક વાઇન દારૂનાં વેપારીએ પોતાનાં મુની
મને હોકમ કીધો કે પોતાનાં ઘરનાં ભોયેડામાં (૩૨)
સોજાં વાઈનનાં પીપ આ પાસે આપેલા કોઠા
મુજબ વચમાંથી ગોઠવવાં જેથી ફરતી ચારે બા
જુથી નવ ગણાયામાં આવે. પેલા મુનીમે તે
મ કીધું અને પછે તેમાંથી તરણ જુદી જુદી
વખતે ચાર ચાર પીપ ચોરી કરી (૧૨) પીપ
પસાર કીધાં; પણ એ ચોરી એવીતો હુશીઆરીથી કીધી હ
તી કે દરએક ચોરી પછે જારે પેલો વેપારી તપાસ કરવા ગ
યો તારે પેલા મુનીમે તરણડે વખત પેલાં બાકી રહેલાં પીપો
એવી રીતે ગોઠવીને મુકેયાં હતાં કે પેલો વેપારી દર વખતે
ફરતી ચારે બાજુથી પાછાં નવ નવ ગણી ગયો હતો; તે કેમ ?

૧	૭	૧
૭		૭
૧	૭	૧

૪ થું—હેવું કીધું તે એક ઝાર,
જેની ડાહાલછે બાર.
સાંભલ ચતુર ઇનશાંન,
તે એક એક ડાહાલે તીસ તીસ પાંન.
એટલું શાંભલી તું નાથા દંગ,
તે એક એક પાતરે બબે રંગ.
તેમાં એક ઉજરો બીજો કારો,
તે શું બેહનો ચોધી કાહારો.

(બાહારથી મલેલું.)

ખોલાસો અઈ વેલાનો.

૧ લું—સરસ.
૨ જું—તરવાર.
૩ જું—શોરબ.

—॥॥—

આશા કોઈની પુરી નથી થઈ તે વીશેનું પદ.

તૃષ્ણા કોની નવ ભાગી ત્રિલોકમાં,
તૃષ્ણા કોની નવ ભાગી;
રાજાને રંકને જોગીને ભોગી,
આશા ઉમેદ સઉને લાગી; ત્રીલોકમાં; ટેક.

કોઈ તન દુખિયા કોઈ ધન દુખિયા,
અન દુખિયા રહે અભાગી;
પુત્ર પરિવારની આશા સંસારમાં,
વિશ્વ રહ્યું છે સઉ માગી; ત્રિલોકમાં. ૧
આશા પુરણ કોની નથી જગતમાં,
તૃષ્ણા બાંધીછે આધિ વ્યાધિ;
ભર નિંદ્રામાં ભલા ભમેછે,
કોઈયે ન જોયું જાગી; ત્રિલોકમાં. ૨
અપરંગ વેપારનો પાર ન આવ્યો,
કાળની તો નોબત વાગી;
લેવું દેવું ધન માલ મુંકીને,
તત્ક્ષણ ચાલ્યા ત્યાગી; ત્રિલોકમાં. ૩
સંતશીરોમણ મોટા કહેછે,
સમજે સવારા સોહાગી;
દાસ જીવન પ્રભુ મહા પદ પામ્યો,
ભકતી ભૂતળ લીધિ માગી; ત્રિલોકમાં. ૪

મરણની ચેતવણીનું પદ.

મન તુંહી તુંહી બોલે રે, આ સુપના જેવું તન તારૂં;
અચાનક ઉડી જાશે રે, જેમ દેવતામાં દારૂ; ટેક.

આકળ જળ પળમાં વળિ જાશે, જેમ કાગળને પાણિ;
કાયાવાડી તારી એમ કરમાશે, થઈ જાશે ધુળધાણિ;
પાછળથી પસ્તાશો રે, મિથ્યા કરી મારૂં મારૂં;
મન તુંહી તુંહી. ૧.

કામનો કંપો કાયા તમારી, વણસતાં નહિ વાર;
જીવ કાયાને સગાઈ કેટલી, મુંકી ચાલે વનમોઝાર;
કોનાટ ફુલ્યાં ફરવું રે, ઓચિંતુ થાશે અંધારૂં;
મન તુંહી તુંહી. ૨.

જાયું તે તો સર્વે જાવાનું, ઉગરવાનો ઉધારો;
દેવ ગાંધર્વ રાક્ષસને માણસ, સઉને મરણનો મારો;
આશાનો મેહેલ ઉંચેરો, નિશ્ચે આ કાચું કારભારૂં;
મન તુંહી તુંહી. ૩.

ચંચળ ચિતમાં ચેતીને ચાલો, ભાલો હરીનું નામ;
પરમારથ જે હાથે તે સાથે, કરો રહેવાનો વિશ્રામ;
ધીરા ધરા ધરધીરે, નથી કોઈ રહેનારૂં;
મન તુંહી તુંહી. ૪.

પોંહોંચ.

સરવે જરતોશતીઓને વાંચવા લાએક ચોપાંનીઆં.

જરતોશતી અબીઆસના તરણ આંક હમોને મલીઆછે તેની પોંહોચ માન સાથે કબુલ કરીએ છઈએ. આ ચોપાંનીઊ મી. ખરશેદજી રૂશતમજી કામાજીની કલમથી લખાએછે અને તે મધે જરતોશતી ધરમને લગતી બાબદો ઊપર લખવાને સરવે ધરમ ગુરૂઓને તેમજ મજદએશથી વાકેફ શખસોને છુટ આપીછે આ લખનાર પોતાની મતલબ એવી જણાવેછે કે હાલ એ ઘણી જરતોશતી ધરમનો અભીઆસ કરેછે તેમાં જે જે અગતની બાબદો તેને માલમ પડતી જશે તે તે બાબદો તે આલમને જાહેર કરતો જશે. જેથી જરતોશતી આલમ જે પોતાના ધરમને લગતી ઘણીખરી બાબદોથી અતીઆર સુધી અંધારામાંછે તેઓને વાકેફગાર કરશે થાએ.

આ લખનાર જરતોશતી ધરમને લગતી બાબદો જે આજ સેંકડો વરસો થઆં અંધારાંમા અને ગુચવારામા આવી પડીછે તેને વીદીઆના ઊજાસ અને અકલના તેજથી અજવાલાંમા આણની કોશેશ કરેછે, તેમા જરતોશતીઓની તરફથી પુરતી મદદ મળતી નથી એ ખરેખર દલગીરી ભરેલુ છે. દીનદાર દસ્તુરજી સાહેબ અને ધરમનું ગનેઆન ધરાવનારા બીજા સાહેબો નવી નવી બાબદો વીશે લખી આ ચોપાંનીઆંને મદદ અને નાવાકેફ જરતોશતીઓને ગનેઆન આપવામાં પછાત પડેલા દીસેછે તેમજ દીનદાર ખપનાર અને બીજા જરતોશતીઓ જેવો સાધારણ બાબદો દીનનું જહેતુન દેખાડેછે અને દીનથી વાકેફ થવાને ઘણાજ ઉમેદવાર હોએ એવું બતલાવેછે તેવો આ એક અરધા રૂપીઆની કીમતના ચોપાંનીઆને ખરીદી વાચે નહી એ પણ ભારે અફશોશ કરવા જોગ વાતછે

એ ચોપાંનીઆનો જેટલો ખપ હમોને માલમ પડીઓછે તે ઊપરથી હીમતથી કેહવાને બની આવેછે કે જરતોશતીઓમાં ધરમનું ખરૂ જહેતુન છેઆને પોતાના ધરમને અજવાલામાં લાવવાને અને તેનું ગનેઆન મેળવવાને જાજુ કાળજી દીસતી નથી.

હમો કાઈ એવુ કેહવા માંગતા નથી કે એ ચોપાંનીઆંમા જેની કાંઈ આવેછે તે સઘું વગર શક ખરૂં અને મુશતકીમછે, પણ આ ચોપાનીઆનો લખનાર ખરાં દીલ અને હેતુથી જે આપણા પાક દીનર ધરમ પછવાડે મેહનત લેછે અને આપણી સાંમને જે કાંઈ ધરેછે તે ખરેખર આપણ સરવે જરતોશતીઓને જાણવા જોગછે. તેમ આ તેમજ બીજાં ધરમને લગતા ખોલાસાના ચોપાંનીઆં તથા પતરો વાચવાનો આપણાં હમજતીઓમા શોખ વધેલો જોવાને હમો ઈંતેજાર છઈએ.

આ લખનારની મતલબ પાર પડે અને સરવે જરતોશતીઓને જેમ ભલે એટલા માટે હમો એવું છછીએછ કે દીનદાર દસ્તુરજીઓ પોતાની કલમ કશે અને સરવે જરતોશતીઓ આ ચોપાનીઊં વાંચી પોતાના ખાલેસ ધરમની ખુબી જુએ.

—॥॥—

સ્ત્રીબોધ

પુસ્તક ૧૦ મું. સપટેમબર ૧૮૬૬ આંક ૯ મો.

કરણી તેવી પાર ઉતરણી,

અથવા

બદી—રેહ છુપી કદી?

ફેકાઉસ ... ખોરાસાન શેહેરનો શાહ
ફીરોજ .... કેકાઉસનો ભતરીજો અને મરનાર શાહ ફરામરોજ નો બેટો
પાહાલન .. કેકાઉસનો વજીર
નોદર .... પાહલનનો છોકરો
ગુલબાનુ .. ખોરાસાનની રાણી અને ફીરોજની મા
મોહેરબાનુ . પાહાલનની છોકરી
તુસ ...... એક અમલદાર
હોશંગ ... ફીરોજનો દોસત
સીપાઈઓ, સરદારો, ચાકરો, ઈતીઆદી

તથા એક ભુત (ખોરાસાન શેહેરના મરણ પામેલા શાહ ફરામરોજનો દેખાવ)

પરકરણ ૯ મું.

બાદશાહ તથા નોદર.

બાદશાહ—હા, અલબત ખુનીને દેવલ સરખાં પાક મકાનમાથીબી બચાવવો જોઈએ નહી, કીનાની હદ કે પણ કદી હોવી ન જોઈએ. પણ નેક નોદર ફીરોજતો હમણાંજ આવી લાગવાનો, માટે તને શું કરવુ જોઈએ? તું તારા ઓરડામા ગુપચુપ બંધબસ થઈ બેશી રેહજે, અને ફીરોજ અતરે આવી લાગશે એટલે તેની હજુર તારી વખાણનુ વજંતર વજાડવાને અતરે હું થોડાક અમલદારોને તઈઆર રાખશ, જેઓ પેલા કાબુલીએ કીધેલી તારીફનાં કરતા તારી વખાંણ વધારે ગાશે આ ઉપરથી ફીરોજ ભોલાપણે તારી સાથ કવાએતની લડત માગીઆ વીનાં રેહશે નહી, જેથી હમો તને તુરત બોલાવશું અને લડવાને માટે થોડીએક તલવારના કોઈતા તઈઆર રાખી તમને આપશું. આ કોઈતાઓ મધે એક તેજી તરવાર હું છુપાવી રાખશ તે તું જાંણે આશરે ઉપારી લેતો હોય તેવુ દેખાવ કરી લઈ લેજે, અને તેથી ફીરોજ સાથ પટાના થોડાએક હાત રમી અચીંતો તેને એક ઘાહ દેજે એટલે તારા મરનાર બાપનાં ખુનનુ વેર વલીયુ એમ જાંણવું.

નોદર—હા, ઠીકછે, હું એમજ કરૂં. વલી તે સાથે એક બીજી કરામત મને સુજ પડેછે, તે એકે એક કાનફુટી આ વઈદ પાસેથી મને એક ખાલાનો રસ મલીઓછે, જેની ખાશીએત એવીતો ઝેરીછે કે એક છરીની અણી તે મધે બોલીને કોઈને સેહજ ઘસો ઇઆ ઘાહ કીધો હોયતો તે ઘાહ સદા વેહતો રેહછે અને પુરૂથવીની કાંઈ પણ દવા અથવા મલમપટાથી રૂઝનાર નથી—શેવટ મોહતથીજ તે રૂઝે માટે મારી તલવારની અણી ને રસ મધે હું આગમજથી બોલી રાખું, અને પટા ખેલતી વેલા સેહજ તેનાં બદનને લગાડું તો તેનો જાન ખતા થયા વીના રેહનાર નથી

બાદશાહ—વા એબી તાલ ઠીકછે, પણ એ બાબદ શર એક બે હીકમત કાંઈ બસ નથી—કામ કરવુ તો પકુ અને પુરેપુરૂં કરવું, નહીતો તેમા હાત ઘાલવોજ નહી, માટે હજુર બાજી એક વધારે ગોઠવણ કરી મુકીએ આપણે જાંણીએછ કે કવાએત, કસરત અથવા લડાઈમા ગુથાયા પછી માણસને પાણીની પેઆસ ભારે લાગેછે, ફીરોજ પણ તારી સાથે બાથ લીધા પછી પેઆશો થશે અને પાણી માગશે એમાતો શક નહી, માટે આપણ હમણાથી પાંણી મધે સોમલ ડોહવીને તઈઆર રાખીએ એટલે તેને તુરત આપી દેતા વીલમ લાગે નહી કેમ વારૂ વલી આ ગોઠવણથી ઉપલી બે તદબીરોને ટેકો મળેછે કે નહી?

(એવામા રાણી ગુલબાનુ આવી લાગેછે)

હો, હો! પેઆરી બાનુ કેહવી ખબર?

ગુલબાંનુ—દલગીરી અને દુખ દુનીઆમા દોડી આવે એકદમ,
જુઓ ગઈ નથી એક, બીજીએ ભરીઉછે કદમ.
નેકીના નર, ઓ પેઆરા દોસત, નોદર,
ધ બીજી ઘણી તારે માટે લાવીછું હુ ખબર.

નોદર—અરે, મેહેરબાની કરી કેહો! જલદી જણાવો તે કેઈ ખબર?

ગુલબાંનુ—મેહેરબાનુ તારી બેનનો મોહતે કીધોછે ઘાત,
નદી મધે પડીને ડુબી મુઇછે અકસમાત.

નોદર—નદી મધે ડુબી મુઈ! અરેરે, એમ કેમ બનીઉં!

ગુલબાંનુ—નદીને કીનારે નમી ગયલું એક બુઢું સરોનું ઝાહાડછે જેનાં ડાળ અને પાતરાં તે નદીના નીરમળ પાંણીની આરસોમાં પોતાનો છાહેઓ નાંખી મોહ જોતા દેખાએછે. તેહાં તરેહવાર ફુલોનો એક હાર લઈ આવી, અને પેલાં ઝાહાડની ઉપર ઓળવવાને એક ડાળી ઉપર ચહડી, એટલાંમાં તે ડાળી ભાંગી ગઈ અને પેળી ગંમમાં પેશએલી નાજુક નારને નદીમા નાખી દીધી. પાંણીમાં પડતાંવાર તે કાંઇ એકદમ ડુબી ગઈ નહી—ટીલા કપડાંએ તેણીને સપાટી ઉપર ટેકાવી રાખી, જેથી કલપીત દરીઆઈ દેવી અથવા જળ માણસની મોસાલે તેણીનો આકાર દેખાયો. આ વેળા પોતાના સંકટ વીશે તે એટલીતો બેફામ હતી કે જાંણે પાંણી મધેજ તેણીનું રેઠાંણ હોય તેમ નીરભય રહી થંડે પેટે અસલી બેહેનો ગાવા લાગી. અંતે; પાંણી ચુસીઆથી કપડાં ભારી થયાં તેથી પેલી નીરદોશ નાહાની નારને તળીએ ખેંચી ડુબાડી નાંખી.

નોદર—અફસોસ વાહલી બેન-વાહેન દીલ લઇ,
હંમેશગીની સરહદ ઉપર, વેહલી ચાલી ગઇ!
પાણી મળીઉં પુશકળ, હવુ તને નાહકું,
આંખોમાંથી આશુ આંણીક, શા માટે નાહક પાડુ!
કરમના કોતરેલા લેખ, ફીટી જાય નહી ફરી,
અજલની સવારી કરી, અટકે નહી એક ઘડી.
હવે દફણાવવાની તઇઆરી, કરવા તુરત કરું,
નેક ગરજશીઓ હવે, રજા તમારી લઉં.
(જતો રેહેછે.)

બાદશાહ—ચાલો ગુલબાંનુ આપણબી તુરત જઈએ તે આપણા મરનાર વજીરની વફાદારી માટે તેની એક પુતરીના ઘાત માટે તેણીના શોગમાં સામેલ થઈએ.
(જનાં રેહેછે.)

ગરીબ, નીરદોશ, કોમળ ગોલાબની કળી! હા, હા! મોહબતના મોહોતને નાહેક કેહવી મળી! જુઓ નેક વાફીરોજનાં હાતથી જારથી પાહલનનુ મરણ પામી બેટી મેહેરબાનુએ દીલપર શોગ ધરીઓ—ની લાસને મોટાં માનથી દફણાવવાને બાદશાહ, રાંણી, દરબારનાં અમલદારો ઈતીયાદી ભેગા થયા, અને ધરમગુરૂઓની સાથ સામેલ થઈ પાયદમતમાં ગયા. હવે આ જુવાન સ્રીનાં મરણ વીશે શાહ ફીરોજને કાંઈ પણ ખબર હતી નહી. તે પોતાના ઠેરાવ મુજબ પોતાના દોસત હોશંગની સાથ બાદશાહને મળવાને નીકળેઓ. એવામાં રસતામાં ઉપલી પાયદસત દુરથી દીઠી જેનો દબદબો જોઇ તેના મનમાં ભારે અંદેશો ઉતપન થયો. વળી નજર ફેરવીને જોતાં બાદશાહ, રાંણી, ઈતીયાદી, તે મધે સામેળ થયલાં જણાયાં તેથી તેને ભારે વસવસો ઉતપન થયો અને શેવટ બાદશાહની નજર ન પડે તેમ પાયદસતની પછવાડે, સામેલ થયો અને મેહેરબાનુના મરણ વીશે જાંણીતો થયો.

હવે ઘોર આગળ દફણાવવાની કીરીઆ પુરી થતાં મેહેરબાંનુનો ભાઈ નોદર દલગીરીથી હાય અને અફસોસ કરતો બોલીઓ.

નોદર—હજતરો અને લખો શરાપ પેલા દોજખી મરદનાં સર ઉપર પડજો કે જેના ઘાતકી કરતુકથી તારા હઈડાંમાં ગમ અને મગજમાં કાંટો ભરાયો. હવે સાહેબ થોભો, મારી પેયારી બેનને એકવાર છેલલી ભેટી લેઉ તેહાંસુધી મટી નાખવાની બંધ કરો (એવામાં ઘોર મધે એકદમ કુદી પડેછે.)

નાખો હવે મટળા, લાખો બોજા ધુર,
નાખો હમો ઉપર, આ ખાડો કરો પુર.
ધુરના નાંખી ઢગ, બાંધી દેઓ આ હાડ,
ધુરના હમો ઉપર, ઉઠાવો ચેવટ પાહાડ.
શીખર જેના ઉપરથી, સુરીયને લાગે હાત,
કરી શકાય વળી, ચંદરમાંની સાથ વાત.

ફીરોજ—(આગલ ધસીઓ આવી) અરે, જોઈએ એ કોણછે! દલગીરીનાં વાકીઅનો વરસાદ વરસાવનાર એ કોણ વારૂ! એ શું લાંબા ભાશણ કરી મારાં દીલની દલગીરીને હઠાવવા માંગેછ? (એમ બોલી તે પણ ઘોરમાં કુદી પડેછે.)

નોદર—ઓ સેતાની ખસલતના પોરીઆ કમજાત!
તારા કરતુકે કીધોછે મારી બેનનો ઘાત!
(તેની સાથ વળગી પડેછે.)

ફીરોજ—પણ અરે ઓ ડાહ્યા, તને મારી સાંમે ઉતરી પડવાનુ કાંઈ પણ કારણ છે ! હું તને પણ એકવાર હેતથી ચાહતો હતો તે તું ભુલી ગયો ! વારૂ એતો હોય, દુનીઆનો સરેસતોછે—રેંજી પેંજીને પણ ચેંચીં કરવાનો એક દાહાડો મળેછે, કુતરાં કોહલાંને પણ ભોસવાનો એક વખત જડેછે, એમાં નવાઈ નહી. (જતો રેહેછે)

બાદશાહ—પયારા નોદર, હીંમત ધર; ધીરજથી આપણે ગોઠવી રાખેલી હીકમત કરશું તો શેવટ પાર ઉતરશું. વારૂં, પયારી ગુલબાંનુ તમો પણ છોકરા ઉપર ચાંપતી નજર રાખતાં રેહેજો, નહીતો, એવું તેનું ઘેલાપણું તેની નાહેક ખરાબી કીધા વીના મુકશે નહી.

(સઘળાઓ જતા રેહેછે)

પરકરણ ૧૦ મું.

કેકાઊસની કરણીથી થતી ખરાબી.

શાહ કેકાઊસે પોતાના ભતરીજા ફીરોજને ઠાર કરવાને અનેક કોશેસો કીધી પણ તેઓ સઘળી વીપરથ ગઈ. શેવટે ઉપર જણાવેઆ પરમાણે નોદરને ફુસલાવીને તેની મારફતે નવી તદબીર ગોઠવી રાખીને એક સરદાર પાસ તેને તેડું મોકલયું.

સરદાર—મેહેરબાન સાહેબ, શાહ કેકાઊસે તમને બોસતાન મધે તુરત બોલાવીઆછે.

ફીરોજ—કેમ ભાઇ, શા માટે, તે તમને ખબર હશેની.

સરદાર—સાહેબ, તમારી અને નોદરની વચે લડત કરવાની બાદશાહે સરત બકીછે—બેમાંથી એક જે જીતે તેને વળી બીજાની બખશેસ મળે.

ફીરોજ—કેમ વારૂં મારી સાંથે નોદરનેજ ઠેરવવાનું કેમ બનીઉં ?

સરદાર—નોદરનેતો તમો સારી પેઠે ઓળખોછો—તે સાલેસ, રાંક અને એકમારગી ગરહસથછે, પણ તમને કંઈ કવાએતમાં પોહોચી શકે નહી. તોબી તેની કાંઈ એવીજ મરજી થઈ તેથી બાદશાહે કબુલ કીધું; વળી મેં સાંભળયુંછે કે જરા ખીસાથીબી કરકો થયોછે અને તેની સધળી સીફારસના શબદોનો બંદોબ પણ પુરો થયોછે.

ફીરોજ—લડત સાથી કરાવવાની મરજીછે વારૂં !

સરદાર—તલવારના બુઠાં કોઈતાંથી; એમાં કાંઈ જીવ જેવું નહી વળી જીતવાની સરત એછે કે જે ધણી સામાવાળાના બદન ઉપર તરણ ફટકા વધારે લઈ શકે તેને ઈનામ મળે.

ફીરોજ—હાર, જીતને માટે આપવું લેવું શું ઠેરવીઉંછે ?

સરદાર—નોદર જીતેતો ૬ અરબી ઘોડા બાદશાહે હારવા તે નોદરને આપવા, અને તમો જીતોતો નોદર તમને ૬ સોનેરી મુઠની તલવાર આપે.

ફીરોજ—વારૂં તેઆરે તમો મારા કાકાને જઈને કેહો કે હું તઈઆરછું: કવાએતને માટે બુઠી તલવાર તઈઆર રખાવજો.

સરદાર—ઠીક સાહેબ, હું તમારી મરજી જણાઉછું. (જતો રેહેછે.)

એ પરમાંણે બાદશાહે એક તલવારની અણીને ઝેરનુ પાંણી પાઈ તઈઆર કીધી, અને વળી એક કુજાંમાં ઝેર ડોહવીને પાંણી પણ તઈઆર કીધું, કે જેથી અગર ફીરોજ એકથી બચેતો બીજાથી ઠાર થયા વીના રેહે નહી. એવું ઘાટકી કરમ, એવું દુશટ કાવતરૂં નીરપરાધીની સાંમણે ચલાવતું ઈશવરે કેમ તાજેસ કરે ! અંતે ઠેરવેલે વખતે ફીરોજ બાદશાહને તેહા ગયો, જેહાં નોદર, ગુલબાનું, તથા સરદારો ઈતીયાદી હાજર હતા.

બાદશાહ—આવ ફીરોજ, ચાલ આવ, નોદરનાં હાતમાં તારો હાત મુકી બને જણ નાદાની ભુલી જાઓ—(બનેના હાત સાથે મેળવેછે.)

ફીરોજ—(નોદરને) હું દલગીરછું કે તે દાહાડે મેં તને કાંઈક દુખ લગાડીયું હતું, પણ તેને વાસતે હું મનમાં ભારે પસતાઉંછું, માટે ધરહસથ તરીકે તું મને માફ કરશે. કોઈ કોઈવાર હું ગમની જાળમાં ગુચવાયાથી ઘેલો બની જાઉંછું પણ નીરાતને વખતે હું વીચાર કરૂછું તેઆરે મારી બેવકુબી નજરે જોઉંછુ માટે મારેથી જે કાંઈ બોલાયું હોય તે કાંઈ મેલાં દીલથી બનીયું નથી એવું સમજી તું ઉદારપણે ભુલી જશે, એવી મારી આશાછે.

નોદર—હું કાંઇ પણ રીતે તને કીનો લેવાનો વીચાર કરતો નથી, તું જેમ ભોળા દીલ અને હેતથી મારી સાથ ભેળાવા ચાહેછે તેમજ હું મારા હઈડાંથી તારૂ હેત કબુલ કરૂંછું, માટે તને હું કાઇ પણ રીતે નુકશાન કરનાર નથી, એમ સત કરી જાંણજે.

ફીરોજ—તો ઠીક હવે મને ફીકર સાની, ભાઈ જેવાં હેતથી અને ભલાઇનાં હેતુથી તું મારી સાથ રમનારછે, તો મારે ફીકર શાની ? લાવો હમારાં લડવાના કોઈતાં લાવો, હમો રમીએ. પણ ભાઈ સમાલજે, હુતો તારેથી હારી જવાનો એવી મારી ખાતરીછે, મારી હુરમત છેક નાં લેતો હો.

નોદર—વા, તું મારી મસકરી કરેછે, તું કેહાં ને હું કેહાં, જાંણે મોર આગળ મગતરૂં. લાવો હવે મારે વાસતે એક બીજું કોઈતું લાવો, આતો ઘણુંજ ભારેછે. (એમ કહી પેલું ઝેરી અણીનું કોઈતું લે છે.)

(તેઓ રમવાને સરૂ થાએછે)

આ વેલા વાંચનારે જાંણવુ જાઈએછ કે શાહ કેકાઊસે ફીરોજનાં નાશનો જે ઘાટ ઘડેઓ હતો તે વીશે નોદર સીવાએ બીજુ કોઇ પણ જાંણતું ન હતું. ફીરોજની માં ગુલબાનુ જોકે પોતાના પાપી કરમથી તેને વીશે ઘણો ખરાબ વીચાર રાખતી હતી તોપણ તે પોતાના પુતરને માંનાં ખરાં હેતથી ચાહતી હતી અને તેના એક બાલને પણ ઈજા થવા દેવાને ઈછતી ન હતી.

બાદશાહ—વા, ફીરોજ શાબાસ, આ વેલા તારા કાકાની હુરમત રાખજે, વલી જો તરસ લાગેતો અતરે પાંણી તઈઆરછે. કેમ ગુલબાનુ શું કરોછ !

ગુલબાનુ—એઅદબી માંફછે, મને જરા પીવા દેઓ. (એમ બોલી રાંણી પેલું પાંણી તુરત પીઈ જાએછે.)

બાદશાહ—(બાજુએ જઈ) સતીઆ નાશ ! ખાનુ ખરાબ ! અરે એતો પીઈ ગઈ, હવે શું, થઇ રહયુ !

એવામાં પેલા બને જણ લડતાં નોદરને એકતક ખની જે વેલા તુરત પેલી ઝેરી અણી ફીરોજને ભોકી દીધી. ફીરોજને આ ઉપરથી ભારે ખુન ચહડીઉ તેથી પેલુ કોઇતુ નોદરનાં હાતમાંથી છીણુવી લઇ તેથીજ તેને પણ એક જ ખમ કીધો. બને જણ જખ્મી થયાથી બાદશાહ તથા સઘલા આસપાસનાં અમલદારો તેઓને છોડેવેછે. એટલાંમાં રાંણીને ઝેર ચહડેઆથી તે બેહોસ થઇ પડી જાયછે.

સરદારો—અરે, રાંણીને શું થયુંછે, તે કેમ પડી ગઇ!

બાદશાહ—નહી કંઇ નહી, આ લડવઇઆઓને લોહીલુહાન થયલા જોઇ તેણીનાં મગજમાં ઘુમરી આવીગઇછે.

રાંણી—નહી, નહી, લોહીથી નહી, પેલાં પાંણીથી, અરે હવે મારો જીવ ઘણો ઘભરાએછ મને ખચીત ઝેરની અસર લાગીછે. (એમ બોલી પરાંણ છાડી દેછે)

ફીરોજ—અરે અફશોસ! મારી માને ઝેર! કેમ ઝેર તેણીને કેહાંથી લાગીયુ.

નોદર—કારેગતાન ગરવ, કીધાછ તારા કાકાએ, એમ ગત કરી કહું,
અરે અફશોસ, મારી પોતાની જાલમાં, સપડાયો પોતે હું!

ફીરોજ—દગો અરે દગો! દગો દુષ્ટ નીરદય,
દગો કરી છુપો, કીધો મારો પરાજય.
લેવા વાંચી મુરાદપર, છુપુ તારૂ વેર,
દગો ઘેવટ દઇ, તે દીધુ મુજને ઝેર.

નોદર—ફીરોજ, જે ઠગારાં હથીઆરથી તારો ઘાત થયોછે તે તારાજ હાત મધેછે, એથીજ મારો પણ ઘાત થયોછે, જેથી અજલ હવે સેતાબી કરી હંમેસગીના પતાલ પેટામાં ઘસડી નાખશે. આપણી બનેની જીંદગી અરધા કળાકની બાકી રહીછે, કારણ આખી પુરૂથવી પર એવો પાસો, એવી દવા, એવી જરીબુટી કદી કોઇને મળી શકનાર નથી, કે જેના વીચીતર ગુણો આ ઝેરી હથીઆરનો થાહ રૂઝાવી શકે. માટે ફીરોજ મરતી વેળા હું તારી પાસ માફી માંગુછ અને ઇશવરને સાખશી રાખી કહુંછ કે તારાં તેમજ મારાં ખુનનો બોજો તારા કાકા કેકાઉસની ગરદન ઉપર રેહશે. વળી તારી માને પણ ઝેર લાગાથી તેણીનું મરણ થયુંછે— તારે માટે જે ઝેરનું પાંણી તઇઆર કરી રાખીયું હતું તે તેણીએ અનજાણપણે પીધુંછે, એબી ખુન એણેજ પોતે કીધા બરોબરછે.

ફીરોજ—હે ખોટી ખસલતના ખુની દાનગાન,
તારા હઇડામા કરૂં આ તલવારનુ મેઆન,
તારા જીગરના લોહમાં ભેલુ એનુ ઝેર,
મારા પીતાના ખુનનુ લઉ ગેવટ વેર.
મારી માતાની પાછળ ચાલીઓ તુંજ,
જહંનમના ગારમા નાખુ તું યા.
(બાદશાહને તલવાર ભોકેછે)

બાદશાહ—ઓ ખોદા! મારેઓ હું જાઉંછ!

ફીરોજ—ખુનરેજીની ખાઇ ખણી તેં આપ,
ડુબાડી તેમા દેછે તનેજ તારૂ પાપ.

નોદર—ખરૂં, બેશક, એને વાજબી સીખશા મળી— ઝરથી ખરાબી કરવાનું ગુજ એ પોતેછે. હવે, બાઇ ફીરોજ, આપણી જીંદગીની થોડીજ પલ બાકી રહીછે માટે આપણ એક બીજાને માફી બખશીએ એવી મારી ઉમેદછે, કારણ જેમ મારા બાપ પાહાલનનું ખુન તારી ગરદન ઉપર રેહતું નથી તેમજ તારૂં ખુન કાઇ મારી ઉપરબી નહી.
(મરણ પામેછે.)

ફીરોજ—ખોદા તને માફી બખશે! હુંબી તારી પાછળ આઉછું બાઇ હોશંગ, ખરા દીલદાર દોસત, હું તારેથી છુટો પડુછ, ઇશવર કરશેતો આપણી પરીતી અને નીતીથી બેહસ્તના બાગ મધે આપણી અમર દોસતી ખીલીને પાછી તાજી થશે. હાલતો મારી મુરાદ એટલીજ કે મારી ઉપર પડેલી કાંહાંણીનું દાસતાન દુનીઆંની સાંભે ખોલું કરવાને તું જીવતો અને સલાંમત રેહેજે.

હોશંગ—(આંખમાં આશું આંણી) નહી, એમ કાંઇ બને નહી! તારી માએ અનજાણપણે જે ઝેરી પાંણી પીધું તે મધેનું થોડુંક બાકી રહેલુંછે તે પીઇને હું પણ તારી સંગાત ચાલતો થાઉંછું.

ફીરોજ—ખોદા વાસતે તે મને આપી દે, મારાં દુખનો નીવેડો જલદી આણવાને મને તેની જરૂરછે. અગર તું મને દીલોજાનથી ચાહતો હોયતો મેહેરબાંની કરી એ વાત માંડીવાળ અને મને આપી દે.
(એટલામા તે પરાંણ છાડી દેછે)

એ પરમાંણે અરસ પરસ લેવા માટે ખાર,
એક બાદશાહી કુટુંબ થયું ગયગુ ઠાર.
કેકાઉસ હતો કીનાખોર, નીરદય, દગલબાજ,
બાઇનુ છીણવેલુ બોગવી થયો નહી તે રાજ.
સુખ ચેનની આશા પીઇ બનયોતો ચકચુર,
પરાકરમ કેટલીવાર કીધાં તેણે કરૂર!
ફરામરોજને ઝેર દઇ, કીધો પેહલા ઠાર,
ગુલઆનુને ફગાવી, બનાવી તેણે બદકાર.
ફીરોજને ફના કરવા, ફેલ કીધાં બેસુમાર,
દગો અતિ દઇ, મતલબમાં પડયો પાર.
નોદર નાહેક, મુઓ, વચમાં તેની સગાતે,
ફીરોજના હાતથી થયો, તેનો પણ ઘાત.
કેકાઉસ અંતે મુઓ પોતે પામી સંતાપ,
કરણી તેવી પાર ઉતરણી મળી આપોઆપ,

―――

હાથ.

ખુદરતના ખાવીંદે આપણો હાથ એક ચમતકારીક રમકડાંના જેવો બનાવેલોછે. તેના જેવાં ઉતંમ રમકડાં થોડાં—ઘણાંજ થોડાં મલી આવશે—બલકે કદાચ મુદલ જડશેબી નહી.

પાહાડોનાં પેટાં પોલાં કરીને લખો હાથીથી ઉંચકાશે નહી તેટલો માલ ખજાનો, આરપાર લેઇ જવાની જે હાથ તાકાદ ધરાવેછે તેજ હાથ ધાકાની મલમલ કે જેના આપણા સરીર ઉપર એકપર એક, સાત પર, વીટાલીઆં હાએ તાએ બદન ઉઘાડું દીસે, અથવા જેને ઘાસ ઉપર પાંથરી હાએતો 'માલમ

બી પડે નહી કે મલમલ અથવા બીજું કોઈબી કપડું પાંથરીશીછે તેવી બારીક મલમલ બનાવેછેનો, પછે તેજ હાથની તારીફ તમે કેટલી ગાશો ?

જે હાથ વણા અંન કે વસ્તર, ઘર કે દાર, તથા બાગ બગીચા અને જાહોજલાલીની સરવે વસ્તુઓ બીલકુલ નાબુદ થાઈ જાએ, તેના ઊપીઓગીપણાની વખાણના વજંતરો કેટલાં વગાડશો ?

એક એવી છોકરી કે જેને આસમાન પરી બનાવતાં ખુદરતે ભુલ કરીને કનીઆ બનાવી હાએ તે પોતાના લગણની સાંજે પોતાના ખાવીંદના હાથસે હાથ મેલવતી હાએ તે ખુશનમાં હાથની ખુબસુરતીનો તમો સું ખીઆલ કરશો ?

પણ વલી એક બીજી તસવીર જોવો. એક ખુણીના લોહીથી ખરડએલા દરામના હાથ જોઈને કમકમાટ પાંમીને નજર ખસાડો, અથવા બાલહતીઆના ગુનાહમાં ગીરફતાર થાએલી સીના હાથ ઊપરથી વીચાર કરી લેવો કે ઈનસાનના પાપનો ખાડો કેટલો ઊંડો ખોડાએલોછે ! જસજોરે તેવા હાથ.

ના ! બેહેન ના ! એવા દરામના દેખાવોથી દુર થાઈને મારેતો ગોખવોછે સદગુણી હાથનો ભલો પાઠ. તે હાથ કે જે હાથી જેવાં મસતાન અને ઘોડા જેવાં તેજી હેવાંનોને તાએમેદારી સીખવેછે—તે હાથ કે જે ઊજડ જમીનને હસતો બગીચો બનાવેછે—તે હાથ કે પવન, પાંણી અને બીજાં તતવોને એવી હાલતમાં લાવી મુકેછે કે જેથી તેઓ નહી બની શકે તેવાં માહુભારત કાંમો બનાવી આપેછે—તે હાથ કે જે રંગની પીછી કનતાન ઊપર ફેરવીને એવીનો તસવીર ચીતારેછે કે અસલ અને નકલ વચે બીલકુલ ફેર રેહેતો નથી—તે હાથ કે જે કીડની લખના તાર તાંણીને તેના રંગ રંગીન ચીકનની ભરત ભરેછે—તે હાથ કે જે સીતારના તારને સુર આપીને આ બદનના તારે તાર ખેંચેછે—અને છેલે તે હાથ કે જેને કોઈ નેક ઈનસાંને ખોદાઈ બેહેસ્તમા બુલંદી તરફ ઊંચા વીઓ હાએ તે હાથની હું મારાં દીલઓજાનથી કરૂં રે વખાન—કે જેથી તેજ હાથના બનાવનારની ગવાએ બેહેસ્ત બંધો જાહાંન.

—॥॥—

ઓરતોની મીજલસ.

ભાશાણ ૧૧ મું.

આજ દીને ઘણી અગતની બાબદ ઉપર હું તમારૂં ધેયાન પોહોંચાડવા માંગુંછું. મેં આગલ સમજાવીયુંછે કે માએ ઘણી વેલા પોતાના બચાંને ધવાડવાને અશકત હોએછે. એ વખતે બાહરૂતી ધવાડનારી રાખવાની અગતછે. જારે માએ પાસે ઉપાય નહી રેહે, તારે જેમ બને તેમ થોડામાં થોડી પીડા પણ પસંદ કરવી જરૂર પડેછે. ધવાડનારી રાખવી એ મોહોટી પીડાછે, પણ જારે ગરજ પડે તારે નાચારે એ પીડાને વલગવું પડેછે. પણ ધવાડનારી પસંદ કરવામાં ઘણી હુશીયારી અને સંભાલ રાખવી જોઈયે. જે પેહેલાં હાથમાં ધવાડનારી આવી, તેને વગર તપાસ કરવે કાંમમાં વલગાવી દેવી, તે જાણે કે બચાંને આગમાં નાખી દીધા બરાબરછે. પેહેલાં—

ધવાડનારી કેવી પસંદ કરવી જોઈયે !

૧. ધવાડનારી તંદરૂસત અને વગર દરદની હોવી જોઈયે.

તપાસ કરવી કે તેને કાંઈ પણ જાતનો રોગ નહી હોય. તેને તથા તેના કુટુંબમાં ખહીનો મરજ નહી હોયે. તેની ગરદન તપાસવી કે તાંહાં ગાંઠ, ગુમડાં, ભેચબા, તથા ચીરા પડેલા નહી હોયે, કાંપેકે ખહીવાલા આદમીમાં એ પરમાંણે માલમ પડેછે.

વલી તેની ચાંમડી તપાસવી કે તે ઉપર ચાઠાં, ચાંઠાં નહી હોયે, કાપેકે ગરમીના આજારવાલાને એ પરમાણે ચાંમડી ઉપર થાયેછે.

ધવાડનારી તંદરૂસતછે તેની નીશાણી કેમ જાણવી ? જો ધવાડનારી જરા આગે પુખત હોયે, તેના હોટ અને દાહાડના પારા લાલ રંગના હોયે, તેનાં દાંત એકસરખા સફેદ હોયે, અને તેનું મોહોડું ગંધાતું નહી હોયેતો જાંણવું કે તે તંદરૂસતછે.

૨. ધવાડનારીના થાનમાં દુધ પુશકલ હોવું જોઈએ.

ધવાડનારીના થાન તપાસવાની ઘણી જરૂરછે. થાન નાહાના, કડણ, હાથને ગાંઠ લાગે એવાં, અને ચાંમડી ઉપર બહુ નેસ માલમ પડે એવાં જોઈયે. એવા થાન માહેથી દુધ પુશકળ નીકલેછે. વલી થાનની ભોતરી તપાસવી; તે બચાંથી ધવાવે એવી લાંબી જોઈયે તથા તેની ઉપર ચીરા હોવા નહી જોઈયે. જો ભોતરી નાહાની હોયેતો બચાંથી ધવાઈ સકાતું નથી. જો ચીરા પડેલા હોયેતો, બચાંના હોટને પણ ધાવીંથી ચીરા પડે અને પછી તદન ધવાઈ સકાયેજ નહી.

એટલા માટે ધવાડનારી દોંગી પસંદ કરવી નહી, કાંપેકે તેના થાન મોહોટાં અને સરબદાર હોયેછે. એવાં થાન માહેથી દુધ પુરતું નીકલી શકતુ નથી, તેથી મોહોટાં થાન કાંઈ પુશકળ દુધની નીશાણી નથી

કેટલીએક વેળા ધવાડનારીને દુધ થોડું હોયછે પણ તે

ઓ એક દાહાડો આગળથી પોતાના બચાંને ધવાડતાં નથી, તેથી પેહેળાં આપણને માલમ પડેછે, કે તેના થાનમાં દુધ પુરૂ શકળછે, પણ તેની ઠગાઈ એક બે દાહાડાં તપાસ કીધાથી માલમ પડી આવેછે, બચું થકી ધડાએ રહેછે, તે બરાબર ઉંઘાતું નથી અને પીલાતું જાયેછે."

વળી જો બચાંને ધાવતાં મેહેનત પડે અને ઘણું ખેંચવું પડે અને વારેઘડીયે થાન લેવા જાયેતો, સમજવું કે થાનમાં દુધ થોડુંછે.

જો ધાવીયાથી જલદી બચું ધરાઈ જાય અને ઘણોવાર રહીને થાન માંગે અને ધાવતાં ધાવતા દુધ હોટની બાહેર નીકલી આવે, તારેં સમજવું કે દુધ ઘણુંછે

વળી જો ધાવીયા પછી બચું ઘણોવાર લગી ઉંઘાઈ રેહેતો, સમજવું કે દુધ થોડુંછે, અથવા તે માહેથી પુરતો ખોરાક મલી શકતો નથી.

વળી ધવાડીયા પછી બચાંને તપાસવું, તેને બીજું દુધ અથવા ખોરાક બતાવવો. જો તે ધરાયેલું નહી હશેતો તે ઘણી જલદથી પીઈ જશે, તે ઉપરથીજ માલમ પડશે કે બચાંને થાનનું દુધ પુરૂં પડતું નથી.

બચાને વધારે દુધની જરૂરછે. એવું કેહેછે કે ધાવતું નાહાનું બચું ૨૪ કલાકમા ૨ થીતે ૩ પેંટ દુધ પીઈ જાયેછે, અને દર વખતે ધાવતાં ૧॥ થીતે ૬—૭ આંઉસ લગી પીઈ જાયેછે.

૩. ધવાડનારીના થાનનું દુધ સારૂં હોવું જોઈયે.

સારૂં દુધ પતલું, સફેદ અને જરા બલુ રંગનું, સવાદમાં મીઠું અને વાસ વગરનું હોવું જોઈયે.

જો દુધની તપાસ કરવી હોયેતો, નખ અછી રીતે સાફ કરીને દુધનું એક ટીપું મુકવું; પછી આસતે રહીને નખ વાંકું વાલીને દુધ ધળવા દેવું; જો નખ ઉપર સફેદ સાફ નીશાણી રહીતો, જાણવું કે દુધ સારૂંછે; પણ જો તે પીલાશ ઉપર અને સાફ નીશાણી નહી હોયે અને સરેતો માલમ પડેતો, જાણવું કે દુધ સારૂં નથી.

વળી સાફ પાંણી એક તંબલરમાં ભરવું અને તેમાં દુધનાં તરણ ચાર ટીપાં છુટાં છુટાં નાંખવાં, જો તે સરખી રીતે પંથરાઈ જાયે અને આસતે આસતે બેમાલમ થાયેતો, દુધ સારૂંછે એમ સમજવું; પણ જો તે બરાબર પંથરાયે નહી, અને આરા તીરા કાપાની માફક માલમ પડે, અને એકદમ હેઠલ પડી જાયેતો, સમજવું કે દુધ સારૂં નથી.

વળી દુધને થોડોવાર રાખી મુકવું, અને પછી જોવું કે તે માહેથી કેટલી મલાઈ છુટી પડેછે; જેમા વધારે મલાઈ તેમ તે સરસ દુધ ગણાયછે. સેંકડે તરણ ભાગ મલાઈ હોવી જોઈયે.

વળી માએનું દુધ ખારનો ગુણ ધરાવેછે. હલદનું પાંણી કરી એક કાગજ ભીનવવું; તે સુકવીને તાજાં દુધમાં બોરવું. જો તે કાગજ જરા લાલ રંગ ઉપર આવેતો સમજવું કે દુધ સારૂછે.

૪. ધવાડનારી ૧૭ થી તે ૩૦ વરસની ઉમરની હોવી જોઈયે.

ધવાડનારી ૧૭ વરસથી નાહાની નહી અને ૩૦ વરસથી મોટી નહી હોવી જોઈયે. કાંયેકે તેનું દુધ એ ઉમરમાં કુવતમંદ અને સારૂં હોયેછે. ૧૭ થી નાહાની ઉમર વાળી અને ૩૦ થી મોટી ઉમર વાળીને દુધ બરાબર બની શકતું નથી.

૫. ધવાડનારી ઘણીખરી માએની ઉમરની જોઈયે.

જો માએ નાહાની ઉમરની હોયેતો, ધવાડનારી મોટી ઉમરની નહી ચાલે; અથવા માએ મોટી ઉમરની હોયે તેને ધવાડનારી નાહાની ઉમરની નહી ચાલે, કાંયેકે નાહાની અને મોટી ઉમરની ધવાડનારીના દુધમાં ફરક હોયેછે.

૬. ધવાડનારી બચાંની માએના બાંધા જેવી જોઈયે.

પતલી ઉંચી માએનું છોકરૂં, ટુકી અને રોગી ધવાડનારીના દુધ ઉપર બરાબર ઉછારી શકતું નથી.

૭. ધવાડનારી ઓછામાં ઓછી બીજા અથવા તરીજા બચાંની માએ હોવી જોઈયે.

કાંયેકે એવી ધવાડનારી પોતાનું કાંમ વધારે સારી રીતે સમજેછે; તે બચાંની માવજત કરી શકેછે. વળી બીજા તરીજા બચાંની માએને પેહેલવેહેલાં બચાં વાળી માએના જેવી દસતાન જવાની ફકર રેહેતી નથી, કાંયેકે દસતાન જવાથી માએના દુધમાં ફરક પડેછે.

૮. ધવાડનારીને દસતાન જાયે અને તેથી બચાંને દુધ પીધાથી કાંઈ પણ અડચણ થાયેતો, તે ધવાડનારી રાખવી નહી.

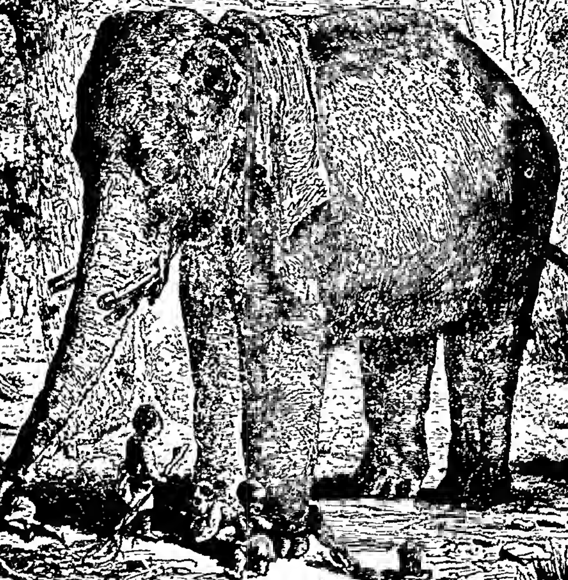
દસતાન જતી વખતે, કોઈ વખતે દુધમાં ઘણો ફરક પડેછે, તે કુવતમાં કમ થાયેછે અને સારૂં નહી હોતુ. જો બચાંને દસતાનવાલી ઓરતનું દુધ ધાવેયાથી કાંઈ પણ અડચણ નહી થાયેતો, ધવાડનારીને ધવાડવાજ દેવું; પણ જો બચાને કાંઈ પણ અડચણ થઈ, પેટ આવે અથવા વામીટ થાયેતો ધવાડવા નહી દેવું.

જો બીજી ધવાડનારી મલી નહી શકેતો, એટલા દીવશ બચાંને બીજા દુધના ખોરાક ઉપર રાખવું અને દસતાંન બંધ થયા પછી પાછું ધવડાવવા દેવું.

કેટલીએક ધવાડનારી એ વાતને છુપાવેછે અને બચાંને ધવાડીયા કરેછે તેથી બચું હેરાન થાયેછે. એ વખતે ધવાડનારીને દસતાન જાયેછે કે નહી તે જાણવાની અગતછે.

૯. ધવાડનારીનાં બચાંની ઉમર માએના બચાંની ઉમર બરાબર હોવી જોઈયે.

કાંયેકે બચાંની ઉમર પરમાંણે માએના દુધમાં ફરક પડેછે; જેમકે તરતનું દુધ જાડું અને મલાઈ જેવું હોયેછે, તે તરત જનમેલાં બચાને વાસતેજ કાંમનુંછે. બે તરણ મહીના બચાંને એવું દુધ ધવાડેતો અવગુણ થાયેછે. થોડા દાહાડા પછી દુધનો દેખાવ બદલાયેછે, તેનો રંગ જરા બલુ ઉપર આવેછે અને તેમાં કુવત પણ થોડુંછે. એ દુધ ૬—૭ મહીનાના બચાને ધવાડીયાથી તેને પુરતું પોશણ મલી શકતું નથી. આસતે આસતે દુધમાં વધારે કુવત આવતું જાયે છે, તે દુધ મોહોટાં બચાંનેજ ગુણગારૂછે, નાહાના બચાંને એ દુધ અવગુણ કરેછે, એટલા માટે જેટલા મહીનાનું બચું હોયે, તેટલાજ મહીનાનું ધવાડનારીનું દુધ હોવું જોઈયે. ધવાડનારીને જો ૭—૮ મહીના થઈ ગયા

હાથી માહવતના બચ્ચાંની સંભાળ કરેછે.

હોયતો તે ૧—૨ મહીનાના બચાંને ધવાડવાને નકામીછે. વળી ૮—૯ મહીનાના બચાંને ૧—૨ મહીનાવાલી ધવાડનારીનું દુધ નકામુંછે.

ઘણીવેલા એ વખતે ધવાડનારી પારકું બચું આએના બચાંની ઉંમરનું લાવીને ભતલાવેછે, તેની સંભાલ રાખવી જરૂરછે.

૧૦. ધવાડનારીનું બચું તપાસવું કે તે તંદરસતછે કે નહી.

બચાંનાં હોટ તથા કુલાં ઉપર ચીરા અથવા બદન ઉપર કાંઈ ફોલ્લીયા હોયતો, જાણવું કે છોકરૂં આએના દુધથી દરદીછે, તેથી સમજવું કે દુધ સારૂં નથી.

ધવાડનારીનું બચુંજ જોયાથી માલમ પડેછે, કે તેનું દુધ સારૂંછે કે નહી. જે બચું તંદરસત, ચબરાક, સારા સવભાવનું અને મેલું નહી રાખેલું હોયતો, તે ધવાડનારીને પસંદ કરવી. પણ તપાસ કરવી કે તે બચું તેનુંજછે કે નહી.

ધવાડનારી વીશેની બાબદ લાંબી હોવાથી બાકીનો ભાગ આવતાં ભાશણમાં કહી સંભલાવશ.

હાથી.

"ખુનામરકીના દેખાવની અંદર શાંત મીજાજનો, પોતાના મહાબલથી જબરો શકતીવાન, એવો જે હાથી, તે કોઈને પણ દુખ દેતો નથી; પણ પોતાની સાથે જનમેલાં ઝાડ પાનની વસતીમાં પોતાની સાલસ જીંદગી ગુજારેછે, અને ઉંઘમાં જે નાલીયરીનો ટેકો કરેછે, તેજ નાલીઅરીની નીચે ખુદરત તેને હમેશનો વાસો નરમાસથી આપેછે, જીઆં તેનુ હાડ તેની જીંદગીના વખત કરતાં વધારે વરસ સુધી પડી રેહછે. મધમાંખી તેનાં મગજનાં મોટા ખોલામાં પોતાના મીણના બુરજ બનાવેછે અને મધનો જથો એકઠો કરેછે; પછી તીઆંથી પોતાનો ખોરાક શોધવાને ખેતરોમાં બાહેર પડેછે અને તે મેલવીઆં પાછી લખો બંદ સડાના ઝુંડા તેઓજ પાછા ફરેછે. તીઆંજ દર પાડી રેહનાર નાના જીવજંતો તેના હાડકાંની બાહેર નીકલી આવેલાં ગોલ પાંસરાંની નીચે ટેકરીઓ બનાવેછે; અને તેમજ તીઆં પખશીઓ તેના હાડકાના પાંજરાંમાં પોતાના માલા બાંધવાની ઈઉક્તી ચલાવેછે." એમ એક ઈંગરેજ કવી લખી જાએછે.

આ જમાનામાં હાથી સરવથી મોટું કદાવર જાનવર છે. હાથી નવથી તે પંદર ફુટ સુધી ઉંચો હોએછે, અને વજનમાં ચાર હજારથી તે નવ હજાર રતલ સુધી હોએછે. જેમ કદને વાસતે એ વખણાએલોછે તેમજ ડાહપણને વાસતે પણ એકસરખો જાણીતોછે. એક વખત માણસને સવાધીન થયો, તો પછી ત તેને મોટો ઉપીઓગી થઈ પડેછે; એટલુંજ નહી, પણ તેનો હમેસનો તાબેદાર થઈ પડેછે અને નરમ મીજાજે પોતાના ધણીની ઉપર પરીત રાખેછે. બોજો ઉઠાવવાના કામમાં, ગાડાંઓ ખેંચવામાં, રાજાઓની તથા ઉમરાઓની સવારીમાં, લડાઈના મેદાનમાં, ચોકારની મોજમાં, અને એવાજ બીજા તરેવાર કામમાં હાથી ઉપીઓગી થઈ પડેછે.

હાથી બે જાતનો હોએછે—આફરીકન અને ઈનડીઅન. એ દેશોના જંગલમાં હાથી રાજ ચલાવેછે; તે એટલા સુધી કે શીંહ, જે જાનવરોનો પાદશાહ ગણાએછે, તથા વાઘ પણ બીહને તેનાથી દુર રેહવાને ખુશી હોએછે. તે ઘણો સરસ તરનારછે, જેથી મોટી મોટી નદીઓ પાર કરીને એક જંગલમાંથી બીજાં જંગલમાં સેહલથી જઈ શકેછે. હાથી એકઠા મલીને ટોલાના ટોલાં સાથે ફરેછે, અને એવી જંગલી હાલતમાં એની પાસે જવાને કોઈની હીમત થતી નથી. રાનમાના ઝાડોના ઝાડો થડ મેખથી પોતાની જબરી સુંઢ વતી ઉખેડી કાહડેછે, અને જો કમ નસીબે કોઈ ખેડુતના ખેતરમાં જો આવીઓ તો પછી તેનુ સતીઆનાશ થયા વીના રેહતુ નથી. એને મીઠાસ બહુ પસંદછે, માટે સેરડીઓતો રેહવા દેતોજ નથી.

એને પકડવાની તરેવાર યુકતીઓ કરવામા આવેછે. મોટાં રાનમાં એક જગા ઉપર મજબુત લાકડાંની ઝાડી બાંધી લીધામાં આવેછે, એ ઝાડીનો ઘેરાવ અતીશય મોટો હોએછે, અને એક બાજુએથી ખોલી હોએછે કે જે રસતેથી હાથીના ટોલાંને ઝાડીમા ફસાવવામાં આવેછે. કેટલાંક હજાર માણસો ટોલ, તાસા લઈ, હાથીના જંગલમાં બુમ બરાડા મારીને, તેઓને ભડકાવેછે અને તેઓને ઝાડીમાં હાંકી કાહાડતા હોએ, તેમ પછવાડે પછવાડે જાએછે. વળી મોટી આતસની ચેહ કેટલેક ઠેકાણે સલગાવેછે. એવી રીતથી બીહને હાથી નાહસતાં ઝાડીમાં સપડાએછે. હાથીને પકડવામાં તેનાજ જાતભાઈ માણસને મદદ કરેછે. પાળેલી હાથણોને એવી ઝાડીમાં રાખવામાં આવેછે, જેઓ બાહેર નીકલી પોતાની સાથે હાથીને લલચાવી અંદર લાવેછે. એવી રીતે હાથી અંદર સપડાયાં પછી, પેલો રસતો બંધ કરી લીધામાં આવેછે. પછી માણસો તેને ગોલા મારી એક નાહાની જગોમાં લઈ જાએછે. જીઆં એક બે હાથણો પોતાની સુંઢ વતી તેની એવીતો ચાકરી કરેછે, કે તે બાપડો નરમ માખણ જેવો થાએછે, તાર પછી એક ઝાડની સાથે તેનો પગ બાંધી લીધામાં આવેછે અને બે તરણ દાહાડા ભુખો તરસો રાખવામાં આવેછે, જેથી તેનો મીજાજ નરમ પડેછે. હાથી એટલોતો સમજુછે કે ચઉદ પંદર દીવસમાંતો જે હોકમ કીધો હોએ તે પરમાણે ચાલેછે. આફરીકાના લોકો હાથીને પકડવાને માટે મોટા ખાડા ખોદેછે, જેમાં તેઓને ફસાવવામાં આવેછે. એમ ફસી પડેલા હાથીને કોઈ વખતે તેના જાતભાઈઓ મદદ આવેછે. માણસની ઘેરહાજરીમાં તેઓ ઝાડની ડાંખલી તથા મટોડીના ઢગલાના ઢગલા ખાડામાં નાખેછે, કે જેની મદદથી પેલો બંદીવાન બાહેર નીકલી શકે.

હાથીના શાહણપણ વીશે ઘણાક દાખલા જાણીતાછે. "એમપરર ડામીટને" હાથીઓને ગાયણની તાલ પરમાણે નાચતાં શીખવીઆ હતા. એક હાથીએ પોતાનો પાઠ બરાબર નહી કીધો, તેથી તેને માર મારવામાં આવીઓ હતો, માટે બીજી રાતના તે પોતાનો પાઠ પોતાની મેળે મેદાનમાં શીખતો માલમ પડીઓ હતો.

નીઉપારકમાં એક હાથી દેખાડવામાં આવીઓ હતો, જેને એક નાહાની છોકરી સારૂં સારૂં ખાવાનું આપતી હતી. એક વખતે પોતાની થેલીમાંથી એક ફલ તેને વાસ્તે તે કાહાડતી હતી, તેવામાં તેની હાથીદાંતની એક દાબડી નીચે પડી વેહરમાં દબાઈ ગઈ, જે પેલી છોકરીને માલમ નહી પડી. થોહોકવાર પછી, હાથીની આસપાસ એકઠું થએલું લોકોનું ટોલું તેને રસતો આપવાને દુર થયું, પેલા હાથીએ તે લોકોની વચે પોતાની સુંઢ ફેરવી. જેથી લોકો ગભરાયાં. તેના માહવતને માલમ પડીઉં કે તેની સુંઢમા પેલી દાબડી હતી અને તે પેલી છોકરીને આપવાને તેને સોધતો હતો.

એક ઘરહસથને તીઆં કલકતામાં એક હાથણ હતી, જેને કલકતેથી ચીટાગોંગ લઈ જવાને તેણે હોકમ કીધો. રસતામા તે હાથણ માહવતથી છુટી પડી નાહસી ગઈ અને તેનો પતો લાગો નહી. પેલા માહવતે પોતાના ધણીને ખરી બીના કહી પણ તે ધણીએ કબુલ રાખી નહી. તેણે ધારીઉં કે માહવતે હાથણ વેચી હશે, તેથી તેણે મોટી સજા કીધી. આસરે બાર વરસ પછી તેજ માણસને બીજાઓની સાથે હાથી પકડવાને મોકલવામાં આવીઓ. જીઆં તેણે એક હાથીના ટોલામાં પોતાની નાહઠી ગએલી હાથણને ઓલખી. તેને જોતાંનેવાર પેલા માહવતે તેની પાસે જવાને દેડાવ કીધો અને જાનની કંઈ પણ દરકાર કરે આ વીના તથા પોતાના સોબતીઓની સલાહ ધેઆનમાં લીધા વીના તે હાથણની આગલ ગયો, હાથણે તરતજ તેને ઓલખીઓ અને પોતાની સુંઢ હીલવીને સલામ કીધી, પછી ગુડણપર બેશી તેને પીઠપર લીધો. પછી બીજા હાથી પકડવામાં તે મદદે આવી, એટલુંજ નહી, પણ પોતાની ગેરહાજરીમાં તરણ બચાં થયાં હતાં, તે સાથે લાવી. એવું બનીઆથી પેલા માહવતને પાછી આબરૂ મલી અને આગલ જે તેને ખમવું પડીઉં હતું તેના બદલામાં તે જીવે તીઆંસુધી તેનો પગાર બાંધવામાં આવીઓ. પેલી હાથણ તીઆર પછી "વારનહેસટીંગસ" ના સવાધીનમાં આવીહતી.

હાથી પોતાના ધણી ઉપર તથા જે શખસ તેને માયા દેખાડે તેની ઉપર મમતા રાખેછે, જેના દાખલા ઘણા જાણીતા છે. ઈલીઅન લખેછે કે હીંદુસથાનમાં એક ઉમરાવે એક હાથણ પાલી હતી. તે પોતાના ધણીપરની પરીતીને વાસતે વખણાએલી હતી. ગામના રાજાને તેની ખુબી માલમ પડીઆથી, તેણે પેલા ઉમરાવ પાસેથી હાથણની માંગણી કરી, પણ પેલા ઉમરાવે આપવાને ના પાડી જેથી રાજાએ જુલમથી લેવાનો ઘેડાવ કીધો. એવું સાંભલીને પેલો ઉમરાવ રાતોરાત હાથણને લઈને નાહઠી ગયો. રાજાએ તેની પછવાડે સીપાઈઓ મોકલીઆ. જેઓએ તેને એક ઉંચી ટેકરીપર જોયો, પેલા ઉમરાવે ઉપરથી તેઓની તરફ પથર ફેંકીઆ, જેમાં પેલી હાથણે પણ પોતાની સુંઢ વતી મદદ આપી. તોપણ માર ખમીને સીપાઈઓ ઉપર આવીઆ અને પેલા ઉમરાવને જખમી કીધો. તેવામાંજ પેલી હાથણ તેઓપર ફરી વલી અને કેટલાકને કચડી મારી નાખીઆ; કેટલાકને સુંઢ વતી ફેંકી નાંખીઆ; અને કેટલાકને નસાડી મેલીઆ; તાર પછી પોતાના ઘાયલ ધણીને પીઠપર લઈ એક સલામત જગાપર જઈ પોંહચી.

પીરહસ નામનો રાજા જારે લડાઈ કરતો હતો, તે વખતે એક સીપાઈ જેણે હાથીપર સવારી કીધી હતી, તે મારયો ગયો. હાથીએ પોતાના ધણીની એવી હાલત જોઈ બધાં લશકરમાં ફરી વલીઓ અને તેની લાસ શોધી કાહડી, અને તેને પોતાના બાહેર નીકલી આવેલા દાંતપર મેલી ગામમાં લાવીઓ.

એક હાથીએ કીનાથી પોતાના માહવતને મારી નાખીઓ; જેથી તે માહવતની બાઈડી એટલી ગમગીની તથા ગુસસાથી ભરાઈ ગઈ કે, પેલા હાથી પાસે જઈ પોતાના છોકરાં તેના પગ તલે નાખીઆં; અને બોલી કે "જીઆરે તેં મારા ખાવંદનો જીવ લીધો તો મારો તથા મારાં બચાંનો પણ લે." પેલો હાથી જાણે પસેમાન થયો હોએ, તેમ નરમ પડીને પેલાં બચાંમાથી મોટા છોકરાને ઉંચકીને તેણે પોતાની પીઠપર બેસાડીઓ અને તીઆર પછી પોતાના માહવતની માફક તેના હોકમ પરમાણે ચાલીઓ, તથા બીજા કોઈને પોતાની પીઠ આપી નહી.

એક સીપાઈ પોતાના પગારને દીવસે એક હાથીને દારૂ આપતો હતો. એક વખતે તે સીપાઈ છાકટો થયો; જેથી તેના અમલદારે તેને પકડવાને બીજા સીપાઈઓ મોકલીઆ. પેલો સીપાઈ નાહસીને પેલા હાથીની નીચે લપાઈ બેઠો. બીજા સીપાઈઓએ તેને તાંહાં પકડવાની તજવીજ કીધી, પણ હાથીએ પોતાની સુંઢથી તેનો બચાવ કીધો. પેલો છાકટો સીપાઈ હાથીની તલેજ ઉંઘાઈ ગયો. સવારના ઉઠીને પોતે કીઆં હતો તે જોઈને ગભરાયો; પણ પેલા હાથીએ તેને પસવારીને રવાના કરીઓ.

જે પરમાણે હાથી ઉપકારનો બદલો પીઆરથી આપેછે, તેજ પરમાણે અપકારનો બદલો કીનાથી આપેછે. પારીસમા એક ચીતારો હાથીની તસવીર લેવા માહતો હતો તેની મરજી એવી હતી કે હાથી પોતાની સુંઢ ઉંચી કરેછે, તીઆરે તે કેવો દેખાએછે તે પાડવો. એ કારણ સર એક માણસ તેના મોહમા સારૂં સારૂં ખાવાનું નાખતો હતો અને કોઈ વખતે તેને છેતરતો પણ હતો; તેથી હાથી ગુસસે થયો, અને પેલો ચીતારો એવું કરાવેછે, એમ સમજીને જે કાગલ ઉપર તે ચીતાર પાડતો હતો તે પર તેણે પોતાની સુંઢમાંથી પાંણી ફેંકીઉં.

કેપટન વીલીઅમસન એક હાથીની વાત લખેછે. તે હાથી પાગલ અથવા સુરખને નામે ઓળખાતો હતો. તેની આદત એ હતી કે પોતાની મરજીથી ઉપરાંત જરા પણ વધારે સામાન ઉપાડે નહી. જો વધારે સામાન તેની ઉપર લાધીઓતો પોતાની સુંઢથી ખેંચી પાડી નાખતો. એક દીવસે તેની એવી ચાલથી કુઆરટર માસટર ગુસસે થયો અને તેના માથામાં એક તંબુની ખુંટી ફેંકી. થોડા દીવસ રહીને તે હાથી પાંણી પીઈને પાછો આવતો હતો તેવામાં રસતામાં પેલો કુઆરટર માસટર મળીઓ, જેને પોતાની સુંઢથી ઉંચકીને એક આમલીના ઝાડની ડાલી સાથે લટકાવી દીધો અને પોતે ચાલતો થયો.

સુરતના દરજીની વાતતો કેટલાકને માલમ હશે. તે એક હાથીને કંઈ પાણી દર રોજ તે પાંણી પીવા જતો, તે વખતે આપતો હતો. તેથી હાથી પોતાની સુંઢ હમેસ દરજીની દુકાનમાં ફેરવતો. એક દીવસે દરજીએ તેની સુંઢમાં

સોએ નોકી તેથી તે ચાલતો થયો. પાણી પીધા પછી પાછો ફરીઓ, અને પોતાની સુણમા કેટલુંક પાણી ભરીને રાખીઉં હતું તે દરજીની દુકાનમાં ફેંકીઉં. તેથી તેના કપડાંનો ઘાણ વલીઓ.

નવાબ દઉલાહ લખનોની પડોસમા સેકાર કરવાને હાથીપર નીકલીઓ. તેને તથા તેની સાથની સવારીને એક ખીનમાંથી જવું પડીઉં. એ ખીનમાં કેટલાંક આજારી માણસો સુતેલાં હતાં. નવાબની સવારીને જોઈને તે આજારી માણસોના સગાં વાહલાં જે તેઓની સાથે હતાં તે બીહને નાહસી ગયાં અને તેઓને પડી રેહવા દીધાં. નવાબ દઉલાહની મતલબ તેઓની ઉપરથી હાથીને ચલાવી જવાની હતી, માટે માહવતને હાથીને આંપીને ચલાવવાને કહીઉં. જયાંસુધી રસતો હતો તીઆંસુધી હાથી ચાલીઓ ગયો, પણ જયારે પેલાં આજારી માણસોની નજદીક આવી પોંહચીઓ, તીઆરે ઉભો રહેઓ અને આગલ વધે નહી. નવાબ દઉલાહે માહવતને આંકણી ભોકવા કહીં, પણ હાથી આગલ વધે નહી. આખેર જારે ઘણો માર પડીઓ, તારે પેલા હાથીએ પોતાની સુણથી દરએક આજારી આદમીને ઉંચકીને એક કોરે મુકીઉં અને એમ રસતો કરીને આગલ વધીઓ. જુઓ ! માણસનુ હેવાનીઅતપણું—અને હેવાનનું આદમીઅતપણું !

હવે પાસેનાં મોટાં ભીતર તરફ જુઓ ! જુઓ, હાથી આપાનુ કાંમ કરેછે. આપણે એને તરેવાર કાંમ કરતાં જોયા હશે, પણ આ દેખાવ નેવોજ માલમ પડેછે બનારસ જતાં રસતામાં એક છાવણીની જગાપર નજરે પડેલા દેખાવનુ એ ચીતરછે. અહીંઆં કેટલાક માહવતોનાં કુટંબોએ હાથીની સાથે છાવણી કરી હતી. જારે માહવતની બાએડીને ખાણું પકાવવામાં રોકાવું પડે, તારે નાના બચાંની સંભાલ કોણ રાખે ? એવી વખતે માએ પોતાનાં બચાંને હાથીની પાસે રમતાં મુકેછે. હાથી તેઓની સંભાલ એવીતો નરમાસથી લેછે કે આપા એક કોરે હટે નાના બચાંની અટકચારી ચાલ કોણને નથી ખબર ? તે પરમાંણે બચું ઘડીમાં તેના પગ તલે વીટલાએ, કોઈ વખતે હાથીના ખોરાકની ડાંખલીમાં ભેરવાએ, કોઈ વખતે તેના પગની સાંકલ સાથે લપેટાએ, તો એ બધી વખતે તેને ગુંચવારામાંથી હાથી પોતાની સુણથી મોકલું કરેછે. જો બચું હાથીની હદથી બાહેર નીકલી જતું હોએ, તો પાછું ઉંચકીને તે પોતાની પડોસમાં મુકેછે. અને એ બધી વખતે બચાંની મા નબરવસ પોતાનું કાંમ કરેછે. જાનવરનું શીઆણપણ, તેનો પીઆર, તેની નીઝકહલાલી ઈતીઆદી માણસની સાથે સરખાવો અને સરવથી માહ શકતીવાન જે ભલો ઈશવર તેની કુદરત પીછાણો !

તંબાકુ.

દુનીઆંમાં જણાએલી અને વપરાતી જેહરી વનશમતીઓ તરણછે. ૧ ગાંજો ૨ ધતુરો. ૩ તંબાકુ. એઓમાં ધતુરો શણીથી વધારે ઊનચી પદવી ધરાવનારી જેહરી વસતુછે તેથી ઊતરતો ગાંજો અને શણીથી હલકી તંબાકુછે.

તંબાકુ કેટલી લાંબી મુદત શુધી જણાએલો ન હતો, જેઓ તેનો ભુકો કરી શુંગવામાં વાપડતા હતા તેઓની તે વખતમાં હશી થાતી હતી. ઈંગલંડના બાદશાહ પેહેલા જેમસે "તંબાકુ" ખાધાથી અને તપકીર શુંગવાથી ઊપજતા ગેરફાએદાઓ વીશે એક ચોપાંનીઊ લખેઊં હતું. તે વખતના પોપ તરીજા અરબાને જેઓ દેવલમાં તપકીર શુગતા હતા અથવા તંબાકુની બીરી પીતા હતા તેઓને નેઆત બાહેર કાહેઆ હતા અને તેમજ માહારાંણી એલાઈજાબેથે એવી વસતુ વાપડનારાઓને મોટી શીખશા કીધી હતી. કેટલાકોના નાંખ કાપી નાખેઆં હતાં, એવું હોવા છતાં આએ જેહરી વનસપતીનો અતીઘણો ખપ થાતો હતો. એ વસતુનો ખપ એટલોતો હતો કે સરકારે તે ઊપર મોટો કર નાખેઓ હતો, તે છતાં લોકો વાપડેઆ વગર રેહેતા ન હતા. હાલ સરકારને એ વસતુ ઊપરના કરની મોટી આવકછે. વેપારમાં બે જાતના તંબાકુ આવેછે. પેહેલો પાતરાંનો તંબાકુ જે ખાધામાં અને પીવામાં વપરાએછે. બીજો તે પાતરાંમાંથી બનાવટ કરીને બનેલી તપકીર જે માતરે શુંગવામાં અને વારે ઘડીએ દાંતણ કરવામાં વપરાએછે.

તંબાકુ બનાવવાને માટે પાતરાંને પેહેલાં ભીજવીને દાબી રાખેછે અને થોડાક દાહાડા પછી કાપીને કામમાં લગાડેછે. તપકીર બનાવવાને તંબાકુનો ભુકો વપરાએછે, તે ભુકાને એક મોહોટાં કાદવનાં વાશનમાં મુકી, તેમાં ખમીર ચહડાવવાને માટે સાદું પાંણી અથવા નીમખનું પાંણી છાંટેછે (નીમખનું પાંણી છાંટવાથી તંબાકુને ફુગ આવતી નથી) પછી તે વાશનને બંદ કરીને ૨—૩ મહીનાં સુધી રાખી મુકેછે જેથી તંબાકુમાં પુરતું ખમીર ચહડેછે. તેઆરબાદ તેને બાહેર કાહાડી કુટીને તેની તપકીર બનાવેછે જે છીકની તપકીર આવેછે તેની બનાવટમાં થોડોક ચુનો ભેલેછે અને પાતરાંને વાટવાની અગાઊ અતીઘણાં શુકાં કરેછે.

તંબાકુ ખાધાથી જે ખરાબ પરીનાંમ ઊપજેછે તે જાણવા જોગછે. ખાધા પછી તુરત ગલામાં આગ બલેછે, પેટમાં જવાથી કાંઈ કાપતું હોએ તે માફક પેટમાં લાગેછે. થોડાક વખત પછી ઊબક અથવા ડીક

આવેઆ કરેછે, અને તેમ થાવાથી જે કાંઈ ખાધેલું હોએછે તે બધું ઊલટી થાઇ નીકલેછે, જે પરમાંણે અફીમ ખાધાથી ખુશ કેફ લાગેછે અને હુંગ આવેછે તેમ એની કાંઈ ખુશ કેફ નથી, એ ખાધાથી ઊલટી જીવ ઘુજેછે અને માથું દુખીઆ કરેછે અને અતીશય ફેર આવેછે, બદનનાં શઘલા સાંધા ઢીલા થઈ નીકલી પડતા હોએ તેમ લાગેછે, હાથ પગમાં કાંઈ જોર નહી હોવાથી શીધું ઊભું રેહેવાતુ નથી. આંખે અંધારાં આવેછે અને માણસને અતીશય બેચેન કરી નાખેછે, એમ છતાં જેઓને તંબાકુ ખાવાની તએછે તેઓને ખાધા વગેરે ચાલતુ નથી, તપકીર લીધાથી કાંઇ ઓછા ગેરફાએદા ઊપજતા નથી. આપણાં લોકોમાં કેટલાકો દાંતણ કરતી વખતે તપકીર દાંતને ચોલેછે, પણ જે લોકોને ઊલટીની તએ હોએછે અને જો તેઓ તપકીર દાંતણ કરવામાં વાપરેતો તેઓની ઊલટી દવા દારૂથી પણ બંધ થાતી નથી, તેવાંઓને ભલામણ કરવી જોઈએ કે થોડી થોડી કરીને તેઓએ તપકીર છોડી દેવી તેથી જરૂર ફાએદોછે. તપકીર અથવા તંબાકુની એક વખત તએ પડી એટલે તે મરવાની નથી, જે પરમાંણે અફીમની તએ જેઓને હોએછે તેઓને તે વગર ચાલતું નથી. તે પરમાંણે આએ જેહેરી વસતુની પણ તએછે. એક પાદરી જેહેને તપકીર સુગવાની તેવ હતી તેણે એક દાહાડે તપકીર સુંગવાથી ઊપજતા ગેરફાએદાઓ વીશે એક લાંબું ભાશાંન કરેઊં. તે બોલીઓ કે તંબાકુ એ એક જેહેરી વસતુછે તે અમેરીકાથી આવેછે, તેનાં પાતરાંમાંથી તેલ કાહાડી તેનું એક ટીપું જો જાનવરોને પાઈઊં હોએતો તેઓ તરત તફરીને મરણ પાંમેછે. જો માણસજાતે તેનો તંબાકુ બનાવી ખાધો હોએ, અથવા પીધો હોએ અથવા તપકીર બનાવી સુંગી હોએતો તેથી તેનાં છેરા ફેરફાર થાઇ જાએછે, તેનું મોહોડું ફીકું મારેછે, વારેઘડીએ લીધાથી તેની છાતી ઊપરથી લોહી પડેછે, તેની ધાત પતલી થાએછે, એટલાં ખરાબ પરીનાંમ છતાં તેની લેવાની, પીવાની અથવા ખાવાની જો તએ પડીતો પછી તે છોડાતી નથી. તે બોલીઓ કે રાજા ચીઠરેઉનીસને તેવી તએ હતી તેણે છોડવાનાં અતીઅંત ઊપાઓ કરેઆ પણ કાંઈ વલેઊં નહી. મુકી દીધાથી તે ઊલટો આજારી પડેઓ. છેલે અંતે જે જાહારે મરવા પડેઓ તારે તેનાં ડાકટરે તેને તપકીર લેવાની તએ હતી તેથી તે પાછી લેવાને ફરમાવીઊં, એટલું બોલી તે પાદરીએ જે પરમાંણે રાજાએ કીધું તેમ તેણે કરી બતલાવીઊં, પાદરીએ પોતાનાં હાથમાં એક રૂપાંની દાબડી લીધી અને બોલીઓ કે રાજાએ આએ પરમાંણે દાબડીનાં મથાલાં ઊપર બે આંગલાં ઠોકીને દાબડી હુંગાડી, પછી આ પરમાંણે ચમતી ભરીને તપકીર લીધી અને એમ હાથ ઊનચો કરી નાંખમાં શુરાકો લીધા, જેમ બોલતો ગએો તેમ પોતે પણ તપકીર લેતા ગઓ.

આંનડામાંન ટાપુ—ગુનેહગારોને તરીપાર કરવાની જગા.

આ ટાપુનું ઝુંમહું હીંદુસથાનની દખશીણ—પુરવ તરફ અને બંગાલની ખાડીમાં દાખલ થતાંજ આવેલુંછે; અને આપણું ચોમાસું જે દખશીણ—પશચંમ તરફથી ઈઆને નઈરૂત ખુણેથી ફુંકેછે તેના મોહોમોજછે જેથી વરસના નજદીક છ મહીના તાંહાં ચાલુ વરસાદ રેહેછે.

જે જગા અથવા ટેકડીની આસપાસ ચોતરફ દરીઆ ફરી વલેઓ હોએ તે જગા અથવા ટેકડીને આપણે ટાપુ અથવા બેટ કરી કહીએ છઈએ. એ ટાપુની આસપાસ બંગાલનો દરીઓ લાગોછે અને એ દરીઆમાં વારેઘડીએ તાફાંનો થાએછે જેથી વાંહાંણોને એ ટાપુના ખડકાથી ઘણુ નુકશાન થાએછે. એ ટાપુઓનો વીસતાર નજદીક તરણ હજાર ચોરસ માઈલછે અને અહીંઆં વસનારી જાત એક જાતના હબસીઓનીછે. એ હબસીઓ જમીન ઊપરની સઘલી જંગલી જાતો કરતાંબી ઊતરતે દરજજાના જંગલીઓછે. તેઓ અતીશએ કાલા, તેઓના બાલ ઊન સરીખા, અને તેઓનુ કદ પાંચ ફુટની હમેસાં અંદર હોએછે. તેઓનું નાંખ ચપટું, હોઠો જાડા, પેટ મોટું અને આગળ નીકલી આવેલું, તેઓના પગ અને હાથ ઘણાજ પતલા અને દુબલા, અને તેઓની આંખ ઝીની અને રાતી હોએછે, અને તેઓનો સઘળો દેખાવ લુખા અને ફાડી ખાનારા જંગલીઓના જેવો દખાએછે. તેઓ પાસે કસીબી રીતનો હુનર નથી. તેઓ નાગા ફરેછે અને માંછલી પકડી ગુજારો કરેછે. તેઓ પોતાના શેકારને આગમાં નાંખે

છે અને જેવો તે ગરમ થએઓ એટલે તેને ખાવા મંડી જાએછે. તેઓ પોતાના બાળને લાલ રંગેછે; અને એ ટાપુમાં બારીક જીના જનાવરો ઊભાઈ જાએછે, તેથી દુર સવારના પોતાના બદનને એક જાતની મટોડીથી પલાસટર કરેછે, જેની ઊપર જાનવરોનો દંખ લાગુ પડતો નથી. તેઓ ગેશઓમાં બરાઈને રેહેછે અને પારકા લોકોને જોવાને કંટાળેછે.

આ ટાપુ લીલોતરીથી ભરપુરછે અને કેટલીએક તરફથી બંદરો કરવા લાએક ખાડીઓ આવીછે. એ ખાડીઓમાં માંછળી પુશકળ મલી આવેછે અને ગાંમમાં થોડો ઘણો ડાંમર પણ થાએછે.

જોકે આ ટાપુ હીંદુસથાનમાં ઈંગરેજ સરકારને હસતક કેટલુંક વરસોથી ગણાતું હતું તોબી અતીઆર સુધી ફકત નાંમનુજ અને વગર ઊપઓગી પડેલુ હતું, પણ ૧૮૫૭ માં હીંદુસથાંનમાં સીપાઈઓએ જે બલવો ઊઠાવીઓ તે બલવામાં પકડાએલા ગુનેહગારોને તાંહાં તરીપાર કીધા હતા. એ વખતથી હીંદુસથાનમાંનાં ઈંગરેજ સરકારનાં ગુનેહગાર બંદવાઓને તરીપાર કરી રાખવાને માટે એ ટાપુ ઘણુજ સલામત માલમ પડીઊછે; અને હાલમાં તરીપાર થએલા બંધવાઓથી વસેઊછે.

પેહલાં ગુનેહગારોને શીંનગાપોર, પીનાંગ અને બાટનીબે ખાતે તરીપાર કરતા હતા, તે હાલમાં બંધ પાડીઊછે અને આ નવાં ટાપુમાં મોકલેછે.

મુંબઈમાંથી આજ દસ બાર માસની વાત ઊપર જે બાઠીઆઓને જનમ શુધી દેશનીકાલ કરવાની શજા થઈ હતી તેઓને પણ એજ ટાપુમાં મોકલાવીઆંછે.

એ ટાપુ આગલ આગલાં વરશો ઊપર સરકારી તેમજ વેપારી વાંહાંણો જેવો તોશંન ખાઈને જઈ પડતાં હતાં તેઓનાં માણશોને આ ટાપુનાં જંગલીઓ મારી નાંખી ખાઈ જતા અને વાંહાંણોના કકડા કરી નાખતા હતા. એવુ માલમ પડીઊછે કે એ તરફથી પસાર થઈ ચીન અને બીજાં મુલકો ખાતે જનારા કેટલાંક બારકસો કાંહાં ગુમ થઈ ગયાંછે તેઓનો આજ શુધી પતો લાગતો નથી; તેને માંટેબી એવુજ અટકળી શકાએછે કે તોશંન ખાઈ આ ટાપુ આગલે તે વાંહાણો જઈ પડીઆં હોએ અને આ માણસોને [illegible] કરનારે જંગલીઓનાં તેઓ ભોગ થઈ પડીઆ

દુ:ખનો દરીઓ—સુખનું મુલ.

નાદરશાહ અને સુનદરબાઈ.

નાદરશાહ—ઓ, સુનદરી ! સુનદરી ! સુનદરી !! મારૂ સતીઆનાશ વલીઉં; મારી ખરાબી થઈ, મારૂ નામ તારાજ થયું; મારી આબરૂ હવાપર ઉડી ગઈ. ઓ સુનદરી, સુનદરી, મારાં બચ્ચાંનુ શું થશે ! તારૂ શું થશે ! ઓ, ખોદાવનતાલા ! આ શું થઈઉ ! મારો ગુનાહ શો !

સુનદરબાઈ—મારા વાહલા નાદર, આ તે શું ? મને કંઈ સમજ પડતી નથી. ધીરજ ધરીને મને સમજાવો તો ખરા.

નાદરશાહ—ધીરજ બલી. જીવતર બલીઉં. નામ બલીઉ. ગામ બલીઉ. ઓ ખોદાદાર મારો છુટકારો જલદી કર.

સુનદરબાઈ—ઓ મારા વાહલા, વાહલા નાદર ! એ મારા જીગરના સાથી ! ઓ મારા હાતમ દીલના ધણી ! મારી છાતી ભરાઈ આવીછે. મને જલદી ખોલાસો કરો તો કેવુ સારૂં ? એવો તો શું ગજબ આવી પડીઓછે કે જે તમને આવા દુખમા બાહવરા કરી નાખેછે. દયાલુ નાદર, મોટાં દીલનાં નાદર, મારા નગીના નાદરે, તમારૂ દુખ તરત મને કહો.

નાદરશાહ—અહા, અહા, અહા; સતીઆનાશ વલીઉ. સુનદરી ! સતીઆનાશ વલીઉં. મારાં બચાનું શું થશે ! સુંદરીનુ શું થશે ! ઈશવર મને જમે કર. મને આ દુનીઆથી દુર કર. અહા, સતીઆનાશ વલીઉં !

સુનદરબાઈ—(વલગી પડી, કોટી કરીને અને અહીં તહીં હીલવીને) નાદરશાહ ! નાદરશાહ ! તમે મને સાંભલોછો કે નહી. મારૂ બોલેલું ફોકટજ કે ? નેક નાદર, કહો મને, કહો શું છે તમને, કહો મારા નાદર, કહો.

નાદરશાહ—દુનીઆંથી ગયો—આબરૂથી ગયો—લોકોમાં બદ થયો. હવે રહીઉ તે શું ! સુનદરી છોડ મને. જવારે અહીંથી.

આવી રીતનો બનાવ એક સાંજની વખતે નાદરશાહની વાડીમા બનીઓ. સુનદરબાઈ ફરતાં હતાં, તેવામાં નાદરશાહે આવી, હાએ અફસોસ ઉપર કહેઆ મુજબ દેખડાવી; સુનદરબાઈની આંખમાંથી આશુ તરતર તરતર ટીપાવા લાગાં. પોતાના ધણીને કોઈ પણ દીવસે હાવા વીલાપમાં જોએલા નહી, તેથી તેણીનુ હઈડું અતીશય ભરાઈ આવીઉં હતું અને આંસુ જો હઈડાંના કુવામાંથી ઝરાની માફક નહી વેહતે, તો હઈડું ઉભરાઈ આવી, સુનદરબાઈને ખચીત ગુંગરાવી, બેસુધ કરી નાખતે એમાં શક નહી. પણ નાદરશાહાતો પોતાની ગમગીનીમા એવાતો ગીરફતાર થઈ ગયા હતા, કે આસપાસ શું ચાલીઉં જાએછે, તેની કંઈ પણ તેવણને ખબર ન હતી.

એટલામાં જાલ જે નાદરશાહનો ખરો વફાદાર ચાકર હતો. ને બાઈને તથા શેઠને વાસતે ચાહે લઈ આવીઓ. [illegible] આ દેખાવ જોઈને દંગ થઈ ગયો અને વીચારવા[illegible] કે આને શું આફત આવી પડી હશે. સુન

દરબાઈએ જાલને જોતાંને વાર આંખ લુછી, જાણે પોતાની દલગીરી છુપાવાની વેતરણ કરતાં હોએ, એવું દેખાડીઉં અને તીજા શખસની હાજરીથી નાદરશાહને પણ સુધ આવી. જાલ સમજુ હતો તેથી બાંઈની તથા શેઠની આગલ ચાએનું પેઆલું મુકી એક બોલ બોલીઆ વીના પાછો ફરીઓ.

નાદરશાહ—સું સુનદરબાઈ તમે રડતાં હોવ તેમ મને લાગેછ. વાહ ! હું તમારી ઉપર મારો આધાર રાખુંછું અને તમે એમ કેમ હીમત છોડી દેઓછો.

સુનદરબાઈ—ઓ, મારા અસુલીઅ નાદર ! જીહાં સુધી હું તમારો નેક ચેહરો જોવાને જીવતી રેહવશ, 'તી આંસુધી કદીબી હીમત છોડી દેવશ નહી. મારૂં રડવાનું કારણ કંઈ નાહીમત નહી હતું: વારૂં, પીઆરા નાદર, તમારી ઉપર શું દુઃખ આવી પડીઉંછે તેતો જણાવશો ?

નાદરશાહ—હા; સુનદરી હું તમને નહી જણાઉં તો મારો બીજો તમારેથી સરસ શાથી કોણછે કે જેને હું જણાઉં ? પણ હમણા નહી. મારીથી બોલાઈ શકાતું નથી. જરા મને વખત આપો.

એમ કહી નાદરશાહા પાછા વીચારમાં પડીઆ. સુનદરબાઈ પાસે બેશી વમાસમાં પડીઆં. બાગમાં તરેવાર જાતના ફલ તથા ફુલો બાહારમાં આવી પવનની મીઠી લેહકીથી ગમત કરતાં હોએ, એવી રીતે દેખાતાં હતાં; બાગમાં અનેક જાતના પંખીઓ મધુર રાગથી પોતાના પેદા કરનારની વખાંણ ગાતાં હોએ, એમ લાગતું હતું, સુરજનાં અસત પાંમતાં કીરણો સરવે લીલોતરી ઉપર અને વલી બાગમાના સોહામણા બંગલા ઉપર સુનેરી ટોર અહડાવતાં હોએ, એવું માલમ પડતું હતું. એવા દેખાવથી પાકીજગી અને બેહશતપર આપણો જીવ દોડીઆ વીના રેહ નહી. પણ આએ વખતે તે દેખાવના તલેસમાતથી પણ નાદરશાહ તથા સુંદરબાઈપર કંઈ અસર થઈ નહી. વખત વધતો ગયો. અંધારૂં વધતું ગયું. પંખીઓનો સરોદ નરમ થયો. બાગનો દેખાવ બદલાતો ગયો. તોપણ નાદરશાહ જેમના તેમ બેઠેલાજ હતા.

એકીનદાર જાલ બીચારો ગભરાયો. જમવાનો વખત થઈ ગયો, તોપણ શેઠ શેઠાણી બંગલામાં ન આવીઆં તેથી તેઓ તરફ ગયો. તેઓની આગલ જતાં અચકાયો. પણ શું કરે ? બીજો ઉપાએ ન હતો; તેથી આગલ વધીઓ. સુનદરબાઈ ચમકીને ઉઠીઆં અને તેથીજ નાદરશાહનુ મન પણ ખેંચાયું. જાલે નમનતાઈથી જણાવીઉં કે ખાણું તઈઆર હતું. તેથી જેમ યંત્ર પોતાની ખુશી વગર ચલાવેલું ચાલેછે, તેમ ખનને ચાલીઆં.

નાદરશાહ અને સુનદરબાઈને, હમેશ ખાણાંની આગમજ પોતાનો પેદા કરનાર, જે સઘું બખશેછે, તેની બંદગી કરવાની ચાલ હતી, તે પરમાંણે બને એક ઓરડામાં જઈ એકાત બંદગીમાં મશગુલ થયાં. જેમ જેમ બંદગીમાં આગલ વધતાં ગયાં, તેમ તેમ તેઓના ચેહરાપર નુરાની આવતી ગઈ; અને જે પરમાંણે એક નાંમાકીત વઈદ, એક વેદનાના વીલાપમાં પહેલા આદમીને પોતાની ચમતકારીક દવા આપી, દુખ ભુલાવી મધુર ઉંઘમાં નાંખેછે, તેજ પરમાણે બંદગીની અસરથી તેઓના ઉભરાઈ આવેલાં દીલ નરમ થતાં ગયાં. ઈબાદતથી તેઓનો દેખાવ સંતોશ ભરેલો દેખાવા લાગો અને વધારે બોલવા વગર ખાંણાંપર બેઠાં.

જમી રહેઆ પછી, સરવે ચીજ દુર કીધા પછી, તથા ચાકર નફરો દુર થયા પછી, નાદરશાહે સુનદરબાઈને માંડીને વાત કહી. તેમાં તેવણે જણાવીઉં કે ધંધાનેસર, હાથ નીચેના માણસોના રોજગારને સર, નાણાના રોકાણ સર, અને અલબતાં નફાને સર, તેવણે મોટો વેપાર કીધો હતો; તેમાં પોતાની કેટલી ભુલ તથા પોતાની કેટલી તકશીર તે પણ સાથે લાગી જણાવી; અને તેથી તેવણની મોટી દોલત એકદમ ઘસડાઈ ગઈ હતી, એટલુંજ નહી, પણ તેવણને ધાસતી હતી કે સરવે ચીજો વેચી નાંખતાં પણ લોકોનું મોડુંઘણું માંથે કરજ રેહશે, તે પણ જણાવીઉં.

વાંચનાર ! આએ ખબર કેવી લપંકાર એકવાર દરવીઆવાંન થઈ તેથી મલતાં સરવે સુખો ભોગવી પછે એકાએક પડતી હાલતમાં આવી જવું એ કેવું દુખદાએકછે.

સુનદરબાઈના દીલમાં આએ વાત સાંભળીને મોટો જખમ લાગો. તેણીની આંખોમાંથી નવધાર આંસુઓ વેહવા લાગાં. પોતાનું સર નીચું કરીને, પોતાના ધણીના મોહમાંથી બનેના દીલને જખમ કરનાર, એક પછી એક નીકલતા શબદને વાસતે પોતાનો કાંન આગળ ધરીઓ હતો, તેવામાં વાત પુરી થયા પછી, એકાએક વગર ધારવે પોતાના દીલમાંથી હાએ મારી, નીસાસ નાખી, જમીનપર પોતાના ધણીના પગ આગળ પડી. પોતાની આંસુથી ભરેલી આંખો ધણીની આંખો તરફ ફેરવી અને હાથ જોડી ઈશવરની પરારથના કરતી હોએ, એવી રીતે મનમાં વગાસીને પોતાના ધણીને કહીઉં કે—.

સુનદરબાઈ—ઓ મારા જાની ભરથાર ! મારા જીગરના સાથી ! મારા પીઆરા, નેક, ખુબીવંત ખાવીંદ આએ ગજબ આપણી ઉપર ગોટો આવી પડીઓછે. મેં આવી રીતના નુકશાન વીશે કોઈ દીવસે પણ ગણતી નહી કીધી હતી. આએ ગજબથી આપણને ભારે ખમવું પડશે, પણ જેમાં આપણો ચારો નહી, જેને આપણે કદીબી ફેરવી નહી શકીએ, તેમાં આપણો આધાર ઈશવર પર રાખવો. તેનેજ આપણું લંગર કરવું કે જે કદીબી તુટી આપણને દગાખોર દરીઆમાં ડુબવા નહી દેગે. પઈસો ઘણી જોરાવર ચીજછે, તેથી આપણે ઘણું સારૂં કાંમ કરી શકીએછે, તથી મોટી મોટી ભારી ચીજો આપણે સેહલથી કરી શકીએછે, પણ જારે તે આપણી પાસે નહી હોએ, તો હારી સામારે ખાઈએ ? પઈસાના કરતાં વધારે સરસ સંતોશછે, અને સઉથી સરસ નેકીછે. આ દુનીઆંની દોલત કરતાં પેલી દુનીઆંની દોલત સઉથી સરસ છે. વાસતે લોકોનુ કરજ અદા કરવાને સર સામન, દોલત, ઝવેરાત, જરીઆન વેચી સાટી નાખવાને હું તઈઆર છેઉં. મારી દોલત તમારા ખુશનમા ચેહરામાછે. વાસતે હીમત ધરી જે ખરૂંછે તે કરો.

નાદરશાહ—ઓ મારી પરી ચેહરાની બાનું ! ઓ મારી નેક ખસલત ધણીઆણી ! ઓ મારૂ અસુલીઅ રતન ! તારી કીમત મારી લખો ઘણી દોલતનાં કરતાં વધારેછે. હવે મને બીજુ કાંઈ જોતું નથી.. દોલત જવા

થી મને તારાં સુખને વાસતે ધાસતી હતી અને તેથીજ હું ઘેલા સરખો બની ગયોછું. હવે મને કસાંની જરૂર નથી. તું સુનદરી ! તુંજ મારી દોલત છે.

એમ કહી એક બીજાંને વલગી પડી ગલે લાગાં. તીઆર પછી નાદરશાહ તથા સુનદરબાઈએ હવે પછાનો વહીવટ કેમ ચલાવવો તેનો વીચાર કરવા લાગાં. તેઓએ ઠેરાવ કીધો કે આવતી કાલેજ એક નાનુ ઘર બાહે લઈ, તીઆં રેહવું; સરવે ચાકર નફરોને રજા આપવી; બધી મીલકત તથા સુનદરબાઈનુ ઘરેણું, તેણીના ઉંચી કીમતના કપડાં, તેમજ નાદરશાહને હાથની હીરાની વીટી વટીક વેચી સાટી નાખવું. એવી બધી ગોઠવણ રાતના બાર વાગા શુધી કીધા પછી, તેઓ ઈશવરની બંદગી કરી, તેની પાસે હીમત માંગી સુવાને ગયાં.

બીજેજ દીવસે નાદરશાહે પોતાના માગનારાઓને બોલાવીને પોતાની હાલત જણાવી તથા પોતાનુ કરજ અદા કરવાને કેવી ગોઠવણ કીધી હતી તે પણ જણાવી. નાદરશાહ એક પ્રમાણીક વેપારી હતા, તેથી સરવેનો પુરતો વીશવાસ તેવણની ઉપર હતો, માટે તેવંણે જે કહીઉં તે માગનારાઓએ કબુલ રાખીઉં, એટલુંજ નહી, પણ સરવે માગનારોએ એકદીલથી તેવણને દીલાસો આપીઓ. ના, તેઓ એથી આગલ વધતા હતા, તેઓ થોડું લેહણાને પેટે લઈ ફારગતી લખી આપવાને તઈઆર હતા, પણ નાદરશાહે સાફ ના પાડી. તેવણ બોલીઆ, "સાહેબો હજુબી આરામાં તમે મગરૂરી જુઓતો તે મગરૂરી મારાં ખરાં દીલની છે, માટે તેને વાસતે હું તમારી પાસે માફ માંગુંછું અને મારૂં મન જાહેર કરવાની રજા લેઉંછું કે હું કોઈને પઈસે પેડીઆમાં ખપવા માંગતો નથી. વાસતે એ વીશે જેટલું તમો થોડું બોલશો તેટલું મને માન તમે આપોછો એવું હું સમજસ." નાદરશાહના આવા શબદો સાંભલી સરવે માગનારાઓએ એ બાબદસર ચુપકીદી પકડી. કાંએકે તેઓ નાદરશાહને સારી પેઠે પીછાનતા હતા. તેઓ જાણતા હતા કે જે નાદરશાહના બોલો તે તેવણના વચન તરીકે પાલતા હતા.

એક તરફથી નાદરશાહ પોતાના માંગનારાઓની સાથે ગોઠવણ કરતા હતા, તો બીજી તરફથી સુનદરબાઈએ ચાકર નફરોને રજા આપી, એક નાનું ઘર શોધી આવી, તેમાં જોઈતોજ સામન લઈ નાદરશાહ ઘર આવે તેની આગલ બધું ઘર તઈઆર રાખીઉં હતું. નીમખહલાલ જાલે સાફ ચેક શેઠાનીને છોડીને જવા ના પાડી, જે પગાર તેને મલતો હતો તેનાં અરધા પગારે રેહવાને ખુશી હતો. ખરેખર પગારની પણ તેણે ઈચછા જણાવી નહીં. તે બછત થઈને બાઈની સાથે રહેઓ.

નાદરશાહ સાંજના નવા ઘેરમાં આવીઆ. તેવણે કોઈ દીવસે એવી રીતના નાહાના ઘરમાં પગ મુકેલો નહીં તેથી, તથા એક દીવસમાજ એક ખુશાનુમાં બાગબગીચો સુકી આવવું પડીઉં, તથા તેવણના દીલમાં નાઉમેદી ઉતપન થઈતો ખરી, પણ વાંચનાર ! જીઆં નેક બઈરી મલી, જીઆં તેનો હસતો ચેહરો મળીઓ તેની વફા— માલમ પડી, જીઆં બીજાને ખુશી કરવાને તેની ધમક છમક માલમ પડી; ટુંકમાં જીઆં તેનો આસારો મળીઓ તીઆં નાઉમેદી, ઉદાસપણું, દલગીરી, ગમગીની, ઘણોવાર ટકનાર નથી. નેક ઓરત અને દુઃખ એક બીજાના વેરીછે. જીઆં નેક ઓરતછે, તીઆ દુખ નથી—જીઆં દુઃખછે: તીઆં નેક ઓરતની ખુટછે. નેક ઓરત માણસને વાસતે ફરેસતોછે અને તેથીજ તેણે સુખ મળેછે.

પેલી નેક ઓરત સુનદરબાઈએ નવાં ઘરની રચના અને ગોઠવણ વીશે પોતે જાતે એટલી મેહનત લીધી હતી કે જેથી નાદરશાહને ગરીબ હાલતમા પણ ગરીબાઈ ન માલમ પડે. નાદરશાહ બધી રીતની સગવડ જોઈને તથા પોતાની ધણીઆંણીનો હસતો મુખરો જોઈને ખુશી થયા અને જાણે કંઈ પણ આફત ગુજરી ન હોએ તેમ તેને ભુલી ગયા.

નાદરશાહે માંગનારાઓની સાથની ગોઠવણ સુનદરબાઈને કહી સંભલાવી, અને સુનદરબાઈએ આખા દીવસમો શું શું વેચવા સાટવા તઈઆર રાખીઉં હતું તે કહીઉં. પોતાના આંગપરનું ઝવેરાત, જરીઆન અને ઉંચાં કપડાં બધા કાહાડી વેચવાને તઈઆર રાખીઉં હતું. બધી વાતચીત તથા મસલત કરી રહેઆ પછી, તેઓના રાબેતા પરમાણે ખોદાની પાસ તેઓએ અરજ ગુજારી કે તે સાહેબ તેઓને સાચે રસતે ચાલવાની હીમત બખશે.

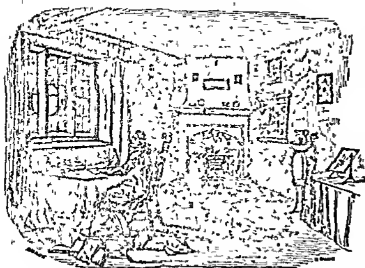
. . . .

એક વરસની અંદર નાદરશાહ સરવે વેચી સાટી માગનારાઓનું કરજ અદા કરી છુટા થયા. તેવણની મનશાની પરમાણે એવું બનીઉં કે દેણું બધું ચુકવી આપતાં થોડી પુંજી બાકી રહી. તેની સગવડથી તથા પોતાની મેહનતથી નાદરશાહ તથા સુનદરબાઈ એક ગરીબ પણ આબરૂદાર ગામડામાં પોતાનો નીરવાહ આજ કેટલુંક થઈઉં ચલાવેછે. ગામડાંના લોકો તેઓ બનેને મોટું માન આપેછે અને કંઈ પણ તેઓમાં વાંધો પડીઓ હોએતો નાદરશાહ સમજુતી કરી આપેછે. સુનદરબાઈ આખાં ગામના બચાંનો તથા સીઓનો પેઆર ભોગવેછે.

કોઈ દીવસે જો નાદરશાહ પોતાના આગલા દાહાડા ઈઆદ કરેછે તો સુનદરબાઈની હીમત, સુનદરબાઈની વફાદારી, સુનદરબાઈનો ધણી પરનો પેઆર, એ સરવે વીશે વખાણ કરતી વખતે તેવણની આંખમાંથી આસુ ટપકેછે અને કહેછે કે ઓરત જાત આદમીના દુઃખને ટાલવાને વાસતે માહ દયાળુ ઈશવરે સરજીછે.

વાંચનાર બાનુઓ ! મારી દુઆ એટલીજછે કે આએ અથવા એવીજ વખતે તમો પણ તમારા ધણીના સુખનું મુળ થઈ પડો જેથી ખોદાની કીરતીને જેબ મળે અને ઓરત જાત ફરેસતાનું નામ ધરાવે.

સર અઈસાક નીઉટન.

સર અઈસાક નીઉટન, એક મહા વીદવાન પંડીત અને નામાંકીત ફીલસુફ, ઈ. સ. ૧૬૪૨ માં ૨૫ મી ડીસેમબરે, લીંનકનશાયરમાંના ઊલસથૌરપ ગામડાંમાં જનમ પામેઓ હતો. એના ચેહરાનું ચીત્ર ગયા સી બોધના આંકમાં "હેલી" અને "હરશલ" ની સંગાથે જોવામાં આવેછે. ઊપલું ચીત્ર એ જે ઓરડામાં જનમેઓ હતો તેનુંછે. એજ ઓરડામાં એ પોતાનો ગ, અભીઆશ કરતો હોએ, એવું આપણને માલમ પડેછે. હતુ. ગ બાપ થોડીક જગાનો માલેક હતો તથા તે જ જીવ દોડીઆ વા પણ પોતેજ કરતો હતો. નીઊટનના બાવના તલેસમાતથી કંઈ અસર થઈ નહી. સ્વરગવાસી થએઓ હતો. ની ધતું ગયું. પંખીઓનો કેહવાએછે કે તેના જનમની વ બાવ બદલાતો ગયો. તોપણ નો હતો, કે એક કાંશીઆ વાન હતા.

એકીનદાર જાલ બીમારો ગર્ભ પણ જારે એ મરણ પાં બત થઈ ગયો, તોપણ શેક શેહાણી બંગલેનો હતો, તે છતાં તેથી તેઓ તરફ ગયો. તેઓની આગલે ૭, કદનું હતું, એ પણ શું કરે! બીજો ઉપાએ ન હતો; તેથી આ-ઓ, સરવે દાં સુનદરબાઈ ચમકીને ઉઠીઆં અને તેથીજ નાદર ન પણ મેં આયું. જાણે નમનતાઈથી જણાવીઉ નો થયા પ ણું તઈઆર હતું. તેથી જેમ પંચ પોતાની ખુરશી વગરથી ચલાવેલું ચાલેછે, તેમ બનને ચાલીઆં.

નાદરશાહ અને સુનદરબાઈને, હમેશ ખાણાંની આગમજ પોતાના પેદા કરનાર, જે સંધું બખશેછે, તેની બંદગી કરવાની ચાલ હતી, તે પરમાણે બને એક ઓરડામાં જઈ એકાંત બંદગીમાં મશગુલ થયાં. જેમ જેમ બંદગીમાં આગલ વધતાં ગયાં, તેમ તેમ તેઓના ચેહરાપર નુરાની આવતી ગઈ. અને જે પરમાણે એક નાંમાકીત વઈદ, એક વેદનાનાં વીલાપમાં પડેલા આદમીને પોતાની ચમતકારીક દવા આપી, દુખ ભુલાવી મધુર ઉંઘમાં નાંખેછે; તેજ પરમાણે બં

ખ પણ હતો, તોએ પછવાડેથી એ બાબદમાં ધેઆંન આપીકીં હોએ એવું માલમ પડતું નથી. એને હુથના બનાવેલાં ઘડીઆળો હજુ સુધી "રાયલ સોસાએટી" માં નવાઈ તરીકે રાખેઆમાં આવીઆંછે.

ઈ૦ સ૦ ૧૬૫૬ માં એનો સાવકો બાપ ગુજરી ગયો. તારે એની મા, પોતાના બીજાં ત્રણ છેકરાં લઈ, પાછી ઊલસથૌરપમાં આવી રહી અને નીઊટનને ખેતીનાં કાંમમાં મદદ આપવાને નીશાળેથી ઊઠાડી લેવામાં આવીઓ. પણ ચોપડીઓમાં તથા સુથાર કાંમમાં એ પોતાનો શોખ પુરો પાડતો અને બીચારાં ગાએ ઢોરને ખેતીના, અનાજમાં, તેઓનો શોખ પુરો પાડવા દેતો. એવી રીતે ખેડુતના ધંધાને નલાયક માલમ પડેઆથી, એના મામાની બલામણે એને કેમબરીજની કાલેજમાં ઈ૦ સ૦ ૧૬૬૧ માં દાખલ કીધો. ઈ૦ સ૦ ૧૬૬૮ માં એણે "એમ. એ." ની પદવી મેળવી. પણ આટલી મુદતમાં એના ઝલકતાં ભવીશયનાં કાંઈ પણ ચીનહ માલમ પડીઆં હોએ એવું દીસતું નથી.

તારપછી એ પોતાની મેહનતથી પરકાશતો થયો. ગણીત શાસ્રમાં એક જાતની ગણતરીનો એણે શોધ કરયો. જેથી એક વાંકી લીટીના આકારમાં તથા સીધી લીટીના આકારમાં તેઓની હથે થતો ફેરફાર ગણાઈ શકેછે. હવે શોધની ખુબી જોકે સાધારણ વાંચનારને પુરી ન માલમ પડે, તોએ ગણીત શાસ્રીઓને એનાથી મોટી અડચાણ ટલીછે. માટે નીઊટનને મોટું શાકો મલીઉં. પણ આપણને એ શોધમા જાણવાજોગ માતર એટલુંજછે, કે જે વખતે નીઊટનં એ શોધમાં ફતેહ પાંમીઓ હતો, પણ જેની એણે ખુલી રીતે સમજણ ન આપી હતી, તેજ વખતે એક નામાંકીત જરમન ફીલસુફ, નામે "લાઈબનીટ્ઝ," એણે પુરતી સમજણ સાથે તે શોધ બાહેર પાડીઓ. એ ઊપરથી નીઊટન અને લાઈબનીટ્ઝની ટોલી વાલાઓમાં જઘડો ચાલીઓ અને લાઈબનીટ્ઝની ઊપર એ શોધની ચોરન વેચાં ઠપકો મેલવામાં આવીઓ. હવે નીઊટન જો લત તમારા લાઈબનીટ્ઝને એ ઠપકામાંથી મોકલો કરતે, પ ખરૂંછે તે કેમ ન કરયું, એ માટે તેની આબરૂને ઝાંખ નાર એવીજ ચાલ નીઊટનમાં બીજા એક બે મારી નેક તન! તારીખબંધી માલમ પડેછે, તેથી આપણને એટલું ધારેછે. લડેછે, કે મોટાં માણસો પણ દુનીઆનાં ખોટી...

આખરૂને માટે, પોતાના સાચા નીઅમમાં કોઈ વખતે લુલી જાએછે.

નીઉટનની મેહનતથી તથા તેની હુશીઆરીથી રોશની વીશે આપણને અજવાળું મળીઉંછે. રોશનીના કીરણો જારે આડાં ફરેછે, તારે તેઓ એક સરખા નથી પડતાં તે વીશે એણે શોધ કીધો. તે પરથીજ આપણે જે સફેદ કીરણું જોઈએછે તે જુદા જુદા રંગના કીરણોના મેલાપથી બનેછે એમ પેહલું નીઉટને જાહેર કરયું. તેની સાબેતીમાં તેણે ત્રીકોણાકાર કાચનું લોલક લઈ એક કીરણ તેની અંદરથી પસાર થવા દીધું. જેથી કીરણો એકસરખી રીતે આડા ફાટતા નથી પણ જુદા જુદા તફાવતને ખુણે પડેછે, તે તથા તેઓ સાત જુદા રંગનાછે તે માલમ પડીઉં. એ સાત રંગ કયા કયા તે વાંચનારને માલમછે અને તેઓ વીશે સી બોધના આગલા આંકમાં વરશાદની કમાનના વીશયમાં પણ સમજણ આપીછે. એ શોધ પછી નીઉટન પરતીબીંબ પાડનારી દુરબીનોના સુધારા પછવાડે મંડીઓ. ઈ. સ. ૧૬૭૧ માં એણે પોતે એક દુરબીન બનાવી, જે હાલ રાયલ સોસાઈટીના સવાધીનમાંછે. એવી શોધોમાં વાંધો લેનાર કોઈને કોઈ નીકલેતો ખરા. તેજ પરમાણે નીઉટનની સાંમને "હુક" તથા બીજા ફીલસુફોએ તકરાર ઉઠાવી. જેથી નીઉટન હાર ખાઈ ગયો હોએ, એવું દેખાડવા લાગો અને ફીલસુફીની બાબદોમાં વધારે ધેઆન નહી આપવું એવો ઠેહાવ કરવા લાગીઓ, અને "હાલી" (જેનું બયાન ગયા આંકમાં આપીઉં છે) જેવો શખસ જો નહી હોતે તો જયોતીશ શાસ્રમાં નીઉટને કરેલી અગતીઅની શોધ જાહેર કદી પણ પડી ન હતે. કારણ નીઉટન તકરારથી ભારે ડરતો હતો.

આકરશણ શકતી વીશે થોડી ઘણી માહીતગીરી નીઉટનની આગળ થઇ ગએલા ફીલસુફોમાં હતી, પણ પકી તથા સમજ પડે તેવી ન હતી. ઈ. સ. ૧૬૬૬ માં મોટી મરકી ચાલતી હતી, તેથી પોતાના ઉલસથોરપ ગામડાંમાં ગયો. એક દીવસે વાડીમાં ફરતાં, એક ઝાડ પરથી ફળ નીચે પડીઉં અને પછી એક પછી એક બીજાંઓ પડીઆં. એ ઉપરથી એનો વીચાર આકરશણ શકતીના નીઅમ વીશે દોડીઓ. એણે જાહેર કરયું કે પરથવી, ગરેહ, તારા, સુરાજ વગેરે આકરશણ શકતીના નીઅમથી નીરાધાર રહેલાંછે. સરવે જે મોટી ચીજો આપણે જોઈએછે તે નાહાના રજકણની બનેલીછે. એ રજકણો આકરશણ શકતીથી સાથે જોડાએલીછે. એક ચીજના આધારથી બીજી રેહછે. એટલે કે જે પરમાણેનું તેનું કદ તથા અંતર તે પરમાણે એક બીજાને ખેંચેછે. એજ કારણથી એક ચીજનું ભારેપણું તથા હલકાપણું દેખાએછે. વળી દુનીઆં તથા બીજા ગરેહો ફરેછે, તે પણ એજ આકરશણ શકતીથી ફરેછે, તેની નીઉટને ગણતરી સુધાં સાબેતી આપી. કહેછે કે એક બે વખત એ ગણતરીમાં નીશફળ થયા પછી, જારે એને ખરી ગણતરી હાથ લાગી તારે એ એટલોતો જોસસાથી ભરાઈ ગયો કે બાકી રહેલી ગણતરી એક પોતાના દોસતદારને કરવા આપી.

એવી એવી મોટી શોધોથી નીઉટન અમર થઈ ગયોછે. એ શોધોમાં એણે અતીશય મેહનત લીધી હતી. જે વખતે એ વીચારમાં પડતો, તારે એની આસપાસ શું થતું તેની કંઈ એને ખબર પડતી નહી. ખાંણું કોઈ વખતે કલાકના કલાક સુધી પડી રેહતું અને એ એના વીચારમાંજ પડેલો રેહતો. ઘણી વખતેતો ખાંણું ખાધું કે નહી, તેનું મુદ્દલ તેને ભાન પણ ન રેહતું. એવી રીતના વીચારવાલા તથા ઉદીઓગી શખસથી દુનીઆંને મોટો ફાએદો થયોછે, તો તેને માટે તેને જેટલું માન આપીએ તેટલું થોડુંછે.

ઈ. સ. ૧૬૯૨ માં એવી બુમ ઉઠી રહી, કે નીઉટનવ્યેલો થયોછે. કારણ એના કેટલાંક કીમતી કાગલીઆં એના કુતરાની અટકચારી ચાલથી બળી ગયાં હતાં, પણ એ વાત ખોટી ઠરેછે. એટલું ખરું છે કે એ વખતે એને ઉંઘ નહી આવવાથી એની તંદરોસતી બીગડી, જેથી એનું મન કાંઈક ફરેલું હોએ, એવું એના કાગલ પતરોના વેહવાર પરથી માલમ પડેછે, પણ એજ વખતે એણે ડાકટર બેનટલીને ચાર કાગળો લખીઆંછે, જેમાં વીદીઆ સંબંધી તકરાર ઘણીજ અકલથી ચલાવેલી દીસેછે.

આવો નામાંકીત ફીલસુફ પેંટ્રો વરસની વએનો થયો, તીઆં સુધી સંસારી હાલતમાં પુર હોએ, એવું માલમ પડતું નથી. કેટલીક વખતે એણે પરોફેસરનો ઓધો ચલાવી ગુજરાન કરયું. એક વખતે ઈ. સ. ૧૬૭૩ માતો એવી હાલતમાં આવી પડેઓ હતો

કે રાયલ સોસાઇટીનું લવાજમ તે આપી ન શકીઓ માટે તેને તે "માફ" કરવામાં આવીઊં.

કેમબરીજની મદરેસાની તરફથી એને પારલીઆમેંટનો સભાસદ ઈ. સ. ૧૬૮૮ માં ઠેહરાવીઆમાં આવીઓ હતો. એ વખતે એની ચારલસ મોનટેગની સાથે દોસતી થઇ. જે ૧૬૯૪ માં રાજ્યનો ખજાંનચી ઠરેઓ હતો. તેણે નીઊટનને ટંકસાલમાં જગા આપી. તારપછી એની આબરૂ વધતી ગઈ. ઇ૦ સ૦ ૧૭૦૫ માં એને નાઇટનો ખેતાબ રાંણી તરફથી મળેઓ. તારપછી એની ચાલચલણ, આબરૂ, તથા નેકીને વાસતે પેહલા જીઆરજ રાજાની કોરટમાં એક માનીતો દરબારી ગણાવા લાગો. ઈ૦ સ૦ ૧૭૨૭ ની ૨૦ મી મારચને દીને એ મરણ પાંમીઓ. એ વખતે રૂ૨૦૦૦) પાંઊડની પુંજી મુકી ગયો હતો, જે પુંજી એના સાવકાં ભાઇ બેહેનોનાં છોકરાંને વેંહચી આપવાને વશીએતનામું એણે કીધું હતું.

એ નામાંકીત શાસ્ત્રી આટલો ભણેલો તોએ એનામા ગરવ ન હતો. તેની સાબેતીમાં અને આપણા લખશણને વાસતે એ એક કેહવત મુકી ગયોછે જેમાં વીદીઆને દરીઆ સાગર સાથે સરખાવેછે અને કેહેછે કે હજુરતો "હું એક બચાંની માફક દરીઆને કાંઠે ગોળ પથરો શોધી એકઠા કરતો હોઊં તેવી હાલતમાં છું."

—///—

ખુદરતની પેદાએસ.

આદમજાતનાં ફરજંદ, ખોદાતાલાએ પોતાની કુલે પેદાયસની અંદર તુંને સરવેથી ઊતમ અને મોટો દરજજો બખશીયોછે તે માટે તેનો તને આભાર માંણવો જોયેછે. તું કબુલ કર કે જે જે પેદાયસની અંદર તે સાહેબે પોતાની અનંત શકતી અને અપરમપાર દાહાપણ બતલાવીયુંછે તે તેણે તારાં સુખને માંટે ખોલી મુકીછે. પાંણી, પવન અને જમીનમાં જે ખુદરત કામે લાગીછે તે તારે માટેછે. તારા ઊપયોગને માટે મેંઢાને ઊન આપીયુંછે, ઘોડાને મોટો બોજો ઊંચકી જવાને અને પાહાડો અને ટેકડીઓ ઊપર સેહલાઈથી ચહડવાને કઠણ ખરી આપેલીછે, રેસમનો કીડો તારે સારૂં રેસમ કાંતેછે, માંખો ફુલોમાં જઈ મધ કાહાડી લાવેછે, હુકીલો બલદીયો હલમાં જોતરાયેછે, અને તારે સારૂં જંગલ, ખેતર અને વાડીઓ તરેહવાર ફુલ અને મેવાઓથી ભરપુર રાખેલી હોયછે. એટલુંજ નહી પણ જમીનનાં પેટાંમાં તારે સારૂં ધાતુઓ અને બીજી ઊપયોગી જીણસો ભરી મુકેલીછે.

આ પણ ખરૂંછે કે બીજાં જાંનવરો કરતાં તારી હાજતો ઘણીજછે, પણ તેમ તને પુરતી રીતે કાબેલીયત, અકલ અને ઊદીયોગની બખશેશ કીધીછે જેથી કરી તારી આસપાસની સરવે ચીજોનો તું જેવો જોઇએ તેવો ઊપીયોગ કરી શકે. તારાં પોશણ, કપડાં, રેહઠાંન, અને બીજી તરેહવાર સગવડને માટે હજારો જાનવરો પેદા કીધાંછે.

આટલું બધું કરીને તે સરવ શકતીમાંન શાહે બે હાથ ખાંચીઓ નથી; પણ તારાં સુખ અને મોજને માટે ચંડોલ અને બુલબુલ સરખાં રાગ ગાનારાં પક્ષીઓ પેદા કીધાંછે. તારી નજરને તુરૂપત કરવાને મેદાંન અને બગીચાઓને લીલોતરીથી તર કીધેલાં છે જેની ઊપરથી પસાર થતી લેહકી તારાં નાખમાં સુગંધ વાસ આપેછે.

પણ એ કરતાંબી તારી ઊપર સરસમાં સરસ એક બખશેશ કીધીછે જેની મદદથી જંગલનાં ફાડી ખાંનારા મોટા વાઘ અને શહીને પણ તું તાબે કરી તારા પગ આગલ બોલા દેતો ઊભો રાખી શકેછે. એ બખશેશ અકલછે. એથી કરી તું ખુદાની ખુદરત પીછાંનેછે અને તેની મોટાઈ સમજેછે.

જારે ઈનશાંન ખોદાતાલાની બખશેશમાં તદનજ ગરકાંવછે તારે તે બખશેશનાં સાહેબનાં કાએદાઓ જે ધરમ પુસતકમાં સમાએલાછે તેને કેટલી ઈજત અને કેટલા માંનથી કબુલ રાખવા અને તે ઊપર અમલ કરવાની જરૂરછે?

—•○•—

નજર ઠગાઈ.

હવામાં ફેરફાર થયાથી તરેહવાર દેખાવો આસમાન ઊપર આપણી નજરે માલમ પડેછે. જારે હવાનો એક ભાગ બીજા ભાગ કરતાં કદારે 'ગર

મ ઈઆ ભીનો હોય, અને તે વખતે હરેક ચીજ. ઊપરની રોશની હવા ઊપર પાછી મારે, અને તાંહાં રોશનીનાં કીરણો તરેહવાર રીતે મરડાઈને પાછાં મારે, તારે હવામાં તરેહવાર ખરા અને ખોટા દેખાવો નજરે આવેછે. એ પરમાંણે કોઈ વખતે ઝાડ, જમીન, ઘર ઈતીઆદી ચીજો જોવામાં આવે છે; એવા દેખાવને ઇંગરેજીમાં **મીરાજ** કરીને કેહે છે. કુદરતી તવારીખ જાણનાર મોહોટો હમબોલટ લખી જાયેછે, કે તેણે દક્ષીણ અમેરીકામાં એવા દેખાવો વારેઘડીયે જોયા હતા. જારે તે કીયુમાનાં નામના શેહેરમાં રેહતો હતો, તારે તેણે પીકવીટા અને બોરાચા નામના ટાપુઓ હવામાં જાણે કે લટકેલાં હોય તેમ જોયાં હતાં અને કોઈ વખતે તેની સબી ઊંધી માલમ પડતી હતી. એક વખતે તેણે નાહાના મછવા હવામાં તરતા દીઠા અને તેમાં એક મછવો ઊંધો દેખાતો હતો. કારાકાસના ઊજડ જંગળ માહેથી હવામાં, ટેકરી જે નજદીક બાર માઈલ દુરછે, તે લટકેળી દેખાતી હતી. પણ વારેઘડીયે જે ચીજોની હયાતી નહી હોયે તે માલમ પડેછે. જેમકે આફરીકા ખંડના ઊજડ મેદાનમાં ખરેખર નજર ઠગાઈ થાયેછે. દુર જગા ઊપર ઝાડ, પાંણી, નદી હોય એવું દેખાયેછે, અને તેથી લોભાઈને, મુસાફર હાકેલો પરાકેલો તેવી જગા ઊપર આસાયસ લેવાની હોંસથી તે તરફ જાયેછે, પણ જેમ જેમ આગળ જતો જાયેછે તેમ તે દેખાવ પણ દુર થતો જાયેછે; અને આખરે રેતી ઊપર થાકેળો પડીને દુરના આશીરવાદથી બેનશીબ સમજીને બીચારો મરણ પાંમેછે.' એ દેખાવ તદન ખોટોછે. કોઈ પણ હયાત ચીજનો પડછાયો નથી. ગરમ આતસ જેવી રેતી સુરજની રોશની પાછી મારેછે અને હવામાં પુશકળ ધુળ હોવાથી, તેમાં એવા ખોટા આકારો નજર પડેછે. માનગ નાંમનો એક ફરેંચ ફીલસુફ બોનાપારટ સાથે મીસર દેશમાં ગયો હતો, તે વખતે તેને અલેકઝાનડરા અને કેરો શેહેરની વચેના જંગલમાં લીલોતરીથી ભરેળાં ટાપુઓ અને તેની આસપાસ મોટાં પાંણીથી ભરેળા તલાવો નજર પડીયા. તલાવની સપાટી ઊપર, તે ટાપુઓ ઊપરના ઘર અને ઝાડોનો છાયો માલમ પડતો હતો; પણ જારે તેવો તેની આગળ ગયા, તારે તલાવ, ઝાડ, ઘર ગેપ થઈ ગયું, અને તેની જગા ઊપર ઊજડ મેદાનમાં થોડીએક ઝુપડી અને માણસો જોયાં.

જે લોકોએ ઊતર ધરુવ તરફ મુસાફરી કીધીછે તેઓની નજરે આસમાન ઊપર ઊંધાં વાહાણની સબીઓ માલમ પડીછે. તે જગા ઊપર બરફ હોવાથી સુરજના કીરણો પાછાં મારેછે, અને એવા દેખાવો સેહેજમાં બની શકેછે. તે ખરા વાહાણનો પડછાયો આસમાન ઊપર પડેછે. સકોરસબી નામનો એક કાપટન જારે ગરીન લાંનડ તરફ સફર કરતો હતો, તારે તેની નજરે દસ પંદર માઈલને છેટે નજદીક અધાર વાહાણ માલમ પડીયાં—તે વખતે સુરજ ખુબ પરકાશનો હનો અને બરફ પગળીને તરેહવાર રસતે વેહેતું હતું. સાંજે છ વાગતે જરા લેહેરકી ફુકવા લાગી અને પેલાં વાહાણોનો આકાર બદલાવા લાગો. તે માંહે એક વાહાણ ખરા વાહાણના આકારને બરાબર મલતું આવતું હતું, પણ તે ઊધું દેખાતું હતું.

પણ એથી વધારે અજાયેબ જેવો દેખાવ એજ કાપટનને થોડુએક પછી જોવામાં આવીયો હતો. એક દીવસે હવામાં ઊંધું લટકતું વાહાણ નજરે પડીયું, અને દુરમીનથી જોતાં કાપટનને માલમ પડીયું, કે તે વાહાણ તેના બાપનું હતું અને પછવાડેથી તે ખરૂ પડીયું. તેના બાપનું વાહાણ નજદીક ૩૦ માઈલ દુર હતું, પણ તેનો પડછાયો તેના છોકરાને આટલી વેગલાઈથી દેખાયો હતો.

પણ એથી વધારે અજાયેબ જેવા દેખાવો દરીયાના કીનારા આગળ જોવામાં આવેછે, તેનું નામ જાદુઈ કીનારો કરીને આપીયુંછે. કાપટન સકોરસબીએ ગરીનલાંનડના કીનારા ઊપર જારે ધુમસ ખુબ પડેલું હતું, તે વખતે અજાયબ જેવા દેખાવો જોયા હના. સધળો કીનારો જાણે કે મોહોટાં શેહેરથી વસેલો હોય તેવો દેખાતો હનો. કીલા, મીનારા, દેવલ ઈતીઆદી ભાગી તુટી ને પડેળાં હોયે એવું નજર આવતું હતું.

ઇંગલંડ દેશમાં પણ એવા દેખાવો વારેઘડીએ નજરે પડેછે. ઈ. સ. ૧૭૪૩ માં કોઈ જાહાનરેન નામનો શખસ પોતાના ચાકર સાથે ઘરના દરવાજા આગળ ઊભેલો હનો, તેવામાં બેઊ જણે સામણેની ટેકરી ઊપર એક માણસ અને કુતરાનો આકાર ઘોડાએક ઘોડાઓની પછવાડે ખુબ જોરથી દોડતા જોયા. ટેકરી ઊપર એવી જગા નહી હતી કે તાંહાં માણસ ઈયા ઘોડા દોડી શકે. બીજે દાહાડે બેઊ જણ ટેકરી

ઊપર ચહડીને જોવા ગયા, કે પેલા માણસનું શું થયું હશે, કાંયેક તેવો એવું ધારતા હતા કે તે ખચીતથી પ ડીને મરણ પાંમીયાં હશે; પણ તેવી કોઈ પણ નીશાંની માલમ પડી નહી, ઈયા જમીન ઊપર ઘોડાના પગલાં પણ જોયાં નહી.

ઈંગલંડના સસેખસ પરગણાના કીનાતા ઊપર ફરાનસ દેશનો કીનાતો વારેઘડીયે નજરે પડેછે, જોકે એણે બાજુની ટેકરીઓ નજદીક ૫૦ માઈલ દુરછે.

મીરાજના જેવો બીજો ચમતકાર દેખાવ શીશીળી અને કાળાબરીયાની વચે મેસાઈનાનો કીનાતો આવેછે તાંહાં નજરે પડેછે, તાંહાંના લોકો તેને "ફ્રાટમો રગાના" કરીને કેહછે. એ નામ એટલા ઊપરથી આપીયું હતું, કે તે લોકો એવું માનતા હતા, કે મોરગાન નામની પરી તાંહાં ચાલા કરેછે. પાંણીની સપાટી ઊપર અને તેની ઊપરની હવામાં જાંણે કે જાદુઈથી પેદા કીધી હોય તેમ માણસ, ઢોર, ઘર, ઝાડ, ખરક ઈતીયાદીની આબેહુબ સબી એકદમ નજરે પડેછે, અને વારેઘડીયે એકજ સબી ચતી અને ઊંધી દેખાયેછે. ઘર, ઝાડ, ખરક, થંભ ઊભેલાં અને માણસ, ઢોર દોડતાં ફરતાં માલમ પડેછે.

મોહબત.

એક આરબી બરાહમણે દીધેલી સીખામણ.

"ખબરદાર, એ જુવાન પુરૂશ; ઈશકપણાની લાલચમાં ફસી જતો ના, અને પાપી લોકના લલચાવવાથી, તારા મુરબીની સીખામણ ભુલી જતો ના.

"મુરખાઈનું ઘેલાપણું આખરે પોતાની મતલબ નેજ ડુબારશે, મુરખાઈના ઝનુનની આંખ વીચામની કીધાથી તું ખરેખર પાયમાલ થશે.

"તેટલા માટે, તારા દીલને પાપી લોકના ફાંદામાં સોંપતો ના; કે નહી, તારા રૂહુને મન રીઝાવનારા ફરેબથી ગુલામ થવા દેતો.

"નહીતો, તારી ભરજુવાનીમાં, બુઢાપો તારી ઊપર ગલબો કરશે, તારી જીંદગીની બામદાદમાં તારો સુરજ અસત પાંમશે.

"પણ જારે એક ઓરતની ખુબસુરતીને નેકી અને લાજ તેજ આપેછે, તારે તે ખુબસુરત ઓરતનો ઝલકાટ આકાશ ઊપરના સેતારા કરતાં વધારે નુર ભરેછે, અને તેણીની શકતીનો પરતાપ જાંણે કે રૂહુને પરકાશ આપેછે.

"તેણીની છાતીની સફેદાઈ કમળફુલને હઠાવી દેછે, અને તેનું હસવું ગોલાબના બાગ કરતાં વધારે મધુરછે.

"તેની આંખની શરમ ખણુતરના જેવીછે; અને તેના દીલમાં સદીસપણાએ અને સચાઇએ ઘર કીધુંછે.

"તેના મોહો ઊપર ચુમી મધ કરતાં વધારે મીઠાસ ભરેલીછે; અને આરબસતાનની ખુશબોઈ તેના સખ માહેથી નીકલેછે.

"તારૂ દીલ મોહોબતની મીઠાસ આગલથી ખંધ નાં કરતો; મોહોબતની ખતીની પાકીજી તારા જાતી સવભાવને મોહોટે દરજે ચઢાવશે, અને તારા દીલની પાકીજી કીમતી ગણવાને શીકવશે."

અંજાણપણે થતા અવગુણ.

આજારી માણસને માટે પીવાનું પાંણી.

એવો પણ એક વખત હતો, કે જારે લોકો આજારી માણસને થંડું પાંણી પણ પાવાને ડર રાખતા હતા, અને ડાકટરો પોતે પાંણી પાવાને મનાઈ કરતા હતા, જાંણે કે પાંણી દરદ ઊપર જેહરની માફક હોયે એમ ગણતા હતા. ઘણા જણને ખબર હશે કે કેટલા એક આદમી તાપના અને કોલારાના મરજમાં પાંણી વગર તવલી તવલીને મરી ગયાંછે. પણ એ વખત વહી ગયેછે અને એ ઘાતકી અને જંગલી રીતનો આંકો આવીયોછે. હવે પાંણી છુટથી વાપડીયામાં આવેછે અને કોણનો જીવ આજારી હાલતમાં હરખાનો નહી હશે? કીયું આજારી માણસ પાંણી પીવાને ચાહાતો નથી? આજારી માંણસ પાંણીને પોતાના જીવની મીનારે ગણેછે; કેટલાંએક જણનો જીવ પાંણી પીધાથી હુશીયાર થયોછે અને ઠરેછે અને ઘણી વખતે જાંણે કે જીવ ગયેલો પાછો આવેછે. જારે પાંણીમાં એટલા ગુણછે, જારે પાંણીને તે કીરતારે તંદરૂસતની અને બેમાર હાલતમાં પીવાને સરજાવેલુંછે, તારે શા માટે આજારી હાલતમાં પાંણી પીવાનો અટકાવ કરવો

જોઈયે? પાંણી ખરેખર માંણસ ઉપર એક આશીરવાદ બખશેલીછે.

તંદરૂસત હાલતમાં જારે તરસ લાગેછે તારે પાંણી પીવામાં આવેછે, અને તરસ મટેછે એટલે પાંણી પીવાનું બંધ થાયેછે. તંદરૂસત આદમીને ચોકસ વખતેજ પાંણી પીવાની તલપ થાયેછે. પણ આજારી આદમીને ઘણી વેલા ઘણાએક કારણને લીધે પાંણી પીવાની વારેઘડીએ તલપ થાયેછે; અને એ તરસ મટાડવાની જરૂર છે. આજારી માણસને ઘણી તરસ લાગેછે તે પુશકલ પાંણી પાપાથી મટતી નથી; બલકે ઘણું પાંણી પાવું ઊલટું અવગુણ ભરેલુંછે. ઘણું પાંણી પીધાથી પેટ ફુગી આવેછે; પવન પેદા થાયેછે, ખોરાક જરપત થઇ શકતો નથી; પેર આવેછે અને ઊલતી થાયેછે. આએ બાબદ ખુબ ધેયાનમાં રાખવી કે ગમે તેવી શપદાકારક ચીજ જો તેના અંદાજાથી વધારે લીધી હોયતો, તે અવગુણ કરેયા વગર રેહેજ નહીં; પછી તે સોમલ હોયે ઈયા સાધારણ પાંણી હોયે. વળી ઘણું પાંણી પીધાથી તરસ મટી જતી નથી; પણ આગલના કરતાં વધારે તરસ લાગેછે. એમ નહી સમજવું, કે જારે તરસ ઘણી લાગેછે તારે સરીરમાં વધારે પાંણીની જરૂર પડતીજ હશે. ઘણી વેલા એમ બનેછે, કે આજારી આદમીને પાંણી પીવા ભાવતુંજ નથી, તેથી એમ નહી સમજવું કે શરીરમાં પાણીની જરૂર નથી. આજારી માણસને તેની સઘલી ઇછા પુરી પડાઇ શકાયે નહીં; પણ તેને સઘલી ઘટતી ચીજો આપવાની જરૂરછે. આજારી માણસને તરસ મટાડવા માટે, પુશકલ પાંણી પાયાને બદલે થોડું પાંણી વારેઘડીએ આપવું; તેથી ખચીતથી તેની તરસ મટશે, એટલુંજ નહી પણ તેને કાંઈ પણ ઈજા થશે નહી. એક બે ચમચા પાંણી દર દશ મીનીટે ઈઆ પા કલાકે આપીયા જવું, પણ તેને તદન પાંણી પાવાનું બંધ કરવું ખરેખર ધાસ્તી ભરેલુંછે.

આજારી માણસની તરસ મટાડવાને માટે બરફ પાંણી વાપડવું, અથવા પાંણીમાં થોડી કરનત જેલી ઈયા રાસપ બેરીનો સરકો મેલવવો અને તે પાંણી પીવાને માટે આપવું. ઘણી વેલા દુધની છાસ પીધાથી તરસ મટેછે. આપણા લોકો છાસને વીશે ઘણા ખોટા વેહેમ રાખેછે; પણ દુધની છાસ પીધાથી કાંઈ પણ અવગુણ થતો નથી અને તે વીશેના કાંઇ પણ ખોટા વીચાર હોય તે કાહાડી નાખવા જોઇયે. તાપ અને બીજાં દરદો ઉપર છાસ જેવી વસતુ થોડીજ મલી આવશે. તે તરસ મટાડેછે એટલુંજ નહી પણ ખોરાકની મીસાલે પણ કાંમ લાગેછે. ઘણી વેલા આરંજની છાલ અને એવી બીજી કવડી વસતુ પાંણીમાં નાખીને પીધાથી તરસ મટેછે. સોદાવાટર અને સોદાના પરીકાં ભેલીને પીધાથી પણ તરસ મટેછે. જેમ પાંણી, તેમ સોદાવાટર ઘણો પીવાની સંભાલ રાખવી જરૂરછે. પાંણીનાં કરતાં સોદાવાટર પેટને વધારે જલદીથી ફુલવેછે અને તે પાંણીનાં કરતાં વધારે અવગુણ કરેછે. તાપના મરજમાં થોડો સોદાવાટર લેવો દરૂસતછે, પણ એવું માલમ પડીયુંછે કે, તાપમાં પુશકલ સોદાવાટર પીધાથી સુસતી વધારે પેદા થાયેછે અને ભેજાંનું દરદ થવાની વકી રેહેછે.

હમેલની વખતે સ્ત્રીઓ ઉપર ગરહણની અસર.

આપણા લોકોમાં કેટલીએક મુદતનો એક ઊંધો રવેયો ચાલુછે, તે એજે, કોઈબી મહીનામાં ગરહણ થવાનું હોયેછે, તો આપણી સ્ત્રીઓ હમેલને વખતે ચતીપાટ બીછાના ઊપર સુઇ રેહેછે, તથા ગરહણ ઊતરીજયા પછી જે કાંઇ કામકાજ કરવું હોયેછે તે કરેછે. કોઈબી સાધારણ ગાનવાલી બાઈને આપણ એમ કહીયે, કે તમો એવી રીતે વેહેમી કેમ થઇ જાવો છો, તો તે તરત આપણી ખાતરી કરવા નીકલશે, અને એમ કેહેશે કે, "જોકે હમો બીજી રીતે ઘણા વેહેમી છઈયે, તોપણ ઊપલી રીતમાં કંઇબી વેહેમ જેવું નથી અને જે કરીયેછ તે ખરેખર અગતનુંછે," એમ બોલીને આપણને ઘણા અચરતી ઊપજાવે એવા દાખલા કેહેવા મંડી જશે. ફલાણી બાઈએ ગરહણની વખત કુવામાહેથી દોરડું ખેંચીયું હતું, તેના બચાંના દીલપર દોરડાના આંટા જેવા પટા પડી રહેયા હતા. ફલાણી બાઈએ કાનમાં કલમ ખોશી હતી, તેનુ છોકરૂં જારે જનમીયું તારે તેનાં કાનપર કલમ જેવું કાંઇ વલગેલું હતું, અને અચરતી ઊપજાવે એવાજ ખરા દાખલા આપણને કેહેવામો આવશે. કેટલાએક એવા કહેલા દાખલા ખોટા કરી સમજેછે; પણ નહી, હમો

હમારા વાંચનારાવોને કેહઈયેછ, કે એ દાખલા ખરેખરજ બનેલા હશે અને એમાં અચરંત થવાનું કાંઈ પણ કારણ નથી. તારે શું એ વેહેમ નથી અને ખરેખરીજ વાતછે, કે ગરહણની વખતે ઓરતના ઘરભ માહેનાં બચ્ચાં ઊપર આએ રીતની અસર થાયેછે? એનો જવાબ સેહેલછે. ગરહણની અસર પેટમાહેનાં બચ્ચાં ઊપર કાંઈજ નથી. ગરહણ હોવાથી બચ્ચાં ઊપર ખરાબ અસર થશે, એ તદન ખોટો વેહેમ સીવાએ બીજુ કાંઇક નથી; પણ તે વેહેમની ખરાબ અસર થાયેછે, તે ખરી વાતછે. જે અવગુણ થાયેછે તે માએના મન ઊપર કાંઈક અસર થયાથીજ; જો મનમાં કાંઇબી વેહેમ અથવા ખંશીયા રાખીયા વગર ગરહણને વખતે આપણી સ્ત્રીઓ ફરે હરે અને કામકાજમાં મશગુલ રેહેતો, કંઇબી નથી થવાનું; ઈંગરેજ અને બીજા દેશની ઓરતોને ગરહણનો વેહેમ નથી, તેના બચ્ચાંને કાંઇ પણ થતું નથી, પણ જો મનમાં મજબુત એક બીહીક પેઠી, કે મારાં બચ્ચાંને તો એમ કીધાથી ફલાણું થશે, તો તે થવાનુજ, પછી તે ગરહણનો વખત હોયે કે નહીજ. ગરહણ સીવાએની બીજી જાતની ધાસતી, પણ એવીજ ખરાબ અસર બચ્ચાં ઊપર કરેછે, તેના દાખલા પણ આપણા લોકમાં મોજુદ હશે, પણ પુરતું ધેઆન નહી રાખીયાથી તેનું કારણ ઘણી વેલા માલમ પડતું નથી. જો ગરહણની વાત ખરીજ હોયેતો આપણા કોમની સ્ત્રીઓ ઊપરજ એવી અસર થાયેછે, અને દુનીયાની સપાટી ઊપરની બીજી કોમોમાં એવી અસર કેમ નથી થતી?

મનની અસર પેટમાહેનાં બચ્ચાં ઊપર કેવી થાયેછે, તેનો એક મનપતીજ દાખલો હમો એક ઈંગરેજી ચોપડીમાહેથી હમારા વાંચનારાવો આગળ ટાંકીયેછ.

એક સ્ત્રીને પેહેલી વખતના હમેલ રેહેયા, તે એક દાહાડે રસતામાં જતી હતી; અને તેનો એક આળખીતર મળીયો, જેની સાથે "શેકહાનડજ" કરી મુલાકાત લેવી પડી. હવે આએ શખસના જમણા હાથના વચલાં બે આંગલાં કાંઈબી બનાવથી કપાઈ ગયાં હતાં, અને પેહેલું નાહાનું આંગલું તથા ચોથું આંગલું એકએકની નજદીક મંડાઈને બેઠેલ થઈ ગયાં હતાં. પેલી સ્ત્રી ઘણીજ બીહીકણી તથા શુગાંતરી હતી, તેથી જેવું તેને આએ રીતનું બેઠેલ નજર આવીયું, કે તે ચોંકી, અને મનમાં ઘણીજ દુખી થઈ; અને ઘણા દાહાડા લગી એ વીચાર તેનાં મનમાહેથી નીકલી નહી ગયો. જેયારે તેણીનું છોકરૂં જનમીયું તેયારે તે છોકરાનાં બંધે હાથના તથા પગના વચલાં આગલાં નહી હતાં. વળી એ વાતને પાંચ વરશ નીકલી ગયાં, જે અરસામાં તે ઓરતે ચાર બીજાં છોકરાંને જનમ આપીયો હતો, પણ તેવોનાં આંગલાં બેઠેલ ન હતાં; અને પાંચમી વખતે હમેલ હતા, ને વળી પેલો શખસ રશતામાં મલીયો અને એક એક સાથ હાથ જોડી મુલાકાત લેવાની ફરજ પડી. એમ થયાથી તે બાઈનું મન એટલુંતો બેચેન થયું, અને તેના મનમાં પાછો એવોતો મકંમ વીચાર પેઠો, કે તેનુ છોકરૂં પાછું પેહેલી વખતના છોકરાની માફક આંગલાં વગરનું જનમશે, અને તેણીએ તેજ દાહાડે સાંહાંજનાં પોતાના મનમાહેની સઘલી વીગત એક ચોપડીમાં લખી મુકી. જેયારે છોકરાનો જનમ થયો, તારે એવું માલમ પડીયું કે પેહેલી વખતના છોકરાની માફકજ તે છોકરૂં પણ આંગલાં વગરનું હતું.

આએ દાખલાથી વાંચનાર બાઇઓની ખાતરી થશે, કે હમેલવાલી સ્ત્રીના મનની અસર તેના પેટમાહેના બચ્ચાં ઊપર ઘણી થાયેછે; તથા જે આપણા લોકોમાં વેહેમછે જે ગરહણની વખતે જે હીલચાલ કરેયાથી બચ્ચું બેશીકલ નોકલેછે, ને વાત તદંન ખોટીછે.

આએ ટુંક વીગત પુરી કરતાં હમો એવી આશા રાખીયેછ, કે આપણા લોકોમાંહેથી એ વીશેનો ખોટો વેહેમ જલદીથી નીકલી જશે, કાંયેકે એ વેહેમ મનમાં રાખીયાથી ઘણી વેલા તેવોના બચ્ચાંને અવગુણ થાયેછે.

પરચુટણ.

શેખશાદીની નસીહત—એક વખત ખોદાનો લાલ એબાદતખાંનામો એબાદત કરતો હતો, તે એબાદત છોડીને તહીંથી નીકલીને એક મકતબમો એલમ શીખવાને ગએઓ; અને પેલા એબાદત કરનારા લોકોની સોહોબત છોડી દીધી. તારે હુંએ તેહને પુછીઉં કે આબેદ અને દાનાવ વચે સું તફાવત હતો કે આબેદને છોડી દઈને દાનાઓનાં ફેરકામો તું દાખેલ થએઓ. તારે તેણે જવાબ દીધો

કે આબેદ લોકોથી એટલુંજ બનેછ કે પોતાની કાંમલને મોજાંઓથી બાહેર કાહાડી શકેછે; અને દાનાવ લોકો પોતાના મેહનતથી હરેક ડુબતાને બચાવી શકેછ—ઈઆને આબેદ પોતાની એબાદતથી પોતાને ગોનાહથી બચાવી એબાદતનાં જોરથા પોતાનાં રવાંનને બેહસતમો લેઈ જાઈ શકેછ, અને દાંનાવ આદમી બીજા નાદાંન અને ગોમરાહ લોકોને નસીહત અને વાએજી કરીને તેઓનાં દીલ તથા કરતુકને સુધારીને ગોનાહમો બુડતા હોએ તેથી બચાવીને બેહસતનો મારગ બતલાવેછે.

એક અચરત સરીખો હીરો—હાલમાં થારીસ ખાતેની વીદીઆ હોનરની સોધ કરનારી સભાની સાંમને એક અચરત સરીખો હીરો મુકવામાં આવીઓ હતો. આ હીરો વજનમાં ૬૦ વાલ હતો, અને તેની ખાસીઅત એવી હતી કે હવાના ફેરફાર પરમાણે તે પોતાનો રંગ બદલતો હતો. હવા પોતાનાં સાધારણ પરમાંણ પરમાંણે હોએ તે વખતે તેનો રંગ જરાફ પીરાસ ઉપર રેહતો હતો, પણ જો તે હીરાને લેઈને કોઈ ઉંચી જગા ઉપર ગીઆ હોઈએતો તે ગોલાબી રંગનો માલમ પડતો, અને તે રંગ કેટલાક દીવસ સુધી એમનો એમ રેહતો. આ વજનનાં સાધારણ હીરાની કીમત આસરે પચીસ હજાર રૂપીઆ અંકાએછે, પણ જો તે ગોલાબી રંગનોજ હોએતો તેની કીમત એથી તરણ ઘણી વધતી ગણાએ.

લાકડાંના ગરનો ઉપયોગ—જારે ફરાનસમા ચોતરફ મોટી લડાઈ ઉઠી હતી, અને જે વખતે સણના ચીંદરાં મલી નહી સકતાં હતાં, તે વખતે લાકડાંના ગર અને પરાલના કાગજો બનાવવામાં આવીઆં હતાં. હમણા પણ અમેરીકામો એ ચીજોમાંથી કાગજ બનાવેછે. તાહાં એક કારખાનું ઉભું કીધુંછે-જાંહાં દરરોજ વીસ ટન લાકડાંના ગરના નરમ સફેદ કાગજો બનાવેછે. આ નવાઈ સરખું કારખાંનું જોવાને કેટલાક વીદવાંનો ગએઆ હતા, તેઓની સામને પોપલર નામનું એક ઝાડ જેનું લાકડું ઘણું નરમ હોએછે તેને ફારીઉં, અને તેમાંથી પાંચ કલાકની અંદર સફાઈદાર કાગજ બનાવી દેખાડીઆં.

અચરત સરીખી ઉમર—એક વરતમાન પતરવાલાએ ૭ ગરહશથ અને બે લેડીઓના મરણની નોંધ આપી છે, તેમાં તેઓની એકંનદર વએ ૭૦૪ વરસની મુકીછે, જેથી સરાસરી એક એકની વએ ૮૮ વરસની ગણાએઆમાં આવેછે. વધતાંમાં વધતી વએનો એક ગરહસથ ૯૪ વરસનો હતો, અને ઓછામાં ઓછી ઉમરનો એક ૮૦ વરસનો હતો. પેલી બે લેડીઓની વએ ૮૫ અને ૮૮ ની હતી.

સારાં કાંમ—થોડુંક સુધી સારાં કામો કરવાની તબે પાડીઆથી તે સેહલાં થઈ પડેછે, અને જારે તે સેહલાં થઈ પડેછે તારે તે કરવાને ખુશી લાગેછે, અને જારે તે કાંમો આપણુને ખુશી કરેછે તારે આપણે તેવા કાંમ વારંવાર કરીએ છઈએ, અને વારંમવાર કીધાથી તે આપણી એક તબે થઈ જાએછે; અને એવી તબે ચાલ રેહવાથી તે આપણો એક ખવાસ થઈ જાએછે; અને પછે તેમ કરીઆ વગર આપણુને ચાલતું નથી; અને પછે ઘણીવાર આપણે વીચાર વગર તેવાં કાંમો કરીઆ જઈએ છઈએ.

ઈંગલંડનાં રેજીસટરાર જેનરલની બુક ઉપરથી એવું જોવામાં આવેછે કે સને ૧૮૬૬ ની અધવચમાં ગરેટ બરીટનની વસતીનો આસરો ૨૯૯૩૫૪૦૪ ગણેઆમા આવેછે. તેમાં, ઈંગલંડ તથા વેલસ મલીને ૨૧૨૧૦૦૨૦; ઈસકાટલંડ ખાતે ૩૧૫૩૪૧૩; અને આએરલંડ ખાતે ૫૫૭૧૯૭૧.

વીજલીનો તાર—સનડરલંડનાં એક મી૦ જીઆરજ વાટસન નાંમનાં શખ્સે વીજલીની મારફતે સંધેશા મોકલવાની નવાઈ સરખી ઘણીએક રીત સોધી કાહાડી છે. આ ઘણીની એક રીત પરમાંણે દીજોંથી પારીસ ખાતે ફરતી ઉતારૂઓની આગ ગારીમાંની દરએક ગારીમાંથી ઉતારૂઓ ગારડની સાથે ઘાસતીની વખતે સંધેસો ચલાવી શકેછે. વલી આ ઘણી હમનાં એક મોટી આગબોટમાં પોતાની એક બીજીજ રીત લાગુ પાડવામાં ગુંતેલોછે; તે એમકે કપતાંન "બારીડજ" ઉપર ઉભો હોએતો તાંહાંથી ઈજનેર સાથે તથા ઉતારૂઓની દરએક કેબીનમાં તથા આગબોટની નાલ આગલ જાંહાં ખલાશીઓ રેહેછે તાહાં અને સુખાંની સાથે સંધેશા ચલાવી શકે. આ બનાવટથી ઘણાએક અકસમાત થતા બંચે તથા બુમ પાડીઆ વગર દુર સુધી તરત હોકમ કરી શકાએ વલી આ ઘણીની દુકાંનમાં પણ એવીજ રીત રાખીછે તેથી ઘરાકને જેખાં કાંઈ વસતુ જોઈએ તે બાહેરનાં પાટીઆં ઉપર દરએક વસતુનાં નાંમ લખેલા અને તેની ઉપર "બટન" જડેલાં તે દાબીઆથી અંદરવાલાને સંધેશો મલેછે કે એક ઘરાકને ફલાંની વસતુ જોઈએછે તે તરત પછે બતાવામાં આવેછે. આ રીતે વીજલીના ચમતકારીક ઉપયોગ થાએછે.

—◦◦◦—

રમુજે ફુરસત.

૧ લું—ગરીબ એક ગાય,
કાંમે રોજ તણાંય;
ખોરાક સુકો ખાયે,
પેટમાં નહી સમાય;
અજીરણ સઘલો થાય,
છેરી નાંખતી જાય.

૨ જું—અગર તમારી બેનનો હોય એકજ ભાઈ
ને તેનાં મમાવાનાં જમાઈ
ની એકજ હોય ભોજાઈ
તો તેણીનાં પુતરનો પીતરાઈ
તે કોણ અને રાખે કેહવી જાતની સગાઈ?

૩ જું—હીંદુસતાંનની પસચમે આવેલાં એક પરાંતમાંની નદીનું નામ, જેનાં બે તુકડા કીધા હોયતો પેહલો તુકડો એક જાનવરનું નાંમ થાયછે, અને ... ેા

થ મન અથવા બુધી, અને બીજો અરથ જો કરવા માંગીએં તો ધુલ થાયછે અને આ નદી એક અખાતમાં ખાલી થાયે છે તે કહો ?

૪ થું—તરણ અક્ષરનો એક શબ્દ જેનો અરથ એ ક ગોલ આકારની જીનસ થાયછે પણ તેમાં બીજી પણ બે ગોલ આકારની જીનસોછે, એટલે પેહલા અને બીજા અક્ષર થી એક ગોળ આકારની જીનસ અને બીજા અને તરીજા અક્ષરથી પણ ગોળ આકારની જીનસ બનેછે અને આ છે લી જીનસ આપણ ખાધામાં લાવીએછે.

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧ લું—સુળાક્ષર.
૨ જું—કાંટો.
૩ જું—પેહલી ચોરીની વખતે. બીજી ચોરીની વખતે. તરીજી ચોરીની વખતે.

૨	૫	૨
૫		૫
૨	૫	૨

૩	૩	૩
૩		૩
૩	૩	૩

૪	૧	૪
૧		૧
૪	૧	૪

૪ થું—એક વરસ.

જવાસાના છોડ વિશે.

જ્યારે વરસાદ વરસેછે, ત્યારે જવાસાનાં મૂળ સડી જાયછે, અને તેથી તે છોડ સુકાઈ જાયછે. તે વિશે કવિએ, અદેખા લોકની ઉપમા આપીછે.

૫૬.

"વાંસલડી, વાગીને હું તો જાગી"
એ રાગછે.

જવાસા, શિદને મરેછે શુકાઈ;
હાંરે લુંડું શું કીધું વરસારે ભાઈ,
જવાસા, શિદને મરેછે શુકાઈ. ટેક.
ચારે દિશ વરસાદની થઈ ચટાઈ,
દેખી તેની સરવેથકી સરસાઈ,
હાંરે તારા ઉરમાં આવી અદેખાઈ,
જવાસા, શિદને મરેછે શુકાઈ. ૧
થયાં નવપલ્લવ તરૂવર સરવે,
અખિલ જન હરખીઆ એને ઉતરવે,
હાંરે તુંતો ગંડક બળીમરે ગરવે,
જવાસા, શિદને મરેછે શુકાઈ. ૨
ધરયું તેંતો અભિમાન અતિઘણુ આજે,
બીજાની ચડતી દેખીને તું દાઝે,
હાંરે જાણે ધન કેમ મુજ ખિરગાજે,
જવાસા, શિદને મરેછે શુકાઈ. ૩
એનો એકે વાળ તારાથી ન તુટે,
તેનો જશ તારો ખુટાડયો ન ખુટે,
હાંરે ઠાલો શિદને કપાળ તું કુટે,
જવાસા, શિદને મરેછે શુકાઈ. ૪
એનો જગ કરતાએ કીધો વધારો,
તેથી તેતો સરવને લાગેછે સારો,
હાંરે તુંતો તોલ તપાશને તારો,
જવાસા, શિદને મરેછે શુકાઈ. ૫
જેને તેતો, સરવેનું ઇછેછે સારૂં,
નથી ચહાતો, કોઈનુ થવાને નઠારૂં,
હાંરે તેણે શું બગાડયું ભાઈ તારૂં,
જવાસા, શિદને મરેછે શુકાઈ. ૬
એને એકે આળ ચઢાવીયું ન ચટશે,
એના સામું ફેંકતાં તુજ શિર પડશે,
હાંરે તારી ઈરશા તે તુજનેજ નડશે,
જવાસા, શિદને મરેછે શુકાઈ. ૭
જ્યારે તુજ અંગમાં શોશ જણાયો,
ત્યારે તું અદેખો ને લુંડો ભણાયો,
હાંરે તુંતો હલકો હઠીલો ગણાયો,
જવાસા, શિદને મરેછે શુકાઈ. ૮
તુંતો જાણે માન હું મેળવું મોટું,
તેતો બીજા લોકોના ચિત્તમાં ચોટીયું,
હાંરે એથી લેતાં તો મળવાનુ ખોટું,
જવાસા, શિદને મરેછે શુકાઈ. ૯
હજી થાને ગંભીર, તજ હલકાઈ,
અલવ ગુણ મળતાં ન જવું છલકાઈ,
હાંરે ભલું તેથી તારૂં થશે ભાઈ,
જવાસા, શિદને મરેછે શુકાઈ. ૧૦
થયાં સઉ પ્રફુલિત તું તેવો થાને,
સરસ ગુણ વરસાદના ગણિ ગાને,
હાંરે મિત્રતાથી હળી મળીજાને,
જવાસા, શિદને મરેછે શુકાઈ. ૧૧
કહ્યાં આતો કથન તારે શુભ કામે,
દેખી તારૂં દુખ, દિલ ધારી દયા મેં,
હાંરે રૂડી રીતથી દલપતરામે,
જવાસા, શિદને મરેછે શુકાઈ.
હાંરે લુંડું શું કીધું, વરસારે ભાઈ,
જવાસા, શિદને મરેછે શુકાઈ. ૧૨

પોંહોંચ.

"ક્હાડી" તમારાં પરચુરણ જરાની જગા નોંગવાઈએ કરતા નથી.

દીશાથી મુકેલી એક નાટક રૂપી વાત પરગટ કરવા લાગ્યે ક નથી.

બીજાં કેટલાંક પતરો પોંહોંચીઆંછે જેઆ ઉપર નેગવાઈ એ ધીઆન પોહોંચાડીશ.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૧૦ મું. | અક્ટોબર ૧૮૬૬ | આંક ૧૦ મો.

એક બાપની છુપી વાત

ઇઆને

બીગડેલું બચ્ચું શુધારવાની એક નવાઈ જેવી રીત.

વસંતરૂતુના એક દીવશની બપોર હતી રસતાઓ ખલરાએલા અને કાદવવાલા હતા, ઝાડપાનોએ શીઆલાનો પોશાક પેહેરીઓ હતો, અને આનીગમ પેલીગમ બરફના ટગલા દીસતા હતા.

એક ટેકરીની બાજુએથી રસતામાં એક બુટો માણસ અને એક જુવાન છોકરો એક મોટા પથરપર બેશી થાક ખાતા હતા. પેલા બુટાનાં બાલ પાકેલા હતા, પણ બુટાપાનો બોજો તેનીપર વધારે ભારથી બેઠો ન હતો, કારણકે તે મજબુત અને કદાવર હતો.

પેલો જુવાન છોકરો ૧૫) વરશથી વધુ વએનો નહી હતો. તેની આંખ ઘણી ચલકતી ને તેજવાલી હતી, પણ તેનો બાધો નબલો હતો અને તેના શરીરની આખી બાંધનીપર ખરાબીની નીશાની માલમ પડતી. પોતાનું બપોરનું ખાંનું તેઓ ખાતા હતા. એક બુઢો પણ હજુર કદાવર—બીજો જુવાન પણ નબલો. કોઈ ચોકશ જોનાર એ કદમ કહી શકે કે તેઓ બાપ અને દીકરો હતા, કારણ તેઓનો ચેહરો મલતો આવતો હતો. પેરો છોકરો રોટલીની કગરસ પોતાના ખોરાપરથી પખોડતો બોલીઓ "બાવા હજુર આપણુને કેટલું વધારે ચાલવુંછે ?"

બુટાએ જવાબ દીધો "ઘણું નહીં, તે ઝુંપડી હીઆંથી દુર નેહીં હોવી જોઇએ, અલબત સુરજ અશત પામવાની આગમજ આપણે જાઈ પોંહચીશું"

"અને તેઆં આપણુને હમેશ રેહવું પડશે કે બાવા ! અને મને ખેતરમા કાંમ કરવું પડશે કે ?"

"હા, "શોરાબ" આપણ બેહુ જણને કાંમ કરવું પડશે કારણ તું જાણેછે કે મારી મેહનત શીવાએ બીજા કશાપર આધાર રાખવાને મારી પાશ કાંઇ રહેઉં નથી, મારા પઇશા સઘલા ગયા—મારા દીકરાને વાસતે જે દોલત મેં એકઠી કીધી હતી તે મારા હાથમાંથી છટકી ગઈ, અને જેઆરે હું આપણું નાધલું ખેતર વેચાતું લેવશ તેઆરે મારી પાશ એક હેવી હરઘીખી નહી રેહશે કે જેને હું મારી કહી શકશ. હાવું દુખ તારીપર પડતું જો મારાથી બનતેતો હું અટકાવતે. પણ ખરેખર જેઆ તારા બાપને આટલુ અપમાન મલીયું તેવા શેહરમા તું ખુશીથી રેહતેતો નહીં ?"

"નહીં નહીં પેઆરા બાપ તનોને એખલા જતા હું જોતે નહીં પણ હાવી હલકી કીશમની મેહનતનો વીચાર મને ઘણો કડણ લાગેછે વારૂં બાવા મહને કહોની આપણે આટલું બધું અપમાન શા કારણશર ખમીયું. તમોને બંદીખાનામા કાએ નાખીઆતા ?"

પેલો બુટો પોતાના છોકરાના ચેહરાપર એક ટગરે જોવા લાગો પણ કાઈ બોલીઓ નહીં

છોકરો બોલીઓ "બાવા ખરેખર તમે કાંઈ વાકનો નહી કીવો હોએ ?

પેવા બુટાનુ આખું આગ દાપવા લાગું અને આસતે રહીને બોલીપો "વાક શોરાબ ફરીથી એ સવાલ મને પુછતોના, જો તું તારા બાપને ચાહતો હોએતો જે "છુપી વાત" કેહવાથી હાલ તુંને કાઇ ફાએદો નથી તે વાત તેને પોતાનાં મનમા રાખવા દે, જેઆરે વખત આવશે તેઆરે તું સંધું જાણશે પણ તે વખત સુધી એને વીશે મને પુછતો નાં. હું તુને ચાહુંછું સોરાબ અને હું તારે વાસતે મેહનત કરશ—જે રોટલીની તુને ગરજછે તે હું મારા પરશીનાથી કમાવશ."

"પીતા મારા બોલવી જો તપોને દુખ થયું હોએતો મને માફ કરો, હું જાણુંછું કે તમોએ કાંઇ વાક કીધો નથી, હું જાણુંછું કે તમારૂં દીલ ઘણું ઉમદાછે. તમોને એખુલા કામ કરવું નહી પડશે. આજ શુધી તમોએ સઘલી મારી હાજત પુરી પાડીછે અને હવે જેઆરે તમારો ખરાબ દાહડો બેઠોછે તેઆરે હું તમને મદદ કરશ—આપણ શાથે કાંમ કરશું."

એમ બોલી તે છોકરાએ પોતાનાં બાપને કોટી કીધી. તે વેલાએ તે મેહનતથી દુખનો અને થાકેલો, અને પોતાના બચપણનું ઘર છોડી ગરીબાઈ અને શંકટમાં આવી પડેલો છતાં તેનાં દીલમાં ખુશાલીનો એક હેવો જોસો પેદા થયો કે જેવો આગલ કદી થઓ ન હતો. બીજાનું શારૂં કરવાને તેના દીલની આએ પેહલીજ કોશેશ હતી. પેરો બુઢો પોતાનાં બચાનાં ખુશનોમાં ચેહરા તરફ જોઈ "સોરા

બ તુંને ખોદા શુખી રાખે" એવું કહી પોતાની આંખમાંથી વેહતી આંશુની નદી બંધ કરવાને પોતાનું મોહ ફેરવીયું અને આગલ ચાલવા માંડીઉં.

વારેઘડીએ તેઓ રસતાપર આશાએસ લેવા ઉભા રેહતા. સુરજ અશત પામવાની એક કલાક અગાઉ પેલા બુઢાએ પાદડાં વગરના ઝાડની અંદરથી દેખાતું એક સફેદ ઘર બતલાવીયું અને બોલીઓ "જો મારા દીકરા આપણુની મુશાફરીનો અંત આવીઓ, પેલી ઝુપડી આપણું ઘરછે અને તે એકાંત રેંહઠાનમાં ખોદા આપણુને સલાહ સંપજ બખશે !"

બાપ અને દીકરો બેહુ જણા આગલ ચાલવા લાગા અને થોડા વખતમાં એક દરવાજા આગલ આવી પોંહચીઆ જેઆં તેઓ એક માણુશને મલીઆ જેણે પેતા બુઢાને તુરત ઓલખીઓ.

પેલો માણુશ જે ઝુપડીનો રખેવાલ હતો તે બે ખુરશીઓ આગલ મેલી બોલીઓ તેઆરે તમો આવીઆ, નહી "જાલેજર !"

"હા "ખોદાબખશ' હા—પણુ ઘણે ખરાબ વખતે આવીઆ કારણુ રસતો પગે ચાલનારને લાએકનો નથી."

"હા સાહેબ નહી પણુ હીઆં તમારે કાજે જગા ઘણી શુખદાએકછે અને હું ધારૂંછું કે તમોને જેવી ભાવે તેવી દરેક ચીજછે."

થોડીએક આશાએસ લઈને ખાનું ખાધા પછી "જાલેજરે" ખોદાબખશની સાથે ફરીને સંધું ઘર જોયું. દરેક ચીજ એક નાહાના અને સાફ ઘરને લાએકની હતી. ઘરવીગારનો સામાન સારી રીતે ગોઠવેલો હતો.

રોશની કીધા પછી જાલેજર બોલીઓ "સોરાબ હવે તું જાણેછે કે આપણી હાલત કેવીછે ? પેહલે તે આપણુને કઠણુ લાગશે, પણુ મારા દીકરા ભલી મેહનતથી આપણુને શરમાવું નહી જોઈએ. આપણા ઘરબારના કાંમ કાજનો અખતીઆર લેવાને વાશતે ખોદાબખશની બાપડી સવારના આવશે અને તેનો વર ખેતરમાં આપણુને જોઈતી મદદ કરશે. હું તુંને કેપે મેહતાની ચાકરી પર રાખતે જાંહાં તું જાતી મેહનતે મોટે ઓધે ચહડતે—પણુ એક કારણે તુંને શેહેરમાં રાખંવાને મને મના કીધી, અને હવે મારા દીકરા જો તું તારા ગરીબ બાપના દુખનો બોજો ઓછો કરવા અને તેના છેલા દાહાડા શુખી કરવા ચાહતો હોપતો તું આએ હાલત પર શબુરી પાંમવાને કોશેશ કરવાની મને કબુલાત આપ. પાંચ દીકરામાં નાહાનો અને જીવતો દીકરો તુંજછે વાસતે તે છેહલાને મારા બુઢાપાનો ટેકો થંવા દે.

તે જુવાન પોતાની ખુરશી ઉપરથી ઉઠી પોતાના બાપ આગલ જઈ બોલીઓ "પીતા હું કબુલ કરૂંછું કે આજ શુધી તમોને મદદ કરવાને મારી ખુશીની મેં થોડીજ નીશાની બતલાવીછે પણુ જેઆરે દુખે તમારી ઉપર જે ફરજ લાવી નાખીછે તે બજાવવામાં હું હદ્દ હેશું જો તમો વીચારોતો મારૂં હયું તમો પીછાંનતા નહી હેશું કહી સકાએ. કોઈબી કબુલાત હાલ મારી પાસથી લેવો ના—પણુ હાલની મારી તાએબેદારી ને મારી બવીશીઅની ચાલચલણુ વીશે બોલવા રેવો."

પોતાના દીકરાની ચાલમાં હાવો ફેરફાર જોઈ બુઢો જાલેજર ઘણો અચંબો પાંમીઓ. તેની ધારના કરતાં એ વધારે હતું.

એક અઠવાડીઆંમાં જાલેજરને અને તેના છોકરા શોરાબને તે ઘરમાં શારીકાંની સોહવાઈ ગયું પણુ છેહલો જાણે એકાંતપણાથી બેજાર થપો હોએ એવું કોઈ વખત લાગતું. એક બીજાં પખવાડીઆમાં જાલેજરને એક નવી ખુશાલીનું કારણુ મલીયું—કોઈ મીતરે જાલેજરનું પોતાનું પુશતકખાંનુ જે વેચાઈ ગયું હતું તે તેને કાજે પાછું મોકલીયું. તે દાહાડે શોરાબને ઘણી ખુશાલી પેદા થઈ. પોતાની જીંદેગાનીમાં પેહલોજ વખત તેના બાપના પુશતકખાંનાંને ખરી મોજ અને શુખનું મુલ ગણુવા લાગો, અને જેઆરે તે બુઢાએ જોયું કે તેનો દીકરો આતુરતાથી તે ચોપડીઓના પાના ઉકલાવા લાગો તેઆરે તેની આંખમાંથી ઉપકારના આંશું વેહવા લાગાં.

* * *

વસંત રૂતુએ ઝાડપાનને ફરીથી એક વખત પોશાક પેહડાવીપો. ઉનાલો પોતાની સાથ શુંદર ફુલો લેતો આવીપો અને ચોમાંસાંએ ખેતરમાં ઉગતા અનાજને શુનેરી રંગ આપીઓ. શોરાબ કાપની કરતાં જે ગીત ગાતો તે ઘણા શુંદર લાગતાં અને જારે તે અનાજની નજદીક જતો તારે ઝોપા તેને નમીને શલામ કરતાં હોએ તેમ તે અનાજના રોપા વાંકા વલતા.

જુવો તે કેવી ઝડપથી ! અનાજને કાપી એક બાજુએ મેલેછે. અગાઉ આપણે જે દુબલા છોકરાને રસતાની બાજુએ પથર પર બેઠેલો જોપો હતો અને આએ તંદરોસતીવાલો છોકરો જેના ચેહરા પર સલાહ સંપજ અને સબુરીના લેખો લખેલાછે તે એકજછે એવું કોઈ માને નહી. આશુદા પખશીઓના ગીતની સરોબરીએ તે પોતાના બીછાના ઉપરથી ઉઠી દરરોજના કાંમ પર જતો અને પોતાનો ફરશુદનો વખત વાંચવામાં અને ટેકરીઓ ઉપર ભટકવામાં કાહાડતો. તેનું મન જે આગલ બેવકુફી અને ઉદાઉપણાના હાથમાં આપીયું હતું તેમાં હવે કેલવણીના જહેર ભરીયાં હતાં.

એ પરમાણે ચાર વરશ વહી ગયાં. કદમાં અને કેલવણીમાં તે મુખત થઓ હતો. તે ગાંમડામાં એક મંડલી હતી જેઆં તકરાર કરતી વખત તે હમેશ ફાવતો. બે વખત તેઓએ વીદીઆ સંબંધી બાબદ ઉપર ભાશણુ કરવાને તેને અરજ કરી હતી અને બેહુ વખત તેણે પોતાના સાંભલનારોથી માન અને વખાંણુ મેલવી હતી.

એક સાંજના ઉનાલાના સુરજના છેલલાં કીરણુ અશત પાંમતાં હતાં તે વેલાએ પોતાના ઓરડામાં વાંચવા બેઠો હતો, તેવામાં જાલેજર પોતાના હાથમાં એક ખોલેલું કાગજ લઈ તેઆં આવીઓ અને એક ખુરસી લઈ તેની આગલ બેઠો. તેના ચેહરા પર ખુશનોમાં દેખાવ હતો અને પોતાના દીકરાથી શુખી હોએ એવી રીત તેની આંખો ચલકતી.

"શોરાબ" તે બોલીઓ "તું કેકાઉશ" ને ઓલખેછે કે ?"

"આપણા ઘરની પાશે પેલો બેમારી રેહતો હતો તેને વીશે તમો બોલોછો કે ?"

"હા, દીકરા તેજ."

"હા, બાવાજી હું ઓલખુંછુ કારણ તમને ઇઆદ નથી કે તેનો છોકરો અને છોકરી મારાં મીતર થાએ ?"

"શારૂં શેરાબ, કેકાઉશનું હમણાં મને એક કાગજ મલીયુંછે અને તે આપણા ગરીબ ઘરમાં એકુ બે મહીના ગુજારવાને આવનારછે અને તે પોતાની સાથે તેના દીકરા "ફરાંમરોજ" ને અને દીકરી "શીરીન" ને પણ લાવશે. કેકાઉશે પોતાનો ધંધો છોડીઓછે અને આવતે વરશે તેનો છોકરો ફરાંમરોજ સંધું કાંમકાજ કરશે પણ તેટલા વખતમાં તેઓને ઠોડીએક આશાએશ જોઇએછે.

આએ સાંભલીઆથી કેટલાંએક વરશે પેહેલીજ વખત તેનાં દીલમાં દલગીરી પેદા થાઈ. ફરામરોજ તેની ઉમરનો હતો અને જારે તેઓ છેલલા મલીઆ હતા તારે તેઓની હાલત એકશરખી હતી. હવે ફરામરોજ એક તવંગર વેપારી થશે

તે પોતાના મનમા વીચારવા લાગો "હુ કોણ છું ? એક ગરીબ માણશ; પંણ ભલો, સાચો, ભણેલો અને આબરૂવાલોછું." તેની દલગીરી જતી રહી અને તે ખુશી દેખાવા લાગો. તેનો બાપ બારી નજરે તેનાં ચેહરાપરનો ફેરફાર જોઈ વીચારવા લાગો કે તે ખરેજ ઉમદા દીલનોછે.

થોડાએક દીવશમાં એક ગાડી તેઓનાં દરવાજા આગલ આવી. તેમાં બેશનારાં ઉતરીઆં. જાલેજરે જલદીથી આગલ દોડી પોતાના જુના દોશતનો હાથ પકડીઓ. તેઓ કાંઇ એકએકથી જુદા દીલનાં નહી હતા. જુના અને સાચા મીતરો એક વખત ફરીથી મલીઆ. શેરાબબી ફરામરોજ અને તેની બેહનની મુલાકાત લેતી વેલાએ હલી મલી ગયો. તે દાહાડો સંધાને ઘણો ખુશનોમાં લાગો. એ પરમાણે શોનેરી પાંખપર એક અઠવાડીયું પસાર થઈ ગયું. પેલા બે જુદા, ઉડતા અને બેશતા અને ચાલતા વાતો કરતા અને પેલા જુવાનો હજાર જાતની રમત અને ગમત કરતા.

એક દાહાડે સાંજે ફરામરોજ નદી કીનારે માછલી પકડતો હતો અને શેરાબ અને શીરીન તેની આસપાસ ફરતાં હતાં. જે હવાનો તેઓ સવાસ લેતાં તે મધુર ખુશબોથી ભરેલી હતી અને દાહાડાની ગરમી આગલ ચાલી સાંજની ઠંડીને જગા આપતી હતી.

શીરીન બોલી "અરે શેરાબ હાવી જગામાં તું કેવો શુખી હશે. તારા ઘરની આશાપાશ ખુદરતે જે ખુશનોમાં દેખાવ પાંથરીઓછે તેપર જોવાને હું કદીબી નાં પાડું નહી, કદીબી થાકું નહી.

શેરાબ હશીને બોલીઓ "શીરીન હું ધારૂછું કે હમારા શેઆલાથી તમો ખચીત કંટાલી જાવો. જેઆંશુધી ખુદરતનો રલીઆમનો દેખાવ આસપાસ પંથરાએલો હોએછે તેઆંસુધી ખુશનોમાં લાગેછે પણ જારે બરફનાં તોફાનો થવા માંહેછે કે જેથી ઘરમાં ભરાઈ રેહવું પડે તેઆરે શેહરની મંડલીઓ અને દોશતોને તમો ચાહવો."

"ખરેખર શેરાબ હું એવી કાંઈ ચીજને ચાહું નહી કારણ મારી ખાતરીછે કે ગામડાંનીજ દોશતી ઘણી નીરઅપરાધી હોએછે, તે વલરોગે હીયાં દરેક ચીજ ખોલલી અને સવંતરછે અને શેહરમાંતો દોશતી હેવા ઓકારની હોએછે કે જેને ધંધા ધાપાંનું કામકાજ શીવાએ બીજું નામ છાજતું નથી."

"તારે તમો આગલ ગામડાંમાં ફરેલાં છો કે ?"

"નાં નહી."

"અને તોપણ ગામડાંની દોશતી વીશે તમો એવી રીત બોલોછો કે જાને તમોને તેનો મોટો અનુભવ હોએ."

"શું આટલા દાહાડામાં મને થોડો અનુભવ મલીઓછે." ખરેખર તમો અને તમારા બાવા એવાતો માયાલુ માલમ પડીઆછો કે તમારી દોશતીની કીમત જો હું ઓછી કરૂંતો તમોપર મોટી ગેરઇનશાફી ગુજરેલી કેહવાએ."

કેટલોએક વખત સુધી બેહુ જનાં મુગાં મુગાં આગલ ચાલીઆં. એક જંગલી ઝાડનો ખુદરતી બનેલા કેઆરાની નીચે શેરાબે એક મોટુ ગોલાબનું સફેદ ફુલ દીઠું, આગલ વધીને તેને તેની બાપીકી દાંખરી ઉપરથી તોરી લઈ જરા ધ્રુંજતે હાથે શીરીનને આપીયું. આગલ ચાલતાં તે બોલીઓ "અરે શીરીન તું જાણેછે કે કોઈ વખત હું એવું ચાહુંછું કે તું મને મલવા નહી આવી હોતતો ઘણુ શારૂં.

"હુ નહી આવી હતેતો શારૂં ?"

શેરાબ વધુ બોલતાં અચકીઓ તેવીજ પેલી નાજુક સ્ત્રી તેનાં ચેહરા તરફ જોવા લાગી, તેનાં હોઠ ધ્રુંજવા લાગા અને તેની છાતી ધપકવા લાગી. તેણે પોતાનું મોહ ફેરવીયું, તેનાં પાંપન ઉપરથી એક આંશુનું ટીપું પેલાં સફેદ ગોલાબનાં ફુલ ઉપર પડીયું. શેરાબે તે જોયું અને મનમાં બોલુવા લાગો, "તે મારી મતલબ શમજી."

સુરજ અશત પાંમીઓ, ઘાંસની ઉપર દવ, મોતીનાં ટીપાં જેવો પડવા લાગો અને તે શોભતીઓ ઘર તરફ ચાલીયાં. તેઓનાં હોટે એક એક આગલ પેઆર કબુલ કીધો ન હતો પણ એક, બોલી કે જે અરસ પરસનો પેઆર બતલાવવાને શબદોની બોલી કરતાં શરશછે તેમાં તેઓ બોલી ચુકાં હતાં.

* * *

કેટલાએક દાહાડા પછી એક દાહાડે કેકાઉશ સાંજનુ ખાનું ખાધા પછી પોતાની દીકરી સાથ એકલો બેઠેલો હતો તેઆરે બોલીઓ "શીરીન મારે કાંઈ તુંને કેહવુંછે અને જો તું તારૂં શુખ જાલવવા માંગતી હોએતો ખરેખર બોલજે."

"શીરીન પોતાનાં બાપ તરફ ઘભરાઇને જોવા લાગી."

તે બોલીઓ "મારા બચાં મીઠી, તું દલગીર લાગેછે."

"દલગીર બાવા ?"

"હા મેં તારી આંખમાં આંશુઓ જોયાંછે—તારી છાતી ઉપસતી જોઇછે અને તુંને દચકાં ખાતી મેં શાંભલીછે."

કેકાઉશે પોતાની છોકરીનો હાથ પકડીઓ અને તેનાં ચેહરા તરફ પેઆરથી જોઇને ફરીથી બોલીઓ "હવે મને કેહ શીરીન શું શેરાબે તુને કાંઈ કહીઉં તેથી આએ સંધું થયું ?"

"બાવા શેરાબે મહને કાંઈ કહીયું નથી પણ—પણ—"

"બેલાશક બોલ"

"તેને મને કાંઈજ કહીયું નથી પણ હું ધારૂંછું કે તે મને પીઆરથી ચાહેછે.

"અને તું શીરીન એવું જાણીઆથી દલગીરછે ?"

"દલગીર બાવા ?"

"તેઆરે તું દલગીર નથી ?"

"અરે બાવા હાવા ઉમરાવ અને ભલાં દીલનાં શખસનો પેઆર મેળવવાને હું શાને વાશતે દલગીર થાઉં ! નહી હું કેહવાને શરમાઉંછુ કે તેનું દીલ છતીઆ આગમચ મેં મારૂં તેને આપીયુંછે"

"તેઆરે આએ ગરીબ માણસને તારા વર દાખલ લેવાને તું અચકાતી નથી ?"

"તે દોલતમંદછે—બાવા તે દોલતમંદછે. તેનું દીલ, તેનો જીવ, અને તેનું મન એવી દોલતથી ભરેલાંછે કે જે નશીબનું ફરતું ચકર તેની પાશથી કદીબી છીનવી નહી લઈ શકે—તેની દોલત હેવીછે કે જે ખુદરતથી અને ખુદરતના ખોદાએથીજ ઉતરેલીછે અને તે હેવીછે કે તેનોજ માલેક દુનીઆમાં ખરો ઉમરાવ કેહવાએ."

જેવી તેની છોકરી આએ શબદો બોલી કે તેના ચેહરાપર મગરૂરી ભરેલો દેખાવ માલમ પડીઓ અને ઉભો થાઈ બોલીઓ "શીરીન તું ખરૂંજ બોલી—શોરાબ એક ઉમરાવ પુરૂશછે—જેઓ એને ઓલખેછે તેઓ હેને માન આપેછે અને ચાહેછે વાશતે તું હેની બાએડી થા."

"બાવા !"

"તું એની બાએડી થા.

"પણ શોરાબ—તે કાંઈ—કાંઈ.

"શોરાબ તુંને ચાહેછે અને તેજ બશછે—વધારે કાંઈ બોલતીના અને બાકીનું હવે મને સોંપ.

એમ બોલીને કેકાઉશ ગયો અને પોતાના મેજબાનને જાઈ મલીઓ અને શીરીન આશા અને પેઆરનાં દરીઆવમાં ગરક થઈ ગઈ.

બીજે દાહડે સહવારનાં પેલા બે બુટાઓ લાંબો વખત શુધી વાત કરવા બેઠા અને જેઆરે જાલેજર પોતાનાં ઓરડામાં ગયો તેયારે તેનાં મોહડાં ઉપર ખુશાલીનો એક અજાએબ જેવો દેખાવ માલમ પડતો. કેકાઉશ શોરાબને જાઈને મલીઓ અને તેને કહીયું કે તેનો બાપ તેને મલવા માંગેછે. તે જુવાને તે સહવારની સઘલી હીલચાલ જોઈ હતી જેથી જારે તે પોતાનાં બાપ આગલ ગયો તારે જરા ગંભીર દેખાવા લાગો. તે બુટાએ તેને બેશવાને કહેયું અને પોતાની ખુરશી તેની નજદીક લઈ જાઈ બોલીઓ, "શોરાબ જાણે આપણે બાપ દીકરા નહી હોઈએ તે પરમાંણે ખોલાશાથી બોલ—બોલ મારા દીકરા ભવીશીયની તારી શું આશા અને ઈછા છે ?"

"હું કહી નહી શકતો કે હું તમોને બરાબર સંમજુછું પણ મારી આશા ગમે તેવી હોએ અથવા ગમે તેવા હું હવામાં કીલા બાંધતો હોઉં પણ તે હેવી રીતે છે કે જેથી હું કમારગે નહી જાઉં—મારી આશા અને ઈછા એવીછે કે જેથી એક માણસ આબરૂવાલો કેહવાએ."

"હા ખોદા તુંને એ વીશે મદદ કરે મારા દીકરા ! આએ ઉમદા અને ઓતમ વીચારને વીશે ખોદાનાં તુને આશીરવાદ હોજો, પણ શોરાબ જીંદગીની મુશાફરી કરવાને વાસતે ગયાં અઠવાડીઆંએ તારી નજર આગલ એક રેવો રશતો નથી ખોલલો દીઠો કે જેથી આગલ તું અનજાનો હતો."

"તમારાં મનમાં શુંછે તે હું સમજતો નથી તોપણ તમારા સવાલનો જવાબ હું વાલી શકુંછું. ગયાં અઠવાડીઆંમાં એક મધુર રોશનીનો તારો મારી નજરે પડીઓ છે અને તેની મોજમાં મારો જીવ ગરકછે પણ મારે વીશે તે કાંઈ ભવીશીયનો મારગ ખોલલો કરશે એવું હું જાણતો નથી કારણ તે મારે હાથ લાગે તેવો નથી."

"શોરાબ તું શીરીન વીશે બોલેછે નહી ?"

"હું તો ધારતો હતો કે એ છુપી વાત મારાજ જીગરમાં રહીલીછે પણ તે તમોએબી જાંણી."

"અને તું એવું ધારેછે મારા દીકરા કે તારી છાતીમાં ઉતપન થતા જોસા મેં જોયા નથી ? તું એવું ધારેછે કે કેકાઉશની છોકરીને તું ચાહેછે તે વીશે તે પોતે જાણતો નથી ? અરે શોરાબ પેઆરના જેવી દગલબાજ છુપી વાત બીજી કાંઈજ નથી. તારી દરેક હીલ ચાલ, તારો દરેક દેખાવ અને કાંમ સઘલાં એની પુરવારી આપેછે."

"મારા બાવા તમોએ ખરૂંજ વીચારીયું—ખરેખર હું શીરીનને ચાહુંછું પણ મેં એ વીશે તેને કાંઈ કહીયું નથી. હેવા શબદો કે જે દીલમાં નહીજ રહી શકે તેવા મેં કહેશા છે પણ પેઆર કે જે આશા વગરનોછે તેને વીશે કાંઈ કહયું નથી. તેતો હવે જલદીથી પોતાને ઘર જશે અને હું એખલો પડી જવશ—નહી તદન એખલો નહી. મારો બાપ, મારી ચોપડીઓ અને મારી કલમ મારી સાથે રેહેશે, પણ હા ! હું ચાહુંછું કે મારૂં નશીબ તદન જુદુંજ હતે, હું ચાહુછું કે મારી પાશ દોલત હતે, નહી કે દોલત મારૂં શુખ વધારતે પણ મારા જાતભાઈઓના કલીઆંણને કાજે તે મારી શકતીમાં વધારો કરતે અને મને એવી હાલતમાં લાવતે કે જેથી જેને હું ચાહુંછું તેના હાથની માંગણી કરી શકતે. એક એવોબી વખત હતો કે જારે દોલતને માતર ઈંદરીઓની મોજ ભોગવવાનું હું હથીઆર સમજતો; પણ હવેમારી આશપાશ સલાહ સંપ અને શુખ પાથરવાને હું શકતીવાન થાઉં તે કાજે માગુછું."

એક મીનીટ સુધી જાલેજર પોતાના દીકરાનાં ચેહરા તરફ જોવા લાગો, તેના દીલમાં મગરૂરીનો એક મોટો ઝરો વેહવા લાગો, તેની આંખમાં આંશુ ભરાઈ આવીઆં જેથી તેને પોતાનુ મોહડું બારી આગલ ફેરવીયું. તે ખુરશી ઉપરથી ઉભો થઈ ઓરડામાં આનીગમ પેલીગમ ચાલવા લાગો, છેલે અંતે તે ઉભો રહેયો અને પોતાના છોકરાનો હાથ પકડી ખુશાલી ભરેલા અવાજે બોલીઓ, "શોરાબ મારા દીકરા તારી તપાશ હવે પુરી થઈ, આ વખ તને વીશે હું કેવી આતુરતાથી ખોદાની બંદગી કરતો, હવે મારા ઉમરાવ, પેઆરા અને શખી દીકરા તું તારા બાપની છુપી વાત જાણશે."

શોરાબ પોતાની ખુરસી ઉપરથી ચોંકીને ઉઠીઓ અને પોતાના બાપના ચેહડા તરફ ટાંકીને જોવા લાગો.

"બેસ મારા દીકરા મારી વાત સાંભલ. તું જાણે છકેની શોરાબ કે પાંચ દીકરામાં સઉથી નાહનો અને જીવતો દીકરો તું છે. જેઆરથી હું વેપારમાં પડીયો તેઆરથી હું નશીબવાલો હતો. કોઈબી કાંમમાં હું મારો હાથ ઘા

લું કે મારી તીજોરી ભહરાએલીજછે, પણ બધી મારી દોલ
ત છતાં હું શુખી ન હતો. મારાં બચાંઓ ઉપર એક અ
જાએબ જેવી મુશીબત ગુજરતી-કારણ જેવા તેઓ સંસા
રમાં પડતા કે ખરાબ મારગ પકડતા. એક બાપનો પેઆર
જેટલું કરી શકે તેટલું મેં કીધું. જો તેઓ પોતાની ખરાબ
ચાલ છોડે તો મેં સારા સારા હોદાઓ અપાવવાને કહે
આ. મેં તેઓને પરદેશ મોકલવાને કહીયું, ટુંકાંમા જ્યારેથી
જે બને તે કરવાને કહીયું પણ અફશોસ મારી દોલતે તે
ઓની ખરાબી કીધી. દોલત કાંઈ સંધાની ખરાબી કરતી
નથી પણ મારાં બચાંઓની તેણે કીધી. એક પછી એક
તેઓ મરી ગયાં. તેઆરે હું ખોદાનો ઉપકાર માનતો કા
રણ તેઓ દુખમાંથી છુતાં હતાં. છેલયો મરી ગયાને એક
અઠવાડીયું નહી થયું તેટલાં તારી માતા તેઓની પુઠે ગ
ઈ અને તુંજ એખયો મારી આગલ રહેયો. પણ જારે તું
નેબી મેં તેજ મારગ પકડતાં જોયો તેઆરે મારૂં દીલ ફા
ટી ગયું તારા ચેહરાની ખુબસુરતી કરમાઈ જાતી હતી,
તારો બાંધો નબલો થાતો જતો હતો અને રોગના બી તા
રાંમાં રોપાવા લાગાં હતાં. મેં જોયું કે કાંઈ સરસ ઉપા
ય કામે લગાડવો જોઇએ અને તેબી વલી જલદીથી, કારણ
કે દુનીઆમાં તું શીવાએ બીજું કોઈ મારૂં રહીયું નહીં
હતું. એક વીચાર મને આવીઓ. જે ખડકો ઉપર તા
રા ભાઈઓ અફડીઆ હતા તે તુંને તારા રસતામાં નહી
મલે હેવો મેં દેડાવ કીધો. મેં મારા માગનારોનાં પઇશા
આપીઆ નહી અને લોકોમાં ધુંમ ઉડાવી કે હું દીવાલી
ઓ થાયો. મારી છુપી વાત મેં કેકાઉથનેજ કહી અને
હેવી ફતેમંદીથી મેં મારૂં કામ કીધું કે છુપી રીતે બધું ક
રજ આપી મારૂં ઘર અને ઘર શીંગારનો સાંમાન વેચીઆ
થી જેટલા પઇશા આવે તેટલું કરજ આપવાને બાકી રા
ખીઉં. બધી ચીજ વેચી નાખીઆથી તુંને એવું લાગું કે
હું તદન પાયમાલ થઈ ગયો અને જારે મારી ખુશીથી હું
જેલમાં પડીઓ તારે મેં જોઇઉં કે તારામાં બાપ વીશેનો પે
આર ઘણોછે. તેઆરેજ શેરાબ મેં જાણીઉં કે તારાં દુખ
ની દવાઈ મારે હાથ લાગી પણ મેં દેડાવ કીધો કે તે તું
ને પુરતી આપવી જોઇએ અને પછી શું થયું તે તું જાણે
છે. અરે મારા દીકરા જારે આપણ રશતાની બાજુએ બે
ઠા હતા અને તેં તારાં દીલનું ખરૂં ઝવેર બતલાવીયું તારે
હું કેહવો ખુશી થવા લાગો હવે બોલ મારા દીકરા આ
એ ગરીબ ઘરમાંબી આપણે શુખી છીએ કે નહી."

શેરાબ કાંઈ બોલીઓ નહી પણ ગુડંન મડીએ બેશી
પોતાનું માથું તેનાં બાપના ખોરાપર નાખી રડવા લાગો.
થોડોવાર રહી તે બોલીઓ "અરે મારા બાવા મારા બાવા
આએ બધું તમે મારે ખાતર ખમીયું!"

"નહી નહી મારા દીકરા મેં કાંઈ ખમીયું નથી. મા
રી જીંદગાનીના શુખી દાહાડાતો મેં હીઆંજ કાહાડેઆછે
અને મારાં શુખનું કારણ તુંજ છે, હું એવું ચાહુંછું કે
બાકીનાં આપણાં દાહાડા હીઆંજ કાહાડીએ પણ બીજી
અને મોટી ફરજે આપણને બજાવવાનીછે. મારા જુના
દોશતની દીકરી તુંને ચાહેછે."

"શું શીરીન મહને ચાહેછે?"

"હા મારા છોકરા ગઈ રાતરે તેનીએ તેનાં બાપને
એમ કહીયુ છે."

"અને તે તેનો બાપ—

"જારે તેણે પોતાની દીકરીને કહીયું કે તે તારી બા
એડી થાશે તે વખતનાં જેવો તેની જીંદગાનીમાં તે કોઈબી
વખત શુખી ન હતો."

"અરે આ તો ઘણુ થઈ ગયું મારૂં દીલ ખુશાલી
થી ફાટી જશે."

"ચાલ ચાલ મારા દીકરા, હવે આપણા પરોનાંઓ
ને જાઈને મલીએ. તારી તપાશતો હવે પુરી થઈ પણ હ
વે નવી વાત શાંભલવાની રહીછે—મારી દોલત સંધી અ
નામતછે, ફરામરોજ શાથ તુંને ભાગીઓ કરવાની મેં ગો
ઠવણ કીધીછે, તુંને હું પેહલા પાંચ લાખ રૂપીઆ આપ
શ કારણ હું જાણુંછું કે તે તું શારી કાંમી વાપરશે."

સુરજના કીરણો જમીન ઉપર ખુશાલીથી નાચવા લા
ગાં. ઝાડપાનપર મધુર હવા અથડી ઉપકારનો અવાજ
કાહડતી, અને પક્ષીઓ ખુશાલીના ગીત ગાવા લાગા, પ
ણ સઉથી ખુશીતો એજ જણ હતાં જેઓનાં દીલ અને
હાડ જોડાઈ ગઆથી હવે એકજ ગણાંતાં. સલાહ સંપ
ન અને ખુશાલીએ તેઓ આગલ પોતાના દરવાજા ખો
લા કીધા હતા અને તેઓએ હેવો મારગ પકડીઓ જેથી
દુનીઆ ઉપર ગોએઆ બેહશત બની ગયું.

ઓરતોની મીજલસ.

ભાષણ ૧૨ મું.

ગયા ભાશણમા ધવાડનારી કેવી પસંદ કરવી તે
વીશે કેટલીએક બાબદ કેહી સંભળાવી હતી—ધવાડનારીના
દુધ વીશે, તેની ઉમર તંદરુસતી અને તેના બચાની ઉમર
અને તંદરુસતી વીશે તપાસ કરવાની મજબુત ભલામણ કી
ધી હતી. એજ બાબદ વીશે હજુર મને વધારે બોલવુંછે
આગલા ભાશણમા મેં સમજાવીયું હતું, કે માએ ધવાડતી
વખતે ખુશ મીજાજ રાખવો જોઈએ, તે મમનું ઉપરથી,

૧૧. ધવાડનારી ખુશ મીજાજની પસંદ કરવી જોઈએ.

ધવાડનારીનો મીજાજ, તેના ચેહેરા અથવા ચાલચલ
ણ ઉપરથી માલમ પડેછે.

જરા કાલા ચેહેરાની, કાલી આંખ અને કાલા બાલની
ધવાડનારીનો મીજાજ ઘણોખરો ઠંડો હોયેછે તે જરા જરા
મા ચીરડાતી નથી, તેનું દુધ પણ પુશકેલ અને વધારે કુવત
મંદ હોયેછે, અને તે બચાને માફક આવેછે એવું કેહવા
મા આવેછે, કે સીધી લોકોની ઓરતોનું દુધ ઘણું કુવતમંદ
હોયેછે.

વલી ગોરા, ચલકતા ચેહેરાની, માંજરી આંખ અને
માંજરા અથવા રાતા બાલ વાલી ધવાડનારીનો મીજાજ જે
રા જરામાં ચીરડાયેછે અથવા ખીજવાયેછે, તેથી દુધમાં વારે
ઘડીએ ફરક પડેછે અને બચાને અવગુણ થાયેછે, એવી ધવાડ
નારી પસંદ નહી કરવી

ધુજતા જીવની ધવાડનારી, જરા જરામાં બીહીને ધુજે છે. જરા ધમકાવી એટલે ધુજી પડેછે, તેથી તેનું દુધ બરાબર રેહેતું નથી—એવી ધવાડનારીને બચું સોંફવું વાજબી નથી.

ફીકા ચેહેરાની, ફીકા હોટની મુરદાલ ઓરતને પણ પસંદ કરવી નહી.

૧૨. ધવાડનારી આબરૂવાલી અને સારી ચાલચલણની હોવી જોઈયે.

એવી ધવાડનારી મલવી ઘણી મુશકેલછે.

ધવાડનારી વારેઘડીએ અંફીમ ખાનારી અથવા ભાંગ પીનારી અથવા છાકટી હોયેછે.

તેઓની પેહેલી મતલબ પૈસા હોયેછે. તેઓ પોતાના સુખને વધારે ગણેછે અને નીમકહરામી હમેશાં બતલાવે છે. તેઓને કપડાં, પઈસા આપીયા છતાં માબાપોને વારેઘડીએ ફરીયાદ કરવી પડેછે. તેઓ ઉપર પેપાર રાખીયાથી તેઓ વધારે તુંદ થાયેછે અને એમ સમજેછે કે તેઓ વગર ચાલશેજ નહીં તેઓ બેઅદબ થઈને વારેઘડીએ નીકલી જવાની ધમકી આપેછે, બીચારા માબાપો વધારે લાલચ દેખાડેછે, પણ તે સઘળું ફોકટ જાયેછે; તેઓ જાતેજ ખરાબ હોયેછે, તેઓ કદી પણ સુધરી શકે નહી.

વલી ધવાડનારી પોતાના સુખને વધારે જુવેછે; બચાંના સુખની તે કાંઈ પણ દરકાર કરતી નથી. જે ખોરાક ખાવો ઘટે, તે લીધાને બદલે તે જેમ ગમે તેમ બચાંની તંદરૂસતીનાં નુકસાણ કરે એવું ખાયેછે. ખાટું, મરચાંનું, ઘી, લસન, કાંદા ઈતીયાદી લેછે અને તે સઘળું દુધને રસતે બચાંના પેટમાં પેવસ થાયેછે અને તેથી બચું સુખાકારી કેમ રહી શકે !

જો બચું આજારી પડેછે અને તેથી ધવાડનારીના ખોરાકમાં ઘટાડો અથવા ફરક કરવો ઘટેછે, તો તે તે પરમાણે ચાલતી નથી. હે ! શું પારકાં બચાંને માટે પોતાનું રોજીંદું ઉંચું ખાંણું મુકી દેઈને હલકા ખાણા ઉપર આવે કે !

વલી તે સઘળા ઘર ઉપર જાણેકે હોકમ ચલાવેછે. તેની ગમતને વાસતે સઘળાં લોકો અને સઘળી ચીજો તેને તાબે થાયેછે અને કરેછે. જો તે ચીરડાયે અથવા ગોસે થાયે અથવા રૂસાયે, તો તેને નરમ પાડવાને માટે સઘળું તેને તાબે કરેછે, અને જેમ જેમ તેની ઈછા પુરી પડતી જાયેછે તેમ તેમ તે વધારે જુલમ કરેછે.

પણ કેટલી ધવાડનારીઓ એવીતો ખરાબ આવેછે કે તે સઘળાંને વીસરાવેછે. તેઓ પોતાના સુખને માટે ખરેખર બચાંને ઝેર દેછે. બચું વારેઘડીએ કંટાળો નહી આપે અને પોતાને ગમે તાંહાં વગર અડચણે ફરે. એટલા માટે બચાંને જરા જરા અફીમ ખવરાવેછે. મા બાપો એમ સમજેછે, કે બચું દુધ થાવીયાથી આસુદે થઈને ઉંઘાયેછે; પણ બચું ઉછરીયાને બદલે નબળું પડતું જાયેછે અને આખરે પીલાઈને મરણ પાંમેછે: પણ પેટ્રી ભાડુતી ઓરતને બચાંની કદી પણ દયા આવતી નથી, તે પોતાના પૈસા અને સુખ તરફ વધારે નજર કરેછે.

વલી ધવાડનારી આળસુ અને જુઠી હોયેછે,

એવી ધવાડનારીઓ રાખેયાના કરતાં બેહેતર એછે કે બચાંને જાનવરોના દુધ ઉપર ઉછારવું.

૧૩. જેવી ધવાડનારી તેવું બચું બનેછે તેટલા માટે ધવાડનારી પસંદ કરવામાં ઘણીજ સંભાલ લેવી.

"ધવાડનારીથીજ બચું પેહેલવાન અથવા હીચકારો, જુઠો અથવા આબરૂદાર, વેહેમી અથવા સમજુ, નરમાસ ભરેલો અથવા ગુમાની, માયાળુ અથવા હઠીલો, નમાનો અથવા મગરૂર, ચાલાક અથવા આળસુ બનેછે."

૧૪. માએ, ધવાડનારીને દુધ પાનારીજ સમજીને સઘલુ બીજુ કામ પોતેજ કરવું.

જેમ બને તેમ બચાંને, માએ પોતાની નજર આગલજ રાખવું અને જે હલકું કામ હોયે તેજ ધવાડનારીને સોંફવું, એ કીધાથી ધવાડનારી અને બચાની ઉપર તકેદારી થઈ શકશે, એટલુંજ નહી પણ બચુ માએ ઉપર પેઆર રાખવા શીખશે અને માએ પણ બચાં ઉપર પેઆર રાખશે.

ધવાડનારીની બાબદ પુરી કરતાં.

ધવાડનારીએ શી માવજત કરવી.

તે વીશે થોડુંએક કહી સંભલાવા માંગુંછું.

૧. ધવાડનારીએ જે ઘરમાં સારો ખોરાક પાકે તે ઉપરજ રેહેવું, અને અડચણ કરેયા વગર જે પચી શકે તે લેવું.

એ બાબદ સર મેં આગલા ભાષાણમાં માએ ધવાડતી વખતે શી માવજત કરવી તેમાં પુરતી રીતે ખોલાસો કીધોછે અને તે પરમાણે ધવાડનારીએ પણ ચાલવું.

૨. ધવાડનારીએ પોતાનું આંગ દરરોજ સાફ કરવું.

જે ધવાડનારી મેલી રેહે, જેને પસીનો પડે અને તે આંગમાં પચવાદે, એવી ધવાડનારીના થાન ઉપર બચુ કેમ તંદરૂસત રહી શકે !

૩. ધવાડનારીએ રોજ સહુવારે સકારે ઉઠવું અને રાતના ૧૦ કલાકમાં શુઈ જવું અને જેમ બને તેમ ખોલી હવામાં ફરવું.

૪. ધવાડનારીએ મીજાજ હમેશાં ખુશ રાખવો.

૫. ધવાડનારીને દરાતાન જણાતો તરત બચાંની માઓને ખબર કરવી.

૬. ધવાડનારીને તેના વરથી એકદમ દુર રાખવી નહી જોઈએ.

ધવાડનારીને હમેલ રહાથી દુધ કમતી અને નકામું થાયેછે, એવી ધાસતી રાખીને તેને તેના વરથી દુર રાખવામાં આવેછે, પણ એથી ઉલટો અવગુણ થાયેછે. તેના ધણીથી ઘણું મુદ્દત દુર રહાથી તેને દલગીરી અને રોગ પેદા થાયેછે અને તેથી ઉલટ દુધ કમતી થઈ જાયછે; અને જે ધાસતીથી આપણે બીહીએ છઈએ તેજ આગલ આવે છે. તેટલા માટે ધવાડનારીને ઘણું મુદ્દત તેના વરથી દુર રાખવી ધાટકીપણુંછે. વલી વર બઈયરના મેલાપથી દુધનો વધારો થાયછે અને દુધ સુધરેછે.

જો હંમેલ રેહે અને દુધ કમતી નહી થાપે અને તે બચાંને અવગુણ નહી કરેતો ધવાડીયા કરવું.

આવતા ભાશણમાં જાનવરોના દુધ વીશે કહી સંભલાવશ.

બરી બાંમદાદે દીઠેલો ખોઆબ.

બરી બાંમદાદના ખુશનમા વખતે બીછાંના ઊપરથી ઊઠી, આંગ ધોઇને હું એબાદત કરવા બેઠી હતી. એબાદત પુરી થાવા આવી તેવાંમા ઊંઘની લેહેરથી મારી આંખો મીચાઈ અને નીચે લખીઆ મુજબનો ખોઆબ દીઠો:—

આ દુનીઆંથી ઘણુંજ—ઘણુંજ દુર—કેહેવો કે જીઆંથી પુરથવી, મુદલ દેખાએબી નહી અને જીઆં આપણા ખોરશીદ જેવા કરોડો ગોળાની રોશણીનો ચકચકાટ બની રહેળો—તેવી જગાએ જોશીછુંનો એક મોટી ખલકત એકઠી મળેલીછે. તે ખલકતનો હું તમુને શું સુમાર કહું ? ચોખંડ પુરથવીના કીનારા ઊપરની રેતીનીબી એકવાર ગણતરી થાએ પણ તે મેલાની કબી શાએ નહી. જીઆં આવો જમાવ થાએઓ હતો તીઆંથીબી કાંઈ બેસુમાર ઊંચાઈએ પવીતર રોશણીનો એક ઘુંમબજ બની રહેલો હતો. તે ઘુંમબજ તરફથી એક બુલંદ આવાજ નીસરીઓ અને તેવામાજ પેલી ખલકતના બે ભાગો બનીઆ—એક ભાગમાં સરવે પાપી ઈનસાનો, પછે મરદો તેમજ ઓરતો—અને બીજામા પવીતર પુરૂશ સોઓ. આ સંઘું એક લેહેજામા બનીઊં.

બીજા લેહેજામાં પાપીઓને પોતપોતાના બુરાં કરમોની તસવીરો નજરે પડી કે જે જોઈને તેઓ ઠરઠર કાંપવા લાગા—ધરમીઓ પોતાની નેક દેરદારના દીદાર જોઇને બાગ બાગ થાએઆ.

તેવાંમાંજ એક નુરાંની ફીરેસતાએ પોતાનો દેખાવ દીધો. તેનુ નામ અંતકરણ હતું. તેને પોતાના ચોપડાના પાંના ફેરવીને સરવેને પોત પોતાના બુરાં ભલાં કામોનુ એકંદર દાસતાન વાંચી સંભળાવીઊં; અને પછે પાપ પુણનુ તોલ કરીને પેદાના કરનાર સાહેબની દરઘાહે તરફ પોકાર કરીને તે વીગત જાહેર કીધી.

પેલો પવીતર રોશણીનો ઘુંમબજ કે જે તરફ હું ધારૂંચ કે ખોદાતાલાની દરઘાહ હતી તીઆં જમના હાથ ઊપર ઈનસાફ અને ડાબા હાથ ઊપર રેંહેમ નામના બુજરગ ફીરેસતા ઊભેલા હતા. જોએઆ મેળે દરએક આદમીની કરણી વીસે નીચેથી જે પોકાર આવતો હતો તે ઊપરથી ઈનસાફ અને દએઆ પોતપોતામા મસલત કરીને તે સાહેબની દરઘાહથી હોકમ ફરમાવતા હતા અને તે મુજબ બીજા ફીરેસતાઓ પાપીઓને સજા અને પવીતર આતમાઓને બેહસત મુકામ બખસતા હતા.

તે જગાએ એકઠાં થાએલાં બુરાં તથા ભલાં ઈનસાંનો પોત પોતાના દીલ સાથે જે ગોફતેગો કરતાં હતાં તે ધીઆન ઊપર લેવા જોગછે. પાપીઓને મોહેથી ઘણુંકરીને સંભળાતુ હતુ કે "ઓ પાક પરવરદેગાર !—બાલકપણનો નીરદોશ વખત ગુજારીઆ પછે જેવાં હમો હમારી સમજણમાં આવીઆં તેવુંજ હમે જાંણીઊં હતું કે હમારા એકએક વીચાર—એકએક સબદ—તથા એકએક કામ તું તારી ગેબી નજરે જોએછે. તેવું જાંણીઆ છતાંબી હમોએ હમારી ટુંક જીંદગી ગુજારતાં હમારાં સીરપર ગુનાહનો મોટો બોજો લાધીઓ. હમો ચોકસ જાંણતાં હતાં કે દરેક પાપી કરમને માટે તેની ઇઓગીઅ તાજેગ અથવા સજા તુંએ ઠેડવેલીછે, કે જે સજા કીધા વીણા તું રેંનાર નથી; તોપણ લોભના ભોગ થાઈને અને હવસોથી લલચાઈ હમો બુરે મારગે ચાલીઆં કે જેના નતીજામાં આકબતની શીખશા અને આકેબતની ગીરફતારી ખમવી પડેછે. જેવાં હમો થોડાંક પાપમાં વીટલાતાં હતાં તેવાંજ હમોમાના કોઇની મા અને કોઈના બાપે—કોઈના ખેશ અને કોઈના કુટુંબીએ—કોઇના દોસ્ત ઈઆ આસનાવે—અને કોઈ ધરમગુરૂ અથવા કોઈ ધરમી આતમાએ.હમોને બુરા મારગથી પાછાં ફરીને થાએલાં પાપનો પસતાવો કરવાને તથા બાકી રહેલી જીંદગી રૂડે મારગે ગુજારવાને ગમે તેવી તદબીરોથી સમજાવેં આં પણ હમો સકત દીલનાઓ ઊપરે કાંઈબી અસર થાઇ નહી. હમારી બદ ખસલતના બદલામાં હમારો જે હાલ થાએઓછે તે ઓ ! આદમજાત જો તમો નજરે જોવોતો જરૂર પાપ કરવાથી તમો કાંઈ પણ ડરો. વળી હમોએ હમારા અઈઆમમાં કોઈને માફી બખસી હોતે તો આજ તે સાહેબ સોડેથીબી માફી મેળવવાની આસા રેહેતે. તો પણ તે કીરતાર રેંહેમથી ખાલી

નથી, અને હવે તેની રેહેમ સીવાએ હમારો બીજો કોઇ આધારબી નથી. તેનો ઈનસાફ ચાહેનો હમોને હમારા લીધા કીધાને લાએકની સજાએ પોંચાડે; પણ તેના દરેક હોકમ દએઆના પમરાટથી પમરેછે; અને ફકત તે દએઆ ઊપરજ કોઈબી કાળે હમારો છુટકારો મેળવવાની હમો આસા રાખીએછે."

બીજી તરફથી પેલાં નેક ઈનસાનોના ટોળાં માહેથી ખુશ ખુસાલી, એબાદત, તથા શોકરગુજારીના રૂડા આવાજો જે કાંણે પડીઆ તે સાંભળીને મારૂં દીલ બાગના ફુળોની મીસાલે ખીલવા લાગ્યુ. મારૂં સર ખાકપર નમાવીને એવી સેફ્ત કરવાની તજવીજમાં હતી કે ઓ અપરમપાર સાહેબ! તારી બખસેસથી હું પણ પવીતરાઈ અને પાકીજગી ભરેલી જીંદગી ગુજારીને આ અસોઈ ટોલાંમાં દાખલ થાવાનો હક ધરાંશ; તે વાંમાજ મારી આંખોના પરદા ઊપડી ગએઆ, અને જોઊછુંતો ઝઝકળાંના નરમ કીરણો ચોતરફ પંથરાઈ ગએલાંછે.

હાતીમ દીલનો મી૦ પીબડી.

શું દરએકમાતબરનું દીલ હાતીમ હોયછે કે? માતરે નામ અથવા ખેતાબ મેલવવાને પોતાની મતલબ ખાતર, જે શખસ થોડાએક પૈસા વેરે, તે હાતીમ દીલનો કદી પણ કેહેવાયે નહી. જે ધણી નામ અથવા ખેતાબ અથવા આબરૂની ખાતર વગર પોતાનાં ખરા દીલથી, તે પરવરદેગાર તરફની ફરજ સમજીને, અને પોતાના જાત ભાઈઓ તરફ ખરા પેવારથી, ખોદાની બખશેલી દોલતનો હીસો વેહેચી આપવાની મતલબથી એરાદ કરે, તેનેજ હાતીમ દીલનો કહીયે. આ દુનીયામા, એવા હાતીમ દીલના કેટલા થોડાજ મલી આવશે. એવો હાતીમ દીલનો એક શખસ હાલ અમેરીકાખંડમાં દાનવરજ નામમાં એક ગાંમડાંમાં વસેછે. એ શખસ આજ નજદીક પચીસ વરસની વાત ઉપર લંડન શેહેરમાં પેહેલાં આવીને રહેયો હતો, અને ચાર વરસની વાત ઉપર જારે તે પોતાને દેશ જવા નીકલીયો, તારે લંડન શેહેરના ગરીબ લોકોના ભલાંને માટે પંદર લાખ રૂપીયાની એક મોહોટી રકમની ભેટ કીધી હતી. અને તરણ વરસ પછી એજ ભલાં કામને માટે બીજી દશ લાખ રૂપીયાની રકમ આપી હતી. જે શખસ માતરે પચીસ લાખ રૂપીયાની મોહોટી રકમ ગરીબ લોકને માટે ખરચે, એ શખસને કોણ નહી ચાહે, અને લંડન જેવા મોહોટા વેપારી અને આબાદાની ભરેલા શેહેરના રેહેવાશીઓ, એવા શખસને આદરમાન અને મોહોટા ખેતાબો કાંયે નહી આપે? પણ એ શખસે કાંઈ પણ જાતનો ખેતાબ લેવાને ના પાડીયું, અને જાહેર આદરમાન લેવાને જેમ બને તેમ વેગલો રેહેતો હતો. એ શખસનું નામ મી૦ પીબડી કરીનેછે; અને એવા શખસની તવારીખ જાણવાને કોણ નહી ઈછતું હશે?

જયોરજ પીબાડી ઈ૦ સ૦ ૧૭૯૫ ની ફેબરવારી મહીનાની ૧૮ મી તારીખે માસાચુસેટ પરગણામાં ડાનવરજ નામના કસબામાં જનમીયો હતો, અને આજે તે નજદીક ૭૧ વરસની ભરતીમાં આવી પુગોછે. છસો વરસની વાત ઉપર એના વડીલો ઈંગલંડ દેશમાં વસતાં હતાં, પણ ઈ૦ સ૦ ૧૬૨૩ માં ફરાંસીસ પીબડી નામનો ગરહસથ પોતાના કુટુંબ સાથે, ધરમ સંબંધી વીચારના સબબથી પોતાનું વતન છોડીને પેહેલવેહેલાં અમેરીકાખંડમાં જઈને વસીયો હતો, તાર પછી તેઓએ ઈંગલંડમાં ફરીથી પગ પણ નહી મેળીયો હતો.' એ ફરાંસીસ પીબડીની ઓલાદનો જયોરજ થાયે. જયોરજ પીબડીની નાહાનપણની તવારીખ બરાબર માલમ નથી; પણ એટલુંતો ખબરછે કે અગીયાર વરસની ઉમરમાં, એક ધાંધીની દુકાનમાં એક સાધારણ કારકુનની માફક રહેયો હતો. ચાર વરસ પછી પોતાના વડા ભાઈને તાંહાં ચાકરીએ રહેયો. તે પછી ૧૮૧૨ માં જારે ઈંગરેજ સાથે લડાઈ થઈ, તારે પોતાના દેશ તરફથી "વાલનટીયર" દાખલ લશકરમા સામેલ થયો. લડાઈ માહેથી ફારગ થયા પછી પાછો પોતાને કામે વલગીયો અને હમણા એક વેપારી સાથે ભાગીયા દાખલ સામેલ થયો. વેપારનું કામ વધવા લાગ્યું, તેથી પીબડીને યુરોપખાતે જવું પડીયું, અને સેવટે ઈંગલંડમાં વારેઘડીયે રેહેવું પડતું હતું. છેલે લંડન શેહેરમાં એક પેહેડી ઉઘાડી અને તે માહેથી તેણે મોટી દોલત મેલવી. કરોડપતી રાઠસચાઈલડ અને બેરીંગની પેહેડી જેસો એનો પણ ધમધુકાર કારભાર ચાલતો હતો, અને સઘલો વેહેવાર અમેરીકાના લાભને સારૂંજ કરતો હતો. જારે ૧૮૬૨ માં પીબડીને લંડન શેહેરના "ફરીડમ"નો હક બખશાવામાં આવીયો, તારે મી૦ રીડે એક શુંદર ભાશણ કીધું, તેમાં એ શખસની કારકીરદીનો અહેવાલ કહી સંભલાવીયો હતો તે જાણવા લાયેકછે.—

"પચાસ વરસની વાત ઉપર એક જુવાન શખસે વેપારીના ધંધામાં દાખલ થતાં પોતાના દીલ સાથે એવો વચન માનીયો હતો કે, 'જો ખોદા મારી જીંદગી સલામત રાખે અને જો મારૂં કામ આબાદાનીથી ચાલે, તો જે દોલત મને મળે, તે મારા જાત ભાઈઓના ફાયદા અને ભલાંને માટે ખરચીને તે ખોદાની રીતી ઉપર કુરબાન કરૂં' એવો જુવાનીનો વચન તેણે પોતાના દીલમાં હમેશાં ઈયાદ રાખીયો અને પોતાના પ્રેરેલા ઠરાવને વફાદારીથી પાલીયો. જારે પોતાની ઉમેદથી પણ વધારે ફતેહમંદ થયો, તારે ઈ૦ સ૦ ૧૮૫૨ માં પોતાને વતને ગયો અને દાનવરજ કસબામાં તરણ લાખ રૂપીયા ખરચીને એક કેળવણીખાતું ઉભું કીધું; જેમ છુટે હાથે નાણું ખરચતો ગયો, તેમ તે વધતું પણ ગયું; અને વલી ફરીથી ૧૮૫૭ માં અમેરીકા સીધારીયો. અને બાલટીમોર શેહેરમાં, કે જાંહાં પેહેલા પોતાનો વહીવટ સરૂ કીધો હતો, તાંહાં દસ લાખ રૂપીયા ખરચીને એક કેળવણીખાતું અને પુસતકખાનું સથાપીયું પણ તે એટલું કરીને ઉભો નહી રહેયો:

તેણે જોયું કે લંડનમાં નજદીક પચીસ વરસ કાહાડીયાથી એ શેહેરના લોકોનો દાવો તેની ઉપર લાગુ પડીયોછે, તેથી જારે હાલ તંદરોસતી બગડીયાથી વેપાર વનજ બંધ કરીને પોતાને વતને સીધારેછે, તારે આએ શેહેરના ગરીબ લોકોના લાભને માટે પંદર લાખ રૂપીયા આપીને પોતાનો વચન પાલીયોછે.

"લારડ મેઅર, એ કાંમ એણે ઘણું ઉદારતાપણાથી કીધુંછે. એ બખશીસ જેવી મોહોટીછે, તેમ જેબ આપનારી પણછે; અને સમજ નથી પડતી, કે એવી મોહોટી સખાવતને વખાણીયે, કે પાક અને ભોલા દામનથી એ બખશીસ કીધીછે તેને વખાણીયે. જુવો, એક શખસ પરદેશી કે જેને આપણી સાથે આદમીયત શીવાએ બીજો કાંઈ પણ સંબંધ નહી, અને એવે વખતે કે જારે કોઈ લોકો આગલી અદેખાઈ પાછી તાજી કરે અને કટી દુશમનાઈ અને ધીકાર બતલાવે, એ વખતે આએ પુરૂશ બાહેર નીકલીને આપણા ગરીબ લોકોને માટે ભલાનું કાંમ કરીને આપણા નાલાયક વેહેમને મારે ઠપકો આપેછે. અને જારે આપણે વીચાર કરીયેછે, કે આપણા મોહોટા વેપારી રાજાઓ જીવતાં જીવત કાંઈ પણ સખાવત દાખલ કીધું નથી અને મુવા પછી પણ કાંઈ નામ દાખલ મુકી નથી ગયા, તારે આપણા ચેહેરા ઉપર મોહોટી શરમીનદગી ઉપજેછે આએ પરદેશી જો ચાહાતે, તો અમેરીકાના લોકોને માટે અહીં એક ઈસપીતાલ અથવા દેવલ બંધાવતે, જો ચાહાતે તો વીદીયા શાળાઓનો પાયો વધારે મજબુત કરતે, તે ચાહાતે તો એક પુલ બંધાવતે અને ચાહાતે તો પોતાને માટે એક યાદગારી દાખલ મીનારો ઉભો કરતે; પણ તેણે એવું કાંઈબી કીધું નથી; તેણે પોતાની મતલબ કાંઈ જાલવી નથી; અને હાલના લોભી જમાનામાં તેણે આપણા સઉથી નીચે વાઘેના લોકો ઉપર નજર કીધીછે અને ગરીબો માહેથી સઉથી ગરીબ ઉપર પોતાની ઉમદા સખાવત રેડવાનું તેણે લાયક ધારીયુંછે. તે જાતે પોતે દુખ સાથે વાકેફગાર થયોછે, કે તે ઉપરથી લોકોનું દુખ-કેમ મટાડવું તે બરાબર સમજી શકે. * * *

"લૉરડ મેઅર સાહેબ, હું આએ કોરટ પાસેથી પરવાનગી માંગુંછું, કે મી૦ પીબડીને આપણેથી જે મોહોટામાં મોહોટી આબરૂ અપાઈ શકાયે, તે તેની ઉપર ઈનાએત કરે અને તે ગરીબોના નામથી, ગરીબ લોકના ભલાના ઈછનારને આપવાંમાં આવે. અને જારે આએ ઓરડામાં તે આબરૂની નીશાણી લેવાને ઉભો રેહેશે, તારે મારા ભાઈબંદોને યાદ આવશે, કે જે શખસ તેઓની સામણે ઉભેલોછે તે એવો ધરસપછે, કે જેણે મોહોટી ધાસતીની વખતે પોતાના એક મોહોટા રાજનો જામીન થઈને પોતાના દેશની આબરૂ અને આંટ સંભાલીછે, તેઓની આગલ એવો શખસ ઉભેલો છે, કે જેણે, જારે એક મોહોટી પરધાનની સભાએ લોકોની મરજી પુરી પાડવાને ના પાડીયું. તારે મોહોટા ખરચથી, આપણો બીચારો ફરાંનકલીન અને તેની સાથના ખલાસીઓનો બચાવ કરવાને માટે ડાકટર કેનને મોકલીયો હતો; તેઓ એવા એક શખસને જુવેછે, કે જેણે આપણા દેશમાં પોતાના સવદેશીઓની એક મીજલસમાં જાહેર રીતે એક મોટી પદવીવાળા શખસ, કે જેણે આપણી માહારાણીને લાયક માન અને આબરૂ આપવાને ના પાડીયું, તેને ધમકાવવાની હીમત ચલાવી હતી. જીપારજ પીબડી ખરેખર કુદરતનો એક ખરો બુનીયાદ શખસછે અને દુનીયાના બે મોટાં રાજનો સંબંધ રાખેછે."

એ મોટી બખશીસનો ઉપીયોગ ઘણો જલદીથી કરવામાં આવીયો અને હાલ લંડન શેહેરમાં જુદે જુદે ઠેકાણે પાંચ મોટી ઈમારતો બાંધીછે. એ ઈમારતો સોભાયમણી અને જોવા લાયકછે. એ ઈમારતોએ ,૧૭૬૯૩૧ ચોરસ ફીટ જગા રોકીછે. તેમાં હાલ ૬૮૦ શખસો રેહેછે. એ ઈમારતો કાઈ ભીખારીઓને માટે બાંધી નથી; પણ મેહેનતુ અને આબરૂવાળા ગરીબ લોકો પાસે થોડુંએક ભાડું લઈને તેઓને તેમાં રાખવામાં આવેછે. મહીને દાહાડે પાંચથી તે દશ રૂપીયા લગીનું તેવોને ભાડું પડેછે. જે લોકો દશ રૂપીયા ભાડું આપેછે, તેઓને તરણ મોટા ઓરડા, તે સાથે નાહાવાનો અને કપડાં ધોવાના જુદા ઓરડા, અને જુદું બબરચીખાંનું મલેછે, તેમાં પાંણી અને ગાસના નળ લીધેળા અને વળી તે મુફત વાપડવાનું, દરએક બબરચીખાંનામાં બે તરણ કબરો, અને લોહોડાની ભઠી. શું દશ રૂપીયામાં એ સઘળું મુફત નથી ? કોઈ પણ અનીતીવાળા અથવા છાકટા શખસને રાખવામા આવતા નથી અને તે વીશેની તેવો ઘણી સંભાળ રાખેછે. એ પરમાણે ગરીબ લોકોને માટે તંદરૂસત, ખુશનુમા અને તે સાથે સસતાં રેહેઠાન બાંધવામાં આવીયાંછે

ઈ૦ સ૦ ૧૮૬૫ માં વળી ફરીથી દશ લાખ રૂપીયાની મોટી રકમ એજ કામને માટે ભેટ આપી. એ ભેટની પણ મતલબ ગરીબ લોકોને માટે ઘરો બાંધવાં, તેમાં નીશાળો કાહાડવી અને જરૂરીયાત વસતુ ઘણેજ સસતે ભાવે વેચવી જારે એ બખશીસ કીધી, તારે લંડન શેહેરમાં સઘળી તરફથી વખાણના આવાજો નીકલવા લાગા, પણ મી૦ પીબડી એટલોતો શરમાતો હતો, કે ઘણું સુધી પોતાના ઘરમા એકાંત રહેયો. તેણે કોઈ માંણસની વખાણને માટે એ કાંમ કીધું ન હતું, પણ પોતાના અંતકરણને પસંદ લાયક કીધું હતું. એ સાથે પોતાની બીજી મતલબ એ હતી, કે પોતાની એવી ચાલથી અમેરીકા અને ઈંગલંડ દેશ વચે મીતરાચારીનો ગોઠ જાથુક રેહે

જારે સાત મહીનાની મુલાત ઉપર તે પાછો પોતાને વતન જવા નીકળીયો, તે વખતે તેણે જાહેર આબરૂની નીશાણીઓ લેવાને તદન ના પાડીયું. એટલુ જ નહી પણ જારે માહારાણી વીકટોરીયાએ, પોતાની રઈયતને માટે તેણે એવી મોટી શેવા બજાવી તેને માટે, વફાદારીનો એક કાગળ લખીયો અને તેને મોટી પદવીનો એલકાબ આપવાને ખુશી બતલાવી, તારે તેણે તે એલકાબ લેવાને ના પાડીયું. આબરૂ અને પદવીની નીશાણી મી૦ પીબડી આગલ કસી ચીજ ના ન હતું; તે એવાની દરકાર કરતો ન હતો; પણ જારે તેને પુછવામાં આવીયું, કે તે કોઈ પણ જાતનું નેજરાંનું કબુલ કરશે, તારે તેણે જવાબ વાળીયો કે "હા, ઈંગલંડની રાણી તરફથી એક કાગળ મલે, કે જે હું મારે દેશ લઈ જઈને, મારા પોતાના વતનમાં તેના એક વફાદાર છોકરાની

યાદગારી દાખલ રાખુ." તે ઉપરથી રાણી વીક્ટોરીયાએ મી૦ પીબડી ઉપર એક કાગળ લખીયો, કે જેની નોંધ તવારીખમાં હમેશાં લગી રહી જાશે. તે એ પરમાણેનો હતો:—

"વીનડસર કાસલ, ૨૮ મી મારચ ૧૮૬૬

"રાણી વીકટોરીયાના સાંભલવામાં આવીયુંછે, કે મી૦ પીબડીએ થોડા દાહાડામાં અમેરીકા સાધારવાને ઠેરાવ કીધોછે; અને મી૦ પીબડીએ લંડન શેહેરની ગરીબ રઈયતનું દુખ ટાલવાને માટે પાદશાહી કરતાં પણ વધારે ઉમદા સખાવત કીધીછે, તે ઉમદા કાંમની પોતે ઘણીજ સારી રીતે કદર સમજેછે, તેની પોતા તરફથી ખાતરી જણાવીયા વગર જો તે ઈંગલંડ છોડીને જાયેતો તે પોતે ખરેખર દલગીરછે. રાણી એવું સમજેછે, કે આએ કામ જેવું બીજું કોઈ પણ બરોબરી કરનાર મળી આવશે નહી; અને એનો સઉથી સરસ બદલો નાચાર લોકને મદદ કીધી એટલોજ વીચાર કીધામાં મલશે.

"તોયપણ, મી૦ પીબડીને તેની સખાવતને માટે રાણી તરફથી જાહેર નીશાણી આપીયા વગર ચાલે નહી અને તે ઘણી ખુશીથી તેને બારોનેટ અથવા ગરાંડ કરાસ આવ ધી આરડર આવ ધી બાથની પદવી આપતે; પણ રાંણી એમ સમજેછે કે મી૦ પીબડીથી એવું મોટપણું કબુલ થઈ શકતું નથી.

"તારે એટલુંજ બાકી રહેલુંછે, કે રાણી મી૦ પીબડીને આએ લખાણથી પોતાનો જાતી ચાહા બતલાવેછે, અને તે સાથે એવું માંગી લેવાને ચાહેછે, કે પોતાની એક નાહાની સબી તે કબુલ કરે. એ સબીને રંગ આપી તઈયાર કરીને અમેરીકામાં તેની તરફ મોકલવામાં આવશે; પાતો જારે, જે દેશ એટલુ બધું એને આભારી થયુછે તે દેશમાં પાછો ફરશે અને તેની એવી મરજી સાંભલીને રાંણી ઘણી ખુશી થઈછે, તે વખતે આપવામાં આવશે."

એવા બાદશાહી પેયારના સખુનના કાગળનો જવાબ મી૦ પીબડીએ ઘણી લાયકીથી પાછો વાલીયોછે.

"પાલેસ હોટેલ, બકીંઘામ ગેટ,
લંડનની તા• ૨૭ એપરેલ ૧૮૬૬

"માદમ," અરલ રસલના હાથથી તમારી જનાબે કાગળ મોકલીને મને આબરૂ આપીછે અને તેથી જે મને અતી ઘણી ખુશી ઉપજીછે, તે મારેથી પુરતા બોલોમા કેહેવાઈ શકાતી નથી.

"જે વખતે, મે લંડન શેહેરના ગરીબ લોકોનું સુખ વધારવાને અને તેવોનું દુખ મટાડવાને મારી દોલતનો થોડો ભાગ આપવાની મારી ઈછા બતાવી, અને તે વીશે તમારી જનાબનું ધેયાન પોહોતું, તે વખતે ખોદાએ મને આબાદાનીથી આશીરવાદ દીધો હતો, તેની વફાદારી દાખલ, અને જે દેશમાં તમારી જનાબની પાદશાહી હાથતલે મેરબાની મલી અને મેં ઘણા વરસ સુખમાં ગુજારીયાં, તે દેશના પેયાર દાખલ, મેં એ કાંમ કીધું હતું. ઈંગલંડ દેશની રાંણી કે જેની આખી જીંદગી ઉપરથી એવું સાબેત થયુંછે, કે ઉંચા મરતબાને લીધે, રયતના સઉથી કમીનો તરફ પણ તેણીનો પેયાર કાંઈ પણ રીતે કમતી થયો નથી, તેની પસંદથી તમારી જનાબનો કાગળ ખાતરી કરી આપેછે, તેને મારા અંતકરણની મંજુરીયાતથી બીજો ગણુશ. જે સબી તમારી જનાબે મને આપવાને ખુશી બતાવીછે, તે મારી જનમ ભુમીમાં એક સઉથી કીમતી વારસા દાખલ ગણીને મુકી જવશ. અને તમારી જનાબે જે મને કાગળ લખીયોછે, તે સાથે તમારી સબી, યુનાઈટેડ કીંગદમ (જોડી નાખેલાં રાજો) ની રાંણીનું પેયારૂં હૈડું, યુનાઈટેડ સટેટસના એક રેહેવાશી તરફ બતલાવીયુંછે તેની સાબેતી દાખલ ગણવામાં આવશે.

"મને છે માન થવાને
"તમારી જનાબનો ઘણોજ માનીતો સેવક,
"જીયારજ પીબડી."

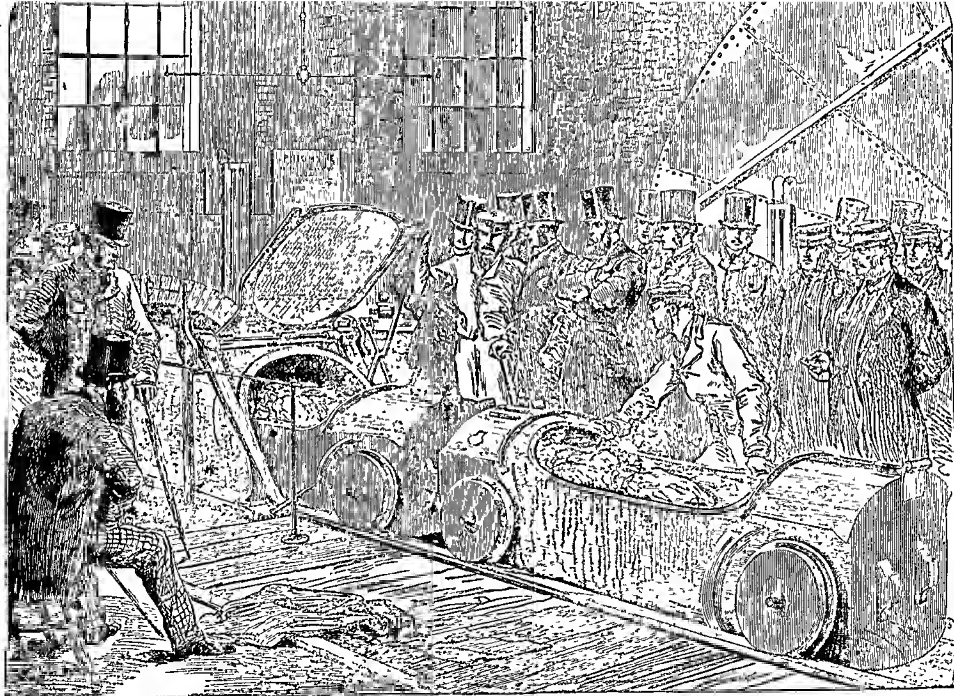
થોડા દાહાડા પછી તે પોતાને વતને ગયો. જતી વખતે પેહેલ વેહેલાં તેણે જાહેર મીજલસમા દેખાવ દીધો હતો, અને તે વખતે તાહાંનાં લોકોએ તેને એવા ઝનુન અને પેયારથી મુબારક બાદી અને આદરમાંન આપીયું હતું, કે એવું કદી પણ કોઈ બાદશાહ અથવા પેહેલવાનને પણ આપવામાં નહી આવીયું હશે.

મી૦ પીબડી પાછો ઈંગલંડ આવવાને ધારેછે અને પોતાના સુભ કામનો ઉપીયોગ થતો જોવાને ચાહેછે. તેની ગેરહાજરીએ એવો વીચાર કરવામાં આવીયોછે, કે લંડન શેહેરમાં કોઈ જાહેર જગા ઉપર આએ પરોપકારી અમેરીકાના વેપારીનું એક બાવલું ઉભાવે.

એવા શખસો આપણા દેશીઓમાં ગુડીભર કરતાં વધારે નીવરે એવી હમો આરજુ રાખીએ છઈએ. જે લોકો આબરૂ મેલવવા દાખલ અને સરકારમાં પોતાનો વગ ચલાવવા દાખલ જાહેર નામે સખાવત કરેછે, તેને ખરા સખીનું નામ કદી પણ અપાયે નહી. જે શખસો લોકોના ઉપીયોગને માટે જાહેર એક બાસતી મુકાવતાં તે ઉપર પોતાનું નામ કોતરાવાની જરૂર સમજે, તે લોકોને મી૦ પીબડીનો દાખલો વાંચીને ખરેખર સરમાવું જોઈએ.

જમીનને રસતે નલોમાંથી ટપાલ અથવા ડાક મોકલવાની નવી રીત.

યુરોપખંડના સુધરેલાં લોકોમા આ એક નવાઈ જેવો ખવાસ પડીયોછે કે તેઓના કાંમકાજ અથવા ધંધામા કાંઈ નજીવીબી અડચણ માલમ પડીતો તેને તેમની તેમ ચાલવા દે નહી; પણ તરત તેનો ઈલાજ શોધવા મંડી જાયે. જો એક ધંધાદારીનો માલ ખપતો નહી હોયતો તરત તે માલને કાંઈ ઓરજ તરેહની ટપથી ગોઠવસે અને તેને કાંઈ નવાઈ જેવોજ દેખાવ આપી દેશે. જો પોતે કાંઈ હુનરવાળો હોય અને પોતાની કારીગરીમા કાંઈબી ખલલ આવી લાગી તો તરત તેને ટાલવાને કાંઈ નવાંજ યંતરો અથવા ન

જમીનને રસ્તે નળીમાંથી ટપાલ અથવા ડાક મોકલવાની નવી રીત.

વીજ રીત સોધવા મંડી જશે; પણ તેને જેમને તેમ રેહવા દેનાર નથી, તેમજ કંટાલી તેને છોડી પણ દેનાર નથી. એવોનો ખવાસ ચલવલતોછે; જરાક કસામાથી ખલલ પડી અથવા મેહનત પડીતો તરત બરબડવા મંડી જશે કે આ દુખ કેમ શેહવાયે, તરત ઊપાય કરવો જોયે.

એવા ખવાસથી એવો દુનીઆમા ઘણીએક રીતે આગલ વધીઆછે અને વધીઆ જાયેછે. એક ચીજ સેહલી કરી વળી બેસી રેહતા નથી પણ થોડેક વખત જવે તે પણ તેઓને ભારી લાગેછે અને તેને વધારે સેહલી કરવાના ઊપાય સોધેછે. આ ખવાસથી દુનીઆમા તેઓ શવી નીકલીયાછે અને એજ ખવાસથી તેઓની ઊપર આવી પડેલાં મોટાં સંકટ, જશ તથા દુખનો નીવેડો સેહલાઈથી લાવેછે અને તેઓથી હારી ખાતા નથી. આવા ખવાસની આપણા દેશીઓમા ભારે ખુટછે.

ઈંગલંડમા હાલ ટપાલ અથવા ડાકની આફીસોનો વહીવટ એટલોતો મોટોછે કે તેમાથી કરોડો રૂપીઆની સરકારને પેદાસ થાયછે. આ આફીસોની મારફતે મુલકે મુલકના કાગજ પતરો વેંહેંચાયછે. નાહાની નાહાની આફીસોની મારફતે એકઠાં થયલાં કાગજો મોટી આફીસમા એકઠાં કરી દર મુલકે મુલકના તાંહાં જુદાં કરવાંમા આવેછે, પછે ટપાલની ગારીઓની મારફતે તે પોંહાંચાડીયામાં આવેછે. એ પોંહાંચાડવામા ઘણીજ જહડપ રાખેછે, તે છતાં આ સતપતીઆ લોકોને કેટલીક રીતની ધીલ થતી માલમ પડેછે. તેઓ કેહેછે કે રસતામાથી ડાકની ગાડીને ચાલતાં લોકોની તથા બીજી ગારીઓની ભીડથી ઘણીવાર ધીલ થાયછે સેથી એવી ધીલ નહી થાય તથા ડાકનુ કાંમ વધારે સેહલાઈથી બને તેને વાસતે ઊપાય સોધવા મંડીયાં. તેઓએ જમીનને રસતે નલો ગોઠવી તેની અંદર ગાડીઓમાં ડાક ભરી એક જગેથી બીજી જગે મોકલવાની રીત સોધી કાહાડી. ઈ૦ સ૦ ૧૮૫૯ માં એ રીતે કાંમ ચલાવાને એક કુંપની ઊભી થઈ અને તેઓએ બાટરસી ખાતે થોડાક નલો મુકી પોતાની રીત અજમાવી જોઈ અને તે તેઓને ફાએદાકારક તથા મન માનતી માલમ પડી.

અને ૧૮૬૩ માં એ કુંપનીએ એવરશોલટ ઇસટરીટની ડાક આફીસથી તે ઈઊસટન સુધીની એક હાર નલ ગોઠવીને તઈઆર કીધી અને ૧૮૬૩ ના ફેબરવારી માસમા આ નવી રીતે પેહલવેહેલો ડાક મોકલવાંમા આવીઓ હતો. આ વખતે ડાક આફીસના મોટા આપેદારો અને બીજાં હજારો લોકો આ નવી રીત જોવાને એકઠાં મલીઆં હતાં.

પેહલવેહલો ડાક આ નવી રીતે મોકલીઓ તેનુ એક આબેહુબ ચીત્ર પાસેના પાણાં ઊપર આપીયુંછે તે જોવાથી તેની ગોઠવણ કેવી સાધારણછે તેની સમજ તરત પડશે.

જેમ આપણી તરફ વેહારના પાંણીને સારુ જમીનમા નળો મુકીયાછે તેમજ આ નળો પણ ગોઠવીયાછે. ફરક માતર એટલોજ કે વેહારનાં નળ કરતાં આ નળો ઘણા મોટા અને નીચેથી ગોળને બદલે ચપટા અને સપાટછે. નીચેથી સપાટ રાખવાની મતલબ એજ કે તેમા લોહોડાંની રેલ નાંખી શકાય, જેથી તેની ઊપર ગાડાં રેહે અને સરસરાટ દોડી શકે. પાસેનું ચીત્ર દીઠાથી માલમ પડશે કે રેલની ઊપર પઈડાં સુધાંનાં લોહોડાનાં ગાડાં ઊભાંછે જેની અંદર ડાકનાં કાગલોની થેલીઓ ભરીછે.

નલ નીચેથી તરીસ ઈંચના અને તેની અંદર આસરે ચાર ફુટ ઊંચાઈનુ માણસ ચાલી શકે એવાછે. આ નવી રીતથી ગાડીઓ ચલાવાને માટે વાયુ શાસ્ત્રની મદદ લેઈ હવાને કાંમે લગાડીછે. આ ડાક મોકલતી વખતે પાસેના ચીતરમા દાવા હાથ ઊપર એક ઈંગરેજ લોહોડાંનો લાંબો સલીઓ ધરી ઊભોછે તે દાબેછે જેથી નલ ઊપરનુ બારણું હવા પસાર નહી થાય એવી રીતે મજબુત બંધ થઈ જાયછે અને તેથીજ બીજે નાકેના મથકવાલાને નીશાણ થાયેછે કે ડાક તઈયારછે, તેવોજ તે નાંકે બાફનો એક સાંચો જે ચાલુ હોયછે તે તરત કાંમે લાગેછે. તેજ નાંકે નલનાં મોહોડાંની સાથે હવા ખાલી કરનારો ગુંમજો જેને "એરપંપ" કરી કેહેછે તે જોડેલો હોયછે. જેવો બાફનો સાંચો ચાલવા માંડીયો કે તરત પેલો "એરપંપ" નલામાંની સંધી હવા ખાલી કરવા મંડી જાયછે. બે કે તરણ આંટા ફરીઆ કે નલોમાંની હવા પેલો ગુંમજો ચુસી લેઈ બાહેર કાહાડી નાંખેછે અને જેવી હવા ખાલી થવા માંડી કે તે એટલાં તો જોરથી ખેંચાઈ જાયછે કે સાથે પેલાં ગારીઓને તાંણી જાયછે અને બીજે નાંકે જઈ

તે ગારાં અટકેછે, જેથી તાંહાંનુ એક બારણું તરત ઊઘડી જઇ હવાને અંદર રસતો આપેછે અને ગારાં ઊભાં રેહી જાયછે.

આ પેહલ વેહલી વખતે આગ ગાડીમાં દુરદેશોનો ડાક ૭૫ મોટી કોથલીઓની અંદર સવારનાં ૯ કલાક અને ૪૫ મીનીટે જેવો આવી પોહોંચીયો તેવોજ આ નલીમાના ગાડાંમાં ભરીયો; જે કરતાં બરાબર બે મીનીટ થઈ, અને તરત બીજે નાંકેથી હવા ખાલી કરવા માંડી અને બરાબર ૯ કલાકને ૪૮ મીનીટે એક માઈલનાં તરીજા ભાગની લંબાઈને છેરે આ ડાક પુગો. આવી રીતે એક મીનીટમાં આ ડાક પુગાડવામાં આવીયો હતો.

આ કુંમપનીએ હાલમાં પોતાનું કાંમ ઘણું વધારેલુછે અને સરકારનુ તેમજ લોકોનું કાંમ સેહલાઈથી કરી આપેછે.

ખુદરતની અંદર થતા દર રોજનાં ફેરફાર.

ખુદરતનાં સાહેબે જેવારે આ પુરૂથવી પેદા કીધી અને તેને ચાલુ કરવાને જે જે કદી નહી બદલાય એવા કાયદા નેમીયા તેની રૂહ આપણી નજરે પડતા સરવે ખુદરતી ફેરફાર ઈઆને ગતી ચાલીયાં જાયછે. શરૂઆતથી તે આજ દંન સુધી હજારો વરસો પસાર થઇ ગયાંછે તોપણ આ દુનીઆમાં વસનારાંઓએ જોયુંછે કે ખુદરતમાં જે જે ફેરફાર ચોકસ વખતે દીઠામાં આવીઆ હતા તે ફેરફારો પાછા વખતસર ફરી ફરી દીઠામાં આવેછે. જે સુરજ, જે ચાંન અને જે તારાઓ ખોદાતાલાએ એકવાર બનાવીઆ તેઓ પોતાને ઠેરવેલે રસતે આજ સુધી ચાલીઆ જાયછે અને પોતાના ધણીનું કાંમ બરાબર બજાવેછે. જો આપણે પુછીએ કે તેઓની ઊપર કોણ અખતીઆર ચલાવેછે, કહી સતા, તેઓનો રસતો, તેઓની રચનાં અને તેઓનાં નીયમ ઠેરવેછે અને તેઓને બુલંદ આસમાંનનાં ફરતા ઘેરાવામાંથી એક મેક સાથે અફળતાં કોણ બંચાવેછે; તો તુરત જવાબ મલશે કે બધી દુનીઆને પેદાના કરનાર તે સરવ શકતીમાંન શાહેબે તેઓને ચોકસ હદમાં ફરવાને રસતો કરી આપીયોછે અને ખુબસુરતીની રચનાં અને શોભા પોતાના અપાર દાહાપણ અને શકતીથી જાલવી રાખીછે. એ અપાર દાહાપણ અને શકતીનો આપણાં નાંકેશ અને અપુરણ મંનથી કેમ પરમાંણ કાહાડી શકાય.

આપણી આસપાસ પાંણી અને હવા જાથુક હીલચાલ કરતાં રહેછે. જે બેમાલુમ નાંધલા જહરા જેમાં એકવાર ચલીઆંઓબી જો ચાંસ મારી પીએ તો તેને સુકવી નાંખે, તેવા હજારો જહરા જાથુક દોડતા રહી એક મેક સાથે સંપથી મલી જઇ એક મોટી નદી બનાવેછે, જે આગલ જતાં કદમાં વધી પોતાનો પુર બાહાર દેખાડી અંતે માહાસાગરને જઇ મલેછે. આ નદી અને માહાસાગરની ફરતી સપાતી ઊપરથી બાફ સફેદ ધુંવાનાં આકારમાં ઊડી ઊંચે આકાસમાં જઇ વાદલાંઓને આકાર આપેછે અને પછે તે વાદલાંઓ ફાટી જમીનની ઊપર પાંણી અને વરસાત, કરાં અને બરફનાં આકારમાં પાછુ નીચે મોકલી આપેછે. આ પાંણી પાછું જમીનની અંદર અને પાહાડોમાં પેવસ થઇ પાછાં નાહાલાં નાલાંઓ અને જહરા પેદા કરેછે, અને તેમાંથી પાછી નદીઓ પુર થાયછે. આ પરમાંણે ખુદરતનું ચકર ગોયા ગોલ અને ગોલ ફરતું રેહેછે.

રૂતુઓ પણ એજ પરમાંણે એક પછે એક રોજે અવલથી ઠેરવેલે વખતે આવી પોતાનું કાંમ કરી જાયછે. એજ પરમાંણે માંણસનાં સરીરમાં લોહીનું ફરવું પણ થાયછે. હઇડાંમાંથી નીકલેલું લોહી સરીરનાં સરવે ભાગોમાં ફરી વલેછે અને પાછું હઈડાંમાં જઈ પડેછે અને એ પરમાંણે એ સાંચો રાત અને દીન ચાલુ રેહેછે.

આ સરવે ખુદરતી ફેરફાર અને હીલચાલ આપણને તે અજીમ કુદરતનાં શાહેબનો વીચાર આપેછે કે તેણે એકવાર કાયદા નેમી આ દુનીઆનું ચકર જેમને તેમ ફરતું રાખીયુંછે. કબી એકવાર આ દુનીઆનું ચકર અટકી પડી વખતનોબી છેડો આણસે પણ પેદાનો કરનાર શાહેબતો હમેસગીમાં હયાત જ રેહશે.

કામળીયો—પતંગીયું.

કામળીયો એ શું ચીજછે ? એક કાલો, કદરૂપનો, હલકો, કમીનો, કીડા લરેલો દીઠો, કે જેને નહી જોવા ગમે, કે નહી હાથ લગાડવા ગમે, કે જેને

હાલતાં ચાલતાં પગ નીચે કચડી નાખાયે; કે જેને જોઇને દશ પગલાં દુર જઈયે; જેનું બદન પોચું, નરમ અને જેના બદન ઊપર સુઈયા જેવા કાલા કાંટા, કે જેની અસર વલી કવચના જેવી, કે જેનો દંખ લાગેતો તેની અસર જલદીથી વીસરી નહી જવાયે. એવા કીડાને વલી બાર આંખ, દશ બાર પગ, ઓહોડું અને દાંત, કે જેને ચાલવાની ગતી નહી તોયપણ દીવસમાં પુશકલ મંજલ કરે, કે જેનું ઓહોડું માલમ નહી પડે, પણ દર રોજ પોતાના કદ કરતાં બેવરૂ ખાઇ જાયે; તેનો ખોરાક ઝાડના પાતરાં, ફુલ, દીવાલ ઊપરની લીલ, ઈતીયાદી. તે પોતાનું રેહાણ જાંહાં ખોરાક મલે તાંહાં કરેછે, તેથી નહી જોતો ઝાડ આંખર, કે નહી જોતો ઘરના છાપરાં કે દીવાલ. તે એવી મસત હાલતમાં ૧૫—૨૦ દાહાડા રેહેછે પછી તદન ખાવાનું મુકી દેછે અને સુસત થઈ જાયેછે. તે ખુણાં ખંરેલાં ગોધતો ફરેછે, અને તાંહાં એક દોરાની જાલ વણીને પોતે લટકતો રેહેછે. અને એવી હાલતમાં તે મુવેલો હોયે એવું માલમ પડેછે. એવા આ એ દુનીયામાં ૧૫—૨૦ દાહાડાની હસતીના કીડાને આપણે કામળીયો કરીને કહીયેછ. એ પછી એ કીડાઓનુ શું થાયેછે તે લોકોને કાંઈ ખબર પડતી નથી, પણ ધેયાનથી તપાસનારને તેની ભવીશય જીંદગીની હાલત માલમ પડેછે. થોડાજ જણને ખબર હશે, કે એવો કમીનો કીડો છેલે સરવાલે કુદરતનું એક અણીથી ખુબસુરત અને રંગીન જાનવર બનેછે, કે જેને આપણે પતંગીયું કરીને કહીયેછ. સાધારણ નજરે જોતાં એક કામળીયો અને પતંગીયાંમાં કાંઈ પણ રીતે સંબંધ માલમ પડતો નથી, અને ખેયાલ પણ નહી થઈ શકે કે એ બેઊમાં કાંઈ પણ જાતનો સંબંધ હશે. જુવો એક પતંગીયું! એક ખુશનુમા દેખાવનું જાનવર, કે જેની પાંખ ઊપર તરેહવાર જાતના દીલ અને નજર પસંદ રંગ બેરંગ, અને તે પાંખો કુદરતે જાણેકે ખુબસુરતી વધારે બતલાવવાને મારે તેના બદન કરતાં પણ મોટી કીધી હાય, અને કોઇ પણ જાનવરની પાંખોની બેઊ બાજુ રંગીન નહી, પણ કુદરતે ખામખા એ પતંગીયાની પાંખો બેઊ બાજુએ જુદી જુદી રીતે રંગીન કીધેલી, જાણે કે એ જાનવરો પેદા કરીને કુદરતે આખી દુનીયાને સણગાર આપીયો હોય અને માણસ આગળ તે મોટા કારીગરે પોતાની કીરતી પી છાનવા દાખલ નજર કીધું હોયે; કે જેના રંગની મેલવનીથી આ દુનીયાના કારીગરોએ ધડો લીધોછે અને રંગ બેરંગ મેલવતાં સીખીયાછે. બીજાં જાનવરોની માફક નહી, કે છાણ કાદવમાં લપટાયળું રેહે અને તે ઊપર પોતાનો ખોરાક કરે, પણ પોતાના બદનની ખુબસુરતીને લાયક જગા ઊપર ફુળ મેવા માહેથી પોતાને મારે અમરૂત પોતાની સુંઢવતે ચુસી લેછે. એવું ખુશનુમાં અને ફરેસતા રૂપી જાનવર એક કમીના ધીકારવા જોગ કીડા સાથે શું સંબંધ રાખતું હશે, ? તે કોઈના પણ ખેયાળમાં કદી પણ આવી શકે નહી; તોય પણ એ બેઊ સાથે સંબંધ રાખેછે તે ખરેખરી બીનાછે, અને તેથીજ માણસને તે અજીમ કુદરતના સાહેબના કામની તાજુબી લાગેછે.

એ કીડો સાધારણ નજરે મુવેલો લાગેછે અને એક દોરી ઊપર ટાંગાઈ રેહેછે, પણ એ કીડો ખરેખર મુવો નથી; તે માતરે ભર ઊંઘમાંછે અને તેવી હાલતમાં તેના બદનની અંદર તરેહવાર ફેરફારો થાયેછે. તેના બદન ઊપર એક બારીક પેહેરણ ફરી વળેછે અને પછી તે કીડા માહેથી પતંગીયાનો આકાર બનતો જાયેછે. એવી હાલતમાં તે ૧૫—૨૦ દાહાડા રેહેછે અને તે મુદત પછી તેના બદન માહેથી ભોક પાડીને એક પતંગીયું બાહેર નીકલેછે.

પતંગીયુ હમેશાં દીવસમાંજ ઊડેછે અને જારે બેસેછે તારે બેઊ પાંખ ઊભી કરેછે. એ પતંગીયાની હીલચાલ ઘણી આરીતીરીછે—તે ઊડેછે, તારે ઊપર નીચે અને એક બાજુથી બીજી બાજુ તરફ જાયેછે. એવી હીલચાલથી તે વારેઘડીએ બીજા જાનવરનો સેહેલથી સેકાર થઇ શકતું નથી. રોમર નામનો એક શખસ લખી જાયેછે કે એક દોવશે તેણે એક પતંગીયાંની પછવાડે એક ચલીને જતાં જોઈ. જોકે ચલી ઘણી જડપથી જતી હતી, તોયપણ પતંગીયું તેના પંજામાં આવતું ન હતું. પતંગીયું હમેશાં ઊપર કે નીચે અથવા એક બાજુએ થઈ જતું હતું અને આખરે તે નહીજ પકડાયું.

પતંગીયાંમાં નર અને માદા આવેછે અને તેઓ પોતાનાં ઈંડાં ઝાડના પાતરાં ઊપર અથવા દીવાલની લીલ ઊપર મુકી જાયેછે. ઈંડાંની આસપાસ એક ચીકણી વસતુ રેહેછે અને તેથી તેઓને જાંહાં મુકવામાં આવેછે, તાંહાં વલગી રેહેછે. સુરજની ગ

રમીથી એ ઇંડાં માહેથી કામલીયો પેદા થાયેછે અને એજ કામલીયા માહેથી છેલે પતંગીયું બનેછે. એ ઇંડાં અને કામલીયાનો ઘણો નાહાસ થાયેછે અને તેથી પતંગીયાંની વધ ઘણી થતી નથી. જો એવો નાહાસ નહી થાયેનો, પતંગીયાની એટલીતો વસતી વધી જાએ અને એટલીતો ઝાડપાનની ખરાબી થાયે, કે તેનો કાંઈ પણ ઈલાજ રેહેજ નહી. પણ કુદરતે સઘલી ચોજમાં પોતાનું દાહાપણ ખરચીયુંછે.

એક કામલીયો અને પતંગીયાનો સંબંધ જોઇને શું માણસ જાતને તરેહવાર વીચાર ઊતપણ નહી થશે, અને પોતાની હાલત તેની સાથે સરખાવવા નહી જશે? અસલના યુનાની લોકો પતંગીયાંને માણસના રૂહુની નીશાણુ તરીકે ગણતા હતા. અને હાલના લોકો જારે કામલીયા અને પતંગીયાંનો સંબંધ બરાબર રીતે સમજેછે, તારે પોતાની હાલની અને હવે પછીની હાલત તેઓ સાથે સરખાવેછે. કામલીયો પોતાની ટુંક જીંદગીમાં ખાઇ પીઈ લેવાનું સમજે છે, તેમજ માણસની આએ દુનીયામાં હાલત કામલીયાના જેવીજછે. કામલીયો ખાઈ પીઇ સુસત થઈને પછી મરી જાયેછે, પણ તે ખરેખર મરણ નથી; થોડી મુદત રહીને તે જુદાજ અને ખુબસુરત આકારમાં નવો જનમ લેછે; એજ મીસાલે માણસ આએ દુનીયામાં ખાઈ પીઇને મરણ પામેછે, અને જોકે તેનું બદન નકાંમુછે, તોયપણ તેનો આતમાં બીજી દુનીયામાં નવો અને બુલંદ આકાર લેછે.

સવામર દામ નામનો શખસ એ પરમાંણે લખી જાયેછે: "એવું નાહાનું નજીવું જેવું જાનવર જારે છેલો નવો જનમ લેછે, તારે તેનો દબદબો અને સનગાર એવોછે, કે જે માણસને આંએ દુનીયામાં મેલવવાની આશા ખોટીછે. પતંગીયાનો ખોરાક બેહસતના દવનું પાંણી અને દરએક ફુલપાન માહેથી મીઠું મધ છે. બાદશાહી પોશાક એક પતંગીયાના સનગારને કદી પણ બરોબરી કરી શકેજ નહી. પતંગીયાંનું રેહાણ આસમાન છે અને હવા તેનું ઘરબાર છે, જારે કે માણસ આ દુનીયામાં નાગું આવેછે અને વારેઘડીએ ઘરબાર વગર રઝડેછે. એક હાથ ઊપરથી સુરજની ગરમી અને બીજા હાથ ઊપરથી જમીનની સરદી અને ખરાબ હવા ખમવી પડેછે, અને વેરી તેના સુખ અને હસતીના દુશમન થઈ પડેછે. એ ઊપરથી સાબેત થાયેછે, કે જારે આ નાહાનું જાનવર સઊથી બુલંદ દરજે આ દુનીયામાં ચહડેલું છે, તારે આપણે પુરતી હાલતમાં આવવાને માટે હજીર ઊમેદવાર છેઈ."

એક ચોરની રમુજી વારતા.

બુટા પેસીકાકા, ઘણા વરસ લગી સુખ ચેનમાં પોતાના કુટુંબ સાથે પરેલમાં એક નાહાના બંગલામાં રેહેતા હતા, પણ આખરે તેવનના બુઢાપણામાં ફીકર અને ચીંતાએ તેવનના દીલમાં ઘર કીધું, કોઈ જબરો ચોર લાગુ પડીયો. બંગલા માહેથી એક એક પછી સઘલી નાહાની, મોહોટી ચીજ ગેબ થવા લાગી. એક દાહાડે ચોખાની ગુન, તો બીજે દાહાડે ચોક માહેથી બટક મરઘાં, તરીજે દાહાડે ઘર માહેથી સુનાનું ઘડીયાલ; એ પરમાંણે ચોખા, દાર, ઘઊ, ઘીઈ, મુરબો, મેનડો, બકરી, બુટ, જોરા, ચોપરી ઈતીયાદીના પગ થઇ ગયા. બુટા પેસીકાકા અને તેના છોકરા સોરાબજીએ ઘણીબી ચોકસી અને તલાસ કીધી, પણ ચોરનો કાંઈ મુદો પાંમો નહી. આખરે બીચારા નાચાર થઈને બંગલાની પાસે એક બંદબસત વખાર બાંધી અને તેમાં સઘલો ઘરનો સામાન મુકવા લાગા. બારણા બારી મજબુત સાગલી લાકડાના બનાવીયાં અને તે ઉપર એક મોહોટું તાલું મારીયું. વખાર બાંધીયાને એક મહીનો થયો અને એટલા વખતમાં ચોરની નીશાણી માતર માલમ પડવા લાગી.

એક દાહાડે રાતરે ૮ કલાકે બુટા પેસીકાકા ખાઈને ચોકમાં હવા ઘુરવા બેઠેલાછે, તેવામાં તેવનને યાદ આવીયું કે આજે વખારનું બારણું બંધ થવાયું નથી; વખારની કુંચી હમેશાં તેવનના છોકરા શોરાબજી પાસે રેહેતી હતી, પણ તેવન એક દોસતદારને તાંહાં ખાવા ગયા હતા, તેથી કુંચી બાવાને સોંફી ગયા હતા.

એ વખતે ખુશ ચાંદનું પડતું હતું. પેસીકાકા જડફથી ઉઠીને વખાર બણી ગયા, અને જુવેછેતો બારણું છડેચોક ઉઘાડું પડેલુંછે. તેવનને બરાબર ખબર હતી, કે તેવણે પોતાને હાથે બારણું બંધ કીધું હતું, પણ કુંચી આપવાને વીસરી ગયા હતા. તરત ચોરનો વીચાર આવીયો અને જારે બારણા તરફ જતાં વખારની અંદર કોઈ માલતું હાલે એવું માલમ પડીઉં, તારે કાંઈ પણ શક રેહેયોજ નહી. પોતે મનમાં વીચારીયું, કે ચોરને અંદર જાઈને પકડવો ધાસતી ભરેલુંછે, પણ એક સારો વીચાર સુજ પડીયો. હલવેથી બારણા તરફ ગયા અને ઘણી જડફથી બારણું બંધ કીધું, તાલું મારીને કુંચી દીધી અને જીવ લઈને ઉભી પુછડીએ બંગલામાં નાહાઠા.

પેસીકાકા ધ્રુજવા મંડી ગયા, કોણ જાણે એવનને શું ધાસની પેઠી; પણ જારે બારણું બંધ કીધું, તારે તેવનના કાન ઉપર ધોસો એક ભયંકર આવાજ પડીયો, તેથી કંઈ બીહીને ધ્રુજવા મંડી ગયા હશે. જારે ઓરડામાં પોતાની બાયડી આગલ ગયા, તારે તેવનનો ચેહેરો એટલોતો ફી

કો ફજ્ય થઈ ગયો હતો, કે બીચારાં કોલીબાઈ બોલી ઉઠીયા કે—

"કાંયેજી, શું છે, શું છે ?"

પેસીકાકા થભરાતા બોલીયા, "મેં ચોરને હવે પકડીયોછે ! તેને આપણી વખારમાં મેં બંધ કીધોછે. ચાલો મને જલદીથી મારી પાગરી દગલી અને જોડા આપો !"

"કાયે—શું—તમે શું કરોછો."

"હું બીજી મદદ લેવા જાઉંછું, તે ઘણો જોરાવર અને વલી જીવ ઉપર આવેલોછે, તેથી તેને એખલું પકડવું ધાસતી ભરેલુંછે."

પેસીકાકા જલદીથી બાહેર નીકલીયા અને પેહેલાં પોતાના છોકરાને દોસતદારને તાહાં બોલાવવા ગયા. જઈને જુવેછેતો ઘરમાં સઘલું સમસાન અને બારી બારણાં બંધ કરીને સઉ સુઈ ગએલાં. તોયપણ જોરથી બારણું ઠોકીયું. ઘર ધણી જલદીથી નીચે ઉતરી આવીયો અને અચરત થઈને પેસીકાકા તરફ જોવા લાગો અને એવી નોરી રાતે શું કામ પડીયું તે પુછીયું.

"ચોર પકડાયોછે, અને વખારમાં બંધ કીધોછે, સોરાબજી કાંહાં છે."

"હેં ! ચોરને પકડીયો. ઠીક કીધું. એને સહવાર લગી બંધવાર રાખજો."

"નહી, ચોર બરો જબરો દીસેછે અને બારણું ભાજીને નાહાસી જશે. પડોશીઓની મદદ લેવાની હમણા જરૂરછે. પણ સોરાબજી કાંહાંછે તે કેહેશો."

"તેવનતો તેયારના ઘરભી ગયા."

"ઘર ગયા !"

"હા, એક અરધો કલાક થયો હશે."

પેસી કાકાએ પોતાના કપાલ ઉપર હાથ મારીયો, અને વીચારમાં પડીયા. થોડોવાર રહીને બોલીયા.

"અરે કમબખ્ત ! મારેથી શું થઈ ગયું !"

"કાંયે શું છે"————પેસી કાકા અચકાતા બોલીયા

"હું ધારૂંછું કે મેં—મેં બંધ કીધોછે."

"પણ કોણ, બોલોની ?"

"મારા સોરાબજીને."

"હા, હું પણ ધારૂંછું કે તમે સોરાબજીનેજ બંધ કીધોછે; કાયે કે જારે તેવન અહીંથી ગયા, તારે બોલતા હતા કે ગારીના ગાડી તદીયા વખારમાં મુકવાનાછે."

"મેરબાની કરીને એ વાત કોઈ આગલ બોલતાના, નહીતો કે અને"—

"કાંઈ ફકર ના કરો, હું કોઈને આ વાત કેહેવશ નહી, પણ જલદીથી ઘર જાવો અને સોરાબજીને છુટો કરો."

પેસીકાકા વધારેવાર ઉભા રહેયા નહી, પણ પોતાના ઘર ભણી ચાલવા માંડીયું.

હવે, અભાગ નસીબે પેસીકાકાએ ખરેખર સોરાબજીને વખારમાં બંધ કીધો હતો સોરાબજીએ એવો મામલો જોઈને મોહોંડેથી બુમ પાડી, પણ ગલું પડી આવીયું અને બુમ પાડતાં પોતેજ બેહેરો થઈ ગયો; છેલે ગોસે થઈ દાંત પીસીને એક ચોખાની ગુન ઉપર બેઠો અને સબુરી પકડી, કે જોઈયે એ તાંહેથી શું નીપજેછે.

થોડાવારમાં કોઈ વખાર તરફ આવતું સંભલાયું. સોરાબજીએ વીચારીયું કે પેસીકાકા પોતાની ભુલ જોઈને તેને છોરવા આવીયા હશે. એ વખતે પોતાનો મીજાજ નરમ પડીયો અને મનમાં હસવા લાગો.

પણ સોરાબજીને માલમ પડીયું, કે જે શખસ બારણા તરફ આવેછે તે તેનો બાપ નથી. તે ધેયાન દેઈને સાંભલવા લાગો, કોઈ શખ્સે ઘણી સંભાલથી તાલામાં કુચી ફેરવી, પછી ઘણીજ હલવેથી અને, જાણે ચોરી કરવા આવતો હોય તેમ બારણું ઉઘાડીઉં અને વગર ધોધાટ કરવે અંદર પેઠો અને બીજે ખુણે જઈને કાંઈ ટંતોસવા લાગો. સોરાબજી તરત હલવેથી બાહેર નીકલી પડીયો અને પછી બારણું બંધ કરવાનું અને કુચી દેવાનું એક પલનુંજ કામ હતું, હમણા કોઈ બીજો શખસ વખારમા બંધ થયો.

સોરાબજી થોડા વાર બારણા આગલ ઉભો રહેયો, પણ કાંઈ પણ જાતનો આવાજ નહી આવીયાથી તેના મનમાં ખાતરી થઈ કે હવે ખરેખર ખરો ચોર પકડાયોછે. તરત પોતાના પડોશીઓને બોલાવવાને દોડીયો.

થોડાવારમા પેસીકાકા વખાર આગલ આવી લાગા. પેસીકાકા વખારના બારણાની કુચી પોતાની સાથે લઈ ગયા હતા, પણ કોઈ ચોરે ખોટી કુંચી લગાડીને બારણું ઉઘાડીયું હતું અને તેજ ખોટી કુચીએ સોરાબજીએ તેને બંધ કીધો હતો અને તે ખોટી કુચી પોતાની સાથે લઈ ગયો હતો. હવે પેસીકાકા પોતાની ભુલનો પસતાવો કરતા કરતા વખારનું બારણું ઉઘાડવા ગયા. બારણું ઉઘાડી અંદર મોહોડું એક માથું ઘાલીને બોલીયા.

"સોરાબજી, સોરાબજી."

અંદરથી કાંઈ પણ જવાબ આવીયો નહી.

"સોરાબજી, શું ઉધાયાછ કે, ચાલો હવે મારી સાથે તરકટ ના રમો,—એ સઘલી મારી ભુલ થઈછે—કાંયેકે મેં તમુને ખરેખર ચોર——

એવામાં પેસીકાકાના મોહોડાં ઉપર જોરથી એક મુકી પડી તેથી ગુંગા થઈ ગયા એક પલમાં તેવન ચોખાની ગુનોની વચે ગગરતા જઈને પડીયા. પેહેલાં તેવન બેહોશ થઈ ગયા, પણ જારે સુધ ઠેકાણે આવી, તારે જુવેછેતો બારણું બંધ થયલું અને પોતે બંદીખાને પડેલા. બીચારા પેસીકાકાને કેવું લાગું હશે તે વાચનારનાજ વીચારને સોંપીયેછ !

એટલામાં સોરાબજી ચોરને વખારમાંથી સલામત પકડવાને માટે પડોશીઓની ફોજ ઉઠાવતા હતા. પેહેલાં પોતાની માએને ચોરની વાત કહીને બાહેર નીકલી પડીયા. સોરાબજીની માએ અચરત થઈ અને વીચારમાં પડી કે હમણાજ પેસીકાકા ચોરને બંધ કરી ગયા અને હાલ સોરાબજી કેમ બીજા ચોરને બંધ કરે, તેની બીચારીને કાંઈ સમજ પડી નહીં. પડોશમાં ટેમુલ નામનો એક જોરાવર શખ્સ રેહેતો હતો, તેપણ વારેઘડીએ ફરીયાદ ઉઠાવતો હતો, કે તેના ઘરમાં પણ કોઈ ચોર લાગુ પડેલોછે. ટેમુલને સોરાબજી તેડવા ગયા. બારી વાતેથી ટેમુલની બાયડીએ જવાબ આપીયો કે,

"શું જોઈયેછ ?"

"ટેમુલજી કાંહાંછે."

જરા અચકાઈને, "ટેમુલજીનું માથું દુખેછે, તેથી ઉઠી શકાતું નથી."

"પણ કામ ઘણું અગતનુંછે; મેં ચોરને પકડીયોછે અને વખારમાં બંધ કીધોછે."

"હે! પકડીયો? ઘણુંજ ઠીક થયું. પણ હાલ ટેમુલજીનું માથું દુખેછે, તેથી હું ધારૂંછું, કે તે ચોરને સહવાર લગી ધાંકી રાખજો."

"નહી, હમણાને હમણા એને પકડવો જરૂરછે;" એમ કહીને દોડતો આગલ ચાલીયો.

સોરાબજીના મનમાં એવું, કે ટેમુલની બાયડીને સારા સંમાચાર કેહેવા ગયા, પણ તેમાં તેવનની ભુલ હતી. ખરૂં પુછો તો, જાંરે ટેમુલની બાયડીએ બારીબંધ કીધી, તારે જો તેનો ચેહેરો જોયો હતેતો માલમ પડતે, કે તે ફીકોફચ થઈ ગયો હતો. વાંચનારને તેનું કારણ સમજ પડીયું હશે, કાંયે કે ટેમુલજી ઘરમાં માથાં સાથે પડેળા નહી હતા.

ટેમુલની બાયડી ઘણી હીમતવાન હતી. તેણે પોતાના ધણીને ધાસતીમા જોયો. તરત સારી પેહેરી, હાથમાં એક હથોરી પકડીને ઘરની બાહેરૂ નીકલી પડી. થોડાવારમાં પેસીકાકાની વખાર આગલ જઈ ઉભી અને હલવે સાથે બોલી,

"ટેમુલજી, ટેમુલજી."

કાંઈ જવાબ મલે નહી.

"ટેમુલજી, એતો હુંછું, તમે અંદરછો કે."

અંદરથી જવાબ આવીયો કે "મને બાહેર કાહાડો."

ટેમુલની બાયડીએ વગર ઢીલ રાખવે તાળું ભાંજવા માંડીયું.

પેસી કાકા અંદર હતા, તેવન અચરત થયા કે એ કોણછે અને તાળું ભાંજવાનું શું કારણછે. તેવનના ધેયાનમાં તરત ખેયાલ આવીયો, કે કોઈએ તેવનને ટેમુલજી કરીને હાંક મારીયો હતો અને તેનો સાધ ઘણોખરો ઓરતના જેવો માલમ પડતો હતો. એવા વીચારમાં બારણું ઉઘડે તાંહાંસુધી ખોટી રહેયા.

છેલે બારણું ઉઘડીયું અને ટેમુલની બાયડી હલવેથી બોલી,

"ટેમુલજી, ચાલો, જલદી કરો, કાંઈ પણ વખત ખોવો ના! તેવો એક મીનીટમાં અહીં આવશે!"

એમ કહીને તેનો હાથ પકડીયો અને ચાલવા માંડીયું. પેસીકાકાએ હવે તેણીંનો હાથ પકડીયો અને બેઉ જણ ચાંદનાંમાં એકએકનાં મોહોડાં જોવા લાગાં.

ટેમુલની બાયડીએ ચીચીયારી પાડી, તેણીનો ચેહેરો ફીકો પડી ગયો અને હાથ માંહેથી હથોરી પડી ગઈ. પેસીકાકા પણ અચરત થઈ ગયા; પણ તરત તેવનની હોસ ઠેકાંણે આવી, અને વખત જોઈને વાત કરવા લાગા.

"ઓહો! તમો ટેમુલજીની બાયડી દેખું, તમુને આજ રાતે અવારૂ થઈ ગયુંછે, ચાલો હું તમુને તમારે ઘર લઈ જાઉં."

બેલીથી કાંઈ પણ બોલાઈ શકાયું નહી, તેથી પેસીકાકા આપે મુગી મુગી ચાલી. પણ જારે પેસીકાકા પોતાના બંગલા તરફ ચાલીયા, તારે તેની સામલે તેણીથી એક હરફ પણ બોલાયો નહી.

જારે ટેમુલની બાયડીને પેસીકાકા પોતાની બાયડી આગલ લઈ આવીયા, તારે બીચારી ઘણીજ સરમીંદી અને ઘભરાટમાં પડી. બીહીકથી અને ઘભરાટમાં સઘલું કબુલ કરી દીધું અને આંખમાં આંશુ લાવીને અને બેઉ જણને પગે પડીને માફ માંગી, કે તેવો તેની ઉપર દયા લાવીને તેને ઉંઘાડી પાડે નહી. પેસીકાકાની બાયડી ગુસે થઈને બોલી ઉઠી. "અરે કદી પણ માફ થવાએ નહી, કદી નહી, કદી નહી."

એટલા વખતમાં, ટેમુલ પેસીકાકાને ઘાંઘીને આરે તીરે રસતે પોતાને ઘેર જડફથી ગયો. બારણાં આગલ ગયા નહી, એટલામાં કોઈએ તેને હાક મારી તેથી રસતામાં જોવા લાગો.

સોરાબજી તરણ દોસતદારોને ભેગા કરીને પોતાના બંગલા તરફ જતો હતો, તેણે ટેમુલને જોઈને હાંક મારી હતી.

"ટેમુલજી તમે છેવો કે? અરે ચાલોની; જો એક વધીઓ તે ખરો, તેથી વધારે મજાહ પડશે."

ટેમુલ ઘભરાયો અને વીચાર કરવા લાગો કે એ શું મામલોછે; સોરાબજીએ કેમ ચોરની વાત જાણી; પણ વીચારીયું કે હવેતો જાણે કે કાંઈ જાણતા નહી હોયે એમ ભપકામાં સાથે જવું દરૂસતછે. પેહેલાં પોતે વાત કાંઈ છેડી નહી, પણ સોરાબજી શું વાત કરેછે તે પરમાંણે બોલવું દરૂસત ધારીયું. જારે સોરાંબજીને મોહોહેથી સઘલી વાત સાંભલી, તારે મનમાં હસવા લાગો, કે હવે ખરેખર મજાહ જોવાનીછે, બીચારો સોરાબજી ચોરને બદલે પોતાના બાપને ઘંઘાયેલો જોઈને ખરેખર ઘભરાશે, એવા ખેયાલથી મગન થતો થતો કુદકા મારતો સાથે ચાલવા લાગો.

જારે બંગલા આગલ આવી પુગા, તારે સોરાબજીએ કહીયું, કે હું અંદર જઈને ફાનસ લાવુંછું, અને પુછતો પણ આવું કે મારો બાપ ઘરંમાંછે કે નહી. ટેમુલ બોલીયોકે,

"જુવો, પેસીકાકાને સાથે લેતા આવજો, હું!" એમ કહીને મનમાં ને મનમાંજ હરખવા લાગો.

એવામાં એક જણની વખારના બારણા ઉપર નજર પડી, તેથી ચોકીને બોલીયો,

"અરે! વખારનું બારણુંતો ઉઘાડુંછે, ચોરતો વટેણા મારી ગયો!"

સોરાબજી પાછો ફરીને જુવેછેતો વખારનું બારણું ઉંઘાડું પડેલું; ટેમુલ પણ ઘભરાવા લાગો; તેવામાં પેસીકાકા સોરાબજીનો સાધ સાંભલીને ફાંનસ લેઈને બાહેર આવીયા, તારે સોરાબજીને અને ટેમુલને કાંઈ ભેદ સમજ પડીયો નહી. તેમુલ જલદીથી બોલી ઉઠીયો.

"ઓહો! પેસીકાકા એ શાંની એટલી બધી ગડબડ છે. સોરાબજી કેહેછે કે વખારમાં ચોર ભરાયાછ."

સોરાબજી ઘભરાઈને બોલવા લાગો.

"બાવા, હું ખરેખરૂં કહુંછું, કે જારે મને તમે ચોર જાણીને બંધ કીધો, તે પહેલાંતો મેં એક ખરા ચોરને ઘાંલીયો હતો."

પેસીકાકા બોલીયા, "હા, તે હું જાંણુંછું, તારી માએ મને કહીયુંછે, અને જારે હું તુંને છોરવવા આવીયો."

"હા, હવે મને સમજ પડી, તારે તે ચોર નાહાસી ગયો!"

"હા, અને તે મને ધાંધી ગયો !"

"તારે તમે કેમ છુટી ગયા ?"

"તે ચોરની બાયડીએ મારી ઉપર મેરબાની કરીને તા ળું બાંજીને મને છુટો કીધો !"

એમ બોલીને પેસીકાકાએ ફાનસ રેમુલના મોહોડાં આગલ ઉંચકીયું. રેમુલનો ચેહેરો તદન ફીકો ફ્ચ થઈ ગયો અને ધુજવા લાગો.

હવે સઘલો ભેદ સમજ પડીયો; રેમુલના તરત મુસકે ટાટ કીધા, તે રાતે રેમુલ અને તેની બાયડીએ પેસીકાકાના બંગલામાં વાસો કીધો. સહવાર પડી ચોકીમાં લઈ ગયો, રેમુલના ઘરના જાહાડા લીધા, પેસીકાકાનો ઘણોખરો ચોરાઈ ગયલો સામાંણ પકડાયો, તેવો બેઉને માજીસતરેટે સેસનમા મોકલીયા. જડજે બેઉને શાખશા કીધી.

એ પછી પેસીકાકાના બંગલા માહેલી ચીજો સલામત રહી અને એ પછી બારણા બારી ઉઘાડાં મુકીને છરે ચોક સલામત સુવા લાગાં.

પીતા.

એક અસલી બરાહમણની સીખામણ.

"અરે, તું જે પીતાછે, તે તારા વીશવાસ ઊપર સોંપેલા હવાલાની કદર કેટલીછે, તે ઊપર ગુમાન લઈજા; તારા ખુંદથી પેદા થયલાની પરવરશી કરવાને તારી પોતાની ફરજ સમજ.

"તારા જીગરનું બચ્ચું, તારી ઊપર એક આશીરવાદ યા કદુવા થશે, અને આલમમાં એક ઊપીયોગી યા નકામો ભીજલસી થશે, તે તારી ઊપરજ આધાર રાખેછે.

"નાહાનપણથી તેને કેળવણી આપીને તેયાર કરજે, અને સચાઇના કાંનુનોથી તેનું મગજ તર રાખજે.

"તેના મનની વલણ ઊપર ચોકસી રાખજે, તેની જુવાનીમાં તેને ખરો રસતો બતલાવજે, અને કાંઈ પણ દુશટ લક્ષણને તેની ચહડતી ઊમર સાથ જોર પકડવા દેનો ના.

"એ પરમાણે તે પાહાડ ઊપરના સરોવરના ઝાડની મીસાલે ઊગી નીકલશે. તેનું શર જંગલના ઝાડોની ઊપર બીરાજતું માલમ પડશે.

"એક પાપી છોકરો તેના બાપ તરફ આંગલી બતલાવેછે, પણ જે ખરે રસતે જાયછે તે તેના બુઘાપાના સફેદ બાલને ઈજત આપેછે.

"તે જમીન તારી પોતાનીછે, તેને ખેડવાને ચુકતોના; જેમ-તું વાવે, તેની તું કાપણી પણ કરજે.

"તેને ફરમાનબરદારી સીખવજે અને તે તુંને આશીરવાદ દેશે, તેને નમરતા સીખવજે અને તે કદી પણ શરમાશે નહી.

"તેને વફાદારી સીખવજે અને તેથી તે શાબદો મેલવશે; તેને સખાવતપણું સીખવજે અને તે લોકનો પેયાર મેલવશે.

"તેને અંદાજો સીખવજે અને તે તંદરસતી ભોગવશે; તેને ડાહાપણ સીખવજે અને તેનું બાએબ ઊઠશે.

"તેને રાસતી સીખવજે અને આલમ તેને આબરૂ આપશે, તેને સચાઈ સીખવજે અને તેને પોતાનું દીલ ઠપકો આપશે નહી.

"તેને ઊદીયોગીપણું સીખવજે અને તેની દોલતમાં ઊમેરો થશે; તેને લોકોનું સારૂં ઈછવા સીખવજે અને તેનું મન બુલંદ થશે.

"તેને એલમ સીખવજે અને તેની જીંદગી ઊપીયોગી થશે, તેને ધરમ સીખવજે અને તેથી તેનું મોહોત સુખમાં થશે."

રાઈ—રાઈનું પલાસતર.

રાઈના બીજ બે તરેહના આવેછે, કાલાં અને સફેદ; કાલાં બીજ બારીક અને ગોલ આવેછે અને સફેદ બીજ મોહોટાં પીલાસ ઊપર અને જરા ખેદારો કાં આવેછે. કાલાં બીજમાં વધારે તેજ હોયછે એ બીજનો ભુકો કરીને કાંમમાં લાવેછે. કાલાં અને સફેદ બીજને ભેલીને તેને પેહેલાં દલેછે અને પછી ખેલમાં છુટેછે; સઘલાને સુપરાંમાં ઊફણીને પછી ચાણીમાં ચાલેછે, તેથી આટો અને છલાં જુદાં પરેછે. છેલે છલાં માહેથી તેલ કાહાડેછે. એ તેલને આપણા લોકો "સરસીયું તેલ" કરીને કેહેછે. સરસીયું તેલ લાલ રંગનુ આવેછે અને તે જલદીથી ખોરૂં મારી નથી જતું; એટલા માટે તેને રાઈના અચાર આટવવામાં વાપરેછે. રાઈનો આટો જે બજારમાં મલેછે તેમા ઘણો ભેલ કીધેલો હોયછે વારેઘડીએ ઘઊનો આટો વજન વધારવાને માટે ભેલછે અને પીલો રંગ આપવાને માટે હલદ અને તલખ કરવાને માટે મરચાંનો ભુકો મેલવેછે. સારી રાઇ પારખવાની રીત એ છે, કે જો તેને થંડાં પાંણીમા મેલવે તો તરત તે મા

તેથી જલદ ભભુક નીકલેછે અને તેથી આંખો જલે છે, અને નાકમાં અગન બલેછે; જો પાંણી મેલવતાં રંગ સફેદ થઈ જાયેતો સમજવું કે રાઈ સારીછે. રાઈ માહેથી બીજું જલદીથી ઊડી જાયે એવું તેલ બનાવેછે. એ તેલ રાઈમાં પેહેલાં નથી હોતું, પણ જારે પાંણી સાથે મેલવેછે તારે એ તેલ પેદા થાયેછે; અને એ તેલની ભભુક રાઈને પાંણી સાથે મેલવીયા પછીજ માલમ પડેછે. એ ખાસેલ તેલ ઘણુંજ તલખ છે અને આંગ ઊપર લગાડીયાથી જગા જલદીથી લાલ થઈ આવેછે અને ફોફ્રેયા પણ ઊઠેછે.

રાઈનો ઘણો ઊપીયોગ કરવામાં આવેછે. ખાણાની ટેબલ ઊપર ખોરાક સાથે ખાવામાં આવેછે. રાઈ જરા ખાધાથી ભુખ વધેછે અને ભારી અને નહી પચી શકે એવા ખોરાકને (જેમકે ચરબી) જલદીથી પચાવી શકેછે; એટલા કારણને માટે ઘણી જાતના અચાર રાઈમાં બનાવેછે. રાઈનો દવા તરીકે ઘણો ઊપીયોગછે. જો એક બે ચમચી ભરીને રાઈ ખાધી હોયેતો તરત વામીટ થાયેછે. અફીમના જેહેર ઊપર રાઈનું વામીટ ઘણું સારું અને ફાયદાકારકછે.

પણ દવામાં રાઈને પોલતીસ અથવા પલાસતર કરીને વાપડવામાં આવેછે. એવો પણ એક વખત હતો કે જારે આપણા લોકો રાઈનું પલાસતર મારવાને ઘણાં બીહીતાં હતાં. રાઈનાં પલાસતરને છેલી ઘડીનો ઊપાયે કરીને ગણતાં હતાં. પણ હાલ તે વેહેમ નીકલી ગયોછે અને રાઈ મારવામાં કાંઈ પણ અડચણ લેતાં નથી. જોકે હાલ દરરોજ રાઈ વાપડવામાં આવેછે તોપણ હજુ કેટલાંએક લોકોને રાઈનું પલાસતર કેમ બનાવવું, તેની બરાબર સમજ નથી. દરએક ઘરમાં રાઈ તૈયાર રાખવાની જરૂરછે; પણ રાઈ ઘણીજ ખરાબ હાલતમાં રાખવામાં આવેછે. પાતરાંમાં અથવા કાગદમાં બાંધીને રાખેછે, પણ રાઈ તેમાં હવાઈને જલદીથી ફુગાઈ જાયેછે. રાઈને હમેશાં કાચના બુચની બાટલીમાં રાખવી જોઈયે. જારે રાઈનું પલાસતર બનાવેછે, તારે આપણા લોકો તરત ગરમ ઊકલતું પાંણી બનાવવા મંડી જાયેછે, પણ એના જેવી ભુલ તેવો બીજી કાંઈ પણ કરતાં નથી. ગરમ ઊકલતાં પાંણીથી રાઈ કદી પણ તેજમાં ચહડતી નથી; કાયેકે તેથી તેલ પેદા થતું અટકેછે; અને જે રાઈનું તેજછે તે આએ તેલમાં જછે, જો તેજદાર રાઈનું પલાસતર બનાવવું હોયે તો હમેશાં થંડાં પાંણીમાં રાઈને મેલવવી જોઈયે. ઘણા લોકો સરકામાં રાઈને મેલવેછે, પણ તેથી તેજદાર તેલ પેદા થતું નથી; કોઈ વલી તરપીટન તેલમાં રાઈ બનાવેછે, પણ તેથી કાંઈ રાઈનું તેજ જરા પણ વધતું નથી. જો તેજ વધારવાની જરૂર હોયેતોજરા મરચાનો ભુકો સાથે મેલવવો. થંડાં પાંણી શીવાએ રાઈ કદી પણ તેજદાર બનવાની નથી. રાઈ પાંણી સાથે મેલવતી વખતે ઘણો વખત લગાડવો નહી જોઈયે; રાઈનું તેલ ઊડી જયાથી તેનું તેજ કમતી થઈ જાયેછે. જેવી નરમ પોલતીસ જેવી થઈ એટલે લગાડી દેવી જોઈયે, રાઈને એક જાડાં કાગદ ઊપર પાથરવી જોઈયે, અને તેની ઊપર એક જીનાં કપડાંનું પર આપવું જરૂરનુંછે. ચામડીની ઊપર ખાલી રાઈ મારીયાથી ગલીચી થાયેછે, રાઈ ચામડી ઊપર વલગી રેહેછે અને કુમલી ચામડીને ઇજા કરેછે. ઘણા લોકો કપડાંની ઊપર રાઈ પાથરેછે, પણ કપડાંને કરચલી વળી જાયેછે તેથી રાઈ ચામડી ઊપર બરાબર રહી શકતી નથી.

રાઈનું પલાસતર ૧૫ અથવા ૨૦ મીનીટથી વધારે વાર રાખવું નહી. જેવી આગ સારી પેઠે બલવા માંડે એટલે રાઈ કાહાડી નાખવી. બચાંની ચાંમડી ઊપર ૫ મીનીટથી વધારે વાર રાઈ રાખવી નહી. રાઈના પલાસતરનો એક છેડો ઊચકીને ચામડી તપાસીયા કરવી, જો ચામડી લાલ થઈ આવે તો રાઈ કાહાડી નાખવી. ઘણા લોકો અંજાણપણે રાઈ ઘણો વખત લગી રેહેવાદેછે, કેટલીએક વખતે બે તરણ કલાક લગી મુકી રાખેછે, પણ તે માહેથી ઘણા ખરાબ પરીણામ ઊપજેછે. બીલીસટરની માફક છાગરા પડી આવેછે અને ઘણી વેલા માસ કોહીને ચાંદાં પડી આવે છે કે જે જલદીથી રુજાતાં નથી.

તરેહવાર દરદો ઊપર રાઈનું પલાસતર મારવામાં આવેછે. ઊલટી ઊપર એ ઘણું અસરકારકછે. છાતીની હેઠે પીપરી આગલ રાઈનું પલાસતર મારીયાથી તરત ઊલટી બંધ થાયેછે. સનેપાત, લકવો અને એવાંજ બીજાં ભેજાંનાં દરદ ઊપર પગને તળીયે અને તેટાં અને જાંગની અંદરની બાજુ ઊપર રાઈ મારીયાથી ઘણો ફાયદો થાયેછે. મુકી અને કોલારાના મરજમાં પેટ ઊપર રાઈ મારીયાથી એ દરદો

નું જોર નરમ પડેછે.

ઘણાં દરદોમાં ગરમ પાંણીમાં રાઈ નાખીને પગ બોરવામાં આવેછે. પેહેલાં રાઈને થંડાં પાંણીમાં મેલવીને પછી ગરમ પાંણી સાથે દોહવી નાખવી જોઈયે. રાઇનાં પાંણીમાં અરધા કલાકથી તે પોણા કલાક લગી પગ બોરી રાખવા. એજ મીસાલે રાઈનાં પાંણીમાં દરદીઓને બેસાડવામાં પણ આવેછે.

શું પસંદછે ? દોલત કે તંદરૂસતી ?

પારીસ શેહેરમાં બોન્જોન નામના એક કરોડપતીએ એક મોહોટો સુંદર મેહેલ બાંધેલોછે એક દીવસે. એક ઈંગરેજ તે મેહેલ જોવાને મારે ગયો જોઈને ઘણો ખુશી થયો. ખાવાના ઓરડામાં એક મોહોટી ટેબલ પકવાનથી ભરેળી હતી, તે જોઇને જે ચાકર દેખાડવા આવીયો હતો તેને પુછીયું, કે "તારો શેઠ ખાવામાં ઘણી મોજ મજાહ મારતો હશે." જવાબ દીધો "અરે સાહેબ, મારો શેઠ કદી પણ એ ટેબલ ઊપર બેસતો નથી. તેને મારેતો એક જાતની તરકારીની વાણી દરરોજ થાયેછે અને તે શીવાએ બીજુ કાંઇ પણ ખાતો નથી." બીજો ઓરડો શુંદર સબીઓથી ભરેલો હતો. તે જોઇને બોલીયો કે, "વારુ, પણ તેને એવું ખુશી ભરેલું જોવાનુ તો મલેછે." ચાકરે જવાબ દીધો જે "અરે સાહેબ, મારા શેઠને આંખે ઘણુંખરૂં બરાબર દેખાતું નથી, તે નજદીક આંધલો થઇ ગયોછે" તરીજા ઓરડામાં મોહોટી આરગીનની પેટી મુકી હતી તે જોઇને બોલીયો, "વારુ, પણ એનો બદલો આવો સારો રાગ સાંભલીને મલેછે." ચાકરે જવાબ દીધો "અરે સાહેબ, મારા શેઠે કાઇ દીવસે પણ એ રાગ સાંભલીયો નથી, તે દરરોજ સકારે ઊઘાઇ જાયેછે કે થોડા કલાકની ઊંઘ મલી તો તે ભાગ્યવાન સમજેછે." "પણ વારૂ, આવી ખુશ વારીમાં રોજ ફરીને હવા ફુરતો હશે." "અરે સાહેબ, તેનેથી ચલાઈ શકાતું નથી." બીચારો આવો કરોડપતી મોજ મજાહમાં તદન ગરીબ હતો.

શું પસંદછે ? દોલત કે તંદરૂસતી ?

બરફ થંડું કે ગરમ ?

બરફ થંડુંછે કે ગરમછે, એવો સવાલ વારેઘડીએ પુછવામાં આવેછે એ સવાલ પુછવાનુ કારણ એછે કે બરફ, આંગ ગરમ યા થંડું હોયેછે તોય પણ એવી બેઊ હાલતમાં આપવામાં આવેછે. જારે આંગમાં ગરમી હોયેછે તારે બરફ આપવું દુરસત લાગેછે, કે બરફ જાતે થંડું હોવાથી આંગની ગરમીને કમતી કરેછે, પણ જારે આંગ થંડું પડી ગયળું હોયેછે (જેમકે કોલારાના મરજમાં) તારે શા મારે થંડું બરફ આપવામાં આવેછે ? એ વીશેની લોકોને સમજ પડી શકતી નથી. કોલારાના મરજમાં બરફ આપેછે તે એવી મતલબથી નહી કે આંગમાં ગરમી આપે, પણ કોલારાના મરજમાં વામીટ થાયેછે તેનો અટકાવ કરવાને મારે આપેછે, કે જો વામીટ બધ થાયેતો બીજી દવાઓ લાગુ પડી શકે, પણ બરફ જાતે થંડુ છે તે આંગ ઊપર લગાડીયાથી યા પીધાથી સરદી પેદા કરેછે તેમાં કાંઈ પણ શક નથી. બરફ પીધામા ગરમછે એવું બોલવું બેસમજ ભરેલુ છે.

તંદરૂસત હાલતમાં અથવા આજારી હાલતમાં બરફ પીવું કાંઈ પણ અડચણ ભરેલું નથી; પણ સઘલી ચીજોનો અંદાજોછે. જેમ પાંણી પીવાનો અંદાજોછે તેમ બરફ પાંણી પીવાનો પણ અંદાજો જોઈયે. જે લોકો રાત દીવસ બરફ શીવાયે પાંણી પીતા નથી, પછી મોસમ ગરમીની યા થંડીની હોયે, તે લોકો ઘણી ભુલ કરેછે. બરફ પાંણી અંદાજાથી પીધેલું ખોરાકના પચાનમાં અડચણ કરતું નથી; પણ જારે અંદાજાથી બાહેર જાયેછે તારે ખોરાક બરાબર પચી શકતો નથી, ભુખ મરી જાયેછે અને સુખ ચેનને બદલે ઊલટી બેચેની માલમ પડેછે.

આજારી માણસને પણ બરફ ઘણું ફાયદાકારક અને મોહોટો આશીરવાદછે; પણ એવી હાલતમાં ઘણી સંભાલથી અંદાજાથી વાપડવું જોઈયે. સઘલી જાતની તાવના મરજમાં એ ઘણું ફાયદાકારકછે. વામીટમાં પણ એ ઘણું અસરકારકછે. છાતી ઊપરથી અથવા પેટ માહેથી લોહી પડતું હોયે તે ઊપર પણ ફાયદા ભરેલુંછે.

બરફ પીધામાં આવેછે એટલુ જ નહી પણ બાહેર લગાડવામાં પણ આવેછે. સઘળી જાતના મરજમાં

જાંહાં માથું ઘણું ગરમ થયું હોયે તાંહાં બરફનો ભુકો કરી નીમક સાથે મેલવીને એક કોટલીમાં ભરી માથા ઊપર લગાડીયાથી ઘણો ફાયદો કરેછે, પણ બરફ ઘણું લગી લગાડી રાખવું નહી. જારે માથું થંડું થાયે અને ચામરી સફેદ ચીમરાઇ જવા આવે એટલે કાહાડી નાખવું. એ પછી કોલોનવાટર અને પાંણી મેલવીને મુકવું અને જારે ગરમી પાછી આવવા લાગે એટલે ફરીથી બરફ મુકવું

બુધાં આદમીમાં બરફ વાપડવાની ઘણીજ સંભાલ લેવી જોઈયેં; અને બાહેર લગાડવામાં મુતલક વાપડવુંજ નહી.

સાધારણ ઠગાઈ.

સુરજ અને ચાંદ ઊગતાં અને અસત પાંમતાં મોટા કદના કેમ લાગેછે?

દરએક જણે સુરજ અને ચાંદ ઊગતાં અને અસત પામતાં જોયા હશે. તે વખતે તેઓનું કદ જારે તેઓ માથે આવેછે તીયારના કરતાં ઘણું મોહોટું નજરે પડીયું હશે. એવો દેખાવ તેઓ હમેશાં જુવેછે, પણ તેનું કારણ જાણવાને માટે કોઇને પણ ખાહેશ થઇ નહી હશે. જે ચીજ આપણે દરરોજ જોઈયેછ તેને વીશે આપણને કાંઈ પણ અજાયબી ઊપજતી નથી; પણ ઘણી વેલા તેના કારણ સમજવાને મુશકેલ પડેછે. અને એજ પરમાણે સુરજ અને ચાંદનુ કદ મોહોટું થવાનું કારણ કોઈને પણ માલમ નહી હશે. તેઓનું કદ શા માટે મોહોટું લાગેછે? શું તેઓ ઊગતી અને અસત પામતી વખને જમીનની નજદીક આવેછે અને તેથી તેઓનું કદ મોહોટું માલમ પડેછે? નહી, એવું કાંઇ નથી. સુરજ ઈયા ચાંદ કાંઈ નજદીક આવતા નથી. તારે તેઓ મોહોટા શા માટે દેખાયેછે? આપણી નજરતો ઠગાતી નહી હોયે; શું તેઓ દેખાયેછે તેવા ખરેખર મોહોટાછે; વારૂ, આપણે તપાસ કરીયે. એક લાકડાની ફરેમ લેવો અને આંખ આગલથી ચોકસ છેટે દુર રાખો અને બારીક રેશમના બે દોરા બાંધો, અને એવી રીતે ગોઠવો કે તે ફરેમ માહેથી જોતાં, ઊગતા સુરજની ઊપલી અને નીચી કોર ઊપર એક એક દોરો લાગે. હવે જારે સુરજ માથે આવે, તારે તેજ ફરેમ તેટલેજ છેટે ધરો અને હજુર બેઊ દોરા સુરજની ઊપલી અને નીચી કોરને બરાબર લાગી રેહેશે. એ ઊપરથી શું માલમ પડેછે? કે સુરંજ ઊગતી અથવા અસત પામતી વખને કાંઈ પણ રીતે કદમાં ખરેખર મોહોટો થતો નથી, પણ આપણી નજર ઠગાયેછે. પણ એ નજર ઠગાવાનું કારણ શું? એ નજર ઠગાઇનું કારણ આંખમાં નથી, પણ આપણા મનની અંદરછે. જારે સુરજ ઊગેછે તારે આપણે આસપાસની તરેહવાર ચીજો સાથે કદમાં અને અંતરમાં સરખાવીયેછે; પણ જારે તે માથે આવેછે તારે આપણી નજર સાથે સરખાવવાની કોઈ પણ ચીજ નજરે પડતી નથી. એટલા માટે ઊગતી વખને, સુરજ માથે આવેછે. તારના કરતાં ઘણો દુર હશે એવું લાગેછે અને જારે દેખઈતી દુરની ચીજ અને આગલની ચીજનું કદ એકજ લાગેછે તારે આપણને વીચાર આવેછે કે દુરની ચીજ ઘણી મોહોટી હશે, અને એ મોહોટીછે એવા ખેયાલ કરતાં આપણને દેખઈતું કદ પણ વધારે મનમાં આવેછે, અને એજ કારણને માટે આપણા ખેયાલમાં સુરજનું કદ મોહોટું લાગેછે; એમાં કાંઇ આપણી નજર ઠગાઇ નથી—આ કારણ બરાબરછે, પણ તે સમજવું ઘણાજણને મુશકેલ પડશે, તોય પણ એટલુંતો ધેયાનમાં રાખવું કે એ નજર ઠગાઈ નથી પણ મન ઠગાઇછે.

પરચુટણ.

દોસતદારને વાસતે કાહારે બોલવું?—એક દાહાડે, સાંજનાં—અલકતા મેનારાને વાદલાંએ પુછીઉં કે ભાઈ સાહેબ જારે સુરજ પરકાસતો હોએછે તારે બોલતાં બહુ આસમાંનની અંદર તમેતો ફીકા, પાંણીનાં બાફનાં જેવા રેહોછો, પણ જેવો સુરજ અસ્ત પામેછે તેવાજ તમે ભપકામા એવાતો ખુબ ચલકાટ સામે પરકાશી નીકલોછો કે જારે હમો તમારી પાસેથી પસાર થઇએછ તારે તમો હમોને સોએઆ એક રૂપેરી ઝાલર થઈ પરોછો તેનુ કારણ સું!

પેલા સેતારાએ જવાબ આપીઓ કે "ભાઈ સાહેબ એમછે કે જારે મારી સઘલી કીરતીનુ જે મુલ તે પોતેજ હાજર હોએ તારે તેનાં ચલકાટની ગવાહી પુરવા મારે સાનું થાવું બાહેર આવવું જોઈએ; એતો જારે તે પોતે ગેરહાજર હોએ તારેજ તેની પાસેથી મલેલાં હીરસો, નીકલવાલીની નીશાન તરીકે બાહેર પાડુંછું, અને સંધાંને દેખાડઉં કે જેની પાસેથી આ હીરસો પેહલાં નીકલીયાં તે કેવો કીરતીવાંન હોવો જોઇએ."

"મૌનટ બલાનક"—આલપસ પરવતને લગતો આ "બલાનક" પરવત જે દરીયાની સપાટીથી ૧૫૬૬૨ ફીટ ઉંચોછે, તેને મથાલે ઈ૦ સ૦ ૧૭૮૬ થી તે ૧૮૬૫ સુધીમા બધાં મલીને ૨૯૩ જણ જઈ આવીયાંછે. તેમાં ૧૮૭ ઈગરેજ, ૩૮ ફરેનચ, ૨૧ અમેરીકન, ૧૯ જરમન, અને ૯ સુવીસ હતા. આ પરવત ઉપર પેહલ વેહલી બઈરી ૧૮૦૯ મા જઈ આવી હતી, અને ૧૮૬૫ માં ૩૫ જણ જઈ આવીયાં તેમાં ચાર સ્રીઓ હતી.

ગાયણની કીમત આવતે વરશ જે પારીસનું એક્ઝીબીશન થનારછે તે મધે ગાયણમાં માહીતગારી ધરાવનારા દુનીયાના સઘલા ભાગો માહેલાં માણસો મધેથી જે ઘણીજ પુરવીણતા બતાવશે, તેને ૧૦૦૦૦ ફરાંકનું ઈનામ આપવાનું જાહેર કીધુંછે.

પુરૂશીયાની લડાઈ મધે નીચે પરમાંણે કજા બની હતી એવું એક ઈંગરેજી પતર ઉપરથી દીસેછે. ૨૪૭૨ માંણસો હાર થઈ મરણ પામયા હતાં. ૫૩૪૧ ને ભારે જખમ લાગા હતા. ૮૮૮૫ સેજ જખમી થયા હતા ૨૫૫૯ માણસો બીલકુલ ગુમ થઈ ગયા હતાં અને તેઓનું શું થયું તેનું કાઈજ જણાયું નથી. સઘલા મલી ૧૯૨૫૭.

ઘોડાનું માંસ ફરાનસ મધે ઘોડાનુ માસ ખાવામ વપરાતું જાયછે. ગયા થોડાક માસની વાત ઉપર ઘોડાના માંસને ખોરાકની જીનસો મધે દાખલ કરવાની યાદગારી માટે એક મોટું ખાનું થયું હતું જે મધે તરેહવાર પકવાનો આ માંસના બનાવેલાં હતાં. વલી પારીસનાં ઘણાક ભાગોમાં ઘોડાના માશનો શેરવો બનાવી વેચવાના નજકીક ૨૦ કારખાનાઓ સથાપવાને એક મંડળી ઉભી થઈછે.

લંડનની આમનીબસ—ગયા અરધાં વરસમા લંડન જનરલ આમનીબસ કંપનીના બારકસોના ફરવાથી રૂ૩૦૮૦૦૦૦ ની આવક થઈ હતી એવું એક અંગરેજી વરતમાન પતર ઉપરથી સાબેત થાયછે. એજ કંપનીના બારકસો મને ૨૨૦૦૦૦૦૦ પાસેંજરોએ જાવ આવ કીધી હતી તે મધે. દરરોજ ૬૦૦ આમનીબસ અને ૬૫૦૦ ઘોડાઓ કામે લાગા હતા. દરરોજ એક આમનીબસ રૂ૨૮ ની સરાસરી કમાતી હતી.

હાવર ખાતે એક વાંસલી વજાડનારછે, જેને વાસતે એવું કેહેછે કે તે પોતાના દાબા હાથને વાસલીનો આકાર આપેછે, અને વગર વાંસલીએ તે વજાડેછે, અને લોકોને હેરત કરેછે.

જે ધણી પોતાનો સખુન પાલેછે અને પવીતર રાખેછે, તેનાં સખુનને બીજાઓ પણ માન આપેછે અને તેની ઉપર વીસવાસ આણેછે.

સ્રીની હીંમત—વીદયા અથવા હોનરને લગતી જે તરેહવાર ખોજો થઈછે, તેની તપાસ કરવાને અથવા તેનો લાભ લેવાને પુરૂશોએજ કાંય કોશેસ કરવી જોઈય ? ઓરત જાત શું હોનરના મીઠાં ફલો ચાખવાની તક ન લે ? જુઓ, હીંદુસથાનની થોડીજ ઓરતોએ એક બલુનને માણસ સુધા આકાશમા ઉડતુ જોયુ હશે, ઈંગલંડમાં આ હોનરની નવાઈ તેઓને સાધારણછે એટલુંજ નહી, પણ ઓરતો પોતે હવામાં ઉડેલીછે ! બલુન મધે મરદોની સંગાત ઓરતોના ઉડવાનું આગલ સંભલાયું હતું, પણ થોડુંએકની વાત ઉપર મીસીસ મેટકાફ નામની એક હીંમતવાન સ્રી એખલી રાતને વખતે આસમાનની મુસાફરી કરવા ગઈ હતી. આ સ્રી પોતાના ખાવીંદની સંગાત જનાર હતી પણ બલુન મધે હવા ભરવામા કાઈક ખામી હોવાથી તે પુરતી રીતે ફુગીઉં ન હતું, તેથી તે એક કરતા વધારે માણસનો બોજો ખમવાને અશક્ત ગણાયાથી પેલી ઓરતે એખલી ઉડવાની હીમત કીધી હતી. રાતરે નવ વાગે તે ઉડી હતી અને પવન સારો લાગાથી તેણીને કાંઈ પણ ઈજા થઈ ન હતી. ૨૦ મીનીટમા બલુન ૯ માઈલ દોડયું હતું અને તે જોનારાની નજરે લીસુ કરતા પણ નાહાનું થઈ શેવટે દેખાતું બંધ થયું હતું તેઆરે તેણીના ભરથારને જરા ધાસતી લાગી હતી. શેવટે પાછલી રાતરે એક કુરના ખેતરમાં તે બલુન ઉતરીયું હતું, જે વેળા તે માહેલી નાજુક નાર વાએજાન એખલી થઈ પડી હતી. પછી બલુનને ગોઠવીને કાંઈક મદદ ધુંડવા જતી હતી, તેવામાં એકાદ જુંફડું નજર પડયું, જેનું બારણું ઠોકયું પણ તે મધેના માંણસોએ ઉંઘને લીધે ઉઘાડયું નહી તેથી નાઉમીદ થઈ પાછી બલુન આગળ જઈ વાસો કીધો. એટલામાં પેલાજ જુંફડામાથી બે માણસો દોડી આવીને તેણીને થોડોક વીસામો આપયો હતો. પછી તે પોતાને મકાન જવા નીકળી અને બીજે દાહાડે બપોરના બાર વાગતે તેણીના આતુર સાથીઓને ઘર આગળ જઈ મળી. એવી હીમતનું કાંમ ફકત શોખને માટે આપણી હીંદુસથાનની કેહી ઓરત કરવાની કોશેશ કરશે !

રમુજે ફુરસત.

૧. એક બુધો મરદ બજારમાં ઈડાં વેચવા લઈ જતો હતો. રસતામાં એક છાકટા શખશનો આંચકો લાગાથી ઈડાં સઘળાં ભાગી ગયાં, તેને કાજી પાસે ઘસડી લઈ ગયા, કાજીએ હોકમ કીધો કે તે બુધા મરદના સઘળાં ઈડાંનો ભાવ ભરી આપે, પણ બુધાને ખબર નહી હતી કે તેની પાસે કેટલાં ઈડાં હતાં પણ એટલુંજ માલમ હતું કે જારે તણે ઈડાં બે બે, તરણ તરણ, ચાર ચાર, પાંચ પાચ અને છ છ સાથે ગણીયાં હતાં, તારે હમેશાં એક વધતું હતું; પણ જારે સાત સાત સાથે મુકીને ગણીયાં હતાં તારે કાઈ પણ બાકી નહી રહીયું હતું. કાજી હીસાબમાં બોથર હતા તેથી ગામના વખનાયેળા ગણીત શાસતરીને બોલાવીયો; તેણે ઉપલા બુધા મરદના હીસાબ ઉપરથી ઈડાં કેટલાં હતાં તેની ગણતરી કરી આપી અને ઈંડાંનો ભાવ કાહાડીને પોણા છ રૂપીયા અપાવીયા. તારે કહો કે ઈડાં કેટલાં હતાં અને ઈંડાંનો ભાવ શું હતો ?

૨. ચાર નવરા એવી રીતે ગોઠવો કે તેની સંખી આ ગો થાયે.

૩. એક કુદરતી ઉતપંતીછે. પણ તે નથી જાનવર, પાલો, અથવા ધાતુ. તેની હઈયાતી જમીન ઉપર બે ફીટથી તે છ ફીટ લગી રેહેછે. તે નથી મરદ કે ઓરત, પણ તે બે ઉની વચે રેહેછે. એ શું છે તે કેહો!

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧ લું—ઘડી.
૨ જું—બાઈ પોલેજ.
૩ જું—સાબરમતી. (નદી).

બંગાલાના દુકાળ વિશે.

દોહરા.

સજ્જન સઉ દીસે ધરો, બંગાલાનું દુખ
મરેછે જ્યાં સૌ માનવિ, અન વિન સોસી લુખ. ૧
પડયાછે જ્યા મનુષ્યના, ઢગલા ઠારેઠાર
રખડે જ્યાં બહુ બાળકો, લુખાને લાચાર. ૨
ઘર ઘર સ્ત્રી ભટકો ફરે, ભીખ માંગવા કાજ
તોપણ ન મળે તેમને, દાણો એક અનાજ. ૩
જેથી દર અઠવાડીએ, નીપજે સાત્સો મોત
મરેછે બઉ જ્યાં માનવિ, મોત વિના કમોત. ૪
તેવે સમે સૌ સજ્જનો, બસો જુગતી પેર
મદદ કરીને ટાળજો, ઉપજયોછે જે કેર. ૫
સંકટ સુણી બેઠો નહિં, જે ખોડે હોય નર
કરી દયાથી દાણને, રાખજો નામ અમર. ૬
બધ્ધ સથી વખણાઈછે, પૃથ્વા દેશની નાર
અંગ શોભા જેણે તજી, દેશહીતને કાજ. ૭
નાણું નહિં પોતા જોડે, તોપણ દોલ ઉદાર
કેસ વેચી કીધી કહું, બક્ષેસ રે અપાર. ૮
માટે કહું સૌ સજ્જનો, ફરી ફરી તમ પાસ
ઉદાર રૂપી હાથથી, નીરાશ્રિત પુરો આશ. ૯
જેથી રાજી થાય ઈશ, તે સરવ શકતીમાંન
દાદ લયો સઉ રંકની, એજ તેનું ફરમાન. ૧૦

લા૦ દાસ.

શુકન તથા મુહુરત વીશે.

મલાર રાગનુ પદ.

"જબ દીનનાથ કૃપા કરે, તબ સબ બની આવે"
એ રાગનુંછે.

શુકન મુહુરત સાચાં નથી, એતો ભ્રમણાછે ભાઈ;
જનમોતરી પણ જાવી, ઠાલી ઠગની ઠગાઈ—ટેક.

સારાં શુકન જોઈ સાંચરે, આવેલો ખતા ખાઈ;
તોપણ વેહેમ ટળે નહી, મોટી એ મૂરખાઈ. શુકન—૧
શોધી મુહુરત નહાના સાહેબે, બંડ કારજુ કીધુ;
વણ મુહુરતે "વિલાયતી લોકે" લઈ રાજ લીધું. શુકન—૨
શુકન જોતાં સમો જાયછે, જાય હાથથી બાજી;
કાંતો હિંમત હઠી જાયછે, તતકાળની તાજી શુકન—૩
મુહુરત જોતાં મનુષ્યના, કઈનાં વણસાંછે કામ;
માટે મુહુરત મેલો પડયાં, લોને દેવનું નામ. શુકન—૪
અડચણો આડી હોય જે, એજ છે અવજોગ,
વાર કવાર ન વાંચશો, આપે કરતાં ઉદયોગ. શુકન—૫
આ કહું છું અનુભવ થકી, નહિ મિથ્યા મમતથી;
વેહેમ તજો મારા વહાલાઓ, કરો કામ હિંમતથી. શુકન—૬
કઈક કહે ટાળ્યા નવ ટળે, લખ્યા છઠીના લેખ;
તોપણ તે શોધે શુકનને, પુછેછે મીન મેખ. શુકન—૭
શોધે સરોદો શીખીને, ચંદ્ર સુરજ નાડી;
સત્ય અસત્ય શોધ્યા વિના, દંભી રાખેછે દહાડી. શુકન—૮
રોગીનો રોગ મટાડવા, શોધો વૈદક સાચું;
જંત્ર ને મંત્ર જુઠા ગણી, ડાહ્યો દંભીનુ ડાચું. શુકન—૯
મૂર્ખ લોકો કરે માનતા, જાણે રોગ ઘટાડે;
દેવી દેવો નથી લાંચીઆ, લાંચ લઈને મટાડે શુકન—૧૦
માનતાથી જો મરે નહી, જારવાળાજ જીવે,
પરી રચાવે પાયસે, દીપમાળાઓ દીવે. શુકન—૧૧
ભ્રમણા ભાગો બાઈ ભાઈઓ, ઉરમાં સમજીને આમ;
ભાવ ભલે પ્રભુને ભજો, કાયે દલપતરામ. શુકન—૧૨

મનહરછંદ.

સારૂ કામ સાધવાને સુરાને શુકન કશાં,
ચંદ, ને આનંદયોગ, ફંડ ફાવે હોસીને;
ઘર ચલાવામા ઘર ધણી ઘણો પીસો હોય,
પળી પળી પ્રતિ જાય પુછવા પાહોશીને;
કયારે ન્હાઉ, કયારે ખાઉ, કયારે સેજે સુઈજાઉ,
કયારે જાઉ કચેરી, કલમ કાને ખોશીને,
જાણે તેતો સત્ય કામ સાધે દલપતરામ,
જાણે નહી તેતો જઈ પુછે જાણા જોશીને. ૧

પોંહોંચ.

જરતોશ્તની અનીઆસનો ૪ થો અંક અમોને મળીયોછે એ મધે "અસતોદાન" ની તથા "જરતોશ્ત તેજ આદમ" એ બે બાબદો ધ્યાંન પોહોચાડવા જોગછે અને તેમાંથી ફેરકુંએક નવુ જાણ થયેછે આ છેલ્લી બાબદનો લખનાર મી૦ બનશન નામનો એક જરમન પરદેસુછે આ બાબદો ઉપર ઘણા દીલ સાથે સુનોચરા થયેલી હમો જોવાને ઇછીએ છઇએ, જેથી કરી એ બાબદ ઉપર પુરેપુ અજવાળું થાએ.

પીરોજબાઈ—તમારૂં કાગજ પોહોચુછે તમારાં લખાણ ઉપરથી જાનરી થતી નથી કે તમે પીરોજબાઈજછો, હમોને એવું અનુમાન થાએછે કે તમો કાયે પીરોજશા હશો તે કરતાં તમારી બાબદ ધ્યાંન પોહોચાડવા જોગ નથી

"ઇશ્વર સ્તુતી" નામનુ નાટક ઓપાનીક છુટુછે

એક "સુબહરાઈજર" તમારી મારાંમણ ઉપર ધ્યાંન પોંહોચાડઈ.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૧૦ મું. નવેમબર ૧૮૬૬ આંક ૧૧ મો.

પતીવરતા બાયડીનો વેહમી ભરતાર. †

ભાગ ૧ લો.

પ્રકરણ ૧ લું.

મીતરાચારીનો ગાંઠ.

ગુલસતાન દેશનો બાદશાહ, નામે જોરાવર, અને દીલાવર દેશનો બાદશાહ, નામે હાતમ, એઓ બંને જારે બચાં હતાં, તીઆરે એક શીખશકના હાથ તલે કેલવણી લીધી હતી. તેથી બચપણમાંથી તેઓ એક બીજા પર પરીતી રાખતા હતા તથા એક મેક તરફ દીલસોજી બતાવતા હતા. જેમ જેમ મોટા થતા ગયા, તેમ તેમ દોસતીનો ગાંઠ મજબુત બંધાતો ગયો અને ભાઈબંદુનો ચારો પડતો ગયો. બંને જુદા દેશોના શાહજાદા હોવાથી, કેલવણી લીધા બાદ પોત પોતીકે દેશ પધારીઆ; તોપણ દીલદારીનુ નાતું કંઈ ઓછું થયું નહી. એક મેક સાથે કાગલ પતરના સંધેસા; એલકાબ ભરેલા એલચીઓની એક મેકની દરબારમાં આવ જાવ; બાદશાહી ભેટ અને નજરાણા; એવાં એવાં જે પીઆરના ચીનહો, તે બંને વચે ચાલુ હતાં. બંને તખતનશીન થયાથી, જોકે એક બીજાની મોલાકાત કરવાને અશકતીવાન હતા, તોએ જાણે ઉપલી નીસાનથી પોતે સાથેજ હોય અને જાણે પોતાની વચેના મોટા દરીઆની ઉપર હાથ લંબાવી, એક બીજા સાથ મેલવતા હોય તથા સામા સામી લડતા પવનને છેડેથી, એક મલી એક બીજાને ગલે લાગતા હોય, તેમ તેઓ વચેનો વેહવાર હતો. એવા મજબુત મીતરાચારીના ગાંઠને ગમે તેવો દુનીઆનો કીનો તથા કપટ તોડવાને અશકત હતા.

કેટલાંક વરસ સુધી, એ બંને એક બીજાથી દુર રહેઆ પછી, દીલાવર દેશનો બાદશાહ હાતમ, બાદશાહ જોરાવરની ભેટ લેવાને ગુલસતાન દેશમા આવી પોંહચીઓ. બંને દોસતોની ભેટ કેવી વાજતે ગાજતે થઈ; તથા રઈઅતે કેવી ખુશાલી તથા રાજશાણી સાથે મુબારકબાદી બાદશાહ હાતમને તથા તેની સવારીને આપી, તથા એક મેકના અમીર ઉમરાવો કેવી રીતે હલી મલી આગત સવાગત કરવા લાગીઆ, તેનુ બયાન વાંચનાર સેહલથી વીચારી શકશે. જયાં પોતાના ધણીઓમાં પીઆર અને મોહબતનો કંઈ પારજ નહી, તીઆં ચાકર નફરો વચે પણ મોંહબત તથા પીઆરનો ઝરો વેહ એમાં કંઈ શક ભરેલું નથી.

બાદશાહ જોરાવરની બાયડી, નામે ગુલમોહર, એક ખુબસુરત ચેહરાની, નેક ખસલતની, પોતાના ખાવંદના પેઆરમાં લપેટાએલી, વફાદાર સ્ત્રી હતી. એ ભલી સ્ત્રીથી બાદશાહ જોરાવરને દુનીઆનુ બધું સુખ મલીઉં, એમ તે ખરેખર સમજતો હતો અને એટલુંજ ચાહતો હતો, કે પોતાની બચગીના દોસત હાતમને પોતાનુ અમુલીઅ ઝવેર દેખાડવાને તક મલે. માટે હાતમનાં આવીઆ પછી તેણે ગુલમોહરની તેની સાથે મુલાકાત કરાવી, અને પોતાના ધણીની ખાતર, ગુલમોહરે હાતમની પરોણાગત બજાવવામા કંઈ બાકી રાખીઉં નહી. ગુલમોહર જાતે સમજુ, શીઆણી, તથા નેક દીલની હોવાથી, અને હાતમ પણ તેવોજ હોવાથી, એક મેક સાથે જલદીથી હલી મલી ગયાં. એવી રીતના વેહવારમાં, જેમ જોરાવર હાતમને દોસતીના પીઆરથી ચાહતો હતો, તેવીજ રીતે ગુલમોહર પણ તેને પોતાનો દોસતદાર ગણવા લાગી. જોરાવર તેથી ઓર ખુશી થયો અને પોતાની બાયડી તથા દોસતદાર વચે મીતરાચારી વધે એવું દેખાડતો હતો.

કેટલુંક સુધી એવી રીતે ખુશી ખુસાલીમાં રહેઆ પછી, હાતમે પોતાને દેશ જવાની જોરાવર પાસે રજા માંગી. જોરાવરે હજુર પોતાના દોસતદારને રેહવાને વીનંતી કીધી.

હાતમ બોલીઓ—ભાઈ જોરાવર, આજ નવ નવ મહીના થયા, હું મારૂ તખત છોડીને, અહીઆં તમારી મેહરબાનગી હેઠલ આનંદ ભોગવું છું; કે જે આનંદનો બદલો મારી આખી જીંદગીમાં પણ તમને હું વાલી શકસ નહી. ના, મારામા તેનો ઉપકાર પણ માનવાની શકતી નથી. માટે થોડે બોલવે ઘણુ કરી જાણવાની હું તમને આજીજી કરૂં છું.

જોરાવર—સબુર કરો ભાઈ, હજુર ઉપકાર માનવાનો વખત આવીઓ નથી. જીઆરે તમે અહીઆંથી રખસદ લેશો, તીઆરે તમને ઘટતી જોગવાઈ મલશે.

† શેકસપીઅરની "વીનટરસ ટેલ" પરથી.

હાતમ—મેહરબાન સાહેબ, આવતી કાલે હું મારા દેશ તરફ હંકારી જવા માગુંછું. મારી પેર હાજરીમાં શું બનશે તેની મને મોટી ધાસતી લાગેછે. બીજું, હું તમારી સાથે એટલો બધો વખ રહેઓછું કે તમને કંટાલો છુટીઆ વીના રેહ નહી. હવે વધારે વખત મારીથી રેહવાએ નહી.

જોરાવર—ભાઈ, એક અધવાડીઉં પણ થોભો.—વારૂ નહીતો અરધુ અથવાડીઉં.—હવે હું વધારે બોલવા દઈશ નહી.

હાતમ—ભાઈ, હુજત ન કરો; હું તમારી પાસે માંગી લઉંછું કે એટલી બોહસ ન કરો. તમારો સખુન જેવો મારી ઉપર અશર કરેછે, તેવો દુનીઆમાં બીજા કોઈનો કરતો નથી. તેજ પરમાણે જો તમારી અરજમાં કંઈ પણ જરૂરીઆત હતેતો હમણા પણ તમારો સખુન માથે ચહડાઉં; પછી મારૂ પોતાનુ કામ ગમે તેવું પણ કાએ નહી હોય. મારી દરબારના કામ સર મને જવાની ફરજ છે; અને તેમાં જો તમે મને અટકાવો, તો દોસતીના હકમા મને એક ચાપકાની માફક લાગશે. વલી મારા રેહવાથી, તમને મેહનત અને ખરચ પડશે. માટે પીઆરા ભાઈ, હું તમારી રજા લઉંછું.

એ વાત ચીતની વખતે, ગુલમોહર હાજર હતી, તેની તરફ જોરાવર ફરીને બોલીઓ. આ હા! નેક બાનુ, તમે કેમ મુંગા ઉભા છો? તમે કંઈ ભાઈ હાતમને સમજાવો.

ગુલમોહર—સાહેબ, મારો વીચાર એ હતો, કે તમારી આજીજીથી તમારો ભાઈ વધારે હુજત કરેછે કે નહી તે ચુપચુપ જોયા કરવું તમે એમને સા માટે કેહતા નથી, કે દીલાવર દેશમાં સરવે ખુશાલ છે; કે જે વીશે કાલેજ આપણને ખબર મલી હતી. એમજ કહો, અને પછી એમની પાસે બાંહનુ કંઈ રેહશે નહી.

જોરાવર—સાબાસ ગુલમોહર, તમારી વાત નેકજછે.

ગુલમોહર—જો હાતમ ભાઈ એમ કેહતા હોય, કે મારા છોકરાને જોવાને હું આતુર છઉં, તો તે મોટું કારણ ગણાએ, પણ તેમ તો કંઈ કેહતા નથી, એમ જો કહે તો એમને જવાદો. પણ એમ સમ ખાઈને કેહવા દો, અને પછી આપણે મારીને એમને હાંકી કાહડીશું.

ગુલમોહર—(હાતમ તરફ ફરીને) મેહરબાન શાહ, હજુર હું તમારી પાસે એક અડવાડીઉં માંગી લઉંછું, જારે મારો ધણી દીલાવરમાં આવે, તારે જેટલો વખત તે રેહ તેના કરતા એક મહીનો વધારે રેહવાની હું છુટ આપીશ. તો જોકે મારા ખાવીંદની પેર હાજરીથી મને એક પલ પણ ચેનપડનાર નથી. હવે તમે રેહશો?—નહી?—તમને રેહવું પડશે માટે સોગન ખાઓ, કે ન ખાઓ. હું તમને કહુંછું કે સાહેબ તમારીથી જવાશે નહી. તમે જો મેજબાન તરીકે નહી રેહશો, તો હું તમને કેદી કરીને રાખીશ. જેથી કરીને તમને ઉપકાર માનવાને બદલે તમારા છુટકારાને વાસતે ખંડણી આપવી પડશે. કેમ હવે શું કહોય! કેદી થશો કે મેજબાન? બે માથી એકતો ખચીત થવુંજ પડશે.

હાતમ—તારે તો ભલી બાનુ, હું તમારો મેજબાન થઈ રેહવશ, કારણ કે જો કેદી થયો, તો તેથી તમારો ગુનાહ કીધો એમ માલમ પડશે, કે જે કરવાને જો મને ઘણી અડચણ પડશે નહી, તોપણ તે વીશે સજા કરવાને તમારૂ દીલ કચવાયા વીના રેહનાર નથી.

ગુલમોહર—ઠીક, તારે હું તમારો દારોગો નહી, પણ એક મેહરબાન યજમાનીણ થઈશ. ચાલો મારો ખાવીંદ તથા તમે જારે નાહના છોકરા હતા, તારે કેવી રીતની મસતી તોફાન તથા ચેરાં કાહડીઆં હતાં તે મને કહી સંભલાવો.

એવી રીતની તરેવાર વાતથી, ગુલમોહર ફતેહ પાંમી અને પોતાના ધણીનો સાથીને વધારે વાર રેહવાની ફરજ પાડી, તેઓ નાહના હતા તે વખતની રમત ગમત વીશે વારતા ચલાવી, એક મેંકની સાથે હલી મલી એક બકરીના બે બકલીઆં કેવી રીતે કુદતાં, ગેલ કરતાં, રમતાં દેખાયછે, તેમ તેઓ રમતા હતા; તેઓની રમત કેવી નીરદોશ હતી; ખરાબ કામ કેવાં થાયછે, તેની તેઓને સમજણ પણ નહી હતી, અને જો તેજ પરમાણે આજ દીન સુધી ચાલીઆ હોત તો ઈશવરને ખોલલાં તથા હીમત ભરેલાં દીલથી અમે નીરદોશ છઈએ એવું કેહવાને અચકાતે નહી, એવી એવી હાતમે પોતાના તથા જોરાવરના બાલપણની વારતા કહી સંભલાવી, તેટલા વારમા જોરાવરે આવીને પુછીઉં કે કેમ ગુલમોહર, હાતમ આપણી સાથે રેહશે કે નહી?

ગુલમોહર—હા, ખાવંદ, હાતમ રેહશે.

જોરાવર—જારે મેં અરજ કીધી, તારે એણે સાફ ના પાડી. ગુલમોહર, મારી વાહલી, તમારી વાણી એથી વધારે સરસ ઉપીયોગમાં કોઈ દીવસે નહી આવી હશે.

ગુલમોહર—કોઈ દીવસે પણ નહી?

જોરાવર—એક વખત શીવાએ કદીબી નહી.

ગુલમોહર—વારૂ તારે, મેં બે વખત તો સારી વાણી કાહડી! એક વખત તો હમણાજ, પણ બીજી કીઆરે તે કેહશો! તમે મારી વખાણ કરીને મને ભરી નાંખોછો, અને જે પરમાણે પાલેલાં જાનવર ફરબે થાયછે, તે પરમાણે મને કરોછો. એક નેક કામની જો વખાણ નહી કીધી, તો તેની પછવાડે હજારો બીજાં નેક કામ થતાં અટકેછે. અમારી જે વખાણ થાયછે, તે જાણે અમારો મુસારોછે. એક મેહરબાની ભરેલા બોલથી, તમે અમારી પાસથી કંઈબી કામ લઈ શકો, પણ એક કડવા સખુનથી, અમે એક તસુ પણ હાલીએ નહી. વારૂ સાહેબ, હવે કહો મારી પેહલી સારી વાણી તે કહી, મહને જણાવવું જોઈશે, હું જાણવાને આતુર છું.

જોરાવર—તરણ મહીના સુધી, મારાં તરેવાર યતન કરયા પછી, તમે માહરો પીઆર કબુલ રાખી, જે વખતે તમે મને જવાબ આપીઓ, કે "હું હંમેશ સુધી તમારીજ થઈશ" તે તમારી વાણી સઉથી સરસ હતી.

ગુલમોહર—સારૂં તારે, હું બે વખત સઉથી સરસ રીત બોલી છું. એક વાણીથી, હંમેશ સુધીનો શાહજાદો ધણી મલીઓ; અને બીજીથી થોડો વખત સુધી એક દોસ તદાર મલીઓ.

પ્રકરણ ૨.

શક.

ઉપર લખેલી વારતા થયા પછી, જોરાવરના દીલમા પોતાને કંઈ ખરાબીનુ બી વાવીઉં હોય, એવું માલમ પડવા લાગીઉં. પોતાનો જાની દોસત પોતાની આંખીઉથી ન રે હીઓ અને પોતાની સ્ત્રીની વીનંતીથી રહયો, તેનું કારણ તે વમાસવા પડીઓ. ભોલાં માનવી! અધુરા માનવી! અગ્નાન માનવી! એવી રીતના દીલમાના વીચાર, તારા કેટલી વખત ખોટા પડીઆ છે? તે છતાં બંને બાજુ તપાશી આ વીનાં, તારા ખેઆલી વીચારને, તેં કેટલી વખતે ખરો માનીઓછે? તારપછી તેં કેવાં સાહસ કરમ કરયા છે? તેનો પસતાવો કેટલો કરયોછે? તોએ ભોલાં માનવા! અધુરાં માનવી! અગ્નાન માનવી! મારી ખાતરી છે, કે એવી રીતના ખેઆલી વીચાર દુનીઆના છેડા સુધી કરતો જશે, તેથી ભુલથાપ ખાતો જશે, અને પસતાવો પણ કરતો જશે.

ભલી ગુલમોહર જારે પોતાના જીગરના ખાવંદની ખાતર, તેના દોસતદાર અને પોતાના પરોણાને પોતાની બનતી કોશસથી ખુશી કરતી હતી; તારે વેહમી જોરાવર, પોતાની નેક બાનુ અને પોતાના ગુણવંતા દીલદારની બેવફાઈ વીશે વમાસતો હતો. જો ગુલમોહર હાતમનો હાથ ધરી આલતી, તો તે વીશે તે વમાસતો; જો તે તેની સાથે કંઈ વાર તાં કરતી, તો તે વીશે તે વમાસતો, જો વાડીમા સાથે ફરવા નીકળીઆં, તો તે વીશે તે વમાસતો. જારે નીરદોશી પણાના ભોલાં દીલ સાથે તેઓ એક બેકને રમુજ આપતાં, તારે તે તેઓની દીલ ફરેબી વીશે વમાસતો. અને એ બધી વખતે, ઈમાનતદાર ગુલમોહરતો એમજ સમજતી હતી, કે હાતમનુ દીલ રીઝવીઆથી, મારા ધણીને ખુશી કરૂંછું, તેમજ હાતમ, જે નેકીથી ભરેલો હતો, તે પોતાની ફરજ તરીકે પોતાના દોસતદારની રાણી સાથે રમુજમા ભાગ લેતો હતો, અને જોરાવરના દીલમા કંઈ પણ આવું આવેછે, એવો તેને સપનામાં પણ વીચાર ન આવીઓ હતો. એવી રીતે એક બાજુ સચાઈ, ઈમાનતદારી, નેકી, વફાદારી, પોતાના ભરબાહરમો દેખાતાં હતાં, તારે બીજી બાજુ સેતાન જોરાવરના દીલની ચેહમા વેહમના તપીલાંને ઉશ્કેરી જોસમા લાવતો હતો. તે પોતાના દીલમા વમાસવા લાગો કે "અહા! મારો જીવ ઉકલેછે; ઉકલેછે! ઘણી દોસતીમા દીલ મેળવવું અને લોહી મેળવવું બરોબર છે. મારૂં દીલ ઉછલેછે, પણ તે ખુશીથી નહી. આવી રીતનુ યજમાનીપતપણું બાહરથી ખુલો દેખાવ દેખાડે, અંતકરણમાથી, અઉદારપમાથી, દીલોજાનીથી યજમાનીપતપણામાં છુટ માલમ પડે અને યજમાનને તેમ કરવાને ઘટે એ હું કબુલ રાખુંછું. પણ તેઓને હાથમા હાથ દાબતાં, આંગલાંમા આંગલાં ભેલવતાં, અને જે પરમાણે આરસીના તકતા સામને આપણે તરેવાર રીતે હસતો મુખડો કરીએ છઈએ, તે પરમાણે તેઓને હસતાં, અને પછી નીસાસ નાખતાં, જે હું હાલ જોઉંછું, હેક! તેઉં યજમાનીપતપણ મારાં દીલને પસંદ નથી." એવી રીતના વમાસવામાં કોઈ વખતે પોતાના નાહના છોકરા સોરાબને લઈને તેને આંડા અટારા પરશનો પુછતો, તે નાનું બચું શું સમજે? તોપણ તે કેટલીક બાબદોમાં એવાતો જવાબ દેવામા ચાલાકી દેખાડતો હતો, કે આગલ ચાલતાં શોરાબ સપુત તથા પોતાના તાજને જેબ આપનાર નીવડશે, એવું સેહલથી વીચારી શકાય.

એક વખતે ઉપલી રીતના વીચારમા જોરાવર ગરકાવ થયો હતો; તેવામા ગુલમોહરે આવીને તેને કંઈ પુછીઉં; પણ તેણીને પાધરો જવાબ ન મળીઓ, તેથી હાતમે ગુલમોહરને પુછીઉં, કે જોરાવર એમ કેમ કરેછે. ગુલમોહરે હાતમને કંઈ કારણ આપીને ઉંડાવીઓ. જોરાવર પાછો સુધમા આવીઓ અને તરત હાતમને જવાબ દીધો કે "નહી, મારા ભાઈ, મને કંઈ નથી. મારાં બચાંને જોઈને, તેવીશ વરસની વાતપર હું પણ એના જેવોજ હતો, એવા વીચારમા પડીઓ હતો. મને મારો તે વખતનો મખમલનો ડગલો અને મેઆનમા બાંધી રાખેલી બરછી ઈઆદ આવી હતી. ભાઈ, જે પરમાણે હું મારા છોકરાને ચાહુંછું, તે પરમાણે તમે તમારા છોકરાને ચાહોછો કે નહી?

હાતમ—સાહેબ, હું જારે ઘેર હોઉંછું, તારે તેજ મારી રમત, ગમત, મોજ મઝાછે. ઘડીમાં તે મારો જાની દોસત થાયછે, ઘડીમા કટરો દુશમન; ઘડીમા મારી વખાણ કરનાર, ઘડીમા મારો સીપાઈ, મારો વઝીર, મારો જે જે ઈચ્છે તે બનેછે તેનાથી ગમે તેવો લાંબો દાહડો ટુંકો થઈ જાયછે અને તેના બાલપણની ભોલકણી ચકચારથી, મારા દીલમાં વસતા ખરાબ વીચારો ગુમ થઈ જાયછે.

જોરાવર—તેજ પરમાણે આમ્હે નાહના શેઠ મારી સાથે ચાલેછે મેહરબાન સાહેબ, અમે બાપ દીકરા આગલ ચાલીએછે, તમે આસતે રહીને આવો. ગુલમોહર, મારી વાહલી, તમે મારાપર જે પરીત રાખોછો, તે મારા ભાઈની પરોણાગતમા દેખાડો, જે કંઈ આપણા ગુલસતાન દેશમાં મોઘું હોય, તે હાતમને વાસતે સસતું થવા દેઓ. તમારી પછી, અને આમ્હે નાહના શેઠ પછી, હાતમને હું ચાહુંછું; એતો જાણીતુંછે.

ઉપલી વાત થયા પછી, ગુલમોહર અને હાતમ બંને વાડીમા ફરવા લાગીઆં અને જોરાવર પોતાના નાહના છોકરા સાથે આગલ વધીઓ જોરાવર પોતાની મનમાં વીચાર કરવા લાગીઓ, "અહા! હું તમને કેવી રીતે જાલમાં પકડવા માગુંછું; તેનો તમને કંઈ વીચાર પણ ન હશે." તેઓને પાછો ફરીને વાડીમા જતાં જોયાં અને પોતાના મનમાં પાછો વમાસવા લાગો—"અરે! પેલી તેની સાથે કેવી રીતે ચાલેછે! પેલો તેને કેવી બગલમાં હાથ લઈ, જાણે પોતાની ધણીઆણી હોય તેમ, ચાલેછે! એટલા વારમાતો પસારબી થયાં!" પછી પોતાના છોકરા તરફ ફરીને "જા, બચા જા, રમવાને જા; તારી મા રમેછે અને હું પણ રમુછું; પણ એવી શરમ ભરેલી રીતે, કે જેનુ ફલ મને બદનામી સાથે ઘેરમાં દફનાવશે ધીકાર અને ફીટકારથી મારો શોક પલાશે. જા, છોકરા જા, રમવાને જા. વારૂ, એટલો તો શંતોષછે, કે બીજા ઘણાની બાયડીઓએ તેઓને ઠગી આછે; અને કેટલાંક માંણમો હાલછે કે જેઓ પોતાની બાયડી બગલમાં લઈ ફરેછે અને જરાબી શક લાવતા નથી કે તેઓનો પહોસી તેઓનો કેવી રીતે લાભ લેછે."

પ્રકરણ ૩.

દોસતીના પીઆલામાં ઝેરની મેળવણી.

જે ધણીને કમલો થાયછે, તેને સરવ પીળું પીળું દેખાયછે. તેજ પરમાંણે જોરાવર શકના દરદથી હેરાન થઈને, પોતાની નેક ઓરતના દરએક કાંમમાં બેવફાઈ અને દીલફરેબી જોતો હતો; તેની નજર ઉપલા દરદથી એટલીતો આંધ ળી ગઈ, કે પેહલાં જે શક ભરેલું જોતો હતો, તે હાલ ખરેખર બનીઉંછે, હેવું માનવા લાગો. માટે તેણે પોતાના અમીર, નામે જાનબખશને, તેડાવી મંગાવીઓ. જાનબખસ, પોતાની દેઆનતદારી તથા ઈમાનદારીને વાસતે જાણીતો હતો. તેની નેક સલાહથી બાદશાહ રાજદરબારી બાબદોમાં ફતેહ પાંમતો હતો; વાસતે તેના ઉપર જોરાવર પકો ભરૂસો રાખતો હતો અને સરવે અમીરોમાં જાનબખશને પેહલો ગણતો હતો. એવા પોતાના વીશવાસુ સલાહ આપનારને બોલાવીને, જોરાવરે પોતાની ધણીઆનીની બેવફાઈની વારતા કાહડી, તેણે જણાવીઉં, કે હાતમ જે રહેઓ હતો તે ગુલમોહરને ખુશી રાખવાને ગુલમોહર અને હાતમ બને મલી ગયાં હતાં, અને તેઓની ચાલથી તેની આબરૂ તારાજ થશે, એટલુંજ નહી, પણ નાહના શેરાબને કપાલે જનમની ટીલી ચોહટશે. એવી રીતની વારતાથી જાનબખશ બાદશાહની સામે થયો, અને ગુલમોહર ખરેખર નેક અને વફાદાર ઓરત હતી, એવું જણાવીઉં, જેથી બાદશાહને ક્રોધ ચહડીઓ અને તે બોલીઓ કે "હું જાણું છું, જાનબખશ, કે તું પરમાણીક નથી, તું હીચકારો છે, તેથી તારી ગરજને સારૂ તું સાચી રીતે ચાલેછે. જો તેમ ન હોય, તો મેં જે તારી ઉપર વીશવાસ બાધીઓ છે, તે વીશવાસને તું જાણી જોઈને બેપરવાઈથી તોડેછે, અને તેમ પણ ન હોય, તો તું બડો બેવકુફ હોવો જોઈએ, કે જેથી ઘરમાં તું એક બાજી રમાતી જોયછે, તોય જાણે તે મશકરી હોય, એમ સમજેછે.

જાનબખશ—મેહરબાન બાદશાહ, હું બેપરવા, બીહકણ, તથા બેવકુફ હોઉં—તેમજ દુનીઆના હજારો કામોમા દરએક માણસ કોઈ વખત બેપરવા, બીહકણ, તથા બેવકુફ માલમ પડીઆ વીના રેહતો નથી. તમારો કારભાર ચલાવવામા, જો સાહેબ, હું જાણી જોઈને બેપરવા થયો હોઉં, તો તે મારી બેવકુફીથી હશે. જો જાણી જોઈને હું બેવકુફ બનીઓ હોઉંતો. તેથી શું ફલ નીપજશે, તેની બેપરવાઈથી હશે. જો કોઈ કામ બજાવતી વખતે મને શક ગયો. કે તે બજાવવાથી સારૂં ફલ નહી નીપજશે, અને તે બજાવવામાં મેં બીહક દેખાડી. તો તેવી બીહક મોટા દાનાવ પુરૂષોએ પણ દેખાડી હશે, ગમે તેવાં પરમાણીક માણસોમાં પણ એવી ખોહો વારે ઘડીએ માલમ પડીછે અને તેની દરગુજર કરવામાં આવેછે. પણ ખોદાવંદ, હું તમારી પાસ અરજ ગુજારી માગી લઉંછું, કે મારો ગુનાહ શું છે, તે ખુલલી રીતે જાહેર કરો અને પછી જો તે હું ના પાડું તો તે મારો ગુનાહ ન હોવો જોઈએ.

જોરાવર—શું, તારે જાનબખશ, તેં જોયું નથી, વીચારયું નથી, કે સાંભળીઉં નથી, કે મારી બાયડી ગુલમોહરે પોતાનુ દીલ બીજાને બખશીઉંછે! જો એ વાત ખરીછે એમ તું કબુલ કરતો હોય, તો તેણીને જે બદનામી ઘટે તે થોડીછે.

જાનબખસ—મારી હજુરમા, મારી શાહજાદી શેઠાણીને આવી રીતે કોઈપણ જો બદનામ કરે, તો તેનો બદલો હું તરતજલેવા વીના ચુકું નહી. તમે આવી રીતની બેરવાજબી વાણી કોઈ દીવસે પણ કાહડી ન હશે; એવું બોલવું તમને કદી પણ ઘટે નહી. મેહરબાન સાહેબ, એવા દરદી વીચારને દુર કરો, અને તે એકદમ; નહીતો ખરાબીના પારાવાર થશે.

જોરાવર—ખરાબીતો થાય, પણ હું કહુછું તે ખરૂ છે.

જાનબખશ—નહી, નહી, સાહેબ, નહી.

જોરાવર—હા, ખરૂં છે. તું જુઠોછે, તું જુઠોછે! હું કહુંછ, જાનબખસ, કે તું જુઠું બોલેચ, હું તને ધીકારૂંછું. તું મતલબીઓછે, જેથી ખરૂં અને ખોટું બેઉ જોતાં છતાં અખાડા કરેછે.

જારે જાનબખસે જોયું કે બાદશાહની સાંમે થવું ફોકટછે; તેથી જાણે અંગારમા તેલ નાંખીઆ બરોબર છે; તારે તે નરમ પડીઓ. તેની પકી ખાતરી હતી કે તેની શેઠાણી નીરદોશ હતી; પણ બાદસાહ જોરાવરે જે તેણીની બદગોઈ કીધી તે મુંગે મોહડે સાંભળી એટલુંજ નહી, પણ જોરાવરે તેને કબુલ કરવાની ફરજ પાડી કે, તે જે બોલીઓ હતો, તે સંધું ખરૂં હતું. તારપછી જોરાવરે જાનબખશને ફરમાવીઉં કે હાતમની દારૂની જામમા ઝેર ભેળીને તેને આપવું. જાનબખશે તેમ કરવાને કબુલાત આપી અને બાદશાહને હસતો ચેહરો રાખી પોતાના મેહમાનની સાથે મોજ મજાહમા સાંમેલ રેહવાની સલાહ આપી; જોરાવરે તે સલાહ કબુલ રાખી અને જાનબખશને વચન આપીઓ કે જો હાતમનો જાન લેવાની યુકતીમા, જો તે ફતેહ પામેતો, તેને અરધું રાજપાટ આપવું, પણ જો તેણે તેમ ન કીધુંતો તેનો જાન લેવો. એવી વાતચીત થયા બાદ, જોરાવર ચાલતો થયો અને જાનબખશ મનમા બોલવા લાગો કે "અરે! કમબખત જી!—પણ તેતો એક બાજુ રહી; હાલ હું કેહવી હાલતમાં આવી પડીઓછું તેનો વીચાર કરવો જોઈએ. નેક હાતમને ઝેર મારે આપવું જોઈએ; અને તેમ કરવાનુ કારણ એજ કે મારો ધણી મને ફરમાવેછે, કે જે ધણી પોતે પોતાની સાથે બલવામાં પડીને, બીજાઓ જે તેના હાથ તળે હોય, તેઓને પણ તેમ કરવાને ફરમાવેછે. આ કરમ જો હું કરૂંતો મને અરધું રાજપાટ મલશે. જો મને એવા દાખલા મલે કે હજારોએ, નેક રાજાઓના જાન લીધા પછી, ફતેહમંદી ભોગવીછે, તોપણ હું તેવું કાંમ કરનાર નથી. પણ જારે તેવો દાખલો તવારીખમાં એકે માલમ પડનો નથી, તો બદખસલતના માણસનેખી એવું કરવું ઘટે નહી. આરે રાજાની દરબાર તજવી પડશે; તજવી કે નહી તજવી; મારી કંમબખતીતો નજદીકજ દેખાયછે. હવે ઈશવર તારો આસરો જોઈએ છે!"

પ્રકરણ ૪ થું.

નાહસવાની ફરજ.

જાનબખશને પોતાના બાદશાહે જે કામ સોંફીઉં હતું, તેથી અતીશે બેચેની ઉતપન થઈ, તેને સુજ પડે નહી કે હવે શું કરવું. તેણે તરતજ હાતમને શોધી કાહડીઓ; હાતમ તેનો ચેહરો જોઈ અજાએબ થયો. તેને માલમ પડીઉં, કે જોરાવરની દરબારમાં કંઈ પણ ખરાબી બનીછે, પણ તે તેનાથી હશે એવો તેના મનમાં વીચાર પણ ન આવીઓ. હાતમ થોડોવાર થયોજ જોરાવરને મલીઓ હતો, પણ તેણે પોતાની આંખ ફેરવી, મોહડું ચહડાવી, તેની દરકાર ન કીધી હતી. વલી હમણા તેનો વીશવાશુ ઉમરાવ દલગીર દેખાતો હતો. એનું કારણ શું હશે, તે તેને માલમ પડીઉં નહી. જાનબખશે પેહલાં હાતમની સાથે વાત કરતાં આનાકાની દેખાડાવી. હાતમે તેની આજીજી કરીને પુછીઉં, કે આવો ફેરફાર એટલો જલદી આએ દરબારમાં કેમ બનીઓ હશે.

જાનબખશ—સાહેબ, મારીથી જવાબ દેવાશે નહી.

હાતમ—જાનબખશ, તારી આવી આનાકાનીથી મને એવું લાગેછે કે કંઈ મારે લીધે આવો બનાવ હું જોઉંછું. એમજ જો હોય, તો મેહરબાની કરીને કેહ કે મેં કેવી રીતનો ગુનાહ કીધોછે. અથવા મારી ઉપર કેવી રીતની આફત આવી ગુજરનાર છે અને તે કીઆરે. અને તે આફતથી કેમ દુર થવાએ અથવા તે કેમ સહન કરવી, તેની સહલા હું તારી પાસે માગુંછું.

જાનબખશ—સાહેબ, જારે તમે મારી ઉપર એવો વીશવાસ રાખોછો, તો હું જણાઉછું કે, તમારૂ ખુન કરવાને, જોરાવરે મને હોકમ કીધોછે; વાસતે મારી સલાહ તમે જો કબુલ રાખો, તો તે પરમાણે ચાલવાને એક પલ પણ ગુમાવવી ન જોઈએ; નહીતો કે આપણ બંનેનુ મોહત એકજ ઘડીમા આવશે.

હાતમ—પણ એમ કરવાનું કારણ શું ?

જાનબખશ—જોરાવર એમ વીચારેછે—નહી, તેણે જાણે ખરેખર જેવું હોય તેમ માનેછે—કે તમે રાણી ગુલમોહરને બીગાડીછે.

હાતમ—ઓ ! મારૂં લોહી હમણાનુ હમણા બંધાઈ જાઓ, મારૂ સતીઆનાશ વલો, મારી ઉપર ધીકાર અને ફીટકાર પડો, મારી દેસે દેસ, ગામો ગામ, ઘેરે ઘેર, ફજેતી થાઓ; મારી ઉપર દુનીઆની થુક પડો, જો એવું કામ મેં કરવાને વીચારીઉંબી હોયતો !

જાનબખશ—ગમે તેટલા તમે સોગન ખાઓ, તો એ તેનો વીચાર ફરવાનો નથી. ઉપાય શું કરવો, તે વીશે તરત વીચાર કરવો જોઈએ. જો તમે મારા પરમાણીકપણાપર ભરોસો રાખતા હોવ, તો આજના આજ રાતો રાત અહીંઆંથી નાહસવાનો ઠેરાવ કરો. તમારા નોકરોને, બબે, તરણ તરણ કરી જુદે જુદે દરવાજેથી વાંહાણપર રવાના કરૂંછું; હું પોતે તમારી ચાકરીમાં રેહવાને બંધાઉંછું. વમાસવાનુ કંઈ કારણ નથી; હું મારા મા બાપના સમ ખાઈ કહુંછું, કે હું જે બોલીઓછું તે ખરૂછે, પણ તેનીજો સાબેતી લેવાને તમે થોબીઆ, તો મારૂ અને તમારૂ મોત નજદીક આવીઉં એમજ સમજવું.

હાતમ—જાનબખશ તું કેહેછે, તે હું માનુંછું. જોરાવરનો ચેહરો તેના દીલની ગુવાહી આપેછે. તારો હાથ મને આપ, તું મારો સોબતીઓ થા, અને તારી જગા મારી પાસેજ કરશ. મારાં વાહાંણ હજુર તઈઆરજછે. આવો વેહમ એક નેક ઓરતને વાસતેછે. તેના જેવી બીજી ઓરત થોડીજ હશે અને તેજ કારણ સર જોરાવરના દીલમાં કીનાનુ જોર ભારે હશે; અને જેમ તે જોરાવર છે, તેમ તેનો કીનો પણ જોરાવર હોવો જોઈએ; વલી તે જારે એમ સમજેછે કે તેની જીંદગીના દોસતદાર, કે જેની ઉપર તેનો અતીશે પીઆર હતો, તેણે તેની બાયડીની હોરમત લીધીછે, તો તેના વેરનો પારજ નહી હોવો જોઈએ. મને ધાસતી લાગેછે; જેમ બને તેમ અહીંઆંથી જલદી નીકલી જઈએ. ખોદા કરેને પેલી નેક રાંણીને સુખ મલે ! ચાલ, જાનબખશ, જો અહીંઆંથી મને સહીસલામત મારે દેસ પોંહચાડે તો હું તને મારા બાપ તરીકે ગણીશ.

જાનબખશ—દરવાજામાંથી પસાર થવાને મારી પરવાનગી બસ છે, માટે સાહેબ, જેમ બને તેમ જલદી નીકલી પડો. વાર લગાડશો ના.

ઓરતોની મીજલસ.

ભાશાણ ૧૩ મું.

જાનવરોના દુધ વીશે.

જારે માએ પોતાના બચાંને પોતે ધવાડી નહી શકે, જારે ભાડુતી ધવાડનારી મલી શકે નહી, ઈયા ગરીબાઈના સબબથી રાખવાને બની શકે નહી, તારે જાનવરોના દુધ ઉપર બચાને ઉધારવાની જરૂર પડેછે. અને જોકે જાનવરોનું દુધ માએના દુધની બરાબર કદી પણ નહી આવી શકે, તોપણ તરેહવાર મેલવની કરીને માએના દુધ જેવું બનાવવામાં આવેછે. એ બાબદ ઘણી અગતનીછે અને એ ઉપર તમારૂં ધેઆન પોહોચાડવા માંગુંછું. અને પેહલાં કીયા જાનવરનું દુધ પસંદ કરવું અને માએના અને જાનવરોના દુધમાં શું ફરકછે તે વીગે સમજાવા માંગુંછું.

૧. માએના દુધને બદલે ગાએનું, ઘધેડીનું અને બકરીનું દુધ કામમાં લાગેછે.

૨. દુધમાં પાંણી, સાકર, મલાઈ, દહી, નીમક અને બીજા ખાર આવેછે.

૩. માએનું દુધ બીજા જાનવરોના દુધથી ઘણો ફરક રાખેછે.

કોઈમાં પાંણી અને સાકરનો ભાગ વધારે હોએછે તો મલાઈ અથવા દહીનો ભાગ ઓછો હોએછે; કોઈમાં મલાઈ વધારે તો સાકર ઓછી હોએછે, અને એટલા માટે માએના

દુધની માફક લાવવાને માટે જાનવરોના દુધમાં મેલવની કરવી પડેછે. ફક્ત જાનવરોનું દુધ અપાઈ શકાયેજ નહી.

માએના દુધમાં મલાઈ અને સાકરનો ભાગ વધારે છે, પણ દહીનો ભાગ ઘણો થોડોછે. તેમ જાનવરોના દુધમાં દહીનો ભાગ વધારેછે, અને મલાઈ અને સાકરનો ભાગ થોડોછે.

માએના દુધમાહેથી દહીનો ભાગ છુટો પડતાં બે દાહાડા લાગેછે; પણ ગાએ અને બીજા જાનવરોના દુધ માહેથી તરતજ દહી જુદું પડેછે.'

માએનું દુધ જલદીથી ખાટું થતું નથી, પણ ગાએનું દુધ જલદીથી ખાટું થઈ જાયેછે.

માએના દુધ માહેથી બચાની હોજરીમાં જલદીથી દહી છુટું પડી જતું નથી તથા ગાંગરા બંધાતા નથી. ગાએના દુધ માહેથી બચાંની હોજરીમા જલદીથી દહી છુટું પડીને ગાંગરા બનેછે, અને જો જલદીથી પાછું વામીટ નહી થયું તો બચું હેરાન થાયેછે. ઘધેડીના દુધ માહેથી દહી એટલું જલદીથી છુટું પડતું નથી અને જો પડેછેતો કઠણ ગાંગરા નથી વલતા.

૪. માએના દુધને ઘણુંજ મલતું દુધ બકરીનું આવેછે; અને એ દુધ પાયામાં ઘણી સગવડ અને ફાયદોછે.

બકરીના દુધમાં જરા વધારે સાકર અને નીમકનો ભાગ આવેછે.

બકરી સસતી મલેછે તેથી ગરીબ લોકોથી સેહેલથી વપડાઈ શકાયેછે.

વલી બચું તેના થાન માહેથી ધાવી શકેછે કાંયેકે બકરી જાતે ગરીબછે અને જરા સેહેલ મેહેનતથી બકરી અને બચાં વચે જલદીથી પેયાર વધેછે. બીજો ફાયેદો એકે દુધ જારે જોઈયે તારે તાજું મલેછે.

વલી બકરી તાહાડ, તડકું, વરસાદ સઘલું વગર પીડાએ ખમી શકેછે, તેથી તેનાં દુધમાં જલદીથી ફરક પડતો નથી.

સઉથી સારૂં બકરીનું દુધ વેઆયાબાદ બે મહીના પછીનુંછે

બકરીને પેંડો તથા પાતરાં ઉપર ચરાવવું જેથી દુધ વધારે કુવતમંદ મલશે અને બચાને વધારે ગુણગારૂં થશે.

બકરીને સારા તબેલામા અને સારા ખોરાક ઉપર રાખી હોયેતો પુશકલ સારૂં દુધ આપી શકશે.

આપણા લોકોમાં બકરીના દુધ વીશે ઘણો ખોટો વીચારછે. તેઓ એમ બીહેછે કે દુધ બચાંને ગરમ પડશે પણ જો બકરીને સારી રીતે રાખી હોયતો દુધ કદી પણ અવગુણ કરે નહી.

૫. ઘધડીનું દુધ માએના દુધથી જરા ફરક રાખે છે, ને દુધ વલી મોંઘું પડછે તેથી સેહેલથી વપડાઈ શકાતું નથી.

ઘધેડીના દુધમાં પાંણી, સાકર, અને નીમક અથવા ખારનો ભાગ વધારે આવેછે, અને દહી અને મલાઈનો ભાગ થોડોછે તેથી બચાંને જેટલું કુવત મલવું જોઈયે તેટલું મલી શકતું નથી. બચું એેખલું ઘધેડીના દુધ ઉપર ઉછરી શકે નહી. જો ઘધેડીના દુધ સાથે થોડી મલાઈ એરી હોયે (સેંકડે હડી ભાગ) તો માએના દુધ જેવુંજ થાયેછે અને તે સુખેથી વપડાઈ શકાયે.'

ઘધેડીનું દુધ વલી મોંઘું પડેછે તેથી સઘલા લોકોથી સેહેલથી વપડાઈ શકાતું નથી.

આપણે બારણે ઘધેડીઓ લાવીને દુધ વેચી જાયેછે, પણ જુવો, તે મુરદાલ અને લુખથી અરધ મુંવાં ઘધેડાં, કે વારે ઘડીએ રસતામાં પડેલો કચરાનો ખોરાક પણ ખાવાને મુકતાં નથી. એવાં ઘધેડાં માહેથી દુધ કાંહાંથી સારૂં મલે. જેનેથી બની શકે તેણે તબેલામાં સારી માવજતથી એક ઘધેડીને રાખવી અને તેનું દુધ વાપડવું.

૬. ગાએનું દુધ માએના દુધને થોડુઘણું મલતું આવેછે, પણ દુધ સારૂં મલવાને મુશકેલ પડેછે.

ગાએના દુધમાં પાંણી અને સાકરનો ભાગ ઓછોછે, માટે ગાએના દુધમાં જો પાંણી અને સાકર થોડી નાખીતો માએના દુધ જેવું થાયેછે.

ગાએનું દુધ સારૂં આવતું નથી—ઘણું કરીને દુધવાલા અંદર પાણી નાખીને લાવેછે. કોઈ વખત અરધું અરધ પાંણી નાખેછે. એવાં દુધમાં વલી ઘરમાં આવે આ પછી નરમ કરવાને ખાતર પાણી નાખેછે તેથી ઉલટું વધારે નરમ થઈ જાયેછે, એવા દુધ માહેથી બચાંને પુરતો ખોરાક મલવો મુશકેલછે. જો ગાએ બારણે લાવીને દુધ દોહી આપેતો તે વાપડવામાં સારૂંછે. ગાએને ઘાસ ઉપર ચરાવીયાથી દુધ વધારે સારૂં મલી આવેછે.

ગાએને પેંડા ઉપર રાખીયાથી દુધ સારૂં બનતું નથી તે ખટાસ મારી આવેછે ગાએને કોબીજ, સલગમ તથા પરેટાના છોલતાં ખવરાવવાં નહી જોઈયે; તેથી પણ દુધ ખટાસ થાયેછે.

ગાયે રાખવાની જગો ઘણીજ સાફ રાખવાની જરૂર છે. જો કચરામાં રેહેવા દીધીતો તે નબલી થાયેછે. તેના થાન ગરમ થઈ આવેછે, દુધનો વાસ ખરાબ મારેછે અને કમતી પણ થઈ જાયેછે.

આવતા ભાશાણમાં જાનવરોનું દુધ કેવી હાલતમાં પાવું તે વીશે કહી સંભલાવશ.

પુતર.

એક અસલી બરાહમને દીધેલી સીખામણ.

"કુદરતના સાહેબના છવજંત પરાણીઓથી માણસ જાતે દાહાપણ સીખવું; અને તેઓથી મલેલો ઊપદેશ પોતાના લાભને માટે કાંમમાં લાવવો.

"જા, મારા બેટા, તું જંગલમાં—જંગલી જુવાન સટારક પક્ષીને તપાસીને જો, અને તારા દીલમાં તેના કામને ઊતાર; તે પોતાના બુઢા બાપને ઘેતાની

પાંખ ઊપર ઊંચકી લેઈ જાયેછે, તેને સલામત જગા ઊપર રાખેછે અને તેને ખોરાક પુરો પાડેછે.

“આરબસથાનના મસાલેદાર ખેતરો માહેથી નીકલતા મધુર વાસ કરતાં એક બચાંના મા બાપ તરફ આદરમાનમાં વધારે મીઠાસછે.

“તેટલા માટે તું તારા બાપ તરફ વફાદાર થા, કાંયેકે તેણે તુંને જીવતદાન બખશીયુંછે; અને તારી મા તરફ પણ, કાંયેકે તેણીએ તારૂં રક્ષણ કીધુંછે.

“તેના મોહો માહેથી નીકલતા વચનો સાંભલ, કાંયેકે તે તારા ભલાને મારેજ બોલેછે; તેની સીખામણને કાન દેઈને સાંભલ, કાંયેકે તે ખરા પેયારથી આપવામાં આવેછે.

“તારા ભલાંને મારે તેણે તારી ઊપર નેઘેબાની રાખીછે, તારા સુખચેનને મારે તેણે મેહનત ખેંચીછે; તેટલા મારે તેની ઝઈફીને માન આપ, અને તેના પાકી ગયળા બાલને અપમાન આપતો ના.

“તારી લાચાર બચગી અને તારી જુવાનીની હુંસરાઈ વીસરી જતો ના, અને તારા બુઢાં મા બાપની ખોડને ચલાવી લેજે, અને જીંદગીને પાછલે દાહાડે તેવોને આસરો આપજે.

“કે જેથી કરીને તેઓના જઈફીથી સફેદ થઇ ગયલાં માંથાં, સલાહ અને ચેનમાં ઘોરમાં મુકાયે; અને તારાં પોતાના બચાં, તારા દાખલાને માન આપે, અને તારી પાકીજગીનો બદલો તારા બચાંના પેયારમાં વળી રેહશે.”

ચાહેનું એક કપ.

સાવકશા—પેયારી શીરીન, જરા મને આખા દાહાડાની થાક લાગીછે; મેરબાની કરીને એક કપ ચાહેનું બનાવીને જલદીયા લઈ આવો.

શીરીન—વારૂજી. (એમ કહીને થોડાવારમાં ચાહેનું એક કપ બનાવીને લઈ આવી.)

સા૦—(ચાહે જરા પીઈને) શીરીન, કાંઈ મને સમજ પડતી નથી, કે દર રોજ ચાહે કાંઈ તરેહવાર રીતની બનેછે તેનું કારણ શુંછે! કોઈ દીવસે ચાહેમાં સારો સવાદ આવેછે અને કોઈ દીવસ ચાહેને તદન જોવાજ ગમતી નથી. કાંઈ પણ ચાહે બનાવવામાં ખામી હશે.

શી૦—પેયારા સાવકશા, ચાહેતો હું મારે હાથે દર રોજ બનાવુંછું, અને તમુને કોઈ દીવસે પસંદ પડતી નથી તેથી ખરેખરૂ દલગીરછું, પણ મારો કાંઈ પણ વાંક હોયતો બતલાવો, જેમ દર રોજ ચાહે બનાવુંછું તેમ આજે પણ બનાવીછે.

સા૦—તમે કહોછો તે ખરૂં, પણ કાંઈ પણ ખાંમી હશે તેથીજ ચાહે દરરોજ બરાબર સારી બનતી નથી. વારૂ ચાલો, બોલો જોઈએ, કીઉં પાંણી ઉકાલવાને મારે લીધું હતું?

શી૦—હમેશાં વેહારનુંજ પાંણી વાપડવામાં આવેછે, અને વેહારના જેવું ચોખું પાણી બીજું કીઉં મલે

સા૦—હા, હવે તમારી ભુલ માલમ પડી, વેહારનું પાણી મીઠું ખરૂં, પણ તે કાંઈ ચોખું અને તાજું નહી કેહેવાએ, તે તલાવનું પાંણીછે અને ગમે તે હોયે પણ તે વાસી કેહેવાએ, કુવાના મીઠા જહરાના પાંણી જેવા તાજાં અને ચોખાં બીજાં કોઈ નથી, અને જો પાંણી સારૂં નહી હોયે તારે ચાહે સારી બનવી મુશકેલછે, હવેથી મારે વાસતે કુવાનું મીઠું પાંણી મંગાવજો, પણ વલી તપાસજો કે બે દાહાડાનું વાસી પાંણી નહી વાપરે

શી૦—તમે કેહોછો તે મારા ધેયાનમા ઉતરીયું, હવેથી તાજું અને ચોખું પાંણી લેશું.

સા૦—વારૂ જોઈએ, જરા કીટલી લાવો.

શી૦—કીટલીતો દરરોજ સાફ થાયેછે અને દર મહીને કલઈ કરાવુંછું; લેઓની, હું લેઈ આવુંછું તે તપાસી જુવોની, (કીટલી લેઇને આવી.)

સા૦—કીટલી બાહેરથીતો સારી દેખામની રાખીછે, પણ જુવો તેનું ઢાંકણું, તે જરા ઢીલુંછે; કીટલીનું ઢાંકણું બરાબર બંદબસત જોઈયે. વલી જુવો અંદર જરા કચરાની છારી બંધાઈછે; એવી કીટલીમા પાંણી ઉકલે તે સવાદ કેમ આપે. તમો દર રોજ અંદરથી પણ સાફ કરોછો તે ખરી વાતછે. પણ તમે એક ભુલ કરોછો તેથી અંદર છારી બંધાયેછે. તમો કીટલીને ધોઈને મુકોછો, પણ બરાબર તપાસ કરસોતો માલમ પડશે કે અંદર થોડું પાંણી રહી જાયેછે. એ પાણી જરા પણ રેહેવું નહી જોઈયે, તેને બરાબર સુકવી નાખવી જોઈયે, અને જારે ફરીથી વાપડવામાં આવે તારે પાંણીથી ધોઈ નાખવી અને પછી ચોખું પાણી ભરીને ઉકાલવા મુકવું; જો એક શીપ મુકી રાખી હોયેતો કચરો પોતે ચુશી લેશે અને કીટલીની અંદરની બાજુને ખરાબ થવા નહી દેશે.

શી૦—ઠીકછે. હું એક દરીયેકીનારેથી શીપ પણ મંગાવી મુકું અને કીટલી સુકી રાખવાની તજવીજ કરશ

સા૦—વારૂ, તમે પાણી કેટલોવાર લગી અને કેમ ઉકાલોછો?

શી૦—હવે પાંણી ઉકાલવામાં શુંછે. સારી પખે બે તરણ કકરા આવેછે એટલે પાંણી ઉતારીને તીપાટમાં રેડીયેછ, જો તીપાટ લાવવાને વખત લાગેછેતો પાણીને ઉકલવા દેઈયેછ, નહીતોકે ઉતારી રાખીયેછ, અને તીપાટ આવેછે તારે જરા ફરીથી કકરો આવવા દેઈયેછ

સા૦—જુવો, તમે એ કામને શેહેલું ગણોછો, પણ તેમાં તમે ભુલ કરોછો; પાંણીને જલદીથી મેહ ટી આચે ઉકાલવું અને પાણી ઉકલીયું એટલે તરત તીપાટમાં રેડવું; પાંણીને ઉકાલીયા નહી કરવું અથવા ઉતારી પાડીને ફરીથી ઉકાલવું નહી, તેથી ચાહેને સંવાદ મલતોજ નથી. જોઈયે તમે કેઈ તીપાટ વાપરોછો?

શી૦—આપણી રૂપાની તીપાટછે તે વાપડતી નથી. તે કબટમાં ઉંચી રાખીછે. હાલતો કોરીની તીપાટ વાપડું છું.

સા૦—જેવી ચાહે રૂપાની તીપાટમાં સવાદદાર થાયેછે તેવી કોરીની તીપાટમાં નથી થતી. જો રૂપાની તીપાટ વાપડવા નહી ગમતી હોયેતો ચીનાઈ તીપાટ આપણી પાસેછે તે વાપડો, એમાં પણ ચાહે ઠીક બનશે. કારી મટોરીની તીપાટમાં પાંણી જલદીથી થંડુ પડી જાયેછે. રૂપાની ચલકતી તીપાટમાં પાંણી જલદીથી થંડુ પડતું નથી, તેથી ચાહેનો સવાદ તેમાં વધારે સારો રેહેછે. વલી એમ કેહેછે કે બેદાના આકારની તીપાટના કરતાં ગોલ તીપાટમાં વધારે સારી ચાહે બનેછે. વારૂં, તમો વાપડોછો તે તીપાટ લેઈ આવો.

શી૦—વરી અંદર જોવાનું શુંછે. તેતો હમેશાં સાફ ફુલ જેવી રાખવામાં આવેછે. (તીપાટ લઈ આવેછે)

સા૦—તમારી તીપાટ સાફતો માલમપડેછે, પણ જુવો અંદરથી તે હજુર શુધી ભીની રાખેળીછે; તે પરમાણે રાખવી નહી જોઈયે. જેવાં ચાહેના પાતરાં કાહાડી નાખીયાં એટલે તીપાટમાં ગરમ ઉકલતું પાંણી નામવું. તે કાહાડી નાખીને સાફ સુકાં કપડાના કટકાએ નુછી નાખવી અને ટાંકણું ઉઘાડું રેહવા દેવું, જેથી પાંણી સુકાઈ જાયે અને અંદરથી વાસ મારે નહી. વારૂ તમે ચાહે બનાવતી વખતે તીપાટને ધોવોછો કે?

શી૦—હા, થંડાં પાંણીએ જરા ધોઈ કાહાડુંછું કે કાંઈ પણ કચરો રેહે નહી.

સા૦—નહી એમ ના કરો, ઉકલતાં પાંણીએ તીપાટ અરધી ભરી નાખો, પછી પાંણી ઘોરી નાખી, નીપારીને તીપાટ ગરમ ગરમ રેહે તેટલાં ચાહે બનાવો, તમે તપાસી જુવો, તેથી કેવી સુંદર ચાહે બનશે.

શી૦ ઠીકછે, હવેથી એ પરમાણે ચાલવાને હું ચુકશ નહી.

સા૦—વારૂં, હમણા તમે ચાહે કેઈ વાપડોછો, જોઈયે.

શી૦—(ચાહે લાવેછે) આપણી આગલી ચાહે ખપી ગઈ તેથી દુકાંનદાર પાસેથી મંગાઉં એટલામાં બારણેથી વાણીઆ પાસેથી વેચાતી લીધીછે.

સા૦—હા; હવે મને બરાબર સમજ પડેછે કે હમણા ચાહે એવી આગલના કરતાં ખરાબ કેમ બનેછે. જુવો, આ ગલાસમાં જરા થંડું પાંણી નામો અને તેમાં એ ચાહે નાખો.

શી૦—પાંણીનો રંગ બદલાયેછે—તે બલુ જેવું થતું જાયેછે.

સા૦—જુવો, એ ચાહે ઘણીજ ખરાબછે. ખરી લીલી ચાહેના જેવો રંગ આપવાને માટે લુચા વેપારીઓ ખરાબ ચાહેને મોરથુથુના પાણીમાં અથવા એવીજ બીજી વસતુમાં બોરેછે; પણ તે આપણી તંદરૂસતીને ઘણીજ નુકસાણકારકછે—એવો ખરાબ માલ વેચનારનેનો સરકારમાં લેઈ જઈને દંડ કરાવવો જોઈયે; અને મુંબઈમાં એવો માલ પણ ચીનથી આવવા નહી દેવો જોઈયે.

શી૦—તારે લીલી અને કાલી ચાહેમાં ફરક શુંછે?

સા૦—જેમ કાફી કાચી અને ભુજેલી આવેછે, તેમ ચાહે પણ કાચી અને ભુજેલી હોયેછે. ચાહેના પાતરાંને ગરમી આપીને સુકવેછે; પણ કાલી ચાહેને લીલીના કરતાં વધારે ગરમી આપેછે.

શી૦—એમ વધારે ગરમી આપવાનું કારણ શું?

સા૦—ચાહેના પાતરાંમાં એક જાતનું જલદ તેલ આવેછે, તે તેલ ઘણું ગરમછે; તે કમતી કરવાને માટે ચાહેને વધારે ગરમ કરેછે; અને એટલા માટેજ આપણે કાલ ચાહે પણ પસંદ કરીયેછ.

શી૦—પણ આપણે તો કાલી ચાહે સાથે થોડી લીલી ચાહેનો પણ ભેલ કરીયેછે તેનું કારણ શું?

સા૦—ચોખી લીલી ચાહે ઘણી સંભાલથી બનાવવામાં આવેછે, તે ઘણી કીમતી હોયેછે. તેમાં જલદ તેલનો ભાગ પણ ઘણોછે. જો કાલી ચાહે સાથે એવી ચોખી લીલી ચાહે પણ નાખી હોયેતો ચાહેમાં વધારે સારો સવાદ આવેછે, પણ લીલી ચાહે વારેઘડીએ ખરાબ આવેછે, તેથી ખાતરી થયાં વગર વધારે બેહેતર એછે કે નાખવીજ નહી.

શી૦—તારે માલમ કેમ પડે કે ચાહે સારીછે કે નરસી?

સા૦—કાલી ચાહેમાં પણ ભેલ કરવામાં આવેછે, અને તેને પણ રંગેછે. ઘણી વેલા એક વખત વપડાયેલી ચાહે એકઠી કરીને પાછી તેને વલ આપેછે, રંગેછે અને બજારમાં વેચેછે. ચોખી ચાહે તેના વાસ ઉપરથી માલમ પડેછે, તેનો વલ અને પાતરાં જોવા ઉપર અને ચાખી થાથી પણ માલમ પડેછે. તમુને વધારે મેહેનત નહી પડે એટલા માટે હું પોતે હમેશાં સારી ચાહે લેઈ આવશ. સારી ચાહે પીયેલીજ કામની. હલકી ખરાબ ચાહે ઉલટી પાંણીને ખરાબ કરેછે.

શી૦—જારે ચાહે એવી ભેલભારની અને રંગેલી આવેછે, તારે તમે પોતે એ કામ માથે લીધુંછે તે બેહેતર કીધું. મારેથી કાંઈ બજારમાં દુકાને જવાયે નહી.

સા૦—હા, તમોતો સઘલામાં સરમાસો. વારૂ, તમે ચાહે કેટલી નાખોછો અને પાંણી કેટલું લેવોછો?

શી૦—વારૂ મારી પાસે કોઈ વજનછે કે ચાહેને તોલીને નાખું. આપણી તીપાટમાં તરણ કપ ચાહે બને એટલું પાંણી સમાયેછે તેમાં હાથનો ખોબચો ભરીને ચાહે નાખુંછું.

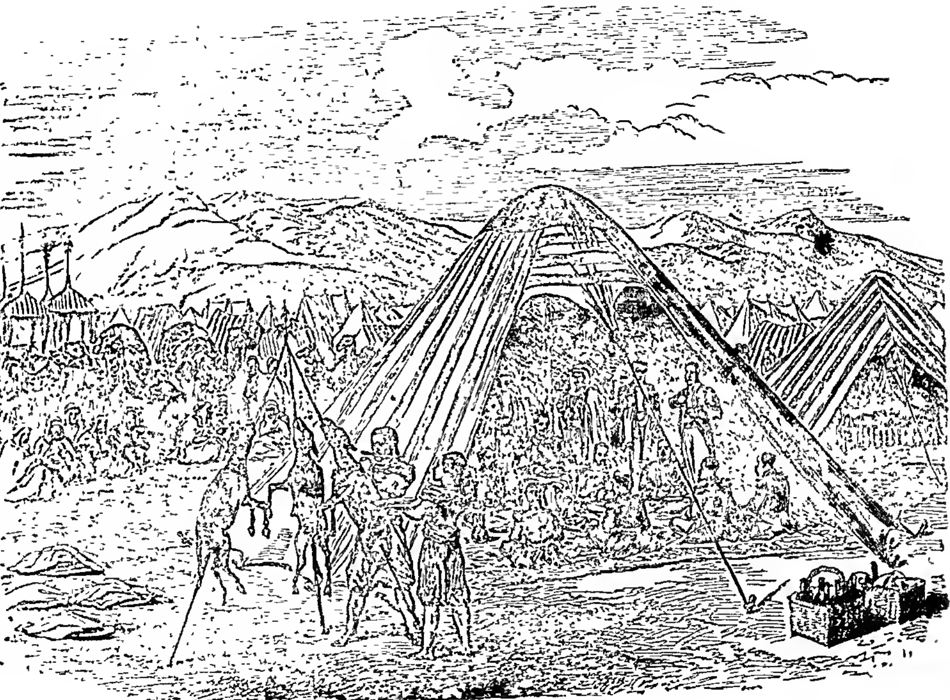
સા૦—ઠીકછે. હું ધારૂંછું કે એટલી ચાહે પુરતીછે. એમ કેહેછે કે એક ઉંશ ચાહે બે બાટલી ભરીને પાંણીમાં પુરતીછે.

વારૂ ચાહે પાંણીમાં કેટલોવાર લગી રાખી મુકોછો?

શી૦—વલી રંગ આવે તાંહાંસુધી, કોઈ વખતે રંગ આવતાં વધારે વખત લાગેછે.

સા૦—જો સારી ચાહે હોયેતો પાંચથી તે દશ મીનીટથી વધારે વખત કરવો નહી, એટલા વખતમાં સઘળો ચાહેનો ખવાસ પાંણીમાં આવેછે, રંગ ઉપર હમેશ આધાર રાખવો નહી.

વલી ચાહે બનતી હોયે તેટલાં તીપાટને ઉનનાં કપડાંએ ઢાંકી રાખવી કે ગરમી બરાબર રેહે. ગરમી રહેવાથી સવાદ મજેહનો રેહેછે.

આસરૂઆરમાં ફ્રેંચના શેહનશાહને આપેલી મેજમાની.

વારૂ, જારે તમે ૫—૬ જણુને માટે ચાહે બનાવો છો તારે કેમ કરોછો ?

શી૦—તરણ જણુને ચાહે પાઈને પછી વલી તીપાટમાં બીજું પાંણી નાખુંછું અને તેને રંગ આવવાને માટે વધારે વખતવેર રેહેવા દેવુંછું, કોઈ વખતે વલી જરા સુકી ચાહે નાખુંછું.

સા૦—ના, તમે ફરીથી એ પરમાંણે નાં કરતાં, બીજી વખતની ચાહેમાં કાંઈ પણ સવાદ રેહેતો નથી, ગમેતો બે તીપાટ વાપરો, નહીતો ફરીથી નવી ચાહે બનાવો.

શી૦—તમે કહોછો તે બરાબરછે.

સા૦—વારૂ, તમે ચાહેમાં માંણી કેમ નાખોછો ?

શી૦—પેહેલાં તીપાટ ગરમ પાંણીથી ભરીને પછી તેમાં ચાહે નાખુછું, કોઈ વખતે પેહેલાં ચાહે તીપાટમાં મુકીને પછી પાંણી નાખુંછું.

સા૦—પેહેલાં ચાહે મુકીને પછી પાંણી નાખવું જોઈયે, પાંણીમા પછી ચાહે નાખીયાથી તેનો ખવાસ બરાબર નીકલતો નથી.

વારૂ જોઈયે તમે સાકર કેઈ વાપડોછો ?

શી૦—આપણી ચીન ચીન (પાસાદાર) સાકર તો થઈ રહીછે તેથી હાલતો હું બતાસા વાપડુંછું.

સા૦—મેં એમ સાંભળીયુંછે કે બતાસામાં ચુનાનો ભેળ આવેછે. એજ પરમાણે કેટલીએક જાતની ખાડમાં પણ તરેહવાર ભેલ આવેછે; તેથી ચીનચીન સાકર વાપડવી સારીછે, તેમાં કંઈ જાતનો ભેલ આવતો નથી, પણ એવી સાકર મોંઘી હોયેછે તેથી સાકરીઆ ખાંડ વાપડવી સારીછે.

શી૦—હાલતો ચીનચીન સાકર ઘણી મોંઘીછે તેથી આપણે સાકરીઆ ખાંડ વાપડશું.

સા૦—ઠીકછે, વારૂં તમે દુધ લેવોછો તે બરાબર તપાંસી જુવોછો કે ?

શી૦—હા; દુધ પાંણી જેવુંછે કે નહી તે જોઉંછું. તેમાં આંગલી બોલીને તપાસુંછું. કોઈ વખતે દુધને નખ ઉપર મુકીને તપાસી જોઉંછું.

સા૦—પણ એટલા ઉપરજ આધાર રાખવો નહીં જોઈયે. દુધનો વાસ, સવાદ, ઈતીયાદી તપાસવાની જરૂરછે. વળી જોવું કે દુધ ચાહેમાં જલદીથી મલી જાએછે કે નહી. જો દુધ તુટી જઈને ચાહે સાથે બરાબર મલે નહીતો જાંણવું કે દુધ ખરાબછે. વળી દુધમાં કેટલું પાંણી ભેલેલુંછે તે તપાસવું હોયેતો આપણી પાસે એક કાચનું હથીયારછે તે દુધમાં મુકીઆથી જલદીથી માલમ પડેછે. જુવો એ હથીઆરને એક દાંડીછે, તેની ઉપર આંકડા માંડેલાછે. એ દાંડીના ચાર ભાગ કીધાછે. જો દાંડી દુબીને ઉપળી લીટી ઉપર આવેતો સમજવું કે તદન પાંણીછે. પાંણી લાવો અને એ હથીઆર તેમાં મુકો.

શી૦—હા, બરાબર એ લીટી ઉપર પાંણી આવેલુંછે.

સા૦—હવે આપણું દુધ લાવો અને તેમાં બોલી જુવો.

શી૦—એતો બરાબર અધવચે આવીને ઉભું રહીયું.

સા૦—જુવો એ દુધમાં અરધો અરધ પાંણીનો ભેલછે. જે દુધમાં દાંડી છેક નીચેની લીટી ઉપર આવીને ઉભી રેહેતો સમજવું કે દુધ ખાલેસછે.

શી૦—અરે, એક ચાહેનુ કપ જે બનાવવાને પેહેલાં ઘણુ સેહેલું લાગેછે તેમાં કેટલી સંભાલ લેવી જોઈયે તે કેટલાં થોડાં જણુને ખબર હશે. મનેતો દરએક બાબદમાં નવુ ગ્નાન મલીયુંછે, અને તે પરમાંણે ચાલવાને હું ચુકશ નહી. તમે સમજાવીયું તે પરમાણે ચાહેનું એક કપ કરીને પીધું હોયેતો નહી કાંએ સવાદ આપે. એક સેહેલ બાબદ પેહેલાં નજીવી લાગેછે પણ બરાબર તપાસતાં માલમ પડેછે કે તે નજીવી સમજીને ચલાવી નહી દેવું જોઈયે. તમે આટલું મને ગ્નાન અંપીયું તેથી હું તમારી આભારી થઈછું.

સા૦—જારે હું શુંદર ચાહેનું એક કપ તમારા હાથથી બનાવેલું પીવશ તારે હું તમારૂ ખચીતથી હેસાન માણશ.

આલજીઅરસમાં ફરેંચનો શેહનશાહ.

આલજીઅરસ જે ઊતર આફરીકામાં એક પરાંતછે; તે ફરેંચ લોકના તાબામાં છે. અહીંઆં ઘણુ કરીને આરબ લોકોની મોટી વસતી છે. તે લંબાઈમાં ૫૫૦) માઈલ છે, અને પોહલાઈમાં આસરે ૨૦૦) માઈલ છે. તીઆંની હવા મધીઅમ તથા સુખાકારીક છે, તથા જમીન ફલવંત છે. ખજુરી, નાળીયરી, અને અંજીરી પુશકલ જોવામાં આવેછે. તીઆં વસનારા લોકો ઢોરો ઘણા પાળેછે; થોડો રૂ, ગુલી, તથા સેરડી પાકવેછે; ઊંટ, ગધેડાં અને ખચર બોજો ઊંચકવાનાં કામમાં લાવેછે. તીઆંના તેજદાર ઘોડાઓ માતર સવારીનાજ કામમાં વપરાયછે. શીંહ, કોહલું, હરણ, અને ચીતા તીઆંના જંગલના રેહવાસી જાનવરો છે. વાદલાં તથા પરવાળાં દરીઓકીનારે મલેછે.

આલજીરીઆ પેહલાં નુમીડીઆને નામે ઓલખાતું હતું; અને જારે મુસલમાન લોકોનો દોર થયો તારે મુર તથા વાનડાલ લોકોનુ મુખીઅ રેહઠાણ થઈ પડીઊ હતું. ૧૬ મી સદીમા સપેનના લોકોએ તેની ઊપર હલલો કીધો, તેથી તે વખતે તીઆંના સેલીમ નામના રાજાએ બારબરોસા નામના એક લુટારાની મદદથી તેઓને હાંકી કાહડીયા. એ લુટારાઓ ફતેહ પામીયા પછી સેલીન રાજાનુ ખુન કરી રાજ છીનવી લીધું; અને આસપાસ ખુનરેજી અને જુલમથી એવો ડર બેસાડીયો કે આસપાસના બીજાં પરાંતો પણ તેને તાયબે થયાં. ૧૮૩૦ માં ફરેંચ લોક આવી વશીયા અને આસને આસતે પોતાનો પગ

એક બોલ બોલીઆ વીના ઉભો રહેઓ, અને થોડા વખત પછી જમીનની ઉપર પછડાઇને પડીઓ. તેને જોરમા તાવ આવીઓ અને કેટલાં અઠવાડીઆં સુધી બેશુધ પડી રહેઓ. તેનો તાવનો લવારો પોતાની બાયડીના મરણ વીશેનો તથા પોતાના સેતાનીઅત ભરેલા સોગન વીશે હતો. રાત અને દાહડો તે પોતાનો કીનો લેતો હોએ એવી રીતે બકબકારો કરતો હતો.

જયારે તાવનો જોર નરમ પડીઓ અને તેને શુધ આવી, તારે તેને માલમ પંડીઉં કે તેનો કઠણ દીલનો બાપ, જેણે પોતાની હઈઆતીમાં પોતાના પુત્રને તુરંગની બદ હવામાં સડી મરવા દીધો હતે, ના, જેણે તે પુત્રના વાહલાં બચાંને તથા તેની અસુલીઅ બાયડીને કંગાલીઅત હાલતમાં મરવાં દીધાં હતાં; તે કરૂર, બાપ મરણ પામીઓ હતો અને તેની દોલત કાયદા પરમાણે તેના પુતરને મલી હતી. પોતાની તનદરોસતી અને શકતીને માટે મગરૂર તેથી તે બાપે વશીઅતનામુ કરવાની ઢીલ કીધી હતી, અને એ ઢીલનેજ માટે તેના છોકરાને દોલત ઉતરી હતી, કે જેને વાસતે તે ઘાતકી દીલના બાપે બીજી દુનીઆમા દાંત પીસીને પોતાની આલશાઈનો પસતાવો કીધો હશે એવું વીચારવામાં કંઈ પાપ નથી.

જીઆરે પેલા બંદીવાનને માલમ પંડીઉં, કે તે દરવીઅવાન થયોછે, તથા દેવાંદારની તુરંગમાંથી છુટો થયોછે; તારેજ તેની સાથે પેલો ભયંકાર વીચાર પણ તેના મગજમાં ઘુંમી રહેઓ હતો. તે પોતાની નાતવાનીને લીધે બેચેન રહેઓ; અને પોતામાં શકતી કયારે આવે કે તે કીનો લેવાને તઈઆર થાએ તેનો વીચાર કરતો હતો. દોલતથી તનના તથા મનના સુખ વીશે તેની કંઈ આશા ન હતી; કારણ કે તે સુખતો પોતાની બાયડી અને બચાંની સાથે આએ દુનીઆમાંથી ઉડી ગયું હતું. પણ તે પોતાના સરીરની શકતીને વાસતે ચાહતો હતો, તે એટલાજ કારણસર, કે પોતાનો વેર લેવાનો નીશચય પુરો પાડે. તે એક દરીઆ કાહેની હવાની જગોમાં નાનુ ઘર લઈ, પોતાની તનદરોસતીને કાજે રહેઓ. અહીઆં કોણ જાણે કંઈ સેતાનીઅત ખસલતે પોતાના કીનાની પેહેલી જોગવાઈ તેને આપી.

હુનાલાનો વખત આવીઓ હતો, અને પોતાના ગમગીન વીચારમાં સાંજની વખતે નીકલી દરીઆ કીનારે એક એકાંત જગાની મોટી ખડક ઉપર જઈ દરરોજ બેસતો હતો. તીઆં પોતાના હાથવતી મોહડું ઢાંકી કલાકના કલાક કાહડતો હતો. એક સાંજના પોતાની હમેશની ઢપમાં બેઠો હતો; તેવામાં એકાએક તેણે એક અવાજ સાંભલીઓ. કોઈ મોટે સારે મદદ માંગતુ હોય, એવું તેણે સાંભલીઉં, તેથી તરતજ ઉઠીને મદદ આપવાને તે દોડીઓ, અને પોતાનો દગલો કાહડી દરીઆમાંથી ડુબતા માણસને બાહેર કાહડવાને, પોતે ડુબકી મારવા જતો હતો; તેવામાં એક બુઢો માણસ દોડતો પેલાની માફક તેની સામને આવી બોલીઓ. "ઓ મેહરબાન, ખોદાના નામસર જલદી કરો; અહીંઆં, અહીંઆં, મદદ, મદદ, ખોદાની ખાતરસર મદદ કરો. એ મારો છોકરોછે સાહેબ, મારો એકનો એક છોકરો! મારો એકપુરો છોકરો સાહેબ, અને તે પોતાના બાપની આંખ આગલ ડુબેછે."

પેલા બુઢા માણસે પેહલોજ શબદ બાહેર કાહડીઓ, તેજ સાંભલીને તે અટકીઓ અને પોતાના હાથની અદબ વાલીને હીલીઆ વીના ચુપચુપ ઉભો રહેઓં. એ બુઢો તેનો સસરો હતો! પેલો બુઢો એકદમ લપેડો ખાઇને બોલીઓ—"ઓ! મારા ખોદા! હેલીંગ †!" પોતાનો છોકરો જીંદગીને વાસતે જે દરીઆમાં પછાડા મારતો હતો તે તરફ આંગલી કરીને પેલો બુઢો જોસસાથી બોલીઓં. "હેલીંગ! હેલીંગ! જો મારો છોકરો મારો પીઆરો છોકરો જો! સાંભલ! તે હજુર મદદ માંગેછે, હજુ તે જીવતોછે. હેલીંગ તેને બંચાવ, તેને બંચાવ."

પેલો શખસ હીલીઆ ચાલીઆ વીના ઉભો રહી હશીઓ. પેલો બુઢો ઘુંટનમડીએ બેશી બોલીઓ "મેં તને નુકશાન કરયુંછે. તેનું તું વેર લે, મારૂં જે છે તે બધું લે, મારો જાંન લે, તારા પગ તલે મને દરીઆમાં ડુબાવ અને જો માણસજાત હીલીઆ ચાલીઆ વીના ડુબી મરી શકતું હોયતો હું તેમ કરીશ. લે, હેલીંગ, લે મને નાંખ, પણ મારા છોકરાને બંચાવ, તે હજુ ભર જુવાનીમાછે, હેલીંગ, હજુ એ મરવાને લાયક નથી." પેલો બુઢાનો હાથ જોરથી પકડીને બોલીઓ—"સાંભળ, જેટલા જાન તારે લીધે ગયા છે, તેટલાજ હું લેવશ. આએ ડુબતો છોકરો મારા છોકરાને બદલે મરેછે. મારો છોકરો પોતાના બાપની નજર આગલ જે દુખ અને દલદેશરીમાં મરી ગયોછે, તેના મરણની સાથે સરખાવતાં, તારા છોકરાનું હમણા થતું મરણ કુચ બીસાદમાં નથી. તારા છોકરાએ પોતાની બેહનની લાયકી વગોવીઆમા કંઈ બાકી રાખી નથી. અમારી ઉપરના તે વખતે પડતાં દુઃખની ફરીઆદ સાંભળી તું તારી છોકરીના મોહપર હસીઓ! હમણા તેં વીપતી વીશે તું શું વીચારેછે? જો તાંહ જો!"

એમ બોલીને તેણે દરીઆ તરફ આંગલી કીધી. તીઆં પેલા બુઢાનો છોકરો છેલી વારજ માલમ પડીને ગુમ થયો, અને દરીઆના પાણી જાણે નીરદોશ હોય, તેમ પોતાનો સથીર રસતો લેવા લાગાં.

એ વાતને તરણ વરસ થઈ ગયાં પછી તે એક વકીલને ઘેર આવતો જણાયો. એટલી મુદતમાં તેનામાં કંઈ પણ જો ફેરફાર થયો હોય, તો તે સુખનો ન હતો. તેનો ચેહરો બંદલાઇને ફીકો, બીહામણો, અને નાશીપાસ થયલો દેખાતો હતો. જે વકીલને તીઆં તે આવીઓ હતો, તે વકીલ કંઇ સારૂ માણસ ન હતું; પઈસા જો મલીઆ, તો પછી તેનુ હઈડું અને પથરમાં તફાવત કંઈજ ન હતો. એ વકીલને તેણે સમજાવીઉં કે; આએ દસતાવેજોપર જે શખસનુ નામછે, તે શખસે નાણાની મોટી રકમો ઉધાર લીધીછે અને એ લખતો ખરીદ કરવાને મેં નાણું વેરવાને કંઈ બાકી રાખીઉં નથી; હાલ તરત એ શખસને મોટું નુકશાન ગયુંછે અને પોતાના દેણાને પેટે કંઈ આપી શકનાર નથી, માટે ધારાની જે જુલમાત ભરેલી કલમ હોએ, તે દે

† પેલાં બંદીખાનામાંથી છુટેલા શખસનું નાંમ "જીઆર્જ હેલીંગ" હતું.

ધી કાહડી, આએ શખસપર નાણાં પગાર કરવાને વાસતે ચાપણી કરવી જોઈશે. એનો જે કંઈ ખરચ થશે તે હું આપવાને તઈઆર છઉં. એમ કહી તરતજ એક મોટી રકમનો "ચેક" ભરી આપીઓ. વકીલે જોયું કે કોઈ બીલું સંજડ હાથ લાગીઓછે, માટે પોતાનું કામ જડપથી તથા કઠણ રીતે કરવા લાગો. ઉપલા દસતાવેજો હેલીંગના સસરાના હતા; તેની ઉપર એક પછી એક ફરીઆદી માંડવામાં આવી; તેનુ થરબાર વેચાઈ ગયું; તેને પકડવાને હુકમનામું કહડાવીઉં; અને તેની દયા લાવવા જોગ અરજીઓપર ધીઆન આપવામાં ન આવીઉ. આંખરે તે બુટો નાહસી ગયો. તેથી હેલીંગનુ વેર બંધ પડીઉં નહી; તે અતીશય ગુસસે થયો; અને ગમે તે રકમ ખરચી તેને પકડવાને હોકમ કીધો.

થોડાં અથવાડીઆં સુધી હેલીંગ પણ માલમ પડીઓ નહી. તાર પછી એક દીવસે પોતાના વકીલને તીઆં પાછો જણાયો. તેણે તે વકીલને કહીઉં કે મેં પેલા બુઢાને સોધી કાહડીઓછે; તે એક કંગાલ જગામાં એકાંત એખલો દુઃખમાં ભરપુર પડીઓછે; અહા! ઘણું સારૂં થયું કે આપણા હાથમાથી એટલા દીવસ તે છુટી ગયો, કારણ કે તેનુ દુખ કંઈ ઓછું થયું નથી. હવે એને પકડવો જોઈશે, આવતી પરમ દીને એની વરસ ગાંઠછે તે દીવસે એને પકડવાની તજવીજ કરવી જોઈશે. એવી રીતની ગોઠવણ કરી તે દીવસે પોતાની સાથે સરકારી માણસ લઈ પેલા બુઢાને પકડવાને હેલીંગ ગયો.

પેલો બુઢો માણસ તેને જોઈને ચમકીઓ અને પુછવા લાગો કે "અહા! હજુ શું બાકી રહીઉં છે; હજુ વધારે જુલમ તે તું શું કરવા માંગેછે" એમ બોલી ગભરાઈને ખુરશીની ઉપર પડીઓ અને હેલીંગ તરફ ટીકીને જોયું.

હેલીંગ બોલીઓ "જો, મારા છોકરાનાં જાનને બદલે તારા છોકરાનો જાન જે દીવસે મેં માંગીઓ હતો, તેને આજે બરાબર છ વરસ થયાં છે. મારી બાપડી જારે મરણ પાંમી, તારે મેં તેના મુડદાં આગલ વેર લેવાને સોગન ખાધાં હતાં. એ સોગન પરમાંણે ચાલવાને એક પલ પણ મેં ગુમાવી નથી; પણ જો હું જરાબી નરમ પડતે, તો મારી બાયડીએ વગર ફરીઆદ કરવે ખમેલું દુખ, મારાં બચાંનો પાતલોં ફીકો ચેહરો તથા તેનો ભુખમરો, મારા વીચારમાં આવી મને ઉશકેરીઆ વીના રેહતે નહી. મારા વેરનું પેહલું કાંમ તને સારી પેઠે યાદ છે, હવે આએ કાંમથી મારા વેરનો છેહો આવેછે" પેલો બુટો માણસ ધ્રુજવા કાંપવા લાગો, અને તેના હાથ તેની બાજુએ શકતી વગરના થઈ પડીઆ. હેલીંગ તોપણ બોલતો ચાલીઓ—"હું આવતી કાલે ઈંગલંડ છોડુંછું. આજ રાતના તેં જે તુરંગમાં તારી છોકરીને જીવતાં મોહત બખશીઉં હતું, તેજ જીવતી ઘોરમાં તને મોકલુંછું."

હેલીંગ બોલવાનું પુરૂં કરેછે, તેવામાંજ પેલો બુટો માણસ મરણ પાંમીઓ, અને હેલીંગ ચાલતો થયો.

તેણે પોતાની બાયડીને આપેલું વચન પાલીઉં અને તારપછી તેનું શું થયું તે કંઈ જાણવામાં આવીઉં નહી.

વાચનાર! પેલી મરનાર જુવાન સ્રી તથા તેનો બંદીવાંન ધણી પોતાના બાપની ખુશી ઉપરાંત પરણેઆં હતાં; માટે તેઓના બાપે તેઓની ઉપર જફા પાડવાને કંઈ બાકી રાખીઉં ન હતું. તેઓની હેવાનીઅત ખશલતથી ઉપર લખેલા બનાવ બનીઆ હતા.

જીભનો ખરો ઉપીયોગ.

જીભ કાંહાં નહી વાપરવી ?

૧. કોઈને ખરાબ બોલવામાં,
૨. કોઈની ઘેરહાજરીએ નીંદા કરવામાં,
૩. વાત સેહરાવીને કેહવામાં,
૪. બચાંને અથવા ગરીબ લોકોને તુછડાઈથી બોલવામાં,
૫. ગાલગલોચી દેવામાં, જુઠું બોલવામાં અને ગલીચી બોલી બોલવામાં,
૬. નહી બને એવી અને જેમ ગમે તેમ વાતો હાંકવામાં,
૭. હરેક બાબદસર જોસથી અને હુલરાઈથી બોલવામાં,
૮. ખોટી ગપો ચલાવીને લોકોને ઠગવામાં,
૯. દીલ મેલવીયા વગર ધરમની કીરીયા મોહોડેથી બરબડવામાં,
૧૦. ખોદાનું નામ ફોકટમાં લેવામાં, તમારી જીભ કદી પણ વાપરશો ના.

જીભ કાંહાં વાપરવી ?

૧. માણસજાતને અગત જોગ સુચના કરવામાં,
૨. આપણા કુટુંબ અને બીજા ગરજવાનને કેળવણી આપવામાં,
૩. પાપીને ઠપકો અને નસીહત દેવામાં,
૪. દુખીને આરામ અને દીલાસો આપવામાં,
૫. બીહીકના અને હીચકારાને હીમત આપવામાં,
૬. બેગુનાહ અને જુલમાત થયલા લોકોનો બચાવ કરવામાં,
૭. ખીન વાળી અને વીધવાની તરફથી બોલવામાં,
૮. નેક માણસની ફતેહની મુબારકબાદી ચાહાવામાં,
૯. પોતાનો વાંક એકમેક આગલ કબુલ કરવામાં,
૧૦. અને ખોદાની બંદગી અને તેની તારીફ ગાવામાં જીભ હમેશાં વાપરજો.

સાગનું ઝાડ.

દરએક દેશ, ગાંમ અને ખંડની મોહોટાઈ તાંહાંની આબાદાંની ઊપર આધાર રાખેછે. જેમ એક જગા આબાદ હોય, તેમ તાંહાંનાં રેહવાસીઓનાં મનની હાલત પણ આબાદ હોયંનો, પછે તે બખશેશની ખુબી પીછાંની શકાયેછે. . ખુદરત હમેશાં સંધે શમતોલ રાખેછે; એક દેશને, કીમતી/પેદાસ ધાતુમાં આપી હોયનો બીજા દેશને વનસપતીમાં આપશે; તરીજાને ઊપયોગી જાંનવરોમાં આપશે; એ પરમાંણે એ છુટા હાથનો બખશનાર જુદી જુદી રીતથી સમતોલ રાખેછે.

યુરોપ તથા અમેરીકાખંડનાં લોકો પોતાનાં ઓક જાહાજથી એટલાંતો મગરૂરછે,. કે તેની તારીફ અને સીફત તેઓની ઘણી ખરી ચોપડીમાં દીઠામાં આવેછે. તાંહાંનાં કવેસરો વટીક સાહેરી જહનુનમાં આવીને તેની બેહદ સીફત ગાઈછે, તે એટલા સુધી કે દુનીયામાં હમારા ઓકની બરોબરી કીયું લાકડું કરી શકનારછે ? આપણે એશીયાખંડનાં રેહવાસી તરીકે નમનતાઈથી જવાબ આપી, સરમાવીએ હેયે કે " સાહેબ, હમારૂં સાગલી લાકડું જેના ગુણ હમણાજ તમો પીછાનવા લાગાછો અને તે તમારાં ઓકની બરોબરી તો શું, પણ કેટલેક દરજજે સરસ માલમ પડીયુંછે."

સાગ એ ગરમ દેશનું ઝાડછે. એશીયાખંડના પરવતોની બાજુમાં તેમજ મેદાંનોમાં એ ઝાડના જંગલો લાગેલાંછે. ઘણું કરીને એ મલબાર કોસટે, તરાવનકોર, સીલાંન, જાવા અને પેગુ તથા મોલમીન ખાતે સરસ જાતીનું મલી આવેછે. એ ઝાડ કદમાં ઘણું ઊંચું અને સીધું, ગાંઠ વગરનું તેમજ ઘેરાવામાં પણ મોહોટૂં હોયેછે. એના પાંતરાં હીંદુઓ ૯ પતરાવલામાં જમન ખાયેછે તેટલાં મોહટાં હોયેછે. એ ઝાડમાં એક ખાસ ગુણ એવોછે, કે જેથી બારીક જાંનવરો તેને બીજાં ઝાડોની પેઠે ખરાબ કરી શકતાં નથી. એના કદનું બીજું કોઈબી જાતનું લાકડું ચીવટ, મકંમ અને મજબુતપણામાં એની બરોબરી કરી શકતું નથી; અને એની ઊપર સેહલાઈથી સધે પણ લાગુ પડતો નથી. ટકાઊપણામાં પણ એની બરોબરીનું કોઈ લાકડું માલમ પડીયું નથી અને તેને વાસને એવું કારણ જણાવીયુંછે કે એમાં તેલ જેવી ચીજ વધારે હોયેછે.

સંધા સાગ કાંઈ એકજ જાતીના મળી આવતાં નથી; પણ જેવી જગામાં તે ઊગેછે તે માંફક તેનામાં હેરફેર હોયેછે. નીચી અને પાંણી વાળી જગામાં જે સાગ ઊગેછે તેના લાકડાં હલકી જાતના માલમ પડીયાંછે. એ હલકાં લાકડાં ખબરાયેળાં, બારીક છીદરવાળાં અને વધારે છુટા સાકા અથવા રેસાદાર હોંયછે. એવાં એક કીઊબીક ફુટ લાકડાંનું વજન સારી રીતે પકાવેયા પછે (૪૨) રતલ ગણેઆમાં આવેછે, પણ સુકી અને ઊંચી જગામાં ઊગેલાં સરસ સાગનો એટલોજ કટકો વજનમાં આસરે (૪૫ થીને ૫૨) રતલ સુધી ઊતરેછે.

પેગુ ખાતેથી જેટલું સાગ આવેછે તે ટાંનગા અને ઈરાવદીના જંગલોમાંથી મળી આવેછે; પણ એ બેમાંથી ટાંનગા ખાતેનું લાકડું સરસછે, કેમકે એ જંગલની જગા ઊંચી અને સુકીછે, પણ ઈરાવદીની જગા હમેશાં પાંણીવાળી રેહેછે અને વરસના એક વખતમાં તાંહાં એટલુંતો પાંણી થાયેછે કે પાડી નાખેલાં ઝાડો તેમાં તરતાં થઈ જાયેછે.

બરમાંના લોકો સાગના તેમાં અકસર કરીને સીધાં કદના ઝાડોને ચીરા તથા ખોહ પાડેછે અને તે મધેથી વારનીસ અથવા તેલ કાહાડેછે; તેને તેઓ ઘણુંજ ઊતમ ગણેછે અને પોતાના દેહરાં અને મંદીરો રૂત તથા હવાની અસરથી ખરાબ નહી થઈ જાયે એટલા માટે એ વારનીસ લગાડેછે. આ મંદીરો ઘણું કરીને જમીનની અંદર દુબતાં બાંધેછે અને તેને માટે એ લોકો આ ચીરા પાડી તેલ કાહાડી લીધેલાં સાગ વાપડતા નથી પણ અખન વેચેછે; કેમકે તેઓ એવું માનેછે કે એકવાર તેલ કાહાડી લીધા પછે સાગ મજબુત અને ટકાઊ રેહતું નથી. આવી રીતે જમીનની અંદર બાંધેલાં દેહરાંના સાગલી લાકડાં એક સેંહકડા સુધી જેમના તેમ માલમ પડીયાંછે.

સાગના લાકડાંની જે ચાહીયે તે ચીજ બનેછે. ઘેર સંગારનો સામાન તેમજ ઘેરને ટેકવનાર થાંભ, ભાલ, બારવતીયા તથા મોટાં મોટાં વાંહાંણો તથા મનવારો એ લાકડાંના બનેછે. જોકે વેલાની વાંહાંણો ઓકના લાકડાંના બનેછે, તોબી વેલાતવાળાઓ વાહાણના કેટલાક બાગોમાં સાગ વાપડેછે. સાગલી વાંહાંણો જે હીંદુસથાન ખાતે બંધાયાંછે તે એટલાંતો મજબુત અને ટકાઊ માલમ પડીયાંછે કે તરીસથી પચાસ વરસ

સુધી ટકીયાંછે અને કેટલાંકતો એ વરસે બારળ થયળાં માલમ પડીયાંછે.

આ લાકડાંનાં જંગલોની સંભાળ લેવાનું સરકારે હમણાં માંથે લીધું કેમકે જો એમ ન કરેતો થોડી મુદતમાં સાગનાં જંગલો સપાટ થઈ જાયે. આગલ જે ગમે તે જાહાડો બરમાના લોકો કાપી નાંખતા હતા, પણ હમણા સરકારે અટકાવ કરી એવો ઠેરાવ કીધોછે કે મોટાં અને પાકાં ઝાડો શવાએ બીજાં કાપવાં નહી અને તે માંટે ઊપરીઓ રાખીયાછે. એથી કરીને બીજા રોપાઓને ઊગી નીકલવાને વખત મલે અને સાગ સદા આપણને મલતું રેહે. એ વગેરે સરકારે સાગનાં રોપા ખાલી પડેલાં જંગલોમાં રોપવા માંડીયાંછે.

સાગનાં જંગલોનો નાસ ઘણોખરો આગથી થાયેછે. એ સાગ ઝાડોની ડાલ એક બીજા સાથે જોરથી ઘસાયાથી સલગી ઊઠેછે અને જહાબંધ ઝાડોનો નાંસ કરી નાંખેછે. તેમજ જગલી ભામતા લોકો આવાં જંગલો સલગાવી દેઈ જગા સાફ કરી અનાજ વાવેછે અને પાક થયા પછે તે લેઇ બીજાં જંગલોમાં રોપણી કરવા જાયેછે.

યુરોપમાં આ રોપાને ઊગાડવાની તજવીજ કરવામાં આવી હતી પણ તાંહાંની જગા સીતલ હોવાને લીધે તે પાર પડી નહી.

આ લાકડું જે આપણાં એશીયાખંડની દોલત તેનેથી કેટલાં કાંમ પાર ઊતાડીયે છેયે. વાંવાંણો બાંધી દેશદેશની પેદાયશ અરસ પરસ ખેંચી લેય છેયે. માહાભારત દેહરાં મેહલ તથા બગીચાઓ બાંધી પાછલી ઓલાદને માટે આપણી નીશાંની મેલી જઈયેછ અને મનવારો બાંધી દુસમનોનાં હવાની તથા ગોલાની જરાએ દરકાર કરવા વગર તેની ઊપર સાંબી ફતે મેલવીયેછે.

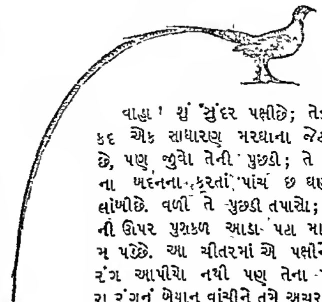
શોગનો પોશાક.

દુનીયાના દરએક દેશમાં મોહોતને વખતે ગંમગીની અને શોગને ખાતર જુદા જુદા રંગનો પોશાક પેહરવામાં આવેછે. ઇટાલીમાં એક વખત સ્રીઓ સફેદ પોશાકમાં શોગ રાખતાં હતાં, અને મરદોનો પોશાક એ વખતે ભુરા અને ઘંઊના રંગનો હતો. ચીનમાં એ પરસંગે સફેદ પોશાક પેહરેછે. તુરકસથાન, સીરીયા અને આરમીનીયામાં આકાસને મલતો આસમાંની રંગ, અને ઈજીપત અથવા મીસર દેશમાં પીલો અથવા કરમાઈ ગયેલાં પાંતરાંના રંગનો પોશાક શોગની નીશાંની દાખલ પેહરેછે. ઈથીયોપીયન હબસીઓ રાખના જેવા રંગનો અને યુરોપના રેહવાસીઓ કાલા રંગનો પોશાક એ વખતને બેસતો સમજી પેહરેછે.

આ જુદી જુદી જાતનો રંગ ગંમગીની બતલાવા માટે પસંદ કરવામાં, દરએક જાતે કાંઈક સુચના અથવા અરથ પોતાના મતને મલતો રાખીયો હતો. સફેદ એ ચોખાઈ અને પવીતરાઈની નીશાંનછે; આસમાંની બલુ; એ મરણ પછે આપણે જે જગામાં જવાને પસંદ કરીયે છેયે તે બતલાવેછે; પીલો રંગ અથવા કરમાઈ ગયલાં પાતરાંનો રંગ બતલાવેછે, કે મોહોત એ માણસની આશાનો અંતછે અને માણસ પાંતરાંની પેઠે કરમાઈને પડેછે; રાખના જેવો રંગ જમીન જેમાં મુવેલાં માણસો રેહેછે તે બતલાવેછે, અને કાળો, એ જીંદેગીની હસતી નાબુદ થયેલી બતલાવેછે, કેમકે જાંહાં હસતી હોતી નથી તાંહાં સઘું કાળુંછે.

શોગનો પોશાક એ ઊપરથી માલમ પડેછે કે દરએક નીઆત જાત વાળાઓ પોતાના વીચારને મળતો અને ચાલતા આવેલા રવઈયા મુજબ રાખેછે.

રાની મરઘો.

વાહા ! શું સુંદર પક્ષીછે; તેનું કદ એક સાધારણ મરઘાના જેટલું છે, પણ જુવો તેની પુછડી; તે તેના બદનના કરતાં પાંચ છ ઘણી લાંબીછે. વળી તે પુછડી તપાસો; તેની ઊપર પુશકળ આડા પટા માલમ પડેછે. આ ચીતરમાં એ પક્ષીનો રંગ આપીયો નથી પણ તેના ખરા રંગનું બેયાન વાંચીને તમે અચરત થશો. તેના માથા ઊપર સફેદ પીછની માંજરછે અને

સાગનું ઝાડ.

દરએક દેશ, ગાંમ અને ખંડની મોહોટાઈ તાંહાંની આબાદાંની ઊપર આધાર રાખેછે. જેમ એક જગા આબાદ હોય, તેમ તાંહાંનાં રેહવાસીઓનાં મનની હાલત પણ આબાદ હોયતો, પછે તે બખશેશની ખુબી પીછાંની શકાયેછે. . ખુદરત હમેશાં સંધે શમતોલ રાખેછે; એક દેશને, કીમતી/પેદાસ ધાતુમાં આપી હોયતો બીજા દેશને વનસપતીમાં આપશે; તરીજાને ઊપયોગી જાંનવરોમાં આપશે; એ પરમાંણે એ છુટા હાથનો બખશનાર જુદી જુદી રીતથી શમતોલ રાખેછે.

યુરોપ તથા અમેરીકાખંડનાં લોકો પોતાનાં ઓક જાહાડથી એટલાંતો મગરૂરછે, કે તેની તારીફ અને સીફત તેઓની ઘણી ખરી ચોપડીમાં દીઠામાં આવેછે. તાંહાંનાં કવેસરો વટીક શાહેરી જહનુનમાં આવીને તેની બેહદ સીફત ગાઈછે, તે એટલા સુધી કે દુનીયામાં હમારા ઓકની બરોબરી કોયું લાકડું કરી શકનારછે? આપણે એશીયાખંડનાં રેહવાસી તરીકે નમનતાઈથી જવાબ આપી, સરમાવીએ છૈયે કે "સાહેબ, હમારૂં સાગલી લાકડું જેના ગુણ હમણાજ તમો પીછાનવા લાગાછો અને તે તમારાં ઓકની બરોબરી તો શું, પણ કેટલેક દરજજે સરસ માલમ પડીયુંછે."

સાગ એ ગરમ દેશનું ઝાડછે. એશીયાખંડના પરવતોની બાજુમાં તેમજ મેદાંનોમાં એ ઝાડના જંગલો લાગેલાંછે. ઘણું કરીને એ મલબાર કોસટે, તરાવનકોર, સીલાંન, જાવા અને પેગુ તથા મોલમીન ખાતે સરસ જાતીનું ગલી આવેછે. એ ઝાડ કદમાં ઘણું ઊંચું અને સીધું, ગાંઠ વગરનું તેમજ ઘેરાવામાં પણ મોહોટું હોયેછે. એના પાંતરાં હીંદુઓ જે પતરાવલોમાં જમન ખાયેછે તેટલાં મોહટાં હોયેછે. એ ઝાડમાં એક ખાસ ગુણ એવોછે, કે જેથી બારીક જાંનવરો તેને બીજાં ઝાડોની પેઠે ખરાબ કરી શકતાં નથી. એના કદનું બીજું કોઈબી જાતનું લાકડું ચીવટ, મકંમ અને મજબુતપણામાં એની બરોબરી કરી શકતું નથી; અને એની ઊપર સેહલાઈથી સડો પણ લાગુ પડતો નથી. ટકાઊપણામાં પણ એની બરોબરીનું કોઈ લાકડું માલમ પડીયું નથી અને તેને વાસ્તે એવું કારણ જણાવીયુંછે કે એમાં તેલ જેવી ચીજ વધારે હોયેછે.

સંધા સાગ કાંઈ એકજ જાતીના મળી આવતાં નથી; પણ જેવી જગામાં તે ઊગેછે તે માંફક તેનામાં હેરફેર હોયેછે. નીચી અને પાંણી વાળી જગામાં જે સાગ ઊગેછે તેના લાકડાં હલકી જાતના માલમ પડીયાંછે. એ હલકાં લાકડાં ખબરાયેળાં, બારીક છીદરવાળાં અને વધારે છુટા સાકા અથવા રેસાદાર હોયછે. એવાં એક કીઊબીક ફુટ લાકડાંનું વજન સારી રીતે પકાવેલા પછે (૪૨) રતલ ગણેઆમાં આવેછે, પણ સુકી અને ઊંચી જગામાં ઊગેલાં સરસ સાગનો એટલોજ કટકો વજનમાં આસરે (૪૫ થીતે ૫૨) રતલ સુધી ઊતરેછે.

પેગુ ખાતેથી જેટલું સાગ આવેછે તે ટાંનગા અને ઈરાવદીના જંગલોમાંથી મળી આવેછે; પણ એ બેમાંથી ટાંનગા ખાતેનું લાકડું સરસછે, કેમકે એ જંગલની જગા ઊંચી અને સુકીછે, પણ ઈરાવદીની જગા હમેશાં પાંણીવાળી રેહેછે અને વરસના એક વખતમાં તાંહાં એટલુંતો પાંણી થાયેછે કે પાડી નાખેલાં ઝાડો તેમાં તરતાં થઈ જાયેછે.

બરમાંના લોકો સાગના તેમાં અકસર કરીને સીધાં કદના ઝાડોને ચીરા તથા ખોહ પાડેછે અને તે મધેથી વારનીસ અથવા તેલ કાહાડેછે; તેને તેઓ ઘણુંજ ઊતમ ગણેછે અને પોતાના દેહરાં અને મંદીરો રૂત તથા હવાની અસરથી ખરાબ નહી થઈ જાયે એટલા માટે એ વારનીસ લગાડેછે. આ મંદીરો ઘણું કરીને જમીનની અંદર દુબતાં બાંધેછે અને તેને માટે એ લોકો આ ચીરા પાડી તેલ કાહાડી લીધેલાં સાગ વાપડતા નથી પણ અખન વેચેછે; કેમકે તેઓ એવું માનેછે કે એકવાર તેલ કાહાડી લીધા પછે સાગ મજબુત અને ટકાઊ રેહતું નથી. આવી રીતે જમીનની અંદર બાંધેલાં દેહરાંના સાગલી લાકડાં એક સેંહકડા સુધી જેમના તેમ માલમ પડીયાંછે.

સાગના લાકડાંની જે ચાહીયે તે ચીજ બનેછે. ઘેર સંગારનો સામાન તેમજ ઘેરને ટેકવનાર થાંભ, બાલ, બારવતીયા તથા મોટાં મોટાં વાંહાંણો તથા મનવારો એ લાકડાંના બનેછે. જોકે વેલાતી વાંહાંણો ઓકના લાકડાંના બનેછે, તોબી વેલાતવાળાઓ વાહાણના કેટલાક ભાગોમાં સાગ વાપડેછે. સાગલી વાંહાંણો જે હીંદુસથાન ખાતે બંધાયાંછે તે એટલાંતો મજબુત અને ટકાઊ માલમ પડીયાંછે કે તરીસથી પચાસ વરસ

આમાં પરકાશતાં ગરેટ બરીટનના હીમંતવાન દીકરાઓ એ, પોતાના જાંન માલની દરકાર ન કરતે, જારે નાઈલ નદીના મુળ વીશે શોધ કરવાને, દેશ નીકાલ થઈ, જંગલીઓના વનમાં ફરી, બલતા સુરીઅના તાપ હેઠલ તપી, અનેક જાતની હેનગારી અને ભુખમરો ભોગવી, તરેવાર યતન અમલમાં આંણીઆછે, તારે તમો શું એટલા બેદરકાર પણ થશો કે તે વીશે કંઈ પણ લખાય તે વાંચવાને જરૂર જેવું ન સમજો ? વાંચનાર, એવી બેપરવાઈ હવે આપણને ન છાજે. તારે સાંભલો, કે એક ઈંગરેજ મરદ અને તેની બાયડીએ નાઈલ નદીના મુળનો શોધ કરવાને શું જેહમત એંચીછે.

નાઈલ નદી, જેના નીરમળ પાણીની વખાણ તરેવાર મુસાફરો કરી ગયાછે, જેના આશીરવાદથી મીસર તથા હબસીના દેશ ફળવંત અને તાજાં રેહછે; જેના પરતાપથી જોસેફ પોતાના ભાઈબંદ અને જાત ભાઈઓ, જે દુકાળના મારીઆ નાહસી આવીઆ હતા, તેઓને પુરતું ખાણું આપી શકીઓ હતો; જેના ધોત માઈલોના માઈલથી પડતા સંભલાયછે; અને જે હજારો વરસ થયાં દુનીઆમાં જાણીતીછે; તેનુ મુળ હજુ સુધી અજાણીઉં રહીઉં હતું, અને તેના સોધનું માન ગરેટ બરીટનના તરણ સપુત, નામે "સપીક", "ગરાંટ" અને "બેકર" ને મલીઉં છે. આફરીકાનો મોટો ભાગ હજુર આપણને અજાણીઓ છે, તીઆંનાં લોકોની વસતી, તેઓના રેવાજ, તેઓની ચાલચલણ હજુર આપણને માલમ નથી પડી. પણ આગલ જેટલો ભાગ જાણીતો હતો, તેના કરતાં "સપીક," "ગરાંટ" અને "બેકર", ની હીમત, સબુરી, અને હેનગારીથી ઘણો વધારે અનવાલાંમા આવીઓ છે.

હાલ તરત અમે બેકરની મુસાફરીનો ટુક હેવાલ આપવા માંગીએ છેઈએ; કારણ તેની બાયડી કેવી બાહદુરીથી, જંગલી દેશના જંગલમા, પોતાના ધણીની બાજુ રહી, તેના દુઃખ અને સુખનો સરખો ભાગ લેવાને તઈઆર થઈ હતી, તે "સ્રી બોધ" ના વાંચનારને વધારે જાણવા જોગ થઈ પડશે.

બેકર પોતાની બાયડીને લઈને ઈ૦ સ૦ ૧૮૬૧ માં મુસાફરી કરવા નીકલીઓ. એ વખતે ગરાંટ અને સપીક આફરીકામાજ હતા. તીઆં તેઓને જે બનતો મદદ આપવાને તેની ઈચ્છા હતી. તે લખેછે કે "નાઈલ નદીના મુળનો શોધ કરનાર, ઘણાઓ હીમતવાન છતાં, નીશફલ થઈ પાછા આવીઆ હતા, તેથી મારા વીચાર તે વીશે છાપી જાહેર કરવાની મેં મોટાઈ ન લેવા માંગી; પણ મારા દીલમાંતો નીશચપણ- કીધો હતો, કે એ બીકટ કોસમાં ફતેહ પામવું ઈઆ મરવું. જુવાનપણમાંથી ગરમ દેશોનાં જંગલમાં શેકાર કરવાનો મારામા સોખ હતો, તેથી બધી જાતની થાક તથા દુઃખ સેહવાને શીખીઓ હતો અને જીઆરે મેં આફરીકાના નકાશા ઉપર નજર ફેરવી, તારે મારા મનમાં આશા ઉતપન થઈ, કે જે પરમાંણે એક કીડો ગમે તેવાં કડણ અને ટકાઉ લાંકડાને કોતરીને રસતો કરે છે, તેજ પરમાણે મેહનત અને સબુરીથી હું પણ આફરીકાના મધીઅ ભાગમા પેસારો કરૂં."

બેકર, આંગે મજબુત, જાતે સવતંતર, તથા જંગલીઓની રીતભાંતથી વાકેફ હતો; એટલુંજ નહી, પણ પોતાની પાશે પઈસા હતા તથા વખત હતો, જેઓનો ઉપીઓગ પોતાની ધારણા પછવાડે કરવાને તેણે વીચારીઉં હતું. એપરીલ ૧૮૬૧ માં પોતાની બાયડી સાથે કેરોથી તે નીકલીઓ. બેરબર આવીઆ પછી, તેને માલમ પડીઉં, કે આરબ લોકોની બાશા તેને શીખીઆ વીના ચાલે નહી. તેથી તીઆં એક વરસ સુધી રહી, તેનો અભીઆશ કીધો અને તેજ વખતે વલી નાઈલ નદીમા અબસીના દેશમાંથી જે સાખાઓ આવી મલેછે, તેની શોધ કીધી. બરાબર એક વરસ પછી એ ખારતુમમાં આવી પોંહચીઓ. તીઆં પોતાની સાથે ૪૫ હથીઆરવાલાં માણસો, ૪૦ ખલાસીઓ અને બીજા ચાકરો મલી ૯૬ માણસોનો કાફલો લીધો. ગોનદોકોરો પોંહચવાને ૫૦ દીવસનો રસતો હતો; પણ ખલાસીઓને તીઆંથી પાછુ ફરવું હતું, તેથી ચાર મહીના ચાલે એટલી ખોરાકી સાથે લીધી હતી. ૨૧ ગધેડા, ૪ ઘોડા, ૪૦૦ બુશલ અનાજ, મણી, ચીરણ, પીતલના તાર અને એવીજ બીજી ચીજો સાથે રાખી હતી. એ બધું તરણ વાહણમાં ભરી કુચ કરવામાં આવી.

છ અઠવાડીઆં સુધી એઓએ નદીમાં મુસાફરી કીધી, એ બધો વખત એઓ વેરાન અને જંગલ શીવાએ બીજું કાંઈ જોવા પામીઆ નહી. બેકર કેહછે કે એ આખી જગા જાણે "ડાંસોનુ બેહસત અને આદમીનુ દોજખ" હોય તેવું લાગતું હતું. . ગોનદોકોરો આવી પોંહચીઆ પછી બેકરના ૪૫) માણસો બલવો કરવાના ચીનહો દેખાડવા લાગીઆં. બેકરે અને તેની બાયડીએ એક વખત તો ટંટો થતો અટકાવીઓ, અને તારપછી તેઓ હાથીદાંતના વેપારીઓના કાફલાઓની ગોનદોકોરોમાં વાટ જોતાં હતાં; તેવાંમાં તેઓને ખબર મલી, કે તેવો એક કાફલો તે ગાંમમાં આવી પોંહચીઓ હતો, અને તેની સાથે બે ગોરાં માણસો હતાં. બેકર તેથી ઉલટથી તેઓને લેવાને દોડીઓ અને જોએચ તો પેલા બે ગોરા માણસો "સપીક" અને "ગરાંટ" હતા. જેથી તેઓમાં અતીશય આનંદ ઉતપન થયો, અને વધારે એમ થયો, કે તેઓ નાઈલ નદીનુ મુલ એક તલાવમાં છે એવો શોધ કરી પાછા ફરીઆ હતા. એ તલાવનુ નામ તેઓએ "વીકટોરીઆ નપાનઝા" આપીઉં હતું. પણ જારે નાઈલ નદીનુ મુલ હાથ લાગીઉં, તારે હવે બેકરને તાંહા જવાની રંજ શા માટે એંચવી જોઈએ ? બેકરને વાસતે હજુર કામ બાકી રહીઉં હતું સપીક અને ગરાંટે મોટી હેનગારીથી વીકટોરીઆ નંયાનઝા, શોધીઆ પછી, પાછા ફરતી વખતે તેઓને માલમ પડીઉં કે નાઈલ બીજો પશ્ચીમ તરફ રસતો ધરેઓ હતો, તાંહા તેઓ થાક અને હેરાનગતીના મારેઆ જઈ શકીઆ નહી, માટે તેઓએ બેકરને જવા કહેઉં કે જેથી નાઈલ નદીના મુલ વીશે જે શક રહેઓ હતો, તે દુર થાય. સપીકે બેકરને કએ રસતે અને કેમ જવું, કીઆં ઠેકાણુ કરવું, કેવા માણસોની સાથે તેને કામ પડશે, તે બધું સમજાવીઉં અને થોડા દીવસ સાથે રહેઆ પછી તેઓ છુટા પડીઆ.

બેકરે એક તુરકી વેપારીના કાફલા સાથે જવાનો બંદોબસ્ત કીધો. એક બાજુ તે એવો બંદોબસ્ત કરતો હતો, અને બીજી બાજુ તેના માણસો તેને મારી નાખી લુટી લેવાનો મનસુબો કરતાં હતાં. તેના પંદર હથીઆરવાલાં માણસો તેની સામે થયાં; તેઓને જેર કરવાને માતર તે પોતે, તેની હીમતવાન બાયડી, એક નીમકહલાલ હબસી, અને એક વફાદાર ચાકર શીવાએ બીજું કોઈ મદદે આવીઉં નહી. તોપણ બેકર તેઓપર ફાવી શકીઓ અને પછી તેઓને ચાકરીથી બરતરફ કીધા. એજ વખતે પેલો તુરકી વેપારી બેકરને મુકી આગલ ચાલતો થયો.

બેકરે બીજા વેપારી સાથે જવાનો બંદોબસ્ત કરવાની ખુશી દેખાડી, પણ તે કાફલાએ પણ તેને સાથે લેવાને ના પાડી, બેકરને તેથી મોટી ચીંતા આવી પડી. હવે કરવું શું? તે કેહેછે કે "અમે નીરાશ થઈ ગયાં; આટલી મેહનત અને ખરચથી કરેલી મુસાફરીની ગોઠવણ નકામી થઈ પડી હતી, જેઓને મારો તથા સામાનનો બચાવ કરવાને રાખીઆ હતા, તેઓજ મારી સામને થયા, એટલુંજ નહી, મારાંજ માણસો મારૂં ખુન કરવાને ગોઠવણ કરતા હતા. મારે પોતાને વાસતે મને ઘણી ફીકર ન હતી; પણ મારી ધણીઆણી મારી સાથે હતી, તે વીશે મને અતીશય ચીનતા હતી. મારાં મરણ પછી તેણીનુ આ જંગલીઓ વચ્ચે શું થશે, તેનો વીચાર માતર કરતાં મારાં દીલમાં કમકમાટ અને કાંટા ભોંકાતા હતા. મારી બાયડીને પણ મારા જેવાજ વીચાર આવતા હતા; પણ તેણીએ મારી કોશેસમાં મેં ફતેહ પામવાનો ઠરાવ જોઈ, કોઈ પણ વખતે મને પાછો ફરવાની સલાહ ન આપી હતી." આખરે બેકરને પેલાં બલવાખોર માણસો સાથે લેવાની જરૂર પડી, અને ધણી ધણીઆણી માતર એક વીસવાશુ અબસી તથા એક વફાદાર છોકરા શીવાએ બાકીના ફીતુરી લોકની સાથે આગલ વધીઆં.

તરણ ચાર દીવસની કુચ પછી, ઈલીરીઆમા તેઓ આવી પોંહચીઆં; તાર પછી આગલ વધવું કેમ, તેનો વીચાર પડીઓ, તેઓને ભોમીઆની જરૂર હતી, પણ તેઓના પોતાના માણસોતો એવીજ તક જોતાં હતાં, કે કીઆરે લાગ ફાવે કે કોઈ જંગલમાં તેઓને એખલાં નાંખી અથવા મારી નાંખી રસતો કાપે. આખેર પેલા વેપારીનો કાફલો જે તેઓની પછવાડે આવી લાગો તેને ફરીથી અરજ કરવાને બેકરની બાયડીએ તેને કહીઉં; પણ બેકર 'નીચું' લાગશે એમ સમજી કંઈ ન બોલીઓ, તેથી પેલી હીમતવાન સ્ત્રીએ પોતે પેલા વેપારીને બોલાવીઓ, અને તરેવાર ભેટ અને મીઠી વાતોથી તેને સમજાવીઓ. આ કાફલા સાથે સમજુતી થવાથી, બેકર તેઓની સાથે કુચ કરવાને તઈઆર થયો, પણ તેના માણસો સામે થયાં, તેઓમાનો એક જે આગેવાની કરતો હતો, તે બંદુક લઈ બેકરની સાંમે આવી ઉભો, અને તેનો હોકમ માનવાને સાફ ના પાડીઉં, અને બધાં માણસો થંભ થઈને તેની પછવાડે ઉભાં. બેકરે જોયું કે આએ વખત જીવવાનો કે મરવાનો હતો, તેથી એકદમ જઈને પેલા આગેવાનને એવોતો જપાટો લગાવીઓ કે તે બેશુધ થઈ પડીઓ, અને તેના હાથમાની બંદુક દુર જઈ પડી. તાર પછી બીજાં માણસોપર જેવો તે દોડેછે, તેવાંજ તેઓ તરતજ કામે વલગીઆં અને એકવાર ફરીથી કુચ કરવાની તઈઆરી કીધી. તેઓ રસતામા કેટલીક અડચણ ભોગવી, લટુકા દેશમા આવી પોંહચીઆ. એ દેશ ગોનદોકોરોથી ૧૦૦) માઈલ દુર છે, અહીઆં છ અઠવાડીઆં સુધી પોતાની સાથના કાફલાને લીધે રેહવું પડીઉં. હીઆં એક જંગલી સરદાર નામે "કોમરેરો" સાથ તેને ઓલખાણ થઈ. તે જીવ શું ચીજછે, તે સમજતો નહી હતો, તે પુછતો હતો કે "મોહત પછી તે જીવતર કેવું હોય? શું મુએલું માણસ ઘોરમાંથી અપોતી મેલે કદી નીકલી શકે?" તે કેહતો કે "બધાં સારાં અને ખરાબ માણસો એકસરખાં મરેછે; ઘણાખરાં બધાં લોક ખરાબ હોયછે; તેઓ જો જોરાવર હોયછે, તો નાતવાનપર ફાવી શકેછે, સારાં માણસો બધાં નાતવાન હોયછે, તેઓ સારાં હોયછે, કારણ તેઓ જોરાવર માણસોપર ફાવી શકતાં નથી!" એ સરદારની બેહન હતી તેણીએ મીસીસ બેકરને ભલામણ કીધી કે "જો તે નીચલા જડબાંના આગલ દેખાતા ચાર દાંત પડાવી નખાવે, બાલને લાલ રંગ આપે અને નીચલા હોટમા નાકું પાડી, મોટા સુઈઆ જેવી નથ પેહરે તો તેણીની ખુબસુરતી વધેઆ વીના રેહ નહી!"

લટુકામાંથી ઓઆ તરફ કુચ કીધા પછી, તીઆં એક "કામીબા" નામના સરદાર સાથે ઓલખાણ થઈ. લોકો તેની પાસે વરસાદ માંગતાં હતાં, અને તે જાણે વરસાદ ખરેખર આપતો હોય તેવો દાવો કરતો હતો. લોકો એને તરેવાર ભેટ આપતાં હતાં, અને એના ઉપર પકો ભરોસો રાખતાં હતાં; કોઈ વખતે જો વરસાદ નહી આવતો, તો તેઓ બધાં એની પાસે જઈ અરજ કરતાં અને જાણે તેજ અટકાવતો હોય તેમ તેને નજરાણું આપી સમજાવતાં હતાં. ઓઓમા એઓને ચોમાસું કાહડવું પડીઉં, એ જગા વરસાદને લીધે એવીતો સરદ મારી ગઈ હતી, કે બેકર પોતે તાવથી હેરાન થવા લાગો, તેનું બધું જોર જતું રહીઉં અને રાત અને દાહડો ફીકરમાં પડીઓ, કે રખેને હું મરૂં અને મારી બાયડી આ જંગલીઓના હાથમાં આવી પડે.

એવી હેરાનગતી પછી, જાનેવારીમા તેઓએ પાછી કુચ કરવા માંડી, પણ તેટલા વખતમાં તેનો સરનજામ ઘણો કમી થયો હતો અને આખેર તેઓને એક બલદની પીઠપર મુસાફરી કરવી પડી. રસતામાં તેઓના કેટલાક હેલકરીઓ તેઓની જરૂરીઆતનો સામાન હતો, તે પણ લઈ નાહસી ગયા. એવી હાલતમાં તેઓ કામરાસીના રાજમાં આવી પોંહચીઆ. હીઆંથી બેકરને નાઈલનુ મુળ શોધવાની ફરજ પડી, કાંએકે સપીકે એ બાજુપર તપાસ ન કીધી હતી. કામરાસી તરેવાર રીતે બેકરની શોધમાં અડચણ નાખવા લાગીઓ, અને કેટલુંક શુધી તેને પોતાના રાજમાં રેહવાની ફરજ પાડી. તીઆં બેઉ બેકર અને મીસીસ બેકર તાવથી હેરાન થવા લાગાં; એથી તેઓની તંદરોસતી ઘણીજ બીગડી અને તદન નાતવાન થઈ ગયાં. તારપછી થોડુંક રહીને કામરાસીની કેટલીક આજીજી કીધાપી, તેણે મદદ કરવાને કહીઉં, તે એટલા શુધી કે તેણે પોતાના આણસોને જેની શોધ બેકર કરતો હતો, તે દેખાડવાને મોકલવાની ગોઠવણ કરવાને ખુશી દેખાડી. બેક

ર કહેછે કે "હવે મેં કામરાસીની કુચ કરવાને રજા માંગી, તેણે ધંડે પેરે જવાબ દીધો કે 'હું મારી કબુલાત પરમાણે તમને તે તલાવ દેખાડવાને તથા "શુહા" મોકલું, પણ તમે તમારી બાયડીને મારી આગલ મુકી જવી જોઈએ!' મને માલમ પડીઉં કે કામરાસી દગો રમેછે; માટે મેં તેની નજદીક બંદુક ધરી અને કહીઉં કે જો તું એમ ફરીથી બોલશે તો આએ બંદુકથી તારો જાત લેવશ અને તારાં માણસો કદી પણ તારો બંચાવ કરી શકશે નહી. મારી બાયડીને પણ ગુસસો લાગો, તેથી તેણે ઉઠીને અરબીમાં મોટુ ભાશાણ કીધું. કામરાસી ઘબરાયો અને બોલીઓ કે 'ગુસસે ના થાઓ. મારી મરજી તમને દુખ આપવાની ન હતી; તમને જોઈએ તો મારી બાપડીઓમાની એક બાપડી આપું, તેમજ મેં ધારીઉં કે તમે તમારી મને આપવાને કંઈ અડચણ જેવું જોશો નહી! મારો તો એવો ચાલછે કે મારી ભેટ કરનારને સારી સારી બાયડીઓ આપવી, અને હું સમજીઓ કે તમેબી તેમ કરશો! ચાલો, નહીતો એટલી ગડબડ ના કરો. હું ફરીથી એવી શે બોલનાર નથી."

બેકર પાછો આગલ વધીઓ. તેવામાં વલી બીજી વધારે આફત આવી પડી, બાહદુર મીસીસ બેકરને એકાએક લુ લાગી, તેથી બેસુધ થઈ પડી; તેણીને મુરદાંની માફક ખાટલાપર નાખી મંજલ કરવી પડી; આખો દીવસ બેકર તેણીની પડોસમાં રહી સાથે પગે મંજલ કાપતો; અને આખી રાત જાગી તેણીની પડોસમાં ચોકી કરતો, તે પોતે આગે ઘણોજ નખાઈ ગયો હતો; તોએ સાત દીવસ રાત અને દાહડો ઉજાગરો અને થાક ભોગવી, એ બધો વખત મીસીસ બેકર વગર બોલવે કે ચાલવે બેસુધ પડી રહી, આખરે બેકરે પોતાની હીમતવાન અને ખરેખરા દુ:ખ સુખના સાથીની આશા છોડી. એક સાંજના એક ગામડાંમાં જઈ પોંહચીઆં, તીઆં તેના માણસો પેલી ભલી સ્ત્રીની ઘોર ખોદવા મંડીઆ. 'તેજ રાતના બેકર ઉજાગરા અને થાકથી કુદરતની સાંમે નહી થઈ શકીઓ, તે ઉંઘમાં પડીઓ, જારે જાગરૂત થયો, તારે ઝટકીને ઉઠીઓ અને મનામા પસતાવા લાગો, કે જારે તે એમ આશાએસ ભોગવતો હતો, તેવામાં તેની ધણીઆંણીનો પરાણ ગયો હશે, પણ તે કેહેછે કે "જારે જરા પણ આશા ન રહી હતી, તારે ખોદાએ ઇઆરી આપી. તે વખતનો ઉપકાર મારાં દીલમાં કેવો વશીઓ તેનું બયાન મારીથી થઈ શકતું નથી." મીસીસ બેકર એક અઠવાડીઉં ઉપર બેસુધ પડી રહેઆ પછી, પાછી સુધીમાં આવી હતી.

આવી રીતના બંચાવ પછી, તેઓ તરણ દીવસની મંજલ કાપી રહેઆ પછી, જેની ધોધમાં ગયાં હતાં, તે નજરે પડીઉં. જે નાઈલનું બીજું મુળ બાકી રહીઉં હતું, તે "લુટાંઝીજ" નામના તલાવમાં હતું. તે તલાવ આગલ જઈ પોંહચીઆથી મીસતર અને મીસીસ બેકરને અતીશય આનંદ ઉતપન થયો.

'એ વખતના ઉતપન થતા વીચારનું રંગીન બયાન બેકર આપેછે; પણ અમે દલગીર છઈએ કે તે તથા બીજી કેટલીએક જાણવા જોગ ગુજરેલી બીના તથા આફત તથા નાઈલને લગતી ભુગોલની તવારીખ, લંબાણ થવાને લીધે, અમને મેલી દેવી પડીછે.

એવાં જંગલ અને જંગલીઓમાં પોતાના જાનની દરકાર ન કરવે, એક માણસ હીમત ચલાવે તેથી આપણે હેરત પાંમીઆ વીના ન રહીએ, તો એક સ્ત્રી તેવી રંજમાં પોતાના ધણીની બાજુ રેહવાની બાહદુરી દેખડાવે, તારે તો આપણે શું કહીએ! ખરેખર ધનીઅ હોજો એવા ઈંગલંડના દીકરાને! પણ વધારે ધનીઅ હોજો તે દીકરીને, કે જે પોતાના ધણીની સાથ તન, મન અને ધનની દરકાર ન કરવે, સરખો દુ:ખ અને સુખનો ભાગ લેવાને તઈઆર હોએ!!

એક મરણ પાંમેલાં આદમીનો પેગામ.

જે શખસ અઝાનમાં મરણ પાંમીઓ, તેની ચે લખેલો પેગામ પોતાના દોસત આસનાવને દીલાસો દેવાને મોકલેછે.

અકીનદાર દોસતો! મારૂં શરીર ફીકું, થંડુગાર અને જડ થઈ પડીરૂંછે, તે હું જાણુંછું તમે તેને કહોછો, કે "અબદુલા મરણ પાંમીઓ છે!" તેના માંથાં અને પગ આગલ તમો રડોછો, તમારા પડતાં આંસુ હું જોઊંછું, તમારી હાએ અફસોસ અને દુવા બંદગી સાંભલુંછું, તોએ મને હસવુ આવેછે, અને હવાની લેહકીમા આએ રીતે બોલુંછું, "જે ચીજને તમે ખોશો દેઓછો, તે કંઈ હું નથી, તમારી ગમગીની બંધ કરો, અને પેલી ચીજને પડી રેહવા દેઓ, તે ચીજ એક વખત મારી હતી, પણ હાલ તે કંઈ હું નથી!"

મેહરબાન દોસતો! જે ચીજને ઓરતો નહવાડી ધોવાડીને ઘોરના છેલાં બીછાનાને વાસતે તઈઆર કરેછે, તે માતર એક ઝુપડી હતી, કે જેને હમણા હું તજુંછું; તે એક પોસાક હતો, કે જે હવે મુને છાજતો નથી; તે એક પીંજરૂં હતું, જેમાંથી એક પક્ષીની માફક મારૂં રૂહુ ઊડી ગયુંછે. ઝુપડાંને શું કરવા ચાહોછો? તેમાંના વશનારને ચાહો; પોસાકને શું કરવા ચાહોછો? તેના પેહરનારને ચાહો. પીંજરૂં, જે ઓકાબને કેદી કરી, ખુબસુરત સેતારાથી દુર રાખેછે, તેને શા માટે ચાહોછો? ઓકાબના દીલપસંદ પીછાંના ઝલકાટને ચાહો.

'દીલદાર દોસતો! દાહાપણ ધરો, અને તરતજ રડતી આંખોને લુછીને સુકી કરો! જે ચીજને તમે ગેહનપર નાખી ઊંચકોછો, તેની ઊપર એક આંસુની જરૂર નથી. એતો માતર દરીઆમાંની સીપછે,

કે જેમાંથી કીમતી મોતી ખરી પડીઊંછે. સીપ કંઈ કામની નથી—તેને પડી રેહવા દો—મોતી—રૂહ—જે ખરેખર કીમતી હતું—તેતો હીંઆં છે! પેલું તો એક કાદવનું વાસણ છે, જેમાં ખોદાએ પોતાની તીજોરીમાંનું ઝવેર—મન—જે તેની ઊપર પેઆર રાખતું હતું તે બંધ કીધું હતું. તેને પડી રેહવા દો! સુનાની સાથની લપેટાએલી ધુલને ધુલ સાથે મલી જવાદો, જારે સુનું પોતે તેની તીજોરીમાં જાયછે તારે!

ખોદાવંદ ખોદા! નેક ખોદા! કીરતીવાન ખોદા! તારી દુનીઆંની હવે સમજણ પડેછે! આગલ જે ગેબી લાગતું હતું, તે હવે જાણીતું થયુંછે! તો એ તમો, બેઅકલી દોસતો, રડોછો, કે જે વખતે જેને તમે મુએલો ગણો છો, તે શબદોથી નહી વખાણી શકાય તેવાં સુખ સાથે જીવેછે અને તમને ચાહેછે. જે રોશનીથી તમે જુઓછો, તે રોશનીમાંથી હું ગુમતો થયો છું ખરો, પણ જે રોશની તમે જોઈ શકતાં નથી, તે રોશનીમાં હું જો હસતનું સુખ અને હમેશની જીંદગી ભોગવુંછું, અને એવી આસીરવાદથી ભરપુર જે જીંદગી હું જોઊંછું, તે કંઈ માતર સપનો અથવા કલપના જેવી ચીજ નથી. તમે વીચારોછો, તેના કરતાં વધારે, ખરૂં ખાણું પીણું અમને મલેછે; ઝલકતાં સુનેરી પીઆલાંમાંથી અમે મદીરા પીજીએછે અને ખોદાના બનાવેલા ખોરાકનો નાસતો કરીએછે; પણ તે મદીરા અને ખાણું બંને એકજ જગામાંથી નીકલેછે અને તે બેહસતનુ નીતરૂં દુધ કેહવાયછે. હું બોલુછું તે જો તમે સાંભલતાં હોવ; તો તેના માયનાની તમને જરાએ સમજણ પડેછે કે નહી? હું જે બોલુંછું તે એક અથવા બેને વાસતે; બીજાઓ પણ જલદીથી શીખસે.

આબાદ હોજો દોસતો! હું તમારા ચેહરાથી એક કદમ દુર ગયોછું, કે જે એક પલનો રસતોછે, જીયાં હુંછું, તીયાં જારે તમે આવશો, તારે તમે પણ અજાએબ થશો, કે તમે શા મારે રડતાં હતાં. તે વખતે ખરી રોશનીના પરકાશથી તમે જોસો કે સરવે ચીજ હીઆં છે અને તીયાંતો કાંઈજ નથી. જો તમારી ખુશી હોય, તો હજુ પણ રડો—પણ તડકાં પછી શીરૂં છેજ—મારે મોહોતને વાસતે ના રડો; કારણ મોહત એટલે શું, તે હવે હું સમજુંછું. મોહત એક દમ લેવાની હવા છે, કે જેથી આપણા રૂહને સઊથી સરસ જીંદગી, જે અમર છે, તે મલેછે.

ખાતર જમાં રાખજો! કે ખોદાની દરગાહમાંથી સરવે ચીજ પરીતી ભરેલી દેખાયછે. ઊમેદ મજબુત ધરજો, અને તમારાં ઘર આગલ હીમતથી આવજો. એ ઘરના સુખાકારી ભરેલા દરવાજામાંથી, હું તમને, આદમી દાખલ નહી, પણ પીંજરાંમાંથી નાહસી જવાની તજવીજ કરતાં રૂહ દાખલ જોઊંછું, કે જે રૂહ આખરે એવાંતો ખુશ આરામમાં આવી પડશે કે જેની વખાણ કદી થઈ શકે નહી. ખોદાવંદ ખોદા! ખોદા તારા શીવાએ બીજો કોઈ ખોદા નથી! તુંજ ખોદા! તુંજ હંમેશનો ખોદા!

જે ધણી આઝાનમાં મરણ પાંમીઓ, તેણે ઊપલો સંદેસો તેની કબર કરનારને આપીઓ હતો.

પરચુટણ.

ચોરીના અનીઆવ ઉપરથી એક નીરદોશ છોકરી ફાંસી ગઈ—ધુનેગારોને સજા કરવામાં કેટલી સાવચેતી વાપરવી જોઈએ તે નીચે આપેલા દાખલા ઉપરથી માલમ પડી આવશે.

પેરીસ સેહેરના એક ઘરમાંથી વારેઘડીએ પઈસા ચોરાએ પણ તેનો કસસો પતતો લાગે નહી. તે ઘરમાં એક કુટુંબ વસતુ હતું અને તે કુટુંબમાં એક છોકરી ચાકરડી દાખલ કામ કરતી હતી. શક ગીઆ ઉપરથી તે છોકરીની પેટી કે જેની કુચી પણ તે પોતેજ રાખતી હતી તે પેટી એક દીવસે ઉઘાડી જોઈ. તેમાંથી ચોરાએલા પઈસા મલી આવીઆ, તે ઉપરથી પેલી છોકરીની તપાસ થાઈ. તે બીચારી નીરદોશ હતી, તેને જાહેર કીધું કે તે બેધુનાહ છે, તોપણ તેનાં ઉપર ધુનાહ સાબેત થાએઓ અને તે વખતના રવઈઆ પરમાણે તેને મોતની સજા કરવાનો હોકમ થએઓ—છેલે તેને ફાંસી પણ દીધી.

એટલુ થએઆ બાદબી પેલાં ઘેરમાં આગલનીજ મુવાફેક ચોરીતો થવાજ લાગી! ફરી ફરીને પેલી પેટી ઉઘાડીને જોઈતો ચોરાએલા પઈસાબી તેમાંજ આવીને પડેલા! તે ઉપરથી વધારે શક ગીઓ અને વધારે તલાસ રાખી. છેલે એક દીવસે એવુ માલમ પડીઉ કે તે ઘેરમાં એક પાલેલો કાગડો હતો તે પઈસા ચોરી ચોરીને પેટીની બાજુએ એક બોંક હતું તેમાંથી પેટીમાં નાખતો હતો. આ એ બનાવ એક આદમીએ પોતાની નજરે જોએઓ, અને સરવેની ખાતરી કરી આપી કે પેલી બીચારી દાસી જે ચોરીના અનીઆવને મારે ફાંસી ગઈ તે, તે અનીઆવથી બીલકુલ નીરદોશ હતી.

રાંણી આનનાં રાજમાં મોહટાં અને માતબર ખાંનદાંનોની રીઓમાં એક એવો રેવાજ ચાલુ હતો કે કોઈબી ખબર અંતર પુછેતો તેવો તંનદરોસતી ભરેલાં નથી એ

વો હમેશાં જવાબ આપતાં. આ રસમને સીબર નાંમનાં એક ગરંથકારે "ઓજારી સ્ત્રીઓનો ઉપાય" એવે નાંમનાં ખેલમાં ધીકારી અતીસએ હશી કાહાડીછે.

મારલબરો અમીરની બાએડી આ બાબદમાં એટલીતો ચરી ગઈ હતી કે પોતે જારે બાહેર મુસાફરી કરવા જાયે અને વાતમાં જે "હાટેલ" અથવા જગામાં વાસો કરે તાંહાં રસતામાં સંધે ઘાંસ પંથરાવે કે ગાડી ઘોડાનાં ખખરાટથી હેરાંન નહી થાયે. અને જાંહાં લશકરી ખાતુ હોયે તાંહાંનાં વડાને લખીને વાજું વજાડવાનુ બંધ કરાવે !!!

આપણાં કેટલાંક માંતબરોની બાએડીઓમાં ચીબાં થવાની એક જુદીજ રીતછે, તે એકે રૂમાલની બે આંગલ પોહોલી પટી કરીને કપાલ ઉપર બાંધવી!!

રંગ તથા વારનીસ લગાડેલી જીનશો ઉપર જો દાગ પડીઆ હોયતો ક્લોરોફોરમની દવાઇ લગાડેઆથી તે સાફ થઇ જાયેછે.

ચીંહરાંને ઠેકાંણે કાગલ બનાવવામાં હાલ બાંમણુ વાપડવા માંડીયોછે અને તે પણ ચીંહરાનાં જેવીજ ગરજ સારેછે.

યુનાની ફીલસુફોની કેહેવતો—સઘલામાં પુખત વીચાર જોઇયે. સુપકીદી સારી ચીજછે. આબાદાનીમા મધીયમ અને ખરાબ અવસથામાં દાહાપણથી રેહેજે. મા બાપનો લાયક પુતર થવાને ખંતી રેહેજે. જેમ આબાદાનીમાં તેમ આફતમા તારા દોસતો તરફ એકજ રીતે ચાલજે. તારો વચન હમેશાં પાલજે. કોઈની છુપી વાત ઉઘાડી પાડતોના. તારૂં કમનસીબ લોકોથી છુપાવજે કે તેથી તારા દોસતદાર કોઈ કાલે તુંને ઈયાદ નહી દેવરાવે.

(પેરીઆનડર.)

વેલાતની પોસટ આફીસના ૧૮૬૫ ના વારસીક રીપોરટ ઉપરથી માલમ પડેછે કે ૭૨૦૪૬૦૦૦૦ કાગલ અથવા લાખોટા, ૯૭૨૫૦૦૦૦ ચોપડીએ અને વરતમાન પતરો અને ૧૨૮૦૦૦૦ તરેવાર જાતના નમુનાએ મલી જુમલે ૮૧ કરોર ૮૯ લાખ ૯૦ હજાર ચીજો પોસટ આફીસની મારફતે પસાર થઈ હતી. ઈ. સ. ૧૮૬૪ ના વરસના કરતાં ૧૮૬૫ માં ૪ કરોર ૧૦ લાખ કાગલો વધારે થયાં હતા, અને ૧૮૬૩ ના કરતાં ૧૮૬૪ માં ૩ કરોર ૬૦ લાખ વધારે હતાં. ૧૮૬૫ માની કાગલની મોટી રકમમાંથી ૩૫૧૮૦૪૦ કાગલ પાછાં ફરેઆં હતાં. ૧૨૦૦૦) કાગલો તો વગર સરનામે પોસટમા નાખવામાં આવીઆં હતાં; તેમાથી ૨૯૮ માં રોકડ નાણુ, નોટ, હુંડી તથા ચેક મલીને રૂપીઆ ૩૭૦૦૦ મલીઆ હતા. પોસટ આફીસની નકી પેદાસ એ વરસમા રૂ૧૫૦૦૦૦૦૦) દોડ કરોરની હતી.

રમુજે ફુરસત.

૧ લું—૧, હું આખી દુનીયામાં વસુછું અને સઘળા લોકો મને ઓલખેછે. ૨, હું નથી મરદ કે ઓરત, પણ જનમતી વખતે મારો દેખાવ ઘણો કઠોર રેહેછે, અને ૩, જનમીયા પછે હું તરેહવાર અવતાર લેઉછું. ૪, હું કદમાં ઘણો મોહોટોછુ, પણ રેતીના દાણા જેટલો બારીક પણ થઈ જાઉછું. ૫, હું દરીયામાં વગર અડચણે તરી જાઉંછું, અને ૬, જારે મારા બે હાથ લાંબા કરૂંછુ તારે આખી દુનીયાને ઘેરી લેઉછું. ૭, જોકે મારામાં દંમ નથી, તોપણ હું જીફતા આતસને સજાગરૂ કરૂંછું. ૮, હું ઘરો બાધુછુ અને ૯, હુજ તોડી પણ પાડુછું; અને ૧૦, જો માણસો સમજથી મારી મદદ માગેતો હું ઘરો તુટી પડતાં અટકાવુછું. ૧૧, હું માણસનો દોસત, તેમ દુસમન પણ છુ, અને જેમ સુખ બખસુંછું તેમ દુખી અને પાયામાળ કરૂછું. ૧૨, હું નાતવાનને કુવત આપુંછું, ૧૩, નહીતો તેવોના ઘોર ખોદુછું. ૧૪, હું દરીયા તથા નદી ઉપર મારા બે હાથના ટેકાથી લટકી રહુંછું. ૧૫, મારો બુઢાપો આવેછે ખરો—હું દુબલો થઇ જાઉછુ—મારૂં આંગ ખળરાયલું થાયેછે પણ મને પાછો જુવાન થતાં વાર નથી લાગતો—એ સું ચીજછું તે કેહશો?

૨ જું—એક ગરહસથે એક સ્ત્રી સાથે પરણવાનું માંગણું કીધું, તે ઉપરથી તે સ્ત્રીએ તેને જવાબ લખીયો, તે આ પરમાણે હતો—

"મેહરબાન સાહેબ, હું તમારી પાસેથી કાંઇક ચાહુંછું—તે તમારી લેડે હોયજ નહી અને તેમ વીચારવુંમાં બેહુંદુંછે. જે હુ માગુછ તે કવચીતબી તમે માગો નહી—તે તમારી સાથે હતોબી નહી અને જીવસો તાંહા લગી તમારી જોહેથી તે કદી પણ મળનાર નથી, તોયે પણ જો તમે મને ચાહાતા હોવોતો મેરબાની કરીને મને એ આપો, કાંયેકે હું ખચીતછું કે તમે આપી શકશો."

૩ જું—એક ચીજ ચાલેછે પણ તેને પગ નથી, બોલેછે પણ વાછા નથી, સફેદછે તોબી કેટલીએકવાર કાળુંછે. તેનું બદન બીજોરી, સાફ, સુવાલું, અને ખુબસુરતછે તે જાંનવર નથી તેમ જાહાડ પાનબી નથી તોબી તેની ઉપર કાટા રેહેછે. ગરીબ અને નીરઅપરાધીછે, તોપણ મીજાજ જાયછે તારે બેહુદું કવામાં કાઇ જોતું નથી. એ ખાતું નથી પણ કોઈવાર ચાહે પીએછે તે કોણ તે કહો.

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧ લું—ઇડાં—૩૦૧.—પાવળાનાં ૭ ઈડાં લેખે.

૨ જું—૯૯$\frac{૯૯}{૯૯}$=૧૦૦ અપુરણાંકમાં $\frac{૯૯}{૯૯}$ આવી રીતે બે નવરા આવેછે તારે તે એક ગણાયેછે.

૩ જું—પેયાર (નાંધલાં બાળકથી તે મોટાં માણસ સુધીમાં અરસપરસ પેયાર રેહેછે.)

લાંચ વીશે રાગ સિંધુ.

લાંચમાં જેહની ચાંચ ખુંચે ખરી,
પાંચ † મહાપાપની આય આવે,
ચોરી કરતા હતા લોક જે ચાંચીઆ,
લાંચીઆ તેહની તુલ્ય કહાવે. લાંચમાં૦ ટેક.

લાંચ લેનારની લાજ નથી લોકમાં,
થાય ફિટકાર પોકાર પુઠે;
લાંચ લેનારનુ થાય બદનામ વળી,
લાંચ લેનારને દવ રૂઠે. લાંચમાં૦ ૧

ચોરીને લાંચથી ભીખ જાણો ભલી,
જે વિશે પાપ નથી લાંચ જેવું;
પેટ ન ભરાય તો પાણીથી ફેડીએ,
કદી નહીં કીજીએ કામ એવું. લાંચમાં૦ ૨

આપીઆ હાથ, પગ, અકલ વળી ઈશ્વરે,
તો શું ભારે પડે પેટ ભરવું;
ધરમ રાખીને ધંધો રૂડો ધારવો,
લાંચ ચોરીથિ તો રૂડું મરવુ લાંચમાં૦ ૩

પાપ કરી પૂણ પૈસા કદી મેળવ્યા,
કોણ જાણે પછી કોણ ખાશે,
લાખ રસ્તે બધી લક્ષ્મિ લૂટાઈ જશે,
પાપ કરનાર પાપે પિડાશે. લાંચમાં૦ ૪

રળી રળી દ્રવ્ય શુભ મારગે વાપરે,
પૃથ્વિપર જેયકી કીર્તિ પામે,
જો તજે લાંચ તો પામશે પુણ્યથી,
વગરૂ ધન વાવરશે સુજશ જામે. લાંચમાં૦ ૫

લોકની જે જનો લાંચ લેતા નથી,
અધિક વખણાયછે વાત એની,
લાંચીઆને કહે કોણ ? મુખ ઉપરે,
પાછળે નુછતા કહેછે તેની લાંચમાં૦ ૬

છોકદી છેક છાનાં રિતે છાવરો,
લાંચીઆ, લોકની લાંચ ખાય,
છાવરી રાખતાં છાની રહેતી નથી,
ચારે ઉડતી વાત જાય લાંચમાં૦ ૭

લાંચીઆ ચોરને ઘોર શિક્ષા કરો,
પુણ્યનૂ કામ પરમાર્થ એતો;
લાંચીઆ ઉપરે લાવે દિલમાં દયા,
તુછ બુધી તણો પુરૂપ તેતો. લાંચમાં૦ ૮

દેશમાં સર્વન સારૂ જો ચાહો તો,
લાંચીઆ ચોરનાં મૂળ કાપો,
દ્વેષ કે કલેશ જો થાયનો સહન કરિ,
ન્યાયનૂ સર્વને સૂખ આપો લાંચમાં૦ ૯

ન્યાય અધિકાર જો લાંચીઆને મળે,
સાફ ઈનસાફ કેવો ! ઉતરશે;
દૂધ સંભાળવા સોંપ્યું બીલાડને,
કહોનિ સંભાળ તે કેવી ? કરશે. લાંચમાં૦ ૧૦

ખાઈને લાંચ, હરખાઈ સૂખે રહે,
હોય પિતરાઈ, કે હોય ભાઈ;
સાહિને ન્યાય કરનારને સોંપવો,
સાચિ સંભારવી નહિ સગાઈ. લાંચમાં૦ ૧૧

એમ પ્રતિકૂળ થઈ, મૂળ જો કાટશો,
લાંચીઆં કૂળનાં મૂળ જાશે;
દેશનું દુઃખ તો ટળશે દલપત કહે,
સજ્જનો સર્વને સૂખ થાશે.
લાંચમાં જેહની ચાંચ ખુંચે ખરી,
પાંચ મહાપાપની આય આવે. ૧૨

† દોહરો—અસત્ય ભાષણ, અદત્તા, ચોરિ, જાદન, વ્યભિચાર;
પ્રબળ-પાપ એ પાંચછે, સદી સમજે સંસાર. ૧

દોહરો.

લાંચે લોકો લૂટવા, હક તજિ ખાવુ હરામ;
લાયક-જન લાયક નહીં, કોજિ ભીલનૂ કામ. ૧

પહોંચ.

ખુરદેહ અવસ્તાની તરજુ જુદી જુદી ચોપડીઓ તેના બનાવનાર ભાઈ નાનાભાઈ નશરવાંનજી પાસેથી હમોને મળીછે તે માન સાથે કબુલ રાખીછે

આ માહેની એક ચોપડી હાલ ચાલુ કાયદે ઉકલાવી સુધ ગુજરાતીમા—બીજી યુરોપીઅન કાયદે ઉકળાવી શુધ ગુજરાતીમાં—અને ત્રીજીમા આ ખુરદેહ અવસ્તાના અરથનો ગુજરાતીમાં સાર આપ્યોછે

આ ચોપડીઓમાં જોડાક્ષર વાપરેલાછે જેથી પતેથત સાદ અને સુધ ઉચાર સાથે વચાઈ થકે આ બનાવનારે એવી નેમ રાખીછે કે ઉધરતા જમાનાની છોકરીઓ તથા છોકરાઓ જેઓ જોડાક્ષરની સારી રીતે માહેતગારી રાખેછે તેઓને છોટપણેથીજ સુધ ઉચારે બદગી કરતા શીખવવાં.

જોડાક્ષર તથા બીજા નવા અક્ષરો કેમ વાંચવા તેની થોડીક સમજ પણ આ ધણીએ આપીછે. તોએ પણ જેઓને જોડાક્ષર ભુગી જબર નહી હોય તેઓને માટે એ સમજ કાંઈ પુરી નથી અને તેમ કરવાની આ બનાવનારની નેમ પણ નથી.

જે જે જરતોસતી નીશાળોમાં છોકરાઓને જંદ અવસ્તા પઢવવાનો માહરેરો હોય તેવી સરવે નીશાળોએ આ ચોપડીઓ પોતાના ખાતામા દાખેલ કરવી જરૂરછે કેમકે બાળકોના મોઢમાં જંદ અવસ્તાના કાવજો પેહલેથીજ સુધ ઉચાર સાથે આપવામાં આવેતો પછી મોટાપણે તે લટણ ચાલુ રેહે અને એ રીતે સુધ ઉચારથી બદગી કરવાનું આપણામા દાખલ થાશે.

આ ચોપડીઓમાથી અરથના સારની ચોપડી દરએક મા બાપે પોતાના બચ્ચાઓના હાથમા આપવી અને ફરસુદ તે સમજવાડવાની તસદી લેવી કેમકે બાળકોના મનમા બંદગી સમજ પડવાથી જેટલો પટવની હોય થશે તેવો બીજી કોઈજ રીતે થનાર નથી.

અરે ઉધારના જરથોસતીઓએ સુધ ઉચારથી બંદગી કરવાનો માહરેરો રાખવો જરૂરછે, તેમા આદર કરી આપણા મોબેદોને એવી રીતે પઢવાની વધારે જરૂરીઆત બલકે દરજાછે.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૧૦ મું. ડીસેમબર ૧૮૬૬ આંક ૧૨ મો

પતીવરતા બાયડીનો વેહમી ભરતાર.

ભાગ ૨ જો.

પ્રકરણ ૧ લું.

તોહમત.

જાનબખસ અને હાતમ રાતોરાત વાહણે ચહડી, ગુલસતાન દેસ છોડી ગયા. એ વાતની ખબર બાદશાહ જોરાવરને થઈ, જેથી તે અતીશય કોપાયમાન થયો; પણ કરે શું! તેણે પોતાના વેહમનો એક ભોગ જે રહેઓ હતો, તેની ઉપર વેર લેવાનુ વાજબી ધારીઉં. ગુલમોહર ગુનેહગાર છે, તેતો એના મનમાં ઠરેલુંજ હતું, વાસતે તેણીને સજાએ પોંહચાડવાનો વીચાર કીધો. જાનબખશ અને હાતમના નાહસવાથી, તેના મનમા જે શક હતો, તે દુર થયો અને તેઓ ખરેખર તેની બાયડીની હોરમત લેવામા સામેલ હતા; એટલુંજ નહી, પણ તેનું રાજ દગાથી લેવાને છુપી મસલત કરતા હતા, અને તે મસલતમા તેની બાયડી પણ સામેલ હશે, એવું તે વીચારવા લાગીઓ. તેણે જાનબખશપર જે ભરોસો રાખીઓ હતો, તેથી તેના શેહરના દરવાજા ઉંઘડાવી, આવી રીતે તેની ઉપર તે ફાવી શકીઓ હતો, માટે તેનો તે પસતાવો કરવા લાગીઓ. તેણે પોતાના ઉમરાવોને તેડાવી મંગાવીઆ અને હાતમ અને જાનબખસ વીશે પુછપરછ કીધી.

હવે એજ વખતે જારે બાદશાહ જોરાવર પોતાના વેહમના બોજાથી દબાઇને ગમગીની અને કીનાના વીચારમા પડીઓ હતો, તેજ વખતે નેક ગુલમોહર પોતાના છોકરા સાથે પોતાનો વખત નીરદોશ વાતોમા કાહડતી હતી તથા તેણીને હમેલ હતા, તેથી તેણીની આસપાસ બીજી ઉમરાવોની સ્ત્રીઓ બેશી તેણીને રીઝવતી હતીઓ. ગુલમોહરને ખબર પણ નહી હતી, કે હાતમ તથા જાનબખશ નાહસી ગયાછે. એવામાં જોરાવર પોતાના ઉમરાવોને લઈને તેણીના ઓરડામાં આવીઓ, શેહેરાબને તેની મા આગલથી ખેંચી લીધો, અને પોતાના ચાકરોને ફરમાવીઉં કે તેને એકદમ દુર કરેં; રાણી ગુલમોહર જોરાવરની એવી ચાલ જોઈ અજરત પામી, પણ તેટલામાંજ જોરાવરનો પીતો વધારે ઉછલીઓ હતો અને તેણીની ઉપર વગર આંચકો ખાવે તોહમત મેલીઉં, કે તેણીએ હાતમની સાથે બદફેલી રમી હતી, અને તેણીનામા જે ગરભ રહેઓ હતો, તે તેનાથી હતો. એવી રીતના તોહમતથી એક નેક ઓરતને કેવુંક દુખ ઉપજે તેનો વીચાર દરએક વાંચનાર પોતે કરી શકસે. રાણીએ ગુસસાથી થોડા શબદોમા કહી સંભલાવીઉં કે તેવું કાંઈ ન હતું.

જોરાવર પોતાના ઉમરાવો તરફ ફરીને બોલીઓ. "સાહેબો, એની તરફજુઓ, એના ચેહરા તરફ નેધા કરો, તમે તરતજ કેહશો કે 'વાહ! કેવી ખુબસુરત સ્ત્રી' પણ તમારા દીલમાં તેજ વખતે દલગીરી પેદા થશે કે 'અફશોસ! આવી સ્ત્રી પરમાણીક તથા આબરૂદાર નથી રહી શકી!' એના બાહરના દેખાવને વાસતે વખાણ કરવી ખરેખર વાજબીછે, પણ તેટલું કીધા પછી દુનીઆમાં બદગોઈ કરનાર, કોઈ ખભું હીલવશે, કોઈ ભવાં ચહડાવશે, કોઈ બોલતાં અચકાશે, અને એવીજ તરેવાર રીતે એની બેહોરમત જાહેર કરશે. પણ હું તેમ કરવા માગતો નથી, હું હમણા ખુલલા શબદોમા જાહેર કરૂછું, જેથી મને થોડુ દુખ ઉપજતું નથી, કે આએ સ્ત્રીએ બેવફાઈ કીધીછે.

ગુલમોહર—કોઈ હરામઝાદા ચંડાલે જો એવી વાત કહી હતે, તો તે તેથી બમણો બદજાત સોદો ગણાતે, પણ તમે, મારા ધણી, તમે ચુક કરોછો.

જોરાવર—તમે, મારી રાણી, તમે મારે બદલે હાતમને લઈ ચુક કીધીછે. ઓ તું નજીસ ચીજ! તુંને બીજું નામ ધટતું નથી—સાહેબો, એ બેવફા થઈ છે એટલુંજ નહી, પણ એણીએ જાનબખશની સાથે મલી, મારાં રાજપર તરાપ મારવાની ગોઠવણ કીધાછે."

ગુલમોહર—મારા જાનના કસમ ખાઈ કહુંછું, કે એ વીશે હું કસું જાણતી નથી. મેહરબાન ધણી, જારે તમને ખરેખરી વાત માલમ પડશે, તારે તમારી આવી ચાલને વાસતે કેટલું દુખ તમને ભોગવવું પડશે પણ તે વખતે તમે ભુલ કીધી હતી. એવું જો કહો, તો તેથી મારી ગયલી આબરૂનો પુરતો બદલો મળનાર નથી.

જોરાવર—હા! હા! જે સાબેતી પરથી મારી ખાતરી થઈછે, તે જો ખોટી ઠરેતો. મને આખજ નથી એમ કેહવામા કંઈ ખોટું નથી. અરે! એને હીઆંથી એકદમ તુરં

ગમાં લઈ જાઓ; જે કોઈ એની તરફદારી કરશે, તે પણ ગુનેગારછે એમ હું સમજાસ.

ગુલમોહર—હમણા મારી પનોતી બેઠી હોય, એવું લાગેછે. તે જીહાંસુધી ઉતરે તીઆંસુધી મારે સબુરી ધરવી જોઈએ. નેક સાહેબો, જે પરમાણે ઓરતજાત રડી પડેછે, તે પરમાણે મને રડું આવતું નથી, તેથી તમારાં દીલમાં મારે વાસતે દલગીરી નહી પેદા થશે. પણ આએ દીલમાં જે દુઃખે ઘેર કીધુંછે, તે બળતાં આંસુના કરતાં વધારે બાળે છે, મારે તમારાં ભલાં દીલમાં જે વીચારો ઉતપન થાય, તે પરમાણે મારે વીશે તમે વીચાર બાધવાને મુખતીઆરછો— અને હવે બાદશાહનો હુકમ બજાવવાને તઈઆર થાઓ.

જોરાવર—કેમ તમે લોકો મને સાંભળોછો કે નહી!

ગુલમોહર—(પોતાની સાથની સ્ત્રીઓ તરફ ફરીને) મારી સાથે કોણ આવેછે? મેહરબાન બાદશાહ, મારી સાથની બાઈઓને મારી સાથે મોકલવાની હું તમારી આગલ અરજ ગુજારૂંછું; કારણ તમે જાણોછો કે હમણાની મારી હાલત (હમેલના દાહાડા) ને લીધે તેઓની મને જરૂરછે. નેક ઓરતો, તમે શા મારે રડોછો? રડવાનું કંઈ કારણ નથી. તમને જો માલમ પડે, કે તમારી રાણીને તુરંગ ભોગવવી ઘટેછે, અને જો તેમાથી હું છટકી જાઉં, તો તમારે રડવું જોઈએ હમણા જે કારણસર હું કેદખાનામાં જાઉંછું, તેથીનો હું વધારે દીપી નીકલીશ. સાહેબ મેહરબાન, મારા ધણી, હું તમને કોઈબી વખતે દલગીર જોવાને આતુર ન હતી, પણ હવેતો હું તેમ ચાહુંછું ખરી. આલો, ઓરતો, મારી સાથે ચાલો, તમને આવવાને રજાછે.

જોરાવર—જાઓ, હીઆથી જાઓ, મારા હુકમને તાબે થાઓ.

જોરાવરના આવી રીતના હુકમને તાબે થવાની તેના માણસોને ફરજ પડી, રાણીએ પણ બાદશાહની મરજી રાખવાની પુર ખુશી દેખાડી, અને ચોકીદારોની સાથે તુરંગ તરફનો રસતો ધરયો રાણી ગુલમોહરના ગુણો એવા હતા, કે જે માણસોના સવાધીનમા તેને આપવામાં આવી હતી, તેઓ જોકે ઘણું કરીને કઠણ દીલના માણસો હોયછે, તે છતાં તેણીને વાસતે તેઓના મનમાં કંઈ પણ બુરૂં ન આવીઉં હતું. જે ઉમરાવો રાજાની સાથે હતા, તેઓએ તેને તરેવાર સમજાવીઉં. એકે કહીઉં, કે બાદશાહ, જો એવી બાબદમાં તમે ભુલ કીધી, સો તમને, તમારી રાણીને, તથા તમારા છોકરાને મોટું નુકશાન થશે. બીજો પોતાનો જાન બાદશાહને આપવાને તઈઆર થયો અને કહીઉં કે, ગુલમોહર કદી પણ ગુનેહગાર હોય નહી અને તે જો ગુનેહગાર ઠરી, તો દુનીઆમા કોઈ પણ નીરદોસ છે, એવી આશા રાખવી ફોકટછે. બાદશાહને તરેવાર રીતે સમજ પાડવામાં આવી, તે એટલા સુધી કે અમીરો ઉપર તે ગુસસે થયો, તોપણ તેની દરકાર કરેઆ વીના તેઓ ટોકટોક જવાબ દેવા લાગા, કે તમને કોઈ પણ બદફેલના માણસે ઉંધું સમજાવીઉં હશે; ગમે તેવું હોય. પણ ગુલમોહર નીરદોશછે, અને તેથી જે બદનામી તમારી ઉપર આવી ચાલને મારે ચોહટસે, તેનો બદલો કદી પણ વળી શકવાનો નથી. અમીરો અને ઉમરાવો આવી રુઠથી જોરાવર સાથે તકરાર કરવા લાગા, તેનું કારણ એ હતું કે બાદશાહ નેક રસતે ચાલવાને હમેશ આતુર હતો, અને તેઓની સલાહપર ધીઆન આપી ચાલતો હતો. પણ કમ નશીબે આએ વખતે તે ઘેલો બનેઓ હતો અને તેઓની તકરારને મારે તેઓને ઠપકો આપવા લાગો. તોપણ અમીર ઉમરાવો તેથી હઠીઆ નહી.

બાદશાહ જોરાવરની ખાતરી હતી, કે રાણીનાં ગુણ રઈએતમાં પરકાશતા હતા, મારે તેણીની ઉપર કંઈ પણ શીખશાનાં ઉપાય લેવા આગલ તેણીની તપાસ થવી જોઈએ, મારે એ તપાસને વાસતે તેણે એક દીવસ ઠેડવીઓ. એટલુંજ નહી; પણ તે વખતનાં લોકો દેવનાં સુકન ઉપર ભરોસો રાખતા હતા, તેમાં યુનાન દેશમાં ડેલફાસ નામનાં શેહરમાં, અપાલોનું દેવલ હતું, તીઆં એક વાત ખરી છે કે ખોટી, તે પુછવા મોકલતા હતા, અને જે જવાબ મળે તેપર એતેકાદ લાવતા હતા, વાસતે બાદશાહે બે વીશવાસુ અમીરોને તીઆં મોકલીઆ કે જઈને અપાલોને પુછે, કે રાણી ગુનેગાહર હતી કે નહી. એવી ગોઠવણથી બીજા અમીર ઉમરાવો સાંત થયા, અને જોકે રાણીની વફાદારી પર તેઓનો પુર ભરોસો હતો, તોએ બાદશાહની સામે આવી ગોઠવણને લીધે થઈ શકીઆ નહી.

પ્રકરણ ૧ જું.

એક નીરદોશ જનમ અને તેની ઉપર ગુજરતી ગેરઈનસાફી.

ગુલમોહર બીમારી તુરંગમાં હેરાન થવા લાગી, પોતાના ઉપર પડેલો ગજબ કંઈ થોડો ન હતો; પોતાનાં ધણીનાં પીઆરથી દુર થઈ હતી, તે ધણી શકનો મારેલો હેરાન થતો હતો, પોતાની આબરૂપર હોમલો થયોજ હતો. બદગોઈ કરનાર લોકને તે વીશે ટીકા કરવાને તક મળી હતી; પોતાનાં નાના પણ અકલમંદ છોકરાથી દુર થઈ હતી. પોતાનાં પેટમાનાં બચાંપર ગેરઈનસાફી થતી હતી—એ બધું કંઈ તેણીને થોડું દુઃખદાયક ન હતું. વળી તેણીનાં હમેલનો વખત એવો બારીક હતો, કે જેથી તેણીની તનદરોસતી પર દલગીરી અને ભયથી વધારે અસર થઈ, અને પુરા દાહાડા થયા આગલજ તેણીએ તુરંગમાં એક છોકરીનો જનમ આપીઓ.

ખોદાની મેહરબાનીથી, એ છોકરી ખુબસુરત તથા તનદરોસત માલમ પડી. હવે એ છોકરીને લઈ બાદશાહ પાસે કોણ જાએ? સરવે તેની બદલાયલી ચાલચલણથી બીહતાં હતાં, મારે કોઈની હીમત ચાલે નહી; એટલામાં મેહરબાનું નામની, એક ઉમરાવ (નામે રૂસતમ) ની બાયડી, જે ગુલમોહરપર અતીશે પેઆર રાખતી હતી, તે રાણી પાસે ગઈ અને તેણે અરજ ગુજારી, કે તેણીની છોકરીને ધીરે, કે જેને લઈને બાદશાહ જોરાવર પાસે જઈ, ગુલમોહરનાં નીરદોશપણા વીશે પોતાની શકની પરમાણે પુરાવો આપે.

મેહરબાનું હીમતવાન સ્ત્રી હતી; તેણીની નેકી પણ દુનીઆમાં આશકારા હતી, તેણીએ જે એવું કામ માથે લીધું હતું, તે પાર પડશે એવું ગુલમોહર માનતી હતી, તેથી તેણીએ પોતાની છોકરીને મેહરબાનુંને સવાધીન આપી.

તુરંગનાં દારોગાએ પોતાને માટે ભય દેખડાવી, કે આવી રીતે તે છોકરીને બાહેર લઈ જવા દીધાથી, તેની ઉપર ધાર આવશે; પણ મેહરબાનુએ તેનો જોખમ પોતાને માથે ખેંચી લીધો.

હવે એ વખતે બાદશાહ જોરાવરની પોતાની હાલત કેવી હતી, તે સાંભળો. રાત અને દાહાડો તેને એકસરખો થઈ પડીઓ હતો; આરામ કે ચેન મળે નહી, મનમા વીચાર, વેહમ, વીચાર, વેહમ, શીવાએ બીજું કાંઈજ ધગધગતું ન હતું. પોતાની બાયડીની બેવફાઈ વીશે, નાહસી ગયલા હાતમ વીશે, વીસવાસઘાત કરનાર જાનબખશ વીશે, વીચાર અને વમાસમાં પોતાનો વખત કાહડતો હતો. વળી તેટલામાં, તેનો છોકરો શોહોરાબ, પોતાની માની આવી બદનામી વીશે શાંભળી, તેજ વખતે હેરાન પડીઓ હતો, તેથી તેને વીશે જોરાવરનું મન ચીંતાતુર થયું હતું. જોરાવરે આખરે એવો હુકમ કીધો કે તેની પાસે કોઈ જાય નહી, અને પોતે એકાંત રેહવાથી આરામ મેળવવાની આશા રાખતો હતો; પણ એવું કએ દીવસે બનીઉંછે, કે એક ધણી બીજાનું સુખ ચેન છીનવી, પોતે સુખ ચેન ભોગવે?

મેહરબાનું પેલા બચાંને લઈ બાદશાહનાં મેહલમાં આવી, પણ તેણીને અંદર જવાની મનાઈ થઈ, મેહરબાનુંએ તરેવાર રીતે ઉમરાવોને સમજાવીઉં અને અંદર જવાની પરવાંનગી મેળવી. જોકે એ ઘણું જોખમનું કામ હતું, તોએ તે નેક હતું, એટલું જાણી સરવે અમાર અને ઉમરાવોએ જોખમ પોતાને માથે ખેંચી, મેહરબાનુંને પસાર થવા દીધી.

ઓરડામાં તેણીએ જેવો પગ મેલીઓ, તેવામાંજ બાદશાહ જોરાવર ગુસસે થયો. મેહરબાનુંએ તેનાં ગુસસાની કંઈ દરકાર કીધી નહીં. તેજ વખતે તેણીનો ધણી રૂસતમ બાદશાહની હજુરમાં આવીઓ, તેને બાદશાહે ઝાટકી નાખીઓ, કે તેણે તેણીને આવવા શા માટે દીધી, પણ હીમત વાલી સ્ત્રી આગલ ગમે તેવો સુરો સીપાઈ શું કરે!

મેહરબાનુ—બાદશાહ સાહેબ, હું તમારી જનાબમાં અરજ ગુજારૂં છું, જે મારી નમનતાઈ ભરેલી વાણી તમો સાંભળો. હું તમારી વફાદાર રઈએત છું, હું એક તમારા હકીમ દાખલ તમારી હજુરમાં આવી છું, હું તમારો ફરમાબરદાર મેસલત આપનાર છું, તે છતાં જેઓ તમારા નજદીકનાં મસલત દેનાર ધણાયછે તેનાં કરતાં તમારા દુઃખમાં દીલાસો દેવાની હું ઓછી હીમત ધરાઉં છું. મેહરબાન સાહેબ, હું તમને જણાઉં છું કે હું તમારી નેક રાણી તરફથી તમારી હજુર આવી ઉભી છુ.

જોરાવર—નેક રાણી!

મેહરબાનુ—નેક રાણી, ખોદાવંદ, નેક રાણી. હું કહુંછું કે નેક રાંણી, અને હું જો પુરૂશ હતે, તો મારાં હથીઆરથી સાબેત કરતે, કે તે નેક રાણી છે.

જોરાવર—એને અહીઆથી દુર કરો!

મેહરબાનુ—જે શખસ પોતાની આંખોની દરકાર કરતો નહી હોય, તો તે ધણી મને હાય લગાડે. મારી ખુશીથી જઈશ, પણ તેની આગલ હું જે કામસર આવી છું તે બજાવીશ. બાદશાહ સાહેબ, તમારી નેક રાણી, કાએકે તે ખરેખર નેક છે, તેણીએ તમારે તીઆં, છોકરીનો જનમ આપીઓછે. તે છોકરી આ રહી; એને તમારો આશીરવાદ બખશો. (એમ કહીને છોકરીને નીચે મેલી.)

જોરાવર—નીકલ, દાકણ, નીકલ. એને દરવાજા બાહેર કાહાડો.

મેહરબાનુ—એવુ નામ મને ન આપો; હું દાકણ નથી; હમણા તમારૂં મન ફરી ગયુંછે તેથી તમે એમ બકોછો.

જોરાવર—એ બલવાખોર ફીતુરી લોકો! જોયા શું કરોછો! એને બાહેર કેમ, નથી કાહાડતા? આ કુકરમની છોકરીને પણ તરત દુર કરો. તમે સરવે ફીતુરખોર થયાછો!

મેહરબાનુ—સાહેબ, એક સીવાએ અમે સરવે વફાદાર છઈએ. ખાતર તમેજ ફીતુરખોર થયાછો; જેથી તમે તમારી પોતાની, તમારી રાણીની, તમારા છોકરાની, તમારા નાના વેંહતનાં બચાંની, પવીતર હોરમતને, ગીલલો કરનારનાં હાથમા સવાધીન કીધીછે, કે જેનો ચટકો તલવારનાં ઝટકા કરતાં વધારે જલદ હોયછે.

જોરાવર—આ છોકરૂં કંઈ મારૂં નથી, એતો હાતમનુંછે, એને અને એની માને આતસની ચેહમાં સળગાવી દો.

મેહરબાનુ—એ તમારૂં પોતાનું છોકરૂંછે; એનો ચેહરોજ સાબેતી આપેછે,—જુઓ અમીરો અને ઉમરાવો, જે તસવીર તમે દેખોછો, તે નાની છે, તોએ તેના બાપની કેવી પુરતી નકલ છે. આંખ, નાખ, હોટ, ભવાં, કપાલ, નાની દાહાડી, ગાલ, તેનું હસવુ, સરવે, જોરાવર તેનો બાપ છે, કરી ગોવાહી આપેછે. એની કાઠી, હાથની બાંધણી, આંગલા, નખ પણ જોરાવરને મળતા છે. ઓ ખુદરત! તું કેવી સાચી છે! તારી બનાવટ કેવી પુર છે! તું કેવો પુરાવો આપેછે!

જોરાવર—આ વનતરી કીઆંથી આવીછે? એને કોઈ દુર કરી શકતું નથી? રૂસતમ, તું હીચકારો છે, તારી બાયડીને આટલું બોલવા કેમ દેછે? તારી ગરદન મારવી જોઈએ.

રૂસતમ—સાહેબ, જેટલા ધણી પોતાની ઓરતની જીભ અટકાવી નહી શકે, તેટલાની જો તમે ગરદન મારગો, તો તમારી રઈએતમાં એક પણ શખસ જીવતો નહી મળશે.

જોરાવર—હું ફરીથી ફરમાઉં છું, કે એને અહીઆંથી દુર કરો.—તું વનતરીને હું આતસમાં નખાવીશ.

મેહરબાનુ—હું તેની કંઈ પણ દરકાર કરતી નથી. સાહેબ, તમે તમારા છોકરાની બરદાસત લેઓ, હું મારે જાઉંછું.

એમ કહી, મેહરબાનું પેલાં બચાંને બાદશાહ જોરાવરની આગળ મેલી ચાલતી થઈ. બાદશાહે રૂસતમને અતીશય ઠપકો આપીઓ, અને તેણે પોતાની બાયડીને સમજાવીને બાદશાહની આગલ ઉભી કીધી હોય, તેમ તેની ઉપર અતીશય ગુસસો કીધો, અને તરતજ તેને ફરમાવીઉં, કે તે બચાને બાદશાહની હજુરમાંથી લઈ જઈ, આતસમાં સળગાવી દે. ગમે તેવી રીતે રૂસતમે ના પાડી, કે મારી બાયડી મારી ઉસકેરણીથી નહી આવી હતી, અને તેની સચાઈ વીશે બીજા અમીરોએ શાહેદી પુરી, તોપણ બાદશાહનાં દીલમાં સેતાને ઘર કીધું હતું, તેથી તેણે કોઈનું માનીઉં નહી, અને બધા જુઠા અને દગાબાજછે એવું કેહવા લાગો. તેણે ફરીથી હોકમ કીધો, કે પેલા બચાને બાલી નાખે. પેલા અમીરોનાં દીલ હેવાનીયત ખસલતના ન હતાં, તેથી તેઓ સરવે જોરાવરને પગે પડીઆ, અને પેલા નીરદોશ, નાતવાન બચાં

ની જીંદગીને બચાવવાને અરજ ગુજારી. આટલા અમીરેના કાલાવાલા આગલ જોરાવરનું દીલ પીગલીઉં, પણ તેથી તેણે વીચાર ફેરવી કીધું શું ? તેણે રૂસતમનેજ ધરેઓ અને તેને સોગન ખાવાને ફરમાવીઉં કે તે બચાં વીશે જોરાવર જે ફરમાવે તેમ કરવું. રૂસતમે એટલી કબુલાત કીધી, કે તે બચાંનો જાન લેવા, જો તેને ફરમાવવામાં આવશે, તો તે પોતાનો જાન આપવાને તઈઆર હતો. મારે તે શીવાએ બાદશાહનો બીજો કંઈ પણ હુકમ બજાવવાને તેણે સોગન લીધા.

જોરાવર—જો રૂસતમ, તેં સોગન લીધાછે, અને હવે હું જે ફરમાઉંછું, તે બોલેબોલ તને ચાલવું પડશે, જો તેમ તું નહી કરશે, તો તારો જાન જશે, એતો ખચીતજ, પણ તારી બાયડી, જેને આએ વખતે હું માંફી બખશુંછું, તેનો પણ જાન લીધામાં આવશે. હું તને, મારી ફરમાબરદાર રઈએત દાખલ, હોકમ કરૂંછું, જે આએ બેબુનીઆદ બચાંને અહીઆંથી તું એકદમ દુર કરે, અને મારાં રાજ દરબારથી દુર જંગલમાં લઈ જાએ, અને તીઆં, કંઈ પણ વધારે દયા દેખાડવા વીના, એને મેલી આવે. જે પરમાણે એ છોકરૂં મારી નજદીક કંઈ અજાએબ જેવી બનાવટથી આવીઉંછે, તેજ પરમાણે એને એવી જગામાં મેલજે, કે જીઆં જો તે ઉગરે, તો તેવાજ અજાએબ બનાવથી, અને મરે, તો તે પણ તેથીજ. ઉંચક, લઈ જા એને.

રૂસતમ—તમારો હોકમ બજાવવાને હું,સમ ખાઉંછું. ચાલ બચાં, મારી ગોદમાં. ખોદા, હવામાંના ખલીલને અને જંગલમાના ફાડી ખાનારાં જાનવરોને એની સંભાળ લેવાને શીખવજે ! લોકો બોલેછે, કે ઘણી વખતે વરૂ અને વાઘ પોતાનું હેવાનીઅતપણું ભુલી જાએછે અને માની જગા રાખેછે. સાહેબ, તમે આબાદ રેહેજો ! બચાં તારી ઉપર પડતાં ઘાતકીપણાને બદલે, તને ઈશવરના આશીરવાદ મલજો !

એમ બોલી તે બચું ઉંચકી, રૂસતમ બાદશાહનો હોકમ બજાવવાને ગયો. તેના ગયા પછી, બાદશાહને ખબર મલી કે જે અમીરોને તેણે ડેલફાસમા અપાલોના દેવલમાં મોકલીઆ હતા, તેઓ જવાબ લઈ પાછા આવી પોંહચીઆ હતા. તેથી બાદરસાહે અમીરોને હોકમ કીધો કે રાણીની જાહેર તપાસને મારે જેમ બને તેમ જલદી એક દીવસ ઠેડવે.

પ્રકરણ ૩ જું.

અપાલોનો પેગાંમ.

જે ઉમરાવો યુનાન દેશમા ગયા હતા, તેઓ તીઆંની હવા, વસતી, તથા રચના જોઈ અજાએબ થયા હતા. તેઓ તે દેશમાં પોંહચવાને આતુર હતા, કારણ નેક ગુલમોહરની સલામતી તેઓના પેગામપર આધાર રાખતી હતી. તેઓ જેવા તે દેશમાં આવી પોંહચીઆ તેવાજ ડેલફાસ તરફ કુચ કીધી, અને અપાલોનું જે દેવલ તે વખતે આખી દુનીઆમાં વખણાયલું હતું તેની નજદીક ઉતારો કીધો. એ દેવલમાં થતી કીરીઆ મારગ જોઈ તેઓ દંગ થયા, અને પોતાના કામસર જવાબ મેળવવાને તેઓએ જે માનતા કરવી જોઈતી હતી તે કીધી.

તીઆરપછી તેનો જવાબ અપાલોએ આપીઓ, તે એવા મોહટા અવાજથી કે આશમાનમાં થતા ગગડાટ કરતાં તે વધારે કાન બેહરા કરે તેવો હતો. અલબતાં તે જવાબ શું હતો, તે કંઈ પેલા ઉમરાવોને માલમ પડીઓ નહી, કારણ તે જુદીજ ભાશામાં હતો, કે જે ભાશા માતર દેવલમાના પાદરીઓ સીવાએ બીજું કોઈ જાણતું ન હતું. તેઓએ એ જવાબ સમજ પડે એવી જુબાનમા ઉતારી, કાગલના પરબીડામાં બંધ કરી, "સીલ" મારી, પેલા ઉમરાઓને આપીઉં.

એ પેગાંમ જેમનો તેમ પેલા ઉમરાવો ઉતાવલથી ગુલસતાન દેશમાં લાવીઆ હતા. તે પેગામમાં કેવી રીતનો જવાબછે, તે કોઇને માલમ ન હતું; અને તે જવાબ ભર દરબારમાં રાણીની તપાસની વખતે વાંચવાને મારે બંધનો બંધ રેહવા દીધામાં આવીઓ હતો, અને રાણીની તપાશ મારે એક દીવસ જેમ બને તેમ જલદી ઠેડવવામાં આવીઓ.

ઓરતોની મીજલસ.

ભાશાણ ૧૪ મું.

ગયા ભાશાણમાં જાનવરોના દુધની ખાશાયતો વીશે કહીસંભલાવીધું હતું. આજ દીને જાનવરોનું દુધ કેવી હાલતમાં પાવું, એ વીશે થોડીએક અગતની સુચનાઓ કહી સંભલાવુંછું.

૧. બચાંને બકરીના થાનમાહેથીજ દુધ ધાવવા દેવું અથવા દુધ દોહીને તેમજ પાવું, ઈયા તેમાં સેહેજ પાંણી નામવું

બકરીનું દુધ માએના દુધને ઘણું ખરૂં મલતું આવેછે તેથી તેવી હાલતમાંજ પાપાથી કાંઇ પણ અડચણ થતી નથી.

૨. ઘધડીનું દુધ બારણા આગલ મંગાવીને દોહોવરાવીને લેવુ.

ઘધેડીના દુધમાં માએના દુધ કરતાં મલાઇનો ભાગ થોડોછે. તેથી જો તેમાં થોડી સારી મલાઈ મેલવીને વાપરીયું હોયેતો માએના દુધ જેવુંજ થશે.

પેહેલા દશ દાહાડા સુધી ઘધેડીના દુધમાં તેટલોજ ભાગ પાંણી ભેલીને પાવું, તેમાં ખાંડ નાખવાની જરૂર નથી.

દશમા દાહાડા પછી બે ભાગ દુધ અને એક ભાગ પાંણી લેવું, અને બીજે મહીનેથી ચોખુ ઘધેડીનું દુધ વાપડવું.

૩. જો બકરી અથવા ઘધેડીનું દુધ મલે નહીતો જ ગાએનું દુધ વાપડવું.

ગાએના દુધમાં માએનાં દુધ કરતાં પાંણી અને સાકરનો ભાગ ઓછોછે, તેથી તેમાં પાંણી અને સાકર નાખવાની જરૂરછે.

પેહેલા દશ દાહાડા સુધી એક ભાગ દુધ અને બે ભાગ પાંણી લેવું અને તેમાં સાકર નાખવી. પછી ચાર પાંચ મહીના લગી દુધ અને પાણી બરાબર ભેલીને આપવું;

અને છઠે મહીનેથી ખાંડ નાંખીને ચોખું દુધ વાપડવું; એક બાટલી દુધમાં અરધાથી તે એક તોલા સુધીની ખાંડ નાખવી.

૪. જાનવરનું દુધ ખાટુંછે કે નહી તે જાણવાની ઘણી જરૂરછે.

બલાટીન કાગલની નાહાની ચીપો બનાવવી. થોડી ચીપો અલધનાં પાંણીમાં બોરવી અને થોડી ચીપો લીટમસ (બલુ રંગ) ના પાંણીમાં બોરવી અને તે સુકવીને તઈયાર રાખવી. જો અલધનું કાગલ દુધમાં બોરીયાથી લાલ થઈ જાયેતો જાંણવું કે દુધ સારૂંછે; પણ જો તેમ નહી થાયે અને લીટમસનું કાગલ લાલ થાયેતો જાંણવું કે દુધમાં ખટાસછે.

જો દુધ જરા ખટાસ માલમ પડીયુંતો તેને સુધારવાની જરૂરછે; દુધમાં થોડું ચુનાનું સાફ પાંણી નાખવું અને તપાસવું કે લાલ થયલું કાગલ પાછું બલુ થાયેછે કે નહી. કાગલ બલુ થયું એટલે વધારે ચુનાનું પાંણી નાખવું નહી.

દુધ ખાટું હોયેછે તે બચાંને પાયા પછી જલદીથી માલમ પડી આવેછે. તે દુધ બચાંના પેટમાં હોરવાયેછે અને તેથી બચું રડીયા કરેછે. તેથી વાગીટ થાયેછે, લીલાં પેટ આવેછે; વાગીટ અને પેટ બેઉ ખાટાં વાસ મારેછે.

૬. દુધ જેમ બને તેમ તાજું આપવાની જરૂરછે.

દુધ ઘણીવાર લગી રેહેવા દીધુંતો તેનો ખવાસ અને લેહેજત કમતી થાયેછે. ગાએનું અને ઘવેડીનું દુધ હવામાં રાખીયાથી જલદીથી ખટાસ મારી આવેછે. ઘવેડીનું દુધ ઘણું જલદીથી બગડેછે. તેટલા માટે ઘવેડીને બારણા આગલ બોલાવીને દુધ દોહીને તરત બચાંને પાવું જોઈયે. એજ કારણને માટે ગાએને પણ બારણા આગલ બોલાવવાની જરૂરછે.

બકરીનું દુધ દર વખતે તાજું મલીયાથી એક મોહોટો ફાયદો થાયેછે.

જો દુધને રાખવું પડીયું, તો તે જલદીથી બીગડી નહી જાયે એટલા માટે તેને એક વાસનમાં બંદબસત ઢાંકીને ઘણા ગરમ આતસ ઉપર એકદમ ઉકાલવું, અને જેવું ઉકલતું માલમ પડીયું, એટલે તરતજ ઠંડુ પાડી દેવું; એમ કીધાથી દુધની ઉપર પોપરી બંધાતી નથી અને દુધનું કુવત પણ તુટતું નથી; પછી તેને એક ઠંડી જગા ઉપર હીલચાલ નહી થાયે તેમ મુકી રાખવું.

૭. દર વખતે દુધને તાજુંજ બનાવીને આપવું.

એક વખત દુધ પાંણી સાથે મેલવીયું તે તરત પાવું; વધેલું દુધ ઘોરી દેવું; જારે ફરીથી દુધ પાવાની જરૂર પડે તારે તાજો મેળવની કરીને પાવું. જો દુધ અને પાંણી પાસાકરનો ભેલ કરીને રાખી મુકીયું હોયેછે, તો દુધ જલદીથી ખટાસ મારી જાયેછે અને તે વાપડવું અવગુણ ભરેલુંછે.

૮. દુધને ગરમ કરવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી. દુધને ગરમ પાંણી સાથે ભેલીને આપવુ બસછે.

દુધને ગરમ કીધાથી મલાઈ જે કુવતવાળો ભાગછે તે નીકલી જાયેછે. વલી દુધ ગરમ કીધાથી તેનો ખવાસ ઉડી જાયેછે અને જે દુધનો ખવાસ ઉડી ગયલો હોયેછે, તે જરપત થવાને મુશકેલછે; એટલા માટે દુધની સાથે માતરે ગરમ પાંણી ભેલવું બસછે.

જો દુધ માફક નહી આવે અને તેથી પેટ આવેતો દુધને ગરમ કરવાની જરૂરછે. દુધ જેવું ઉકલવા માંડીયું એટલે ઉતારી દેવું.

૯. બનાવેલું દુધ ઠંડુ પડી ગયેલું પાવું નહી જોઈયે.

ગાએનું દુધ જે બચું ધાવેછે તે ગરમ હોયેછે, તેટલા માટે બનાવેલું દુધ પણ તેટલુંજ ગરમ હોવું જોઈયે. ઠંડું દુધ બચાંને માફક નથી આવતું. વલી ગરમ દુધ ઠંડું પડી ગયેલું પાછું ગરમ કરીને પાવું નહી; તે કીધાથી તેનો સઘળો કસ જતો રેહેછે.

૧૦. દુધ એકજ ગાએનું હોવું જોઈયે.

દુધ વાળાઓ એકજ ગાએનું દુધ દોહીને આપી જતા નથી. તેઓ પોતાને તાંહાંની સઘલી ગાએ હોયેછે તેનું દુધ સાથે ભેરેછે અને તેથી તરેહવાર જાતનું દુધ સાથે મલેછે. સારા ભાગે કેટલા દુધવાળાઓ પાસે એક ગાએથી વધારે હોતી નથી, અને તેથી તે દુધ વધારે પસંદ કરવા જોગછે. ગાએનું દુધ આપણી પોતાની ચોકસી વગેરે ચોખું મલવું મુશકેલછે.

૧૧. જો જાનવરોનું દુધ માફક નહી આવેતો તૈયાર બાંધેલું દુધ વાપડવામાં લાવવું.

"મુર" નું બનાવેલું બાંધેલું દુધ તથા "ગરીમસદેલનું સુકવેલું દુધ" માં જો બરાબર પાણી નાખીયુંતો તાજાં દુધની મીસાલેજ કામ લાગી શકેછે. "મુર" નું દુધ વધારે પસંદ કરવા જોગછે.

૧૨. જે દુધ માફક આવીયુ તેને બદલવાની જરૂર નથી.

આવતા ભાશાણમાં જાનવરોના દુધ શીવાએ બીજો કેવી જાતનો ખોરાક બચાંને અપાઈ શકાયેછે તે વીશે કહી સંભલાવશ.

સાધારણ ઠગાઈ.

રંગ બેરંગ.

અજમાયશ ઉપરથી એવું માલમ પડેલુંછે, કે જો બે જુદા રંગની ચીજ પાસે પાસે મુકી હોય, અને એક રંગ ઉપર થોડો વખત લગી ધેયાન લગાડીને જોયા પછી બીજા રંગ ઉપર નજર કીધી હોયેતો, પેહેલો બીજો રંગ જે હતો તે નહી દેખાશે પણ તેને બદલે બીજીજ તરેહનો રંગ માલમ પડશે. એક દાખલો લેવો.

જો એક સફેદ કાગલ ઉપર એક રાતા રંગનું પેપર મુકીએ અને તે પેપર ઉપર પુશકળ રોશની નાખીને થોડો વખત લગી તીકીને જોયા કીધું હોયે અને પછી તાંહાંથી નજર ફેરવીને સફેદ કાગલ ઉપર જોયું

હાયેતો, તે ઊપર એક બીજું વેફર માલમ પડશે, પણ તે રાતા રંગને બદલે જરા બલુ ઈયા લીલા રંગનું દેખાશે.

હવે એ રંગ બેરંગ દેખાવાનું કારણ શું? દર એક જણને ખબર હશે, કે રોશનીમાં મુખીય તરણ જાતના રંગ આવેછે અને એ રંગો ભેળાઇને બીજા ચાર રંગ બનેછે. વળી એ પુણ ખબર હશે, કે આપણે એક ચીજનો રંગ લાલ તથા લીલો શા માટે જોઇયેછે? જારે રોશની એક ચીજ ઊપર પડેછે અને તે લાલ દેખાયેછે, તેનું કારણ એછે, કે તે ચીજ રોશની માહેલો પીલો અને બલુ રંગ ચુસી લેછે અને લાલ રંગ આપણી આંખ ઊપર પાછો મારેછે. હવે જેમ આપણા કાન ઊપર તોપનો મોહોટો આવાજ આવીયા પછી તરત આપણને ઘડીયાલના જીના આવાજની તીકોરી સંભલાતી નથી, તેમ જારે આપણી આંખ ઊપર જોરબંધ લાલ રોશની આવીને પડેછે, તારે બીજા હલકા લાલ રગ આપણી નજરે પડતા નથી. એ પરમાણે, જારે આપણી નજર લાલ વેફરં ઊપરથી સફેદ કાગલ ઊપર પડેછે, તારે કાગલ માહેની લાલ રંગની રોશની આપણી નજરે પડતી નથી, પણ બાકીના રંગની રોશની ઇઆને પીલો અને બલુ રંગનો મેલ એટલે લીલો રગ આપણી નજરે પડેછે. જો વેફર બલુ રંગનું હનેતો સફેદ કાગલ ઊપર નારંગીના રંગનો દાગ માલમ પડને.

એ પરમાણે આતસબાજીની વખતે આપણી નજર ઠગાયેછે. જો હવામાં એકજ વખતે બે રંગના જેમકે એક લાલ અને એક સફેદ રંગનો ગોલો ઊડેછે, તો સફેદ ગોલો લાલની પાસે બલુ રંગનો માલમ પડશે, અને લોકો ખરેખર તે બલુ રંગનોછે એમજ સમજશે.

વળી જારે સુરજ અસત પામેછે, તે વખતે લાલ વાદલાંની વચોવચ જે ખાલી જગીયા ખરેખર બલુ રંગની હોયેછે તે લીલા રંગની માલમ પડેછે.

જો થોડીએક પલ સુધી આપણે સુરજ તરફ નજર કીધી હોયે અને પછી આંખ વીચી હોયે, તો આપણને બલુ રંગના સુરજનો આકાર જાંહાંસુધી નજર ઠરશે નહી તાંહાં સુધી દેખાયા કરશે.

જો થોડો વખતલગી સફેદ કાગલ ઊપર લાલ સહીથી લખીયા કીધું હોયે, અને પછી કાલી સહીથી લખવા માંડીયે, તો દસકત બલુ રંગના 'નજર નહી ઠરશે તાંહાં લગી' માલમ પડીયા કરશે.

જો એક લાલ કપડામાં થોડાંએક આંધરાં પાડીને તેની ઊપર સુરજની રોશની પડવા દેઇયે અને તેની પછવાડે એક સફેદ કાગલ મુકીયે, તો તે સફેદ કાગલ ઊપર લાલ રંગ માલમ પડશે, પણ આધરાંની જગા બલુ રંગની દેખાશે.

રેલવેમાં મુસાફરને માટે જાણવાજોગ કાયદા.

રેલવેમાં કોણને ટુકી ઈયા લાંબી મુસાફરી કરવી પડતી નથી? જાંહાંસુધી કાંઇ પણ અકસમાત બનતો નથી. તાંહાંસુધી મુસાફર રેલવેમાં વગર ધાસતીએ ઈયા કોઈ પણ તેના ખેયાલ વગર, બેધડક ચાલીયો જાયેછે પણ જારે કાંઈ પણ માઠા બનાવથી અકસમાત બનેછે, તારે લોકો ઘબરાટમાં પડી જાયેછે, અને રેલવેમાં મુસાફરી કરવી ધાસતી ભરેલું ગણેછે. પણ અજમાયશ ઊપરથી એવું માલમ પડીયુંછે, કે જેટલી ધાસતી રસતા ઊપર ગાડી ઘોડામાં ફરીયાથી રેહેછે, તેટલીજ ધાસતી રેલવેમાં મુસાફરી કીધાથી રેહેછે. જારે ગાડી ઘોડામાં બેઠાથી અકસમાત બનેછે, તારે જુજ એક બે જણને નુકસાન થયાથી લોકોનાં મનમાં કાંઈ પણ કમકમાટ ઊપજતો નથી; પણ જારે રેલવેમાં અકસમાત બનેછે, તારે એકદમ પુશકળ માણસોના જાન અને હાથ પગની નુકસાની થાયેછે, અને તે વખતે લોકોમાં ખરેખર ભય અને કમકમાટ ઊપજેછે. પણ રેલવેમાં અકસમાતો દર રોજ બનતા નથી; અને જારે ગાડી ઘોડામાં બેઠાથી દર રોજના અકસમાતો આપણે સાંભલીયેછ અને તેથી જેટલી એકંદર જાન અને તનની નુકસાની થાયેછે. તેનો ખેયાલ કરીયેછ, તારે આપણ ખરેખર વીચારમાં પડીયેછ, અને રેલવેમાં બનતી અકસમાતો વીસરી જઈયેછ.

તોબપણ રેલવેમાં વારેઘડીએ જે અકસમાતો બનેછે, તે કેટલીએક સાવચેતી રાખેયાથી દુર થાયેછે. ઘણાખરા અકસમાતો મુસાફરની પોતાની બેવકુફી, મફલત ઈયા અંજાણપણાથી બનેછે, અને તે અંજાણપણું દુર થયાથી મુસાફરના જાનની સલામતી રેહે, એટલા માટે આ નીચે જણાવેલા પરોફેસર લારડનરે કાયદાએ લખી કાહાડીયાછે.

૧. જારે રેલવેની ગાડી, પછી તે ગમે તેવી હલવેથી ચાલતી હોયે, તારે કદી પણ ગાડીની અંદર જવાની ઈયાં ગાડી માહેથી બાહેર નીકલવાની કોશેશ કરવી નહી.

કાંયેકે સો માહેથી ચાલીસ અકસમાતો એ કારણથી બનેછે. અને તેમાં સતાવીસ જાનની ખુવારી થાયેછે. જારે ગાડી હલવેથી ચાલેછે તારે લોકોનાં મનમાં એવું લાગેછે, કે એક માણસ જડપથી ચાલનો હોયે, એટલીજ જડપથી ગાડી જાયેછે; પણ જો તે બરાબર તપાસી જોશે, તો માલમ પડશે કે, એક જડપથી જતી ઘોડાની ગાડીના જેટલી તેની જડપછે.

૨. કદી પણ ગાડીના બારણા અથવા બારીની બાહાર રોકું ઈયા હાથ કાહાડી રાખવું નહી.

એ વીશેની સાવચેતી નહી રાખીયાથી સેંકડે અઠાવીસ અકસમાતો બનેછે અને તેમાં સતર જાનની નુકસાની થાયેછે.

૩. જાંહાંસુધી મુસાફરીની છેલી જગા લગી આવીયે નહી તાંહાંસુધી વારેઘડીએ વચલા મથક ઊપર ઊતરીપાના કરતાં ગાડીમાં બેસી રેહેવું ઘણું સારૂંછે. અને જારે એ બની નહી શકે, તારે જેમ બને તેમ થોડી વખતજ ઊતરવું.

૪. કદી પણ ગાડીના ઊલટા દરવાજા આગલથી બાહેર નીકલવું નહી.

કાંયેકે તે બાજુથી ઊતરીયાથી સામણેથી બીજી ટરેનની ગાડીઓ આવેછે અને તેમાં અકસમાત બની આ વગર રેહેનો નથી.

વલી ગાડી માહેથી ઊતરીયા પછી તરત થોડું એક લાઇનની કોરથી દુર જવું જોઇયે.

૫. જાંહાંસુધી ઘણી જરૂરીયાત પડે, તાંહાંસુધી કદી પણ રલની એક બાજુથી તે બીજી બાજુ ઊપર ચાલી નહી જવું; અને જો જવુ પડીયુંતો ઘણીજ સભાલ રાખવી.

બેઊ બાજુ તરફ નેધાહ રાખવી કે ટરેન આવતો નહી હોયે. ઘણી વખતે પગ સરી જાયેછે ઈયા આંટી આવેછે ઈયા એકાએક પડી જાયેછે અને ઊઠો તેની અગાઊ ટરેન બદન ઊપરથી ચાલી જાયેછે.

૬. જાથુક જતી ટરેનના કરતાં એકસપરેસ (કોઈએક ચોકસ કારણસર જતી) ટરેનમાં જવાની વધારે ધાસતીછે; જારે ઘણી ઊતાવલે જવાનું હોએ તારેજ એકસપરેસ ટરનમાં જવું.

એકસપરેસ ટરેન વધારે જડપથી જાયેછે, તેથી જાથુકની ટરેન સાથે અટકવાની વધારે ધાસતી રેહેછે. ઘણી વેળા ગાડી પાટા ઊપરથી ઊતરી જાયેછે અને તેથી પણ ઘણી નુકસાની થાયેછે.

૭. જાથુક જતી ટરેનનાં કરતાં સપેશીયલ (ખાસ) એકસકરશન (મોજ ખાતર મુકેલી) ટરેનમાં વધારે ધાસતીછે.

૮. જો ટરેનને કાંઈ પણ અકસમાત બને અને રસતામાંજ ખોટી રેહે, તો ગાડીમાં બેસી રહેવાના કરતાં ઊતરી પડવું વધારે સારૂંછે; પણ ઊતરતી વખતે ૧ લો, ૪ થો અને ૫ મો કાયદો ઈયાદ રાખવો.

૯. તોપી ઈયા પાગરી ઈયા કાંઈ પણ ગાંસડી ઊડી જાય ઈયા પડી જાયેતો તેને પકડવાને ઈયા પાછી મેલવવાને જડપથી ગાડી માહેથી કુડી પડવાની સભાલ રાખવી.

૧૦. જો બનેતો, ટરેન માહેલી વચલી ગાડી બેસવાને માટે પસંદ કરવી.

ટરેનો અથડાવાથી આગેલી અને પાછલી ગાડીમાં વધારે ખરાબી થાયેછે. જો ટરેન પાટા ઊપરથી ઘસી જાયેછે, તો વચલી ગાડીઓ બચેછે.

૧૧. જારે ટરેન ચાલતી હોયે તે વખતે કાંઈ પણ ચીજ મુસાફરને આપવાની તજવીજ કરતાંના.

૧૨. જો ટરેનમાં તમારી પોતાની ગાડી લેઈ જતા હોઓ, તો તેમાં બેસીયાના કરતાં સાધારણ ગાડીમાં બેસવુ વધારે સલામતછે.

૧૩. જાંહાં રેલવેના પાટા ઓલંગીને ગાડી ઘોડા જવાનો રસતો હોય તાંહાંથી જવાની સંભાલ રાખવી અને દરબાનના હોકમ શીવાએ કદી પણ જવું નહી.

૧૪. જેમ બને તેમ રાતનાં કરતાં દીવસમાં મુસાફરી કરવી સલામતછે, અને જો ધુમસ ઘણો પડતો હોએતો મુસાફરી કરવીજ નહી.

હીરાં—માણેક.

બાહેરકોટના એક મોહલામાં હીરાંબાઈ નામની એક સ્ત્રી પોતાનાં ભરથાર સાથે એક ઘરને ભોંયતલીએ રેહતી હતી આ સ્ત્રી ઘણીજ ગરીબ મા બાપને પેટે અવતરી હતી, પણ સારા ભાગ્યેસે તેનાં મનની વલણ ઈશવર તરફ હતી જેથી તે પોતાની દરરોજની બંદેગીમાં પછાટ પડતી નહી અને તેથી પોતાની ગરીબ હાલતમા સંતોશ પામતી.

બાર વરસની ઉમરે તેનો એક બમનજી નામનો શખસ સાથે લગન થયાં હતાં. બમનજી એ વખતે પોતાનાં બાપની સાથે આદીમાં સુકારનું કોમ કરવા જતો હતો. પો

ડાંક વરસમાં બમનજીનો બાપ ગુજરી ગીયો અને તેની ઉપર સંધો ઘર સંસાર આવી પડીયો. આવા વખતમાં સાદી પણ સમજુ હીરાંએ બમનજીને રૂવાંન પછવાડે શકતી ઉપરાંત અને અનઘટટો ખરચ કરવાથી ઘણોક અટકાવ કરવા માંગીયો; પણ આ અનસમજુ બાપડો વારીઓ વલીઓ નહી. મુવાં પછવાડે તરેહ તરેહની મીઠાઇ અને પકવાંનો કરી લોકોમાં વેંહેંચવાંજ જોયે એવો ખોટો વીચાર તેનાં મનમાં જડ બેસી ગયેલો, તેથી બાપડાએ પોતાની શંકતી ઉપરાંત કરજ કરી ખરચ કીધો.

થોડોક વખત વહી ગયો—કરજ વીઆજથી વધીને બમણું થયું—માંગનારાઓએ અધીરા થઈ ફરીઆદી કરવા માંડી. એવા ચોમેરનાં ઘભરાટથી બમનજીને કાંઈ સુજે નહી તેથી ચાકરી ઉપર જાહાજું ધેઆંન આપે નહી અને પોતાનું દુખ વીસરવા દારૂ વધારે લેવા માંડીયો. એથી ગરીબ બાપડીની ઉપર જફા પડતી તેમાં ઉંમેરો થયો. હવે બમનજીએ બે તરણ દાહાડે ઘરમાં આવવા માંડીયું અને છાકટો થઈ બાહેર રજડીયા કરે. ચાકરી જતી રહી—છાકટપણાંથી તેનાં પેટમાં કાંઈ ખરાબ દરદ નીકલીયું—તે દવાઈ લે નહી અને ઉપરથી દારૂ પીયા કરે. આવા સંકટ સમે હીરાંએ એક છોકરીને જનમ આપીયો. ગરીબ હીરાં આ વખતમાં તદન નીરઆધાર—તેનાં મા બાપ મરી ગયેલાં—ખોદા ખાતર તેનો કોઈ વાલી નહી, એવા સમામાં સુવાવડી હાલતમાં તેણે કેટલું એખલે હાથે ખમીયું હશે તેનો વીચાર અનુભવ વગર કોણને આવે !

એકગંમથી હીરા દુર પડેલી—બીજીગંમથી બમનજી બીછાનાંપર પડી બુમો મારે, તેની સારવાર કરવાને એકાદ બે ભારૂનો અવાર નવાર આગલ આવે તે વગર બીજું કોઈ મલે નહી, એવી હાલતમાં બમનજીનાં દુખનો અને તેનો પોતાનો અંત આવીઓ.

ગરીબ હીરાંપર દુખનો દીવસતો હજુર શરૂ થવા માંડીયો. તેનું દુધમળ બચું જેણે દુનીઆની રોશની થોડાજ દીવસ થયા જોયેલી તે એટલા વારમાતો બાપ વગરનું થયું.

આ દીવસની હીરાંની કલાપીત કોણ જોઈ શકે ! બીચારીને પોતાનાં ખાવંદનો છેલો સેજદો કરવાનીબી તક મળી નહી તેથી તેનું દીલ ફાટી ગયું, તે એખલી પડી ઝાર ઝાર રડે, પણ તે બાપડીને દીલાસો દેનાર કોણ ! ભાડુતો બીચારાં ભલા હતાં તેઓએ તથા બમનજીનાં દુરનાં એકાદ ખેશીએ જોઈતી કરતી મદદ કરી મરનારેની કીરીયા કરાવી અવલ મંનજલ પોહોંચડાવીયો.

હવે હીરા પોતાનાં મરનાર ભરથારને ઈયાદ કરે, કે પોતાનું ગુજરાન કેમ ચાલશે તેનો વીચાર કરે—ઈયા પોતાના ફરજંદનું શું થશે તેનો વીલાપ કરે, કે શું કરે તેની તેને જરાએ સમજણ રેહી નહી. એથી બાપડી આખો દીવસ રડે પણ કાંઈ ઈલાજ સુજે નહી. થોડા દીવસમા તે નાહીઉઠી. હીમત રાખી તેણે બંદેગી તરફ પાછું ધેઆંન આપેયું. એથી તેનાં જીવને અસલ માફક સંતોશ મળવા લાગો. પોતે જાતે ચાલાક હતી અને એક કરવઈઆ દરજીની માફક વેતરી તથા સીવી જાણતી, તેથી આસે પાસે જઈ થોડુંક કાંમ મેળવવા લાગી. તરત ખરચ ઓછો કરવા એક ઘરને ભેંયતલીયે એક કોટરી લીધી, તાંહાં રહી પોતાનું કરકસરથી જેમ તેમ ગુજરાન ચલાવા લાગી. ફકરતા વાખા અને હારદેશામાં છતાં આ જગામાં પોતાની છોકરી માણેકને ઉધારી મોટી કીધી. જો આ છોકરી સારાં અને શોભીતાં કપડાં પેહેરી બાહેર નીકળતેતો તેનાં ખુબશુરતી જોઈ કોણ તેને ગરીબની છોકરી સમજતે. એનાં પરવાલાં જેવા હોથ—તેનાં બદનનાં કદ પરમાંણેના રૂપાળા હાથ—તેનાં રોનકદાર ભવાં—તેનાં ખુબશુરત અને હસતા ચેહરા ઉપર તેની કાલી આંખો, એ મલી આ છોકરીને એક પરીજાદનો દેખાવ આપીયો હતો.

માણેક જેમ વયે પુગી તેમ પોતાની માંની હાલત સમજવા લાગી. એથી આ બાલકના મનમાં બલાયો ઉતપન થયો; પણ નીતે તે પોતાની માંની સાથે સવારનાં પોહરમાં ઈશવરની બંદેગી જંદ અવસતામાં તેમજ ગુજરાતીમાં કરતી જેથી તેનાં નાજુક દીલમાં પણ સંતોશે ઘેર કીધું.

માણેક માંના જેવી ચાલાક તેથી અને પોતાની માંને જલદીથી મદદનીશ થઈ પડવાની ઉમેદથી છોકરીઓની નીશાળે હોંશથી જવા માંડીયું. નીશાળની છોકરીઓ તેનાં તુતાં કપડાં જોઈ તેની શાથે કાંઈ બોલે નહી અને તેને ધીકારથી જુવે, એથી એનું મન તુટવા લાગું. એકવાર તેણીએ પોતાની માંને તે કહેયું અને પોતે ખેદ પાંમતી હોય એવું દેખાડીયું. બીજેજ દીને બંદેગી ખલાસ કરતાં રાબેતા મુજબ છેલી ઈશવરની પરારથનાં માંણેક જોડે બોલાવી, તેમાં આ પરમાંણે પણ બોલાવીયું હતું—"ઓ દયાલુ બાપ, હમો ગરીબો તરફ જો કે દુનીઆનાં કેટલાક તવંગર લોકો ધીકારથી જુવેછે, તોપણ તું જે અપરંમપાર અને તવંગરોનોબી તવંગર; અને તેઓને તથા હમને પેદા કરનાર શાહેબ, જારે હમારી ઉપર રેહેમ, અને માયાથી જુવેછે અને હમોને ચાહેછે એવું જારે હમો રાત અને દીન જોયે છીયે તારે હમો માનંવી જાતના ખોટા ચાહ અને ધીકારની પરવા નહી કરીયે એવી હેદાયત બખશ. હમો તારા ચાહની ઈનતેજારી રાખીયે અને તારા ધીકારમાં નહી આવવાની; હમારૂં હઈડું ચોંપ રાખે એવું ઓ ગરીબપરવર હમને શીખાડ."

આ બંદેગી પછે ફરી માણેકનુ દીલ તાજું થયું. નીશાળની છોકરીઓનાં ખોટા ધીકારની પરવા નહી રાખવાનું આ દીવસની બંદેગીએ તેને શીખાડીયું, જેથી તેનું મન સંતોશ પાંમવા લાગીયું. જાતે ચપળ અને ખોલાં મનની તેથી વરગમાં તે હમેશાં પેહલી દીસતી. જે કાંઈ પોતે વાંચે તે બીજી છોકરીઓની પેઠે પોપટની માફક વાંચીજ જાણે એમ નહી, પણ તે સારીપેઠે સમજતી અને ઘણીવાર તે ટકાઓથી જે શીખામન મળે તે પરમાંણે ચાલતી. શાધારણ ગનેઆંન અને મોહડે હંસાબ ગણવાની શકતી એટલીતો ધરાવતી કે પોતાની વયેના એક ચાલાક છોકરાને પણ શરમાવી શકે. ગાયનને માટે તેનો ખુદરતી હલક એવો તો સરસ હતો કે પોતાના વરગની સઘલી છોકરીઓનાં એકંદર આવાજને દાબી નાખે. એટલુંજ નહી પણ મધુર રાગથી તે ગાઈ શકતી. નીશાળનો વડો શીકશક પોતાનાં આખા વરગમાં માણેકને ખાતર મગરૂબ હતો.

ઈનાંમની વારશીક પરીકશાનો દીવસ નજદીક આવી પોંહોંચીઓ. એ પરીકશામાં જે છોકરી સંધી નીશાળોની છોકરીઓમાં સરવેથી સરસ નીકલે તેને દર માસે ૭ રૂપીઆનો

મુસારો એક વરસ સુધી મળે અને તે ઉપરાંત બીજાં પુશતકો ભેટ મળે એવું એક ઈનાંમ હતું. એ ઈનાંમ મેળવવાને મારે માણેક તલપતી; કેમકે બીજાં કીમતી ચીજોનાં ઈનાંમો કરતાં આ ઈનાંમ તેનાં ગરીબ અને વાખો પડતા ઘરમાં મોટી મદદ થઈ પડે એવું હતું. જેમ દાહાડો નજદીક આવવા લાગીયો તેમ માણેક વધારે વખત રોકી પોતાના પાઠ ગોખતી. આખરે તે દાહાડો આવીયો. સવારની રાબેતાની બંદેગીમાં માણેક પોતાના બેઉ હાથ જોડી આંખો ઉંચી કરી આ પરમાંણે બોલી "ઓ ગરીબપરવર બાપ, આજના દીવસને મારે મેં, જે નેમ રાખી મેહનત લીધીછે તે ફલદરૂપ થાયે એવું તું બખશ. બખશ ઓ શાહેબ, કે જે નેમ રાખી આ ગરીબ ઘરને મારે મેં જે નેક ઉમેદ બાંધીછ તે પાર પડે; અને આજની પરીકશામાં મારી ખરી મેહનતનો બદલો મલે. આમીન." માણેક મન મલકાવી નીશાલે જવા નીકલી. તેની માંયે રજા આપતાં આંખમાથી એક આંશુ તપકાવીયું; માણેક કાંઈ સમજી નહી કે તેની માનુ દીલ સાને મારે ભરાઈ આવીયું હશે.

નીશાલે ગયા બાદ જુવેછેતો ઘણીખરી છોકરીઓ તરેહ તરેહના સોભઈતાં કપડાં પેહેડી આવેલી તેથી તરત તેણીનાં દીલમાં આવીયું કે મારી માયે પેહલાંથી એ વરતેલું તેથીજ મને ખેદ થશે એવું વીચારી તેણીની સુંદર આંખોમાં પાંણી ઉભાઈ આવેલું. બીજી છોકરીઓનાં લુગડાં જોઈ જરા માણેકનાં દીલમાં લાગું ખરૂં, પણ તરત ઇશવરને યાદ કરી સંતોશ ધરીઓ.

થોડાક વખતમાં પરીકશકો આવી લાગા. તેમાં બે તરણ ઉંચી કેલવણી પાંમેલા પારશી તથા હીંદુ ગરહસથો અને એક ઈંગરેજ અને તેની બાયેડી હતાં. આ ઈંગરેજ તથા તેની બાયેડી ગુજરાતી ભાશા સારી રીતે જાંણતાં હતાં. આ પરીકશકોએ પેહલો વરગ જેમાં માણેક હતી તે તપાસવા માંડીયો. સવારથી તે છેક શાંજનાં છ વાગા સુધી આ વરગ બધી બાબદમાં ચીપી ચીપીને તપાશીયો, તાર બાદ પરીકશા પુરી કરી સરવે રખશુદ થયા.

એ તથા બીજી નીશાલો તપાસતાં કેટલાક દીવસ વચમાં વહી ગયા—પરીકશકોયે તારબાદ ઈનાંમોને લાયક ચહડતા ઉતરતી છોકરીઓનાં નાંમો લખી કારોબાર મંડલીને જાહેર કીધાં તેમાં સરવેથી પેહલું નાંમ માણેકનું હતું. એ નાંમની શાથે પરીકશકોયે પોતાનો અભીપરાય આ મુજબ જણાવીયો હતો. "તમારી મંડલીની સરવે નીશાલોમાં આ છોકરી વાંચવા, લખવા, સમજ તથા સાધારણ ગનેઆંન, હશાબ, ગાયન, ભરત, શીવવા તથા વેતરવામાં પેહલી પદવી ધરાવેછે. તમારી બધી નીશાલોની આ છોકરી એક ખાસ શોભાછે, અને હમો આશા રાખીયેછ કે દર વરસે તરણશો છોકરીમાથી એકબી છોકરી આવી કીરતી ભરેલી રીતે શીખી નીકલશેતો તમારૂં કાંમ શરૂઆતમા શુભ ફતે મેલવેછે એમ કેહવાશે."

પોતાના માંસટર તરફથી માણેકને ખાંનગી ખબર મલી કે તેનું નાંમ પેહલું આવીયુંછે. આટલું સાંભલી માણેકનો હરખ કાંહાં શમાયે? તરત દીલમાં ઈશવરને યાદ કીધો અને તેની રેહેમ અને મેહરબાંનીનાં શુકરાનાં કરવા લાગી. સાંજનાં ઘેર જઈ આ ખુશખબતી પોતાંની માને જણાવી.

આટલું છતાં નીશાલનાં માસટર વગર માણેકની સંસારી હાલતથી કોઈ વાકિફગાર નહી હતું. ઈનાંમ આપવાનો દાવસ નકી ઠરીઓ. મુંબઈનાં ગવરનરે તે જોગવાઈયે પોતાને હાથે ઈનાંમો આપવાને કબુલ કીધું, અને ટાઉનહાલમાં જાહેર સભા ભરવાનો ઠેડાવ થયો.

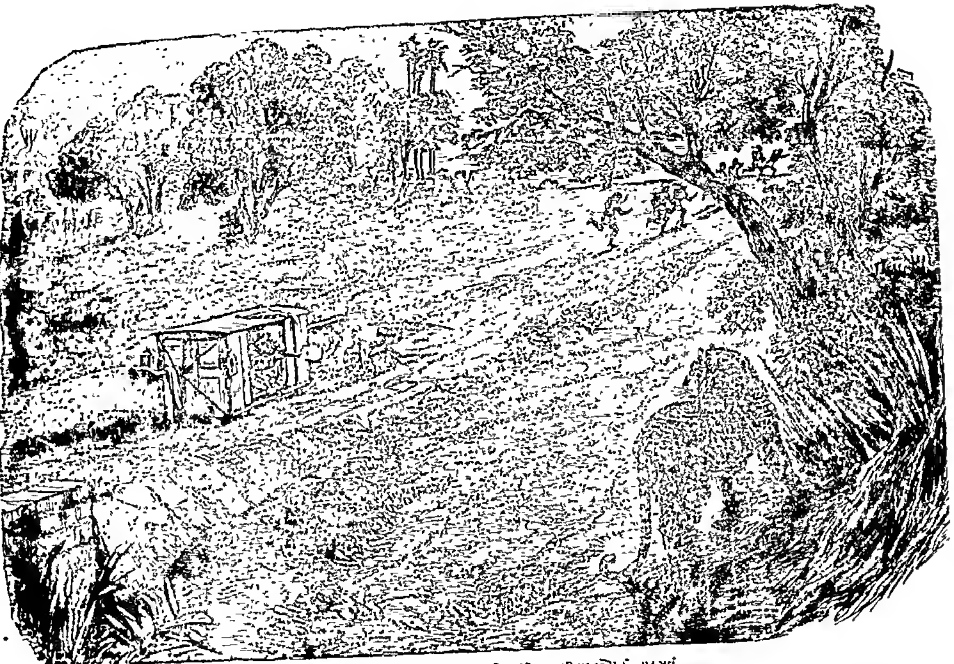
ઈનાંમ આપવાની એક દીવસ આગમચ નીશાલોનાં માસટરોએ સંધી છોકરીઓને શારો પોશાક પેહરી આવવાની ચેતવણી આપી. બીચારી લાચાર માણેકને ફરી અંદેશો આવીઓ કે હું કાંહાંથી લુગડાં લાવીશ. ઘેર જઈ પોતાની માને માસટરનો હોકમ જણાવીઓ, વલી બીચારી હીરાંની આંખમાંથી આંશુના મોટો તપકવા લાગાં. એ જોઈ માણેકનાં દીલમાં મુંઝાઈ આવીઉં, તે બોલી, મા, વાહાલી માં—સાંને સારૂ તું એટલી બલેછે, ઘેર સારાં લુગડાં નહી મલીયાં તોએ ચાલશે.

દીકરી આજ પાંચ છ દીવસ થયા એ વીશે હું તજવીજમાં છું. મેં કરજ કરી કાંઈ કપરાં લેવાનો વીચાર આજ ઘણાં દીવસ થયા કીધો હતો, પણ જે મારવારી આપણુને ધીરધાર કરેછે તણે નાં પાડી કે આગલા થોડાક રૂપીઆ બાકીછે તે આપવાની પેહલી વાત કરો. બીજે એકાદ બે ઠેકાંણેનું હું કાંમ લાગુંછું તાંહાં પણ દીલ ઉપર શકતી ખેંચી મેં માંગીયું અને આવો અવસરછે એવું મેં ખોલું જણાવાયું. એના ઉતરમાં મને રોકરો જવાબ મલીયો કે જારે આપણે ગરીબ થયાં તારે કરજ દરદ કરીને સારા લુગડાં પેહરાવાની શી જરૂરછે, લોકો સારી રવેશે જાંણેછે કે તમે ગરીબછો દીકરી આવો ઉતર મલવાથી હું ધબકી ગેઈ અને ફરી હીમત કરી કોઈ આગલ છાતી ચલાવી શકી નહી. માણેક તારાં કપરાછે તેજ પેહરવા પડશે; તેની તારે જરાએ લાજ રાખવી નહી, એકબાંરગી મુંબઈનાં હાકમની સાંમે એવાં કપરાંથી ઉભું રેહવું પડીયું તો તેની ચીનતા નહી, કેમકે ગરીબાઈ એ કોઈબી જાતની તકશીર નથી, તારે આપણુને લજવાવાની જરાએ જરૂરબી નથી.

માણેક મોટાં દીલની હતી, તેણીનું મન તરત શંતોશ પાંમીયું. બીજે દીને જે બની આવીઆ તે ફાટાં પણ સાફ કપડાં પેહરી નીશાલે ગઈ, તાંહાંથી સંધી છોકરીઓની સાથે ગારીમા બેસી ટાઉનહાલમા ગઈ.

માણેકનાં દીલમાં સાફ પણ ફાટો સદરો હતો, તેનુ બદીઆંન સફેદ પણ ઘણેએક ઠેકાણેથી તેમાં છીદર પડેલા, તેની ઈજાર જોકે પેહેલા લાલ રંગની હશે તે છેક વપરાઈને કાલી ઠીકડાં જેવી થયેલી, તેની કોરનાં ચીકન ઘસાઈ ગયલાં અને તેનાં દોરા કેટલેક ઠેકાંણેથી નીકલી ગયલા, પગમાં જુની સપાટ જેનો એરી આગલથી છેક ઘસાઈને થોડો ભાગ નીકલી ગયલો, આવી રીતનાં પોશાકમાં આ છોકરી હતી.

ઈનામનાં નામો પરમાણે નીશાળોના ઉપરીએ શરવે છોકરીઓને બેસાડી. એટલામાં મોટા મોટા શેઠીઆઓ આવવા લાગા. તેઓમાંનાં કેટલાએકે આ પેહલી છોકરીનાં આંગમાંનાં લુગડાં જોઈ મોહડું મચકાવીઉં, અને માહોમાહે કાંઈ બોલીયા જે માણેકને કાંઈક સંભળાયું. તે બીચારી સંધી છોકરીઓનો પોશાક જોઈ એકતો દંગ થઈ

હીંદુસ્તાનમાં ડાકની મુસાફરી—વાઘ મળીઆથી પાલખીવાળાઓનું નાહસવું.

થા દીકરી પોતાનાં સુખનાં વખતમાં પોતાના પેદા કરનારને કદી પણ વીસરીયાં નહી, અને રાયેતા મુજબ પોતાની ખરાં દીલની બંદેગી જારીજ રાખી. આખર ભગતીજ કામ આવી, સબુરીનો બંદલો મેલીયો. હીરાની કીમત માણેકમાં મલી.

હીંદુસતાનમા ડાકની મુશાફરી.

વાઘ મલીઆથી પાલકીવાલાઓનું નાંહસવું.

ઈશવરે આપણ માણવી જાતને એવા બનાંવી આછે કે આ પુરૂથવીની સપાટી ઊપરનાં સરવે દેશોમાં આપણ રેહી શકીયે. એટલાજ માંટે આપણને બીજા જાનવરોની માફક સરીરનું ચોકસ ઢાંકન કરી આપીયું નથી, પણ જેવી આબોહવા તેવાં કપડાં પેરી તે દેશમાં વસી શકીયે એવું અકલનુ ઢાંકન આપીયુંછે.

એકજ ચોકસ જગામાં પડી રેહવાથી માણસ ઈશવરની નેમ પાર પાડનો નથી. બીજાં દેશોમાં મુસાફરી કીધાથી આપણે વીદીઆ હોનરમા વધારો કરીયે છીયે. વીદીઆ હોનરમાં વધારો થવાથી દેશની આબાદાની વધેછે—વેપાર ચાલુ થાયેછે—પાહડો તથા જમીનના પેટાં ખોલી ઊપયોગી ધાતુઓ મેળવીયે છીયે, નદી તથા દરીઆમા વાહાણો ચાલુ કરીયે છીયે, અને ટુકમાં સરવે સુધારો અને આપણાં સુખનો વધારો કરીયે છીયે.

આપણા હીંદુસતાનના પેટમા લોહાડાં તથા કોલશાની ખાંનછે. જંગલોમા તરેહ તરેહના વસાના અને જાહાડ પાનોછે, જેની ખુબી જો વીદવાંન લોકો મુસાફરી કરી ખોલી કાહાડેતો અગણીત દુખોનુ નીવારણ થાય; પણ એવા આપણા દેશીઓ થોડાજછે. અલબતાં જંગલમા મુસાફરી કરતાં તરેહવાર વીપતી ખમવી પડેછે; પણ તેથી ચોખંડ પુરૂથવીને ફાયદો થાયછે, એ વીચાર લેઈ આપણી વીપતીને ગણતરીમાં લેવી નહી જોઇયે.

હીંદુસતાનમા એક દેશથી બીજે દેશ જવાને જાંહાં દરીઆથી જવાનો મારગ નથી, તાંહાં ખુશકીનીજ મારફતે જવું પડેછે. એવી રીતે મુસાફરી કરતાં ભપ ભરેલાં જંગલોમાંથી પસાર થવું પડેછે. એવા મુસાફરોને હમેસાં સરવે જાતના હથીઆરો વાપડી જાણવાની જરૂરછે; તેમા અકસર કરી બંદુક અને પીસટોલ શેડતાં સારી રીતે જાણવું જરૂરનુછે. હથીઆર વાપડવાનો હોનર સારી રીતે જાણનારાઓ ઘણીવાર મોટા સંકટ અને શારીખાનારાં જાંનવરોથી બચી ગયેલાછે એવાં દાખલા સરવે કોઇ જાંણેછે.

હીંદુસતાનમાં એવી રીતે મુસાફરી કરવાને માંટે ડાકની ઘોડા તથા બેલની ગારીઓ અને પાલખીઓ હોયછે. જેમ ગારીનાં બેલ તથા ઘોડા, ટપે ટપે બદલેછે તેમ લાંમબી મનજલમાં પાલકી ઊચકનારા હમાલો પણ બદલેછે. ઘણું કરીને એવી મનજલને મારે શક્ષનુ હમાલો હોયેછે, તેઓ પાલકીની સાથેજ છુટા દોડેછે અને અવાર નવાર ખાંધ બદલેછે.

આવી રીતની એક ઈંગરેજ મનજલ કરતો હતો તેવામા તેને એક જંગળમા વાઘ મલીઓછે, અને તરત પાલકીવાલાવો તે પાલકી નાખી દેઈ જીવ લેઈ દોડેછે, તેનુ એક ચીત્ર પાસેના પાના ઊપર આપીયુંછે તે જોયાથી આપણાં મનમા આવા ભયંકાર સમાનો પુરતો વીચાર આવી શકેછે. એ સખશ પોતે એ બનાવનો ટુક હેવાલ આપેછે તે હમો નીચે ટાંકીયે છીયે.

"લાંબી મુસાફરી કરતાં કેટલીકવાર રસતામા મોટાં ગીચ જંગલો નડેછે, જાંહાં રસતાની આસે પાસેથી સો વારને છેટે સુધીની જાહાડીઓ કાપી નાખેલી હોયછે, જેવી મુસાફરને ફાડી ખાનારાં જનાવરોના હલામાથી બચી જવાને એક જોગવાઈ મલેછે. હું પોતે આ વખત બનારસ તરફ જવાને નીકલીયો હતો અને મેં વારંમવાર સાંભલેલું હતું કે એ રસતેથી કેટલીકવાર જંગલમા વાઘ મલેછે, પણ મને મારી આગલી મુસાફરીઓમા કોઈ દાહડેબી આ જાંનવરોનાં પાદશાહની મુલાકાત થઈ નહી હતી.

"મનજલ કાપતાં એક સાંજનાં છ કલાકે તોપેકાચીના ડાકના બંગલા તરફ હું પાલકીમા આવી પુગીયો. તાંહાં ઊતરી થોહુંક ખાંનુ ખાઇ તથા ચાહ પીને જલદીથી પાલકીમા બેઠો અને હમાલો જો મને જલદીથી બીજા ડાકના બંગલા તરફ પોંહોચાડેતો કાંઈ ઈનામ આપવાને મેં કબુલીયું. બીજા ડાકના બંગલા તરફ ઊતાવલે જવાની મારી ઊલટ એટલાજ મારે હતી કે અંધારું થાયે તેની આગમચ તાંહાંથી બલતી મસાલો મેલવી શકું. રાતના આવી મસાલોની ઘણીજ જરૂર હોયછે, એકતો રસતો

દેખાડવાને કાંમ લાગે, અને બીજું તો વાઘ અને બી
જાં જાનવરોને નસાડવાને ઊપયોગી થઈ પડે.

"આ રસતેથી મેં ઘણીકવાર મનજલો કીધી
હતી, તેથી મારા દીલમાં કાંઈ ધાસતી હતી નહી; અ
ને સાંજનો વખત હતો એટલે મેં મારી ચીરૂટ સલગા
વી મોહોમા લેઈ પાલકીમા ઊંઘાવા માંડીયું. પડી
આ પડીઆ મનમાં વીચારે કર્યું છે કે હું પાછો ઈંગલં
ડ જઈ શકસ કે નહી અને બે વરસમા તાંહાં કેટલો
ફેરફાર થઇ ગયો હશે. એવી રીતનાં વીચારમા ને
વીચારમાંજ ઊંઘવા માંડીયું. થોડોકવાર પછે એકા
એક મને જોરનો આંચકો લાગો અને હું ચોંકી ઊ
ઠીઆ. જોઊંછું તો મને મારી પાલકી સુધાં નાખી
દેઈ હમાલો "મારો શાહેબ, મારો શાહેબ" બુમ માર
તા જીવ લેઈ દોડતા હતા. મારા દીલમા દેહસત પે
દા થઇ કે કાંઈભી જોખમ સરીખું જોઇ એવો નાંઠેલા.
એટલામાં જોઊછુંતો તરીસ વારને છેટે એક પથરનો
નાંધેલો પુલ હતો જેની નીચેથી નાધલાં પાંણીનાં ના
લાં પસાર થતાં હતાં અને પથરનાં મેહેરાબની અંદર
અને આસે પાસે એક જાહાડી હતી તે માહેથી આ
સને આસતે અને પાદશાહી કદમે એક મોટો વાઘ ની
કલતાં મેં જોયો. હું ઘભરાટમા પડીયો અને સું ક
રવું તે સુજે નહી. તરત મારી પાસે બે સરસ પી
સટોલો ભરેલી તયાર હતી તે હાથમા લીધી, અને એ
વગેરે બીજી બે બારલની પીસટોલ પણ મારી જોડે
ભરેલી હતી, તેથી ઠેરાવ કીધો કે જો આંગ ઊપર આ
વશેતો હથીઆર વાપડસ. એટલું છતાં તે વખતે મા
રી ઊમેદ એજ હતી કે વાઘ રાજા બીજોજ રસતો ધ
રેતો ઘણું સારૂં.

આસતેથી વાઘરાજા મારી ડાબી બાજુથી પ
થરના પુલ ઊપર ચહડીઆ ને હું પાલકીના બારણાં
ધાંટી પીસટોલનુ મોહ બાહેર રાખી તરત ફોડવાને
વાસતે કમાંન ચરાવી વકતારમાંથી જોતો હતો. ઈશ
વર મેરબાંનીથી વાઘ રાજાએ રસતા તરફ ફેરીયું લી
ધું અને રસતાથી સો વાર દુર જાહાડી હતી તે તરફ
ચાલવા માંડીયું. જેમ જેમ દુર જતો ગયો તેમ તે
મ મારી છાતી ધપકતી જરા નરમ પડવા લાગી અ
ને મારેથી બરાબર દંમ લેવાયો.

"હવે હું અધીરો થયો કે એ કાહારે મારી
નજરથી છેક દુર પડે. તેથી મેં પીસટોલની નેમ જુ
દીજ તરફ રાખી ફોડી કે તેના આવાજથી, એ જાહાડી
માં જલદીથી ચાલીયો જાય. પણ તરત વાઘ રાજે
જરા મોહ ફેરવીયું અને ધુમારા તરફ જોતો ઊભો.
(જે પાસેનું ચીત્ર જોયાથી બરાબર માલમ પડશે.) મેં
મારી બેવકુફી જોઇ અને પસતાવા લાગો કે રખે પા
છો ફરે. પેલા હમાલો જેવા દુર નાહસી ઊભા હતા
તેઓએ પીસટોલનો આવાજ સાંભલી દુરથી બુમો
પાડવા માંડી કે "મારો શાહેબ મારો" પણ એક ક
દંમ મારી તરફ આવીઆ નહી.

"ઇશવર મેરબાંનીથી વાઘરાજે ઝાડીમા-થઈ
આગલ રસતો લીધો, અને તારબાદ હમાલોના આવ
તાં પગલાં મેં સાંભલીયાં કેમકે હજુર મારી નંજર ઝા
ડી તરફજ હતી.

"આ વખતે હમાલો સાથે બાક ભીડવી તથા
તેઓની મુરખાઈ વીશે સમજાવાને મેં દરૂસત ધારેયું
નહી, અને તેઓને જલદીથી, મને બીજે ડાકને બંગલે
પોહોચાડવાને મેં તાકીદ કીધી."

એજ જંગલો તરફ એક ઇંગરેજ જે તાવથી
ઘણો હેરાંન હતો અને ડાકટરની સલાહ લેવા બનાર
સ તરફ પાલકીમા જતો હતો તેની ઊપર, હમાલો મ
સાલ સલગાવા ગીયા, એટલામાં વરૂઓએ હલો કીધો.
તે બીચારો તાવથી એટલોતો અશકતીવાંન થઈ ગયો
હતો કે બરાબર ઊઠીને તેનેથી બેસી સકાતું નહી હ
તું. તેવા સમે તેણે પડીયો પડીયો પાલકીના બેઊ
તરફના બારણાં બંધ કરી જેમ તેમ હાથમાં પકડી
રાખીયાં. કેટલાંક વરૂઓ તેના બારણાને અફાડી
અફાડીને બુમો પાડવા લાગાં તોએ હીમત રાખી તે
બારણાં પકડી રહેયો. એટલામાં હમાલોનાં હાથમાં
મસાલ સલગાવેલી દુરથી જોઈ પેલાં વરૂઓ નાસી ગ
યાં અને આ મરણ કાંઠે આવેલો ઇંગરેજ બંચી ગયો.

માથેરાનની ટેકડી.

આપણા ઘણાખરા વાંચનારાઓ જાણતા હશે કે
મુંબઈની ઊતર પુરવ દસાએ માથેરાનં નામની એક સુંદર
ટેકડી આવેલીછે. આ ટેકડીની હવા ઠંડી તથા દેખાવ
રલીઆમણોછે, અને ને ઊપરથી તેને લગતો હેવાલ અ
ગત કરીને આપણી ટાપુના રેહેવાસીઓને જાણવાં જો

અછે. માથેરાન મુંબઈની પડોસમાજછે—ફક્ત બે અથવા તરણ કલાક આગ ગાડીમા મુસાફરી કીધાથી તેની એઠવાઇ ઈઆને નારેલ નામના ગામડાં આગલ જાઈ પોંચીએછે. નારેલથી ટટ્ટુ ઊપર અથવા પાલકીમા બેસીને બે અથવા તરણ કલાક એક ઊંચા ટેકડા ઊપર ચડીઆ એટલે માથેરાન આવેછે.

માથેરાનપર જાવાંનો રસતો લગાર સાંકડો તથા ઊંચી ચડાંણવાલોછે, તેપણ તે કોઈબી રીતે ભએ ભરેલો હોએ એવું હમો ધારતા નથી. અતરે આગ ગાડી થાઈ તેની આગમજ કોકનમાથી દખણ જાતી વખતે આપણે બોરઘાટ પસાર કરતા હતા તે રસતા કરતાં જોકે આ રસતો ઓછી સફાઈ ધરાવેછે તોપણ તેની આજુ બાજુએ એવીતો રલીઆમણી લીલોતરીછે કે આવ જાવ કરનારને જાજી થાક ચડતી નથી. થોડુએક ઊપર ચહડીઆ પછે સાગલી વાંસાના જંગલ, જંગલી કેલ, તથા કાંટાની ઝાડીના જુમખાઓ જોવામાં આવેછે; અને તે જુંમખાઓ ઊપર હજારો વેલા વીંટલાઈને એવાતો છાંએઓ બનાવેછે કે તેમાથી સુરજનો ટડકોબી જાહાજો લાગુ પડતો નથી.

હવા ફેરબદલ કરવાના બાબમા માથેરાન એક નામીચી જગાછે. તેને સોધી કાહાડીઆને અથવા વસાવીઆને ફકત બે દાએકા થાએઆ નથી તેટલાંમા તો તીઆં એટલા અને એવા સારા બંગલા બંધાએઆછે કે તે બાબદ ઊપરથીજ તેની કીમત ધીઆનમા આવશે. એવું લાગેછે કે આ ટેકડીની સોધ કરવાને તે તરફ માલેટ નામનો ઈંગરેજ ગએઓ હતો તેના ભીમીઆનું નામ માધેરાવ હતું તે ઊપરથી આ જગાનુ નામ પણ માથેરાન પડીઉં હશે; તોપણ તે બાબદ વીસે હમો કાંઇ ચોકસ જાણતા નથી.

માથેરાન એક ઊંચી ટેકડીછે. મથાલેથી તેનો આકાર ઘણું કરીને ઘોડાની નાલના જેવો માલમ પડેછે. તેની બાજુએ મોટી ખીણછે તેનો આકારબી તેવોજછે. આસપાસના બીજા ટેકડાઓથી તે છુટી પડેલીછે, અને તેના મથાલાં ઊપર જે થોડીક સપાટ જમીનછે તે ઊપર સઘલા બંગલા બાંધેલાછે. તે સપાટ જમીન પણ એક લાંબાં મેદાનના જેવી નથી પણ જુદી જુદી ટુકડી અથવા સુનમાં વેંચાએલીછે. આવી સુનના છેડાને ઈંગરેજીમાં પાંઈટ કરીને કેહેછે; જેવાં કે પાનોરામા પાંઇટ, ચોક પાંઇટ, એલેક જાનડરો પાંઈટ, લુઈસા પાંઈટ, ઈતીઆદી. દરેક પાંઈટ પર જવાનો રસતો પાડેલોછે; પાનોરામા પાંઈટ પર જવાની વાટ કઠણછે; તોપણ તીઆંથી પાસેના ટેકડાઓનો દેખાવ દેખાએછે તે દબદબા ભરેલો અને જોવા લાએકછે. વલી ચોક પાંઈટપર ઊભા રહીને નીચેના મેદાન તરફ બે ઘડી નજર કરીએછે તો ભાતના લીલાં ખેતરો અને હારેહાર ખીલેલી પાણીના ચલકતા ચસમાઓ આંખને ટાડક ઊપજાવેછે, તથા ઘણાએક નાધલા નાધલા ઝરા એક બીજા સાથે મલીઆથી જે નાલાં બનેલાં છે તેઓ સરપની લીટલીની મુવાફેક વાંકાંચીકાં આગલ ચાલીને પછે દુરના મેદાનોમાં ગુમ થાઇ જાએછે, તે સંધુ ઊંચેથી જોવામાં અજબ લેહેજત લાગેછે. વલી કોઇ ઠેકાણે એકાત બે ધોધ કોઈ ઊંડી ખીનને તલીએ પડતા હોએ, તેઓનો ગંભીર આવાજ કાણે પડેછે. જો બાહેર ફરવા જાવોતો ઘણુખર સઘલે રસતે જાહાડોનો છાંએઓ તમુને ઠંડક આપશે; તે સાથે સવાર અને સાંજને નમતે પોહોરે લાંબી મંજલ કાપશો તોપણ થાક ચડશે નહી. તીઆં જાહાડી ઘણીછે તે ઊપરથી ધારવામાં આવેછે કે તે જાહાડીઓમાં આગલા વખતમાં વાઘની વસતી જાહાજી હશે. હાલબી થોડાક દાહાડાની વાત ઊપર લુઇસા પાંઈટ તરફ એક ઠાકોરે એક મોટી વાઘનને મારી હતી, તે હમારા જોવામાં આવી હતી. તે વાઘને તે તરફના રેહેવાસીઓના એક વછડાનો ભોગ કીધો તે ઊપરથી પેલો દલેર ઠાકોર તેની શોધમાં રહેઓ અને આખેર તેને બે જાન કીધી. ઠાકોર લોકો ઘણા હીમતવાન કેહેવાએછે.

અવે સવાલ ઊઠેછે કે માથેરાનની હવા તેનો જેટલીજ ઊંચાઇના બીજા ટેકડાઓની હવાના કરતાં વધારે દીલપસંદ લાગેછે તેનો સબબ સું? આ વાતનો ખોલાસો હમારા વીચાર પરમાંણે એ છે કે, એકતો આ ટેકડી પોતે ઊંચી આવીછે તેથી તેની હવા બીજી નીચી જગાના કરતાં ઠંડી હોવી જોઇએ—બીજુ તો એજે તે સમુદરથી જાહાજી દુર નથી તેથી તંદરોસતીને વધારનારી દરીઆ તરફની હવા તીઆં જાહાજી આવેછે—તરીજુ એજે તેના ચોકસ આકારની ખુબીથી તેના જુદા જુદા ભાગો સુરજના કીરણોની સાંખેથી એક બીજાને ધાકેછે કે જેથી સપાટ જમીન ઊપર દીવસનાં બાર કલાક ટડકો પડેછે તો અતરેના ઊ

ચી નીચી જમીન તેથી ઓછો વખત તપેછે કે જે સબબથી તીઆં વધારે ઠંડક રેહેવી જોઇએ—અને બીજું એજે આસપાસ ઘણીએક જાહડી આવીછે તેના સબબથી સુરજના કીરણો જમીન ઊપર ખરો બર લાગુ થાતાં નથી—એટલુજ નહી, પણ તેજ જાહડીનાં સંખીઆબન પાતરાંના અગનીત સુરાખોમાંથી પાણીનો જે સેજાર ઊડેછે તેથી તે પાતરાં ઠંડાં થાએછે—પાતરાં ઠંડાં થાએઆં કે પછે તેઓને જે હવા અથડેછે તે પણ ઠંડી થાએછે અને તે આપણને ખુશનમાં લાગેછે. આએ સુંદર ટેકરી—એવીછે કે બાંમદાદના ખુશનમાં વખતે અથવા દીવસના પાછલા પોહોરે બાહેર ફરવા નીકલી, માફકસર કસરત લેઈ, આસપાસનાં દેખાવથી મગજને તર કરીને તમો પાછા તમારાં મકાનપર જાવોતો મોટી રૂચીથી ખાણુ ખાઇ થોડા દાહાડામાં ઘણી તંદરોસતી મેલવીઆ વગર રેહેવો નહી.

—•••—

એક સાંજની સેહલ.

છોકરો—મા પંખીને પીછાં સું કાંમ હોયછે?

મા—દીકરા તેઓ માસના તંતુઓને ઝડપથી કાંમે લગાડેછે અને વાપરેછે તેથી તેઓને ઘણુ ચડને દરજ્જેની ગરમી આંગમાં રાખવી પડેછે એટલા માંટે; પણ એ માટે જે પીછનું ઢાંકણ ઇશવરે તેઓને આપીયુંછે તે ઘણુંજ હલકુછે જેથી તેઓને સેહલાઈથી ઊડવાને બની આવે અને વળી તેમાં ગરમા રાખવાનો ઊતમ ગુણ પણ આપીયોછે.

છોકરો—મા તમોએ મને આગલ કહેયું હતું કે પાંણીમાં ફરનારાં પખીના પીછ ઘણાજ નજદીક ગોઠવેલાં અને ઊપરથી ચરબાઈદાર અને લીસાં હોયછે તેનું કારણ સું?

મા—હા દીકરા તેં સારી યાદ રાખી. એનું કારણ એવુછે કે એવી જાતના લીસાં પીછ ઊપર પાંણી ઠરી શકતું નથી તેથી પેલાં પંખીનું શરીર ગરમ અને સુકું રેહેછે. જો એ પખાઓને રૂઆંદાર પીછ હતેતો તે પાણી બાંઝાઇને બારી થવાથી તેઓથી પાંણીમાં જરાએ આગલ વધાઈ શકાતે નહી.

છોકરો—જારે ઈશવરે પંખીને આવાં સારાં ઢાંકણ આપીયાંછે તારે માણસને શું કાંમ નાંગો પેદા કીધો હશે—વારૂ?

મા—કારણ કે માણસ પોતે પોતાનું ઢાંકણ કરી શકે એવી તેનામા શકતી આપીછે; અને માણસને પોતાના કારોબારને લીધે દુનીઆના એક છેડાથી બીજે છેડે સુધી જવું પડે તેથી જુદી જુદી આબોહવા પરમાણે તે પોતાનું ઢાંકણ કરે એવી નેમ જણાયછે.

છોકરો—મા—જારે માણસ જુદી જુદી આબોહવા અને રૂતો પરમાણે પોશાક બદલે તારે બીચારાં આ જાંનવરોનો તો શીયાલે, ઊનાલે, વસંતરૂતુ સરવે વખત એકજસરખો પોશાક હોયછે તે કેમ?

મા—દીકરા આવી રીતના તું મને સવાલ નાખેછે તેથી મને તું વધારે પરીય લાગેછે. હવે તારા સવાળનો જવાબ હું ટુકમાં સમજાવુંછું, તે સાંભળ. જો આપણે બરાબર તપાસીને જોશુંતો માલમ પડશે કે કેટલાંક પંખી અને જાંનવરોને ઊનાલામાં જે રૂવાં હોતાં નથી તે શીયાલામાં તેઓના પીછાંની નીચે ઊગી નીકલેછે, વળી કેટલાંએક જાંનવરના રૂવાં શીયાળામાં જાડાં થાયછે; અને કેટલાંએકના પીછ હેલક કાળાં રૂવાં શીયાળામાં માલમ પડેછે. વળી કાળાં હોવાનો સબબ એકે એ રંગ આંગની ગરમી અને ઊફ સારી રીતે સાચવેછે. બીજાં જાંનવરોમાં જાંહાં એવો ફેરફાર દીઠામાં આવતો નથી તાંહાં ઈશવરે એકજ ઢાંકણ બધી રૂતમાં ચાલી શકે એવાં બનાવીયાંછે, અને એ વગેરે બીજા અનેક શાંધણ કરી આપેલાંછે.

છોકરો—પીઆરી મા, આ મુંગાં જાંનવરોની ઊપર ઈશવરની કેવી મેરબાંની—નહીતર એ બાપડાઓની શંભાલ કેમ થાત! પણ મા પંખીઓની ચાંચ કઠણ, લાંબી અને ટીણી કાં?

મા—કઠણ એટલા માટે કે તેઓને દાંત નથી તેથી પોતાના શેકારને પકડવા, તેને દાબી રાખવા અને ખોરાકને ભુકો કરવા કાંમ લાગે; લાંબી અને ટીણી એટલા માટે કે ઘણાખરાં પંખી બારીક જીનસ ચુંટી કાહાડી ખાયછે; જેવાં કે, કીડા, બારીક જાંનવરો, બીઆં ઈનીઆદી. આ ટીણી ચાંચ વડે તેઓ પોતાના શેકારને બોકી કાહાડી ચીમટાની પેઠે પકડેછે.

દીકરા જો આજની સેહલ કરતાં તુંને કેટલા ફાયદા થયા તે સાંભળ. એકતો ખોલી હવામાં ફરવા નીકલવાથી શરીરને શુખાકારી થઈ, તેમજ મન એક

હું થયું. બીજું એક તું આલશાઈમાં જો ઘરમાં પડી રેહતેતો પાડોશીના છોકરાંઓ સાથે વઢવાઢ કરતે, ન હીતર તારો વખત નકાંમી રીતે ઊડાવતે, તે વખત આ વી સરસ રીતે તેં કાંમે લગાડી રમુજ સાથે ઢંઠો મેળ વીયો. દીકરા આજ જે ખોલાશો તને મલીયો તે ઊ પરથી તને માલમ પડીયું હો કે ઇશવરના સરવે કાંમો માં કાંઈ પણ ચોકસ નેમ દીસમાં આવેછે.

ચાલો આજ છેક અંધારૂં થવા આવીયુંછે તેથી ઘર જયે, વળી બીજી સેહલ કરવા નીકલીશું તારે આપણે નવીજ બાબદ ઊપર વાત કરીશું.

હમીંગબરડ—ગુંગતુ પક્ષી.

કોઇના સપનામાં પણ ન હી હો, કે જીવતાં જવાહેરો હવામાં ઊડતાં હશે; પણ અ મેરીકા ખંડમાં ખરેખર તરેહ વાર રંગના જવાહેરો ઊડતાં માલમ પડેછે. સહવારના જા રે સુરજ પરકાશેછે તારે તરે હવાર રંગ બેરંગી નાહાના પક્ષીઓ એક ફુલ ઊપરથી બી જાં ફુલ ઊપર ઊડતાં માલમ પડેછે અને તે વખતે તે જગા નો દેખાવ એટલેતો રલીઆ મણો થઈ પડેછે, કે જોનાર જાણે કે અલાદીનનાં જવા હેરાત બાગમાં ફરતો હોયે એવુ સમજેછે. વીચાર કરો, કે એક નાહાનું પક્ષી જેની ચાંચ પરવાલું, તેની અણી કાલી, પગ જાંબુરા રંગના; માથું, માંજર અને ગરદન નો પાછલો ભાગ જાંણે કાલી ચલકતી મખમલ; પી ઠ સુનેરી અને લીલા રંગની; પાંખ કાલી જાંબુરી, પુછરી કાલી ભમર, તેની આસમાની ચલક અને તેની કોર સુનેરી લીલા રંગની; ગલું, છાતી અને પેટ ઝલ ઝલીત ઊંચા લીલા પાના અથવા જમરૂદના રંગ ની; જેના બદનનું કદ માતરે તરણ ઈંચનું, તેમાં વ લી અરધાથી ચોણા ઈંચની લાંબી ચાંચ, અને વલી જેની પુછડી હડી ઘણી લાંબી, એવા રંગનું અને કદનું પક્ષી જારે હવામાં ઊડે અને સુરજના કીરણથી તેના પીછનો રંગ તરેહવાર રંગમાં બદલાઈ જાયે, અને જા ણે તરેહવાર રંગના જવાહેર ઊડતાં હોયે એવું લાગે, તારે કોણ શખસ એવો દેખાવ જોઇને થમ થઇને અ જાએબ નહી પશે અને તરત તે સરવ શકતીમાન કી રતાર તરફ આદરમાનથી વીચાર નહી કરશે?

એવા એક પક્ષીનું ચીતર તમે આ બાબદની મથાલે જોશો; તે હવામાં વગર આધારે લટકેલું અને પોતાની ચાંચવતી ફુલમાંહેથી મધુર રસ સુસતું દેખાશે. એ પક્ષીનો ખોરાક ફુલ માહેનું મધછે, તે શીવાએ જીના જાનવરો પકડીને ગલી જાયેછે. તેની ચાંચ લાંબી હોવાથી અને જીભ પોકલ (જાંણે કે બે નલીની બંદુકના આકારની) હોવાથી તે ફુલમાંહેથી સેહેલથી મધ સુસી લેછે. જારે તે મધ સુસેછે, તારે હવા માં થમ લટકેલું રેહેછે, પણ તેની પાંખ એટલીતો જ ડપથી ફફડાવેછે, કે તે આપણી નજરે માલમ પડતું ન થી, અને તે પાંખ ફફડાવીયાથી માંખના જેવો ગુંગનો આવાજ નીકલેછે, અને એ ઊપરથી એ પક્ષીનું નાંમ આપીયુંછે. એ પક્ષી અમેરીકા ખંડમાં અને ઘણું ખરૂ જમેકામાં નજર પડેછે. અમેરીકા શીવાએ બી જા કોઇ પણ દેશમાં એ પક્ષી માલમ પડીયું નથી. એ પક્ષીની પાંખનો વીસતાર નજદીક છ ઈંચથી વ ધારેછે અને તેથી કરીને તે ઘણી જડપથી ઊડેછે, અને એના જેવી જડપ કોઇ પણ બીજા પક્ષીમાં નથી તે ઘ ણું હીમતવાન અને મીલનસારછે, તે કોઇથી બીહીતું નથો, અને જારે બે પક્ષી એકજ ફુલ ઊપર મધ સુસ વા આવેછે, તારે બેઉમાં ઘણા જોરથી ઝગડો ચાલેછે.

એ પક્ષી પોતાના માલા ઝાડની દાંખલીની ઊપર ની બાજુએ બાંધેછે. માલો એક ઈંચ ઘેરાવાનો અને એક ઇંચ ઊંડો હોયેછે. ઘણુંકરીને તેઓ બે ઇંડાં મુકેછે.

અમેરીકાના ઈંડીયન લોકોએ એ પક્ષીનું નામ "ગવારોશીગાબા" એટલે "સુરજના કીરણ અથવા જુલફાં" કરીને આપીયુંછે, અને તેમાં તેઓ સચાઈથી કાંઈ પણ દુર ગયા નથી. એ પક્ષીને એ નામ ખ રેખર છાજેછે. એ પક્ષીના પીછ માહેથી તાંહાંના લો કો તરેહવાર ભરતકામ, પંખા ઈતીયાદી બનાવેછે. અમેરીકાના ઈંડીયન લોકો એ પક્ષીને ઘણું માન આપેછે, તે લોકોમાં એવો વીચારછે, કે જે લોકો લડાઈ માં મરી જાયેછે, તેઓને સુરજના મંદીરમાં લઇ જવા માં આવેછે અને તાંહાં તેઓને એ પક્ષીઓનો અવતા ર આપેછે.

ભાઈ.

એક અસલી બેરાહમણે દીધેલી સીખામણ.

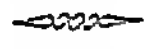
"તમો એક બાપના બચ્ચાં છેઓ અને તેની જતનથી પલી ગયલાંછો, અને એકજ માએના ધાનનું દુધ તમે પીધેલું છે.

"તેટલા મારે, તારા ભાઈઓ સાથે તું પેયારના ગાંઠથી બંધાયેલો રેહે, કે જેથી તારા બાપના ઘરમાં સલાહ સંપજ અને સુખ વસે.

"અને જારે તમો દુનીયાંમાં એકમેકથી છુટાં પડો, તારે જે સગાઈથી તમો પેયાર અને એકદીલીમાં વીટલાયળાછો તે યાદ રાખજો; અને તારા પોતાના નજદીકના સગપણને મુકી દઈને પારકાને પસંદ કરતો ના.

"જો તારો ભાઈ સંકટમાં હોયેતો તું તેને મદદ કરજે; જો તારી બેહન ગરીબ હાલતમાં હોયે, તો તું તેને વીસરી જતો ના.

"એ પરમાણે, તારા બાપની દોલત તેની આખા ખાનદાનના પોશણમાં રોકાશે; અને તમારા એકમેકના પેયારથી, તેની જતન તમો સઘળા ઊપર ચાલુ રેહશે."

પોશાક.

૧. ઈતીહાસ આપણને એમ કેહેછે કે દુનીઆંની પેદાએશ પછે ઘણો વખત ગુજરેઓ તાંહાંસુધી માણસ જાત કપડાં વગર ફરતું હતું અને પછી જેમ જેમ તેઓમા સુધારો થતો ગયો તેમ તેમ તેઓ કપડાંની જરૂર સમજવા લાગાં. આપણને સારીપઠે ખબરછે કે ૧૦૦૦ વરસ આગમચ ઈંગલંડ દેશના રેહેવાસીઓ કે જેઓ આજે દુનીઆંના મોહોટા ભાગ ઊપર સરદારી ભોગવેછે અને કળા કઊશલતા તથા વીદીઆની અંદર પુરવીણ ગણાએછે તેઓ વાઘના અને બીજાં જાનવરોના ચાંમડાંના કપડાં પેહેરતાં હતાં; પણ તેઓનો હાલનો પોશાક જોયો; કહેયો સોભતો અને તેઓના દેશની હવાને માફક આવતોછે; તેનું કારણ એછે કે જેમ જેમ તેઓ કપડાની અંદર ફેરફાર અગતનો સમજતા ગયા તેમ તેમ તેઓ દરતા ગયા.

૨ માણસ જાતનો પોશાક દેશ દેશનો જુદો હોયછે, તેનું મુખીય કારણ એછે કે જુદા જુદા દેશોની જુદી જુદી હવાને માફક આવતો તે કરવામો આવેછે. આપણા મરદો અને ઓરતોનો પોશાક આએ મુલકની હવાને માફક આવતો કરવામો આવેલોછે. હીંદુ ઓરતો તથા મરદોનો પેહેરવાસ જોકે હવાને મળતો કીધેલોછે ખરો, પણ તે જેવી રીતે આંગને ઢાંકવું જોયે તેવી રીતે ઢાંકી શકતો નથી. આપણા પારસી લોકોના કપડાં એ બાબદમો કેટલીએક રીતે હીંદુ લોકોના કપડાં કરતાં સરસછે ખરાં, પણ તેમા પણ કેટલોએક સુધારો કરવાની અગતછે. પારસી મરદોનો સાધારણ લીબાશ એક તેઓની પાગડી શીવાયે બીજો સઘળી રીતે ઠીક લાગેછે. પાગડીની બનાવટ એવી હોવી જોયે કે ચેહેરાને શોભા આપી, સુરજના તડકાંથી તથા હવાથી મોહોડાંનો બનચાવ કરે; પણ એ બેઊ બાબદોમો પારસીઓની પાગડી નાલાએકછે. પારસી સ્ત્રીઓના પોશાકમો જરા વધારે ફેરફાર થવાની અગતછે. ડાકટરોની હમેશાં એવી ભલાંમણછે કે પગનો જેમ બને તેમ ઠંડીથી બચાવ કરવો, કારણ કે એમ નહી કીધાથી કેટલાંએક દરદો ઊતપણ થાયછે: આ બાબદ ઊપર પારસી સ્ત્રીઓએ બીલકુલ ધેઆન આપીયું નથી. જો સરવે સ્ત્રીઓ હમેશાં પોતાના પગમો મોજાં રાખેતો ફાએદો થાયે. પણ એ ઊપરાંત પગનો સરદીથી બનચાવ કરવા અને બરોબર રીતે ચાલવા, હાલની પારસી સ્ત્રીઓની સપાટ બીલકુલ રદ કરવી જોયેછે. અંગરેજ લોકોની બાઓડીઓ પગની ઘુંટી શુધી જે બુટ પેહેરેછે તેવાં બુટ જોકે ઈંગલાંડ જેવા ઠંડા દેશને લાએકનાંછે તોપણ આએ મુલકની હવાને માટે સારાં નથી; તેથી નાથલાં બુટો જે કે "સલીપર"ને નામે ઓલખાયછે અને જે આપણા લોકોની સપાટને મલતાં આવેછે તે જો પેહેરેઆં હોએતો તેથી ઘણો ફાએદો થાએ. શરીરનો પોશાક પસંદ કરવા જોગછે; પણ આંગને ઢાંકવા જે પેરી પેહેરવામો આવેછે તેનાં કરતાં કોઈ જાતનું ગોલાઈતું બોઓનું બદન વધારે સારૂંછે, કારણ કે પેરીથી જોકે છાતી સારીપઠે ઢંકાએછે તોએ હાથ બીલકુલ ઊઘાડા રેહેછે. પણ આપણી બાનુઓના પોશાકમો શરીથી વધારે અરચણ લેવા જોગ તેઓનું માથુંબાણુંછે. ખાસ જે ખોદાતાલાએ ઓરતને ખુબસુરતી આપવા બખશેલા છે તે માથાંબાણાંનાં મેલાં કપડાં અંદર ઢાંકી રાખવા એ ખરેખર દલગીરી ભરેલુંછે. માથું ઢાંકવાને ખરેખ

૨.સરસ ઊપાએ ટોપીછે અને હમે તપાશીઊંછે કે કશ બી અથવા સાદી ટોપી સારા અને બરોબર ગોઠવેલા બાલની ઊપર મુકેઆથી ઓરતોની ખુબસુરતીઓ ઘણો વધારો થાએછે, તેટલા વાસતે જેમ બને તેમ આપણી કોમની બાઈડીઓએ એ ઊપર વીચાર આપવો જોઈએચ. બદીઅનની હેઠલ જો કાંચરી અથવા કાંઇ એવુંજ બીજું પેહેરાઊં હોએતો વધારે ફાએદાકારકછે. એટલો જો ફેરફાર આપણા પોશાકમો હાલ થાએતો હમારા ધેઆન પરમાણે જેટલું થવું જોઇએ તેટલું થાએ. પછે તે ઊપરાંત જો કાંઇ વધારે ફેરફાર કરવાનું પછવાડે રેહેતો કાંઈ વાંધા જેવું નથી.

આએ જગોએ હમારી બેનીઓને બે સખુનો કેહેવાની રજા લઈએચ કે તેઓ માંહેલી ઘણીખરી બાઈઓ પોતાના આંગની બીલકુલ જતન અથવા સંભાલ કરતાં નથી. કેટલીએક જુઆંન તથા બુઢી ઓરતો સારી વગર અને વગર મલાજે ઓટલા ઊપર ઊભી રેહેચ એ અફસોસ કરવા જોગછે, અગત કરીને સારી વગર નેટનાં સદરા ઊપર ફરેઆથી તેઓ પોતાની જાતને બીલકુલ શોભા આપતી નથી. મરદો કરતાં ઓરતોએ પોતાના આંગની ઘણી સંભાલ રાખવી જોઈએચ, તથા ઘણી ચોકસાઇથી પોતાનું આંગ ઢાંકવું જોઈએચ. સુધરેલા લોકોની અંદર એક બેઆબરૂ ઓરત પણ એં મીસાલે પોતાનું આંગ આવતા જતા મરદોની સાંમે ઊઘાડું રાખે નહી. આપણી ઓરતો પોતાના બાલ વીશે ઘણી બેદરકાર રેહેછે એ પણ દલગીરી ભરેલુંછે. બાલને સાફ રાખવા એ દરએક સ્ત્રીનું પેહેલું કાંમ હોવું જોઇએચ. બાલ એવા મેલા હોએ કે તેની અંદર જીવડા પડે તો તેવા બાલ હોએજ નહી તો સારૂં. આએ સુચનાંઓ ઊપર હમારી બેનીઓ અગત કરીને ધેઆન આપસે એવી હમારી આશાછે.

વખત સાચવવા વીસે શેહેજ વાર લાગો.

બરાબર ચોકસ વખત જાલવવાની કેટલી જરૂરછે. આપણા દેશીઓમાં વખતની બેપરવાઈ ઘણી માલમ પડેછે. કાઇ અગતજોગ કામને માટે ભેલી થએલી મીજલસનુ કાંમ ઘણી વખતે મુલતવી રાખવામાં આવેછે કાંએકે જે સખશની ઘણી અગતછે તે હાજર નથી અને જો આવેછે તો વખત ચુકવીને અવાચો આવેછે. જો ખાનાની મીજલસમાં નોતરૂ થયું હોયેતો સઘલા લોકો ખાના ઊપર બેઠા પછી કોઈ જઇને ઊભો રેહેછે. તેનો દેખાવ તે વખતે જોવા લાયક થઈ જાયછે. ચોકસ વખત નહી જાલવીયાથી કેટલાં ખરાબ પરીણામ નીપજેછે તેનો લોકોને કાંઈ પણ વીચાર નથી. કેટલાએક રાજપાટો ઊડી જાયેછે; માણસોના જાન જાયેછે. સારી યુકતી, અગતના કામ, દોલત, સુખ અને આબરૂ વગેરેનો ભોગ થાયછે, કાંયકે બરાબર વખત સાચવીયો નથી. કેટલાંએક માણસો પોતાનાં કામમાં હમેસ નીશફલ થાયેછે, કાંયકે તેવો હમેસાં અવારા બાહેર નીકલેછે. કેટલાએક શુધારો કરવાના વીચારમાં વરસોના વરસ ગુમાવી દેછે અને અંતે વગર ઊમેદે મરણ પામેછે. માતરે પાંચ મીનીટ કેટલીએક વખતે વરસોનુ કામ કરેછે. અને એ પાંચ મીનીટ ગુમાવીયાથી જીદગી બરબાદ જાયછે. જે શખસ પોતે દુનીયામાં આગેવાન થવા ચાહાતો હોયે તણે આ નેકી ઊપર અમલ કરવો જોઈએ. જો ચુક સુધારવા ચાહાનો હોયેતો અવારો નહી રેહેવાની પેહેલાં કોશેસ કરજે.

એક આગની ગાડી વીજલીની જડપથી દોડી જાયછે, અને સટેશન આગલ જવાની ઊતાવલ કરેછે. તેને આવતાં અવારૂં થયુછે અને સાંમેની બીજી ગાડીને ઊભો રેહેવાનો વખત થઈ ચુકોછે. તે એક વલાન ઊપર ફરેછે તેવામાં સામેથી ગાડી આવીને બેઊ અફડી પડેછે. ભારી નુકશાની થાયેછે અને નજદીક પચાસ માણસનો ઘાત થાયેછે. તેનુ કારણ શું? કાંયેકે એક ઈજનેર જરા અવારો આવીયો અને વખતસર ગાડી લેઇ જઈ શકીયો નહી

મોહોટી લડાઈ લાગી હતી, અને દુસમનની ઊપર આઠ કલાક લગી મારો ચાલીયો હતો. સુરજ અસત પામતી વખતે સામને વાલાઓને મદદને માટે કુમક આવી લાગી. જો બરોબરીઓ નહી થાયતો ખચીતથી હાર થવાની વકી હતી. જે ટોલકીની મદદ મંગાવી હતી તે જો આવી પોહોચેતો સઘલુ ઠીક થાયે. વીસવાસ હતો કે જલદીથી વખતસર મદદ આવી પુગશે તેથી ફરીથી હુમલો ચાલુ કીધો. તે માંથી શું નીપજીયું તે આખી દુનીયાને આશકારાછે. નેપોલીયન બોનાપારટનો મારશલ ગરાઊચી વખતસ

ર આવીયો નહી. તેથી લસકર મારીયું ગયું અને વાટરલુની હાર થઈ. નેપોલીયન એક બંદીવાન મીસાલે મરી ગયો કાંયેકે તેનો મારશલ જરા અવારો આવીયો.

એક વેપારીની પેહડી ગુચવણમાં આવી ગઈ. બાહેરથી અવેજ જો જલદીથી આવે તો તેની આંટ આબરૂ અને આબાદાની રેહે. પણ અથવાડીયાં ઊપર અથવાડીયાં ચાલીયાં ગયા પણ સોનું આવી પુગું નહી. છેલે દીવસ નજદીક આવીયો કે જારે મોટી રકમની હુંડીઓ પાકી, જે સટીમરમાં અવેજ આવવાનો હતો તે કાંઈ પણ લાવી નહી. પેહડીને દીવાળું કાહાડવાની ફરજ પડી. બીજી સટીમરમાં નજદીક ૫૦ લાખનો અવેજ આવી ઊભો; પણ તે અવાચે આવીયો તેઓ પાયમાલ થયા કાંયેકે તેવોના આડતીઆએ જરા અવારાં નાણાં મોકલીયાં.

એક ખુની ગુનેહગારને ફાંસી દેવા કાહાડીયો. તેને ઘણી ચીડ ચહડીયાથી ખુન કીધું હતું અને લોકો તેની તરફેણમાં હતા કે તેને ફાંસી દેવાને બદલે બીજી હલકી શીક્સા કરે. લોકોને વકી હતી કે કાંઈ પણ દયા બનલાવવામા આવશે. સહવાર પડી પણ હજુર કાંઈ ખેપીયો આવીયો નહી. ફાંસી દેવાનો વખત થયો. ગુનેહગારને સુલી ઊપર ચહડાવીને ફાંસી દીધી. એક પલમાં તે સુરદ્ધ હવામાં લટકતું થયું. એવામાં એક ઘોડેસવાર ઘોડો દોડાવતો મારીયો આવીયો, તેના હાથમાં એક દસતાવેજ હતો તે ગુનેહગારને ફાંસી નહી દેવાનો હુકમ હતો, પણ ખેપીયો જરા અવારો આવીયો, તેનું ઘડીયાળ પાંચ મીનીટ સલો (ધીમુ) હતું તેથી તેને આવતાં જરા અવારૂં થયું.

એજ પરમાણે દુનીયામાં હમેશાં ચાલતું આવે છે, તારે ચોકસ વખત જાળવવાની કેટલી જરૂરછે તે વીશે વધારે બોલવાની અગત નથી.

શીરીઆ દેશના દરવેશોનો રમુજી હેવાલ.

શીરીઆ અથવા જેને આપણ લોકો રૂમશામને નામે ઓલખીએછે, એ એશીઆખંડના તુરકસથાનમાં આવીયુંછે. એ દેશ થોડુંએક ઊપર મીસરના પાશાના હાથમાં આવીયો હતો; પણ ઈંગરેજ સરકારે પાછો તુરકીના સુલતાનને સવાધીન કરી આપીયોછે. એ દેશમાં મુસલમાનોની વસતી વધારેછે, અને એ લોકો શીવાએ આરબ, એહુદી અને ગરીક તથા અરમાની લોકોબી તાંહાં ઘણા વસેછે.

એ દેશમાં દરવેશ લોકોનો એક પંથછે જે વળી બે ભાગમાં વેહચાઈ ગયોછે. પેહલો ભાગ જેવો મંડલીઓમાં મલેછે અને તાંહાં પોતાની કીરીઆ કરેછે, પણ એવોના ધરમ સંબંધી વીચાર અને જે સોગંદ અથવા સપતથી તેઓ બંધાયલા રેહછે તે કોઈબી પારકાને જાંણવા દેતા નથી. બીજા ભાગવાળા વળી કોઈબી ચોકસ જાત અથવા નાત ધરાવતા નથી, પણ પવીતરાઈ અને ખાધા પીવામાં અંદાજો રાખી એકાંતવાસી ફરીયા કરેછે.

પેહલા ભાગવાળાઓની મુખીય નાત કોનીઆ ખાતે વસેછે. તેઓ જુદી જુદી જાતના ધંધા કરેછે અને એક ઠેકવેસે દીવસે બધા ધરમની જગામાં એકઠા મલેછે. તેઓ જાહાજના કુંડાના ઊલટા આકારની ઊનની ટોપી પેહરેછે, અને તેઓનો શેક તેની ઊપર સફેદ અથવા લીલી મજલીનનો કટકો વીટાલેછે અને તેને તેઓ તાજ કેહછે. કીરીઆની વખતે તેવો સફેદ બદીઆન પેહરેછે અને તેની ઊપર લાંબી અને ઘણીજ ઢીલી બોંયનો મોટો ઘેરો જભો પેહરેછે. એ પંથ કોનીઆ, કોનસટાનટીનોપલ, કએરો, દમાસકસ અને તરીપોલી ખાતે પંથરાઈ ગયેલોછે, પણ કોનીઆ તેવોનું મુખીય મુથક કેહવાયછે.

તેઓ અંદાજાસર મોજમજાહ કરેછે, અને સદા સખાવત કરતા રેહછે. તેઓ તંબુરા તથા બીજાં વજંનતરોની સાથે "જીકર" નામની ઈશવર ભગતી કરેછે, અને એવી વખતે વજંનતર પરમાણે નાચેછે. કોઈ ચોકસ દાહાડે તેઓ પોતાના ફંડમાંથી ખરાં નાચારોને રોટલી તથા સેરવો વેંહચેછે. તેઓની સાથે જેઓને કાંમ પડેછે તેઓ એ પંથને વાસને સારૂંજ બોલેછે અને તેઓને માન આપેછે.

બીજા ભાગવાલા દરવેશોની રીતભાંત, સવભાવ અને પેહરવાસ વલી જુદીજ રીતનોછે. એઓમાં જેઓ હેમક અને દેવાનાં હોયછે તેઓને એજ કારણસર એ પંથવાલા વધારે માંન આપેછે, અને એવું સમજેછે કે ખોદાતાલાની એઓ ઊપર પુર મેહરબાંની હોવાથી આ દુનીઆઈ હુશીયારી કરતાં એઓમાં વધારે

અકલ આવેછે, તેથી તેઓ હેમક અથવા દેવાના બને છે. એઓમાં બીજા કેટલાએક ધરમ ગુરૂ હોયછે અને વલી બીજાઓ ધુતારાપણું તથા જાદુ કીતલના જુદા ઢોંગ કરતા ફરેછે, અને લોકોને ઠગી ગુજરાન ચલાવેછે. આ ધુતારાઓ હજારો અને લખો કોસ ઊપરનાં ગાંમોમાં શું થાયછે તે વરતવાનો ઢોંગ ચલાવેછે.

આ હેમક તથા દીવાના અને ધુતારા દરવેશો પોતાને મનગમતી લોકોની જગાંઓમાં ફરેછે, અને એટલા સુધી હીમત કરેછે કે તે મુલકના પાશાઓ પાસે જઈ બેસેછે અને તેઓને વખત ઊપર ઠપકો આપેછે, અને નહીતર તેઓની તારીફ કરેછે. પાશા એઓની મુલાકાત લેતી વખત ઊઠી ઊભો થાયછે અને તેઓના હાથને બોસો દેછે, અને આ હેમકોના બોલવાને ખુદાઇ સમજેછે. થોડાંક વરસની વાત ઊપર એવા એક દરવેસ ધુતારાનો રમુજી દાખલો બનીયોછે તે હમો નીચે ટાંકીએ છઇએ.

દુમાસકસ ખાતે થોડાંક વરસની વાત ઊપર રૂમશામથી ઠરેલો એક વેહેમી હાકેમ રાજઅધીકાર ચલાવતો હતો. એ હાકેમને મલવાને ઊપલી કીસમનો એક દરવેસ હમેશાં આવતો હતો અને પોતાની મતલબ મુજબ તેને ઠપકો આપતો અથવા ડરાવતો, અને બાજે વખત લોકોની ઊપર ફીટકાર નાખતો અથવા તેઓની બડાઈ કરતો. તે મુફલેસ છતાં પાશા તેને નાંણુ આપવા માંગતો, તે લેવા નાં પાડી એવું દેખાડતો કે પઈસાને ખાતર તે કાંઈબી કરતો નહી હતો, પણ ખુદરતથીજ તેને જે બસારત થતી તે પરમાણે તે ચાલતો. આવું છતાં લોકો પાસેથી તે પઈસા કહડાવામાં બાહદર હતો. જે કોઈ પોતાની મતલબસર એને કાંઈબી આપતા તેઓની પાશા પાસે તારીફ કરતો હતો, અને એ રીતે મોટી રકમો મેલવતો.

એ જુ અથવા આહુદી લોકોનો મોટો સતરૂ હતો, અને રશએલ નામનો એક આહુદી જે રાજકારભારમાં એક મોટી પદવી ધરાવતો તેની તે અતી અંત અણખોદ કરતો, અને બાજે વખત તેને કેટલીએક રીતે નુકશાનબી કરતો. એ ઊપરથી આ યાહુદીએ પોતાની જાતનાઓ ઊપર અને પોતા ઊપર ગુજરતો જુલમ દુર કરવા માટે એક ઊપાય સોધી કાહાડીયો.

આ દરવેશ પાશા આગલ એવો ઢોંગ ચલાવતો કે દર સુકરવારને દીને તે એજગેબી દુમાસકથી મકા ખાતે જઈ પડતો અને તાંહાં પવીતર મકાનમાં લોકો બંદગી કરના તાંહાં સાંમેલ થતો, અને તરત પાછો એજગેબી દુમાસકસમાં આવી પડતો. એ ઊપરથી પાશા દર સુકરવારે આ દરવેસ મકા જઈ આવીયા બાદ તેના હાથને બોસો દેતો અને તેને પવીતર સમજતો.

પેલા યાહુદી એઓફંદરે એક ઘણીજ નાદર મકાની બનાવટની અને ગાંમમાં નહી મલે એવી કાલી જપમાલા અથવા હારડી પાશાને નજર કીધી, પણ તે માલાને મથાલે જે નામીચી કારીગરીનો એક મોટો દાંણો મુકવામાં આવેછે તે કાહાડી લીધો હતો. પેલો પાશા આ ભેટથી ઘણોજ ખુશી થયો, પણ મથાલેનો દાંણો નહી હોવાથી તે નાખુશ જણાયો, અને રશએલને પુછીયું કે તે દાંણો કાંહાં ગુમાવીયો. તેણે ઊતર આપીયો કે પાશાએ માલાના આગળા ધણીએ કેથે ગુમાવીયોછે, પણ તારે એ વીશે નાખુશ નહી થવું જોયે કેમકે એ મકાની બનાવટછે અને આપણો પવીતર દરવેશ જે દર સુકરવારે એજગેબી મકા ખાતે જાયછે તેને એટલું તમે સોંપસોતો તરત તે બજાવી લાવસે.

બીજેજ દીને પેલો દરવેશ રાબેતા મુજબ પાશા પાસે આવીયો, તેને પાશાએ પેલી માલા દેખાડી અને કહયું કે આવતી કાલે સુકરવારછે અને તમો મકા ખાતે જશો, તારે આ મને ભેટ થયેલી માલા લેતા જજો અને તેની ઊપરનો દાંણો ખરીદી લઈ આવજો, જેથી આ તસબીર કીમતી થઈ પડશે અને સરવે કોઈની તમારે વીશે ખાતરી થશે. દરવેશે ભપકામાંજ હા કહી તરત રૂખશદ લીધી, અને દીલમાં બળવા લાગો અને સમજીયો કે આ ભેટ કાંહાંથી આવીછે અને તે શું મતલબ ધરાવેછે. તેજ સાંજના લોકો તેને ઓલખે નહી એ માટે પોશાક બદલી પેહલીવારજ યાહુદીના ઘરમાં તેણે પગ મુકીયો. ઘરમાં જઈ તરત રશયલને મળવા માંગીયું.

રશયલે આવતાંનેવાર તેનો ભારે ઊપકાર માનાયો, અને દરવેશના પવીતર પગલાં તેના ઘરમાં આવીયાં તેથી પોતાની બેહદ ખુશી જણાવી.

દરવેશ પોંહોચેલો માણસ હતો તેથી તરત પેલા રશયેલને બેસાડી કહયું કે ભાઈ આપણે દુનીઆંદાર માણસ છઈયે, આપણને તાજીમ તવાજની ગરજ નથી, અને હું શું કાંમસર આવીયોછું તે તું સારીપેઠે સમજે

છે, તેથી ચાલ જલદી કર અને પેલો દાંણો મને આપ. રશાયલે. કબુલ કીધું કે પાશાને તેણે એક માલા ભેટ કીધીછે પણ તેના હાથમાં તે એવીજ અધુરી આવી હતી. પેલા દરવેશે રશાયલને સમજાવીયો અને કહેયું કે હવે પછે તુંને અથવા કોઈબી યાહુદીને હું દુખ દેનાર નથી અને મારેથી જે બનસે તે તમારાં ભલાં અરથે કરીપો જઈશ.

દરવેશને ફકત મોહડેના બોલવા ઊપર રશાયલને જરાએ ભરોશો નહી હતો તેથી તેણે આગલની જ પેઠે ના પાડી, અને દાંણો તેની પાસે નથી એવું જણાવીયું. પેલા દરવેશે એક કોરૂં કાગજ માંગીયું અને તેની ઊપર પોતે લખી આપીયું કે આ દાંણો મેં રશાયલ પાસેથી કાલાવાલા કરી માંગી લીધોછે. આ કાગજ ઊપર સહી થવા પછે પેલા યાહુદીએ તે પોતાને સવાધીન લેઇ પેલો દાંણો કાહાડી આપીયો.

બીજેજ યાને સુકરવારને દીને રાબેતા મુજબ પેલો દરવેશ થોડોકવાર સંતાઈ બેઠો, અને પછે વખતસર નીકલી પાશા પાસે ગીયો. સલાંમ અલેકુમ થવા બાદ પેલી માલા આખીને આખી પાશાના હાથમાં ધરી. પેલા પાશાનો આ દીનથી તેની ઊપર વધારે વીશવાશ બેઠો, અને એજ દીનથી યાહુદી લોકો ઊપર ગુજરતો જુલમ કમતી થઈ નાબુદ થયો.

ગાંમડાંમાની એક ઓરતને આ દરવેશની સચાઈ ઊપર શક હતો, તેથી તેણે આ દરવેશને બીજાઓની સાથે પોતાને ઘેર એક દીવસે મેજબાન તેડીઓ. ખાતી વખતે એક અછી રીતે પકાવેલી મરઘીની ઊપર બાફેલા ઘઊંનું પર કરી અંદરની મરઘી દેખાએ નહી એવી એક રકાબી આ દરવેસની સાંમે મુકી, અને બીજા મેજબાંનોની સાંમે ખોલી દેખઈતી મરઘીઓ પકાવીને મુકી હતી. પેલા દરવેશની નજર બીજી મરઘીઓ ઊપર થઇ તેથી તેણે પેલા બાફેલા ઘઊંની રકાબી ખીસાડવા માંડી અને મરઘીની રકાબી માંગી; પણ પેલી ઓરતે તેમ કરવાને બજીદ થઈ નાં પાડીકે, તેથી બીજા મેજબાનો ચીડાયા અને બોલીયા કે તેના શોખની ચીજ તેને ખાવા નહી દેવી અને બીજીજ નાપસંદ ચીજ બોહોસ કરીને આપવી એ કાંઈ મેહમાનદારીને લાયક નથી.

પેલી ઓરતે તરત પેલી રકાબીમાં હાથ નાખી મરઘી કાહાડી અને બોલી કે જે ઘણી પોતાની સાંમે ઘઊંનાં પરની અંદર મુકેલી મરઘી નહી જોઈ શકે ને વરતે, તે ઘણી મુલકે મુલકની ખબર અહીયાં બેઠે કેમ વરતે તથા તાંહાં સું બનેછે તે જોતો હોય તેમ કેમ કહી શકે? તેથી એ ઠગારોછે એવું સાબેત

આ બનાવથી તુરત પેલો દરવેશ ચીડાઇ વાર બરબડી ચાલતો થયો, અને બીજા મેજબાંનો જુબ થપા અને તેઓનો વીશવાશ આ દરવેશ ઉપરથી ઊઠી ગયો.

બુચ મારેલી ખાલી બાટલી દરીઆમાં કેમ ભરાયછે.

ખાલી બાટલીઓને ગમે તેવો મજબુત મારી, દરીઆમાં કેટલીક ઊંડીં ડુબાડી હોએતો પાંણીથી ભરાઇ જાયછે, અને પાછી જારે બાહાર કાહડવામાં આવેછે તારે બુચ જેમનો તેમ હોય છે. એના કારણ તરેવાર જણાવવામાં આવીઆં છે.

રેવરંડ જાન કેમપબેલે પોતે ૧૮૧૫ માં મુસાફરીના હેવાલમાં નીચે પરમાણે લખેછે.

"એક ખાલી બાટલીના મોહડામાં અમે ટાટ બુચ ઠોકી બેસાડીઓ. બુચ એટલો તો જ તો કે હરધાથી વધારે અંદર પેઠો નહી. તાર બુચની આસપાસ અમે દોરી બાંધી લીધી અને દોરી બાટલીને ગલે પણ વીટાલી કે જેથી બુચ આમાં બાટલીના મોહમા પેસી જતો અટકે; પછી તેની ઊપર ડામર ચોપડી લીધું. ઓલંબાના દદથી અમે બાટલી પાંણીની અંદર ડુબાવી, પચાસ વામ ઊંડી ડુબાવીઆ પછે; કપતાને કહ્યું મને બાટલી ભરાએલી લાગેછે; તેથી તેણે તરત ર કાહડી અને જોઈએચ તો બુચ અંદર જતો અને બાટલીમાં પાણી ભરાયલુ હતુ."

૧૮૫૪ માં કપતાન સપોઅરટે એક બાટલીને બુચ મારી, ઊપર તાર બાંધી, મજબુત કરી લીધી અને પછી તે બધાની ઊપર તારપતરનો ટકો બાંધી લીધો. પછી તેણે નેવું વામ દરીઆમાં બાડી, બાહેર કાહાડી તો બાટલીમાં પાંણી અને બુચ જેમનો તેમ હતો.

ડાકટર બકલાંડ કહેચ કે કપતાન સ્મીથે ભરેલી બાટલી ટાટ બુચ મારીને "દરીઆમાં

વામ ડુબાડી તેટલામાં તેના ફુટીને કટકા થયા. તેણે વલી એક મીઠાં પાંણીની ભરેલી બાટલી મજબુત બુચ મારીને ૧૮૦ વામ ડુબાવી તેનો બુચ બાટલીની અંદર દબાઈ ગયો હતો.

સર ફ્રાનસીસ બોફોરટે કેટલાક અખતરા કીધા તેમા તેને માલમ પડીઊં કે કેટલીક ખાલી બાટલીના ચુરેચુરા થઈ ગયા હતા; કેટલીકના બુચ અંદર જતા રહેઆ હતા અને કેટલીકમાં જે પરવાહી પદારથ ભરેલું હતું તેને બદલે દરીઆઈ પાણી ભરાયલું માલમ પડીઊં.

જેમ જેમ બાટલીઓ દરીઆમાં ઊંડી ડુબાડવામાં આવેછે તેમ તેમ જુદા જુદા બનાવો માલમ પડે છે. સર હેનરી ડીલાબેકની ગણતરી પરમાણે ૧૦૦ ફુટ ઊંડાં પાણીમાં એક ચોકસ ઈંચ પર ૬૦) રતલનો બોજો પડેછે અને ૪૦૦૦) ફુટ ઊંડાં પાંણીમાં એક ચોરસ ઈંચે ૧૮૩૦ રતલનો બોજો પડેછે. કેટલાક એવુ વીચારેછે કે જારે બાટલીનો બુચ જેમનો તેમ રહેછે અને તોબી તે પાણીથી ભરાઈ જાએછે તારે બાટલીના કાચમાના નહી દેખાય તેવા છીદરને લીધે હશે; પણ એ વાત ખોટી પાડવામાં આવેછે. વધારે માનવા જોગ મત એમ બંધાએછે કે બાટલીને કેટલીક ઊંડી ડુબાવીઆ પછી બુચની ઊપર પડતા વજનથી તે ચંપાઈને નાહનો થાયછે જેથી બાટલીમાં પાણીને જવાને રસતો મલેછે; પણ જારે બાટલીને ઊપર ખેંચી લીધામાં આવેછે તારે બુચની ઊપરનુ વજન કમતી થયાથી બુચ પોતાના આગલાં કદનો થઇ જાએછે.

પરચુટણ.

જુનાની ફીલસુફોની કેહેવતો—કોઇનો છુપો ભેદ છુપાવવો, ફરસદનો વખત સારાં કાંમમાં રોકવો અને કોઇથી થતું દુખ ખમવું એ તરણ ચીજ પાલવી ઘણી મુશકેલ પડેછે. પોતાને તું બરાબર ઓળખજે, કોઇને ધમકી આપતોના કાંયેકે તે મરદાઇનું કાંમ નથી. તારા પડોશીઓને વીશે ખરાબ બોલતોના, તારા દોસતદારના ખાણાં ઊપર હલવેથી જાજે, પણ તેઓની આફતની વખતે જલદીથી દોડજે. તારાથી વડાં આદમીને માન આપજે. ગેરવાજબી નફો મેલવવાના કરતાં ટોટો થાયે તે પસંદ કરજે, કાયદાઓને તાબે થજે—ચીલાન.

લીલાં લાકડાં બાલવામાં ખરાબ ગણાયેછે કાંયેકે તે જલદીથી બલતાં નથી અને ધુંવો વધારે પેદા કરેછે, પણ હમણા એવું માલમ પડીયુંછે કે લીલાં લાકડાં બાલવામાં ઘણી કસરછે. લીલાં લાકડામાં જે પાંણી આવેછે તે પાંણી બલોયાથી ગરમી પુશકલ વધેછે. પાંણી ગરમીને વધારેછે એ વાત સાંભળીને કોઇ પણ અચરત થયા વગર રેહેશે નહી. પણ એ વાતતો ચોકસછે કે લોહાર પોતાની ભઠીમાં વારેઘડીએ પાંણી છાંટેછે અને ધમણથી ફુકીને ગરમીનુ જોર વધારેછે.

બાલ—જુદા જુદા વખતમાં બાલને વાસતે કેવા જુદા જુદા વીચારો હતા તે નીચલી હકીકત ઉપરથી માલમ પડસે.

બીજો ઉલીઅમ રાજા જે અગીઆરમી સદીમાં રાજ કરતો હતો તેનાં વખતમાં કુદરતી બાલ માથાં ઉપર રાખવાનું ઘણુંજ હલકું ગણાતું, પણ લાંબા બાલની ટોપીઓ પેહરવામા મોટું માંન હતું, એટલુંજ નહી પણ જેમ તે બાલ લાંબા તેમ તેના પેહરનાર તવંગર અને ઈલકતવાલા સખશ તરીકે ઓલખાતા. વલી બીજો ચારલસ રાજા જે સતરમી સદીમા રાજ કરતો તેના વખતમા કુદરતી બાલ લાબામા લાંબા રાખે તે આબરૂદાર ગણાતા, તેમાં પાદરીઓ એ બાબદમાં ખુબ આગેવાની ધરાવતા હતા. વલી અઢારમી સદીમાં જારે બીજો જીઆરજ રાજ કરતો હતો તે વખતે ટુંકા બાલ અને પાઉડર છાંટવાની રસમ ખુબ જાએજ હતી, પણ એજ સદીમાં તરીજા જીઆરજના વખતમાં વલી એવીતો ભુંડી રસમ નીકલી કે લોકો બાલ વધારી તેને જુદા જુદા આકારમાં વાલી મુકે અને તેમના તેમ તે બે તરણ મહીના સુધી રાખવામા આવતા હતા.

રમુજે ફુરસત.

૧. રમતો રસજતો અને રળીઆમણો,
સરપ જેવો પણ સારો ને સકામનો;
દુનયાના દરેક દેશમાં દોડી,
વેપાર વનજનો વાટ કરૂં છું ઘોરી;
ઘોડા ગાડી ગડગડાટ ગેલમાં,
લઈ છાતી ઉપર દોડું સેહલમાં;
છું સાફ સુવાળો પણ વળી ખબરાયલો,
પથર, પાણો અને ધુરમા દટાયલો;
રહી મુંગો રોજ કરૂં તમારૂં કામ,
બદલામાં તેના દેતા નથી કાંઈ દામ.
પણ ઉલટી પકડી રીત તોડી તમારો રાહ,
નીરદય થઈ દેઓછો મને દાહ;
સરકાર અંતે દીલપર દયા ધરે,
મલમપટા લગાડી આખો સુજને કરે.

૨. હું હીંદુસથાનનો રેહેવાસી છું. મારા જાત ભાઇઓ અમેરીકા, ચીન તથા પુરથવીના બીજા લાગોમાં મળી આવેછે. આ દેશની આબાદાનીનો મોટો ભાગ મારી ઉપર આધાર રાખે છે. હુ જુઆન કે બુઢો હોઉં તોપણ મારા બાલ સદા સફેદ રેહેછે. વળી જુઓ મારામાં કેહવી વીચીતર ખુબી છે, હું તમારાં શરીરની આસપાસ લપેટાયલો છું

અને વળી તમારા શરીરની અંદર એટલે તમારાં છગર અથવા જાનમા પણ હું જ ભરાયલો છું. એવી નવાઈ જેવી પદારથ હું કોણ તે કહો.

૩. ભાઈ હું તરણ અખશરનું અને ચાર પગનું એક જનાવર છું, મારા નામના પેહલા અને બીજા અખશરથી મારા પીતરાઈનું નામ બનેછે, મારા બીજા અને તરીજાથી એક પાણીની ખાહી બનેછે, મારા બીજા, તરીજા અને પેહલાથી એક સાંચો બનેછે, અને મારા પેહલા, તરીજા અને બીજાથી નાણા સંબંધી વેહવાર બનેછે. એવું વીચીતર જનાવર હું કોણ અને મારું નામ શું તે કહો.

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧ લું—૧, લોહોડું; ૨, જમીનમાથી ખોદી કાહાડેલાં લોહોડાંનો દેખાવ કઠોર હોયછે, ૩, ખોદી કાહાડેઆ પછી તરેહવાર આકાર આપવામા આવેછે; ૪, એનું કદ મોટું તેમ નાધલું હોયછે, ૫, લોહોડાના વાહાણ દરીઆમા તરી શકેછે; ૬, લોહોડાંની રેલ નાંખી તે ઉપર આગ ગાડી ચાલુ કરી, આખી દુનીઆને ઘેરી લેછે; ૭, જુકતો આતસ લોહોડાની સીકની મદદથી સજાગરૂ થાયછે, ૮, લોખંડના હથીઆરોથી ઘર બધાએછે, ૯, અને તેથીજ ઘર તોડી પણ પડાએછે, ૧૦, પડતા લોહોડાના સલીઆઓથી ઘેરને ટેકો થાએછે, ૧૧, લોહોડાનો કામ જોગ સામાણ આપણો દોસતછે પણ તલવાર બંદુક ઈતીયાદી આપણો દુશમાણછે, ૧૨, લોહોડાનો અરખ દાકટરો નાતવાનને કઉવત લાવવા આપેછે; ૧૩, લોહોડાનાજ હથીઆરથી ઘેર ખોડવામાં આવેછે; ૧૪, નદી અથવા દરીઆ ઉપર લોહોડાના લટકતા પુલ બાધવામા આવેછે, ૧૫, લોહોડું કાટ ખાઈ ખરાએલું થાએછે પણ પાછું તેને આતસમા નાખીએ કે અસલનાં જેવું થઈ નીકળેછે.

૨ જું—ભરથાર.

૩ જું—ઘડીઆલ.

સોબત વિષે.

દુનિયારૂપી વનમાં બાવળ જેવા દુખકારી લોકો બહુછે, અને ડમરા જેવા સુવાસ આપનારા કોઇકજ ઠેકાણેછે માટે બેફીકરથી ફરવું નહી તે વિષે

પદ.

"પ્રભુ તને પ્રસંન તે કેમ થાશે".

એ રાગનુંછે.

નિરભય નળમિશરે નર ભમરા;
બહુ બાવળ, ક્યાંઇકજ ડમરા ; નિરભયન—ટેક.

આ સંસાર વિકટ વન છે
સ્થિર થર તરૂવર-ગણ તેછે,
ક્યાંઇ મોટા પર્વત દુખગેય
ક્યાંઇ સુખમય સરિતા વહેછે; નિરભય નળમિશરે. ૧

ક્યાંઈ ભયકારી શિકારિ ફરેછે
સૂક્ષમ જાળ પસારી,
પગ અડતાં પકડાઈ પડિશ તું
તો પછિ શી ગતિ તારી, નિરભય નળમિશરે. ૨

કોઈ તરૂવરનો પરિમળ નિર્મળ
છે વિષમય કોઈ છાયા;
કુટિલ કઠણ છે કોઈના કાંટા
કષ્ટ કરે પર-કાયા; નિર્ભય નળમિશરે. ૩

ઉપર નિરખિ આકાર અધિક શુભ
અધિક સુવાસનિ આશે,
ગણગણ ગણ ગુંજારવ કરતો,
પહોચિશ નહિ તે પાશે; નિર્ભય નળમિશરે. ૪

દિસે સરસ દેખાવ ખરો, વળિ
ફલ અતુલ્ય ફુલેલાં,
પ્રાણ પ્રલય પલમાંહિ કરે
પગ ટકવાથી પણ પહેલાં, નિર્ભય નળમિશરે. ૫

સરસ સુગંધિત અમળ કમળ
લોભે ન રહિશ લપટાઈ,
બંધ થતાં બંધાઇ પડિશતો
મુકરર મરિશ મુંઝાઈ, નિર્ભય નળમિશરે. ૬

કોઈ તરૂનો ચિકણો રસ છે,
ત્યાં ઝડપ રહે પગ ચોટી,
એ પગ પછિ ઉખડે ન ઉખાડયો,
પડે પિડા મહામોટી, નિર્ભય નળમિશરે. ૭

રિસામણી સરખાં તરૂ રિસનાં,
સેહેજે રિસે ભરાય;
પ્રિય ભાવે પણ પરશ કરયાથી,
ઝડપ બહુ ચીડવાય; નિર્ભય નળમિશરે. ૮

કઈ તરૂ કેગટ ફુલે ખરાં, પણ
સુગંધ નહિ માંહિ સારો,
નિરખિ રહિશ, પણ નકી નહિ સરે
તેથિ અરથ કાંઈ તારો; નિર્ભય નળમિશરે. ૯

કઇક તરૂ કેળો જેવાં,
ફલ આપે એકજ વાર;
કાપે તેને ફરિ ફળ આપે,
બિજે નિરાશ જનાર; નિર્ભય નળમિશરે. ૧૦

રાયણની વળિ રીત જુદી
શરૂમાં ફળશે સૌ વરષે,
સેવા કરનારો સુખ નહિ લે,
પછિ કોઈને સુખ કરશે; નિર્ભય નળમિશરે. ૧૧

ઠેકાણું ઠિક જોઇને ઠરજે,
ઠરિશ-ન ઠામ કુઠામે;
કથન અધિક તુજ હિતકારક,
કહિ દીધાં દલપતરામે; નિર્ભય નળમિશરે. ૧૨